

3 1761 06609297 4

UNIV. OF
TORONTO
LIBRARY

11840.

I

TERMÉSZETTUDOMÁNYI
KÖNYVKIADÓ-VÁLLALAT.

MEGINDULT 1872-BEN.

XXVII. KÖTET.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI
KÖNYVKIADÓ-VÁLLALAT
A M. T. AKADÉMIA SEGITKEZÉSÉVEL
KIADJA
A K. M. TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT.

XXVII.

HERMAN OTTÓ:

A MAGYAR HALÁSZAT
KÖNYVE.

I.

AZ V-IK (1884—1886. ÉVI) CZIKLUS

HARMADIK KÖTETE

A KÖNYVKIADÓ-VÁLLALAT ALÁÍRÓI SZÁMÁRA.

A MAGYAR
HALÁSZAT KÖNYVE.

A KIR. MAGYAR TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT

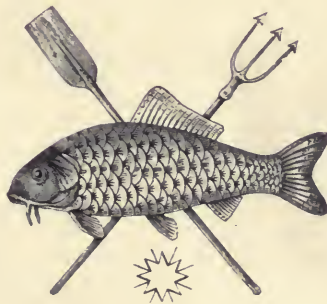
MEGBIZÁSÁBÓL

IRTA

HERMAN OTTÓ.

HÁROMSZÁZ ÁBRÁVAL, TIZENKÉT MŰLAPPAL ÉS KILENCZ KÖNYOMATÚ TÁBLÁVAL.

ELSŐ KÖTET.

BUDAPEST.

KIADJA A K. M. TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT

1887.

11094
9/12/10

B

SEMSEY ANDOR-NAK

ajánlja

a szerző.

Uram, barátom!

Ha valaki, úgy Ön az, a ki ismeri hányt-vetett életem legfőbb vágyát.

Magyar könyvet írni, olyat, a melynek tárgya igazán a magyarság életéből van merítve, mely a valót ismerteti s e révén tisztázó is: erre vágytam.

Virág után törekedtem, mely magyarságlakta vidéken úton-útfélen nyilik, ott árasztja illatát, ott bocsátja szellő szárnyára termékenyítő himporát s ott érleli gyümölcsét is, azt, a mely a nemzetnek mindene, gyönyörűsége, vára — mert valója, igazi szelleme.

És a szabad természet virága után vágytam, a mely mellett elhalad a mai kor annyi kutató vándora; elhalad közönyösen,

mert elcsábítja a virágházak mesterségesen nagyra nevelt, külszines — de meddő ritkasága; holott az a vadvirág szerény, — szálanként egy kis semmiség; de bokrétába kötve, üditő illat forrása.

A mit e könyvben összefoglaltam, az magyar földben termett útszéli virágok szerény bokrétája: illata a nyelv, színe az ősfoglalkozás.

Önnek ajánlom emlékül azokra az esti órákra, a melyek oly gyakran bolyongva találtak kettőnket s tanui voltak annak, a mit anyanyelvünk szent ügyében tervezgettünk.

Fogadja a felajánlást szívesen attól, ki igazán

váltig hive és tisztelője

Herman Ottó.

TARTALOMJEGYZÉK.

ELSŐ KÖTET.

BEVEZETŐ.

	Lap
A könyv története	I
Az ember és a hal	15
A társadalom és a hal	21
A magyar ember és a hal	25

I.

TÖRTÉNETI RÉSZ.

I. A HALÁSZAT ŐSKORA.....	31
Az őskor jellemzése.....	32
Az őshalász nyomai	34
Az őshalászat képe.....	46
Az ókor halászata	48
A vas kora	59
II. A MAGYAR HALÁSZAT MULTJA	62
Az elhelyezkedés	66
A történeti mesterszavak	68
Halászbokor, kötés, felekezet	69
A régi «Piscina»	71
Vejsze	79
Vész	80
Czége	82
A fűles varsa	84
Szóegyeztetés	87
Összefoglalás	87
Okiratos történet	87
A magyar konyha és tudomány	118
A régi magyar halászat képe.....	138
III. A MAGYAR NÉPIES HALÁSZSZERSZÁM ŐSI ELEMEI	143
A magyar történeti halászszerszámok	150
a) A czége	150
b) A vejsze	154
c) A varsa	158

	Lap
IV. ŐSRÉGÉSZETI ÉS NÉPRAJZI VONATKOZÁSÚ MAGYAR HALÁSZSZER-	
SZÁMOK	161
1. A háló- és fenékhorgosúlyok	161
2. A horgok és tűzsérek	176
3. A fentők	186
4. A szigonyok	190
5. A nádvágók	196
6. A ladik	201
7. A csikász szerszáma	205
8. Apró szerszám	209
9. Néprajzi szerszám	212

II.

A MAGYAR HALÁSZAT SZERSZÁMJÁRÁSA

és

A MAGYAR HALÁSZÉLET.

A MAGYAR HALÁSZAT SZERSZÁMJÁRÁSA	223
A szerszámjárás beosztása	224
A hal a közhalász szemében	225
I. HIGVIZEN VALÓ HALÁSZAT.	
I. Rekesztő halászat	231
II. A kerítő halászat	248
Az öregháló	251
A kecsgeháló	282
A futtató vagy pirtyháló	284
A szegénység kerítőhálói	285
A gyalom	286
III. Emelő halászat	303
IV. Hajtóhalászat	311
V. Állító halászat	317
VI. Kereső halászat	324
VII. Vetőhalászat	330
VIII. Tapogató halászat	333
IX. Hurokvető halászat	337
X. Szigonyos halászat	338
XI. Horgászat	353
II. JEGES HALÁSZAT	379
Összegezés	385
A MAGYAR HALÁSZÉLET	413
I. A magyar halászember	413
II. Tihany	422
III. A «látott hal»	433
IV. Rév-Komárom	440
Babonák	453

	Lap
Hagyományos szabályok	453
Halfogás. Haljárás. Regula	454
Mesterszavak	454
A komáromi halászat története	458
V. Pákásztanya	467
VI. A csikász	476
VII. A szigonyos	486
VIII. A pöndörös	494
IX. A kullogó	499
X. A «Zsidóutca» tája	505
XI. A kishalász	509
XII. Halebéd	513
XIII. Hálóállítás	515
XIV. Székely halászok	516
XV. A czigányhalász	527
XVI. Az orvhalász	530
XVII. A szerencse halász	534
XVIII. A «fisér» és a «halárosné»	537
XIX. A «Pisztrángtudós»	542
XX. Az igazi halászat	545

MÁSODIK KÖTET.

III.

TERMÉSZETHISTÓRIA.

A hal és a tudomány	555
A hal a természet háztartásában	572
A hal ellenségei	601
A hal szervezetéről	608
A magyar édesvizekben élő halak rendszeres lajstroma	635
A magyar édesvizek halainak elterjedéséről	639
A magyar édesvizekben élő halak rendszeres átnézete	653
I. Csontshalak. Teleostei	654
II. Vérteshalak. Ganoidei	661
III. Szájató halak v. körszájúak. Cyclostomi	662
A fajok leírása	663—759

Csapó sügér, — Fogas süllő, — Kő süllő, — Német buczó, — Magyar buczó, — Vágó durbincs, — Selymes durbincs, — Botos kölonte, — Czipra kölonte, — Kisszájú kölonte, — Tarka géb, — Foltos géb, — Tüskés pikó, — Tarka meny, — Tő ponty, — Magyar ponty, — Széles kárász, — Kővi kárász, — Fattyú kárász, — Nyálkás czompó, — Rózsás márna, — Petényi márna, — Fenékjáró küllő, — Felpillantó küllő, — Szivárványos ökle, — Dévér keszeg, — Silány keszeg, — Éva keszeg, — Szemes keszeg, Lapos keszeg, — Bagoly keszeg, — Leuckart keszeg, — Ezüstös balin, — Sugár kardos, — Szélhajtó kűsz, — Sújtásos kűsz, — Állas kűsz, — Ragadozó őn, — Kurta baing, — Ónos jász, — Piroszemű kele, — Veresszárnýú konczér, — Leánykonczér, — Fejes domolykó, — Nyúl

	Lap
domolykó, — Agassiz csabak, — F ürge cselle, — Vésettajkú paducz, — Réti csík, — Kövi csík, — Vágó csík, — Bába csík, — Köz csuka, — Lápi pócz, — Leső harcsa, — Pénzes pér, — Dunai galócza, — Lazacz pisztráng, — Sebes pisztráng, — Vándor alóza, — Síkos angolna, — Szin tok, — Kecsege tok, — Gmelin tok, — Sőreg tok, — Faj-tok, — Vágó tok, — Viza tok, — Vak ingola, — Planer ingola.	
A magyar népies halászat mesterszótára	760
A magyarországi halak csoportos szótára	763
Szepességi és erdélyi német halnevek	765
Szláv halnevek (tót és horvát)	766
Oláh halnevek	767
Mesterszótár	768
Irodalom	844
Betűrendes tárgymutató	847

ELŐSZÓ.

E könyv keletkezését az első szakasz, melynek címe: «A könyv története», tüzetesen adja. Akad azonban még némely mondanivaló, amely a könyv történetének keretéből kimaradt, de — úgy érzem — mindenesetre helyet kér magának.

A könyv szerzésénél két szempont vezetett. Be akartam bizonyítani, hogy a beható, eredeti kutatás a nemzetnek egyik, látszólag nagyon egyszerű foglalkozási körében is igen hálados és, figyelmen kívül hagyva minden egyéb tanulságot, nyelv dolgában igen fontos; másfelől be akartam bizonyítani, hogy immár egy könyvet nemcsak szerzeni, hanem utolsó ízéig kiállítani is bírunk.

Az elsőre nézve következő megjegyzéseim vannak. Idegen szerzőkre csak ott voltam tekintettel, a hol azt a tudomány, mint közkincs, elkerülhetetlenné tette; így az őskor és ókor rövid jellemzésében; de kötelességem hozzá tenni, hogy a mennyiben némi önálló kutatásra is támaszkodhattam, ezekben is sok az önálló felfogás. Nem állítom, hogy nézeteim döntők, reménylem azonban, hogy meg van bennök az, a mi másokat behatóbb kutatásra serkenthet.

A magyarságra vonatkozó történeti rész oly adatokra támaszkodik, a melyeknek kifogástalan voltát nem vitatom. Jól tudom, hogy legkiválóbb történetíróink sok «rég» okiratról azt állítják, némelyről nyomós érvekkel bizonyítják is, hogy nem más, mint haszonlesésből vagy más tisztátalan forrásból eredő koholmány. Én ezekkel szemben a jóhiszeműség útját választottam, még pedig azért, mert a koholmá-

nyok mégis régiek, és mint koholmányok is bizonyítják a halászat fontosságát; a mi a jóhízemőség útjára még külön is vezetett, az azoknak az okiratoknak magyar szókincse volt, a melyet a történeti mesterszavak és szerszámok szakaszai tárgyalnak. A többiekre nézve «A könyv története» adja meg a felvilágosítást.

A második szempontra vonatkozólag megjegyzem, hogy a könyv, egész kiállítása szerint magyar; papír, betű, a rajzok összessége itthon készült. A rajzok között még azok is, a melyek a világszakirodalomban közkinccset alkotnak — mint több ősi szerszám, ókori kép, a kopjahal, götetal, czafranghal — önálló rajz alapján vannak beillesztve; sőt metszés szerint még az eredetileg CUVIER-től származó sügér-csontváz is magyar. A halászéletről merített képeket JANKÓ JÁNOS úr dolgozta ki s azokon az alakok többnyire élő emberek képmásai; csupán a pákásztanya az, mely nem egészen a valóra van alapítva és leginkább leírásokból, a művész és a magam emlékeiből telt ki. A magyar szerszám- és halrajzok kivétel nélkül tőlem valók. Lehet, hogy mindezeknek kikészítése a külföld műintézeteiben finomságban nyert volna; de én igen szívesen találkoztam a Természet-tudományi Társulat ohajtásával abban, hogy a finomságot a hazainak alá kell rendelni; sőt azt hiszem, hogy az elért eredmény teljesen kielégítő is.

Ezeken kívül még a következő mondanivalóim vannak; sőt azoknak elmondása szoros kötelességem is. Minthogy a feladat legnyomósabb részét természetszerűen a magyar dolgok kiaknázásában kellett látnom s a rendelkezésemre álló idő egészben rövid volt, nem aknázhattam ki kellőképen a világirodalmat, melynek összeszerzése — de még felkeresése is — elháríthatatlan akadályokba ütközött. Én tehát RAU CH. összefoglaló munkájára támaszkodva mondtam ki azt, hogy a történet előtti halászszerszám egy adott nemzet népies halászszerszámával nincsen összehasonlítható; e meggyőződésben ma is élek.

A midőn könyvemnek történeti része már ki volt szedve, MATTIA BUTTURINI úr megtisztelt kitünő művével, melynek címe: «La pesca nel Lago di Garda, studio storico e critico. Salo 1885.», melynek okirattára a XV. századon (1465) «Christophorus MAURO Dei gratia Dux Venetiarum» halászati rendeletével kezdődik: elismerem tehát, hogy helyi érdekű történet akad; még fontosabb s könyvemre is ki-

ható dr. BENECKE B. műve, melynek címe: «Fische, Fischerei und Fischzucht in Ost- und Westpreussen. 1881.» E könyvnek van történeti része, leginkább a czéhrendszer idejéből, ezenkívül némi népies szerszámrajza is. Az utóbbiban akad egy vetőháló, mely — úgylátszik, azonos avval, a mely hazánk keleti részeiben dívik, a melyet a néprajzi vonatkozású szerszámok közé soroztam s egy felől a kaspitenger mellékivel, más felől az «amphiblestronnal» hoztam kapcsolatba. Megvallom, hogy eredeti nézetem meg van ingatva s nem lehetetlen, hogy ez a forma nyugot felé messze terjed, ellenben a Duna, Tisza és Sió melléki a keleti. Az eldöntés ez idő szerint lehetetlen, mert sem az irodalom, sem azok a gyűjtemények, a melyeket ismerek, nem adják meg a kellő alapot.

Mielőtt hogy végeznék, köszönetemet fejezem ki dr. FODOR JÓZSEF társulati első- és különösen PASZLAUSZKY JÓZSEF másod-titkár úrnak azért az odaadó fáradozásért, a melylyel művem nyomdai kiállítását elősegítették.

Budapesten, 1887 márczius 2-ikán.

Herman Ottó

A KÖNYV TÖRTÉNETE.

E könyv úgy keletkezett, mint keletkezik a forrás, a forrásból az ér, a futó érből a patak.

Az erdő mélyében, sziklás helyen megfeszül egy víz-ér; kitörne a napvilágra — de nem lehet; — egy kavics állja azt az útját, melyet neki az esés szigorú törvénye kijelöl; tehát feszül s csak feloldó erejével támad a kavics ellen.

Ha a véletlen nem avatkozik belé, évtizedek, talán századok tünnek le az idők végtelenségébe, míg az a kis ér legyőzte akadályát.

De van a véletlennek ezernyi alakja, s egyik-másik segít az éren. Reá szállhat a kavicsra a madár s elmozdíthatja helyéről; valami fényes futóbogár menedéket vájhat a kavics alá — kitör az ér; utóbb lejtőt talál s mint bolyongó ér siet a völgyön lefelé.

Vizének bontó erejéhez csatlakozik az esés ereje s ez elsodorja a kisebb akadályokat; duzzadással, kitéréssel legyőzi a nagyobbakat is; útközben felszaporodik a víz —, mert sodra sok akadályt hárit el; feszülő erek szabadúlnak fel, összeolvadnak. — Így keletkezik a patak.

Lehet a patakból folyó; de mint patak szakadhat nagy folyóba is. Bizonyos, hogy a természet örök törvénye szerint végzi pályafutását, minden feladatát.

E könyv csak patak akar lenni; célja, hogy bevétessék a magyar művelődés nagy folyamába s ha nem is sokkal, de valódival gyarapítsa a folyam erejét.

A valódiság tekintetében rátartós; mert mint az a kis ér az anya-természet szűz ölén, e könyv anyaga is ott fakadt magyar partokon, a magyar halásznép körében; s ott is erősödött.

S az első feszülő ere mi volt?

Egy szegény magyar rajongva szerette a természetet s érezte, hogy nemzetének szüksége van a természet ismeretére, mely nélkül

igazi szellemi fejlődés lehetetlen; de érezte azt is, hogy a tudománynak, annak a nagy egyetemnek, mely senkié és mégis mindnyájunké, mely nem köti magát egy emberhez, egy nemzedékhez, a föld valamely pontjához, hanem éltetője, megnemesítője az egész emberiségnek, hogy e nagy egyetemnek szüksége van arra is, a mit magyar föld termel, rejteget.

A feladat nagy, szép és nemes volt s az a szegény magyar rászánta életét. Nem rettent vissza a fáradságtól; nem attól, hogy vajmi kevesen értették s még kevesebben méltatták fáradozásait; gyűjtött, jegyeztetett harmincz éven át. Célja az volt, hogy megírja majdan a magyar állatvilág természethistóriáját.

Ismerte a föladat nehézségét, a legnagyobbat is, hogy neki még a nyelvet is elő kell teremteni. De éppen mert ismerte a nehézséget s a leküzdés föltételeit, helyes nyomokon indult el: a tárgyakat tanulmányozva, gyűjtögette a nyelvyagot is, szedte pedig ott, a hol termett, a nép ajakáról.

De hát ő boldogtalan volt! Oly korszakban fáradozott, mely a nyelv dolgában szerencsétlen irányt váltott: BUGÁT «szóhalmazának» korában, mely mindenben, a mi törőlmetszett magyar volt, «parasztosat» látott; mely a nyelv géniusza ellenében szabályokat alkotott; de el is érte azt, hogy a nemzet, a melyet művelni akart, nem értette meg!

PETÉNYI SALAMON volt az a szegény magyar kutató, ki akkoron helyes nyomon indult; de elbukott.

Hol vannak hátrahagyott iratai?

Elkallódtak. Java részök egy tűzvész áldozata lett, s csak töredékek kerültek hű kezekbe, melyek sokáig lappangtak, s lappanganak még ma is. Már pedig azok után, a melyeket megismertem, bátran ki merem mondani, hogy, ha PETÉNYI SALAMON kézírataiból csak az látott volna napvilágot, a mi eredeti szógyűjtés volt, a magyar természethistóriai műnyelv kincsesházának első alapja telt volna belőle.

A kegyelet vitt reá, hogy PETÉNYI SALAMON iratainak némely töredékét közrebocsássam s ez volt az a véletlen, mely ellökte a kavicst, a mely alatt PETÉNYI fáradozásainak egyik ere feszült, t. i. halászati búvárkodása, a melyet HECKEL JAKAB-bal, a kitünő halismerővel együttesen végzett magyarföldön, nyilván avval a szándékkal eltelve, hogy majdan megírja a magyar halak természethistóriáját is.

Ezek az iratok, mások közé keverve, KUBINYI FERENCZ hagyatékával BÁRÓ NYÁRY JENŐ barátom birtokába kerültek, a ki észrevéve, hogy engem PETÉNYI érdekel, átadta nekem az iratokat; evvel örök hálára kötelezett.

Az iratok teljesen rendezve, magukban foglalják a PETÉNYI-től megfigyelt hatvanhét halfajnak és fajtának elterjedési viszonyait, a hozzá tartozó százhetvenöt magyar népies elnevezéssel együtt, a mely utóbbiakat már alkalmazni is kezdte.*

Ez volt az ér kitörése; mert legott eltökéltem magamat, hogy azt a 175 halnevet összeállítom és kiadom; sőt az értekezést meg is írtam.**

De volt ezek között egy fajnév, a mely iránt biológiai szempontból kétségem támadt: a *varsinta* vagy *vasinta*, Balaton melléki halnév, a melyen PETÉNYI a *Phoxinus laevis* halat értette, de megjegyezte, hogy a halat a Balatonból nem látta. Tudtam, hogy ez a hal kizárólagosan hegyi patakok lakója; a dolog ingerelt s eltökéltem magamat a helyszínén való utánjárásra.

Evvel a forrás medenczéje megtelt s az ér elindult.

Kerestem a halat Siófokon, majd Balatonfő táján, majd Kenessén, s végre Tihanyban, a hol megkaptam s meggyőződtem, hogy PETÉNYI tévedett, mert ez nem a *Phoxinus*, hanem az *Acerina cernua* L., vagyis a *vágó durbincs* volt.

Siófokon ekkor szememet szúrta a soknemű halászszerzőm; kezdtem én azt jegyezgetni, s minthogy az egyes részek is érdekeltek, hozzá fogtam a rajzolásához is.

Az a sok magyaros mesterszó csak úgy csengett a fülemben; — eszme eszmét szült s egyszerre oly munkakedv — mondhatnám, lelkesedés — szállott meg, mint még soha.

Eszembe jutott, hogy a halászat az emberiségnek ősfoglalkozása, hogy szerzője, fogása a népismeret, az ősrégészet szempontjából legalább is érdekes lehet; mert hiszen ősfoglalkozások terén a nép szívósan ragaszkodik mindenhez a mi ősi; háttha egy-egy nyom evezet oda is, a hol az írott történet eddig néma?

Felötlött az is, hogy a magyar halászat hanyatlóféiben van; a rét-

* PETÉNYI jegyzeteit németül írta; de sohasem feledkezett meg a népies elnevezésekről, a melyeket látható szeretettel szedegetett össze.

** Megjelent a Magyar Nyelvőrben.

ségek eltűnedeznek, a szabályozott folyók elvesztik ősi természetüket; mindezzel megcsökkennek a halászat régi módjai, az ősi szerszámok s ezekkel örökre elvesz egy egész szókincs; tehát meg kell menteni azt, a mi még megvan.

Elgondoltam, hogy a halászéletnek vannak vonzó, mindenkit érdeklő eljárásai, szokásai, alakjai, a melyeknek könyvben, képben alig van nyomuk; hogy szótáraink duzzadoznak a ráfogásos dolgoktól; de sőt, hogy a multaknak fölismerése irányt adhat a jövőnek is.

Vége tudtam, hogy a feladatot aránylag könnyen oldhatom meg, mert sok az összeköttetésem, szeretem a népet, foglalkozását s tudok vele bánni.

Tervet készítettem s megbeszéltem a dolgot kipróbált barátaimmal: SEMSEY ANDOR-ral és SZILY KÁLMÁN-nal; azután hozzáálltam a végrehajtáshoz.

Az 1883-dik év július hó 28-kán indultam el, hogy mindenekelőtt a Balatont vegyem elő. Eleve is eltökéltem magamat arra, hogy csak a valóban magyarnak vehető halászatot fogom tanulmányozni, nehogy más elemek belévonásával zavart teremtve, megnehezítsem az ítéletet.

Útba ejtettem a magyar-velencei tavat; innen elmentem Siófokra; átcaptam Komáromba, innen Szegedre; elővettem Budapestet; innen halászati perек tanulmányozása elvitt Enyingre; elmentem Körös-Tarcsára, innen a Szádellő völgyébe; majd a Bódva mentére, Hidvég-Ardó, Komjáti, Szendrő érintésével; átcaptam az Ecsedi-lápra, Börvelyen és Kis-Majtényban kutatva; később az Ipolyhoz rándultam; rövid időn megismételtem a Balatont, Kenessén, Tihanyban kutatva; majd Csongrádra és Szentesre vetődtem s újra fölkerestem Szegedet, különösen Algyő és Tápé ősi helyek miatt.

Ezekkel letelt az 1883-diki év, a mely azonban másképen is használt, mert minden időközt az irodalomban való kutatásra használtam fel s rendeztem az anyagot, a melyet levelezőim sorban beküldtek; jelesen a Komádi rétségre, az Oltra, a Bodroghökre és a Szamosra vonatkozót. Belefogtam a mesterszótár alapvetésébe, a szerszámok rajzolásába, halászati képek tervezésébe és JANKÓ JÁNOS barátom segítségével elkészítésébe is.

A felgyűlt és bemutatott anyag alapján a kir. magyar Természettudományi Társulat részéről megbizattam a «Magyar Halászat Köny-

vének» megírásával s természetesen a kutatások kiegészítésével, a melyekhez hozzájárult az is, hogy SEMSEY ANDOR barátommal megállapodtam abban, hogy a magyar népies halászat érdekesebb eszközeit összegyűjtöm s a közeledő országos kiállításon bemutatom.

Mindezeknek végzése, megindítása, egyéb kötelességeimmel szövetkezve, úgy hozta magával, hogy utazásaimat csak 1884-dik évi junius havában folytathattam.

Újra elmentem Szegedre, azután felkészültem a Székelyföldre. Kutattam Héjjasfalván, Székely-Keresztúron, Egyházas-Oláhfaluban, a Vargyas-mentén; a Rikán átcsapva, Baróton, Felső- és Alsó-Rákoson, Fülén; innen Olt ellenében Oltszemen, Sepsi-Szt.-Györgyön, Csikmadarason s fel a Gyilkostóig; innen, a Bucsinon átkelve, elmentem Székely-Udvarhelyre, majd Kolozsvárra és Bánfi-Hunyadra.

Ismét a magyar-velencei tóhoz, Agárdba, kerültem s újra elővettem a Balatont, jelesen B.-Füred táját és Tihanyt, későbben Keszthelyt; újra bejártam az ecsedi lápot, Körös-Tarcsát, Komáromot; elmentem Tatára, Győrbe és Pinnyédre; és újra Szegedre, innen Apatinba s a Dunán átkelve a Drávafokra, Kopácsiba.

Evvel letelt az 1884-dik év. Az adatok halmaza igen megnövekedett s így hozzáfogtam egyes részek feldolgozásához.

A következő évben, 1885-ben, ismét csak juniusban kelhettem útra, mert a halászszerszámok kiállítása, a lajstrom elkészítése és egyéb kötelességeim csak így engedték ezt.

Utam Berettyó-Ujfalura vitt s innen Nagy-Enyedre mentem; vizszamenet Csucsán állapodtam meg, úgy Szolnokon és Tószegen is; azután ellátogattam Ungba a Latorczához; majd Záhonyba a felső Tiszához; elmentem Beregszászra, Nagy-Beregbe és Derczenbe, a Szernye mocsárhoz és a Borszához; később elővettem Miskolczon a Sajót, a Bükkben a Szinva pisztrángos vizét és a Héjót.

A Bükkben, az Alsó-Hámor felséges völgyének csendjében hozzáfogtam a történeti rész kidolgozásához; ezt ott befejezve, még a halászati képek megírását is elővettem.

Minthogy FRIEDEL ERNŐ német ichthyológus határozottan állította,* hogy a magyar és az ó-wend halászszerszámok között összefüg-

* Szóval, halászati gyűjteményem szemlélése közben.

gés van, elmentem Berlinbe, hogy a «Märkisches Provinzial-Museum der Stadtgemeinde Berlin» idevágó gyűjteményét megszemléljem, annyival is inkább, mert a Dunántúli részben vannak s voltak wend elemeink. Utam december első napjaira esett; de még nem volt az utolsó, mert hátra volt még a Fertőn kívül egy elhagyatott pont, mely sok ősi elemet ígért: Nagy-Dobrony, mely a Szernye mocsár világához tartozik s legjobban «jég hátán» kutatható; csikorgó hidegben végeztem el ezt a keleti részt, honnan nyomban a nyugotira, a Fertőre vetettem magamat.

A 1886-dik év első havának hatodikán a Fertőnél, Hegykő magyar községben zártam be véglegesen utinaplóm írását.

Naplóim tanúsága szerint a halászatra vonatkozó adatgyűjtéshez hozzáfogtam az 1883-dik évi július hó 28-kán Magyar-Velenczén, a mint már említettem is.

A gyűjtésre csak az országgyűlési szüneteket használtam föl; ezeket is csak részben, mert az anyag első rendezését és földolgozását is ekkor kellett végeznem s így a tulajdonképeni kutatási idő csak mintegy hét hónapot teszen.

Saját kutatásaim mellett éltem az ország számos pontján lakó barátaim szívességével is, kik kérdőpontjaim alapján gyűjtögettek s ezzel örök hátlára köteleztek.

A kutatásban a dolog természetéhez alkalmazott saját módszerem szerint jártam el: keveset támaszkodtam ajánlásra és vezetésre; inkább halászati, különösen horgászati ügyességembe bízva, egyedül iparkodtam halászok közé keveredni, hogy fogásaikat meglessem, a szerszámjártást kitanuljam; s csak ott, a hol tisztán szógyűjtés járta, használtam rosz fülem helyett megbízható emberét; de a kérdéseket mindig magam intéztem.

Az anyagot a helyszínén ónnal jegyeztem és vázoltam le; a tanyán, vagy a hol megszállottam, legott letisztáztam; a rajzokat friss emlékezetből szabatosan kikészítettem, s a kirándulásról hazatérve nyomban feldolgoztam.

E mellett az eljárás mellett minden szóval háromszor, minden szer számmal legalább kétszer foglalkoztam külön-külön; tettem pedig ezt tudatosan, mert töretlen úton járva, csak így közelíthettem meg a dolog lényegét.

A mint már említettem, mindenképen azon voltam, hogy csak tisztán a magyar halászatot, még pedig leginkább annak tisztán népies módját ismerjem meg, mert így remélhettem leginkább a sajátosságok fölismerését.

Már eleve is két főcsoportra figyeltem, t. i. a pisztrángos vizekre és azokra, a melyekben ez a nemes hal nem él.

Magyar földön, azaz a Királyhágón innen, csupán a Szádellő völgyben halászsza tiszta magyarság a nemes halat; de halászsza az egész Székelység, tehát itt kerestem az idevágó mesternyelvet; a nem pisztrángos vizek — folyók, tóságok, mocsarak és lápok — között azokat választottam, a melyeken a törzsökös magyarság halászik.

Ekképen mindaz, a mi a halászatra, t. i. annak módjaira, szerzőszámaira, fogásaira, szokásaira és mesternyelvére vonatkozik, s a mi a szótárakkal és a történelmi anyaggal való egybevetésből származik, teljesen önálló, eredeti kutatás eredménye; és mindaz, a mi PETÉNYI kutatásainak eredménye, t. i. a halfajok elterjedése s azoknak némely népies elnevezése, pontosan ki van tüntetve.

A halászattal, szerzőszámaival és mesternyelvével, továbbá a halászat történetével PETÉNYI nem foglalkozott.

Az egyenes kutatások arról győztek meg, hogy a magyar halászat mesterszavait egyes ember még egy évtized munkája árán sem merítheti ki — nemhogy én, egy arasznyi idő alatt. A magyar folyók mentén, tóságok partján még a tőszomszédos helységek is a legmesszebbre vágó eltéréseket tüntetnek föl, úgy, hogy a kutatásnak helységről-helységre — sőt halászbokorról halászbokorra kellene történnie.

Noha ezt tudom és érzem, nem rettenek vissza a könyv megírásától, mert a gyűjtött anyag alapnak elégséges.

Meggyőztek e kutatások arról, hogy a rétségek eltűnésével s az ott űzött őshalászat kivészésével már egész nyelvkinccs enyészett el.

Meggyőződtem arról is, hogy — mint mondani szoktuk — a tizenkettedik órában fogtam a munkához, mert a halászat általában, ősi része pedig különösen, hanyatló, illetőleg enyésző félben van s e hanyatlás, illetőleg enyészés, a nemzet legszentebb kincsét, nyelvét éri a legérzékenyebben.

Közvetlen kutatásaimmal páros vonalban haladtak a történelmi kutatások is, még pedig nemcsak a divó irányban, mely a halászatot

inkább csak javadalomnak tekinti és így tárgyalja is, hanem művelődési szempontból, mint nemkülönbön ősrégészeti és néprajzi vonatkozásaiban is.

A PETÉNYI SALAMON százhetvenöt halneve, kutatásaim folytán, 460-ra szaporodott; a másnemű mesterszavak megközelítik az 1800-at, holott szótáraink egyremásra alig kétszáz halászati mesterszót foglalnak magukban, a meghatározás tekintetében pedig vagy gyarlók, vagy épen adósok maradnak.

A kutatás eredményének foglalatja a következő:

1. A magyar népies halászati eszközök sok tekintetben visszavágnak ősrégi időkre, ezért ősrégészeti és néprajzi szempontból szerfölött becsesek.

2. A halászat a magyarságnak mindenesetre ősfoglalkozása.

3. A magyar halászat virágzásának ideje a mohácsi vést megelőző időkre esik; legrégebb okirataink már fejlett halászatról tesznek tanuságot.

4. Igazi őshalászat már kevés ponton található.

5. A régi magyareMBER gondozta a halat.

6. A mai magyareMBER irtja a halat.

7. Leleményesség dolgában a magyar halász ritkítja párját.

8. A magyar halászat föléledése az okszerű tógazdaságtól függ.

9. Magyar halászati irodalmat, az igazit, a népnyelv alkalmazása — tehát föl kutatása — nélkül megkezdeni nem lehet.

10. A magyar halászat történetét az élő népies halászat pontos ismerete nélkül megírni nem lehet.

Ez e könyvnek rövid története; de van hozzáfűzni való is.

Tudományos és ebből kifolyólag oktató irodalmunknak egy szaka sem tünteti fel oly szembeszökő módon azt a nagy tévedést, a melybe BUGÁT PÁL nyelvújító iskolája esett, mint épen a magyar halászat irodalma.

És ez nagyon természetes is; mert a hal nemcsak tárgya a természethistóriának, hanem tárgya a nemzet egyik ősfoglalkozásának is; nemcsak a természet, hanem az ember háztartása szempontjából is fontos; itt tehát az élet és a tudomány közvetlenül találkoznak, egymásra szorúlnak. Itt az élet századokkal előzte meg a tudományt, hatalmas nyelvanyagot teremtett, a melylyel a tudománynak

számolnia kell, ha voltaképeni hivatásának meg akar felelni, mely az élő hatásban gyökerezik.

Halászati újabb irodalmunknak az élettel való összehasonlításából, egybevetéséből tanuljuk meg azt a nagy igazságot, hogy minden egyes szó, a melyet szükség nélkül alkotunk, tágít az amúgy is széles árkon, mely a tudomány és élet között tátong, tehát csökkenti a tudomány élő hatását; mert a fölösleges az, a mit az élet vagy visszautasít, vagy csak — hogy úgy mondjam — zárt körben fogad el.

És mivel újabb halászati irodalmunk nem számolt az élettel s fölösleges alkotásokhoz folyamodott ezért tévesztette el élő hatását.

Régibb íróink, kik a halászatot érintik, érezték az élet követelését. BARÓTI SZABÓ DÁVID «Paraszi Majorsága» tanubizonyosság arra, hogy az író fölkereste a halászbereket, tőlük szerezte szükséges mesterszavait s így érte el a közérthetőséget; FÖLDI JÁNOS művén is megérzik ez a törekvés; sőt a szépirodalomnak is van ilyen embere, KUTHY LAJOS, ki «Hazai rejtelmek» című «regényében», a «Pusztai halászat» fejezetében oly leírásokat nyújt, a melyeken legott megérzik, hogy az életből vannak merítve.

Újabb halászati irodalmunk merőben szakított ezekkel — nem csak az élettel, hanem avval is, a mit régibb irodalmunk nyújtott; az egyetlen kapocs, a mely az élethez és a régibb irodalomhoz fűzi, némely népies halmnévnek alkalmazásából áll; de az alkalmazás ingadozó, sokszor önkényes; nem törekszik arra — a mire pedig a tudomány művelése kötelezi, — hogy tudniillik a fogalmakat tisztázza.

Az a túlság, a melybe BUGÁT iskolája belészakadt, arra vitte az írókat, hogy mindenütt «tabula rasa»-t képzeljenek, melynek betöltése egyedül rájuk vár; s ezt az örvényt nem kerülte ki az újabb halászati irodalom sem. Nem törődve az élő nyelvvel, sem avval, hogy minden szavával egy ősfoglalkozásba ütődött, fölösleges alkotásokhoz fogott s evvel lemondott arról, hogy megállapíthassa a nyelv szellemében való alkotás törvényeit, azt, a miben a nyelv igazi hatalma rejlik, a mi nélkül élő, fejlesztő hatás még csak nem is képzelhető.

Csak két példát hozok föl.

A magyar vizekben a legismertebb halak közé tartozik a *Pelecus cultratus* L., a melyre az újabb halászati irodalom a «szobbár» nevet készítette.

Kétségtelen, hogy ezt a nevet a magyar halász nem ismeri, és — nem tekintve fülsértő voltát — már fölöslegességénél fogva sem veszi be, mert ezt a halat a következő neveken ismeri: kardoshal, kardkeszeg, kardahal, kardá, garda, gardakeszeg, gargya, gyargya, gorda, korda, gallakeszeg, lánakeszeg, kaszakeszeg, szabóhal, balatoni hering, görbe paducz.

Mi tűnik ki e sorozatból? Tudnunk kell, hogy e hal nyulánk, hasafele végig éles s az egész alak könnyedén görbe kardpengére emlékeztet. A magyarázat önként kínálkozik: a népet az egész alak, a has éles volta vezette a név megalkotásában, innen a kardkeszeg és kopásai, innen a kaszakeszeg, a szabóhal; a hal soványsága teremtette a heringet, görbülése a görbe paduczot, mert egyébként paduczszerű: tehát a népnyelv a hasonlatot követi s így alkot is. Ebből pedig az is következik, hogy a nép eljárása megfelel annak a szabálynak, a melyet a tudományos természethistória atyja, LINNÉ, felállított, kimondván, hogy a tárgyaknak elnevezése valamely tulajdonságra alapítandó, a minek a mondott hal tudományos neve meg is felel, t. i. *Pelecus*, a görög *πέλεκυς*, fejsze, tehát a hasfél élére czélozva: *cultratus* a latin *culter*, kés, az alakra czélozva.

A második példa im ez.

A legújabb halászati irodalom a hal úszószárnyait «pará»-nak mondja, mely szóval a halász azokat az úszó fácskákat nevezi, a melyek a kerítőháló fölét a víz színén úszva tartják. Ez a para azonos a pallóval, tehát átjáróval, hasonlat utján azért, mert a fácskák akkor, a mikor a háló a vizet átfogja, a palló képét nyujtják; bizonyítja ezt e fácskának számos neve: palló, pallóka, pala, palla, pálha, para, póta, pluta.

A parát tehát már ennél fogva sem lehet a hal úszószárnyára alkalmazni; legkevésbé pedig azért, mert a halat nem az úszószárny tartja úszva — a hálóföle értelmében — hanem a fajsúlya: úszószárnya rendeltetése szerint szakasztott az, a mi a madár röpködő szárnya: mind a kettő a helyváltoztatás eszköze, működése, szerkezete szerint csavar természetű, tehát egy elvre vezethető vissza.

Ennek tehát szárnynak kell maradnia s a magyar halászember s általában a magyareMBER szabatosan oldja meg feladatát, a midőn mondja: «madárnak, bogárnak röpködő szárnya, a szélmalomnak hajtó szárnya, a halnak úszó szárnya vagyon».

Az utóbbit így részletezi:

«A süllőnek van első és második sörénye, van kormány-sörénye, van állaszárnya, hasaszárnya és a farkon kormánya.»

Ez a képzelhető legfinomabb megkülönböztetés, és összevág a hal úszószervezetének kihatásával is, mert a háton levő rész valóban sörény s a kormány-sörénnyel együtt csak iránytartó; az állaszárnya és hasaszárnya a hajtók, tehát szárnyak; a fark csapása adja főképen az irányt; a többi különöztetés pedig a «hal» hozzáadásával történik, azon a soron, a melyen a malomszárny, madárszárny, bogárszárny halad; tehát: halsörény, halszárny, halkormány.

Ez a két példa — úgy gondolom — elégséges annak bebizonyítására, hogy a nép nyelve kincses bánya, a melyet elhanyagolnunk nem szabad; — a ki tévedezett, ám forduljon sarkon s térjen e bányához; úton-útfélen kínálja az kincsének színét-javát.

Igen ám, de azt mondják, hogy a tudomány sok ismeretkörre terjed, a melynek tárgyaira, fogalmaira hiába keressük a nép száján a nyelvi anyagot.

Ez tökéletesen igaz; de nem kevésbé igaz az is, hogy ha ezekben az ismeretkörökben alkotnunk kell, a nyelv géniusának törvényét nem az íróasztalon, sem fogyatékos szótárakban, sem egyes képzők kőpadján, hanem egyedül az élő, romlatlan népnyelvben, régi idők nyelvemlékeiben találjuk meg. És ha ezekhez folyamodunk, ha behatóan, szeretettel foglalkozunk velök, akkor nyelvérzékünk finomúl s ez rávezet a helyes alkotásra is.

A művelődésnek egyetlen fegyvere a nyelv; feladata magasztos; de nehéz is, mert hivatása egyfelől az, hogy fejleszse a tudományt, másfelől az, hogy e fejlődéssel élő hatást gyakoroljon a nemzet egészére.

Az élő hatás pedig abban a perczben megszűnik, a melyben a hatások kölcsönössége megakad, a közérthetőség megcsökken; vagyis a mely perczben a nyelvfinomítást az önkényes alkotás váltja föl.

Valódi remekíróink mély hatása abban rejlik, hogy öntudatosan közérthetőségre törekedtek; ápolták az élő népnyelvvel való szerves kapcsolatot. ARANY, PETŐFI ebből a szerves kapcsolatból merítették azt a bámulatos hatalmat, a melylyel a szépirodalmi nyelv romlását megakadályozták s a helyes irányt megteremtették.

És legyen az az irodalomnak bármelyik ága, ha élő hatásra törekszik, csak azon az egy úton éri el.

Nem arról van szó, hogy, például a természetrajzi író egyszerűsmind nyelvész is legyen. Tudom én azt, hogy két úrnak jól szolgálni nem lehet; de az «író» cím igen komoly; súlyos föltételekhez van kötve; ezeknek pedig legelseje a nyelv szabályszerű használata, a helyes, ép nyelvérték, melynek ismét legtermészetesebb köszörűje a romlatlan népnyelv maga.

A magyar természetrajzi író nem vonhatja ki magát ez alól; saját hasznára való tekintetből s még egy más okból sem, mely nem egyéb, mint az, hogy egyedül ő van hivatva arra, hogy a népnyelvnek és a régi nyelvemlékeknek természetrajzi elemeit helyesen értelmezze, a szóról a tárgyra, a kifejezésről a fogalomra helyesen következtessen; — egyedül ő van hivatva erre, mert nála van meg a kellő tárgyismeret.

Mind ennek tiszta tudata vezetett és ösztönözött vállalkozásomban a magyar halászat mesterszavainak összegyűjtésére és e könyvben való alkalmazására.

Azonban a már fölsorolt tíz pont közül a tizedik, a mely az első ponttal kapcsolatos, külön munkát követelt, mert bizonyos, hogy a magyar halászat történetét a népies halászat kellő ismerete nélkül megírni nem lehet; mert egyedül a népies halászat adhatja meg helyes magyarázatát azoknak a kitételeknek, a melyek a halászatra vonatkozó régi okiratainkban oly gyakran találhatók. Ez serkentett arra, hogy, bár vázlatosan, de mégis foglalkozzam a történelmi részszel is.

És most megmondom azt is, hogy egészben véve mire törekedtem.

Ezt a könyvet nem írta tudós ember tudósok — a szó czéhes értelmében — kielégítésére, hanem írta egyszerű magyar ember magyar emberek okulására, általános műveltséggel bíró emberek tudásvágyának kielégítésére.

Szememet nem vetem a magasba, sem a külföld felé, mert valójában csak az lelkesít. a mi lelkesítette régiebb íróinkat, kik előljáró beszédeikkel megmondották, hogy a nemzetnek akarnak használni s ezt a könyvben be is váltották; én is erre törekedtem.

Ez a törekvés hozta magával azt is, hogy az a munka, a melyet e könyvre fordítottam, nekem nem fáradság, hanem élvezet volt; csak

azt sajnálom, hogy mélyebbre nem nyúlhattam; — a mi azonban nem rajtam, hanem a viszonyokon mult.

Még egy kötelességem van; teljesítem, mert az őszinte tisztelet és hálaérzet kifolyása: számot adok arról a támogatásról, a melyben részesültem.

Legnagyobb hálával tartozom SEMSEY ANDOR és SZILY KÁLMÁN barátaimnak, a kiknek támogatása nélkül ilyen természetű vállalathoz hozzá sem foghattam volna; hasonló értelemben tartozom hálával FORNSZEK SÁNDOR és Dr. TURNOVSZKY JENŐ kipróbált barátaimnak is.

A magyar történeti részben támogattak: FEKETE ZSIGMOND számos jegyzettel, Dr. HAMPEL JÓZSEF és neje PULSZKY POLYXENA asszony, THALY KÁLMÁN, NAGY GYULA, FRECSKAY JÁNOS és különösen MAJLÁTH BÉLA barátom.

A mesterszavak és halászszerzőmunkák gyűjtésében a következők voltak nagy segítségemre:

A Balatonmelléken: MÉSZÖLY GYULA enyingi, MÓROCZA KÁLMÁN b.-füredi járásbírák; MAGYAR JÁNOS veszprémi kanonok és KARDOS GYÖRGY keszthelyi halászmester.

A Bodrogközön: bold. HEGEDŰS LÁSZLÓ képviselő, SZINYEI GERZSON tanár; BUDA JÁNOS és FÜRJÉSZ TAMÁS ref. papok.

A Bódva mentén: Dr. HORVÁTH GÉZA és Dr. SCHMIDT SÁNDOR.

A Duna mentén: FÖLDVÁRY MIHÁLY Pest-Pilis-Solt és Kis-Kunmegye alispánja, TUBA JÁNOS Rév-Komárom város főjegyzője és FANDA JÁNOS halászmester.

Az Ecsedi láp vidéken: Dr. SERLY GUSZTÁV Szatmármegye főorvosa, SCHUSZTERICH IGNÁCZ Nagy-Károly polgármestere, BODOKY GYULA Börvely-jegyzője, id. KISS ÁRON ref. esperes.

Az Ipoly mentén: MOHÁRY GYULA r. k. plébános.

A Mosztonga mentén: KRAPPENHEIM JÓZSEF r. k. plébános.

Az Olt mellékén: BÁRÓ RAUBER OTTÓ, ZATHURECZKY GÁBOR, DIEMÁR KÁROLY kir. ügyész és utitársam, BARABÁS SÁNDOR ügyvéd.

A Szamos mentén: GÁMÁN ZSIGMOND.

A Tisza mentén: Szegeden: BERTALAN ALAJOS tanár, REIZNER JÁNOS főkönyvtárnok; Tápén: HEGEDŰS ISTVÁN jegyző; Csongrádon: ÉDER JÁNOS tanár.

A Velencei tó mellékén: BÓNÉ testvérek, MESZLENY LAJOS képviselő és SÁRKÖZY AURÉL alispán.

A Komádi rétségen: NAGY DÁNIEL ref. pap.

A Latorcza mentén: LÁM GYULA ügyvéd.

A Szernye mocsár vidékén: FERGE JÓZSEF ref. pap.

Fogadják tőlem egyenkint és összesen forró köszönetemet.

De nagy hálával tartozom kedves magyar halászbokraimnak és felekezeteimnek is, a nagygazdától a futosóig, a vezertestől a jegelőlőig, az öreghalásztól a kis keczésig; s hogy már egy-kettőt meg is nevezek, hát PETNEHÁZY FERENCZ uramnak Körös-Tarcsán, KUN FERENCZ uramnak Kenessén, CSÍKOS ANTAL, BÖRÖCZ MIHÁLY és KOPP ISTVÁN uraiméknak Szegeden, öreg BIASSI JÁNOS uramnak Tápén, GALAMBOSÉKNAK — SZALAY JÁNOS öreglegénnyel — és TUBA ISTVÁN uraiméknak Komáromban, öreg MÁTHÉ ÁBEL, TAR JÁNOS és KÁNTOR ILLÉS uraiméknak Kopácsiban; végre ős Tihany disznósi halászbokrának, nevezetesen KIS PÉTER kulcsosnak, NÉMET VINCZE jegyzőnek, PÁLFI KÁROLY gyalogszer haleladónak, MAJOR JÁNOS kocsiszer haleladónak, MOLNÁR IMRE kisbirónak, FARKAS PÉTER hegyenjárónak, KOVÁCS JÓZSEF és KOVÁCS VINCZE halász társaknak.

Ezek egytől egyig igaz magyar emberekhez illő nyíltsággal és készséggel — sokszor azt se kérdeve, ki vagyok, mi az állásom, vagy mesterségem — de még nevemet se tudakolva — helyt állottak, mindent előszedtek, értelmesen megmagyaráztak, semmi fáradtságot nem sajnáltak; noha nem egy van közöttük, kire hetven-nyolczván év terhe nehezedik, ki rég megette javakenyerét; de azért még ma is keményen fogja a kormányt — ők mondják: «mind halálig, mert igaz magyar halászhoz így illik!»

AZ EMBER ÉS A HAL.

A Föld kérge állandóvá lett, megszilárdult. Hegységei föl voltak vetve, síkföldje ki volt terülve. A víz és a szárazföld elváltak egymástól. A régi korszakok élőlényei — állatai, növényei — a melyeket most ásatag alakokban csodálunk s a melyekben az emberi tudás az életnek és alakjainak keletkezését, fejlődését kutatja, mind a föld rétegzeteibe temetkeztek.

A fejlődés és átalakulás során s a letűnt alakoktól eredve ismét mások keletkeztek, olyanok, a milyenek a megifjodott földkéreg természetének megfeleltek, a minők rajta megélhettek.

A földkéreg legifjabb rétegzetén akadunk az első emberi nyomokra és el kell fogadnunk, hogy az ember itt ébredt öntudatra. Ez öntudata lassan fejlődött s az emberiség egészét véve, lassan fejlődik még ma is. Az öntudat fokát pedig azok az életviszonyok határozzák meg, a melyek között az ember élt és él. Tanuja ennek az a Nap, mely ma is elárasztja a földgömböt éltető sugárözönével. Ez a Nap, a földgömb egyetlen fordulása közben, bevilágít földrészünk magasra fejlődött műveltségébe, abba, mely arra sarkalja az embert, hogy saját létének végső titkait megostromolja, szolgájává tegye a tüzet, a vizet, a levegőt, a villámot és mindent; de bevilágít az a Nap az éjszaki sark tájain az eszkimó kunyhójába is, ki többre tartja a jó szigonyt, mint a művelt ember azt az érzékeny szerszámot, mely az élet legparányibb mozdulatáról is biztos hirt ad; és odatekint ugyanaz a nap a délszak tájaira, a földkéreg utolsó forradalmából kifelejtett Ausztráliába is, merőben elűtő életével, az öntudat legalsóbb fokán álló, majdnem állatembereivel.

És ime! Az egyik ponton az ember mesterségesen költi, tenyésztí az édes vizek halait és a halászhajóknak ezreit meneszti a tenger végtelenségébe; itt a hegyi patak kristályos, sebes vizébe veti a finom

horgot, a melyre mesterséges legyet hazudott; amott óriási hálókkaal szántja, szűri a tenger vizét, s a fogott prédával világra szóló kereskedést űz.

És azon a másik ponton az ember meglábolja a vizet, kitapogatja a halat — eszköze a pusztá kéz, épen úgy, mint a hogy a halászó sas eszköze a karom és a csőr.

Egy és ugyanazon a napon látjuk az embert a fejlődés legmagasabb fokozatain és a legnagyobb elmaradottságban is.

De lenni kellett időnek, a midőn a «természet ura» az emberiség értelmében bölcső korát élte. — Vajjon milyen lehetett az?

Az anyatermészet öléből kikelve, négy hatalmas ura akadt, ki alkut nem ismert, kinek föltétlenül engedelmeskednie kellett. Szerencsére e négy hatalom nem csak parancsolt, nem csak zsarnokoskodott, hanem oktatott is.

Ez a négy hatalom az éhség, a szomjúság, az álmom és a szerelem; — hatalom az ma is s az marad, a míg e földön ember él.

Ezek tanították az embert érzékein át az életre; ezekből kelt ki az, a mit szellemnek nevezünk s a mi az embert az állattól megkülönbözteti.

E nagy hatalmak nyomása alatt a szem nemcsak nézett, hanem látott is; ezekhez szegődött a szaglás, az érzés és az ízlelés, a melyeket az ember, szervezetének sajátosságánál fogva, másképen alkalmazott, mint alkalmazza, szintén szervezeténél fogva, az állat az övéit.

A röhöz kötve, az ember még fegyvertelen is volt; a négy hatalom reávezette a fegyver kiokoskodására, az óvatosságra, a viszonyok fölismerésére, fölhasználására.

Hogy álmát biztosítsa, fészket rakott az őserdő hatalmas fáira; betelepedett a barlangokba, czölöpre építkezett a vizek színe fölött.

Az éhség vezette a síkon, a hegyen, a völgyben és az erdőn; a szomjúság odavezette a vizekhez.

Látta, mint csapott le a sólyom áldozatára, mint ragadta el az erdő dúvadja prédáját; látta, mint táplálkozik más madár az erdő bogyójával, sok állat a rétség füvével, s — talán ezekhez folyamodott legelőbb is; hiszen röpülni nem tudott, a dúvadat nem követhette eljárásában, mert teste fegyvertelen volt.

De tökéletesebb szervezeténél fogva máskép hatott reá az oktatók

oktatója, a tapasztalás is, mint hatott az alsóbbrendű állatra: ez tette lassanként «a természet urává.»

Tapasztalatait összegezte s kivonta a tanuságot: itt rejlik lényének felsőbb volta.

Ez vitte reá a kiségitő eszközök sokaságára, sokféleségére; különféle viszonyok között azoknak megválasztására és biztos alkalmazására.

És a negyedik nagyhatalom, a szerelem, őt nem csak besugárzotta, hanem emelte is; mert korlátot szabott az egyén határtalan önzésének, a midőn családossá tette s a család gondozását, fentartását a párra bízta.

És az így alkotott ember a vízhez is kötve volt.

Valahányszor szomjúsága a vízhez szólította, mindannyiszor belépillantott az éltető elem mélyére s minden bepillantás oktatta.

Megismerkedett a víz életével is.

Megfigyelte a halat, mint veti föl magát a víz fölött röpködő rovar után; látta a nagy ragadozó halat, mint nyelte el a kicsinyt és látta a hal rohanását a vízre hullott levélre s azt is, hogy megcsalatozott. És viszont látta azt is, hogy a halászó sas kémkedve röpül a víz fölött, sajátságos szárnycsapással ott a magasban megáll, hirtelenül előreveti karmait, lecsap a vízbe, elfogja s viszi a halat; látta a halászcsért, a küszvágót lecsapva vagy szedegetve halászni; és végre látta a gémet türelmesen helyt állani, hegyes, hosszú csőrével villámgyorsan a hal felé vágni: megtudta, hogy a hal is eledel s utána vetette gondolatját.

Észrevette, hogy az áradozó patak, visszatérve medrébe, vizet, halat hagyogat a gödrökben; észrevette, hogy a tószélek nádja megmozdult s hogy ilyenkor a nagy hal törtetett rajta keresztül.

A bokor tövise, a melybe az az ember beléakadt, reá vitte a peczekre, a melyre a férget reá húzta, hogy — talán háncsra kötve — odadobja a hálnak; a gémtől vehette a szigonyt; a patak mellék gödrétől, a víz apró tükrét falszerűen körülvevő nádtól tanulhatta a rekesztést; a fától, a melyet a vihar a patak medrébe döntött s a mely a vizet felduzzasztotta, de vízmentén apasztotta is, tanulhatta a dugást; végre a tó hinárja, mely a halat megkötözte, taníthatta meg a hálókötésére.

A hal életének megfigyelése, az ezer jelenség és véletlen, a mely-

nek az ember tanúja volt, ezek tanították őt a halászatra. Egybevetette mindezeket másnemű tapasztalataival s kieszelte szerszámainak sorozatait. Saját keze fogásával, a kitapogatással kezdhette, aztán átmehetett ősi barátjára, a fára, nádra, innen a vizek eldugására — nagykésőn a tüske révén a peczekre, horogra és szigonyra.

Nem történet ez — csak sejtés; a «talán» bizonytalansága!

Az első tapasztalatszerzésnek hosszú, rögös útja volt az, a melyen a halászat fejlődött; az élet ezernyi ezer szükségének kellett közrehatnia, a míg fejlődésének csak legalsóbb fokozatait is elérte; nagy út, míg fölfedezte a kovaszilánk lerepesztését, hozzá a kötőanyagot s elkészíthette a szigonynak legelső alakját.

És milyen hosszú út lehetett az, míg a csontnak, a szarvas agancsának kiformálását megtanulta, míg reájött bizonyos növények rostozatára, míg megtanulta a fonalkészítést, a hálók kötözését akkor, a midőn nem hatott még a gyermek nyiló szemére, a serdülő ifjú ébredő értelmére az emberi szorgalomnak és tudásnak végtelen tárgyözöne! Mert hiszen akkor csak a szűz természet mosolygott reá — de rémítette is villámaival, dörgésével s más jelenségeinek megfoghatatlanságával.

Mily hosszú út volt az, mely az embert az érczek fölhasználásáig vitte?

És ha mégsem volt olyan hosszú az az út, legalább ott nem, a hol az emberiséget osztályozó hatalom a viszonyok kedvező volta, könnyítette meg az eligazodást?

Hátha a bölcső korát élő emberiségnek legalább egyes részei, a természeti viszonyok kedvező hatása alatt úgy fejlődtek, úgy okultak, mint fejlődik és okul a csecsemő édes anyja szeretetén, gondoskodásán?

Ez a gyermek hallja a szeretet hangját s érzi hogy az; — csak a hangot hallja — a szót meg nem érti — és hangot ad ő is; gyönyörködik benne, ismétli és ismétli.

S a mint az anya szól, abból a tiszta gyermekszemből kitör az eszmélet sugara; egész lényé ott csüng az anya mozgó ajakán — a hangból gyógyogés, ebből érhető szó s mind értelmesebb beszéd lesz — és bámulatosan rövid idő multán már kicsillan a gyermek sajátossága, egyéni volta; — az eszmék láncolata, bizonytalanul bár,

de indul; sőt a képzelet is szárnyalni kezd — azt sem tudjuk, mikor, hogyan fejlődött ki mindez!

Hátha az anyatermészet szava, ezernyi jelensége is úgy hatott az ősemberre? Ezen az ösvényen tovább nem haladhatunk.

Az éleselméjűség ostromolhatja ezt is; de az önbírálat hamar reá tanít, hogy az éleselméjűséggel testvére, a képzelődés is ott van, s mint könnyebben mozgó utitárs, magával ragadhatja.

A való, az igazság, lényege szerint nem ismerhető fel a képzelet útján; az tapasztalást követel.

És mit mond a tapasztalás az ősemberről és a halról? Azt, hogy az ősember jókor — már igen jókor — hallal élt; hogy a mint a halászat fejlődött, mindinkább a vízhez kötötte az embert; a vizek halashelye marasztotta, a társal szövetségre bírta, tehát telepítő hatást gyakorolt; inkább, mint a vadászat, melynek természete kalandozásra bírta — még ha szövetségben űzte is.

A tengerek mellékein felhalmozott őskori konyhahulladékok nagy tömegei a halászó ember tartós ottlétét magyarázzák nekünk; bennök látjuk első csírait az emberi társadalom fejlődésének, melynek a tartós megtelepedés főfeltétele.

S minél inkább halmozódnak az őskorszakok reánk maradt ember-nyomai, minél inkább közeledünk a történelmi korok felé, annál jobban vehetjük ki azt, hogy a halászat népfoglalkozás volt, sokkal inkább mint a vadászat; s ez érthető is.

A vad futott, mint fut ma is a megtelepedett ember környékéről; megszerzése mind nehezebb lett. A hal megmaradt s minthogy életének minden mozzanatával a vízhez volt kötve, az ember mindig tudta, hol keresse. Hozzájárult a hal szaporasága is.

A vad, az ember szükségéhez képest, csak gyengén szaporodott, megszerzése veszedelemmel járt; a hal kifogyhatatlan tömegekben kínálkozott. A vad a szárazföldön, tehát hasonló viszonyok között vette föl a harcot az emberrel, érzékeinek élességében sokszorosan felülmúlta, s így kijátszhatta, sokszorosan legyőzhette.

A hal egyedül a vízre volt utasítva s az embert minden tapasztalása közelebb vitte ahhoz, hogy teljesen hatalmába kerítse.

Az élő lények közül vizek mentén a halra esett a súly az ő ember háztartásában.

A voguloknak van egy ősi hitregéjük, mely a teremtés menetéről, az ember értelmi fejlődéséről emlékezik s naiv egyszerűséggel sok igazat mond.*

Numi Tarom ott az embernek oktatója s reá tanítja a vadászatra s a halászátra is; de sőt egyenesen meg is teremtetni vele a vadat, a halat; — elég jellemző, hogy a halat későbbben mint a futó és a szárnyas vadat. Numi Tarom ad az embernek kétféle halat s ez elviszi az Ászbeli halat a nagy folyóba, a Jabelit a kis folyóba, a tóbelit a tóba.

Hét tél elmúltával utána néz az ember, és úgy találja, hogy a hal megívott; s a víz színéig felszaporodott; de ekkor az a kérdés: hogyan kerítheti meg?

Numi Tarom rátanítja, hogy nyáron a folyó torkolatát, a tó kifolyását czégével és vésléssel rekeszsze el; hogy a fa hánscsából és vékonyra hasított gyökereiből varsát kössön, a melybe a hal maga megyen belé. Télen a kis folyót és nagy folyót téli vejszével kösse át, a melybe a hal magától téved belé. Ez a rekesztő halászat — mint látni fogjuk — minden valószínűség szerint a legősibb mód.

A Numi Taromnál járt ember ekkor elindul s tanítja a népeket — halászátra is. Megtanítja a hálókötésre, varsafonásra, a véslésre, a czége és a vejszeállításra.

A varsás hánscsából és hasított gyökérből köti varsáját; a hálós a hegyen termő — alkalmasint csalán — növényt nyüvi, szálaiból fonalat sodor és hálóvá köti, megcsinálja a kecze- és kerítő hálót, mely utóbbihoz a kötelet a fák hánscsa adja neki.

Sőt az ember első ragasztéka, a melylyel az íját két félből enyvezte össze — e hitrege szerint — egy kecsge féle halból került ki; — a mai vizahólyag!

Igy hozta ezt haza REGULY ANTAL északi tájakról s adta ki illő kegyelettel HUNFALVY PÁL.

És, a ki rá mondja, hogy mind letűnt, a mire Numi Tarom az embert tanította. annak nincs igaza: mert a Kraszna szegény magyar halásza még mai napon is tisztán hánscsából készült szerszámot eresztget a vizek méhébe.

* A Vogul föld és Nép. REGULY ANTAL hagyományaiából kidolgozta HUNFALVY PÁL. 1864. Az e hitregéből következtethető szerszámokat saját felfogásom szerint adom, hogy a későbbiekkel összhangba hozzam.

A TÁRSADALOM ÉS A HAL.

Az őskori nyomok hallgatag világát a beszélő hagyomány, ezt az irott történet váltja föl.

A hal nemcsak az emberi társadalom anyagiasságában, hanem eszmevilágában is mind nagyobb tért követel magának; az ember hitébe fogadva eléri a szentséget, csodák tárgyává lesz; följut az égbolt csillagvilágába.

Mindez fényes tanubizonyosága annak, hogy a társadalom minden korban érezte a hal fontosságát.

Az assziroknál, föníciaiaknál, Szíria és Egyiptom népeinél a hal, mint minden állat, mely a társadalom fennállására hasznos volt, az oltárookra került s mint szent állat tiszteletben részesült; — e népek papsága állítólag ezért nem élt vele.

A Pythagoræusok tartózkodtak tőle, mert a hallgatásnak — mint főerénynek — jelképét látták és tisztelték benne.

A régi Lykia jósai jövendőt mondtak a hal megjelenéséből, távozásából.

Az ó-egyiptomiak alakos jegyírásában, a hieroglyphben, a hal alakja igen gyakran fordul elő, mint a bőség és a gazdagság jegye; azzá avatta a szent folyó, a Nilus halakban való áldása.

A klasszikus korok népeinek hite, képzelete külön istent adott a vizeknek s a bennök élő halak seregeinek.

Neptunus, a vizek istene, háromágú szigonynyal uralkodik a halak töméntelen seregein s Proteus, a jósló alisten, őrizi a főisten tengeri borjait* az egyiptomi vizek síkján, mélységében.

E korok képzőművészete megragadja a halat is, rávési szobraira; befogadja fali képeibe.

* A delfin, melyben akkoron még halat láttak.

És belékerül a hal Martialis költészetébe, ki a tengeri ponty, a Mullus fölséges voltát magasztalja.

E hatalmas kor meghanyatlik; Róma alapítójának utolsó, satnya nemzedéke a dőzsölésbe fúl s a végső vonaglása, az obsonium — a halas lakoma is; — ott szerepel azután Martialis költő Mullus hala, melynek minden egyes darabját a dőzsölők prédasága mai érték szerint ötszáz forintokkal fizette meg.

És mint mindig volt és mindig lesz, úgy történt az akkoron is: fölemelkedett az igazság, törvényt ült és megkezdé hódító menetét, mely maig tart; — megjelenik, néha mintha örökre leszorulna, de újra s mind hatalmasabban feltámad.

Az igazság, az emberszeretet, az egyenlőség, a testvériség és a könyörület tanához a hal sokszorosan fűződik hozzá.

A magasztos tanok hirdetőjének szimboluma a hitbuzgók magyarázata szerint a halnak görög neve: *ΙΧΘΥΣ*, azaz «Ichthüsz», jelentése pedig: *Ἰησοῦς Χριστός Θεοῦ Υἱός Σωτήρ*; magyarul: Jézus Krisztus Isten Fia Üdvezítő. Ezt jelentené a görög felirat Krisztus legrégebbi képein.

És az újszövetség könyvében ott látjuk Krisztust Galilea tengerénél, Genezareth tavánál, mint választja apostolait a halászok közül, hogy emberhalászokká avassa; a kétkedőnek mondja, hogy vesse az amfiblesztron és szagéna hálót* a vizek mélyébe, és ime a háló szakadásig telik meg halakkal; a hegyen oktatva, két hallal és néhány kenyérral vendégeli meg a hívők nagy tömegét; — az igazság hálójával kifogja az embert a tévedések tengeréből, a hol szaporaságával megmutatja az utat és a módot az igazság terjedésére.

Innen származik a pápák halászgyűrüje; rajta van Péter apostol alakja, a mint hajón állva, beveti a hit horgát a tévedés tengerének mélységébe.

Régi családok ősi czímerében sokszorosan fordul elő a hal, mely ezen a helyen a hazaszeretetet és az óvatosságot jelenti; igen, mert a hal föltétlenül hűséges a maga eleméhez, a vízhez, onnan ki nem vágyik; ha az erőszak kivetí belőle — meghal; és a kísértés, mely a nagy erények örökös ostromlója, megtanította az óvatosságra.

* A vetőháló.

A hal a tisztaságnak is jelképe s a középkor hitbuzgósága, mely a vallás rendeleteit oly szigorúan tartotta meg, bőjti eledelt csinált belőle, más állatok húsától megkülönböztette. Ez azokban az időkben a halászat méltóságát emelte, halgazdagságot teremtett s a halat a megélhetés fontos tárgyává avatta.

Azokkal együtt, a mikkel a csillagászat tudománya az égbolt ragyogó világát benépesítette, hogy fölséges igazságait a természet képeivel, az emberi elme és képzelet szüleményeivel kapcsolatba hozva, az emlékező tehetség számára mintegy kedvesekké tegye, a halak is odakerültek; időszámítás szerint a februárius — régentén «halak hava» az ő hónapjuk s oda tartoznak az ekliptika csillagképei közé.

A csillagászat tudományában jegyök ez: ✠

Az a csillagzat, a melyhez a hal kötve van, a fölöttünk ragyogó égbolt déli tájára esik, a költők csillagzata — a Pegazus — alá s az első rangú Fomahand csillag közelébe.

A hal gazdasági jelentősége két tulajdonságára vezethető vissza: az egyik az, hogy még a legkisebb patakcsában is csak akad — ha hitvány is, de akad; a másik az, hogy mérges hal nincsen, mindnyája elkölthető eledel.

Különböztetés csak jó és silány, kövér és sovány, nem szálkás és szálkás közt tehető s ebből a különböztetésből következik, hogy a gazdag és szegény megosztozik rajta, mert csak értéke különböző.

Az egyik kikeresi azt, a melynek húsa finom ízű, száлка nélkül való; a másik beéri a jóízűvel, ha szálkás is s mind a kettő avval a tudattal költheti el a magáét, hogy egészséges táplálékkal él.

A hal a szárazra vetve nemcsak elhal, hanem hamar romlik is. Az ember mindenkor azon volt, hogy valahogyan megóvja az enyészettől. Kieszelte a sózást, az aszalást, az olajba-, eczetbe-, fűszer-számba való főzést, a füstölést.

Hogy a sózást már a régi korban ismerte, erről tanuskodik az, hogy a görög nyelvben a sóshal kifejezésére megvan a szó, a «σαπέρδης»;* de ez a mesterség feledésbe ment.

Az, a ki a sózást újra fölfedezte, az emberiség haláját érdemelte ki.

* Ekkoron, épen úgy mint ma is, leginkább a hitványabb keszegfajokat sózták és szárították.

Ez a hollandus BEUCKEL volt ki 1397 táján alkalmazta a sózást a heringre s evvel majdnem olyan jótévője lett a szegénységnek, mint 1585-ben DRAKE, ki a burgonyát hozta földrészünkre.

Mind a ketten a szegény zsellér viskójától háritották el a szegény ember legkönyörtelenebb, legborzasztóbb gyötrőjét, legádázabb ellenét: az éhhalált.

A fentartási módok nyomdokain, vagyis alapján fejlődött a halászat nemzetgazdasági és kereskedelmi hatalommá, melynek nagyságáról óriási számadatok tesznek tanuságot.

Angliában csak az édesvizek halászata nyolcz-kilencz millióra rúg s e nagy pénznek majdnem felét a jól megvédett nemes lazac adja ki.

Csak Skócziából magából tizenötezer halászhajó indul évenként a tengeri halászatra, a mely körül negyvennyolc ezer ember serénykedik.

Franciaország halak után közel húsz millió forintot forgat; tengeri halászata huszonnégyezer hajót és százháromezer embert foglalkoztat; egyedül a tőkehal — stokfis — körül közel hatszáz hajó orra szántja az óceán síkját és tizenegyezer ember van talpon.

Norvégiában közel háromszáz nagy és kilenczedfélezer kisebb hajó száll ki a tengerre s a halászat gyakorlása harmincznyolc ezer embert szólít munkára.

Van év, a melyben egyedül a hering ötvenezer embernek ad munkát és kenyeret.

Oroszország csak halikráért egy millió forintot kap a külföldtől.

Olaszországnak tizenkétezer hajója, dereglyéje ereszkedik a tengerre, harmincz ezer halásza serénykedik s szerez évenként negyven millió lirát.

Hát Magyarország? — — — .

Az ország fölséges vizeinek partján megállhat a magyareMBER, elmondhatja, hogy régentén — a mohácsi vész előtt — volt hatalmas halászata — — s hogy ma nincsen, az másokon múlt; de hogy legyen, az egyedül rajta áll.

A MAGYAREMBER ÉS A HAL.

Magyarország áldott földjén megvirrad; a Nap fölkel, azután delel s a midőn ideje megérkezett, vagy inkább lejárt — nyugvóra tér, leáldozik.

Mindennap ismétlődő útján úgy jár e darab földdel, mely a mindenségnek csak egy parányi porszeme, mint a bűvár, ki egy vízcsep-
pet merít a mindenségből s ezt a nagyítón át nézi: a Nap épen úgy, mint a bűvár a nagy világ kicsinyített képét látja maga előtt; ez egy vízcöppben, amaz egy nemzet életnyilvánulásaiban.

A Nap betekint a tudomány művelésére szentelt fényes paloták ablakán, hol művelt ember a tudomány feladatait megfejtetni igyekszik; betekint a gazdag palotájába, mely bővelkedik pazar fényben s mindabban, a mi az ember földi létét kellemessé tehetné — ha az ember beérné vele; — — de betekint ugyanaz a Nap a faluvégi cigány putrijába is; mezitelen gyereksereget lát — Ausztrália kicsinyített képét.

S a míg a magyar felföld sebes patakjánál a «pisztrángtúdós» veti ki horgát; a míg a Székelyföld havasainak tövén a közsékely a kakas tollas-gallérjából kitépi a vöröset, hogy mesterséges legyet hazudhasson a horogra s reá csalja a göbe lengjében leselkedő pisztrángot: addig a cigány meglábolja a vizet, pusztá kézzel tapogatja ki a halat; vagy a tó szélén lekuczorogva, a vad rózsa hegyes, görbe tuskéjét köti az apró küszhal hasa alá, madzagnál fogva beereszti ezt a nagy furfangot a vízbe — s a midőn a foga fehérét vigyorogva kimutatja, ez azt jelenti, hogy a tóság vad kalózhala, a csuka, rajtavesztett.

A míg a Tisza, a Duna öreghalásza száznál is több öles hálóival szántja, szinte megszűri az ősfolyamok vizét; s a Balaton bérlője háromszáz öles hálóját nagy dereglyén álló vasdaruval húzza ki a magyar tenger hullámai közül: addig a Tisza, Duna szegény fenekese az

őskori czölöpépítményekbe visszavágó fentővel keresi a víz mélyében elszakadt fenékhorgát, melynek pallóköve, böncsője is szakasztott olyan, mint a milyen volt a történelem előtti korok halászó emberéé. És végre a míg a «kor színvonalán álló» birtokos ezer mesterkedéssel költeti ki a halat, lajstromba foglalja a peték s felszabadított halak százazreit: addig a havasvidék sötét fenyvesében nesztelenül lépeget az orvhalász lába, keze nyalábra szedi a méregfüvet — az Euphorbiát —, azután begázol a patakba, a víz alá, nagy kőre nyomja a mérges növevényt, egy másik kővel töri, zúzza — — a patak vize átmérgesedik s a nemes hal és minden, elkábul, oldalra fordul — a leggyávább, legnyomorúttabb gyilkosság áldozata válik belőle!

Ime Európa és Ausztrália kicsinyben. A Nap egy járóján mind a kettőre szórja sugárözönét — itthon!

És ennek a kisvilágnak bölcsőkorá milyennek volt? Erre a könyv történeti része úgy, a hogyan teheti, megadja a feleletet.

Annyi bizonyos, hogy a halászat a magyarságnál már ősi korban is valódi népfoglalkozás volt; erről tanuskodik azoknak a vonatkozásoknak sora is, mely a magyar ember és a hal között fenáll s a melynek itt a helye.

A hal s a halászat mestersége családok, helységek neveiből szól; ott van a hal családok, vármegyék, városok címerében; ott van a halásznépség dalaiban; a halászság és nép közkeletű példabeszédeiben is; mindezekkel tanuskodván a halászmesterség ősi voltáról.

A «Halászok» családja vetekedik a «Nagy» és «Kis» családokkal; bőségével egy rangban áll a germán «Fischer»-ekkel, kiknek beszármazása magyar halász mesterszót teremtett, a «Fisért», a CALEPINUS tizenegynyelvű szótárában még «hal-kúfárt.»

Halfajok nevét a következő családok viselik: Csik, Csuka, Csukás (új időben Csukási), Czompó, Gadócz, Kárász, Keszeg, Viza; Vék, Vékei és Vékes, a jegas halászat véke vagy léke után.

A halászatra vonatkozó helység és határnevek közül álljanak itt a következők: Csanak — meritő szerszám, Csukás, számos tó és halastanya, Halas város és puszta, Halasdozsd falu, Halasmező Liptó, Halastó falu, Halcsont puszta, Halász falu, Nagy-Halász Szabolcs, Tisza-Halász Heves, Szécsény-Halászi, Halászi Moson, Halászópatak Gyergyó, Halásztelek több, Harcsás falu Komárom megye, sok tónak

és halastanyának a neve; Jászfalu, a jász halról, Komárom m., Kárásztó Komádi mellett, Keszeg falu Nógrád, Keszegfalva Komárom, Nagyhalas határnév Komádiban, Szák Komárom m., Varsád Tolna, Varsánd Arad, Varsány több, Vék falu Komárom, Vésztő, a vészről, Békés m.; ősi vonatkozásuak, Csege, Czege, Czégény, Nagy-Czég, Kis-Czég stb.

A hal a következő vármegyék címérét díszíti: Bereg, Bihar, Szabolcs, Szatmár és Ugocsa; s ott van Adánd, Hidas és Kis-Kun-Halas városokéban is.

A halászdalok gyöngye, mely a halászság szívére vall, im ez:

Három hete, hogy a Tiszát halásztam,
Könnyeimtől egy csepp vizet nem láttam;
Kifogtam a kedves rózsám kendőjét,
Kék selyemmel rávarrattam a nevét.

A példabeszédek java, mely a kedélyt csillogtatja, im ez:

«*Fejétől büzlik a hal.*» Ezt a latinnal együtt bírja a magyareMBER s leginkább a rosZ előljáróra, országban, vármegyében, helységben, de a család főre is méri a kemény szót.

«*Jól van, mint a hal a vízben*», elemében van, semmi baja.

«*Eleven mint a csik*», az elfogott csik nyüzsgésétől; jókedvű, fris.

«*A halnál is egészségesebb*», mondja MISKOLCZI GÁSPÁR uram «Jeles Vadkertjében»; — ez már az egészség egészsége.

«*Él mint a hal a vízben*»; balatoni szójárás: semmi baja.

«*Hallgat, mint a csik a varsában.*» Mikor az ember fia rosZ fát tett a tűzre, akkor meghúzódik, hallgat, vagy legalább is követi a struczmadár példáját: homokba dugja a fejét s a csik sem tesz különben; mihelyt megérzi, hogy fogva van — veszteg marad, meglapul a varsában. S miért mondja a halász, hogy hallgat? azért mert a csik, kifogva, nyikorgó hangot hallat.

«*Küszön-keszeget.*» Ez a balatoni halász szájában annyi, mint «eben gubát cserélni», vagyis hitványról hitványra kerülni.

«*Bámul mint a csikhal.*» A balatoni halászsEMBER így fejezi ki az ostobaság végső határán járó báméskodást, mikor az ember «se lát, se hall, se ért»; álla leesik szeme kerekre nyilik, bámul-bámul és a szava eláll. A csik szeme mindig egyformán kerekre van nyilva.

«*A mint veted a pendelyhálót, úgy fogod a keszeget*» mondja a ha-

lászember ugyanarra, a mire a szántóvető evvel a szóval él: «ki mint vet, úgy arat».

«*Az a hal a legszebb, a mely a hálóból kiugrik.*» Ez egy általános emberi tulajdonságot fejez ki; — még az anyának is mindig az a legszebb gyermeke, a kit a halál elragadott tőle.

«*Kivetette a hálóját*» szép leány, szép menyecske — de a csunyája is — a legény után, prókátor a per után, uzsorás áldozata után — a legrégebb mesterségek egyike.

«*Hálóba került*», ha t. i. a kivetés sikerült.

«*Horogra kerül*» leginkább a legény a lányéra — azután ott vergődik a házaselet szárazán.

«*Átkozott a hal a harmadik vízben.*» Az első víz az, a melyben a hal él, a második az, a melyben fő, a harmadik az, a melyet az ember a halra iszik: megromlik a gyomra, azért átkozott az a víz; a hal bort kíván. Ez olasz barátok tanítása; de magyareMBER regulája is.

«*Zavarosban halászik.*» Ez talán leginkább közszólás, mely a fondorkodó haszonleséstől a szemenszedett csalásig festi a becstelenség ősrégi mesterségét.

«*Karó közt a potyka.*» Mikor már a potyka a varsa karói közt van, akkor biztos a veszte — az embernek is, ha nem vigyáz. Az alkalom ezer karós varsával áll élete útján.

«*Csuka van a tóban*», a házsártos, kapzsi, békétlenkedő ember, mikor család, község, vármegye, ország nyugalját zavarja; de a tevékeny is, mikor a restség pocsolyájában az iszapot túró emberpotyát ösztökélni kezdi.

Ez, a mesterségen kívül, a magyareMBER viszonya a halhoz.

I.

TÖRTÉNETI RÉSZ.

I. A HALÁSZAT ŐSKORA.

E könyv élén álló, az emberről és a halról szóló fejezetnek iránya magában foglalja és kimondja, hogy a halászat az emberiségnek ősi foglalkozásai közé tartozik.

Mindaz, a mi a reánk maradt nyomokból ősrégészeti tekintetben ismertette van s a halászathoz tartozónak vehető, e foglalkozás ősiségéről tanuskodik.

A közkeletű «ókor» és «őskor» között mindenekelőtt meg kell vonni a határt.

A dolog természete szerint, a történelmi kutatás módszere tekintetéből, a következő beosztás ajánlkozik :

1. A tulajdonképeni *őskor*, mely még a földkéreg legifjabb alakulataival összefügg, — természetesen a mennyiben emberi nyomot mutat, — de sem felirattal, sem más, megfejthető jeggyel nem tájékoztat.

2. Az *ókor*, mely feliratokkal és megfejthető jegyekkel kisebb-nagyobb mértékben tájékoztat; beleértve azt a kort is, melyet klaszszikusnak nevezünk, tehát a rómaiak és a görögök korát.

3. A *barbárkor* Európa tekintetében a népvándorlás kora, mely bár számos, de néma nyomot hagyott reánk.

4. A történelmi *középkor* és végre

5. Az *újkor*.

Az természetes, hogy ezek a korok, helyesebben korszakok, egyenként is sokszorosán föloszthatók, ha arról van szó, hogy azoknak viszonyait, a maguk teljességében tárgyaljuk; de itt csak egy foglalkozási ág, a halászat történeti vázlata fog szóban, avval az irányzattal, hogy a letűnt korszakok jelenségei viszonyba hozassanak azokkal, a melyeket egy adott nemzet, t. i. a magyarság halászata nyújt.

E könyv történeti tekintetben tehát a következő felosztást foglalja magában:

1. Őstörténet általános tekintetben.
2. Ókor, kiváló tekintettel a halászat módjaira.
3. A magyar halászat multja.
 - a) Ősi módja, viszonyítva a jelenhez;
 - b) Okiratos része;
 - c) A szerszámok ősi elemei.

E felosztás megokolása az, hogy a magyarság élő halászata sokat foglal magában, a mi vissza vág nem csak az ókorra, hanem az általános őskorra is s csak úgy tárgyalható kellő módon, ha az általános rész nélkülözhetetlen elemeit előrebocsátjuk.

AZ ŐSKOR JELLEMZÉSE.

A halászat őstörténetével sokszorosan úgy vagyunk, mint a földkéreg képződéseinek tárgyalásával.

Reá mondhatjuk, hogy a földkéregnek ez vagy az a rétegzete régibb egy másiknál, kimondjuk ezt a mutatkozó viszonyok alapján, úgy a mint az egyik réteg áttörte a másikat, vagy a mint az egyikben élő szervezetek nyomaira találunk, a másikban nem; de arról az időről, a melyben mindezek képződtek, fogalmunk nincsen. Korszakról szólunk, a melyet idő szerint kifejezni, megkötni nem birunk.

S ha az előttünk folyó, mérhető jelenségekből megkísértjük az őskorszakoknak idő szerint való becslését, oly óriási számadatokat kapunk, hogy elménk visszahökken.

Egy szemünk láttára leszakadó vízzuhatag folyton mossa a szikla párkányát s pontos méréssel meg is mondhatjuk, hogy mennyit mos le egy évtized alatt; de ha a kapott számból arra a szorosra vagy völgyre következtetünk, a mely láthatólag annak a mosásnak köszöni eredetét: az évek százazrei kelnek ki számadatunkból.

Ezen a téren minden csak viszonylagos értékkel bir, mihelyt az idő kérdését vetjük föl.

S az őshalászattal is így állunk, már azért is, mert megítélésénél sokszorosan számot kell vetnünk a földkéreg alakulataival is.

Az e téren való puhatolásnak két szilárd pontja van: az első az,

hogy az ember kétségbe nem vonható nyomaira csak a földkéreg alakulatainak legifjabb rétegzetein akadunk reá, a másik az, hogy e nyomoknak emberi voltára reáismerhetünk.

De az e nyomokból kisebb-nagyobb biztossággal megalkotott korszakokat sem keletkezés, sem tartósság tekintetében számszerint kifejezhető időhöz nem köthetjük.

A korszak szerint való osztályozást még más is nehezíti.

Az ember értelmi fejlődése kisebb-nagyobb mértékben, de mindig azoktól a viszonyoktól is függ, a melyek között él; s ezek azokon a pontokon, a melyeket az ember elfoglal, különbözők. Világos dolog tehát, hogy az értelmi fejlődés, azokkal a nyomokkal együtt, a melyek tőle származnak, nem egyenletes s el kell fogadnunk azt, hogy a mióta az ember e földön van, egy és ugyanazon időben értelmi különbségek is voltak, a melyek ott hagyták nyomukat mindazon, a mi tőle ered.

A mint ma áll szemünk előtt az ausztráliai néger egyszerű hajítófájával s kerekre nyitott szemmel bámul az Armstrong-ágyúra, mely meztelen testére van szegezve: úgy, ha kisebb mértékben is, de megvolt ez az őskorban is.

Ez már magában véve is nehezíti az osztályozást, mert szembeállít avval a veszedelemmel, hogy az egy és ugyanazon korszakból származó fejlettebb és kezdetlegesebb tárgyat két különböző korszakba osztjuk.

Ezt a veszedelmet lényegesen fokozza még az a körülmény, hogy az ember, a mióta e földön van, mindig mozgolódott; ama távol eső őskorban még inkább, mint bármikor is.

Az értelmileg fejlettebb, sokszorosán oda került az alantosabb helyére és nyomaik összevegyültek.

Az egyik megrabolta a másikat; cseréltek egymással; ez is vegyített.

Egy és ugyanazon a ponton hosszú időközökben különböző embercsaládok telepedtek le: a nyom egymásföle és egymásközibe került.

Ez mind szerfölött megnehezíti az osztályozást s így a kezdetnek és a fejlődés menetének biztos meghatározását is.

S bizonyos határozottabb természetű dolgoknál, például a halálszatnál, még azt is tapasztaljuk, hogy oly tárgyak, a melyeket bizo-

nyos körülmények között, például kiásva, az őskornak tulajdonítotunk volna: sokszor igen előrehaladott nemzetek halászatában még ma is élnek.

Mindez együttvéve nemcsak időre és időrendre nézve, hanem egyáltalában is csak viszonylagos értéket kölcsönöz az őskorról szóló fejtegetéseknek.

AZ ŐSHALÁSZ NYOMAI.

Az ősrégészet rendszeres ásatásai, a barlangok kutatásai arra tanítanak, hogy az őshalász nyomdokai elvezetnek a földkéreg alakulásainak ifjabb korszakaiba.

A barlangokban fölkutatott, halászatiaknak vett eszközök között mint legrégebbek azok vannak elfogadva, a melyeket BOYD-DAWKINS, a kiváló angol barlangkutató, az úgynevezett Kent barlangból — Kents Hole — határozott meg.

A két szerszámdarab csontból készült dárdaszigony; ősrégiségét az mutatná ki, hogy a kardosfogú oroszlán csontjaival együtt találtatott.

Az őslénytan tudománya a kardos fogú oroszlánt — *Machairodus longidens* — a földkéregnek úgynevezett «legifjabb pliocén» alakulatához sorozza, tehát ahhoz, mely a jégkorszakot s a diluviumot megelőzte s a melyből az ember létezésének nyoma biztosan mindeddig kimutatva nem volt.

Ez a körülmény sokat árt annak az állításnak, hogy ez a két dárdaszigony valóban a legősibb; s azt BOYD-DAWKINS érezte is; rajta volt, hogy a legifjabb pliocént a jégkorszak kezdetével kiegyenlítse, akként, hogy az oroszlán a mondott pliocén végső szakából való volt, a midőn már az a lehülés vette kezdetét, a melyből a jégkorszak keletkezett.

Ez természetesen csak föltevés, melynek döntő súlyt nem tulajdoníthatunk s legjobban avval érnünk be, a mit FRIEDEL ERNŐ* mondott, hogy t. i. ha e dárdaszigonyok a barlangoroszlánnal nem is egyidejűek, de minden esetre igen régi, valóban ősi korszakból valók.

A most dívó fölfogás szerint az u. n. kőkorszak az, a mely az

* Aus der Vorzeit der Fischerei. Berlin 1884.

emberi művelődés legősibb szakának vehető; ebben dívott a természetadta anyagnak, a kőnek, szerszámmá való földolgozása.

A halászó ember nyoma, kőszerszámban kifejezve, a diluviumon vonúl és eltart az allúviumig, ama rétegekig, a melyeken a mai ember is él; sőt ezekre is átmegeyen.

Ez a mai korban tudományos közfelfogás, noha a halászat természete reá mutat, hogy szerszám tekintetében a legősibb kor a fa kora volt, a mint ez e rész utolsó fejezetéből ki is fog tűnni. De most kövessük a közfelfogást.

E két korszak átmenetét a nagy puszták alakulata jellemzi sajátlagos pusztá növényzetével és kivált halaival is. A mint t. i. a jégkorszak fölhasználásából eredő víztömegek elhelyezkedtek, megásták medröket s így igazi szárazföld keletkezett, állatvilág fejlődött, különösen pedig roppant halbőség támadt, mely faj szerint maig is megvan.

A puszták korszakához kötött halbőségnek mai maradványai a Wolga és a Don, úgy a magyar Alföld folyamai is — az utóbbiaknál a halirtás előtti kort értve.

A diluvium legrégebb alakulatai gyanánt azok a nagy kovatelepek vannak elfogadva, a melyek a Somme folyó völgyében, s vízellenében haladva, kivált Saint Acheul táján igen hatalmas és jellemző rétegeket alkotnak s a melyekhez viszonyítva, hasonló rétegek már több ponton találtattak.

Ezekben a kova-kőrétegekben számos nagy, nehéz kőszakóca vagy jegellőkö * található, a melyet az őskor halászó népei a jég alatt üzött halászatnál a jég áttörésére, vagyis halásznyelven szólva, a halászó lékek kijelésére használhattak.

Hogy ezen a nevezetes ponton halásztelep volt, ezt onnan következtethetjük, hogy ott három folyó szakad egymásba, t. i. a Somme, Noye és Arve; s nem csak a dolog természete, hanem az élet is reátanít, hogy ily pontokon halászság telepedik le.

Ezek a jegellő kövek vagy kőszakóczák lerepesztés, helyesebben szilánkolás útján készültek, tehát oly eljárással, mely a kovakő jellemző sajátságaira van alapítva, a melyről t. i. jól alkalmazott ütéssel, vékony szilánkok lerepeszthetők.

* Minden mesterszó magyarázata megtalálható a munkához csatolt Mesterszótárban.

Hogy ezek az őskori halászathoz tartozó jegellő kövek, erre egy hasonlatosság tanít, mely a mostani korból származik s a következő: HEARNE leírása szerint a Hudson-öböl indiánjai, valahányszor a vad megfogy, a vadászatról a halászatra térnek át s kiváltképen a jég alatti halászatot űzik, leginkább úgy, hogy a jeget kilekelik s a lékekbe vagy horgaikat vetik, vagy hálóikat eresztik le. A jég kilekelését még ma is részben oly lekelőkövekkel végzik, a melyek szarúköből valók s szilánkolás útján készülnek.

Innen a barlangokhoz kell fordulnunk, a melyekről egy jeles kutató — LARTET — megjegyzi, hogy minél ritkábbak bennök a halászó ember nyomai, annál régibb korba sorozhatók.

Aránylag sok a nyom az u. n. rénszarvas-barlangokban, a hol t. i. ennek az állatnak maradványai nagy számmal fordulnak elő. Itt található leginkább az egy vagy több szakás, a szarvas szarvaiból készített, egyágú dárdszigonyok.

Hogy ezek valóban halászati szerszámok, ahhoz nem fér kétség; nemcsak azért, mert a barlangokban halak maradványaival együtt fordulnak elő, hanem azért is, mert kétségbe nem vonható halász-telepeken, így a Svajcz tavaiban és tőzegeseiben, a melyek a kőkorszakhoz számíttatnak, gyakoriak, a szakásság pedig ősidőktől maiglan a szűrő halászati szerszámnak szerves tartozéka, mely a hal természetével kapcsolatos.

Mindenesetre föltűnő, hogy a kőkorszakban csontról van szó s itt megjegyzendő, hogy e kettő már igen korán együtt jár. A csont és szaru az ősembernek már táplálkozása módja során ajánlkozott eszközül; a kő hozzájárult, mert az él tartósságát biztosította.

A kőkorszakhoz számított svéd halászati tárgyak között a csont és kő egyesítése kiválóan van képviselve.

1. és 2. ábra. — Egy és két szakás dárdszigony, szarvas agancsból.

Itt akadnak azok a dárdaszigonyok (3. ábra) a melyeknek a hegye finoman kiszilánkolt kovakő, a többi szigonytest csont, még pedig szakás. Itt a sebet a kova ütötte s nyomán behatolt a csont rész, mely szakásságával megfogta a halat.

A szigonynak e korba bevett fejlődése egyfelől a szakák számának növekedését, másfelől a kétágú szigony keletkezését mutatja. Ezt a fejlődési irányt indokolja a hal természete: a sikos test, sokszorosán még kemény pikkelyekkel is fedve, úgy hozta magával, hogy az egyágú szigony könnyen lesiklott, a hal elmenekült; sőt a kiszakadás is előfordulhatott.

Az egyik irányzat tehát a csontszigonyt a tüskésségre fektette, (4. ábra),* míg a másik irányzat a kettős, belől szakás ágra tért (5. ábra); és így elmondhatjuk, hogy a mai kétágú szigonynak előzője a kőkorban van.

A halászszerszámok megítélésénél mindig a hal természetére kell tekintenünk, mert minden magyarázatnak viszonylag legszilárdabb alapját csak ez képezi és képezheti.

Ez mindenestre természetesebb magyarázat s így elfogadhatóbb is annál, a mely bizonyos rajzokra alapított.

Ezeknek a rajzoknak igen tanulságos a történetök. CHRISTY és LARTET, a híres Madelaine barlang kutatói, a többek között oly vésett csontot találtak, a melyen a diluviális korszak halászának alakja látható, a mint szigonynyal fölvegyverkezve, épen partra száll, melyet azonban nem a part rajza, hanem két lófej ábrázol; a halász zsákmányát egy óriási angolna képezi.

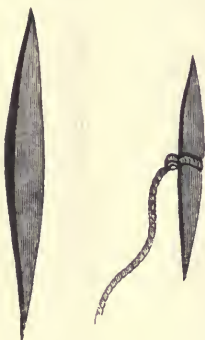
3. ábra. Szigony kovahegygyel. 4. ábra. Tüskés szigony. 5. ábra. Kétágú szigony.

* Ez föltétlenül szigonynak vehető; LUBBOCK nyilnak mondja, míg Christy és Lartet dárdaszigonynak nézi. Nyilnak bajos venni, mert távolságra az íj-nak nincs annyi ereje, hogy a sok szakot a húsba üsse. Az igazság valószínűleg az, hogy sok szigony nemcsak halra, hanem hadakozásra való is volt s nem lehetetlen, hogy épen ez szolgált halra és emberre. Mint ma is élő szigonyt lerajzolja Blanchère «La Pêche etc.» 1868. p. 333. fig. 394.

Ez és több hasonló lelet a maga idejében roppant föltünést keltett a tudományos világban, mert kitünt volna, hogy a régibb korszak embere már a művészetig emelkedett, holott a reá következő, tehát hozzánk közelebb eső alluviális korszak szerszámain hasztalan keressük bármily művészetnek még legcsekélyebb nyomát is.

E képek hitele hamar és rendkívül megingott, a midőn LINDENSCHMIDT apróra bebizonyította, hogy egy svájci barlangból kikerült lelet csontjain az odakarczolt róka és medve alakja egyszerűen egy német gyermekkönyvből származik, a melyet az illető hamisító mintául használt; sőt ez odáig fejlődött, hogy a furfangos csaló föl is fedeztetett. Itt a legerősebb skepszis indokolva van.*

A diluviális korszakból ki van mutatva a halpeczek, a halászhorog tulajdonképeni őse. E végtelenül egyszerű halászszerszám azonban nem kizárólagosan az őskoré, mert való, hogy Németország, jelesen az északi rész számos helyén, a gyermekvilág ma is «peczkeli» a halat; ez az analógia biztosítja helyes magyarázatát.

6. ábra. Ősi halpeczek, csontból;
7. ábra. Mai halpeczek kemény
fából.

A halpeczek használata nagyon egyszerű; olyan mint a szerszám maga. A halász az alkalmas csalit, például a gilisztát reáruhazza a peczekre s az egészet úgy köti zsinórra, hogy a kötés a peczek derekára esik. A hal hosszában falja be, s természetes, hogy a legkisebb megrántás már keresztbe fekteti a peczket s a hal rajtavesztett.

Alapjában véve ennyi az, a mit a diluviális korszak halászszerszámokban reánk hagyott, a mit az őskori kutatások ingadozó alapján is meglehetősen biztossággal mint e korszakból valót fogadhatunk el.

A mi ezen túljár, az, bár természetszerű, de mégis csak föltevés.

Föltehetjük, hogy rekesztő halászat létezett; hogy a diluviális korszak embere készített vejszéket, sövényzeteket; hogy elterelte a vizet az anyamedertől, halásznylven szólva, dugákat csinált; sőt föltehetjük azt is, hogy ismerte a hálót, mert való, hogy akadnak a leletek közt nagy tűk, a melyek hálókötésre is szolgálhattak, noha

* A rajzhoz valóban értő ember ezeket sohasem fogadhatja el «őskoriaknak».

csak egyszerűek, fonallal meg nem hányhatók; — föltehetjük, hogy a csapóhurok, az az egyszerű szerszám, a melylyel a maga helyén még találkozni fogunk, divott; s a mi talán még a legbizonyosabb, föltehetjük, hogy a diluviális ember értett a hálnak pusztakézzel való kifogásához is.

De mindezek csak pusztá föltevéssek, a melyek mellett reánk maradt tárgy nem tanúskodik.

Az alluviális korszak, tehát a földkéreg alakulatának maig terjedő állapota, már legrégebb részeiben is fejlődő halászatról tanúskodik,

A halpeczek mellett feltűnedezik a többé-kevésbé kifejlődött horog, s akad olyan is, mely rendkívüli ügyességgel egy darabban tűzkőből van kitördelve (8., 9. ábra).

Ezekkel együtt föltűnedeznek könnyed hajlású kovaszilánkok is, a melyek alkalmas szárhoz erősítve, igen jó összetett horgot szolgáltatottak.

Ez az összetett horog azonban szintén korunkig ér s reá tanít arra, hogyan alkalmaztattak azok a könnyed hajlású kovapecek.

Az összetett horgot RETZIUS fedezte fel a finnek országában, hol, még nem is olyan régen, közhasználatban volt. (10. ábra.)

Ezekhez csatlakoznak a tulajdonképeni horgok, a melyek többnyire még szaka nélkül valók (11. ábra); de akadnak olyanok is, a melyeken a szaka első kezdete és fejlődése is látható (12—13. ábra).

Az egyszerű és a szaka első kísérleteit föltüntető horgokkal járnak lyukasított kavicsok, a melyeket horogsúlyoknak vehetünk, a melyek tehát a mai ólmot pótolták.

Minél ifjabb az alluvium, annál nehezebb a szerszámok történetében való eligazodás, minek okát már e szakasz bevezető részében érintettük.

Még igen messze korban, az úgynevezett történelmi idők előtt, számtalan ok működik az eligazodás megnehezítésére, mert az allu-

8. és 9. ábra. Tűzkőhorgok.

10. ábra. Finn horog.

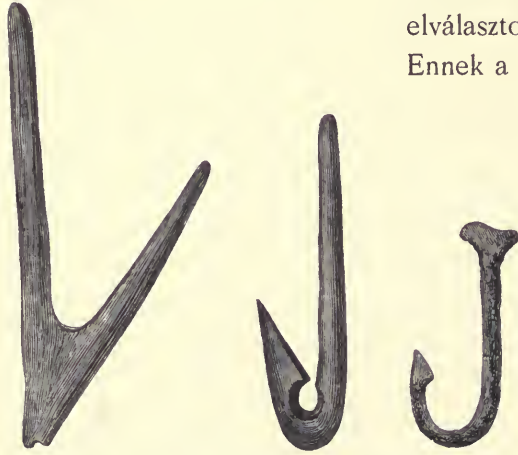
vium föllépése egy tekintetben sem jelentette azt, hogy a föld kérgén állandóság köszöntött be.

Hogy az alluviális réteg mit állhatott ki földtani forradalmak ostromától, ennek világos bizonyítéka az a legmesszebbre érő hagyomány, mely az u. n. kymbriai özön nevét viseli s a mely alatt a tudomány a földkéregnek azt az utolsó forradalmát gyanítja, mely Angliát elszakította Európa száraz földjétől s elválasztotta a mai Franciaországtól.

Ennek a kymbriai özönnek emléke,

mint homályos monda, még ma is él, s annak a határnak vehető, a melyen innen a hagyományok szürkülete bevezeti a történelmi korszakokat.

Ezek a homályos hagyományon nyugvó történelmi korszakok, természetesen, értékre és mindenre nézve

11. ábra. Csonthorog, sima. 12. ábra. Csonthorog, a szaka első kezdetével. Mindkettő Svajcz legősibb czölöpéptípményeiből való.
13. ábra. Fejlett csonthorog.

szakadozottak; de annyi bizonyos, hogy az utolsó nagy özönlésen innen mind határozottabb alakot öltenek, jelesen fejlődés tekintében.

A mi a kymbriai özönt megelőzte s részben vele együtt történt, az rendkívüli helyzetbe juttatta az ősembert. Európa északi része tetemesen süllyedett, óriási feliszapolások képződtek. A vízmedrek, partrészek folytonos átalakulásban voltak s az ősember, kivált az őshalász, kemény tusát vívott fenmaradásáért; s hogy az, a ki átélte a nehéz tusát, ezt csak folytonos helyváltoztatás útján érhetette el, az elképzelhető.

Természetes, hogy ilyen körülmények között tartós megtelepedés nem történhetett, tehát a maradandóbb nyom főfeltétele hiányzott s innen van, hogy az ősrégészet itt csak tapogatódzva halad, csupa föltevésekből indul ki, hogy új, bizonytalan föltevésekre találjon.

Az aránylag szilárd alapot a czölöpéptípmények nyújtják, melyek

azonban már a történelmi kor legtávolibb szakába nyúlnak be s a melyeket, a tudomány mai fölfogása szerint, a «Kjökkenmöddinger» t. i. a konyhahulladékok különös alakulata előzött meg.

HELLWALD és mások ezeket a konyhahulladékokat a földkéreg változásának utolsó nagy időszakára teszik, abból a föltevésből indulva ki, hogy ekkor az ősemlék egymásra szorultatott, hogy a nyugtalan vizekkel megküzdhesen. Természetesen ezek mind föltevések.

Ezek a konyhahulladékok eredetileg Dániában fedeztetek föl; innen van «Kjökkenmöddinger» elnevezésük.

A Lymfjord és a Kattegat partvidékén akadnak oly konyhahulladék-rétegek, a melyek 1—3 méter vastagság mellett 50—70 méter szélesek s 100 méter hosszúk.

E halmazokat leginkább tengeri kagylók alkotják, jelesen az osztriga, a *Cardium*, a *Mytilus* és *Litorina*; ezek közé vegyülnek emlős állatok, madarak és halak maradványai; a halak közül leginkább a hering, a tőkehal, a plataisz és az angolna.

Hogy ezek valóban emberi telepek, erről tanúskodnak a halászszerszámok is, melyek kizárólagosan kőből és csontból valók; a kőeszközök nagyobb részben durvák; a csiszoltak igen ritkák; az ércszerszámnak pedig itt nyoma sincsen.

A halmaradványokból következtetve, föl kell tennünk, hogy az őstelepek emberei ismerték a ladikot, mert némely halfajt csak a sík tengerre kiszállva érhatték el.

Legfőképen az érczek hiánya az, a mely ezeket a telepeket a czölöp-építmények elé helyezi. Azok a viszonyok, a melyek között a konyhahulladékok ma találatnak, másképen is igen tanulságosak.

Vannak t. i. e hulladékrétegek között olyanok — jelesen Portugalliában —, a melyek a tenger partjától messzire esnek, tehát jogosulttá teszik azt a föltevést, hogy a tengerpart változott: a föld emelkedett, a tenger hátrált.

A legnagyobbak, részben óriási kiterjedésűek, Amerikában vannak s hogy az embertől erednek, ezt bizonyítja a halászszerszám, szén, cserép — közte pipa — és számos embercsont, mely a hulladékkal el van vegyítve.

És most következnek a czölöp-építmények, a melyeknek első hirtörése HOMÉROSZ Iliásza. Ebben fordul elő a Kephyris tava, czölöp-

építményeivel: ὕλη-vel (hűlé); ez Krisztus születését mintegy 1000 évvel előzi meg; de csak földrészünkre nézve sorozható valódi ősrégészeti tekintetek alá, mert kétségtelen, hogy 2000 évvel Kr. sz. előtt az ó-egyiptomiaknak már rendkívül fejlett halászatuk volt, a mint ezt később ki is mutatjuk.

Az első hiteles leírást a történetírás atyja, HERODOT hagyta reánk s ez Kr. e. 513 tájáról való.

HERODOT ekkor — *Megabarus* táborozásáról írva — így emlékezik meg a Macedoniában fekvő czölöp-építményekről: «Azokat, a kik a Pangæus hegy körül laktanak, a Doberianusokat, Agriánusokat és Odomantákat *Megabarus* nem hódította meg; de azért mégis hiú kísérletet tett, hogy azokat alávesse, a kik a *tóban* laktanak, a mint következik: a tóban magas czölöpökre rakott alkotmányok vannak, a melyekhez a part felől hid vezet. A czölöpöket a lakosok ősidőktől fogva közösen készítették; későbbben azonban törvény alapján úgy, a mint itt áll: minden férfi nőüléskor az Orbelus hegységből három czölöpöt tartozik elhozni s a tó fenekébe verni; azonban minden férfi sok nőt veszen el. Itt azután így élnek: minden egyesnek kunyhója van az alkotmányon, a mely kunyhóban lakik; egy csapóajtó pedig — az alkotmányon át — a tóba szolgál. Az apró gyermeket lábánál fogva oda kötik, hogy a tóba ne essék. Lovait és teherhordó állataikat hallal tartják. A hal sokasága oly töméntelen, hogy egy a csapóajtón kötélnél fogva lebocsátott kosár rövid idő alatt megtelik.»

Mindazok a czölöp-építmények, a melyeket a tudomány eddig föl kutatott, arról tanuskodnak, hogy HERODOT valóságot írt le.

A czölöp-építmények szerkezet szerint háromfélék, u. m.:

1. Tulajdonképiek, a melyek a vízben szabadon álló czölöpökön nyugosznak; magyar értelemben lábasok.

2. Rekeszesek, a melyeknek fakeretei fával vannak kitöltve, úgy, hogy az egész alkotmány a vízállással hol emelkedik, hol alászáll; magyar értelemben úszók.

3. Olyanok, a melyeknek czölöpje csak megerősítésül szolgált, alapjuk rözse, trágya vagy föld lévén; magyar értelemben verésesek.

Mindezeket az jellemzi, hogy úgy azokban, a melyek a kőkorszakhoz számíttatnak, valamint azokban is, a melyekben már az ércz

is előfordúl, a halászszer szám bőviben megvan, annyira, hogy kiválóan halásztelepeknek tekinthetők.

Erről egyebek között az is tanuskodik, hogy pld. Svájcban, a robenhauseni czölöp-telepek talaját helyenként 6—9 cm. vastag réteg borítja, mely merő halpénzből való.

Azokban, a melyek a kőkorhoz számíthatók, találhatók azok a lélekvesztők is, a melyek egy szál fából valók s tüzzel vannak kivájva, kívülről pedig kőbaltával durván kiformálva; itt akadnak kőből, csontból és szaruból való szigonyok, halpeczkek, horgok és horogsúlyok; sőt akadnak hálók, parák, húzó kötelek, kasok, varsák és vidrafogók is.

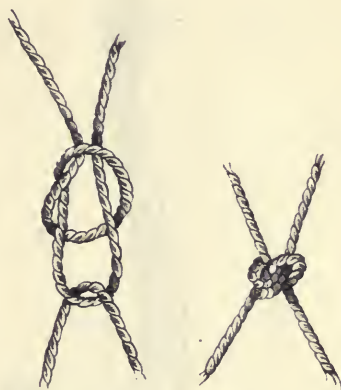
Nevezetes, hogy a hálók kötés-módja a mai (14. á.); sőt még a szem-nagyság is — 5 mm.-től 4½ cm.-ig — az. Itt tehát már teljes halászat volt.

Mindez együttvéve elégséges arra, hogy ezeket a telepeket — a konyhahulladékosokhoz viszonyítva — újabb keletűeknek vegyük, mely föltevés mellett az is szól, hogy a míg az utóbbiakban, mint házi állatnak elfogadhatót, csak a kutyát találjuk, addig a czölöp-építményekkel már kutya, ló, kecske, sertés, juh és kétféle szarvasmarha is jár; sőt már a mezőgazdaság világos nyomai is megvannak, mert akad búza, árpa, köles és len is, a mely utóbbiból a hálók készültek. Azokban a czölöp-építményekben, a melyek a kőkorhoz számíttatnak s a melyeknek szigonya, horga a 6, 7. és 11, 12, 13. ábrákon valóknak felel meg, bizonyos pereszlenfák, magyar halásznév szerint *fontók* is fordulnak elő, a melyek elsülyedt hálók és fenékhorgok fölkeresésére használtattak (15 és 16. ábra).

Ezekre a fontókra a magyar halászat ősi elemeire való tekintetből külön súly tartozik, a mint ezt a maga helyén kimutatjuk.

Az ifjabb korba tartoznak azok a czölöp-építmények, a melyekben már az ércz, kivált a bronz, szerepel.

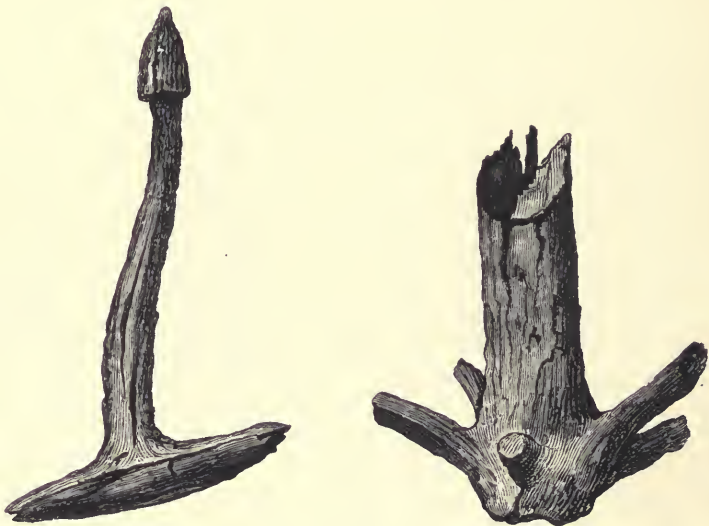
Ujabb időben PULSZKY FERENCZ fölvetette az eszmét, hogy az u. n.

14. ábra. Hálókötő csat; a czölöpépítményekből.

kő- és bronzkorszak között még egy rézkorszak is volt. Főérve az, hogy a természetes réz mindjárt földolgozható állapotban kínálkozott, tehát közelebb esett az ősemberhez, mint a bronz, a mely két ércnek — átlagosan 90 rész vörösréz és 10 rész ón — az ötvénye s ennél fogva már iparszerű tapasztalatokhoz van kötve, melyekhez hosszú idő kell.

Ennek a föltevésnek jogosultságát bajos elvitatni, úgy a dolog természeténél fogva, mint annál fogva is, mert a tiszta vörösrézből való szerszámok nem ritkák, sokfélék és önálló jelleműek; akad közöttük horog is, mely a magyar halászszerszámok között foglal majd helyet.

15. és 16. ábra. Ősi fentők a Robenhausen melletti cölöpépítményekből.

Különösen a horog az, mely a bronzkorban nevezetes fejlettségre jut.

Megvan a bronz halpeczek, mellette a kétágú horog, mely a bronz peczek haladottabb alakjának vehető. (17. ábra).

Ennek kezdetlegesebb alakjánál (17. ábra) a fogóvégek még csak könnyedén görbültek, mintha a peczek megkötése hozta volna létre a haladást, t. i. a fülszerű hajlást.

Ennek fejlettebb alakja a 18. ábrán látszik, a melyen az ágak már derekasan horgos hajlásúak.

Ezt követi az egyágú, síma, füles horog (19. ábra), mely sokszorosan úgy is keletkezhetett, hogy a kettős horognak egyik ága

letört (20. ábra) s a halász egyágú fülessé alakította át, a melyen azután észrevehette, hogy kevésbé akadós mint a kétágú s az aránylag kisebb hal is rajtaveszt, mert bekaphatja.

Tény az, hogy az egyágú horog a bronzban is a fejlődő alak, mely szakát ölt; sőt, fület vesztve, a kötővégén már meg is van ripa-

17. ábra. Kétágú bronzhorog; első alak; sima. 18. ábra. Kétágú bronzhorog; második alak; sima.
19. ábra. Egyágú füles bronzhorog; sima.

csolva (mint ezt a 21. ábra föltünteti), hogy biztosabban és finomabban köthető legyen.

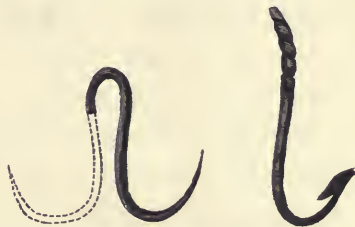
Azt meg kell jegyezni, hogy mindezek a horogalakok sokszor egy és ugyanazon a helyen vegyesen fordulnak elő. De nemcsak a horogokkal vagyunk így, hanem egyebekkel is; mert vannak czölöp-építmények, a melyekben kő, bronz, vas vegyesen fordul elő s rendkívül megnehezíti, sokszor lehetetlenné teszi a korszakok szerint való osztályozást; jelesen a tiszta őskorra való tekintetből.

Itt is csak úgy vagyunk mint az őslényekről szóló tudományban,

a hol eleintén a bűvárság nagy gonddal rétegek szerint osztályozta a maradványokat, abból a föltevésből indulva ki, hogy minden réteg a megelőzőnek minden élőlényét eltörölte, míg végre kisült, hogy a rétegek átmenő alakokkal vannak tele s azok között olyanok is akadnak, a melyeket már kihaltaknak képzeltünk, holott megfelelő alakjaikat — kivált a tengerfenék alaposabb kutatása óta — élő állapotban még ma is megtaláljuk.

És mennyivel inkább áll ez emberi alkotásokról, kivált azokról, a melyek az emberi társadalomnak már fejlődő korszakaiból erednek, a hova a bronzkor mindenesetre tartozik.

Ezekre már azok a szempontok alkalmazhatók, a melyek alá a

20. ábra. A füles horog keletkezése;
21. ábra Ripacsolt horog.

mai társadalom is tartozik, a midőn t. i. a művészet tőzsomszédja az elmaradottság, a gazdagságé a szegénység.

A míg egyfelől a szerszámhoz való szívós ragaszkodás a kezdetleges alakot a haladottabb korba is áthozta, addig másfelől csere, prédajárás — sőt a keletkezett kereskedés is szétszórta, elhordozta keletkezése helyéről és összehozta sokszor távoleső pontokon, egészen más eredetű szerszámokkal.

Így bizonyos, hogy a késő római kor még élt a bronzhoroggal és ha a ma is élő halpeczket kénytelenek vagyunk a kőkorszakbelivel, ha nem is összeköttetésbe, de viszonyba hozni, viszonyba hozhatjuk a néhol ma is dívó sárgarézhorogot a bronzhoroggal.

AZ ŐSHALÁSZAT KÉPE.

Az eddig mondottakból láthatjuk, hogy ezen a téren minden állítás csak viszonylagos értékkel bír s az aránylag legszilárdabb alap az, a melyet a földtan nyújt. A hol a tárgyak úgy lépnek föl, mint a Somme rétegekben a jegellőkövek, ott állíthatunk még a legbiztosabban, noha e jegellőkövek meghatározása is csak a most folyó élet útján vált lehetségessé.

Korszak-határnak nem vehetjük még azt sem, a melyet HOMÉROSZ körülbelől 1000 évvel Kr. sz. e. más tekintetben alkot; még kevésbé azt, a mely HERODOT-ig ér, mert 2000 évvel Kr.sz. e. az ó-egyiptomiaknak már kifejlett halászatuk volt, tehát sokkal a czölöpépítmények klasszikus leírása előtt.

A halászat legősibb része hézagos s az is marad talán örökre, mert egyik főelemnek, a rekesztő halászatnak nyomai elenyésztek; pedig föltehető, hogy ez megvolt.

Az enyészetnek oka az az anyag, a melyből a rekesztő alkotmányok készülnek s a mely anyag egyáltalában gyors pusztulású, t. i. a vessző, a nád, a husáng, a fonadék s egyáltalában a fa és a rost. Ezek az anyagok pedig már a dolog természeténél fogva talán az elsők voltak, a melyekhez a legősibb halász folyamodott.

Ezt annyival is inkább föltehetjük, mert ezek ma is első helyen állanak úgy a vadnépek kezdetleges halászatában, valamint a művelt népeknél is.

A lapp ember még ma is a borókafenyő szíjjas fájából készített horgot vet a lazacznak; a nádnek, vesszőnek úgy varsákra, mint vejszékre és tapogatókra való alkalmazása világszerte dívik.

Éles, hű képet adni, a határokat a korszakok között megvonni nem lehetséges; mert péld. az eszkimó kezében még ma is ott van a tűzkő, mint vágó szerszám; láttuk, hogy a halpeczek a mai napokig kimutatható; az összetett horog azonképpen.

Az egyedüli szilárdabb pont a tárgyak jelleme s e mellett az anyag; viszonylag döntő azonban a dolog természete; a halászszerszámnál különösen az utóbbi és a mai élő használat, mely az analógiákat szolgálhatja.

Föltehetünk egy kőkorszakot, réz-, bronz- és vaskorszakot, de határaikat — időben és térben — nem vonhatjuk meg, mert ezt az átmenetek nem engedik s úgy vagyunk evvel, mintha a mai korban az egész irodalom megszűnnék, mely minden ízében, komolyságával, léhaságával történetírás: így a társadalom természetes mozgalmá által összekeverődő tárgyakat többé részletesen osztályozni nem lehetne. De a halászat összerszámainak e futólagos vázlata is nem megvetendő tanúságot nyújt.

E tanúság az, hogy a halászati szerszám lényeg szerint már legelső, legkezdetlegesebb alakzataiban ugyan az volt, a mi a mai, csak az anyag haladott, a forma tökéletesedett; de a lényeg megmaradt.

Látjuk a szúrószerszámot a szaka és több ág felé haladni: ma is megvan a magyar és a tengeri halász kezében az egyágú dárdszigony; a többágú, szakás pedig általános használat tárgya.

Látjuk a horgot a halpeczektől; mely kötésében elvégre szintén horgot alkot, a sima alakon át, a szakás felé fejlődni.

Látjuk a hálót mai módon megkötve; a fentőt, mai szerkezet szerint s a magyar halászszerszám összehasonlító tárgyalásánál még más sorozatok is fognak szerepelni, u. m. hálósúlyok, vágószerszámok és egyebek, a melyek mind e tétel mellett tanúskodnak.

E jelenségnek oka egyszerű: valamennyi hal határozott természetű elemben, a vízben él, életmódját ez az elem határozza meg s innen van, hogy mozgás szerint hal és hal között lényeges eltérés nincsen, mindez pedig szükségképen megszabja a halászszerszám szerkezetét.

Ennek még bővebb, alkalmazott kifejtése ott lesz helyén, a hol alkalmunk nyílik a halászatnak valamennyi főcsoportjait kifejteni.

AZ ÓKOR HALÁSZATA.

Forduljunk immár azokhoz az ókori képekhez, a melyek a halászat jeleneteit ábrázolva, határozott tanuságokat nyújtanak.

A legrégebb, reánk maradt emlékek, melyek a HOMÉROSZ-nál érintett czölöpépítményt, a ὕλη-t, körülbelől ezer évvel előzik meg, tehát ma körülbelől négy ezer évesek, a pyramisok sírjaiban s részben *Théba* romjaiban találhatók föl; oly pontosak és világosak ezek, hogy nemcsak a fogást s a szerszámot, hanem a halakat is meghatározhatjuk.

A pontosság — ebben és mindenben — mindenesetre az egyiptomi alakos jegyírás — hieroglyph — következése, mely általános megértésre törekedve, az ember egész éleselműségét szólította ki annak föltüntetésére, a mit másokkal közölni, megértetni akart.

Az alakos jegyírás gyakorlata szakasztott azokhoz az alapföltételekhez lévén kötve, mint a mi betűjegyírásunk is, t. i. a könnyűséghez, tehát a jegyben csak az okvetetlenül jellemzőnek a kifejezéséhez; így az ó-egyiptomi *jegyíró* s nyomán a képiró is belétanult az igazán jellemzőbe, a mi t. i. a legegyszerűbb vonalrajzban adva is, a tárgy iránt a kétséget kizárta.

S minthogy az alakos jegyírás mindenre iparkodott kiterjeszkedni, természetes, hogy nem nélkülözhetette a halat sem, melyről annyival is inkább volt közölni valója, minthogy ez az írásmód az áradó, halakban gazdag Nilus folyó partján dívott.

Ez teszi lehetőségessé, hogy most, négyezer év leteltével is megtudhatjuk, hogy a FÁRAÓK gulaépítő népe milyen halfajokkal élt s melyik faj szerepelt az alakos jegyírásban.

A LINNÉ utáni korban, tehát a rendszeres természethistória keretében, Egyiptom halait tanulmányozták és leírták CUVIER és VALENCIENNÉS, GEOFFROY, RÜPPEL, HASSELQUIST és ugyan az a HECKEL, a ki későbbben a mi PETÉNYI-nkkal együttesen kutatta a magyar vizek halait is.

HECKEL eredetileg Szíria halait búvárolta s ezeknek során ügyet

vetett az egyiptomiakra is; a szellemes ember figyelmét nem kerülték ki az ősrégi képek s legott hozzáfogott az élő halaknak a képeken találhatókval való összehasonlításához.

E sikerült vállalkozás nyomdokain világosság terjed, mert meghatározhatjuk azokat a képeket is, a melyek RENÉ MÉNARD nagy művében s EBERS díszes könyvében minden tüzetesebb tárgyalás nélkül foglaltatnak. Mindezt a magyar halászati módokkal szembe állítva, az egészből egy igen vonzó művelődés-történeti képet kapunk.

Az alakos jegyírásban, tehát írásra használt halalakok közül hármat lehet meghatározni, u. m. a tülkös orrú *Mormyrus oxyrrhynchus*, GEOFF., a nyulánk *Mormyrus Cashive*, HASSELQU., és a sugár alakú *Mormyrus elongatus*, RÜPP., fajokat.

Megjegyzendő, hogy *M. oxyrrhynchus* azonkívül mint ékszer is szerepel.

Ezenkívül a képeken megkülönböztethetők a következők: egy márna; a *Barbus Bynn*, CUV. VAL.; a *Chromis nilotica*, HASSELQU., a *Lates niloticus*, mely az *Esneh* templomában van alkalmazva és pénzekben is szerepel; továbbá a *Mormyrus cyprinoides*, LINNÉ, *Distichodus niloticus*, MÜLL., *Citharinus Geoffroyi*, CUV., *Synodontis Arabi*, CUV., és *Syn. serratus*, RÜPP., a *Clarias Hasselquistii*, CUV., a *Tetraodon Fahacca*, CUV., végül a *Bagrus Bajad*, CUV., és *Bagrus schilbeides*, CUV., fajokat.

Ó-Egyiptom ősi halászatát — az alakos jegyírás és a képek nyomán — a fogásokra és szerszámokra nézve vizsgálván, arra a meggyőződésre jutunk, hogy amaz ősrégi s a mai kor között lényeges különbség nincsen.

Épen úgy halászott az ó-egyiptomi is mint folyóink és tavaink mai magyar halásza; dívott nála a szigony, a kosztos- és fenékhorg, a parákkal és kövekkel felszerelt öregháló; hasította, sózta és terítve szárította a halat; nagyját ihanyra vetette, apraját horgasfára akasztott sajátságos edényekbe rakta, a melyek a magyar halászsztayor külön rendeltetésére emlékeztetnek.

Ám lássuk közelebbről.

A 22-dik ábra egy díszes ladikon két szigonyost és két horgászt tüntet fel. A főalak, mely előkelőségre vall, neki szegezi kétágú, tollas nyelű szigonyát egy derék *Chromis nilotica* halnak (1), mely alatt

egy természetes *Bagrus Bajad*, Cuv. uszkál (2); a többi apró hal részint *Bagrus*, részint *Lates*.

A főalak előrevetett lábánál egy kis szigonyos áll; szigonya nyugszik. A fogóvégen itt is megvan a szív alakú «toll», melynek vájásában, sujtáskor, a mutatóujj helyezkedett el, a mint ezt a főalakon látjuk is.

Ez a kis szigonyos, úgy látszik szót vált az álló horgászszal, ki bal kezében egy felszedett fenékhorgot tart. A ladik farán egy másik horgász ül, ki fenékhorgát bevetette.

22. ábra. Egyiptomi halászok.

Az álló horgász homlokán s azonkívül mind a két horgász kezében, úgy a vizen is ott díszeskedik Egyiptom langyos vizének ékes tündérvirága, a *lotosz* (*Nymphaea lotos* L.) Isis és Osiris istenek szent virága s a bőség jelképe. A *lotosz* még külön a Nilus folyó virága is volt, épen úgy, mint az Indiákon termő, puhaszőrű fajrokona a Gangesz folyóé.

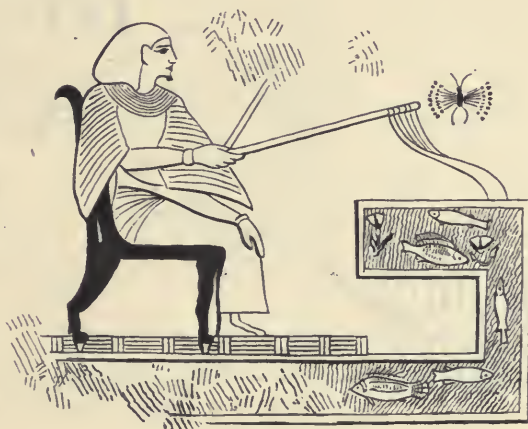
A *lotosz* tehát az alakos jegyírás nyomán arra tanít minket, hogy a halászat e jelenete a Niluson folyik, a hol a hal bőven terem.

A 23. ábra még az előzőnél is érdekesebb s Théba romjairól való.

Ékes, formás széken egy ó-előkelőség foglalt helyet s bevetette horgát egy mesterséges haltartóba, egy valóságos aquariumba, mely a padozat alá is terjed: ezt a részét pedig a felső részszel egy felszálló köti össze.

A *lotos* a haltartóban éppen fakadó félben van s ott eviczkélnek körülötte a *Chromis* és *Bagrus* halak. Az egész a déli naptáj előkelő restségének mintaképe.

A horog szerkezete igen érdekes, úgy az is, a mi hozzá tartozik. A kosztos-horognak t. i. láthatólag több ina van, tehát valóságos

23. ábra. Ó-egyiptomi előkelő halász.

szakálos horog; a koszt vége táján pedig oda van rajzolva egy röpködő rovar, melynek egymásfelé hajló farkféléje világosan azt magyarázza nekünk, hogy a Nilus-virág a Tisza-virág rokona, t. i. valami *Palینگénia*, vagyis *Ephemerida*, u. n. egy napos «légy»; ez volt tehát a csali.

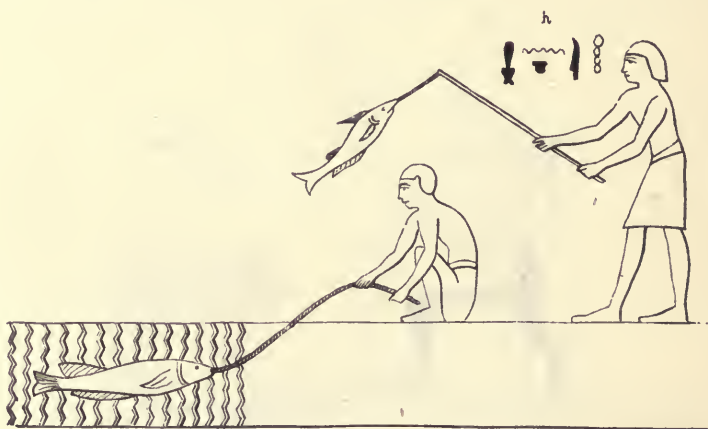
A kép legendája tehát az, hogy az ó-egyiptomi előkelőség mesterséges haltartókban, kosztos horoggal ölte az időt, a horog csalija vagy pelléje pedig a *Palینگénia* volt.

Rokon evvel a 24. ábra, mely nyilván közönséges horgászokat ábrázol, még pedig *Bagrus schilbeides* Cuv. halászokat.

Az álló alak a kosztoshorognál fogva éppen kirántotta a prédát; a kuczorgó, ki speciális elhelyezkedésével oly élénken emlékeztet a

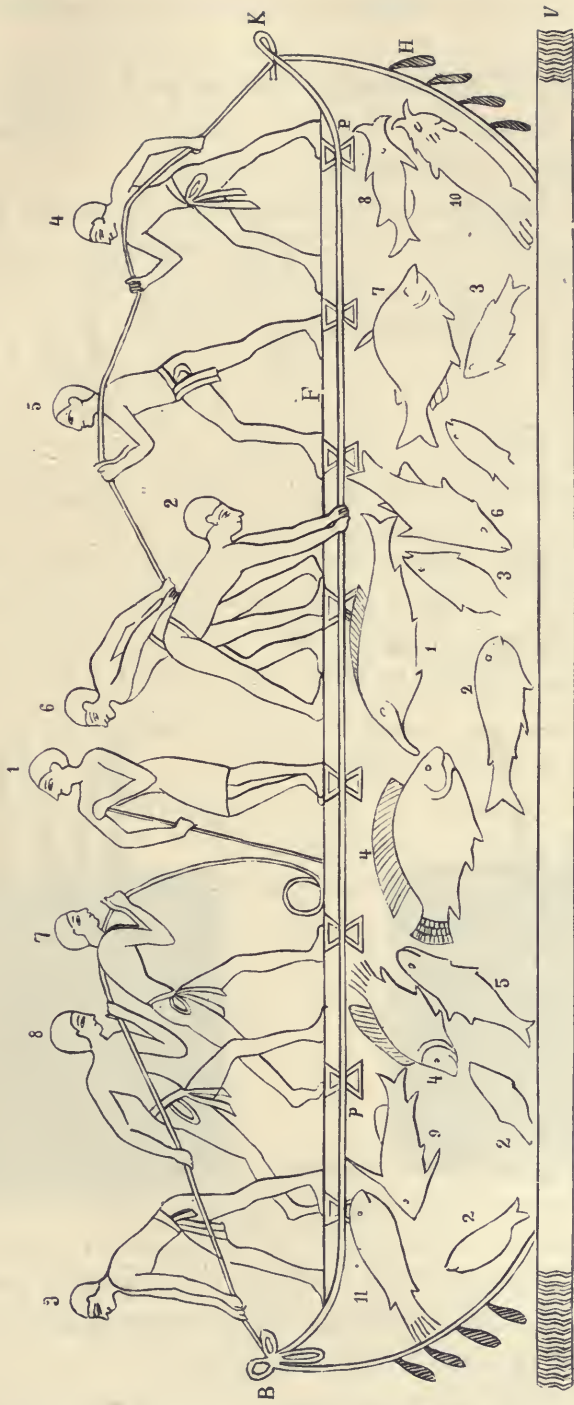
mi keszegcsaló cigányainkra, vagy a Duna-Tisza tutajain a napot lopkodó névtelenjeinkre, épen a fenékhorogra kerítette halát. A *h* jeggyel ellátott legendának kibetűzése csak egyiptologusnak sikerülhet.

A 25. ábrának élénkségét csak tanulságos volta múlja felül; itt az öreghálóval való halászatot szemléljük a tanyahúzás legégetőbb, döntő perczében, a midőn t. i. minden legény nekidül innak, húzó-kötélnek, nehogy a zsákmány, időt nyerve, rést találjon. Egyedül a mester vagy nagygazda áll méltóságosan s botjára támaszkodva, jobb lábával végzi a letartás fontos miveletét.

24. ábra. Egyiptomi horgászok.

Mivelhogy az ó-egyiptomi képírás egész természete szerint lapos volt, t. i. a térbe való mélység kifejezését, az u. n. perspektívát nem ismerte, tehát fölülről lefelé terjedve, fejezte ki azt is, a mit a mai festészet a vonalak összecsokkentásával, a távolabbra eső tárgyak kicsinyítésével és elmosódásával tud elérni, épen ezért tudnunk kell, hogy a 25-dik képen *V.* a víz, *F.* a part; *B.* a hálónak bejáró vége, *K.* ugyanannak laptáros vége; *P, P.* a háló főie, vagy pálhás ina, pálhái pedig élénken emlékeztetnek a Tápé, Kopácsi halászáinál dívó czötkény, vagy tejkoró — *Euphorbia palustris* — szárából készült háromszögű pálhákra, a melyek a méthálót és a marázsát úszva tartják; végre *H* a kövekkel súlyozott inat, vagy háló alját képezi. E kövek hosszúkás körte alakja nyilvánvalóvá teszi, hogy édes testvérei a téglából készült tihanyi avét köveknek, s közel rokonai a

25. ábra. Ó-egyiptomiak tanyavetése.

körös-tarcsai mai, s a Szihalom, Tűzköves és egyéb őskori telepek ősi köveinek.

Megtudjuk e képből, hogy az ó-egyiptomi hálónak nem volt apacscsa; mindkét vége korcza volt szedve s gyanítható, hogy csendes vízben, víz mentében folyt a kerítés.

Mielőtt a halászbokorra térnénk, ismerkedjünk meg a bekerített halakkal, melyek HECKEL szerint a következők:

1. *Mormyrus oxyrrhynchus*, GEOFFR.
2. — *cyprinoides*, LINNÉ.
3. — ?
4. *Chromis nilotica*, CUV.
5. *Lates niloticus*, CUV.
6. *Distichodus niloticus*, MÜLL.
7. *Citharinus Geoffroyi*, CUV.
8. *Synodontis Arabi*, CUV.
9. — *serratus*, RÜPP.
10. *Clarias Hasselquistii*, CUV.
11. *Tetraodon Fahacca*, CUV.

Az az összevissza úszkálás értésünkre adja, hogy ez az érdekes társaság már érzi a veszedelmet.

És most forduljunk a nemes ó-egyiptomi «halász-bokorhoz», vagy — balatoniasan — felekezethez.

Az ó-egyiptomi halászbokor eszerint nyolczas volt, s a magyar halászbokorból merített ismereteinket helyreszólítva, az ó-egyiptomit képen határozhatjuk meg:

1. Halászmester vagy nagygazda,
2. Paráslegény.
3. Fattyúlaptáros.
4. Laptáros.
- 5—8. Első és középső halászlegények.

A mint ebben a bokorban a nagygazda, botjára támaszkodva, a letartást végzi, azonképen végzi ezt, a tanyaszákra támaszkodva, a komáromi-halászmester ma is; s a mint a négyezer éves képen szemléljük a húzóköteleknek való nekidülést és serénykedést, azonképen szemlélhetjük azt ma is, a mi bokrainknál.

De az ó-egyiptomi halászképek evvel még nincsenek kimerítve;

hátra van még egy sorozat, a mely a hallal való elbánást tudatja velünk.

A 26. ábra a nagy halak szállítás-módját ismerteti meg. Két ha-

26. ábra. A nagyobb halak szállítása.

27. ábra. Halszállítás.

lász az ihanyra vetett prédát rúdra fűzte s vállon viszi; a két szélső hal *Bagrus Bajad*, a közbülső, szerintem, *Tetraodon Fahacca*.

A 27. képen a halszállítás vállra vetett horgosfán járja; elől, ihanyra vetve, két *Chromis* függ, hátul egy edény lóg, telve kisebb

28. ábra. Halászedények a Kurdi leletből.

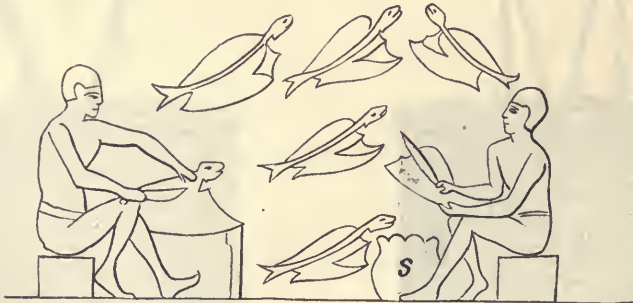
halakkal, a melyeknek fejei az edény szélén túl kiemelkednek. Ezek az edények szerintem azokkal a sajátos, keresztberóvott, vederszerű bronz edényekkel, melyek a magyar nemzeti muzeumban őriztetnek, (28. ábra, 1 és 2) s az u. n. kurdi leletből valók.

Az utóbbi gyanítás még erősbödik a 29. kép alapján, hol egy tisztítási jelenet folyik. Az egyik halász, horgosfán lógó halvedrekben hozza az apró halat, egy derék *Mormyrus oxyrrhynchus* — alak és sörény szerint annak nézem — ihanynál fogva a halász hátára van kötve. Itt a vedrek keresztbe róvottak. Egy másik halász kidönti a

29. ábra. Haltisztítás.

veder tartalmát, négy darab *Mormyrus cyprinoides* képében; a harmadik halász egy csizmahúzóra emlékeztető lejtős alkotmányon halat tisztogat, oly szerszámmal, a mely a moholóra emlékeztet, a melyet halászaink is gyakran használnak, pld. a ponty héjának letisztítására.

30. ábra. Halsózás.

A 30. képpel végét érjük az ó-egyiptomi sornak. Az érdekes kép a halhásítást, sózást és szárítást tünteti föl; S a sótartó edény; a levegőbe rajzolt halak a terítést magyarázzák.

E sorozat meggyőzően azt bizonyítja, hogy négyezer év semmit sem változtatott a halászat lényegén.

Alkalmazzunk e tétel bizonyítására még három képet, mely a régi Róma maradványa. Az egyik egy remek szobornak rajzolt mása.

A szobor egy római horgászt ábrázol, (31. kép) jobb kezében a kosztoshorog, baljában a keresztberóvott halveder. E szobor a Vatikán remekei között őriztetik. Hogy a halász baljában lévő edény halveder, ezt bizonyítja a 32. kép, mely egy Pompejiben talált falképnek a vázlata s horgászt ábrázol, abban a pillanatban, a midőn a kifogott halat a bográcsalakú halvederbe teszi. A horogszerkezet — kivált a koszt — könnyed, hajlékony szerszámra vall.

Legvégül — ugyancsak Pompejiből való s falképről van levéve — a római hálózás képe (33. ábra). A hálózást egy díszes ladikról két gyermek gyakorolja, a harmadik buzgón evedz. A kép szerint a vetőhálóval, a görög amfiblesztron egy nemével van dolgunk, mely háromszögű volt s a szegletekhez képest három húzófonalon járt, rokona annak a hálójának, melyet még az újabb német halászkönyvek is tárgyalnak, mely azonban négyszegletes s magyar halász kezein sohasem dívott, mert

31. ábra. Római horgász.

32. ábra. Római horgász.

33. ábra. Római hálózás.

aghegyhálója nyaklóival, mint sokszorta czélszerűbb eszköz pótolja. Ezekkel az általános történelmi részszel végeztünk volna.

De mielőtt a magyarság halászatának multjához fordulnánk, vesünk legalább egy futó pillantást arra a körre, a melyet a hal divatjának nevezhetnénk.

Némelyek szerint megállapított tény volna, hogy a görögök* és a rómaiak eredetileg nem voltak halászok; de a mint a hallal megismerkedtek, éltek is vele s az a konyha-mesterszó *ὄψον*, a latin *obsonium*, mely eredetileg mind azt jelentette, a mi közvetlenül a tűzön sült, később kizárólag a halas lakomára alkalmaztatott; ez a halas lakoma pedig a köztársaság végszakában s a császárság alatt, a midőn a régi erkölcsöt az elpuhulás s példátlan inyenczkedés váltotta fel, hihetetlen mértéket öltött.

De a halnak egész etikája a könyvek könyvébe, a szentírásba van letéve és — FRIDEL ERNŐ szerint — sok valószínűsége van annak a föltevésnek, hogy azok a halászberek, kikből az ember-szeretet fenkölt hirdetője tanának apostolait választotta, a Geneza-reth taván czölöpépítményesek voltak; legalább a híres arabs geogra-fus, ALBUFEDA, Apamea taváról szólva, még 1328 táján is megemlék-zik arról, hogy e tónak egy kisebbik öble a «keresztények tava» nevet viseli, mert keresztény halászok tartották megszállva, «*kik czölöpökön álló kunyhókban laktak.*»

Tibériás tava helyenkint még most is úgyszólván tömve van hallal, annyira, hogy a haltömegek sörénye a víz színét pörsöli. Ez a bőség vitte a halat a szentírás etikájába.

Galilæa halászhálói, a könyvek könyve szerint, a horgon kívül két-féle hálóval halásztak, u. m. a húzóhálóval — *σαγήνη* — a latin «sagena», mely két ladik között vonatott; s a vetőhálóval, a már említett «amfiblesztronnal»,** melyet a halász nagy ügyességgel úgy dobott, hogy a vízszínen kerekre kinyílt s legott alámerülve, egy kötélnél fogva kiránttatott.» Ezzel az utóbbival halászott Péter és András, a midőn a bölcs rájok talált (Máté ev. 4, 18) s e háló nem más, mint a mai magyar *pöndör*- vagy *pöndöly*-s az erdélyi részek *rokkolya* hálója, kivált az utóbbi, mely a berendezés sajátosságainál fogva az igazi keleti forma, a mint ezt majd látni fogjuk.

* Ez alig hihető, mert parti és szigetlakók voltak.

** Az amfiblesztron ruhát is, hálót is jelent, épen úgy mint a magyarban pendely és rokkolya ruha is, háló is; a vetőháló tehát nevét alakjától bírja.

Tóbiás vakságát a menyhal mája gyógyítja meg; Jónást elnyeli a czet, helyesebben a czápa; Krisztus a hegyen néhány hallal ezrek tömegét vendégli meg; fölleszti a halászok bizodalját s ennek következése a jó tanyahúzás.

A hit sziklaköve, Péter apostol, kibén a római pápaság alapítóját tiszteli, a pápák pecsétjén, hajón állva s horgát a vízbe dobva van kivésve. E pecsét a nagyhírű halászgyűrűt alkotja.

FRIEDL ERNŐ, ki ezekre reáutal, ihlettel jegyezi meg, hogy a halászok közül teltek ki az emberszeretet tanának hirdetői s ez a fontos küldetés mindenha tiszteletére fog válni a halászat multjának.

S valóban a hidegen latolható ész is csak bizonyos tartózkodással közeledik e legendák felé, keresve bennök a valót és keresve bennök a képletest — s szinte tartózkodva koczkatja az ítéletet, hogy az apostolok hálójának nem volt sem *apacsca*, sem *főle*, sem *ina*, mert az az igazság hálója volt, melyet az apostolok a vakság tengerébe eresztettek, hogy a benne fetregő tömegeből annyit vessenek az igazság szilárd partjára, a mennyit csak lehet.

Emberhalászat volt az ő mesterségök: kihalászták a tévedőt a tévedés zavaros vizéből.

E nyomot el kell hagynunk, mert oly ismeretkörökbe vezet, a melyek elütnek e könyv feladatától; — vezet a miszticizmusba, szimbolikába, a melyben a halnak is mindenkor nagy része volt.

A VAS KORA.

Ezt a kort is — kezdete tekintetében — az jellemzi, a mi a többit: kezdete homályos, a bronzszal elvegyülő; de elvont tekintetben, csupán az anyagra alapítva, határozott jellemű korszak.

A vaskorszak kezdetéből származó halászszerszámok esetlenek, durvák s nagy útat futottak meg, míg tökéletességre vergődtek, melyről csak ma szólhatunk, a midőn az aczél üli diadalát.

Jellemző, hogy az őskorszakban semmi nyoma annak, hogy az ember kimélte, gondozta volna a halat; a vaskorszakra maradt ennek kezdete is. Az uralkodó fölfogás szerint,* az északi Németországban

* Lásd FRIEDEL ERNŐ i. h.

megtelepedett Szorb, Wilcz és Obotrit szláv törzsek, melyek már tiszta vaskorszakbeliek, lettek volna azok, a kik terjedelmes czölöp-építményeikben a halat gondozták.

A magyar halászatnak történelmi része szintén a tiszta vaskorszakba tartozik; de szerszámának alakja és szerkezete számos elemet foglal magában, mely a vasnál régebb korszakokra vág vissza, a mint ezt e szerszám története ki fogja mutatni.

Különben a vaskorról írni annyit tesz, mint az igazi művelődés egész menetét letárgyalni, mert nem képzelhető a társadalmi életnek az a viszonya, a melybe ez a hasznos ércz, bőségénél és természetes tulajdonságainál fogva belé nem játszott volna.

A halász és a vas ma ilyen viszonyban áll:

Egy finom hegyecskén szabadon forog egy aczeltű, a melyen a mágnesség titokzatos áramlata vonúl végig.

E kis tűnek egyik vége folytonosan észak felé mutat — biztosan, csalhatatlanúl — ez a mágnestű, a tenger halászának hű kalauza, mely hűségesebb még a csillagnál is; igen, mert a csillagot elborítja a haragvó ég felhője, a tenger sűrű köde — azt a kis tűt sohasem! Ez a csalhatatlan kalauz kivezeti a halászt a tenger síkjára s haza hozza viskója tájékára. Ez vaskorszak.

Feltámad a tenger vihara, zúg, üvölt, hullámcsapása mintha mindent össze akarna zúzni; neki vág egész dühével a halász hajójának, csapdossa oldalát, melynek bálványfái nyögnek, recsegnek; az őrfá hajlik s a mint vékony testével a vihar rohamát hasgatja, iszonytató süvöltés hallszik; de a vihar hasztalanúl dühöng, mert a bálványt bálványhoz erős vas-iskába köti, az őrfá végét vasabroncs tartja, csúcsát vasláncz fogja; az irány megtartása is biztosítva van, mert a kormányzó timon vassarkai vaslábakon nyugosznak s vaspánt köti össze a timon egyes részeit — — csak sziklára ne kerüljön az a hajó, biztosan éri meg a tenger elsimulását. Ez is vaskorszak.

És Albion fiát — a valódi sportsmant — halászszenvedélye világgá kergeti; fölkeresi a földgömb minden pontját, hogy szűz vizekben, nemes halra halászhasson. Nem a lakmározás, sem a haszonlesés az, a mely patakról patakra, országról országra viszi, kergeti: ő tudományt csinál a halászatból; kifürkészi a hal életmódját, meglesi napról napra mit eszik, elfogja a patak virágát, az egynapos legyet, mely a

vízszinén csapkodva, magára csalja a nemes halat; ennek és száz más rovarnak alakját az a halászember mesterségesen utánozza s e hazugságba rejti az aczélhorgot, mely fínom, mint a gondolat, szúrós, mint a gúny szava; ezt a nagy csalást azután a vízre dobja, ügyesen utánozva még a mozgást is, a melyet az élő rovarból eltanult; — és a mikor az a sebes, nemes hal ezen a hazugságon rajta veszt, akkor kiragyoq annak a hallgatag embernek a képe. — — Ez is vaskorszak.

II. A MAGYAR HALÁSZAT MÚLTJA.

A magyar halászat története fáradozásra méltó feladat. A vízrajzzal való összefüggésében sokszorosan foglalkoztatta is az írókat és mégis igaz, hogy ma is várja íróját.

A mi történelmi irodalmunkban mint a halászat története szerepel, az jobbadán krónikai adathalmaz, mely haszonélvezeteknek évszám szerint való felsorolásával éri be, s nincsen tekintettel arra, hogy a halászat ősfoglalkozás, melynek története nemcsak évszámokkal, nemcsak adományokkal, hanem a nemzet életével is szorosan összefüggő.

A midőn én e történelmi vázlat megírásához hozzáfogok, egy nagy igazságot tartok szemem előtt, s ez az, hogy ősi népfoglalkozásokról csak akkor írhatunk történelmet — a szó igaz értelmében, ha azoknak jelenét minél alaposabban megismertük; mert ez a jelen, az emberöltők szerves kapcsolatának révén, sok ősi dolgot — mester-szót, szerszámot, fogást, szokást — őriz, a melynek ismerete nélkül a multak nem egy része vagy homályban marad vagy hamis alakban tűnik föl.

Egyedül okiratok alapján keresni az eligazodást, nagyon bizonytalan eljárás; már azért is, mert azokban lépten-nyomon fölbukkannak oly kitételek, a melyeken a való fordul, de a melyeknek értelmét hiába keressük az okmányok szövegében.

Ezeknek helyes megfejtését nem adhatja meg más, mint a halászat jelene, annak minél tisztább népies része, kivált oly vidékeken, a melyek a nagy forgalom átalakító hatását még alig, vagy éppen nem érezték meg.

Szerintem a valóságos magyar népies halászatnak, a legősibb magyar telepek e mai napig is legszabadabb ősfoglalkozásának, főképen annak a résznek, mely soha sem volt czéhes: ennek nem ismerésén

múlik legnagyobb részben a magyar halászat valódi történetének megírása; és igaz, hogy evvel eddig történetíró nem is foglalkozott.

E szavakat nem kicsinylés, nem hivalkodás adja tollamra.

Hivalkodnám, ha csak valamiképen éreztetném is, hogy immár én írom meg azt a történetet. Jól tudom én, hogy két évi kutatással a magyar népies halászat jelenét nem merítettem ki; jól tudom, hogy a mohácsi vész, részben a reformáció is, a réti halászat eltűnédezése sokat temetett el halászban, szerszámjában, szókincsében, szokásában — tehát ismerem tudásom hézagos voltát.

Tisztelettel és hálával viseltetem azok iránt, a kik odaadással és jóhiszeműleg adatot halmoztak adatra, mert evvel módot nyújtottak nekem az egybevetésre és az alap megszilárdítására.

Nekem vállalkozásomban a következő irány ajánlkozik: jóhiszemmel elfogadom, a mit a történetírók adatban nyújtanak s a halászat történetírásához egy új elemmel, az élő munka, élő szó és élő szokás elemével járulok, a melyről hiszem, hogy nem egy tekintetben tisztázó lesz s megkönnyíti azoknak munkáját, a kik majdan több és jobb eszközzel foghatnak a szép feladat végleges megoldásához.

Evvel a munkafelosztás elvének eleget teszek; egyébire nem is törekszem.

*

Lehet valakinek hite — és, vérmérséklete szerint, nemzeti büszkesége — föltenni, hogy Árpád hadaiban az ember szálanként lóra termett hős volt, oldalán görbe karddal, vállán párducz kacagánnyal, ércsisakján lengő kócsagtollal — szívében hadakozási és örökös kalandvágygyal, mely folyton arra sarkalta, hogy szomszédjára rontson, prédát ejtsen, ezt párducz bőrön végig nyúlva eltivornyázza s közben új prédajárásokon törje a fejét.

A magyarság hősiességét elismeri minden történeti kútforrás; de hogy az az örökös hősködés, a melyben irodalmunk és képzőművészetünk oly nagyon gyönyörködik, túlságos és nagyon egyoldalú, az bizonyos.

Ez az egyoldalúság onnan ered, hogy a magyar történetírás, mint sok más nemzeté is — a legújabb időkig középkori nyomokon járt. Sokat foglalkozott csatáknak leírásával, királyok, vezérek dicsőségének — gyalázatának fürkésztésével. A múlt oly színt öltött a jelen sze-

mében, mintha csak az országzás és az erőszak eseményei töltötték volna ki.

Ez a történetírás nem fürkészte s nem írta meg egyszersmind annak a munkának a történetét is, a mely e nemzetet egy ezred év óta a föld, tehát hazája birtokában megtartotta.

Igaz, hogy a fegyver éle, az erős kar, a szív bátorsága szerezhethet földet, védhet tűzhelyet; de a fentartás, a fejlesztés, a maradandó alap megteremtése, az a családi tűzhely szellemének s ebből kifolyólag annak a mindennapi, zajtalan, békés, szerző és fentartó munkának a feladata s egyszersmind a dicsősége, melynek még alig van történelme, noha nagyon is megérdemli.

BUCKLE, Anglia művelődés-történetének írója volt az, a ki leghatározottabban reá mutatott a történetírás egyoldalúságára s nagy művét arra az elvre alapította, hogy az ember s az általa megalkotott társadalom, fejlődése és mozgalmi, szóval életnyilvánulásai szerint eredménye a természeti viszonyok ellenállhatatlan nyomásának; megmarad a kezdetleges állapotban, ha a természeti viszonyok hatalma nem idomítható emberi munkával, vagy ha e viszonyok olyanok, hogy az ember fenmaradását munka nélkül is biztosítják; ellenben magasra fejlődik ott, a hol az ember a természeti viszonyokat egyedül szellemével és munkájával fordíthatja a maga javára.

De BUCKLE következetessége a megtámadott egyoldalúság mellé bizonyos fokig saját egyoldalúságát állította oda; mert sarkitételéből az következne, hogy az ember egyáltalában saját sorsának soha urává nem lehet; holott sarkitételének második része a munka és szellem útján olyannyira urává teszi az embert saját maga sorsának, hogy még a természet erőit is szolgálatába fogadja — sőt szolgálatra kényszeríti.

Kétségbe nem vonható, hogy nem minden győzelem vagy csatavesztés, a földi hatalomnak nem minden tette, mulasztása, bűne vagy erénye, ezek nem mind ephemeridák, a melyek után ember és társadalom az előzményektől független, új történelmet kezdhetne; ezeknek megvan a maguk, sokszor igen mély hatásuk; a történelemnek ezekkel foglalkoznia kell.

Hiba az egyoldalúság; jelesen az, mely nyert csatában, hódításban, a világi fényben s a hozzákötött dologtalanságban látja a dicsőt,

az előkelő nagyot s a mely a névtelen milliók fentartó, veritékes munkáját alárendelt résznek tekinti; sőt azt sokszor megveti; holott az igazság az, hogy a puszta fényre és az erőszakra alapított legnagyobb hatalom is abban a perczen omlik össze, a mely perczen elvesztette a névtelen milliók munkáját.

Ezért a magyar halászó nép zajtalan, nehéz munkája az, mely e vázlat főirányzatát képezi, mert egyedül e munka az, a melyből a hatalom halászati adományozásait meríthette.

A magyarságra való alkalmazásban BUCKLE tétele egyáltalában meg sem állhat; mert magában foglalja a mozdulatlanság, a teljes egyneműség föltételét; azt, hogy az illető nép folytonosan ugyanazt a helyet tartsa megszállva, e hely természeti viszonyainak folytonosan alá legyen vetve; holott a magyarság a népvándorlás nagy özöne idejében elhagyta eredeti lakóhelyét s foglalás útján szállotta meg azt a területet, a melyen ma is él.

Annak a föltevésnek csak kevés nyomatéka lehet, hogy azok a vándor népcsaládok az elfoglalt új tájakon a régiekhez hasonlókat kerestek fel; mert például Ázsia és Európa között már a földfelület és éghajlat viszonyai óriási eltéréseket tüntetnek föl, a melyek ki nem egyenlíthetők, s még eltérőbbek voltak azok a nemzetiségi viszonyok, a melyek közé a vándorok telepedtek s a melyeknek nyomása alól ki nem szabadúlhattak.

E könyv feladata és irányzata kizárja az eredetnek akár földfelületi vagy éghajlati, akár embertan-néprajzi alapon való feszegetését; de a magyar népies halászatból folyó tanulságok megengedik annak kimondását, hogy bárhonnan jött legyen a magyarság, halászó vidékről kellett jönnie s hogy az emberiség ősfoglalkozása, a halászat, mindenestre e nemzetnek is ősfoglalkozásai közé tartozott s tartozik ma is.

E tanulságok bizonyítékai így csoportosúlnak:

1. *Az elhelyezkedés.*
2. *Történeti mesterszavak.*
3. *Okiratos történet.*
4. *A szerszám ősi elemei.*

AZ ELHELYEZKEDÉS.

A megállapított sorrendhez képest mindenekelőtt az elhelyezkedés kérdése döntendő el.

A kutató szeme rögtön észreveszi, hogy valahol csak Magyarországon az előhegység végső hullámot vet s az erdőségek alját a televényföld váltja fel, legott reá talál a földművelő magyarra. És valahol csak ebben az országban nagyobb folyó hömpölyögteti víztömegét, tóságok terjengenek, legfeltünőbbben pedig ott, a hol több folyó egymásba szakad, ott van a halászó magyarság is.

A hol pedig ezek a viszonyok leginkább ki vannak fejlődve, ott a magyarság legtisztább, legerősebb.

Az a számtalan vihar, a mely a nemzetet egy ezredév lefolyása alatt érte, ezen az elhelyezkedésen nem birt változtatni.

Ez elhelyezkedés — mondhatni — törvényének csak egy látszólagos kivétele van, a Székelység, mely a hegység lakójának van elfogadva.

De ennek dereka is annyi nyílt, részben sík tért foglal, a megnyit a földfelület egyáltalában megenged, t. i. Gyergyó, Csik, Háromszék a Maros és Aranyos nyílt medenczeit; hozzá határozottan őshalász.

Sőt az erdélyi rész főmedenczében, az u. n. Mezőségen, a hol ma az oláhságnak nagy elterjedése van, a halas helyek nevei e törvény mellett vallanak, mert magyarok, u. m.: Czege, Gyeke, Katona, Nagy-Czég, Kis-Czég, Méhes, Mező-Záh, Tóhát stb., a mely nevek közül három magyar halászmesterszótól ered, a negyedik a népies vízi terminológiában közkeletű.

Az ellentétes jelenség az, hogy minél mélyebbre hatunk a hegységbe, annál ritkább a magyar elem.

Némely ponton a határvonal rendkívül éles; így Beregben, hol a hegység lábánál elterülő Szernye mocsárvilágát magyarság halászza, televényét magyarság túrja, holott a hegységgel nyomban beköszönt a kisorosz elem.

Ezekkel együtt járnak bizonyos tanúságok, a melyeket régi okirataink nyújtanak. Ez okiratok szerint a királyok adományozását, még pedig igen sűrűn, a halászati jog is képezte. És a hol a latin okirat

pontosságra, szabatosságra fektetett súlyt, mindig a népies magyar halászmesterszóval él, a mi világosan arra mutat, hogy a halászat már akkor is a magyar nép foglalkozásai közé tartozott.

E mesterszavak súlya még azáltal is növekedik, hogy a magyar halász száján ma is élnek s oly szerszámokra vagy halászási módokra vonatkoznak, a melyek egyáltalában a legrégebbek közé tartoznak.

Ilyen körülmények között fölteheti-e akár az avatott történetíró, akár az embertan és néprajz művelője, hogy aránylag rövid idő alatt, az elhelyezkedés és terület-megtartás nehéz küzdelmei között, egy sátoros, lovas, csak harcolni tudó nép átváltozzék földművelővé; tanyát vessen és húzzon, állítson czéget, vejszét; közkeletet tudjon adni mesterszavainak; szóval, csak úgy hirtelen átugorhasson mozgó, hadakozó állapotának ellenkezőjébe?

Mindazok a tanúságok, a melyeket az emberről szóló tudomány nyújt, a dolog természete, sőt a földgömbön most folyó fajharczok s a nyomukban járó átalakulások, csak egyet bizonyítanak s ez az, hogy ilyen szerves átalakulások, még a legkedvezőbb viszonyok között is nem egy, hanem csak sok század szüleményei lehetnek; sőt bizonyítják még azt is, hogy nem egy szerves átalakításnak áldozatul esik az adott elem, a mint ezt Amerika pusztuló őslakossága s a már teljesen kihalt Tasmánia oly megrendítő módon bizonyítja napjainkban is; s bizonyítja a felásott ősi temetkezési helyek sokasága, mely a magyarral egykorú népeknek már csak hamvát nyújtja a búvár felé.

Sőt arra, hogy a halászat a magyarsággal együtt járt, van még egy más bizonyítékunk is, a mely eddig szilárdan áll, s ez az, hogy a halászat a Drávánál találta határát s egyetlen egy történeti adat sem ismeretes, mely a Dráván túl halastavat vagy halászatot említene.*

Tanui vagyunk ma is ép oly sajátságos, mint bizonyító erejű jelenségeknek.

Ott, a hol a nemzetiségi és nyelvhatárok képződnek, a halászó helyet a magyarság tartja megszállva; így a Dráva torkolatánál.

Ott, a hol a németiség, svábság vetette meg a lábát a halászó

* FEKETE ZSIGMOND barátom eddig hiába kutatott ilyen adat után, épen úgy, mint én.

helyen, a német jobbadán csak vállalkozó, halászaik pedig magyarok. Ott, a hol a bérletek a halászat arányait megnövelték, hatalmas szerszámmal, kitartóan kell dolgozni, például a Balaton körül, ott a bérlő Szeged, Csongrád, Szentés halászeit szegődteti.

Mindez együttvéve reáutasít arra, hogy a halászat a magyarságnak ősfoglalkozása, a melyet jelenlegi földjére már magával hozott. Kardja, vitézsége igenis szerzett neki hazát, meg is védte azt számtalanszor; de a kard, a vitézség csak szerző és védő volt; a fentartás egyedül a munkára esett, arra a szerző munkára, mely zajtalanul folyt, a melyhez a magyarság értett s a melyre kardját, vitézségét támasztotta.

A sarktételek, melyek a középkori irányzatok és BUCKLE-lel szemben felállítható, a következők: Az igazi társadalmi alap a munka, s csak azok az emberfajok, illetőleg társadalmi egységek számíthatnak a jövőre, a melyek a munka alapján keletkeztek, azon állanak s állani fognak a jövőben is.

Ez az alap kedvező körülmények között különböző fajok szerencsés elvegyülése útján fokozódik; mértékadó mindenkor az a faj lesz, mely az elvegyülés előtt, már eredettől fogva a munka kellő alapjával s azonkívül azokkal a föltételekkel is birt, a melyek a szerzésre s a szerzettnek megvédésére alkalmasokká teszik.

A tétel második része a magyarságra tartozik; felsőbbbsége az elvegyülésben is megmaradt, mert eredettől fogva is birtokában volt a három föltényezőnek: a munkának, a családi tűzhely tisztaságának és a bátorságnak.

A munkának egyik része a halászat is.

A TÖRTÉNETI MESTERSZAVAK.

A mesterszavak rendszeres gyűjtése két lényeges dologra tanít. Az egyik az, hogy a magyar halászságnak rendkívül kiművelt, a legjelentéktelenebb fonalra, legkisebb szegre is kiterjedő mesternyelve van; a másik az, hogy a kis számú idegen átvételek a nyelv szelleméhez képest átmagyarosodtak.

Az ősiségnek a mesternyelvre alapított bizonyítéka annál erősebb, minél bizonyosabb, hogy alig van valahol népies halászat, mely annyi-

féle módon, annyi különböző szerkezetű szerszámmal űzné a halászatot, mint űzi a magyarság.

E vázlat természetéhez képest a következő szakasz nem tárgyalja a magyar halász-mesternyelvet úgy a mint él, a maga egészében, hanem főszűlyt fektet a történeti okiratokban foglalt halászati fogalmak tisztázására, az ugyanott található mesterszavaknak az élőkkel való összeegyeztetésére.

Szükséges előfeltétele ez az okiratos történetnek, melynek tanúságai csak az alapfogalmak tisztázása révén vonhatók ki.

Az élő mesternyelvet, az élő halászat gyakorlata alkalmazott alakban, a szótárrész pedig magyarázó alapon tárgyalja.

HALÁSZBOKOR, KÖTÉS, FELEKEZET.

Régi, főképp XIII. századbéli okiratainkban egy szóra találunk, a melynek értelme eddig szabatosan meghatározva nincsen.

Ez a szó a «*mansio*», mely halászatok adományozásánál mindig halászok nevével, bizonyos kivételekkel s bizonyos tekintetben valami szervezet értelmével kapcsolatos.

A megfejtés kísérleteit csak kézirati jegyzetektől tudom s ezek — minthogy halászatnál teljes lehetetlen a «*mansiót*» családnak vagy háznépnek venni — oda hajlanak, hogy ez alatt a kifejezés alatt egyének értendők.^{1]}

Ez a «*mansio*» így fordul elő: 1208-ban FAKÓ és ISTVÁN comekek a lébeni apátságban tíz *mansio* halászt adnak, kiknek ez a nevek: GÁBRIEL, LUDUS, VRIEL, HERCZEGH, SENA, BEHCA, SICU, CRACUN, TEXZA.^{2]} Feltűnik legott, hogy a tíz *mansio* csak kilencz névvel kapcsolatos.

Előfordul IV. BÉLA király oklevelében is, mely 1235—70 körül kelt s a pannonhalmi apátság halászeit összeírja. Eszerint Weymuch prédiumban következők a halászok nevei; POCH, GAALT, EKESHE, JAKOB, kik rokonaikkal — kivéve pólyásokat és ifjú gyermekeket — *hetven* *mansiót* alkotnak!^{3]}

1] NAGY GYULA reám bizott jegyzeteiben, de fentartással.

2] «Contulerunt decem mansiones piscatorum, quorum hec sunt nomina stb. Cod. Dipl. III, 1, 62. l.

3] In predio Weymuch hec sunt nomina piscatorum qui cum suis cognatis preter parvulos et juvenes sunt septuaginta mansiones.

Itt már csak *öt* a családnév és *hetven* a mansio!

Ugyanebben az okiratban Sályá prédiüm következőleg szerepel: van hat mansio s a következő halászok: KOMOS, MATHEUS, SCOMET, HYZE, CHYGLO, FILEO, ABRAM rokonaikkal és fiaikkal; ^{1]} tehát *hat mansio* és *hét* név.

Vége Kenesna prédiümban a következő halászok vannak: TEBE, PETRUS, BUHTUS, tehát *három név*, mely *tíz mansiót* alkot rokonságával együtt, kivéven az apróságot.^{2]}

Az apró gyermekeknek kivételbe való helyezése már magában elég bizonyíték arra, hogy a mansio családot nem jelenthetett.

A felsorolt családnevek és a mansiók számának változó aránytalansága kizárja, hogy a mansio egyént jelenthetett volna.

Az igazi értelmet azonban rögtön kivethetjük, mihelyt a *rokonságot* figyelemre méltatjuk s egybevetjük avval a szervezettel, a melyet a halászság már foglalkozásának természeténél fogva sohasem nélkülözhetett.

Azok a nevek nyilván nem családot, hanem *nemzetséget* jelentenek, mely a magyarság társadalmi szervezetében mindig nagy szerepet játszott s e nemzetségek munkabíró férfiai alkották meg a mansiókat a halászat gyakorolhatása végett. Így már érthető, hogy *öt* nemzetség *hetven mansiót* is alkothatott.

A *mansio*, az összetartozandóság értelmében véve, semmi egyéb, mint az, a mit a mai halászság *bokor*, *kötés*, *felekezet* s más neven ismer, t. i. *az a csapat*, mely egy adott halászszerszám kezeléséhez *okvetellenül szükséges*.

Ezek a bokrok szám tekintetében természetesen változók, s a most élő szervezet szerint négy embertől tizenkét emberig terjednek.

Álljon itt néhány példa:

A komáromi piszkés-bokor — 70 öles kerítő hálóval — négyes, t. i. 1 mester, 1 első legény, 1 középső legény, 1 laptáros.

Súlyosabb viszonyok közt hatossá lesz, mert hozzájárul 1 viczelaptáros, 1 fattyúlaptáros.

1] In predio Salya habet piscatores sex mansiones, quorum nomina hec sunt stb. . . cum suis cognatis et filiis.

2] In predio Kenesna hec sunt nomina qui cum sua cognatione preter parvulos et juvenes sunt decem mansiones. Wenzel II, 14, 15, 19, 20 l.

A Tápén dívó bokor ötös, u. m.: 1 nagypiczés, 1 viczemester, 1 futosó, 1 pöczkös, 1 hálövető.

Csongrádon hetes bokor dívik, u. m.: 1 mester, 1 inszedő, 1 paraszedő, 2 léhésszedő, 1 laptáros, 1 viczi (laptáros).

Karádon szintén hetes a bokor, u. m.: 1 nagygazda, 1 kis-gazda, 1 apacsos, 1 kötélfejő, 1 felinhúzó, 1 feles, 1 gazember (a ki a hálóba akadt giz-gaszt kiszedi).

Tihanyban tizes bokor dívik: 1 kormányos, 9 társ.^{1]}

Siófokon szintén tizes a bokor:^{2]} 1 kormányos, 2 derékonhúzó, 2 inas (ki az inat húzza). 2 paráslegény, 1 elsőlegény, 2 halászlegény.

Kenessén a rendes bokor tíz, a téli tizenkettő: 1 gazda, ez nem száll ki, csak tulajdonos: 2 vezeres, 8 halász; télen még 2 jegellő.^{3]}

Kopácsiban tizenkettes a bokor: 1 botos, 1 hálómester, 1 köteles, 1 vajda, 8 legény.

Ezek mind a nagy halászatra, t. i. a 90—300 öles öreghálóval való működésre tartoznak; de ezeken kívül a kis halászok is összejárnak — hol kettesével-hármasával, hol négyesével is.

Sőt Szegeden, Komáromban s a Balaton körül még ma is vannak családok, a melyek ősidőktől fogva, apáról fiura szállva, halászok.

És hogy minden kétség eloszoljon, arra való egy 1230 körül kelt okirat, mely a kapornaki konventet halászzal látja el, két *mansiót* említ és meg is mondja, hogy az egyiket MOCH, négy *fiával*, a másikat HETHE két *fiával alkotja*: «dedit in villa Alke duas mansiones, scilicet Moch cum quatuor filiis, Hethe cum duobus filiis...»^{4]}

Ez a halász «*mansio*» megfejtése.

A RÉGI «PISCINA».

Nem egy történetírónk foglalkozott már Magyarország régi vízhálózatával és igen természetes, hogy a halászat nem kerülhette el figyelmét, mert a régi okiratokban a vizek a legtöbb esetben a halászzal kapcsolatosan említettek.

Az okiratokban igen sűrűn előforduló piscina — halas, clausura —

1] E nevezetes szervezet részleteit lásd «Tihany» alatt.

2] Nem balatoni, mert a halászok mind Szentersről, Szegedről és Csongrádról valók.

3] Ez az igazi balatoni.

4] Cod. Patr. V, 26.

rekesztés — *captura* — fogóhely — *laqueus* — tör — *lacuna* — tócsa ; továbbá számos helynév, melynek végződése «tó» és «taua» mindinkább a halastavak rengetege felé vitte a bűvárokat.

Az egyik három-négyezerre teszi az árpádkori halastavak számát ;^{1]} a másik, ugyane nyomon haladva, kimondja, hogy a halastavak sokasága — egy-kettő kivételével — mind a folyóvizek mentén feküdt s nem egy, külön elrekesztés által magában a folyóban vagy tóban készült.^{2]} A történetírók mindinkább oda jutnak, hogy ez a sok halastó mind mesterséges volt.

Tagadhatatlan tény, hogy mesterséges halastavak voltak s úgy készültek, hogy a források és folyások vizét alkalmas helyeken gáttakkal elfogták, ezeket zilipekkel^{3]} látták el, a hol azután rendesen malom is épült, mely a fölös vizet használta.

De az is tagadhatatlan, hogy nem minden «*piscina*» volt halastó, mert a *piscinának* sokféle a jelentése. CALEPINUS a «*Dictionarium undecim linguarum. Basileæ 1590*» művében igen kitűnően adja a meghatározást, a melyből kitűnik, hogy ez alatt *haltartók*, *tócsák*, *meleg* és *hideg fürdők* (tükrök), *usztatók*, *vízartók*, *itatók* is érthetők.^{4]}

Itt tehát a legnagyobb óvatossággal kell eljárjunk, mely kétszeresen is indokolva van azért, a mire a *Tanya* is reá fog tanítani s a mely tanulságot a többi történeti mesterszó csak öregbítheti ; még pedig határozottan az eddigi felfogás ellenére.

1] PESTI FRIGYES: M. O. vízhálózata stb. Századok. 1.

2] ORTVAY TIVADAR. M. O. régi vízrajza I, p. 357.

3] A zilip nyilván a szláv žleb = csatorna, a német «*Rinne*» értelmében ; a magyarság ma a felhuzható és lebocsátható vízrekesztéket érti alatta.

4] *Piscinæ, Lacus et stagna ab initio dicta sunt, in quibus vivi pisces coërcebantur.* GERM. Fischgruben, Weyer od. dergl. örter, in welchen man Fische erhaltet. Ungar. Halas-tó. Varro lib. 3. de Re. rust. cap. 3. «*Piscinas voco eas quæ in aquæ dulci aut salsa inclusos habent pisces ad villam. Alio nomine vivaria vocantur. Plinius lib. 9. cap. 17. «Nec in piscinis vivariisque crescunt. — Sed quoniam in piscinis natare etiam solebant, invaluit consuetudo, ut omnes in hunc usum collectæ aquæ sive frigidæ, sive calidæ essent, piscinæ dicerentur, videnturque a piscibus dici, quamvis in his nihil piscium sit, nisi quis inde dictas malit, quod homines piscibus natando similes fiant. — Cicero. «Latiorem (inquit) piscinam voluissem, ubi jactata brachia non offenderentur. — Plinius jun. Epist. lib. VI. «Si natare latius aut tepidius velis, in area piscina est, in proximo puteus ex quo possis rursus abstergi. Eædem et natationes appellantur. — Piscinæ pecorum. Columella lib. 1. cap 5. «Hæc quoque si deficient, et spes arctior aquæ manantis coëgerit, vastæ cisternæ hominibus piscinæque pecoribus instruantur colligendæ aquæ tandem pluviæ. — Quin etiam vasa lignea ad tenendum aquam piscinæ vocantur. Gallicum vulgus cuuas vocat. Plinius: Decoquitur in aqua, et in piscinas ligneas funditur.*

Igenis vannak okiratok, a melyek úgyszólván csábítják a történetírót, hogy belőlök a halastavat a szó azon értelmében olvassa ki, kivált akkor, ha a «*piscina*» sokféle értelmezését figyelmen kívül hagyja s egyáltalában minden rekesztést, minden helynevet, mely a hallal összekötve az okiratokban szerepel, legott tónak vesz.

Ilyen például az a XIII. századbeli okirat is, mely 1228-ból ered s a pécsváradi monostor javaira vonatkozik s akként rendelkezik, hogy a birtokon fakadó forrásokból az apát engedelmével nélkül «*piscinákat*» állítani nem szabad; ^{1]} itt érthető mindaz, a mit CALEPINUS a «*piscináról*» mond és különböztet.

Kétségen kívül halastó volt a «*Kikiritó*» Öskü és Palota közt Veszprémben, mely ma művelés alatt álló medencze, vízerrel és mocsaras helyekkel is; hatalmas kőgátját még ma is szemlélhetjük s a melyet FÉNYES ELEK-en kívül ^{2]} a nép is halastó helynek tart; az utóbbi Mátyás királynak tulajdonítja.

Igy *Czege* mellett van a czegei tó; *Nagy-Czég*, tóval, a melyet még ismertem; *Kis-Czég*; ezeken kívül másodsorban vannak tavak *Katona*, *Gyeke*, *Mező-Záh*, *Tóhát* s más helyek mellett, a legtöbbje malommal is; a mennyiben régi okiratok emlékeznek róluk: *piscinák*, vagyis halastavak; s csak újabb időben néptelenedtek el.

Az tehát, hogy mesterséges halastavak szép számmal voltak, kétségbe nem vonható.

De, CALEPINUSON kívül, a magyar népies halászat szervezetének beható tanulmányozása is nagyon megingatja a sok ezrekre rúgó mesterséges halastavakba vetett hitet, különösen akkor, a mikor hal-fogásra használt szerszámokra is kiterjed s mindezzel arról győz meg, hogy a mai népies halászat még mindig az ősinek képét viseli: szervezetben, mesterszóban, eljárásban egyiránt.

Forduljunk tehát az első ponthoz, t. i. a régi okiratokban előforduló számos névhez, a melyből a történetírók merő mesterséges halastavat csináltak. A kiindulás pontja egy magyar-halász mesterszó s annak változatai.

1] Cod. Dipl. III, 2, p. 214.

2] FÉNYES ELEK: M. O. s a hozzá tart. mostani állapotja. 1836. I. p. 433.

TANYA, VETŐ ÉS VONYÓ.

A magyar halász a folyónak minden egyes pontját, a melyen kerítő hűzőhálóját kivetheti *tanyának*, a Balatonnál *vetőnek* vagy *vonyónak* mondja. A mikor a hálót kiveti, *tanyát vet*, a mikor végzi, *tanyát húzott*.

Világos dolog, hogy így minden folyó, minden tó halászatilag számos tanyára van felosztva s valamint a földművelő a határnak minden megkülönböztethető pontját külön névvel látja el, azonképen teszi a magyar halász is a halasvizek egyes pontjaival. E halásztanyák nevei pedig csak ritkán szolgálnak a partrészre, vagyis a földművelő elnevezéseire.

Hogy eziránt semmi kétség se támadhasson, erre valók a következő példák, a melyek mocsarakra, tavakra és folyókra vonatkoznak.

BALATON. *Kenese* község halásztanyái:

Magosparti, Törökverő, Itató, Megyes, Csurgó, Papnád, Pörös, Gyökeres, Maticstorok stb. Ezek többnyire a partrészekről erednek, mert a tó síkja nem nyújt pontokat.

VELENCZEI TÓ. *Agárd* község halásztanya nevei:

Déllő, Kertalja, Hosszú, Nádajla, Burgyán, Határ, Kaszás, Pörös, Ekklézsia stb.; az utóbbi tanyán fogott halakat mindig az egyház kapja.

TISZA. *Szeged* halásztanya nevei:

Kistanya, Petró, Hernyák, Sárkány, Usztató, Mélysár, Gózsó, Tizó, Pórgány, Csigás, Sebős, Sárga stb.

DRÁVA. *Kopácsi* község halásztanya nevei:

Gorba, Sáraggya, Linyó, Darócza, Szarvasi tó, Vitorja, Létfoka, Borbaitó, Pösölyő, Körösztos stb.

DUNA. *Komárom* város halásztanya nevei:

Keszizátony, Lérióra, Öregtanya, Hamarja, Lérifarok, Szenes, Bök, Marczibilla, Hókonyfőle, Mancza, Atkás stb.

Ám folytassuk még egy darabig különböző helyekről;

Szent-Endre város halásztanyái:

Plébanus-sziget tanya, Malomtanya, Alsó-sziget tanya, Réti patak tanya, Téglaház zátony tanya, Alsó-határ tanya.

Duna-Földvár és környéke halásztanyái:

1. *Duna-Földvár*: Határtanya, Malmokköze, Lókitanya, Kesze-

gestanya, Hajlás, Meregető föle, Kálvária hegy alatti, Diósi, Öregtanya, Szt. János tanya, Kompok alja, Szilvás, Hajdülés, Itatótanya.

2. *Duna-Vecse*: Határtanya, Homokos, Fürdőalja, Sarkantyú alja, Hambár, Gyöngyvirág.

3. *Apostag*: Paptava, Csárda eleje, Gödör tanya, Tehénszaros, Atkás.

4. *Baracs*: Baracsi öregtanya, Süllős, Macskalyuk, Fák alja, Baracsi farok.

5. *Duna-Egyház*: Határtanya, Malát alja, Egyházi öregtanya, Tüskék alja.

6. *Solt*: Cseri zátony, Kecsegés.

Uj-Kécske község halásztanyái.

Görbetanya, Görbeföle, Kiskovács, Gazdag, Bögimély, Mélyalja, Bögisebes, Örvényalja, Alattságos, Sáros, Örvényalja (II), Foktorok, Halastófok, Szőlőkalja, Csámpa, Falualja.

Tószeg község halásztanyái:

Falu ere, Sulymos, Nagytó, Falualja, Kuczorgóalja, Rekedt tó, Fényes tó, Szoros tó.

Szentés város halásztanyái:

Fejszés, Faktor, Falualja, Csücese, Virágos, Virizló, Nagy-Szávó, Kis-Szávó, Kesely, Köröstorok, Potyécz, Perjes, Lucskos, Kólyúk, Tehenes, Telekalja, Kompalja, Csárdaalja, Keskenyalja, Csiga, Csizmástőke, Tőkeszirt, Határ, Elek, Szigetorra, Bőgő, Sáros, Tápicza, Zsúp, Kutyás, Sugár.

Kunszentmárton város halásztanyái:

Sáros, Patkó, Téglás, Foktanya, Bognár, Erdőfele, Bohonya, Erdővég, Kakuk, Görbe, Csárdaalj, Hidföle, Hidalja, Sári, Lodú, Kábel, Serház, Kros, Szirtos, Határtanya, Jáz-tanya.

Bács-Petrovoszelo és Vranjova halásztanyái:

Határtanya, Felsőtanya, Négyestanya, Deréktanya, Ülő utáni tanya, Pölegtanya, Szigettanya, Kétfok köz, Örvény, Malomalja, Nagy örvény, Alsótanya, Kisderék, Alsósziget, Örvény eleje, Fok, Merigető, Kettős, Medenács, Kavicsos, Sörháztanya.

Magyar-Velence község halásztanyái:

Főszeg tanya, Szücs halál, Templom tanya, Erős rigya, Lóhalála, Bognár rigya, Haltalan, Szerencsés, Meszlenyrész, Vesd be, Csukás

tó, Szárcsacsapás, Öregtiszta, Karászos, Lengeteg, Fertőfenék, Szinyos rész, Pontyfogó.

Damohida falu (Ecsedi láp) csikászó helyei:

Szilfáshalom, Háromere, Zúgó fok, Bivaly fok, Kengyelesfok, Csakoltzafok, Pire ere, Hosszúhid, Balkány ere, Drágfirét, Csap-sziget halom, Nagyhát, Kisszugoly, Szarkahalom, Pallóér, Külső bokros, Belső Bokros, Totyóhalom, Répszer lapossa, Ördög árka, Róka fok, Sebes fok.

Nagy-Bereg mezőváros (Szernye mocsár) csikászó helyei:

Mércze, Jaszinó (patakok), Berenás, Feketenyires. Fúrás, Nyáras, Rekettye, Récze, Deszenág, Járó, Határpatak, Szilvásgorond, Magyarszeg, Bogolyszeg, Kölesmező.

Borzsa folyó mente :

Czábár, Uripatak, Györgyszérehettyéje, Cserpatak, Rőtökör, Jakab mocsár, Feketepatak, Medvés, Nagypatak, Györke, Hosszúpatak, Atakköz, Alsóhid, Határpatak, Sajtóéger, Burusztya, Asszú-mocsár, Nagypatak, Égerfok, Sebesfok, Kőröséger, Kőröspatak, Sebespatak, Tövispatak, Czéhpatak, Medró, Szalvapatak, Szelepéger, Racskófok Mózsesgát, Palaczpataka, Zúgó, Berhemocsár, Sásztadrépataka, Komlóspataka, Rustát, Anóczpatak, Sárosmocsár, Orjánosfoka, Stargas, Rohadtpatak.

Börvely falu (Ecsedi láp) csikászó helyei:

Bússziget, Bodósziget, Belény, Ferkő gátja, Bivaly fertő lágja, Bordanád lágja, Belény Mikó folyása, Bendi kutassa, Bakó gátja, Bóné lágja, Bíró lágja, Bördön lágja, Bekek lágja, Cserkút lágja, Csákó lágja, Csóhér tű lágja, Csoholyné fara, Csicsór lágja, Cseret gát, Csikverem, Debreczeni lág, Disznós lágja, Dűngér lágja, Dombi lágja, Döczögő lágja, Dürgő lágja, Derék lágja, Dógos szigetje, Dukát gátja, Eger alja, Erdi lágja, Élő járója, Fagát lágja, Förödős lágja, Gálné kútja, Gatyá lágja, Goczi lova, Görbe fűzfa környéke, Gordonos lágja, Halmos silyedése, Hadnagy nádvágója, Hélyás lágja, Hidere, Heves lágja. Hid szugja, Harminczkét kút lágja, Kormos lágja, Kerektó, Kokastó lágja, Káposztás lágja, Kenderes lágja, Komi lágja, Körte sziget, Keztyüs lágja, Kishely lágja, Kátyó alja, Kondó kút, Kóródi gátja, Kálmándi kutas, Kakastó ere, Katona gátja, Kiskovács törése, Kocsis gátja, Kakastó fara, Kisrap rétje,

Kunti gátja, Kutya fás lapja, Jakab metszése, Lóér lápja, Ludasér lápja, Lehér lápja, Madaras lápja, Malomhely lápja, Nagy János lápja, Nagy bércz környéke, Nagysugár környéke, Nyárfa alja lápja, Nádi lápja, Nagy láp, Óbis Mihály gátja, Osváth lápja, Onád ere, Pongorác, Péter lápja, Pap kaszálója, Peres láp, Patkány ér, Pennyegi lápja, Pinczés környéke, Rozsi lápja, Sajósziget, Szilfás halom, Sika sülyedése, Sáfrányos lápja, Somogyi ere, Simon dombja, Sípós lápja, Sör cseretje, Szalonnai kút lápja, Tálás dombja, Topa lápja, Tizenkét nyil lápja, Tarka lóér pallója, Tótfalu lápja, Torzsás gátja, Tarcsa lápja, Vársziget szugja, Vakarcs cseretje, Varjú sziget, Zsellyép lápja.

Vizről-vizre járva, nem három-négyezer, hanem tiznél is több ezer tanyanevet lehetne gyűjteni; sőt talán kellene is.

Az a hamisítatlan magyaros íz, a mely e tanyanevek tulajdona, már bizonyíték arra, hogy ezek nem mai keletűek.

De a halászat gyakorlata és, mint javadalomnak, élvezete is szükségessé tette, hogy a gazdasági felosztás és az egyes részek megnevezése megtörténjék: ezen sarkallott a jogi rend.

Akként vagyok meggyőződve, hogy a régi okiratainkban előforduló sok ezer név legnagyobb részének nem halastavakra, hanem azokra a tanyákra van vonatkozása, a melyekre az egyes tó, vagy folyó minden község határában fel volt s ma is fel van osztva.

E meggyőződésemet csak megszilárdíthatja az, a mit ORTVAY az idézett helyen nyomatékkel kifejez, hogy t. i. azok a «halastavak» mind — egy-kettő kivételével — a *folyóvizek mentén feküdtek*.*

A halászat gyakorlatának szempontjától fontos a beosztás és megnevezés először azért, mert minden rendelkezésnek alapot ad; másodszor mert egyes részek használatát, bérbeadását — régentén adományozását — lehetségessé teszi és lehetségessé tette a határ megszábását; tudnunk kell ugyanis azt, hogy a halászság az adott tanyán mindig egyazon a helyen veti ki a hálóját s egyazon a ponton húzza ki.

* Kezdetben, az írók nyomán haladva, magam is a halastavak rengetege hitében éltem, sőt ezt alkalmaztam is, abban a kis füzetben, melynek címe: «Ősi nyomok a magyar népies halászatban», Budapest, 1885; de a midőn a Czége, Vejsze és Varsa jelentős voltára reájöttem s a halasvizek felosztását tisztába hoztam, azonkívül a piscina sokértelmű voltáról meggyőződtem, ez a hit szétfoszlott, még pedig szükségképen.

De vegyünk néhány példát a régi időből.

Gara Miklós nádor* Sikátornál, a Laak birtokon a következő állítólagos halastavakat sorolja elő: «Ferrekes, Huszyner, Rygou, Malumszeg, Keteszteulche, Kerekthou, Korlathfoka, Kovachfoka, Gykenus, Elewyztekeres, Akathaszegfoka», nyilván: Fenekes, Hozsú-ér, Rigó, Malomszeg, Keresztelke, Kerektó, Korlátfoka, Kovácsfoka, Gyékényes, Élőviztekerő, Akadószeg foka.

Mindenekelőtt megjegyzem, hogy az a határ alig birta volna el a tavak ilyen sokaságát; de vize elbirhatott még ennél sokkal több halásztanya nevet.

És hogy itt tanyákról van szó, erre reáutal az «Élő viztekerő» örvény, mely mindig külön tanya, mert jó halashely; a «Kovácsfoka», «Korlátfoka», melyre rámutat a Dráva Létfoka-tanya; sőt még a «Kerektó» sem zavar, mert a magyar halász a folyónak igen lassú folyását is tónak mondja, mint a Dráva menti Szarvasító-tanya, Borbaitó-tanya világosan bizonyítja.

És fel lehetne vetni azt is, vajjon a régi okiratok betűzése mindig helyes volt-e? Vajjon a sok »*taua*» nem »*tana*»-e?

Ime egy sorozat: Ecetoua (1075-ben), Olphatoua (1261-ben), Destoua (u. a), Opataua (1322-ben), Bortaua (1344-ben), vajjon ezek nem *tana*-nak olvasandók-e?

És vajjon nem halásztanyára mutatnak-e ezek az állítólagos halastavak: Huzetony (1193-ban) Húzó- vagy Hosszútanya — ez ma is van a Velencei tavon —, Penteletonyája, Zalktonyája (1414-ben) egészen világosak; végre Nagzaton, Kisszáton (1427-ben), ime Komáromban Keszizátony tanya.

Még közelebb jutunk a dolog velejéhez az Eszterházyaknak egy, a XVII. századból eredő töredékes osztozkodási okirata alapján, mely a Duna halászatáról is szól, még pedig így: «*Három igen jó tanya* vagyon és több helyeken is, kiket CSONTOS ISTVÁN szokott megbérelni két Persiai szőnyegben és hat mázsa Vizában.»

Tehát a bérlet tanya szerint is történt.

És hogy itt nem halászkunyhóról, hanem egyes pontokról van szó, a melyeken a hálót ki lehetett vetni s a melyek külön-külön névvel

* Cod. Dipl. IX. 6. p. 249—265.

is birtak, erről világosan tanúskodik az a tanyanév-gyűjtemény, a mely e pont elején foglaltatik, hol számos névnél a «tanya» jelző szerves tartozék, pld.: Határtanya, Öregtanya stb.; továbbá az a körülmény, hogy a halásznépség minden névhez hozzá érti a tanyát, még pedig tudatosan.

Az igazi halásznál vagy «kunyhó» vagy «halászcserda» a tartózkodás vagy táborozás helye; de sohasem «tanya» a mezőgazdasági értelemben.

Meggyőződésemmek nem akarok több súlyt tulajdonítani, mint a mennyi azt tisztességgel megilleti s ha kifejezésével nem érnék is el többet, mint azt, hogy a bűvárok ezentúl a tanyanevekre is figyelemmel lesznek, azt hiszem eleget értem el.

Hozzáteszem, hogy a halásztanyáról elfordulhatott a figyelem, azért, mert a tanyát a nyelvhasználat a mezőgazdaságra is átvitte és igaz, hogy mindkét mesterszó szláv eredetű és rokon hangzású: a halásztanya őse a *Шона* — halhúzás helye: a gazdasági tanyáé a *Stanje*, pásztorok tartózkodás helye. ^{1]}

VEJSZE.

Forduljunk a tanyától a vejszéhez, mely megmagyarázza, mik voltak azok a «halastavak», a melyek némely történetíró felfogása szerint «a folyóban vagy tóban külön elrekesztés által készültek.»

Már 1024-ben, egy István királytól származó okiratban akadunk egy helyre, a mely a Dráva folyóban álló halasokról szól: «Addimus etiam piscinas Pyske, Bulcheu cum piscinis suis in flumine Drava» ^{2]} holott egy 1019-ben kelt oklevele Boka mellett a Drávánál, «iuxta Drauam» említ halasokat. ^{3]}

Ezek és hasonló helyek, szülhették azt a feltevést, hogy voltak oly halastavak is, a melyek folyóban, tóban külön elrekesztés által készültek.

Növelte e feltevést még az is, hogy e halasok mindig a «clausura», «laqueus» mesterszóval voltak kapcsolatban, tehát: «elzárással, törrel», a mi külön rekesztésre mutatott.

1] MIKLOSICH szerint; de tekintetbe kell venni az olasz «tana» szót is.

2] HORVÁTH ISTV. jegyzetei. Nemz. Múz. Cod. Sect. XIX.

3] U. o.

De élő halászatunk e tavak tavait másképen magyarázza, másnak mutatja ki.

Az okiratok során és ugyancsak a felhozott mesterszavakkal szerves összefüggésben ezekkel találkozunk: «veiz, weyz, wyz, weyzhel, ikerweyz, coneweyzi, jákoweyzi, Andra weyzhele»; mind 1200-tól 1400-ig.

Némely okirat meg is magyarázza ezt a «veiz» szót; így 1300-ban a pozsonyi káptalan levele mondja: «in aquis ad *clausuras* piscium, quæ vulgo *Veiz* vocantur»;^{1]} 1397-ben a győri káptalan levele «*clausura* piscium in aqua Saar, vulgo *Wyz*». Semmi kétség tehát, hogy a vizekben valami rekesztések voltak, a melyeket a magyarság Veiz-nek nevezett.

Ez elrekesztések mivoltát még közelebbről is magyarázza OLGYAI PÉTER-nek egyezkedési okirata 1303-ból,^{2]} melyben ez áll: «*laqueos* piscium vulgo zege vel *veyzhel*,» tehát halfogó török, melyek közönségesen *zege*^{3]} vagy *veizhely* néven neveztetnek.

Semmi kétség, hogy azok a folyókba és tavakba rekesztett külön alkotmányok nem voltak egyebek a mai *vejszénél*, a magyar halásznál szerte dívó, nádból vagy vesszőből készült, falakat és tévesztőket alkotó, halfogó szerszámnál, a melylyel egész folyókat, tavakat átfognak, tehát elrekesztenek, ekként *clausurák* és *laqueusok*, sőt *capturák* is; halastavak azonban semmi esetre sem.

A magyar halásznak ma is van *vejszéje*, még pedig külön «magyar vejszéje» s helyét ma is *vejszehelynek* mondja.

Döntő bizonyíték az is, hogy az okmányok írói kénytelenek voltak a népies elnevezést fölvenni és hogy a vejsze a legősibb halászati szerszámok közé tartozik.

V É S Z.

A történeti fontossággal bíró mesterszavak sorában a «vész» is helyet kér magának, azért, mert az okiratokban a halászattal kapcsolatban a «*lacuna*» szóra is bukkanunk, mely néha a «zeygével» (1430-ban) kapcsolatos; továbbá, mert hangban a vejszével való némi

1] Cod. Dipl. VII, 2. p. 256.

2] U. o. X, 11, p. 501.

3] Lásd: Czége.

rokonságánál fogva, zavarra szolgáltat okot, a mint ezt már az idézet is bizonyítja, hol a zegével együtt láthatjuk.

A «*lacuna*» latin szó; közönséges értelemben pocsolyát, kis tócsát, átvitt értelemben mélységet is jelent.

A magyarság mocsárhalászatában a mocsár kisebb-nagyobb nyílt helyei, s ott, a hol lápos a mocsár, az ingó lápon a mesterségesen kitisztított nyílt helyek is — így Beregben, a Szernye mocsárvilágában — *vész** nevet viselnek. Ezek minden tekintetben megfelelnek a latin mesterszó közönséges és átvitt értelmének, tehát valóságos lacunák, a melyeket sem a vejszével, sem a zeygével összevetészeni nem szabad s így ott, a hol az okirat lacunáról szól, a mocsárhalászat vésze értendő; annyival is inkább, mert kétségtelen, hogy az e nemű halászat is adomány tárgyát képezte.

De a *vész* még más tekintetben is érdekes, mert kiválóan jellemzi a magyareMBER észjárását, mely mindig analogiára hajlik.

A természetes vész már maga is fogsága a hálnak, mert nem engedi meg a szabad vonulást. A hal áradáskor kerül belé, s apadáskor bennreked. Úgy látszik, innen van az, hogy Komádi körül a vejsze fejét, a hol t. i. a hal fogva van, vesz-nek mondja a halász; de kapcsolatos evvel a vészlés is, mely a Bodrogköz halászáinál dívik s a folyó bizonyos részének elzárását jelenti.

Az eljárás a következő: Tisza-mentén, Duna-mentén kivált mellékágakban sokszor úgy zárják el a halat, hogy az ág mind a két végét hálókkaL rekesztik el; ezek a hálók az *őr*- vagy *rács*-hálók; a Bodrogközön ugyane célra nem hálót, hanem sövényyszerű vessző-fonásokat használnak, melyeknek halázmesterszóval kifejezett nevek a «*vészlés*».

Ez a minden oldalról való mesterséges elzárás hasonlít a természetes úton keletkezett elzáráshoz; a «*vész*» itt a menekülés lehetetlenségével kapcsolatos és mindenesetre közelebb áll a «*dögvész*»-hez, mint a vesszőből fonott alkotmányhoz, azért, mert vesszőből való; tehát közelebb a halak vesztéhez is, mint vesszőből készült fogószerszám anyagához.

* MOLNÁR ALBERT-nél «*Vész*» = *Sagena*, locus *sagenarum*, tévedésen alapúl, mert a hálóhelyet «*Terítő*»-nek nevezik.

CZÉGE.

A történeti halász mesterszavak között a czége talán a legérdekesebb, mert helységek nevével kapcsolatos, mélyen bevág a szótár-irodalomba s magyarázókra is talált.

Régi okiratainkban a halászattal szerves kapcsolatban állva, néha a vejszével is összetévesztve, igen gyakran akadunk reá; természetesen ingadozó helyesírással.

Ime a példák: «*Chege* 1248-ban, *Zeege* 1261-ben, *Zege* 1303-ban, *Zeyge* 1383-ban, *Seyge* 1423-ban, *Zeyge* 1430-ban, *Zegge* 1438-ban, *Szegje* 1568-ban, továbbá *Segye* 1423-ban és *Segis-tó* 1055-ben.

Az egyik magyarázó a bárkával hozza kapcsolatba,* mi meg nem állhat, mert a bárka az okmányokban meg van különböztetve. JERNEI már 1198-ból, FEJÉR 1288-ból jegyezi fel mint halélót, az az viváriumot.

Egy másik magyarázó a szeglettel — a fok értelmében — veti össze,** a mi szintén meg nem állhat, mert halfogó természetét a vejszével való felhozása kétségtelenné teszi.

A szótárak között MOLNÁR ALBERT közelít a helyes értelmezéshez; nála «*Szégye*, *decipula*, *Falle für Vögel und andere Thiere*» és «*Decipula* egérfogó, tör, *keleptze*,» végre «*Excipula* lesháló, haltör».

Már PÁRIZ-PAPAI biztosabb; nála «*Szegye excipula*,» az «*Excipula*» pedig «haltartó bárka»; noha ez «vivarium», mely soha kétséges nem volt.

MOLNÁR ALBERT-nél még egy nevezetes változatra találunk; ez a «*Tendicula*, tör, *czekle*, *keleptze*».

Egészen kimondhatjuk, hogy e kiváló szótár-íróink, *Szégye*, *Szegye* alatt olyat értettek, a miben a hal megfogószik, vagy fogva tartatik; a *Czekle* is fogószerszámot jelentett.

Mindezekhez hozzájárulnak még bizonyos vízmellékek helynevei, a melyekre már reá utaltunk, t. i.: *Czege*, *Nagy-Czég*, *Kis-Czég*, *Czégény* s azonkívül *Csege* is, a melyek folyók, vagy mesterséges tavak mellett épültek.

* RÖMER FLÓRIS: «Egy pár szó a M. O. halászatról stb. Győri tört. és rég. füz. 1861. I. p. 358—59.

** SZINNYEY JÓZSEF, Vasárnapi Ujság 1863, 14, 15. sz.

A meglehetősen bonyodalomnak azonban véget vet egy halász-mesterszó és szerszám, mely Bereg magyar halásznépénél, főképen a Borzsa folyón — és állítólag a Székelységnél is — dívik, s a melynek neve «*czége*».

Ez a *czége* a rekesztésnek oly módja, hogy a hal kénytelen az átjárást egy ponton megkísérteni; de épen ezen a ponton, az u. n. kapuban, van alkalmazva a zsákalakú háló, vagy a vesszőből kötött bocskorvarsa.

A Székelység patakjaiban kövekből rakja a czéjét; az az V alakú kőgáttal zárja el vagy fogja át a patakot s a nyílt csúcsba alkalmazza a bocskorvarsát, s a pisztrángot gübülő rudakkal kergeti belé.

A Borzsa halász gerendával fogja át a folyót, husángokból sövény-szerű verést illeszt hozzá, közepén nyilást — kaput — hagyva, állítja be a «gamzsahálót».

Ez tehát rekesztés (*clausura*) is, — kelepcze, *decipula*, *excipula*, szégye és szegye is; s hogy a többi is ez alá tartozik, az nem szorul magyarázatra.

Könnyű immár megérteni, mit mond az 1261-ki okirat evvel: «*clausura Tyciæ Zeege vocata*», vagy az 1303-ki «*laqueos piscium vulgo Zege vel Veyzhel*». stb.

És érthetőkké lesznek a helységnevek is, *Csege* mellett *czége* fogta át a Tiszát; *Czege*, Nagy- és Kis-Czég mellett a mesterséges gát a *czége*, a zsilip a kapuja.

A midőn könyvem e része már be volt fejezve, sőt bírálatra is kiadva, SZILY KÁLMÁN barátom figyelmeztetett a «Régi Magyar Költők Tárának» első kötetére, mely 1877-ben jelent meg SZILÁDY ÁRON kezéből — tehát kiválóan szerkesztve és megvilágítva. A Pannonia megvétéléről szóló ének egyik versszaka — p. 7. 135 — ezt mondja:

Árpád juta magyar néppel,
Kelem földén a Dunán elkelének,
Az Cseken ők csekének.
.....

SZILÁDY ÁRON a jegyzetek 243. oldalán rögtön helyes nyomon indul, a midőn ezt a *Chechen* szót a *csege*. *cseke* szókra vezeti reá és KRESZNERICS nyomán a legjobb citátumot választja t. i. 1261-ből a «*duabus clausuris Titie Csege vocatis*». Még jobban találja el a

«Szerzelékben» — 382 old. — a hol magyar levelekből idéz, így 1559-ből: «ha csak egyetlenegy halam volna te kegyelmednek kiltem volna, de bizon nem bírok vele, mert a *czeghe* elbomlott, hajnem most újat csináltatom . . .» Továbbá 1558-ból: «Volt nagyságtoknak SERÉDI urammal valami Duna-szakadék vize, kin BÁTHORI uram SERÉDI urammal *zegyet* csináltatott, kihez én is kész voltam volna minden költséggel, de az úr nem engedte és ott az *zegyen fogtanak tizenkét vizát*». Ezek a kitűnő jegyzetek teljesen bebizonyítják hogy a *czégék* szilárd alkotású halfogók, hozzá vizafogók is voltak. Talán elég érdekes dolog, hogy SZILÁDY és én, más-más pontról indulva, mégis találkozunk.

A FÜLES VARSÁ.

Már egy 1094-ben kelt oklevélben, mely Tihany halászatára vonatkozik, akadunk egy helyre, mely a latin *ansá*-t — fül, például fazék füle — a Worsa-val hozza kapcsolatba: «in *ansis*^{1]} capti; Worsa plena piscibus»; továbbá DÁVID herczegnek 1095-ben kelt okmánya,^{2]} mely már csak *ansákról* szól: «quod caperetur in *ansis* . . . et in *elevatione ansarum*».

A varsával, kivált a vesszőből kötöttel üzött halászat a legrégebbek közé tartozik s Tihanyra nézve arra a mocsárra érhető csupán, a mely a félsziget tekintői által alkotott medenczében terjed.

Ezek a vesszővarsák legnagyobb részben még ma is vesszőből fonott füllel vannak ellátva, a melynél fogva a halász beteszi, vagy — halásznyelven — berakja és kiveszi; ezek tehát a füles varsák s épen a fül által különböznek a többi, pld. a szárnyas- és a dobvarsától. A füles varsának vagyis «ansa»-nak ma élő füles utódja leginkább az Ecsedi láp csikvarsája és Kis-Majtény nagy varsája.

SZÓEGYEZTETÉS.

Már a régi okiratokból vett idézetek bizonyos ingadozást tüntetnek föl némely népies mesterszavak alkalmazásában, sőt a latin terminológiában is.

1] Cod. Dipl. I, 487.

2] RÓMER FLÓRIS i. h.

A «*veyzhel*» kapcsolatba van hozva a «*zege*»-vel, a «*clausura, captura, lacuna, laqueus*» viszonya a «*veyz*»-hez és «*zege*»-hez szintén ingadozik.

Komolyan számbajövő szótárainkban nem szólhatunk ingadozásról, csupán zavarról.

A letárgyalt mesterszavakban a főtürekvés az volt, hogy az okiratokban előforduló mesterszavak kellő alapot nyerjenek: de egyedül a «*czége*» szónál tárgyaltatott a szótárak része is; most tehát helyén lesz a szótárakban foglalt többi halászmesterszót, annyival is inkább tisztába hozni, mert a történetírók fordításaiknál nem a még elő anyagra, hanem kizárólagosan a szótárakra támaszkodnak.

MOLNÁR ALBERT szótárában a következőket találjuk:

Gyalom, Verriculum, Sagena. Zuggarn, Fischergarn-netz. Ez egészen helyes; a ma is élő kátás gyalom; de a Sagena a mai *öregháló*, mely káta nélkül való; megfelel a német Segge-nek.

Gyalmostó, Piscina, Fischteich, Weiher. Ez is helyes, a gyalmot véve.

Tanya, Locus piscaturæ. Helyes.

Varsa, Nassa, Sagena, Fischerreuse, Fischgarn, Netz. Itt a Sagena hibás, mert *öreg hálót* jelent; a németből csak a *Fischerreuse* helyes; latinul csak *Ansa* lehetne.

Vész, Sagena, locus sagenarum, Netz, Fischgarn, Ort wo man die Garne aufhenckt.

Ez teljesen hibás, mert nem lehet más mint *Lacuna*, Lache, Weiher, Tiefe.*

Decipula, egérfogó, tör, *keleptze*, Falle für Vögel. A magyarlatin részben *Szégyre* alatt áll, avval a toldással «und für andere Thiere».

Excipula, *lesháló*, *haltör*. Auffang, Eimerlein. A lesháló és haltör igen általános kitételek s minden álló szerszámra alkalmazhatók, leginkább az *ághegy-háló*.

Nassa, *varsá*, *veiz*, *verse*. Fischerreuse. Itt a *veiz* helytelen, mert nem azonos a *varsával*.

* Csupán Miskolczon, a Sajó-halászkóznál, van egy hálóból kötött szerszám, mely a rendes magyar szárnyas varsának kibővítése s a melyet «Vész» szóval jelölnek; de semmi kétség, hogy ez a «vész» a vejszével szinonim, mert a szerszám megközelíti a vejsze szerkezetét.

Piscina, halastó, szac (szák) Fischteich, Weyher. Itt a szák teljesen hibás, mert az mindig zsákalakú merítő hálót jelent; a többi CALEPINUS mondja.

Sagena, varsa, vörse. Netz, Fischgarn. Itt a varsa, vörse teljesen hibás, a miről már a *Nassa* is tanuskodik. Csak öreg háló lehetne.

Verriculum, szac, halfogó. Fischergarn, Zuggarn. Teljesen hamis; magyarul csak *kecze*, németül Schlepnetz lehetne.

BARÓTHI SZABÓ DÁVID ezeket említi :

Bóné, *póné*, hálóneme, valamint Véter-métháló. Ez csak *kecze* lehetett.

Gyalom, szák, vész-, vonó-, merítő, halfogó háló. Gyalmot vetni a halaknak. A gyalmot kizárólag csak a kátával ellátott vonóhálónak lehet venni; a magyar halászság ebben teljesen egyértelmű.

Tanya, tonya, tó, gyűléshely, halászóhely. Tanyát vetnek a halászok = megvetik az öreghálót. A tó és a gyűléshely kirekesztésével, a többi egészen szabatos.

Vész, varsa, vörse, háló vagy halastó, tonya. A varsa, vörse, háló egészen helytelen. A halastó a lacuna, Weiher, értelmében, a tonya pedig annyiban állhat meg, hogy akad olyan vész is, a melyen az öreghálót is ki lehet vetni.

SIMAI szótára szerint a

Szák (merítő háló) *sagena funda piscatoria*. Helyes.

PÁRIZ-PÁPAI-BOD PÉTER szótárában :

Excipula, haltartó bárka. Nem lehet, mert ez vivarium.

Piscina, halastó, haltartó bárka. Az utóbbi CALEPINUS magyarázata alapján.

Varsa, *nassa*, *sagena*, *scirpiculum piscatorium*. Csak *nassa* a helyes; mert *sagena* = öregháló; *scirpiculum* = szák.

PÁRIZ-PÁPAI jezsuita kiadású szótára szerint :

Piscina, halastó, item haltartó-bárka; item akármilyen vízrekesztés, marhaitatóhely, feredő hely; úgy mint CALEPINUS.

MÁRTON szótára szerint

Piscina, halastó, ásott tó, usztató stb. Ein gegrabener Teich zum Baden, Schwimmen, eine Schwemme. Ez helyesen CALEPINUS után adja.

CALEPINUS szótára szerint

Nassa, genus vasis piscatorii ex vimine contextum, quo quam intraverit piscis, exire non potest. Germ. Ein Reusch . . . Polon wiersza, Ung. *veiz*, *varsa*. A kitűnő meghatározás szerint *Varsa*.

Sagena. Genus retis piscatorii. Germ. Ein Zuggarn. . . Ung. *Varsa* avagy Met. Nem lehet más, mint az *öregháló*.

Everriculum. Germ. Spreitgarn, Ung. *Suhé*, *varsa*. Nem más, mint az *ághegyháló*; nem *varsanemű*.

ÖSSZEFOGLALÁS.

Az eddig tisztázott anyagból világosan kitűnik, hogy volt rekesztő és mozgó halászat.

A rekesztő halászat — a mely királyi adományt képezett — mindig körül volt írva s a magyar népies mesterszóval egészen világossá téve, mint: *captura*, vulgo *Czége*; *clausura*, *laqueus* vulgo *Vejsze*; hozzájárult az *ansa* vagyis füles *Varsa*.

A mozgó halászat *tanyahalászat* volt s az okiratokban általánosan mint *piscatura* vagy *piscatio* szerepel. Szerszáma volt: a *Bóné* = *Keczé*; *Gyalom*; *Les*, *Suhé*, vagy *Merítőháló* = *ághegyháló*, *Métháló* = *eresztőháló*.

Ehhez járult a *haltartó Bárka* és a vesszőből fonott *Véter*, a halak tartására; hozzá a *Szák* mint kézi háló.

Mínthogy ezek egytől-egyig ma is élnek, mivoltukkal részint a történelmi szerszámok, részint a halászat élő gyakorlatának tárgyalásánál fogunk megismerkedni.

OKIRATOS TÖRTÉNET.

Már a magyar történelmi részt bevezető néhány sorban, megmondtam úgy, a mint az igazság követelte, hogy a magyar halászat pragmatikai történetének megírására sem elégséges adatom, sem tehetségem. Ily fontos mű megírása tartós, részletes kutatást s önálló könyvet érdemel.

Voltaképeni feladatomban, a magyar halászat jelenének megírása, úgy, a mint az főképp népies elemeiben, mint foglalkozás, tehát munka nyilatkozik; hozzá tartozik a magyar vizeket lakó halak világa is.

Azonban az emberiségnek egy ősfoglalkozásáról lévén szó, mesterszó, szerszám, fogás önkénytelenül is reá vezetett a történelemben való kutatásra, legalább oly mértékben, hogy bizonyos vázlatot szerzhessenek s abból tanulságokat meríthessek.

E kutatásoknak egyik eredménye a történeti részben letárgyalt elhelyezkedés törvénye és a történeti mesterszavak tanulsága is.

Most következik az okiratos rész, mely az idő rendjét szorosan megtartja — a mennyire t. i. lehet, s a melynek főtanulsága az, hogy a magyar halászat a mohácsi vészig valóban virágzott s rendkívül kifejlődött; de a nemzetet lesújtó rettenetes csapás súlya alatt ez is aláhanyatlott s többé a régi életre fölébredni nem bírt.

A mi az okiratok értékét illeti, azok a magyar történetírók bűvárlataiból keltek ki s ha egyes kitételek tekintetében helyén volt tüzetesebb bírálatom, az egészre nézve számomra nem marad egyéb a teljes jóhiszeműségnél.

*

Valahol csak fölmerül a magyarság között a mult kérdése, első forrás gyanánt mindig ott terem az «*Anonymus*», BÉLA király névtelen jegyzője, vagyis inkább a tolla alól kikerült történetes könyv, mely a magyarok hét vezéréről szól.

E könyv IX. fejezetében a hal is szerepel, még pedig érvül a mai magyarföld elfoglalására, akképen, hogy már a ruthének vezérei is biztatták a magyarságot Pannónia meghódítására, különösen felhóván, hogy ott igen nevezetes források, mint a Duna és Tisza szakadnak egybe s más nevezetes folyókkal és vizekkel együtt, *hallal* bővelkednek.

Bármint álljon is a névtelen a történetírás ítélőszéke előtt; de azt meg kell adni, hogy a hal úgy áll a könyvében, mint a halászat ősfoglalkozása a nemzet vérében: a hallal való érvelésben semmi hihetetlen nincsen, annál kevésbbé, minthogy minden régi író felhózza a halászatot, mint népfoglalkozást, s ezt az élet is bizonyítja.

Igy HORVÁTH ISTVÁN, a magyar őstörténet — fájdalom — túlozva-túzes bűvára, kéziratban maradt becses jegyzetei között, a melyeket Nemzeti Múzeumunk őriz, a vadászatra és halászatra vonatkozó jegyzeteket is hagyott hátra s az utóbbira vonatkozólag kijegyzé

REGINO történetes könyvéből, hogy a magyarság mindennapi élelmét vadászattal és *halászáttal* szerzi. Ugyanő kijegyezte PÁL jegyzőből, hogy a magyarság nem lakik házakban, hanem szóttas sátrakban; hússal, *hallal*, tejjel és mézzel él és sok lábas jószágot tart.

IBN-DASZTA régi író, azt jegyzi fel a magyarokról, hogy téli időben a folyókhoz költözve, ott *halászáttal* húzzák ki a telet.

Ennek az állításnak különös nyomatékot kölcsönöz a magyar halászat jelene is, mert igaz, hogy a jég alatt való halászat még napjainkban is nem csak sűrűn gyakorlatban van, hanem némely pontokon az arra való kivonulás, valóságos népünnep színét ölti magára. ORBÁN BALÁZS, a Székelyföld fáradhatatlan bűvára, feljegyezte művében, hogy *Sámsond* és *Kölpény* községek, tömegesen vonulnak ki a jéghalászatra; ilyenkor szól a zene s egyáltalában nagy a riadalom. A népszokások bűvárai pedig tudják, hogy ily kivonulások eredete rendszerint messze vág a multakba; sőt az első nyom legtöbbször elvész az őskorszakok áthathatlan ködében.

A Tisza, a Duna — kivált holt ágaik; — a Bodrog, a Balaton, a Velencei tó, a Kopácsi tó s más kisebb-nagyobb vizek jege télszak idején megnépesedik, a jég síkja nyög a jegellők, lekelők fejsze-csapásai alatt; vágják a «Bedöntöt», az «Ajtóléket», a «Sorlékeket», a «Szeglékeket»; a szánok húzzák a rengeteg hálót, húzóköteleit s a szerszámok oly csodás sorát, a melyen elbámul az avatatlan néző. «Szakócza», «Gemes», «Czibék»; a hálón «Bötök», «Czéla», «Tűzsér» — különös szerszámok különös neve! Járja a horgászat is körbe vágott lékeken át, a melylyel majd megismerkedünk. Szóval, a magyarság téli halászatához fogható csak az alsó Wolga tájain dívik; Európa más részeiben, ily változatosságban és fejlettségben sehol.

Mindez, csak így felsorolva is, régi foglalkozásra vall s hihetővé teszi a régi írónak, régi időkre vonatkozó állítását; annyival is inkább, mert itt is minden mesterszóból a nyelv géniusza hangzik felénk.

Ezek az adatok, melyeknek különben szájról-szájra öröklődő hagyomány becsénél többet tulajdonítanunk nem lehet, minden bizonytalán még a nemzet pogánykorára vonatkoznak; innen az első okiratig egy köz támad, a mely — legalább a halászátra nézve — talán örökre betöltetlen marad. A nemzet megfészkelődésének s egyszerűsmind a kereszténység alapjaira való átgördülésének ideje ez.

A XI. század első éve, 1001 az, a melyre egy a halászatra vonatkozó okirat esnék, még pedig legott a felvett vallással kapcsolatban.^{1]} E szerint ISTVÁN király a következő halászatokat — piscationes — adja a pannonhalmi apátságnak: Fízeg, Balvanos, Temindo, Murim, Curtou, Wag, Chimudi, Visetcha és Vuosian^{2]} halászatát. Hogy mennyi ezekben az olvasás hibája, azt nem állapíthatom meg; de nevezetes, hogy már itt is akadunk világos magyar nevekre, u. m. Fízeg, Fűzes, Bálványos és egy folyóra, a Vágra; sőt halászszerzőszám nyomára is, a Varsányra.

A legközelebbi okirat 1008-ból való, a veszprémi püspökséget illeti s az elhelyezkedésről szóló fejezetben tárgyaltuk, azt bizonyítva, hogy abban a földművelés és egyéb mellett a halászat is fejlettségre vall.

Az 1015-ik évben ISTVÁN király a pécsváradi monostornak földbirtokot, mint: mezőt, erdőt, szőlőt, halászatot s hozzá 50 halászt adományoz, a miből kitetszik, hogy a halászok némely része hűbéres volt.^{3]}

Az 1019-ik évben a zalavári monostor ügyét állapítja meg ISTVÁN király, megtiltva nagyoknak és kicsinyeknek minden belényülést, többek közt a *halasokba* is, melyek elő is soroltatnak, u. m. Fejértó, Podgrad mellett 50 halászszal; más kisebb halasok, Madocsánál «pro Usonibus», tehát nyilván zifafogó czége; végre Boka melletti halasvíz a Drávánál 12 halászszal.^{4]}

Következik egy 1024-ben kelt okirata ISTVÁN királynak, újra a zalavári monostort illetőleg, mely ennek balatoni halászatot — a szigetekkel együtt — 12 halászszal adományoz, továbbá a már említett Plyske és Bulcseu halászatát a Drávában, t. i. czégét és vejszét — és a «*terram Tityam*» szintén vejszékkal és czégékkal.^{5]}

Az 1024-ből való okirat szerint SZT. ISTVÁN a veszprémvölgyi apáczáknak Szár-Berényben hat, továbbá a Duna mellett tizenkét halászt adományoz. Fejér Cod. Dipl. I. 312.

Egy 1036—37-ből való okirata ugyanannak a királynak a bakony-

1] HORVÁTH ISTV. i. h. és FEJÉR Cod. Dipl. I, 282.

2] Alkalmasint Varsány, a varsa halászszerzőszám után képezve.

3] HORVÁTH ISTV. id. h.

4] HORVÁTH ISTVÁN i. h.

5] Ugyanott.

béli monostornak adja a Zualin és Toplauza — nyilván Tapólcza — halasvizeket; Madocsa kikötőjében szabad halászatot enged meg azon a helyen, mely közönségesen «*Thana*» nevezetik; *Zelib* vizében adasék a monostornak minden hetedik víza; a «*Nandur*» halasban a Tiszában «in Tizia» vagy minden hetedik hal, vagy minden hetedik évben a halászat; a «*Tenerere*» halast egészben adja.^{1]}

Ez az okirat sok tekintetben érdekes. A «*tanya*» megállapított értelme szerint e monostornak nem volt része a vízfogó *czégében*, melyet más monostor élvezett, hanem csak a rendes tanyavetésben; jelentkezik továbbá a halheted két módja, t. i. vagy fogásról-fogásra a hetedik hal, vagy minden hetedik évben az egész halászat; ^{2]} a «*Nándur*» mint «*piscina*» szerepel, még pedig nem a Tisza mellett, hanem a Tiszában, tehát valószínűleg egy nagyobb szabású czége lehetett; a «*Tenerere*» mindenesetre csak halászható ér.

Az 1050-dik ^{3]} évet a halászat tekintetében ötven óriási víza tette nevezetessé, a melyet ANDRÁS magyar király a Győr alatt megszorult III-ik HENRIK-nek küldött; ez a haltömeg mentette meg a német tábornokot az éhen való elpusztulástól. E vizák eszünkbe juttatják MARSILIUS-t, ki ezer fontos darabokról emlékezik.

Az 1055 évből fenmaradt, hogy I. ANDRÁS király a tihanyi apátság szolgálatára, egyebek között, tíz halászt is rendel.

Egy oklevél, mely 1067-ből való,^{4]} a zászti apátság javairól emlékezik; ezek voltak Wenselleu földnél Szabolcsban: Wensellew tova, Proluca, Honus er, Tehna, Ebes; Tycha halas a Tiszánál, Rakomaz mellett; Békésmegyében Ludan halasvizek. Az utóbbi nyilván Körösladány, a hozzá tartozó halász-tanyákkal.

Jellemző ebben az okiratban a szláv vegyülék, mint «*Tycha*», csöndes, tehát a folyónak lassú folyású vize, Preluka és Tehna.

Ezek LÁSZLÓ királytól eredő adományok.

Nevekben igen gazdag I. GÉZA király okirata 1075-ből,^{5]} a midőn a Garam folyó mellett kolostort alapítva, azt halasvizekkel is

1] HORVÁTH ISTVÁN i. h.

2] Egy más kivonat homályos voltából, eredetileg azt következtettem, hogy a hetedik év gazdasági turnust jelent s így adtam az «Ősi nyomokban», mit ezennel helyreigazítottam.

3] SZINNYEI i. h.

4] Árpádkori új okm. tár 1, p. 24.

5] Cod. Dipl. I, 1. p. 428—438.

ellátja. E halasvizek: a Vág torkolata; Begu vagy Gegu helységnél a Vág mellett húsz halászlak; Zsitvatónél tizenegy halászlak; a Vojoser (ér) Fizegy (fűzes?); Chorzu mellett a Tiszánál nyilván Czégék, Vejszék és Tanyak: Ostra, Wosue, Sarostou, Kemby, Saperjes (eperjes?), Sulmos (sulymos), Eczetoua, Silu, Ertuk, Handurtou (Nandur, Nándor), Zurga, Kerek; az alpári síkon: Kusticza, Kerektős, Horgas, Fejertou, Egres, Hosomier (hozom ér) s ezeken kívül a Tiszában az Örvény halászatot. Itt Talmad helység halászó helynek van mondva.

Egy 1082-ből való oklevél¹⁾ szerint a veszprémi egyháznak tanyái voltak a Balatonban, Tolnában pedig egy széles halasvíz; alkalmasint tó, Focud mellett, mely *prædium* volt, 8 halászlakkal.

László király 1093-ban²⁾ a tihanyi apát javait átírja s kitűnik, hogy ezek között Bodrogszegyében is voltak halasvizek u. m. Budrugh, Eurym, Weymir (ér), Plas, Ertsim; a Tisza mellett *Segusd* (Szeged), *Segusdtou* halással és egy *Mortua*-val (morotva, holtág), közönségesen «Zeuleus» (Szőlős).

Ugyane királytól, ugyanabban az évben kelt okiratából³⁾ kivethető, hogy a pannonhalmi apátságnak birtokát képezte az Eremtó, Fizegh *prædium* mellett; volt pedig ott vizafogó czége, melynek egy harmadát a mondott apátság, két harmadát Sz. Péter monostor élvezte.

Ebben az évben rendelkezés történik a tihanyiak halászata érdekében is, kik öt halásztanyát kapnak, vasárnapokon pedig a varsákban fogott halakat; e rendelkezés 1380-diki megújításában szószerint ez áll: «in ansis capti, *Worsa*, plena piscibus.»⁴⁾

Egy 1095 körül kelt oklevél szerint Dávid herceg a dunai halászatot úgy engedi meg a tihanyi apátnak: «quod in dominicis diebus illud quod caperetur in *ansis* sancti Aniani abbas haberet, et in *elevatione ansarum* ipse ad suscipiendos pisces afforet vel suis minister.» (Cod. Dipl. I. 487.) Az *ansa* nyilván a vesszővarsa, csikkas, melynek füle van, a melynél fogva beteszik és kiemelik.

1) Cod. Dipl. I, I. p. 448.

2) Árpádkori új okmánytár. VI, p. 69—70.

3) Cod. Dipl. I. I. 482.

4) Rómer i. h.

A XII. század legnevezetesebb rendelkezése Kálmán király törvénye, mely a halastavak ügyében intézkedik s a fölöslegesek eltörlesztését rendeli.^{1]}

E század 1138. évében kelt II. BÉLA királynak egy oklevele, mely Szt.-Márton monostorról szólva, mondja, hogy két olyan helysége van, a melyben halászok laknak.^{2]}

Ugyane királynak ugyanazon évben kelt okirata^{3]} a halaszvizeknek csatornával való táplálásáról szól, még pedig ismét a szent-mártoni monostort illetőleg; szószerint: «ultra quem habetur *fossatura* per quam trahitur aqua ad paludes ecclesiae sancti martini.» Ezek alkalmasint csatornával javított s így vejszésekévé változtatott mocsarak voltak, a mire a «palus» szolgáltatja az okot.

Ugyanettől a királytól való s ugyancsak 1138-ban kelt az az oklevél,^{4]} mely a helenbai halászokat a dömösi apátság iránt halszolgálmányra kötelezi.

Igen nevezetes ugyane királynak ugyanazon évben kelt oklevele, mely a *Tápé* melletti «vivariumról» szól, melynek Etei a neve^{5]} s a melynek a dömösi egyház kizárásával, Csongrád-Dömös népe nyeri a jogot; a szöveg im ez: «Juxta villam Tapai est vivarium, quod dicitur Etei, in quo vivario tertiam partem debent habere vires Cerugdienses, si *claudere velint* cum Demesiensibus, *exitus et reditus faucis vivarii*; si *claudere voluerint*, nullam partem habebit» t. i. a dömösi egyház. Ebből a végtelenül érdekes okiratból megtudjuk, hogy a magyarság központi telepein szabad halászat volt, mert itt Csongrád és Dömös férfiaról van szó s hozzá van téve: «ha rekeszteni akarnak» — si *claudere velint* — nyilván tehát tetszés szerint.

Semmi kétség — szerintem — abban, hogy ez a vivarium egy mesterségesen is vízzel táplált halászhely volt, melyben a magyar vejszével halásztak s a melybe — szerkezeténél fogva — a hal, akár felülről, akár alulról jöjjön is, okvetetlenül belékerül. Ez a magyar

1] «Similiter decrevimus, piscinas, Monasteriis et Ecclesiis datas alias quidem redere, sed necessarias quotidiano Fratrum usui relinquere, nullas vero, nisi superfluas auferre. Corp. Juris, I. Cap. 16. lib. I. p. 147.

2] HORVÁTH J. i. h.

3] ORTVAY, i. h. p. 358.

4] Lásd a történelmi rész utolsó fejezetében.

5] Cod. Dipl. II, p. 103.

vejsze *Tápén* még ma is dívik s hogy ősi szerszám, erről — egyebeken kívül — az is tanuskodik, hogy szerkezete minden részének mesterneve van ^{1]}; sőt az a mesterszó, a melylyel a vejszeszállítást ma is kifejezik, teljesen megfelel az oklevél latin szavának s a magyar halászságnál közkeletű, t. i. «*rekeszteni*» — *claudere*; nem mondván «vejszét állítani», hanem csak «rekeszteni mén.»

II. GÉZA király adománylevele 1145-ből ^{2]} Sinnzigethnél halász kikötőt — a mai bárkarakodó — említ; Kwrtwelnél volt egy vizafogó czége.

Ugyane király 1148-ban ^{3]} a budai káptalan halászatát, melynek *Thonya* a neve, s mely terjed *Megyertől a nagy szigetig*, erélyesen védi az orvhalászat ellen, mondván és rendelvén, hogy azok, a kik a király parancsa ellen vétének, egyházi átokkal sújtassanak. Itt a büntetés nemén kívül érdekes a *Thonya* = tanya a folyó rész meghatározásával kapcsolatba téve, mi nyilván azt jelenti, hogy itt tanyavetés szerint halásztak.

III. BÉLA királynak 1173—96. évi oklevele a Bácsmegyei Zund helység határait tárgyalva, megemlékezik a bácsi várhoz tartozó halászsok foldéről, továbbá egy *holaszfenyr*, Halászfenyér nevű helyről. Nem lehetetlen, hogy ez a *fenyér* azonos a Szt. ISTVÁN korabeli (1036—37) *Tenerere* nevű halással. Wenzel, XI, 62.

III. BÉLA királynak 1193-ból való adománylevele ^{4]} a Dunánál, Taploza helységnél a következő tanyákat említi: Huzetony, Taynád, Tarirew, Chompa, Qunostou, Gorimbuka, Narag, Ceraka; határozottan tanyaszerű nevek, talán: Hosszútanya, Tahi nád, Tari-rév, Komp, Kunostó, Tari rév foka, Nyárága, Cserága.

Az esztergomi káptalant illető, 1198-ból való vámszabás a piacra hozott különféle halakra nézve így rendelkezik: «de singulis *husonibus* (viza) recentibus et salsis unum pondus; item de duobus *sturionibus* (tok) sicut de uno husone; item de quodlibet vivario (bárka) parvorum piscium vel maiorum, qui in vivariis, vulgariter *barka* vocantur, soliti sunt portari ad forum, duo meliores pisces vivarii solvuntur; item de curru *masa* vocata salsorum piscium minorum vel maio-

1] Lásd a szerszámok között «Vejsze.»

2] Cod. dipl. II. p. 120.

3] HORVÁTH ISTV. i. h.

4] Cod. Dipl. II. p. 283.

rum *luciorum* (csuka) et *posardorum* (ponty) unciam dant.» Ebből kitetszik, hogy a sóshal már ekkor is dívott s egy kötésnek — a mai *bál* (Ballen) — neve *mázsa* volt.

IMRE király 1201-ből való levelében, mely az esztergomi piacot szabályozza, előfordul a kis Duna, mint a bárkások helye: «ubi pisces in vivariis servantur.» Knauz I, 161.

Ugyane király 1203-ból kelt oklevele szerint a veszprémi püspök «habet piscaturam in Zala ad triginta homines, ad quam deputatæ sunt novem mansiones, quarum insuper incumbit debito curiæ ruinas resarcire, tribus tamen tantum diebus in hebdomada, ad opus fratrum piscationi intendere» Cod. Dipl. VII. 2, 361.

A libényi apátságnak adománylevelében 1208-ból^{1]} olvasható «clusura regis et piscina», nyilván királyi czége vagy vejsze a hozzávaló haltartóval vagy bárkával, melyben a fogott hal eltartatott.

FAKÓ és ISTVÁN comesek 1208-ban a lébeni apátságnak «contulerunt decem mansiones piscatorum, quorum hec sunt nomina: Gabriel, Ludus, Vriel, Herczegh, Sena, Becha, Siku, Cracun, Texaz» Fejér Cod. Dipl. III. 1. 62. Világos bizonyíték arra, hogy a halászsok már akkor is bokrokra voltak felosztva.

Az 1212-ben kelt oklevélben^{2]} a Teple patak mellékvizeinél — Scumlos potok, Chenel potok, Lednik — ki van emelve: «aqua piscatoria et non piscatoria»; ez a Teple, meleg vizű folyó s természetesen halnak nem alkalmas, tehát nem «halasvíz.»

A pannonhalmi apátság javainak megerősítésében «Geney»-nél — Gönyő — fel van hozva a halászat «quæ *Tanya* dicitur.»^{3]}

II. ENDRE király 1222-ben UROS pannonhalmi apát kértére «tertiam partem Danubii et piscaturæ quæ tonya dicitur hungarice» adományozza. Codex Patrius I, 7.

GYULA nádor rendezi a Tisza mellett fekvő «Chechtó» ügyét 1224-ben.^{4]}

II. ANDRÁS király 1225-ben megerősítvén a minoritákat a Bors nemzetség adományaiban^{5]} a *Soth* nevű részen következő halasvizeket

1] ABEL, III, 1, 62—63.

2] Cod. Dipl. III. 1. p. 114.

3] Cod. Dipl. III. p. 397.

4] Cod. dipl. III. 1. p. 470, Árpádkor: új okm. tár. VI, 426.

5] Cod. Dipl. III. 2. p. 61.

említ: Teremalia, Cuiseb, Cerecto, Homustohn; alkalmasint Teremalja, Kisebb-Kerektó, Hamustó s valószínűleg természetes tavakon tanyahalászat.

MIKLÓS nádor 1226 körül a pannonhalmi apátság népeinek különböző szolgálatait szabályozza s többek között meghatározza: «udvornici tenentur dare de unoque mense annuatim *filum ad unum rete huizonis* et portare ad monasterium, et debent dare panem interim illis qui *parant retia*. Wenzel VI, 438. A vizára mindig külön hálót használtatott; a teste islégből volt és van kötve s ma pipolaháló a neve.

Előbbi király 1228-ban,^{1]} a templáriusoknak javakat adva, adta a Schaarreth rétét és Gach halas vizet; továbbá Donathawa vivariumot, Coneweyzij és Jakow, vulgo Jakoweize, vejszés halászatot.

Itt a vivarium a vejszével szerves kapcsolatban mutatkozik s megerősíti feltevéseink helyességét, a melyet az 1138-ból eredő adatnál kifejtettünk.

Az 1228-ban kelt, II. ANDRÁS királytól származó oklevél,^{2]} mely a tavaknak forrásokból való állítását rendezi, már a történeti mesterzavak közt tárgyalatott s időrendben itt van helyén.

1230 körül T... comes a kapornaki conventet halászzalattal is ellátja: «dedit in villa Alke duas mansiones piscatorum, scilicet Moch cum quatuor filiis, Hethe cum duobus filiis, qui recludant piscinam cum piscatoribus comitis, tertiamque partem piscium totaliter reservent abbati; in capite vero jejunii unusquisque eorum det abbati LX pisces ad longitudinem trium palmarum.» Cod. Patr. VI, 26. Itt az apát és a comes emberei közösen rekesztettek.

KÁLMÁN, Slavonia fejedelme, a Valkó vár mellett lakó magyar, német, szász és szláv hospeseknek a Dunán és Walkou folyón 1231-ben szabad halászatot enged.^{3]}

Az 1231-dik évben a Zsitván a királyi halászat rendeztetett.^{4]}

II. ANDRÁS 1231-ben^{5]} MAKÁR bánnak, TAMÁS comes fiának javakat adván, volt ezek között Valkómegyében: Sowala Welchia

1] Árpádkori uj okm. tár. I, 250. Cod. Patr. II, 3, szerint már 1224-ben.

2] Cod. Dipl. III, 2, p. 124.

3] Cod. Dipl. III, 2, p. 237.

4] U. o. III. 2. p. 237.

5] Árpádkori uj. O. t. XI, 218, 224.

halas a Woyos szigeten; István, Folutou, Losuduna, Queurcha minden bizonynyal halásztanyák, a mire a «Lassu Duna» különösen reáutal.

Ugyane király 1232-ben^{1]} visszaadja MIKLÓSNAK, UGRIN testvérének az elvett földeket. Ez az okirat azt mondja, hogy a váradi püspöknek Zarándmegyében a Fehér-Körösön hat halashelye — bizonyosan vejszés és czégés helye — van.

MIKLÓS nádor 1233-ban a pannonhalmi apát halászó népeit továbbra is elmarasztalja abban, hogy a hálónak való fonalat s a hálókötők tartását szolgáltassák.

IV. BÉLA király 1235—70 körül a pannonhalmi apátság halásznépeit összeírja s szolgálataikat szabályozza. Weymuchi praediumban a halászok neve: POCH, GAALT, EKESHE, JACOB, kik fiaikkal és rokonaikkal hetven bokorban halásznak. Ezek a vizát oly hálókkal halászták, a melyek a monostor fonalából készültek. Kötelesek voltak a fratereknek 60 tál halat adni.

Sálya praediumban hat bokor volt, a következő halászokkal: KOMOS, MATHEUS, SCOMET, HYZE, CHYGLO, FILEO, ABRAM rokonaikkal.

Budruc praediumban nyolcz halászbokor volt, melyek a Semsei lakosokkal közös földet birtak s közönségesen a nád- és vesszővágásból is éltek.

Kenesna praediumban tiz halászbokor volt. Wenzel. II, 14, 15, 19—20.

A bihari bírák 1236-ban^{2]} visszaadják B.-Jenőt PÁLNAK, ECHY fiának s itt előfordul Medust halas a Körösön; alkalmasint czége.

IV. BÉLA király 1237-ben az esztergomi káptalannak adományozza «*terram Ebed ad castrum Galgouch pertinentem... et piscinam cum loco piscaturæ, quod vulgo tona dicitur. Knauz*» I, 323.

Ugyanez a király ugyanabban az évben a bélakuti apátságnak Gerben falut adományozza «*cum piscina bona et viginti duabus mansionibus servorum piscatorum*» Wenzel, VII, 28.

Ugyan e király 1244-ben MIHÁLY comesnek Gönyü birtokot

1] Hazai O. t. I. p. 11.

2] Cod. Dipl. III, I. p. 64.

adja «cum portione quam habet in Danubio, videlicet piscatione usonum quæ tana vulgariter appellatur». Cod. Patr. I, 23.

IV. BÉLA király 1245-ben^{1]} Nógrádban az Ypul (Ipoly) mellett fekvő Halaz helységet, PÁL pápai plébánosnak adja.

Ugyane király 1247-ben^{2]} a szegedi hospeseknek Thape földet adja, mely a csongrádi várhoz tartozott; hozzá járult a tatárok által kiölt CSUPOR családnak Wartou nevű halasa is.

Ugyancsak IV. BÉLA 1247-ben^{3]} határt járat PÉTER, GUNVEY fia, GERTRUDIS gyilkosának birtokain s ekkor Pétervárad táján jó halasok említetnek.

E király 1247-ben^{4]} az Olt melletti hospitalariusoknak az alsó Duna halászatát adja.

A pécsi káptalan Izsép, Cel (Cselej) és Nána körüli Duna-szigeiteinek egy részét és Izsép község egy negyed részét eladja 1247-ben.^{5]} Ezek a régi Sár-Duna és Duna által képezettek. Cselej tekintetében az egyezkedés rendezi a marhaitatást a Donolcz vizéből, továbbá: «Præter ea quartam partem eiusdem aquæ Donolcz debet ipsum capitulum claudere et Cel alias tres; et quartam partem capitulum habebit de piscibus ibidem captis, tribus aliis partibus ipsi Cel remanentibus.» Tehát a mennyi a káptalannak a rekesztésben a része, t. i. egy negyed, annyi része a kifogott hal mennyiségében s valószínű, hogy e negyed rész nemcsak a káptalan rekesztekéből, hanem az összesből kijárt. Semmi kétség, hogy ez vejszés és czégés halászat volt.

IV. BÉLA 1247-ben^{6]} az aradi és csanádi káptalant utasítja, hogy a CHANAD nemzetség javain határjárást tartsanak; ekkor Temesben Pathaktow halas volt mely Chakatowa vagy Rasantowanak nevezetik.

Nevezetes okirat az 1248-ban kelt MIHÁLY comes-féle,^{7]} mely a szemenei franciskánusok adományai között felhossa az ívó halak tartását: «pro condimentis piscium lacticiniorum, nec non pro cibis fratrum infirmorum, quatuor marcas annuatim.» Ez határozottan haltenyésztésre vallana.

1] Cod. Dipl. IV. 1. p. 378. 2] U. o. IV. 1. p. 454. 3] U. o. IV. 1. p. 68. 4] U. o. IV. 1. p. 447. 5] Árpádkori uj. O. T. VII. p. 246—7. 6] U. o. p. 242. 7] Cod. Dipl. IV. 2, p. 23.

IV. BÉLA 1248-ban ^{1]} az egri egyháznak bizonyos tizedekért Cherrep (Cserép) borsodi helységet adja, a Tiszánál Chegét, Kechkest és Puchlakót; halászatot a Vergesben és a nagy mortuaban (holt Tisza) a Hortobágyon. Az utóbbi Csegéhez tartozott s a halászat a «Nogbeszermenre» (Nagy-Böszörmény) vívő út mellett volt; nyilván vejsze- és czége-halászat.

Ugyane király 1248-ban nemessé avatja WEYTECH nevű hívét, MIKUS fiát, felmentvén őt a halász kötelesség alól. Wenzel VII, 256.

MÓRICZ comes 1251-ben ^{2]} a mórniczidai prémontreieknek prædiumot adományoz, mely a Sárd folyónál a halasviz czégéjénél — clausura piscinæ — kezdődik; hozzá a Rábczánál Homos és Gologh halasokat.

A XIII. század halászatát jellemzi IV. BÉLA királynak 1254-ben kelt oklevele, mely a pilisi apátság jogait megerősíti s oly halastavat említ, a melynek közepéből a hal nyíllal lőhető. ^{3]}

Ugyane király 1254-ben ^{4]} a zólyomi hospesek szabadságait megerősíti s ekkor felemlíti *Halaz* helységet Zólyom mellett, még pedig mint királyi halászok lakóhelyét: «in qua nostri piscatores habitabant.» Ez nyilván a mai *Ribár*, teljesen eltótosodott község; a régi név után indulva akkoron ott magyarság űzte a halászatot.

Ugyane királynak 1255-ben kelt oklevele ^{5]} emlékszik Zemplénben a *Mesztes* birtokon levő Arustou vagy Arastou nevű halasról.

Ugyane király 1256-ban AGÁRDI SÁNDOR-nak a Ság nevű földet adományozza, mely a királyi hálósoké (retiariorum nostrorum) volt. Wenzel VII, 422.

E királynak 1261-ben kelt oklevele ^{6]} az egri egyház javai között a következő halasvizeket említi: Mortua, Naghoszutho, Kerektho, Olphatoua, Destoua, Isengtho, Chaterna (csatorna). Szt. ISTVÁN király adományainak előadásában Püspöki helységnél fel van hozva: «cum clausura Tyciæ, Zeege vocata, piscinis et clausuris quam pluribus in vicinitate nobilium Zaszty et de Bala»; nyilván czége- és vejsze-halászatok; továbbá a Túr vizen és a Körösön, végre Kőuzd mellett nagy czégék.

1] Cod. Dipl. IV. 2. p. 16. 2] U. o. IV. 2. p. 85, 88. 3] U. o. IV. 2. p. 216, lásd különben a történeti rész utolsó szakaszát. 4] U. o. IV. 2. p. 213. 5] U. o. VII. 4. p. 115. 6] Cod. Dipl. IV. 3. p. 36—40.

NANA comes végrendeletében 1266-ban^{1]} előfordulnak a Durha folyó halasai és Erdélyben Helvy mellett halaszvizek.

Ismét IV. BÉLA egyik oklevele 1267-ből megemlékszik Udvardról, mint a királyi hálósok földjéről.

Ugyane királynak 1268-ban kelt okiratában^{2]} egy sereg halaszvízzel találkozunk, így: Patouch falunál Megeag, — Bodovan falunál Chech; Megernél a komáromi várispánnak volt tizenhat «piscatoriája — vulgo weizhel», Megernek volt a Chech tóban öt «weizhele.»

A többi halas neve: Horosth, Fyuzes, Laboan, Oklus, Vydere, Kormuntu, Balato, Musvatou, Igyz, Jochud (Jókut) —, Vdvornukuth, Tepech, Pecud, Clytcha.

Nevezetes ebben a «Chech» = csecs előfordulása vejszékkal kapcsolatban, mert szakasztott olyan, mint «Checto» és körülményei. A Jókút, Udvarnokkút szintén mesterszóra vágnak, a mennyiben a magyar halász a tavak és mocsarak mély helyeit «kút»-nak, vagy «kutunak» is nevezi.

IV. BÉLA 1268-ban^{3]} megerősíti WALTER budai grófot s ekkor a Csallóköz részén Oronos helységnél volt Lout nevű halas, továbbá Babalaton és Eer (ér) halaszvíz, Vegag (végág) vize, Labuantho, mely felerészben Bogha helységet, felerészben az esztergomi érseket illette. Ekech falunál volt Myler (mély ér) és Guren halaszvíz, illetőleg tanya, czége és vejsze halászat s ezek a vizek a mocsaraktól megvannak különböztetve.

E korról FÉNYES ELEK megjegyzi, hogy majd minden helységnek volt forrásból gyűjtött halastava, melynek kifolyása malmot vagy kalót hajtott;^{4]} ez jelesen Nyitrára is van értve, hol még következő halaszvizek fordultak elő, mint pannonhalmiak: Solmich, Symnustó, Fizedtó, Nadastho, Chilistou, Scelce; alkalmasint vejszehalászattal.

Ugyan e király 1268-ban a komáromi várhoz tartozó javak összeírásában mondja, hogy a várispánnak Megyernél 17 vejszehelye (loca piscatoria quæ vulgo weyzhel vocantur) van, a megyerieknek pedig a Chelch tóban öt «weyzhel»-ök van. KNAUZ I, 556.

1] Cod. Dipl. IV. 3. p. 319.

2] U. o. IV. 3. p. 448, 455. Lásd alább KNAUZ adatát is.

3] U. o. IV. 3. p. 448—55.

4] FÉNYES E. i. h. I. p. 132; kikötte azonban a «piscina» sokféle értelmét.

Moys nádor 1272-ben Bodrogmegyében apátságot alapít s ehhez tartozott Dalacha földje halasokkal.^{1]}

Egy 1272-ben kelt oklevél szerint^{2]} a fehér papok Szabolcsban egy Kallo nevű halast birtak.

Ugyanekkor a felzezi hospesek szabadalmihoz, tartozott a vadászaton kívül a Tiszában való halászat is.^{3]}

Ugyanekkor említve van a váradi káptalan részéről a Kuchard földön a Kuchard víz-ér halászata, nyilván vejsze-halászat: «*praeter speciales piscaturas in venis et meatibus aquarum exeuntium ab alveo aquae eiusdem.*»^{4]}

Az egri egyház levele, mely 1278-ban kelt, a Tizánál Horkosfoka és Dyus halasokról — alkalmasint tanyákról — emlékszik meg.^{5]} Poroszló mellett volt a Magosmarth föld, a meddig a Horkosfoka elnyúlt.

IV. László király 1280-ban^{6]} Pozsega vármegyéhez intézett levelében halfogókat, alkalmasint vejszéket említ a Chernuk, Kneziche és Luky vizeken.

JÁKOB, váradi prépost 1283-ban^{7]} BAGDAI ILLÉS, SIMON és PÉTER, szolgálónak adja Borsodban Kiskech földjét s rajta a halászatot.

A győri egyház 1284-ben^{8]} a Barchtou és Ikerweyz halászatát kapja; nem lehetetlen, hogy voltaképen a Barch tavon az ikervejsze élvezetét kapja.

IV. László király az esztergomi érseknek 1285-ben^{9]} a Vág és Dudvág között fekvő Szakálás helységnél czegehalászatot adományoz.

Ugyane király 1287-ben^{10]} DÉNES-t, JURK fiát és királyi halászt a kunok ellen viselt háborúban szerzett érdemeiért nemessé avatja és birtokát a többi halászokétól elválasztja.

ERZSÉBET királyné 1289-ben^{11]} MÓRICZ comesnek Zalavármegyében Ohus földét adja s megengedi a Balatonban való halászatot is.

III. ANDRÁS király levele 1291-ből^{12]} a nyitrai egyházi javak közt a Syma halasvízen halászatot említ, ez a víz alkalmasint egy a Symnustóval.

1] KATONA Hist. metr. Colocensis 1800, I, p. 76. 2] Cod. Dipl. V. I. p. 102. 3] U. o. K. i. p. 177. 4] U. o. V. i. p. 268. 5] U. o. V. 2. p. 481. 6] U. o. V. 3. p. 24, 25. 7] Cod. Dipl. V. 3, p. 195. 8] U. o. V. 3. p. 233. 9] U. o. V. 3. p. 292. 10] U. o. V. 3. p. 355. 11] U. o. VII. 2, p. 123. 12] U. o. VII. 2. p. 153.

Ugyanez évben FENNENA királyné^{1]} a nyúlzigeti kolostornak adja a Fehérmegyében fekvő Kumchud földet, halászattal.

III. ANDRÁS király 1291-ben Pozsony város halászügyét szabályozván említi azokat a halakat is, a melyeket a jég alatt fognak (piscibus sub glacie comprehensis). Cod. Dipl. VI, 1, 110—11.

A XIV. század első évében, 1300-ban^{2]} kelt a pozsonyi káptalan levele, mely világot vetett a «clausura» értelmére, szólván «et in aquis ad clausuras piscium, quæ vulgo *Veiz* vocantur»; érdekes volta már a történeti mesterszavak közt van fölhozva.

Zemplénben 1300-ban^{3]} Hodus, Tulman és Takta halasok voltak, melyek a Tisza vizével tápláltattak.

Nagyérdekű egy 1303-ban kelt oklevél,^{4]} mely azt az egyességet tárgyalja, a melyet OLGYAI PÉTER a pozsonyi káptalan előtt akkor kötött az udvarnokiakkal, a midőn Szolgagyórt nyerte. Ebben olvasható az, hogy az udvarnokiak nem építhettek halastavat, hanem csak czégét és vejszét állíthattak: «*laqueos piscium, qui vulgo *zege* vel *veyzhel* vocantur.*»

RÓBERT KÁROLY király megtiltja a pestieknek a jenői tanyából való halászatot, mely — mint ki van mutatva — a nyúlzigeti zárdát illette.^{5]}

Ugyane király levele Purpach-ról mondja: «ubi fluvius piscinæ abbatis fluit»; valószínűleg czége lehetett.^{6]}

Ugyan e király 1318-ban^{7]} TYSZA mesternek Érd földét adja s említi a BATHEY nevű Duna-szigetet, tanyahalászattal: «vulgariter *tanya* vocata».

Ugyan e király 1322-ben^{8]} a gall származású WOYTECH TÓDORNAK adott javak között említi Temesmegyében Bansarzoza községet, halászattal.

Ugyan e király 1322-ben^{9]} PÉCHI LUKÁCS-nak és GYÖRGY-nek Ibrány, Ub ét Zoth földeket adja Szabolcsban. Ibránynál van Falutaua, Opataua, közel a Tiszához; itt volt Zeuleus és Cussarew (rév) kikötő, Tanazigete, Pogánzigete, Vorcze (varsás), Árpadere. Ez nyilván tanyahalászat.

1] Cod. Dipl. VII. 2, p. 139 2] U. o. VII. 2. p. 256. 3] SZIRMAY A. A. N. topogr. etc. Com. Zemplén 1803. p. 103. 4] Magyar Tört. Tár II. foly. VIII. köt. p. 245. — 5] U. o. VIII. 4. p. 633; évszám nélkül. 6] U. o. VIII, 4. p. 631; évszám nélkül. 7] U. o. VIII. 2. p. 147. 8] U. o. VIII. 2. p. 340. 9] U. o. 3. p. 324.

Bulla békésmegyei község határában 1326-ban^{1]} említetik a Sima föld és Thur folyó; e tájon voltak Ságrou és Echegtou halasok.

I. KÁROLY király 1324-ben megerősíti a marosi halászok teljes halászási szabadságát; de kiköti, hogy a vizákat a királynak vagy emberének tartoznak adni. Cod. Dipl. VII. 2, 515.

A pécsi káptalan levele 1344-ben^{2]} a Duna-mentén a következő halasokat említi: Paptaua, Bortaua, Pastortaua; alig kétséges, hogy itt halásztanyákról van szó.

A veszprémi káptalan levele 1346-ban^{3]} Keszi birtokról is szólva, felhossa a Halastowzy-t; nyilván a halastó vejszét.

Az esztergomi káptalan levele 1356-ban^{4]} Komárommegye Weyk helységnél a Zsitván vejszét emlit — Weyz néven.

A budai káptalan levelében 1372ből^{5]} Chontelekről Csongrádban, a Tisza mellett felhozatnak: Ostroh Volne, Sarozth, Tenő, Tembo, Hapunás, Sulimos^{6]} (Sulymos), Ecetoua, Erthinye, Nandorto halasok; alkalmasint merő halásztanya.

A győri káptalan levelét 1380-ból^{7]} nagyérdekűvé teszi az, hogy azokban az időkben a halak felvonulására figyelemmel voltak. Szántónál ugyanis fel van hozva a Myler — mély ér — s hozzá van téve, hogy ezen át szoktak a halak a vejszékhez s a tavak egyéb helyeire felvonulni: «per quam pisces ad piscinas seu ad alia loca stagnorum ingredi consueti fuissent».

I. LAJOS király 1381-ben^{8]} a Dunajecz folyó mellett fekvő szt.-antali karthausi monostor priorjának kiadatni rendeli az egész halászatot, beleértve a királynak fentartott részt is.

GARA nádor 1381-ben^{9]} a Chikador mellett fekvő Laak birtokról a következő halasokat, minden bizonynyal tanyákat hozza, fel: Ferrekes, Huszyner, Rygou, Malumszeg, Kereszteulche, Kerekthou, Korláthfokra, Kovachfoka, Gykenus, Elevyztekeres, Akathaszeg foka.

A budai káptalan 1383-ban a komárommegyei halasokról intézkedik s nyilván való, hogy itt czége és vejsze-halászatról van szó.

1] Cod. Dipl. VIII. 3. p. 138. 2] U. o. IX. 7. p. 45. 3] Hazai Okm. tár 1, p. 188.
4] Cod. Dipl. IX. 6. p. 77. 5] 7 U. o. IX. 4. p. 436. 6] A tósági halásztanyák nevei között igen gyakran fordul elő a Sulymos; i. az előző fejezetben Tószeg tanyáit. 7] Cod. Dipl. IX. 5. p. 415. 8] WAGNER. Analecta Scepusii etc. 9] Cod. Dipl. IX. 6. p. 249—265.

A Vág folyón halfogót említ: «*captura piscium, vulgo Zeyge vocata*»; továbbá a Nandor halason: «*quæ vulgo Weiż vocaretur*».

HOMONNAI DRUGETH LÁSZLÓ Unghvárt 1384-ben ^{1]} pálos kolostort alapított s ez 1505-ben a Horgastó nevű halast kapta.

A fehérvári convent levele Dobosáról, a halászi convent birtokáról, a halasokról ezeket mondja: ^{2]} «*Quised — quæ nunc Segesd nominaretur — Sarombuca et Nerag — de præsentis Narasd*».

ZSIGMOND király 1390-ben ^{3]} az esztergomi érseknek adja Zalában Ron várát a halasokkal együtt.

A nagyváradai káptalannak 1390-ben ^{4]} kelt levele felhossa Borsodban a Nagthetes halast; nyilván «Nagyöltés».

A győri káptalan levele 1397-ből ^{5]} a pozsonymegyei Szolgagyőrőről mondja: «*clausura piscium in aqua Saar, vulgo Wyż*». Ez, a mint már a történeti mesterszavak közt ki is van mutatva, vejsze volt.

A csanádi káptalan 1408-ban ^{6]} ZSIGMOND király adományai között a következőket — nyilván leginkább halásztanyákat — sorolja elő: Ete, Kerektow, Laponya, Saseer, Athka, Keneskethel, Melhorgonya, Gemes, Hoziasthow, Soolth, Wkres, Sarthow, Sulmusthow, továbbá Sarnyak, Nagsár Kewesd és Andra weyz hele. A Sarnyak, Nagysár, Sártó, Sulymostó alkalmasint halászható mocsarak, leginkább vejszések lehettek.

ZSIGMOND király 1414-ben ^{7]} Pentele, Zigetfeu, Zild, Zalk-Sz.-Márton határait megállapítván, ez alkalommal felhozott az egyik fél részéről «Penteletonyája» halászóhely, melyet a másik fél Zalktonyája név alatt szerepeltet. Itt a tanyahalászat egészen tisztán van kifejezve.

DOBOZJ JAKAB 1415-ben ^{8]} négy jobbágnak a fiait azért, mert a Wechen folyón halásztak, befogatta, gúzsba köttette és csak 26 forintnyi váltságért bocsátotta szabadon; miről a királynak jelentést tettek.

KÁRÁSZ ANDRÁS 1415-ben ^{9]} elfoglalja a fehérvári keresztesek birtokában levő, Halaz nevű földön fekvő halast.

A váradi káptalan 1416-ban kelt levelében ^{10]} Király-Terebesnél és Chokmónál halászat van említve.

1] FÉNYES i. h. I. 2] Cod. Dipl. X. I. p. 234. 3] Cod. Dipl. X. I. p. 586. 4] U. o. X. I. p. 634. 5] U. o. X. II. p. 501. 6] U. o. X. 3. p. 87. 7] U. o. X. 5. p. 484. 8] Cod. Dipl. X. 5. p. 641. 9] U. o. X. 5. p. 643. 10] U. o. X. 5. p. 737.

A pozsonyi káptalan 1423-ban kelt levelében^{1]} Belder — Bédér — eret említ «fluvius» név alatt s az azon volt czégét: «qui fluvius ex Danubio exit, ubi altera *clausura* piscium, vulgo *Seyge* vocata . . . fuisset».

Szentes határában 1423-ban,^{2]} még pedig a Tiszánál volt a Pap-taua halas; alkalmasint tanyahalászat.

A GARÁK 1427-ben új javakat kaptak;^{3]} ezek között Valkó várát, a hol akkor nagyobb részt magyarság lakott. Itt nyilván tanyahalászat volt a következő tanyákkal: Chernataua, Dotfyn, Nagseoriu (Nagy sellő) Kisfuorony, Nagzaton, Kiszaton.

A veszprémi apátságnak 1429-ben kelt levele^{4]} FARKAS PÁL bitorlását tárgyalja, mely a Tolnában fekvő Patha és Kiestho halasokat illette.

ZSIGMOND király 1430-ban^{5]} a vatai várhoz tartozó vizafogó helyet becseréli Lacz birtokért. Ezek itt mint «lacunák» szerepelnek: vulgo *Zegye*. Ez minden kétséget eloszlat az iránt: mi lehetett a vizafogó; nyilván erős czége.

BORBÁLA királynő a Dez (Déés) mellett fekvő Ethewara halas visszaadását rendeli el 1431-ben.^{6]}

Ebből az időből — 1433-ból^{7]} — származik egy jeles francia utazónak, BERTRANDON DE LA BROQUIÈRE-nek, a magyar halászatra vonatkozó adata. Ő ugyanis az Institut National emlékirataiban elmondja, hogy sehol sem látott oly nagy és vastag folyóvízi halakat, mint Szeged mellett.

Szeged halászatára vonatkozólag VARGA FERENCZ^{8]} helyes képet rajzol. Felhozza OLÁH MIKLÓS-t, ki MÁTYÁS király idejében fordult meg Szegeden s írja, hogy akkoriban egy magyar forinton ezer, mintegy rőfös halat lehetett kapni; sokkal későbbben — 1699 — SZENTIVÁNYI MÁRTON^{9]} kiemeli, hogy annyi ott a hal, hogy sertést hizlalnak vele.

VARGA — helyesen — azt hiszi, hogy Szeged népe már eredettől fogva is halász volt s bizonyos, hogy a halászat ott már a tatárjárás

1] Cod. Dipl. X. 6. p. 566. 2] U. a. X. 6. p. 580. 3] U. o. X. 6. p. 860. 4] U. o. X. 7. p. 128. 5] Hazai okmánytár. I, p. 324. 6] Cod. Dipl. X. 7. p. 348. 7] M. Tört. Okmánytár IV. p. 310. 8] Szeged város Tört. 1877. p. 139 stb. 9] Dissertatio Paliperum mem. etc. Tyrnaviæ.

előtt is nevezetes kereseti ág volt. Hozzá lehet tenni, hogy Szeged neve rokon a Szegjé-vel, t. i. czégével, mire fekvésénél fogva kiválóan alkalmas is.

Lendületet vett a halászat Szegeden IV. BÉLA király adományára révén — 1247-ben —, a mikor Tápét és a CSUPOR család vártavát, azaz a városba beszögellő holt Tiszát kapta; s innen származik az, hogy a xv. században LAJOS — a nagy — király idejében Szegednek 4000 halásza volt.^{1]} Egyáltalában a halászság Szegednek mindenkor jelleget kölcsönözött; így a híres pórlázadásban nem kevesebb mint 3000 szegedi halász volt részes;^{2]} sőt a xvi. században (1552-ben), a hanyatlás idején is még mindig 700 halász vett részt az úgynevezett «TÓTH MIHÁLY hadjáratában».

A halászatot megtörte a hal-adó, a melyet ZSIGMOND király 1397-ben követelt, mely a folyóban fogott halaknak egy harmadát, a mocsarakban fogottakéknak felét foglalta le a királyi kamarának.

Azonkívül a szegedi hal, kivált a xvii. században — 1657—59—80 és 85-ből kamarai nyugtatóványok szerint — mint királyi újévi ajándék is szerepelt.

Nevezetes, hogy a *czéhnek* a szegedi halászok között semmi nyoma; a halászat szabad ipar volt.

E kitérés után fölveszszük ismét az időrend fonalát.

A sümegi conventnek 1437-ben kelt levele^{3]} Bezeche vára körül a következő halasokat említi, melyek alkalmasint vejsze-halászatok voltak, mert túlnyomóan álló vizek s az egyiknél a vejsze felismerhető, u. m. Wercze *wyze*; a többi halas im ez: Elyesneteche — alkalmasint a szláv *ne teče* = nem folyik — Holth draua, Apathy-neteche, Oetkoezneteche, Zigethneteche.

ERZSÉBET királynénak 1438-ban kelt s a komáromiakhoz intézett levele^{4]} vízafogóról emlékezik «*lacuna* vulgo *Zegge*». Ez ismét bizonyíték arra, hogy a vizát is czégével fogták.

1] VARGA i. h. helyesen jegyzi meg, hogy az az állítás, mely szerint Szegednek akkoron 40,000 halásza volt, túlzott és csak SZERDAHELYI tollhibájából ered. (Celebr. Hung. Urb. et Oppid. Chron). Annyi bizonyos, hogy minden adat és körülmény arra vall, hogy akkoron Szeged összes lakossága alig lehetett ennyi. De számos író beleszeretett e túlzásba s untig előáll vele.

2] ISTVÁNYFY. Historia etc. V.

3] Cod. Dipl. X. 7. p. 885.

4] Cod. Dipl. X. 1. p. 141.

A váczi káptalan 1448-ban ^{1]} feljeli s szentmártonszállási LAJOS JAKAB hatalmaskodását a PALÓCZIAK fehéregyházi birtokán, mondván, hogy fegyveres emberekkel a Kewrus (Körös) folyó halasaira rátört, onnan huszonnégy tele hordó halat fogott ki s beszóva elvitte. A kár ezer aranyforintnál többre rug.

A magyar nemzet — voltaképen korona — legfényesebb korszaka HOLLÓS MÁTYÁS országglására esik, kit igazságosnak vall a nép s mint kevés királynak széles e világon, neki valóban oly emléket szerzett, mely állandóbb az ércznél; ez az emlék: «Meghalt MÁTYÁS, oda az igazság!» S ha élt valaha király, kiről népe a szeretet mythosait költötte, úgy ő, MÁTYÁS az.

A halászatról is vannak emlékeink; igaz, hogy nem részletesek, de fényesek, s ha a pórság az igazságosságért kívánja vissza a népszerű király dicső korát, a magyar halász is teheti intézkedéseieért.

BONFINIUS, ama kor történetírója, megírta, hogy MÁTYÁS király mindenféle művészeket, földmivelőket hozatott az országba, melyekkel Visegrádon többek között halastavakat és vivariumokat építtetett: mi kitűnő nemzetgazdasági érzékre vall.

E korból szemtanuk följegyzései adnak hírt Magyarország halakban való gazdagságáról, olyanról, a minőre a mai kor gyermeke már gondolni sem mer, a mely azonban nem mese, oly korban, a midőn a folyók áradásának gát nem állotta útját, a rétség fölséges ivóhelyeket s a kikelt ivadéknak megerősödére alkalmat adott.

A halak e bőségéről emlékezik meg GALEOTTI, ki a folyókról szólva, írja, hogy a hal oly bőségben van, hogy a víznek egy harmadrészt teszi s hogy a halász sohasem húzta ki üresen a hálóját, mindig nagy préda volt benne.^{2]}

Ugyanő mondja, hogy a fehérhúsú csuka — alkalmasint a süllő, *Lucioperca Sandra L.* — ember nagyságra nő.^{3]}

OLÁH MIKLÓS, kiről már szólottunk, azt mondja a Tisza, Dráva, Száva, Temes, Fertő és Balaton halászatáról, hogy a folyók áradása idején megbűzhődik a levegő a künnrekeedt s elpusztult haltól s egy

1] HAAN és ZSILINSZKY: Békésm. okl. tár. 1877. II. p. 58.

2] De dictis et factis Mathiæ regis Cap. VII.

3] U. o. Cap. VI. és SCHWENDTNER Script. Reg. Hung. II. p. 171.

dunai halászaton ezer vizát is fognak.^{1]} A viza szerinte tizenkét lábnyinál is nagyobbra nő.^{2]}

Ezekből a képekből csak keveset von le az igazság, a mely a halak életviszonyaiból meríti ítéletét. Nyilvánvaló ugyanis, hogy OLÁH MIKLÓS a halak e nagy tömegeit ívás idején látta; erre mutat az áradás fölemlítése, s ekkor a szabad folyókban, egyes területeken valóban úgy van a dolog.

Érdekes tudnunk, hogy MÁTYÁS király igen szerette az «aszalt» pisztrángot; megtudjuk pedig ezt KAZAY ALBERT leveléből, melyet testvérbátyjához, JÁNOSHOZ intézett s a melyben e halakat a király számára kéri: «Insuper etiam rogamus, quod querere faciatis pisztráng et eadem velitis *assatas* dirigere regi nostro, quia ipse multum diligit eas *assatas*.» E levél 1462-ben kelt.^{3]}

Ezek alkalmasint füstölt pisztrángok voltak.

HYPOLIT, I. HERCULES ferrarai herczegnek a fia, kit MÁTYÁS király esztergomi érsekké tett, codexei szerint halasok voltak: Gúta, Nándor és Nazwad. A vizák besózva is kerültek forgalomba s BEATRIX királyné egy izben 21 darabot 105 aranyon vett meg. Az érsekség jövedelme halakból 1488-ban 186 arany volt.^{4]}

Ugyane codexek szerint az egi püspöknek következő halasai voltak: Tizzaszög, Tizsakürt, Tizsahalászi s az Egerben. Jelesen az első három helyen a Tisza partvizének mesterséges elrekesztése által készült halasok voltak, melyekben többnyire kecsegét tenyésztettek.

A besózott halak hordója 15—16 aranyon kelt. De 1502-ben már csak 49 arany, 1503-ban 90 arany, 1507-ben csak 15 arany folyt be halakért.^{5]}

A mohácsi vész után vége van a halászatra vonatkozó okiratok szakadatlan sorának, melyet itt nem is kimerítően ismertünk meg.

A török uralom elgázolt mindent s a későbbi korban meghanyagott a halászat iránti érzék; csak egyes pontokon villan fel még a régi hajlam.

Ilyen villanás az a vonzó emlék, a mely NÁDASDY TAMÁS nádor-

1] Hungaria. Cap. IV. V. BÉL, Adparatus p. 6, 8.

2] BÉL M. Adparatus p. 35.

3] MAJLÁTH BÉLA eredeti okmányai közt.

4] Századok 1870. V. 286.

5] Századok. 1870 VI. p. 364.

nak feleségével folytatott levelezése alakjában maradt a nemzetre, a mely egy igazi magyar házaspár fölséges kedélyének valóságos mintája s minden ép kedélyű és szívű ember számára valóságos élvezet. Szeretet, tisztelet, gyöngédség, figyelem s a nő részéről az a gondoskodás, a melyre csak a magyar «feleség» termett, az mind benne van abban a levelezésben.

A gazdaság természetesen szintén helyet foglal a levelekben s az országos dolgokban fáradozó férfi mindig talál időt, hogy ezekről is írjon; éltepárja mindig azon van, hogy a távolban is ellássa urát minden jóval, így hallal is, mely NÁDASDYÉK gazdaságában főhelyet foglal el. Ám lássuk!

NÁDASDY TAMÁSNÉ SÁRVÁRRÓL 1542-ben azt írja urának: Az *kövi halat* elküldtem Kdnek ez embertül, az ki ez levelet viszi. Nem tudom ha elevenen vihetik Kdnek.^{1]}

Kövihal alkalmasint a tarka süllő, *Lucioperca Volgensis*, Pallas.

Ugyanő írja 1546-ban: «Továbbá megszolgalom Kdnek az tokot, ebédén jól lakánk vele, mely tokba, ha ett Kd, isten adja egészségére.»^{2]} Ez az *Acipenser schypa* Gm.

A magyar halászat történetére nézve fontos NÁDASDY TAMÁSNAK 1549 decz. 10-én kelt levele. Ebben azt írja feleségének Lékárról,^{3]} hogy a tó mívét a mester vezetése alatt jó haladásban találta s további ottmaradását így okolja meg: «mert az *rekkenek* felállatásán, ki az tónak főmunkája, mast vagyunk.»

Majd ki fog tűnni, hogy itt oly tó készült, melyben a pisztrángot rendszeresen tenyésztették. A «rekkenek» sűrű, gereblyeszerű alkotmányok, a melyek a tó zsilipjébe illesztve, a halak elillanását gátolták; valószínűleg a német «Rechen» kaptájára készült mestersző, noha tekintetbe jöhet a «rekesztés» is, a mint a vejsze és czége felállítását általánosságban kifejezni szokták; elvégre ezek is gereblyeszerűek.

Ismét NÁDASDY TAMÁSNÉ 1558-ban^{4]} Sárvárról írja urának: «Az tengeri hal dolgából nem menthetem magamat, mert bizony méltó vagyok az büntetésre» — tovább «tengeri rákról» is szól.

1] NÁDASDY TAMÁS levelezése 1882. p. 73.

2] U. o. p. 76.

3] U. o. p. 2.

4] NÁDASDY TAMÁS levelezése p. 101.

Későbbben megtudjuk, hogy a régi magyar konyha sok tengeri dolgot ismert.

Egy évvel rá a nádor ezeket írja életpárjának Pozsonyból — 1559-ben^{1]} — «Isten vüseljen békével az halászatra» — igéri, hogy ha lehet, maga is leszalad egy napra s így folytatja: «Ezen meglátom, ha ember bak vagy, ha az tó (Fertő) halából pénzt is versz, az tókat is mind meghaláséted belőlő és az kiknek halat ígértem, azoknak is mind megadod és annak fölöttő mind magadat s mind engemet s mind az szegén népet jól tartod belőlő az bőjtönn.»

Az «ember bak» szólást halász-szájából még ma is lehet hallani; a kitanult jó halászról a szegedi ember az mondja, hogy a «bakjából való». Igen érdekes a «meghalásétás», mert világosan rendszeres tógazdaságra vall.

Ugyanez évben — 1559-ben^{2]} — a feleség azt írja az urának: «Főtt *dörgecset* is küldtem Kdnek, valami sült halakat is küldtem Kdnek.» Ez a főtt dörgecs az *Acerina cernua* L., durbincs, mely az alsó Dunán még most is kedvelt hal, noha sok helyen nem eszi a nép.

Egy évvel később — 1560-ban^{3]} — ezeket írja NÁDASDY a feleségének, még pedig Bécsből: «Az halászatot is igön köszönöm, de kérlek, hogy az pisztrángos patakokba hagyj meg neköm is egyet (patakot), kit halásszunk osztán együtt meg; *ínót* is es vigyünk magunkkal az halászó helyre és ugyan ottan hanyjuk őket az meleg tejbe es úgy lakjunk vélök.»

Tudnunk kell, hogy a horog zsinege halásznyelven «ín» t. i. a horog ina; NÁDASDY az egész szerszámot az ínó szóval fejezi ki. A tejbe főtt pisztráng a magyar konyha sajátossága — egyebek közt, mint látni fogjuk.

Ugyanekkor ezeket írja a feleség Lékáról: 4] «Tennap mind nap-estig halásztunk, de úgy halászhattunk, hogy FERENCZ (SENNYEI) uram jöve ide és az ű kocsiján mentünk kü. *Negyedfélszáz (350) pisztrángot vetettünk az tóba és ötöt* (tehát 355-öt). *Az apró halnak is gondját viselem*, az mit belevetettünk szép elevenek voltak, voltak öregek is, egyik

1] NÁDASDI TAMÁS levelezése p. 36—37.

2] U. o. p. 103.

3] U. o. p. 57.

4] U. o. p. 2.

az én araszommal kettő és négy ujj. Az pisztrángnak egy eger aljának az mértékét Kdnek küldtem ez levélben kötve. Én nagyobbat nem láttam.»

Ez ugyanaz a tó, a melyet NÁDASDY — mint tudjuk — mesterral rendeztetett be s így tökéletes tenyésztés.

Ugyenebben az esztendőben — 1560^{1]} — NÁDASDY Völcséről ezt írja a feleségnek: «Az viza máját, ikráját és belit épen jólkort hozák, hogy immár ebédhöz készölök vala és meghagyám mindjára az májába megsössenek.»

Tegyük még ide BARTHWS uram szavait, a melyeket 1551-ben SENNYEI FERENCZ-hez — kiről már volt szó — mint «Saarwar, Kapw és Lewka præfectusához» intézett^{2]} s a melyekben a megáradt halastó lecsapolását kéri: «mert az wyz ky megyön az mezőre myndön wajas nekwl» s búcsút vehetünk a szép viszonytól és pisztrángos tavának szép helyétől, Lékától, hol mai napság nem szökik a gonddál tenyésztett nemes hal magyar ember inójára; ott ma a németajkú egyházfi mindössze előrántja egy NÁDASDY-nak a szürke koporsóját — — a koponya el van választva a törzstől s az egyházfi zsebre teszi a borralót, a melyet a kielégített kíváncsiság adni tartozik — — — —»

Még egy adat van e századból, mely a Mura forgójára vonatkozik. Ez ZELE JAKAB levele CSÁNYI ÁKOS (Canj Akacios) uramhoz,^{3]} a melyben a halásatról ekképen emlékezik: «Ez elmwlt thelen, hogj en Kapornakra az gvlesbe menthem wala es ke: monda, hogj Zentgergen az Mvra forgoján sok halath foghthanak wona, akoron az porkolab ky kywld ethe wolth Agostonth, es az halazokkal megoszthozoth wolth az halal; az jeles wawath magának hazahoz kywldethe wolth, az aproaba ide az warba is kywldeth wolth.»

Ez az ÁGOSTON, illetőleg porkoláb, beillett volna — — minden időbe, mert a nagyobbik halnak mindig nagyobb az ő vonzóereje.

A XVII. századból reánk maradt halászati emlékeknek legbecsebb részét a kéziratban levő szakácskönyvek teszik, a melyeknek bece úgy művelődéstörténeti, mint tisztán halászati szempontból

1] NÁDASDI TAMÁS levelezése p. 59.

2] Magyar lev. tár I, p. 85.

3] Magyar lev. tár I, p. 270.

is igen nagy, úgy hogy azok ezért is, de sajátos természetüknél fogva is önálló fejezetet érdemelnek, mely ezt a fejezetet követi is.

Egyelőre álljon itt annyi, hogy e szakácskönyvek java az erdélyi részekből való, s valószínű, hogy részben másolatai, részben kivonatai BETHLEN GÁBOR fejedelem nagy szakácskönyvének, mely azonban, úgy látszik, elveszett.

Ezen kívül még a RÁKÓCZI-ak érdeklődése nyújtja az anyagot; de mielőtt ezt elővennők, álljon még itt két adat, mely az ESTERHÁZY-aktól maradt reánk.

ESTERHÁZY MIKLÓS nádor 1642-ben^{1]} azt írja ESTERHÁZY DÁNIEL-hez: «A hal dolgát az mi illeti, ahoz az húsz aranyhoz, a kit az minap WESSELINI úrtól küldtem, most megint harmincz aranyat küldök, ki másfél szaz forintot téssen, Kegyelmedet kérem, vegyen mind sós halat karikával s mind sós vizát valami két mázsával, ha nem többet is ha valami száraz és eleven halat kapna is Kegyelmed, küldjön olyat is ESTERHÁZI PÁL Uramnak végeztessen Kegyelmed felőle a mint ide iktathatnák.»

Tehát ekkoron még járta a sós hal s a mit a mai halász már a német «bál»-lal fejez ki, azt akkoron még karikának és mázsának mondták.

Ugyane századból való egy oklevél-töredék — az írás modora szerint XVII. századbeli^{2]} —, mely egy az ESTERHÁZI-ak közt történt osztozkodási okiratnak a maradványa.

Ebben a halászatra a következő helyek vonatkoznak: «Az Cheöpeöli Szigethben levő és ahoz tartozó jószágom rendj. Pilis vármegyében, Ráczevi varas» — többek között adott: «Ismégh egy Persiai szeönyögh, Egy végh aranyos veghő patyollat; Es három mázsa Soos *Víza*; Ismégh három szál fehér darutoll.»

Tovább «Notanda» alatt: «*Három igen jó tanya vagyon es több helyeken is, kiket CSONTOS ISTVÁN szokot megbérelni Esztendönként két Persiai szeönyeghben es hat mázsa *Vízában.**»

Ez a jegyzés leghatározottabb bizonyíték a tanyahalászat mellett. És most következék SZALÁRDJ JÁNOS uram, ki az ő siralmas

1] MAJLÁTH BÉLA gyűjteményében.

2] MAJLÁTH BÉLA gyűjteményében s meghatározása szerint.

krónikájában I. RÁKÓCZI GYÖRGY-öt, mint a halászat kedvelőjét és haltenyésztőt is bemutatja.*

Az 1648-ban megejtett erdélyi utazásról, mely a Kőrös-szoroson át — Rév érintésével — esett meg, azt írja a hűséges historiographus, hogy mikoron a *Jád* vizéhez értek, a fejedelem azon módon csizmáستól beugrott a vízbe s gyönyörködött a halászatban; a pisztrángot cseberszámra fogták.

A legérdekesebb hely im ez: «De egykor majd ugyan hihetetlen nagyságú öt arasznyi pisztrángot fogott volt, melynek hosszóságát az sátor árboczfájára felmetszettetvén csudálkozással emlegettetett mindenektől, az kik látták, nem is galócának, hanem a rajta való jelekből pisztrángnak bizonyították.»

Megtudjuk továbbá, hogy a fejedelem nem kis áldozattal s nagy fáradsággal kecsegét tenyésztett, mert nagy dolog volt az ekkoron, a növendék kecsegét Sárospataktól Székelyhid tájára elevenen elszállítani!

Az illető hely így hangzik: «Ugyan a székelyhidi határban, felül, a mint Vasára felé az eretsége felől megtérnének egy szép halastót, hogy nagy szép bő forrászive tartaná bő vizével, tiszta *kecsege* halával meghalásé tott vala, a pataki *præfectusa*, DEBRECZENI TAMÁS által téli gyalmoláskor ugyan számos hordó kecsegét parancsolván belé küldeni, mely igen gyenge halak, hogy szánokon való hordozáskor meg ne törödnének, hegyes orrok kétfelől a hordók fenekéhez verödvén, meg ne hálnának, az hordók feneke eleiben mindkétfelől egy arasznyira, vagy valamivel távolabb vászonból parancsola olyan ellenzöt csináltatni és oda szegez tetni. Melly kecsegés tó egynehány esztendő kig azon sok szép kecsegé kkel durált, tartott vala is, míg egykor, úgy nyárban, egy zápor és égszakadás lévén, azon tónak gátját az árviz elszag gatná és a sok szép kecsegék a tó vizével együtt mind az érben s annak nádas, sáros rétségére öntö dtek és szélesztettek vala, melyet csoda a mily búsúlással értett vala a fejedelem.»

1669-ből egy igen jeles halászati adat maradt reánk híres *Ecsed*

* SZALÁRDY JÁNOS: *Siralmas Magyar Krónikája kilencz éve i; szerkesztette Br. KEMÉNY ZSIGMOND. 1853.*

vára lajstromában, a melyben a «tárházban» levő dolgok vannak összeírva. Itt akadunk a következő tételekre: *

«Jégen való halászathoz való apró réztaraczk, promiscue
tizenegy ----- Nro 11.

1-ső 4 lótos, kereke, ágya jó vasas.

2-dik 2 lótos, ágya vasas, kereke rézből való.

3-dik 2 lótos, ágya s kereke vasas.

Négy, egy-egy lótos, mindeniknek ágya s kereke vasas.

Egy, két nehezékes; ágya s kereke vasas; másiknak ágya vasas; de kereke nincs.

Egy fél nehezékes, ágya, kereke vasas.

Ezen Nr. 11 taraczknak nem pondusok, hanem lyukoknak proporciója specificáltak.

Háromszájú vastaraczkocska, ágya s kereke vasas Nr. 1. (Az csünek ketteinek lyuka két-két lótos, harmadiknak féllótos.

Másutt, a vár egyik padlásán:

«Semmirekellő, rossz, rothadt, szakadozott *gyalom*, kötelestől, melylyel ezután Inventáriumot nem is kell onerálni.»

A taraczkokkal együtt fel van sorolva «két *számszerij* is (Ambrust), egyikének íve és idege, másikának csak idege nincs.»

Semmi kétség, hogy ezeket az apró ágyúkat arra használták, hogy a halakat az ecsedi láp zugaiból a síkvíz — illetőleg jég — felé kiriaszszák, a hol azután a kijegelt tanyákon, csapásokon, vagy vonyókon, a gyalommal kihalászták. Ez tehát valóságos «hajtóhalászat» volt, mely érthető, mihelyt elgondoljuk, hogy az Ecsedi láp zig-zugos szigetiségei sok búvóhelyet alkotnak. Valószínű, hogy e kölyökágyúkat előbb nagy körben állították fel, jég hátán, a zugok fölé s jelre egyszerre sütögették el; azután kisebb körben ismételték a lövéseket s így folytatták ezt e központ felé, a hol t. i. csapást jegelni és gyalmot vetni lehetett. A két régi *számszerij* még régibb korból származik és valószínű, hogy a halaknak szigetekről való nyilazására használtott, a mint ezt már 1254-ből kimutattuk.

A XVIII. században II. RÁKÓCZI FERENCZ rátartós a halra, mely asztaláról csak ritkán hiányozott.

* Eredeti kézirat, THALY KÁLMÁN gyűjteményében.

A RÁKÓCZI-kor lelkes bűvára, THALY KÁLMÁN erre vonatkozólag érdekes részleteket közöl.^{1]}

A konyha ellátásáról szólva, fölhozza, hogy a rák és a csík sűrűn fordul elő s az előbbi 1706-ban május, junius és julius hóban majdnem mindennap ott van a fejedelem asztalán.

Halakra vonatkozólag szintén vannak feljegyzések; főképp a komáromi, nazvádi és gutai halászság látta el a fejedelem asztalát a Duna főhalaival.

E följegyzésekből a következő tételeket vehetjük ki:

«Hal. Naszvádi embereknek 64 font halért, fontja 8 pénz; és más 56 fontért, fontja 6 pénzével.

Komáromból hozott két öreg tokért italpénz 50 denár.

Naszvádi és gutai halászoknak 185 font halért 12 frt 48 denár.

Naszvádi embereknek 136 font halért 70 frt per den. 6 és 66 fontért per den. 8.

Két kecsegéért 25 denár.

Ismét naszvádi halászoknak 150 font halért 9 frt; a gutaiaknak 147 font halért 11 forint.

July ismét naszvádi halászoknak 257, gutaiaknak 142 font halért 15 forint 42 den. és 11 forint 36 denár.

THALY megjegyzi, hogy ebben az időszakban többnyire gutai és naszvádi halásztól naponkint egy-két mázsa hal vásároltatott.

Az idézett értekezésben még egy adat foglaltatik,^{2]} hogy t. i. Nógrád vármegye 1707—1708-ban sokat szállított BERCSÉNYI gróf, fejedelmi helytartó és főtábornok konyhájára, egyebek között vizát és szárított halat.

Evvel vége szakad az adatoknak; mintha ez is bizonyítani akarná, hogy azon innen hosszú, majdnem végzetes álomba sülyedt a nemzet, oly álomba, mely megsibbasztotta benne a nemesebb hajlamokat, faji önérzetét és érzékét.

1] THALY KÁLMÁN: A hazai képzőművészet, műipar, nemzeti viselet, fegyvergyártás és háztartás II. RÁKÓCZY FERENCZ udvarában. Történeti tár, 1882, p. 555.

2] THALY, i. h. 568—79 l. a jegyzetben.

A RÉGI HALASTÓ-GAZDASÁG.

A magyar halászat történeti vázlatának, úgy a mint azt eddig kifejtettük, nagy és szerves hiányai vannak, melyek a további fejtegetések során csak kis részben pótolhatók. Nem találkozunk a szerzőknek egész sorozatával, különösen pedig a mesterséges halastavak kezelésével a meghalászás és benépesítés tekintetében. Erre nézve a NÁDASDI- és RÁKÓCZI-féle adatok egyedül állanak; de nem elégségesek.

Csak a teljes elhanyaglás korszakából van egy utasítás, mely sok badarság között okos dolgot is mond.

Okos benne az, hogy a halastóra rátartós, a hálnak ívás idején való megkimélését megokolja, az ivadék számára külön tavakat ajánl, a téli lékezésre tekintettel van.

Az nyilvánvaló, hogy ez az utasítás német forrásból ered, a mi abból tűnik ki, hogy az ángolnát is tárgyalja, a mely pedig a magyarság halászó helyein csak elvétve, mint nagy ritkaság fordul elő, lévén ő az Északi-tenger szülötte s így a Duna-Tisza folyóerezetében idegen.

A forrás im ez: «*Calendarium æconomicum perpetuum,*» mely magyar nyelven látott napvilágot Kassán 1720-ban, később Győrött 1753-ban. E két kiadásban a halastóra vonatkozó regulák kiegészítik egymást s lényeg szerint a következők:

Januarius. Bódog asszony hava. Ha újév napján a nap tisztán és világosan fényeskedik, az esztendő hallal bővelkedik. Ebben és az jövődő hónapban az halastókban, a kiken víz nem foly által, ha befagytanak *mindennap lékezéék*, hogy meg ne füllyanak az halak benne.

Februarius. Bőjt elő hava. Halastókat halakkal megrakni utolsó fertályon. Az Csukák Szt. Mátyás nap táján júvnak.

Márczius. Bőjt más hava. A halastókból az apró halakat kifogni, és máshová tenni, hogy nőjjenek, első fertályán az holdnak, avagy hold tölte előtt.

Húsvétől fogva Szt. Jakab napig mindenféle hal ívik, azért ez idő alatt nem kellene öreghalókkal halászni, hanem a nagy vizekben, a hol

nád nincsen; de a tókban és a nádason a partoknál nem kellene engedni.

Április. Szt. György hava. Az pontyokat, a kik ivadéokra valók, Szt. György nap táján kell az halastóban eresztetni; t. i. hármat ikrást, kettőt tejest. Az halastót pedig, hova a halakat bocsátják: elsőben meg kellene szántani; és ha lehetne teletszaka állana víz nélkül.

Három féle tót kíván az ponty; másban köll ő néki lenni a hol ívik, másban a hol nevededik; harmadikban a hol hizik. Hasonlóképpen a fiatal Pontyok is; egyikben legyenek az esztendősek, másikban kettő, harmadikban három esztendősek; a kiket azután ki köll venni és az öreg tóban bocsátani, a hol hizzanak.

Május. Pünkösöd hava. Ebben az hónapban kezdődik az horgászat, gelisztával, vagy cserebogárral, vagy rákkal.

Junius. Szt. Iván hava. Úrnap után kezdődik legjobban a rákászat és Anguilla (angolna) fogás.

Julius. Szent Jakab hava. Szent Jakab nap után a Halászok halászhatalnak az öreghálóval egész Húsvétig, mert a vívásnak ideje elmúlt.

Augusztus. Kis-Asszony hava. Ugyan ebben az időben — Sz. Bertalan nap táján — megszűnnek a halak hosszában nőni: hanem hizni kezdenek és temérdekek lesznek.

Ebben az hónapban szecskőt avagy nyers ráklábat tesznek a horogra; de eléb le kell vonni az héjját.

Szeptember. Szt. Mihály hava. Ebben az hónapban az sok külömb-külobbféle halászat vagon. Az pontyokat is kihalászzák és más tókba vetik az nevelésre; az ivadékokat is kifogják és más tóba hányják, a hol nagyobb helyek vagon az nevededésre. Horogra fogják a halat Bögölylyel, ha a szárnyát elszakítják. Item nyers, bűdös ráklábbal és farkkal; de az héjját levonyák.

Október. Mindszent hava. Szt. Gál nap táján Halas tókat kihalászni, az az 14. Octóberben.

December. Karácson hava. A Tókra vigyázni köll és jól megtisztítani; ha be fagynak, szorgalmasan lékeket kell rajtok vágni, hogy a halak meg ne füllyanak a jég alatt.

A MAGYAR KONYHA ÉS A TUDOMÁNY.

Különös hangzású egy cím; talán mosolyt fakaszt az olvasó ajakán, már tudniillik azén, a ki kedélye melegét őrzi, tartogatja, tehát a tréfást itt is elérti.

Pedig a cím még ki is bővíthető, mert valójában ez: «a magyar hal a magyar konyhán s mind a kettő a tudományhoz való viszonyában». Talán ez is mosolyt fakaszt!?

És mégsem tréfa, mert valójában kedves is, komoly is — nagyon. Mondd meg mit eszel, ebből is kiveszem, milyen vagy; mutasd hajlékodat, meglátom a lelked; írd egy rövidke levelet, felém hangzik a lényed!

A magyar konyhából, kivált a régiből, sokat tanulunk, a mi őseink életmódjára nézve jellemző, tehát felvilágosító is; megvonhatjuk a parallel vonalat az akkor és a most között; sokat tanulunk gazdasági tekintetben és igen sokat a nyelv dolgában.

Leginkább az utóbbi az, mi arra ösztönöz, hogy a halakat ismerető tudományszak érdekében a régi magyar konyhába bepillantsunk.

De az egyszerű, józan észszerűség is biztat; mert ha a történelem arra tanított, hogy a halászat a magyarság ősi foglalkozásai között első, talán legelső helyen áll, akkor nagy szerepet játszhatott az a házi tűzhelyen is, melynél, a tárgyhoz képest, a nyelvkincs forrásai is fakadnak, buzognak.

Milyen halat ismert a régi magyar konyha?

Milyen néven szólította?

Vajjon a régi halnevek találhatnak-e azokkal, a melyek a halásznépesség ajakán ma élnek?

E kérdések mind arra ösztönöznek, hogy legrégebbi irott és nyomtatott szakácskönyveinket fölkutassuk. És biztat még valami más is.

Az a nagy és oly mélyreható átalakulás, a melyet a nemzetben a keresztény vallás fölvétele szükségképen létrehozott, mely vallás a megtérő pogányságra elemi hatást gyakorolt, természetesen avval járt, hogy a nemzet az új hit szabványait szigorúan megtartotta; megtartotta a szertartásokon kívül a bűnt is, mely tehát a halat, a pusztá megélhetés tekintetéből is, rendkívül fontossá tette.

A vallás egységes volta úgy hozta magával, hogy a hal, mint bőjti eledel fontosságot nyert a legszegényebb jobbágy asztalán épen úgy, mint a monostor refektoriumában, a főúr, sőt a király lakomáin is.

És maga az alkalom! A hullámzó Balaton fogasa, a szőke Tisza sőrege, a kéklő Dunán fölvonuló óriási viza, a Tóság és mocsárvilág csuka-hada, ponty-serege már azért is, hogy megvult, gazdasági értéket adott a halnak.

A hal a világ legnagyobb hatalmát, a gyomrot, érdekelte; ez pedig az értékre nézve hamar tisztában volt: megkülönböztette a jót a rossztól, az ízletest a kevésbé ízletestől, a szálkást a nemszálkástól; ezen a soron a sültet a főttől és sorban a készítés módjait.

Mindez pedig szükségképen szavakat teremtett, a melyeket a magyar nyelvkincs érdekében biztosítani kell.

Legrégibb irott, rendszeres szakácskönyvünk — eddigi ismereteink szerint — a BETHLEN GÁBOR erdélyi fejedelemé volt; de ez lappang vagy elveszett.

De BETHLEN GÁBOR fejedelem korában számos főúr fényes háztartást vitt, udvart tartott s a főszakácskönyvnek akadtak másolói, kivonatkészítői; s az is bizonyos, hogy legrégebb nyomtatott szakácskönyveink innen szedték az anyagot, mert az étkek megnevezése, a készítés módjai azonosak.

Ám lássuk.

*

GALGÓCZI ISTVÁN az első forrás. Kéziratban maradt könyve, elején csonka ugyan; de a bevezető rész második szakasza megvan s czíme im ez: «*Masodik része az Szakacsi tudomannak*», valószínű tehát, hogy főcíme is «*Szakacsi tudoman*» volt.

Az ételek készítése módjára vonatkozó rész teljes; úgy az Indexnek is csak kis része hiányzik; de a mi a halra vonatkozik, az úgy a szövegben valamint az Indexben is teljes.

Helyesírás dolgában GALGÓCZI uram ingadozott. Oly változatok mint Czuka, Cziuka, Csuka, Harczia, Harcza, Teoreott és Teoret, Melegen és Mélégen, Swllott és Sullo, Söllő — untalan lábatlankodnak; de azt, a ki a nép halásznyelvét valamennyire birja, nem tévesztik meg.

A készítés módjai között legtöbb olyan, hogy a mai konyha bátran befogadhatná s némely székfűves, olajos, gyömbéres és sáfrányos dolgok kivételével a többi azt bizonyítja, hogy a régi magyarság ízlése egészséges volt, a mennyiben a halak készítésénél a só, a tiszta bors és az eczet, továbbá a torma, vöröshagyma és fokhagyma, végre a káposzta a legfőbb járulékok közzé tartoznak.

Csoda vagy kuruzsló étkeknek nyoma sincsen; sőt van észszerűség abban a kevésben is, a mit beteg embernek főz, mint pld: «*Zeold Bekanak az feozese mely az twdö faionak az Pthizisben egesseges,*» mert hiszen a mai orvos is könnyű étket rendel a beteg mellűnek.

Vannak benne Marczapánok; Beteges embernek valo levecske és pepechke; Öregh embernek valo contusiumok; ezek között a Kender magh Suffa s több efféle; de egészben az egészséges emberre számít.

Ötvenféle tehénhús, számtalan Borniu, Juh, Disznó, Malacz, Szarvas hus, tészták, torták, gombafélék, az utóbbiak között sok csengő magyaros gombanév; főztek, sütöttek azok mindent: verebet, pöntőkét, czinegét, tengeliczet, rigót, csigát; de sőt a tengerben termő dolgokhoz is hozzájutottak.

Volt «Stokfis teyféléll», «Stokfis edes teyél», «Stokfis sütüe» t. i. a *Gadus morhua* L. New-Foundlandból; továbbá «Platais koczioniaul», «Platais tiszta borsal», «Platais edes leuel» t. i. *Platessa vulgaris* L. az Északi tengerből; azután «Heringh fokhagmaval», «Heringh süteve a mint szoktunk vele elnj» és «Heringh niersen»; végre «Szardella salataul». Volt még »Habarnicza» is t. i. az *Aristoteles Polypusa*, vagyis az *Octopus*.

Készítettek a harcsából kolbászt, vizaikrából fánkot; készítették a halat magyar módon, német, rác, oláh és lengyel módon is.

GALGÓCZI könyvének mivelődéstörténeti becse kétségtelen; mesterszavait fölhasználhatja a fűvész is.

Szókincese, mely e könyvbe beválik, im következik:

*Galgóczi István uram «Szakácsi Tudoman»-ja.
1622-ből való kézirat.*

Ennek a magyar halnevekre nézve igen fontos forrásnak tárgy-
mutatója ekképen van bevezetve:

«Index Rerum in hoc libro existentium quam compendiose
congestus coaceruatus per me *Stephanum Galgoczinum* in Gratiam
Egregii ac Generosi Domini ALEXANDRI BARCSIAI Anno 1622.
12 die 9 bris.»

Következnek az halból készült etkek ugymint csukakból:

*Csuka, (Néha Czuka, néha néha Czuka, majd Csuka.) Esox Lucius L.**

Csuka Soban tormauál. — Csuka fiak soban forditua. — Csuka Ispék-
kel. — Csuka ispékkal böjti modon. — Csuka soba hidegen. — Csuka
teoret leuel. — Csuka tiszta borsal. — Csuka mégis tiszta borsal es kapozta
leben. — Csuka olaios leben kapozta leben heaba (hájában). — Csuka sarga
lengiel leben (lengyel lében). — Csuka feier lengiel leben. — Csuka szürke
leben. — Csuka ratua (rántva). — Csuka pástetomba. — Csuka hidegge
Söllő leuel (süllő lével). — Csuka székfűes leuel. — Csuka sütüe fele soban
főue. — Csuka töltue. — Csuka sütüe heaba. — Csuka Ispinaczal. — Csuka
kit prusz csukanak hinak tormauál. — Csuka sos ki orszagunkban térém. —
Csuka ki aszu fok hagymáual. — Csuka aszu tiszta vízben. — Csuka Stokfis
modgiara édes vízben auagy teyféllel. — Csuka lengiel modon. — Csuka
belinek töltese.

Pozsár (azaz Ponty), Cyprinus Carpio. L.

Öreg posar Soban. — Posar egh leuel hideggé. — Posar hideggé fok-
hagymauál. — Posar Zakuaszonnal. — Posar tiszta borsal tiszta vízben. —
Posar kapozta leben tiszta borsal. — Posar olaios kapozta leben. — Posar
szaroz kapozta leuel. — Posar szaroz olaios leuel. — Posar ki aszu tor-
maual. — Posar maga véréuel szekfűes leuel. — Posar hideggé eles leuel. —
Posar melegen eles leuel. — Posar ratua ha akarod. — Posar pastetomba. —
Posar sütüe egészen. — Posar sütüe német modon. — Posar soos auagy
aszu fokhagymauál.

Következnek az Harcsiakból készült etkek:

Harcsa, Silurus glanis. L.

Harcsia soba német rendszerint. — Harcsia fark sütüe. — Harcsia tiszta
borral tiszta vízben. — Harcsia kapozta leben tiszta borral. — Harcsia gio-

* A természetrajzi meghatározás tőlem való.

mor may tiszta borral. — Harcsia eles leuel melegen. — Harcsia olaios leuel melegen. — Harcsia olaios leuel Sargan. — Harcsia kocsonnia. — Harcsia zöld leuel.

Semling, Barbus Petényi. HECK.

Semlingh soba melegen. — Semlingh olaios leben. — Semlingh hidegge teue eles leuel.

Következnek az Menyhalbol készült etkek :

Menyhal, Lota vulgaris. CUV.

Menyhal vendeg leuel. — Meny hal eles leuel. — Menyhal Szürke leuel. — Menyhal tiszta borsal. — Menyhal sóba. — Menyhal kapozta leben tiszta borsal. — Menyhal kapozta sarga olaios leben. — Menyhal soban is kapozta leuel. — Menyhalnak az Maya soban. — Menyhal töret leuel.

Következnek karaszbol valo etkek :

Karász, Carassius vulgaris. NILS.

Karasz soba kapozta leben. — Karasz feier leben. — Karasz Egressél. — Karasz töret leuel. — Karasz ratua. — Karasz tiszta borsal. — Karasz süteve az ki öregh. — Karasz eles leuel.

Következnek pisztrangbol készült etkek :

Pisztráng, Salar Ausonii. VAL.

Pisztrangh soban mélégen. — Pisztrangh eles leuel. — Pisztrangh tiszta borsal. — Pisztrangh tejfélel. — Pisztrangh süteve. — Pisztrangh aszu tiszta borsal. — Pisztrangh tiszta vízben vérés hagymaual. — Pisztrangos Pastetum.

Következnek Galocziabol készült etkek :

Galócza, Salmo Hucho. L.

Galoczia galoczia leuel. — Galoczia eles leuel melegen. — Galoczia tiszta borsal. — Galoczia süteve egészen. — Galoczia soba melegen. — Galoczia koczonniaual.

Következnek az lepen halak :

Lepény vagy Pérhal, Thymallus vexillifer. ÁG.

Lepenyhal süteve hauasi modon. — Lepenyhal tiszta borsal. — Lepenyhal tiszta vízben.

Következnek kophalak :

Botos Kölönte, Cottus gobio L.

Kop hal soba melegen. — Kophal olaios leuel. — Kophal ratua is io.

Következnek kövihalak :

Heas kövi hal soba melegen (*Gobio vulgaris* Cuv.) — Heatlan kövi hal soba melegen (*Cobitis barbatula* L.) — Kövi hal ratua. — Kövi hal német módon soba. — Kövi hal olaios lebe.

Buczó, Aspro vulgaris L.

Orso fark soba.

Dörgése is ugy (Acerina cernua. L.)

Sügér, Perca fluviatilis. L.

Sügér sóba. — Sügér káp. lebe tiszta borsal.

Kele, Scardinius erythrophthalmus. BON.

Konczhal az is ugy.

Következnek az Czompokból készült etkek:

Czompó, Tinca vulgaris. CUV.

Czompo soba melegen. — Czompo Soba hidegen Dio Sasat alaia. —

Czompo hidegen fokhagymaual. — Czompo kap leben tiszta borsal. — Czompo pastétomba. — Czompo ratua fa olaiba.

Domolykó, Squalius dobula. L.

Onkeszegh Sütue.

Dévér keszeg, Abramis Brama. L.

Deuer Készégh Sütue.

Őn, aspius rapax, AG.

Balin sütue.

Paducz, Chondrostama nasus L.

Paducz.

Küsz, Alburnus lucidus. HECK.

Ökle Soba ratua is ha akarod.

Következnek az Csykok. (Az indexben Csik):

Csik, Cobitis fossilis. L.

Csyk bors porral. — Csyk tiszta borsal. — Csyk foitot leuel. — Csyk fokhagymaual. — Csyk soba kapozta lebe. — Csyk Sak uaszonnal. — Csyk boroditom leuel. — Csyk morzsolt leuel. — Csyk kudus leuel. — Csyk olaios leuel. — Csyk vérueuel (vermeuel). — Csyk töret leuel. — Csyk ratua.

Következnek az Uizak. (A szövegben Viza):

Viza, Acipenser Huso. L.

Uiza sütue leuet alaia. — Uiza koczionnia. — Uiza az ki uy soba. — Uiza ikra niersen. — Uiza ikra főve magyar modon. — Uiza ikra főve olah avagy Racz modon. — Uiza spinaczal. — Uiza borsoual. — Uiza sos kapoztaual. — Uiza lencséuel. — Uiza répaual. — Uiza zöld leuel. — Uiza tiszta borsal. — Uiza giomor tiszta borsal. — Uiza uiza leuel. — Uiza giömélcsés leuel. — Uiza élés leuel. — Uiza pastétomba. — Uiza aszu avagy sos fokhagymaual.

Következnek immár Tokok :

Tok, Acipenser schyba. GÜLD.

Tok soba melegen. — Tok koczionnaul. — Tok tiszta borsal. — Tok eles leuel. — Tok pastétomba. — Tok sütüe leuet alaia. — Tok szarazon fokhagymaual. — Tok szaraz tiszta uizben vérés hagymaual. — Tok szaraz olaios leuel. — Tok szaraz giomélczés leuel. — Tok száraz szekfüves level. — Tok hidegge eles leuel.

Következnek immar Kecsegek :

Kecsege, Acipenser ruthenus. L.

Kecségé soban. — Kecségé sütüe egészen. — Kecségé eles leuel melegen. — Kecségé tiszta borsal. — Kecségé pástétomban. — Kecségé hidege éles leuel. — Kecségé szaraz fokhagymaual. — Kecségá aszu vérés hagymaual. — Kecségé Koczionniaual. — Kecségé Spinacsal. — Kecségé repaual.

Elvegyülve s részben csak a szövegben találhatók :

Ingola, Petromyzon fluviatilis. L.

Ingola eles leuel. — Ingola ratua. — Ingolat is mint kel füzni.

A sorozaton kívül találhatók :

De Piscibus. *Ponty, Cyprinus Carpio.* L. Ponty, fekete lewbe ualo.

Lazacz, Salmo salar. L. Lazacot sütni.

Angolna, Anguilla fluviatilis. AG. Angolnatt frissen feő modon sütni. — Angolnanak az feozese.

Süllő, Lucioperca Sandra. Cuv. Söllő leuel ha Söllöd nincs. — Swllott io feozni Soban. — Sullo hidegge.

Galgóczi István uram könyvéből tehát következik, hogy a magyar vizekben termő vagy legalább is fiasító halak közül harmincz faj jutott a konyhába, illetőleg a nemes és nemzetes urak asztalára, u. m.

1. *Angolna* — *Anguilla fluviatilis* AG. — kétféleképen ;
2. *Balin* — *Aspius rapax* AG. — egyféleképen ;
3. *Csik* — *Cobitis fossilis* L. — tizenháromféleképen ;
4. *Csuka* — *Esox lucius* L. — huszonhétféleképen ;
5. *Czompó* — *Tinca vulgaris* Cuv. — hatféleképen ;
6. *Déverkeszeg* — *Abramis Brama* L. — egyféleképen ;
7. *Dörgécsé* — *Acerina cernua* L. — egyféleképen ;
8. *Galócza* — *Salmo Hucho* L. — hatféleképen ;
9. *Harcsa* — *Silurus glanis* L. — kilenczféleképen ;
10. *Héjjas kövihal* — *Gobio vulgaris* Cuv. — egyféleképen ;
11. *Héjjatlan kövihal* — *Cobitis barbatula* L. — négyféleképen ;

* Fáy-nál «buretót» és «borodito.»

12. *Ingola* — Petromyzon fluviatilis L. — háromféleképen ;
13. *Karász* — Carassius vulgaris NILS. — nyolczféleképen ;
14. *Kecsege* — Acipenser Ruthenus L. — tizenegyféleképen ;
15. *Konczhal* — Scardinius erythrophthalmus BON. — egyféleképen ;
16. *Köphal* — Cottus gobio CUV. — háromféleképen ;
17. *Lazacsz* — Salmo salar L. — egyféleképen ;
18. *Lepényhal* — Thymallus vexillifer AG. — háromféleképen ;
19. *Menyhal* — Lota vulgaris CUV. — tízféléképen ;
20. *Ökle* — Alburnus lucidus HECK. — egyféleképen ;
21. *Ónkeszeg* — Squalius dobula L. — egyféleképen ;
22. *Orsófark* — Aspro vulgaris CUV. — egyféleképen ;
23. *Paducz* — Chondrostoma nasus L. — egyféleképen ;
24. *Piszlótráng* — Salar Ausonii VAL. — nyolczféleképen ;
25. *Ponty* = *Pozsár* — Cyprinus carpio L. — tizenkilencféleképen ;
26. *Semling* — Barbus Petényi HECK. — háromféleképen ;
27. *Süllő* — Lucioperca sandra CUV. — egyféleképen ;
28. *Sügér* — Perca fluviatilis L. — kétfféleképen ;
29. *Tok* — Acipenser schypa GÜLD. — tizenkétfféleképen ;
30. *Víza* — Acipenser Huso L. — tizenkétfféleképen ;

Tehát csupán magyar vizekben termő vagy fiasító halfajokból száznyolczvankilenc-féle étel telt ki akkoron.

E jegyzéknek nem egy neve reámutat az erdélyi eredetre, így a Szilágyságra, Szászságra is; de a Balatonmellék nyoma is kimutatható. A Székelyföldre csupán egy név mutat.

Az *ingola* — Petromyzon fluviatilis — székely halnév, mely az Erdővidék és Udvarhelymegye halászainál ma is dívik.

A *kophal* — Cottus gobio — nyilván a német Kopp, Koppen, Groppen származéka; Kopsa alakja ma is hallható Udvarhely megyében, noha igazi székely neve botos-kölönte; csonkított alakja butikó, a butától, t. i. nagy fejtől van véve; Komáromban is kophal.

A *lepényhal* — Thymallus vexillifer — a Szilágyságban ma is élő halnév; a Székelyföldön pérhal.

A *pozsár* — Cyprinus carpio — a pontynak vagy potykának erdélyi neve; de a pozsár a Balaton vidékén is hallható a magyar pontyra — Cyprinus hungaricus — alkalmazva.

A *konczhal* — Scardinius erythrophthalmus — a Balaton vidékén konczér és konczár alakban ma is dívik; Siófokon már göndérré kopott.

Az *ökle* — *Alburnus lucidus* — bökle alakja Komárom táján él s hogy GALGÓCZI bevette a halétkek sorába, ez legvilágosabban bizonyítja, hogy ez eredetileg nem lehetett a *Rhodeus amarus* neve, mert a kis, keserű halacska nem vált volna be a BARCSAI-ak vagy BETHLEN-ek asztalára.

Méltó társa a GALGÓCZY iratának a

Fay-féle kézirat,

mely elől szintén csonka. Szakácsi tudomány ez is, mely alkalmasint XVII-ik századból való s kétségkívül a GALGÓCZI ISTVÁN félével egy forrásból van merítve; helyesírása tökéletesebb; több benne a következő:

Halra valo edes suffa. — Hal ikrabol valo fank. — Posar szaraz olaios level avagy szivult posar. — Czompo halat főzni. — Viza olajos level. — Semlyeng rantva. — Menyhal egressel. — Karasz az mely apro jo sobannis. — Pisztrang soban hidegen. — Kövi hal akar mellyk fele ratva. — Orsó fark ratva. — Ketsége sütve nyarson. — Ingolna igy is elnek vele. — Ingolnanak az főzése. — Ingolnat frissen fű modon sütni. — Retke; süllő, kilencz szemű hal. — Egleben valo retkeben mi kel. — Süllőt jó főzni sóban. — Kilencz szemű halat főzni. — Lazaczt ha főzni akarod. — Zöld lé halhoz. — Csik sütve nyarson vagy rostelyon. — Csik tormával.

Uj halnév benne a retke és a kilencz szemű hal; a *v* betűt nem helyettesíti *u*-val, a *j* betűt helyesen használja, úgy a *gy* betűt is pld.: «Czuka sarga lengyel level», «Czuka olajos level . . . hejaban», «Czuka stokfis modgyara», «Tok sütve level alaja», «Szaraz tok szekfuves level», «Viza gyümölsös level».

A *cs* betűt azonban *ts*-nek írja s az ékezetre alig fordít némi gondot; a Csik kivétel.

A használható, kitűnően magyaros hangzású halnevek az eredeti helyesírás szerint im ezek:

1. *Ingolna*, 2. *Ballyn*, 3. *Csik*, 4. *Czuka*, 5. *Czompo*, 6. *Devei Keszegh*, 7. *Dörgets*, 8. *Galocza*, 9. *Harcza*, 10. *Héjas kövihal*, 11. *Héiatlan kövihal*, 12. *Karasz*, 13. *Ketsége*, 14. *Kilencz szemű hal*, 15. *Koncshal*, 16. *Kophal*, 17. *Lazacz*, 18. *Lepenyhal*, 19. *Menynal*, 20. *Ökle*, 21. *On*, 22. *Orsó fark*, 23. *Paducz*, 24. *Pisztrang*, 25. *Ponty*,

26. *Posar*, 27. *Retke*, 28. *Semlyeng*, 29. *Süllő*, 30. *Süger*, 31. *Tok*, 32. *Viza*.

A ponty, nyilván tollhibából «ponyt»; ingolna helyett egyszer «ingola» áll és bizonyos, hogy az angolnát érti, mert a Petromyzon nála igen találóan «kilenczszemű hal.»

A FAY-féle kéziratban elszámolt ételekkel a XVII-ik században divott halas étkek száma kétszáz tizenkettőre emelkedik.

A *retke*, ugy látszik, tárgyra nézve egy a galóczával; a név származására nézve német eredetű: Rötel, Röteli, Rötele, mely a szászok száján kerülhetett Erdélybe; s minthogy a szász közbeszéd az *e* és *ö* között nem tesz különbséget, a nevet *Retel*-nek ejthette, mit a magyar szakács *retke*-re magyarosított; a német név különben a galócza fajrokonáé, a *Salmo umbla*-é, mely magyar vizekben nem terem.

*

Más szabású férfiú KESZEI JÁNOS uram, kinek az a nagy szerencse jutott, hogy BORNEMISZA ANNA nemzeti fejedelemasszony számára szakácskönyvet teremtsen. Ez kiszóltja a kedélyeskedést. Szinte érzi az ember, mily nagyon is fontosnak találta ő kigyelme, hogy nemzeti Asszonya fejedelmi háztartásához illő forrásból merítsen; s vajjon melyik lehetett illőbb annál, mint a melyet «az Meinczi Elector főszakácsa,» az érdemes MARCUS RUMPOLDUS szerzett és «az felséges Római Császár privilegiuma általa» urunk születése után az 1604-dik esztendőben ki is adott.

A mainczi választófejedelem főszakácsa, római császári privilegium alatt, csak tökéletes művet adhatott ki; és minthogy germán lelke már akkoron is az ismeretes «alaposságra» hajlott, iparkodott is, hogy minden megfőzhetőnek a megfőzését, minden megsüthetőnek a megsütését annak módja rendje szerint pertraktáljon, a mi azután KESZEI JÁNOS ő kigyelmére nem kicsiny hatással lehetett.

Megadja MARCUS RUMPOLDUS az utasítást, mikép kellessék többek között a vad ló, a macskamajom, a tengeri kutya, a tövises disznó, a sas, a gém, a gödény, sőt még a strucz húsát is az electoralis gyomor számára izletesen elkészíteni; de sőt utasítást ad arra is, «mint kell nagy Bankétákat csinálni minden rendűeknek.»

KESZEI JÁNOS uram hozzá is fogott a nagy munkához 1680 februárius 7-kén Fogarasban s a fordítást be is végezte ugyanazon év augusztus 23-kán, immár Radnóton, dolgozván tehát rajta teljes hat hónapon és tizenhat napon át.

Tartozván pediglen a jelesnél jelesebb komedenciák hosszú sorozatába egy tisztességes zsinór nyers és aszú halból készült étel is, János uramnak módnélkül meggyült a baja a halak nevével, mint a melyek MARCUS feőszakács ópusában természetesen német mivoltukkal ékeskedtek vala.

Már mit is kezdhett volna az a becsületes magyareMBER, a STERNEN, SALMEN, ENCKEN, REN és HEUCHEN-féle halnevekkel, olyan időben, a mikoron se BREHM, se GRIMM, de még «Conversations-Lexicon» sem létezett, a melyből ma az is olvas arabusul, a ki nem is ért arabusul?

KESZEI JÁNOS uram, józan magyareMBER létére, meghagyta azokat a neveket, nem fájván neki a nemzetes fejedelemasszony szakácsainak a feje s még kevésbbé az enyém, a kinek több mint kétszáz esztendőök multán meg kell adni a kellő magyarázatot.

A nevezetes fordítás címe im ez:

«Egy ujj feozesrül való könyv, azaz | Bizonyoson leiratott mikeppen feozzeon es | keszicsen ember igazann es jól nemcsak | négylabú szelides vadallatokbul, hanem sokféle | madarakbul es szárnyas állatokbul | ahoz mindenféle *nyers es asu halakbul* mindenfele | etkeket ugymint főtet kemenczeben sültet | rantot Prosolatakat Carbonatakat sokféle | töltelékeket Pastetumokat hideg etkeket Magyar, | német, spanyol, olasz es francziai módra mindenféle | kásákkal, gyümölcsökkel, sasaval mustárral, | Confectumokkal es Lictariumokkal. | Azt is megérthetni mint kell nagy Bánkétákat csinálni | Minden rendűeknek, mellyhez hasonló soha ennekelőtte | ki nem adatott. Az Meinczi Elector fő szakácsa MARCUS RUMPOLT által Anno 1604. Ezzel edgyütt vagon egy Bizonyos Tanetas mikeppen kell minden borokat minden rea következhetendő károktul megoltalmazni a' meg vesztekét helyben hozni, fuves es másféle borokat, sert, eczetet es mindenféle italokat csinálni, hogy azok természet szerint ártalom nélkül legyenek. Irta KESZEI JÁNOS 1680.»

A végén ez áll:

«Ille dedit finem qui primo exordia cepit. Anno 1680 Die 7 Februarii kezdettem ez munkához Fogarasban, több munkáim között végeztem el Die 23 Augusti Ao 1680 Radnoton.»

Minket a harmadik rész érdekel, mely itt következik azokkal a meghatározásokkal együtt, a melyeket a német halnevek megkívtak.

III. A halakról.

Az *Vizábúl* huszonkétféleképen készíthetn = *Acipenser Huso* L.

Az *Dick* nevű halbúl = *tok*, *Acipenser schypa* GÜLD.

Az *Sternen* nevű halbúl, *Sterlet* = *kecsege*, *Acip. Ruthenus* L.

Az *Harcásbúl* = *Silurus glanis* L.

Az *Salmen* nevű halbúl = *lazac*, *Salmo Salar* L.

Az *Heuchen* nevű halbúl = *galócza*, *Salmo Hucho* L.

Az *Lampetábúl* = *ingola*, *Petromyzon fluviatilis* L.

Az *Salmling* halbúl = *Salmo salvelinus* auct. nem magyar.

Az *Pisztrangbúl* = *Salar Ausonii* VAL.

Az *Fehér pisztrangot* melyet Svéciban főznek = *Salar lacustris* HECK. nem magyar.

Az apró *potykábúl* = *Ponty*, *Cyprinus carpio* L.

Az *Csukábúl* = *Esox lucius* L.

Az Tonnában sózott *csukábúl* = mint az előbbi.

Az *Encken* nevű halból = *domolykó*, *Squalius dobula* L.

Az *Renhalbúl* = *Coregonus Wartmanni* CUV., nem magyar.

Az *Ploch* halbúl, *Plötze* = *kelehal*, *Scardinius erythrophthalmus* BON.

Az *Pozsarbúl* = l. *potyka*.

Az *Esch* nevű halbúl hatképen = *pérhal*, *Thymallus vexillifer* AG.

Az *Márnábúl* = *Barbus fluviatilis* AG.

Az *Anguillabúl* = *ángolna*, *Anguilla vulgaris* L.

Az *Menyhalbúl* = *Lota communis* L.

Az *Nerfflingbúl* = *leányhal*, *Leuciscus virgo* HECK.

Az *Kárászbúl* = *Carassius vulgaris* NILS.

Az *Czompobúl* = *Tinca vulgaris* L.

Az *Kilencszemű halbúl* = *Petromyzon fluviatilis* L.

Az *Semlingbúl* = *Barbus Petényi* HECK.

Az *Sügerbúl* = *Perca fluviatilis* L.

Az *Csikbúl* = *Cobitis fossilis* L.

Az *Köphalbul* = *Cottus gobio* L.

Az *Kövihalbúl* = *Cobitis barbatula* L.

Az *Anbiss* halbúl = *süger*, *Perca fluviatilis* L.

Az *Prifflen* * halbúl = *csellehal*, *Phoxinus laevis* Ag.

Az *Fehérhalbúl* = keszegfajok, *Abramis*.

Az *Kapelanhalbúl* = *Salmo villosus* (tengeri hal).

Az *Kettőshalbúl* = *Steinbutte*, *Rhombus maximus* L. (tengeri hal).

Az *Cerdeli halbúl* = *sardella*, *Engraulis encrasicolus* L. (tengeri).

Az *Heringből* = *Clupea Harengus* L. (tengeri).

Az *Stockfischből* = *Gadus morhua* L. (tengeri).

Az *Plataiczból* = *Platessa vulgaris* L. (tengeri).

Ilyen módon KESZEI uram immáron csak tizenhat magyar nevet alkalmaz, u. m. 1. *csik*, 2. *csuka*, 3. *czompó*, 4. *harcsa*, 5. *kárász*, 6. *kóphal*, 7. *kilenczszemü hal*, 8. *kövihal*, 9. *márna*, 10. *menyhal*, 11. *pisztráng*, 12. *potyka*, 13. *pozsár*, 14. *semling*, 15. *sügér*, 16. *víza* s megesik rajta, hogy a németet követve, ki a *Bärschling* és az *Anbiss*ben két fajt vélt, ő is megjárja a *sügérrel* és az *anbissel*.

Lássuk még «az *Bankétákat*», természetesen csak a bőjti napokra szólókat, mint a melyeken a hal nagy fontossággal birt.

A halak mellett a tyúktojás is előkelő helyet foglal el, a mi azért is nevezetes, mert felváltva «*Tyúkmony*» és «*Tyúkhaszon*» név alatt találjuk s ez utóbbi kiváló módon tünteti ki a magyareMBER ÉSZJÁRÁSÁT, mikor arról van szó, hogy talpraesetten nevezzen el valamit, mert a tojás valóban a tyúk tiszta haszna.

Tehát: «Immáron következnek négy vendégségek, az melyekben említették az magyar és cheh Királyoknak micsoda étkeket nemcsak húsból, hanem bőjt napokon is kell készíteni.»

Vendégség ebéden, bőjt napon:

Első fogás: 1. *Mandola* leves. — 2. *Borsó* leves *csuka* gyomorral vagy májjal. — 3. *Csuka* sültve foghagymával. — 4. *Tyúkhaszon* főve. — 5. *Tyúkmony* rántva vereshagymával.

Második fogás: 1. *Vizát* fekete lével. — 2. *Kecsegét* sóban főve kéken. — 3. *Parét* rántott hallal és meleg sült hallal rakva köröskörnyül. — 4. *Egy csukát* sárgán, magyar módon. — 5. *Capridatot* csukából.

Harmadik fogás: 1. *Vizát* ő maga leviben petreselyemmel. — 2. *Pisztrángot* sóban. — 3. *Túrós* levet tejfellel.

Negyedik fogás: 1. *Egy posárt* fekete lével magyar módon. — 2. *Pozsárt* és csukát sóban főtt. — 3. *Egy csuka* pástétumot melegen. — 4. *Hideg étket* csukából. — 5. *Riskását* tejben.

* Tulajdonképen *Pfrillen*.

Vendégség vacsorán, böjt napon.

Első fogás : 1. Egy kaperli leves fekete tengeri szőlővel és parit levessel. — 2. Mindenféle salátát ezüst tálban kemény tyukhasznot rea. — 3. Új tyukhasznot főve.

Második fogás : 1. Egy csukát szűrke lével. — 2. Egy posárt sülve melegen. — 3. Pisztrángot éles lével sárgán magyar módon citrommal. — 4. Káposztát mindenféle halakkal megrakva.

Harmadik fogás : 1. Csukát és posárt kéken sóban főzzék meg s ezüst tálban adgyák fel. — 2. Egy sült posárt melegen. — 3. Csuka pástétumot hidegen. — 4. Kását ezüst edényben.

Negyedik fogás : 1. Sóban főtt kövi halat. — 2. Csukát fekete lében sós citrommal. — 3. Egy mondola sajtot. — 4. Fehér hideg étket posárbúl savanyun. — 5. Egy kecségéből cásánátot petreselyemmel. — 6. Egy magyar bélest. — 7. Salming nevű halat sóban. — 8. Articsókát borsó lével főve.

Ehhez járul gyümölcs, mint KESZEI uram mondja: «Az utolsó fogásban gyümölcsöt, a mint az alkalmatosság hozza, mind télben nyárban mindenféle confectumot, marczephantot, bisalma lictariumot és nádmézben csinált mindenféle gyümölcsöt.»

Ezt a közlést báró RADVÁNSZKY BÉLÁ-nak, a régi magyar világ kitünő bűvárának köszönöm.

Bucsúzzunk el immáron KESZEI uram adományától s nézzük meg a XVII-dik század egy szakácskönyvének kéziratát, melynek csonka példányát CSEREY-né adományából a Székely Múzeum őrzi.

Már ez igen gyarló mű s bizonyos sajátságaiból arra következtethetünk, hogy a Királyhágón innenről való; e sajátságok között első helyen áll az, hogy következetesen *ponty*-ot ír és az, hogy az ételek sorában a hálnak zsidómódon való készítését is adja.

Itt csak a ponty érdekel, melynek elkészítéséről a következő címek szólnak:

Nyers Ponty, Pontyot fekete leuel, Pontyot töltve sütnyi, Száraz Ponty, Ponty Ikrát fősznyi, Ponty tiszta borssal, Leues kenyerel, Ponty más módon.

Ezután következik az immáron nyomtatott szakácskönyvek sorozata, mely a XVII. század utolsó évtizedében Kolozsvárról, TÓTFALUSY MIKLÓS uram nyomdájából eredve, több kiadásra terjed.

Az 1698-dik immáron meg bővített kiadás, melynek egy — talán

egyetlen — példánya a Kun-Szent-Miklóson virágzó református gymnasium könyvtárát gazdagítja és teljes voltával ékesíti is, a következő címet viseli:

Szakács mesteriségnek könyvetskéje.

Mellyben külömbkülömbféle válogatott, tzifra, jó, egészséges, hasznos, tiszta és szapora Étkeknek Megkészítése, Sütése és Főzése mintegy Eléskamarában, rövideden leirattatik, és kinek kinek hasznára lábrazoltatik. Melly most megbővítettvén: I Több szükséges és hasznos Étkek nemeinek készítésével; II Az Gazdasszonyoknak nagy könnyebbségekre e kis formában kibotsattatott. Kolosvaratt M. Tóthfalusi Miklós által 1698.

Ez már igen alatta áll annak a gondos megkülönböztetésnek, a mely a Galgóczy uram és a Fáy-féle kéziratokat kitünteti, mert sok éték halból való ugyan; de a faj már nincsen megnevezve s csak 8 név az, mely előfordul, u. m. 1. *Csik*, 2. *Csuka*, 3. *Harcsa*, 4. *Kövihal*, 5. *Menyhal*, 6. *Pisztráng*, 7. *Posár*, 8. *Víza*.

A hal ételekben a «lév» uralkodik s akadunk a következőkre: Irós-lév, Zolnai lév, Koldus lév, Ég lév, Törött lév, Tsuka lév, Kozák lév, Zöld lév, Borított lév, Bot lév, Éles lév, Fekete lév, Gutta lév, Lengyel lév, Luther lév, Mondola lév, Olajos lév, Pástétom lév, Sárga lév, Savanyú lév, Szürke lév, Viza lév és Zuppon lév.

Ez a «Zuppon» nyilván a német «Suppe» s a mi a Luther-levet illeti, ennek kissé tréfás célzása van, a mennyiben t. i. a hal bőjti eledel, de a Luther lév *szalonnával* készül.

Ez a szegénység természetesen a kis könyvalakba való összevonásnak a következménye.

Két kitétel az, mely némi magyarázatra szorul, u. m. az «Ég vagy Egh-lév» és a «Sákváson». Az előbbi alatt, mint látni fogjuk, mindig oly levet értettek, mely meghűlvén, megkocsonyásodott, tehát a mai «aszpik»; az utóbbi a halfőzésnek azt a módját jelentette, mely a halat a szét- vagy elfővéstől óvta meg; ezt úgy érték el, hogy a halat káposztába temették s úgy főzték. A mai konyhaművészet hálóba vagy tüllbe göngyöli azt a halat, a melynek szétfővésétől tart.

A magyar nyelven irott mai szakácskönyv csak tizennégy halfajt különböztet meg, ebből ötven és egynehány étket készít s a «Sem-

ling» alatt nem a Petényi-márnát, hanem a Salmo salvelinus L. halat érti.

Most pedig álljon itt egy sorozat, mely a legjellemzőbb készítési módokat tünteti fel s a XVII. század konyhadivatját jellemzi.

A Fáj-féle kéziratból; XVII-ik század.

1. *Pisztrangh tejfellel.* Az pisztrangot be sozad mint mikor tiszta borsal vagy éles lével akarod főzni, mikor fel akarod ereszteni mosd ki az sóból tiszta fazekban, szürd ra az tejfelt. Tarkony levelet is hany ra, safranyozd, borsold, gyömbérezd megh így főzed az szerszammal együtt, mikor ideje, add fel. — (A «szerszám» a fűszerek összességét jelenti.)

2. *Pisztrangh sültve.* Ennek is belit ki vessed, s meghinczed soval, mint ű maga annyi czöveket csinaly neki, ha melegen akarod feladni, levet is csinalhatsz, az minemü levet akarsz mint hozza illik, ha melegen nem akarod feladni fenyő agban takard, ha az nincs, kaporban, köményen is megh lehet. (A «czövek» vagy nyárs rendeltetését a harcsafarknál tudjuk meg.)

3. *Lepényhal sültve havasi módon.* A lepenyhalat mosd megh szepen, de megh ne vakard, vesd ki az belit, hincs megh soval, mikor sütni akarod egy hosszú mogyorófát hasics megh, egyengesd megh belől, kösd közében az lepeny halat, kösd megh az végit, fogd az tűzhöz, migh az egyik oldala meghsül süsd azt; rakd fenyő ág közibe, add fel uradnak, kedvit tanálad hidgyed az uradnak véle.

4. *Ketsege sültve nyárson.* Ehhez jó bort kell trágyával forrasztani, az tálban kiönteni, az tragyát felül reáhinteni, fejer czipot kell hamozni, megh kell késsel keresztül szelni, de egymástul ne hulljon, vajban megh kell rántani, szombat napon jó bort forrasztani, trágyával az czipot talban kell adni, megh köl önteni az borral, czipót trágyával felől hinteni. (A «trágya» alatt az édes és a fűszeres járulékot, u. m. cukor, fahéj, szegfű, aszúszőlő érti.)

5. *Posár sültve német módon.* Az posart szepen mosd megh, de megh ne vakard, kopoltojat szepen kitisztítsad, az hatarol hasits megh, belit, ikrajat, hojagat ki vegyed, az vérit ki ne mossad, hanem meghincsed soval mind küvöbelől, az sója felolvad tegyed az rostélyra, de annak meghsülésével hamar banynyal, hogy megh ne sülyön az rostélyon * fordíts a másik oldalra, hánd el róla az hajat, főzd megh az testit, az hajat elhanyod.

6. *Csuka sarga lengyel level.* Ennek is vakarásával ugy elj az besozásával mint az törött level meghmondtam, az levit is ugy tegyed föl, s csak hogy czipot petreselymet ne hany ra, hagymat almat hany rea, aztat is felforrárazzad, hogy az szitan altal verhesd, az levit tedd fel az tűz hátára, jó bort tölts belé, nádmézet is az mennyire elegendő hozza, safranyozd, borsold, fahéjazd megh, apró szőlőt,

* T. i. oda ne süljön a rostélyra.

lemonyát is hany rea, az sobol mosd ki, vagd tiszta fazekba, szúrd rea az levet, főzjed s mikor megh fő uri modon add fel, mert böcsülödtök.

7. *Posar egh level hidegge.* Ennek az kopoltojabol minden rutsagot ki tisztics, igen szepen meghamozzad, az hatarul meghasiczad, fel vagjad s megsozzad. Az levit igy czinald, tiszta vizet tégy az tűzhöz, ujra vöröshagymát és almát hány rá, tiszta rukácskában ötven borsot is köss, tördelt gyömbért. Az mind addig főzd valamigh föl akarod eresztetni. Mikor látod hogy almája hagymája megh (főtt), az halat rázd ki tiszta fazékba, mosogasd megh az sotúl, szítán az levit szúrd által az posarra. Morzsold aztat is megh. Az gyömbért is az ki az levében főtt megh, az borsot is az ki ugyan ott megh főtt az ruhacska tégy az husa közzé, kicsiny bort is tols reá, borsold, gyömbérezd megh, az fűszerszámmal együtt főzd megh. Mikor Immár mind azokat helyesen főzöd, vágd az tálba az húsát, az levit amint annak az mógya szúrd reá, az mely bors, gyömbér benne főt, tegyed az tál szélire, mikor fel akarod adni anizsold megh szép aprón hincsz megh az hideg étket.

Kolozsvári Szakácskönyv, 1698.

8. *Eg Lév.* Hagymát, almát, aprón meg kell vágni, és az nyers Halnak az héjját leborotválván, tedd az vagdalthoz, tsak nyersen, és ezeket mind addig kell főzni, míg mind elfő, és az szítán ezeket általvervén töltsd a nyers halra és főzd meg; bors, gyömbér, sáfrány belé, rakd ki az tálba, öntsd rea az levet, és megaluszik, mint a hideg étke.

9. *Koldús Lév.* Megfőzván az Halat káposzta lévben, vereshagymát jó bővon apríts, olajban rantsd meg, egy kevés lisztet hány belé, es az Hal levével ereszd fel, bors, gyömbér sáfrány belé es lapos szeletre add fel: Ez főképen Tsikhoz és Menyhalhoz illik.

10. *Luther lév.* Ilyen lével leginkább Tsukát szoktak főzni, hús évő napokon, noha egyéb halhoz is hozzá illik, ilyenképen: Metélj szalonnát, mint az salátára szoktak metélni, pergeld meg jó porczogóson, kenyér kotzka szelettel együtt, abba tégy jó eczetet, bors, gyömbér belé, azonban az Halat más edényben főzd meg vízben, sóban és mikor megfőtt, az Halat abbol az lévből vedd ki és szépen rakd az tálba, és azt az elkészített levet fellyül öntsd reá, más tállal fedd bé, és vidd az asztalra.

11. *Gutta Lév.* Az uj Tsukát meghámozván, darabonkint metéld meg, sózd meg, és hadd álljon fél óráig; azután szokás szerint mosd ki az sóból; azután metélly igen szép kerekdeden szeletenként vereshagymát, és az vasfazekat megarányozván, hogy beléférjen, elsőben az fazékban rakj vereshagymát szép renddel, arra fellyül egy rend halat, megint egy rend hagymát, megint egy rend Halat, tudniillik míg az fazék megtelik. Erre fellyül tiszta vizet, hogy az Halat lepje el, és mennél sebesebb tűzbe teheted, oda tedd és mind addig főzd, míg a víznek vagy harmada része elapad, avagy a meddig elég lesz, hogy az hagyma jól megfőjjön; ezután egy itész tsuporba végy bort, eczetet, nádmézet vagy egyéb

mézet, egy parányi lisztet az három újad közzé, azt jól meghabarván, mikor az ember gondolja, hogy az étket kérik, a Hal levével fel kell ereszteti abba a tsuporba, sáfrány, bors, fahéj, gyömbér, citromot szeletenkint, fűgét, malosa-szölyöt : és így ezek együtt lévén, főzd meg jól, mézeld meg, hogy jó édes legyen ; mikor megfő az Halat rakd tálba, az levét öntsd reá, és a megfőtt hagymát, és egyéb *tzumoltzót** rakd reá fellyül, és az nyers citromot is, ha akarsz, szeletenkint, és ezeket fahéjjal és nádmézzel trágyázd meg, és vigyék az asztalra.

12. *Hal Riskásával.* Az riskását megtisztítván, tedd fel petreselyem gyökérrel, és midőn megfőtt jó szépen, ereszd fel az Hallal, és úgy főzd meg az Halat benne ; eleven borsot belé, faolaj és ha akarsz szerecsendióvirágot is belé ; de olaj nélkül is jó ; bors, gyömbér, add fel : szeletet alája. Posár, Viza illik ez lével.

13. *Sák-Vaszonnal.* Az Sós-Káposztát vagy aprón, vagy levelenként feltévén, mikor immár megfőtt, az Tsikot Káposzta lévben öld meg, és azt úgy kell a káposzta közzé rakni, az levet pedig megborsolván, gyömbérezvén, sáfrányozván, reá kell önteni. Ha pedig ikrával főzöd, hasonlóképen kell véle bánni, azonban metélj veres hagymát, pergeld meg Len-mag olajban, és az levével feleeresztvén, öntsd belé ; ha az tálban fellyül megborsolod, lássad : igen jól esik.

14. *Törött Lével Hal.* Az Tsukat darabold fel, hadd álljon egy vagy két óráig az sóban, azután tiszta vízben főzd meg ; más tsuporba tégy vereshagymát, petreselyem gyökeret, kenyérbelet, egy kevés petreselyem gyökeret öszve kell kötni, hogy vehessed ki belőle ; azután hogy ezek megfőnek, az öszvekött petreselymet vedd ki, és a többit szitán át verd által a levével együtt, és azután abban az által-vert lévbe forrald fel az Halat, az petreselymet tedd belé ; bors, gyömbér, sáfrány, szerecsendió virágot, es jó melegen add fel.

15. *Tsukat Tsuka lével.* Minekutánna az Tsukat megfőzted sós vízben, szürd le az levét, és abba tégy egy kis eczetet, olaj, bors, gyömbér, forrald fel és az tálba az Tsukára öntsd reá, add fel : egyéb Halat is főzhetsz ilyen lével.

16. *Hal fekete Lével.* Ha Posárt vagy egyéb halat akarsz így főzni : Az Halat tisztítsd meg, ha uj, főzd bé, hadd álljon soban, míg az levét készíted ; azonban szép vékonyon piríts kenyeret jó feketén, azt hand vízbe, hogy vonynya ki az pergelt szagát, onnat kivévén, tedd egy tsuporba, abba vizet, bort, eczetet, főzd meg jól, szitán verd által jó sűrűn, és almát metélvén, és hagymát mézben rants meg egy kevés törtt Dió-béllel együtt, és az Halat sovából kimosván, tedd fel véle, főzd meg jól a mint illik ; abba bors, gyömbér, szegfű, só, méz, hogy jó édes legyen, és jó melegen add fel.

17. *Zuppon-Lév.* Az Halat tiszta vízben sóban jól főzd meg azután metelj vereshagymát bele, azután petz (z) olajban pergelj lisztet, ereszd fel az Hal levével, eczet, bors, gyömbér belé, lapos szeletre add fel.

18. *Tiszta Borssal.* Egy tsuporba hasogass szép vékonyó petreselyem gyöke-

* Ez nyilván a német «Zumaltz», magyarul járulék.

ret, metélj vereshagymát bővön, tedd fel vízben, jól főzd meg : azonban tedd belé az Halat, főzd meg benne : azután faolajban pergelj egy kis lisztet, töltsd reá, abba bors, gyömbér, szerecsendió-virág és az savát megadván, lapos szeletre add fel.

19. *Bors porral.* Fokhagymát törj meg, azonban kenyeret kotzka módjára, rántsd meg olajban, és eczettel, fokhagymával összekevervén, méz, bors, gyömbér, forrald fel és az tálban az sült Halat öntsd meg véle s vidd fel. — U. o.

20. *Vízal víza Lével.* Ha sós Vizát akarsz így készíteni, vontasd meg hideg vízzel, ha pedig uj Vizád vagy, metéld fel, főzd meg, hadd álljon sóban egy kevésbé ; azonban borban fejeér kenyéret megfőzvé, szitán verd által, tedd fel az Halat, főzd meg jól, abba bors, gyömbér, sáfrány, méz és savát megadván, főzd meg jól és jó melegen add fel.

21. *Ikrát főzni.* Forrald fel az Hal-ikrát, vízben sóban, azt az levét szűrd le, rakd apróra, tedd fel ismét, és főzd meg jól ; azután pergelj lisztet, akár vajban, akár olajban, bors, gyömbér belé : vidd az asztalra.

22. *Víza Ikra.* Az Nyers Viza Ikrát vagdald meg igen jól, vízben azott kenyérel együtt, azonbanba tedd egy tsuporba forró vízben, főzd meg, és mivelhogy az egybefut, tsak úgy egészen tedd egy tálba, fellyül hideg eczettel öntsd meg, vidd az asztalra. Némellyek egy kevés vereshagymát is vágnak közibe lássad te, amint szereted.

23. *Káposztál Ikrával.* Az Sós Káposztát elsőben meg kell főzni mint-egy féljig és az Ikrát is elsőben fonnyazd meg, azután mindenikről az levit szűrd le ; de a Káposzta levét tedd jó helyre, azután az ikrát morzsold-meg és a Káposztával elegyítsd össze, borsold meg, sáfrányozd meg, és a káposzta lével, melyet leszűrtél ereszd fel.

24. *Víza ikra főve magyar módon.* Viza ikrát vöröshagymát vagd össze, fehér czipó béllit, tiszta fazekban, vizet tölts fel az tűzhoz, forrjon erősen. Mikor fel akarod eresztetni, egyik kezében kanál legyen, kavarjad mert meghragad s megbűzhössik. Ez osztan hogy fel for szepen osztva megyen, főzd az migh kell, az savat is meghlassad miképen hozzá. Mikor fel akarod adni, rostás kalannal szedd ki, hogy semmi leve ne maradjon, hanem tiszta eczetet tölcs reá.

25. *Víza ikra főve olá vagy Rácz módon.* Az levét tegyed fel tiszta vízben, az ikrát vöröshagymával vagd össze, ereszd fel az leviben az mint ide elől is meghmondtam, az mikor főzöd anizsozd meg, fa olajat, borsot bele. Immár így add fel.

26. *Harcsa fark sültve melegen.* Ehhez az sültöz az minemű levét akarsz csinálni meg lehet, ha hidegen akarod feladni kaporban avagy majorannaban takarjad, de meleg legyen mikor betakarod az harcsafarkot, hogy az szaga általverje, s abban hüljön meg. Az harcsa farkban egy annyi nyarsot csinálj mint ő maga, mert az rostélyon felhorgad s nem illik.

27. *Menyhal vendég lével.* Ennek az husát szintén úgy sozzad be mint az nagyobb halaknak. Az levit így csináljad. Fejeér czipót hany tiszta borba, mézezd,

főzd meg s verd által az szitan de sűrű fölötteb ne legyen az leve, vess mondat, malosa szőlöt rea, almát, körtvélyt is cizfráz rea, mikor fel akarod adni mosd ki az sóból. Azután borsold, sáfrányozd, gyömbérezd, fahajzsd meg. Így az szer számmal együtt főzd meg. Az czipót, körtvélyt, mondat felül rakd az tálba. Mikor ideje add fel.

28. *Kozák Lével.* Ha Pisztrangot vagy egyebet akarsz illyen lével főzni : kenyér belet, metélt almát, hagymat rants meg olajban, és mikor az Hal fő, tedd bele és melegen add fel.

Csereyné-féle szakácskönyv, XVII-dik század.

29. *Halat sidó módon.* Vegy egy marok vereshagymat aprora meteltet es főzd meg tiszta vízben, meg ne hadd mind elfőnyi, azutan szüörd le avagy szüörd meg, és az meghszürt Leube tegy borsot, sáfrányt, gyömbért, szerecsenydjo viragot, söt fahayat elegendőt és főzd meg uynan jól, azután hand bele az halat, főzd meg mind addigh migh meg fő, ha penig az szerszamok bele tetele után teszed is bele az halat, jó, mert akár meddigh főzd az halat, ezekben az szerszámokban nem könnyen fő el.

30. *Hal Tejfellel.* Ha Pisztrangot, Rákot, Kövi halat, Tsukát akarsz így főzni : Ezeket a halakat, ha elevenek léznek etzetben kell megölni, és eczetes vízben is kell megfőzni, hogy megkéküljön ; de a Rákot csak úgy szokás szerint sós vízben kell főzni és azután egészen megszifjalni, * mikor az Hal megfő, vedd ki a tűztől és a levét is csináld neki : Egy kis fazékba tégy metélt petreselyem levelet, hadd főjjon jól, azonban más fazékba tégy jól tejfelt, egy darab irós vaját, egy kevés morsolt czipóbélt ; ha friss citromod nints, citrom levét, egy kevés bort és eczetet is hogy savanyutska legyen, szerecsendió virágot, gyömbért : ezeket jól meghabarván, a petreselyem vízzel ereszd fel, öntsd reá a tálban a Halra vagy Rákra.

Calendarium œconomicum perpetuum 1721.

31. *Kilencszemű hal becsinálása.* Mikor bé-csinálják, elsőben meleg sós vízben meg-főzik, az után szép tiszta ruhával meg törlik, megsütik lassan, a mint szokás : az után egy tiszta hordótskát visznek, a feneket meghintik borsal ; azután egy rend halat raknak, azután borsot, gyömbért szek füvet, fahejat mind öszekevernek s azzal hintik az halat, s meg-más rendet raknak s úgy hintik, mig megtelik a hordócska : azután jó bor eczetet töltenek reá s erősen megnyomattatják, bé csinálják, esztendeig is eláll.

* Meghasogatni ; l. Mesterszótár.

A RÉGI MAGYAR HALÁSZAT KÉPE.

Az eddig tisztába hozott anyagból a régi magyar halászatnak meg lehetőszen teljes képe tekint reánk. Volt egy ősi módja, mely teljesen kiveszett; ez a halaknak a halastavak — alkalmasint mesterséges — szigeteiről nyíllal való lövése. Ilyen tó volt a bodrogszemeyi *Churna*, melyet IV. BÉLA király a pilisi apátságna megerősítés útján 1254-ben újra adományozott s a melyről az oklevél azt mondja: «cum suis circumstantiis, eatenus, quatenus de medio piscinæ per gyrum iactus sagittæ potest capere» t. i. a halat, mikor a vizsínét megközelítette.^{1]}

Ide tartozik talán az a két avét *számszerjé*^{2]} is, a mely Ecsed vára inventáriumában, halászszerzám közé keverve, helyet foglal.

Igen valószínű, hogy ez nem tartozott a halászmesterség népies részéhez, hanem ős idők magyar leventéinek úri mulatsága volt.

Maga a halászmesterség a xvii. század végéig így alakúl.

Voltak halászbokrok, kötések, vagy felekezetek, az u. n. *mansiók*, a melyek halásznemzetségek munkabíró férfiakból akként alakultak, a mint ezt a halászás módja megkívánta.

E bokroknak száma és ereje a halászó hely kiterjedésétől, a halászás módjától és legfőképen a nemzetségek népességétől függött.

Az egyes bokrok erejére nézve csak egy biztos adatunk van, az 1230-ból való, a hol a bokor ötös és hármás; és minthogy mind a két bokrot az apa fiaival alkotja, a szervezet patriarchalis volt; sokszorosan ma is az, kivált a magyarság őstelepein, a hol a halászat ősidőktől fogva szabad népfoglalkozás volt.

Folyt a halászat mesterséges halastavakban, tóságokban, folyókban, azoknak forgóiban, örvényeiben és holt ágaiban, erekben, vészekben, az ingólápokon — épen, mint ma is.

A halasvizetek tanyákra voltak felosztva; minden egyes tanyának külön neve volt; szóval a vizek gazdaságilag természetök szerint pontosan fel voltak osztva. A tisztán tanyahalászat, mely kerítő hálóval üzetett, volt a «piscatura», a vejszével, czégével, varsával üzött halászat, a «clausura, captura, laqueus, lacuna» volt.

1] Ez a mód Amerika indiánjainál ma is divik.

2] Az eredeti okiratban így írva.

Volt tehát mozgó vagy tanyahalászat, és volt rekesztő halászat, t. i. olyan, mely állandóan helyhez volt kötve; épen mint ma is.

A mozgó, vagy tanyahalászat szerszámai voltak:

1. A vizaháló; ma pipolaháló.
2. A gyalom, kátával; mint ma is a tóságokon.
3. A kecze, fenékenjáró szerszám.
4. A szák és váll, a mai ághegyháló.
5. Az inó, a mai kosztoshorog.
6. A métháló, a mai.

A rekesztő halászat módjai a következők voltak:

1. A czége, veréssel, kapuval, ebben a zsákhálóval.
2. A vejsze, tévesztő fejjel és rekesztő lészával.
3. A vézlés, mely a halaknak útját állotta.
4. A csecstó, mely a vizet duzzasztva, rávezette a czégerre és vejszére.

Ezenkívül mint átmeneti szerszám dívott a füles varsa, kivált tóságokban és mocsarakban.

Dívott azonkívül ősi időktől fogva a jég alatt való halászat, kétségkívül kátás gyalommal űzve, ünnepies kivonulásokkal; a puszkapor fölfedezése után kölyökágyúk alkalmazásával.

A halat tartották:

1. Bárkákban, melyeknek külön kikötőhelyök — a bárkarakodó — volt és véterben is.

2. Tartották ásott vermekben; a vésekben.

Mindezek ma is élnek és használatban vannak.

A halak közül a következőket ismerték:

1. Angolna; 2. Balin; 3. Csik; 4. Csuka; 5. Czompó; 6. Dévér;
7. Dörgécse; 8. Galócza; 9. Harcsa; 10. Héjjaskövi hal; 11. Héjatlankövi hal; 12. Ingola vagy kilencszemű hal; 13. Kárász; 14. Kecsge; 15. Konczhal; 16. Kophal; 17. Lazacz; 18. Lepényhal;
19. Menyhal; 20. Ökle; 21. Ónkeszeg; 22. Orsó fark; 23. Paducz;
24. Pisztráng; 25. Ponty vagy Pozsár; 26. Semling; 27. Süllő; 28. Sügér; 29. Tok; 30. Viza.

Egytől egyig ma is élő népies halnevek.

A régi magyar konyha ezeket körülbelül kétszáz és ötven féle módon készítette és tálalta.

Ismerték a sült és főtt halon kívül: 1. A fris halat. 2. A sós halat. 3. Az aszalt halat. 4. A füstölt halat. Épen mint ma is.

Voltak u. n. köteles- és szerhalak, mint: viza, tok, ponty, csuka és fogas, a melyek adóba, ajándékba, tálanként, tizedbe — illetőleg hetedbe — jártak.

A viza volt a legfőbb köteles vagy szerhal, mely sokszorosan a királyi udvartartás számára volt lefoglalva.

A halászság háromféle volt: királyi, jobbágy, mely az adományozások tárgyát képezte; de a törzsökös magyar telepeken a halászság mindenkoron szabad volt.

A királyi halászok «halos» nevet viseltek, IV. BÉLA királynak 1267-ben kelt oklevele szerint: «populorum nostrorum retiferorum, qui vulgo *halous* nuncupantur.»

Ezek a királyi halászok külön községeket is alkottak; a királyi halasvizeken tanyát vetettek s a czégét és vejszét gondozták.

A jobbágy halászság 12—50 fejszámban, 6—70 bokor számra adományoztatott; még pedig nemzetség szerint a munkabíró része.

A királyi és jobbágy halászság külön házakban lakott, ott, a hol községet nem alkothatott.

A jobbágy-halászok építkezések körül is szolgáltak; de mindig bizonyos napok kikötése mellett, a melyeken halászni tartoztak.

A szerhalak beszolgáltatása, a hálókötés és állítás rendezve volt.

A nád- és vesszővágás mellékes foglalkozás volt.

A nemessé avatott királyi vagy jobbágy-halász, kivétetett a halászok sorából és földet kapott.

A halgazdaság tekintetében:

1. Állítottak mesterséges halastavakat.
2. Gondoskodtak az ívó halak felvonulásáról.
3. Gondoskodtak az ívó halak elhelyezéséről.
4. Tenyésztették a kecsegét, a pisztrángot és kétségen kívül a pontyot is.

5. Megkülönböztették a halas és nem halas vizeket.

A halakban való adózás és osztozkodás soknemű volt: Volt hal-heted, t. i. vagy minden kifogott hetedik hal, vagy minden hetedik évben az egész halászat; folyt az adózás tál szerint is, úgy, hogy 70 bokor 60 tál halat szolgáltatott; volt megszabott szám a bőjti napokra

nézve, a midőn a hal nagysága is meg volt határozva; így IV. BÉLA király 1238-ban kelt levele szerint a helenbai halászok kötelesek voltak a dömösi monostornak hetenkint szerdán, pénteken és szombaton, a nagy bőjtben pedig mindennap harmincz-harmincz halat beszolgáltatni s az egyes hal 4 araszra volt meghatározva.

A piaczon járt a köteles halak után:

1. Egyes fris, vagy sós viza után 1 pondus;
2. Két tok után 1 pondus;
3. Minden kikötött bárka után két nagyobb hal;
4. Sóshal után «masánként», vagyis minden kötés után 1 uncia.

Volt osztozkodás község és uraság közt: a község a kifogott halnak három, az uraság egy negyed részét kapta.

KÁLMÁN király törvénye rendelkezett a monostorok halastavairól: «*Similiter decrevimus, piscinas, Monasteriis et Ecclesiis datas, alias quidem reddere, sed necessarias quotidiano Fratrum usui relinquere, nullas vero, nisi superfluas auferre.*»*

Az orvhalászatot egyházi átok, guzsbakötés és pénzbírság sújtotta.

Ez a régi magyar halászatnak okiratokból s az élővel való összehasonlításból merített képe. Rámondhatjuk, hogy részletesen kiművelt szervezet, a melyhez fogható egyáltalában kevés van.

És ez csak a «köteles halászat!»

E mellett léteznie kellett a ma is élő «kis halászatnak» is, annak, mely a kuttyogatóval, kosztos és fenékhoroggal, hosszú keczével, szigonynyal s más szerszámmal dolgozott, a melynek ősi voltáról a halászszerszám története nem egy adatot fog elősorolni.

Hogy ez nem volt köteles, ennek bizonyítéka az, hogy az okiratok nem emlékeznek meg róla.

De hogy volt, ezt — ősi szerszámán kívül — NÁDASDY TAMÁS levelezése bizonyítja. Ez a derék, igazi magyareMBER, kivel csak az imént ismerkedtünk meg, kedves élte párjával kijárt a pisztrángos patakhoz s belé vetette az «inót», azaz pisztránghorgot; szíve Orsikája pedig a kifogott nemes halat mindjárt ott, a természet ölen «hánta be az tejbe és úgy laktanak véle».

A kis-halász, a Pusztaszer körül lakó minden rendű halászsza!

* Corpus Juris. 1749. I. Cap. 16. lib 1. p. 147.

együtt, teljesen szabad volt mestersége űzésében s ha nyomta valami, az csak a piacz, a királyi haladó, a királyi újévi ajándék volt. Az bizonyos, hogy sem az egyik, sem a másik czéhes nem volt.

A czéh ott termett, a hol a feudalis nyomás és a német elem megnövekedett; de Rév-Komárom története majd bebizonyítja, hogy a magyar halász még ebben a békóban is «úr» volt: megemésztette a nyomást s az idegent megmagyarosította.

Ősi munkaerő az, mely mindezekben nyilatkozik.

E vázlat elején a következő szavak állanak: «Ősi népfoglalkozásokról csak úgy írhatunk történetet, ha azoknak jelenét minél alaposabban ismerjük.»

Vajjon e szavak igazak-e, ennek eldöntése a pártatlan bírálatra tartozik.

III. A MAGYAR NÉPIES HALÁSZSZERSZÁM ŐSI ELEMEI.

A magyar halászat történetének e részébe törött út nem vezet.

Az ősrégészet tudománya, különösen a mióta kutatásait szakszerűen, tehát rendszeresen végzi s a közönséges tapasztalást az összehasonlítással kötötte össze, sokat derített fel ugyan olyat is, a mi legtávolabbra eső őskorszakokra képes világot vetni; de egy adott nemzet ősfoglalkozásának élő eszközeit — tudtomra — rendszeresen még nem hasonlította össze a föl kutatott ősi eszközökkel; noha bizonyosra vehető, hogy ez igen hálás feladat.

Arra külön súly tartozik, hogy «egy adott nemzet élő eszközei», mert ebben rejlik a biztatás, hogy a töretlen úton is elinduljunk. A biztatás főoka a következő.

Az őstörténelemre vonatkozó általános ősrégészeti kutatás és következtetés, mint tudjuk, merő bizonytalanságok között mozog.

Semmi sincs egy bizonyos időponthoz kötve. Nincs biztos támasztékunk arra, mikor és hol lépett föl az ember, mily viszonyok hatottak őskorában reá, s így melyik volt legősibb állapota?

Nagy-fáradozással, szellemünk legjavát reá áldozva, elrendezzük gyűjteményünket kő, bronz és vas tárgyak szerint; de közbejön egy lelet, mely mind a három korszakunkat kártyamódra összekeveri. Ez reátanít az átmenetekre.

Az ész — mint mondani szoktuk — megáll; sőt még a képzelet is szárnyszegetten száll alá. Ha elég erő lakozik bennünk, ez csak egy irányban nyilatkozik: újabb meg újabb kutatásokra sarkal, ébren tartja a reményt, hogy többet gyűjtve, több világosságot nyerhetünk — talán-talán megfjtésekhez is jutunk!

Az őstörténelem mezején az egyik oldalon áll a földtani alakulatok titokzatos menete, idő szerint mérhetetlen korszakaival s azt

mondja, hogy minden átmenet — a fejlődés, a hanyatlás — mind átmenet!

A másik oldalon áll az embernek még homályosabb kérdése, — az emberi tudásnak elismert legnehezebb feladata — mert a kezdet és a végső rendeltetés beláthatatlan; legfeljebb képzelődésének délibábja űzi játékát avval, a ki saját lényének megfejtése után törekszik.

E nagy bizonytalanságok okozzák, hogy az őstörténelmi fejtegetések ingadozók, mint az az alap, a melyen mozognak.

De van e fejtegetéseknek egy jellemző vonásuk s ez az, hogy mintegy ösztönszerűen vissza-visszatérnek a most folyó élet jelenségeihez; reá támaszkodnak. Ez szolgáltatja a összehasonlításhoz a mintákat, a következtetésekhez a mértéket. És ez valóban az egyetlen szilárd pont, a melyre támaszkodni lehet.

Az élő magyar halászat élő szerszámai nemcsak hogy támaszkodnak az életre, hanem abból vannak merítve; kézzel foghatók, szemmel láthatók; a használat előttünk folyik. Ez mindenesetre szilárd talaj.

Az őstörténelmi eszközökről viszont áll az az egy, hogy eredetük szerint igen régiek — mint mondani szoktuk történelem előttiak, vagyis præhistorikusok: szemmel láthatók, kézzel foghatók, összehasonlításra alkalmasak.

Ha a tárgyaknak e két sorozatát egybevetjük s ezen az úton az egyiknek vagy másiknak használatát kideríthetjük: ez mindenesetre eredmény. Ez bátorít a kísérlet megtevésére.

E kísérlet legalább ennyit keres, ennyire törekszik — a letűnt korok s a mai élet tekintetében.

De van még egy másik szempont is, mely tisztán nemzeti alapról keresi a világosságot. Ez az ősrégészeti általánossal szemben a sajátlagos magyar szempont.

Ennek, az ősrégészeten kívül, ethnographiai, vagyis néprajzi jellege is van, mely azt követelné, hogy az élő magyar népies halászat szerszámaikat, fogásait más népekével hasonlítsuk össze s ezen az úton iparkodjunk megállapítani: mi a magyarság halászatának kizárólagos tulajdonsága; mi és mennyi az, a mit más nemzetekkel közösen bír, e közösség pedig, a multakra nézve, milyen tanúságokat szolgáltat?

Ezek ép oly fontos, mint érdekes kérdések s csak az kár, hogy a felelet — nem a dolog természeténél fogva, hanem azért bajos, mert

az élő népies halászatra nézve sokkal kevesebb a gyűjteményekbe és könyvekbe lerakott anyag, mint a mennyi kellene, sőt kevesebb, mint az ősrégészetié!

BLANCHÈRE nagy műve,^{1]} a német — legújabb — kézikönyv,^{2]} az angolok, a svédek irodalma kizárólagosan csak az iparszerű és illetőleg sportszerű halászatot tárgyalja, holott az oly fontos összehasonlító irányt kíváná, hogy a halászat, nem mint élő ipar vagy élő sport, hanem mint ősi népfoglalkozás tétessék kutatás tárgyává. Az iparszerű halászat a szerszám anyaga és berendezése szerint folyton fejlődve átalakul, sőt nemzetközi jellemet ölt; így a sport is; holott a halászat, mint népfoglalkozás, az ősi formákhoz ragaszkodva, bevilágít a multakba.

A néprajzi gyűjtemények, a mennyiben itt-ott halászati szerszámokat is foglalnak magukban, feltűnően tökéletlen anyagot őriznek. Így a magyar halászat összehasonlító elemeire vonatkozólag az első használható anyagot csak az a jelentés nyújtja, a mely a Berlinben tartott nemzetközi halászati kiállításról készült,^{3]} hol is a Wolga és a Kaspitenger népies halászata van tüzetesebb alakban tárgyalva.

Ez az anyag, az élő magyar anyaggal egybevetve, bizonyos szerszámok és fogások tekintetében, szembetűnő rokonságról tanuskodik; jellemző volta kétségbe sem vonható, mert bizonyos, hogy nyugot felé hazánkon túl nem terjed s hogy magyar földön is épen a legmagyarabb vidékek halásznépénél dívik.

Szóba jött, hogy az élő magyar népies halászszerszámok között, és azok között, a melyek Berlin gyűjteményeiben őriztetnek^{4]} s ó-vend eredetűeknek vannak elfogadva, rokonság van. Ennek a nézetnek volt valami jogosultsága, mert tény, hogy Magyarország dunántúli részének a multban voltak vend elemei, sőt vannak ilyenek ma is; a tüzetes egybevetés azonban csak egy pontban derített fel némi hasonlatosságot, mely a maga helyén ki lesz mutatva; de döntő súlylyal nem bír, mert csak a szigonynak megerősítési módjára

1] Nouveau Dict. Gén. des Pêches stb. Paris 1868.

2] Handbuch der Fischzucht und Fischerei, herausg. von M. von dem Borne. Berlin, 1886.

3] «Amtliche Berichte über die internationale Fischerei-Ausstellung zu Berlin.» Berlin 1881.

4] FRIEDEL ERNŐ, in litteris.

vonatkozik, anélkül, hogy a berlini szigonyok alak szerint típusok volnának.

Az ősrégészeti anyagokkal való egybevetés az élő magyar népies halászszerzőkre nézve a következő tanúságokat szolgáltatja:

1. A hálósúlyok, úgy a fenékhorgok súlyai is, sok esetben összevágának azokkal, a melyek magyar prähistorikus helyeken találtaknak s a bronzkorszaknak tulajdonítanak.

2. A magyar kovácsok készítette horgok szintén a bronzkorra emlékeztetnek.

3. Az egyágú szigony, alak és megerősítés szerint bronzkori; a magyar nyakló-szigony szerkezete még ősi.

4. A keszthelyi háromágú szigony megerősítés szerint bronzkori.

5. A magyar központi halásztelepeken dívó nádvágók megerősítés szerint bronzkoriak.

6. Az elveszett fenékhorgok fölkeresésére való fentők vagy kátek visszavágának a legrégebb czölöpépítmények korába, avval a különbséggel, hogy a magyar fentők óriási nagyságúak.

A néprajzi anyagokkal^{1]} való egybevetés ellenben a következő tanúságokat adja:

1. A magyar vejsze ázsiai jellemű; emlékeztet — kivált kapuja — még a japáni u. n. Yeri-re is;^{2]} különösen a Fertőn dívó u. n. kürtő;

2. Az Olt és Berettyó mentén dívó vetőháló azonos avval, mely a Kaspitengeren ma is dívik;^{3]}

3. Az oroszok, finnek és lappoktól a Fehértengeren úzótt jégalatti halászat rokon a magyarral;^{4]}

4. A muszka toknak a (Acipenser Sturio) Kaspitengeren dívó fogása azonos a magyar vizafogással;^{5]}

5. A Wolga-torkolatban dívó harcsa-fogás azonos a magyarral;^{6]}

6. Bizonyos magyar nádvágó szerzők alak szerint tiszta ázsiaiak.

Ezeken kívül egyáltalában kimondható, hogy a magyar népies halászat, szerzőmainak alakja szerint merőben elüt a nyugot-európai

1] Itt a néprajzot nem embertani, hanem csak a szerzőmre vonatkozó rokonság értelmében veszem.

2] Amtl. Bericht über die intern. Fischerei-Ausstell. in Berlin. Berlin 1881 II. p. 227.

3] Amtl. Ber. über die intern. Fischerei-Ausstell. Berlin 1881 p. 163. (II.)

4] U. o. p. 155. (II.)

5] U. o. p. 162. (II.)

6] U. o. p. 82. (II.)

népekétől, a mennyire t. i. ez utóbbiaknak népies halász-elemei ismeretesek; s vannak oly sajátlagos elemei is, a melyek eddig más helyekről nem kerültek. Ilyenek azok a magyar hálónemek, a melyeken a súlyozás, kő vagy téglá helyett, a ló, vagy ritkábban a marha alsó szárcsontjából készül; a magyar szigony, mely mindig kétágú s körömszerűen szakás; a lópokon dívó csikhalászat egyetemesen.

Az összehasonlító tárgyalásnak ez a módja itt van alkalmazva legelőször, noha megjegyzendő, hogy kis részletekre, például a halpeczekre, mások is alkalmazták, a mint ez az általános őstörténelmi részből ki is tűnik; de rendszeresen és következetesen keresztülvive sehol sincsen. A mennyiben a halászatról van szó, az ősrégészeti irodalom inkább arra hajlott, hogy a történelem előtti időkből származó anyagot a most élő «vad» népekével vesse egybe, tehát a régi mul-tak kezdetlegességét állítsa szembe a jelen kezdetlegességeivel.*

Noha ennek az iránynak jogosultságát teljesen elvitatni bajos, még is bizonyos, hogy érték szerint csak csekély eredményt mutathat föl; s ez természetes is.

A régi korszakok maradványai mindenesetre az emberiség kisebb-nagyobb részeinek általános művelődési fokáról tesznek tanubizony-ságot s egyszersmind magukon viselik bélyegét a viszonyok összességének, a melyek között az ember élt; összefoglalásoknál tehát az egymás fölébe temetkező nemzedékek művelődési maradványai sokszorosán okozatos összefüggésben is vannak, épen úgy, mint a földkéregnek egymást borító vagy áttörő rétegei, a bennök rejlő szerves maradványokkal együtt.

Ez a hasonlat annyira találó, hogy a részletesebb kifejtést is megérdemli.

A földtan tudománya egy adott ponton meghatározza az elérhető réteget s azután kérdést intéz a föld felületéhez vagy mélységéhez: hol található ugyanazon réteg?

A kutatások során nyert feleletekből, a felkutatott egynemű rétegnek egész színtárait följegyezi térképein s így haladva deríti ki a szerkezetet; így állapítja meg a rétegek képezte korszakokat.

Az őstörténelmi kutatás hasonlóképen; meghatározza a lelethelyek

* Így tette RAU CH. «Prehistoric Fishing» 1884.

maradványait, anyag, alak, szerkezet és fekvés szerint s ezen az uton iparkodik a művelődés korszakait megállapítani.

S valamint a geologus nyomról-nyomra követi például a rég kialakult tűzhányó hegyeket, az ősrégész is nyomra iparkodik követni a rég letűnt ősnépek mozgalmát, járás-kelését, megtelepedését és enyészését is.

A geologus kutatásai során fölkerül a föld mai felületére, az ősrégész az emberi lét mai szintájára.

Igy haladva, az ősrégészeti anyagot a mai, valódi népfoglalkozások anyagával egybevetve, nemcsak a távol multakra nézve, hanem a jelenre is becses tanulságok kínálkoznak; mert a valódi népfoglalkozások — első sorban pedig a halászat — szerszámra, fogásra nézve szívósan ragaszkodnak az ősihez, az öröklöthöz, s így bevilágítanak a multba s egyszersmind a néprajzba is; kivált a népfoglalkozás rokonsága tekintetében.

A «vad» emberek szerszámával való összehasonlítás csak a kezdetlegesség fogalmára épít, mely azonban alapnak ingatag.

A ma élő vad népek el vannak maradva, merőben ki vannak lökve az emberiség fejlődési menetéből; mindnyája oly sajátlagos viszonyok behatása alatt áll ma, a melyek a rég letűnt korszakok emberének viszonyaival szerves kapcsolatba nem is tehetők, tehát a fejlődés egyetemes menetére nem is vethetnek világot.

A ma élő vadnépek úgy viszonylanak az embertan tudományához, mint Ausztrália állatvilága a többi földfelületéhez: a föld utolsó nagy változásai menten hagyták e világrészt s így ez kivételbe esett a rendes fejlődéssel szemben.

Ez igazolása annak az összehasonlító módszernek, a melyből a könyvnek e szakasza folyik.

Mielőtt azonban az anyag rendszeres tárgyalására térnénk, még egy pillantást kell vetnünk arra a beosztásra is, a melyet a mai tudomány az anyagra alapított.

Az ősrégészet még ma is három — illetőleg négy* — korszakot különböztet meg. Legrégibb korszak az u. n. kőkorszak, ezután a réz-és bronz-, végre a vaskorszak van elfogadva, a mint erre már reá is mutattunk.

* A PULSZKY FERENCZ vitatta rézkorszak volna a második.

A halászatra ez nem illik réá teljesen, a mi e foglalkozás természetéből önkényt folyik is, a hol t. i. a fa természetszerűen nagy fontossággal bír s éppen ezért birhatott a legrégibb korszakokban is.

Ha a lekelő kőszakózákat tekintjük, a melyek közfelfogás szerint a legrégibb halászszerzők közé sorolhatnak, legott felötlik a kérdés: mi következett azután, mikor az ősember a kőfejszével léket ütött a jégbe? mivel halászott? horoggal, szigonynyál, hálóval? Erre nincs biztos felelet.

Ezenkívül láttuk azt is, hogy a csont, illetőleg szaru, mindig nagy szerepet játszott, éppen a legrégibb korszakokban is.

A fa, az elpusztult; de bizonyos, hogy a kőfejsze nyele csak fa lehetett, a csontszigony nyele azonképen.

Nem menekülhetünk attól a föltevéstől, hogy a fa, a nád a legrégibb korszakokban is nagy hivatással birtak a halászatban, már azért is, mert a dolog természeténél fogva az u. n. rekesztő halászat követelheti magának az ősiség kérdésében a legelső helyet.

Elállani a hal útját s bizonyos irányokba terelni: ezt a természettől, az áradó pataktól, folyótól, a dagadó és apadó tengertől tanulhatta az ember s a verés, a vézslés eszméje annál könnyebben jött eszmekörébe, mert a fa, a nád könnyen idomítható s e tulajdonságot észrevehette. Hiszen már a tűz révén is szükségképpen megismerkedett az anyag tulajdonságaival.

És a faneműek ősi használata mellett szól maga a jelen is, mert a rekesztő halászat mindenütt dívik, valóságos *világhalászat*; a fa a halászatban, mint iparban és népfoglalkozásban mindig első helyen szerepel.

Igaz, hogy a messze multakban nyoma veszett, mert mulékony anyag.

És mi az a rekesztő halászat?

A vizet elterelik természetes medrétől s ez utóbbit elrekesztik, úgy, hogy a benne lévő hal szárazon vagy oly kevés vízben marad, hogy kézzel kifogható; ez a *duga*; minden bizonynyal ősrégi mód.

A vizet egész szélességében, vagy részben, sűrűn levert husángokkal vagy nádfalakkal átfogni s így a halat «falhoz szorítani»: ez a *vézslés*, *verés*, illetőleg a *czége*.

A husángokból vagy nádból alkotott rekesztő falat előbb öblöze-

tekkal, utóbb öblözetes tévesztőkkel, u. n. fejekkel ellátni: ez a *vejsze*. Ezeket a tévesztőket a helyváltoztatásra alkalmasakká tenni, a halat verésekkel feléjük terelni: ez a *vesszővarsa*.

Az utóbbiakhoz fánál, illetőleg vesszőnél, nádnál, egyéb nem kell.

Tisztán magyar szempontból úgy alakul a sorrend, hogy a magyar királyok adományleveleiben, már a legrégebb időben, és ott, a hol a halászat módja az okiratban ki van fejezve, első sorban a rekesztő halászat szerepel u. m. a *varsa* (1094), a *vejsze* (1200), a *czége* (1248); ettől a halászási módok régiségére nézve a bizonyító erőt nem lehet megtagadni.

Most pedig áttérhetünk a szerszámok összehasonlító tárgyalására; elkezdvén a sorozatot azokkal, a melyek magyar szempontból történeti becsűek.

MAGYAR TÖRTÉNETI HALÁSZSZERSZÁMOK.

A magyar halászat történeti mesterszavairól írva, a magyarázat, illetőleg bizonyítás első sorban az okiratok szövegére támaszkodott s az is főtörekvés volt, hogy az okiratok mesterszavait az élő nyelvben fölkeressük s ezen az uton minden kétséget kizárjunk.

Ezekután ennek a szakasznak csak az a feladata lehet, hogy magukkal a tárgyakkal vagyis szerszámokkal megismerkedjünk.

Első sorban áll a reszkető halászat, a melyről e szakasz bevezetésében megemlékeztünk.

a) A CZÉGE.

A régi okiratokban: Chege, Zeege, Zege, Zeyge, Seyge, Zeyge, Zegge, Szegje, Segye és Segs-tó; latinul: captura.

Az angol, német és franczia halászat ismer egy hálót, mely a magyar piszke-hálóval egyezik s a mondott népeknél oly nevet visel, mely a magyar czégre emlékeztet. A nevek im ezek, németül: Sege, Zege, Sägenetz; angolul: Seine, francziául: Saine, Senne. Kétségtelen dolog, hogy mind e nevek a görög húzóháló nevéből erednek, a «szagéné»-től* s innen a latin sagena húzóhálótól, mely hálónemet, a vetőháló mellett, az apostolok is használták.

* σαγήνη — Zugnetz.

Hogy a magyar *czége* épen csak rokon hangzású és valójában egészen más természetű halászszerző, az már abból következik, hogy Magyarországon, helyhez kötve, királyi adomány tárgyául szolgált. Adományozták a *czégét* a magyar királyok úgy, mint akár egy várat, vagy földet s így helyhez kötött szilárd alkotmánynak kellett lennie; az is volt, a mint ezt az élő szó, élő szerző és élő gyakorlat, minden kétséget kizárva ma is bizonyítja.

A magyar *czége* háromféle; mind a három formájának lényege az, hogy a vízfolyás elrekesztessék s a hal kényszerítve legyen az átkelést, vagy menekülést egy bizonyos ponton megkísérteni, a hol azután a fogókészülék be van állítva.

34. ábra. Székely *czége*.

A terelő készülék a *czége*; a fogókészülék helye a *kapu*, mely utóbbi nyilván egyezik a régi okiratok «*Kapusfeu*» kitételével, mert a tömlöcz rész maga a *fej* vagy *fő*.

A legkezdetlegesebb forma a székelyek *czégéje* (34. ábrája), hol a kövekből rakott V alakú rekeszték (*cz*) a *czége*, ennek csúcsa (*k*) a *kapu*, a melybe a vesszőből fonott *bocskorvarsa* van beállítva.

A *czégének* ez alakja kiválóan hegyi patakokban dívik. A halász arra ügyel, hogy a víznek a *kapu* felé nagy esése legyen. Hogy minél sebesebb folyást érjen el, a V fenekét vesszőből fonott vésléssel rakja ki, mely sokszor a *bocskorvarsának* közvetlen folytatása. Mire a *czégét* berendezte, gübülő rudat ragad a kezébe s jó messziről üzni kezdi a halat, mely, megriadva, nyílsebesen tovairamodik, belékerül a V-be, melynek esése belésodorja a *bocskorvarsába*, a melybe a hal beléékelődik, miután fejét és úszószárnyait ösztörte-zúzta.

Van eset, hogy bocskorvarsát sem állítanak a *czége* kapujába, hanem csak egy nyaláb galyat szorítanak be pár kővel lenyomva, mert ez is elég, hogy a sebes sodrás a halat belévágja s összeroncsolja.

Csak a rangosabb halász veszi elő a farszákhálót, hogy a kapuba beállítsa s a halat tisztán, elevenen kifogja. Ez rendszeren többedmagával jár: egy-két koma gübüil, azaz hajtja a halat, a főhalász pedig a farszákhálót állítja be.

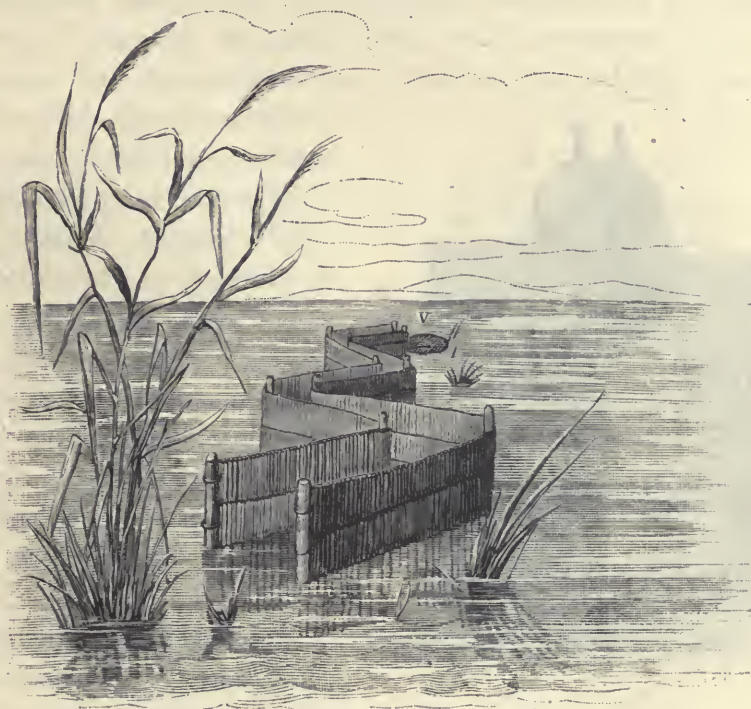
35. ábra. Magyar czége.

A székely *czége*hez képest a *magyar czége* sokkal fejlettebb rekesztő halászszerző (35. ábra), a melynél egy czölöpökre fektetett gerenda fogta át a vizet s e gerendához támaszkodott a sűrű karó-verés, mely a hálnak útját állotta; a verés közepén kihagyás, vagyis *kapu* volt, a melybe a halász a kamzsahálót beállította, a mint ezt az ábra föltünteti. Az alkotmány oly szilárd, hogy a halász a kapu fölött a gerendán foglalt állást s úgy tette be s emelte ki a hálót.

Ezt a magyar *czéget* tartom én a történeti *czégenek*, mely adomány tárgyát képezte; természete szerint alkalmas volt arra, hogy nagy folyót is átfoghasson s az óriási vizát is az ember hatalmába ke-

rítse, tehát az okiratok szava értelmében «*captura usonum*,» azaz: vizafogó lehessen.

A *czigány-czége* (36. ábra) mely Komárom tóságaiban dívik, noha alkalmazása szerint — tavakban — közeledik a vejszéhez, — mégis igazi *czége*; halterelő, tehát czégés része alapijában szintén V szerű; de menetében többszörösen könyökszerűen meg van törve, nyil-

36. ábra. Czigány czége.

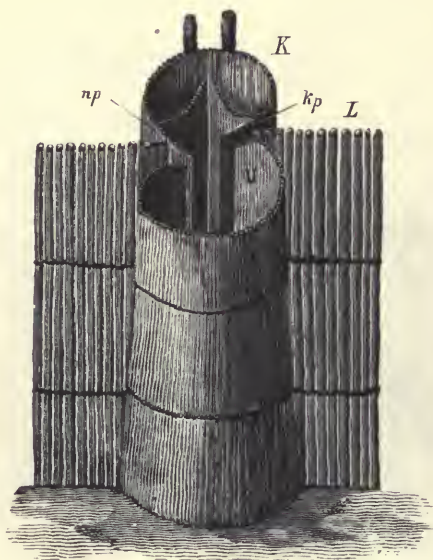
ván azért, hogy a netán megforduló halat megtéveszsze. E *czége* kapujában egy zsákszerű háló (V) van alkalmazva, mely a tulajdonképeni fogókészülék.

Mielőtt a czégét elhagynók, szükséges megjegyezni, hogy mindazok az újabbkori magyarázatok, a melyek a «*Csege, Czége*» történeti mesterszavakat mesterséges gát értelmében általános érték szerint veszik, nyilván rossz nyomon járnak, mert a *czége* régi okiratainkban kizárólagosan csak halászattal való összefüggésben fordul elő, s hogy mi lett légyen, ezt minden kétséget kizáróan mondja nekünk a magyar halászat élő mesterszava és gyakorlata.

b) A VEJSZE.

A régi okiratokban: veiz, weyz, wyz, weyzhel, ikerweyz, coneweyzi, jákoweyzi, Andraweyzhele; latinúl: clausura, laqueus.

Történeti irodalmunk, a mint tudjuk, a halastavak megszámlálhatatlan sokaságának föltevésében odáig jutott, hogy régi okirataink magyar mesterszavait, a melyek a fogalom biztosítása miatt vétettek föl az egyébként latin szövegbe, előszeretettel halastavaknak érti és magyarázza. Ezen az úton odáig jut, hogy pld. IV. BÉLA királynak 1268-ban kelt okiratából, mely arról is szól, hogy a komáromi várispánnak Megyernél

37. ábra. Magyar vejsze.

tizenhat «weyzhele» volt, azt következteti, hogy ez ugyanannyi «halastó». A mennyire az okiratok a szerkezetre is vetnek némi világot, legkivált a «weyz»-zel kapcsolatban, ebből keletkezett a történetíróknál az a föltevés is, hogy voltak oly «halastavak» is, a melyek tavakban és folyókban «külön elrekesztés» által készültek.

Kétségtelen, hogy a vejsze adomány tárgyát képezte, tehát más, mint helyhez kötött

halas nem lehetett; de hogy nem volt halastó, azt az élő mesterszó, élő szerszám és az élő gyakorlat bizonyítja. Itt is a rekesztő halászat-tal van dolgunk.

A magyar vejsze (37. ábra) jogosan követelheti magának, hogy magyar történeti halászszerzám legyen, mely egykoron királyok adományát képezte.

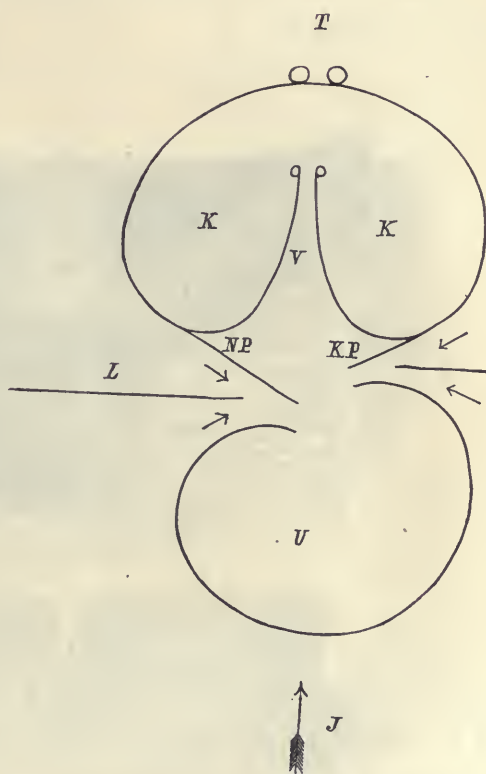
Rendesen fallá összekötött nádból, ritkán vesszőből való s szilárdan le van verve.

Részei: a *lésza* (L) mely az elrekesztett víz szélességéhez képest, kisebb-nagyobb távolságra, sövényyszerűen nyúlik s a halszűrt útját állva, ezt arra kényszeríti, hogy átbúvót keressen.

Az átbúvó egy tévesztő, mely — akár víz mentében, akár ellenében jöjjön is a hal, prédául ejti. Ez a *vejsze feje*, melynek részei a *kürtő* (*K*), a melyben a hal megfogódzik; a *nagypelöcze* (*np*), mely a halat tereli; a *kispelöcze* (*kp*) hasonlóképen; az *udvar* (*U*), a melybe a hal legelőször betéved, hogy utóbb a *kürtőbe* jusson és fogva legyen.

Hogy e fej szerkezete egészen világossá váljék, ám álljon itt az alaprajz (38. ábra).

Itt *J* a vízfolyás irányát mutatja, ha folyásban áll a vejsze. *L* a *lésza*, a melyhez egyfelől a *nagypelöcze* (*NP*) másfelől a *kispelöcze* (*KP*) idomúl, úgy, hogy a hal mindkétfelől négy irányban — mely kis nyilakkal van jelölve — kísértheti meg az átbúvást; de mindannyiszor az *udvarba* (*U*) kerül. Itt körülúszva mindig arra tart, a merre a legtágasabb tér nyílik, t. i. *V* féle, hol átbúvik s a *kürtőbe* (*K*, *K*) kerül. A *kürtőben* azután körül uszkál; de élben állván a szűk átbúvó, ezt sohasem találja meg. A halász a merítő szákkal a *kürtőbe* nyúl, s kifogja a benneszorúlt halat; *T* a tartó karózat.

38. ábra. A magyar vejsze fejének alaprajza.

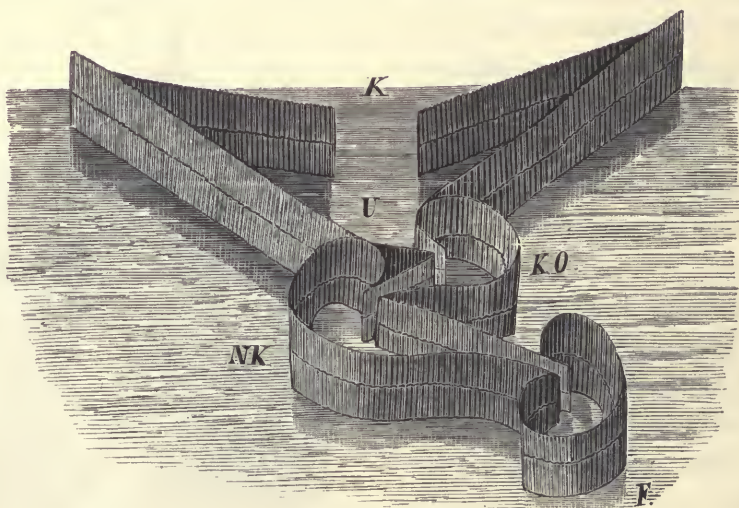
Ott, a hol egy tavat, vagy széles vízfolyást kell a *vejszével* elrekeszteni, a *lésza* hosszában több fejet alkalmaznak s a *lészát* kanyarogva, vagy könyökösen viszik, mely esetben a fej, mindig a könyökbe esik.

A legkifejlettebb alak minden bizonynyal a *Fertő* tó partján lakozó magyarságnak u. n. *kürtője*, mely szerfölött szövevényes és kimivelt rekesztő szerszám, a mint ezt a 39. ábra mutatja.

Ez a nagyérdékű vejsze rendkívül szövevényes és kivált *kapuja* (*K*) az, a mely a japán *Yerivel* rokonnak mutatja.*

Az egész válogatott nádból való, korczevesszővel kitünően kötött s részei szerint a következő; *K* a kapu; *U* az udvar; *K O.* a kotrócza; *Nk.* a nagy kotrócza (Saród), «szerszám» (Hegykö), *F* a fej, a melyben a hal megfogózik.

Hogy e nevezetes szerszámot egészen megértsük, álljon itt az alaprajza is (40. ábra).

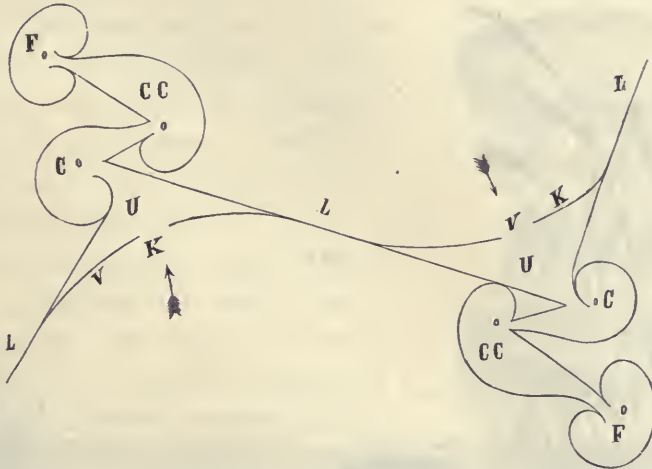
39. ábra. Kürtő.

Itt *L, L* a lésza, vagyis nádfal, a melylyel a körülményekhez képest az átjáró helyet elrekesztik, még pedig mindig könyökösén. A könyökökbe van alkalmazva a tulajdonképpeni *kürtő*, vagyis hal-tévesztő. A hal a nyíl irányában kísérti meg az átjárót s oda kerül az első veréshez (*V*) melynek nyílása (*K*) a *kapu*, innen belé kerül az *udvarba* (*U*) innen az átbúvón a *kotróczába* (*o. C.*) innen ismét egy másik átbúvón (*o. C. C.*) a *nagy-kotróczába*; innen végre az utolsó átbúvón a *fejbe* (*o. F.*)

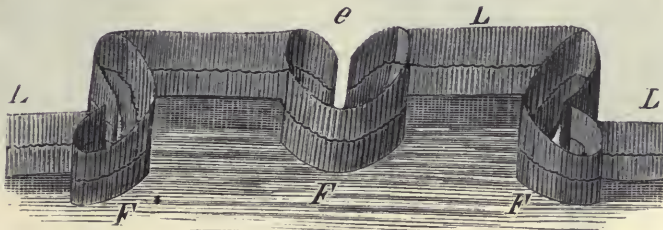
A Beregben és Ungban dívó, vesszőből kötött vejsze (41. ábra) átmeneti alak, a mely a magyarság szerszámától a szlávokéhoz — köznéven rácához — vezet.

* Igen nagy kár, hogy e japán kürtőnek alaprajza az i. h. nincsen meg s egyelőre pótolhatatlan.

Itt a könyökösséget nem a lésza (L , L) hanem a kürtő vagy fejnek (F) különböző irányba való fordítása alkotja meg, mint mondják «mindenfelől várja a halat» s ez a mód finom biológiai ismeretre vall, mert az akadályra találó hal végig tapogat a falon és — sarokra akadva — bekanyarodik. Így ha az előlről (e) váró fejet elkerülte is, az oldalt állók egyikébe téved és fogva van.

40. ábra. A Fertő melléki kürtő alaprajza.

41. ábra. Beregi vejsze.

A magyar vejszénél sokkal egyszerűbb a rácz vejsze (42. ábra), mely magyar földön a ráczságnál és oláhságnál, elvéve azonban a magyarságnál is dívik s leginkább tavakban használatos.

Ez csak lészából és kürtőből áll; az udvar és a pelőczék hiányoznak.

A vejszének ez a neme majdnem mindig könyökösen terjed s a fej nyílása felváltva erre, majd arra áll, a mint ezt a 42. ábra mutatja, úgy hogy bármely irányból jöjjön is a hal, okvetetlenül kürtőbe kerül.

Nádas tavakban a halászok fölhasználják lészák helyett a tömött nádüstököt s a fejeket a nádüstökök átjáróiba állítják be; ilyen módon lehet egy halásznak egy és ugyanazon tóban tíz-husz *vejszehelye* is, mint volt régente a komáromi várispánnak tizenhat, a Megyerieknek öt. A hol a helyiség viszonyainál fogva két *vejszefő* közel áll egymáshoz, ott keletkezik az *ikervejsze*; a tulajdonos szerint pedig,

42. ábra. A rác vejsze.

mint régente állott, Jakabvejsze, Kónyivejsze, András vejszehelye, úgy áll ma a Kis Pál, Nagy Pál vejszéje.

c) A VARSA.

A régi okiratokban: Ansa és Worsa; a szótárakban Verse is.

A varsák között, a melyek számos alakban és szerkezetben élnek, a ma is élő *fülesvarsa*, mely taraján fület visel — a melynél fogva kiemelhető — s a mely vesszéből van fonva, tarthat jogot arra, hogy a magyar történeti halászszerzők között helyet foglaljon, mint-

hogy neve a régi okiratokban előfordul, s a vele való halászás joga adományozás tárgyát is képezte, a mint ez már a mesterszavak között föl is volt említve.

A füles-forma kétféle: tömött fonású, csíkokra; és ritka kötésű, mindenféle halra; alkalmasint az utóbbi az, a melyet a régi okiratok ansa alatt értenek.

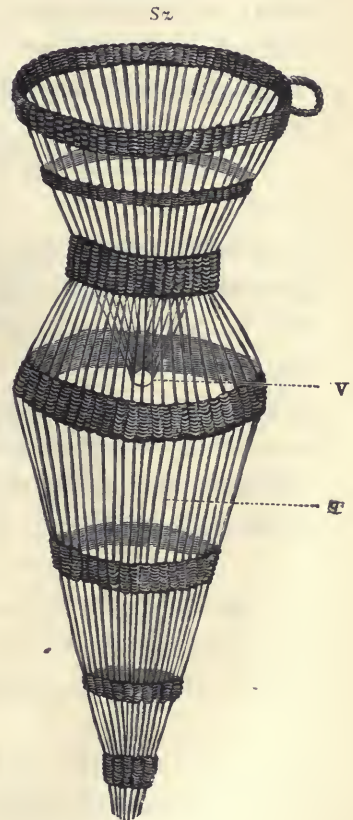
A legszebb kötésű s olyan, hogy derék hal is kerülhet belé, az, a mely a Krasznán — Kis-Majtényban — dívik (43. ábra) a hol igen ősi ízű halászat él, több oly szerszámmal, a melyen se fonal se szög; sőt a mely tisztán vesszőből és háncsból készül.

Itt Sz a *varsa* szádja vagy taraja, a melyen a hal betéved; taraján van a fül, a melytől latin neve (*ansa*) ered; V a vörcsök, a melyen áthaladva, a hal a tömlőczbe (T) kerül belé, a honnan többé nem szabadúlhat, mert a tömlőcz fara csóvával van bedugva.

A *varsa* átmenetet képez a rekesztő halásztattól a mozgóhoz s többféle alkalmazása dívik. Behelyezik folyókba partmentében, néha halterelő verést is alkalmazva hozzá; vagy tavakban nádüstökök átjáróiba; rendszeren éjszakára rakják be, reggel pedig kiemelik s ez a kiemelés az okiratokban előforduló «*elevatio ansarum*».

Ezek a szerszámok azok, a melyek valóban történetiek s természetüknél fogva csak ezek lehettek adomány tárgyai, mert helyhez kötve, az ellenőrzést, a jogélvezet e főfeltételét, lehetővé tették.

Az, a ki a halászati jogot élvezte, jelen lehetett, vagy kirendelhetette emberét, valahányszor a *czége* kamzsahálóját kiemelték, a *vejsze* kürtőjét merítették, a *varsákat* kiemelték: tudta hol és mily időben keresse embereit, mert a szerszám helyhez volt kötve. A mozgó halá-

43. ábra. Fülesvarsa.

szat kevésbé volt alkalmas erre, mert az eltagadásnak tágas tért nyitott.

A mozgó halászatra nézve nem döntött a szerszám, hanem a terület; adományoztattak halásztanyák — alkalmasint mindig a legjobbak, úgy hal, mint meghalászás tekintetében — s a halászás módja az ellenőrzés módjával együtt a jogélvezőre volt bízva; gyakorolhatta, a mint tudta; az adományozás e neme mint «piscatura» vagy «piscatio» szerepel az okiratokban, tehát tanyahalászatot, a gyalommal vagy öreghálóval valót jelentett, a mint ez már a szóegyeztetés szakaszánál ki is volt mutatva.

De ezeknek a rekesztő szerszámoknak még más jelentőségük is van.

A kőből rakott *czége*, kivált ha *kapujába* nem *varsa*, hanem csak ágnyaláb van betéve, hogy a hal összetörje magát, valóban őstörténeti kezdetlegességű; majdnem teljes biztossággal fogadhatjuk el, hogy ősi korból eredve maradt reánk. S szorosán véve a rekesztő halászat többi alkotmánya — a még a *varsa* is, mihelyt verésekkel van ellátva — a kő-czégének csak fejlettebb változata.

Ezek tehát a maguk összességükben mindenesetre ősrégészeti jelentőséggel is bírnak.

IV. ŐSRÉGÉSZETI ÉS NÉPRAJZI VONATKOZÁSÚ MAGYAR HALÁSZSZERSZÁMOK.

A fejtegetés során haladva, következik az az anyag, mely hivatva van az élő magyar népies halászatnak az ősrégészeti leletekkel való rokonságát kimutatni.

1. A HÁLÓ- ÉS FENÉKHOROGSÚLYOK.

A súlyozó köveknek a halászat gyakorlatában való szerepéről tüzetesen egyelőre nem szólunk, mert ennek ott a helye, a hol az élő halászati módok részletes bemutatás tárgyai lesznek.

A mi azokat a mesterszavakat illeti, a melyeknek alkalmazása már itt következik s nem mellőzhető, ezekre nézve a Mesterszótár megadja a felvilágosítást; teljesen majd kidomborodnak azok a könyv későbbi szakaszaiban.

A hálósúlyokról, úgy azokról is, a melyek a fenékhorgon alkalmaztatnak, általános tekintetben a következőket kell előrebecsátani.

A hálókra alkalmazott súlyoknak háromféle a rendeltetésük:

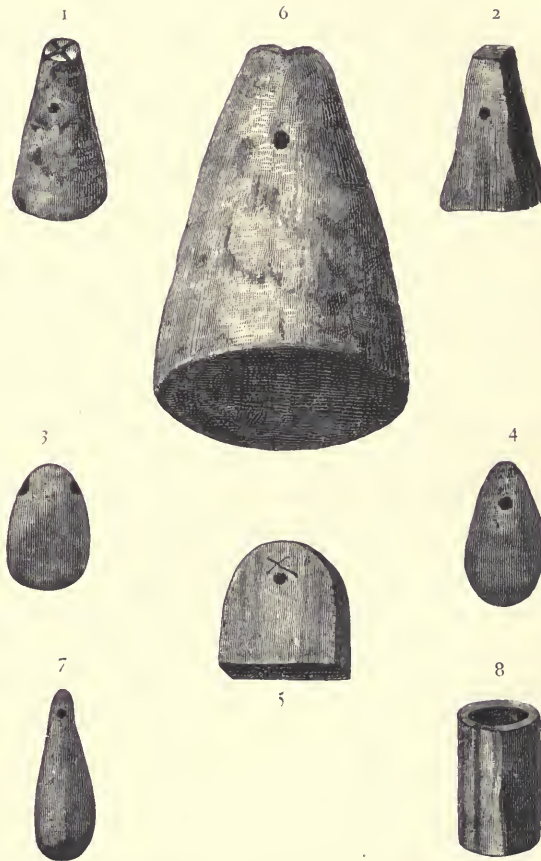
1. Hogy a háló a vízben bizonyos, legtöbbször függőleges, falszerű állásba jusson s így a hálnak útját állja; e végett a köveknek mindig megfelel egy úszó fa, az u. n. para, palla stb., mely a háló fölét a vízszínen tartja, míg a súly a háló alját lesülyeszti; ezek súlyok a *hálókövek*.

2. Hogy a háló húzásközben bizonyos irányban vezethető legyen; ezek a súlyok a *csattkövek*.

3. Hogy a hálónak az a része, a melyben a hal megfogószik.

nyitva, illetőleg kinyujtva maradjon; ezek a *torok-* vagy *monykővek* és a *kála-*, *seggi-*, vagy *szepikővek*.

Hozzájárulnak ezekhez kivételképpen azok a súlyok, a melyek a hálónak bizonyos részét jelezik, hogy a halász megtudja róluk, vajjon a háló egyenletesen jön-e ki a vízből. Ezek a *tűzsérkövek*.

4. ábra. — Őskori hálókövek. 1. Szihalomról; 2. Ugyanonnan; 3. Szentes; 4. Szihalom; 5. Pécsvidéke
6. Tószeg; 7. Ó-Egyiptom; 8. Körös-Tarcsa: Turbukvas (újkori).

Az ősrégészeti kövekről tudnunk kell, hogy kétfélék vannak, u. m.

1. Halászsúlyok;
2. Takácssúlyok.

A halászsúlyoknál a felismerés a kopás alapján történik, mert a hálónak a halasvizek iszapos, homokos, kavicsos fenekén való vonszolása a követ, mely újkorában rendszerint kupalakú és szegletes,

cseppformára koptatja; holott a takácskő leginkább a lyukán kopik és töréseket, csorbításokat mutat.

Ezek után rátérhetünk a kövek tárgyalására, még pedig tisztán azon az alapon, a melyet egyfelől a magyar Nemzeti Múzeum kitűnő ősrégészeti gyűjteménye, néhány más járulékkal, és evvel szemben az az anyag nyújt, a mely a mai magyar halászság szerszámján található.

A mennyiben itt-ott más anyagnak a belevonása elkerülhetetlen, az a maga helyén meg lesz mondva.

A 44. ábrán bemutatott sorozatban az 1. ábra kúpalakú, kerek, a 2. ábra kúpalakú szögletes hálókövet mutat, még pedig új, használatlan korában, holott a 3. és 4. ábra a használat folytán csöppformára elkopott hálókő. Legott feltűnik, hogy a lyukak, a melyeknél fogva a kötés történik, kikopást nem mutatnak, a mi onnan van, hogy a vízben a kopás más törvény szerint történik; mert a kő súlya, s így hatása a madzagra, lényegesen meg van változtatva.

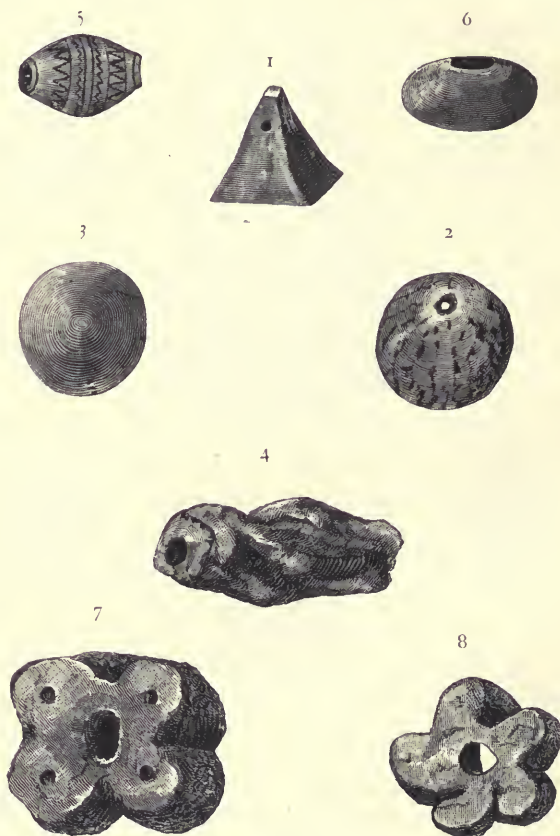
A 7. ábra szintén kopott hálókövet mutat, a mely az ó-egyiptomi halászbokor — lásd 25. ábra — hálóján látható után van kirajzolva s egyáltalában a 4. számú ősrégészetinek — Szíhalom — megfelel.

A 6. ábra torok- vagy monykő; ez arra való volt, hogy a háló kátáját — zsákját — nyitva tartsa; holott az 5. ábra oly követ mutat, a mely lapos-íves formájával megzavarhatna, ha — mint ki fog tűnni — az élő halászat galacsér köve nem nyújtana kellő felvilágosítást.

Folytassuk egyelőre az ősrégészeti sorozatot. A 45. ábrán az 1. számú rajz egy kiváló alakú, használatlan hálókő, alkalmasint kavicsos medrekre való, erre mutat kiszélesítése ott, a hol a kő a kopásnak leginkább ki van téve. A 2. számú kő már u. n. *galacsér*, a melyvel az élők között majd megismerkedünk; a 3. számú golyóalakú *káta*- vagy *seggi*-kő, míg a 4. számú a *turbuk*-kövek közé tartozik. Mindezek az alakok — a mint későbbben látni fogjuk — a folyó vagy egyáltalában halasvíz fenekének természetéhez vannak alkalmazva s részben igazi súlyozók, részben feszítők vagyis *káta*-kövek.

Az 5. és 6. számú kövek azok közé tartoznak, a melyek az ősrégészeknél az «orsókő» elnevezés alatt járatosak, némelyek szerint azonban a nyílak súlyozására is szolgálhattak. Annyi bizonyos, hogy az

orsókövek között számos olyan van, a melynél a kopás minősége reá mutat, hogy az vízben kopott, mert a felület bizonyos fénytelen simaságú; de a mai hálófölszerelés analógiái is erős érveléssel szolgálnak a mellett, hogy nem orsó-, hanem nagyobb részben hálókövekkel van dolgunk; sőt az a körülmény is e mellett szól, hogy e kövek leginkább halasvizek mentén fekvő őshelyeken találhatók.

45. ábra. Őskori hálókövek. — 1. Szihalom; 2. Csépa, Pokaháza; 3. Míkola; 4. Szentés; 5. Szelevény; 6. Szelevény; 7. Szentés; 8. Sövényháza.

Az, hogy némelyik ékítményes, háló jelre magyarázható, tehát *czéla-* vagy *bötök-kövekké* avatja azokat egyfelől, másfelől az a rendeltetésük is lehetett, hogy a háló tulajdonosa szerszámát mindig föl ismerhesse; tehát *jeles-kövek* lehettek.

A 7. és 8. számú kövek nyilván *tűzsér* minőségűek, a melyek a húzóháló szárnyainak részeit jelezték s lehetővé tették, hogy a

szárnyak kihúzása egyenletesen történjék. És minthogy ez az u. n. *összevadás* csak a kátás gyalomnál fontos, bizonyos, hogy ezek a *tűzsérkövek* nem az öreghálóról, hanem a gyalomról valók.

Mindezekben a köveken kivehető, hogy mindenik rendeltetéséhez képest eredeti készítmény; agyagból kiformálva kiégettetett.

A mai hálókövek csak némely vidéken készülnek így; legtöbbje

46. ábra. — Hálókövek. 1. Hódmező-Vásárhely; 2. Bodrogköz; 3. Körös-Tarcsa; 4. Algyő; 5. Ólomkarika, általánosan; 6. Kenesse; 7. Tihany; 8. Tihany; 9. M.-Velenceze, nyárfa kéregből készült jel; 10. Tihany; 11. Tihany.

kalapács, véső és szekercze segítségével téglából van formájába tördelve.

A mai hálókövek előttünk álló első sorozata (46. ábra) már az első pillanatra is határozott rokonságot mutat a letárgyalt ősrégészeti kövekkel. Az 1. számú, a Hódmező-Vásárhelyről való, alak szerint megfelel a 45. ábra 5. sz. ősréginek; a 3. Körös-Tarcsáról való, meg-

felel a 45. ábra 2. számú ősréginek; a 6. számú Algyőről való kátakő megfelel a 45. ábra 3. számú ősréginek. Úgy találjuk, hogy a 4. számú ólomkarika, alapjában véve «orsókő» alakú, ormós mint a 45. ábra 5. számú ősrégi *czelakő*; hogy a 44. ábra 8. számú *turbukvas* megfelel a 45. ábra 4. számú ősrégi *turbukkőnek*; szóval, hogy a jellem nagyban és egészben ugyanaz a régieknél és a maiaknál. A tihanyi 8. számú *tűzsér*, mely a hálószárnny felelhosszának a jele, igaz, hogy elüt az ősrégi *tűzsérkövektől* (45. ábra 7. 8.), de ez nem lényeges, mert mind a két forma kirívó a többi kövek közül; s ez a döntő. A tihanyi téglából van kitördelve, az ősrégiek eredeti készítmények; a mai haladást mutat, mert kevésbbé akadós, a mi a halászszerzámnál igen fontos.

A 2. számú bodrogközi *galacsér*, mely egészben megfelel a 45. ábra 2. számú ősréginek.

Az 5. számú Kenesséről való termés hálókő; a 7. számú tihanyi *monykő* egyszerűen kantáros téglá, holott az ősrégi (44. ábra 6.) eredeti készítmény, melynek mai analógiáját majd alább találjuk meg. A 10. számú a kihúzó kötélt *bötkét* mutatja, mely a kötélt felelhosszát jelezi; a 11. számú *czela*, mely ugyane kötélt negyedhosszát jelezve, rendesen befűzött posztódarab; az ősrégi *czelakő* (45. ábra 5.) lyukasztásából indulva, mely kisebb hálók vékonyabb húzószinegének felel meg, ez is ily hosszúsági jel lehetett. Végre a 9. számú a magyar-velencei *lógós*, voltaképen két para, mely a háló fölén mutatja a szárny felelhosszát.

Rávetve szemünket a következő sorozatra (47. ábra) alig különböztethetünk az ősrégi és a mai között; már pedig e sorozatban csak a 10. számú hálókő ősi s az erdélyi Csáklya helyről való (HEREPEY-féle gyűjtemény a nagyenyedi kollégiumban). Ez a kő szakasztott mássa az ó-egyptominak és a többi őskövek közül azokénak, a melyek csepp formára koptak. A 8. patakából való kerekre kopott s-kantáros kő a Latorczáról, a 7. szegedi *böncső*; az 1. egy kiválóan szép, nagy *halászkő*, melyet Pinnyéd halászaik akkor kötnek a hálóra, mikor nagy mélységben halásznak s arról van szó, hogy a háló föle is alámerüljön; a 2. ismét Körös-Tarcsáról való, alúl nyerges, hogy kantározható is legyen; a 3. Balaton-Füredről származó, rendes *hálókő*.

Kiváló figyelmet érdemel egyfelől a 4. és 9., másfelől az 5. kő. Az előbbieik Keszthelyről valók. A 4. hálókő, a 9. torokkő vagy

monykő, melyeknél az árkolás a kötő zsinag befogadására való; ez az árkolás megvan azokon a köveken is, melyeket a svéd NILSSON a kőkorszakból kimutatott; az egész alak ellenben megfelel azoknak a

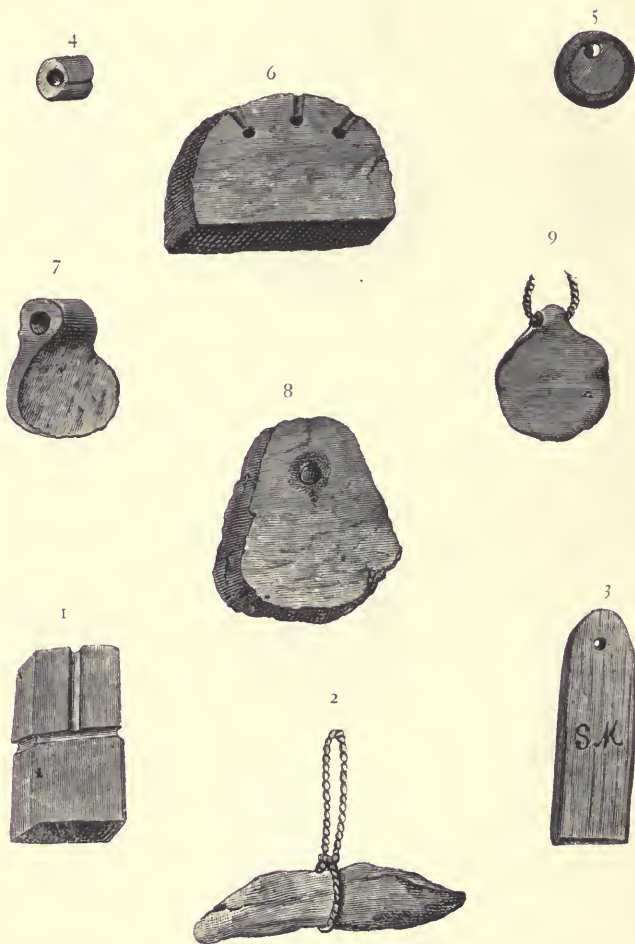

47 ábra. Háló- és horogsúlyok. — 1. Pinnyéd; 2. Körös-Tarcsa; 3. Balaton-Füred; 4. Keszthely; 5. Szentés
6. Szolnok zurboló golyó; 7. Szeged; 8. Latorcza; 9. Keszthely; 10. Csákllya, ősi.

köveknek, melyeket TORMA KÁROLY — Aquincum ásatója — napvilágra kerített s rendeltetésük szerint keszthelyi köveim nyomán határozott meg.

Az 5. kő Szentesről való nagy *böncső*, a fenékhorgnak nagy mélységekbe való bocsátására, igen feltűnő árkolással, mely ismét kőkori jellemű.

A 6. ábra egy nagy, közel mázsás zurboló vasgolyó Szolnokról,

48. ábra. Hálósúlyok és Pösök. — 1. Szepikő Szolnokról; 2. Nagykövellő Keszthelyről; 3. Lapoczka Szolnokról; 4. Marázsvas Sz. Keresztúrról; 5. Ólomsúly Nagy-Enyed; 6. Tűzsér Keszthelyről; 7. és 9. Lapos hálókövek Szolnokról; 8. Csattkő Szegedről.

melyet, hosszú kötélre kötve, arra használtak, hogy a halakat a mélység fenekén lévő gödrökből kizavarják.

A 48. ábrán ismét a hálósúlyoknak van egy sorozata, mely teljesen ősi benyomást kelt, noha merőben mai keletű. A 6. számú tűzsér

téglából tördelve a kötésben árkolást mutat. A reakövetkező 7. és 9. számú hálókövek eredeti készítmények, fazekasoktól valók, a tavokon dívó gyalomról eredők — Szolnok-Tószeg s — 9. számú kiválóan érdekes, azért, mert e fajta, még a füles részben is lapos hálókövek eddig csak az ó-vend ősi telepekről ismeretesek, a miről a berlini városi múzeum tanuskodik.

A 8. számú csatt-kő, téglából kitördelve, önkénytelenül is emlékeztet arra az őskori monykőre, a mely a 44. ábrán 6. alatt látható; míg az 1. szám alatti szepikő — Szolnokon «szebeszkő» — keresztes árkolásával teljesen csatlakozik a svéd kőkori kövekhez.

A Keszthelyről való 2. számú nagykövellő, mely az eresztőháló két végén és közepén látható, hosszúkás terméskő.

Az u. n. *pősök* sorába tartozik a Szolnokról való «lapoczka» (3. sz.) mely fából való s a háló inára kötözve, megóvjá ezt az iszapba való bevágástól.

A 4—5. rajzok vas és ólomsúlyok; az előbbi a székely vezető-vagy marázsahálóról, a másik az alsófehérmegyei kétköz hálóról való s mindkettő élénken emlékeztet azokra az őskori «gyöngyökre», a melyek vízikopást mutatva, nem fogadhatók el ékszerekül.

A kövek utolsó sorozata ime következik (49. ábra). Az 1. ábra kopott (avét) hálókövet mutat, mely Tihanyból való s eredetileg négyszögletes-kúpalakú volt, tehát régebben hasonlított a négyszögletesen-kúpalakú őskori és a mai hasonló köröstarcsai kövekhez, most pedig hasonlít az ó-egyiptomi és csáklyai és a szíhalom-szentési (44. ábra 7. 3. 4. és 47. ábra 10.) őskori avét kövekhez.

A 2. kő füles böncső, a 7. árkolt böncső, mind a kettő a Szegeden dívó fenékhogról való, míg az 5. 6. számú kúpalakú s részben jegyes (A. K.) hálókő a Körös-Tarcsán dívó gyalomról való.

Vége megismerkedünk a 4. számú kátakővel Petrahóról, mely durvaszemű trachytkőből van kitördelve és a Csongrádról való pallókővel (3) a fenékhogról, mely durva szemű homokkőből tördeltetett ki.

Az ős- és újkori háló- és illetőleg horogkövek sorozatának összehasonlító tárgyalása lehetővé tette, hogy az élő népies halászat alapján az őskori köveket megnevezzük, rendeltetésüket kimutassuk. Igaz, hogy némelyekre más nézetek is merültek föl; nevezetesen az

igen talpasokra és csúcsosokra nézve (l. 45. ábra 1.), a melyekről némely régész azt tartja, hogy azok főzőedények alá lábaknak használtattak, a mi azonban nem valószínű, mert az őskori főzőedény az alak lényege szerint egészben véve megfelel a mai «fazék» hasas formájának, mely a köznépnél szerte dívik s melynek hasas volta nagy területet nyújt a szabadon égő tűznek, tehát előmozdítja a fölforrást s szükségtelenné teszi a lábakat. De a dolog természeténél fogva

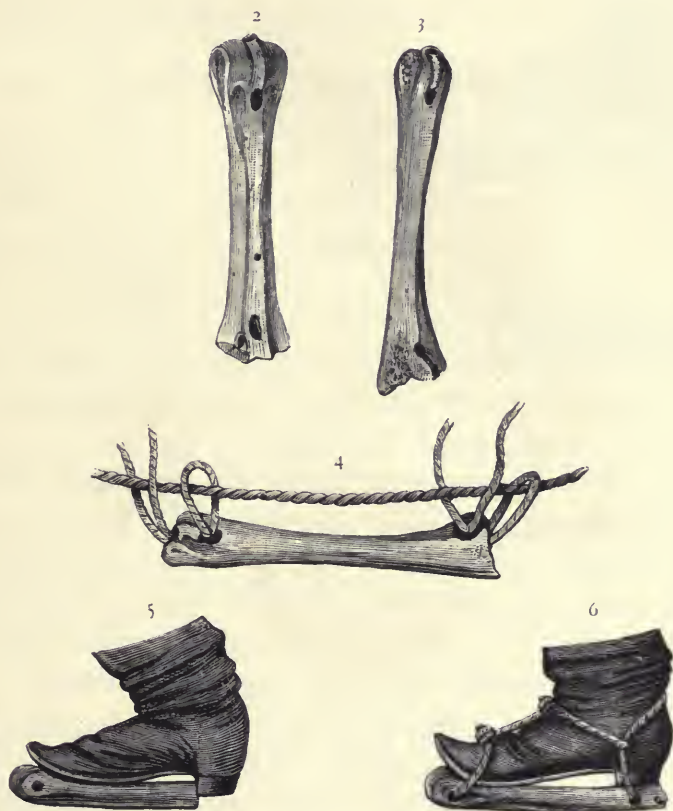

49. ábra. Háló- és horogkövek. — 1. Tihany; 2. és 7. Szeged; 4. Petrahó; 5. és 6. Körös-Tarcsa
3. Csongrád.

is a kövek talpas volta indokolva van azáltal, hogy a kopás éppen a talpas részre esik leginkább s a hol e hálókövek korunkban megtartották az őskori alakot, pld. Körös-Tarcsán, ott megmaradt azoknak talpassága is.

Tapasztaljuk ma is, hogy a nyers-terméskő, csak kissé megválogatva ma is szolgál a halásznak; hogy a vizek fenekének természetéhez képest az őskori és a mai hálókövek is két főcsoportra oszlanak, t. i. a pogácsa alakúakra vagyis *galacsérokra* (44. ábra 5.; 45. ábra 2.; 46. ábra 1. 2.; 48. ábra 7. 9.), a melyek iszapos fenekű vizekre szol-

gáló hálók inát súlyozták, és kúpos alakúakra, vagyis hálókövekre (44. ábra 1. 2. 3. 4. 7.; 45. ábra 1.; 46. ábra 3.; 47. ábra 2. 10. stb.), a melyek fővenyes, kavicsos fenekű vizekre tartoztak. Ezeken kívül voltak és vannak *tűzsér-, káta-, szépi- és csattkövek*, a melyek külön feladatot teljesítettek, a melyről majd a halászat gyakorlata fog tüzetesen megemlékezni; a *czéla* és *bötökkövek* e sorozatban azok, a me-

50. ábra. Keczsontok és korcsolyacsontok.

lyeknek föltevésnél nagyobb fontosságot tulajdonítani nem lehet, mert lehettek azok kézihálók súlyai is, hasonlók azokhoz a vassúlyokhoz, melyek a székely vezető- vagy marázshálón divatoznak.

A hálósúlyok között a *keczsontok* minden bizonynyal a legérdekesebbek közé tartoznak. (50. ábra. 2. 3. 4.)

Ezek a csontok leginkább a ló — ritkábban a szarvasmarha — alsó

lábszárcsontjai s mint hálósúlyok kizárólagosan csak a legmagyarabb halásznépség kezében dívnak.

Az őskori telepeken nem ritkán akadnak különböző fúrású és kopású szárcsontok; s az ősrégészet művelői hajlandók voltak ezeket őskori korcsolyáknak magyarázni. Ámde a magyar *kezcscsontok* az általánosításnak ellene mondanak és semmi kétség, hogy a szárcsontok hálósúly volta igen régi keletű.

Lássuk legelőbb is a magyar *kezcscsontot* sajátága és alkalmazása szerint.

A magyar *kezcscsont* mindig az alsó lábszár, leginkább a lóé; fúrását — az ép csonton — az 50. ábra mutatja 2. 3. alatt.

E csont a *kecze* inára azon a módon van kötve, a mint ezt 4 alatt látjuk s így természetes, hogy a kezének a folyó fenekén való vonszolása a csontot egész hosszában koptatja, úgy hogy előbb a konczfők kopnak le, a mint ezt a 3. alatt már tapasztalhatjuk. Hosszas használat után a kezcscsont átmetszete tojásdad s a csont felülete egyenletesen síma, majdnem fényes; lapot, sík kopást sohasem látunk rajta, a mi, a fúrás sajátos voltán kívül, legbiztosabb jele annak, hogy kezcscsont, nem pedig korcsolya.

A korcsolya lényegesen eltér, már a dolog természeténél fogva is. Ha elfogadjuk, hogy az őskor már ismerte a korcsolyát — és nincsen ok, hogy az ellenkezőt föltegyük — akkor ez is csak olyan lehetett, mint a mai, melyet Szeged, Zenta, Doroszló (Bácsmegye) gyerekserege használ s a mely szintén a ló vagy a marha alsó lábszára, ritkábban egy derék sódarsont, tehát a sertés felső lábszára.

A gyerekek ritkán kötik meg; legtöbbször oly rövidre vágja, hogy a csontot a csizma sarka megfoghassa (50. ábra 5.), a konczfőt alúl kissé lefaragja, hogy a csont hamar fényes síkra kophasson. A rangosabbja kifúrja a csontot, még pedig mindig keresztbe, hogy akként köthesse meg a mint ezt az 50. ábra 6. mutatja.

A valódi csontkorcsolya — akár fúrva, akár nem — mindig tükörsíma, lapba futó kopású, a mint ezt az 51. ábra (az alsó) világosan mutatja. Akad azonban kezcscsont is, mely a hálóról leszakadva korcsolyává válik áltál, hogy az alsó lapnak szánt részt megfáragják s a keczefúrást úgy használják fel kötésre, a mint ezt az 51. ábra (a felső) világosan magyarázza.

A különbség tehát az, hogy a keczezsont sohasem, a korcsolya mindig lapba futó kopást tüntet föl.

Ezekon kívül akadnak az őskori csontok közt a lónak felső láb-szárai is, a melyek lapba futó kopást mutatnak s a konczfőt lapjában átjáró nagy lyukat tüntetnek fel. Ezek alkalmasint a jégcsánkok talpai alá voltak czövekelve, hogy a megterhelt szánkó annál könnyebben járjon.

Egyáltalában a magyar *keczés* egész felszerelése rámutat az őskorra.

A *kecze bónéfája* (52. ábra *F*) két hatalmas *keczekövet* (*T*) visel; két erős tükörháló (*R*) közt van a finom léhész; a kecze inán 9 szárcsont (*L*), felváltva egy-egy turbukóloommal (*O*) a súlyozó; a léhész két hosszú farkba fut ki. A kecze járuléka az egy fatörzsből vajt lélekvesztő (53. ábra), melyen *K* a kilincs, a melybe a ciklony vagy kallósíj (*Z*) van befűzve; ez fogja át a mankós evedző nyelét. A *kecze* (*Ke*) a tartókötélnél fogva a *csökbe* (*Cs*) van akasztva. Gondoljunk hozzá egy tagbaszakadt magyar halászt, ki jobbjával, ∞-ba kavarva, úgy evedz, hogy a lélekvesztő oldalt halad a folyásban, baljával pedig kormányozza a *keczeit*; oly kép ez, mely ősiségében ritkítja párját.

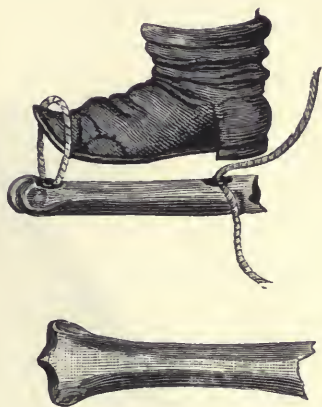
A keczevel való halászás részletezése nem e helyre való.

A lószárcsont, mint súlyozó, még egy hálónemen, a Szegeden dívó kerítőn — némelyek szerint *pirity*-hálón — is dívik.

Ez a háló (54. ábra) 15 méter szélesség mellett 6—8 m. hosszú; mind két végén van apacscsa (*A*), a fölén parás (*P*), az inán lószárcsontokkal. Ez kishalászok szerszámja, a melylyel két ember a kiöntések szélvizein kerítve halász.

Evvel a hálósúlyok — a mennyiben ősrégészeti szempontok alá vonhatók — le vannak tárgyalva; de mielőtt merőben más irányba térnénk, helyén lesz érinteni a *parákat*, a melyek a súlyokkal ellentétesek, amennyiben a háló fölét úszva tartják.

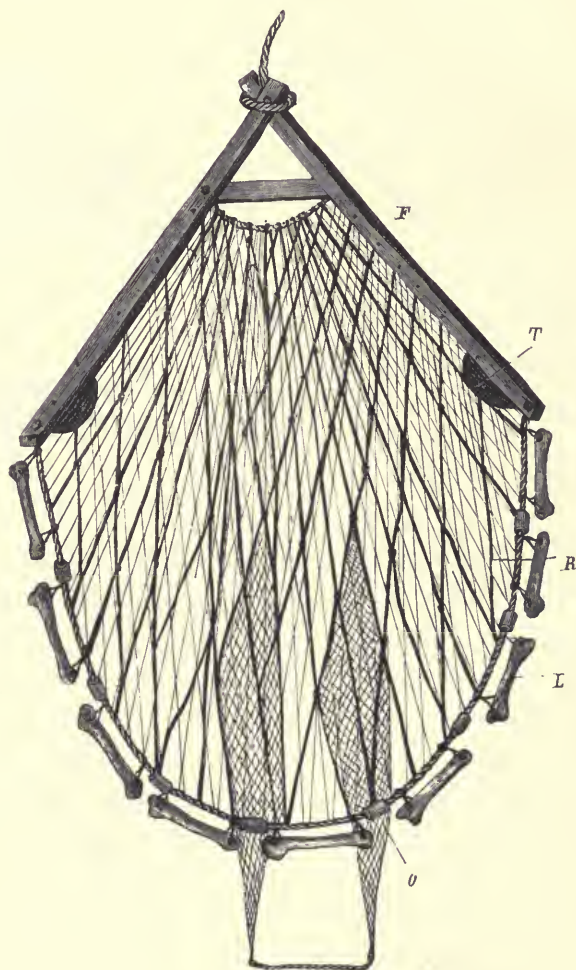
A *parák*, a melyek minden kerítőhálónak szerves tartozékai, rend-

51. ábra. Csontkorcsolyák.

szerint a nyárfa — kivált *Populus Canadensis* — kérgéből, néha fájából, továbbá a vörös fűzből készülnek.

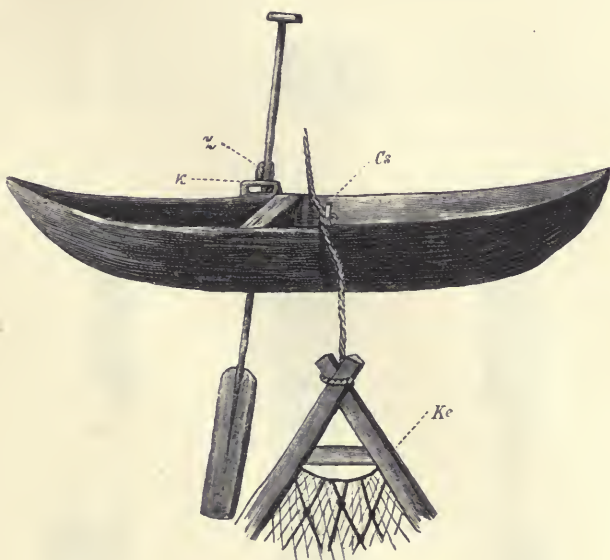
Az őskorra való tekintetből annyiban tartoznak erre a helyre, amennyiben a svájci czölöpépítményekből ismerünk parákat is.

52. ábra. Felszerelt Kuszakecze.

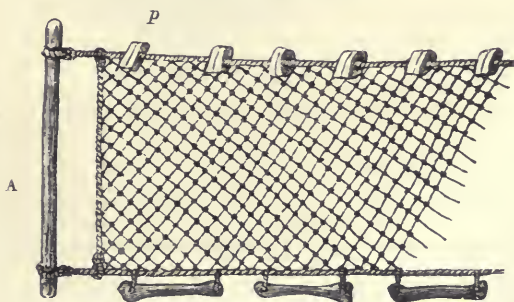
Legott megjegyzendő, hogy a czölöpépítményekhez legközelebb áll az a *para*, a mely Szeged kishalászainak *piritty*-hálóján dívik, s fenyő- vagy nyárfából való, kötése négy lyukon át történik, a mint ez az 55. ábrán 6. alatt látható.

Igen ősi ízű para a Körös-Tarcsán dívó gyalomhálóé (55. ábra 2.), mely nyárfából készül; úgy a hosszában kifúrt fenyőpara is, mely a Poprád folyón dívó kerítő-hálóról való (u. o. 7.)

53. ábra. Lélekvesztő a keczehalászatához.

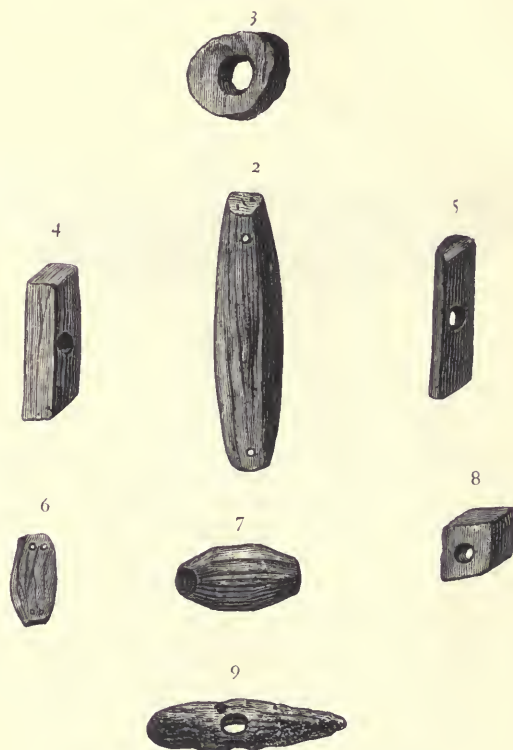
Alak szerint állandó a Kis-Majtényban és Szentesen dívó para (u. o. 4. és 5.), mely rendszerint a vörös fűzből — *Salix rubra* — készül;

54. ábra. Kerítőháló súlyokkal és parákkal.

holott a nyárfa kérgéből valók, a mint Komáromban, Budapesten és Magyar-Velenczén használatosak (u. o. 3. 8. 9.) változók, mert a kéreg törékenységének vannak alávetve.

De az bizonyos, hogy hosszas használat révén megkopva s egy cölöpépítménybe dobva, kezdetlegességükkel a legtapasztaltabb ősrégészt is megtéveszthetnék.

55. ábra. Parák.

2. A HORGOK ÉS TŰZSÉREK.

Már a könyv élén álló egészen általános szakaszban, mely az emberről és a halról beszélt, arról is szó volt, hogy az élő magyar horgászat az emberiség bölcsőkorát, de fejlődésének legmagasabb fokát is felöleli. Az egyik véglét a cigány, a ki a rózsatüskébe veti szerencsés-jét, a másik a «pisztrángtudós», a ki az aczélkor egész furfangjával s teljes biztossággal megejti a csörtető hegyipatak legszemesebb, óvatos pisztrángját.

És ha ez ellentét álláspontjáról a horgoknak csak azon sorozatára vetjük tekintetünket, melyek az ős — illetőleg ókori — lelethelyek-

ről és a magyar halászság kezeiből kerültek: nagy tanulságot vonhatunk a szemlélődésből.

A dívó beosztás szempontjából, magyar helyről a legrégebb horgog mindenesetre az, a mely a Csáklyáról való s Nagy-Enyeden a ref. kollégium gyűjteményének dísze.

Ezt a szarvas-agancsból készült nagy harcsahorgot az 56. ábra természetes nagyságban mutatja. Füle letörve bár, de megvolt; egy

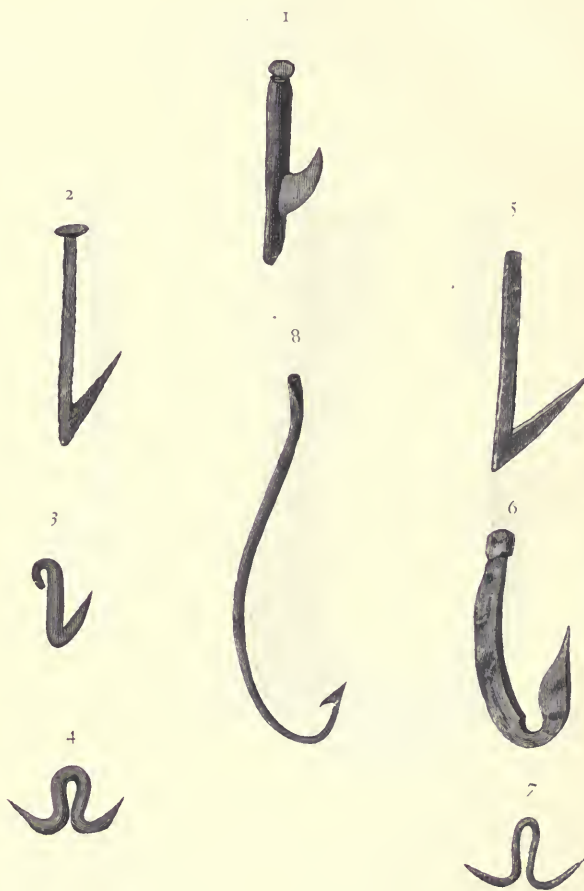

56. ábra. Kőkori horgog és peczek.

gonosz véletlen folytán azonban elveszett s a kipontozás HEREPÉY tanár adatai szerint történt. Méltó társa ugyanazon helyről való, s szerintem nem egyéb, mint egy nagyobb madár — alkalmasint gém — sipcsontjából való halpeczek. Ha az őstörténet nyomán indulunk, e két darabot a kőkorbba kell helyezni.

Úgy, a mint a horgok az 57. ábrán össze vannak állítva, mondhatjuk, hogy az emberi művelődésnek oly képét látjuk, a melyben a legrégebb korszakok összeölelkeznek. Halászati tekintetben véve, előttünk áll a rózsatiüske képében a fa kora, alatta a csonté, melyet a kőkorbhoz szoktunk számítani; ez alatt a bronzs és végre ez alatt a vas.

A mi azonban e sorozatot különösen vonzóvá teszi, az az, hogy a vaskor horgai, tehát a maiak, kezdetlegesség dolgában semmit sem engednek az őskoriaknak s legvilágosabban bizonyítják annak igazságát, hogy a valódi népfoglalkozások ma is messze multakra vetnek világot.

57. ábra. Horgok. — 1. Mezőségi cigányhorog rózsatüskéből; 2. Tiszamenti régi magyar harcsahorog vasból; 3. és 4. Mezőségi csukahorog vasból; 5. Csontból való horog a svájcki czölöpépitményekből; 6. Vadkan agyarból való horog a svájcki czölöpépitményekből; 7. Kettős bronzhorog a svájcki czölöpépitményekből; 8. Szakás bronzhorog egy római sírból Balaton-Fenékről.

Ezen a téren a nép rendkívüli makacsságot tanusít, a mit azért állíthatunk, hogy manapság a gyáripar milliószámra szórja szerte kitűnő acélhorgait, melyek valóságos potomáron kaphatók és mégsem bírják kiszorítani az ősi formákat. Ez a ragaszkodás legtöbbször tudatos s a Berettyó horgászó magyarja, ki tiszta bronzkori alakú, sima

horoggal halászott, határozottan vitatta, hogy «jobban pedzi a halat, mint a bolti szerszám».

Alább azt is látni fogjuk, hogy hajlás tekintetében a horgok már régi időtől fogva két irányban fejlődtek, t. i. mély hajlás mellett, oldalt kifelé való pedzéssel és sekélyebb hajlás mellett előre való pedzéssel, vagyis a mai *Kirby* és *Limerick* alakban.

A 2. számú magyar harcsahorog ma már rendkívül ritka; Szeged táján dívott; de én már csak bemondás és rajz után ismerem; ez az alak visszavág a kőkorszakba, a mint ezt az 5. ábra bizonyítja, mely azokból a svájci czölöpépítményekből való, a melyek a kőkorhoz számíttatnak.

A 3. és 4. ábra az erdélyi Mezőség csukázó halásznépségénél közhasználatú horog s kezdetlegesség dolgában egy hajszálnyit sem enged a legrégibb bronzkornak, a mint ezt a 7. ábra mutatja is.

A 8. ábra a legfejlettebb bronzkor szakás horgát mutatja, mely hajlásában, az előre való pedzés (*Limerick*) mellett, még más sajátságot is mutat, t. i. szárának hajlott voltát, mely a legrégibb vaskorban volt kifejlődve.

Ezt a sajátságos tulajdonságot igen szépen mutatja az a hatalmas harcsahorog, a melyet Tihany halásza a Balatonból kerítettek elé s a mely jellem szerint ahhoz a gazdag lelethez sorakozik, a melyet LIPP VILMOS Keszthely táján napfényre derített.

E leletben igen sok a vasszerszám és a harcsahorog is ahhoz sorakozik.

Forduljunk innen egy más sorozathoz, mely a mély hajlású, noha még nem oldalt pedző horog fejlődését magyarázza, a hol a bronzalakok között kovácsolt vörösréz horogra is akadunk s a kötés módjának változataival is megismerkedünk.

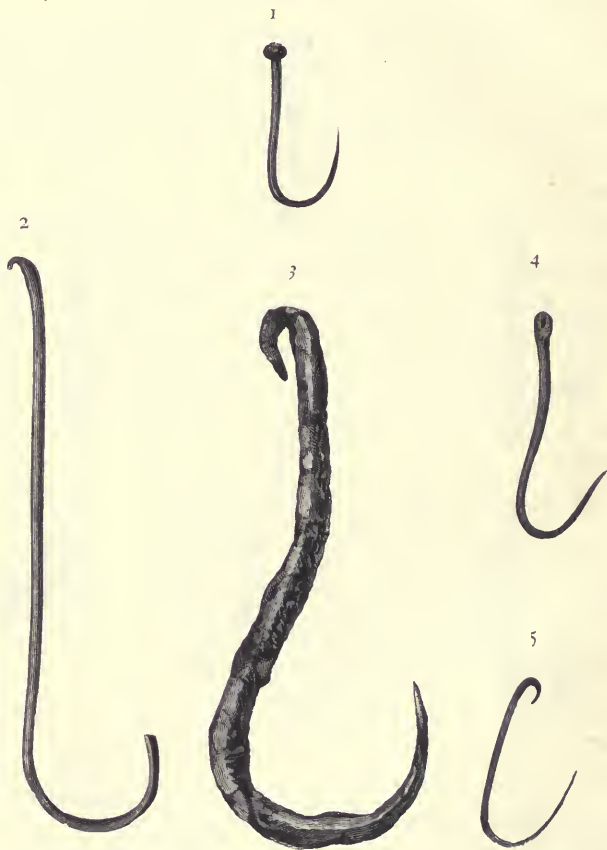
Ez a sorozat a mély hajlású, még oldalt nem pedző, de határozottan a Kirby-rendszer fejlődését tárja föl előttünk.

A gyerekhalász elcseni a gombostűt és önkénytelenül is bronzkori jellegű horgot készít belőle, úgy eszközölvén a hajlást, hogy a

58. ábra. Régi harcsahorog.

patonyon függő horog tengelyvonala a hajlás közepén haladjon át. A bronz- és illetőleg rézkori horgok ugyanezt magyarázzák, a mennyiben a horog kellő állását sokszorosan a szár különféle hajlításával is iparkodtak elérni, a mint ezt különösen a 3. 4. számú alakon tapasztalhatjuk. A kötés tekintetében három változattal talál-

59. ábra. Horgok. — 1. Mai horog, közönséges gombostűből hajlítva; 2. Bronz horog; magyar lelet; a Nemz. Muzeumban; 3. Vörösréz horog; magyar lelet; a Nemz. Muzeumban; 4. és 5. Bronz horgok a svájci özölépítményekből

kozunk, amennyiben a horog-lapiczka a 4. alakon lyukasztást, a 2. és 3. alakon hátrahajló — az 5. előrehajló fület tüntet föl.

A bronz- és illetőleg rézkori horgot, kifejlődésének teljességében a következő sorozat tárgyalja.

A sorozatra vetett futó pillantás is arra oktat, hogy fejlett alakokkal van dolgunk. A horogrész hajlítása, a szaka, a kötővég változatai

semmiben sem különböznek az aczélkor alakjainak ugyanazon viszonyaitól.

A 4. ábra hajlás szerint a Kirby és Limerick horog közé esik s alig különbözik attól a haresahorogtól, a melyet az Olt melléki kovács ma a kasza fokából készít.

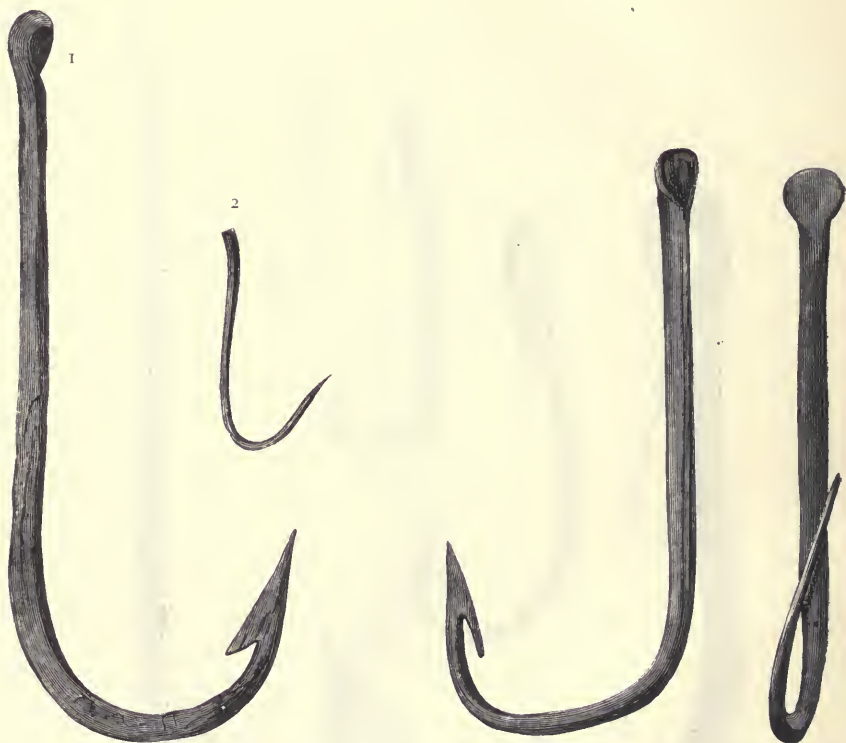
60. ábra. Horgok. — 1. Bronsz-horog; Irlandi lelet (Evans); 2. és 3. Bronsz-horog; magyar lelet, a Nemz. Muzeumban; 4. Vörösréz-horog, Ó-Budáról; a Nemz. Muzeumban; 5. Bronsz tűzsér.

A Limerick jellem tiszta, előre való pedzéssel ki van fejezve a többi három horgon, a melyek között a 2. kiválólag érdekes, azért mert kötővége nemesak lápiczkás, hanem árkolva is van, hogy a megkötést annál inkább biztosítsa.

A horgokhoz csatlakozik a bronz tűzsér is (5), mely a horgászat

tartozéka, amennyiben a horoggal kifogott halaknak zsinórra való fűzésére szolgál. Ennek összehasonlító tárgyalása majd a horgokról szóló szakasz végén következik.

Az élő magyar népies halászat horgainak az ősiekkal való összehasonlítása — amennyiben eddig még nincsen kimerítve — úgy áll,

61. ábra. Bronzkori szakás és sima horog.

62. ábra. Szegedi harcsahorog.

hogy jellemük kiválóan a korai bronzkori horgokéval egyezik s e jellem lényege az egyenes szár, a meredek szaka; hozzájárul az oldal felé való pedzés, mely azonban a bronz-horgokon mindeddig nem figyeltetett meg.

A hajlított szár a magyar horgon igen ritka, mondhatni, hogy csak elvétve akad egy-egy székely pisztránghorgon.

De lássuk a bronzkori egyenesszárú horgot.

Az 1. alak egy egyenes szárú, füles, nagy bronzhorgot mutat a svájci czölöpépítményekből; hajlása öblös, szakája meredek. A 2. alak szintén bronz, síma, előre pedző; a szár kötővégén alig lapított.

Az előbbi beválik a magyar kovácsok készítette harcsahorg ősének; az utóbbi, egyedül az anyag kivételével, szakasztott mássa a Berettyó mentén dívó szaka nélkül való horognak, mely rendesen a cigány kovácsot vallja mesterének.

Ám lássuk evvel szemben a magyar népies halászat ma dívó harcsahorgát, Szegedről, mely nem csak a harcsára, hanem a népies horgászatra nézve egyáltalában klasszikus hely, amennyiben ott van a «nagypiczés» és a «kispiczés» hazája. Számos halász él ott, a ki őskori alakú lélekvesztőn, őskori böncsővel felszerelt fenékhorggal, hozzá «katkával» száll a szőke Tisza vizére s horgába veti egész bizodalmát.

A 62. ábra szegedi kovácstól való, egyenes szárú és meredek szakás harcsahorgot tüntet föl, mely hajlás szerint kissé bizonytalanul Kirby; de oldal felé való pedzőség tekintetében egészen határozott jellemű, a mint ez a mellette levő rajzon látszik. Az élő halászat gyakorlatáról szóló szakaszban a magyar horgok egész sorozatával fogunk megismerkedni, mely hiteles bizonyítéka annak, hogy az egyenes szár mellett a meredek szakának csakugyan jellemző értéke van.

63. ábra. Miskolczi lapiczás harcsahorg.

Hajlítás tekintetében a Miskolczon — Sajó — dívó harcsahorg, mely szintén magyar kovács műve, erős eltérést mutat, amennyiben előre pedző s egyenes szár mellett nem mély hajlású; de a szaka meredeksége megvan ezen is, amint ezt a 63. ábrán világosan kivehetjük.

E szakaszt nem rekeszthetjük be méltóbban, mint úgy, hogy a magyar horgoknak összefoglaló sorozatát (64. ábra) állítjuk az olvasó elé.

A 8. ábra a szegedi lapiczás, egyenesszárú, meredeken szakás harcsahorgot mutatja, a 7. ábra az Olt melléki füles harcsahorgot; a 6. számú horoggal Csikszék orvhalásza pedzi a pisztrángot, az 5-ikkel Felső-Rákos halásza járja az Olt szorosát, a 9. régibb időben

Tihany fenékhorgászának kerítette meg a Balaton főhalát, a fogast, míg a 11. és 12. az erdélyi Mezőség nyomorgó halászának szolgáltatja és szolgáltatja még ma is a csukát a Hódos- és Szarvastó jege alól.

A 10. alatti rózsatüskével a cigány furfangja remekel, vissza-

64. ábra. Magyar horgok.

varázsolván a kutatót — mint mondani szoktuk — -«özönvíz előtti» korszakokba.

Az egésznet pedig megkoronázza a vargyasmenti székely góbé, tolas horgával (13), a melylyel oly biztosan ejti hatalmába a pisztrángot, mint akár az angol őshorgász, WALTON, hajdan, és nemes követőinek minden tudománya a magáét ma.

Ezeokról a népies halászat gyakorlatáról szóló szakaszban majd tüzetesen szólunk.

Mielőtt a szigonyokhoz térnénk át, vessünk egy futó pillantást a tűzsérekre, a melyekről már mondva volt, hogy a horgászat szerves tartozékai; ezek után pedig még a fentőkre is.

65. ábra. Tűzsérek. — 1. és 2. Bronz-tűzsérek a svajcezi czölöpéptményekből; 3. Szegedi tűzsér vasból; 4. U. o. fából való.

Az őskorból származó tárgyak között, kivált ha halasvizek mellékén kerülnek a nap világára, sokszor tömegesen találunk oly tűket — csontból, bronzból, vasból —, a melyeket sem varró-, sem haj-, sem tüzelő tűknek magyarázni nem lehet. E tűknek néha fokuk, néha csak fejes végük van, néha hajlítva fülesek (60. ábra 5.) is.

Ezek szerintem nem mások, mint őskori halász *tűzsérek*, a melyekkel a halakat zsinórra fűzték, hogy a míg a horgászat folyt, a vízben tarthassák, a horgászat végeztével pedig fris állapotban hazaszállíthassák. A halaknak fölfűzése akként történik, hogy a zsinórt a szironyfedelék alatt befűzve, a szájon kihúzzák, ezt pedig az erős, nyulánk tű nagyon megkönnyíti.

Ez mindenesetre ősrégi gyakorlat, a melyre az embert a hal sikos volta mellett a szironyfedelék folytonos nyiladozása tanította meg.

És ez a gyakorlat ma is él; ott pedig, a hol a horgászat a népnél el van terjedve, mint Szegeden, Komáromban, Csongrádon, a fűző tű *tűzsér* vagy *fűzér* név alatt közhasználatban van s részint vasból (3.) részint fából (4.) való.

Ha a mai tűzséreket az őskoriakkal egybevetjük (1. 2. 3. 4.) szembetűnik a jellem egyneműsége is.

De az őskoriakra vonatkozólag nem feledhetjük el azt sem, hogy egy részük a háló kötésénél is használatos lehetett; mert eddig legalább az őskori telepeken nem akadt oly hálókötőtű, a mely a mainak megfelelne, t. i. fonállal meghányható vagy megtölthető lenne; így valószínű, hogy ősidőkben a hálókötés egyszerű tüvel járta, a mikor természetesen a fonalat gyakran kellett toldani; sőt úgy látszik, hogy az ősi magyarság is így készítette hálóit s innen származik a régi okiratokban található «háló-*varrás*» mesterszó, mely a körülírás szerint nem a háló összeállítását — állítás — hanem kötését jelentette.

3. A FENTŐK.

Már az általános őstörténeti részben volt alkalmunk a fentőkkel való megismerkedésre (lásd 15. és 16. ábra), a melyek a legősibb czölöpépítményekből kerülve, eleintén csak mint «pereszlenek» — Quirl — szerepeltek az irodalomban, míg végre a kutatók az élő használat során kiderítették, hogy ezek az elveszett fenékhorgok fölkeresésére szolgáló halász szerszámok voltak:

Ezek az őskori *fentők* — szegedi nevök szerint *kalkák* — úgy az Arve folyó halászainál dívók is, kicsinyek, egyáltalában nem nagyobb azoknál a pereszleneknél, a melyeket konyháinkban az ételneműek habarására használnak.

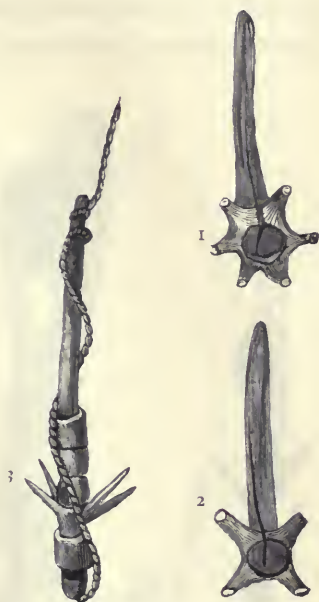
Az itt bemutatott sorozatban (66. ábra) az 1. és 2. őskori fentőket mutat, a mint azok a svájci czölöpépítményekből kerültek napvilágra; a 3. ábra ellenben az Arve halászáinál dívó, ólomsúlyokkal felszerelt fentőt mutatja, mely az őskoriak meghatározását, azaz használat szerint való fölismerését lehetővé tette.

Az őskori fentők súlyozását később a magyar fentők és katkák nyomán tanulhatjuk meg.

Az élő magyar fentők ismét visszavarázsolnak a messze őskorba s mégis be kell ismernünk, hogy teljesen megfelelnek céljuknak.

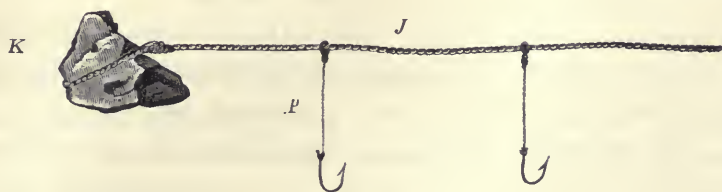
De mielőtt azokat tüzetesen megismertetnők, vessünk egy pillantást a fenékhorogra, a mely a fentő használatát szülte.

A fenékhorog (67. ábra) egy hosszú ín, az úgynevezett horogpalló vagy horogderék (*J*), a mely Komáromban a fejkőhöz (*K*) van kötve; a horogpallón végig egyenlő távolságban (1 m.) patonyokra vagy peklékre horgok vannak kötve (*P*), minden tizedik horogban be van hurkolva egy kisebb horogkövéc — Szegeden böncső — s így megyen ez 80—100—160 horogszemig.

66. ábra. Fentők.

1. 2. Őskoriak; 3. Arve folyó vidéki.

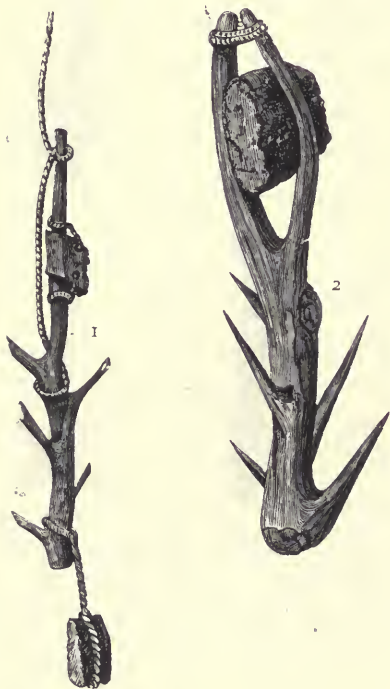

67. ábra. Fenékhorog.

A halász egymásután felférgeli vagy felhalazza a horgokat s a horogrostán, intáblán, vagy a lélekvesztő oldalán és fenékén úgy rendezi el, hogy a ladikot eleresztve, akadály nélkül kivethesse; kezdi pedig — a fejkőtől értve — az ellenkező végen, a melyre néha egy kisebb mederkő van erősítve.

Utoljára kiveti a fejkövet is.

A szegedi fenekes, karónál fogva a parton köti ki a horgot; az igazi komáromi ellenben estve egyszerűen beveti s a part szerint megjegyzi magának a helyet; teszi pedig ezt azért, hogy az orvhalász ne tudhassa meg a kivetés helyét, tehát ne járhassa fel a kivetett horgot, ne lophassa le róla a rajtavesztett halat.

68. ábra. — 1. Szegedi fentő. 2. Komáromi fentő.

A szegedi fenekes tehát csak akkor keresi fenékhorgát a katóval — fentővel —, ha véletlenül elszabadul vagy leszakad, a komárominál ellenben a fentő rendszeres horogemelő szerszám.

Most pedig ismerkedjünk meg a magyar fentőkkel.

A csongrádi fenekes rendszerint négy nagy harcsahorgot száránál fogva úgy kötözget össze, hogy ez rendszeres vasmacsskát alkot; erről nincs mit szólnunk.

Az igazi magyar fentősök az ősi módot követik; szertenéznek egy alkalmas ágasbogas fa után, kellő módon megfaragják, felkövelik s kötélre kötik, hogy kivethető legyen.

De ez nem oly egyszerű dolog, a minő egyszerű a látszatja; mert a felkövelés nagy mesterség. A felkövelésben két módot különböztethetünk meg; az egyik a Szegeden dívó (68. ábra 1.), a másik a Komáromban divatos (68. ábra. 2.). A szegedinél a száron és a fejen van a kő, még pedig úgy felkötve, hogy mikor a fentő a víz fenekére száll le, ágbogainak hegye éppen csak éri a feneket s minthogy a kövek a vezetők, sohasem vág belé az iszapba; de a horgot azért biztosan fölszedi. A komáromi fentők legtöbbjénél csak a szár van felkövelve s a kő súlya úgy van kiigazítva, hogy a fentő fájához való viszonyánál fogva, elsülyeszti ugyan a fentőt a víz fenekére; de mégis inkább lebegve tartja, mert külön-

ben az éles ágbogak belévágnának az iszapba s a fentő nem keresne a vízfenék felületén, hanem vasmacska módjára belévágna.

De van ennek is változata, t. i. az a köves fentő (69. ábra), hol a kő nem elégséges s a fentőjárás igazítását egy nagy vasszög is eszközli; továbbá a 70. ábra, mely kő nélkül való fentőt ábrázol, a melyen a súlyozás csak vasszegekkel van csinálva. Ez a kiváló, régi

69. ábra. Köves fentő.

70. ábra. Szöges fentő.

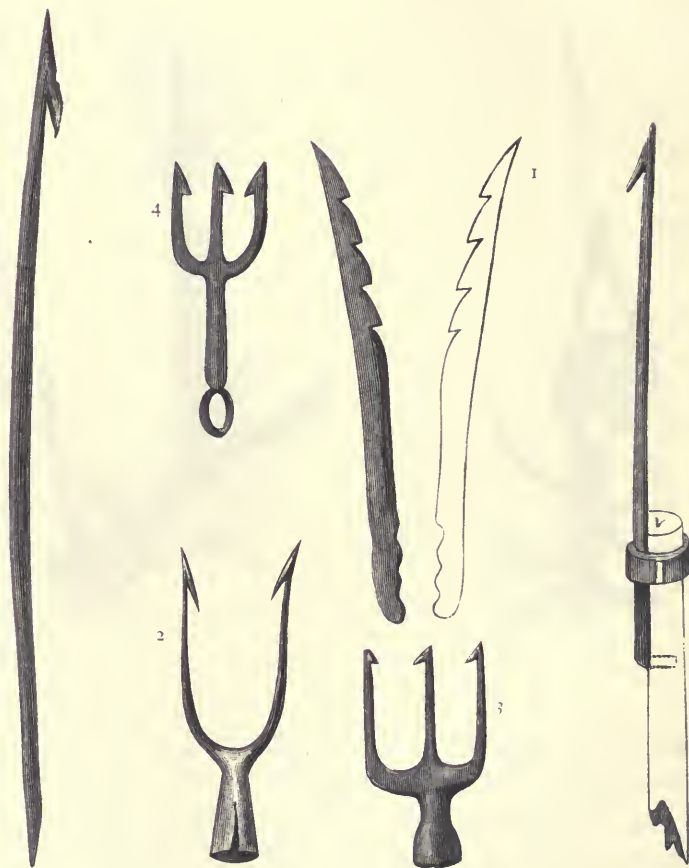
fentő alászálló uszadék fából készült s a két szög tulajdonképen csak arra való volt, hogy leszállását elősegítse.

Ezek a magyar fentők sokszor kar vastagságú s közel 1 m. hosszú ágbogakból készülnek s a czölöpépítmények fentőihez viszonyítva, valóságos óriások.

És valóságos őskori kép az, midőn a fenekes, feltúrt gatyaszárral, meztelen karral ott áll libegő lélekvesztőjén s az ágasbogas fentőnél fogva a víz fölé emeli a fenékhorgot otromba fejkövét.

4. A SZIGONYOK.

Már az őstörténeti általános részében is volt szó a szigonyról s föltettük, hogy e halászszerző legősibb formája az egyágú, u. n. dárdszigony volt, mely kétféleképen fejlődhetett, t. i. a szakák és az ágak tekintetében (lásd a 4. és 5. ábrát). A több ágú szigony

71. ábra.
Bronzkori dárdszigony.

72. ábra.
Többágú ősi- és ókori szigonyok,

73. ábra.
Egyágú magyar dárdszigony

gony győzött, mert valóban csak ez biztosíthatta a halásznak azt a síkos, könnyen kiszakadó prédát, a halat.

A többágú szigonynek első formája kétágú s természete szerint nyakló szigony lehetett, t. i. olyan, hogy a halat nem járta át, hanem inkább két ága közé szorította és a befelé álló szakákkal fogva tar-

totta. Nyakló azért, mert a halász egyáltalában azon van, hogy a halat a nyakszírtnek megfelelő tájon találja el, a hol a szironyfedélék és a mell úszószárnya úgylis megnehezíti a kisiklást.

Ha tehát azt a kérdést vetjük fel, melyik a több ág felé fejlődő szigonyok közt a legrégebb, úgy a nyakló formában állapodhatunk meg. De — a mint mondtuk is — a dárda-szigonyok az ősiek között első helyre valók.

Ám vegyünk elő egy régi sorozatot, hogy a magyarság szerszámával viszonyíthassuk.

A 71. ábra bronzkori dárda-szigony, mely a Lago di Garda czölöpépítményeiből került; a 72. ábra 1. egy kőkori nyaklószigonyt mutat, mely svéd lelethelyről való; 2. egy kétágú vasszigony, Mojgrádról való s állítólag római — Erdélyi Múzeum —, 3. egy háromágú vasszigony az újabbkori svájci czölöpépítményekből; — végül 4. egy háromágú aranyból készült szigonyminta, mely a Szilágy-Somlyón talált késő római szerszamos nyaklánczról való, a mely a bécsi császári kincstárnak egyik dísze.

Ezekben feltárul előttünk a szigony fejlődése a különböző korokban s immáron felvethetjük azt a kérdést, hogy mily viszonyban áll ezekhez a magyarság szigonya. A felelet pedig az, hogy a magyar halászság kezén még ma is megvan a szigonynak annyi alakja, hogy a dárda-szigonytól a sokágúig — beleértve a nyaklót is — az egész sor kiállítható.

Kun-Szent-Márton halászsága még ma is használja a 73. ábrán látható dárda-szigonyt, mely csak a megerősítés módjában különbözik a kimutatott bronzkoritól (71. ábra), ha ugyan ez a rész nem törött le.

Hogy a megerősítés módja milyen fontos, ezt még a szigonyok sorozatában látni fogjuk s alább a nád vágóknál is találkozunk vele.

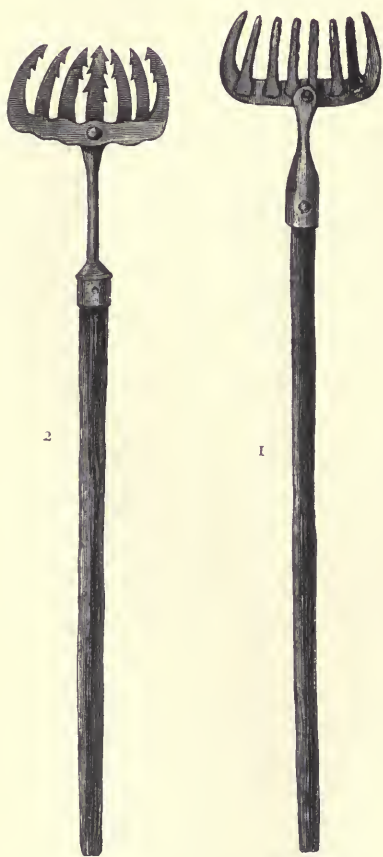
Ezek az egyágú dárda-szigonyok ma arra valók, hogy a halász mély és gyökeres fenekű vízben csak vaktában szúr, tehát nem szemre dolgozik vele.

Átmegyünk immár a *nyaklószigony* kimutatásához, t. i. ahhoz az alakhoz, a mely ágai között fogja meg a halat s a melynek ősével a kőkorból ismerkedtünk meg. (72. ábra 1.)

Kutatásaim eddigi tanúsága az, hogy csupán a Bódva menti halászság — Komjáti, Hidvég-Ardó, Szendrő — dicsekedhet avval,

hogy legősibb soron nyaklószigonynyal él, mely — mint ilyen — jellem és használat szerint egyedül áll.

A 74. ábra 2. egy Szendrőről való nyaklószigony, melynek hét ága van s mindenik alapjában oly módon szakás, mint a kőkorból kimutatott kétágú svéd nyaklószigony (l. 72. ábra 1.).

74. ábra.
Szendrői nyaklószigony. Hidvég-ardói nyaklószigony.

A 74. ábrában 1. bemutatott hidvég-ardói nyaklószigony még kezdetlegesebb, a mennyiben ágai (8) gereblyeszerűen tompák, végig simák, tehát sem szűrők, sem fogasok, hanem ütés útján roncsolók.

Ezek a szigonyok rendkívül érdekesek, mert, noha berendezésük meg van okolva azért, hogy kavicsos vizekben használatnak s ezért hatékonyságukat a hegyességre építeni nem lehet — mert hiszen ez a hegyesség legott megtörne a kavicsokon — mégis azt tapasztaljuk, hogy hasonló viszonyok között — péld. a Székelyföld igen kavicsos vizeiben — egészen más jellemű szigonyok használatnak, a mint ezt majd a maga helyén látni fogjuk.

A szigony természetéből kiindulva, a Bódva menti halászság az egyedüli, a mely a halat nem «szúrja», nem «dobja», nem «sujtja», hanem saját szavával élve — és találóan élve — *lenyaka*lja.

Lássuk most már a legközelebbi fokozatot, t. i. a szűrő szigonyok között a kétágúakat.

Az a régi vasszigony (72. ábra 2.), a mely az összehasonlítás alapjául szolgál, mint mondtuk, a Mojgrád melletti lelethelyről való s állítólag római.

Azonban tagadhatatlan, hogy Neptunus, mint a vizek istene, min-

dig háromágú szigonynyal szerepel a rómaiak képzőművészetében s a késő római korból való arany nyakláncz szigonya is, melyet a 62. ábrán 4. alatt bemutatunk, szintén háromágú.

A magyarság szigonyain végig tekintve, viszont azt találjuk, hogy a központi magyar halászság a dárdaszigony mellett kizárólag csak a kétágú szigonyt használja, mely alkata szerint a különböző pontokon is egynemű, tehát — mint mondani szoktuk — típusz, s az állítólagos rómainál csak annyiban különbözik, hogy ágai sugár egyenesek s szakái nem szemközt állók.

Tekintve azt az ezer véletlent, a mely a különböző korokból eredő tárgyakat összehozza s a mely a népvándorlás nagy hullámverésében még fokozódott is, én hajlandó vagyok a Mojgrádról való szigonyt ahhoz a törzshöz vonni, a melytől a tipikus magyar kétágú szigony vette eredetét.

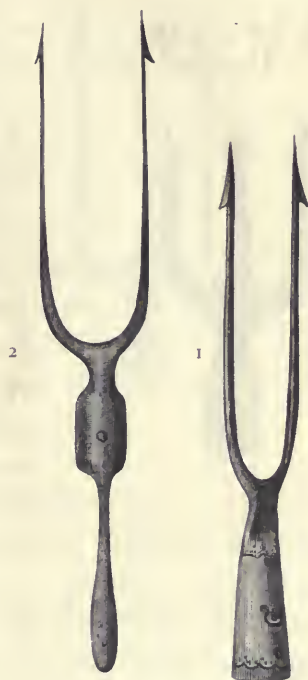
Teljesen egyre megyen, akár Tápén, akár Csongrádon, akár Körös-Tarcsán veszszük szemügyre a még létező szigonyokat — a mi akad mind régi — a típusz egy és ugyanaz.

A legfejlettebb alak, a Tápén dívott vágószigony (75. ábra 1.), hatalmas vas, mely közel fél méter hosszú, körömszerűen szakás, szakái pedig a lapban ellentétesek.

Köpuje sajátzerű diszítést mutat, a melylyel majd a nádvágóknál fogunk találkozni; rúdja körülbelöl 3 m. hosszú, szóval hatalmas fegyver, a melyet majd a népies halászat mai gyakorlatáról szóló szakaszban akár meg is bámulhatunk.

A 75. ábra 2. a Körös-Tarcsán dívó szigonyt ábrázolja, mely vasban valamivel gyengébb, de típusz szerint az előbbivel egyezik.

A háromágú szigonyok közt a magyar halászság kezén többrendbeli alakokat találunk; ám ezek már nem alkotnak oly állandó típuszt, mint a minővel a kétágú formáknál megismerkedtünk.

75. ábra. Magyar szigonyok.

S ha az összehasonlítást azokra alapítjuk, a melyeket a 72. ábrában bemutattunk, úgy kivált a 72. ábra 3. az, a melynek a mi szigonyaink közül az alsó Vág folyó galócza-szigonya (76. ábra) megfelel, alighanem az utolsó darab, mely a mai napokra átjutott.

Ezeket elhagyva, oly sorozathoz jutunk, mely kiválóan figyelemre méltó.

A mai s a közelmúltból eredő szigonyok legtöbbje köpüs s e részével rájár a rúdra vagy nyélre, a melyhez a köpüben lévő lyukon át egy megfelelő szöggel odaszegezhető.

Ugyanezt találjuk a régibb vaskor fejlettebb szigonyain is.

76. ábra.

De már a kun-szent-mártoni dárdszigonyon is azt tapasztalhattuk, hogy van a megerősítésnek egy más módja, az úgynevezett makkrajáró vagy makkos, mely abban áll, hogy a szerszám nem végződik köpübe, mely a rúd végét magába fogadhatja, hanem makk- vagy szögszerűen van kinyújtva és derékszögben meghajtva. Ez a makk vagy szög be van illesztve a rúdba s az egészet egy vagy két vas- karika szorítja reá.

A megerősítésnek e módja Keszthely szigonyainál dívik s annál kirívóbb, mennél jobban tudjuk, hogy péld. a Kenessei, tehát szintén balatonmelléki szigonyok ismét köpüsök. Ezt a sajátágos megerősítési módot, mely — mint a nádvágók-nál látni fogjuk — messze vág a bronzkorba, elénk állítja a 77. ábra, mind keszthelyi szigony (az ötágú karikákkal, tehát teljesen fölszerelve).

Itt a két hármáságú szigony ismét hatalmas vas, de hegyes — tehát nem körömszerű szakákkal — s ezáltal a központi kétágú szigonyok típusától lényegesen eltér. Itt megjegyzendő, hogy az ó-vend típus, a melyet Berlin városa muzeuma a Brandenburg területén talált régibb halászszerzőségeinek tulajdonítani hajlandó. csupán a szigony makkos megerősítésére támasztható s erre is csak részben, mert a makkos szigonyok mellett ott állanak a köpüsök is; ámde az ángolnaszigony kivételével, mely berendezésére nézve mindenestre típus, de köpüs, a makkra járó szigonyok nem tipikusok sem az ágak mennyiségére, sem semmiképen.

De nem tekintve a nádvágókat — a melyekkel majd alább foglalkozunk — arra a megerősítésre, mely Keszthelyen dívik, érdekes világot vet az a két ágú szigony, a melyet Tihany halásza a Balaton

77. ábra. Makkos szigonyok.

fenekéről kerítettek elő s a mely — nézetem szerint — kortársa annak a sajátságos hajlítású harcsahorognak, melyet az 58. ábrán megismertünk.

Ez a szigony (78. ábra) melynek régi voltáról — az alakon kívül — az a tetemes kérgesedés is tanuskodik, mely borítja, a megerősítés tekintetében makkos. Szakái ellentétes irányban s a lapban értve, kifelé állanak; megerősítése tehát, mely mindenestre fontos, Keszthely mai szigonyaival egybevág.

Láttuk, hogy Keszthelynek bizonyos hálókövei világot vetettek azokra, a melyek Aquincum romjaiból kerültek, most ismét egy sajátsággal foglalkoztunk, mely Keszthelyen dívik s merőben elüt a közkeletű alakoktól. Itt, természetesen, be kell érünk az egyszerű reámutatással, mert a meglevő összehasonlító anyag nem elégséges arra, hogy bár csak a föltevések terére is léphetnénk.

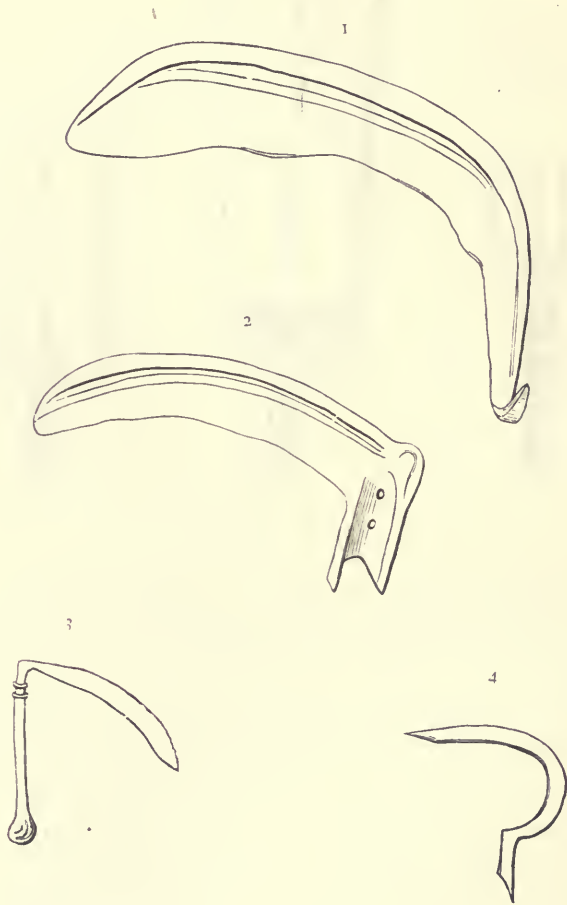

78. ábra.
Régi makkos
szigony.

5. A NÁDVÁGÓK.

A nádvágó szerszám már a dolog természeténél fogva is mindig szerves tartozéka volt a halászatnak s az ma is.

A vejsze, a varsa készítéséhez, a verésekhez a nádvágóval szerzi

79. ábra. Nádvágók. — 1 Nádvágó, bronz, a svájci czölöpépitményekből; 2. Gyalázka, bronz, ugyanonnan 3. Kaszúr, Ó-Egyiptom (René Ménard); 4. Nyesellő ugyanonnan.

a halász a kellő anyagot, s evvel a szerszámmal készíti és tisztogatja nádas, sásos és kákás tóságokban a halas helyekhez vezető csapásokat, vagyis azokat az utakat, a melyeken vízi jároművével ki- és bejár.

Tisztán az őskori és mai gyakorlat szerint ezek a szerszámok bajosan tárgyalhatók, mert egyfelől untalan beléjásznak az ókoriak, a

magyarság szerszámát tekintve pedig, beléjászanak a középzásiai alakok. Ez az oka, hogy a nádvágó szerszámok tárgyalásánál nem követhetjük az eddigi rendszert, hanem az őskori, ókori és néprajzi alakokat állítjuk szembe a magyarság élő szerszámaival.

Tudnunk kell mindenekelőtt, hogy egészben sarlószerű szerszámokkal van dolgunk s hogy már ősidőkben is két faj volt meg u. m.

80. ábra. — 1. Nádvágó, arany, a Szilágy-Somlyói nyaklánczról; 2. és 4. Nádvágók, bronz, Nemz. Muzeum; 3. A nádvágó makkja oldalról.

egy gyengébb sarló, a takarmány és gabbanemüek vágására és egy erősebb faj — a pengére és különösen a megerősítés módjára értve —, mely a keményvágású nádra szolgált.

Nekünk csak az utóbbival van dolgunk.

Az ábrák meghatározása, a mint az oda van írva, csupa élő magyar halász mesterszó és foglalatja a nádvágó szerszámok összességének, természetesen, amennyiben halászatiak; mert pld. a tolókaszt ki-hagytuk, mivel az avval való nádvágás a gazdaság más ágazatára tartozik.

A mire figyelmünket különösen irányozzuk, az — az alakon kívül — különösen a megerősítés módja, a melynél legott szemünkbe tűnik, hogy a kőpűs mód hiányzik, Ó-Egyiptom kaszúrján pedig a karikával való leszorítás, a melylyel már a dárdaszigonynál megismerkedtünk, világosan kivehető (79. ábra 3.).

De haladjunk egyelőre még tovább.

A következő sorozat ismét nádvágókkal ismertet meg. A 80. ábra 1. ismét világosan mutatja a karikával való leszorítást, holott a 2. és 4.

világot vet e megerősítés részletére, t. i. a makkra (3. A). Ezenkívül tapasztaljuk azt is, hogy egészben véve az az előrevágó késforma, melyet már a 79. ábrán 1. figyelhattunk meg, itt is tartja magát.

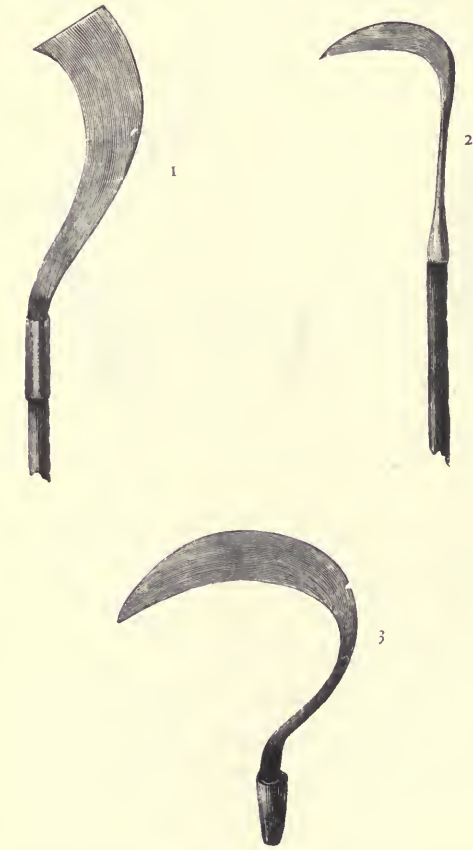
Már magában a makk felköltheti érdeklődésünket s önkénytelenül is eszünkbe juttatja a

Keszthelyről ismertetett szigonyok szögét, karikáját, úgy a kún-szentmártoni dár-daszigonyt is.

Az eddig bemutatott nád-vágó szerszámok az ős- és ókorhoz tartoztak s mielőtt a magyarokkal való szembe-állításra térnénk, vessünk egy pillantást a középázsiaiakra is.

Már a futópillantás is meggyőz arról, hogy nagyban és egészben véve Sziam nádvágói is az ősi csapáson haladnak; itt is látjuk az előrevágó kés alakot 81. ábra 1. a kaszaszerű hajlást u. o. 2. végre a sarlóalakot u. o. 3. a szó közértelmében.

A megerősítés itt már köpüs; s hogy ilyen, az nagyon természetes, mert a vas szívos anyaga ezt kibírja, ho-

81. ábra. Ázsiai (Sziam) nádvágók. — 1. Nádvágó; 2. Gyalázka.
3. Nyeseλλő; mind vas.

lott a bronz sem a szögyszerű kinyújtást, sem a köpüre való alakot nem bírta ki: az előbbit azért nem, mert igen könnyen letört, az utóbbit azért nem, mert a köpű öntése nehéz s ha elég erős, sok anyagot emésztett volna, mi abban a korban, a melyben ezek a szerszámok készültek, igen nyomós ok volt arra, hogy az embert takarékosabb s mégis szilárd módok kieszelésére sarkalja; e mód a makk volt.

Mindezeket tudva, a magyar nádvágók rendkívül érdekes színben tűnnek föl előttünk, akár az ős-, akár az ókorral, akár végre az ázsiai alakokkal vetjük össze őket

Ime előttünk állanak — az egy *kaszúr* kivételével, melyről e szakasz más helyén szólunk — a magyar halászság nádvágó szerszámai, hogy alak és megerősítési mód szerint e könyv lapjain találkozzanak őskori és messze tájakról származó rokonaikkal.

82. ábra. 1. Magyar nyesellő. — 2. Karikára járó nádvágó, Tápé; 3. Ugyanaz szétszedve.

Tápé nádvágója (82. ábra 2.) bevilágít az őskorba s egyszersmind Ázsia belsejébe is, mert világosan megmagyarázza, mit jelent a bronz nádvágók makkja és határozott alakrokonságot vall a Sziamból került nádvágóval (81. ábra 1.), melyet a Nemzeti Múzeum őriz.

E nádvágón *P* a penge, *K* a karika, *N* a nyél. Ha a karikát leütjük, szétbomlik az egész szerkezet (3.) s azt látjuk, hogy — oldalról nézve — a penge alja *P*, makkba *M* végződik, mely a nyélbe illeszthető; van egy ék (*F*), mely a nyélnek megfelelő részét kiegészíti s a pengét két fél közé fogja; a többit a karika végzi. A pengén észrevesszük azokat a sajátságos csírázókat, a melyek már Tápé szigonyán is feltűnedeztek.

Ebből kiindulva, megértjük, hogyan volt megerősítve a bronzkori nádvágó (79. ábra 1.; 82. ábra 1. 2. 3.) meg azt, hogyan volt az egyiptomi kaszúr s az arany nádvágó is, a mely a már több ízben felemlített arany nyaklánczon ékeskedik.

Sőt így lehetett megerősítve az egyiptomi nyesellő is (79. ábra 4.), holott a bronzkori gyalázka (79. ábra 2.) a köpüs módhoz való átmenetet jelezi, melyet teljes kifejlődésben a sziami szerszámokon s Magyar-Velence nyesellőjén (82. ábra 1.) ismerünk meg.

83. ábra. Magyar gyalázka.

84. ábra A nádvágó egyszerű megerősítése.

A magyar gyalázka (83. ábra) még hátrább vág, mert bizonyos kőbaltákra nézve csak ilyen ékre járó megerősítési módot képzelhetünk.

De van a makkos megerősítési módnak egyszerűbb változata is, az, a melynél a nádvágó pengéje nem esik két fél közére, hanem egyszerűen a nyél külsőjéhez van illesztve s azután karikával leszorítva a mint ezt a 84. ábra *a. b.* világosan magyarázza.

Bizonyos, hogy a svájczai czölöpépítményekből való nádvágó (79. ábra 1.) így volt a nyélhez erősítve. Ez a változat Tápén, Algyőn és Szentesen akad vegyesen avval, a melyet a 82. ábra alapján részletesen tárgyaltunk.

E sorozatot méltóképen rekesztheti be az a mult századból eredő,

alakja és díszje szerint valódi magyar nádvágó, mely Tápén a legöregebb halász szerény hajlékának padlásáról, százados lom közül került elő. (84. ábra c.)

6. A LADIK.

Az ősrégészetben dívó közfölfogás szerint a legrégebb vízijáromű az egy fatörzsből tűzzel vájt, külseje szerint pedig kőbaltával kiformált ladik, magyarán mondva «lélekvesztő»* volt. E fölfogást támogatják azok a lélekvesztő-roncsok, a melyek a svájci tavak czölöp-építményeiből, más helyeken régi, ma már kiszáradt halashelyek tőzegrétegeiből kerültek napvilágra.

Már az általános őstörténelmi részben futólag érintve volt, hogy a kőkorhoz számított, tenger melléken álló konyhahulladék rétegekben oly halaknak maradványai is akadnak, a mely halak csak a sík tengeren kaphatók, tehát parti halászattal ki nem teremthetők: s így föl kell tenni, hogy az őstelepek lakói már oly járóművekkel bírhattak, a melyeken a síktengerre kiszállhattak.

Ezeknek alakjáról, szerkezetéről eddig tudomásunk nincsen s azon az alapon, a melyet azok a bizonyos halak nyújtanak, csak létezésük föltevése jogosult.

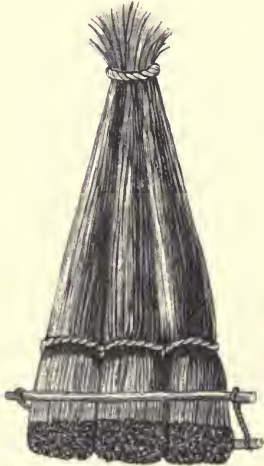
Ámde, ha a magyar népies halászat járóműveit sorozatba állítjuk, kezdetlegesség tekintetében nem a lélekvesztő, hanem a nád-tutaj követeli magának az elsőbbséget. És ha a dolog természetét vesszük, nagyon csábít az a föltevés, hogy az első vízijároművek nem kivájt ladikok, hanem tutajok voltak: mert hiszen sokkal egyszerűbb sorozat a fa úszó voltát észrevenni, több fát gúzszal összekötni, mint a tűzzel való vágás, vagy akár az odvas fának döntése, mind két végén való befeneklése.

A mit pedig a kezdetlegesség dolgában az Ecsedi láp északi részének csikász embere — Porcsalma körül — még a mai napon is mível, az valóban teljesen őskori.

Nem vesződik ő fasudarak összekötésével, nagy törzsek kivágásával, az odvasoknak döntésével és befeneklésével, hanem leghűségesebb szerszámával, a kaszúrral, hirtelenjében lekanyarít annyi nádat,

* Nem régi szó; halász ember nem él vele s alkalmasint a német «Seelentränker» révén szakadt reánk.

hogy három jókora kéve teljék belőle, ezeket a mocsárfűzből csavart gúzsalsal megköti, két dorong közé fogja, csúcsos végüket gúzsalsal összefoglalja s készen van az ő vízjáróműve, melynek tisztas formáját a 85. ábra mutatja.

85. ábra. Nád-tutaj.

Mire ez a jószág készen van, a csikász tolorudat ragad a kezébe, bedönti a nád-tutajt a vízbe, reá áll a vastag végére s vigan tologatja a csikkasok és lápkutak tájára.

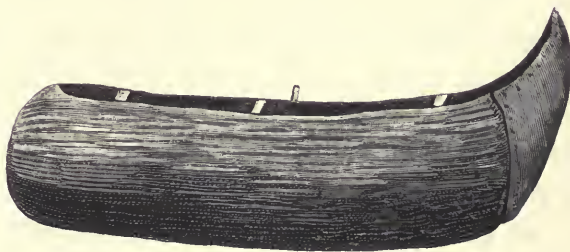
A mint láthatjuk, már ennek a kezdetleges járóműnek is megvan az orra és a fara — éles és tompa vége — és természetes, hogy a tologatásnál ennek is az orra jár elől.

De még ennél is van kezdetlegesebb járómű az erdélyi részek egyik zugában, már az u. n. Mezőségen fekvő Apahida nádas és részben ingólápos taván, a hol egyszerűen az ingólápnak egy leszelt darabja

szolgál a vejszés kárászhalász járóműve gyanánt.

Ezek után áttérhetünk a lélekvesztők legfőbb magyar alakjaira, a melyek kétfélék.

Az egyik törzsalak a Balaton «bödönhajója», mely mindig tűzzel is van vájva; a másik a folyókon dívó «csónyik».

86. ábra. Balatoni bödönhajó.

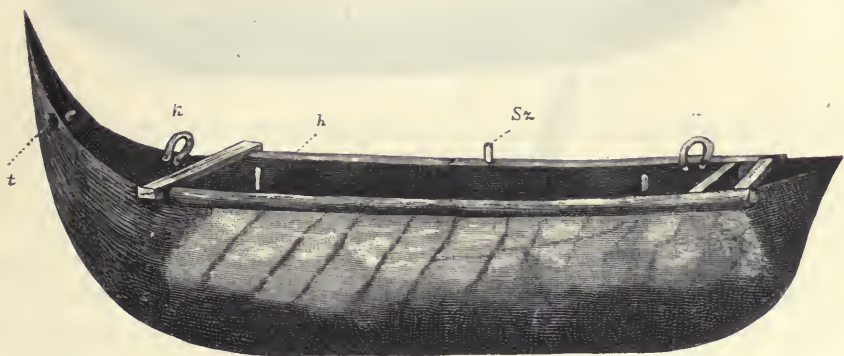
A Balaton bödönhajója kétféle s mind a két alakja tölgyfából való; keresztmetszete szerint vastag körtealakú, orra hegyes, magasra felálló.

Az egyszerűbb az, a melyet a 86. ábra tüntet föl. Ez magyarán mondva suta, mert a fara elkerékített; hossza 3 m. — egy, legfőlebb két embernek való; a balatoni kishalász szerszámja, melynek egyetlen

példányát csak Siófokon láttam. Repedező orrát ekkoron már pléh védte, illetőleg pléh akadályozta a víz benyomulását. Van első és hátsó tatja és húzószöge.

A második alak a bödönhajó kiálló orral és vágó farral, mely sok esetben szintén felkunkorodik s ekkor ez a nevezetes járómű nagyon emlékeztet a tenger mellék régi «mentő hajóira», a melyek alma szelethez hasonlítottak, hogy soha föl ne borúlhassanak (87. ábra).

Ez 4 méteren túljár, négy halászt szerszámostól elbír s mély járása, szövetkezve a halászok ügyességével, mely valóban bámulatos, csendes vagy csak lengedező vízen megóvjá a fölborulástól.

87. ábra. Felvasalt bödönhajó.

Igen ám; de az ú. n. nagy szerszám, t. i. az öreghálóval való halászat, kivált kissé habos vízen, egy bödönnel nem végezhető, mert legalább is nyolcz ember kell hozzá, ki egy bödönbe nem fér el; azonkívül tér is kell az öregháló elhelyezésére, fagyására.

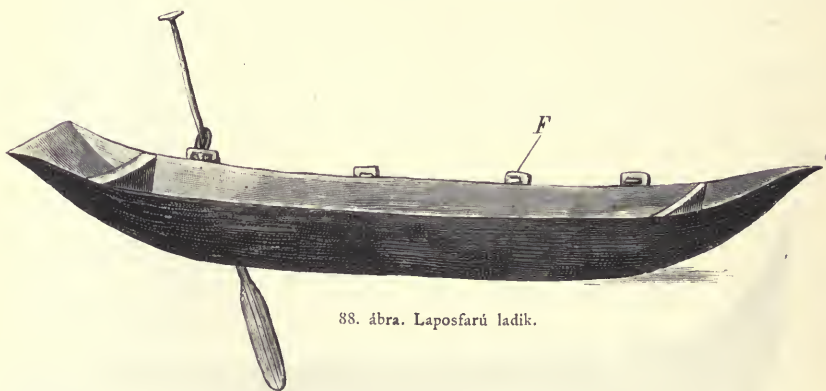
Ezen úgy segítenek a bödönösök, hogy két hajót kötnek össze s ehhez képest van a hajó felvasalva, amint következik, természetesen az orrán kezdve: *t* a tatyvas, mely a bödön orrát az elrepedéstől óvja; *k, k* az első és második kötésvas, a melynél fogva két bödön összeköthető; *sz* a húzószög, a melybe az evedzőt beakasztják, rendszerint három; *h* a habvető, egy rámas alkotmány, mely a habot visszaveti, mert megjegyzendő, hogy a bödön hasas volta mellett, habvető nélkül a víz igen könnyen benyomúlhatna.

Ez a «magyar tenger» ősi vízijáróműve, mely manapság már letűnő

félben van, hogy helyébe a laposfenekű hajó állhasson, a melylyel a gyakorlatról szóló részben majd megismerkedhetünk.

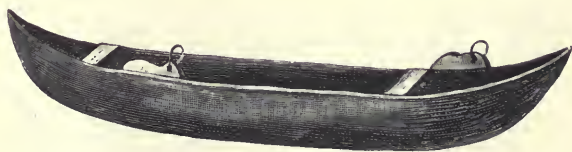
A folyókon dívó lélekvesztők, keresztmetszet szerint nyílt félkörök s vagy lapos far mellett csúcsos orruak, vagy olyanok, hogy faruk, orruk egyformán éles.

A lapos farú lélekvesztők között kiváló figyelmet érdemel a Kö-

88. ábra. Laposfarú ladik.

rös-Tarcsán és a Berettyón is dívó, melyet a 88. ábra állít elénk, mely megüti az 5 m.-t is s négy embernek való. Orrát és farát tat erősíti s van rendesen négy kilincse (*F*), mely arra való, hogy keczzés alkalmával valamennyi evedző a ciklend (ciklony) csikló vagy kallószíjba akasztható legyen, a mint azt az ábrán a fartól számított első kilincsen láthatjuk is.

89. ábra. Szegedi «csónyik».

A 98. ábra a szegedi lélekvesztőt ábrázolja, melynek közszájon forgó neve «csónyik». Ez előre-hátra egyformán szolgál s kilincs helyett húzó vánkussal, kolomppal, vagy kallantyúval van ellátva, hogy az evedző gúzsba vethető legyen.

A midőn ide teszszük, hogy a régi balatoni bődön vájásával — akárcsak az őskorban — a tűz is közreműködött, érdekességénél

fogva ide igtatjuk még azt az arany lélekvesztőt, kissé bús arcú halászával együtt, mely azon a szilágy-somlyói arany lánczón ékeskedik s

90. ábra. Arany lélekvesztő a szilágy-somlyói aranylánczról.

a melynek bizonyos rokonságát a Körös és Berettyó mai laposfarú lélekvesztőjével tagadni alig lehet.

7. A CSIKÁSZ SZERSZÁMJA.

E könyv második része magában foglalja a halászati képek sorozatát is. Nagyon természetes, hogy ott a csikász teljes joggal helyet kért magának, s azt meg is kapta.

Ott azonban a csikászt egész valója szerint méltatjuk, holott ez a szakasz annak szerszámját kéri elő, hogy az őskorral egybevetesse; tehát lássuk.

A csikász a szó való értelmében «ezer veszedelem» között úzi furfangos mesterségét. Ingó lápokon halad tova, melyek alatt «feneketlen» a mélység; a hol nincsen ingó-láp, ott feneketlen sarak, gödrök állanak útjába, a melyek az időjáráshoz képest folyton változnak. Ez és számtalan más veszedelem úgy hozza magával, hogy a csikász minden egyes lépése ki van számítva. A vakbogár csápjával tapogatva halad tova, a csikász csápjá a lópibot, a melylyel majd mindjárt megismerkedünk.

De vannak kiválóan alkalmatos helyek, a vészek, a hol a csikász mindig ellehet, a hol tehát mindig érdemes csikászni s a hova természetesen gyakran kell eljárni. Ilyen helyeken a csikász kikészíti útját, hogy bátran járhasson; ez az út a lábó s lényege szerint czölöp-építmény.

Erős karvastagságú husángokból karót csinál, a vész irányában két sorban leveri s a közét gizgazzal, náddal, gyeppelel, zsombék-

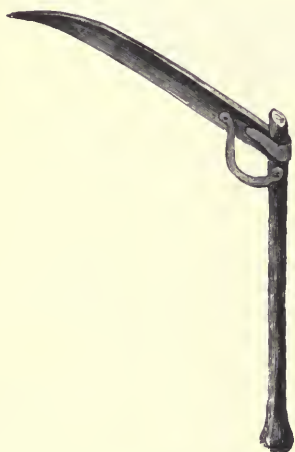
kal tölti ki úgy, hogy egy keskeny járó — igazi «macskajáró» — keletkezik; ez a lábó.

Úgy a mint a lábó mellett csikos víz jelentkezik, vagy a lábót vizen át kell folytatni, kihagyogatja a kashelyet, vagyis olyan keresztbefutó rést készít a lábón, hogy a csikkas taraját belészoríthassa s az «átszálló» csikot a kasba keríthesse.

Ezeket az átszálló pontokat tisztogatja.

Az ingólápon lápkutat vág, hogy a csikot oda szoktassa s a berakott kasba keríthesse.

A csikász ember főszerszámja, melyre roppantúl rátartós, mert erős fegyvert is lát benne, a kaszúr (91. ábra), a melyet már a nádvágók sorában említettünk is. Ez a kaszúr egyenes

91. ábra.
Kaszur.

ágban származéka a «kasza orrnak», ezen a soron «vérkonya» a «kaczornak», mely a magyar szőlősgazda kezén van, édes testvére pedig a Fertő melléki «koczérnak», mely ott halász kezén dívik.

Hogy mindezeknek szülőanyja a kasza,* az bizonyos s onnan van, hogy a magyarság a kasza anyagát legelső sorba teszi, mikor vágószerszámhoz való kell, nemcsak, hanem mikor egyáltalában valami «finum» szerszámra van szüksége.

Nagy is annak a becsülete, a ki a kaszát meg tudja válogatni. Ott látjuk őket a vasáros boltban féltérde bocsátkozva, előttük egy kő, mellettök egy rakás kasza, melyet azon a kövön egyenként megpengetnek s nincs az a «zongorahangoló», a ki pontosabban összelesse a húrok hangját, mint az a kaszásemler a kaszáét; mikor azután kettőben megállapodott, ezt egyszerre pengetti meg s azt választja, a mely olyan tisztán szól, mint az «angyalok sarkantyújának a taréja».

Mikor ez mint kasza elkopott, elvásott, a falu kovácsával elvágatja a fokát, a melyből a «legfinumabb» horog készül, a pengéből pedig kaszúr lesz oly fölszereléssel, a mint azt a 91. ábra mutatja.

* A kasza különben nem magyar, hanem szláv szó.

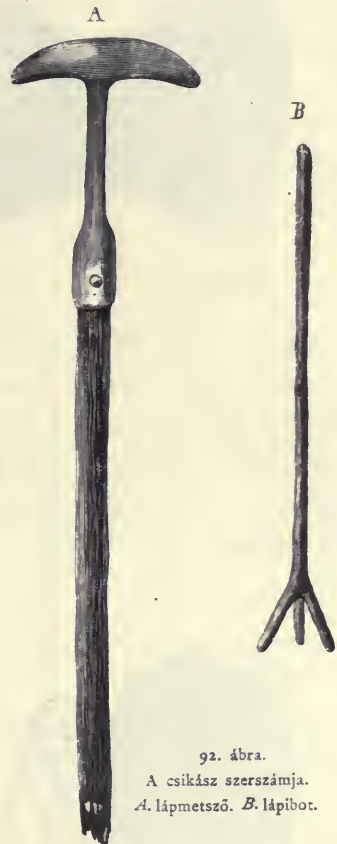
Ennek ókori őseivel megismerkedtünk már Ó-Egyiptom révén a 79. 3. ábrában, melynek lekonyúlt alakja az ó-egyiptomi rajzmesterség kezdetleges voltában rejlik.

A kaszúrhoz szegődik a lápibot (92. ábra *B*), mely legtöbbször két, néha három ágban végződik s a csikász csápját teszi. Természetes, hogy a síma végén fogja s az ágas véggel tapogat, azért, mert a síma bot átjárná az ingó-lápot.

Ezután következik a lápmetező, (92. ábra *A*) egy hatalmas vas, melyet ásómódra arra használ, hogy az ingó-lápon kerek lyukakat, a lápukat vághassa. Ez a lápmetező a Bodrogközön lábmetető s minthogy ott a csikászat veszni indult, a lápokról a jeges halászathoz pártolt át, hol rudhajtás a dolga, a mint ezt később látni fogjuk.

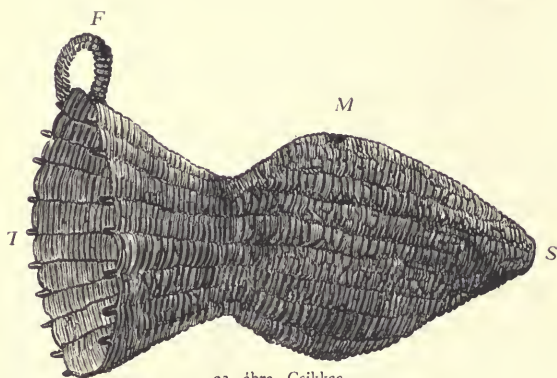
Fogószerszámja a csikkas (93. ábra), melynek van taraja (*T*), füle (*F*), tömlöcze (*M*), és fara (*S*). Ezt úgy mondják, a hogyan kiírni nem illik. Belsejében van az a szűk nyílás, a vörcsök, a melylyel már a 43. ábrán *V* alatt foglalkoztunk. Ez a csikkas fűzavesszőből való kitünő fonadék, alapjában varsa s megfelel a magyar történelmi szerszámoknak, a latin szó értelmében az «ansa»-nak is.

Lássuk már most a csikász szállító és mérő szerszámját, mely egészen az ő emberségéből telik s mindenesetre őseredeti. Udvarának legjobb helyén gondosan neveli a kurtanyakú u. n. kabaktököt. megérleli, kitisztítja, kasornyába fogja, melyet válogatott fűzavesszőből csavar, hogy kényelmesen hordozhassa, a mint ezt a 94. ábrán láthatjuk; itt *A* a csiktök kantárja, *R* a talpa. Mikor kevés a csik, evvel a csiktökkel járja föl a kasokat, ebbe dönti a csikkas farán át a prédát. Igen kitünő szerszám ez azért, mert a víz ki nem loccsanhat

92. ábra.
A csikász szerszámja.
A. lápmetező. B. lápibot.

belőle. Mikor áldás van, akkor öblösebb szerszámhoz folyamodik; s ez a csikputtony, hol «fertályékás», hol meg «félvékás». Ennek a kitünő,

93. ábra. Csikkas.

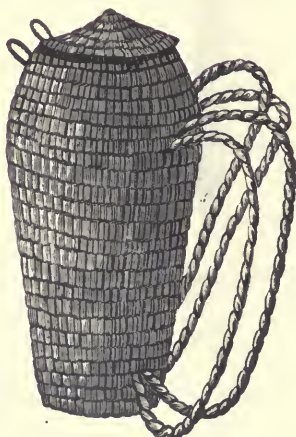

94. ábra. Csiktők kasornyával.

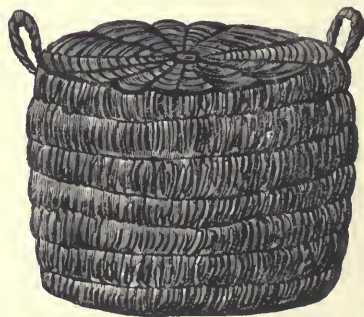
rendesen igen tiszta gyékényfonatnak pogánykori hamv-veder az alakja; fedele lapos-csúcsos, van négy «karja», a melynél fogva a csikász hátára veheti, a mint ezt a 95. kép világosan megmagyarázza. Kiegészítő része a csikszűrő (96. ábra), a melylyel a csikot merítgetik s a mely egy régi, majdnem «czinkotai itcze» tartalom mellett az eladáskor is szerepel.

96. ábra. Csikszűrő.

95. ábra. Csikputtony.

97. ábra. Véter.

És minthogy a csik, kevés helyen bár, de ma is vármegyére szóló kereskedés tárgya, természetes, hogy azt föl is kell gyűjteni.

Ennek két módja van, mind a kettő ősiség tekintetében vetélkedik egymással. Az egyik a *csikgödör*, egy 2 m. hosszú, félannyi széles és mély gödör, melyet Tyukod és Porcsalma körül a csikász ember udvarán kiás, vízzel lát el és csikkal tölt meg, honnan vásár idején hordóba meríti, hogy szekeren szállíthassa; a másik a *véter*, egy öblös fedeles fűz vessző-kas (96. ábra), a melyet a régibb szótárírók hálónak is elmagyaráztak — a melyet a csikász a láp alkalmas helyén a vízbe sülyeszt, hogy felgyűjthesse benne zsákmányát.

Ha képzeletünk elé varázsoljuk az egész képet, úgy egy három nádkévből alkotott vízijároművet látunk, megrakva a most letárgyalt, valóban ősi egyszerűségű szerszámokkal s rámondhatjuk, hogy őskori a zamatja.

Az, hogy merre éltek és merre élnek ennek rokonai, oly kérdés, a melyre mai ismereteink nem adnak feleletet.

8. APRÓ SZERSZÁM.

Vessünk bár csak egy futó pillantást is az apró szerszámok sorozatára, azok minden bizonynyal felköltik érdeklődésünket, már csak azért is, mert valódi ősi együgyűséggel tekintenek felénk. Felötlük a kérdés: vajjon mik lehetnek?

A kik némi jártassággal birnak az ősrégészetben, vagy bárcsak figyelemmel szemlélték az illető gyűjteményeket, azokra a halász apró szerszáma őskori benyomással van.

E könyv során majd tüzetesen is foglalkozunk még az egyikkel, a másikkal; de e szakasz hatása érdekében bemutatjuk tömör sorban is (98. ábra), aminthogy ezt meg is érdemlik.

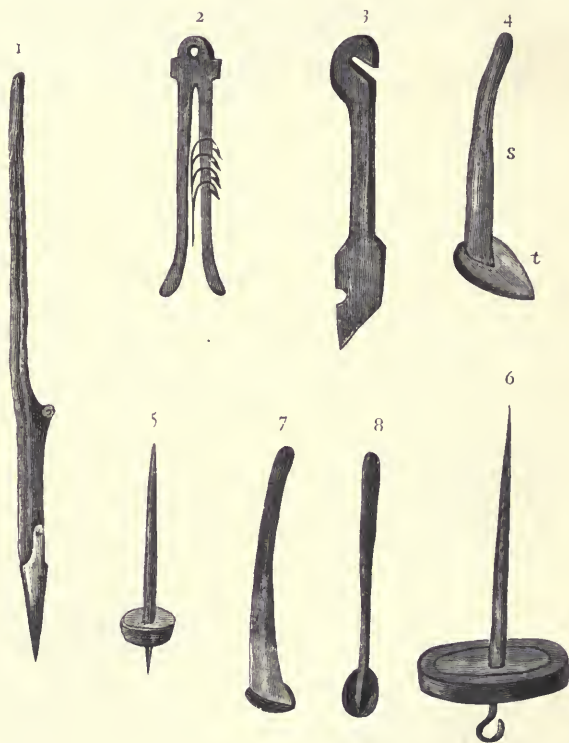
Legelől jár a laptáros tisztos biczkéje vagy szolgapálczája (1) hegyesre megvasalva, a melyre a legnehezebb munka végezője támaszkodik s mely arra is való, hogy ha a hálövetés akadva jár, a földbe ütvé veszteg tartsa a háló laptáros apacscsát.

Utána következik (2) a cserepecsik, vagy csiriptető, mely arra való, hogy a fenékhorg 60—120 horgát befogadja, hogy a fenekes könnyen vihesse, hozhassa.

Ezután helyet kér magának (3) az igazi halász kavará-kanala, mely (ha vasból volna) beillenék asztalos-vésőnek is; evvel a kanállal majd nyomban találkozunk.

Sorra kerül (5) az orsó és (6) a vizsáló vagy sirittő (sodorító), a melylyel a vén körösi halász maga fonja meg a halászfonalat, maga sodorja a horogpallót, isléget s minden vastagabb zsineget.

Vége számot tart kiváló figyelmünkre (4) a csongrádi és (7 és 8) az algyői buttyogató, futtyogató, kuttyogató; az elsőnek fából való a szára (S), szaruból való a talpa (t); az utóbbi, mely oldalt (7) és élben (8) van föltüntetve, egészen fából való.

98. ábra. Apró szerszámok.

Ezek a kuttyogatók szerfölött tanulságos szerszámok, a melyekről a következő pont alatt lesz szó.

Ámde lássunk előbb még más apróságot is, mely helyet kér s azt meg is érdemli, mert valóban ősi soron maradhatott reánk.

Körös-Tarcsa halzsírszedő kanalai azok, a melyeket e hely halászó népe ősi soron a hasított hal beléből kifőzött halzsír leszedésére használ. A kanál maga egy kagylófél, a nyele pedig egy behasított fácska

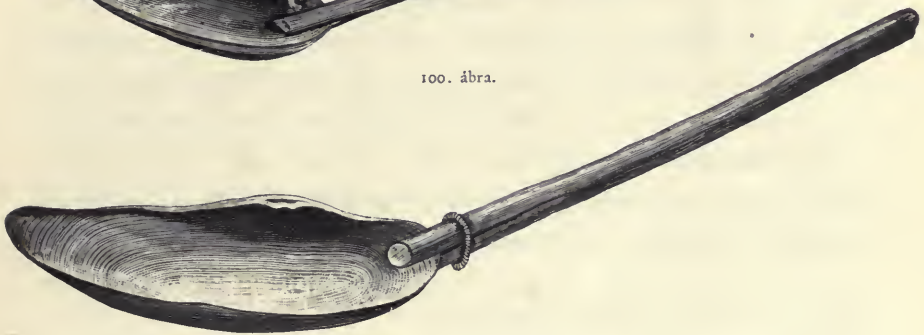
(101. ábra), de a melyet a rangosabb halász czifrább nyélre, néha lyukasztással is készít (99. 100. ábra).

99. ábra.

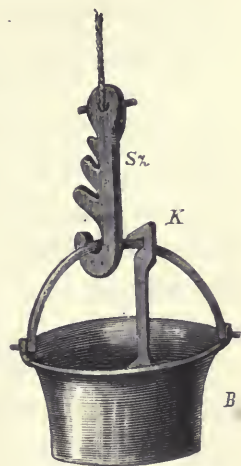
100. ábra.

99—101. ábra. Halzsírszedő kanalak.

Ezek a kanalak önkéntelenül is eszünkbe juttatják azokat a lyukasztott kagylófeleket, a melyek az őskori telepeken nem ritkák és sok mindenféle magyarázatra adtak okot. Tudományos meghatározás szerint a kagyló az *Anodonta cygnea*, tehát hattyú-kagyló, s ha kérjük, hogy e kanalak eltagadhatatlan rokonai hol találhatók még, — Amerikára kell vetnünk szemünket, hol a szárnyas kagylóból készült, ékes ó-amerikai kanalak csak az imént kerültek napfényre Ohio állam őstelepein, a mint ezt a híres Smithsonian-Institution 1880—1881. fényes kiállítású évi jelentése oly behatóan tárgyalja.

És vajjon mivel fejezhetnők be méltóbban az apróságok sorozatát mint avval, hogy a vé-

102. ábra. Halászbogrács

gére akasztjuk a legöregebb szentes-bökényi halász bográcsát (102. ábra B), teljes fölszerelésével együtt, a mint a grádicsos szolgafára (S₇) van akasztva s a mint az a kavaró kanál (K) a bográcsfűlön nyugszik, hogy a felcsapó láng kárt ne tehessen benne.

9. NÉPRAJZI SZERSZÁM.

Valahányszor csak elmémben forgattam ezt a címet — sokszor történt! — végtelen vágy szállotta meg lelkemet.

Vágytam és vágyódom oda, a hol a Kuma vize csörtetve halad, hogy végre is a nyári nap hevétől izzó homoksvatagba veszszen, mielőtt még elérhette volna édes anyja kebelét, a tengert; vágyódom oda, a hol a Wolga folyó hosszú pályafutás után széles ágakra szakadva egyesül a tenger hullámával; vágyódom, mert érzem, hogy ott sok halászszerzőm lappang, mely rokon a miénkkel s a mely bevilágítana még a távol keletre is; mert hiszen láttuk, hogy a Tizsamellék nádvágyója Sziamban találja formájának rokonát.

Ám az a vágy csak — vágy. Meg kell alkudni az élet rideg követelésével, be kell érni avval, a mi van.

Már mondtam, hogy néprajzi gyűjteményeinknek nagy baja az, hogy csak a föltűnőt, a csodálatost, a «ritkaságot» hajhászszerzők, mely pedig legtöbbször egyéni ügyesség kifolyása, s ott, a honnan származik, nem közkézen forgó népies. Van abban is tanulság; de ez legtöbbször ipari természetű; az a tanulság ellenben, a melyre e könyv összehasonlító része törekszik, abból nem telik ki.

NILSSON, a svéd kőkorszakbeli tárgyak alapos ismertetője, fájdalmasan jegyzi meg, hogy sok dolgot meg sem lehet határozni, mert az összehasonlításra hivatott élő anyag sehol sincsen meg. Ez anyag hiányában ő nem bírta, többek között, árkolt köveit rendeltetés szerint oly megbízhatóan meghatározni, mint meghatározhattuk mi pld. a Szolnokról való szepikő, vagy a Szentes-Bökény nagy böncsőköve révén — éppen NILSSON köveit is.

A közkézen forgó, sokszor egészen jelentéktelen tárgyakból bontható ki legtöbbször a legnagyobb tanulság, a mint ezt e szakasz során oly sokszor tapasztaltuk is.

Semmi kétség, hogy a Fertő elmés szerkezetű kürtője (vejszéje)

rokon a japáni Yeri-vel; nem lehet elvitatni, hogy a bronzkori háló és horogkövek, a maiakkal egybevetve, rendeltetésük szerint meg lehetős biztossággal meghatározhatók; hogy a magyar nádvágó makkos megerősítése messze bevilágít a multakba stb. És semmi kétség, hogy a halászszerző igazán népies részének beható tanulmányozása rendkívül becses eredményekhez vezethetne.

Ám mindezt már érintettük is.

Általánosságban például mondhatjuk, hogy a Fehértengeren dívó jégalatti halászat hasonlít a miénkhez; ámde a pontos megállapítás azt követelné, hogy tudjuk meg a kijegelt csapás alakját, az eresztőlék formáját, az ajtólékét nem különben, a sarok és sorlékek irányát, a rúdhajtó és igazgató szerzők alakját, a háló fölszerelését para, kő és egyéb tekintetében. Nem tudjuk.

Így tehát be kell érünk avval az összehasonlító anyaggal, a melyet inkább a véletlen, mint a rendszeres kutatás vetett fölszínre; első sorban avval, a melyet a már említett berlini nemzetközi halászati kiállítás nyújtott.

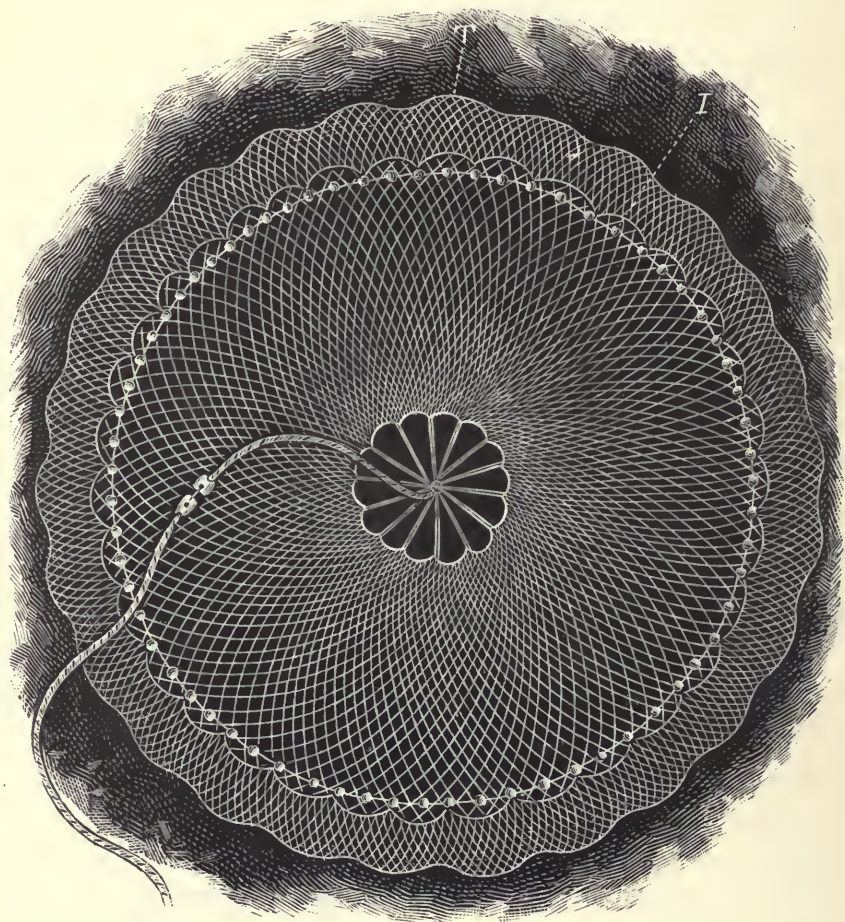
Ott akadunk egy képre, mely a Kaspí tenger sziklás partját ábrázolja. A parton két persa halász áll; az egyik már kidobta vetőhálóját, a másik még csak készül. A sík vízen több ladikot látunk, a melyről a halászság ugyanolyan hálókat veteget a hullámokba.

Ez a persa háló szakasztott mássa az Erdély-Olt melléki rokolyahálónak, mely tudtom szerint a Berettyó-melléken is dívik; a Tiszánál és Dunánál ellenben tért enged egy bár szintén kerek vetőhálónak, a mely azonban berendezés szerint lényegesen más.

A persa (rokolya) háló (103. ábra), ha tartó kötelénél fogva fölemeljük, úgy esik össze, mint a bezárt esőernyő; sőt összecsappan, mert a belső inán sorosan álló ólomgolyók (*I*) gyorsan összesietnek. A belső inán túl kiálló hálórész táskákat alkot, melyek az összecsapott háló belsejébe nyilnak (*T*) s úgy alkottatnak meg, hogy a háló legszéle az ólmos ín táján erős arasznyi távolságban egymástól álló ú. n. ráklábakkal, vagy örökkel, t. i. kétvégre Y-szerűen oszló kurta, erős fonalakkal van lekötve. Természetes, hogy a háló, ügyes pöndörítéssel úgy dobva a vízre, hogy kerekre nyilva ráterül, a sok ólom súlya alatt gyorsan sülyed és sülyedve összecsappan s hogy a menekülő hal, a melyet a háló beborított, lefelé keresve a kibúvót, menthetetlenül va-

lamely táskába üti a fejét, a hol azután nyaklik. A másik vetőhálóról más helyen lesz szó.

A pöndörítés sok ügyességet kíván. A halász legelőbb is balkeze csuklójára hurkolja a rendesen lószőrből való tartókötetet, mely for-

103. ábra. Rokolya háló.

góval is föl van szerelve, azután balvállára veti a hálót, mint valami köpönyeget; az ólmos inat egy helyen fogaival ragadja meg, sokkal alább ismét jobb kezével is s ekkor a hálót ügyesen röpítve, sarkon fordul s a szétnyíló hálót a víz felé löki. Akadnak oly ügyes halászok is, a kik a hálót jobb kezükkel sűrű ránczokba szedik s anélkül, hogy vállukra vennék, fél fordúlással úgy eldobják, hogy egészen szétterül;

sőt olyat is láttam, a kinek magasabb álláspont sem kellett, hanem sík helyen teljes biztonsággal dobta el rokolyáját.

Alig kétséges, hogy az amphiblesztron háló ilyen lehetett.

A második, néprajzi tekintetben szerfözlött érdekes halászszerzám a harcsa fogására való s azonos volta egészen világos — él a Wolga-melléken, nálunk a Tisza-Duna magyar halászsága kezén. Ennek a szerzámnak hangfestő a neve, így: kuttyogató, buttyogató, puttyogató, futtyogató, arról a hangról, a melyet a halász vele ki tud csalni s a mely a békák bizonyos hangját, a «kuty-kuty», vagy «unk» hangot utánozza.

A szerzámnak van fogórésze, késszerű része és talpa; a Wolga mellékit a magyarral egybevetve a 104. ábra mutatja. Itt 1. a Szeged-Algyőn, 2. a Csongrádon dívó magyar forma; 3. ellenben a Wolgáról való.

A magyar kuttyogatók telitalpuak, holott a Wolga menti ürestalpú, a mit lényeges eltérésnek lehetne venni, ha nem volnának magyar földön azok az átmenetek, a melyek a két formát összekötik. De ezek az átmenetek megvannak. A komáromi halász már egy kis bádopohárral kuttyogat; a Duna-Dráva foki halász kuttyogatója pedig határozottan ürestalpú, rendes kuttyogató, a mint ezt a 105. ábra (K) mutatja.

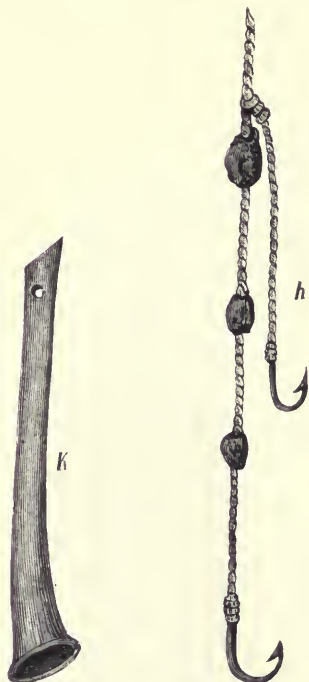
Ám lássuk az eljárást, mely egyike a legérdekesebbeknek, mert ritka finom élettani alapokra van fektetve.

A mikor a nyári esőzések a folyókat megdagasztják, csöndes éjszákán kiszáll a halász lélekvesztőjén a folyóra, oly helyre, a hol a harcsa szeret megfeküdni; előveszi kettős horgát (105, h), melyen derék ólom-súlyok vannak s megbékázza, azaz eleven kecskebékát. — *Rana esculenta* — tűz reája s lebocsátja a mélységbe; azután előveszi a kuttyogatót s a talpával sajátságosan belévág a vízbe, mire egy locs-csanás és egy «kuty»-szerű hang hallható; hogy egészen szabatos hasonlattal éljünk, úgy hangzik az, mint a jól illő dugó kihúzásakor keletkező «kuty».

104. ábra. Kuttyogatók.

Az egész pedig festi a békaugrás loccsanását és a béka hangját. Mind a két hang oda csalja a harcsát, mely rendesen a felszín felé tart, ott beléütődik a horog inába, melyet a béka ide-oda rángat.

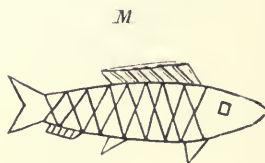
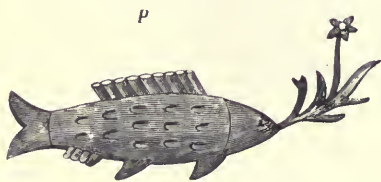
105. ábra. *K* kuttyogató a Dráva vidékéről.

106. ábra. Vizára való úszó horog.

A harcsa bekapja a békát s természetesen rajtaveszt. Ez a kuttyogató.

És végre a Wolga-melléki halászszerzők közt akadt egy csodálatos horog is, mely a nagy tokhalak fogására való s a mi Dunán-

107. ábra. A potyka képe magyar halász-bárkákön.

kon, a MARSILIUS idejében vizákban oly gazdag, ma már elnéptelenedt szőke Dunánkon találja szakasztott mását.

Egy közel arasznyi, hatalmas, tüéles horog ez, melynek patonyja tisztességes kötél, ina vagy horogdereka nem kevésbé az; a horogra

rá van erősítve a nyárfa vagy vörösfűz úszó s egy horog ina 120—200 olyan horgot visel, a minőt a 106. ábra ábrázol.

Evvél a hosszú szerszámmal — több sorban is átfogják a vizet a Wolga és a Duna táján egyiránt; elsülyeszti s természetes, hogy a horog ekkor úszik s a víz sodrában libeg. A horgon semmi csali nincsen, de nem is kell, mert az úszófa elégséges arra, hogy a vonuló vizát vagy tokot figyelmessé tegye. Ez ennivalót sejt az úszófában, bekapja, kiköpi; megharagszik, hogy csalódott, vagdos a farkával s beleüti valamely horogba s rajtavesztett. Legtöbbször a farkuknál fogva vesztenek rajta e halóriások és bámulatos, hogy, ha a horog csak a bőre alá hatolt is, az a hatalmas erejű őshal veszteg marad, nem szakad ki — mintha abban az őskorban, a melyből reánk öröklődött, minden lény sokkal érzékenyebb lett volna, mint a minő a mai.

Evvél végére értünk a magyar népies halászszerszám ősi elemeinek, s ha e tárgyalással nem nyertünk többet, mint azt, hogy a halászat, mint ősfoglalkozás felé ezentúl nagyobb figyelem fog fordulni: eleget értünk el — töretlen utakon is.

Rekeszsze be e könyv első részét a magyar főhalnak, a pontynak, ősi felfogású képe (107. ábra) a mint azt a rangos halász állóbárcájának pofadeszkáján láthatjuk (*p*) és a mint azt, kaszapengéből készült bicskájával, a komáromi vándorhalász szegény laptárosa a farhám matkájára ékesen kivéste (*M*).

A néprajzi halászszerszám ismertetésével, mely keleti vonatkozásainak során a magyarságnak történeti szerszáma is, be van végezve a könyv első, vagyis történeti része.

A második részben, mely a magyar halászszerszám járásával, vagyis a halászzattal, a mint ez ma él, azontúl pedig még a halászat életképeivel is foglalkozik, még akadni fogunk történeti elemekre, a melyekben azonban a helyi szokás színe az uralkodó — így Rév-Komárom és Tihany önálló tárgyalásában — s a melyek inkább csak például akarnak szolgálni arra, hogyan kellene kutatásainkkal helyről-helyre haladni, hogy a történetírás feladatát legalább megközelítsük.

A szerszámjárás, úgy a mint ma dívik s a mennyiben még valóban népies, lépten-nyomon bevilágít a magyar halászszerszám ősi elemeibe; sőt merem mondani, hogy sokszorosan világot vet az őshalászatra a szó általános értelmében is. Még most is tisztán érzem, hogy

a mai szerszámszerkezet és szerszámjárás kiismerése mintha hályogot vett volna le szememről, mintha ráírta volna az ősrégészeti tárgyakra egykori rendeltetésöket.

A midőn e rész anyagával már készen voltam, csak akkor birtam hozzájutni RAU CH. nagy művéhez, mely a történetelőtti halászatról szól. E könyvnek előszava igen érdekes és jellemző. A szerző nyomban megérezte, hogy feladatát csak akkor oldhatja meg — a könyv megbízásra készült —, ha az élő halászatot megismeri s kétfelé is iparkodott támaszkodni: egyfelől a fejlett, másfelől az ú. n. vad népeknél dívó halászatra, mely az amerikai embernek oly nagyon kínálkozik. Nálunk a valódi népies halászatnak még élő része az, a mely az őstörténetben, de részben a történeti kor homályában is kalauzul kínálkozott, a melyet egész bizodalommal elfogadtam és követtem is.

A mi a most befejezett részben az eredmény színét viseli, annak én egyéni véleménynél többet tulajdonítani nem akarhatok, már azért sem, mert jól tudom, hogy inkább az ösztönnek, mint a szorosán vett szakszerűségnek eredménye; s hogy mégis reá adtam a fejemet, annak egyetlen s mint hiszem nyomós oka az, a mit már a könyv keletkezésének történetében előadtam, hogy t. i. a népies halászat rohanva hanyatlik, így tehát annak elemeit a történet érdekében — ha nyersen is — biztosítani kell. Egyfelől áll a halászatnak általános hanyatlása, másfelől a gyári ipar hódító menete; ott jövedelmesebb foglalkozásra tér a halász s eldobja ősi szerszámát; emitt eldobja az ősit, mert az ipar az újat és tökéletesebbet mindenütt és olcsón kínálja.

Ez mind arra való, hogy a mult és jelen között levő hidat részről-részre lebontsa.

Ez a könyv e részének megokolása s egyszersmind mentsége is.

II.

A MAGYAR HALÁSZAT SZERSZÁMJÁRÁSA

ÉS

A MAGYAR HALÁSZÉLET.

108. ábra. Régi szigonyos.
Balaton.

A MAGYAR HALÁSZAT SZERSZÁMJÁRÁSA.

Mindaz, a mi e könyv történeti részében, mint a magyar népies halászatra tartozó, el volt mondva, valamint azok a leírások is, a melyek a magyar halászelet némely képét már abban a részben megismertetik velünk, elég világosan tanúsítják, hogy a magyar halászat, mint népfoglalkozás, rendkívül fejlett s ezenfelül, történeti és néprajzi vonatkozásainál fogva, éppen olyan tanulságos, mint érdekes is.

A nyugot-európai népek halászatával — a mennyire annak népies elemei egyáltalában ismeretesek — egybevetve, a magyar halászat mindenestre különálló, törzsökös, a mi azután a szerszámok szerkezetében és külső alakjában van kifejezve.

Hogy ez a magyar törzsökösség a kelet, s illetőleg észak-kelet — halászati tekintetben majdnem teljesen ismeretlen — viszonyaiban miként tükröződik, erre nézve csak annyit tudunk, a mennyit a történeti rész végén kimutattunk; de már ez a kevés is — tekintve valóban törzsökös voltát — mindenestre arra tanít, hogy az összehasonlító elemeket, ha valahol, úgy kelet és észak-kelet felé kell keresnünk. Ez nem e könyv, hanem a jövő feladata s minden esetre a tudomány érdeke is.

Rendkívül érdekes jelenség, hogy az élő magyar népies halászat, szerszámának bizonyos részei szerint, határozott rokonságot vall az őstörténeti, kivált bronzkori halászattal; leginkább pedig e korszaknak magyar földön talált maradványaival, a melyek sokszorosán szintén különálló törzsököt alkotnak, a mi legott szembeszökik, míhelyt e könyv magyar eredetű anyagát más eredetűvel egybevetjük.

Így például RAU összefoglaló művének* anyaga, mely Európából leginkább a Svajcztot, Franciaországot, a skandináv területeket öleli

* Prehistoric Fishing in Europe and North-America. Washington.

fel, a magyar anyaggal úgyszólván semmi tipikus rokonságot sem mutat — t. i. őstörténetiekben.

Akár BLANCHÈRE nagy szótárát veszszük,^{1]} mely Franciaország halászatát szóval és rajzzal majdnem kimeríti, a benyomás egészen idegenszerű, különösen azokban, a miket őseredetűeknek kell vennünk, mint pld. a rekesztő halászat szerszámjait.

És egészen így vagyunk a némettel is, mihelyt BENECKE, DALMER és VON DEM BORNE közös művét^{2]} tekintjük.

Ilyen körülmények között le kell mondanunk arról, hogy e könyvnek az élő gyakorlatra vonatkozó részét, egész terjedelmében összehasonlító alapon fejtjük ki; be kell érünk a magunk anyagával, mely mindenesetre érdemes az ismertetésre s talán elérheti azt is, hogy a kutatók figyelmét a népies elemek gyűjtésére s ebből meríthető tanulságokra fordítja.

Ezentúl tehát tisztán csak az élő magyar népies halászat szerszámával, illetőleg a szerszámjárásával kell foglalkoznunk.

A SZERSZÁMJÁRÁS BEOSZTÁSA.

A magyar halász-szerszámot a maga egyetemességében véve, legott meggyőződünk, hogy az, elemeinek határozott rokonságánál fogva, csoportokra osztható s hogy e csoportokból ismét bizonyos alcsoportok válnak ki.

E csoportoknál a szerszám anyaga, berendezése és a vele való élés módja a döntő. A főcsoportok im ezek :

I. Rekesztő halászat. II. Kerítő halászat. III. Emelő halászat. IV. Hajtó halászat. V. Állító halászat. VI. Kereső halászat. VII. Vető halászat. VIII. Tapogató halászat. IX. Hurokvető halászat. X. Szigonyos halászat. XI. Horgászat. XII. Jeges halászat.

Az alcsoportok kifejtése az áttekinthetőség érdekében elmarad, már azért is, mert az az egyes csoportok tárgyalása közben tárgyakhoz köthető s így kevésbé száraz is lesz.

De lássuk mindenekelőtt a halat, a mint ezt a halászember ismeri.

1] Nouv. Dict. Gen. des Pêches etc. Paris, 1868.

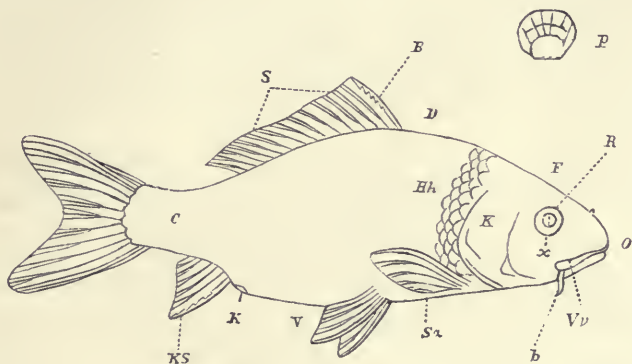
2] Handbuch der Fischzucht und Fischerei. Berlin 1886.

A HAL A KÖZHALÁSZ SZEMÉBEN.

A felállított tizenkét csoportot szükségképen megelőzi a halról szóló ismeret, úgy a mint az a magyar halászbembnél található. Rendkívül fontos egy szakasz ez, mert a míg egyfelől bizonyosága a halászember megfigyelő tehetségének, másfelől világosságot vet arra is, mennyire tudja szerszámát, fogását az ellesett életmódhoz alkalmazni.

Vessük fel mindenekelőtt azt a kérdést: mit tud a magyareMBER a hal szervezetéről és egyéb tulajdonságairól?

Mint hogy az egy Balaton kivételével — a hol a fogas a főhal — magyar földön általánosan a ponty vezérkedik s e szakasz céljára nézve különben is alkalmas, ám kössük hozzá a feleletet.

109. ábra. A hal részeinek elnevezése.

Balatonfüred város halászaí így különböztetnek: a halnak (109. ábra) van: feje (*F*), szája (*O*), háta (*D*), hasa (*V*), farka (*C*), ezen a kormány; ez a hal teste. Van azután: sörénye (*S*), kormány-sörénye (*KS*), hónaljszárnya (*Sz*), hasaszárnya (*V*), vizája (vendégállkapocs) (*Vv*), kopétyója (*K*); halhéjja (*Hh*) (míg a testen együtt van); pénze (*P*) (az egyes héj mikor levált) vagy pillangója; köldöke (*K*), (máshol hugygyó). A szegedi halász megkülönbözteti még a sörényen a bognárt (*B*); azután: szeme (*R*), szembogara (*x*), bajusza (*b*).

A komáromi halász ismerete tovább ér; szerinte van a halnak: feje, orra, háta, hasa, szája, oldala, szeme, kopótója, alatta sziványja; sörénye, benne serte; farka, ennek kormány; alsó- és középső szárnya: kormány-sörénye, ebben alsóserte; hugygyója; belül: patantója, bele, gyomra, ikrája, teje, hája, velője, epéje, mája, szíve,

gerincze, oldalbercze (borda); szálkája; keserűfoga (torokfoga); a ragadozóknak: nyelve és foga.

Minthogy mármost a hal hátán álló egy, vagy két úszó, bármilyen legyen is a szerkezete, általánosan sörény, s az is tény, hogy szerkezet szerint különböző, ezért ide teszszük, hogy Tornán a sügért *fésűshal*-nak nevezik, még pedig a hátán meredező, szúrós, a sárkány tarajára emlékeztető úszója alapján; mire nagy szükségünk is van, mert így két nagy halcsoport különböztethető meg, t. i. az, a melynek éppen csak sörénye van és a melynek e sörénye fésűs, vagyis tüskésen szúrós.*

Ezekén kívül a halászember jól tudja, hogy a hal nyálkás, tehát könnyen siklik; hogy csak úgy lehet megragadni, ha újjunk a kopótyú és hónaljszárny közé esik; hogy a hal szűk nyíláson is átbúvik, ha orra után indul; de megakad, mihelyt hátrálni akar, mert ekkor minden úszószárnya, a kopótyúja egyszersmind «viszja» is, mely mindenbe akadozik.

Tudja a halász, hogy a hal egyhelyt — mint mondani szoktuk «sarkon» — nem fordulhat, hanem mindig bizonyos kört vág; hogy legtöbbször, midőn a víz fenekén keresgél, majdnem tótágasban teszi ezt; hogy akadályra találva, végig tapogat rajta, átbúvót keresve; ha pedig akadályok közé bonyolódik, akkor erőszakkal furakodik, hogy kimeneküljön; hogy fejjel víz ellenében állva — közszólás szerint «fekve» — eltűri az emberi kéz simogatását, ha víz mentében történik.

Tudja, hogy a hal, mikor a víz színe felől a fenék felé menekül, nem függő irányban, hanem résütősen teszi; így megfordítva, fenék felől a vízszíne felé is.

Tudja, hogy a hal bizonyos időben megfekszik, azaz védő helyeket keresve, vesztég áll; hogy ismét van járása, a midőn barangolva keresi éledelét.

Tudja, hogy leginkább vízellenében áll, mert a folyás hozza éledelét; sőt, hogy víz ellenében szeret menekülni is; tudja, hogy az egyes fajok — kivéven a valódi rablóhalak öregeit — kisebb-nagyobb seregben járnak s ezenkívül bizonyos környékhez ragaszkodnak.

* Malacopterygii et Acanthopterygii.

Tudja, hogy folyókban és tavakban bizonyos pontokon, bizonyos halfajok kiválóan találhatóak, holott más pontokon hiába keressük; hogy némely halfajok a víz színe táján, mások közepes mélységben, ismét mások a víz fenekén tartózkodnak; sőt, hogy olyanok is vannak, amelyek az iszapot túrják; hogy némelyek szeretik a dűlő partok táját, mások az iszapos, kavicsos, tőkés helyeket, a padmalyokat, fák enyhét és gyökérzetét, az örvényt, sebes folyást, a verőfényt.

Tudja, hogy a halnak van íváásra való felvonulása és téli gyülekezése. Tudja, hogy a felvonulás az ívás — vívás, vagy fördés — idején, tehát a leghatalmasabb ösztön, t. i. a fajfentartás ösztönének ötletéből történik, a mikor is messze víztájékok halai faj szerint külön seregekbe verődnek s így seregesen jelennek meg a vizek alkalmas, rendesen sekélyebb helyein; hogy ez minden esztendőben ugyanazon a helyen s majdnem egy bizonyos napra vágó pontossággal történik.

A téli gyülekezés rendesen késő őszszel történik, a midőn a víz áthűl s a mikor is, különösen némely halfajok, töméntelen sokaságban összeverődnek, a folyók mélységeiben, örvényeiben napokon át egy ponton nyüzsögnek, kavarognak; tavakban oszlopszerűen kavargva, egyszersmind lassan haladnak is.*

Tudja a magyar halászember, mivel él a hal; évszakonként hogyan változtatja táplálékát; ez a táplálék hogyan szerezhető meg; hogyan kapkodik a hal a táplálék után.

Tudja végre, hogyan viselkedik a hal vízapadáskor, áradáskor, napszakán, az éj sötétjében; mikor sovány, mikor kövér; melyik keményéletű, melyik pusztúl el gyorsan; melyik pipál s mikor.

Mindezekon kívül van száz meg száz külső jele, a melyet a halászatra felhasznál: vízmadár jövése-menése, az időjárás; a vizek virágzása, mint szunyogtáncz; a szitakötő és szöcske megjelenése és ki tudja még mi és mi nem.

A hal életmódjának rész szerint való ismerete szülte a magyar halász-szerszám sokaságát és sokféleségét, szerkezetének ezer fufangját s bátran ki lehet mondani, hogy a szerszám soknemű volta

* Lásd a «Látott hal» című fejezetet. Körös-Tarcsán, gondolom az 1879. év késő őszén, a halászok a Körös egyetlen örvényéből s egyetlen nap alatt több mint háromszáz mázsa halat fogtak ki; a jelenség indító oka ismeretlen; a halászok a víz lehülésének tulajdonítják.

mindig biztos mértéke a nép megfigyelő tehetségének, szelleme élénkségének.

A magyar halászember, ha mással nem, úgy már a haltest úszó-szerkezetének pontos megkülönböztetésével érdemli ki az elismerés szavát. A mit a szobatudákosság nem bírt helyesen elnevezni, avval a halászember játszva boldogul, mert sohasem lesz hűtlenné édes anyanyelve szelleméhez.

Bámulatosan finom tapintattal keresi, találja és alkalmazza azt, a mit «analogiának» nevezünk.

Szerinte van a hálnak: sörénye, kormány-sörénye, kormánya, hónaljszárnya, hasaszárnya; — s a midőn ezeket így nevezi el, nemcsak hasonlatát, hanem okát is tudja adni.

Mindenekelőtt megkülönbözteti azt, a mi az irányt tartja — sörény, kormány-sörény, — attól, a mi az irányt adja — kormány; — s mind a kettőt megkülönbözteti áttól, a mi a tovamozgást jó részben intézi, t. i.: a hónalj- és hasaszárnyától.* Egészen tudatosan jár el, mondván, hogy a hal szárnya csak úgy jár a vízben, mint a madaré a levegőben; a miben tökéletesen igaza van, még akkor is, ha a szerkezetet és kihatását tudományos alapról tekintjük.

A sörény analogiája azonképen pontos; mert ezt az állatoknál mindig az állatok gerincze irányában — akár felül, akár alul véve — tudjuk s leginkább akkor mondjuk annak, a mikor egysoros, vagy ehhez közel járó. A tudománynak itt csak egy feladata van, t. i. a fogalom megkötése, a mi ismét a halászember csapásán lehetséges, mondván: halsörény, mely azután nem a lósörény, sem sárkány, sem oroszlány sörénye; azonképen a halszárny is.

Lássuk már most a halról való ismeret alkalmazását is; még pedig azok szerint a csoportok szerint, a melyekre a szerszámot és járását felosztottuk.

A *rekészítő halászat* a hálnak iránytartó tulajdonságára számít, t. i. arra, hogy bizonyos irányban elindulva, csak akkor változtatja azt, ha le nem győzhető akadályra talált s erről meg is győződött. A hal, orrával végig tapogatva az akadályon, átjárót vagy átbúvót keres.

* Bugát utódai előbb az «úszony»-ra vetették magukat, szólván: hátúszony, mellúszony, hasúszony, alfelúszony, farkúszony; később maguk is megijedtek s ráadták magukat a leg-szerencsétlenebb analogiára, t. i. a «para» szóra. L. a könyv történetében.

Erre épít a halász, a midőn a rekesztő szerszámok terelőit messziről kezdi, menedékesen mind szűkebbre és szűkebbre fogja s egy szűk nyílásban végzi, tudva, hogy az átbúvót kereső hal ezt okvetetlenül felhasználja. A rekesztő szerszám tehát a \wedge -re van alapítva.

A *kerítő halászat* kerítő hálófalat von a vízbe s azon van, hogy ezt körbe, vagy oly félkörbē hozza össze, melynek húrja a szilárd part. Legfőképen tehát bekerítésre $\bigcirc \triangle$, de borításra is számít, amennyiben a háló fölét és alját úgy rendezi be, hogy a léhész ne függő irányban, vagy rézsünt-fölfelé, hanem inkább így () álljon és haladjon, mert ekkor a hal mindig a léhész mélyedésében — s nem az in fölött vagy alatt szökve — keresi a kibúvást, természetesen hasztalanul.

Az *emelő halászat* arra számít, hogy a hal, a háló fölē kerülve s a veszedelmet megsejtve, soha fölfelé, hanem mindig oldalt-lefelē iparkodik menekülni. A szerszám tehát mindig \smile mélyedésű.

A *hajtó halászat* tisztán erőszakos.

Az *állító halászat* arra épít, hogy a hal az engedékeny akadályt eltolni iparkodik s így a kopótyú és szárnyak \wedge szakaszerű állásánál fogva menthetetlenül bebonyolódik; nemcsak, hanem minél jobban vergődik, annál biztosabban pusztul belē.

A *kereső halászat*, kivált a fenéken vontatott hálózatok, a hálnak azt a tulajdonságát használják fel, hogy fejfelé víz ellenében állva, abban az irányban iparkodik menekülni is: ez a halászat tehát leginkább víz mentében s így hal ellenében jár. A partról űzött része arra van építve, hogy a hal a partról a mélység, tehát a víz közepe felē szökik.

A *vető halászat* \wedge -szerű borításra törekszik, tudva azt, hogy a hal nem tud függő irányban leszállani, tehát rézsünt, oldalt-lefelē menekül s menthetetlenül a hálóba kerül, ha ez súlyozásánál fogva gyorsabban sülyed, mint a hogyan a hal úszni bír.

A *tapogató halászat* jórészt a véletlenre számít; de a halat oldalt való menekülése révén érzi meg. A kézzel való kitapogatás arra épít, hogy a víz ellenében álló hal a víz mentén való simogatást tűri.

A *hurokvető halászat* a hálnak veszteg való állását használja fel.

A *szigonyos halászat* akár szemre, akár vaktában dolgozik, a szerszám szakáiba, vagy nyakaló tulajdonságába bíz; de részben a hálnak a víz színére való járására is számít.

A *horgászat* a hal kedves eledelére, részint az ebben való csatlakozásra is számít; e halászat egyik neménél a béka hangjának az utánzása is csábító.

A *jeges halászat* a hígvízen üzöttnek hasonló mássa, a mi t. i. a szerszámnak a hal természetéhez való viszonyát illeti. Itt igen finom élet-tani megfigyelésre az vall reá, hogy egy módnál a halász a halat azok mellett a levegőbuborékok mellett is keresi, a melyek a jég alá szorúrtak, mert tudja, hogy a hal a levegővel érintkező élővizet nem nélkülözheti, tehát föl is keresi.

A legszebb az, hogy minden igaz magyar halászember a szerszám-szerkezet és a hal szokása között fenálló kapcsolatot pontosan ismeri, a szerszámjárást tehát meg is tudja okolni.

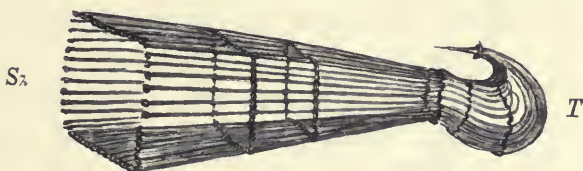
I. HÍGVIZEN VALÓ HALÁSZAT.

I. REKESZTŐ HALÁSZAT.

A történeti részből tudjuk, hogy a rekesztő halászat úgy ősi, mint néprajzi tekintetben kiválóan becses és érdekes s hogy azonfelül a magyar okiratos történet szempontjából is rendkívül fontos, amennyiben a régi multban királyi adomány tárgya is volt.

Megismerkedtünk ott a *czége*, a *vejsze* és a *varsa* alakjai közül azokkal, a melyek történeti szempontból fontosak vagy egyébként jellemzők; de természetesen a rekesztő halászatot ki nem merítettük.

A *czége*, mint halfogó szerszám, vagy alkotmány, alapjában megfelel a gyalomnak, avval a különbséggel, hogy amig ez pontról pontra szállítható és kerítésre alkalmas, amaz helyhez kötött szilárd építmény.

110. ábra. Bocskorvarsa.

Mint tudjuk a székelység *czégeje* az, a melyet kőből rakott rekesztő V-jénél fogva a legősibbnek vagy legkezdetlegesebbnek vehetünk s a melynek tulajdonképeni fogó része a *bocskorvarsa*, mely a rekesztő és illetőleg terelő karok csúcsába van beállítva.

Itt van tehát a hely, a hol a bocskorvarsát szemügyre vehetjük.

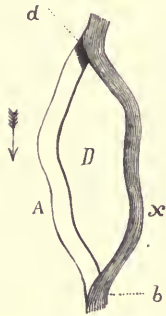
A *bocskorvarsa* (110. ábra) rendesen kisujjnyi vastagságú fűveszszőből készül. Van *szádja* (S ζ), a melyen a hal belékerül, és van *tömlöcze* (T), a melyben a hal megfogódnak. Ez a tömlöcz szűk, úgy, hogy a víz sodra a halat úgyszólván belé ékeli. E varsa kötése korcveszszővel történik.

Van ennek változata is, mely tökéletesen papucsalakú; a mi a papucsnál a fej, az ennél a bocskorvarsánál a derék és tömlőcz; a mi pedig a papucsnál a hátrafelé szabadon kinyúló talp, az e bocskorvarsánál az úgynevezett *vészlés*, mely a víz fenekére és a rekesztő kőrakások vagy a czége karjai közé kerül s egyfelől arra való, hogy kövekkel megrakva a szerszámot helyt tartsa, másfelől arra is, hogy lejtősen beállítva, a víz sodrát szaporítsa s így a halat erővel is a tömlőczbe ragadhassa.

Ez a rekesztés kizárólagosan patakokban dívik.

A többi czégével már a történeti rész foglalkozott.

A patakokon dívó rekesztő halászatnak, kivált a székelységnél szerte dívó neme a *duga* (111. ábra, *D*), mely abból áll, hogy a

111. ábra. Duga.

halászberek olyan helyeken, a hol a talajalakulás megengedi, felül s az anyamederből kiindulva, mellékárkot vagy medret ásnak (*x*), természetesen meghagyván egy kellő gátat, hogy a víz egyelőre be ne tódúlhasson. Ezt az árkot, lefelé haladva — lásd a nyilat, mely a vízmentét mutatja — a mennyire csak lehet folytatják, mert minél hosszabb ez, annál hosszabb a később eldugható anyameder része is, tehát annál több halra van kilátás. Végre az új medret bevezetik az anyamederbe (*b*). A midőn ez készen van, akkor visszamennek a kiinduló ponthoz s az úgynevezett eldugáshoz látnak, mely abban áll, hogy *d* táján előbb kövekből emelnek gátat s ezt utóbb gyepvel tömörítik, mire a víz természetesen *dx* irányban az új árokba tér, az anyamederben (*A*) pedig elfogy s így azott tartózkodó pisztráng és pérhal, ingola és botos különte könnyen felszedhető. Látjuk, hogy a duga az eldugástól ered.

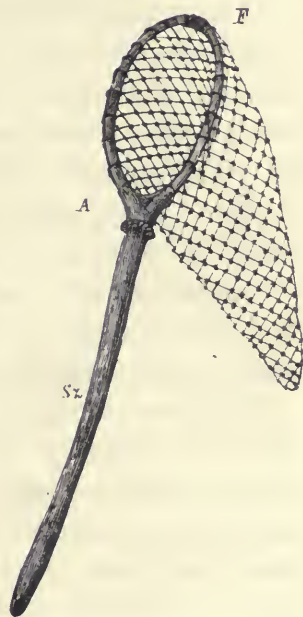
A midőn a halászok a prédát felszedték, ismét az anyamederbe eresztik a vizet s ekkor az árok marad szárazon; mikor pedig gondolják — úgy két-három hét múlva —, hogy a dugásos helyen a hal megint megtelepedett, újra halásznak.

Érdekes, hogy ha sűrűn dugnak, a patak halai megismerik a veszedelmet és hosszú időn át nem mennek az anyameder elrekeszthető részébe. Így a Hargita hegység egyik legpompásabb pisztrángos vizében, a Bucsinpatakban, mely sok helyen dugásos volt, 1884-ben

halászván, a dugásos helyeken egyetlenegy pisztrángot sem fogtam s az a gyönyörű zsákmány, a melyet utitársammal* ejtettem, kizárólagosan a páta derekából, vagyis a dugák közötti szűzmederből került; amott igen meglátszott, hogy gyakran dugdostak. A rekesztő halászatnak ez a neme rendkívül kártékony, igaz halászhoz nem méltó gyáva mesterség, mely határozottan eltiltandó.

A *vejsze* már a történeti részben szerepelt s itt csak annyit említünk, hogy szerkezet szerint van állandóbb és silányabb.

Az állandóbb leginkább tóságokban dívik, a mikor a halász a *lészát*, a *pelletért*, az *udvart*, a *kürtöt*, a *kaput*, a *kis- és nagykotróczát*, a *fejet* válogatott anyagból — nádból, vesszőből — gonddal köti, hogy az éven át is használható legyen. Kora reggel, vagy alkonyatkor ladikra száll, magával viszi a *szákn* vagy *meregygűt* (112. ábra) a melylyel a vejszefőbe vagy kürtöbe nyúlva kiszákolja a belétevedt halat s rendesen a ladik fenekére dönti ki.

112. ábra. Szák vagy meregygű.

A meregygűnek vagy száknak a halászember sok hasznát veszi. Szolgál a vejszénél, a *bárka* körül, a tanyahúzásnál, a *fenékhorgnál*, a piacon; részei ím ezek: *Sz* szára, *A* ágasa, *F* feje vagy hajtóványa, a mely, mint külön darab, két végével az ágashoz van kötve.

A silányabb vejsze a tavaszi, mely áradásokon dívik s csak addig szolgál, a míg az áradás tart s ott pusztúl el a nyár, ősz és tél folytán, ha pásztorgyerek nem tüzeli fel.

Mikor ezt a tavaszt állítják, valóságos remeklést visznek végbe a helyi viszonyok kiaknázásában. A bokor, apró sziget, az ártéren álló fa mind arra való, hogy lészát takarítsanak meg vele, mert egy ilyen tavaszi vejsze sokszor több száz méternyire rekeszti el a vizet s minden hatodik-tizedik méterre feje is van s rengeteg munka az, a melyet az ilyen

* DIEMÁR KÁROLY kir. ügyészszel.

nádfalazat megkötése emészt; innen van az is, hogy a halászság bokorba áll össze, így köti a falazatot s megosztozik a prédán.

Érdekes az állandóbb *vejsze* állítása. Előbb kiszemelik a helyet, gondosan figyelve azokra a pontokra, a hol a hálnak átjárója van, pld.: nádüstökök közeire; azután szemre «kimérik» a helyet, hogy hány öl lésza kell. Mikor minden meg van kötve, akkor nagy hengerbe tekerik össze a falazatot, két ladikot összekötnek, felrakodnak s kiszállanak a helyre. Ilyenkor kölcsön kérik az asszony-feleségtől a sulykolót, a melylyel a fehérneműt, mosóruhát szokta sulykolni, mert evvel verik le a nádfalazatot a vízfenék iszapjába.

A helyszínére érve, kiszemelik az első vejszefejnek a helyét s ott azt «megépítik», azután kifejtik a lészát egészen odáig, a hol a második fej számára jó hely kínálkozik, közbe persze tanakodnak, hogy itt «jobban gyühet a hal», emitt meg jobban «várja» a kapu s így tovább.

Természetes, hogy a nádfalazatnak az iszapba kerülő része hamar rothad s az alkotmány engedni kezd; a midőn ezt észreveszik, újra lesulykolják; és ezért van az, hogy új kötésnél a nádnak egész hosszát használják fel, hogy háromszor-négyszer sulykolva is, a vejsze még mindig használható legyen azaz a víz színe fölött kiálljon.

Az előttem ismeretes vejszék közül a Fertőn dívó a legtökéletesebb; szerkezetét már a történeti rész tárgyalta. Hozzá a Fertőmellék vejszése — ottani szójárás szerint *kürtözője* — nagyon érti a dolgát. Ő tudja, hogy a kárász, a dévérkeszeg, a czompó igen könnyen téved a fejbe, mert nem gyanakodó, annál inkább furakodó; de a pontyot «méregbe kell hozni, hogy bemenjen».

Ez mindenesetre igen érdekes biológiai feladat; megoldása pedig fényes tanubizonyosága a magyar halász éleselméjűségének.

Hát hogyan lehet a pontyot megharagítani?

A halász felállítja a vejszét (kürtőt), melynek váró oldalán a kapu nyílik; ha ez a kapu csak kapunak áll, hát a ponty megfordul s elmegy — van hová. Hogy ez meg ne történjék, már messze a kapu előtt veréseket, kurtább-hosszabb nádfalazatot alkalmaz a halász s minél jobban közelíti meg a kaput, annál inkább oly irányt ad azoknak a terelőknek, hogy tölcészerűen szűküljenek; úgy járnak azok egymásba, mint a kereskedő egymásba dugott papír «stanczlije» csakhogy kellő hézag marad mindenütt.

Arról is gondoskodik a halász, hogy az átjárók ne vágjanak egybe, ne támadjon utcza; hanem hogy a forduló hal mindig tévesztőt lás-son maga előtt. Mihelyt a ponty a verések közé behatolt, rosszúl kezd magát érezni, mert szabad víz kellene neki; próbál tehát erre is, arra is; de mindenütt falba ütődik. Ekkor *megharagszik* s túrni kezd itt is, ott is; de minthogy a nádfal nem enged, végig bökdösi s utóvégre mégis csak az átbúvón tör tovább, azaz a kapu felé. Természetes, hogy minél tovább haragszik, annál mélyebbre jut, s minél mélyebbre kerül, annál szűkebb a hely — annál nagyobb az ő haragja és annál biztosabban jut a fejbe, a honnan ki nem talál soha.

El kell ismerni, hogy a hal életmódjának rendkívül finom ismerete kell ahhoz, hogy az ember a hal indulatosságát a maga hasznára fordítsa. És hogy az indulatosság megvan, arról magam is számtalanszor győződtem meg kis haltartóim eviczkelő népénél. Valahányszor a nagyobb haltartó potyka-népe eledelt kap, a kis haltartó küszhala roppant dühbe jön: böki az üveg falat, vagdos a farkával, indulatosan körülrohan s ismét csak ott böki a falat, a hol állok. — Tud az haragudni!

Mint tudjuk, a czége és vejsze közt az átmenetet Komárom tóságainak cigányvejszéje alkotja; a vejszék és varsák között ellenben a Miskolcz halászáinál divó, ott úgynevezett *vész* képezi az átmenetet, mely hálóból való és karókra feszül.

A rekesztő halászatnak ez a szerszáma adhatott okot arra a zavarrra, mely szótárainkban s ezek révén az íróknál a vejsze, vejsz, vész és vésháló* tekintetében uralkodik. Miskolcz *vésze* alapjában véve hálóból való vejsze, melynek fogórésze varsasszerű, tehát valódi átmeneti alak, mert, a vejszéhez hasonlítva, egyszersmind «vérszerinti rokona» a *szárnycvarsák* seregének is.

A miskolczi *vész* (113. ábra) kilencz karóra feszül; részeinek pedig ez a nevök: a tulajdonképpeni vész (*Vv*), tehát az, a mi a vizet elrekeszti; ezt tartja a nyolcz vésháló (*k k*), mely a víz fenekébe szolgál. Ez a nyolcz karó mindössze hét egyenlő részre osztja a rekesztő hálózatot s a középső részbe van belékötvé a vész fogószerszámja, a varsa (*V*), mely három kávéra feszül, tehát kéthagyású, s a melyet a farkaró (*F*)

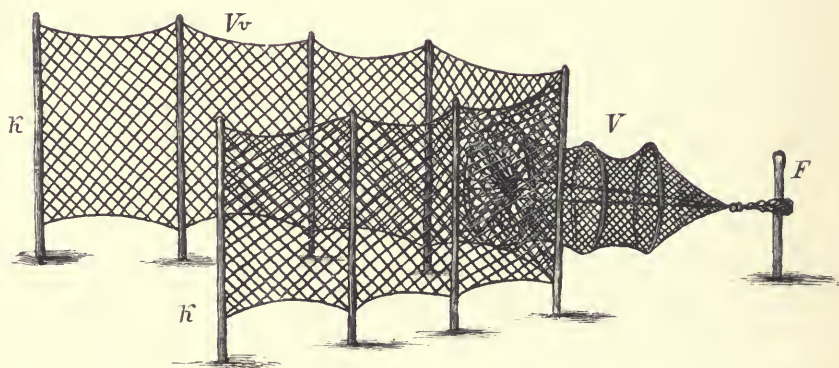
* Finnistáinknál a vésháló «Fangnetz»; de *vésháló* nem él a nép száján, csupán az egyszerű vész, mely rokon a vész = lacuna, vejsze = clausura és a vésháló = lacunar halász mesterszavakkal s a rekesztő halászatához tartozik.

kinyújt. A varsának az a tölcésérszerű része, a melyen át a hal bebúvik s mely más vidékeken vöresök, versek, versik, szív, vissza nevet visel, Miskolczon torok.

A miskolczi halász a tavaszi áradáskor — saját szavajárása szerint — «rekeszteni mén» s a vész szárnyát *V* alakra állítja azokba a folyásokba, a melyeket rekesztő szerszámjával átfoghat. Ebben a szerszám-ban tehát valóban egyesítve van a vejsze és a varsa, is így igazi átmeneti alak.

A rekesztő halászatnak nagyon elterjedett, szerszám szerint változatos módja a *varsával* való halászat.

Űzi ezt a magyar halászember patakokban, folyókban, tóságokban, mindenütt, mint kishalász vagy varsás; de egyszersmind mint

113. ábra. A miskolczi vész.

igen régi módot is, mert hiszen a történelmi részből tudjuk, hogy a régi okiratok megemlékeznek a *fülesvarsá*, latinul «ansa» tisztes alakjáról is, a melyet a régi kor jobbágyhalásza csupán az adományt élvező uraság megbizottja szemei előtt emelhetett ki a vízből.

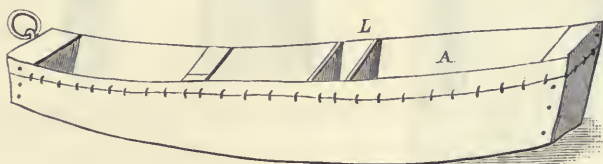
A magyar varsák anyag szerint két csoportra oszlanak, u. m. hálóból és vesszőből valókra.

Szerkezet szerint ismét így oszthatók fel: *dobvarsák* és *szárnyasvarsák*; s a vejsze, sőt czége és a dobvarsák között — nem tekintve a miskolczi vést — az átmenetet a szárnyasvarsák teszik.

Szemben a rekesztő halászatnak már letárgyalt nemeivel, a varsának főtulajdonsága az, hogy könnyen áthelyezhető, tehát már a mozgó halászat felé hajlik.

A *varsahalászat* tóságokban és lópokon van leginkább kifejlődve; az előbbi helyeken inkább nyáron át, az utóbbiakon legerősebben télen át üzik, t. i. *csikászat* alakjában, a melyről már sokat tudunk is, úgy a történeti részből, mint a csikászszerző leírásából.

Legjobb lesz, ha a varsahalászat általános képét onnan szerezzük, a hol ez a halászat jól ki van fejlődve s a halásznépnek nemcsak foglalkozása, hanem kenyérkeresete is; ilyen pont pedig a Balaton kis öcsese, Magyar-Velence tava Fehérmegyében, hol a terjengős rónavíz sűrű nádasok váltogatják fel, melyek ismét apró tükrök által ezer részre szakadnak; a hol sok a *rigyás*, hináros hely, természetes csapás, szóval a természet kedvezéséből is számtalan útja van a varsa főhalának, a turkálni szerető tenyérskézes kárásznak és az aprópénzes, nyálkás, szivárványos színekben játszó czompónak, a hol tehát a varsával való útonállásnak maga az anyatermészet kedvez, számba nem véve

114. ábra. Egy embernek való ladik.

azt az ösztökélést, a mely a közeleső főváros piaczában rejlik, a hol a varsás könnyű szerivel túladhatsz a silányabb halon is — kell a szegényebb embernek is valami.

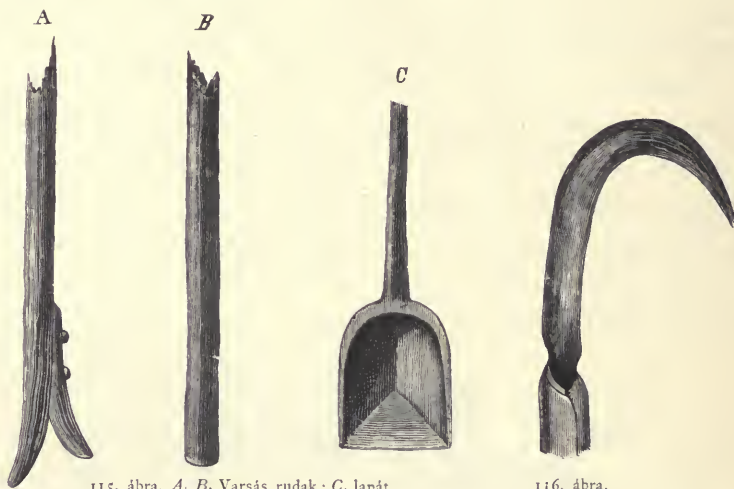
Magyar-Velence tó mellékének varsahalásza húsz varsán alól nem igen adja: van százas is. — Télen át egyebet sem csinál egész házanépével együtt, csak köti a varsa testét, hajtogatja a hozzávaló *kávákat*, hogy tavasz felé rendben legyen.

Első dolga azután a tisztítás és a *versebaba*-készítés; s hogy ez meglegyen, ladikján, az ú. n. kishajón ki kell szállani a tóra, természetesen a kellő szerszámmal fölszerelve.

A *ladik* deszkából s csak egy embernek való (114. ábra); itt A a fara, a hol a halász állást foglal; L a *ládá*, egy rekeszték, a mely a fogott halmak való; a láda és a ladik karikás orra között van a *tat*, mely erősítő is, ülőke is.

A ladikhoz tartozik a 3—4 m. hosszú *körmösrúd* (115. ábra, A),

melynek azért van a vastagabb végén körme, hogy az iszapba ne süpedjen s hogy a nádba is támasztható legyen; de ez ritkább, mert rendszeren beéri a sima *tolórúddal* (*B*) is; tartozik oda a *lapát* (*C*), mely a gabonaszóró lapáttal rokon; de itt a víznek a ladikból való kihányására szolgál. Ez a szerszám mindig a ladikkal jár.

115. ábra. *A. B.* Varsás rudak; *C.* lapát.

116. ábra. Nyeselő.

Tisztító szerszám a *gyalázka*, a melylyel a történelmi részben ismerkedtünk meg s mely arra való, hogy a vízből kiálló növényzetet kaszálgassa; továbbá tartozik ide a *nyeselő* (116. ábra), egy hosszú

117. ábra. Versebaba.

póznára járó erős sarló, a melylyel a *varsás* a víz mélyében vágja ki a nádat, hogy csapást készítsen a ladik számára s helyet a varsának.

Amikor a csapásokat kitisztította, a varsák helyét elkészítette, akkor hozzáfog a versebaba csinálásához, természetesen mindig azokon a pontokon, a melyeket a varsák számára kiszemelt.

E végre összefogja a nádat, bojtos végét megtöri s úgy összedugdossa, hogy egy kis petrencze támad (117. ábra); ezt nevezi *versebabának*, mely arra való, hogy a varsát napközben ráboríthassa és kiszáríthassa.

A mikor ennyire van, kitűzi a napot, a melyen a varsákkal kiszáll s kezdi a halászatot. De előbb még meg kell ismerkednünk a varsája szerkezetével is.

A magyar-velencei tóságban dívó varsa *egyhagyású* — két *kávákő* számíttatik egy hagyásnak — s hosszában is kává, úgy hogy mindig szilárd feszítésű, a mint azt a 118. ábrán láthatjuk is.

Van tölcsérszerűen bemélyedő *vörcsöke* (V), melyet két madzag feszít befelé; karója, a mely a varsa szádja felől van kikötve, a letűzésre való, s alul kihegyezett, különben csak amolyan természetes husáng, nehogy a halat elriassa.

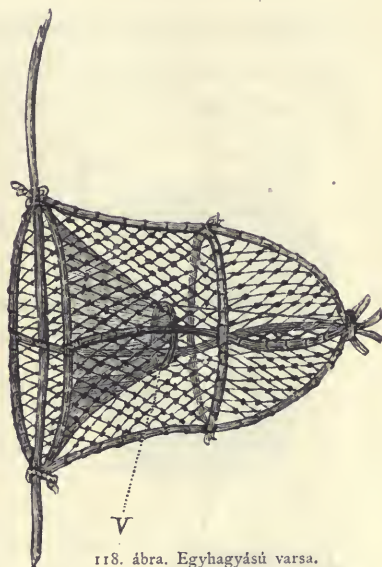
Az egész szép formájú, igen jó kötésű halászszerző, mely dícséri mesterét, ki a hálókötőtűt, béczét és a venyigét, a melyből a kávák készülnek, ügyesen tudja forgatni.

A halászatra való első kiszálláskor, három-négy emeletben is felrakja a ladikra varsáit, a rúddal tologatva, igazi halászember büszkeséggel halad a tó tükrén a nádasok csapásai felé, a versebabák tájára.

A kiszállás estve felé történik, mert a varsákat mindig éjszakára rakja be; reggel feljárja, kiemeli s a versebabára borítja, hogy estig kiszáradjanak.

Ha a varsában hal csapkolódik, akkor leoldja azt a madzagot, a mely a vörcsököt feszíti, mire ez a szádon kidül s a hal kihull; de legtöbbször a vörcsökön át rázogatja, szedegeti ki.

Igen szép látvány, mikor kárász, czompó, sügér, pirosszárnyú konczér — itt veresszárnyú keszeg — csuka, ponty és dévérkeszeg együvé kerül a varsában, mert a tavi halak mind teliszínűek; a mi

118. ábra. Egyhagyású varsa.

vörös, az vérvörös, a mi rezes, az sötét aranyárga, a mi zöld, az teli-zöld itt.

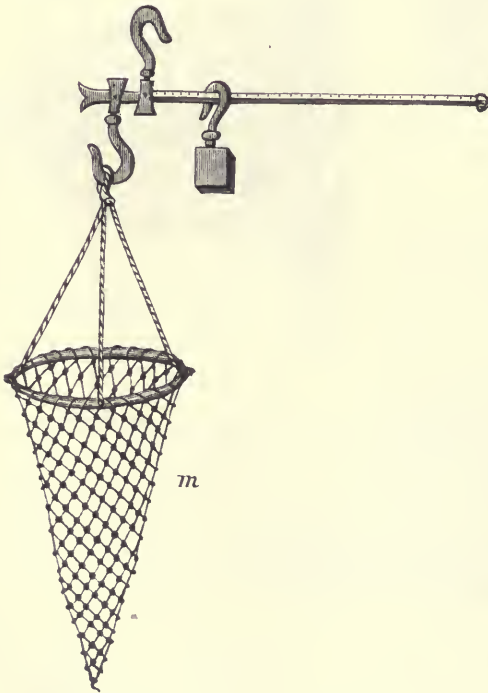
A fogott halak a ladik rekeszébe kerülnek s minthogy mind kemény életűek, gondra nem szorúlnak.

119. ábra. Varsás bárka.

Varsáit feljárva, mi mindig kora reggel történik, oda rudal a halász a falu *bárkarakodójához*, a hol a ládaalakú haltartók a parthoz közel ki vannak kötve, kiválasztja az eladni való halat, melyet a bárkába gyűjt (119. ábra), a többit haza viszi, hol az asszony ráteszi a kezét, mint a halászember konyhájának rendes járulékára.

A bárkának van *retesze*, hogy lakattal elzárható legyen; oldala, fedele csupa kerek lyuk, hogy a víz járhassa.

120. ábra. Halászfónt.

Így járja az nap nap után a varsásoknál s csak annyi a változatosság, hogy a nem halászó is megkívánja a halat, elküldi a feleségét, lányát a bárkákhoz, hol mindig akad halászember, a ki jó szóért és kevés pénzért szolgál egy kis fris, eleven hallal s azt az igazi «halászfónttal» (120. ábra) magyaros ráadással kiméri.

Ez a halászfónt, mint látjuk, egy kisebbszerű, régi szerkezetű körtés-emeltyűs mérő; a hal befogására pedig a *mérőszák* (*m*) szolgál.

Rendesen csütörtöki napon, estvefelé népesedik meg a bárkarakodók tája.

A halásznépség erős fonású, csinos formájú, öblös *kasokat* szálítgat; a szak készen van; a nagy «halászfónt», melylyel pár mázsát

is meg lehet mérni; a kisafa, a melybe ezt be lehet akasztani: mind kéznél van. A magyar-velencei kas (121. ábra) válogatott fűzvesszőből készül; erős füle van, mert benne mázsálják a halat.

Ha ilyenkor azt kérdezi az ember s mit várnak? a felelet az, «hogy gyün a *«fisér!»* — No, nekünk is lesz még hozzá szerencsénk.

A fisér szekerekkel jár, a melyekre föl van téve a *«lajt»*. A lajtról itt csak annyit, hogy lapított hordó, felül derekas lyukkal, hogy a nagyobb hal is bedönthető legyen.

A halászságnak rendes fisérjei vannak s így az alkú egyszeribe megvan. A halászok kinyitogatják a bárkákat, kiszákolják a halat s bedöntik a kasba, a melyben ilyenkor nagy a csapkolódás; a mikor pedig a kas megtelt, két fülén át dugják a *kisafát* s beakasztják a halászfont horgába. Ekkor két markos halász rudat. vesz a vállára, a rúdba belé akasztja a mérő horgát, felemeli az egész terhet s addig tartja, míg a fisér megmérte, a *tóbiró* pedig utána nézett. Ekkor a kimért halat a lajtba döntik.

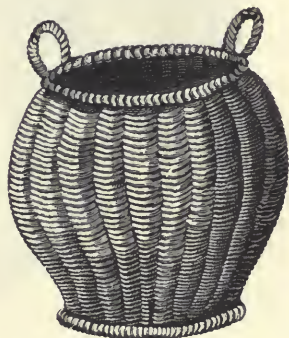
Ez a halmérés szép nyári nap alkonyatán, tószélén, bólingató nádasok táján s az esti fénytől felragyogó vízmelléken igen szép népeleti kép.

Ez Magyar-Velence, Gárdony, Agárd, Sukoró varsás halászá-
nak a mestersége; szerszámát arra építi, hogy a vörcsök szűk nyilá-
sán át a varsa tömlöczébe került hal nem talál vissza, akár a világ
végéig bökdösi is azt a részt, a melynek nincsen kibúvója. — Ilyen a
«kárásztudomány.»

Egészen sajátságos, eddigi kutatásaim szerint egyedül álló a Mosz-
tonga mocsárban dívó, leginkább pedig kárászra szolgáló igazi *dob-*
varsa, melyet Doroszló falu magyarsága készít és kedvel (122. ábra).

Ritkábban csak épen egyhagyású, gyakrabban kéthagyású; de
mindenkoron elől-hátul vörcsökös. A mi képünk egyhagyású dobvar-
sát ábrázol, melyen *F* a feszítő, a milyen négy van. Mihelyt a halász
ezeket kiakasztja, a varsa tányérlaposra rakható össze, a vörcsök könny-
nyen kidül s a hal kirázható.

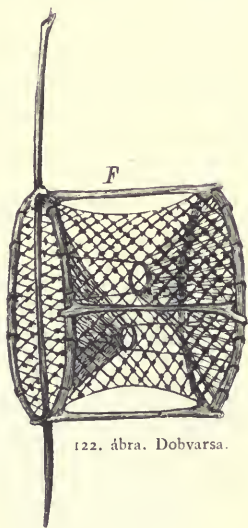
A doroszlóiak ladikja mindössze ládaszerű.

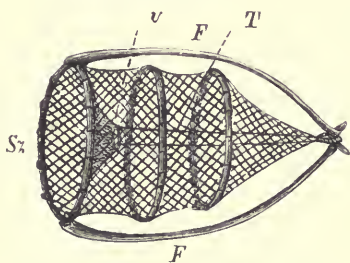
121. ábra. Magyar halkas.

Igen kitünő szerszám a székelységnek u. n. *hálóvarsája*, melyet pisztrángra és pérhalra használnak (123. ábra).

Különösen eredeti a kávak egybefoglalása, mely sohasem kötés után, hanem *csévésen* történik, t. i. egy jó ujjnyi hosszú bodzából kiütik a belet, a káavesszőt kellőképen meghajtják s két végét a csévébe dugják. Rajzunkon *Sz* a szád, *V*-a vörcsök — székelyesen versek —, *T* a tömlőcz, *F F* a két *feszítője*. Az egész úgy van kiszámítva, hogy mihelyt a feszítőfát beillesztik, kifeszül a varsa és a vörcsök is. A vörcsök feszítő madzagján rendszeren egy éles fapeczek található, a melyre csalit, legtöbbször *gilisztát* — székelyesen *hernyót* —, ritkábban csirkebelet tűznek.

A hol a patak nagyobb kövek között csörter tova, ott éjszakára beállítják a varsát szádjával a víz mentében, mert a pisztráng és a pérhal mindig víz ellenében haladva táplálkozik. A varsa farát kővel szorítják le.

Ezek a magyar dobvarsák, a melyeknek rendszeren nincsen ugyan velök szervesen összefüggő terelő készülékük, de nem mindig anélkül valók. Ezekkel halászva, a halászember kihasználja a legcsekélyebb körülményt is. Nádüstökök, bokrok, zsombékok, kövek alkotta természetes átjárók kedvesek előtte s a hol ilyen nincs, ott a *veréshez*

folyamodik, mely nádból vagy vesszőből kötött s lesulykolt falazat, tehát lézyszerű.

Ám írjuk le itt még a többi varsát is, a mely terelők nélkül szűkölködik, hogy azután a második csoporthoz nyúlhassunk.

A mosztonga-halász a *csukavarsánál* (124. ábra) sem tagadja meg furfangját: ennek is elől-hátul készít bejáró vörcsöket. Ez a varsa válogatott fűz vesszőből nagy gonddal van kötve; vörcsöke (*V*) kijár.

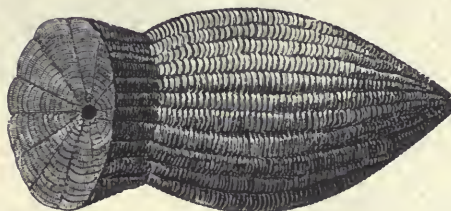
Legtöbbször csuka kerül belé, mikor kisebb halat üldöz s ez a varsába menekül. Mindig jobb vízű helyek szűk átjáróiba helyezik el.

Utoljára marad az Ecsedi Láp csikkasa, mely alapjában nem egyéb, mint vesszőből kötött varsa (125. ábra) a csík testéhez mért igen szűk vörccsel és hasas tömlőcczel, a melynek használatával majd még találkozunk, kivált a *csikász* leírásában.

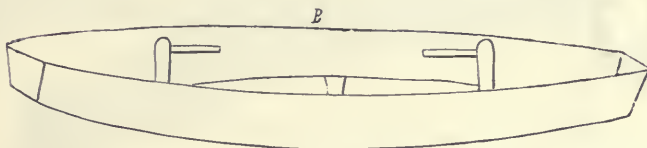
A varsások között a csikász dolga a legküzdelmesebb s mégis azt a tengernyi munkát, a melybe a csikkasok kötése, a *lápikutak* vágása,

124. ábra. Csukavarsa.

125. ábra. Csikászó varsa.

126. ábra. Csikászó ladik.

tisztogatása, az ingoványokon való járás-kelés, hurczolkodás, a *csikgátak* előteremtése kerül, nemcsak jó kedvvel végzi, hanem ez neki valóságos szenvedélye.

«Rekeszteni!» ez kedvére való dolog.

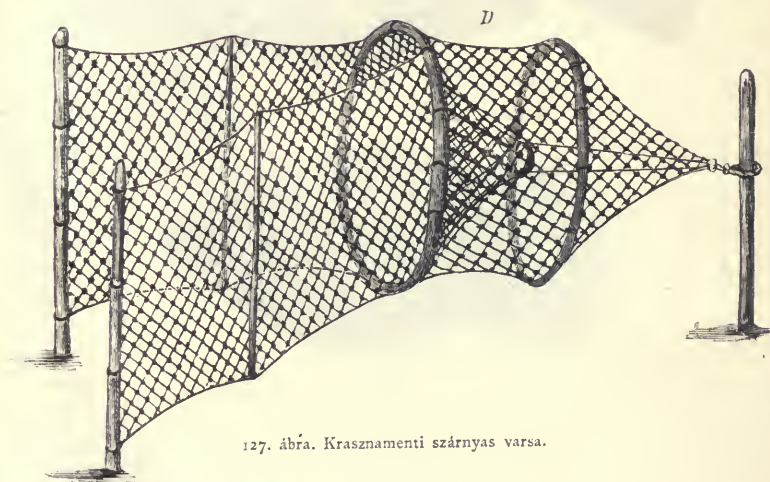
Mikor tavaszkor a láp kidagad, sík, de sekély tengerré változik, akkor van a csikgáttal való rekesztésnek az ideje.

A szegény ekkor a három kéve nádból való tutajt használja; a módosabb ladikot készít (126. ábra), mely laposfenekű, oldalt pedig

hasas; legtöbbször azonban épen csak ládaszerű is, a mint épen deszkából legkönnyebben összeróható.

A hosszú, keskeny csíkgátakat gatzból, gyepből hánnya fel; itt-ott lekarózza, hogy a víz épen csak el ne vigye, kis távolságra réseket hagyogat, a melyekbe a kasokat leszoríthatja, úgy hogy a vörcsök épen csak elmerül. A felszerelt csíkgát élénken emlékeztet egy ár-vízben álló vársánczhoz, a melyen az ágyúk megmaradtak.

A csíkot a lápdagadás megzavarja, mert a vízállást megváltoztatja s a hal ekkor nyugtalankodik, barangol, «úszik az árral», ezért állítja a csíkász szerszámját a száddal víz ellenében. Természetes, hogy a csíkgátak táján a víz duzzad s a *kashelyeken* sebesen folyik s termé-

127. ábra. Krasznamenti szárnyas varsa.

szetes az is, hogy a csík ugyanitt kísértgeti meg az átszállást s a vörcsökön át biztosan tömlöczbe kerül.

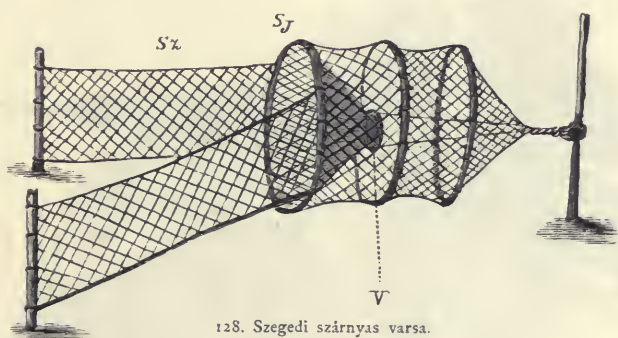
Forduljunk immár a varsáknak második csoportjához, mely kizárólagosan hálóból készül s terelő szárnyakkal van felszerelve, ennél fogva a szárnyasvarsák csoportjának nevezhető.

Közhalász kezén a legtekintélyesebb ilyenemű alkotmány az, a mely a Kraszna mentén, Kis-Majtény táján Szatmármegyében dívik (127. ábra). Tömlöczze, melynek itt «dob» a neve (*D*), legalább 1 m. átmérőjű, ellenben aránylag rövid.

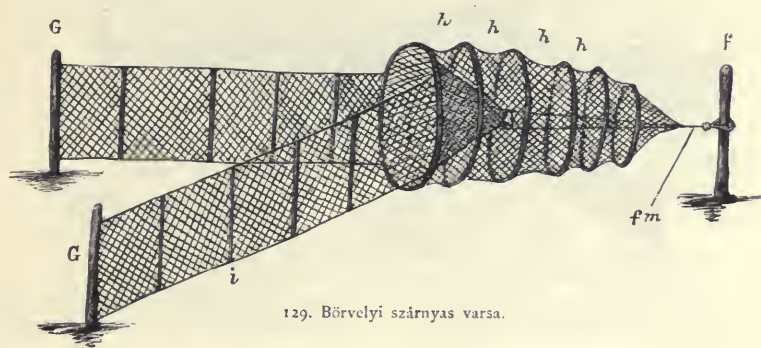
Szárnya elől egy-egy földbejáró szárnykaróhoz van kötve, középen még egy-egy *istáp* feszíti, a dobot ismét a farkaró tartja.

Ezt a háló- vagy dobvarsát Kis-Majtény halászsága a kiöntésekbe állítgatja s mint láthatjuk, ez alapján véve csak a miskolci *vésznek* (113. ábra) mindenesetre javított kiadása, a mennyiben t. i. hátulsó fala nincsen s így a hal, a szárnyak közé kerülve egyenesen a vöröcsöknek tarthat; a varsa hozzá egyhagyású, tehát egyszerű és mégis biztosan fogó.

Ehhez legközelebb áll a Szegeden dívó szárnyas varsa (128. ábra), melynek — szegediesen — S_z a szárnya, S_j a szája, V a vöröcsöke;

128. Szegedi szárnyas varsa.

129. Börvelyi szárnyas varsa.

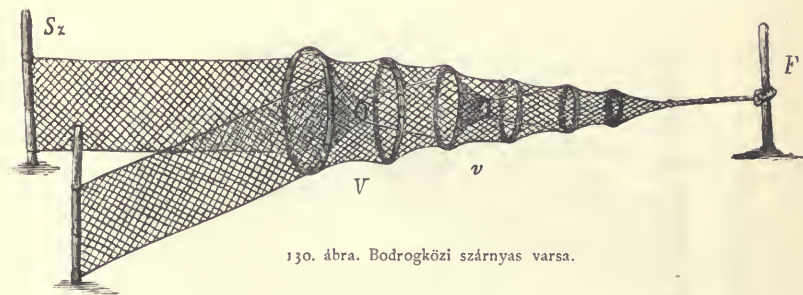
van azonkívül szárny- és farkarója; jellemzi az, hogy kéthagyású s a nagyság tekintetében kis-majtényi dobvarsának csak fele.

Noha Börvely tiszta Ecsedi halászfalu, tehát Kis-Majténynyal egyvízű, mégis más az ő szárnyas varsája (129. ábra).

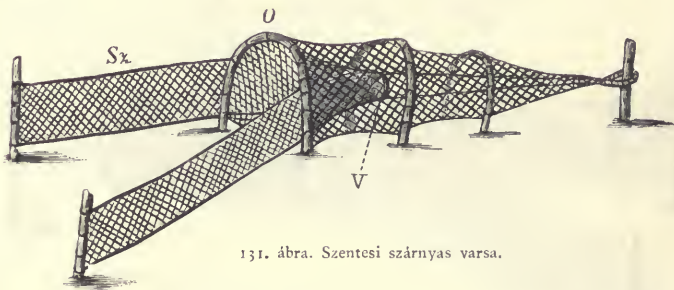
Tömlöcze vagy dobja már öthagyású ($h h h h$); hosszú szárnyát a leverhető karón ($G G$) kívül még négy-négy istáp feszíti; vöröcsöke mély s a börvelyi halászember meg tudja nevezni még azt a madzagot is, a mely a varsa farát a farkaróhoz köti ($f m$) s melynek neve, ter-

mészetesen, farkarómadzag, nem pedig végecsköteny, sem végeny-kötecs, a mint ez mások esze szerint következnek.

Igen szép, tökéletes szerkezetű a Bodrogközön dívó, szintén öthagyású szárnyasvarsa (130. ábra), melynek jellemző jegye a kettős vörcsök ($V.v.$), az ottani tájszólás szerint versik. Ennek kávái a far felé szépen enyésznek s a második vörcsök (v) a harmadik hagyásba esik. Különb en itt is S_z a szárny, karójával; F a farkaró. A szerszám Petrahóról való.

130. ábra. Bodrogközi szárnyas varsa.

131. ábra. Szentesi szárnyas varsa.

Ebben a sorozatban még két feltünőbb változat van. Az egyik az a varsa, melyet a Balaton bérlőinél, különben Szentestről való halászok használtak (131. ábra), s mely szintén szárnyas, de két hagyásának kávája leverhető, úgy, hogy a fenéke sík; különben szájas (O) és vörcsökös (V).

A másik a Drávafokon Kopácsi halászáinál és más helyeken is dívik s arról nevezetes, hogy csupán egy szárnya van, melyet a varrás úgy köt be a varsa szájába, mint a magyar-velencei a leszúró karót (118. ábra) úgy, hogy a hal bármely oldalról jöve is, a vörcsök felé tereltetik.

Komárom kishalásza, a ki varsával dolgozik, verés és szárny helyett *pellézőt* használ. Olyan szerkezetű ez, mint a börvelyi varsának (129. ábra) egyik istápos szárnya, természetesen mindkét végén leverhető karóval. Könnyen megértjük, hogy ezt a pellézőt a terelgetés minden képzelhető módjára használhatja, minden helyhez idomíthatja; sok pellézővel egész rekesztéseket végezhet; szóval javára fordíthatja a varsázható hely minden körülményét-viszonyát.

132. ábra. Pisztrángfogó.

A rekesztő halásztól pisztrángos patak zuhatagánál búcsúzatunk él.

Késő ősszel a patak hosszában beköszönt a pisztráng szerelem-ideje. Az anyahal méhében az ikra duzzadoz, a hím hal teje a legkisebb érintésre kicsordul.

A nemes hal teljes színpompában cikázik patak ellenében; halvére gyorsabban kering, szíve gyorsabban lüktet, ösztöne pedig

azt mondja neki, hogy az ívásra alkalmas helyek a patak felső folyásában vannak.

És ha igaz, hogy a szerelem nem ismer akadályt s ha ez valamire egészen ráillik, úgy a pisztráng megkövetelheti magának, mert ő valóban nem ismer, nem akar ismerni akadályt.

Megfeszíti izmait, két-három méternyi magasra veti fel magát a zuhatagnak s ha a leomló vízsugár elég tömött, feljut, felszárnyal rajta. Száz- meg százszor ugrik, visszaesik, újra ugrik; bezúzza a sziklán az orrát; de az a hatalmas ösztön százszor és újra nekiugrasztja. Sokszor már felszárnyalt a vízsugáron, már a párkányig ért fel, a hol a víz esése hajlik — itt fogy el ereje s visszazuhan, rendesen a vízsugár alsó felén. Ezt használja fel az orvhalász, kit nem a halászat gyönyöre lelkesít, hanem a könnyű módon szereshető préda ingerel.

Kiszemeli a jó helyet s egy félkörű kávára alkalmazott zsák-hálót állít a zuhatagba úgy, hogy a visszatülő szerelmes pisztráng beléesik. Nem egészen sikerülten, de érthetően magyarázza ezt a 132. ábra.

A milyen kényelmes a rekesztő halászatnak varsás része, olyan kártékony is; mert rendesen az apróbb, fejletlen hal a prédája. Kényelmes volta magyarázza meg, hogy általánosan el van terjedve. Alkalmazása csak azokban a mocsarakban van megokolva, a hol más halászati móddal boldogulni egyáltalában nem lehet.

II. KERITŐ HALÁSZAT.

Valamennyi halászati mód között a kerítő halászat a legelőkelőbb. *Öreghalász* — régi okiratokban «*Eðreög*» — *öregszerszám* első helyen jár az apostolok mesterségében.

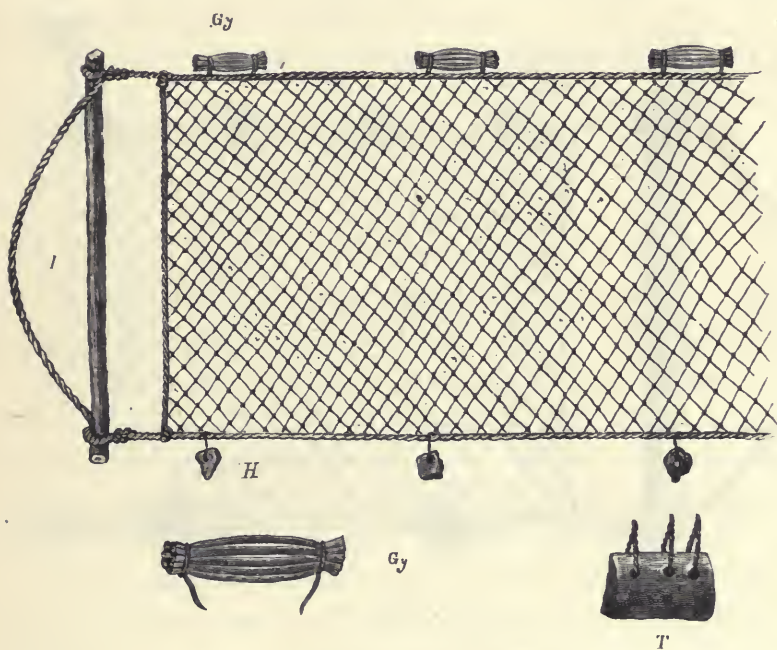
Hogy sikere legyen, ahhoz egy ember nem elégséges, mert elvégre még a legszegényesebb *kétköz* hálóhoz is két ember kell, hogy mindenik végére jusson egy s így két ember közt legyen, a honnan azután «*kétköz*» neve ered.

A kerítő halászat lényege abban áll, hogy egy, a víz mélységének megfelelő szélességű, lehetőleg hosszú háló, a midőn a vízbe kerül, önmagától falszerűen megálljon s két vége összehozatván, kört alkot-

hasson, vagy a parthoz hozatván, legalább is félkört tegyen ki, a melynek a szilárd part az átmérője.

Hogy ez létrejöjjön, szükséges, hogy a háló fölén úsztató készülék legyen, alján ellenben sülyesztő foglaljon helyet.

Ám kössük ennek magyarázatát képhez s válaszszuk az öreghálók közül azt, a mely a legmagyarabb, a mennyiben úsztató és sülyesztő készülékét a halászember nem az ipartól, hanem az anyatermészettől kölcsönzi.

133. ábra. Tihanyi háló felszerelése.

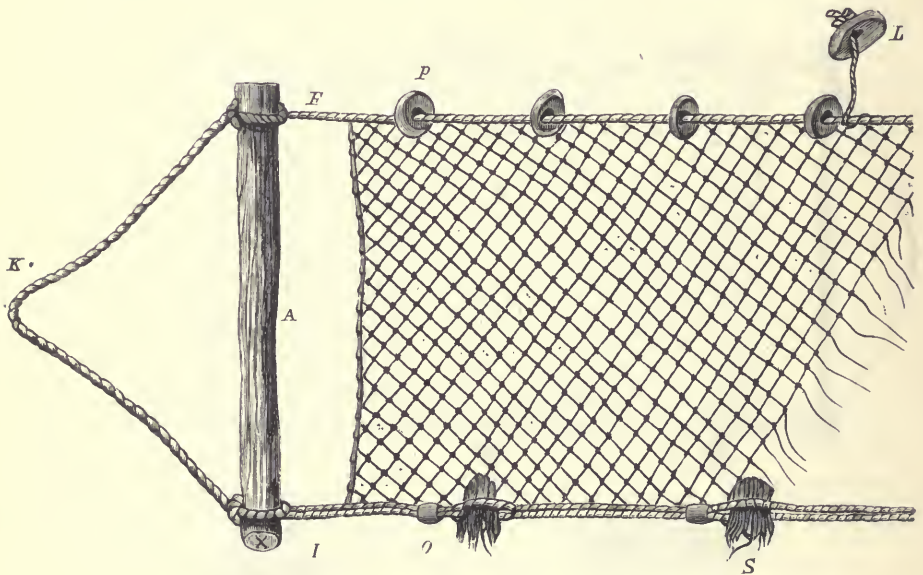
Ez a Tihanyban dívó «gyékényesnek» egy darabja, a melyen a felszereléssel megismerkedhetünk.

A háló, a vízbe dobva, szükségképen úgy áll meg benne, a mint a darabja (133. ábra) ide van rajzolva.

A felső inára gyékénynyalábok (Gy) vannak kötve s ezek ezt a részt a víz színén tartják. Az alsó inára hálókövek (H) — lyukas terméskövek, lyukasított tégladarabok — vannak kötve és így természetes, hogy ezek a hálónak ezt az inát lefelé húzzák; így a háló felszerűen úszik a vízben; annál tökéletesebben, minél jobban van eltalálva a gyékények és kövek közötti arány.

Az elején látunk egy dorongot, mely Tihanyban *istáp* nevet visel (*I*); előtte egy kötél, a melynél fogva az istápot s utána a hálót húzni lehet. Nem is kell hozzá valami tudomány, hogy a vízben való mozgását elképzelhessük.

Mint részlet, ott van *Gy*, a gyékénynyalábnak — a melynek bodrogi neve *pálha* — nagyított képe, és *T* a *tűzsér*, egy feltűnőbb hálókő, a melylyel már a történeti részben foglalkoztunk is; de a gyakorlat során még tüzetesebben is fogunk vele foglalkozni.

134. ábra. Siófoki háló.

Lássunk mármost egy haladottabb formát is, például a Siófokon, a bérlőknél dívó hálónak (134. ábra) megfelelő darabját. Hogy, az olvasás szerint, előlről kezdjük, ismerkedjünk meg részeivel, illetőleg mesterszavaival. Itt *K* a *keresztkötél*, *A* az *apacs*, mely megfelel a tihanyi istápnak, *F* a *felín*, mely a víz színén marad; *I* az *ín*, vagy *alín*, mely víz alá kerül; *P* a *para*, mely a nyárfa kérgéből készül s egy szolgálatot végez a tihanyi gyékénnyel; *O* az *ólom*, az alínra vert *ólmokarika*, mely a tihanyi hálókőnek felel meg; *L* a *lógó*, mely a tűzsérral egyforma szolgálatot végez; mind ezekhez járul még egy új dolog is, *S*, a *pős*, egy derék szalmacsutak, mely a kettős alín közé van foglalva, s a melynek az a feladata, hogy iszapos helye-

ken a háló az iszapba b^e ne vágjon. Belátjuk, hogy *K*-nál fogva húzva, ez a háló is falszerűen halad a vízben.

És ha mármost az ilyen hálódarabot 140—180—600 méternyire folytatva képzeljük, mind a két végén apacscsal, keresztkötéllal, fölén végig parákkal vagy pálhákkal, alján ólommal vagy kövekkel: elképzelhetjük azt is, hogy a vízben falszerűen áll s ha mindkét végét emberek ragadják meg, tetszés szerint kört vagy félkört vághatnak vele; az a hal pedig, a mely véletlenül be van kerítve, mindenütt hálóba ütközik.

Ezt tudva, elővehetjük a kerítő halászatnak legrégebbi alakját, az apostolok *σαγήνη* (*szagéné*) vagyis húzóhálóját, mely folyóinon «*öregháló, tiszaháló*» néven dívik s a legegyszerűbb szerkezetű.

AZ ÖREGHÁLÓ.

A régiek szagénéje.

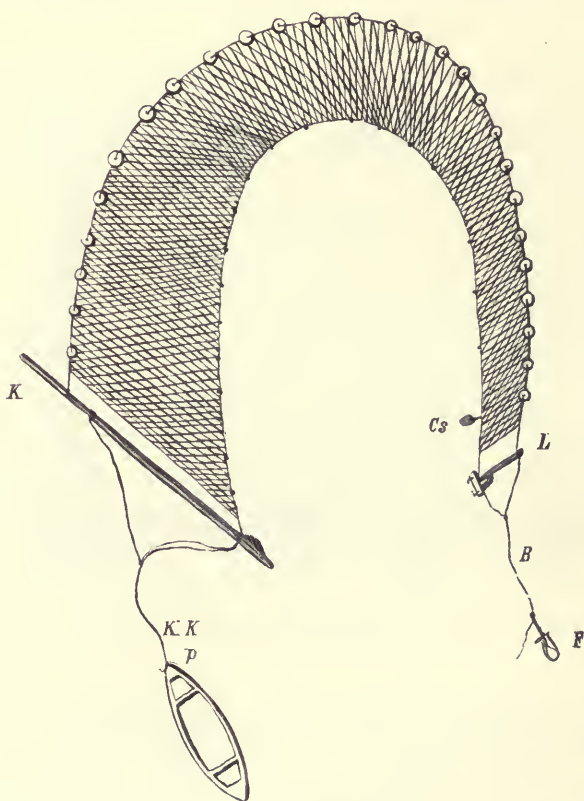
Az öreghálónak nincsen *kátája* *; folyókra szolgál, teste ennél fogva a folyómeder általános természetéhez van alkalmazva. Mindennek előtt a folyó lehetővé teszi, hogy a hálót a partról vihessék be s a part felé vagy partra húzhassák ki. Másrészt a folyó partfelől sekélyebb, közepe felé mélyedő, a miért ez a háló nem egyforma szélességű, hanem az a vége, mely a part közelében marad, keskenyebb, az a vége ellenben, a melyet a folyóba visznek, szélesebb. A keskenyebb vég a *laptáros vég* (135. ábra *L*); a szélesebb a *kijáró vég* (*K*). Ehhez képest *L* a *laptáros apacs*, *K* a *kijáró- vagy nyargaló apacs*.

Ha már most ez a háló, melynek hossza 80—200 méter közt váltakozik, úgy fel van rakva — *felfágyva* — egy hajóra, hogy a nyargalóapacs alúl, a laptáros apacs legfelül fekszik, s az elrendezés azonkívül még úgy is történik, hogy a parás vagy pálhás rész az egyik oldalon, a köves vagy ólmos rész a másikon együtt fekszik, nagyon egyszerű dolog ezt a haladó hajóról úgy lehányini, hogy a vízben falszerűen megálljon.

Lássuk mármost az egész műveletnek a képét, mely a következő: A hálót a hajón a mondott rendbe rakják s odaveznek a kiszemelt

* Káta = zsák. a melybe a hal beleszorul. Lásd «Gyalom» alatt.

pontra, a hol ki akarják vetni, tehát a *tanyára*; itt kiteszik a *laptárost* a partra, ki a *farhámot* (135. ábra *F*) felveszi, *matakjára* oda köti a *bejáró* vagy *tartókötelet* (*B*) s nekidülve, jól megfogja; erre a hajó befelé evez a folyóba, a laptáros pedig kissé beengedi a maga hálóvégét; a kellő távolságban a laptáros nem engedi tovább s ekkor a hajón lévők rendben kihányják a hálót, víz mentén lapos ívben töre-

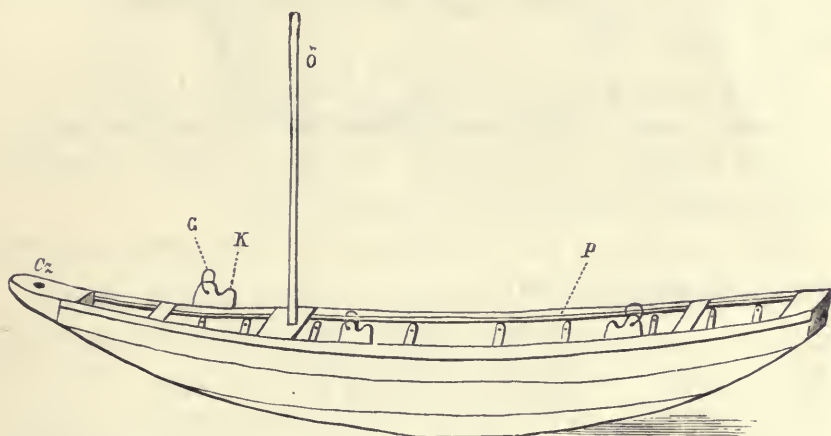
135. Ábra. Öregháló.

kedve; mikor a háló *elfogyott*, a nyargalópacs keresztköteléhez kötött kijáró kötelet (*KK*) folyton eresztik addig, míg a rajta lévő *peczket* el nem érik; a mikor a peczek megvan, beakasztják a hajó *peremének peczeklyukába* (*p*) s kört vágva — olyformán, mint a 135. ábrán van rajzolva — a parthoz érnek. Ez az öreghálóval való tanya-
vetés lényege; képét majd megismerjük Rév-Komárom leírásából,

onnan megtudván azt is, hogy ilyen hálózhoz legalább is négy ember kell.*

Az apostolok e «szagéné»-je kizárólagosan a partra való halászásra szolgál.

Igen fontos, hogy ezt a hálót nem lehet akárhol kivetni; döntő, a víz kellő mélységén kívül, a part alakulatá és a folyó fenekének tiszta volta; és ezért a folyónak csak oly részeit nevezik tanyának, a hol mindez megvan: s ezek a pontok viselnek nevetek is; holott a hálövetésre alkalmatlan részek általánosan csak «vízderék»-nevet viselnek — külön névvel nem dicsekednek.

136. ábra. Laposfenekű ladik; Komárom.

Az öreghálónak felszerelése a víz természetéhez képest sokszorosán módosul. Sebesebb folyásokban mind a két apacshoz súlyozó kő járúl, az *apacskő*; a laptáros apacstól számítva az első kő pedig ilyenkor nagyobb, hogy a hálónak ez a vége jobb vezetést kapjon: ez a *csattkő* (135. ábra, Cs). A rendes ólmozáson kívül ilyenkor *fattyúólmot* is vernek az ínra.

Ez az öreghálóval való tanyavetés menete.

De most lássuk a többi szerszámot is, a mely e művelet végrehajtásával közvetlenül, vagy bárcsak közvetve is együtt jár.

A legfőbb — természetesen — a vízi járómű. Ez egy jó építésű, fenyőfából való, laposfenekű ladik, a kisebb — úgynevezett *piszkés* —

* Lásd «Rév-Komárom» alatt a tanyavetés képét.

őreghálóra, mely 140 méter hosszú; három *evedzősnek* s egy *kormányosnak* való, elég helylyel a hálónak *fágyására* is (136. ábra).

Mindenekelőtt ismerjük meg ennek részeit úgy, a mint azokat a rév-komáromi halász nevezi.

Van a ladiknak *orra*, ezen a *czuczalyuk* (Cz); van *kolompja* (K) három, ebben a *gúzs* (G), mely az evező beakasztására szolgál; van *pörfája* (P), mely *peremét* erősíti s egyszersmind párkányt alkot, a melyre az a padolat rakható, a hová az összefágyott háló rákerül; van *őrfája* (Ő) a BARÓTI SZABÓ DÁVID «*Árbutza*» —, mely nem arra való, hogy vitorlát viseljen, melyet magyar halász nem használ, hanem arra való, hogy az *alattságot* reakösse s ennél fogva a ladikot víz ellenében húzhassa.

És hát mi legyen az az *alattság*? Ez egy hosszú, körülbelől ruhaszáritónak is beillő vékony kötél, a melyet az őrfa csúcsához kötnek s a partra kivisznek; három legény nekidülve húzza, a kormányos pedig a ladikon maradva, kellő módon kormányoz.

Erre vonatkozik a Rév-Komáromról írott históriának az a verse, mely ráczélozva, így kezdi:

Gúzs nem szakajtó,
Alattság után nem futamodó,
Hunczut, akasztófára való stb.*

A *gúzs* t. i. igen hamar kopik az evező nyelétől, hamar szakad; a ki tehát nem szakajtja, az nem evedz, tehát rest; a ki pedig az *alattságot* kerüli, hát az is rest.

Nagyon kemény dolog is az, a ladikot hálóstúl, czók-mókostúl sokszor mérföldnyire a part töretlen ösvényén haladva, rögön, tüs-kön-bokron víz ellenében vontatni; de hát mégsem olyan kemény s hozzá szaporább is, mint víz ellenében evezni.

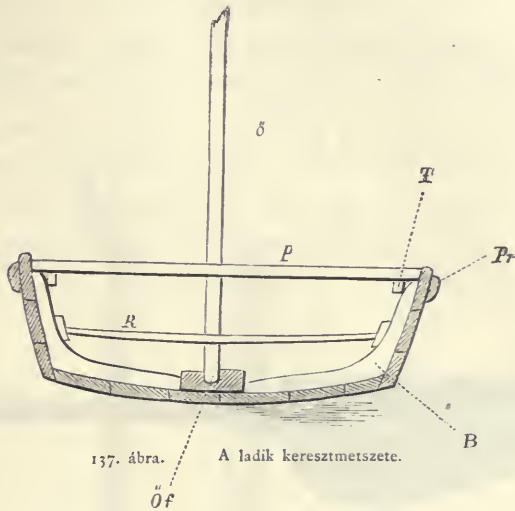
De haladjunk tovább, mert a rév-komáromi ladiknak még több is a mesterszava.

A 137. ábra a ladik átmetszetét mutatja, még pedig az őrfa táján.

Itt Ő az őrfa; P a *pad*, melyen át az előbbi szolgál; Őf az őrfa *fészek*, a mely megfogja az őrfa végét; Pr a *perem*, vagy *prém*, mely a ladik szélét kívülről erősíti; T a *tat*, melyre a pad reáfekszik; R a

* Lásd: «Rév-Komárom» alatt.

rúgófa, a melynek az evezőt húzó halász a lábát nekiveti vagy rúgja, hogy annál erősebben húzhasson; *B* a *bókony*, vagy *könyökfa*, mely a ladik oldalát és fenekét erősíti.

Evvel a ladikkal végezik a tanyavetést, evvel közlekednek; ezen gyakorolják a halászfregulát, mihielyt a partot elhagyták; mert tudnunk kell, hogy az igaz magyar halászember, mihielyt a partot elhagyta, otthagya egyszersmind a szilárd föld minden fenhatóságát

is; statáriomszerűen igazít el mindent a maga artikulusa szerint és nincs eset, hogy valamikor akár a fattyú-, akár a viczelaptáros appellált volna.

Az öreghalóhoz tartozó másik vízijármű a *nyargalóbárka* (138. ábra), mely szandolin-karcsúságú, oldalt és a fenekén lyukasztott, úgy, hogy a víz járhasa s mégse sülyedjen el; orrán, farán a *bárkababa* (*B*) erősíti; fedelén jó retesz van, mely lakattal elzárható.

A halászatra való kivonuláskor a *nyargalóbárkát* a ladik után kötik. A neve onnan van, mert a ladik verte hullámon úgy hányódik, mint a nyargaló ló: hol az orra, hol a fara van feljebb. Arra való, hogy a kifogott halat belédöntsék s az élő állapotban maradjon meg. A nagyobb ilyszerű bárkákban, melyeket a hálóhelyen állandóan kikötnek s a nyargalóbárkából töltögetik, egy kisebb rekesz is van, az *ispita*, a melybe a *megbágyadt* halat külön rakják.

De most már ideje, hogy a ladik többi czók-mókjával is megismerkedjünk, mert van ám elég, hozzá pedig csupa eredeti alak.

A hálófoltozáshoz szükséges hálótűkön és fonalon kívül, rendszerint van ott két *szapoly* — komáromiasan «szapaó».

139. ábra. Szapoly.

Az egyik (139. ábra) a ladikba betóduló víz kihányására szolgál. Erős nyelű, derék, öblös szerszám ez, a melyet a halász ugyancsak tud használni: oly szaporán hányván a vizet, hogy az egyik merítés még nem is érte el édes anyját, a folyót, már a másik is röpül utána. A másik (140. ábra) egy kurta, furcsa, suta jószág; épen elég öblös

140. ábra. Ivőszapoly.

arra, hogy egy jókora ital vizet magába vehessen ezért *ivőszapoly* — vagy komáromiasan ejtve «ivőszapaó» a neve. — Az igaz magyar halász mindig azt a vizet iszsa, a melyben tanyát vet és soha mással nem meríti, minth az ivőszapolylyal a mi azután igen komoly, majdnem ünnepléses egy aktus; mert előbb kiöblíti, azután egyszer-kétszer végig húzza a vízszínen, hogy a netalán úszó szennyet elhárítsa, azután megmeríti, azután ha legény megkínálja, a *nagygazdát*, ha nagygazda az *öreglegényt*, és csak akkor iszik, ha ennek nem kell; a maradékot visszaönti, végtére pedig a kezefejével illedelmesen megtörli a száját.

Ennek ez a rendje.

Van azután a ladikban egy sor szerszám, mely megtámasztásra,

hirtelenül való kikötésre, akadályok elhárítására, tűzdelésre alkalmas s többnyire kemény vasalású.

Itt van legelőször is a *czucza* (141. ábra A) erős dorong, hegyes pizskevassal s úgy 3 m.-nyi hosszúsággal, mely arra való, hogy kikötéskor, mikor minden legénynek hanyatthomlok kell rohanni a hálózóhoz, a ladikot pillanat alatt ki lehessen kötni. Ez úgy történik,

141. ábra. Szerszámok a ladikban. — A. Czucza, C. Csáklya, S. Szolgabot. Sp. Spél.

hogy a ladik orrán levő czuczalyukon keresztül a partba szúrják a czuczát. Másik szerszám a *csáklya* (C), kisebbszerű, de mégis olyan, mint a tűzoltásnál dívó s arra való, hogy az elakadt hálót, kivált akkor, ha valami *uszadékba*, gyökerbe akadt, kiszabadítsák; egyáltalában a vízből sok mindenfélét kifogjanak vele; természetes hogy van nyele, köpűje, mely a nyélre rájár, kampója és hegye. Ott van azután a *szolgabot* (S) — Körös és a Tisza mentén «*biczke, pizske*» — minden

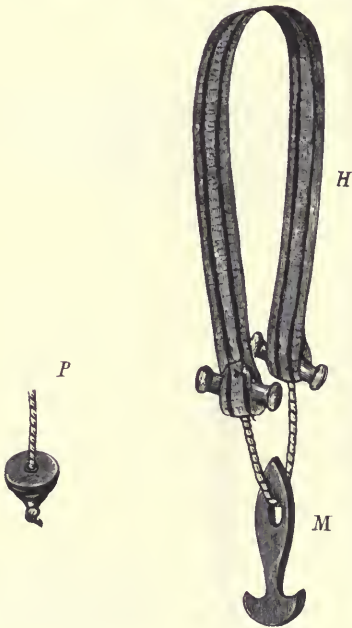
esetre piszke-piszkáló vasalásáról így nevezve — szintén jó hegyesre megvasalva (7), hozzá alkalmas fogóvéggel; ez a laptárosnak a legjobb barátja, istápolója; mert erre támaszkodik, mikor a hálót tartva

142. ábra. Furkó.

143. ábra. Peczek.

144. ábra. A laptáros farhámja.

parthosszában halad. Mikor a tanyavetés akadozik, beleüti a botot a földbe, ráhurkolja a tartókötelet, hogy azalatt kifujhassa fáradságát. Akad ott végre elégséges *spél* (*Sp*), nyárszerűen kihegyezett, magyar arasznyi fácska, mely a gyékénynek a *csárdakárkhoz* való odatűzésére szolgál. Van ott azután *furkó* (142. ábra), mely a csárdaépítés, bográcsakasztás, bárkakikötés körül nélkülözhetetlen hasznos szerszám és nagyon tisztességes ősi kinézésű jószág; a kijáró kötélben pedig ott van a *peczek* (143. ábra), mely arra való, hogy a midőn a háló már ki van vetve, a hajóba beakaszthassák, nemcsak könnyebbség kedvéért, hanem leginkább azért, mert ekkor mindenkinek neki kell dűlnie az evezőnek, hogy a háló kijáró vége minél előbb parthoz érjen, a halat teljesen bekerítse.

Nem hiányzik — természetesen — a laptáros *farhámja* sem (144. ábra), mely erős hevederből (*H*) való és a *matakot* (*M*) viseli, a melyre a *tartókötelet* reá van

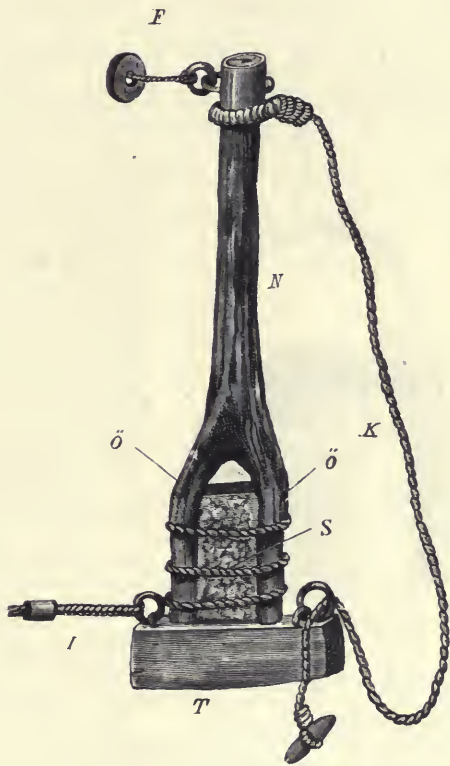
hurkolva, hogy tartáskor ne csúszszék. — Van annak a mataknak még más neve is, még pedig közhasználatú, a melyre azonban, a köz-tisztesség parancsára vagy a medici Vénus példáját kell követnünk,

vagy fügefalevelet kell borítanunk. Ezt a farhámot úgy veti magára a laptáros, a mint azt a szerszám neve maga mondja.

Az öreghálóval való halászatnál — ha a szerszám nagy s a húzás nehéz — minden legénynek még *czibékje* is van, mely valamivel könnyebb mint a farhám; de hasonló szerkezetű, csak hogy matak helyett rendszerint esztergályozott *pöczke* (144. ábra P) van. Ezt a pöcz-

145. ábra. Kormány-lapát.

146. ábra Komáromi apacs.

köt úgy vetik a kötéltre, mint a 144. ábrán A mutatja; néha épen csak valami ócska *para* is szolgál rajta. A czibéket úgy veti magára a legénység, mint a dobos a szíjját; sokszor pedig a hámja nem is hevederből, hanem ócska hálóból kerül.

Ismerkedjünk meg még a kormány-evezővel, melynek rendesen *lapát* a neve, megkülönböztetésül az evezőtől, mely gúzsba akasztható s két kézre fogható. Néhol röviden *kormány*nak is nevezik

(145). Van ennek *fogóvége* (*m*), melynek neve *mankó*, *bódé*, *bodva*, *kacs*; van *vágóvége* (*t*), melynek neve *toll*, *tall*, mint a madártoll hasonlata; van *nyele* (*n*). Evvel kormányozzák a ladik farán a járóművet.

Itt van azután még a komáromi apacs is, melynek berendezése megérdemli a szót (146. ábra). Itt *F* a háló föle az első parával; *I* a háló ina az első ólommal; *N* az apacs nyele, *Ö Ö* az apacsúr, mely az apacskövet (*S*) — rendszeren téglá — körülfogja; *T* az apacstalp, mely a víz fenekén jár; *K* a *keresztkötél*, melyhez a húzókötelet kötik.

És hogy már ne maradjon el semmisen, kiváló tekintettel arra, a mi igazán szükséges, hát ott van a hajóban, mindenféle puha hálódarab közé gondosan betemetve, a pálinkás korsó is; hasas, szűknyakú fazekasmunka; nyakára reá van hurkolva a «*porczió*», a

147 ábra. Komáromi halászbogrács.

mi olyan közepes orvosságos üveg, a melyben egy magyar halászkorty épen elfér. Kiválóan szeretik a nagyon szűknyakú üvegcsét, melyben ivásközben az az ördögtalálmánya oly ékesen és vigan bugyborékol; de legyen dicsérettel mondvá, hogy a halászember mértéket tart benne.

És igen természetes, hogy nem hiányzik a bogrács sem (147. ábra), mely Komáromban ékesen, rézből van verve; igen jellemző alak s mintha némi magyarázatot nyujtana az ősrégészek úgynevezett csiszta edényéhez, legalább némelyikhez, a melyről már az ókor halászatánál meg is emlékeztünk.

A Rév-Komáromról szóló leírásnak egyik képén,* mely a halászok kikötőhelyét alkonyat táján ábrázolja, látjuk a bográcsot is, a mint a dülő part szakadékába befurkózott, igen természetes szolgafán függ.

Különben a magyar vizek mentén még az úri lakoma számára is igazi halászbográcsban főzik a halászlét; sőt ebben kerül az asztalra is; a háziasszony pedig külön is figyelmezteti vendégeit, hogy a leg-híresebb halász főzte.

* Lásd: «Rév-Komárom» alatt.

Eddig az öreghálóval való halászat leírása leginkább Rév-Komáromra támaszkodott s illő dolog, hogy ezt a részét a halászbokorral fejezzük be.

A révkomáromi teljes halászbokor hatos; egy mestergazda, egy első mester és egy középső legény, egy laptáros alkotja. Ez elegendő ott, a hol könnyű a halászat; de a hol sebesebb a víz, egyenetlen, bokros, szakadékos a part, ott még két suhanczra van szükség; az egyik a *viczi* (*viczelaptáros*), a másik a *fattyúlaptáros*. A viczi, farhámot vetve magára, tartani segíti a laptárosvéget; a fattyúlaptáros egy kurta doronggal halad a parton s a tartókötelet átvetegeti az akadályokon; a dorong neve «*kurtula*», a mívelet tehát «*kurtulázás*».

A mikor a nyargalópacs már megközelítette a partot, a legénység pedig kiugrál, hogy a kihúzást megkezdje, a fattyúlaptárosnak szoros kötelessége a kurtulát eldobni s a húzásban segíteni; még oda kell ám futnia, azért némely helyen «*futosó*» az ő neve.

Ezek a bokrok osztozkodnak. A szerszám a gazdáé s így övé a nagyobb rész is. Hetenkint számolnak le. A kifogott hal árából mindenekelőtt kifizetik a közös költséget; a maradék pedig kilencz részre oszlik s minden legénynek egy kilenczedrés jár; az első legénynek ezenfelül egy kilenczednek a fele; a többi a gazdáé. Így van ez Komáromban.

A gazdával szemben a legénység javára szolgál az u. n. *léhéshal* is, t. i. az az apróbb hal, a mely menekülni akarva, a háló szemébe akad, halásznyelven «a szemben *megnyaklik*».

A mióta a Duna néptelenedik, még a megfogyott halászbokrok is csak igen kemény munka árán jutnak a valóban sovány falathoz s a legény örül, ha osztozkodáskor két-három forintja jár ki.

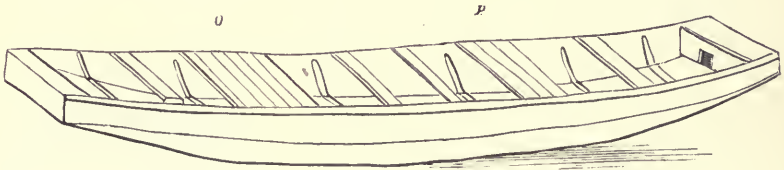
Az pedig nagy ünnep, a mikor beüt a «szöröncse», mázsás öreg viza vagy tok kerül a hálóba. Ezt mindig a laptáros érzi meg, mert az ő kötele mindig olyan feszes, akár a fölajzott húr. A mint azt a rángatást megérzi, a melyet a bukcoló viza vagy tok a hálónak rontva végez, földérül az arcza s torkaszakadtából kiáltja: «Hááál váán!!»

No, van erre dolog! Úgy nekidülnek a kijáró kötélnek, hogy majdnem orrukkal szántják az anyaföldet, csakhogy partra hozzák a nyargalópacsot; és mikor a bekerítés teljes, oly apróra szedegetik a hálót, hogy semmi hiba sem lehet. Minden szem rámered a háló

földre s mikor a körön belül felbuggyan a víz, mint valami óriási forrás, akkor ideje van a hurkolásnak. Az öreglegény kötelet ragad, hurkot köt s begázol a vízbe — térdig, mellig —, kezével tapogat a vízben, hogy kitapogassa a hal fejét; mikor rájött, víz mentében simogatja s nagy óvatosan úgy rákeríti a hurkot, hogy épen a kopótyú és hónaljszárny közé kerül; de még nem szorítja, mert előbb jó távolra kell húzódnia, nehogy a hal — neki vadúlva — megcsapja farkával.

De mikor már kellő távolban van, meghúzza a kötelet, odaugrál az ifjabb legény, a viczi, a fattyú s ekkor hiába vergődik már a «Duna óriása», hiába korbácsolja farkával a vizet: rajtavesztett.

Mikor igen nagy a hal, a négyes bokor sokszor nem bírja a hálót kihúzni, mert rettentő erő lakozik abban a pánczélos testű óriásban. Az ősi szokás az, hogy ilyenkor a szomszéd bokor segítségre siet.

148. ábra. Halászhajó.

Ilyenkor ered meg a halászember szava; ilyenkor beszéli el apróra, fogott-e már ekkorát, melyik esztendőben, meg hogy kikkel járt akkor, azok merre szakadtak, és ki az, «a kit az úristen nyugosztaljon» — no néha meg is verjen; no meg, hogy mégis csak ennyi mázsa, meg ránk is fér s hogy a részből jut az asszonymnak köntös, meg ez, meg az.

A lassú folyású, kanyargó Tisza helyen-közön kiszélesedik; örvényeinek mélysége titokzatos; feneke sok helyen iszapos, azért ide *laposköves*, hozzá hosszú és mély háló kell. Az örvényhalászatra sokszor 24 m. mély (széles) hálót használ a Tisza-menti halászság.

Ennek a rengeteg hálónak már egy hajó nem elég; van tehát kettő. A *halászhajó* (148. ábra) a hálót vivő főhajó, hosszú, lapos, széles orrú és széles farú vízi járómű, rendesen négy ülpaddal s a hálónak szánt két padolattal. Az egyik padolatra (O) rakják a háló *mát*, azaz súlyozott részét, a másikra (P) a *parás főlét*; a háló

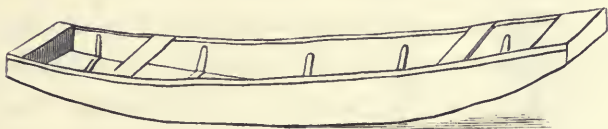
teste, vagyis *léhéssé* ilyenkor a két közbeeső padra kerül azért, hogy a kihányás fenakadás nélkül történhessen.

Ezt a halászhajót a «*csónyak*» — sokszorosan *laptár*, néhol *laptató* — kíséri (149. ábra), mely alak szerint a főhajóhoz hasonlít, de annak alig fele.

A halászatra való kiszálláskor ez a laptár viszi a húzóköteleket, a *bicz két*, a laptárost, illetőleg a *futosót*; hozzá mindenféle halászszerszámot.

A Tisza mentén az öreg- vagy tiszaháló körül ötös vagy hetes bokor dívik. Szeged körül Tápén van 1 *nagypiczés*, 1 *viczemester*, 1 *futosó*, 1 *pöczkös*, 1 *hálövető*; Csongrádon: 1 *mester*, 1 *ínszedő*, 1 *paraszédő*, 2 *léhésszedő*, 1 *laptáros*, 1 *viczi*.

A nagypiczés és illetőleg mester a főember, ki a halászhajót kormányozza s a tanyavetést igazgatja; a viczemester az öreglegény, ki a

149. ábra. Csónyak vagy laptató.

kezelésre ügyel; a *futosó* az, a mi Csongrádon a *viczi*, Komáromban a *viczelaptáros*; a *pöczkös* az a legény, kinek az a feladata, hogy a bekerítésnél a kijáró kötél peczkét beakassza; a *hálövető* az, a ki a hálót a vízbe hányja.

Csongrádon a kötelességek még pontosabban vannak kiosztva. Ott van az *ínszedő*, a ki a háló súlyozott inát szedi; ott a *paraszédő*, a ki a háló fölét rakja; ott van két *léhésszedő*, kik a tulajdonképeni hálót szedve, öblítgetik, a beléakadt gáztól megtisztítják; erre két ember kell, mert a háló rendszeren nagyon mély.

Most pedig hallgassuk meg például a szögedi Tisza-halászt, hogyan mondja ő saját szavával a tanyavetést.

«A nagy- vagy öreghálós főmén a *beadásra*; az első legénynek azt mondja: *támaszd!* Mikó mögindul a hajó, már alá van készítve a csónyak — akkor: *vesd ki az apacsurt!* Mikó mindnyája háló elfogyott, azt mondja: *huja!* míg a *pöczkös* megszúrja a *pöczköt*.»

«*Evedzessünk kifelé!*»

«Mikó közelér a hajó a parthoz, azt mondja a mestör: *vedd ki elő!* Mikó a háló eleje ki van húzva, akkor mondja a mestör a laptárosnak: *könnyebben!* Mikó a háló *megnyúlt a kivételre: hú!*»

«Most húzzák kifelé s a hátulsó ember (a laptáros) odaér az elsőkhöz, akkor a mestör mondja: *húzd el!* — t. i. az *apacsurt.*»

Bizony, a ki a tanyavetés mesterségét saját élő szemeivel nem látta, az megakad ebben a leírásban; pedig helyes az.

Minthogy a hálót víz mentén vetik s a kerítést is így végzik, a hajóknak víz ellenében föl kell menni, hogy a hálövetést megkezdhesék; — ez a *beadás*; és a míg a laptáros a maga tartókötelével rendben van, addig a nagy hajót, melyen a háló van, egy helyen kell tartani, halásznyelven «*kímasztani*»; mikor megindul a nagy hajó a hálóval, akkor a laptáros már készen van kötelével, laptárával, tehát *alákészült* s ekkor kivethetik az *apacsúrját* is, a melyet tartania kell. A mikor pedig ezt már a vízbe vetették s a folyóba eveznek, egymásután ki kell vetni a hálót is, mindaddig a míg el nem fogy, azaz, a míg a háló másik vége is a vízbe nem kerül; ekkor kiáltja a mester «*huja!*» s e szóra a pöczkös megerősíti a kijáró kötél peczkét a hajó peczeklyukába s a hajó, félkörben fordúlva, a part felé tart.

Mikor a hajó partot ér, akkor a háló eleje még annyira van a parttól, a mennyire a kijáró kötelet engedték; ekkor kiugrálnak, a pöczkös kioldja a peczkét, neki esnek a kijáró kötélnak, teljes erővel húzva, kihozzák a nyargaló apacsot a partra s arra a szóra: *vedd ki elő (l)!* az a legény, a ki éppen legközelebben áll a parthoz, odaugrik, megragadja a nyargalóapacsot s kihúzza a partra. A háló ekkor nagy félkörben áll, melynek húrja a part, a hal tehát be van kerítve. Ekkor a laptáros erősen leszúrja a biczkét, ráköti a tartó kötelet s oda szalad a többihez, hogy a háló kiszedésénél segítsen; ezért futosó a neve.

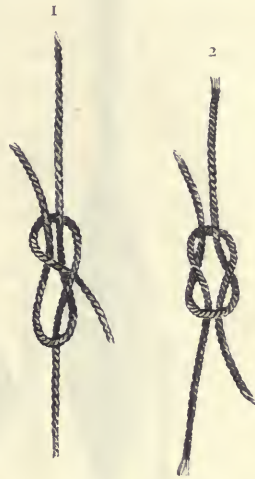
Természetes, hogy, mivel a hálót csak a kijáró vége felől szedgetik a szárazra, az ív nemcsak kisebb, de laposabb is lesz, vagyis a háló «*megnyúlt*».

Ekkor a futosó visszaszalad a maga végéhez, hozza azt a többiek felé s minthogy ezek folyton szedik a maguk végét, a félkör mind kisebb lesz; néhány méternyi távolságban a laptáros a maga végét is kiteszi a partra s húzni kezdi, úgy, hogy a préda nem

a háló derekában, hanem a laptáros vége felé szorúl be végképen s így hozzák ki.

Természetes, hogy úgyszólván a hány tanya, annyi változat. A hol igen széles a folyó, ott a hálövetés egészen a vizen történik; a laptáros ladikjában tartja a maga végét s csak a mikor a háló elfogyott, ereszti hosszúra a tartókötelet, kievez a partra s lassan húzva haladva, a parthoz hozza a laptáros apacsot. A hajó azonképen hosszúra ereszti a kijáró kötelet s a kerítést csak akkor kezdi meg, a mikor a laptáros kihozta a maga végét. Így meghalászsák a legszélesebb vizet is, mert a tartó és kijáró kötél sok száz méter hosszúságban van meg, *halászcattal* pedig könnyen toldható.

Hogy már a *halászcattot* fölemlítettük, jó lesz megismerkedni vele; különösen avval, a mely általánosan dívik (150. ábra). A rajzok között az 1 a legelterjedtebb, mert igen könnyen vethető s a mikor összehúzódik, egy hajszálnyit sem enged többé; a másik (2) ritkább s rendesen madzagok kötésénél használatos; szintén nem enged.

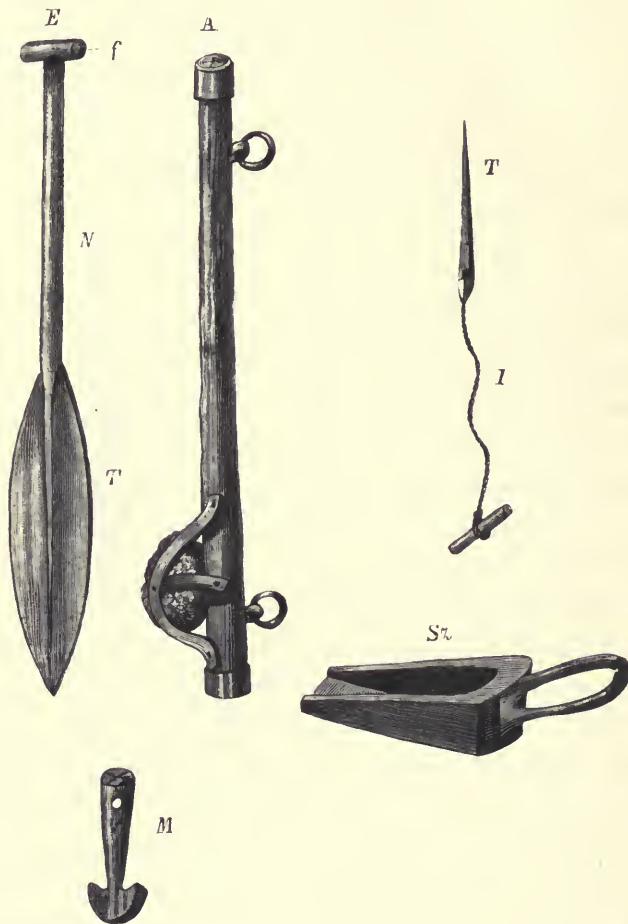
150. ábra. Halászcatt.

Mikor a háló egészen ki van húzva, a hal a bárkába el van rakva, akkor kezdődik a *hálófagyás*, vagyis a hálónak a haláshajóra való visszasedése, beadásra való elrendezése, a mi nagy, sok ügyességet megkívánó munka. E végre a paraszedő a paráspadra, az ínszedő, vagy *inahúzó* az ólmospadra áll (148. ábra O, P), a két léhészsedő ellenben e két pad közé eső padkákra. Előbb beveszik a nyargaló apacsot, azután a para- és ínszedők húzgálják fel a maguk részét, szépen egyenletesen s a pad hosszában 8-as alakra rakják; a léhészsedők húzgálják s ránczolják a hálót magát, mindig csapkodva vele a vizet, hogy a sarat lemossák róla, szedegetés közben kihúzgálják a beléakadt gatz, ágat s ha valahol kiszakadt, nagy hírtelenül ott van a léhészsel meghányt hálókötőtű, a melylyel a kárt kifoltozzák. Így megyen az végig.

Az alatt a laptáros rendbeszedi a köteleket; úgy mondják, hogy karikába «összefeji;» mert serény kapkodása csakugyan a

fejésre emlékeztet. Mire mindezek megvannak, elindúlnak a következő tanyára.

A Tisza- és Körös-menti öreg halászság is rendkívül sok ősi szer-
számformát őrzött meg s ezért úgy néprajzi, mint ősrégészeti szem-
pontból rendkívül érdekes és tanulságos.

151. ábra. Tiszamenti halászszerzők. — E. Szegedi övedző, A. Szegedi laptáros apacs,
M. a laptáros matakja, Sz. Szapoly, T. Tűzsr.

Így megmaradt Szegeden — sőt közhasználatban van mai napig is — az evezőnek néprajzi tekintetben igen érdekes alakja, az, a melynek tolla dohánylevél alakú, tehát a közönséges lapáttól merőben elütő, a mint ez a 151. ábrán látható (E).

Ez a kormányevező egyszersmind kisebb ladikok, csónakok

hajtószerszáma is; részei pedig a következők: *f* füle, *N* nyele, *T* tallá*, a toll hasonlata. Ez az «övedző» azonban nemcsak alakjánál fogva, mely nyilván belső-ázsiai,** hanem a toll hasonlatából merített fogalomnak átszarmazása miatt is érdekes; mert egy másik evezőforma, mely lapátvégű, hosszú nyelű s gúzsba fogva két kézre járó, a «*dalladzó*», máshol a «*dali*» nevet viseli; sőt a vele való evezést is «*dalladzásnak*» mondják. Itt tehát a tollról vett hasonlat az egyik evezőnél csak a lapátrésre van alkalmazva, a másikinál már az egész szerszámnak a neve, sőt ige alakot is öltött.

Ugyancsak a 151. ábrán a szegedi laptárosapacs (A), melynek már nincsen talpa — mint a minőt Komáromból ismerünk; *M* a laptáros farhámjának a matakja; *Sz* a jobb szapoly, mely ivásra és vízhányásra egyiránt alkalmas: inkább a horgászathoz tartozik ugyan, de minden öreghálónál is található a *tűzsér* (*T*) és az *ihany* (*I*); ez arra való, hogy akár a kifogott, akár a hazavihető halat föl lehessen fűzni; *ihany* különben az a madzag is, a fűzfavessző is, a mely kellőleg megsodorva a halak felfűzésére és kötésére szokásos. Ennek a műveletnek «*ihanyra vetés*» a neve.

A mióta a Tisza halászata hanyatlik, sok szerszáma kiveszőfélben van; némelyikből épen az utolsó darab került szemem elé.

A mikor a halak királya, a pompás vértetű sörög még bővében volt s a több mázsa harcra még nem soroztatott a «szöröncséhez» — mint mai napság — különösen az utóbbinak a hálóból való kiszedése gyakran fordult elő s minthogy hurokkal sehogysikerült, kézzel pedig semmiképen, hát a vágóhorgot használták.

A vágóhorgot körülbelül 1 m. hosszú, alul körtvés, jófogású nyélre volt erősítve s vagy síma (152. ábra, 1), vagy szakás — állas — (2) volt. Mikor a halat már annyira kihozták a partra, hogy pörsölés, bukcolás közben fel-felütögette a fejét, a mester akár kívülről, akár belől-

152. ábra. Vágó horog.

* Szegedi tájszólás szerint «tall», innen «talu» is.

** A Nemzeti Muzzeumban van egy Sziamból.

rül belévágta a horgot az alsó állkapcsába s kivonszolta a szárazra. A mi ezeket a horgokat még más tekintetben érdekesekké teszi, az a megerősítés módja, a mely — a mint ezt már az ősi elemek tárgyalásánál érintettük is — makkos.

153. ábra. Szegedvidéki halászszerszámok. — 1. 2. Nádvágó; 3. Halászbárd; 4. Fejsze. 5. Faragó.

Az itt lerajzolt vágóhorgok Tápéról valók; a nyél korhadt volta, a vas rozsdája bizonyította, hogy régen kimaradtak a használatból.

De még evvel sem fogtunk ki a szegedi halászszerszámából, a mely az öreghalóval jár s említésre mindenesetre méltó, mert részben néprajzi, részben őstörténeti tekintetben érdekes, a jövőre nézve pedig mindenesetre kitűnő összehasonlító anyag. A 153. rajz-

csoportban 1 a *nádvágó*, mely a halázkunyhóból sohasem hiányzik s mint már tüzetesen ki van mutatva, ázsiai forma mellett, megerősítés tekintetében a bronzkorba vág vissza. A Szeged vidéki nagyon kimívelt, törzsökös forma, sajátos díszítésű s megerősítés tekintetében háromféle változat különböztethető meg, a mely módok közül kettő már le van tárgyalva, a harmadiknak pedig itt a helye. Ezt a legkezdetlegesebb módot 2 mutatja. Látjuk, hogy a penge vége a nyél külsejéhez van illesztve, csúcsa *kifelé* van görbítve, a szorítást pedig egy széles, erős vaskarika végzi. Sokszor még kis ékek is szerepelnek; szóval a mód a kaszára is rámutat.

Ugyanitt 3 a *halászbárd*, még pedig annak régi, már-már kivesző félben levő formája, mely arról nevezetes, hogy a fok felőli oldalon is (*e*) ki volt élesítve, mert nemcsak a nagy hal feltagolására, hanem felhasítására is szolgált. Ma már a kisebbszerű ácsoló bárd foglalja el a helyét, mert olcsóbb, bolti portéka; de azért ez is szegedi kovácsmunka.

A 4. alak a fejsze, melynek szegedi az eredete s legtöbb a dolga télen, a mint azt majd a maga helyén ki fogjuk mutatni, t. i. a jegeshalászat körül.

Az 5. alak a *faragó*, mely semmiben sem különbözik az ácsokétól; de halászember szerszáma is, mert a hajó, szerszám és kunyhó körül a halász mindent maga farag, mindent maga ácsol.

És igen természetes, hogy nem hiányzik a bogrács sem (154. ábra), mely rendszerint kitűnő szepességi vasmunka s olyan nyílt öblű, mint a Tisza-menti halász vendégszeretete. Ebben főzik azt a halászlét, a melynek méltatására az alföld népe — az immáron világhírű paprikatermelő — mintegy teremtve van. Olyan annak a

154. ábra. Szegedvidéki bogrács.

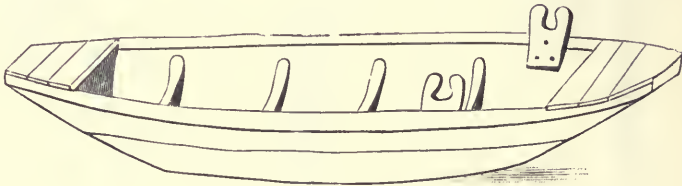
leve, mint a feldühödött spanyol bika vérenek első sugara, a midőn az Espada kardja a szívét érte. De hát az ember megszokja, megszereti, végre el sem tud lenni nélküle s avval érvel, hogy az alföld rossz vizének — sok helyen mocsaras lehelletének is — az erős paprikázás az egyedüli óvó és gyógyító szere; igaz is, hogy az orvosi tudomány a paprika élettani hatásaira szemet vetett.

Megjegyzendő, hogy a szegedi halászság, kivált a Gyevi-fokon — Algyő — még oly halászatot is űz. hogy a halat hasítja, sózza és szárítja; piacza a Balkán félszigete.

Ezután ránduljunk ki még Körös-Tarcsára, mely egykoron — a szabados halászat idején — valóságos «halászfészek» volt, a melynek népe ma is — a bérletek korában — úgy, a mint szerit teheti, halászgat, mert «ősi természete».

Körös-Tarcsa azért nevezetes, mert szerszám tekintetében s majdnem minden ízében külön áll; és nemcsak a szerszám alakjára, hanem sokszorosan elnevezésére nézve is.

Ez annál föltünőbb, minthogy halászó szomszédjaitól nem esik messze; de meg legyen jegyezve, hogy a többi pont vizsgálatáról le kellett mondanom s csak bemondásból tudom, hogy a szomszédoknál másképen van.

155. Ábra. Tarcsai lélekvesztő.

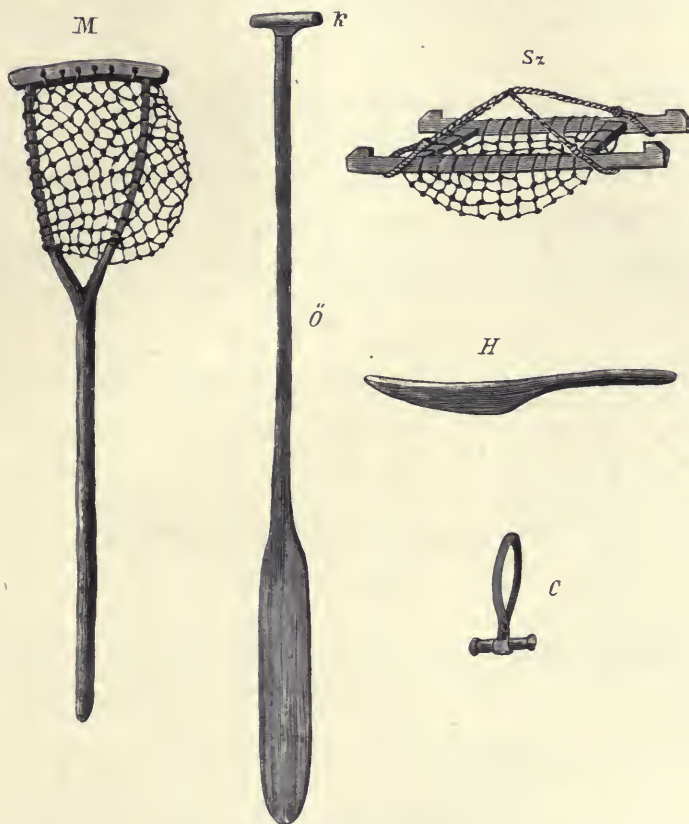
A tarcsai halászembernek az ághegyháló «pok», a szák «mereggyű»; igen érdekes, hogy ebben találkozik a Latorcza «merettyű»-jével és a Fertő «merede»-jével; — neki a kecze vasa «turbukvas»; gyalmán oly hálókövek ékeskednek, hogy csupa bronzkor; az üstben felszálló halzsírt pedig pléhkanál helyett — mint tudjuk is — kagylóval szedi le; mikor pedig hasgatja a halat, nem asztalon csinálja, hanem két padkára hasító deszkát tesz s megüli, mint más a lovat.

Tudjuk már, hogy lélekvesztője is egészen sajátos, hosszú, harcsaorrú, sok kilincscsel.

Tiszahálóval is halászik — hogy még mivel, az majd a maga helyén meg lesz írva — s külön hajót eszelt ki magának (155. ábra), melynek egy síkba esik a pereme, orra; más a kolomja, hogy ne kelljen gúzs hozzá; szóval sok eredetiség van itt, melynek néprajzi meg-

fejtése mindenesetre szép feladat; de ma még lehetetlen. Örökös kár, hogy régibb időben ennek nem akadt bűvára, a midőn a halászat még bőven fizette a fáradságot, sok embert sok szerszámmal foglalkoztatott, a ki gyűjtötte volna szerszámát, mesternyelvét, fogását és szokását, mely utóbbi nyomtalanul eltűnt.

Lássuk a szerszámoknak egy kis gyűjteményét — azokon kívül,

156. ábra. Körös-Tarcsai halászszerszámok.

M. Mereggyű. Ö. Övedző, Sz. Mérőszák, H. Kavarókanál, C. Cziklend.

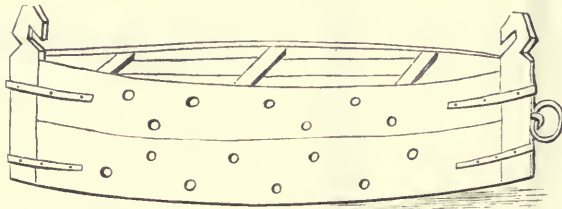
a melyek az ősi elemekben már letárgyaltattak —, melyek a kiemelt eredetiségről bizonytságot tesznek. A szák országszerte kerek hajtóvánnyal — fejjel — bír, Körös-Tarcsán merenggyű a neve és lapos-íves a feje (156. ábra, M), s nem is léhészfonalból, hanem igen erős islégből van kötve.

A mérőszák legtöbb helyen olyan, mint a 120. ábra Magyar-Velenczéről ábrázolja, a hol a nagyobb haltömeget kasban mázsál-

ják. Körös-Tarcsa mérőszakja (S₇) egészen más —; úgy a mint rajzolva van, ráakasztható a mázsálóra s ha megfordítják, pompás saraglyaszerű halhordozó szerszám — mert jókora ám! — *H* a kavará kanál, a melylyel az üstben a halak belét törve-vágják, hogy a halzsír felszálljon; *Ö* az *övedző*; karcsú, ügyes jószág, fogója (*k*) sem mankó, sem fül, sem bódé, hanem *kacs*. *C* a *cziklend*, a mely a lélekvesztő kilincsébe jár s *keczerzéskor** az evező beakasztására szolgál.

És hiába van a nyargalóbárkának általánosan az a formája, a melyet a 138. ábra ábrázol; Körös-Tarcsaé más; ezt a 157. rajz ábrázolja. *Orrtőkéje*, *fartőkéje* fejes, s e fej eredeti alakban van kifáragva; szóval igen sok eredetiség, mely a szót megérdemli.

És még mindezzel sem fogyott ki az öreghalóval járó szerszámok és fogások sorozata. Igaz, hogy nem egy van közöttük, a mely más

157. ábra. Körös-Tarcsai nyargaló bárka.

hálózatoknál, a halászmesterség egyéb feladataiban is szolgál; de letárgyaljuk itt azért, hogy áttekinthessük s utóbb erre a helyre hivatkozassunk.

A magyar halászéletről szóló részben, többszörösen fordul majd elő a «*hálóállítás*», abban az értelemben, hogy a háló darabjait a halászbokor egyes emberei kötik meg s a midőn ez megvan, bekövetkezik az összeállítás.

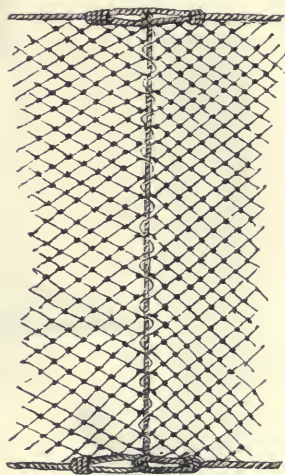
Az «állításnak» tehát kettős az értelme u. m. a rendszeren 20 métert tevő darab, a melyet egy-egy halász köt, és az összeállítás maga is.

Oly hálóknál, a melyek folytonosan egynemű vízben használatnak, az összetoldás állandó s a háló fölét egy, alját kettős kötél.

* Lásd: «Kereső halászat» alatt.

alkotja; de a hol a hálót majd nagy víztükrökön, majd szorulatokban kell használni, ott meg kell lenni a módnak arra is, hogy toldható, illetőleg rövidíthető legyen. Eléri pedig ezt a halászság az összetoldás bizonyos nemével, melynek mesterneve «*réfólom*»; nyilván a német «*Reffeln*» magyaros föleresztése. S megjegyzem, hogy ez leginkább Komáromban és Budapesten dívik.

Az összetoldás e neme a 158. ábrán elég világosan látható, amennyiben egy erős «*lajfánt*»-ra — ismét a német «*Leinfaden*» föleresztése — az összetoldandó két hálodarabnak szemei felváltva fölszedetnek s a háló fölének és aljának megfelelő helyén is hurkolás van. Érdekes tudni, hogy «*lajfánt*» kiválóan a kötélnek egyes szála is, a melyből sodorva van, tehát «*Leinen-Faden*». — A háló inára reávert ólomról tudjuk, hogy ez, ráverés után, *ormós karika*, mely nagyon emlékeztet az őskori u. n. «*orsókövekre*». Minthogy ilyen karika bőven kell, a komáromi halászság készít magának «*ólomdeszkat*» (159. ábra, O), melyekhez egy derék olvasztókanál tartozik; a midőn az ólom megolvadt, az ólomdeszka vésett formáiba töltögetik s kikapják az éleshátú *ólomgaluskát*; a ráverést, melyet — mint tudjuk — két ütessel kell eltalálni, derék, meglehetősen súlyos pörölyvel végzik (159. ábra K). Ez a pöröly Szolnokról való; neve *ólmozó-kalapács*.

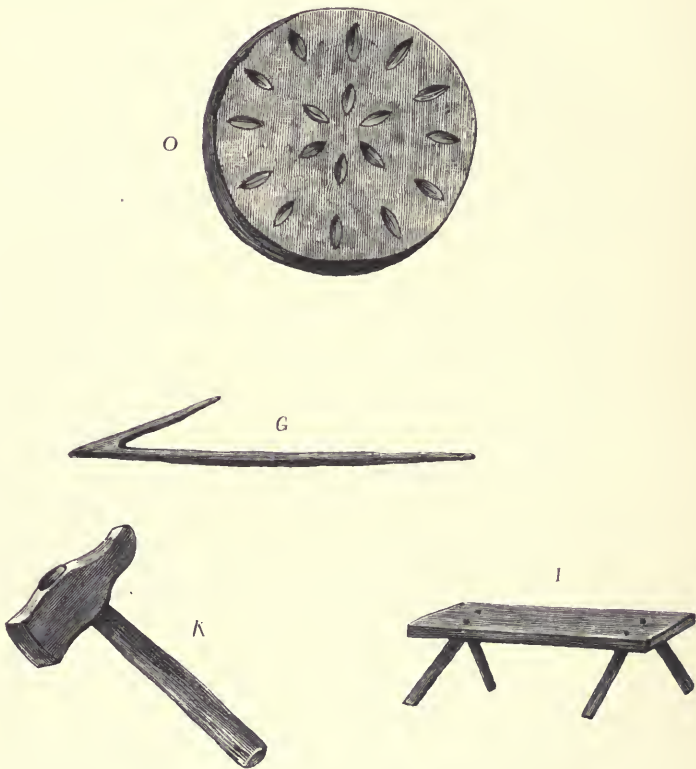

158. ábra. A háló összetoldása.

A magyar halászember jellemzésénél majd elmondjuk, hogy sok mindenfélét tud. Kivéven a vasból való részt és a hosszú köteleket, a többi szerszám az ő műve. Rövidebb köteleket maga is szokott verni; igaz hogy nem hajtókerékkel, hanem csak újja sodrásával s nagyon természetes, hogy ehhez valami kell, a mibe a lajfántot, a miből a köteleket verni akarja, beléakaszthassa. Ez a valami Komáromban a *gajmó* (159. ábra G), egy fa ágából készült horog, a melyet az *állítófa* valamely lyukába dughat. Ennek a mindenesetre nagyon «*ősi*» szerszámnak nem annyira használata, mint inkább neve érdekes, a mennyiben talán a *gajtól* eredve, vidék szerint *gajmó*, *gamó* s talán ugyaninnen

kampó, káncsa, sőt gemes, gémcse, gemics és végre *gébics* is.* Annyi bizonyos, hogy mindezek *horgos* halászszerzők.

Ám állítsuk még ide Szolnok halászságának *inahúzószékét* is (159. ábra *I*), mely arra való, hogy a szolnoki bokornak «*első övedzőse*», ki az inat húzza a vízből, rátelepedhessen s így az inat kellő «*letartással*» szedhesse, nehogy a megriadt hal, kivált a keszegfajta, keszegoldalt az ín alatt kibúvjon.

159. ábra. Halászszerzők. — O. Ólomdeszka, K. Ólmozó kalapács, G. Gajmó, I. Inahúzó szék.

Szolnok öreghalászáinál még akadt a régi «boldog» idők *vágó horga* is (160. ábra); egy félméter hosszú, hatalmas szerző, melynek füle kötélre járt s mely arra való volt, hogy a Tisza-Zagyva akkorin bőven termő halóriásait a partra kivonszolhassák. Mikor ilyen nagy prédával kedveskedett a «szöröncse» s a háló már a part hosszában

* Lásd: «Kerítő jegeshalászat» alatt.

kellőképen megnyúlt. a kormányos begázolt, kitapogatta a hal fejét s az alsó állkapcsába vágta a horgot, a melynélfogva azután a vonszolás megis történt.

A halászembernek leghűségesebb kísérője, mely kellőképen meghányva vagy megtöltve mindig ott van a zsebében, a *hajó rekesztéké-*

160. ábra. Régi vágó horog.

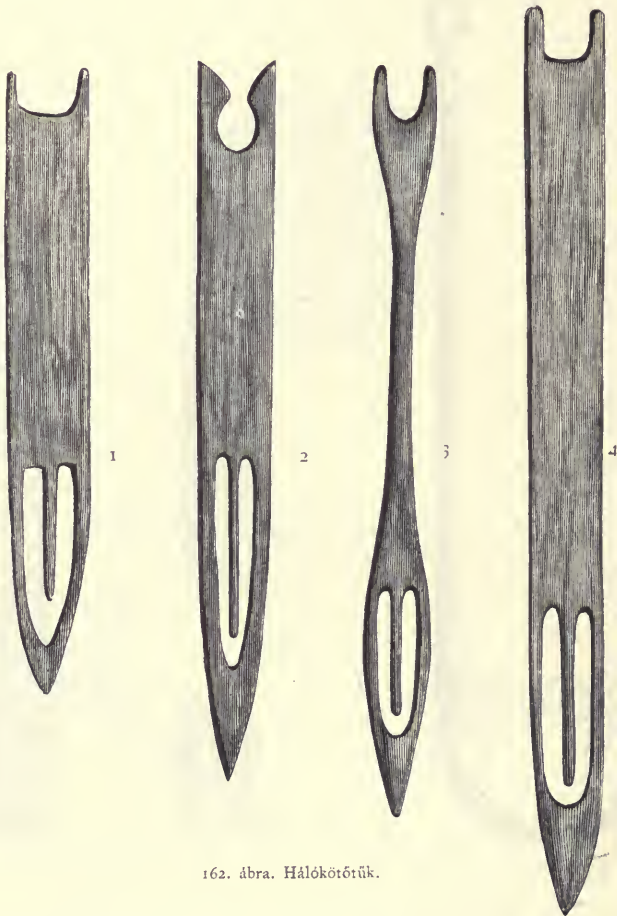
161. ábra. A. Hálókötőtű, B. Bécze.

ben, a csárdakaró mögé dugdosva, szóval jövet-menet kezeügyében: a *hálókötőtű* (161 A).

A hálókötőtű mostani alakja nemzetközi: — de hogy vajjon milyen régi, s mi voltlégyen a fejlődése, erre a tudomány ma még nem adhat feleletet. Föltehető, hogy ősidőkben csak egyszerű tüvel kötötték a hálót s mindig toldották a fonalat, a mire a régi magyar «hálóvarrás» is czélozni látszik; de a mit másfelől — mint már a történeti

részben érintve is volt — azok a nagy tűk is valószínűvé tesznek, a melyek az őskori leletek közt oly nagy mennyiségben fordulnak elő.

A magyar hálókötőtűnek részei nevet viselnek, u. m. (161. ábra A) O az *orra*, *n* a *nyelve*, *l* a *lába*; a mi a nyelven alúl a lábíg van, az a *tű dereka*. Ismét érezzük a magyar észjárást, a mint az analógiát követ-

162. ábra. Hálókötőtűk.

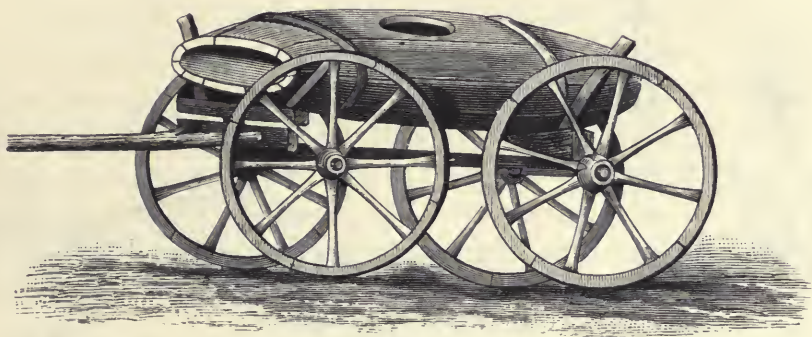
kezetesen alkalmazza. A 161. ábrán *B* a *bécze*, *bércze*, *börcz* vagy *lapoczka*, a melyre a háló szemeit a tűvel rákötik, hogy egyformák legyenek. A *hálótű* és a *börczfa* természetesen változnak nagyság tekintetében.

Az bizonyos, hogy akár angol-amerikai, akár tihanyi hálókötőtűket nézzünk, azok teljesen egyformák és csak az eszkimóé különbö-

zik, amennyiben mindkét végén orra van, szűk réssel, hogy a fonal behányható legyen, nyelve pedig nincsen; ez inkább vetélő mint tű.

Mint már mondva volt, nagyság tekintetében a hálókötőtűk különbözők. Az úgynevezett *islegtű*, a melylyel az öregszemű *tükörhálókat** kötik. — a midőn egy szem 20 és több cm., majdnem 50 cm. hosszú; a foltozásra használható tű olyan kicsiny, hogy a halász zsebében kényelmesen elfér. A mi az alakot illeti, a különbségeket a 162-ik ábra mutatja, hol 4 egy a hálóállításra használt nagyobb tű kicsinyítve; 3 Olt melléki, 2 Duna melléki finom hálózatokra való, 1 tihanyi közönséges hálókötőtű.

E szerszám kezelésében a magyar halásznépesség felülmúlhatatlan szaporaságot fejt ki.

163. ábra. Kereken járó lajt.

Mindaz, a mi eddig az öreghálóval kapcsolatosan letárgyaltott, közvetve vagy közvetlenül az egész halászszerszámjárás tartozéka; szolgál az öregháló és más hálózatok körül is, a mint ez a dolog természetében rejlik.

A mi most következik, az az öregszerszámmal járó s a halaspiacson kereskedő halásznak úgyszólván gazdasági szerszáma.

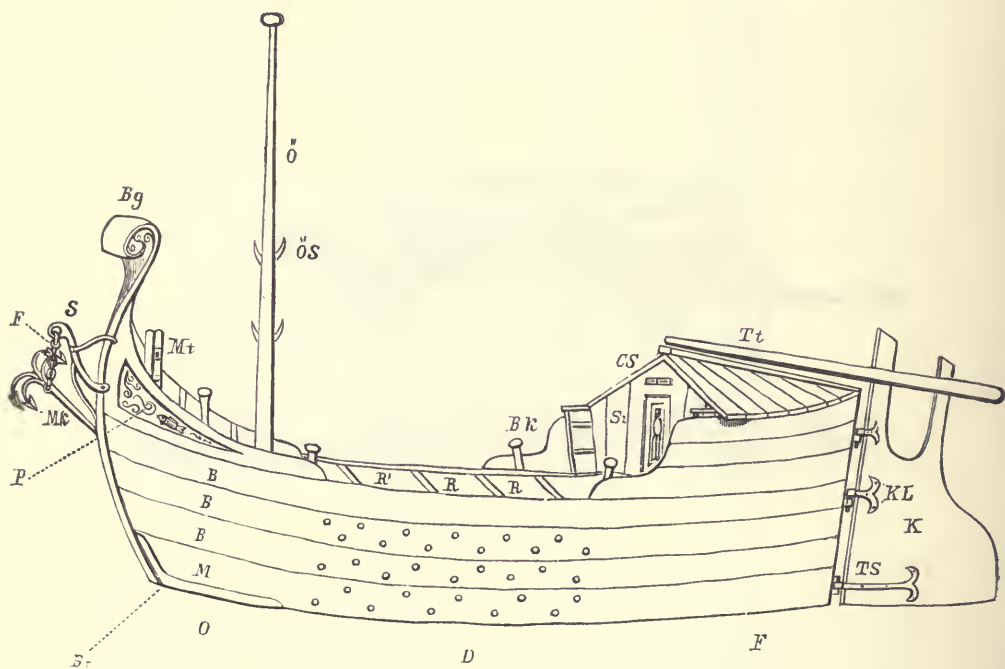
Ismerjük meg legelőbb is a *lajt*-ot. A nyitott, nagy kádakon kívül, a melyek jól tartják a vizet s arra valók, hogy a hal eleven állapotban várhassa vevőjét, vannak olyan lajtok is, a melyek szekérra rakhatók s igen alkalmasok arra, hogy akár a halász, akár a fisér messze vidékről is összegyűjtse a halat; de van kerekenjáró lajt is

* Lásd: «Kecsgeháló» és «Kuszakecze» alatt.

(163. ábra), melynek szekérrésze szorosan össze van kötve a hordóval magával.

A hordó lapos, felül egy hosszúkás nyilással, mely elég nagy, hogy akár a mázsás harcsa is beférjen.

Ezek a halászlajtok mindinkább gyérülnek, a mióta a folyók néptelenednek s a halász hitvány prédáját kis edényben is szállíthatja ide-oda. Leginkább Komáromban akad még egy-egy használatban lévő.

164. ábra. Álló halászbárka.

E sorozat utolsó száma, tartozékaival együtt, az állóbárka, a mely a halások kikötőhelyének legkiválóbb tárgya és a «Bárkarakodó» keresztelője.

A szerszámjárs tárgyalásában még soknemű haltartóval fogunk találkozni; a mint találkoztunk eddig a nyargaló vagy lovasbárkával, találkozni fogunk ezentúl a *faros*-, *kis*-, *veszű*-bárkával, a *rütövel*; de egy sem olyan hatalmas, mint a rendszeren Szegeden vagy Apatinban ácsolt, sokszor nagyon ékes állóbárka.

Ez őrzi az öreghalász s még inkább a fisér élő kincsét, a honnan minden rendű és rangú vevő kiválogathatja a magának való, igazán fris, élő halat. S az állóbárka egyszersmind az, a melyen és a mely körül a bárkarakodóhely pezsgő élete is kifejlődik.

És a magyar halászság állóbárkája nemcsak a halak sokaságát őrzi, hanem rakodója egyszersmind a mesterszavak egész sorozatainak, a melyekkel legott meg is kötjük a barátságot, már azért is, mert kiválóan jellemzik a magyareMBER észjárását, elnevezéseinek kútforrását, különösen pedig az elnevezések alapjául felkapott hasonlat következetes kiaknázását.

Az állóbárka hasonlata az ember maga, ki táplálékát gyomrában, tehát a test legöblösebb részében, «derekában», hordja. Ám lássuk a 164. ábra részeit.

Minthogy az állóbárka is az eledelül szolgáló halat hosszúságának közepetáján rejtegeti s itt legöblösebb is, így neki is van *dereka* (*D*). Mikor már a magyareMBER esze ebben megállapodott, természetes, hogy ekkor az állóbárka éles eleje (*O*), mely úgy hasítja a vizet, mint az ember orra a levegőt, az *óra* — a magyar halászember sohasem ejti két *r*-rel —; és minthogy az orrtól kezdve, a derékon haladva az ember csak eljut valahová, hát természetes, hogy az odavaló elkerekített rész az állóbárka *fara* (*F*).

Mikor már idáig van a dolog, hát igen természetes, hogy egy becsületes orrhoz tartozik kétfelől valamely rendes *pofa* is, s az meg is van *P* jegy alatt; és minthogy a magyareMBER pofájáról ismeri fel kinek-kinek mivoltát, hát az állóbárka pofájára is rá van vésve az ékes ponty, alatta az a név, a melyre az alkotmány kereszteltetett; de még itt sem érte végét a sor, mert az már bizonyos, hogy a magyareMBER orra alatt ott a bajusz is, tehát az állóbárka orrának legalján is van egy erősítő keskeny deszka (*Bj*), melynek becsületes neve *bajuszdeszka*.

De sőt még ezentúl is szövi a hasonlatot, mert a minek orra, bajusza, pofája, dereka és fara van, annak már természetből fogva is rtozéka a *láb*; meg is van az állóbárka *kormánylába* (*KL*), a láb pedig nem lévén sarok nélkül való, tehát csak természetes, hogy találkozunk egy *limonsarokkal* (*TS*) is.

Ám lássuk a többi mesterszót is, még pedig az állóbárka orrfelőli részén kezdve.

Bg a *böggő*, mely a böggő fejétől származó hasonlat; *S* a *sárkány*; *F* a *fejláncz*; *Mk* a *macska*, mert úgy körmöl belé a víz fenekébe, mint a macska; *Mt* a *macskatekerő*, a melylyel a macskát felhúzzák; *BBB* *bálványok*; *M* a *mederbálvány*, mert kétoldalt a fenék medrét alkotja meg; *Ö* az *örfa*, mert széttekint, mint valami őrszem; *ÖS* az *örfamacska* s arra való, hogy a szákokat reá lehessen akasztani; *RRR* a *rekeszek*, a melyekben az összeillő halak vannak, különkülön; *Bk* a *bak*, kikötésre való; *Sz* a *szentés*, a csárda *arczfalazata*, ajtóval, melyre rendszeren az állóbárka *védő szentje* van reá festve; *Cs* a *csárda*, mely rakodó is, hálóhely is; *Tt* a *timontartó*, a melynél fogva a kormányzás történik; *K* a *timon*, közszólás szerint *kormány*. A többit már ismerjük.

165. ábra. Bárkasütő.

A bárka oldalán azonban, még pedig nagy számmal, lyukak is vannak, melyek arra valók, hogy a víz a rekeszekbe juthasson, s így a halak megélhessenek s természetes, hogy az egész úgy van készítve, hogy a midőn a rekeszek megtelnek vízzel, az állóbárka a felülről számított második bálvány pereménél alább nem sülyedhet.

Hogy pedig ezek a lyukak be ne dagadjanak, előbb kifúrják, azután a *bárkasütővel* (165. ábra), melyet jól megtüzesítenek, kisütik.

Az állóbárkában jól összeválogatja a gazda eladó halait; az egyik rekeszben vannak a nagy rablóhalak, más, de mindig oly nagytestű halakkal, a melyeket el nem nyelhetnek; a másik rekeszben van az apróbb hal vegyesen; a szentes felőli rekesz rendszeren *«ispita»*, a hová a *megbágyadt* halak kerülnek.

A *bárkások* legfontosabb dolga a *forgatás*, mely abban áll, hogy mindennap reggel a szákkal a vízszínig kiemelgetik a rekesz halait s mindazokat, a melyek megbágyadtak, vagy épen csak bágyadoznak is, kiszedhessék s az ispitába vethessék. A *bárkás* azon van, hogy ezeken mihamarább túladjon s ha nem lehet, akkor kihalítja, besózza,

a nagyját hosszában *megszíjálja* és a levegőn kiszárítja — a szegénység bőjti eledelül.

A bárkarakodó élete reggelenként ébred leginkább: akkor érkeznek az éjjelre kiszállt halászbokrok prédájukkal, s azok a bárkák is, a melyek a messzeeső bérletek járulékát hozzák. A nyargaló- vagy lovasbárkák fris népsége rettenetesen csapkolódik a szákokban; van dolga halászfornak és a sorsvetésnek; a fisérek a bárkarakodó és *halaspiac* között ide-oda sietnek, hogy a vevőknek kedveskedjenek, mert most jön a plébánia, a klastrom, a nagy vendéglős — rendes, hatalmas vevők, a kiket a legjavával kell ellátni.

Az igazi fisér nagyon tudja a módját: rajta van, hogy a vevő lássa a hal csapkolódását, azután kérdi, hogy leölje-e?

A leölés úgy történik, hogy a taglókés fokával jót üt a hal homlokára s rendszeren úgy találja el, hogy a legkeményebb ponty is rögtön mozdulatlan.

A bárkarakodó sok helyen *terítőhely* is; ott állanak a karózatok, a melyekre a hálókat kiterítik; ott állítanak, foltoznak, fejelnek — újabb időben kátrányoznak is. Szóval van élet — s volt különb akkor, a mikor a magyar vizek nemcsak könyvben, hanem a természetben is bővelkedtek Neptunus isten mindenféle népeivel; mikor ezer öregpontynak egy aranyforint volt az ára.

Ez az öreghálósok mestersége. Így folyik az, így van az fölszerelve.

Szövetséges része is van, oly vállalkozásokra, a melyek az egyes bokor erején túljárnak, vagy a melyek halászati tekintetben közérdekűek.

Nagy ritkán, de még most is kiszáll az öreghalászság a viza-halászatra, melyhez egy roppant háló, az u. n. *pípolaháló* tartozik. Ez nem különbözik lényeg szerint az öreghálótól s csak abban elütő, hogy erős fonalból, *islégből* van kötve, hogy az óriás halat megbírhatta.

Ez a körülmény mindenképen nehezzé teszi a hálót, kötését, kezelését egyiránt s ezt szövetségessel teremtik ki.

Általános szövetségés műve az *akadó* is, mely azonkívül még egyedüli eszköze a halak bizonyos kíméletének.

A halászság t. i. megállapodik, hogy a folyónak bizonyos és oly részét, a melyet a hal kedvel, bizonyos időn át megkíméli s a midőn megállapodott, tavasszal nekiáll az akadó-készítésnek, mely nem

más, mint földdel telt kasoknak az elsülyesztése. úgy, hogy minden kas egy derék karónál fogva kiemelhető.

Természetes dolog, hogy ilyen helyen semminémű hálóval boldogulni nem lehet, mert menthetetlenül elakad.

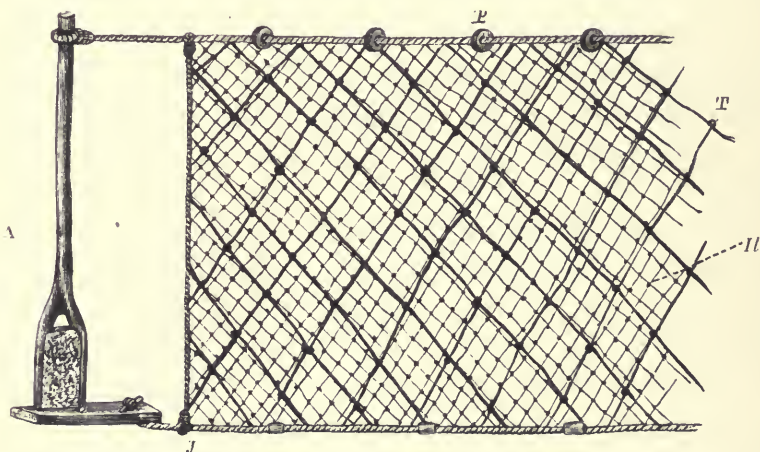
A hal hamar észreveszi a hely nyugodalmat, ott felgyülekezik, tartózkodik, halásznyszerűen «tanyázik».

Így marad ez *akadótörésig*, t. i. késő őszig, a midőn a kasokat felszedik s azután a helyet meghalászzák; előbb azonban gondoskodnak, hogy a tanyázó hal a helyet el ne hagyassa.

Erre való az *őrháló* vagy *rácsháló*, a Bodrogon pedig a vészlés. Az akadón alúl és felül t. i. egy a fenékgig érő erős hálóval *átkötik* a vizet egész szélességében; ez az *őrháló*, mert őrzi a halat; vagy vesszőből kötött sövényt, mely azonban a vizet átbocsátja, vonnak a folyón át, a mi azután *vészlés*, a régi «*vesles*», mely nem a vesszőtől, hanem a halas *vész*-től ered.

A KECSEGEHALÓ.

A *kecsegeháló* úgy szerkezetére, mint a vele való halászat tekintében igen lényeges különbségeket mutat; de azért mégis határozot-

166. ábra Kecsegeháló.

tan kerítőháló. Lássuk a szerkezetét (166. ábra). Rendszeresen 70 m. hosszú, 2 m. széles, még pedig mind a két végén s közepén is egyformán ennyi. Föle (*P*) parás, ina (*I*) ólmos, apacscsa (*A*) köves-talpas

és apacsúros; de már teste más. Van t. i. *inléhése* (I), finom fonalból kötött háló, a melyben a hal megfogózik; ez az inléhés pedig két *tükörháló* közé van véve (T); a háló tehát háromsoros.

A tükörháló — a Tisza mentén «*regyina*» — a latin «*retina*» — erős islégből való; szemei igen nagyok s mind a két oldal úgy van igazítva, hogy az innenső és túlsó szemek lehetőleg találjanak egymással, mert ez a háló fogósságának lényeges föltétele.

Ez a háló kiváló módon a furakodó halra van szerkesztve és leginkább a kecségének szánva, mely épen oly becses étel, a milyen furakodó — már orránál fogva is — az ő természete.

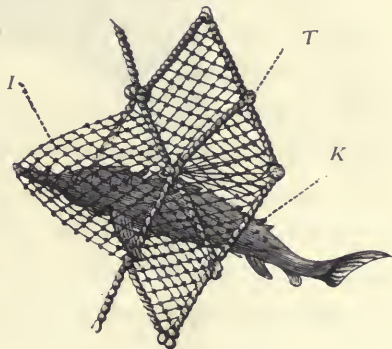
A kecsége, háló közé kerülve, menekülni iparkodik s nekirohan orrával az inléhésnek, mely enged s evvel arra készíti a halat, hogy még jobban furakodjék. Az inléhés, finomságánál fogva, mindinkább enged s természetesen kitolul a tükörháló nagy szemén is, ekképen az inléhésből valóságos zacskót készít.

Mihelyt a kecsége annyira kitolta az inléhést, hogy hónalj-szárnya a zacskóban van: el van fogva, mert a szárnya belékerül a zacskóba s ott, mint valami szigonynak a szakája, a szemekbe bonyolódik, behorgolódik, a mint ezt a 167. ábra mutatja.

Itt K a kecsége, a mint furakodik; I a zacskószerűen kitölt inléhés, a hol már a hónalj-szárny bonyolódását is láthatjuk; T a tükörháló.

A hálók háromsoros rendszere még más szerszámnál is dívik, a mint ezt a csoportok során látni fogjuk; lényege mindig a zacskó, a melyet a hal furakodással maga készít, a mely furakodás a veszedelemmel fokozódva, csak arra való, hogy az áldozatot annál biztosabban a halász kezébe juttassa.

Épen ilyen a szerkezete a *balinháló*nak is, avval az egy különbséggel, hogy úgy az inléhés, mint a tükörháló szemei is nagyobbak, s a míg a kecségeháló a mélységben is szolgál, addig a balinháló

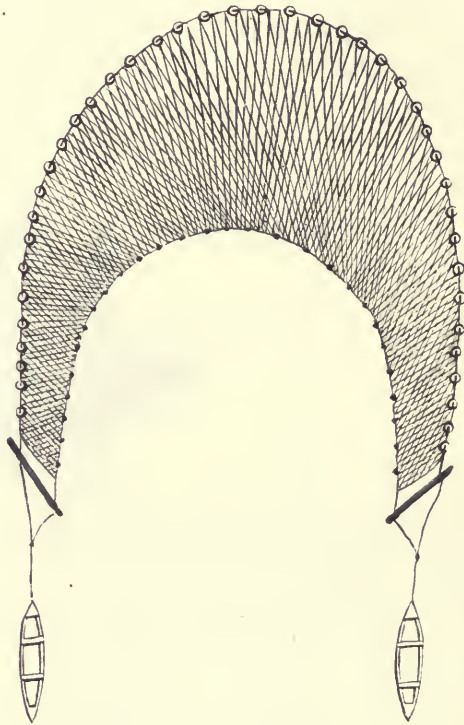

167. ábra. Kecsege-fogás.

«*vízszíntjáró*», azaz úgy van *felparázva*, hogy a víz legfelsőbb rétegében járjon, a hol a sebes *őnhal* — a Duna balínhala, a Kraszna fenekeszége, a Körös nyilkeszege — villogtatja igazán ezüstös oldalát.

A FUTTATÓ- VAGY PIRITTY-HÁLÓ.

A kerítő halászat eddig letárgyalt része a partra való halászatot ismertette, a melynél a háló egyik — laptáros — vége a part mellett

168. ábra. Pirittyháló.

marad, a másik végével s illetőleg a hálóval pedig félkört vágnak a partnak valamely alább fekvő pontja felé.

De a folyómeder sokféleképen változik: itt roppant szélességet ölt, majd gödrös; amott összeszorúlva, vize sodorni kezd, örvényes, igen mély; néhol tele van uszadékokkal, ezer akadálylyal, mely az öregháló alkalmazását kizárja; néhol a partfelőli részek «atkások» vagyis akadósok, a folyó közepe ellenben halászatra alkalmas. Ezekhez és még ezer más körülményhez alkalmazza a halász szerszámát.

Az a háló, a mely a folyó közepének meghalászására való, a *piritty-* vagy *laftolóháló*, melylyel két csónak jár s a melyet nem húznak ki a partra, hanem ott a víz színén szednek a csónakba.

A piritty-háló a meder természetéhez alkalmazkodik (168. ábra). Az apacsok, mind a két part felé szolgálva, rövidek, itt tehát a háló keskeny; a derekán ellenben a háló öblösen mély. Hossza 90 m., mélysége a derekán 12 m.; de akad a Tiszán olyan is, mely 24 m. mélységű. Berendezése különben olyan, mint az öreghalóé: van apacsa, föle, ina, parája, keresztkötelete stb.

Ez a háló «futtató» is. Ennek egészen külön módja van.

A hálót a nagyobb csónakba felfágyják s a felül fekvő apacs keresztköteléhez egy derék, közönséges dézsát kötnek, azután bevetik a dézsát apacsostúl a folyóba, utána hányják a hálót s e művelet közben víz ellenében eveznek. Természetes, hogy a víz a dézsát magával viszi, utána a hálót is, mely így a folyás hosszában falszerűen kifejlődik. A mikor a háló elfogyott, akkoron a második csónak már ott termett a dézsánál, megragadta az apacsot s húzókötelet csatolt hozzá. A midőn ezt a felül álló csónak észrevette, lefelé kezd evezni s természetesen kört vág a dézsás csónak felé, mire a háló előbb patkóalakot ölt — a mint az ábra mutatja —, utóbb, mikor a két csónak összeér, kört képez, tehát bekeríti a halat. Az ólmos ín, súlyát követve, a víz alatt összeér s így a háló voltaképen egy óriási szűrő kanalat alkot.

Ezt a hálót azután úgy szedik ki, hogy az ina mindig összeérjen, nehogy a hal aláfelé menekülhessen.

Ezek a valóságos kerítőhálók, az öreghalászat legfőbb szerszámai, a melyekhez halászbokor és vízijáromű kell.

A SZEGÉNYSÉG KERITŐHÁLÓI.

De már az úgy van, hogy a legszegényebb ember is ráéhezik a halra. Igaz azonban, hogy legtöbbször az üres zsebű kívánja meg. Hát összeáll a komájával s megkötik a *kétkő*- meg a *gyalogháló*; 10—15 m. a hossza, 1 m. a szélessége. Apacsa olyan haláskézbe való husáng, föle egy kis gyékény vagy kukoriczakóró; köve is csak olyan rongyba kötött patakbeli terméskő.

Hátukon czipelik ezt a jószágot a folyó sekélyebb helye felé.

aztán nekivetkőznek s gázolva vetik a hálót, gázolva kerítenek vele s ki is gázolnak a partra. Pedig nem mívelik ám ezeket akkor, a mikor a nyári nap heve megmelegíti a vizeket; csinálják tavaszkor és őszszel is; kékül az orruk, az ujjaikból kimarad a vér. Összesorvad ez a háló 3 méternyire is, a mikor már nem is kerítenek, hanem nyakig begázolva, alámerítik a hálót s lapjával emelik ki.

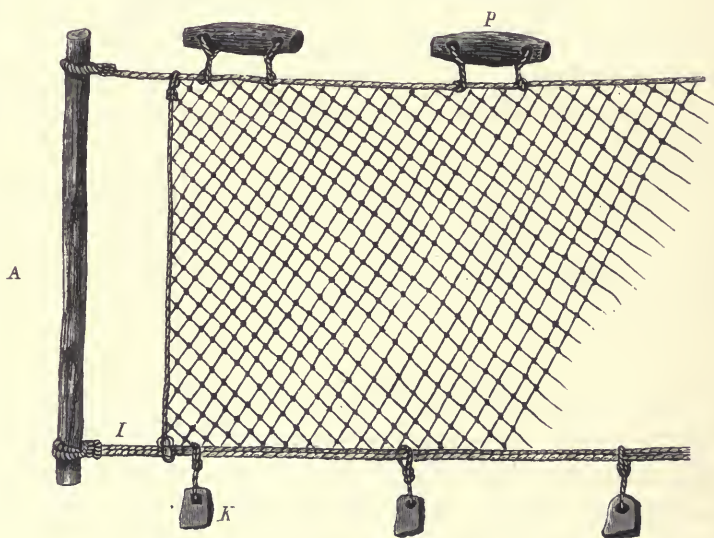
«Szegény embernek való az csak» — mondta Simon uram, a ki valami negyven éve, hogy ott lakik a Balatonfő partszakadékának egyik barlangjában s el se vágyik onnan; községhez nem tartozik, adót nem fizet, szabad ember — a pákászvilág utolsó maradványa.

A «*piszke-*, *piszliczárháló*»-féle elnevezések ily kisebbszerű szagénák gunyolódó nevei.

A GYALOM.

A régi diktüön.

A gyalom vagy *gyalomháló* ismertető jele az, hogy *kátája* van; azaz hossza közepén egy *zsákja*, a mibe a hal beszorúl. A gyalomháló tehát nemcsak bekeríti és beborítja, hanem meg is fogja a halat.

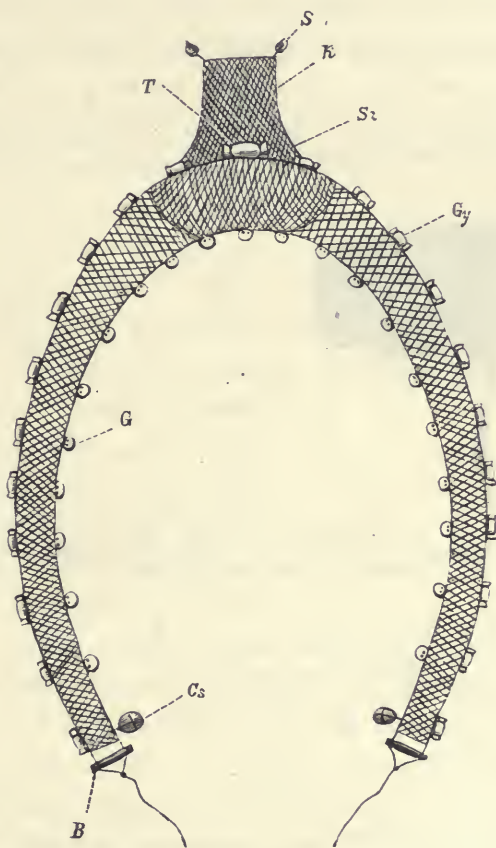

169. ábra. Gyalomháló.

A gyalomnak van két egyforma szárnya, két egyforma apacsa, mert a kihúzásnak mindig a közepre t. a kátára kell történnie. Hossza

140-től 600 méterig változik. Berendezése, a kátán kívül, az öreg-hálóé. Van apacsca (169. ábra A), van palája — pálha vagy para is — (P); van kettős ina (I); ezen van *kő* (K) vagy *galacsér* is.

Az itt tárgyalt Körös-Tarcsáról való; kitüntetik pedig fából való hengeres palái is és a bronzkoriakra emlékeztető kövei.

170. ábra. Bodroghközi gyalom.

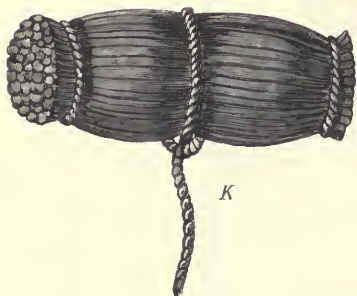
A kátás gyalom a legrégebb hálók közé tartozik, de annál a körülménynél fogva, hogy jól fogja a halat, egyike a legfejlettebbeknek is; kivált a nagy bérlők kedvelik. Berendezése szerint azonban csak tavakra, vagy igen lassú vizekre szolgál; s innen van az, hogy már a régi okiratokban is a tóval kapcsolatban fordul elő a neve így: gyalom, *gyalmostó*, *gyalmoló*.

Felszerelés szerint legősibb gyalom — a körös-tarcsain kívül — a bodroközi és a tihanyi, mely utóbbival azonban majd csak a jeges-halászatnál fogunk megismerkedni.

A Bodroköz gyalma (170. ábra) pálhás, galacséros.

Galacsérköve (G) pogácsaalakú — innen helylyel-közzel *gyalom-pogácsa* is — két kötő lyukkal; pálhája gyékényből való (Gy).

Az apacstól (B)* számítva, az első kő a *csatkő* (Cs); kátája (K) közszólás szerint «*segge*»; torokrészén van a *torokpálha* (T), mely a többinél nagyobb; a káta hónaljrézének neve *szepe* (Sz); fara egyenesen elvágott, két csücskén egy-egy kátakövel (S), mely Szolnokon «*szebeszkő*» nevet visel; — romlott, «*szepikő*» (?).

171. ábra. Bikatutaj.

A Velencei tó gyalma — ott különben öregháló a neve — kéregből készült kerek parákkal és ólommal van felszerelve, kátája hegyes, szárnyai minden harmadban egy lógóval (134. ábra, L) vannak megjelölve, hogy a kihúzás egyenletes legyen.

A Balaton bérlőinek gyalma — szintén öreghálónak mondják — óriási, rendszeren 600 m. hosszú, kátája hegyes, kátaköve nincsen, de van *pőse*, a melylyel már a 134. ábrán S alatt megismerkedtünk. Tor-kát, vagyis a káta száját az u. n. *bikatutaj* (171. ábra) tartja nyitva. Lásd 170. ábra T.

A Balatonon a bérlők által űzött halászat iparszerű. Az óriási hálók már jobbadán külföldiek, a tanyahúzás részben már géppel, az u. n. vasdaruval (Krahn) vagy legalább is a régiebb szerkezetű «*csigával*» történik.

A nagy szerszám azonban nem balatonvidéki, hanem tiszai és körösmenti halászság kezében van, mely egyedül az, a ki a súlyos szerszám kezelését tudja és kibírja.

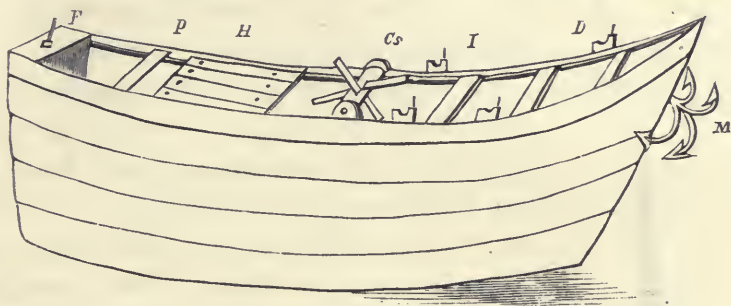
Ám lássuk közelebbről.

* A Bodrog mentén «*berenafa*».

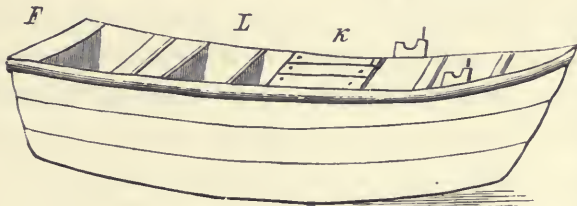
A Balaton nagy gyalmaéhoz — közönségesen csak léhésnek mondják — két járómű és tíz gyakorlott halász kell.

A nagyobbik vízi járómű éles orrú, lapos fenekű, de mély járású *dereglye* (172. ábra) *macskával* (*M*) felszerelve.

Van rajta: *fartőke* (*F*), a *kormányos helye*; *parások padja* (*P*), a melyen azok a legények ülnek, a kik a háló fölét — *paraját* — kezelik; *hálópadja* (*H*), a hol a hálót összefágyják; *csiga* (*Cs*), a melylyel a húzókötelet felcsavarják; *inasok padja* (*I*), a melyen azok a legények

172. ábra. Dereglye.

173. ábra. Laptár.

ülnek, a kik a háló ólmos inát gondozzák; végre a *derékon* húzópadja (*D*), a kik kerítéskor evedznek.

Ennek a dereglyének a legénysége a következő:

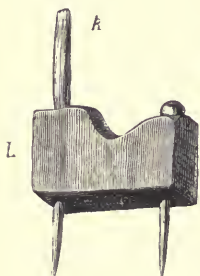
A *kormányos*, 2 *derékonhúzó*, 2 *inas*, 2 *parás* halászlegény.

A dereglyével jár a *laptár*, mely szerkezet szerint hasonlít a dereglyéhez; de annál sokkal kisebb (173. ábra).

A laptárnak van *fartőkéje* (*F*); *ládája* (*L*), a kifogott halak számára; *kötelek padja* (*K*), a melyen a húzókötelek karikába vannak összeféjve.

Tartozik hozzá három ember, u. m. a laptáros, a ki kormányoz, és 2 halászlegény, a ki evez.

A nagy evedzők nyelének felelhosszában egy vaspánt van, az ú. n. húzópánt, melynek füle rájár egy megfelelő vasszegre. Az evező beakasztására való egész szerkezet, elhelyezés szerint, a dereglyén és a laptáron (172. 173. ábra) látható; részeit a 174. ábra mutatja, a melyen *L* a fából való húzóvánkossal, az evező nyelének megfelelő vájással; *K* a kolonc, mely a húzóvánkoston keresztül, hegyes végével a dereglye pörfájába szolgál; ezzel szemben van még egy erős fejes szeg, mely az egészet megszilárdítja.

174. ábra. Szerkezet az evező beakasztására.

A nagy dereglye s ennek nagy terhe, hatalmas evezőt. fogására pedig markos halászembert kíván, ki valósággal egész testével dolgozik. Lábát neki támasztja a rúgófának, az evező fogóvégét mind a két kezével ragadja meg, a padról felemelkedve vág a vízbe s azután hátraveti testét, hogy egész súlyával s erejével húzza meg az evedző szerszámot, még pedig a többi evedzőtárral egybevéágóan.

Mint minden szerszámnak. úgy az evedzőnek is vannak részei, a melyeket a halászember meg tud nevezni. Ám lássuk csak a 175. ábrán, mely egy balatoni evedzőnek a képe.

Itt *h* a húzópánt, melynek füle a húzóvánkossal, az evező nyelének a vége is (*k*) a külső csapó; ellenben az, a mely *b*-vel van jelölve a belső csapó; *t* a toll; de ezek a részek még így sincsenek teljesen kifejezve, mert ezenkívül a külső csapó az, a melyet a halász megragad; ennél fogva az evedzőnek fogóvége; holott a tollas fele, a melylyel a vízbe bevág, az evedzőnek a vágóvége.

Azoknál az evedzőknél, a melyek húzópánt nélkül valók s csak gúzsban járnak, péld. Komáromban (136. ábra *G*), az evedző nyele a megfelelő

175. ábra. Balatoni evedző.

helyen a gúzsból kikopik, a minek azután *kopás* a mesterszava: «kopásban törött el az övedző!»

Ilyen módon a magyar halászember mindent értelmesen ki tud fejezni, péld.: «eltört az evedzóm a belső csapón, a kopáson, a fogóvégén, a vágóvégén; elhasadt a tolla» stb.

No de lássuk immár a 600 méteres gyalommal való halászatot vagyis a tanyavetést.

Ez nyáron át mindig éjszaka foly. A halászság napközben pihen, a háló a *terítőn* szárad. Késő délután azután összejön a *bokor* a *terítőhelyen*, leszedi a hálót, végig *fágyja* a parton, hogy a kiszakadásokat befoltozza, a mi igen hamar megyen, mert nyolcz ember hálókötőtűje serénykedik benne.

Két ember azalatt a dereglyén és a laptáron tesz-vesz. Kihányják a betódult vizet, rendberakják a köteleket, helyre teszik az evedzőket, a kormányt; szóval rendet csinálnak.

A mikor a nyolcz ember végig foltozta a hálót, kezdődik az átfágyás a dereglye hálópadjára, a melyet magán a dereglyén a parások és inasok végeznek, a parton a többi ember szedegeti. Azalatt a laptáron is helyére kerül a kötélzet s ekkor minden ember utánalát a czók-mókjának; viszi rongyos ködmönét, csizmáját, eledelét s helyére kerül a pálinkás *butykos* is. A kormányos mindent szemmel kísér s a mikor látja, hogy minden rendben van, szó nélkül beszáll a dereglyére s a fartőkéhez állva, kezébe veszi a kormányevadzót. Ekkor minden legény helyén terem s beakasztja az evedzót a kolonczba.

Elől indul a laptár három emberével; ott az első legény vezeti a kormányt, két halászlegény evedz; a dereglye a laptár nyomán halad.

Különösen szép látvány ez a kiindulás a Sió csatornáján. Szép nyári alkonyaton, telizöld liget között halad a két járómű, melynek hat evedzője oly egyformán vág a vízbe, mintha nem is ember, hanem valami gép mozgatná. A dereglye után szétfutó hullámbarázda támad, mely utóbb a parton megloccsan. A míg a hajók a csatornában haladnak, a víz nyugodt, sima; de a mint a kőgátat elhagyják, mely messze benyúlik a Balatonba, a víz fodrot vet, az esti szellő lebbenésétől nyugtalanodik s a laptárt kissé tánczoltatja is.

A sík vízre érve, a kép benyomása egészen tengerszerű. A két

járomű messzire megyen, mert mindig hazafelé halásznak, t. i. messze kezdik a terítőtől, hogy reggel, halászva, közel ériék az otthont.

Mikor már a kiszemelt pontra értek, pihenés nélkül hozzálátnak a kerítéshez.

E végre a dereglye beveszi az egyik húzókötelet, a laptár a magáét a felülfekvő apacs keresztköteléhez köti s ezt az apacsot a dereglye beveti a vízbe, a laptár tartja.

Ekkor a dereglye evedzősei bevágnak a vízbe, a parások és inasok kihányják a hálót s a kormányos tágas félkörbe vezeti a jároművet. E kihányás alatt a laptár helyt marad. Mikor a háló elfogyott, a dereglye még egy darabig ereszti a húzókötelet s a kormányos oda kiált a laptár felé: *Hú!*

Erre dereglye és laptár egymás felé igyekeznek, úgy, hogy a gyalom mindinkább félkör alakba jut; kellő pontra érve, a dereglye kiveti a macskát s így a vizen megköti a hajót. Mikor a két hajó összeért, a laptárt oda kötik a dereglyéhez s legénysége beszáll az utóbbiba.

Ekkor a hálótól úgy 300 méternyire vannak, mert ennyi a húzókötelek hossza.

Ekkor a húzóköteleket a dereglye csigájára vetik, s a csigát forgatni kezdik. Minthogy pedig a dereglyét a macska tartja, a csiga minden forgása közelebb hozza a hálót, s összebb is.

Mikor a két apacs a dereglyét elérte, akkor a háló teljesen kört alkot, melynek kerületében a hal fogva van.

Ekkor felhúzzák a két apacsot a dereglye hálópadjára s kezdik a hálót kiszedni, gondosan ügyelve, hogy a két szárny egyformán jöjjön ki, mert ettől függ, hogy a hal, megérezvén a veszedelmet, a káta felé tartson s beleszorúljon.

A kihúzás egyenletességét a magyar-velencei gyalmon a lógók, Keszthelyen a *felepóták*, Tihanyban a *tűzsérkő* teszik lehetővé, a melyek a *gyalom szárnyának* bizonyos részét, felét, harmadát mutatják.

Az egyik szárnyat szedő parás mindig is kiáltja: *Első lógó! felepóta! vagy illetőleg tűzsér!* És ha a második szárnyal még nem jutottak a megfelelő jegyig, akkor «*összevárják*», azaz nem szedik tovább azt a szárnyat, a melynek jele már kijött s várnak, míg a

másik a megfelelő jegyig haladt. Ezek a felepóták a nagy gyalmokon olyanok, mint a 176. ábrán látható.

Mikor már a káta közeledik, akkor két legény zörget, azaz: az evedző nyelével a padon dörömböl, hogy a halak megriadjanak s a kátába szorúljanak; a mikor pedig a káta már egészen közel van, akkor roppantúl sietnek, mert a hal, megérezvén a végső veszedelmet, mindent megkísért. Kibúvik a keszeg az ín alatt, a garda átveti magát a háló fölé, de mikor egy-egy derék ponty is követi, erről már nem mondják, hogy szökik, búvik, átveti magát, mert ez halásznyelven szólva «*külépett*»; — így illik ez a főbb hal méltóságához.

Mikor a húzásnak vége van, a kifogott hal a laptár ládájába vándorol; a laptár két legénye átféji a húzóköteleket, a dereglyén pedig ismét rendbe fagyják a gyalmot, mi még a következő tanya felé való evedzés közben is foly.

Így húzzák a tanyát estétől hajnalig; egy-egy tanyavetés a Balaton tükrén egy öregórát fogyaszt el.

Vannak, természetesen, olyan tanyák is, ahol a húzás partra történik, a mi a gyalom szerkezeténél fogva kissé eltér az öregháló húzásától.

Ilyen helyen a laptár legénysége partra száll, ott tartja az egyik kötelet, a melyet egészen kiereszt a dereglye után; a dereglye, mikor már a laptáros kötél feszül, kihányja a gyalmot s kerít; a mikor már kerített, szintén kiereszti a másik kötelet s partra evedz; ekkor a gyalom lapos ívben áll a part irányában; mikor már mind kiszállottak, akkor minden kötélhez öt-öt ember áll s a húzást úgy végzik, hogy a kötelek keresztbe esnek, tehát a gyalom, közeledve, körformára húzódik össze.

Mikor így a két apacs partot ér, akkor úgy szedik ki, mint az öreghálónál láttuk, avval a különbséggel, hogy a két szárnynak egyformán kell kijönnie; az okát már tudjuk.

Ez a húzás *czibék*-kel történik, a melylyel mindjárt meg fogunk ismerkedni.

A balatoni bérlők *czibékje* (177. ábra) Tisza menti szerszám s lényegesen különbözik az igazi balatonitól, a melyről a tihanyi halász-

176. ábra. Felepóta.

artikulus szől, a mely ott mint büntető szerszám is szerepel s a melylyel majd csak a jeges halászatnál fogunk megismerkedni.

A bérlők czibéjke emlékeztet a Komárom és Szeged táján dívó laptáros farhámra (144. ábra *HM*); van *hevedere* (*H*) és pöczke (*P*), mely rendszerint egy erősebb para s lánczon függ, azért, mert a kötélre vetve, jobban megfogja ezt és nem igen csúszik; a kötélre való rávetése úgy történik, a mint ezt a 144. ábrán *A* mutatta.

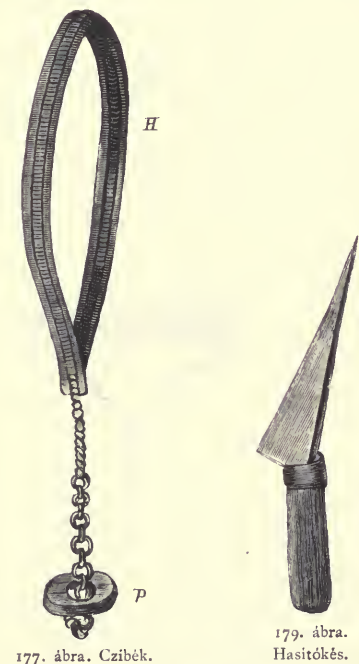
A dereglyén minden legény számára van ilyen czibék.

Hogy már a bérlők iparserű halászatával végezzünk, lássuk egyéb halászgazdaságukat is.

A *terítő helyhez* közel van a *hasító tanya*, *jégvermével*, a *bálazóval*, *sóskamarával* s a halásznépség lakásával; no meg a «*zsidóutczával*» együtt; tehát egész telepítvény melynek messze ér a halszaga.

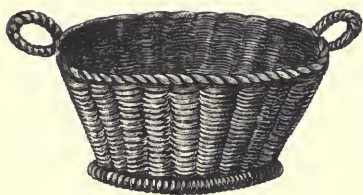
Az egy éjszakán kifogott hal a laptár ládájából, erős, öblös *kasokba* kerül (178. ábra), a melyek sorba megtelnek s a *hasítókunyhóba* kerülnek, hol az asztalokra döntik.

Ekkoron a halásznépség aszszonya, lányserége már készen áll élesre fent *hasító késekkel*; a balkéz hüvelyk- és mutatóujja ronggyal van körültekerve, hogy jobban is fog-

177. ábra. Czibék.

179. ábra. Hasítókés.

178. ábra. Kas.

hassa a halat, meg a hasító kés tévedésétől kár ne essék az elevenben; mert szaporán kell azon dolgozni, nincs idő az óvatoskodásra.

Ez a *hasító kés* — azok között, a melyeket ismerek, a legczélsebb — első tekintetre különös egy jószág s azt hinnők, hogy össze van rongálva (179. ábra); már pedig helyes az.

Pengéje nagyon hegyes s hátra csuklott, úgy, hogy éle rézsűnt fölfelé vágó; nyele vaskos; a pengének éle felőli *alla* kiszökő.

A halhasító késeknek számos fajtája van a Tisza, Duna, Körös mentén; de egy sem olyan czélszerű, mint a Siófok bérlőinél dívó.

A munkát vezető halászné kellőképen széthúzza a rakást, hogy az asztal körül elhelyezkedő lányok könnyen hozzáférhessenek s hozzálátnak a hasításhoz, melynek következő a lefolyása.

A *hasító* a kihasítandó halat úgy teszi maga elé, mint a hogyan a 180. ábra az olvasó felé áll; erre balkezeivel az asztalhoz szorítja, jobb kezével pedig a halsörény *bognárja* tövébe teszi a hasító kés hegyét s úgy üti keresztül a halon, hogy a hegye a hugygyón szalad ki — amint ezt az ábrán láthatjuk. Mire átdöfte a kést, az éle irányában úgy hasítja ketté farka felé a halat, hogy a halkormány az egyik felén marad; ekkor hasra állítja a halat s a kés kiszökő állával ketté vágja a fejét; ilyen módon a hal kétfelé válik s a két felet a hugygyótól a hónaljszárnyig a hasbőr tartja együtt. Erre a késsel kikaparja a beleket, melyek az asztalon rakásra gyűlnek, a kihasított halat pedig bedobja a kezeügyében álló *kasba* (178. ábra).

A belek azután rézüstökbe kerülnek, a melyekben a halzsírt kifőzik belőlük; a halak pedig kasban a *mosókádhoz* hordatnak, hol apró lányok a csutakkal (181. ábra), mely czirokból való, tisztára kimosogatják s más, tiszta kasokba hányják.

Innen behordják a halat a sóskamrába, a hol ismét asztalra terítik s egyenkint erősen besózva, szétterített alakban a *sóskádakba* rakják (182. ábra). A sóskádban azután meghagyják 24—48 óráig, hogy a só jól megszívhassa, azaz jól kihúzza belőlük a vizet, mert ez nagyon előmozdítja a hal száradását.

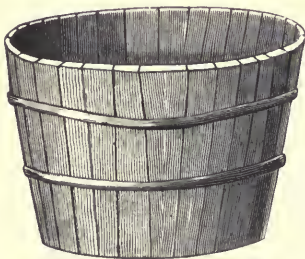

180. Halhasítás.

Úgy, a mint az idő engedí, *terítésre* kerül a dolog, azaz a halak a *zsidóutczába* vándorolnak.

A zsidóutczát láthatja az olvasó a halászéletről szóló leírások sorozatában, hol a hasítással és mosogatással együtt az egész jól le van rajzolva.*

A halterítés módját a 183. ábra mutatja. A kihasított, beszózott és jól megszívott halat a belső részszel kifelé fordítva akasztják ki a feszített zsinórokra, sűrűn egymás mellé, de mégis úgy, hogy ne érintkezék s akként is, hogy a fejrésze mindegyiknek ugyanarra az oldalra van fordítva. Ez azért fontos, mert sokszor igen hirtelenül kell leszedni a halat s a helyes terítés ezt nagyon megkönnyíti. Ha t. i. váratlanul eső köszönt be, az asszonynépség kasokkal kirohan, meg-

182. ábra. Sós-kád.

181. ábra. Csutak.

183. ábra. Halterítés.

ragadja a zsinóron az utolsó halat és tolni kezdi; a halak ilyen módon úgy egymásra tolódnak, mint az ismeretes kártyakatonák, a mi a leszedést nagyon könnyíti és gyorsítja is.

Mikor a halak kellőképen megszáradnak, összeválogatván az egyformákat, ú. n. *bálokba* kötik.

Legtöbbnyire a keszegfajok kerülnek sózásra; de kihasítják azért a megbágyadt nagyobb pontyokat, őnhalakat is, a melyek a jobb száradás kedvéért *megszíjaltatnak*, azaz többszörösen késsel meghasgattatnak.

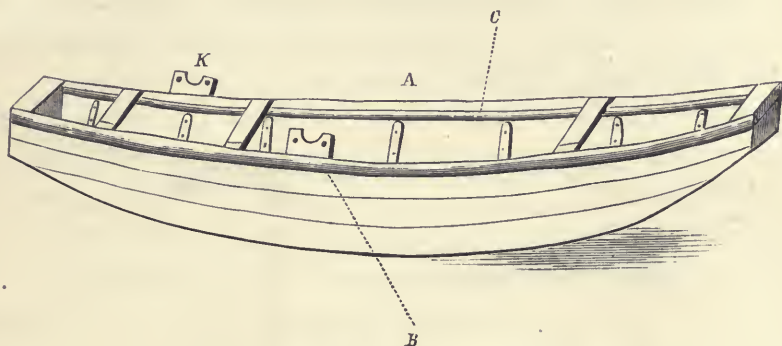
Ez a gyalmos bérlők mestersége, melyet alig néhány heti megszakítással egész éven át űznek; sokszor már úgyis, hogy kettős fel-

* Lásd a «Zsidóutca tája» alatt.

szerelésük van, mely felváltva éjjel-nappal kerít, tehát valóságos hal-irtást visznek véghez.

A hasítóhely *jégverme* a fogasnak való, a mely gyors kereskedésnek a tárgya, mert bárkában nem él meg. A fogast jégre rakják s a mily gyorsan csak lehet, szállítják Bécs, Budapest piaczára.

A magyar-velencei halászság hajója különbözik a Balaton dereglyéjétől, mert a tó víztükre sokszorosán meg van törve nádasokkal, hegyek is védik, tehát hullámverése nem nagy; ennél fogva lapos fenekű s csak vízszint járó hajót (184. ábra) használnak. Erre halászaskor A tájára jön a gyalom* padja, a melyre a hálót rendbefágy-

184. ábra. Magyar-Velencei halászhajó.

ják; C a hajó pőrőfája, B a pereme, K a *kolompja*, mely a balatoni húzóvánkostól csak abban különbözik, hogy nincsen koloncza, mert az evedző gúzsba jár.

A kolompot a 185. ábra mutatja, hol g a gúzs, mely erős kötélből való.

Velence halásza nem használnak macskát a mikor a hálót a víz színén a hajóba szedik be. Mindig úgy intézik a dolgot, hogy nád közelében húzzák a tanyát, a mikor is a hajóval a nád tövében állapodnak meg, a nádból *búbot* kötnek s ehhez kötik a hajót, mely így elég szilárdan áll meg.

Mint ebbe a rendbe tartozót, meg kell még ismernünk a Tihanyban dívó *újhajót*, mely az ősi *bödőnt* — a melylyel már a történeti

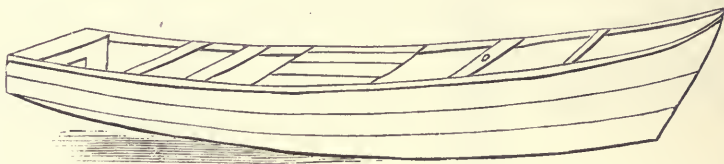
185. ábra. Kolomp.

* Itt öregháló a neve: a két hálónemet Körös-Tarcsa halászsága különböztö meg kellő szóval.

részben ismerkedtünk meg — ott már majdnem teljesen kiszorította. Szerkezetét 1880-ban tihanyi halászember eszelte ki; elment Komáromba s ott megcsináltatta, közben pedig elleste a hajócsinálás minden csínját, bínját; azután hazavitte a szerzeményt a tudományjal együtt s ma már a tízes bokrok mind «*újhajón*» szállanak ki a fölséges tó síkjára. A tihanyi újhajó (186. ábra) tíz emberre való s úgy feladatához, mint a vízhez képest, a melyen jár, igen jól ki van eszelve.

Vágó orra csak kevésbé mélyed a vízbe, épen csak a mennyire szükséges, hogy az esetleg támadó hullámot megszelhesse; fara laposan kifutó s széles fartökével bír.

A mióta Tihany halásza az újhajót használják, a Balaton kegyetlen tündére ritkábban jut emberáldozathoz, mely a régi, imbolygó bődön idejében oly sűrűn járt ki neki.

186. ábra. Tihanyi új-hajó.

Valamennyi gyalom között a tihanyi lehet rátartós az ősiségre, mert a kötélzet kivételével, minden anyaga Tihany termése.

A tihanyi gyalom * 140 m. hosszú és a káta táján 3 m. mély; a káta hegyes, ** legvégét *szakgatónak* nevezik, mert a bekötéstől és csapkolódástól könnyen szakadozik, mindig czafatos.

A szárnyak felehosszát, mint tudjuk, a tűzsér — egy feltűnőbb kő — jelezi; tudjuk, hogy ez a kihúzás egyenletességének megőrzésére való.

A halász-bokor, mint tudjuk, 10 ember, kik közül az egyik kormányos.

A tihanyi gyalomhoz hat darab kötél tartozik, mindenik 100 m. hosszú s így a gyalmot a parttól 300 méternyi távolságban lehet kivetni, minden szárnyra 3 kötél jutván.

Az eljárás a következő :

* Öreg- vagy gyékényes hálónak mondják.

** Lásd hátrább a Jegeshalászatnál.

A hálót felfágyják a hajóra s beteszik a hat darab kötelet is. Mielőtt elindulnának, az első kötelet a parton valami czövekhez vagy kőhöz kötik s úgy a mint befelé evedznek, folyton eresztik; a mint az első kötél elfogy, halászcsattal hozzá kötik a másikat, s a midőn ez is elfogy, a harmadikat; ekkor tehát 300 méterre vannak a parttól s kezdik kihányani a gyalmot, melynek apacsát a parton kikötve lévő kötél végéhez kötik; ez tehát most a tartó, illetőleg bejáró kötél.

A gyalmot lapos ívben hányják ki s mikor elfogyott, a negyedik kötelet a másik apacshoz kötik s ezt folyton eresztve a part felé evedznek, hozzátoldva az ötödik és hatodik kötelet is, úgy, hogy mire partot érnek, a gyalom 300 méternyire áll a parttól, még pedig patkóalakban, két apacsával a part felé.

A partra érve, a legénység kiugrál, czibéket ragad; öt ember oda siet a kikötött vég köteléhez, öt azt fogja, a melyet a hajó kihozott s mind a két csapat inaszakadtig húzni kezdi a kötelet s így természetesen a hálót is.

Előbb kijön az egyik kötél: ekkor a háló apacsai 200 méternyire vannak; azután jön a második kötél s mire elfogy, a háló már csak száz méternyire van; a harmadik kötelet, — t. i. az utolsó 100 métert — ezután a legnagyobb erővel, szaporán húzzák, mert akkor a hal már megérezte a veszedelmet s menekülni iparkodik — az in alatt, a pálhák fölött átszökve, a merre tud.*

Húzás közben a kormányos ügyelni tartozik arra, vajjon egyenletesen jön-e a gyalom; nem jár-e az egyik apacs előbbre; mert ebben az esetben a káta nem esik, a mint kell, az irányközépre; a háló ilyenkor — halásznyelven szólva «*vigyorban áll*», mely mesterszó nyilván a félszájjal vigyorgó emberi arcz eltorzulásától származik.

Mikor a két apacs partot ért, öt-öt ember szedi a maga gyalom-szárnyát. A melyik csapat hamarabb jut a tűzsérig, odakiált a másik csapatnak: tűzsér! s bevárja míg a másik visszakiált: tűzsér! Ez a háló felének, mint tudjuk, úgynevezett «összevárása».

Ez a tihanyiak s egyáltalában a balatoni őshalászok partra való halászata.

Természetes, hogy a tanyavetés és tanyahúzás a part és fenék

* Erre vonatkozik a tihanyi halászsartikulus illető rendelkezése, mely szerint a késlekedő társ, ki csak a harmadik kötélhez ér, elveszti minden jussát; lásd «Tihany» alatt:

alakulataihoz képest sokszorosán módosul. Hol egy, hol két szál kötélre vetik ki a hálót; sokszor úgy is, hogy egy embert kitesznek a partra, ki ekkor az öregháló laptárosának dolgát végzi; sokszorosán a macskát kivette, a víz színén is húznak tanyát ide nem érve a «látott halat», a mely egészen különálló.*

A kerítőhalászatnak vége felé sietünk, a midőn még néhány szerszámról megemlékezünk, a mely a gyalom körül használatos, bizonyos vizeken dívik s ott a hal természetével meg van okolva.

A hol t. i. a kerítőhalászat sok turkáló halra, mint kárászra, czompóra, keszegekre számít, ott igen lényeges dolog, hogy a háló ina minél tovább járjon a víz fenekén, nehogy a halak alatta átbújhasanak. Hogy ez lehetővé váljék, a magyar halász furfangos esze két-féle szerszámot talált ki. Az egyik a Latorcza menti *villa já* (187. ábra A), a másik a Fertő és velencei tó körül dívó *csiga* (187. ábra B).

A Latorcza menti villafa mindenesetre az eredetibb; egyszerűségénél fogva, mely azonban czélszerűséggel is jár, mondhatjuk, hogy ősi jellemű. Mindössze egy fiatal tölgyfácska, mely villásan fejlődött, melynek törzse a nyelet (*N*), ágasa a *hajtóványt* (*H*) adja ki. Az ágas töve az, mely a gyalom húzóköteleit megfogja (*T*), együtt tartja és a víz feneké felé le is szorítja, természetesen a hálóval, melynek ina (*I*) ennek folytán a víz fenekén halad.

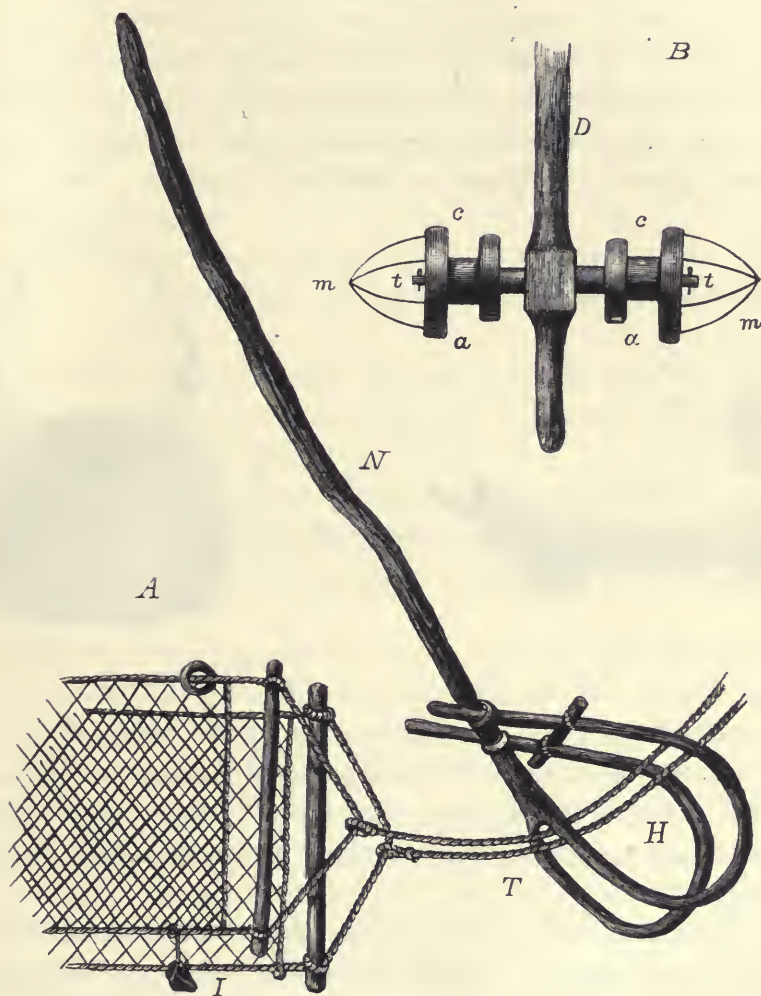
Ez az érdekes szerszám a Latorcza torkolata táján dívó kisebb gyalomoknál igen jó szolgálatot tesz; teljesen elégséges.

Más a Magyar-Velenczén és a Fertőn dívó *ínyomó* szerszám, melynek mind a két helyen «csiga» a neve s a melyek közül a 187. ábrán B a Fertőnél dívót mutatja.

Itt *D* a derékfa, egy erős karó, mely a víz mélységéhez képest 3—4 m. hosszú, Magyar-Velenczén épen fenyőgerenda, felső végén egy keresztlyukkal, a melybe a *csiganyomó* jár, egy husáng, a melyet a halász megfog, hogy a szerszámot a víz fenekére lenyomhassa; *C*, *C* a kettős, vastengelyen forgó csiga, melynek árkában (*a*) a húzókötel fut; *m*, *m* két süvegformára keresztveződő vashajtóvány, az ú. n. *mentő*, mely arra való, hogy a hálót távol tartsa a kiálló, keresztpeczkes tengelytől (*l*, *t*), nehogy a háló a csigára tekerődjön, ú. n. *rétessé* csavarodjon.

* Lásd : «A látott hal» alatt.

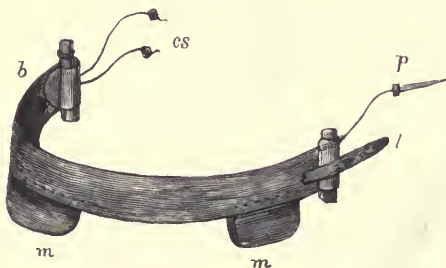
A magyar-velencei csiga ettől abban különbözik, hogy forgó-csigái olyan szerkezetűek, mint a malomkő orsókereke, t. i. fogasok; az egyes fogak neve: «száp» s nyilván a német «Zapfen» megmagyarosodott ivadéka.

187. ábra. A. Villafa. B. Csiga.

A kerítőhalászok között csupán a Fertő magyar halászságájaz, a mely övet használ, mely azonban — úgy látszik — német soron került a derekára; mindamellett el kell ismerni, hogy részeinek magyar a nevek.

Ez az öv (188. ábra) bőrből való, széles; van két *mentője* (*m, m*), mely hálózásakor a halász czombjára lapul s arra való, hogy a vízes kötélen járjon, a ruházat tehát meg legyen kimélve. Az övkötés úgy történik, hogy a halász a lyukas szíjat (*l*) befűzi a másik végén álló lyukba (*b*) s ekkor a peczekkel (*p*) megpeczekeli. A mikor partra halásznak, akkor a mentőkre nincsen szükség, fordítanak az övön, hogy a mentők farnak álljanak s ekkor a *csüggesztők* (*cs*) állanak elől, a melyek erős istrángból valók s végükön bogosak; a boggal azután úgy fogják meg a kötelet, mint ezt már a czibéknél megismertük. Az öv tehát farhám — helyesebben derékhám szolgálatot is teszen.

188. ábra. Halászöv.

189. ábra. Halászatyor.

A Fertő halászsága vagy partra, vagy *karóra halászik*. A partra való halászat olyan ott, mint mindenütt, a karó ellenben a macskát pótolja, akkor, a mikor síkvízen húzzák ki a hálót. Ez a «karó» egy derék, kihegyezett gerendadarab, a melyet az iszapba mélyen bevernek.

A kerítőhalásztól, mint a magyar népies halászat legrangosabbjától nem búcsúzhatunk el szebb szerszámmal, mint a minő a Bodrogköz gyalomásainál — de egyéb halászó népségénél is — dívó *halászatyor*, mely szép formájú, szép fonatú s átvetőjével együtt tiszta, válogatott gyékényből van fonva. (189. ábra.)

Halászatra indulva, ebben viszi ki a halászember szegényes eleségét; hazatérve, ebben hozza a halat.

III. EMELŐ HALÁSZAT.

Az emelőhalászat leginkább szegény ember dolga s csak némely része található a rangosabb kerítőhalász kezén is, mint időleges foglalkozás.

Oly vidékeken, a hol csak kisebb vizek vannak, az emelőhalászat szolgáltatja a piacra a halat, szövetkezve — természetesen — más halászati módokkal, a melyek együtt véve, az öreghalászattal szemben, a «kishalászat» fogalmához tartoznak s a melynek művelői sokszor valóságos «ezermesterek».

Az emelőhalászat legnagyobb részben *parti halászat* s csak kevés szerszám az, a melyhez ladik — legtöbbször az egy fatörzsből vajt *lélekvesztő* — szükséges.

Lényege az, hogy kávékra kellőképen kifeszített különböző hálózatok víz alá merítetnek, hosszabb ideig behagyatnak s azután megfelelő emeltyűvel lehető gyorsan kiemeltetnek.

Némelyik már a kávékra való kifeszítés módja által kanál formára bemélyedő háló; másoknál a bemélyedés az emelés következménye, a mennyiben a kávék engedve hajlanak s így a háló zacskószerűen bemélyed.

Egyike a legérdekesebbeknek mindenesetre a 190. ábrán lerajzolt, elég sajátos alakú háló, melynek valóban törzsökös formája van s a mely Európa nyugoti részében, úgy látszik, nem ismeretes, mert a legjobb halászati könyvek sem emlékeznek meg róla; de vannak szóbeli adataim, a melyek szerint ez a háló Közép-Ázsiában dívik.*

Ezt a hálót legelőbb Komáromban láttam, hol a neve «*villing*». Ez a németesen hangzó mesterszó igen megzavart, mert az ázsiai jellemmel sehogysem fér meg.

Később Szegeden és Tápén akadtam e szerszámra, hol «*villik*»-nek mondták; ugyane nevet viselte Szentesen a Bökény körül lakó Körös-halászoknál.

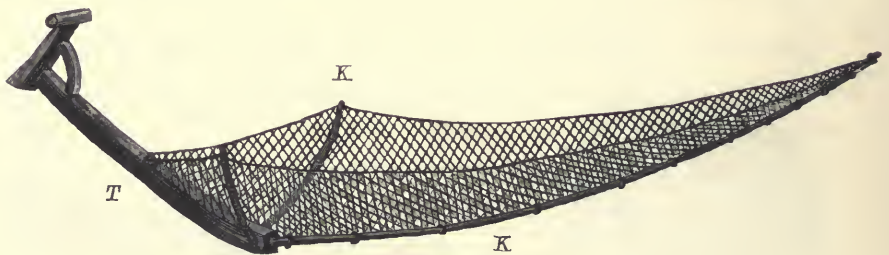
A midőn azután a Latorczához mentem, s hogy Záhonyba mehessek, Csap felől a Felső-Tizsán kompon kellett átvetődöm, a záhonyi

* LÓCZY LAJOS barátom állítja, hogy Khinában látta.

oldalon álló révész kunyhójának egyik kiálló szarufáján ugyanez a háló szúrta a szememet s kérdésemre azt felelte a magyar révész, hogy ez a «*billegháló*». Evvel azután meg van fejtve úgy a komáromi, mint a Tisza és Körös menti név s kiviláglik az is, hogy ennél a hálónál sem tagadja meg magát a magyar halászsember eszejárása: nevét az alkalmazás módja révén eszelte ki, mert a hálót valóban *billeteti*.

Az egész háló 3—4 méter hosszú; orra egészen hegyes, farán 1.5—2 méter széles. Van három kávája (*K, K*), mely a *tőkébe* (*T*) «szarkaláb formára» van beillesztve, úgy, hogy a háló hegyesen kanál-alakú.

A tőke neve *villik-* vagy *billegtőke*; a fogóvégén derékszögű mankóval van ellátva.

190. ábra. Villing- vagy billegháló.

A midőn a halász a billeghálóval a vízre kiszáll, a tőke (*T*) tájára egy lazán álló kötélhurkot vet s ezt a ladik *csökjébe*, vagy *czibakjába* vagy *csőszögébe* — egy kurta, erős faszegbe, mely belül, a ladik pereméhez közel van beverve — beakasztja s így a hálót könnyen alámerítheti — felemelheti, szóval *billetetheti*.

Könnyen átláthatjuk, hogy ez a háló igen kitűnő azokra a halakra, a melyek a víz felső rétegeiben szeretnek tartózkodni, valamint azokra is, melyek koronként a víz színét megközelítgetik. hogy ott «pipáljanak», az az élővizet kapjanak.

A Duna mentén a billeghálónak egy változata dívik, melynek hálós-vege megfelel az imént leírt törzsökös alakénak, csak hogy kevésbbé hosszú, kevésbbé széles; de valamivel mélyebb; fogóvége azonban rudas s a rúd hossza 3 m. körül jár (191. ábra).

Ez az aprószemű, rendszerint igen gondosan készített szerszám a

megmagyarosodott német halászság szájában a «*tápli*» nevet viseli, mely a német «*Stich-Taupe*» névtől ered.

A billeghálónak ez a változata kizárólagosan u. n. *pelléző* szerzősám — amennyiben t. i. azok az apró halak, a melyeket a horgászatnál csalinak használnak. Komárom táján «*pelle*» nevet viselnek — tehát tulajdonképen a horgászat tartozéka; de határozottan emelő háló.

A Dunahalász rendszeren bárkarakodók, és kikötő helyek körül szedi csaliját, mert tudja, hogy az ott megcsendesedő vizet az apró halak szeretik, ott csapatosan «*pipálnak*», vagy lesik a víz színe fölött tánczoló, le-lecsapó apró rovarokat. Gyönyörű látvány, a midőn a halász szúrva meríti alá hálóját s véletlenül seregre bukkanva, kiemeli: az apró küsz, garda, keszeg halacskák úgy megvillognak, mint csak a színezüst: vergődésük szinte megkápráztatja az ember szemét.

191. ábra. Tápli.

A billeghálónak még egy más változata is dívik a magyar vizeken, mely azonban szerkezet szerint ismét kétféle, még pedig magyar — Szeged körül — és alkalmasint szász eredetű az Olt mentén. Az utóbbi tájakon dívó teljesen megfelel annak, a melyet német halászati művekben «*Hamen*» és helyesebben «*Scheerenhamen*»* néven találhatunk s a melynél a feszítő rudak a fogóvégen csakugyan ollószerűen kereszteződnek. És noha a magyar változatnál a kereszteződés nincsen meg, neve Szegeden mégis «*ollóháló*», a Székelyföldön «*sebháló*», nyilván zsebalakjától.

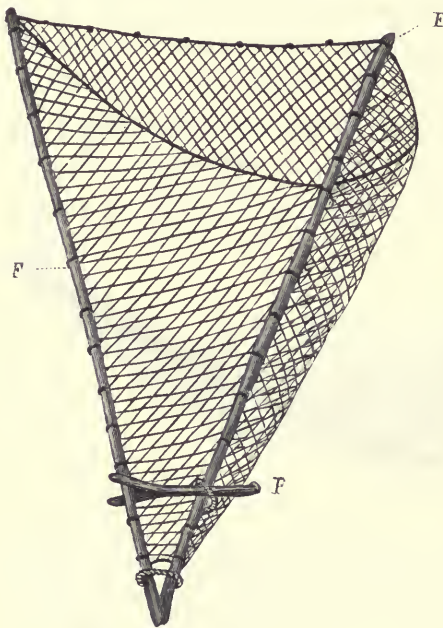
A szegedi ollóhálónak (192. ábra) van *fája* (FF) és *peczke* (P), melynek ágas vége az egyik rudat úgy fogja, a mint ez a rajzon látható; nyele a másik rúdra vetett gúzsban minél szorosabban jár s a

* Handbuch der Fischzucht und Fischerei von Bencke, Dalmer, v. d. Borne 1886. p. 602, Fig. 497.

két rúd, alsó végén lazán össze van kötve. Természetes, hogy a háló a peczek segítségével könnyen és tetszés szerint többé-kevésbé kinyitható, két rúdja ekként ollószerűen jár. Mihelyt a halász a peczket kioldja, a háló összegöngyölhető.

Ez a háló is a kishalászat szertárába tartozik s jobbadán pelléző szerszám, melylyel a halász a csöndes folyású vizekben ladikról a színhez közeljáró apró halakat merítgeti.

És most az a háló következik, mely a partról való halászatnak

192. ábra. Ollóháló.

nemcsak magyar földön, hanem általánosan is legjobban elterjedett szerszáma; melyet patakok, folyók mentén mindenütt megtalálhatunk s a melynek épen az általános elterjedés igen sok nevet — talán valamennyi háló között a legtöbbet szerzett, mint: *ághegyháló*, *pók*, *tesziveszi*, *emelő*, *rengő*, *dobbantó*, *csuhi* — a régi «*Suhé*» —, a XIII. században «*vaal*», németek révén *komherháló*, monostorok egykori halasvizei körül a nép száján is *umbella*.

A hálónak, melynek legjobb neve «*ághegyháló*», rövid

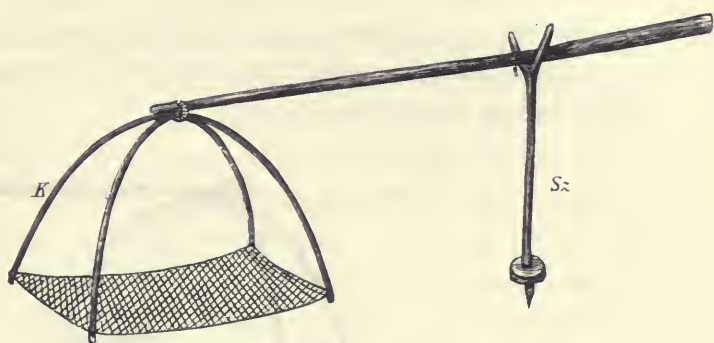
jellemzése ím ez: két félabroncs keresztbe van kötve s az így keletkező négy ághoz egy négyszögletes háló négy sarkával van ráhurkolva, az egész pedig — a vízhez és illetőleg a parthoz képest, t. i. a hol használni akarjuk — egy rövidebb vagy hosszabb rúdnak vastagabb, vagy vékonyabb végéhez van erősítve; e rúd hossza 2 métertől 6 méterig váltakozik. — Szendrőn «*négykávás merítő*» a neve

Ám vegyük legelőször is a Bódva menti, Szendrő körül dívó alakot (193. ábra). Itt *K* a *káva*, *Sz* a szolga, melynek az a feladata, hogy a háló rúdját megtámaszsa s így e rúd, mint emeltyű működjék.

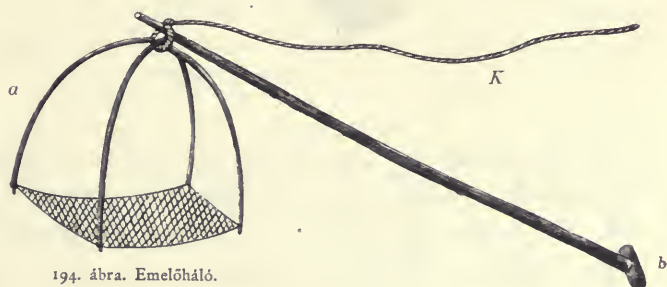
A szolgának van *ágasa*, a melybe a háló rúdja beléfekszik; van

talpa, mely arra való, hogy a szolga puhább talajon ne süppedjen; a hálórúdon van egy *vaspeczek*, arra való, hogy a rúd emeléskor vissza ne csúszszék.

A halász oda áll a partra, beteszi a hálót a vízbe, úgy, hogy a víz fenekén terül el; azután kellő helyen leszúrja a szolgát, ráhelyezi a rudat, úgy a mint a rajz mutatja s azután — rendszeren csöndes pipa-szó mellett — 8—10 perczig várakozik. Az idő elteltével legvégén

193. ábra. Négykávás merítő.

194. ábra. Emelőháló.

ragadja meg a rudat, erősen lefelé nyomja, miáltal a hálót kiemeli. A fogás azon múlik, hogy a *járó hal* történetesen épen a háló fölé kerül.

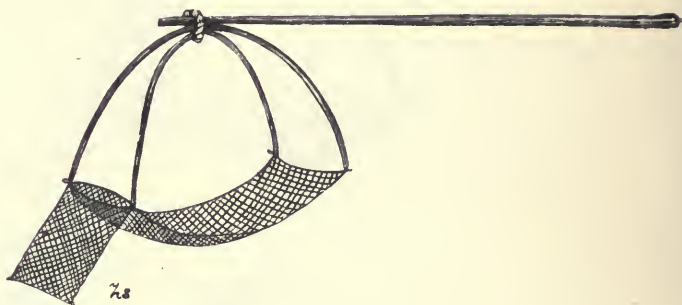
Egy-egy ponton 3-szor, 4-szer ismétli az alámerítést és kiemelést, azután tovább megyen. Az természetes, hogy a vizet ismernie kell, nehogy a hálót valami gyökeres helyre bocsássa; és innen van, hogy oly folyók mentén, a hol az ághegyháló dívik, part hosszában mindenütt rátalálunk a halász nyomára, t. i. a letaposott helyekre s azokra a lyukakra, a melyeket a szolga szakított.

A hálónak lényeg szerint ugyanazon berendezése mellett, az emelgetés tekintetében azonban más az, mely a Sió mentén, pld. Simon-tornya táján dívik s ott «emelőháló» nevet visel.

E háló (194. ábra) részei a következők: *a* az *abrincs*, *b* a rúd *bókonya*, helyesebben *mankója*, *K* a kötéL.

Evvel a hálóval a halász oda mén a Sió partjára s beteszi a vízbe, úgy, hogy a mankó a földön fekszik. A halász a mankót a lábával leszoritja, kezeivel a kötelet megfeszíti — abban az irányban, a mint rajzolja van — s így emelgeti ki, illetőleg eresztgeti a vízbe a hálóját.*

A Duna mentén még egy más változattal is találkozunk, mely rendszeren halászó hajósok kezén van.

195. ábra. Ághegyháló.

Ez az ághegyháló (195. ábra) azáltal különbözik a többitől, hogy előrészén — a rúdtól véve — egy hálóból kötött káta — közönségesen zsák (zs) — van, melyet — víz ellenében a folyóba eresztve — a víz sodra felduzzaszt. Ez a háló sokszor 5—6 méternyi rúdra van kötve, hogy mély vízbe is leszorítható legyen, mit a halász úgy ér el, hogy víz mentén haladva, a hálót mind mélyebbre tolja, addig, a míg a víz fenekét éri. Minthogy ilyenformán a kiemelés nem lehet elég gyors, a hal megéri a veszedelmet s az, a mely vízmentén iparkodik szökni, a kátába kerül, hol biztosan fogva van.

Ez három főváltozata az ághegyhálónak, melylyel természetesen a leírás nincsen kimerítve: de a többiről elég a megemlékezés is.

Ilyen a székely «emelőháló», melynek kávéi nincsenek keresztbe kötve, hanem egy keresztfához vannak erősítve, mely az emelőrúd

* Ó-Budán mankó helyett vasvilla van, mely a partba jár s a hálót megtartja.

végén szilárdan áll; a halász felé álló két káva azonkívül még tartómadzaggal is oda van kötve a rúdhoz, azért, mert a Küküllő vize részben sebes s a hálót könnyen elsodorná.

Ilyen továbbá a Latorcza menti «tesziveszi», melynek hálója körülbelől 4□ méter s a melynek kávaközeiben — a rúdtól a háló széléhez — madzagok feszülnek, az úgynevezett «nyaklók», melyek arra valók, hogy különösen a nagyon hánykolódó öregponty ki ne vethesse magát.

A háló neveire nézve érdekes tudnunk, hogy legrégebb elnevezése, «vaal». nyilván onnan ered, hogy a halász sekély vizekben sokszor messze begázol s mélyebb vizet érve, beteszi a hálót, rúdját pedig a vállára támasztja; a «tesziveszi» a «hol beteszi, hol kiveszi»-nek magyaros összevonása; a Körös-Tarcsán dívó «pók» a magyar-ember észjárására nézve jellemző hasonlat, mert a káva négy ága úgy áll a hálón, mint a pók hosszú lába a maga hálóján; «rengő» azért, mert vállon vive reng; «dobbantó» azért, mert a vízre eresztve kissé dobbant; «csuhi» hangfestő név, mert gyorsan kiemelve «suhít»; a «komher» magyarul így szólna «gyeride», mert a halász mindig maga felé húzza; végre az «umbella» az ernyős virágtól — talán az eső-és napernyő papos latin nevéből — ered stb., mert a háló némileg ennek megfordított alakjához hasonlít is.

Mindezeknél a hálóknál a halász tisztán csak a véletlenre bízta magát; de az élelmesebb nem egy vidéken a csábításra is gondol: a háló közepébe rendszeren egy kis csomócska vörös posztót köt, hogy ez a halat a hálóra csalja; néha csirkebél is, szerepel.

Ez a próbálkozás azután átmenet a szákoláshoz, mely Szatmármegye némely pontján, más alakban pedig a Balaton déli részén dívik; de nem általános.

A Szatmárban dívó szákoláshoz kell egy babkaró, melynek egyik végén a halász egy kis lyukat fúr még pedig keresztbe; azután keres egy jó hosszú fűszálat s minél nagyobb gilisztát. Erre a fűszálat a giliszta testén, hosszában keresztül üti, a két végét jobbról-balról a keresztlyukba dugja, úgy, hogy a csali abrincsfomára áll a babkaró felé (196 ábra, G).

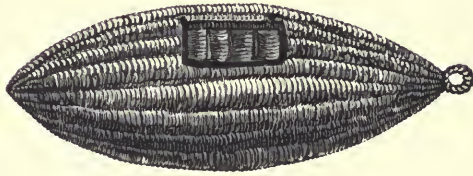

196. ábra.
Szákolás Szatmárban.

Ezt bedugja a vízbe s mikor érzi, hogy valami — rák vagy hal — rángatja, alá merít egy olyan szákkal (S₇) a mely a nyeléhez derékszögben áll, a mint ezt az egész mesterséget a 196. ábra elég érthetően mutatja és magyarázza.

A Balaton némely táján, kivált a Keszthelyen dívó szákolás ott a «gyükerezés» nevet viseli s egyike a legnagyobb furfangoknak, a mely a magyar halászember észlelő tehetségét kiváló módon bizonyítja.

A halaknak közös tulajdonságuk, hogy legkedvesebb táplálékuk mégis csak a — *halikra!* Az egy család-, egy nem-, egy fajbeliek mohón neki esnek nemcsak más családok, hanem még saját családbeliek ikrájának is; és valóban, csak a halak hihetetlen szaporasága, mely az ikra millióiban van kifejezve, biztosítja az általános ikrapsztítás daczára is a fajok fenmaradását.

197. ábra. Vesszöbárka.

Ezt a tulajdonságot a halászember nagyon jól ismeri, s erre építi furfangjait, különösen a «gyükerezést!»

Összeköt egy nyaláb hinárt, madzagra fűzi, kiereszti a vízben, a madzagot pedig egy a víz fenekébe levert karóhoz erősíti.

A kitepelt hinár úszik s a vízzel szinel.

Minthogy ez akkor történik, a mikor a küszhal ívik, ez a hal pedig ikráját oly vízi növényekre szereti rakni, a melyek a víz színéhez közel érnek — tehát a melegebb rétegben vannak — mely ismét az ikra kiköltéséhez okvetetlenül szükséges: a küszhal ezt az uszó hinárynalábot hamar megrakja ikrájával, halásznyelven szólva «*megfördi*» vagy «*megívja*».

Ámde, épen oly hamar veszik azt észre az örökösen ikrára éhező nagy halak is; odagyülekezik a dévér, az őn, a ponty, a sügér s más hal; tépi a nyalábot, nyeli az ikrát.

Ekkor kiszáll a halász a tó síkjára. A bődön hajón ott van a hosszúnyelű, kerek abroncsra kötött szák — alak szerint olyan, mint

valami óriási szűrőkanál. A mint a halász megközelíti a hinár-nyalábot, ovatosan alámeríti a szákot s úgy emeli ki, hogy a nyaláb az alatta levő lakmározó halakkal együtt, a szák öblébe kerül.

Többszörösen ki volt már tüntetve, hogy az emelőhalászat az úgynevezett kishalászathoz tartozik. Mint rendesebb foglalkozás csak az igazi szegény halászember mestersége — no de mellékesen a rangos földmívelő, a telkes gazda sem veti meg: neki a maga társadalmi állásában «sport».

S a milyen a mesterség, olyan a halélője is. Nem kell már ide kényesen kunkorodó «bögős» állóbárka, hetyke őrfával, nyikorgó timonnal és cifra pofával, mert elég az is, a melynek rajzával az emelőhalászatot berekesztjük, t. i. a *vesszőbárka* (197. ábra).

IV. HAJTÓHALÁSZAT.

A hajtóhalászat szintén szegény ember mestersége s egész lényege szerint *rablóhalászat*. Nem zavarja azt a víz fenekének minősége, a víz sodra; szóval, nem zavarja semmi.

Az alkalmazott hálók rendszerint igen apró szeműek; mert a hajtóhalásznak minden rendű és nagyságú hal kedves préda.

Fő szerszáma a *farkasháló*, néhol *farszák*, (198. ábra B) s az ehhez tartozó hajtószerszám Z, mely több nevet is visel, mint péld.: *turbókolófa*, *zurbolórúd*, *gübülőrúd* stb.

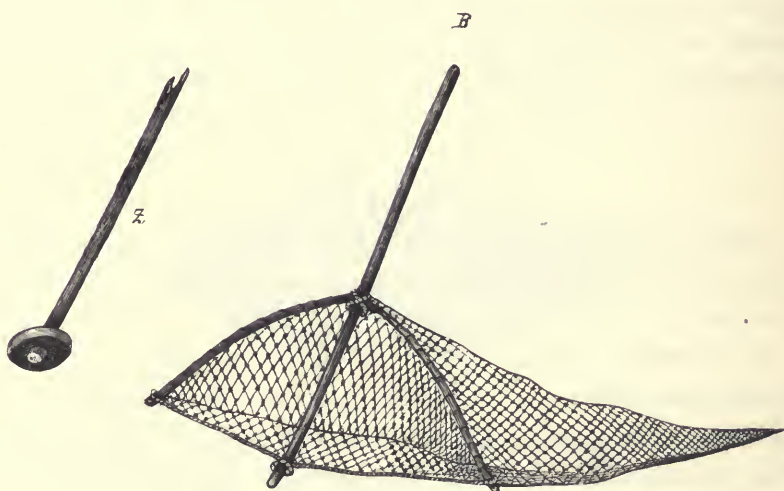
A farkasháló szerkezete nagyon egyszerű. Kell hozzá egy hegyesen végződő, zsákszerű háló és egy fél abroncs. A fél abroncsot egy vastagabb madzagból való in köti össze s erre és az abroncsra reá van fogva a háló; a szerkezet egyéb részét a rajz eléggé magyarázza.

Némely vidéken a háló rúdjának az a része, mely a háló száját mintegy peczkeli, villás, a mi a háló betevésére nézve mindenesetre jobb, mert a halász két pontra támaszthatván a szerszámot, ezt meg is érzi s így tudja, hogy a háló jól van beállítva.

A zurboló rúd néhol *fatalpas* — mint a rajz mutatja —, néhol, sőt leggyakrabban, ócska bőrdarabok vannak talpként reászegezve.

A farkashálóval való halászathoz mindig két ember kell; mind a kettő gázolva halad a patakban. Kiválóan köves patakokban a halász ócska bocskort köt, hogy az éles kő ne tegyen kárt a lábában.

Jó helyre érkezve — a hol a patakban nagyobb kövek hevernek, a melyek között a víz átszorúl — a hálós víz ellenében beállítja a hálót, még pedig oda, a hol a víznek legerősebb a sodrása; a *zurboló* vagy *gübülő* 20—30 lépésnyit halad a parton, szintén víz ellenében, azután begázol s hozzálát a *zurboláshoz* vagy *gübüléshez*, mely abból áll, hogy a padmaly, minden kő, gyökér alá szurkál, döföget, hogy a halat kizavarja. Evvel a nemes üzéssel természetesen fel is zavarja a vizet, mi még inkább arra való, hogy a hal a lesben álló farkashálóba a víz sodrával berohanjon s hegyes farkába beszorúljon.

198. ábra. — B. Farkasháló. Z. Zurboló rúd.

Ott, a hol uszadékfa, vagy a kövek kedvező csoportosítása gyanítani engedi, hogy nagyobb hálnak leső és búvó helye van, ott külön is meghajtják a helyet. Ilyenkor a zurboló a helyen innen, a hálós azon túl foglal állást s elvégzik.

A hálós úgy áll a vízben, hogy a háló épen a lába közé esik, sőt a lábát belőlfelől érinti is; ez azért van, hogy a berohanó halat megérezze, mert ilyenkor — kivált mikor pisztránggal van dolga — gyorsan meg kell markolni a háló farkát, különben a hal meg talál fordulni s villámsebessen szökik is.

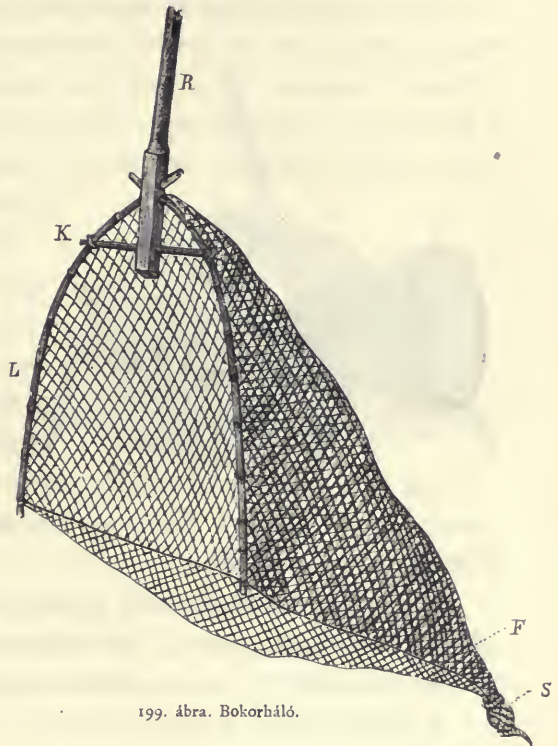
Ez a halászati mód a pisztrángos patakok egyik megölője, már azért is, mert a farkashálós járó ember ellenőrzése nagyon bajos egy dolog. Orvul halászik s a mikor komájával kiindul, a háló

be van gyűrve a tarisznyájába; kezében a fejsze — azt gondolná az ember, hogy a világ legártatlanabb dolgában jár el.

Patak mentén haladva, hamar kinézi a kávának alkalmas bokorhajtást; rúdnak való is akad elég, gübülőnek még inkább s rövidke tíz percz alatt «fel van hányva a háló a kávéra», indulhat a mesterség.

A bodrogközi halász — még a rangosabbja is, az, ki gyalmot terít a kanyargó folyó partján — a hajtóhalászatot magához illő foglalkozásnak tartja; de az is igaz, hogy rangos ám az ehhez való szerszámja is, t. i. a *bokorháló*.

A bokorháló különben nem egyéb óriás méretű farkashálónál, a mennyiben szája kisebb kapunak is beválik. A háló (199. ábra) részei a következők: *R* a *rúdja*, mely körülbelül 3 méter hosszú; *K* a keresztfája; *L* a lába; mert be állítva úgy áll rajta az egész alkotmány, mint az ember a maga lábán; *F* a *farka*; *S* a *seggiköve*, egy golyóalakra kalapált-tördelt hegyaljai trachyt kő, mely a hálófárok csúcsába van

199. ábra. Bokorháló.

bekötve s arra való, hogy ezt a részt folyton a folyó fenekén tartsa így a háló nyílt voltát megsegítse.

Tartozéka a bokorhálónak egynéhány derekas *zurbolórúd* is. A vele való halászatnál a ladik is szerepel, mert azon szállítják a helyszínére, azon állítják be; a zurbolók pedig szintén ladikon vannak.

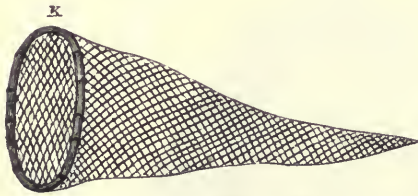
A hol a folyómenti nagy ligetek a partot megközelítik s a fák, partomlás miatt, vagy különben is, beeresztik gyökérzetöket a

folyóba, vagy a hol a füzesek bokrait a folyóba tolják, ott állítják be víz felől és ellenében a nagy bokorhálót, a zurbolók pedig a partfelőli oldalon döfögetnek össze-vissza, hogy a bokor alá, vagy a gyökeresbe menekült halat a hálóba bezavarják.

Evvel a hálóval sokszor nagy hal is kerül a szárazra.

A Királyhágón inneni részben az egyedüli pont, a melyen magyarság a nemes pisztrángot halászsza, a fölséges Szádellő völgynek fölséges vize.

Ha az a derekán kettészakadt hegy valóságos sziklacsodáival nem magyar földön, hanem valahol földrészünk nyugatán, vagy latin delén feküdnek, minden bizonynyal búcsújáró helye volna mindazoknak, a kik az igazi «vadregényest» élvezni tudják, a kik élvezetet találnak abban, hogy saját énjök semmiségét, ott, a látomány nagyszerűsége közepett megérezzék.

200. ábra. Szádellői farkasháló.

Áthajló sziklafal, óriási sziklatorony, összevissza hányt görgéteg váltakozik egymással; itt-ott a moha párnásan dagad a sziklapárkányokon, együtt tartva a törmeléket, a melyet az idő vas foga

a szikláról lerágott; a hol pedig már a moha, nemzedékeinek elhalt testéből kellő aljat is teremtett, ott megkapaszkodik a vakmerőbb bokorfajok gyökere is.

A hegyrepedés torkolatába szorúlva, a hajdanában Tornából kitaszított kálvinista magyarság, meredek oldalakon s úgyszólván egymás fölébe építkezett; — itt vált belőle magyar pisztránghalász.

A Szádellő patak a hegyhasadékon túl ered s már ott is elég erős, hogy fűrészmalmost hajtson. Pisztrángossá azonban csak a hasitékon végig folyva, csörtetve, zuhogva válik.

Medre nemcsak köves, hanem valóban sziklás, helyenközön a legremekebb göbékkel, vagy zubogókkal, a mint a nép azokat a vájásokat és a kis vízeséseket nevezi.

Itt lakik szín szerint a legszebb pisztráng, a melyet valaha láttam; s hogy még nem pusztult ki végképen, ez csak annak a szerencsés körülménynek köszönhető, hogy a szádellői magyarság nem igen ért a fogásához. Otromba horgára csak elvétele akad valami nagyon

éhes s még ennél is tapasztalatlanabb hal; így tehát a valóban nyomorúságos szákolásba veti «szerencséjét».

A szádellői farkasháló (200. ábra) *kávakerülete* mindössze jó kalapkarima nagyságú; farka hegyes s az egész háló 1 m. hosszú.

A halász mezitláb gázol a patakban, kövén, szikláján törve-töri a lábát; betámasztja hálóját a zubogó kifolyásába, tartja balkezeivel, míg a jobb kézzel forgatja a köveket, hogy a pisztrángot a hálóba zavarja.

A víz jéghideg s a halász foga megvaczog már az első negyedórában is; ekkor kiszáll és melegszik — szóval csupa nyomorúság. Sohasem is felejttem el szádellői

pisztrángászatomat. Engedtem vezetõmnek egy fél óráig a kotorászt, hogy eljárását lászam, azután nem engedtem tovább s meghívtam, hogy nézze, hogyan halászom én. Rövid idő alatt tizenkét pisztrángot dobtam ki, köztük egynehány igen rangosat; — a vezetõ bizonykodott, hogy akkorákat még sohasem is látott. El is vitte két angol horogért mindenemet Tornára; — tudom is, hogy ott hagyta mind a kettõt az első próbánál s el is mondta, hogy mégis csak «ördögöm van».

Szádellőrõl az erdélyi részekbe kell utaznunk, hogy a székelység «böcscsõháló»-jával * is megismerkedjünk, mely, úgy látszik, leginkább a Küküllõ mentén dívik.

Szádellõrõl az erdélyi részekbe kell utaznunk, hogy a székelység «böcscsõháló»-jával * is megismerkedjünk, mely, úgy látszik, leginkább a Küküllõ mentén dívik.

A böcscsõháló (201. ábra) nemcsak hogy kávéra van hányva, hanem reá is van feszítve.

Van rúdja (*R*), mely alul, a hol a háló ina rá van kötve, ágas; van *első* (*L*), *hátsó* (*H*) és *középsõ kávája* (*K*), mindnyája erősen egymáshoz kötözve, úgy, hogy az egészet mint egy nagy meritõ kanalat lehet kezelni. A böcscsõháló nagyság szerint körülbelül 1 m. széles, 1 m. magas s körülbelül 0·8 m. mély.

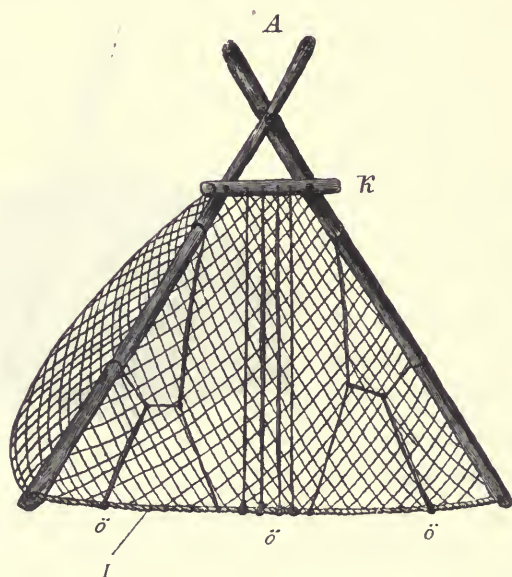
201. ábra. Böcscsõháló.

* Talán a bölcsovel való hasonlatosságáról így nevezve.

Padmalyok mentén és u. n. csigolyás helyeken halásznak vele s belégübülük a halat. Minthogy a háló a kávákra rá van feszítve, a hálós megérzi a hal ütődését s ekkor kiemeli.

Annyi bizonyos, hogy a *bőcscsőhálóval* nem sok kárt tesznek a halban, mert feszes s hozzá öblös volta nem akadályozza meg a halat a gyors fordulásban s így a menekülésben sem.

A bőcscsőhálónál sokkal érdekesebb az Olt menti *lesháló*, mely egyáltalában a jól kiesztelt szerszámok közé tartozik, a mennyiben a halászt figyelmeztető ú. n. *örökkel* van felszerelve.

202. ábra. Oltmenti lesháló.

A magyar halász ötféleképen alkalmazza az «ört».

Van rekesztő «örhálója», a melylyel a kerítőhalászatnál már megismerkedtünk; van «örmadzagja», a melyről a rokolyahálónál — a szerszámok ősi elemeiben — emlékeztünk meg, mely rákláb formára két ágra oszlik s a fogózacskókat alkotja; van «örfája», a haláshajón és az állóbárkán; van «örhala» a viza; és végre vannak «háló őrei», a melyek a hálnak a hálóban való jelenlétét elárulják. Ebbe az utolsó sorozatba tartozik az Oltmenti leshálónak *örfonalzata* is. A rajzon (202. ábra) A a káva; K a keresztfa; I az ín; Ö, Ő stb. az örök. Természetes, hogy a gübüléssel a hálóba belézavart hal az

örökbe is beleütődik s a rezenést a halász keze is megérzi; ekkor pedig siet a kiemeléssel.

A Balaton déli részén élt azelőtt a hajtóhalászatnak egy neme, mely *turbókolás* néven járta s melynek főszerszáma a *turbukháló* volt.

Ez a *turbukháló* alapjában olyan volt, mint a kecsgeháló, t. i. két öregszemű tükörháló közé finom, apróbbszemű léhész háló volt fogva (lásd: 166 és 167. ábra), tehát a háromsorosok közé tartozott. Hossza 10 m., szélessége 1 m., ina ölmos, apacs helyett pedig csak kötélzete volt.

A turbukhálóval való halászatot két bödönhajó űzte, úgy, hogy a hálóval a kisebb nádüstököket bekerítették s az üstököt a *bukló-riúddal*, mely 4—5 m. hosszú tolórúd volt, meghajtották. A halászatnak ez a módja a nád tövén megfekvő halakra, ú. m. csukára és pontyra volt számítva, különösen az utóbbira, a melyről a tóságok halászhajói országshereket tartják, hogy azért fekszik meg a nádak tövén, mert az ifjú gyökérsarjakat a szájába veszi és szopogatja. Ezt a szopogató tulajdonságot sok halász arra használja fel, hogy a nagy pontyot szállíthassa, a nélkül, hogy ez csapkolódnék, a mihez nem kell egyéb, mint az, hogy az ember mutatóújját a nagy hal szájába dugja. Magam is tapasztaltam, hogy a hal, így szállítva, csakugyan nem vergődik.

Ez volna a tulajdonképeni hajtóhalászatnak a foglalata.

Helyenkint a hajtás más halászati módoknál is alkalmazásban volt. Így a szolnokiak a Zagyván és Tiszán az öreghálóval való halászkor egy mázsás golyóval zavarták ki a halat a folyófenék lyukai-ból; a kunszentmártoniak az egyágú szigonynyal turkáltak; végre szokás a Balaton némely részén akkor, a midőn a vízen húzzák ki a hálót, az evezőkkel az ülőpadokon dörömbölni, hogy a hal a gyalomkátába beriadjon.

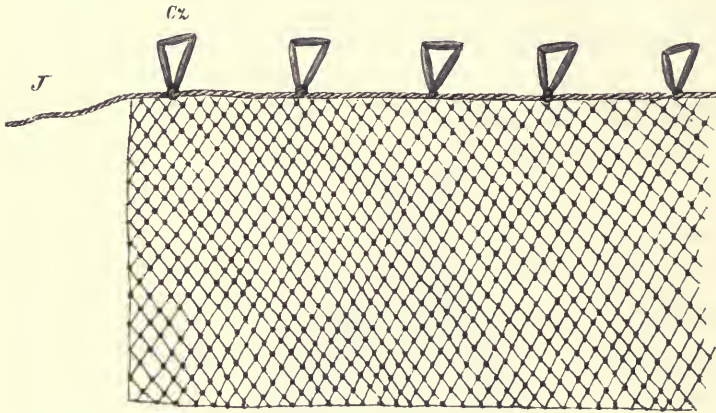
V. ÁLLÍTÓHALÁSZAT.

Az állító halászat, a mennyiben hálóval űzik, bizonyos rokonságot vall a rekesztő halászzal; lényeg szerint azonban két pontban különbözik tőle; t. i. hogy nincs szilárdan helyhez kötve és hogy nincsenek semminemű *tévesztő kapui, kotróczái, kürtői*.

A hálókkaal űzött állító halászat lényege az, hogy a hal az igen engedékeny, finom hálózatokba belé bonyolódják s így szárnyainál és szironyfedelékjénél fogva veszzen rajta.

A régibb keletű magyar állítóhalászat kétféle hálót ismer: az egyik a *métháló*, a másik a *marázsháló*.

A méthálót a 203. ábra mutatja, hol is *J* a háló föle, egy vékony

203. ábra. Métháló.

kötél; *Cz* a *czötkénypóta*, mely a czötkény — *Euphorbia palustris* —, egy farkasfűtej-féle mérges növénynek ujjnyinál erősebb, belől igen taplós, különben elég szilárd kérgű kórójából készül.

A finom fonálból kötött, meglehető s öregszemű háló 30—40 m. hosszú, 1.5—2 m. széles és se ina se köve.

204. ábra. Métfa.

Ehhez a hálóhoz tartozik a *métfa* (204. ábra), a melyre a háló czötkénypótáinál fogva igen könnyen fölfűzhető s a melytől a háló nevét bírja; mert közkeletű neve Szeged körül csak «*czötkényháló*»; a métfát s ezen a soron a méthálót Tápén találtam igen öreg halász száján-kezén.

A méthálóval való halászat a következő:

A halász felkeresi az állóvizet, tehát leginkább a folyó holt ágait.

a *vápákat* és *morotvákat*, a melyekről tudja, hogy nem gyökeresek; ott beteszi a hálót, mely úgy, a mint fonalzata megszívja magát, lassan alásülyed; ekkor lehetőleg széthúzza.

A háló így a czötkénypótáknál fogva úszik, még pedig szabadon, mert nincs kikötve. Ez a betevés estvefelé történik s a halász éjen át ott hagyja a szerszámát.

A hal odaér a hálóhoz, a háló enged s épen ez való arra, hogy a hal akár szironyfedelékével, akár hónaljszárnyával beléakadjon a háló szemébe, a mi vergődésre, ránczigálásra készti. Ekkor már vesze van, mert minél jobban hánykolódik, annál jobban bonyolódik a hálóba. Az erős hal így magára szedi az egész hálót, de nem bír szakítani, mert a háló mindig enged.

Reggel kiszáll a halász, szét néz a vizen s már a czötkénypóták összekuszált volta megmondja neki, hogy préda esett.

A *marázsaháló* majdnem szakasztott olyan, mint a métháló s csak annyiban különbözik, hogy a czötkénypóták *ráklábakhoz* vannak kötve, azaz nem a háló fölé-

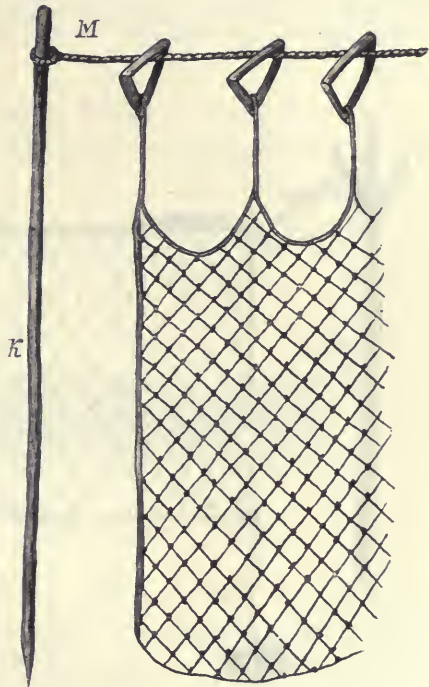
hez, hanem az innen kiinduló kettéoszló madzagokhoz: — és hogy a felállítása más.

A marázsaháló fölállítását a 205. ábra magyarázza.

Kell hozzá két *marázsakaró* — egyike itt van (*K*); a két karó között van kifeszítve a *marázsapalló*, vagy *marázsaderék*, egy erős zsineg (*M*), melyre azután reá vannak fűzve a czötkénypóták, a mint a rajz mutatja.

Ha a háló igen hosszú, a derekát itt-ott beszúrt nádszálakkal támasztják meg.

A háló egyébként minden súly nélkül való és öregszemű, úgy,

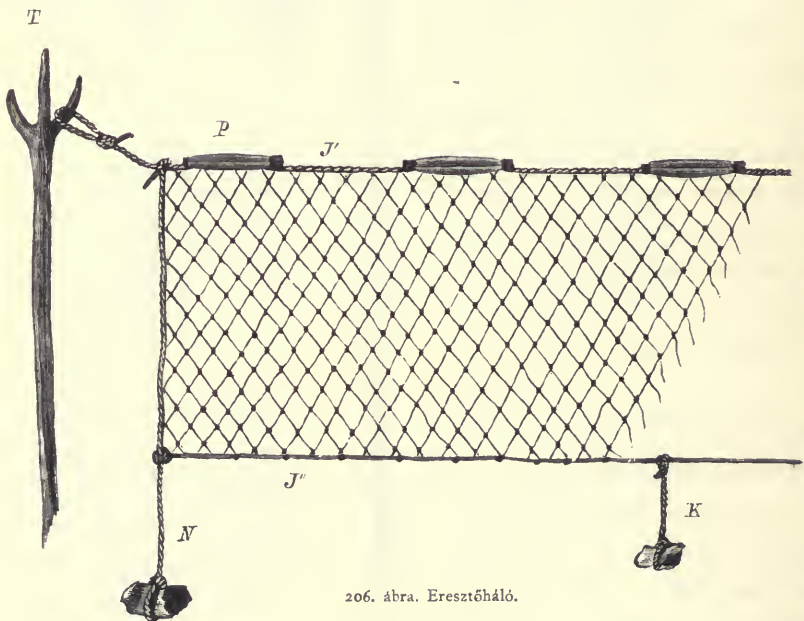

205. ábra. A marázsaháló fölállítása.

hogy a fejével még a derekabb hal is keresztül bujhat ugyan rajta, de már hónaljszárnnyaival megakad.

Könnyen érthető, hogy a megnyaklott hal vergődik, mindinkább magára szedi a hálót, belébonnyolódik s végre rajtaveszt.

Ujabb időben mind nagyobb és nagyobb elterjedése van egy egészben hasonló halászati módnak, melyhez a hálók a külföldről kerülnek. A tihanyiak e hálókat, az anyag után indulva «*pamukhálónak*», a velök élő halászt «*pamukosnak*» nevezik.

206. ábra. Eresztőháló.

Közkeletű neve «*eresztőháló*»; eredete szerint alkalmasint német, mert megfelel az Itzehoe körül dívónak.*

Keszthely körül az életrevalóbb halászság bolti pamutból már maga köti eresztőhálóit.

Az eresztőháló napközben a terítőkarokon szárad; estvefelé felszerelik, hogy északára beereszthessék.

Ám lássuk szerkezetét, még pedig a 206. ábrán.

Itt *T* a terítőkaró, még pedig a szélső; körülbelől 10—10 m. távolságban és vele egyenes sorban áll a többi karó.

* Handbuch der Fischzucht und Fischerei etc. 1886. p. 617.

Az eresztőháló a Balaton körül 80 m. hosszú, 2 m. széles, öregszemű. Van I' , felső ina; I'' , alsó ina; vannak pótái (P), melyek ketős tövesgyékényből, tehát nem a gyékény leveleiből valók.

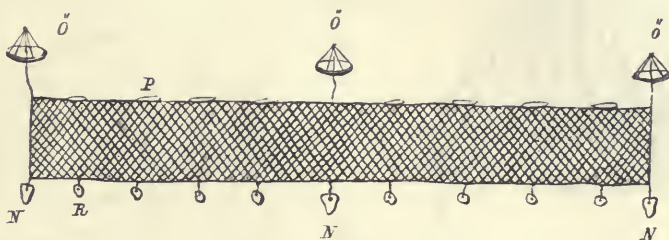
Alsó inán legszélről a nagy kövellő (N), egy ökölnyinél nagyobb kő van behurkolva, melytől minden második méterben következnek a kövellők; ezek kisebbek; de a háló hossza közepén ismét egy nagy kövellő van.

Egy «eresztés» 6—40 ilyen háló, a melyek szélső madzagaikkal — a rajzon az, a mely a terítő-karó (T) ágasába van beakasztva — össze vannak kötve.

Egy ilyen *eresztésnek* minden egyes hálója «egy vég».

Felállítva, egy vég így van felszerelve. A magyarázatot a 207. ábrához kötjük:

Itt P a pótás felső in; az ellenkező az alsó in, t. i. a köves.

207. ábra. Az eresztőháló «egy vége».

Az eresztőháló köves inán $N N N$ a szélső, és középső nagy kövellők; R a kövellők. Minden nagy kövellővel szemben — tehát a háló föle felett — látunk egy sajátságos süvegforma szerszámot lebegve, madzaggal a háló föléhez kötve: ez az *őr*.

Az őrt nagyobb alakban a 208. ábrán láthatjuk. Az egész alkotmányhoz kell egy abroncs és válogatott tövesgyékény, a melyből 6—12 szálát összekötnek, csillagszerűen kiterítenek, azután ráhelyezik az abroncsot, úgy, hogy a kötött bog a közepére essék; azután megtörik az egyes szálakat és süveg formában egybe foglalják, a mely egybefoglalásról még lesz szó, mert az igen fontos egy dolog.

Természetes, hogy a midőn a hálókat elsülyesztik, az *őr* a víz felszínén úszik s megadja a módot, hogy a halász a szerszámot megtalálhassa.

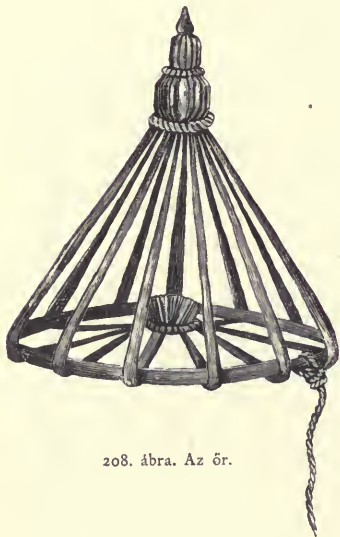
Már ebből is gyaníthatjuk, hogy a hálón lévő póták (P) nem arra

valók, hogy a háló fölét a víz színen tartsák, hanem csak arra valók, hogy a háló a víz alatt — hová a kövellők lehúzzák — falszerűen megálljon.

Feszülnie sem szabad a hálónak, mert éppen a lazaság teszi fogóssá, ez bonyolítja be a halat; ezért a 80 méteres hálót csak mintegy 60 méterre nyújtják ki, hogy sora hullámos legyen.

Ám lássuk a beeresztést, még pedig a Balaton-Füred városi halászok kimivelt s immár magyar mesterszavakhoz kötött módja szerint.

A beeresztést bődönhajón három ember végzi.

208. ábra. Az ör.

Halász mesterszóval kifejezve: az egyik *kíséri*, azaz kormányozza a bődönt; a másik *húzza*, azaz evez; a harmadik *ereszti*, t. i. a hálót sorba beeresztgeti, ügyelve, hogy rendesen alászálljon.

Balaton-Füred vidékén a nagy kövellők közül a két szélső a *végkő*, a középső az *örkő*; a póták neve: *fiókgyé-kény*; a háló maga a *selyem*. Minden vég- és örkőnek megfelel egy ör.

A hálót mindig szél mentén eresztik a vízbe: «rakják». Természetes, hogy a hálót — hosszát értve — lazán beeresztvén, az csak ott feszül, a hol a

kő húzza, a két kő közötti rész ellenben szabadon hullámzik; így átbúvók keletkeznek, halásznyelven ez az *átolja*; s minthogy a szomszéd hálók közt ez a legszűkebb rész, a melyen a hálók közé került

209. ábra. A kaczér.

halnak át kell jutnia: itt nyaklik meg legtöbbször; ezért mondják: «mindig átoltjával akad meg a hal».

Ezeket a hálókat a Balaton körül különben még *vetőhálóknak* is nevezik.

Az eresztőhálóval való halászat azonban nem csak nyáron át folyik, hanem űzik azt már jégszakadáskor is.

Ám ekkor az őrrrel nem lehetne boldogulni, mert ez, két jégtabla közé kerülve, menthetetlenül szétmenne s a halász abban a rengeteg vízben igen könnyen elveszthetné szerszámját. Hogy e baj ellen biztosítsa magát, más jelt eszelt ki és olyan névvel látta el, mely csak a magyar ember eszejárásától telik.

Ez a jel a *kaczér* (209. ábra), egy karcsú gyékénynyaláb, a melyet az őr helyére kötnek.

És miért *kaczér*?

A Balaton *eresztőse* e kérdésre azt mondja: «mert könnyen enged, mikor a jég tologatja; aztán ha meg is szorítja, hát se baj!» — A *kaczér* asszony képe!

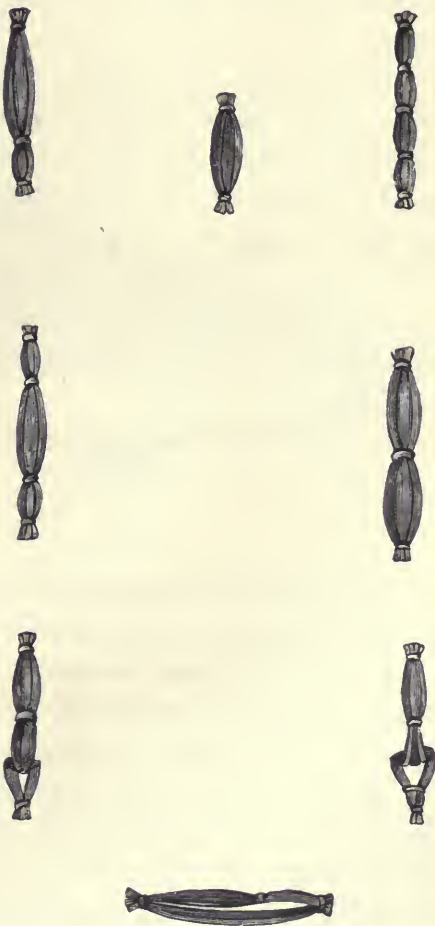
Ez azután istenigazában magyar észjárás!

Már említve volt, hogy az eresztőháló őrén a búb kötése nem mindegy-dolog: mindenik eresztős másképen köti, azért, hogy fölismerhesse a szerszámját.

De az őr búbjának a kötése még nem elégséges biztosíték arra, hogy a szerszám más kézre ne kerül-

210. ábra. Kereső.

211. ábra. Jeles-póta kötése.

jön, mert a Balaton is csak olyan, mint a kaczer asszony, azaz változik a kedve.

Ma síma tükör, mely a fölötte lebegő küszvágó madárnak minden tollacsakáját visszatükrözteti; holnap haragvó hullámtenger, mely elnyelné a világot. S a mikor ilyen, hát letépi az eresztő háló őreit, s ha partra nem sodorja, hát szilánkokra szedi széjjel.

A mikor azután a víz lecsendesedett, az eresztős kiszáll a vízre; hosszú kötélre köti azt a furcsa, körmös vasszerszámot, melynek neve *kereső*, képe pedig a 210. rajz; a part szerint valahogyan tájékozódik a hely iránt, a hol eresztőhálói ki voltak vetve, még avval is számot vet, hogy merről járt a szél, merre vihette hálóit; azután kiveti a keresőt s addig-addig szántja vele a vizek mélységét, míg végre is hálóra akad.

De a mikor hálóra akadt, még mindig az a kérdés, vajjon az övé-é? Mert mikor a Balaton rossz kedvében van, össze-vissza kavargat az mindent, úgy, hogy a füredi ember Fokon, a foki Füreden akad a magáéra. Hogy tehát minden eresztős felismerhesse a szerzámát, még akkor is, ha a szél letépte, a víz elvitte a háló őret, arra való a *«jeles-póta»*.

A jeles-póta mindenik végnek a legszélsőbb pótája, a melyet mindenik halász más-más formában szokott kötni s a melynél fogva szerzámját biztosan felismeri.

Hogy milyenek ezek a kötések, a 211. rajz törekszik magyarázni.

VI. KERESŐ HALÁSZAT.

A *keresőhalászatot* az jellemzi, hogy a halász folytonosan mozogva iparkodik prédáját megejteni.

A rekesztőhalászat szerszámja várja a prédát, a kerítőhalászat bizonyos pontra veti magát, az emelő és állító azonképen, a keresőhalászat pedig bejárja a vízterületet s az útjába kerülő halat fogja el.

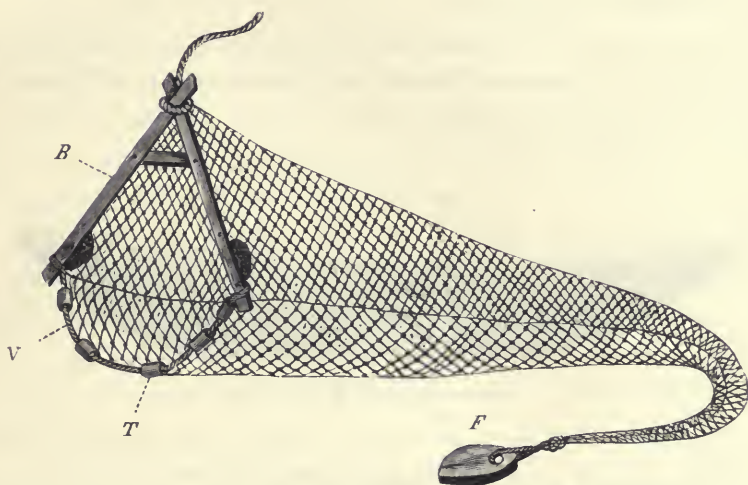
A keresőhalászat jobbadán ladikkal jár; de van egy szerszáma, a melylyel a halász begázol a vízbe, s van egy szerszáma, a melylyel a partról dolgozik.

A keresőhalászatnak legrangosabb része a *kecsezés* — Komáromban *koczázás* —, melyet kétféle szerszámmal űznek.

Az egyik szerszám a *kuszakecze*, a másik a *hosszúkecze*.

A kuszakeczeről, mint a mely bizonyos ősrégészeti jelentőséggel is bír, már a magyar népies halászat ősi elemeiről írott szakaszban volt szó, s onnan tudjuk, hogy hálórésze háromsoros, t. i. két öregszemű tükörháló közé egy finom háló van foglalva. Így tehát a hal ebben is úgy akad meg, mint a hogyan ezt a kecsegehálóról szóló két rajz, kivált pedig a 167. ábra világosan magyarázza.

Tudjuk azt is, hogy a kuszakecze ina hosszú, a *bónéfáról* félkörben lecsüngő, súlyozása pedig 7 vagy 9 lószárcsont, felváltva ólomkarikával.

212. ábra. Hosszúkecze.

Az ín lazaságának, úgy a sajátos súlyozásának is nevezetes jelentősége van. A kuszakecze ugyanis *fenéken járó szerszám*, a víz feneké pedig sokféleképen gödrös lévén, természetes, hogy a lószárcsontos, hosszú ín igen jól alkalmazkodik a fenékhez, gödreihez, s így az utóbbiakból a halat kizavarja s a keczenek szökteti, a hol azután rajtaveszt.

A kuszakecze kivált Csongrád, Szeged és Szentés körül dívik, a hol sok olyan halász akad, a kinek ez a főszerszáma; de általában is el van terjedve ott, a hol törzsökös magyarság halászsza a folyókat.

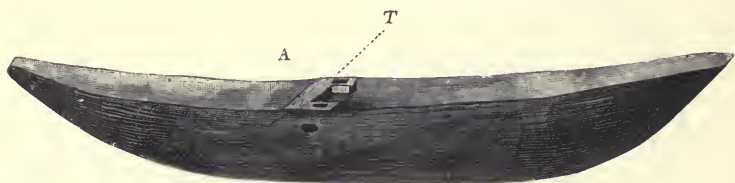
Legközelebbi rokona a *hosszúkecze* (212. ábra), mely Csongrád körül a kuszakeczével együtt fordul elő, de már Körös-Tarcsán, továbbá a Krasznán csak egyedül dívik.

A hosszúkeczének fája szakasztott olyan, mint a kuszakeczéé, neve is ugyanaz, t. i. bónéfa. A szegedi halász ezt a fát «*keczekörömnék*», a Drávafok halászsága «*kakasülőnek*» mondja.

Az irodalomban sokszorosan találkozunk a «*bónéháló*», «*pónéháló*»-féle kifejezésekkel, melyek onnan erednek, hogy némely vidéken az egyes halász a keczét fája után egyszerűen «*bóné*»-nak mondja.

A mi rajzunkon a Körös-Tarcsán dívó hosszúkecze van bemutatva, melynek részei a következők: *B* a bónéfa, *V* a *vasasín*; rajta *T* a *turbukvas*; a kecze farkán *F* a *farkalója*, egy lapos, lyukasított kő, mely arra való, hogy a hálót a folyó fenekén való vonszoláskor kifizítse, illetőleg nyitva tartsa.

A mint láthatjuk, a hosszúkeczének is laza az ina, turbukvasa pedig nincsen szilárdan reáverve, hanem cséveszerűen szabadon forog, úgy, hogy az ín mintegy kereken jár.

213. ábra. Egy törzsből vágjt csónak.

Ezek a keczék a tulajdonképeni fenékhalászat szerszámai s tudtom szerint ilyen alakban nyugot felé nem terjednek tovább. Vajjon a keleten előfordúlnak-e s ott melyik tájon, az eddig ismeretlen.

A keczékkal való halászatot a Tisza mentén keczézésnek, Komáromban koczázásnak, a vele halásztót keczésnek, illetőleg koczásnak mondják s a halászatnak ez a neve a «*kishalászat*»-hoz tartozik.

A keczékkal is «*víz alá*» halásznak, vagyis víz mentén, nem pedig ellenében s leginkább ennél a halászatnál járja az ú. n. *cziklendezés*, *cziklonyozás*, *csiklózás*, vagy *kallózás*, a melyet itt is érintenünk kell.

Mint tudjuk, az ú. n. lélekvesztőkön vagy *kilincs*, azaz fül van, vagy egyszerűen egy megfelelő lyuk, a melyen át a *cziklonyt* vagy *kallószíjat* ki lehet dugni.

Ez a cziklony vagy kallószíj (lásd 156. ábra, C) egy hurok, a melybe az evezőt nyelénél fogva be lehet akasztani a végett, hogy

a halász félkézzel ∞ -as vonalban, vagyis kavarva evezhessen, azaz *csiklózzon, ciklonyozzon, ciklendezzen, kálózzon* vagy *iklandjon*.

A 213. ábra a Krasznán, Kis-Majtényban dívó. egy törzsből vajt csónakot ábrázolja, a hol is T a tat, a melyen láthatjuk a kalló-szíjnak való lyukat, mely az oldal megfelelő pontján nyílik.*

A Kraszna halásza egyedül kezézik; bal kezével kallózva, lassan halad a folyóval, jobb kezével leereszti a hosszú kezét a folyó fenekére s a tartó kötelet ráveti a csökre vagy czibakra, csöszszögre, egy erős czövekre, mely a csónak belső falán s pereméhez közel van beverve, a mint a billeghálónál említettük.

A laza *vasasin* a folyó fenekéhez alkalmazkodik, s a rendesen fejfel víz ellenében álló hal belekerül a kezébe.

Körös-Tarcsa halászhai, mint mindenben, úgy a kezézésben is kiválnak a többiek közül. Hosszú, sokszor 8 m.-nyi csónakjukon három-négy kilincs is van s így ugyanannyi *kezzés* foglal rajta helyet, a mi egyike a legeredetibb látványoknak.

Csongrád kezés halászsága, mely vegyesen kuszakezéssel és hosszúkezéssel jár, sokszor tíz-tizenöt kezésből álló rajokban űzi e mindenesetre igen nevezetes halászatot.

Szeged halászhainál a kezéken kívül a keresőhalászatnak még egy neme dívik, a melyet a kishalászok, kettős bokorba összeállva, gyakorolnak s ez nem más, mint a *gyérhálóval* való halászat.

A *gyérháló* tulajdonképen szintén keze, de bónéfa nélkül való. Hosszú, hegyes, hozzá öblös szájú, öregszemű zsákháló ez, száján kötélből való kerettel, farkán kövel, inán — ennek két végén — rendesen egy 3—6 fontos ágyúgolyóval, vagy kövel. Ezt a hálót két csónak között eresztik a folyóba, a mikor is a két golyó lehúzza az inat a fenékre, a tartó kötelek ellenben nyitva tartják a háló száját.

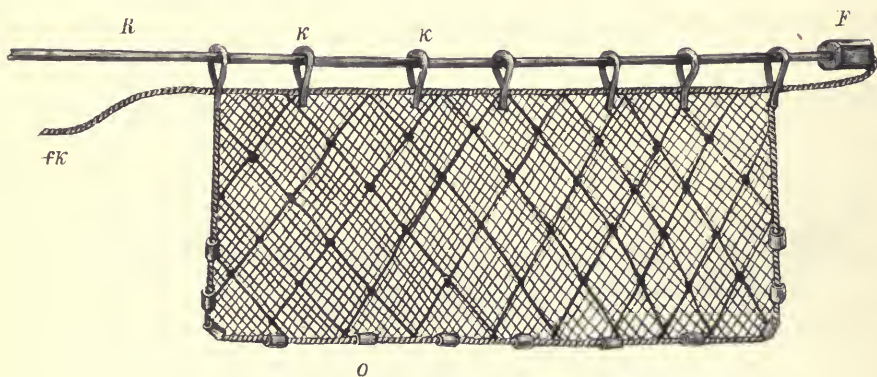
A gyérhálóval való halászat leginkább áradó, mély vízben dívik s eddig egyedül csak Szegeden akadtam reá; a kishalászok azonban csak ritkán élnek vele.

A keresőhalászatnak legérdekesebb szerszámai közé az a háló tartozik, a melyet a székelység némely helyen *vezetőháló*nak, más helyen *marázsháló*nak nevez.

* Lásd különben az ősi elemek közt.

Az utóbbi névvel már találkoztunk, még pedig az állítóhalászatnál (205. ábra) s láttuk, hogy sajátságos czötkénypótáinál fogva, erős zsinigre van fűzve s karók között van felállítva; a következővel annyiban rokon, a mennyiben ez is, fakarikáknál fogva, rúdra feszíthető. Úgy látszik tehát, hogy az elég sajátságos «marázsa» szó a felfeszítés, illetőleg felállítás módjára vonatkozik.

A székely vezető- vagy marázsháló (214. ábra) olyan mint egy zászló; 3—3,5 méteres fenyőrúdra járó és háromszoros, vagyis két tükörháló között finom ínléhése van, a melyben tehát a hal úgy fogódzik meg, a mint azt a kecsgehálónál leírtuk és lerajzoltuk.

214. ábra. Székely vezetőháló.

Részei szerint van rúdja (R); karikája (KK); feje (F); ólma (O); feszítőkötele (fk), mely olyan hosszú mint a rúd.

Ez a háló a Küküllő mentén lakó székelység kezén van, s ez a hálóval az igen sajátságos, u. n. *suga-halászatot* űzi.

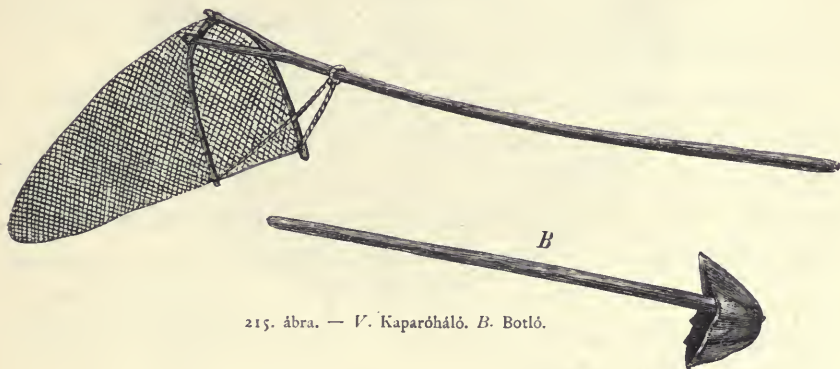
A halász vagy meztláb, vagy bocskorosan folyó mentén indul s a hol a víznek nagyobb esése van, a hol tehát zúgva siet, ott begázol, a hálót a rúdon úgy feszíti ki, a mint az ábrán látszik, azután beereszti a vízbe úgy, hogy az ólmos ín a víz fenekét éri.

Így tartva a hálót, a víz folyásával — sebességéhez alkalmazkodva — siet a halász is 20—30 méternyi darabon, miközben a feszítő kötelet engedi, úgy, hogy a háló mind összébb jár s végre is a feje közelében ránczosan együtt van. Ekkor a halász kiemeli a hálót s ha fogott, kiszedi a megnyaklott halat; újra feszít és tovább halad.

A halász jól tudja, hogy a halak épen erős folyásokban fejjel víz ellenében állanak s ilyen helyen mindig víz ellenében menekülnek is, tehát — okvetetlenül a hálónak szökve — rajta is vesztenek.

De van a marázshálónak másféle alkalmazása is, még pedig pisztrángra szolgáló.

Gyergyóban, a Nagy-Hagymás felséges sziklavilágában van egy igazi gyöngy, a Gyilkostó, a melyről a halászéletről szóló leírások között majd bővebben szólunk, a hol a pisztráng óriási nagyságra növekedik. Itt a székely éjszakára rúdon járó, nagy marázshálót állít a vízbe úgy, hogy a rudat a tóba veszett erdő valamely kiaszott facsúcsához köti, a hálót lazán kifeszíti s reggel kiszedi. Ritkán fog; de ha fogott, nagy hal a prédája.

215. ábra. — V. Kaparóháló. B. Botló.

A marázshálóval való halászatnak a Gyilkostón dívó neme az, a mely majdnem azonos a Szegeden dívóval; lényeges különbséget csak a háló maga alkot, amennyiben amaz háromsoros, emez pedig csak egysoros.

A keresőhalászatnak rangszerint is utolsó szerszáma a *kaparóháló*, a palóctság »*kutyamászója*»; a Bódva-halász száján »*varsaháló*».

A magyarság partról, a palóctság »*pannalról*» vetegeti.

Az a halász, a ki a kaparóhálóval keresi a halászszerencsét, a valóságos istenadták közé tartozik; elmondhatja magáról, hogy »szegény embert az ág is húzza».

Szerszámja egy zsákalakú háló (215. ábra, V), mely patkóalakú kávéra van vonva; ez a káva a rúd ágasához van kötve, még pedig

feje részén, a lábrészéről pedig tartómadzagok feszülnek. Ilyenformán a háló szája a halász felé tátong. A rúd 3—4 méter hosszú.

A halász kiválogatja a partnak azt a részét, a hol a víz fenéke tiszta és lankásan mélyedő s jó messzire veti be a hálót, azután pedig, mintha gereblyélne, úgy húzza a pattra, tehát magafelé halászik.

Rendszerint csak apró kűszhal és keszeg a sovány préda, mely nem igen terheli azt a foltos vászontarisnyát — ha van; mert a *kaparó-halász* akárhányszor csak úgy az inge hasítékjába csúsztatja a szerencsését.

A Bódva-halásznak — Szendrő táján — ebben is bizonyos eredetisége van, amennyiben hálója szakasztott ilyen szerkezetű ugyan, de nagyon öblös; el is nevezi *varsahálónak*.

A szendrei varsahálónak járuléka azután a *bottló* (215. ábra, B) egy 3—4 méter hosszú rúd, melynek vastagabb végére rendszerint valami ócska bőrdarab van rászegezve.*

A halász fölkeresi, rendszeren másod- vagy harmadmagával, a Bódva csöndesfolyású, bokros helyeit, leginkább azokat, a hol a fűbokrok a vízbe nyomulnak; beveti a varsahálót úgy, hogy szája a bokor felé áll s ekkor a czimborák a botlókkal jól megdöfögetik a bokor vízalatti tövét, gyökérzetét, hogy a halat a hálóba beriaszszak.

Ezt a nevezetes műveletet azután «*bottlólásnak*» nevezik, mely lényege és szerszáma szerint szakasztott az, a mi a székelység «*göbülése*» s a bodrogköziek «*zurbolása*».

Ez a magyar népies keresőhalászatnak a foglalatja.

VII. VETŐ HALÁSZAT.

AZ AMFIBLESZTRON.

A *vetőhálóval* való halászat a történeti halászati módok között a régiek közé tartozik, a mint ezt már az ősi elemekről szóló fejezetben ki is mutattuk.

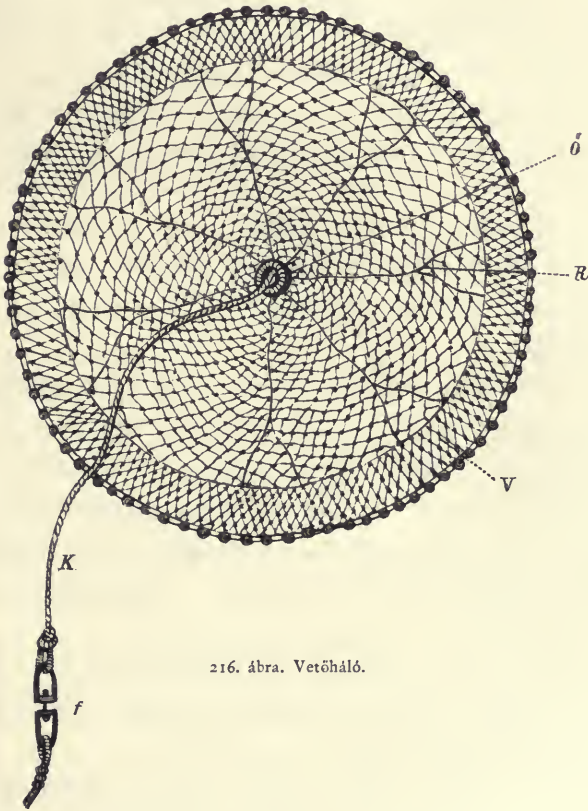
A tudományos közfelfogás az, hogy a kerek vetőháló, mely eldobva, ránczosan összeesik, azonos a görög amfiblesztronnal, mely

* Azonos a zurbolófával, göbülővel, buklóval. L. azokat.

szó a görögben ruhát és hálót is jelent, a mivel azután e hálónak magyar elnevezései is találunk, amennyiben neve vidékek szerint: pendely-, pöndöly-, péntő-, szoknya- és rokolya-háló.

A halászság csak ritkán mondja vetőhálónak.

Magyar földön a vetőhálónak két formája dívik, u. m. a keleti és a nyugoti forma; s van ezeken kívül egy változat is, a melyet a magyarság a «rác» jelzővel szokott ellátni.

216. ábra. Vetőháló.

A keleti forma az, a melyet az ősi elemek néprajzi vonatkozású szerszámai között tárgyaltunk, mint olyat, a mely a Kaspitenger mellékén dívik, nálunk az Olt és a Berettyó mentén él s arról nevezetes, hogy csak összeesik, tehát inakkal össze nem húzható; a hal ennél fogva a háló szélén levő zacskókban, az u. n. *varsákban* fogódzik meg, a melyek ráklábra kötött *őrmadzagokkal* vannak felszerelve.

A nyugoti forma, mely a Tisza mentén, a Dunánál, a Sión dívik,

fel van hozva és le van írva a német és francia halászati művekben is; rajzát a 216. ábrán látjuk.

Legszélén van az ólmos ina (V), melyen a lyukasztott ólomgolyók gyöngyszerűen sorakoznak; közepén van a *karika* (Ö), a melyen át a *tartókötel* (K) szolgál. A tartókötelen vas *forgó* van (f), mely arra való, hogy a pöndörítve röpülő háló a tartókötelet össze ne sodorhassa. Ez a tartókötel inakra oszlik, a melyek csillagsugárszerűen szétfutva, az ólmos ínhoz vannak kötve, sokszor ráklábra oszolván (R).

Minthogy a tartókötel illetőleg inai, a karikán át szabadon mozognak, az elvetett háló körtvealakra húzható össze.

A *pöndörős* vagy *vetőhalász* a folyóparton haladva, a vizek hirtelesen bemélyedő részét keresi föl; alkalmas helyen megállapodik, a tartókötelet balkeze csuklójára hurkolja s e kézben karikára össze-feji; azután úgy veti a hálót bal vállára, hogy a karika a vállán van, az *ólmos in* pedig köpenyszerűen feszíti a hálót; erre a jobb kézzel megfogja az ólmos inat, egy darabját foga közé szorítja, mire hirtelen sarkon fordul.

A háló ólmos ina a sebes fordulás következtében sodrásba kerül s a háló tányéralakra nyílik; a halász e dolgot úgy intézi, hogy a háló fordulás közben el is röpül s egész lapjával a vízre zuhan.

Természetes, hogy az a rengeteg ólom nagy sebességgel víz alá ragadja a hálót s mikor az ólmos ín a víz fenekét éri, a háló boglyaszerűen áll a vízben, leborítván a halat, a mely azon a ponton tartózkodott.

Mihelyt már most a halász a tartókötelet húzni kezdi, az inak összehúzzák az ólmos inat, a háló tehát körtealakú zacskóvá változik s az alatta lévő hal fogva van.

Ez a hálóvetés nagy gyakorlottságot kíván; s ez a magyar *pöndörösnél* meg is van. Nem egyszer láttam, hogy a halász pipáló halat vett észre s hibátlanul rádobta hálóját.

Az inakra járó *vetőháló* átlag véve 2—2,5 méter átmérőjű. Akad olyan halász is, a ki — különösen magas parton — vállára sem veszi, hanem ránczokba szedi s egy fordulóval el tudja vetni.

A Dunán dívó úgynevezett *rác* *pendelyháló*nak se összehúzó ina, se varsája nincs. Átmérője 5—6 méter; van *tartókötele* és ólmos ina. Ezt a hálót, nagy terjedelme miatt, nem lehet vetni.

A rácz pendelyhálót csónakra rakják úgy, hogy ólmos inának fele a csónak peremén átcsüng, a másik fele pedig a csónak fenekén van; kezeli pedig két ember.

Beeveznek a folyóba; mély helyre érve, a csónakot keresztbe állítják a folyással; ekkor az egyik halász a csónak orrán, a másik a farán foglal helyet; bevetik a vízbe a háló inának átcsüngő részét s minthogy a víz a csónakot viszi, gyorsan utána vetegetik az ólmosin többi részét is.

Itt tehát a víz folyása teríti ki a hálót, mely rendszeren kissé egyenetlenül süllyed a víz alá; ólmos ina a mélységben összecsap s a háló, hólyagszerű burokká alakulva, elfogja a halat.

A halászat e nemének képe, mely a legvonzóbbak közé tartozik, a magyar halászeletről szóló fejezetek között foglal helyet.

VIII. TAPOGATÓ HALÁSZAT.

A *tapogatóhalászat* két részre osztható: arra, a mely minden bizonynyal a legősibb halászati módok közé tartozik; és arra, a mely még fejlődőfélben van ma is.

Az igazán *tapogató* az ősrégi forma; az újabb módot inkább borítónak lehetne nevezni, aminthogy igaz, hogy az utóbbinak szerszámát némely vidéken *borítónak* nevezik is.

Az ember legrégibb szerszáma minden esetre a két keze, melynek bámulatos szerkezete még ma is — sőt ma nagyobb mértékben mint valaha — oly műveleteket visz véghez, a melyeket semminémű szerszámmal véghezvinni, pótolni nem lehet.

Ez a pótolhatatlanság egyfelől a kéz művi szerkezetében rejlik; ez pedig — másfelől — fokozódik azáltal, hogy a kéz művi szerkezete a tapintás érzékével is kapcsolatos.

Az emberi kéznek e két tulajdonsága úgyszólván segíti egymást. A tapintás és a hozzá illeszkedő kézmozdulat sokszor ösztönszerű cselekvésnek látszik; pedig rendszerint tudatos, az akaratnak a kifolyása; ezt különösen a hal kitapogatásánál tapasztalhatjuk.

A tapogatóhalász meglábolja a vizet, — rendszerint a köves, gyökeres és padmalyos helyeket, a hol a hal bujkálni szeret; — óvatosan s mind a két kezével belényúl a víz alá, még pedig úgy, hogy

a kézzel mindig víz mentén keres. Ez a víz mentén való keresésnek leglényegesebb mozzanata, mert a kéz víz mentén és símogatva érinti a halat, a hal pedig a kéz símogatását a víz folyásával téveszti össze. A mikor a halász így a hal állását kitudta, mind a két oldalát enyhén símogatja s újjait begömbítve azon van, hogy a kopótyú táját kiérezze.

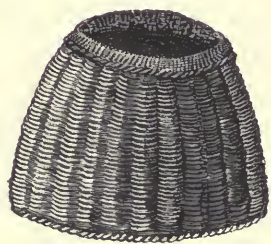
A símogatás közben a halászember arcza merő feszült figyelem.

A mikor a halász a kopótyú tájával tisztában van, egyszerre jobb keze hüvelyk- és mutatóujjával körülfogja a hal nyakát, bal kezével pedig derékon ragadja meg, hogy a csapkolódást mérsékelje; — ekkor kiemeli.

Így bánik el a nagyocska hallal; de meg tudja fogni az apraját, sőt még az ügyes és rendkívül síkos csíkféléket, nevezetesen a kövi csíkot is, a melyet a kavicsok között folytatott ügyes tapogatással a markába szöktet, kavicsostól kiemel s a kezeügyében tartott csuporba eresztget.

A művelet egyszerűsége maga tanúskodik e halászati mód ősi volta mellett.

A *borítóhalászat* annyiban tapogató is, amennyiben a halász nem szemre, hanem véletlenre folytatja; szerszámjával majd ide, majd oda borít, a halat pedig a szerszámba való ütődésről érzi meg.

217. ábra. Magyar tapogató.

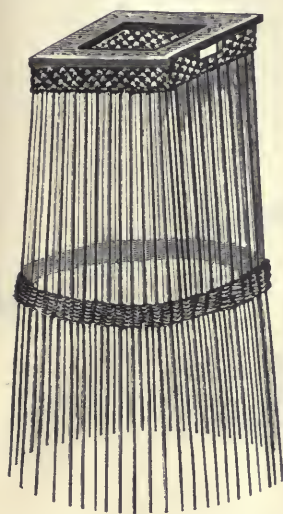
A tapogató szerszám kétféle: u. m. a nyél nélkül való és a nyeles; az előbbi a kezdetlegesebb s mindenütt található; MAGYAR LÁSZLÓ jeles Afrika-utazónk «*ginda*» név alatt Bihéből is említi s kiemeli, hogy a mi *tapogatónkkal* azonos.

A magyarság legegyszerűbb tapogatója (217. ábra) fűz vesszőből való, tömött fonású és fenék nélküli kas, mely akár csirkeborítónak is használható.

Egészben petrenczealakú, felül szűkebb, alul öblös. A tapogató-halászság leginkább a tavaszi áradásokon s azokban a pocsolyákban használja, a melyek az áradás után mélyebb fekvésű helyeken maradoznak s a melyekben rendszeren sok hal benszorúl. Legalkalmasabb az a víz, a mely csak térdig ér, mert mélyebb vízben megúszik a tapogató s ekkor bajos fenékig leszorítani.

A halász begázol a vízbe, két kezével megragadja a tapogató felső peremét s azután, karjait a mennyire csak lehet előre nyujtva, hirtelen leszorítja a tapogatót a víz fenekéhez. Ha halat borított, a hal belütdök a tapogató oldalába, a mit a halász megérez; ekkor jobb kezével belényül a felső nyíláson s kiszedi a prédát.

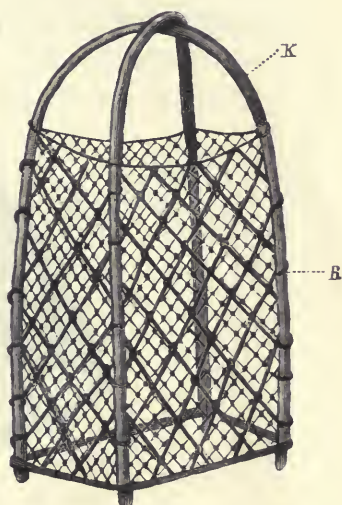
Nagyon érdekes látvány az, a midön ilyen tapogatós avval a sajátyszerű hirtelenséggel majd ide, majd oda állítgatja tapogatóját s minden állítás után, figyelő arcot vágva, egy kicsit várakozik, lesve, nem ütődik-e a hal a szerszámba.

218. ábra. Tapogató az Ecsedi láp vidékéről.

219. ábra. Kávás tapogató.

220. Szegedvidéki kávás tapogató.

Ennek a fűz vesszőből fonott tapogatónak azután vidékszerint sokféle változatai vannak, a melyek között a legszebb az, mely az Ecsedi láp vidékén, különösen Börvely faluban dívik (218. ábra).

Ennek a tapogatónak felső nyílását négyszögű tölgyfakeret alkotja, a melybe válogatott, erős vesszők szolgálnak; a vesszőket a keret alatt szép fonatú korcz köti össze, a melyben kétfelől a kéz számára *hagyás* van; a tapogató derekán ismét szép fonatú *korcz* fut körül, mely a vesszőket kör formára sorakoztatja. Legtöbbször még az alsó szélén is van korczfonás, mely a tapogatót szilárdítja, mert a vesszők kitördelését lehetetlenné teszi. A Szernye tájain — nevezetesen Derczenben — dívó tapogató egészen hasonlít az előbbihez,

de felső kerete kerek s így az egész szerszám harangalakú, holott a börvelyi forma felül négyszögletes s alsó öble felé kerekbe megyen által.

A Tisza derekán, Szeged, Csongrád táján — lehet más pontokon is — a vesszőből fonott tapogató letünő félben van. Itt négyágú kávára feszített hálót alkotja meg a tapogatót, a mint ezt a 219. ábra mutatja.

A káváás tapogató azután, épen úgy mint a vesszőből fonott, vidék szerint és kivált alak szerint különböző; így a Drávafokon, Kopácsi körül nyolczas a kávája s az egész tapogató alig mélyebb egy régibb időbeli esőernyőnél.

221. ábra. Borító Velencei tó körül.

Vége Szeged táján, a Gyevi fokon (Algyő), a tapogatónak legfejlettebb alakjára akadtam, mely a szerfölött ügyes szegedi halászságnak mai korabeli találmánya.

Ez a tapogató (220. ábra) a háromsoros hálórendszerre van fogva, a mennyiben két tükrőháló közt finom, laza léhesháló található.

Könnyen érthetjük, hogy a *borított hal* ebben a furfangos szerkezetben úgy nyaklik, a mint ezt a kecsgehálónál, meg a székely marázahálónál is bőven megismertük. Itt a halász bátran kiemelheti a tapogatót s nem szükséges, hogy a borított halat kezével hajhászsa.

A míg a fonott és az egyszerű hálóból alkotott tapogatók legfeljebb kötésig érők s átmérőjük alul ritkán éri el az egy métert, addig az algyevi tükrös tapogató vállig ér és terjedelmesebb is.

A tapogató legközelebbi rokona a *borító*, vagy — fehérmegyei tájszólás szerint — *burettó* (221. ábra).

Ez majdnem félgömbös harangalakú s szépen egyesített nyolczas kávára feszített hálóból való, felül megfelelő nyilással; ezen át egy nem egészen két méter hosszú rúd van kötve, mely nyélnek szolgál. Világosan látható, hogy ez tulajdonképen az ősi tapogatónak fejlett formája; s bár kezelése kissé több erőt kíván, ez elenyészik avval a haszonnal szemben, a mely a nyél hosszóságában rejlik. A halász evvel a borítóval kevésbé riasztja a halat, mint a nyél nélkül való tapogatóval, a melyet csak kar-távolságnyra állíthat be a vízbe, holott a nyeles borítót, lábaitól számítva, közel három méterre vetheti be, tehát biztosabban lepi meg a halat.

222. ábra. Fertővidéki tapogató.

Érdekes jelenség, hogy a tapogatónak e fejlett formájával leginkább oly tóságok körül találkozunk, a melyeknek nagy kiterjedésű szélvizeik vannak, a hol tehát a halászatnak ez a neme már a természeti állapotoknál fogva is jelentőséggel bír. Így a 221. ábrán bemutatott borító a Velencei tó körül használatos; az ellenben, a melylyel a tapogató-halászat tárgyalsát berekesztjük s a mely válogatott vesszőkből való (222. ábra), a Fertő magyar halászságánál dívik.

IX. HUROKVETŐ HALÁSZAT.

Itt ismét oly szerszámmal van dolgunk, a mely egyszerűségével szinte reákényszerít, hogy őskorinak vegyük.

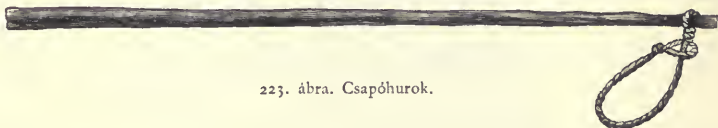
Ez a szerszám a *csapóhurok* (223. ábra), mely jobbra gyerek-

szerszám ugyan, de Győr táján — kivált Pinnyéden — halászember kezén is megfordúl.

Ehhez nem kell egyéb, mint egy könnyű, két vagy harmadfél méter hosszú bot — legtöbbször a népszerű «babkaró» is megteszi —, a melynek végébe a válogatott lószőrből sodrott, 10—15 cm. nyílású hurok van kötve. Ez a szerszám kizárólagosan csukára való s a hirhedt rablóhal természetéhez van alkalmazva.

A csuka t. i. megfekszik, azaz sokszor órán át is veszteg áll fejjel víz ellenében, közel a víz színéhez s lesi a prédát; ebben a megfekvésben oly makacs, hogy a parton megjelenő embertől sem riad meg.

A csapóhurok a halnak e tulajdonságára van alapítva s a halász így jár el: Mihelyt a halat észreveszi, jóval a hal feje előtt beereszti a hurkot a vízbe s a víz folyását felhasználva, azon van, hogy a hurkot a hal feje tövére usztassa; ekkor hirtelen megrántja a botot, a hurok a kopótyú táján összeszorúl s a hal kivethető. Ha a csuka egy-

223. ábra. Csapóhurok.

szer megfeküdt, húszszor, harminczszor lehet a hurokkal elhibázni a nélkül, hogy megriadna.

A csukának csapóhurokkal való halászása Európa nyugatán is el van terjedve — Németországban az u. n. «Hechtschleifen» — s a tudományban érvényes közfelfogás szerint a legősibb halászati módok közé tartozik.

X. SZIGONYOS HALÁSZAT.

A magyarság szigonyos halászata teljesen megérdemli, hogy e könyvben tüzetesen tárgyalassék. Nemcsak fogás szerint való különfélesége, hanem a szigony nagy változatossága — legfőképen azonban az körülmény teszi érdekessé a tárgyalásra, hogy a halászatnak ez a neme határozottan leáldozó félben van.

Sok vidéken immáron csak igen öreg halász emlékezik a szigonyra. A vizek megváltoztak s ezen a soron kimaradtak a szerszámok is. Nem egy vidéken — így a Balaton melléken — a szigonynyal

való halászat szigorúan — és helyesen is — el van tiltva; a szerszám itt csak a merészebb halász padlásán bujkál — a fedél nádjában —, eszi a rozsdá; meg is eszi lassanként.

Tápé ősi hospeseinek ivadéka — a legvénebb — csak kegyeletből őrizte meg öregapja szigonyát és vágóhorgát.

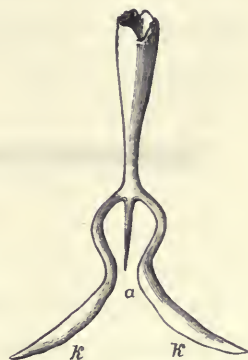
Már pedig úgy e könyvnek őstörténeti, valamint a szerszámok ősi elemeiről szóló részéből is tudjuk, hogy a szigony mindenképen érdekes, tanulságos szerszám; sőt az ősrégészet mai állása szerint — BOYD-DAWKINS nyomán — az ember kezében a legrégebb halászó szerszám.

A szigonyok népies alakjai meglehetősen teljesen, tudtom szerint csupán Angolországból ismeretesek, hol összegyűjtésükre az első halászati kiállítások adták meg az alkalmat. Ekkor tűnt ki, hogy az alak roppantúl változik s még egyazon vidék, illetőleg vízmelék sem bír egységes szigonnyal, úgyannyira, hogy a szemlélőnek úgy rémlett, mintha e szerszámnál minden egyes halász belátása és ízlése döntött volna.

Az ágak számában, a szakák alakjában, egymásközötti viszonyában, az egész szerszám formájában nagy eltérés mutatkozott akkor is, ha a szerszám egy és ugyanazon halfajra, pld. a lazacra való volt.

Berlin muzeumában,* mely halászati szerszámok dolgában a legzadagabbnak van elismerve, még a régibb vaskorból származó szigonyok is roppantúl eltérők s az egységes alak csak akkor jelentkezik, a mikor a halfaj természete kényszerítő befolyást gyakorol a szerszámmra.

Ilyen egységes alak az angolnára való vasszigony (224. ábra, Lübbesee, állítólag ó-wend), melynek szerkezete valóban a halfaj tulajdonságából folyik. A rendkívül síkos, kígyótestű, hajlékony halat csak ez a szigony szúrja biztosan, mert a hal a két kés (*kk*) közé jutva, épen gerinczével kerül a szűrő ág (*a*) alá s nem térhetvén ki a kések között, bizton áldozatul esik.

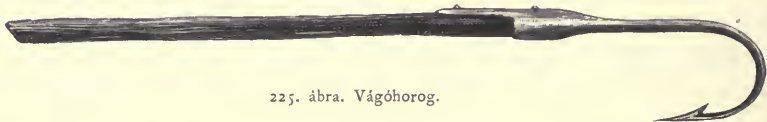
224. ábra. Vasszigony angolnára.

* Märkisches Museum der Stadt Berlin etc.

A hol nem ez a viszony, ott a szigony ág és alak szerint nagyon ingadozik; de sőt még a nyélre való megerősítési mód sem állandó; némelyiknél makkra járó — mint ezt az ősi elemekben többszörösen is megismertük —, némelyiknél éppen csak szegezhető, vagy köpüs.

A magyarság szigonyai, noha az alak, az ágak száma és hossza, a szakák, végre a megerősítés módja szerint nagyon változók, mégis — aránylag igen kevés kivétellel — kimívelt szerszámok; s ez mindenestre bizonyosága annak, hogy a szigonyos halászat a magyarságnak régi idők óta kedvelt halászati módja volt.

Mint tudjuk, a magyarságnak központi telepein, tehát leginkább a Tisza derekán, s innen a Maros és Körös alsó folyásán is, kizárólagosan a kétágú szigony dívik,* melynek szakái nem hegyesek, hanem az emberi újj körméhez hasonlók. Magában ez az egy körülmény nagyon fontos, mert a szerszám kimívelt volta mellett tanúskodik. A hegyes szaka, a hal testébe beverve, *hasít* is s ugyanazon a hasítá-

225. ábra. Vágóhorog.

son könnyen ki is szakadhat; holott a körömszerű *sztétolja* a húst, mely a szaka mögött ismét összehúzódik s így a kiszakadást nehezíti, annyal is inkább, minthogy a körömszerű szaka nem is hasíthat.

Ennek a legmagyarabb, rendesen igen hatalmas vasnak, a melylyel a Tisza halásza régenten 3—4 mázsás harcsát sujtott vagy megdobott, mindig volt egy járulékos szerszáma, a melynek nyomát más népek ismertetett halászatában hiába kerestem; ez a *vágóhorog* (225. ábra).

Ez a vágóhorog egy 3—4 méteres rúdon köpüre erősített, hatalmas és szakás vaskampó, mely arra való volt, hogy a halásznak a szigonynyal megdobott nagy harcsával való küzdelmében segítségére legyen.

A szigony t. i. a halat mindig hátba találja; de ha a hal nagyon erős volt, a kiemeléskor, vagy tovairamodásnál a legjobb szigonyból

* Lásd az ősi elemek között.

is könnyen kiszakadhatott; hogy ez be ne következzen, a halász a vágóhoroggal a hal alá nyúlt s ezt a hasába vágta, így a hal háta és hasa felől volt meg ragadva s többé nem menekülhetett, ha mindjárt órákon át folytatta is a harcot szabadságáért. Ezt a halászati életképekben még közelebről is látni fogjuk.

Ezenkívül megismerkedtünk Keszthely szigonyaival, a melyek nagyon kimivelt három- és négyágú rendszer mellett, megerősítés tekintetében a bronzkorba, részben a régibb vaskorba vágnak vissza,* s ebben az egy tekintetben megegyeznek egy Berlinben őrzött vasszigonnyal, mely Spandau környékén találtatott; ez állítólag ó-wend, azonban igen egyenetlen, durva munka, különböző hosszúságú ágakkal, otromba szakákkal.

Ezek után megismerkedtünk még a Bódva mentén dívó *nyakló szigonyokkal* is, a melyek az eddigi kutatások szerint egyedül állanak, szerkezet szerint pedig a kőkorszakig érnek; a Vág menti *galóczy-szigonnyal*, mely a svájci czölöpépítmények némely vas szigonyával egyezik; végre a Kun-Szent-Márton táján dívó magyar *dárdaszigonnyal*, melynek megerősítési módja bronzkori.**

Már magában ezek, a messze multakba visszavágó törzsformák is reáirányozzák figyelmünket a magyar szigonyos halászatra s ösztönöznek, hogy azt osztályozva szemléljük. Ám lássuk csoportjait.

A magyar szigonyos halászat vagy: 1. *szemre*, vagy 2. *vaktában* üzve dívik.

Szemre való szigonyozás az, mikor a halász tiszta, átlátszó vízben szemével keresi meg a halat, megcélozza a szigonnyal s így ejti hatalmába.

A *vaktában való szigonyozás* az, mikor a halász zavaros, nem átlátszó vizekben, oly helyeken, a hol a hal szeret tartózkodni, csakúgy taláalomra szúr.

De szemre szigonyoz akkor is, a mikor — pld. ívás idején — a hal a különben zavaros víz sekély helyeit keresi fel s a víz mozgása által árúlja el jelenlétét.

És vaktában szigonyoz akkor is, a mikor a víz különben tiszta, de mélységénél fogva sötét.

* Lásd az ősi elemek között.

** U. o.

Az egyes szigonyoknál ezt külön jelöljük meg.

Ágak szerint van a magyarság kezén az egyágú szigonytól — *dárdaszigony* — kezdve a nyolczágúig, tehát 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 ágú szigony.

Az ágak elrendezésére, állására és egymásközötti arányára nézve vagy *szúró a szigony*, mikor az ágak egyformán hosszú s a nyél tengelyével párosvonalban meredeznek; vagy *kerítő a szigony*, mikor meredezés mellett, középső ága vagy ágai a szélsőknél rövidebbek, tehát a hal testét szúrásakor körül fogják; vagy *oldalt vágó szigony*, a mikor ágai a nyél tengelyétől elhajolnak; vagy *nyakló a szigony*, a mikor nem szúrásra, hanem a halnak az ágak közé való beszorítására van szerkesztve; vagy végre *tűző a szigony*, a mikor ágai nem egy síkba esnek, hanem kettesével s keresztbe szembeállanak.

226. ábra a székely-, b Bodvamenti dárdaszigony.

És most áttérhetünk a szigonyoknak egyenként való ismertetésére, megkezdvén a sort a dárdaszigonyokkal.

Legelől jár a Kun-Szent-Márton táján dívó bronzkori megerősítésű dárdaszigony, a melyet az ősi elemekben már be is mutattunk.

Ennek vasa közel méternyi, nyele 3—4 méter hosszú. Ezt a szigonyt vaktában, és sokszorosan inkább a halnak a gyökeres helyekből való kizavarására használják, mi közben megtörténik, hogy a dárdaszigony csupa véletlenségből egy-egy derék harcsát, csukát vagy pontyot fel is nyársal.

Ennek legközelebbi rokona a *székely dárdaszigony* (226. ábra a), melynek nyele csak 2 méternyi. Ez a dárdaszigony pisztrángra és pérhalra való; hegye és szakája gondosan ki van élezve, hogy a síkos, ovatos és fúrge halat biztosan átjárja.

Késő ősszel, a mikor a pisztráng, és kora tavasszal, a midőn a pérhal ívik, elindul a székely szigonyos másodmagával a sötét éjszakába; az egyik viszi a szigonyt, a másik a *világlót* a hátán és nyálábra kötve, vagy a *tidót* tarisznyában.

A *világító* vékonyra hasgatott vörösfenyőből van kötözve, lángra jó világosságot terjeszt s a fa szürkességénél fogva nem is alszik el könnyen. A mint égés közben szenesedik, a székely kőhöz, fatörzshöz csapdossa, hogy a szene lehulljon, lángja föléledjen. Az éj sötétjében, komor fenyvesben vagy sziklaszorosokban elragadóan szép látomány ez.

A *tidó* (227. ábra) a nyírfa zsíros kérgéből van sodorva, rendszeren öregarasnyi hosszúságú, kiválóan vigan lángol és világít.

Az így felszerelt atyafiak gázolva haladnak a patakban, mindig víz ellenében, mert a nemes hal is így áll fejével; tehát hátulról közelítik s azonkívül mindig tiszta vízbe tekinthetnek, mert a lépés által felkavart, zavaros víz a már meghalászott rész felé folyik.

A világító lesi komájának minden mozdulatát s ahhoz alkalmazkodik — megmegáll, újra indul.

A másik *dárdaszigony* (226. ábra *b*) a Bódva mentén úri halászoknál dívik, kik a kora tavaszi kiöntéseken, kivált akkor, a midőn hirtelen fagyok állanak be s a kiöntést olyan átlátszó jég borítja, a melyen a csukát, harcsát meg lehet látni, kiszállanak s az ívó és kóborló nagyobb halat a jegen át dárdázzák.

A jégnek csak olyannak szabad lenni, hogy az embert épen — ha kissé ropogva is — elbirja, hogy a hegyes dárdaszigony könnyen lyukaszthassa.

A szigonyos itt egy élettani törvényre számít, t. i. arra, hogy a hal reászorúl oly vízre, mely a levegővel érintkezik s minthogy az összefüggő jégkéreg alatt csak ott ilyen a víz, a hol nagyobb levegőbuborékok támadtak — helyesebben szorultak — a jég alatt, a halak e buborékok mellett szeretnek veszteg állani, megfeküdni.

Ezekre, már a távolból is észrevehető buborékokra ügyel a halász, mert itt találja meg biztosan a prédát.*

Megjegyzem, hogy ez úri szigonyt csak rajzból ismerem.

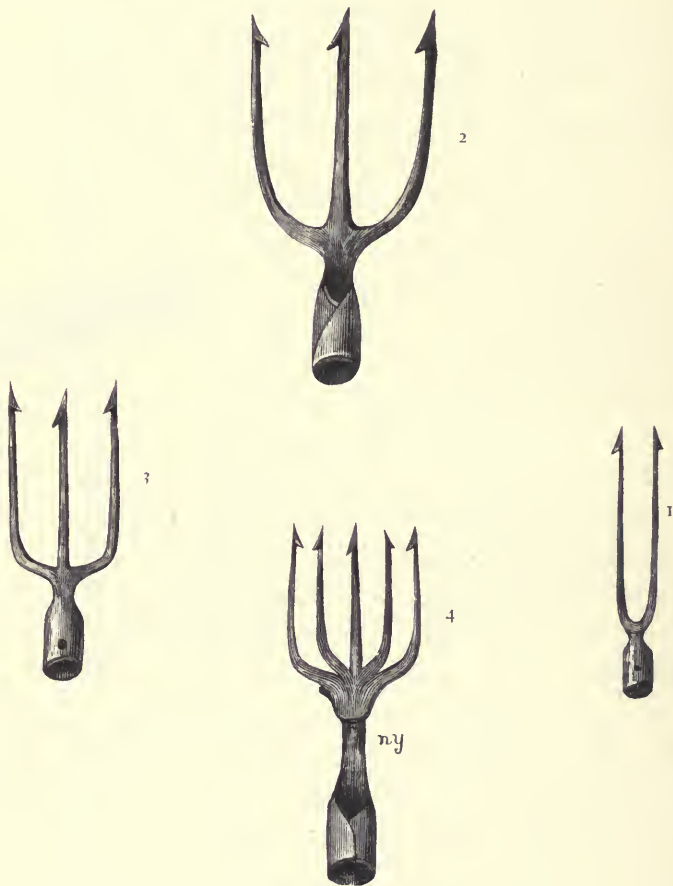
Az imént leírt dárdaszigonyok a megerősítés tekintetében köpüsök. Vegyük immár elő a többágú szigonyokat.

227. ábra. A tidó.

* Lásd egyszersmind «Jegeshalászat» «dorongálás» alatt.

A Tiszán kutatva, meglepett, hogy Szolnokon nem két-, hanem háromágú szigonyra találtam, még pedig a háromágúnak *kerítő* és *szűrő* alakjára. Ez a jelenség a szerszámok néprajzi értékére nézve igen tanulságos. A halászok váltig erősködtek, hogy szerszámjaik magyarok, de én az ellenkezőt állítottam, magyar-svábnak tekintetem és győztem is.

228. ábra. Szigonyok.

Szolnokon czéhes volt a halászság, a minek a központi telepeken nyoma sincsen; a megmaradt czéhkönyvből pedig kitűnt, hogy a szolnoki halászság között régente csupa német név uralkodott, pld.: Wieser, Krotz, Hessperger, Svajger, Rottenfuss s csak későbbben vegyül közéjük kevés magyarság is, mint: Farkas, Tóth, Szabó.

Sőt a német és tót név ma is előfordúl, még pedig az apáról fiúra szálló halászságnál, ezért háromágú ott a szigony. De az is igaz, hogy 1820-ig menve vissza, a szolnoki németnevű halászság már magyar nyelven vezette jegyzőkönyveit, számadásait.

Ez a szolnoki *háromágú szigony*nak a megfejtése s az igazi magyar szigony kétágú voltának bizonyítása.

A 228. ábrán (1) Körös-Tarcsáról való új szigony, kétágú törzsökös magyar forma, rendszeren igen hosszú nyelven; sokszorosan télen lékeken át vaktában való szúrásra használják; főképen a Körös örvényes helyein, a hol a halak seregekbe verődve szoktak megfeküdni.

Ugyanezen ábra 2. száma Szolnokról való háromágú szűrő szigonyt ábrázol; hatalmas vas, a lapban ellentétes állású, éles szakákkal. A 3. szintén Szolnokról való háromágú kerítő szigony; azért kerítő, mert középső ága a két szélsőnél rövidebb.

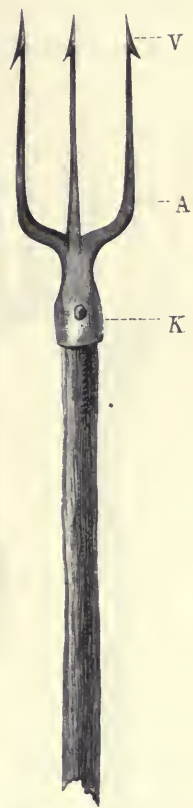
A 4. számú Tihanyból való ötös, mely azonban eredetileg hetes szűrő szigony volt. Mint látjuk, ez a szigony merőben elűt a Keszthelyen dívótól, mert *nyaka* (ny) hosszú és *köpübe* végződik, holott a keszthelyiek megerősítési módja *makkos*. Ezzel a hatalmas vassal, mely 2,5—3 méteres nyelre van ráverve, az ívó csukát, pontyot és harcsát szigonyozzák a szélvizekben, tehát szemre.

A 229. ábrán lerajzolt hármás szűrő szigony Kraszna menti; Kis-Majtényből való, a hol a Kraszna az Ecsedi lápba enyészik el.

Mesterszava a következő: *K*, *köpüje*; *A*, *ága*; *V*, *visszája*; van *nyele*, rendszeren 3 méteres; *köpüjén szegező lika*.

Erős vas, a melylyel a Kraszna-halász leginkább a part alatt, tehát padmalyos helyeken, vaktában szurkál.

Kis-Majtény igazi halászfészek, sok eredeti szerszámmal, a melyre még rátalálunk; a *bárkarakodó* helyen, egy hatalmas fűzesben, mindig

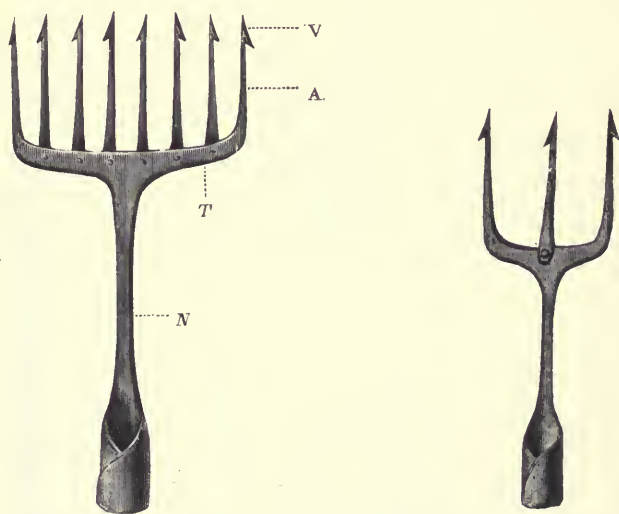
229. ábra. Hármás szűrőszigony.

készen áll a szigony is, mert még nincsen eltiltva; pedig ritka hely az manapság, a melyen a szigony még nem bujkál.

Innen ismét a Balatonhoz kell visszatérnünk, hogy az ősinek be-
vehető halászság szigonyait megismerhessük.

Az eddig leírt szigonyok mind vagy egy darabból valók, vagy szilárd forrasztású szerszámok voltak; a Balaton mentében Kenessén akadunk először *szezes szűrő szigonyokra*, a melyek ezenkívül még forma tekintetében is törzsökösök.

A mi ezeket a szigonyokat leginkább jellemzi, az a hosszú nyak,

230. ábra. Nyolczas és hármasszigony.
Balaton.

a keszthelyiektől elütő köpüs megerősítés és a közbülső ágaknak a *tartó vashoz* való szegezése.

Az ágak száma 3-tól 8-ig terjed.

A 230. ábrán legelőbb is a nyolczas szigonyt látjuk, melynek mesterszavai következők: *K*, *küpű*; *N*, *nyak*; *T*, *tartóvas*; *A*, *ág*; *V*, *visszája*, néha «*viszja*».

A másik, hármasszigony, melynek mesterszava ugyanaz, a mi a nyolczasé.

A szakák a tartóvashoz keresztbe s felváltva erre-arra, tehát a szigony lapjában ellentétesen meredeznek és éleshegyesek.

Ezek a kimívelt szigonyok átlag 3 méteres nyelre vannak rászé-

gezve; ez a nyél a szigony lapjának megfelelően lapos; rendszeren fenyőlécből való, melynek épen csak élei vannak le gyalulva. Ez a lapos nyél azokat a szigonyokat jellemzi a melyekkel a halász nemcsak szúrja, hanem meg is dobja a halat.

A mikor t. i. mélyebb szélvizekben a nagy hal reászorúl eleven vízre — a mely a levegővel érintkezik —, felszáll, «pipál» és természetes, hogy azon a ponton a víz hullám karikákat hány; ezt a bődönhajón lassan evezgető halász gyakorlott szeme már messziről észre veszi s 6—8 méternyire közelít. Ekkor vízszintesen ragadja meg a szigonyt s úgy dobja el, hogy a nyél lapos oldalával megúszik és tovasíklék a vízszínen. Természetes, hogy a szigony súlya kissé a víz alá meríti a maga végét s így a vas a halat a víz alatt, rendszeren a hónaljszárnnyak táján éri.

Világos példája annak, hogy halászati tekintetben szomszédos helyek szigonyai elütő törzsalakot mutatnak, a Velencei tónál dívó *szűrő szigony* (231. ábra), melynek ágai szétmeredők. Ez a hatalmas szigony négyes és ötös, egy darabból való igen kimivelt kovácsmunka, éleshegyes, szembenálló szakákkal. Nevezetes, hogy igazi törzsformával van dolgunk, mely e tó körül minden ponton egyforma.

A Velencei tó halászása e szigonyt épen úgy, dobja is, szemre is szúr vele mint a Balatonmelléki; de éven át leginkább vaktában döfögeti a zombékok tövét, a hol a csuka megfekszik s a hova — közhit szerint — a nagy ponty eljárogat, hogy a nád édes gyökerét szopogassa.

A Velencei tó körül a szigony még nem bujkál; kedvelt szerszám, mely minden halászkunyhó táján kézügyben van.

A következő sorozatban vegyes alakú. részben mondva csinált szigonyokkal ismerkedünk meg.

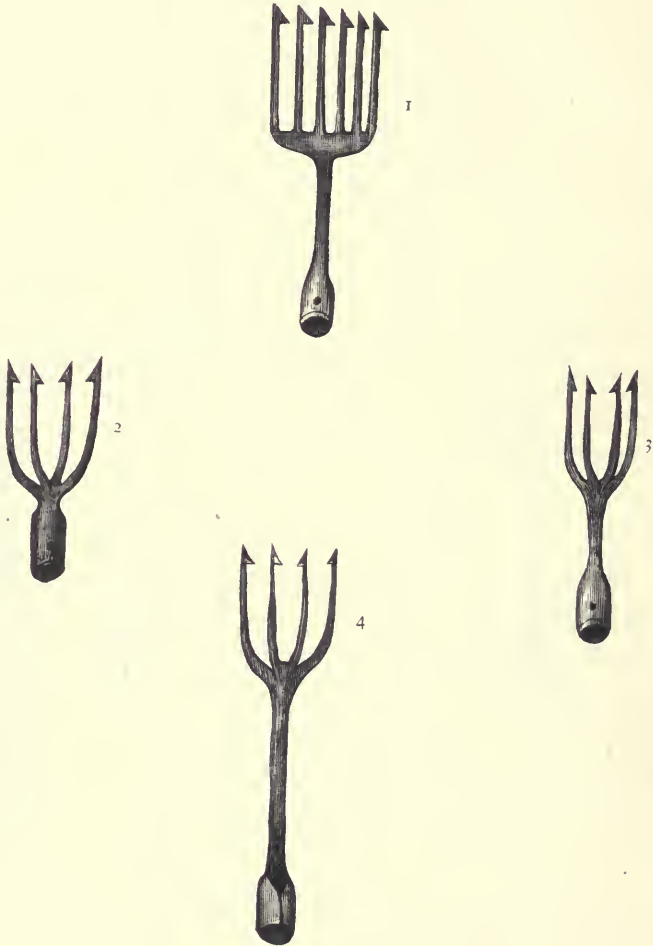
A mint már Szendrő tájáról megemlékeztünk «*üri szigonyról*», még pedig dárdaalakúról (226. ábra *b*), másutt is akad efféle; ezek a

231. ábra. Velencei szűrő szigony.

mondvacsinált szerszámok, a melyek alak és szerkezet szerint az úrhalász ízlésére s egyéni okoskodására vullanak.

Ilyen szigony a 232. ábrán 1, mely az Erdővidékről — Barótról — való. A szigony hatos, szűrő; de inkább ágainak sűrűségében, mint a

232. ábra. Szűrő szigonyok.

szakák elrendezésében rejlik az ő fogóssága. Szakái mind egy irányba s a szigony lapjába meredeznek.

Ezt a tulajdonságot a közhalászság szigonyán sohasem tapasztaljuk, mert valójában nem is okos; a közhalász szigonyán a szomszéd ágak szakái vagy szemben állanak egymással, vagy a szigony lapjából

egyik erre, a másik arra meredezik; könnyű belátni, hogy ezáltal mindenesetre megnövekszik a szigony fogóssága, mert a hánykolódó halat különböző irányok szerint tartja.

Már a Doroszlón — Bácsmegye — a Mosztongán halászó magyarság kezén levő négyes szigony szakái szemben állanak (2) s ez a helyes.

A Mosztonga szigonyosa hosszú, laposnyelű, finoman kiélezett szigonyát mindig a «*pípáló*» halra dobja; azért kizárólagosan erre, mert alig képzelhető víz, a melynek hala jobban rászorulna a víz eleven részére, tehát a felsőbb színre, mint a milyen épen a Mosztonga vize. Ez a víz alig lézeng, rendkívül hináros, hozzá széles vidék kender-áztatója s ezért a halat mindig a felszínre kergeti. A rozoga ladikján dobásra készen álló, élesen figyelő Mosztonga-szigonyos a szebb halászképek közé tartozik. A 4. számú szigony Balaton-melléki változat, melynél a *tartóvas* nincsen kifejlődve; ágai forrasztottak, nyaka hosszú, megerősítése köpüs; ez a forma leginkább Balatonfő körül akad.

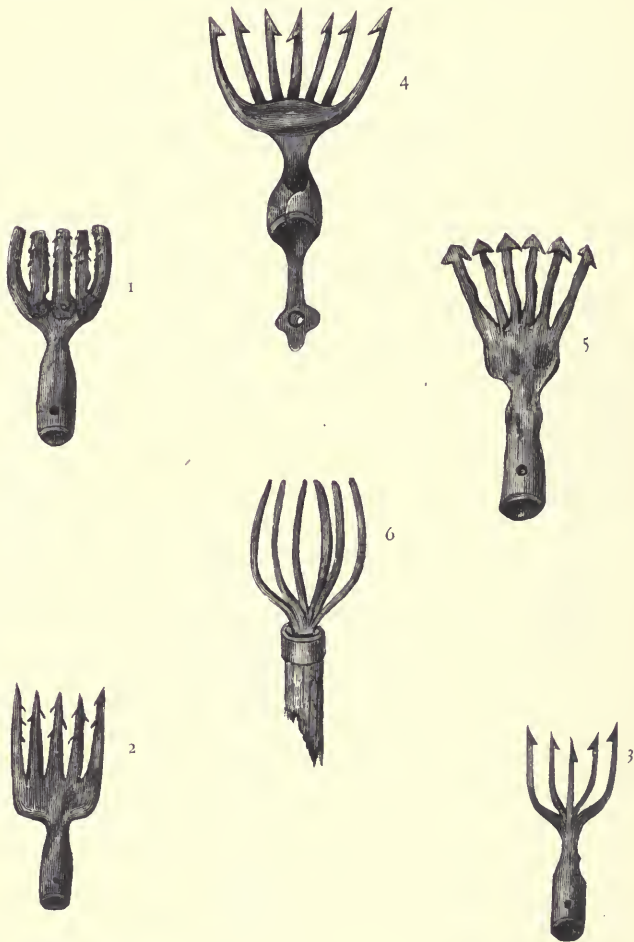
A leghosszabb nyakú, különben igen helyes szigony, Győr megye egyik legsajátságosabb halászfészkeében, Pinnyéden, dívik; négyágú s van egy nevezetes társa is, mely majd alább következik. Ez a Pinnyéd szigetségen fekszik, kerítőhálóin akad a legnagyobb és legformásabb halászkő, melylyel az ősi elemekben már megismerkedtünk.

A következő sorozat (233. ábra) a székelység szigonyait ábrázolja, melyek szerkezet szerint *nyaklók*, *kerítők* és *szűrők*, de a kerítő alakon kívül, mely az Olt alsóbb folyásán, úgylátszik, állandó törzsforma, egészben véve alak szerint ingadozó. E jelenségnek természetes oka az, hogy a hegyi vizek sem egyformák s így a szerszám azoknak helyi természete szerint fejlődik.

Már inkább nyakazó, mint nyakló szigony az 1. alatti, mely Egyházas-Oláhfaluban «*botosászó*» név alatt került meg; neve a botos kölönte nevű haltól ered, a melyre használják. A hal nagyfejű — békafejű, innen néhol «*békahal*» is — s a nép a csunya fejet itt-ott mérgesnek is tartja, tehát levágja. A botosászó halász azon van, hogy a halat nyakszirten üsse, a mikor a vésőszerű szigonyágak a fejét leroncsolják. A vas kicsiny, nyele 1,5 méter hosszú s minthogy a vas a patak kövein hamar tompul, a halász csak roncsolva ejti meg

prédáját. Az egyes ágak oldalt szakások, hogy a közéjük szoruló kis hal is rajtaveszítsen.

A 2. is *nyaklószigony*, Felső-Rákosról való s az Oltba szakadó pisztrángos patakokban szolgál; ágai laposság mellett hegyesek; de

233. ábra. A Székelység szigonyai.

minthogy a kavicsokon hamar tompúlnak, a halász a belső szakákba veti bizodalját s azon van, hogy a hal két ág közé kerüljön.

A 3. számú egy igazi ötös *kerítészigony* s Oltzsemről való. Középső ága a legrövidebb, szomszéd ágai hosszabbak, a szélsők a leghosszabbak, úgy, hogy az ágaktól megalkotott szigony éle félhold-

szerűen kávással így a hal hátát körül is fogja. Ezt a szigonyt szemre használják.

A 4. számú Csik-Madarasról való s igen szép hetes-szúrószigony; 2,5 méteres mogyorófa-nyélre van alkalmazva s leginkább a malomzúgókban, nagy göbékben szemre használják; ez téli szigonyozás szerszámja is, a mint azt később látni fogjuk.*

Az 5. számú szúrószigony Egyházas-Oláhfaluról való; közsé-kely eszejárása szerint készült. Hat ága két oldalt is szakás; de a szerszám igen tökéletlen; se nem szúró, se nem nyakló, inkább csak roncsoló.

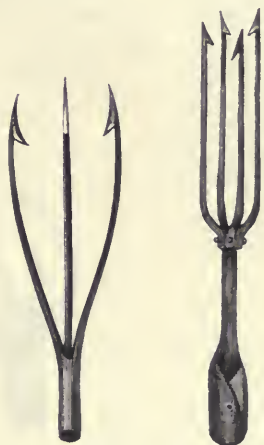
Az utolsó (6. számú) ismét inkább nyakló-, mint szúrószigony, Felső-Rákos-ról való s egyedüli nevezetessége az, hogy se köpüje, se makkja, hanem szögyszerűen van megerősítve; vagyis az 1,5 méteres nyelbe beverve, melyet a hasadás ellen egy karika biztosít.

Az eddig tárgyalt szigonyok, amennyiben egynél több ágúak, az ágak fekvése, illetőleg rendezése szerint egy lapot alkotnak, vagyis az ágak összesége egy élben áll.

A tűzőszigony, ezektől eltérve, külön és önálló rendszert alkot. Ennél a szigonynál az ágak olyformán állanak egymással szemben, mint a mikor a kéz hüvelykujját a mutató-, középső- és növendék (gyűrűs) újjal állítjuk egymás ellenébe.

A két rendszer néprajzi értékére való tekintetből megjegyezhető, hogy a belső-ázsiai szigonyok is — ágak szerint — vagy élben állók vagy tűzők.

A háromágú tűzőszigonynak vasból való, igen szép darabját (234. ábra) a magyar Nemzeti Múzeum őrzi. Ez Sziamból való s igen tökéletes, finoman kidolgozott kovácsmunka. Ennek négyágú rokona az eddigi kutatások szerint csupán Győrme gyében, Pinnyéden —

234. ábra. Háromágú tűző szigony.

235. ábra. Pinnyédi tűző szigony.

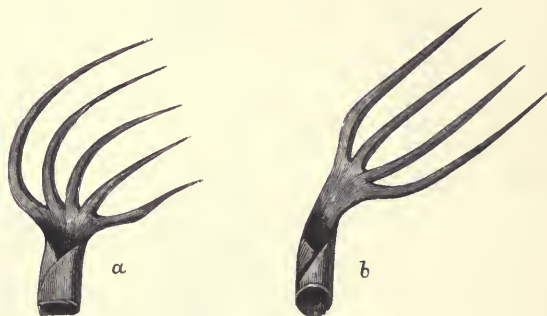
* Lásd «Jegeshalászat» alatt.

mely helységnek halászati dolgokban való jelentős volta már érintve is volt — található, oly alakban, a mint a 235. ábra lerajzolja.

A pinnyédi halászság evvel a szigonyyal vaktában döfögeti a padmalyos, gyökeres helyeket és igaz, hogy a szigony nagyon fogós, kivált a mikor a halat a keresztbe szembenálló két ág a gerinczen, a másik két ág pedig oldalt éri.

Az eddig felkutatott szigonyok sorozatát méltóképen rekeszti be a Fertőn dívó, *oldalvágó szigony*, a melynek két változatát a 236. ábra tünteti föl.

E szigony ágai szaka nélkül való síma hegygyel bírnak s vagy egyenként hajlanak oldalt (*a*), a midőn azután a belső ág a legrövidebb, vagy egyformák s ekkor a szigony nyaka van meghajtvva (*b*), a

236. ábra. Oldalt vágó szigony.

midőn azután az egyenlő hosszúságú, élben álló ágak mégis oldalt vágnak.

Az oldalt vágó szigonyvasak aligha magyar eredetűek s valószínű, hogy a Fertő tavára az oda telepedett német elemek hozták. E föltevés mellett szól az a körülmény, hogy alapjában hasonló szerkezetű vasak északi Németországban, nevezetesen Schleswig-Holsteinban, Pomerániában s az Elbe folyó torkolata felé található, hol «Elker, Hölger és Segelhau» nevet viselnek s leginkább az angolnának hináros helyeken vaktában való szúrására használtatnak. Ezek a «Hölger»-ek 20—25 ágúak is; ágaik felváltva rövidebbek-hosszabbak; az egész szerszám a ritka fogú úri fésűre emlékeztet (237. ábra); ágai különben szintén szaka nélkül valók.

A Fertő halászsága oldalt vágó szigonyát leginkább az ívó pontyra

használja, a mikor ez tömegbe verődve «pergelődik»; ekkor oldalt és alulról fölfelé vágnak a nyüzsgésbe s fölnyársalják a halat.

Ez a mód különben a természeti viszonyokból önkényt következik. A Fertő tava rendkívül iszapos fenekű s az iszap felső rétege — természetesen — igen puha, engedékeny, a miből következik, hogy a halat oda leszegezni nem lehet; holott ha a szerszám a halat alulról vagy oldalt éri, inkább átjárja, már a súlynál fogva is.

Ez volna az eddig föl kutatott magyar szigonyoknak sorozata, melynek nem egy alakja arra vall, hogy a halászságnak már ősi soron is kedves szerszáma volt.

De nagy igazság az, hogy a szigony nemcsak kegyetlen, hanem igen káros halászó szerszám is.

Kegyetlen, mert sok halat csak összeroncsol; káros, mert leginkább az ívó halat gyilkolja s így egy szúrással az ivadék százezreit pusztítja el.

237. ábra. Hölger.

XI. HORGÁSZAT.

A halászat őstörténete reátanított, hogy a *horoggal való halászat* a legősibb halászati módok között foglal helyet.

Még ismerkedtünk úgy az őstörténeti, mint a magyar halászat ősi elemeiről szóló leírásokban — hozzá még az ókorról szóló fejezetben is — a horgászatnak nem egy módjával; és követtük a horog fejlődését a halpeczken kezdve a kovakőből valóban bámulatos ügyességgel kiszilánkolt horgon át, tehát a kőkorszak, réz, bronzs és részben vaskorszak sorozatain végig, belészöve azt az alakrokonságot is, a mely az élő magyar horgászat és a rég leáldozott őskorszakok horgászata között sokszor oly szembetűnő módon nyilatkozik.

De sőt kivethetjük azt is, hogy szerkezet szerint már a történet előtti idők horga is kétféle volt, épen úgy, mint a mai, t. i.: *előre pedző* (*Limerick*) és *oldaltpedző* (*Kirby*).

Foglalkoztunk tehát az egyszerű, az összetett, a fából, szaruból a vadkan agyarából, kovakőből, rézből, bronzból és vasból való horogokkal: végül azokkal is, a melyek néprajzi tekintetben fontosak, mint a *kuttyogató* és a csali nélkül való *vízahorog*.

Azt is láttuk, hogy a mai, legmagasabb fokon álló horgászat, az, a mely a mesterséges csalira épít, alapelve szerint az őskorból származik, mert hiszen Erdővidék, Gyergyó székely halásznépe ősi soron csalja a nemes pisztrángot és a pérhalat a kakas gallérjából való vörös és sárga tollal, lószőrből való bojtjal sőt — mint látni fogjuk — a szöcske testének ügyes utáztatásával is.*

Végre láttuk a cigány furfangját, mely a vadrózsa tuskéjére építi halászszerencséjét, nem is tudva, hogy talán épen az ő furfangja az, mely némi világot vet a halászó embernek talán legősibb korszakába.

Mindezekon kívül a horgászat az, a mely a halástól a legtöbb tudást kívánja. Ismernie kell a halas víz természetét, a benne élő halaknak e természethez való alkalmazkodását, a halak táplálékát, sőt még a módot is, hogyan ragadják meg azt. Ismernie kell az évszak, az időjárás, sőt az ej és nap szakának befolyását is a halak életmódjára. Végre ismernie kell szerszámának tulajdonságait s innen a fogást.

Csak a midőn ezekkel tisztában van, csak akkor foghatja meg azt a halat, a melyre szüksége van s épen ebben a biztonságban rejlik a *horgász művészete*.

A magyar népies horgászat épen úgy megérdemli a tüzetes leírást, mint a szigonyos halászat, mert mindenképen érdekes; változatosság tekintetében pedig minden bizonynyal ritkítja párját. Sőt bátran ki merem mondani, hogy az oly tökéletességre fejlődött angol horgászat a magyar népiesnek csak finomított képmása; de még az is áll, hogy a magyar népies horgászatnak vannak oly részei is, a melyek az ú. n. sportszerű horgászatot túltesznek.

A magyar népies horgászatnak legjellemzőbb vonása az, hogy a horgász tudatosan azon van, hogy szerszámjának minden része, különje szerint, *minél természetesebb* legyen; evvel pedig biztosabban éri el azt az eredményt, a melyre a sportember szerszámjának *finomságával* törekszik.

A magyar népies horgászat három csoportra oszlik :

1. *Kosztoz horgászat* ;
2. *Karózó vagy kikötő horgászat* ;
3. *Fenekhorgászat*.

* Utóbb Máramarosban is megtaláltam.

A *kosztos horgász*atnak főszerzője a *kosztoshorog*, mely a magyar halászság kezén ritka tökéletességre fejlődött. A magyar *kosztoshorog* (238. ábra) részei a következők: Van *kosztja* (K), melyen *F* a *fogóvég*, *Cs* a *csapóvég*; van *ina* (I), melyen *Kt* a *kötővég*, *P* a *pedző*, *o* az *ólm*, *p* a *pek*le, *cserke* vagy *patony*; végre *h* a *horog*.

A *pedző* (P) úgy van az inhoz kötve, hogy fölfelé, lefelé húzható s eszerint a horog a szükséghez képest mélyebbre bocsátható.

Ez a «pedző» néhol *tutaj*, néhol *úszóka* vagy *pallóka* nevet is visel. Szegeden *tutaj*; de az egész szerzősám «*picze*», a ki pedig él vele, az a «*piczés*», a mi nyilván a *pedzőtől* ered. A Berettyó mentén arra a kérdésre, hogy miért él az odavaló halász szaka nélkül való *czigány horoggal*, azt a feleletet kaptam «mer jobban *pedzi* a halat», vagyis fogósabb.

Ennek a fűcskának kettős a feladata: szabályozza a horog járását a mélység tekintetében, és jelt ad, mikor a hal a horog körül jár, kapcsolja és bekapja.

A kérdés tehát az, hogy az a «pedző» tulajdonképeni értelme szerint, a jeladásra vagy a fogásra vonatkozik-e? Az eddigi kutatás eredménye az, hogy a halászatban jeladó értelme van; mert a *kosztoshorog*on kívül majd reátalálunk még a téli halászatnál is, mint határozottan jeladóra, noha itt lényegesen más formára van alkalmazva.

Ez a fajta *kosztoshorog* az országban szerte dívóknak törzsalakja s a bemutatott teljes szerkezetben a Krasznán dívik, hol *pedzője* nyárfából van faragva; máshol a *pedző* egy darabka kukoriczaszár; ismét máshol gyékényből van kötve, szóval anyag szerint változatos.

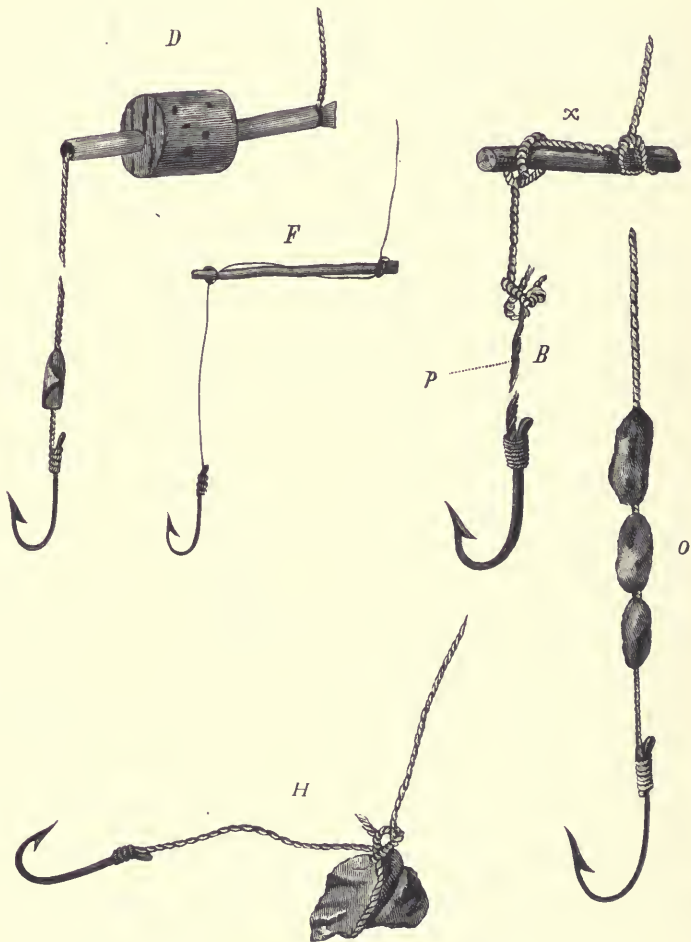
A halász rajta van, hogy oly anyagot s oly alakban válasszon, a

238. ábra. Kosztos horog.

mely közönségesen a vizeken szerte uszkál s épen azért a halat, mely megszokta, nem riasztja el.

A pedző a nép kosztoshorgán mindig megvan és toltató, hogy a horog járása a halász hatalmában legyen.

239. ábra. A kosztos horog felszerelése

Az ólmot úgy verik a patonyra, hogy összevissza legyen horpasztva s így szabálytalan alakú kavicsához hasonlítson, a minnek kétféle haszna van, t. i. a hal nem riadoz tőle, de nem is nézi valami magnak vagy rügynek, tehát nem kapkod utána.

A kosztoshorgok különböző felszerelését, úgy a mint az közhorgászoknál dívik, a 239. ábra mutatja.

Itt *D* parafadugóból való pedzővel van ellátva, mely úgy készül, hogy egy derék dugón hosszában egy lúdtollnak cséverésze van keresztülütve, a melyen át a horog ina szolgál s a cséve öblösebb végén egy ékkel van megfogva.

F apróka küszhalakra való horog, melynek pedzője egy vékonyka náddarab vagy forgács.

B csukahorog, melynek patonyja vékony rézdrótból van sodorva, hogy a csuka el ne haraphassa.

O sügérhorog, a mint pl. a Sió zsilipjénél dívik, hol a víz sodra igen erős s ekként a horog sok ólmot kíván, hogy bizonyos ponton megtartható legyen.

H harcsahorog, melyet kövel sülyesztenek a folyó fenekére s a melynek csak ritkán van kosztja; rendszeren csak kézből vetik a vízbe, a mint ez már az ó-egyiptomiaknál is dívott. Ez átmeneti alak, a mely a fenékhorgászathoz vezet.

Ha ezeket tekintetbe vesszük s egybevetjük a sportszerű horgászat szerszámjaival, arra a meggyőződésre jutunk, hogy a lényeg az egyiknél és a másikinál ugyanaz s csak az anyag feldolgozása különböző; a sportszerű kosztos horgászat csak finomított kiadása a magyar népies kosztos horgászatnak.

Ám vessünk egy pillantást a magyar népies horgoknak egy bizonyos sorozatára, hogy a fejlettséget megismerhessük s kössük e fejtegetést a 240. ábrához, a hol a horgot vaskosságában és finomságában pillantjuk meg.

Az 1-ső számú Kirby-rendszerű, tehát mély hajlású és oldalt pedző «*bolti horog*», a másik (2) Limerick rendszerű, tehát előre pedző és szintén «*bolti horog*», a melyek immár világszerte elterjedtek, olcsóságuknál s kitünő élüknél fogva pedig a közhalásznál is kapósak. Meg kell jegyezni, hogy a közhalász az *oldalt pedzőt* kedveli és keresi, az *előre pedzőt* csak szükségben használja; az előbbihez való bizodalma onnan ered, hogy a hal — látszólag — oldalt kapkodja a horgot.

Ezt a bolti horgot a Vargyas melléki furfangosabb pisztrángalász *tollas horoggá* alakítja át (4), reákötvén szára végébe a vörös kakas gallérjának két tollhegyét, mely szárnyszerűen áll a horoghoz.

A midőn ezt a horgot egy darab gilisztával, vagy még jobban valamely bogár álczájával — leginkább a fák elálló kérge alatt találhatók — *felférgeli*, az egész csinálmány meglehetősen hasonlít a patakok fölött röpkedő ú. n. *virághoz*, valamely Ephemerához, mint a pisztráng kedves eledeléhez.

240. ábra. A magyar népies horgok nemei.

De van közhorgász, a ki még amúgyabban csinálja. Ennek horga rendszeren egy nagy varrótűből készül, tehát szaka nélkül való; a horgotolla fekete; e fölött félarasznnyira ismét van toll, és e fölött egy arasznyira ismét; sorrend és név szerint ezek: *tollashorog*, *figyelmezőtoll*, *vezető-toll*.

Ez a halász azt tartja, hogy a tollas horgot a hal tápláléknak nézi; a felsőbb — figyelmező — a hal figyelmét költi fel, a vezető toll

pedig arra való, hogy a halász, vetéskor, a horog járását láthassa, szabályozhassa. Ezt a horgot mindig a Rhagium bogár álczájával férgelik fel, és az a körülmény, hogy *fekete* kakastollat használnak, arra tanít, hogy azokat a sötét szárnyú szitakötőket (Agrion) iparkodnak utánozni, a melyek a patakok mentén oiy sűrűn élnek.

Az embernek önkénytelenül is az a gondolata támad, hogy ez talán mégsem népies szerszám; hátha a szemes székelység elleste valamely utazó angol horgásztól!

Ez majd megválík.

Ismerkedjünk meg előbb ábránk 3. alakjával, az Olt menti nagy harcsa-horoggal, mely a bemutatott finomságoknak ellenkezője.

Ez a roppant horog élénken emlékeztet arra a rézkorira, a melyet e könyv történeti részében ismertettünk. Erős inra kötve és rendszerint eleven kárászszal vagy pontytyal — az erdélyi részekben «pozsár» — *felhalazva*, rendszerint valamely, a víz fölé nyúló ághoz van kötve.

A felhalazás módját majd későbbben mutatjuk be.

A két véglet bemutatása után vegyük ismét elő a «tollas horgokat». vizsgálván, vajjon igazán ősi soron népies szerszámokkal van-e dolgunk.

Hogy e horgok valóban ősi soron népiesek, szerintem, bizonyos.

Már e könyv történeti részében, a hol a horog története is érintve van, megismerkedtünk az erdélyrészi Erdővidék tollas horgával, a melyen a toll másképen van kötve, mint az imént letárgyalt vargásin. Itt kétféle toll szerepel, ú. m. a vörös és a sárga, kötése pedig foszlottas-bajuszszerű; a felférgelés rendszerint a Rhagium, vagy más bogár álczája. A vöröstollas pisztrángra, a sárga pedig pérhalra való.

Ezek nyilván kisebb patakvirágokat (Ephemera) utánoznak és hosszas tapasztalást kell elfogadnunk arra, míg a székelység reájött, hogy melyik hálnak melyik szín felel meg.

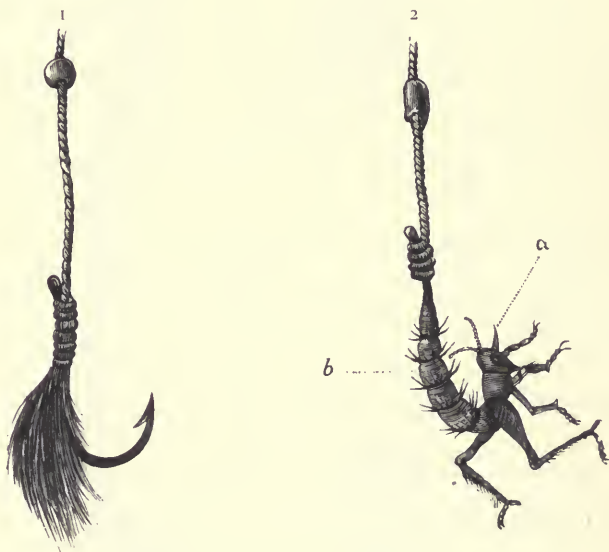
Ilyen dolgot csak úgy ellesni nem lehet.* Álljon még itt az is,

* DIEMÁR KÁROLY kir. ügyész s a Székelyföldön utitársam, kitünő horgász, azt beszélte nekem, hogy midőn SIR HORROCKS Erdélyben járt, angol műlegyeivel nem tudott boldogulni s utójára kénytelen volt a székelyekét utánozni, a melyekkel legott fogott is.

hogy az a foszlott kötés kitűnően utánozza az illető Ephemerák szárnya járását.

De még ennél is tovább mehetünk, mert a Gyilkos-tó táján egy székely közhalász kezén olyan horgot találtam (241, 1), a melyen a szárnyutánzás lószőrből való, horga pedig székely kovácsmunka volt.

Az egész szerszámon semminémű «okoskodás» sem mutatkozott; az ín sodrása, a horog kötése, az üstök, az ólmok alkalmazása tökéletes céltudatosságról tanuskodott. És ezek a halászok azt is tudták, hogy a sáska, midőn már ki van fejlődve, a legjobb *csali* úgy a pisztrángra, mint a pérhalra is!

241. Szárnyutánzó és sáskás horog.

Hallottam volt azt is, hogy van a nép kezén egy horog, a melyen a sáska testének a vége van utánozva; de a mely ritkább. Hosszas keresés után reátaláltam a Biharhegységben a Dregán mentén — Csucsá táján —, azonban oláh közhalász kezén. Ez a nevezetes horog (241, 2) úgy van készítve, hogy a sáska végső teste (*b*) fonalból s közbe kötött kakastollból való, mely utóbbi szőrös és vöröses kinézést kölcsönöz az egésznek; a sáskának fejefele ellenben természetes s úgy van a horogra húzva, hogy a horog hegye a sáska fejét járja át. Ez is hosszas tapasztalás föltételéhez van kötve, mert nem könnyű kitudni, hogy a pisztráng a test lágyabb felét szedi le legkönnyebben,

tehát ezt kell utánozni, hogy a halat az egész horog befalására ingerelhessük, anélkül, hogy a csalit vesztegetnők.

Mindezekre támaszkodva, valóban joggal lehet mondani, hogy a kosztos horgászat nemes mestersége a magyar halászság kezén nagy tökéletességre jutott; minden bizonynyal ritkítja párját s teljes mértékben megérdemli a kutató figyelmét.

A magyarság jobbadán a tavaszi, nyári és kora őszi hónapokat használja fel a kosztoshoroggal való horgászatra.

A csali tekintetében pedig a következők járnak:

1. Gilisza — Lumbricus.
2. Lótetű — Gryllotalpa.
3. Szöcske — Stenobothrus és Truxalis.
4. Lópiócza — Hæmopis.
5. Béka — Rana temporaria.
6. Harcsaféreg — Palingenia- és Libellula-álczák.
7. Kecsebéka — Rana esculenta.
8. Apró hal — leginkább küsz, továbbá ponty és kárász-ivadék.
9. Túró és sajt.
10. Árpátészta.
11. Vedlő rák lába, farka.

Ezeket kívül használja a leírt mesterséges csalikat is.

Lássuk már most a *karózó- vagy kikötő-horgászatot*. A «kikötés» alatt a magyar halász általánosan a partba leszúrt, vagy levert karóhoz való kötést érti.

A karózó horgászatnak legelterjedtebb szerszáma az *álló- vagy csapóhorog* (242. ábra), mely nyári szerszám és leginkább harcsára való. «Csapóhorog» nyilván azért, mert egyszerűségében hasonlít némileg a csapó hurokhoz, a melyről már megemlékeztünk.

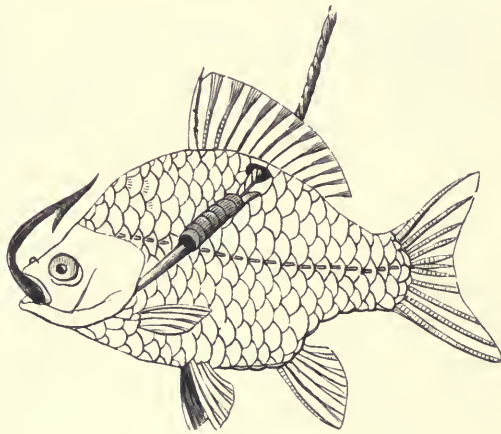
Nyári alkonyatkor megnépesedik a harcsás vizek partja — kivált a törzsökös magyarság lakta vidéken — s a halászság beállítja éjszákára a horgokat. A csónak fenekén, rendszeren a tat mögött, szapolylyal behányt vízben, félarasznyi és kisebb kárászok vagy pontyok nyüzsgenek; sok mindenféle, úgy embermagasságú, alul kihegyezett husáng is kézügyben hever; kellő horogról is gondoskodva van. A halász fölkeresi a part *csorbáit*, a «*szurtokat*», a hol a víz hirtelenül bemélyed és lassú folyású; alkalmas helyen leszúrja a karót, ráhur-

kolja a horog *kötővégét*, a horgot pedig *felhalazzá*. A szerszámot úgy állítja be, hogy a *csalóhal* sörényével épen színleli a vizet, hogy a mikor uszkál, forog, csapkolódik, hullámot, karikát vessen s ezzel magára csalja a nagy rablót. (242. ábra.)

242. ábra. Álló vagy csapóhorog.

A *felhalazás* módja nem mindenütt egyforma, mert néhol a horgot épen csak a sörény alatt horgolják át, néhol a kopótyú alatt vezetik be s a száján ütik ki. A legjobb mód a Tisza némely pontján

243. ábra. Felhalazás.

s a Velencei-tavon dívik, hol a csalóhalat — rendszerint kárászt — úgy fűzik a horogra, a mint ezt a 243. ábra mutatja.

A halász előbb a sörény alatt üti keresztül a horgot, azután a kopótyú alatt vezeti a száj felé, ügyelve, hogy a szíronyt meg ne

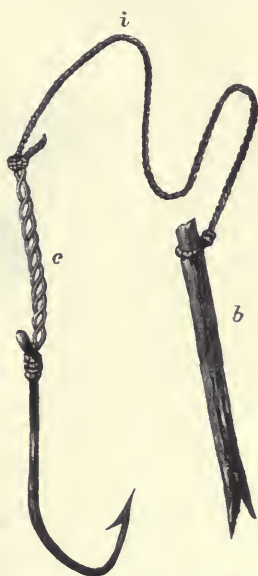
sértse, mert ettől függ, hogy a hal minél tovább éljen. Az ú. u. kemény hal, mint a ponty, kárász és a czompó, így felfűzve, egész éjszakán át ki bírja, forgolódik, csapdos, míg valami éhes harcsa vagy csuka — ritkábban süllő — rajta üt és rajtaveszt, hogy kínjától megszabadítsa s aztán maga kínlódjék hajnalig, a mikor is a halász *feljárja* horgait s beszedi a prédát.

A Latorcza halásza ott, a hol a folyó torkolata csendes járású s nagy *rónavizű*, nem a partba, hanem a víztükör alkalmas pontjain, a víz fenekébe szúrja a hosszú husángot, a melynek kötő-végére ráhurlolja a horogin kötővégét.

A Velencei-tó halásza ritkán folyamodik a karóhoz, mert a tó nádja a kikötés más módját javalja. Két-három élő nádszál egybefogva, a leghatalmasabb csukát is megtartja; hozzá még nem is föltűnő, tehát a rablóhalat sehogysem riasztja.

Itt a kikötő horog csukára számít s a mint a 244. ábrán tapasztalhatjuk, van «blinczkéje» (*b*), *ina* (*i*) és *cserkéje* (*c*). A blinczke az a fácska, a melyre a horog használat után rátekerhető; az ín erős kendermadzag; a *cserke* vékony sárgaréz-drótból van sodorva, hogy a csuka el ne rághassa.

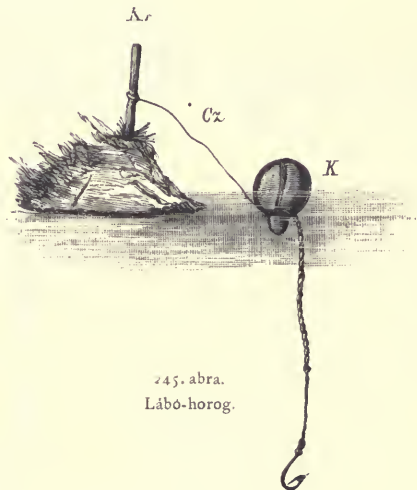
A Velencei-tó halászsága szereti a horgászatnak ezt a fajtát, leginkább azért, mert az élő csalinak oly nagyon alkalmas s igen szívós életű tavi kárász bőviben van és a varsával könnyen fogható. A halász estefelé száll ki a tóra, följárja varsáit, hogy a horogra való kárászt, ritkábban pontyot és czompót kiszedje; azután a nád között vezető csapások tágulásaiban, a nád alkotta kis tükrök átjáróiban kiszemeli azt a helyet, a hol a víz mélysége a csuka ólálkodásaira alkalmas; rendszeren két nádszálhoz köti a horgot, fölhalazza, a nádat úgy meghajtogatja, hogy a vergődő kárász ne bonyolódjék a nád tövébe. Ez a nádhajtogatás jel is, a melynél fogva a halász már megszűröl felismeri a kikötőhelyet. A varsák följárásakor sorra veszi a horgokat is s fris kárászt tesz rá, a hol szükséges, vagy ki is szedi

244. ábra. Kikötő horog csukára.

mind, hogy napközben megszáradjanak s így estére annál alkalmazhatóbbak legyenek.

A kikötőhorognak egy másik, különösen Tápén dívó neme a *lábó-horog* (245. ábra), a melynél már a *kabaktök* — röviden csak «*kabak*» — a lopótöknek egy kurtanyakú fajtája szerepel. Itt (*Kr*) a *karó*, mely a partba van leszúrva; *Cz* könnyen szakadó czérna, a melynél fogva a kabak a karóhoz van kötve. Maga a kabak (*K*) föl van kantározva, vagy kasornyázva s e kantárból indul a kurta in a patonnyal és horoggal együtt. Ez a lábóhorog is harcsára, csukára való és rendszeren fel van halazva, vagy meg van békázva. Ezt a szer-

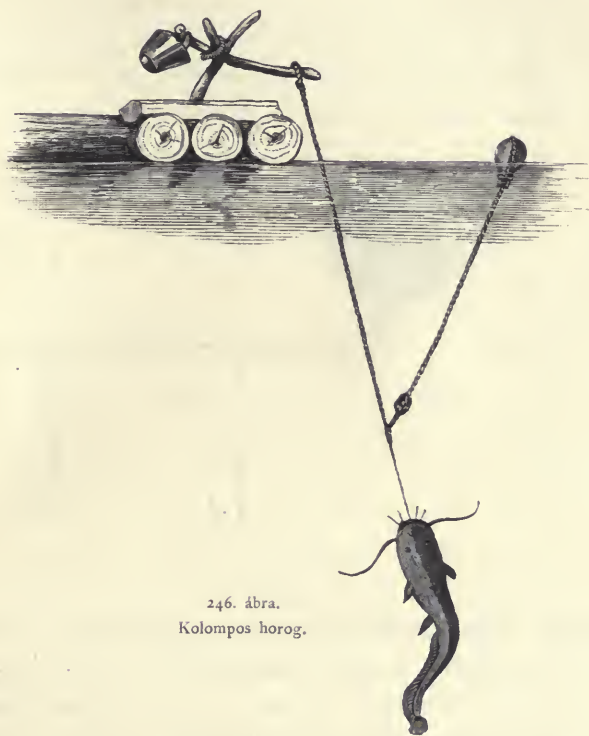

245. abra.
Lábó-horog.

számot is este rakja a halász — leginkább a Tisza holt ágazataiba —, reggel pedig utána néz. A midőn a hal bekapja a horgot s rajtaveszt, természetes, hogy rángat; rángat pedig mindaddig, a míg az a vékony czérna, a melynél fogva a lábóhorog ki van kötve, el nem szakad; a midőn pedig ez bekövetkezett, a hal szabadon rohan a horoggal, alámeríti a kabakot, mely azonban mindig felszállani törekszik s végre is kifárasztja még a legerősebb halat is. Ez kitünő szerszám, a melyen sokszor igen nagy halak fogódnak meg, olyanok, a melyek más kikötött, igen erős horoginát is kettészakítanak, a mi a lábóhorognál lehetetlen, mert a kabak folyton enged, folytonosan húzza s evvel fárasztja a halat. Végére is a hal reájön, hogy akkor fáj leg-

kevésbé a horog, a midőn a víznek bizonyos mélységében tartózkodik, azaz: a mikor a kabak úszik, vesztég marad tehát, hogy nyugodalma legyen. A halász az érett, rendesen fehéres kabakot már messziről láthatja.

A lábó-horognak legközelebbi rokona a *kolompos horog*, a mely azonban, úgy látszik, inkább csak egyes, furfangosabb halásznak a szerszáma s nem tévesztendő össze a »*pörgettyűshoroggal*», a melyről alább lesz szó.

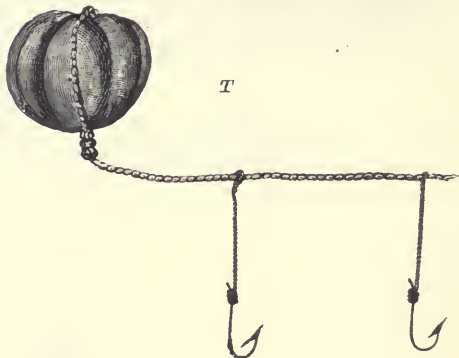
246. ábra.
Kolompos horog.

A Dunán és a Tiszán, a tutajok kikötőhelyein reátalálunk néha a kolompos horognak ép oly egyszerű, mint elmés furfangjára, a mint ezt a 246. ábrán szemlélhetjük. A tutaj száljai közé be van ékelve az ágas karó; ehhez van kötve a keresztfa, melynek egyik, partfelé álló végén egy kis kolomp van; a másik, hosszabb végén reá van kötve a hosszú horogin vagy palló, mely egy kis, *kantáros kabakban* végződik. Az ín telehosszában van a patony, illetőleg horog. Természetes, hogy a kabak az inat lebegve tartja, a horog tehát súlyánál fogva nem

szállhat a víz fenekére, hanem úgy közepes mélységben lebeg s vagy fel van férgelve, vagy fel van halazva, békázva. Világos, hogy mihelyt a hal bekapja a horgot s rángatni kezd, megszólal a kolomp, a kabak pedig bukdácsol, a halász tehát biztos abban, hogy még ha el is alszik, furfangos szerszámja a kellő időben költi fel.

A kikötőhorgászatnak legderékabb mesterszerszámja a *tökös-horog*; a vele való halászat *«tök után való»*-nak neveztetik.

A szerszámnak fő alkotó részeit a 247. ábra mutatja, hol *T* egy derék, érett tök, mely fel van kantározva s a melyből azután a 60—80 méter hosszú horogin vagy horogderék — egy erős kenderzsineg — indul. A tök kantárától vagy kasornyájától az első horogpatonyig terjedő ínrésznek *«tökerez»* a halász-mesterneve. A patonyok, illető-

247. ábra. Tökös horog.

leg horgok körülbelől méternyire vannak egymástól s körülbelől fél-méter hosszúk, a mikor tehát az ín kifeszül, a horgok egymást nem érhetik el, nem bonyolódnak. A tök után való halászat különösen az Al-Dunán dívik; csalija pedig leginkább a nagy giliszta, a melyet a halászok gypesekből szoktak ásni s rendszeren ócska bögrékbe gyűjteni.

A tökös horog mindig a folyósabb helyeken szolgál; nyári szerszám, a melynek kivetése ladikból történik s két embert kíván, kik közül az egyik evez, a másik a horgot ereszti.

A legfontosabb művelet a horognak kivetésre való felszerelése: a férgelés és a kiakasztás. A kivető halász a ladik orrára teszi a tököt, azután ráhúzza a gilisztát az első horogra s a horgot a ladik peremén át kifelé akasztja, az illető ínrészt pedig elrendezi a ladik fenekén;

így folytatja horogról horogra, gondosan ügyelve arra, hogy a horgok abban a sorrendben legyenek kiakasztva, a melyben az ínra fel vannak kötve. A mikor az utolsó horog is fel van férgelve s ki van akasztva, akkor a horogín soros hurkokban fekszik a ladik fenekén s kezdetét veszi a kivetés.

Az evezős bevez a folyóba, azután háttal víz ellen fordulva fölfelé kezd evezni; erre a vető kivetí a tököt, utána eresztí a tök-ereszt, mire a tök a folyással indul; a vető ezután jobb kezével leszedi a peremről az első horgot, bal kezével felemeli a horogín következő darabját s így folytatja, a míg az utolsó horog is elfogyott. A tök már messziről sárgállik, az ín lapos ívben merül a vízbe; a halászok kieveznek s karóhoz vagy bokorhoz kötik az ín kötővégét s várnak — úgy egy negyedóráig, kis félóráig — a mint a hal abban az időben jobban vagy lustábban *harap*.

Ha nagy hal fogódzott meg a horgon, rángatása meglátszik a tök bukdácsolásán s a halászok nyomban elindúlnak a felszedésre, mely így történik: Leoldják az ín kötővégét s a felszedő halász a ladik dereka táján állapodik meg, kezeügyében tartva a szákot; az evezős csak lassan eresztí a ladikot abban az irányban, a melyben az ín ki van feszítve, tehát az úszó tök felé, mire a felszedő nagy óvatosan *féjni* kezdi a horog inát, azaz: két kezével felváltva emelgeti a vízből a ladik fenekére, nem sokat törődve avval, hogy ott összekuszálódik, mert egész figyelmével azon van, hogy a horgon akadt halat idejekorán megérezze. A midőn rángatást érez, balkezével lassan húzza az inat, jobbával pedig megragadja a szákot s a mikor a horgon akadt hal burványt vet a vízszínen, alája merít a szákkal, hogy biztosan a ladikba vethesse.

A mikor az egész szerszám be van fejve, a fogott halat kioldják a horogból. Azt, a mely a horogba csak belé akadt, tehát nem nyelte el a horgot, beeresztik a bárkába. azt, a mely lenyelte a horgot, sokszor ki kell hasítani.

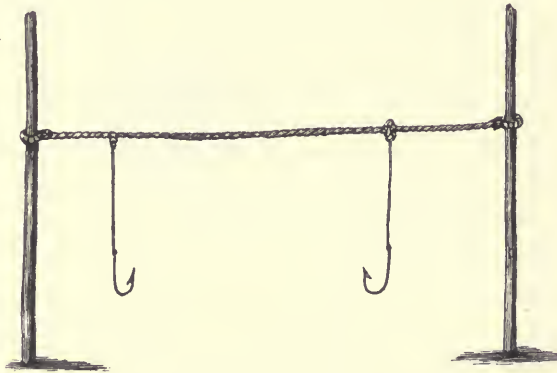
Azután újra kezdik.

Ugyane horgot néha fel is halazzák, kivált mikor süllőre halásznak. Az apró — rendszeren küszhal — melyet billeg-hálóval szerznek össze, dézsában van s a rendbe rakott horgot úgy halazzák fel, a mint a horogszem egymásután következik, t. i. a vízbe való

bevetés előtt; a különbség tehát az, hogy a míg a felférgelés a rendbeszedéssel együtt jár, addig a felhalazást a rendbeszedés megelőzi, azért, hogy a *csalóhal* elevenen kerüljön a vízbe.

A horgászatnak e sorába tartoznak az *átkötő horgok* is, a melyek közül kettő érdemli meg figyelmünket.

Az egyik a Szólnokon dívó, (248. ábra), mely abból áll, hogy a horgász két karót ver le a víz fenekébe — úgy két méternyire egymástól — s átköti rajta a horog inát, a melyről két patony, illetőleg horog szolgál a vízbe. Ez hol fel van halazva, hol lótetűvel, pióczával felférgelve. Nem egyszer nagy harcsa is rajtaveszt ezen a szerszámon s ekkor rendesen az történik, hogy a vergődő hal a farkát belévágja

248. ábra. Szólnoki átkötő horog.

a szemközt álló horogba is, így pedig ha az egyikből ki is talál szakadni, a szemben álló megtartja.

A másik átkötő horog valóban hatalmas egy szerszám, a melynek egyik alakjáról már az első rész néprajzi vonatkozású szerszámai között meg is emlékeztünk s a melylyel a most következő nemcsak rokon, hanem majdnem azonos; csak hogy más anyagból való és sokkal hatalmasabb.

Ez az Al-Dunán még ma is dívó *viža-horog*, még pedig annak láncczos változata, melynek egyik darabját a 249. ábra mutatja. Látni való, hogy *V* a *horogderék*. Ez a legerősebb fajta hajókötőláncz, a melyen egymástól megfelelő távolságban *cserkelánczok* függnék; ezek ismét két-, ritkábban háromágú macskahorgokba végződnek. E macskahorgok szakások, hegyök élesre van kifenne s az egész szerszám

fényesre van kicsiszolva, mert a vizahalász azt tartja, hogy a Duna «örhala» a fényes horoggal szeret «játszani». A *derékláncz* 160—200 méter hosszú s a vizahalászok egyes bokra több ily lánczot vall a magáénak.

Ezekkel a lánczhorgokkal, tavaszkor, midőn a viza, a tok a Fekete-tengerből jöve, a Dunán felvonúl, — különösen a Kazán-szoros táján — átkötik a folyót, anélkül, hogy a horgokra bárminemű csalit tennének. Ez a szerszám tehát csak a hal kíváncsiságára épít, még pedig nem is hiába, mert kivált régibb időben, mikor a nagy *örhalak* még seregesen tódultak a Duna folyamágazatába, ez a halászat nagyon is kifizette magát, szolgáltatván néha 500 kilós vizákat, a melyek sózásra kerültek s így a téli éléskamara kincseit szaporították; nem is szólva az ikráról, mely már a régi magyar konyhán is oly előkelő helyet foglalt el. A viza és a tok öregje kapkodott az útjában álló horgok után; ezek szúrták; a hal — különösen a farkával — visszavágott s rajtavesztett.

A magyar *fenékhorgászat* mesterségszámba vehető, a mennyiben fenékhorg a Tisza derekán sok magyar halásznak a főszerszámja, s a halásznak az elnevezését is kölcsönzi; ez t. i. a «*fenekes*». De űzik ezt a halászatot mindenütt, a hol törzsökös magyarság tartja megszállva a nagyobb folyók mentét; a mi már magában véve is igen érdekes jelenség.

De érdeklődésünk még növekedik, mihelyt apróra vesszük — különösen a Szeged táján serénykedő *fenekes horgász* egész szerszámját.

Legelőször is van neki egy becsületes, egyetlen fatörzsből vajt «*csónik*»-ja, köznéven «lélekvesztője», derekán egy tattal. Ha ezt ma temetjük be valamely tőzegrétegbe, akármelyik ősrégész rámondja, hogy a történet előtti korból való; — pedig dehogy!

A halász ezt a tiszteletreméltó vízi járóművet oly «*övedzővel*» hajtja a melynek tolla dohánylevél szabású, tehát ázsiai forma.

A tat mellett szépen tornyosúlnak a «*palló-, meder- vagy végkövek*», nem kevésbé a «*böncsök*», olyan fajták, hogy valami tú-

249. ábra. Lánczos vizahorg.

rásba kiszórva, minden ősrégész legalább is a «bronzkort» mondja reájuk.

A csónik orra felé oda van vetve a *szák*, a melynek rendeltetését már a *lőkös horognál* fejtegettük; a fara felé, a hol ágasbogasságával legkevésbé ártogat, ott hever a «*katka*», melyet az ősrégészet tudománya legalább is a czölöpépítmények korába utasítana.

Ott van továbbá egy négyszögletes, kihúzó fedelű ládikó, a «*horogszerszám*», benne finom reszelő, a horgok kihegyezésére; sok mindenféle feles horog, drótdarab, szög s a jó ég tudja még mi és mi nem; s ott van a «*csiriptetőbe*» felszemelt fenékhorg maga, melynek minden madzaga, horga hamisítatlanul honi csinálmány. Az a horog pedig, forma és pedzőség tekintetében, mintha a bronzkorinak szakasztott utánozása volna! — a különbség tulajdonképen csak az, hogy vasból való.

Szóval mind valóságos «*ősi szerszám*», hozzá pedig olyan tökéletes, hogy hiába ostromolja az új korszak, mert jobbat, a folyó természetéhez illőbbet nem tud adni.

Mikor az a fenekes fölteszi ütött-kopott kalapját, magára veszi hétköznapi, foltos mándliját, beleül a csónikjába s a part alatt tova-evedz, csakúgy eltűnik az ember szeme elől. Úgy össze van az kopva mindenével a Tisza folyó szökeségével, a part agyagos omlásaival — hogy még a parton kuczorgó vízimadár sem riad meg tőle.

Lássuk immár fő szerszámját, a *fenékhorgot* (250. ábra), nevezetesen annak «*pörgettyűs*» fáját.

Itt *K* a *karó*, mely körülbelől másfél méter hosszú s jól ki van hegyezve, — *kötővégén* van a *pörgettyű* — egy kis kolomp —; ott egyszerűen a *horogderék*, *palló* vagy *ín* (*J*) is meg van kötve.

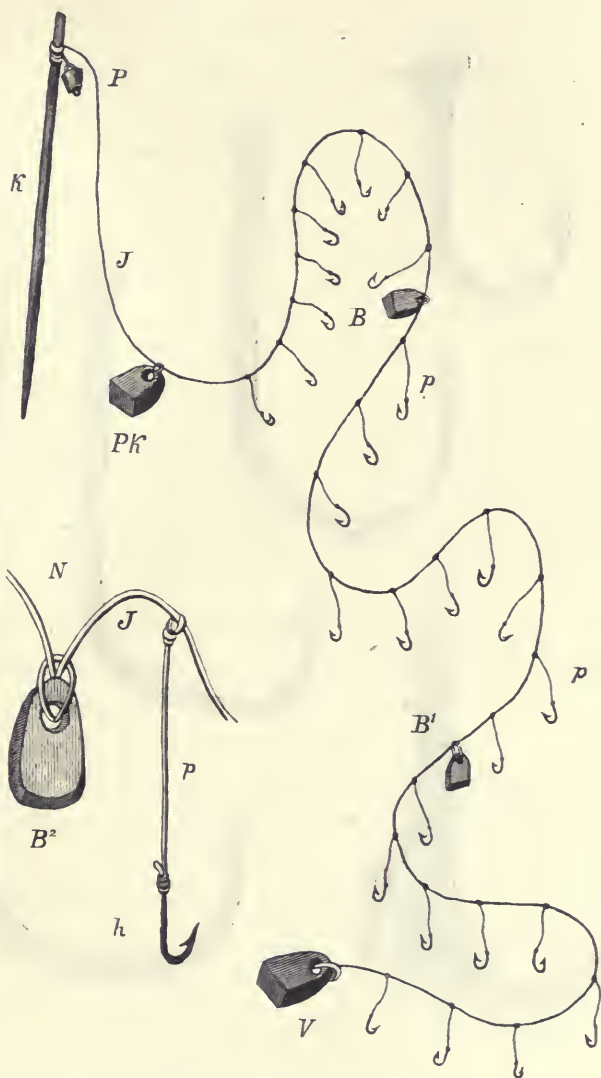
Az első kő, a nagyobb (*PK*), *pallókő* nevet visel; égetett téglából való; ezután következik tiz horog a patonyra (*pp*) kötve, mire le van hurkolva az első *böncső* (*B*); erre ismét tiz horog, reá a második *böncső* (*B'*); ismét tiz horog s így tovább nyolczvan, néha százhusz horogig is, míg végre a *mederkő* vagy *végkő* (*V*) bezárja az egészet.

A kövek behurkolását az *N* ábra mutatja, hol *B²* a hurokra vetett *böncső*, *J* az *ín*, *p* a *patony*, *h* a horog.

A mikor a fenekes kiszáll, hogy a fenékhorgot kivesse, szerszáma a *csiriptetőbe* és *fejmadzagra* van szedve; a kövek pedig sorrend

szerint a tat mellé vannak rakva, hogy a kivetésre való horog-fágyás szaporán és a maga rendje szerint történhessék.

A felférgelést a pallókőnél kezdi s úgy intézi a fágyást, hogy a

250. ábra. Pörgettyűs fenékhorg.

kövek és az *inközök* a csónik fenekére jussanak, a horgok ellenben a peremen át ki legyenek függesztve. De ez a sorrend meg is változtatható, úgy, hogy a halász a férgelést és fágyást a végkötül kezdi s

akkor úgy veti a horgot, hogy előbb a karót leszúrja, azután a csónikot víznek ereszti s szaporán veteget horgot horog után, böncsőt böncső után a végkéig.

Hogy a horog rendes fágyása meg legyen könnyítve, akad olyan

251. ábra. Tiszavidéki fenekes horgok.

csónik is, a melynek pereme táján rendes közökben tejetlen szögek vannak beverve. Ennek a horognak a felférgelése rendszerint giliszta; de a maga idejében lótetű, csimaz — a cserebogár álczája —, lópiócza és a harcsaféreg is, a melyről majd alább lesz szó.

A fenekesek horgai, kivált a Tisza mentén dívók, igen figyelemre méltók, mert valóban hasonlítanak a bronzkoriakhoz. Legbecsesebbek azok, a melyek a kasza fokából készülnek, mivel kaszának csak kitűnő anyagot lehet használni; de becse van az ócska patkóból és az elnyűvött kerékabroncsból valónak is, mert ezt a halászember «kipróbált vasnak» tekinti; a miben van is valami igazság.

A Tisza derekán, nevezetesen Szegeden, Csongrádon dívó fenekes-horgok sorozatát a 251. ábra mutatja, a melyek közül az 1., 2. és 3. számú a fenékhorgóról, a 4. az álló- vagy csapóhorgóról való; az 5., mely csongrádi, kiválóan érdekes.

Ez a horog, mikor kivetésre kész, rendszerint lótetűvel van felférgelve; és, természetes, hogy ekkor a horogból nem látszik semmi, mert szárának egész hosszát sallangszerűen hasgatott bőr takarja, mely rojtosan fogja körül a szarát.

A mai csongrádi fenekes evvel nem akar férget utánozni s azt mondja, hogy az a bősallang arra való, hogy a horgot, a melyet szerinte a hal ismer, eltakarja; de mindenesetre több is van a dologban, mert a hal szeret tépegetni, a sallang tehát legalább is ingerli a horoggal való játékra.

A Körös örvényes, igen mély helyeire is beveti a szentes-bökényi fenekes a horgot s ekkor igen erős, sokszor három rendesből sodrott inat használ, kövei pedig két kilót is nyomnak; nem lyukasztottak, mint a szegedi rendesek, hanem hosszában árkoltak.

A Komárom és Budapest táján dívó fenékhorgászat az alfölditől sokban különbözik, különösen abban, hogy már bolti horgot használ s az ín kövelésére nem külön e célra készült böncsöket, hanem jól megkopott természetes kavicsot használ; s ilyen a pallókövet helyettesítő nagy fejkő is. Nem is karózza ki a horgot, hanem jel nélkül beveti s azután a part szerint igazodva a *fentővel* keresi fel.

A horognak a fágyása nem a ladik peremére, illetőleg fenekére, hanem a *horogrostára* történik.

Ez a horogrosta olyan, a minőt a háztartásban szokás használni, csakhogy mindenképen meg van erősítve, feneké pedig islégből való s hálómódra van kötve.

A komáromi fenekes a lekövelésre használt kavicsot *kövécsek* nevezi s itt is minden tizedik *horogban* — így mondják — egy kövéc

következik. Az inat a kövécsekkel a horogrosta fenekén rendezi el, a felférgelt horgokat pedig a rosta peremén át akgatja ki. A kivetés tehát a horogrostából történik.

A budapesti fenekes már ezen is túltesz, mert neki már *horog*-vagy *intáblája* van (252. ábra); s a mint láthatjuk, az inat a kövécsekkel a tábla fenekére fagyja, a horgokat pedig a tábla peremébe szép és sűrű sorban fűrészszel bevágott rovátkákba tűzőgeti, még pedig a szárnál fogva.

A Balaton körül az idevágó horgászatnak egy sajátos módja dívott, a melynek már csak maradványai voltak meg Keszthelyen és Tihanyban. Ugyanaz a horog *úszó*- és *fenékhorg* is volt. Ina hatvan-nyolczvan méternyi volt s oly póták tartották lebegve, a minőket az *eresztőhálón* láthattunk; így felszerelve, nappal a víz színén állott, éjsza-

252. ábra. Horogtábla.

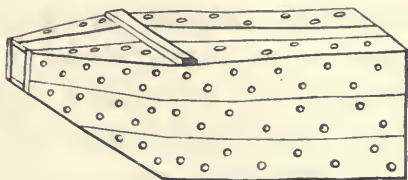
kára ellenben *lekövelték*, azaz *fenékhorg*gá változtatták. E horog partfelől nagyobb kövel volt leköelve s ezt a helyet egy nádcsomó, az ú. n. *úszó* jelölte; ettől számítva a huszadik méter táján egy nád-szál volt letűzve, az úgynevezett *kifogó*, mert itt emelték ki a horgot. A horgászatnak ez a neme nagyobb horgokkal csukára és harcsára, kisebb horgokkal ónhadra, a legkisebb fajta horgokkal fogásra, sül-lőre járta, még pedig mindig felhalazással, a mely célra különösen az apróka sügér szolgált, melyet merítő hálókkal a parti nád ritkásabb helyein szereztek.

Ehhez képest a horgok neve *csukahorg*, *harcsahorg*, *ónhorg*, *fogashorg* volt.

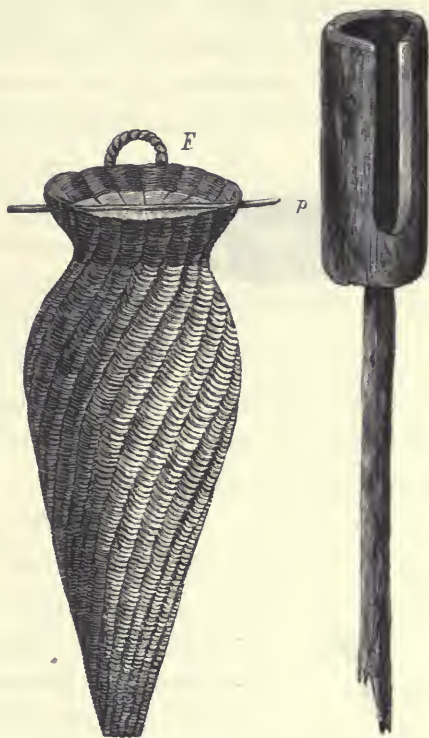
A fenekesek mindenütt a «*kishalászok*» sorába tartoznak, s vannak még egyéb szerszámjaik is. Ilyen a *farosbárka* (253. ábra), a melyet a szegedi fenekesek, a csónik farához kötve, kiszálláskor magukkal visznek, hogy az élve való eltartásra alkalmas halat belébecsáthas-

sák. Másol kis nyargalóbárkák is szolgálnak erre; néhol a bárka épen csak ládaalakú; a legszegényebbje pedig beéri a *halélővel* is, mely nem egyéb, mint egy zacskóalakú háló. Sok vidéken a *vesszőbárkák* divatoznak, a melyek nemcsak hogy fonás tekintetében kiválóan ügyesek, hanem egyszersmind a formára való tekintetből is érdekesek; így a balatoniak, különösen a keszthelyiek vessző- és gyékényfonatból, majdnem virágtartó alakot ábrázolnak; szájuk fedeles, ezek a *rütők*; Kis-Majtényban egy igen szép formájú vesszőbárka dívik, melynek alakját és felszerelését a 254. ábrán látjuk; ez urnaszerű. Itt *F* a *fül*; *p* a *peczek*, mely arra való, hogy a fedelet leszorítsa; ez a vesszőbárka csúcsos végén nyílt s a nyílás nádcsóvával van bedugva, a mi a halnak egyenkint való kivételét és válogatását nagyon megkönnyíti.

Nevezetes szerszám a komáromi fenekesek — ott ezek is koczások — *féregszedő döbönje* is (255. ábra); egy kivájt tuskó, mely 3 méteres nyélre van alkalmazva s mindennemű horogra való csalinak szedésére szolgál; leginkább azonban az úgynevezett *harcsaféregnek* — a Palingeniák álczájának — a folyó iszapos fenekéből való szedésére van megszerkesztve. A halász felkeresi a folyó alkalmas helyeit, a melyeket tapasztalásból, vagy hagyomány révén ismer s ladikján állva, egész erővel a víz fenekébe nyomja a szerszám kivájt fejét, a melybe azután, igen természetesen, az iszap s a benne

253. ábra. Farosbárka.

254. ábra.
Urnaszerű vessző-
bárka.255. ábra.
Féregszedő
döbön.

élő féreg is beszorúl. És minthogy a komáromiak felhalazással is élnek, az apró halat: kárászt, böklét is fogdossák; ezeknek összessége a *pelle*, az ember pedig, a ki szedi, a *pelléző*.

Legvégül is, a mi sem a fenekes, sem semminemű kishalász ladikjából ki nem maradhat, ott van a vízmerítő *szapoly* — komáromiasan *szapao* — vagy *csanak*, a mint azt a Kraszna halásza nevezi és a 256. ábra föltünteti; és ott van a Tisza halászának *tűzsérje*, *ihanya*, mint tudjuk, hogy a halat fölfűzhesse.*

A népies horgászatról szólva, kár volna megfedkezni a cigányról, a ki itt sem tagadja meg veleszületett furfangosságát. Nem kér ő magának jogokat, nehogy kötelességeket szerezzen velök; szabad mint a levegőég madara; hanem az is igaz, hogy mégis csak leginkább veréb az ő természete: a tökéletesen ingyen falatnak igen nagy barátja s e falatnak fűszere az, ha a tilosban szerezheti. Erre pedig a horgás-

256. ábra. Vízmerítő szapoly vagy csanak.

szat pompásan alkalmas, mert a szerzőm nem igen látszik meg, még ha gazdája félmeztelenül halad is falun, mezőn keresztül, folyó, tóság vagy patak partján végig.

Az ő halászatát majd bővebben is megismerjük a halászéletről szóló leírásokban; most horgászatának legérdekesebb furfangjával, a rózsatüskével, mely már az ősi elemek között is szerepelt, zárjuk be e csoport sorozatait.

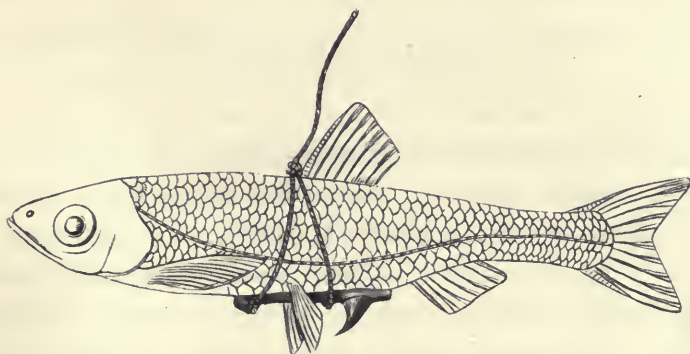
257. ábra. Czigány-horog vadrózsa-tüskéből.

A cigány erős madzagot szerez s ha ehhez még egy kis vékony rézdrótra is tehet szert — ha nem, úgy is jó —, akkor biztosra megyen. Előbb felkeresi a víznek oly sekély helyét, a hol az apró halak sütkérezni szeretnek; ezt lábolva megkerüli, hogy az apróságot a partfelé szorítsa; nincs az a macska, mely biztosabban elkapná körmével, mint a cigány a riadozó kis halat tenyereivel.

Mikor már kis hal is van, gödröt kapar, tele meríti — ismét tenyerével — s belébocsátja a kis halat, azután előveszi a vadrózsa tüskéjéből kimesterkélt horgot (257. ábra), s úgy köti a kis hal hasa

* Lásd: 151. ábra I. T.

alá, a mint ezt a 258. ábra ábrázolja; ha dróttja van, avval köti meg s ekkor még biztosabb, mert a csuka foga nem tehet kárt a szer-
számban.

258. ábra. A cigányhorog felszerelése.

Ezt a nagy furfangot azután beereszti a vízbe s minthogy a kis hal sértetlen, élél, uszkál napestig, mindaddig, a míg valami éhes csuka be nem kapja.

Hogy a cigány kivárja, ez természetes; mert hiszen semmi joga, tehát nem kurtítja idejét a kötelesség sem.

II. JEGES HALÁSZAT.

Az okiratos történet bevezető részében már el volt mondva, hogy a történeti hagyomány az ősi magyarságról azt a hírt hozta át napjainkra, hogy télen át a vizekhez költözött s ott halászattal foglalkozva várta be a tavaszt. Az is volt mondva, hogy némely helység még mai napság is bizonyos ünnepélyességgel vonul ki a jegeshalászatra; el volt mondva, hogy ilyen népszokások eredet szerint rendszeren ősidők homályába vezetnek s az illető alkalom illetőleg foglalkozás ősi voltáról tanúskodnak.

E fölfogás helyességét csak erősíti a ma is élő jegeshalászatnak tüzetesebb szemlélése, mely arra tanít, hogy egy valóban kimivelt, tehát régi népfoglalkozással van dolgunk.

A magyar nép jegeshalászata fogás és szerszámjárás szerint különálló csoportot alkot, a melyben a hígvízen való halászat főbb csoportjai úgyszólván tükröződnek, illetőleg ismétlődnek. Az a módosítás, a melyet a jégkéreg természete a szerszám tekintetében megkövetel, a legszebb színben mutatja és bizonyítja a magyar halászságnak éleselméjű voltát.

Az eddigi beosztáshoz alkalmazkodva, a jegeshalászatot több csoportra bonthatjuk.

1. *A rekesztő jegeshalászat.*
2. *A kerítő jegeshalászat.*
3. *Az emelő jegeshalászat.*
4. *A hajtó jegeshalászat.*
5. *A szígonnyal való jegeshalászat.*
6. *A horoggal való jegeshalászat.*
7. *A dorongolás.*

Ám vegyük elő e csoportokat abban a sorrendben, mely az eddig ismertetett fogások és szerszámjárások sorrendjéhez illeszkedik s a kimutatott hét módot foglalja magában.

A *rekesztő jegeshalászat* ugyanazokkal a szerszámokkal él, a melyeket részint már az ősi elemek között, részint az élő gyakorlat során megismertünk.

A Fertő és Szernye-vidék halásza késő ősszel rendbeszedi a kürtöt, illetőleg vejszét és bevárja a jeget. A midőn a jég elég erős arra, hogy az ember bátran járhat-kelhet rajta, a halász kiszáll a *jegellő* vagy *lekelővassal* (259. ábra), mely véső formájú s másfél méteres nyélre van ráverve, hozzá a szákkal és a tarisznyával. A helyszínére érve, első dolga, hogy a kürtből, illetőleg vejszéből a jeget a lekelő vassal óvatosan kitördelje s a szákkal kiszedegesse. Ezt minden reggel megismétli, hogy a szerszám belső járóin mindig hígvíz legyen.*

Ez a rekesztés különösen oly vizeken, a melyek egész terjedelmökben be szoktak fagyni, tehát tóságokban, holt- vagy igen lassú folyású folyóágakban, a hol t. i. természetes lécek nem igen képződnek, igen jól fizet; mert a hal a jég alatt megszorúl a levegővel érintkező élővíz dögében s megérezvén, a nyílt vejszébe tódul, természetesen saját vesztére.

Az Ecsedi láp és a Szernye csikásza hasonlóképen számít s egész télen át űzi mesterségét: *kijegeli* a befagyott *lápkutakat* és vézeket s beállítja *csikkassát*, mely télen jobban fizet; az okot már tudjuk.

A *kerítő jegeshalászat* hatalmas mód s a legjellemzőbbek közé tartozik.

A magyarság tengerén, a Balaton sík jegén dívó, természetesen, leginkább ki van fejlődve; sőt bátran el lehet mondani róla, hogy ez a balatoni halásznak főfoglalkozása; — sőt, hogy halász indulatának is a leginkább megfelelő mód; mert azt nemcsak űzni, hanem ezer veszedelem közt merni is kell; a hol pedig a merészségről van szó, ott a tihanyi, kenessei, foki, keszthelyi s a többi bokrok mindenha helytállanak.

A ki nyáron vagy őszkor megbarátkozott velök, elkísérte ingó

259. ábra. Jegellő vagy lekelő vas.

* A leirt lekelővas szolnoki forma s ott a kerítő jegeshalászatnál divik; hasonló hozzá a Fertő vidéki; néhol a halász csak a szák nyelvél vagy baltával töri fel a jeget.

jároművön a tanyavetésre, annak azt mondják, hogy az semmi: «jöjjön az úr, mikor a jég alatt halásznunk, az osztán a halászat!»

Mikor a Balaton halásza ezt mondja, akkor csakúgy lángol a szeme.

Már jóval a tél beköszönése előtt rendbeszedi a Balaton halász-sága «*jégre való szerszámját*», a melylyel majd megismerkedünk; a mikor pedig az első fagy beköszöntött, az összeállt bokor szorgalmasan kijár a partra, a csizma patkós sarkával próbálgatja a jeget, mert csupa nyugtalanság. Minden ember a száz éves kalendárium jóslataival, csillagok pislogásával s a jó ég tudja mivel nem bajlódik, hogy a fagy erősödését előre kilesse, kijósolja.

A Balaton halászbokra ekkoron tizenkettes, u. m.:

2 *vezeres*, másutt *rúdhajtó*, *rohonyos* ;

8 *halász* és

2 *jegellő*, másutt *lekelő*.

A jég még ropog az ember terhe alatt; de ők azért mégis elindulnak; mert hát azt tartják, hogy, ha a sors könyvében úgy van megírva, hogy az ember a jegen pusztul el, hát mindegy: akár a vékony jegen szakad be, akár pedig elnyeli a «*rianás*».

Tiszta fatalizmus, mely úgy látszik épen oly ősi, mint a jeges-halászat nemes mestersége maga!

Mikor a jég annyira erősödött, hogy három-négy embert megbír, elindul a két *vezeres* a két *jegellővel*, hogy a *csapásokat* vagy *vonyókat* kijelelje vagy *kiszegelje*, a mi nem kis mesterség, mert a *kiszegelés* helyességétől függ a hálójárás helyessége, ettől pedig a

halfogás. De azért mérőszerszámot nem visznek, mert arra való annak az éles halászszemnek a mértéke; no meg a lépés, hozzá még az is, hogy a *vezeres* mindig régi, sokat tapasztalt halászember.

260. ábra. Balatoni jégpatkó.

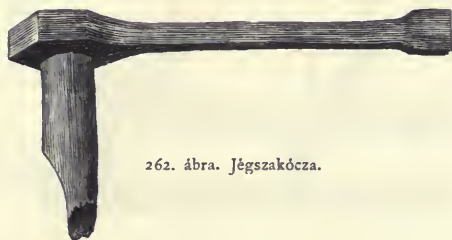

261. ábra. Drávafoki jégpatkó.

A partra érve, mindenekelőtt előveszik a *jégpatkót* (260, 261. ábra). A balatoni csizmára, a drávafoki bocskorra való. A jégpatkót felkötik, hogy a jegen bátran járhassanak-kelhessenek. A balatoni halász csizmas s a sarok elé köti kengyelszerű jégpatkóját; a drávafoki halász —

Kopacsi körül — bocskort használ s hogy a jégpatkó ne viselje meg a lábát, ez a nagyobb felület kedvéért *nyelves* (261. ábra *ny.*)

A vezeresek rendszerint csak közönséges favágó fejszét visznek, a jegellők ellenben a *jégszakóczával* — röviden *szakócza* — járnak, mely igen hosszúnyakú, vésőszerűen formált fejsze (262. ábra); közönséges nyélre van ráverve s azért ilyen alkotású, hogy a legvastagabb jeget is *átlékelhesse*. Így ballagnak ők azután a sík jegen libasorban, jó távolságra egymástól; különösen akkor, a mikor a jég még nem egészen biztos. Ilyenkor mindenki feszülten figyel a helyre, a hova lép s minden legkisebb recsegésre is. A tapasztaltabb vezeres néha-néha hátra tekint, hogy a part szerint meghatározhassa az irányt, a melyben haladnia kell s megbecsülhesse a távolságot is.

262. ábra. Jégszakócza.

A mikor arra a pontra érnek, a melyen az első vonyó kijelölhető, megállapodnak s leteszik a czókmókot. Erre a két vezeres megállapítja a *bedöntő* vagy *eresztőlék* helyét s ott könnyed vágásokkal kijeleli határvonalait.

Kössük immár a magyarázatot a vonyó alaprajzához. A Balaton *jégesvonyója* hosszú hatszögöt alkot; hosszú tengelyébe esik a *bedöntő* (263. ábra *B*), evvel szemben az *ajtó* (*A*); négy sarkán van egy egy nagyobb *szepletlik*, *szeplik* vagy *saroklik* (S_7 , S_7 és S , S); ezt a hat pontot pedig összekötik a *soroslékek* vagy *hajtólékek* (*b*, *b*, és *s*, *s*).

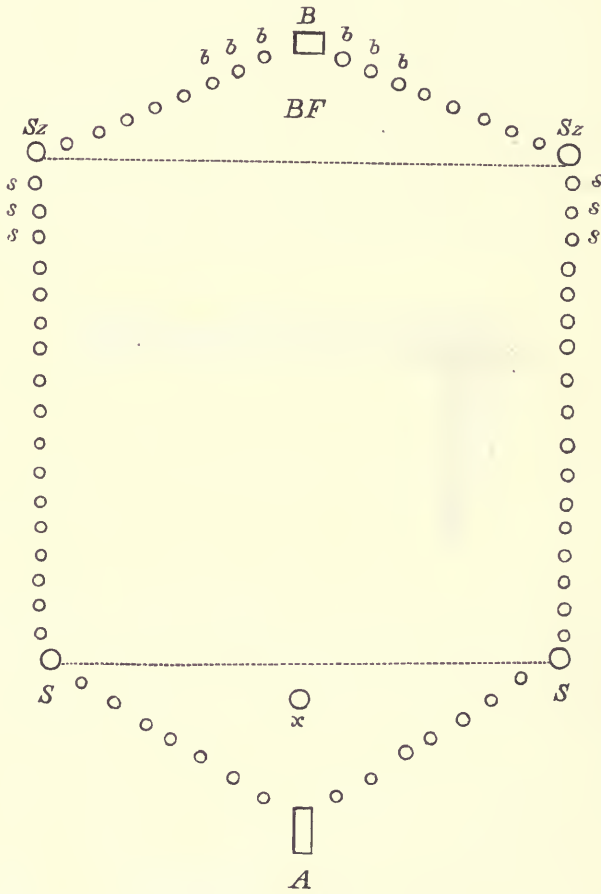
Az ajtóval szemben áll a *bufonó*-, *bukló*- vagy *buffogatólék* (*x*).

A *bedöntő* (*B*) másfél méter hosszú és egy erős méter széles, négyyszögű; néha íves is. Az *ajtó* két méter hosszú, és félméter széles. Az a háromszög, a melyet a *bedöntő* s a vele szomszédos *saroklék* alkot (S_7 , *B*, S_7), a *bedöntőfej* (*BF*); az ellenben, a melyet az

ajtó alkot meg (S, A, S), a *kivonófej*. Ehhez képest a bedöntőfej saroklékei a *belső saroklékek*; a kivonófejei a *külső saroklékek*.

Vegyük most már sorra a többi mértéket, illetőleg sorszámot is.

A bedöntőtől a *belső saroklékig* (B, S_7) kilencz kisebb sorlék van ($bb, stb.$); az egymásközötti távolság tizennyolcz lépés, tehát

263. ábra. Balatoni jeges vonyó alaprajza.

körülbelől tizennégy méter; az *ajtóléktől* pedig a *külső saroklékig* rendszeren csak nyolcz, a miből következik, hogy a *kivonófej* egy lékkel minden oldalon szűkebb.

Az a léksor, mely a *belső és külső sarokléket* összeköti, tehát (ss stb.) az *ág*, lékei pedig *sor-* vagy *áglékek*, néhol *hajtólékek*. Egy-egy ág harmincz, ötven s még több lék is, szintén tizennyolcz lépés-

nyire egymástól. A míg tehát a bedöntőfej szélessége körülbelől 240 méter, a kivonófejé pedig 210 méter, az ágak hossza 400-tól 800 méterig váltakozik.

Elképzelhetjük azt a munkát, a melybe az egyes vonók kijelölése s a lékeknek egész télen át való nyitvatartása kerül; pedig ez még a könnyebb vége a dolognak!

A mikor a vonyók ki vannak jegelve, összeáll a bokor, a melyet már ismerünk, előkeríti a *jégszánkókat*, felrakodik és indul.

Minden bokornak van egy nagyobb és egy kisebb szánkója (264. ábra), melynek kettő a kávája (*K*). A nagyobbik szánkóra fel van rakva az öregháló meg a *vezér* — néhol *rohony*, *hajtórúd*, *hajtóléc* stb.; — a kisebbik szánkón viszik az eleséget s az apró szer-

K

264. ábra. Jégszánkó.

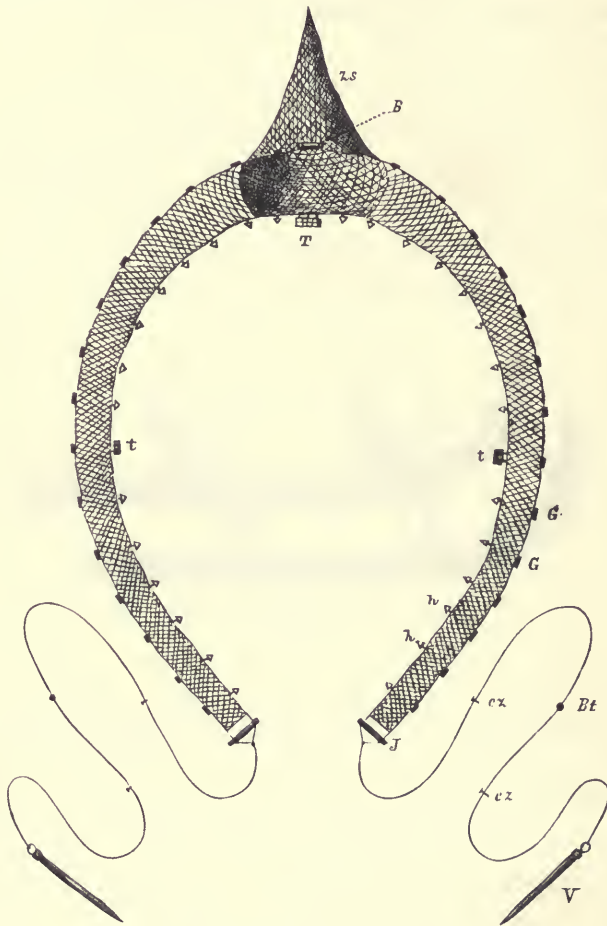
számot.* A vezérrel és a többi szerszámmal majd a leírás során ismerkedünk meg.

Egy ilyen kivonuló halászbokor igen eredeti kép. A míg a jég még ropogós, a bokor hosszú sorban vonúl, nehogy a jeget egy ponton nagyon megterhelje. Egy rész húzza a szánkókat, a másik rész utána ballag, vállán azokkal a csudálatos szerszámokkal, a melyeket az idegen sehogy sem tud kimagyarázni.

A falu czellengő ebe kíséri a bokrot, mert nagyon jól ismeri ezt a mozgalmat s tudja, hogy neki is juthat; a környék varja, hollója a bokor körül röpked, majd lebocsátkozik a jégre, hogy kivárja a szerencséjét; és megjelenik a szárnyatlan varjú, a «*cserkész*» is, a falu dologtalanja, ki apró szolgálattal, jó szóval behizelgi magát, hogy a szerencséből majd neki is jusson valami.

* Együttvéve «municzió» a neve.

A midőn a kiszemelt vonyóhoz érnek, a bedöntő táján állapotnak meg; ennek feje táján pedig rendbe fágják az öreghálót s kirakják a többi jeges szerszámot is.

265. ábra. Öregháló jeges halászátra.

Lássuk már most a jegeshalászátra felszerelt öregháló dolgát, a mint ezt a 265. ábra lehetővé teszi.

A jegeshalászátra szolgáló öregháló hossza 200 méter körül jár s minthogy *kátás* — azaz *zsákja* (*Zs*) van —, tulajdonképen *gyalom*. A káta száját vagy *torkát* egyfelől a *torokgyékény* — néhol *békatutaj* (*B*) —, másfelől a *torokkő* — *monykő* (*T*) — tartja nyitva. A gyalom fölét *pál-*

hák — gyékénynyalábok (GG) — tartják úszva; inát a *gyalomkövek*, — *hálókövek* vagy *galacsérok* (*h, h*) — húzzák le.

Mind a két szárnya elején van egy *istáp* — *apacs, berenafa* (J); — fele hosszában pedig ott van a *tűzsér* (*t*).

Különösen is figyelmet érdemel a húzókötélfölszerelése, mely a jegeshalászatnál nagyon fontos. A húzókötélféle négy egyenlő részre van osztva — természetesen, mindkét szárnyé egyformán; felehosszába *bötök* van kötve (*Bt*) s az így keletkezett két fél, felehosszában egy színes, rendszeren vörös posztódarabka (*c_z*) van befűzve; ez a *c_zéla*. Az átlag száz méteres húzókötélféle végéhez azután egy vékonyabb, úgynevezett *fagyókötélféle* a *vezér* (*V*) van odakötve.

Már ebből is megérthetjük, hogy az egész beosztás arra van kiszámítva, hogy a hálót, mely a jég alatt jár, láttatlanban is egyenletesen lehessen húzni és úgy kihozni, hogy kátája a vonyón egész végig a tengely vonalában maradhasson, vagyis a bedöntőtől az ajtóig egyenes vonalban haladjon.

Ismerkedjünk meg most a *vezérré*. A vezér egy húsz méter hosszú rúd, mely három darabból van összeillesztve (266. ábra). A hegyét megalkotó darab, valamint az is, a mely végét alkotja, fenyőfából való s az utóbbin karika van, a melybe a húzókötélféle szolgál (lásd 265 V); a középső része, mely a két végsővel erős, széles vas-karikákkal van összekötve, tölgyfából való, azért, mert a jég alatt való tologatásnál leginkább ez van megtámadva. Ez a *vezérrúd*, a melytől a *vezeres* elnevezés is ered, sugáregyenes s minthogy a sorlékek egymásközötti távolsága átlag vége csak 14 méter, a rúdé ellenben húsz, ez mindig túljárhat a *lékek közein*.

Ezek után átmehetünk a *gyalom* vagy *hálóvetés* magyarázatához, mely azok után, a miket eddig megismertünk, már elég könnyű feladat.

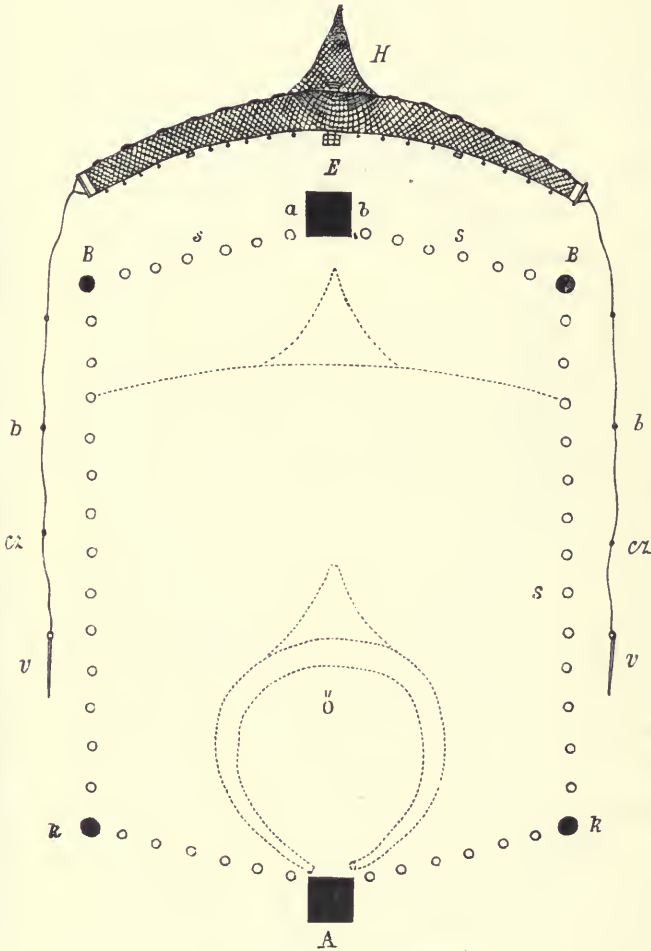
A magyarázatot a 267. ábrához kötjük, a hol a könnyebb megérthetés kedvéért a háló (*H*) a vonyó irányának megfelelően szét van

266. ábra.
A vezér.

fágyva, mutatván, hogyan jár a jég alatt a vonyón végig (*bb* pontozott vonal), hogyan érkezik az ajtólékhez (*Ö*) és mily úton halad a vezér (*v*) a bedöntőtől (*E*) az ajtólék (*A*) felé.

A hálót tehát úgy összefágyják a bedöntő (*E*) fejénél, hogy kátája

267. A gyalom- vagy hálövetés.

(*H*) legalúlra, istápjá legfelülre jön s ekkor a két vezérrudat, mind-egyiket a maga oldala, tehát *as*, *bs* irányában dugják a jég alá. A mikor a vezérrúd egészen a jég alá van dugva, akkor hosszúságánál fogva, mely 20 m., már túljár az első *a* és *b* sorléken, a mely a bedöntőtől csak 14 m.; tehát — ha a vezér jól van bedugva — a sor-

lékben meglátszik. Ekkor a két *vezeres* már megragadta a rúdhajtó *csáklyát* — vagy *vellát* — (268), mely belül fogas s egyik ágán kampós, kötélvetés czéljából (*h*): evvel a sorlékbe nyúlva, mindenik a maga oldala — tehát *as* és *bs* felé tologatja a vezért. A vezér természetesen maga után viszi a húzókötelet (*cz*, *cz*) s végre a háló apacsát és szárnyát is, mindig a bedöntön (*E*) át a jég alá.

A mikor a vezér a belső sarokléket (*B*, *B*) elérte s félig meghaladta, a vezeresek egymásfelé kiáltják: «*fordíts!*».

Az, a ki előbb kiált, bevárja, míg a túlsó oldalon levő társa felel, a mi akkor történik, a mikor ez is a saroklék alá hajtotta a rudat, tehát a húzó kötélt mind a két oldalon egyformán áll a jég alatt. Ez is «*összevárás*».

A mikor idáig vannak, a csáklyákkal jól megfogják a vezér közepét s megfordítják az áglék, illetőleg a kivonó fej külső saroklékei, tehát *Bk* irányába. Fordulásakor már ott áll minden belső sarokléknél egy legény a *nagy csáklyával* (269. ábra), mely különben egy becsületes favilla; evvel megfogja a húzókötelet, hogy a sarokléktől derékszögben megtörve haladjon a vezér után, mert ettől függ, hogy a háló a két belső saroklék között egészen szétterjedjen, azaz a vonyót átfogja s úgy haladjon, a mint a pontozott vonal mutatja.

A többiek ezalatt a bedöntön sorba beeresztgetik a hálót, mindaddig, a míg a kátát is bevetették. A midőn a káta is be van vetve, a bedöntőnél felszabadult legénység az ajtólékhez halad, hogy bevárja a vezért s a húzás kezdetét. — Ezalatt a két vezeres az ágon végig, áglékről áglékre tologatja a vezért, mindig arra ügyelve, hogy a túlsó oldalon levő társával egyformán haladjon.

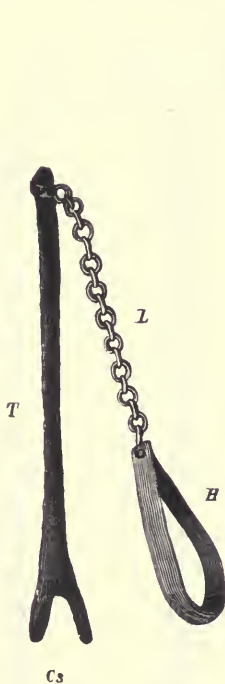

268. ábra. Csáklya
vagy vella.

269. ábra. Nagy
csáklya.

Minden vezeres oldalán egy halászlegény jár, ki fel van szerelve avval a két szerszámmal, a mely külön magyarázatot kér. Az egyik a Balatonnak, mint látni fogjuk művelődés-történeti szempontból is nevezetes *czibékje** (270. ábra); a másik a soknevű *gemics* (271. ábra), *gébics*, *gémcese*, *gemes*, *gamó*, *kampó*, *káncsa* stb.

Megtörténik ugyanis gyakran, hogy a vezér az egyik sorléktól a másik felé való tologatás közben félre megy, annál könnyebben,

270. ábra. A czibék.

271. ábra. A gemics, vagy kampó.

minthogy a vezeres a léken át a rúdnak csak kis részét látja. A mikor ez megesik, helyre kell hozni a hibát: a rudat meg kell keresni a jég alatt s oda kell húzni a következő sorlékhez. Erre való a *gemics*, a melynek görbe nyele megengedi, hogy oldalt messze menjen a jég alá, s így megkeríthesse a félrekerült vezérrudat.

A mikor a vezérrudak a külső saroklékig (267, K) jutottak, ugyanaz történik, a mi a belső saroklékeknél történt, t. i. a vezért az ajtó

* Lásd «Tihany» alatt.

(K A) felé fordítják. Minthogy pedig immár csak nyolcz-nyolcz sorlék van hátra s a jég alatt járó háló szárnyai már egymásfelé kanyarodnak, az egész bokrot megszállja a buzgalom, mindenki serénykedik s különösen a *czibéket* tartja készen.

Mesterszó szerint van a *czibéknék nyele (T)*, *csáklója (Cs)*, *láncza (L)*, *hámja (H)*, a mely utóbbit a halász úgy kanyarít magára, mint a dobos a magáét, a nyelét pedig — a csáklóval fölfelé — a kezében tartja. Egy legény előkeríti a *buffogatót** s odaáll az illető lékhez (263. ábra *x* és 267. *ő*). Ez a buffogató rendszeren valami tölgyfának a golyvaszerű kinövése, mely tűzzel-vassal van kivájva s azután nyélbeütve, a mint ezt a 272. ábra mutatja. Magyarázatra nem szorúl, hogy a buffogató, kávas felével a vízre vágva, nagyot szól.

Mihelyt a két vezér — mindegyik a maga oldalán — az ajtólékben megjelenik, nyomban megragadják s úgy a mint jött keresztbe kihúzzák a jégre; utána vonják a kötelet, melybe a legénység beléakasztja a *czibéket* — avval a helylyel, a hol a láncz rá van erősítve — s keresztirányban haladva, megszakadásig húzza, mert az a feladat, hogy a hálósárny két istápjá mentől gyorsabban összeérjen az ajtólékben, hogy a háló a jég alatt zárt körben álljon, a mint ezt a 267. ábrán *ó* körül kipontozva látjuk.

Mielőtt hogy a háló egészen bezáródnék, a bukrolékeknél álló legény ugyancsak buffogat, hogy a bekerített halat, mely immár csak a két egymásfelé közeledő istáp között menekülhetne, a káta felé riaszsza.

Mihelyt a két istáp az ajtólékben összeért, nyomban kiveszik s kezdődik a hálónak a kisedése.

Természetes, hogy úgy, a mint a kötél jön, az ajtóléknél álló vezeterek gondosan ügyelnek, hogy ez egyformán történjék s mihelyt az egyik kötélnek külső czélája kijön, a másiké késik, megállítják az

272. ábra. Buffogató.

* Ez a szerszám, mely a hígvízen való tanyavetésnél is szerepelt, már tűnedezik.

előbbre járó félt s összevárják a két czélát; így történik ez a bötökkel, a belső czélával, végre a hálósárnyak tűzsérjaival is.

Csak így leírva is, elgondolhatjuk azt a roppant munkát, a melyet ily jegestanya vetése és húzása megkövetel; és eltelhetünk bámulattal a halászság vaskeménysége iránt, mely ezt a munkát nemcsak hogy jó kedvvel végzi, hanem lelkesedik is iránta.

Nincsen a télnek az a köde, hófúvása, csikorgó hidege, mely elvegye ennek a halászságnak a jókedvét; s mikor a háló a jég alatt jár, csak a rianás veszedelme az, a mely a bokrot menekülésre, szerzőségének cserbenhagyására bírhatja.

A «rianás» — a *riadásnak* Balaton menti kiejtése — a jégnek oly megszakadása, mely ágyúlövéshez hasonló robajjal jár s úgy, a mint a repedés halad, a csattanás is folytonosan, úgyszólván a távolba futva, ismétlődik. Az ily repedés és dörgés sokszor mérföldeken át vágat s 10—40 méter szélességben is tátong. Természetes, hogy a repedés vize mindazt elnyeli ami útjába esik. A kitérés nagyon bajos, mert a veszedelem villámgyorsan halad. Alighanem több ember esett a rianásba, mint a nyári vihar hullámába!

E repedések tulajdonképeni okozója ismeretlen; lehet, hogy a nagy kiterjedésű tó különböző pontjain uralkodó különböző légmérséklet, lehet, hogy néha a szél nyomása is az ok.

S bámulatunk még fokozódik, ha elgondoljuk, hogy a tanyavetés nagy munkája igen gyakran kárbavesz, a háló üresen, vagy pár hitvány keszeggel kerül ki a jég alól; sőt van elég tél, a mely egészben sem fizeti meg a fáradságot.

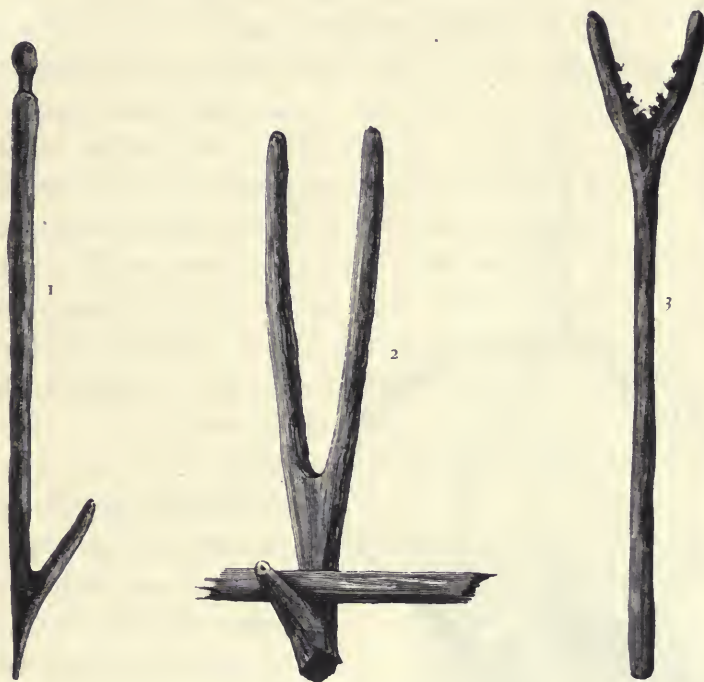
De mikor néha beüt a «szerencse», van azután jég hátán, faluhosszat lakodalom; megérzi az egész vidék, sőt újabban még híres Bécs városa is, a hol a Balaton főhala, a «fogas», nagyon keresett portéka.

Hogy milyen az a «szerencse», erre reátanít az a halászszer, amely évekkel ezelőtt Enying bírósága előtt folyt le:

Kenesse község igazi őshalászaik egy napon jegestanyákat vetettek s csakhamar híre futott, hogy nagy volt az ő «szerencsájök»; a hír tíz ezer mázsákról szólt; de arról is suttogott, hogy a kenessei halászok akkora behalásztak a foki vizekbe. Erre kapták magukat a foki — ma már Siófok, a mely névvel a Balatonvidék embere nem igen

él — bérlők s pert indítottak a kenesseiek ellen, annyival is inkább, mert annyi fogas terjedt el a környék piaczaín, hogy fontjának ára 80 krajczárról 50-re hanyatlott. Nem utolsó nevezetessége e pernek az, hogy a bíróság kiszállott a jégre, ott helyszíni szemlét tartott, melynek az lett a vége, hogy a kenesseiekre reábizonyúlt, hogy tilosban jártak, a halat tehát orozva szereztek.

A kenesseiek be is vallottak vagy tíz mázsa «fogast», majdnem két mázsa «süllőt» és sok sok keszeget; az ítélet pedig majdnem

273. ábra. — 1. felvágó. 2. fordítófa, 3 szegesfa.

32 mázsa «süllőről», 18 mázsa «fogasról» és 61 mázsa «keszegről» szól — s mindez egy napnak a «halászszerencséje» volt!

A mi ennek a pernek különös zamatot kölcsönöz, az a sok halászmesterszó, a minek értelmét a bírónak ki kellett sütnie, hogy az igazságot annak rendje szerint kiszolgáltathassa. Benne van a vezeres, vezérlék, kifogott hal, hálóhely, vizen halászni — fokín, szabadín; — jegellő, orzott hal, jégriadás, a helyet meghalászni, hálócsapás — nyom — hálóbokor, hálócsapásnyi hely, a határt jelező domb hova vág

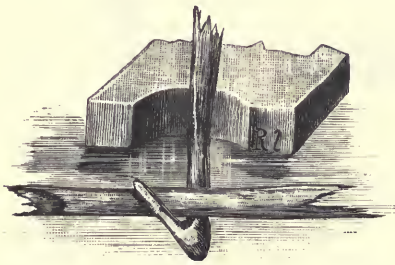
a tulsó parton, jegelni, a hálót szánkón betakarítani, nagy határ halhely — a hol a hal a jégen rakásra hevert —, behalászni, kijegelni stb. stb. A Balaton kerítő jegeshalászata, úgy a mint itt ismertette van, törzsökösnek vehető; a Fertőn, a Bodroglközön, a Tisza mentén, Komárom tóságaiban, a Kopácsi tavon, az erdélyrészi Mezőség tavain és más vizeken űzött kerítő jegeshalászatban lényeges eltérések nincsenek s alig pár szerszám az, a mely másforma.

274. ábra.
A horgas.

Ilyenek a 273. ábrán: 1. a *felvágó*, mely Szolnokon dívik s cibék szolgálatot tesz; 2. a *fordítófa*, mely a Latorcza torkolata körül dívik s arra való, hogy a vezért — itt *űzőrúd* — a saroklékben — itt *fordítóvék* — az ajtó — itt *kihúzóvék* — felé fordítsa; végre 3. a bodroglközi *szegecsfa*, mely egyszerű ágasfa, belül patkószögekkel televerve, hogy a vezért jól megfoghassa.

Ezekon kívül van a Latorczánál *horgas* is; egy egyszerű fakampó (274. ábra), a melylyel a vezért alulról fogják meg s úgy hajtják vele lékről lékre, a mint a 275. ábra érthető módon magyarázza. Az erdélyrészi Mezőség tavain dívó jegeshalászaton — ha ugyan még él — a rúdhajtás a köznép kezén dívó kisebb baltákkal történt.

275. ábra. Hajtás a horgassal.

A Bodroglköz mindinkább kivesző tavain, holtágain más tanyavetés is dívott, mely annyiban különbözött a balatoni törzsökös-től, hogy a vonó nem hatszögű, hanem kerek volt; rövidebb vezérrel járt s így a fordítás is elmaradt; a kötélhúzásnál egy «*gemmes*» nevű több ágú fa szolgált, a melybe több halász fogódzhatott.

Ez a magyar kerítő jegeshalászatnak képe.

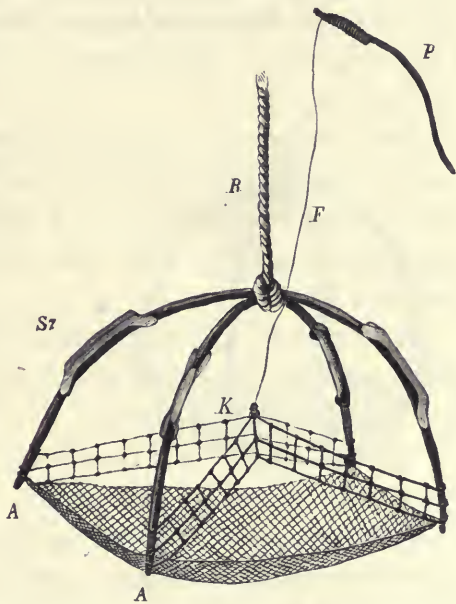
Az *emelő- és hajtó-jegeshalászatot* egy füst alatt lehet leírni, mint-hogy mind a két módnál majdnem egyazon szerszám dívik, mely vidékenként némiképen eltér ugyan, de lényeg szerint hasonló szerkezetű. Akad közte olyan is, a mely télen-nyáron egyképen szolgál.

Itt ismét a magyar halász értelmességét bámulhatjuk, mely valóban kifogyhatatlan. Meglepő finomságával lépten-nyomon tanúságot tesz arról, hogy hosszú idők fejlesztő hatalma kellett hozzá, hogy egy nemzet közhalászsága ennyire vigye.

Az emelő és illetőleg hajtó jegeshalászat szerszámai között az első hely tagadhatatlanul a Bodrogeközön szerzte dívó *vasas-* vagy *téliszá-* *kot* illeti meg.

Ez a szerszám (276. ábra), a szerkezet alapját tekintve, megfelel az *ághegyhálónak*, a mennyiben két keresztbekötött félabroncsosnak négy ágára van kötve a háló; de ettől már az is megkülönbözteti, hogy nem rúdon, hanem kötelen jár (*R*), melynek elég jellemző a neve, t. i.: *rudkötél*, tehát a rudat pótló kötél. *A, A* az *ág hegye*, *Sz* mind a négy ághegy derekán a körömmel rávert *szák vasa*, mely az egésznet a víz alá meríti.

A mi a halász éleselméjűségére vall, az a négy ághegy közötti szerkezet. Itt egy fonalból kötött, lajtorjaszerű kereszt (*K*) látható, az ú. n. *keresztör*, a melynek csomópontjából egy vékony fonal (*F*) a *feljáró*

276. ábra. Vasas vagy téli szák.

ered. Ez a fonal hosszú s egy hajlékony fácskára van rácsavarva, hogy a halász a víz mélységéhez képest a fonalat — a feljáró-ört — szabályozhassa; ennek a vesszőnek a neve *pedző*, tehát talál a kosztoshorog pedzőjével, mely egyfelől a horog járását szabályozza, másfelől a halat elárúlja.

A Bodrogeközön a téliszákkal való halászatra több halász szövetkezik; a fele *szákoló*, a fele *zurboló* vagy *hajtó*.

Mindenekelőtt kiszállanak a folyóra, hogy *vekeljenek*, azaz a folyó jegén s a folyással keresztbe, de egyenes sorban oly négyszögletes

lékeket vágjanak, a melyeken a körülbelül 1·5 □ m.-nyi hálót le lehet bocsátani. Ezek a léksorok 100—120 lépésnyire vannak egymástól.

A mikor ez megtörtént, az emberek kiszállanak a halászatra; a halászok fele a leírt vasas szákokkal, a másik fele oly hosszú rudakkal, a melyeknek vastagabb végére egy láncz van rászögezve,

A szákolók kihagyják az első léksort s a másodikba bocsátják fenéig a hálót, mire a keresztőrt a feljáróörnél fogva megfeszítik s a pedzőt vagy a kezökben tartják meg, vagy a lék szélére a jégbe dugják. A mire elkészülnek, jelt adnak a zurbolóknak, kik nyomban az első léksorba dugdossák lánczos rúdjaikat s azokkal a vizet és fenékét döfögetik, — halásznyelven szólva «*zurbolnak*», székelyesen: «*gübülnek*».

Az így megriasztott hal eszeveszetten — és természetesen — a szákok felé iramodik, legtöbbje beleütközik a kifeszített keresztőrbé, a mit — ismét természetesen — a feljáróör útján a pedző megérez s meghajlással jelez is. Erre a jelre a halász szaporán és egyenletesen kiemeli a hálót.

Igy haladnak léksorról léksorra; és a míg a szákolók mindig újsorba eresztik hálóikat, a zurbolók a szákolóktól az imént odahagyott lékeken űzik a zurbolást.

Egészen hasonló szerkezetű, de sülyesztő vasak nélkül való a Nagy-Dobronyban és Miskolczon — Szernye és Sajó — dívó *őrös*-vagy *örvösháló*, mely rúdra van erősítve; télen a lékeken, tavaszkor a vészekben szolgál, a mint az utóbbit a «*kullogó*», alatt föl is kereshetjük.* Itt a feljáróör neve *vigyázómadzag*; ezt a halász balkezének mutatoujjára tekeri, így feszíti a keresztőrt s érzi meg az abba ütköző halat; Miskolcz körül a bodrogközi hajtás is dívik, a hajtórúdnak neve azonban *butykázó rúd*, a vele való hajtás pedig «*butykázás*.»

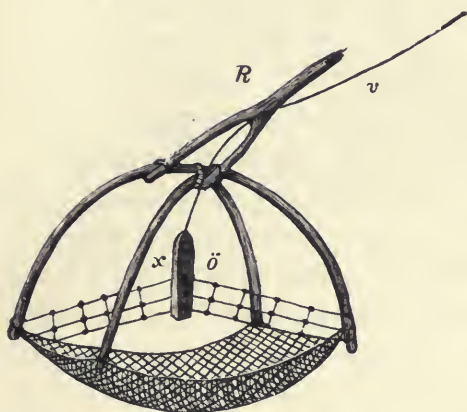
Ebbe a sorrendbe tartoznak a Drávafokon — Kopácsi körül — dívó hálók is, a melyeket a 277—278. ábrán szemlélhetünk.

Az első a *süllyén*, mely szintén léken a jég alá szolgál s ágas rúdon (R) jár; *örzője* (Ö) egyszerű s a négyszögű hálót az egyik sarkától a másik felé fogja át; három főfonala egy megfelelő fűrású fácskán (x)

* Lásd «A Kullogó» fejezetet.

fut, melyre a feljáróór (*v*) van kötve. A 278. ábra a *bustyálló*, mely minden kereszt- és feljáróór nélkül való; kötelen (*k*) jár s minthogy léken át nagy mélységekbe szolgál, négy ághegye ólomsúlyokkal (*o*, *o*) van terhelve.

A *szigonynyal való jegeshalászatra* csak elvétve akadunk. A székeleyek leginkább malomzúgókban űzik, mikor a fagy oly erős, hogy beállanak. Előbb tisztára söpri a jeget, hogy minél átlátszóbb legyen, azután léket vágnek belé. A szigonyos egy rossz czondrára a lék mellé hasal s készen tartva a szigonyt, zekéjét úgy húzza a fejére, hogy az oldalt jövő világosság nem érheti a szemét; így az amúgy is tiszta víz fenekére láthat. A zúgoba érkező hal meghökken a szokatlan árnyék-

277. ábra. Őrvös háló.

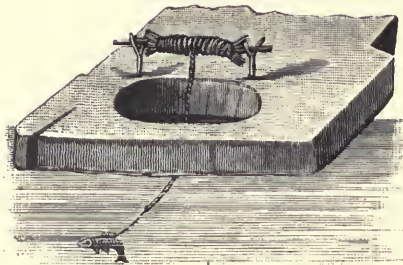
278. ábra. Bustyálló.

tól, tétovázik — székeleyesen szólva «*térliget*» — s ezt a pillanatot használja fel a halász arra, hogy a szigonyt a halba üsse. Ez a halászat Sepsi-Szt.-György táján dívik.

Körös-Tarcsa halászsága, a mint már érintve is volt, a folyó örvénylő helyeit lekelí ki s kétágú, hosszúnyelű szigonyával mindenfelé vaktában döföget; a tapasztaltabb öreghalász sokszor boldogul is, mert rendszeren a folyó minden pontjáról meglehetősen biztossággal tudja, hol szokott állani a hal.

A *horoggal való jegeshalászatra* is csak ritkábban akadunk s a mi kevés dívik, az leginkább a csukára számít. Legeredetibb s a maga egészében valóban őskori zamatú módja az, a melyet a 279. ábra kíván ábrázolni, a mely az erdélyrészi Mezőség Hódos vagy Szarvastó

nagyobb tükrein — leginkább Mező-Záh táján — dívott s talán még ma is él, noha a hal ott rendkívül megfogyott. A halász nagy körben lékeket vág a jégbe s mindenik lék mellé két ágas fácskát fagyaszt,

279. ábra. Jegeshalászat horoggal.

melyre egy harmadik fácska mint tengely szolgál (279. ábra). A tengelyfa gyékénnyel van körülkötözve, hogy az ágasok közt maradjon s erre van rátekerve a horog ina. A horog, különösen az, a melyet az oláhság használ, valóban történelemelőtti alak; füles, cserkéje pedig vékony rézdrótból való, hogy a csuka el ne rág-

hassa. E horog csalija eleven küszhal, a melyet a halász a télen át is működő vejszéből — ott szerkezet szerint a «rácز vejsze» — merít.

A drótcserkét úgy ütik át a halon, hogy az a hugygyón bemenne, a szájon jön ki, a horog pedig úgy áll, mint az a rózsatüske, a melylyel a cigány fufangjai közt megismertünk. Az így felfűzött halat a halász a jég alá ereszti s a midőn valamennyi lékjét felszerelte, a kör közepére egy nádcsomóra telepedve várja a horgok pergését, mely akkor következik be, mikor a csuka a küszt bekapja s menekülésre fogja a dolgot. E nevezetes téli horgászat teljes képével még találkozni fogunk.

280. ábra. Horog jeges halászatra.

Meglehetősen biztos hír szerint ugyanezt a horgászatot a Bodrogköz halásza is űzik, avval a különbséggel, hogy a lékek nem körben, hanem hosszú vonalban állanak s így a halász folytonosan jön-megy, hogy a pergést észrevegye; sőt némelyek a horgot épen csak egy jókora pálhára tekerik s ezt a lék mellé leteszik, úgy, hogy ha a horog fogott, a pálha a léken keresztbe fekszik s így, a mint az ín lebonyolódik, ugrálva forog.

A *dorongolás* a jeges halászatnak igen sajátos neme s különösen akkor dívik, a mikor a folyók áradása kora tavasszal köszönt be s a rákövetkező fagy jégkéreggel borítja el a kiöntéseket. Ilyen hirtelen való fagyáskor nagy levegőbuborékok szorúlnak a jég alá s az átlátszó jegen át már messziről fehérленek. A halász, jó doronggal

föltegyverkezve, vagy jégpatkót köt, vagy rongyba burkolja csizmáját, hogy a rendesen igen síkos jegen biztosan járhasson; azután elindul, nem törődve a vékony jégkéreg recsegésével; sőt még a leszakadással sem, mert hiszen a kiöntött vizek alig térdig érők. A halász szeme mohón nézi a fehérségeket, mert tudja, hogy a barangoló hal ott keresi az élő vizet, pipálva veszteg áll. A midőn a halat megpillantja, egész erővel sújt a doronggal, a mitől a hal legalább is elkábúl. Ha az ütés léket is ütött, azon veszi ki a dorongoló prédáját; ha a jég elég erős volt, baltával segít. A dorong leginkább a korán ívó csukát éri.

Ez a magyar halászszerzők járásának egybegyűjtött képe, a melyről azonban egyetlen szóval sem állítom, hogy teljes és kimerítő. Egy emberileg teljes kép annyi időt kíván, a mennyi magyar bűvárnak napjainkban még nem jut; de hogy e kép megállhat azok mellett, a melyeket más nemzetek bűvárai nyujtottak, az bizonyos s ez megnyugvásom is.

A RÁKÁSZAT.

Az öreghalász szerszámos kamarájában — manapság már jórészt a hevertetés porával ellepve — reá akadunk azokra a szerszámokra is, a melyek a rákfogásra használtattak. És úgy, a mint e szerszámok a halászatiaknak függelékét alkotják, úgy van az irodalomban is: minden jóra való halászkönyvnek a végén jut egy kis hely a rákászatnak is, még pedig méltán, mert a halászatnak minden korban mellékes kereset-ága volt.

A rák egészen szoros kapcsolatba ott jut a halászzal, a hol a hálnak való legjobb csaliról van szó, t. i. a horgászatban; mert kétségtelen dolog, hogy, kivált a vedlés közben megpuhult rák, mely lehámozható, a horgászat legjobb csalija, a melyre a hal úgyszólván vakon rohan reá. Különösen az ólló és a fark húsa alkalmas erre.

Az sem szorúl külön bizonyításra, hogy a rák elég előkelő helyet foglalt el a régi magyar konyhában s megtartotta volna ezt gazdagnál — szegénynél maig is, ha újabb időben oly nagy pusztulás nem éri.

Mintegy 10—15 éve annak, hogy a rákok egy járványos betegségnek estek martalékkül, még pedig oly tömegesen, hogy egész folyókból, tóságokból a rák annyira kipusztult, hogy alig maradt belőle magnak való.

Ez a dögvész egy penészgombától* ered, mely a rák testében elszaporodik s végre az állatot megöli.

E betegség kínja legtöbbször ezrével kergeti ki a rákot a partra, hol hánykolódások közt rakásra pusztúl; később, rothadó testével az egész környék levegőjét megrontja.

A Duna, Tisza, Balaton s más vizek rákja így veszett ki, vagy annyira megritkúlt, hogy sok év telik el, míg ismét felszaporodik.

* LEUCKART és HARZ vizsgálatai szerint az u. n. Saprolegniák közé tartozik, mi «a szélétől rothasztót» jelent, azért, mert a gomba peremszerűen veszi körül a megtámadott szervezeteket.

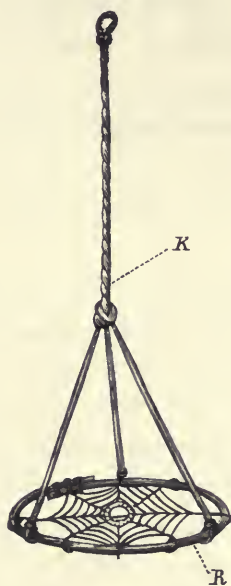
A rák manapság magyarföldön leginkább csak a forrásterületek patakjaiban, nagy akadályokba ütköző folyókban — péld. a Krasznában az Ecsedi lápba való felozlásáig, — némely elrekesztett tavakban — péld. a Borsodmegyében fekvő Felső- és Alsó-Hámor között fekvő pompás hegyitóban — maradt meg.

A forrásterületek kisebb patakjaiban a legősibb mód szerint rákásznak, t. i. meglábolva a vizet, kézzel tapogatják ki a rákot kövek alatt, gyökerek között és a part lyukaiban.

Mélyebb folyások körül az úri rákász meghasítja a babkarókat

281. ábra. Rácsa.

282. ábra. Rácsa fűzfából.

s a hasítékba szagos máj- és tüdődarabokat csiptet és sorba beállítja őket a vízbe. A rák reámenve a csalíra, mozgatja a karót, mire a rákász lassan, óvatosan megemeli s egy szákkal alája merít.

Komárom rákászata még a század első felében is híres volt, s különösen a Zsitvatorok volt az, a melyben a rák úgyszólván hemzsegett. Pár óra alatt 600—1000 rák került a szárazra s a rákászat általánosan kedvelt multság volt.

A komáromi *rácsa* (281. ábra) vasabroncsra kötött tálszerűen bemélyedő, aprókötésű, — még ma is található — sokszor 1 méter átmérőjű háló volt, melynek középebe nyers, szagos húsdarabot

kötöttek. Az abroncsról három zsinog indult, feljebb egyesült s egy erősebb zsinogbe ment át; ez volt a *rácsa kantárja*, a melynél fogva a hálót a vízbe bocsátották s onnan — a «jó időkben» telve — felvonták. Ez a rácsa nem csak magyar, mert Európa nyugatán szerte dívik.

Más a Kraszna szegény, mezítlábos halászának a rácsája. Mondhatni, hogy minden ízében ősi zamatú egy szerszám (282. ábra), a melyen egy szál fonal sincsen; mert az egész a fűzfa ágából, a fonadéka, kantárja pedig a fűzfa háncsából készült. E szerszám karisnyáját (*R*) megrakja a rákász a felhasított vízi kagylóval — közönségesen «teknősbéka», *Anodonta*, *Unio* — úgy, hogy a fonalak alá dugdossa. Így ereszti be — karóvégről — a vízbe, hol a rák megszállja. Az ábrán *K* a *kantár*, *R* a *karisnya*.

ÖSSZEGEZÉS.

E könyv történetében, valamint a halászat történetéről szóló részében ki van fejtve, hogy a halászat hanyatlásával a nyelvkincs is fogy, ennél fogva azt, a mi még épségben van, a nép száján él, meg kell menteni.

Ez nem csak irodalmi érdek, hanem érdeke a gyakorlati életnek is, mert a halhoz és a halászathoz nagy nemzetgazdasági érdekek fűződnek s ha ezeket szolgálni akarjuk, a mint ezt a magunk iránt tartozó kötelességünk parancsolja is. mindenekelőtt arra kell törekednünk, hogy egymást megértsük.

A közérthetőség s ennek során az élő, tartós és mély hatás a nyelv szellemének tiszteletben tartásától függ. Egyedül ez vezet nemcsak a közérthetőséghez, hanem a helyes alkotáshoz is, a melyre itt, mint mindenütt, annál nagyobb szükségünk van, minél bizonyosabb, hogy közvetlen rokonok nélkül állva, önmagunkra szorulunk.

Szerintem bizonyos, hogy a halászati irodalomban, úgy a gyakorlat terén is, új mesterszócsinálásra nem szorulunk, mert a halászat, mint ősi népfoglalkozás, még ma is hatalmas nyelvanyagot nyújt s ez nemcsak hogy megfelel a nyelv szellemének, hanem elég hajlékony is.

Vonjuk ki tehát a halászati szerszámjárásnak és tartozékainak eredményét, mely annyival inkább értékes, minthogy a legtöbb mesterszó a tárgy rajzához van kötve, a tévedés tehát emberileg kikerülhető.

A *-gos mesterszó alkalmazása, néha alkotása is tőlem ered s mondhatom, hogy erőszak nélkül keletkezett; a magyarázat a mesterszótár feladata.

I. HIGVIZEN VALÓ HALÁSZAT.

*REKESZTŐ HALÁSZAT.

Czége; van: * szárnyékja, kapuja, kamzsahálója, * talpvészlése; bocskorvarsája; ennek szádja, tömlöcze.

Vejsze. Van:

Magyar vejsze; ennek: lészája, kis pelőczéje, nagy pelőczéje, udvara, kürtője, *kürtőkarója.

**Fertő-vejsze;* van: lészája, kapuja, udvara, *ugrató verése, kis kotróczája, nagy kotróczája, feje, fejkarója.

Rác-vejsze; van: lészája, feje.

Járulékok:

**Merítőháló;* van, nyele, ágasa, *hajtoványa.

**Korczkötés;* van: korczvesszője.

**Vejszés-ladik;* részeit lásd a varsás ladikon.

Varsa. Van:

Szárnyasvarsa; ennek van: *abroncskávája, hagyása, szája, vöröcsöke, *dobja, szárnya, szárnyakarója, *szárnyafeszítője, farkarója.

Pisztrángvarsa; van: szádja, vöröcsöke, *csévéshajtoványa, feszítője, *csalitúje.

Csukavarsa; van: kijáró vöröcsöke, tömlöcze.

Kárászvarsa; van: szádja, vöröcsöke, abroncs- és feszítő kávája, *szájkarója.

Járulékok:

**Varsás-ladik;* van, orra, fara, orrtőkéje, fartőkéje, könyökfája, pereme, feneke, oldala, *kikötő karikája, *haltartó rekesze, tatja, *vizhányó szapolya, tolórúdja, körmösrúdja, iszkábája.

Nyesellő; van: rúdja, köpűje, szege, *sarlóvasa.

Gyalázka; van: nyele, *pengéje, *feszítőékje.

Versebaba; van: *töve, *búbja.

Verés; van: korczkötése.

Pelléző; van: karója.

**Varsakötő tű;* van: orra, dereka, lába, nyelve.

Börczfa.

**Varsásbárka;* van: eleje, hátúlja, oldala, feneke, fedele, retesze, kikötőkarikája.

**Varsáskas;* van: feneke, *öble, füle.

**Varsásfont;* van *róvása, körtéje, mérőszakja; ennek kantárja, *abronchajtoványa.

Csikászat.

**Csikvarsa*; van: szája, vörcsöke, tömlöcze, *varsacsóvája, mereglyéje, fonása, taréja.

Járulékok:

Lápmetsző; van: nyele, köpűje, *vágóvása.

Lápihot; van: ágasa.

Kaszúr; van: nyele, pengéje, tartóvása.

Csikszűrő; van: *öble, feneke, fonása, füle.

Csikputtony; van: *öble, feneke, karja, fedele, *fedélkötője.

Csiktök; van: szája, nyaka, hasa, kasornyája.

Véter; van: feneke, *öble, fedele, füle.

Lápkút; mely lápmetszővel van vágva, vagy természetes is.

Vész; a láp természetes apró tükre.

Cseret; nádas, vizes hely.

Rónavíz; nagy víztükör.

**Nádtutaj*; van: orra, vége, *kötőfája.

*KERÍTŐ HALÁSZAT.

Tanya; van: vetése, húzása; kerítik.

Öregháló; van: bejáró vége, laptáros vége, kijáró kötele; ennek peczke; kötése halászcsatt; keresztkötele, nyargaló apacsa, laptáros apacsa, parás ina, ólmos ina vagy főle, alja, parája, ólma, hálóköve, csattköve, kövesapacsa, apacsköve, apacsura, apacstalpa, léhése.

Kecsege- vagy balinháló, alapján mint az előbbi; de háromsoros: két tükörháló, közte inlítés.

Gyalog-, kétköz-, piritty-, piszliczár-hálók, az öregháló mintájára; de kisebbek.

Gyalom; van: két szárnya, kátája, szepije, kátaköve, szakgatója, torokpálhája, torokköve, galacsérja, tuzsérja, felepálhája, pőse, lógósa; egyébként, mint az öregháló.

Őrháló, a víz átkötésére.

Vészlés, ugyanerre.

Halászhajó; van: orra, czuczalyuka, fara, orrtökéje, fartökéje, könyökfája, pereme, peczeklyuka, pőrfája, evedzőpadja, tatja, őrfája, őrfafészke, feneke, oldala,* szerszám rekesze, lábvetője vagy rúgófája, hálópadja, huzóvánkosa; ezen gúzs vagy kolonc.

Halászhajó-járulék:

**Dallevedző*; van: belső csapója, külső csapója, vagy fogóvége, vágóvége; tolla, kopása vagy húzópántja; dalladzva húz.

Kormányevező; van: mankója, nyele, tolla, fogóvége, vágóvége; karral evedz.

Egyebek: vízhányó szapoly, ivószapoly, alattság, vágóhorog, csáklya, czucza, mereglye, furkó, mohozó, halászszytor, tanyaszák.

Laptárhajó, mint a varsáladik; de van rajta: húzókötel, szolgálca; farhám; ezen hám és matakfa.

Dereglye; van: orra, fara, orrtökéje, fartökéje, könyökfája, pereme, pörfája, hálópadja, parások-, inasok-, derékonhúzó padja; van fenéke, oldalbálványa, mederbálványa, vasmacskája.

Állóbárka; van: böggője, sárkánya, fejláncza, vasmacskája, pófája, bajuszdeszkája, bálványa, mederbálványa, őrfája, őrfamacskája, rekesze, *bágyadt halak rekesze, *kikötőbakja, szentese, csárdája, timonja, timontartója, kormánylába, kormányársarka, timonlába, timonársarka, orra, dereka, fara, *szűrőlyuka, melyet a bárkasütővel égetnek ki; retesze,

Nyargalóbárka; van: bárkababája, orra, fara, oldala, fenéke, fedele, retesze, kikötőkarikája.

Bödönhajó; van: orra, fara, tatja, tatvasa, kötésvasa, habvetője, húzószege.

Vegyesek.

Hálóállítás; állítófa, egy állítás, egy dugás, állító hálótű, isléghálótű, léheshálótű, börczfa, *ólmosdeszka, ólmozó kalapács, gyalogorsó, viszaló.

Halhasítás: hasítókunyhó, hasítókés, hasítóasztal, mosókád, mosócsutak, sózóasztal, sóskád, terítőkaró, *száritózsineg, bálazó, halzsírüst, halzsírkanál-törő, halzsírszedő.

Húzószerszám: czibék vagy vállhám; van hevedere, pöczke; halászöv; van mentője, peczke, csüggesztője; villafa; van nyele, hajtványa; innyomó csiga; van *innyomója, derékfája, csigája, ennek szánpja, mentővasa.

Akadó; van: akadótörése.

Nádvágó; van: nyele, pengéje, makkja, karikája, ékje.

Halászbárd, *faragó* és *fejsze*; van éle, foka, nyele.

*EMELŐ HALÁSZAT.

Villik vagy billegető háló; van: villiktőkéje, *nyújtókávája, *bódvája, *kötése.

Villik-csónak; van: orra, fara, tatja, csőszszöge.

Olló- vagy zsebháló; van: rúdja, *feszítő peczke.

Aghegyháló; van: rúdja, keresztkávája, kávakötő madzagja, ág-hegye, nyaklómadzagja, szolgálója, ennek ágasa, talpa, *piszkéje; néha kátája, mankója és emelőkötele; járuléka a vesszőbárka.

*HAJTÓ HALÁSZAT.

Farkasháló; van: *szájkávája, ina, rúdja; ennek rendszeren ágasa; van szája, farka; járuléka a hajtórúd, vagy göbülő.

Bokorháló; van: rúdja, keresztfája, lába, farka; benne* farokköve; járuléka a zurbolórúd, vagy botló.

**Böcscsőháló;* van: *szájkávája, *derékkávája, *fenékkávája, *ágasnyele.

**Lesőháló;* van: *bónéfája, ina, őrmadzagja.

*ÁLLÍTÓ HALÁSZAT.

Métháló; van: ina, *czötkényparája, métfája.

**Marázsháló;* egysoros; van: *marázsakarója, *marázsapallója, *czötkényparája, *ráklábszinege.

**Eresztőháló;* van: *felső ina, *alsó ina, jeles pótája, pótája, *nagy kövelője, kis kövelője, őrköve, *eresztő őre, eresztő kaczerja, selyme, terítő karója; beeresztéskor az egyik halász evedz, a másik kormányoz, a harmadik ereszti a hálót; a hal az átoljában akad meg.

*KERESŐ HALÁSZAT.

**Kuszakecze;* van: bónéfája, *bónéköve, *bónépántja, csontja, ólma, ina, tükörhálója, inléhése, tartókötele.

**Hosszúkecze;* van: bónéfája, *bónéköve, *bónépántja, vasasina, turbukvasa, farkalója, tartókötele.

**Keczés-csónak;* van: orra, dereka, fara, tatja, csöke, kilincse, kallószíjja, evedzője; ennek kacssa, nyele, tolla; keczézéskor a halász iklandva vagy kallózva evez.

**Székely marázsháló;* van: rúdja, feje, karikája, ólma, feszítő kötele, *két tükörháló közt inléhése.

**Kaparóháló;* van: rúdja, *szájkávája, ina, tartómadzagja.

*VETŐ HALÁSZAT.

Pöndörháló; van: tartókötele, forgója, *szétfutó ina, karikája, ólma és ólmos ina.

Rokolyaháló; van: tartókötele, forgója, ráklábsinege, *fogó vöröcsöke, ennek *vöröcsökőre.

*TAPOGATÓ HALÁSZAT.

Tapogató; van: *alja, *főle, *fogása.

**Lepő*; van: *keresztkávája; két tükörháló között inléhése.

Borító; van: *szájkávája, *keresztkávája, *kötése, rúdja.

*HUROKVETŐ HALÁSZAT.

Csapóhurok; van: *kosztja, hurokja.

*SZIGONYOS HALÁSZAT.

**Dárdaszigony*; van; rúdja, makkja, karikája, szaka, vasa.

**Körmös szigony*, van: rúdja, köpűje, nyaka, ága, körmös szaka.

Egyéb szigony: *nyaklőszigony, botosászó szigony, kerítő szigony, *szeges szigony, ennek van: rúdja, köpűje, nyaka, tartóvása, ága szaka; *tüző szigony, *bökö szigony.

Járulékok:

Csóva, világló, tidó, vágóhorog; szigonyoznak: szemre és vak-tában, szúrva, nyakalva.

HORGÁSZAT.

**Kosztos horgászat*.

**Kosztoshorog*; van: kosztja, ennek *fogó- és *csapó-vége; ina, ennek *kötő-vége, *horgos vége; pedzője, ólma, patonyja; a horog részei: *kötővége vagy lapiczkája, szára, *hajtoványa, szaka, hegye; a horog tulajdonságai szerint: *előre- vagy *oldalt pedző; a kosztos horog nemei: *legyeshorog, csukahorog, sügérhorog, harcsahorog; tollashorog; ezen: figyelmezőtoll, vezetőtoll, horogtoll; ez pisztráng-horog.

Horogra való: csali, pelle; evvel a horog felférgelhető, felhalazható, megbékázható.

**Karós horgászat*.

Van: álló horog; *velencei csukahorog; ezen: blinczke, in, *rézcserke, horog; van lábó horog; kell hozzá: karó, kikötőmadzag, kasornyás kabak, in, cserke, horog; — kolomposhorog; kell hozzá: kolomp, ágas karó, *pallóin, kasornyás kabak, *pekke, horog; —

tökös horog; hozzá: kantáros tök, pallóin, pekle, horog; — átkötő horog; hozzá: kikötőkaró, pallóin, pekle, horog; — vizahorog; hozzá: * derékláncz, * cserkeláncz vagy * pekleláncz, kettős vagy hármas macskahorog.

**Fenekhorgászat.*

Fenekhorog; van: karója, ennek kötővégén pörgettyű; horogderék vagy pallóin, rajta pekle, pallókő, böncsökő, végkő; van: harcsahorog, csukahorog, őnhorog stb.

Járulékok:

**Fenekes csónak*; van: orra, dereka, fara, tatja; van benne: evező-szapoly, horogszerszám, katka vagy fentő, horogrosta, intábla, tűzsér és ihany.

Faros bárka; van: orra, fara, oldala, feneke, fedele, retesze, kikötőkarikája.

Vesszőbárka vagy *rütő*; van: szája, tömlöcze, füle, fedele, fedélpeczke.

*Féregszedő *bödön*; van: rúdja, feje.

Kuttyogató; van: nyele, szára, talpa; tartozik hozzá: kuttyogató horog, melynek van ina, ólma, kettős patonyja, horga; csalija béka, a melylyel a horgot megbékázzák.

***II. JEGES HALÁSZAT.**

**Rekesztő jegeshalászat*; használja a Fertő-vejszét és a ráczvejszét; űzi a csikászatot; járuléka a *lekelővas. A többi mesterszó a a hígvizen való halászatéval azonos.

**Kerítő jegeshalászat.*

**Jegesgyalom*; van: *vezérrúdja vagy rohonyja, fagyókötele; húzókötele; rajta: külső czéla, bötök, belső czéla; keresztkötele, apacsa, pálhás föle, köves ina, két szárnya; ezen: *felepálha, tűzsér, *torokpálha, torokkő; kátája; ezen szakgató, vagy kátakő.

**Jegesvonó*; van: bedöntője, bedöntőfeje, belső saroklékje, *bedöntő sorlékje, ága, áglékje, ajtolékje, kivonó feje, *kivonó sorlékje, külső saroklékje, buklólékje.

Járulékok.

Jégpatkó, *lekelő-szakócza, nagy-szánkó, kis-szánkó, *hajtócsáklya; ennek: nyele, köpűje, fogasága, *kötélvető kampója; nagy

csáklya, gemics; * csáklyás cibék; ezen: vállhám, láncz, nyelv és ágas; buffogató, felvágó, * rúdfordító.

**Emelő jegeshalászat.*

**Vasas örvösháló*; van: rúdkötele, * kávasasa, keresztőre, feljáró-
őre, pedzője; tartozéka: a zurboló rúd, az * örvösvék.

Örvösháló; van: * ághegye, keresztőre, őrmadzagja, rúdja, ezen
* rúdbak; tartozéka tavaszkor a kullogó; ennek van: * ágaskarója *
lábvetője, * ülőkéje.

**Süllyénháló*; van: * ágasrúdja, * ághegye, őrzője, * őrzőfája, őrmad-
zagja.

Bustyálóháló; van: * rudkötele, ághegye, ólma.

**Szigonynyal való jegeshalászat.*

Téritgető halra.

**Horoggal való jegeshalászat.*

Csukahorog; van: * ágasa, * tengelyfája, ina, * rézcserkéje, * sima-
horga.

Dorongolás.

Van dorongja, jégpatkója.

Rákászat.

Rácsa; van: karisnyája, * tűzőfonala, kantárja.

A VÍZ, PARTJA ÉS FENEKE.

Van: élővíz, holtvíz, dögvíz; folyó, holtág, patak, ér; tó, tóság, mocsár, rét, ingóláp, lápkút, fertő, vész, őrjeg; csendesvíz, habzóvíz, hullámozóvíz, állóvíz, folyósvíz, sebesvíz, rohanóvíz, örvénylővíz, for-
gósvíz, sodróvíz; bugygyanóvíz, serkedővíz; tisztavíz, zavarosvíz, zá-
kányosvíz, hinárosvíz, gázosvíz, lézengővíz; áradó- apadóvíz; szaba-
dos-, rekesztesvíz.

Van a víznek: limánya, lengje, örvénye, forgója, tekergője, zubo-
gója vagy zúgója, sugája.

A *part*: lankás, eresztős, meredek, omlásos, dülő, padmalyos, odvas, szirtos, csorba, bokros, gyökeres, csöntörgés, síma, fővényes, köves, sziklás, agyagos, süppedékes.

A *fénék*: tiszta, gödrös, fővényes, iszapos, kavicsos, köves, atkás, gamóczás, gyökeres, uszadékos, zátonyos, gübbenős.

A HALÁSZATOT ŪZIK: víz alá, azaz: víz mentében; víz ellené-
ben, partról-partra, víz színén, gázolva.

HALÁSZOK.

* *Rekesztő halász*; van: czégés, vejszés, varsás, csikász.

Öreg kerítő halász; van: öreghálós, piszkés, gyalmos.

* *A kerítő halászat bokrai.*

Hidegvízen. Balaton. Kenesse: 1 nagygazda, 2 vezeres, 8 halász.

Duna: 1 mester, 1 első legény, 1 középső legény, 1 laptáros, 1 viczelaptáros, 1 fattyúlaptáros.

Tisza, Záhony: 1 gazda, 2 első evezős, 2 ínhúzó, 2 parahúzó. *Csongrád*: 1 mester, 1 ínszedő, 1 paraszedő, 2 léhésszedő, 1 laptáros, 1 viczelaptáros. *Tápé*: 1 nagypíczés, 1 viczemester, 1 futosó, 1 pöczkös, 1 hálövető. *Szolnok*: 1 kormányos, 1 laptáros, 1 ínszedő, 1 ínhúzó, 1 léhésszedő, 1 parahúzó.

Bodrog, Karád: 1 nagygazda, 1 kispap, 1 apacsos, 1 kötélfejő, 1 felínhúzó, 1 feles, 1 gazember.

Dráva, Kopácsi: 1 botos, 1 hálómester, 1 köteles, 1 vajda, 8 legény.

Rába, Pinnyéd: 1 mester, 1 laptáros, 1 öreglegény, 1 kislegény.

Fertő, 1 kormányos, 1 hálóhányó, 4 hajóhúzó.

Dereglyés bokor, Balaton: 1 kormányos, 2 derékonhúzó, 2 inas — ínhúzó — 2 paráslegény; ezek a dereglyén vannak. 1 első legény, 2 halász legény; ezek a laptáron vannak.

Jégen. Balaton, Kenesse: 1 nagygazda, 2 vezeres, 8 halász, 2 jegellő. *Keszthely*: 2 fahajtó, 2 csáklyás, 2 vágó, 2 kötél-szedő, 2 mar-
koló. *Velencei tó, Agárd*: 1 kormányos, 2 rohonyos, 1 bárkás, 4 kötélhúzó. *Bodrogköz*: gazda, 1 gemes, 1 csáklyás, 1 halas, 1 faros, 1 fejszés, 1 villáslánczos, 1 lábmettő, 1 véter.

* *Emelő halász*, van: villikes, * ághegyes, örvös, kullogós.

* *Hajtó halász*; van: farszákos, bokrozó.

* *Állító halász*; van: marázssászó, eresztős (pamukos).

* *Kereső halász*; van: keczés, vezetős, kaparó.

* *Vető halász*; van: pöndörös, rokolyás.

* *Tapogató halász*; van: tapogató, borító.

* *Hurokvető halász*; van: csapós.

* *Szigonyos halász*; van: szigonyos.

* *Horgász*; van: kosztos, fenekes, kuttyogató.

A HAL.

Van: nagy hal, apró hal, fehér hal, jó hal, nemhal, kövérhal, hitvány hal, silány hal, ikrás hal, tejes hal, ragadozó hal, szelid hal, nyálkás hal, nagypénzű hal, aprópénzű hal, héjas és héjatlan hal, kapóhal, sütő hal, léhés hal, szerhal, köteles hal, kemény hal, lágy hal.

A *hal*: felszáll, pipál vagy szopákol, ívik, vívódik vagy fördik, elfekszik, megfekszik; van járása; kilép, kibúvik, bevonul, kivonul, barangol, legel, seregbeverődik, szétriad, iramodik, játszik, kapkod, befal, siklik, csapkolódik, pergelődik, vergődik, burványlik, pörsöl, bukkol, felvetődik.

Láthatjuk, hogy tisztán a magyar halászság szájáról vett szókinés hajlékonyságának felhasználása elegendő volt, hogy a halászatot, mint műveletet, úgyszólván rendszeresen kifejthettük, annélkül, hogy a nyelv szabályán és szellemén sérelem esett volna. Sőt nem esett sérelme annak a követelésnek sem, a melyet az ú. n. irodalmi nyelv támaszt. Azonkívül még seregszámra maradt a fölös változat, a mely a mesterszótárban foglal helyet.

Halról és halászatról szólva, irva, — így megérthetjük egymást.

Halász-nagygazda.
Balaton.

A MAGYAR HALÁSZÉLET.

I. A MAGYAR HALÁSZEMBER.

Az igazi magyar halász szülőföldje a Magyar Alföld vízmellékére esik; akad szórványosan a Balaton körül, a Duna-mentén s a Dráva-fokig is.

Igazi magyar halász az, a ki ősi szerszámmal, ősi módon, patriarchális összeállásban, tehát ősi bokorban, kötésben vagy felekezetben űzi mesterségét s megbizonyíthatólag soha czéhes és soha jobbágy nem volt.

Volt és van neki még ma is «nemzetsége», a melyben a halászat nemes mestersége apáról fiúra öröklődött és öröklődik; mesterségére büszke, leginkább azért, mert erős a hite, hogy «Krisztus halásza», hogy őselődjei a mesterségben az apostolok voltak.

A magyar halász majdnem kivétel nélkül az, a mit a «jóra való magyar ember» alatt értünk. Nyugodtlelkű, becsületes; jobbadán hallgató; de a mellett nyílt, vendégszerető; kiválóan mértékletes; munkában serény és kitartó. Legtöbbször bámulatos a megfigyelő tehetsége, mely mindent felölel, a mi a vízben s a víz körül van; hozzá példásan rendszerető, ki sohasem pihen le addig, a míg szerszámját rendbe nem rakta.

Mikor nyugalomra tér, a háló ki van terítve, a húzókötelek össze vannak fejve, a czók-mók czibékestül a maga helyén. A fenékhorg össze van szemelve s a fejmazagnál fogva föl is kötve; pallóköve, végköve és böncsői szép rendben a tat mellé vannak rakva. Szóval, úgy van a szerszámmal, hogy a nap vagy az éj bármely órájában kiszállhat a vizekre s kivetheti. Rendes ő ezért, de meg azért is, mert tudja, hogy szerszámja így tovább tart.

A szerszám kiméletére nagy oka van: nehéz azt összeteremteni. Egy hetven, vagy száz öles öreghálót megkötni és összeállítani nagy költség és még nagyobb fáradság; drága jószág az mindenképen, kivált ha hozzá még jól borít is. Mert van ám mindenféle háló! Lehet az a legjobb léhéből való, jól megkötvé s még sem érhet semmit, mert nem borít. Egy kis hiba az inában s legott rés támad, a melyen a hal szökik, kilép, keszegoldalt menekül. Hát bizony a rend így is úgy is jó barátja a halászembernek.

Épen ilyen munkaközben is: rendet tart és sohasem lanyha. Ha a szántóvető meg is áll, hogy rágyujtson, nem esik kár sem a barázdában, sem a vetésben, sem a markolásban; de a halásznál egy kis megállapodáson múlik a jó fogás, mert a hal sebes, síkos egy jószág s a merre egy kibúvik, követi a többi is.

Azért húz azután a halászember «inaszakadtig».

A magyar halászember az igazi «kemény emberek» közül való; marka az evedzőtől, a kötélből cserepes, akár a vas s a mit megmarkol, az meg is van markolva.

Teste rendkívül edzett; az egy csizma kivételével, melyre télen rátartós s a mely ma is a régi idők remekbejártó «halászsaruja», ruházata a «kékbeli» magyareMBERÉ; annak a sok bőr- és kátrányportékának, a melyet más népek halásza ismer, hogy bőrét a víztől óvhassa, a magyar halásznál se híre se hamva.

Rá se hederít az időre; a fagyos szélnek, a szakadó esőnek neki fordítja egykedvűségét; bőrig ázva, nem is gondol a szárítgatásra, mindaddig, a míg nem végezte a dolgát.

Legbámulatosabb a jeges halászat idején. Megragadja a szakóczát s jegeli a csapást: a jégtörmeléket mindig pusztá kézzel kaparja ki; azután fogja a víztől csurgó húzókötelet s dolgozik vele úgy, hogy ruházatát jégkéreg borítja. — Az neki mindegy! Váltig mondja, hogy nem fázik s ez valóban úgy is van, mert a serény munkától kimelegszik a keze; csak mikor valami hiba esett s reakényszeríti az álldogálásra, csak ilyenkor fázik meg nagy néha a keze s ekkor előre hajlik s neki áll a «melengetés»-nek, mely nem egyéb, mint az, hogy kezeit a hónaljak tájára csapdossa.

Mint horgász kitűnő s rendszeren a legősbibb módon, azaz kuczorogva lesi a vizen úszó horogtutajt, pallókat vagy pedzöt.

A magyar halász természete legjobban és legszebben a halászbokorban van kifejlődve. A kormányos, nagygazda, botos, nagypíczés, szóval a bokor «eleje», nagy tiszteletben áll, megbecsülés éri; de viszont ő is megbecsüli embereit, kik nem szolgálai, se napszamosai, hanem osztalékosai.

Mindenben jó példával jár elől s meg tudja őrizni méltóságát. A tanyavetésnél ő végzi a lényeges részt: kormányozza a ladikot, hajót vagy dereglyét, kiszálláskor pedig helyet foglal a partrészt legalkalmasabb pontján s a mikor az oly fontos letartás pillanata bekövetkezett, a tanyaszákra támaszkodva, pontosan végzi azt. Ő tartja a tanyaszákot, a mikor a fogott halat belédöntik s ő viszi a prédát a nyargaló- vagy lovasbárkába.

Foglalatoskodik akkor is, a mikor a társak pihennek.

Ő határozza meg a halászlébe való halat s adja ki a hozzávalót.

Ha osztzkodás van, a maga részéből, mely rendesen az egésznek a fele, áttesz egy pár derék halat, a melylyel az osztólegény neki akart kedvezni, a legények rakására; szóval, tesz és juttat.

Az eladást mindig úgy intézi, hogy a legénységnek legalább is öregje jelen legyen; — ekkor pénzben osztzkodnak; de előbb bevásárolják mindazt, a mire közösen szükségük van; megveszik a sót, a hagymát, a kenyeret és a nélkülözhetetlen pálinkát, a melylyel azonban igen mértékletesen élnek s akárhányszor kínáltam is pénzt, hogy többet vegyenek, mindig megköszönték, és nem fogadták el, mert a halászat mestersége józan főt kíván.

Lármás halászbokor nincsen.

A magyar halászbokor nem babonás. Van neki egy sereg jele, a melyről áradásra, apadásra következtet; e jeleknek nagy része a természet rendes tünetnyeiből kerül ki: mit mível a csiga, a vízi bogár s több efféle. Inkább figyelő és hosszú tapasztalásból szeret következtetni; még az ómenje is leginkább némely halfaj megjeleneése, sokasága, kimaradása, a miben mindig van bizonyos alap.

A mióta a hal lefogyott és elfogyott s evvel együtt a halászat nemes mestersége is mind kisebb körre szorúl, sok vidéken teljesen kiveszett az igazi halásznóta s vele együtt a szokásoknak egész raja.

Különös, hogy legnagyobb elterjedést ért el:

Az alföldön halászlegény vagyok én,
Tisza partján kis kunyhóban lakom én . . .

kezdetű dal, mely — gondolom — BERNÁT GAZSI-tól való. Egyedül Komárom és Tihany áll még valahogyan nóta és szokás dolgában; de itt is sok már a töredék; majd megismerkedünk vele.

A piacon való árulást rendesen az asszony végzi — a halászmesterné —, mely annyira áll a halaskofától, mint halászura a «fisértől». A kofa és a fisér mindig csak másodkézből árul.

A mesterné takarosán kiöltözködik, fehér kötöt köt és nemigen kínál, mert rendes vevői vannak.

De kiáll ám a mester is, mikor «beüt a szöröncse» s akkora viza, tok, vagy harcsa került a hálóba, a mely csak feltagolva kelhet el. Ilyenkor a mester is fehér kötöt köt, feltűri az ingujjat és tagol nagy önérzettel és nagy fontoskodással.

Szóval az igazi magyar halász tisztességtudó, igazán jóra való magyareMBER, a kit meg lehet és meg is kell becsülni.

A hozzávaló társadalmi elemben mindig megvolt a külön «becsületje», mert hát a kékbeliek közt olyan ő, mint a hadseregben a tüzér: már mestersége után is több az ő «tudománya» s még ott is, a hol nem volt soha czéhes, mindig külön helye volt a kivonulásokban.

Ettől a típusztól lényegesen elüt a székely halászember. Nemcsak hogy hírét tudja a «halak királyának», melynek gyémántos korona csillog a fején, mely az Olt folyónak örvényeiben tanyáz, természetes, ama vadregényes szorosban, mely Felső- és Alsó-Rákos közt fekszik. A halak királya akkora, hogy az embert csak úgy elnyeli; de a székely halász nemcsak ezt tudja, hanem mindent is tud, a mit csak kérdez az ember. Eleven képzelő tehetsége a pisztrángnak, pérhalnak oly sokaságát teremti belé a patakokba, hogy maga is elbámúl, mikor úgy fordul a sor, hogy üres tarisnyával tér vissza ő is, az is, a kit azokra a csodahelyekre elvezetett.

De az is igaz, hogy furfang dolgában a világnak talán legelső halásza; hiszen bizonyos, hogy a kakastollból készült mesterséges legyet ő már ősi soron ismeri s alkalmazza; ő dolgozik a dugával, a méregfűvel és az oltott mészszel — mindinkább a saját kárára. Legnagyobb érdeme az, hogy megőrizte mai napiglan a czége legősibb formáját.

Ez a magyar halászembernek általános jellemzése s a képet az tetőzi be legszebben, hogy rendkívül szereti mesterségét s mint mondtuk, büszke reá. Ő sohasem panaszkodik, hogy a halászat mestersége kemény munkával jár; baja az, hogy a hal erősen elfogyott; s ha valaki, a magyar halász az, a ki teljes joggal vissza kívánhatja a «régi jó időket»; mert a midőn ezt a sovárgást — jogosultság tekintetében — másoknál számtalan esetben megczáfolja az az igazság, mely a multak történetéből szól felénk, neki épen a magyar halászat multja, története ad igazat.

No de lássuk a magyar halászembert úgy, a mint beszédközben még az idegennel szemben is viselkedik. A midőn kutatásom Tihanyba vitt, ott egy árva lélek ismerősöm sem volt; egy sornyi ajánlást, egy szónyi útbaigazítást sem vittem magammal s mégis czélt értem.

A XIX. század egyik legnagyobb vívmánya, a vasút, letett a szántódi állomáson; egy mezítlábú árvagyerek felkapta táskámat és indúltunk a szántódi révhez. Itt van az átkelés, a Balaton legkeskenyebb részén, épen a tihanyi «Láb» irányában.

A révház nagy, de elhanyagolt korcsmaépület. Betértem. S a mint tudakozodom, hogy van-e révész, a ki átszállítana, a korcsmárosné odaszólt egy kis gyerek felé, hogy:

— Gyerek, csinálj füstöt!

A gyerek kiszaladt, a partfelőli gyepesen hirtelenül összekapart mindenféle giz-gaszt s meggyújtotta; természetes, hogy az égő burjánból sűrű, gomolygó füst szállott ég felé. Ennek láttára a tihanyi parton levő révész nyomban a vízre ereszkedett s átjött.

Nappal a füst, éjjel a tűz lángja szólítja át a révészt. Ez e tájon ősidőktől fogva a jeladás módja.

Átszállva, a «Láb» tágas gyepesén kiterített öreghálók fogadtak; de halászember nem volt a helyszínén, mert délre járt az idő, a halászság pedig csak reggel és estve található a hálóterítő helyeken; de annyit rögtön kivettem, hogy a «Láb» a főhely. Átkeltem tehát a hegyen a kis félórányira fekvő városkába, mely, mintha oda volna ragasztva a hegy oldalához, részben vakolatlan kőházaival, kőkerítéseiivel sajátságos benyomást gyakorol; legfelül az ősrégi apátság, messze tekintő kéttornyos templomával.

Ott a templom táján húztam ki az időt késő délutánig, nem birva

betelni a valóban fölséges kilátással. A csöndes Balaton tükrösen csillogott, hófehér küszvágó madarai lenge röptükkal még megnövelték tengerszerűségét. Észak felől a Balatonfő agyagos szakadécai szikláknak látszottak, délnek a Badacsony hegycsoport, túlhan Somogy felől a fonyódi hegy intett a néző felé.

Estve felé leszállottam a «Lábra». A halászság helyt volt; minden kiterített háló körül egynehány ember kötögetett, tatarozott. A legnépesebb csoportot kiszemelve, oda léptem, mire a következő párbeszéd fejlődött ki:

- Adjon isten szerencsés jó estét! hát itt terítgetnek?
- Adjon isten az úrnak is! igenis itt szoktunk.
- Egy-két szót szeretnék váltani a bokor főemberével.
- Nincs közöttünk főember, mind egyformák vagyunk.
- No de kormányos csak van?

— Az a, ni!

— Hát az nem főember?

— Nem a, mert csak a bokor eleje. Hát aztán mi járatban van az úr?

— Hát én bizony nézegetem a magyar halász dolgát; szeretem nagyon.

— Hát aztán mire jó azt tudni?

— Megírom egy könyvbe, hogy az unokák is megtudhassák, hogyan volt az ősök sorja.

— E' már derék dolog! Aztán minek tisztelhessük az urat?

— Szeged városa követe volnék.

— Isten éltesse hát s alázatosan kérjük, micsoda legyen a czíme, hogy megadhassuk a mint illik?

— Soh'se törődjenek avval! beérem én a mesterségemmel.

— Hát tekintetes követ úr, ha nem vetné meg szegénységünket, szívesen látjuk egy pohár borra; nem úrnak való; de jó kivánsággal egésségére válik mindenkinek.

— Nem vetem én meg a szegény ember dolgát, magam is az vagyok; szívesen koczintok magukkal.

Elvezettek egy jókora csöbörhöz, mely félig volt borral; — csak úgy merítgettek.

— Köszöntöm ezt a pohár bort a bokor érdemes elejére és min-

den emberére; adjon isten jó szerencsét, erőt, egészséget s óvja meg a bokor szerszámját a varsintától.

Ez a varsinta az *Acerina cernua* L., a vágó durbincs, s a tihanyi halászoknál a halszükének előjele.

Az én halászaim erősen összenéztek a varsinta hallatára; nagyon meglepte őket, hogy ezt tudom.

— Isten éltesse a tekintetes urat is. Be is verjük azt a gonosz halat az evedzővel a földre, hogy ne rontsa a halászatot; — — már honnét is tudja ennek a dolgát?

— Hja, fiaim, sokat tudok már én a Balatonról; bejártam Kenessét, Fokot, Balatonfőt meg Fenéket; de most már lássuk a dolgot.

— Szivesen elmondjuk az egész sort.

— Ne mondják maguk, majd kérdezem s ha nem jól mondom, igazítsanak rám. Hát úgye ez az öregháló?

— Az a! — Gyékényesnek is mondjuk.

— E meg az istápja?

— A!

— Az meg rajta a túzsér?

— Az a!

— Ez meg a monyköve?

— Munkúnek mondjuk.

— Az meg a bikagyékény?

— Mi a régi sor szerint torokgyékénynek mondjuk.

— Hát a húzókötéltre kötnek-e bötköt?

— (A kulcsos* könyökével megböki a jegyzőt) Még a bötköt is tudja! — Kötünk hát.

— Hát célja van-e rajta?

— De még a célját is tudja! No már tekintetes uram, sok úri emberrel volt már dolgom; de még olyan nem találkozott, a ki a varsintát, a bötköt meg a célját tudta volna.

Evvel azután megvolt a szükséges tekintély; elmondtak s elcsináltak azok előttem mindent; nem fogadtak el egy fillért s széles jókedvükben csak úgy átröpítettek a szántódi révhez, kikötve a viszont-

* Kormányos és bokor eleje egy személyben, kívül majd bővebben is megismerkedünk. L. Tihany.

látást akkorra, a mikor a «hegyenjárás» kezdődik, no meg a jég-halászat idején.

A tihanyi tizes bokrok minden bizonynyal az egész országnak legjobb evedzősei; nekitámaszkodnak a lábvetőnek, erősen fogják az evedzőt s mikor tollával bevágtak a vízbe, fölemelkednek, aztán hátra dülnek — s a kilencz evező oly szabályosan dolgozik mint valami óra műve.

A szántódi révnél megittuk az áldomást s ráadásul bemondták még a következő nótát:

Ej halászok, halászok
De szennyes a gatyátok ;
Talán nincsen babátok,
Ki fehéricsen rátok !

Ej kikirics, kikirics,
Nekem leányt ne keríts !
Keríték én magamnak
Szölkét, barnát pirosat.

Egyáltalában mondható a magyar emberről s így a magyar halászárról is, hogy mihelyt észreveszi, hogy valaki megbecsüli a dolgát, sőt ért is hozzá, tartózkodása legott eltűnik s a közlékenység szállja meg. Különösen a tudás töri meg a jeget. Egy körösmenti öreg halászt, ki sehogysem akarta eresztetni a szót, egy véletlen kérdéssel nyertem meg. Észrevettem ugyanis, hogy hálójának úszófái a vörösfűz fájából valók s azt kérdeztem:

— Hát öregem, maga is vörösfűzből faragja a parát? -

Az öreg erősen megnézett, igazított a kalapján, azután így szólt:

— No már, kérem alászan, hetvenöt esztendőöt értem meg; Örsébetnapján ülöm mög a feleségömmel az aranylakodalmat; mög is öttem már a javakinyeremet, de még olyan úri embör nem járt erre, a ki mögmondta vóna, hogy az a para vörösfűzből való — pedig abból való a!

Elmondott azután mindent; felnyúlt még a szelemen padjára s előkerítette a feketére füstölt villiktőkét is.

A magyar halász nemcsak az apostolokra való tekintetből, hanem különben is rátartós az ősiségre.

«Mi őshalászok vagyunk», ezt számtalanszor elmondták nekem; de néha meg is járták velem.

A Fertőmelléken, Hegykő falu halászaik mind java magyarok, és részben — a mint ezt már a szerszámok történeti részében láttuk is — rendkívül érdekes szerszámmal halásznak; de hát ők csak szigetségek ama vidék más nemzetiségű árjában. Helyzetöknek teljes tudatával bírva, féltékenyen őrzik magyarságukat.

Jövedelemnek híre megelőzött s a nép között az terjedt el, hogy az «ősmagyarokat» keresem; ki is tettek magukért mindenképen helyes magyarsággal.

De két különös mesterszó mégis csak belevegyült; az egyik a «lőbő», a másik a «sőfől» volt; én bizony nyomban kisütöttem, hogy mind a kettő a németektől ragadt rájuk; — igaz, hogy keményen átmagyarosították, de bizony csak a németből eredt az; a lőbő nem más, mint a német «Lauben», vagyis a küszhal; a sőfől nem más, mint a német «Schiffel», vagyis a farosbárka.

Nekem azután föltűnt, hogy halászaik, a mint csak szerét teheték, sokat súgnak-búgnak, tanakodnak, vakargatják a fülök tövit; sehogysem tudtam mire venni.

De kisült ám, mikor már indulóban voltam; kinógatták biz ők legtekintélyesebb emberöket, a ki aztán szörnyű röstelkedéssel körülbelől ezeket mondta: «Már hogy szégyen ne essék rajtunk, alásan kérjük, hogyha valamit rosszul mondtunk volna, a milyen az a lőbő meg a sőfől, hát ne írja ki az úr, mert átlátjuk, hogy bizony német soron került hozzánk.»

Ez a magyar halászember vázlatos képe.

II. TIHANY.

A Balaton fölséges partvidékének egyik része sem járul annyira ahhoz, hogy a remek víz tengerszerűségét megnöveszsze, mint Tihany félszigete. Keskenyen, messze benyúlik a nagy víz síkjába, hálásznyelven szólva, épen a derekán, a hegyes Zala oldala felől és csak alacsony, lapos nyereg köti össze a parttal; holott foka, Szántódnak szökve, hegyekből alakúl, a melyeknek alakzatai tűzhányó eredetre vallanak.

A félsziget a halásznépnek havválasztója. Kenesse s egyáltalában a Balatonfő halásza azt mondja, hogy a legjobb halászat «Tihahabbal», azaz Tihany felől jövő habbal, tehát alsó széllel esik; Keszthely halásza ugyanezt vallja, tehát a felső szélről várja a jó szerencsét; Tihany halászának a Zalaszél kedvez.

Tihany félszigete még e század első felében is erdővel volt borítva; verőfényes oldalain mindig tüzes bor termett; szántóföldnek való része is mindig volt; legelőben sem szűkölködött; síkvizében a garda, a keszeg ezernyi ezreket számláló seregekben villogtatta ezüstös oldalát; a ragyogó küszhal sokasága, megriadva, mint hirtelenül kerekedett szél, úgy borzongatta meg a síma tükröt s e haltömegek nyomát követte a prédából élő vízi rabló, a «fogas». A félsziget hónaljaiban nádasok sűrűje, czimérje, rigyása terjedezett, bőviben adva a pontynak az édes gyökeret, a csukának, harcsának a megfekvés helyét. Különösképen pedig termett és terem a félszigeten merész, tiszta magyar emberfajta, mely ért a fejszéhez, az ekevashoz, a szőlőkapához, a pásztorbothoz, legjobban pedig az egy darabból, tűzzei vassal kivájt bődönhajóhoz és az öreghálóhoz, a melylyel csöndes időben, de szélben-viharban is kiszáll a vízre; ért végre a jéghez, a mely alatt mesterileg űzte és űzi a téli halászatot.

A félsziget természete mindent adott az embernek s az nem is

vágyakozott más partvidék felé; elzárkozásában pedig megőrizte az ősi szokás nagy részét.

Tihany halászelete még pár évvel ezelőtt teljesen érintetlen volt. Csak most hagyta el az ősi bődönhajót s költözött tíz emberre való, lapos fenekű hajókra; de bődönhajó azért még akad.

Bizonyosra vehető, hogy a halászat szerszám, fogás, rend és szokás szerint legalább is a tihanyi apátság alapításának idejébe esik. És az idők folyása, változtató hatalma végig járt Balatonfőtől Balatonfenéig, Veszprém, Somogy, Zala partvidékein végesvégig; de kihagyta Tihany halászeit; elhaladt mellettük, mintha félt volna a betéréstől. És a kutató, bármilyen híve legyen is a haladásnak, a multak körül puhatolódzva, hálát mond az időnek, hogy itt felejtett egy darab ősrégi népeletet, a melynek hasznát veszi a haladás is. — Hiszen ez a legbiztosabb kalauz a multak földéítésében.

A régi bődönhajó százados tölgy korában ott állott a félszigeten; fáját a Balaton szele edzette kőkeményre; az öregháló apacsfája tihanyi husángból telt; a háló teste tihanyi kenderből való, melyet halászenyecske, halászeány, vénséges anyóka fonogatott hosszú téli estéken, meseszó mellett léhésfonallá; a tihanyi halász vizsalója sodrotta vastagra, kötötte hálónak, dugásnak, szakgatónak; a háló fölét tartó gyékény-pálha tihanyi mocsárból került; a háló inát súlyozó kő csak olyan, a milyen Tihany körül «terem»; a szigonyt, de sőt az ön-, fogas-, csuka- és harsahorgot is tihanyi kovács pörölye formálta ki vásott kerékabroncsból, patkóból, no meg a kasza fokából; s az a körmös keresővas is tőle való, a jegellő fejszével vagyis szakóccával együtt.

Szóval, a tihanyi halász nem szorult senkire sem, azért maradt meg a kezén minden a legszebb ősi rendben.

Szánalommal, kicsinyléssel nézi a foki vagy kenessei bérlő háromszáz öles hálóját, csigás dereglyéjét, paráit, ólomkarikáit; — ez nem ősi; azt mondja rá «zsidószerszám — nem kell».

Ám lássuk a tihanyi halászmesterség sorát.

A tihanyi halászság, mint ősi időkben, úgy ma is tizedes; tizedét az apátságnak adja; beléöröklődött s nem zúgolódik ellene. Szent György ünnepén, mint a tihanyi halászkalendáriom újév napján, a tizedet készpénzzel váltja meg s ezentúl jövő Szent György napjáig

úgy és akkor veti a hálóját, a mint szokta vagy a mint épen kedve tartja — senkinek semmi köze hozzá. Az a megváltás csak amúgy régi soron történik: hozzávetőleg. Az apátság megmondja a magát s aztán szépen megalkudnak s szent a béke; minden a legjobb rendben van.

És a mi még ezen is túltesz, ez az, hogy a tihanyi halászok miatt megeshetett a francia forradalom, a nagy elnyomatás; megeshetett a magyar nemzet szabadságharcza, következhetett reá a «beczirker» világ, azután az ébredés kora; az ember méltóságáért síkraszállhattak a szabadelvűség, jogegyenlőség legnemesebb bajnokai, hogy sötét korszakok leggyalázatosabb intézményét, a botbüntetést eltöröljék: mindez a tihanyi halászaritkuluson nem változtatott semmit sem. Ha vétség történik tisztesség vagy kötelesség ellen, összeáll a bokor par-ton, gyepen, akárhol, törvényt ül, ítél; lehúzza a bűnöst az édes anyaföld kebelére s az igaz, hogy nem bottal, hanem a czibék ágas-fájával, a melyet nagy szükség esetében kisebb szekér rúdjának is lehetne használni: «elgazítja, a mint illik». És a mi még mindezen is túltesz, ez az, hogy a bokor lefogja az előljárót is s ugyanazért, a miért a közönséges társ csak három czibékvágással igazíttatik el, ugyanazért jár az előljárónak hat vágás.

A tihanyi halászok ősi szervezete, ha egyébert sem, már az addig mondottakért is megérdemli, hogy részletesen kifejtjük.

A tihanyi halászság ez idő szerint hét bokorra vagy felekezetre — újabb szójárás szerint kompániára — van felosztva s mindenik bokor tíz-tíz emberből szervezkedik, még pedig a képzelhető legtökéletesebb önkormányzati eljárással: összeáll rokon, jóbarát, a mint legjobban megférnek egymással.

Minden bokornak megvan a maga ládája, a maga korszója, teljes halászszerszáma, melynek értéke tíz részre van osztva; ennyire, természetesen, az állítása is; a szerszámhoz tartozik tíz tarisznya, mely egy rőf tihanyi vászonból való s a halásmérték egységét képezi.

Szent György napján a bokrok összeállanak s megbecsülik a szerszám értékét s az egész értéket tíz részre felosztva kimondják, hogy mennyi esik a bokor minden egyes emberére. Így, ha valamelyik kilép, vagy meghal, azt, vagy örökösait, része erejéig kifizetik; a ki a helyébe lép, hasonló pénzzel veszi meg a részét.

Ilyen módon a bokrok mindig teljeseek.

A bokornak jogában áll, hogy azt a tagot, amelylyel nem tud megférni, vagy a mely a tisztesség ellen súlyosan vétett, akarata ellenére is kifizesse, esetleg a rész visszatartásával, kebeléből kitaszítsa.

Egy szerszám értéke egyremásra kétszázötven forint; egy rész tehát huszonöt forintra rúg.

A tihanyi halászbokrok a következők:

Úgynevezett ősiek:

1. Ujhalász, állítólag a legrégibb; 2. Kis-, 3. Selyem-, 4. Disznósi bokor.

Újabb koriak:

5. Honvéd-, 6. Kőmives, 7. Jeges bokor.

Az önkormányzati úton szerzett halászsabályok, a melyek a disznósi bokor ládájában őriztetnek, következők:

Kívül:

Disznósi kompánia
részére
Bötsű Levél 1859-dik
Esztenőben.

Belül:

Halász articulus az az regula
az 1764-ki mód szerint.

Ú. m.:

1. Hajo tsináláskor vagy hálóállításkor ha valaki készakarva elmulasztja, az egész napszámot tartozik megfizetni.

2. Ha az hálót az hajóra beviszik nem káromkodással, hanem az Jézus nevibe mint Krisztus halászhálójai.

3. Ha a kormányos bekerit, mikor egy szál kötél elmegy, akkor Uram Jézus Légy velünk ady Jó Szerencsét, ments meg minden veszedelemtől.

4. Ha valaki a szerszámhoz nem ér mire beteszik a hajóba, ha előljáró hat Czibékvágást, a közlegény pedig három Czibékvágást szenvedjen.

5. Ha valaki készakarva ha parancsolat éri és mégis lustaságból

vagy pintzénél elmarad, ha akora oda nem ér mikor már a harmadik kötél végi kiér, akármennyi szerencse legyen minden Jussát elveszti.

6. A ki hajón Istenét, Szentjét vagy más mocskos káromkodást mond, addig a szerszámhoz nem szabad neki nyúlni, ha előljáró hat Czibékvágást és négy szál gyertya a Szűzmária oltárához, ha közlegény pedig három tzipékvágást és két szál gyertyát tartozik venni.

7. Ha valaki akár jéggel akár híg vízzel 1 funtos halat akár garda akár Süllő akár tsuka legyen az elorozza az az ellopja, minden irgalom nélkül szerszámától megfosztatik és a Tzipékjével gyalázatosan eligazítatik.

8. Ha valaki a Jégen káromkodnék részeg vagy Józan fejfel azonszerint büntetődjék mint a hajón.

9. Ha az czéháznál vagy akárhun hálót varrnak vagy repelálnak, a ki elmulasztja az első punctum szerint büntetődjék.

10. Ha valaki pénzosztáskor a halásztársát meglopja a pénzét elorozza a kárt tartozik visszaállítani azonkívül valamennyi pénze jut a kilencz között felosztódik és az Szűzmária oltárjához négy szál gyertyát vegyenek.

11. Ha a ládából akár amellet ülők akár más tsak 1 foréntot eloroz nagy szerszámot vesztett és gyalázatosan igazitasson a mit ellopott pedig kétszeresen tartozik visszafüzetni.

12. Ha a bíró vagy más akárki borért küldetik ha megtapasztalják, hogy ivott belüle vagy másnak adott akkor a maga pénzin szinte annyit tartozik vinni.

13. Ha akármicsoda dologban akár pénzosztáskor akár hálóvarráskor akarmi multságban ha valaki kézfogás nélkül ki vagy bemegy, két akó bor, az előljárónak pedig négy akót tartozik fizetni.

14. Ha valaki elálmosodik akarmi Dolog van aztat szabad megkötni és felhúzni de nem marha vagy fahordó kötéllel, hanem a szerszámhoz tartozandó fagyó és két akó bortúl 4-gyik szabad taksálni, ha pedig megmakacsítja magát, két annyit szabad rajta húzni.

Mellyről adjuk ezen szerződési articulus Levelünket nevünk aláírásával és kezünk keresztvonyásával Megerősítve Költ Tihanban Május 9-kén 1855

áltolunk megerősítve

Aszaló János m. k.	Foki László m. k.
Csizmadia István m. k.	Aszaló Imre m. k.
Csizmazia János m. k.	Horvát József m. k.
Farkas István m. k.	Dobos Imre m. k.
Farkas Mihály m. k.	Pálfi József m. k.

Áltolam Farkas István Halászkompániának egyik tagja.

Az utolsó lapon:

Az az kötelesség regula, melyhöz tartsa magát mint elől Járó mint kis Legény tudniillik egymást megböcsülje az kicsin az öreget az öreg az kiesint minden dologban egy szívvvel lélekkel egymást meg nem tsalva a belül írt tizennégy pontom értelmében

t. i.

Probatio calami.

Ehhez csatlakoznak az évről évre Szt. György napján szerzett Bötsü levelek, a szerszám értékéről s a rész meghatározásáról.

Ebből a nevezetes halászciculusból valóban eszményi önkormányzat szól hozzánk, mely nem szorult a föld hatásainak semelyikére; mindent «eligazít» az. a legrövidebb úton, felebbezés nélkül. Hová is felebbezne, mikor minden egyes, kezealírásával alávetette magát; sőt aláveti magát még ma is.

Kitűnik a szabályból, hogy régen te magok csinálták a hajót; — ma komáromi hajóik vannak, a melyeket azonban tihanyi ember szerkeszt —; hogy rátartók voltak a vallásra; a lustaságot, a lopást keményen sujtották s ápolták a kézfogást, mint az egymással való megférés előmozdítóját.

Két kitétel külön magyarázatra szorúl t. i. az 5-dik articulus *harmadik szál kötele* és a 14-dik art. *fágyó kötele*.

Minden szerszámhoz hat darab húzókötel tartozik; minden kötel ötven öles, három-három kötel jutván a háló mindkét szárnyara; ezeket összekötik s így a parttól százötven ölnyire vethetik ki a hálót; természetes, hogy a húzásnak legserényebben akkor kell folynia, mikor az utolsó ötven ölet, tehát minden oldalon a harmadik kötelet húzni kezdik, mert akkor a hal már érzi a veszedelmet s menekülni igyekszik; ekkor tehát minden emberre, teljes erejére van szükség.

A fágyó kötél egy vékonyabb, rövid kötél, a melylyel a húzókötélen az istáp keresztköteléhez, továbbá télen a vezérrúd a húzókötelhez van kötve. Azt mondják, hogy nem illenek halászbembert mással, mint szerszámkötéllal eligazítani.

De a szervezet még tovább megyen. A bokor emberei, mint halászok mind egyformák; a kormányos, vagyis a bokor «eleje», csak akkora osztalékot kap, mint a többi társ s alapjában csak meg van tisztelve, t. i. őrzi a ládát, a korsót — 10—15 itczés —, s nála tartják az összejövotelt; egyedül a «Tzibékkal való gyalázatos eligazításból» jár neki több, mint másnak.

De a bokor belélete soknemű s ehhez képest ki vannak osztva a hivatalok, úgy, hogy rendszeren csak három ember a valóságos közlegény.

A hivatalok a Disznósi bokornál így vannak betöltve:

Kis Péter kulcsos, bokoreleje és kormányos;

Német Vincze, íródeák; — ma már jegyző;

Farkas Péter, hegyenjáró,

Molnár Imre, kisbíró;

Pálfi Károly, gyalogszer haleladó;

Major János, kocsiszer haleladó;

Farkas János, czémester;

Kovács József,

Kovács Vincze,

Horvát Márton, halásztársak.

A kisbíró mindig a legifjabb halásztárs; ezt küldözgetik ide-oda; főkötelessége a halászat idejét bemondani s ha éjszakának idejére esik, a bokrot felkölteni.

A gyalogszer- és kocsiszer-haleladók az elárúsítást végzik; gazdái a bokornak.

A czémester igazítja a szerszámot. A hegyenjáróról külön szakasz fog szólni.*

Ha egyik-másik «hivatalos», vagy egyáltalában bokorbeli nem járhat el kötelességében, akkor *csetrészt*, azaz helyettest tartozik állítani.

Ha valamely társ békétlenkedik vagy rendetlenkedik, a bokor

* Lásd: «A látott hal».

összeül és meginti egyszer—kétszer—háromszor; ha ez nem használ, «eligazítják».

A tizeden felül az apátság konyhája számára bizonyos mennyiségű halat minden bokor ád; ezt «szerhalnak» nevezik.

A mint látjuk, a tihanyi halászbokrok valóságos köztársaságok, melyeknek saját törvényeik vannak; a fennmaradás a legtermészetesebb módon biztosítva van, céljukat pedig kiművelt munkafelosztás révén érik el.

Mielőtt a tihanyi halászság egyéb, általános jelentőségű ügyeire térnénk, álljon itt még egy vonás a bokor belső életéből.

A bokor nemcsak hivataloskodásra, hanem más ötletből is összejön a czéháznál, vagyis a kulcsos hajlékában. Olyan barátságos összejövetelek ezek, a melyeknél a már többszörösen említett korsóé a főszerep s ilyenkor láthatni, hogy a halásztarticus legkisebbik rendeletét is pontosan megtartják. A ki belép, kezét nyujt társainak s ha mulatozás közben csak egy perczre is távozik, a szomszédjában ülőkkel kezét szorít s ugyanezt teszi visszajövetelkor is.

Olyan csendes mulatozás ez, mely mélyen jellemzi az igazi magyarembert, ki a «Hanswurstot és Spassmachert» soha be nem veszi. Elbeszélgetnek, bodor füstöket eregetnek s közbe-közbe koczczin-tanak. Bejön az egyiknek, a másiknak a felesége, anyja, lánya s hozza tiszta kendőbe kötve a vacsorát. Így jócskán felgyülekeznek; a férfiak az asztal körül, az asszonynépség a boglya vagy a cserép-kályha tövében, külön-külön. Mikor már jól kibeszélték magukat, hát nyugodalmas jó éjszakát kívánva, épen oly csendesen elszélednek, mint a hogy felgyülekeztek és elváltak.

De mikor beüt a jó szerencse, vagy vendég vetődik közéjük, akkor erősebben lüktet a bokor mulatozása; a kisbíró sűrűn jár a kancsóval a pinczébe s járja a felköszöntés, meg a tréfás szó is; és ha ügyes a vendég, kicsalja azt a magyar természetet, mely akkor nyilatkozik a maga zamatoságában, a mikor a kulcsos, poharat ragadva, a szoba közepére áll s a bokor tagjai körbefogják; kiki tele pohárral.

Ekkor rákezdi a kisbíró:

Én vagyok a halászegény,
Én járok a víz tetején;
Én fogom az aranyhalat
A tihanyi hegyek alatt.

Könnyű apró halat fogni,
De nehéz megtisztogatni ;
Könnyű szeretőt tartani,
De nehéz tőle megválni.

Megváltam én szeretőtől,
Mint a zöld ág levelétől ;
Messzire estem szegénytől,
Hírét sem hallok senkitől.

Leginkább csak az első versszakot éneklük ; a kulcsos csöndesen, a legénység élénken bokázik ; közben-közben hol az egyik, hol a másik magasra ugrik s nagy erővel összecsapja a levegőben a két lábát ; az a nehéz, kemény halászsaru ilyenkor akkorát szól, mint valami kölyökágyú. Ez a halászverbunk. Semmi kicsapongó sincsen benne ; sőt, inkább komoly, mint víg.

Most térjünk át a többire.

Tihany félszigete körül a Balaton vize halásmódon három fő-részre, ez ismét harminczhat *vonyóra* van felosztva, a mihez még nyolcz hegycsúcs is tartozik, a melyről azonban más helyen lesz szó.* A három fő-rész ím ez: a «*Láb*» vagyis a félsziget orra, a «*Felső-part*» (északkeleti) és az «*Alsópart*» (délnyugati).

A vonyók így vannak felosztva:

Láb. 1. Lósvonyó, 2. Csigásvonyó, 3. Öreglábeleje, 4. Kislábeleje, 5. Kút (nagy mélység), 6. Sárosvonyó.

Felsőpart. 7. Kerteleje, 8. Szilvási rét, 9. Fecskelik (a sok parti fecske fészketől), 10. Gödrösföld, 11. Ebefon, 12. Dúpart, 13. Keskenyvonyó, 14. Baromitató, 15. Sziládi szőleje alja, 16. Potyogókő, 17. Váraija, 18. Szivemvonyó, 19. Somos, 20. Kollátkert, 21. Laposkő, 22. Vastagnád eleje, 23. Kupolya.

Alsópart. 24. Szifákeleje, 25. Kövesvonyó, 26. Sóspart, 27. Alsószarkány, 28. Keskenyvonyó, 29. Gömbőkű, 30. Felsőszarkány, 31. Gurbicsaalja, 32. Ráta, 33. Jajtekerő, 34. Csókapartok, 35. Felsőkües (köves), 36. Usztató.

A hét halászpokor oda száll ki, a hova épen kedve van s ha több bokor találkozik egy tájon, vagy megegyeznek a vonyókban, vagy mindjárt — legtöbbször — sorsot vetnek.

A sorsvetés egyáltalában nagy jelentőségű a halászköznél ; a tiha-

* Lásd : «A látott hal».

nyiaknál legfőképen, mert ősrégi megszokásból eredve, belényugosznak s így a békés együttmaradásnak úgyszólván sarokköve.

A vonyóra való sorsvetésnek legeredetibb módja az, hogy a bokrok kormányosai a földre teszik kalapjukat és összeadják bicskájokat, a melyekre rámondják, hogy ez a bicska a vonyó. Erre a bicskákat egy ember, vagy — ha akad — gyerek, a kalapjába vagy kötényébe szedi: jól megrázza; azután láttatlanban kimarkol egyet s belédobja a balkéz felőli első kalapba s így sorba a míg a bicska tart. Nincs eset reá, hogy valamikor összevesztek volna; de az is igaz, hogy derül és komorodik az arcz, a mint az egyiknek vagy a másiknak jó vagy rossz vonyó jut, mert van ám ott sáros, akadós is elég.

Manapság, az írás terjedésével s kivált az őszi nagy halászat kezdetén a megfelelő nagy sorsolás czédulával történik.

S a mint a bokrok meg tudnak egyezni és nyugodni a sorsosztotta vonyókban, úgy megnyugszik a bokor egyes embere az osztalékban, mely szintén bicskavetéssel történik.

Mihelyt a bokor meghalászott s a szerszámot elrakta, kiszáll a gyepre s egy rakásra hányja a kifogott halat; erre valamelyik öregebb halász nekiáll s kiválogatja azokat a nagy halakat, a melyekre mindig akad vevő; ezek után elosztják a pénzt; a többi halat elosztogatja tíz, lehetőleg egyenlő rakásra, a mely műveletet kilencz társa szemmel és szelid megjegyzéseivel kíséri — «nocsak ezt ide, ezt meg oda, ide is kellene, oda is kellene».

Mikor már senkinek sincsen megjegyzése, minden halász beadja a bicskáját s rendesen gyereket kerítenek, kinek a kalapjába teszik a tíz bicskát; a gyerek jól összerázza, aztán sorba ráveti a halrakásokra — mindig balfelől kezdve. A kinek a bicskája melyik rakásra esett, az az övé.

Mikor beüt a garda, vagy egyébként kedvez a «jó szerencse» s mázsaszámra kerül a hal szárazra, akkor nincsen sorsvetés, mert akkor érvényre jut a tihanyi mértékegység, az egy rőf vászonból készült tarisznya; ennek rőfjét pedig kinek-kinek a felesége méri a karján végig a melle közepéig; természetes, hogy a kinek jó begyes, vagy épen «égi meszelő» jutott, az jár legjobban halméréskor; de már a tihanyi halász ezt csak úgy tréfásan hozogatja fel — elvégre ezt is a sors juttatta kinek-kinek.

A tihanyinál vakmerőbb halászt már képzelni sem lehet. A melyik még bödönt használ, evvel az ingó-bingó semmivel is merészen ereszkedik a háborgó vízre; ráveti járóművére a habütőt, a halásztartikulus harmadik pontja szerint elmondja: «Uram Jézus légy velünk, ments meg minden veszedelemtül» s egy lökéssel ott tánczol hab tarajon, habvölgyében, követve a puritán harczos hires elvét, ki bizott az istenben, de szárazon is tartotta puskaporát; azonképen a tihanyi halász is bízik Jézusban és kérges kezével erősen szorítja az evező fogóvégét.

De bármi erősen szorítsa is azt az evezőt, bizonyos, hogy a Balaton haragos tündére, mely a nép hite szerint évenként legalább egy emberáldozatot követel, igen gyakran épen tihanyi halászembert szemel ki magának.

Annyi bizonyos, hogy Tihany halászélete mindenképen a legérdekesebbek közé tartozik. Messze földre szóló páratlan sajátját a következő szakasz tárgyalja.

A LÁTOTT HAL.

Tihany.

III. A «LÁTOTT HAL».

TIHANY ŐSHALÁSZATA.

Képpel.

Szent Márton napja körül az idő már késő ősze jár. A fák lombja, elsárgulva, rég lehullott s a Balaton szabadon vágatató, borzongósan hideg szele a tihanyi fokon végig söpörve, fölkapja azt a lombot, megkavarja a nagy ürben, azután — mintha únná a játékot — kiereszti. A lomb elül a habok taraján, mint a feliasztott seregély-madár kóválygó csapata az ingó nádas sűrűjében.

Az avar fakó színben, a szántódi nádas aranyos barnában aluszsza álmát s a madárvilág is teljesen megváltozott; vele az egész tó képe, melynek oly jellemzően kiegészítő része épen a madarak élete, mozgalma.

Eltűnt a küszvágó, mely sokaságával, lengő röpülésével, hófehér színével a tó nyári képének oly annyira megadja a tenger zamatát.

A kócsag, a szürke és vörös gém már nem riadoz fel a szélvizekből; a bölömbika elhallgatott; a nádveréb rikácsolása azonképen.

Most a vadludak a siető, részben az észak messze tájairól érkező ruczaseregek uralkodnak a levegőben, az északi sark tájáról való búvárok pedig a nyugtalan vizeken; de igaz, a lócsér is kering és lebeg a habok fölött, csakhogy vendég voltát rögtön elárulja: megjelenik — eltűnik.

A sikvíz csillogása, színek szerint változó játéka is másnemű már.

Borús napokon az ólom színe az uralkodó; tiszta időben a tengerzöld. — Ha a szél elül s szakadozott felhők borítják az eget, ekkor a nap világa foltosan éri a vizeket s a foltok, néha elnyúló szalagok, hol smaragd-, hol nilus-zöld színben tündökölnék.

A tónak egyes részeit köd borítja; s ha a tihanyi fokról akár Balatonfő, akár Balatonfenék felé tekintünk, szemünk a ködben téved, s partot nem érve, valóságos tengeri képet élvez.

S e fölséges víz mélyében is más ilyenkor az élet.

A Balaton heringhala, a garda, az ezüstösök között a legragyo-
góbb s alak szerint a legföltünőbb — alakjáról a Tisza kardkeszege,
a Bodrogtörz kaszakeszege — óriási seregekbe verődik s valami
titokzatos nyüzsgést, vándorlást végez; épen mint az oceán
heringje.

E haltömegek ekkor oszlopszerűen töltik be a víz egész mély-
ségét, a fenéktől a színig; néha annyira, hogy a legfelsőbb réteg vicz-
kándozásától burványt vet a tó színe.

Természetes, hogy a merre ez a haltömeg mozog, megváltozik
tőle a víz színe, csillogása is; az a pont, a hol a halsereg van, sötét,
sajátságosan biborbarnás színt öltve, kivált csöndes időben s maga-
sabb helyről, már messziről látható.

Ez időtáiban Tihany hét halászbokra sajátos életét él.

Hajói fölszedett, kivetésre kész öregszerszámmal minden perc-
ben indulhatnak.

Az evezők tolla a víz fölött, a külső csapó a hajóban kézügyben,
a belső csapó a hajó peremén nyugszik; a macska kötele gondosan
karikába van fejve; mellette a kóta, egy jókora gyékénynyaláb.

Minden bokor hajója mellett tanyáz; csöndes pipaszó mellett
vesztegelve, várja a jó szerencse hírét, vele az indulás perczeit.
Aggodalma semmi sincsen, mert hiszen minden bokor kiállította ör-
szemét. a melynek az a föladata, hogy a *hegyenjárókat* lesse.

A hegyenjáró hajnalhasadtával fölhúzta nagy csizmáját, foltos
ködmönét; nyakába akasztotta megviselt subáját, fülére húzta kucs-
máját s meghágta a tekintők egyikét. A csúcson megállapodott s
hatalmas botjára támaszkodva, ráveté szemét a tó tükrére; bozontos
szemöldökét összerántva, nincs az a sólyommadár, a mely élesebben
s apróbbra vizsgálná sólyomszemével a tarlót, mint vizsgálja az ő való-
ságos sólyomszemével a vizeket a hegyenjáró: lesi a sötét foltnak a
megjelenését.

A hét halászbokor hét hegyenjárót állít ki, mert hét csúcs a hal-
tekintő; a nyolczadik csúcsot hol az egyik, hol a másik hegyenjáró
hágja meg — úgy változatosság kedvéért.

A csúcsok ím ezek:

Északkelet felé:

Akasztó,
Nyársoshegy,
Ekkó,
Dalvárdomb.

Ezekről a hegyenjárók a Balatonfő felé tekintenek.

Délnyugat felé:

Pusztatemplom,
Sóspartok hegye,
Gurbicsatető,
Csúcshegye.

Ezeokről a Balatonfenék felé örködnek.

Ezek a hegyenjárók egytől egyig tapasztalt, kipróbált, éleslátású s a tó tükrét színe, csillogása, hináros helyei szerint bámulatos pontosságga ismerő halászok, a kik még az arányoknak távolság szerint való apadását is pontosan meg tudják itélni, a mi a látott hal elfogásánál igen lényeges föltétel.

Most már visszatérhetünk a veszteglő bokrokhoz s őrszemeikhez.

Az Akasztón levő hegyenjáró halat lát. Teli torokból s avval a bizonyos vontatottsággal, a mely a szónak nagy távolságra való megérthetőségét biztosítja, lekiált a bokrok felé:

«Háájóóráá!!»

Hogy a jeladás arra az esetre is biztosítva legyen, ha a hang nem érné el az őrszem fülét: lekapja subáját, botjára tűzi s magasra emeli.

Az őrszem erre a bokrok felé kiált, ezek pedig talpon teremve hajóikra rohannak.

Az evezők húzópántja egy pillanat alatt a vonószegbe van akasztva, s nyolcz evező tolla belevág a vízbe.

A hálóvető legény most a macska mellett áll; a kormányos, háttal a hajó orra felé, megszorítja a kormány kacscsát s szemét a hegyenjáróra szegezve, lesi annak minden mozdulatát, mert a mozdulatok jelek s a hajót ezek szerint kell kormányoznia.

A látott hálnak se törvénye, se szabálya: ki tudja honnan jön, vagy merre tart; ma itt, holnap ott mutatkozik, azért «szabad a vásár».

A jelre mind a hét hajó kirohan; a legénység a rugófába veti meg a lábát s szakadásig megfeszített karral, derékkal evez; ilyenkor

vége a barátságoknak: a létért való küzdelem kiszólitja az irigységet, az indulatosságot is, s ha roham közben két hajó elállja egymásnak az útját, vagy épen összeakad, van káromkodás, sőt néha döngetés is bővíben. Ekkor nincs halásztartikus!

A hegyenjáró azalatt azt a hajót tartja szemmel, a mely jó irányban halad s ehhez szabja jeladását, mely a következő:

1. Subáját, vagy néha egy halászgatyát is, hátfelől előrefelé csapdossa; ez azt jelenti: «Előre!» s ekkor a kormányos változatlanul tartja az irányt.

2. Subáját balról jobbra csapdossa; ez azt jelenti: «Jobbra tarts!» mire a kormányos jobbra térve, addig halad az új irányban, a míg csak a hegyenjáró ezt a jelt adogatja.

3. Subáját jobbról balra csapdossa; ez azt jelenti: «Balra tarts!»

4. Mihelyt a hegyenjáró észreveszi, hogy valamelyik hajó kellőképen megközelítette a látott halat, hirtelen a földre veti magát, ez azt jelenti: «Vesd ki a macskát!»

A macska leszáll a tó fenekére s megkapaszkodik; de a kötelét folytonosan eresztik, mindaddig, a míg a hegyenjáró, ki ismét talpra állott, új jelet nem ad.

5. A midőn a hegyenjáró észreveszi, hogy a hajó oly közel van a látott halhoz, hogy a hálóval bekerítheti, másodszer veti magát a földre, a mi azt jelenti, hogy:

«Vesd ki az istápot, tedd ki a kótát!»

Ennek megértésére tudnunk kell, hogy a háló egyik istápjá ekkor már a macskát tartó kötélnél van kötve, tehát mihelyt a hajóból kivetik, a macska helybentartja; a kóta az a derék gyékény nyáláb, melyet vékony zsineggel a tartókötélnél kötnek, s mely a víz színén úszva, a helytálló istápjá helyét s így azt a pontot is jelezi, a melyre a háló másik istápjával keríteni kell.

6. Ezalatt a hegyenjáró újra fölállott s a mint észreveszi, hogy a háló elfogyott, vagyis ki van vetve s a hajó kellőképen túljár a látott hal tömegén, harmadszer veti magát a földre, a mi azt jelenti, hogy:

«Vesd ki a másik istápot és keríts a kótára!»

Ekkor a hajó kört vág az úszó kóta felé s a háló nagyjából bekerítette a látott hal tömegét.

Ekkor minden ember a hegyenjárót nézi, ki még mindig szemmel

tartja a halat s mikor észreveszi, hogy a riasztásnak ideje érkezett, letérdel s a csomóba fogott ruhával verdesi a földet; ez azt jelenti, hogy az evezőkkel dörömbölni kell, hogy a hal a hajó felé álló két istáp közt ki ne osonjon.

Az utolsó jel az, hogy a mikor a két istáp összeér, tehát a fogás biztosítva van, a hegyenjáró a subára hajtja a fejét; ez azt jelenti: «Megvan.»

A víz színén most burványt vet a bekerített garda ezernyi ezre; a legfelsőbbek átvetik magukat a háló fölén; a mélységben levő haloszlop szétriad s ezekből jut a többi bokornak is, mely a hegyenjáró jeleit magára magyarázta ugyan; de nem jó helyen kerített.

Ez egy rendes «látott hal» fogásának a menete. De van annak változata, sőt néha gonosz vége is.

Ha a halak tömege messze jár a legjobb irányban levő hajótól — messze befelé a Balatonban, akkor a hegyenjáró futásnak ered a hegyről lefelé, tehát a tó irányában, mire a hajók erős evezőcsapással iramodnak ki a víz síkjára.

Ha nagyon befelé találtak evezni, akkor a hegyenjáró hegynek iramodik s a hajók partfelé sietnek.

Ha a hegyenjáró azt akarja, hogy csak keveset tartsanak a part felé, akkor leguggol s kezeire is támaszkodva, farával verdesi a földet; ha befelé, ekkor nagy complimentet vág.

Az előbbieket és ezek a «becsületes jegyek»; de van csalóka jegy is, mikor t. i. a hegyenjáró összebeszél valamely bokorral s meggyezik bizonyos mellékjegyekben, leginkább a következőkben, péld.:

«Balra» jelt ad, hamisan, nyomban utána a jobb kéz hüvelykujjával megböki az oldalát; a szokásos «balra» jellel tehát eltereli a többi, a mellék vagy hamis jellel igazítja a jó irányba azokat, a kikkel összebeszél; néha a lábát térdben meghajtva, a fara felé rúg.

De a turpisság rendszeren hamar kisül, mert legalább is hatvan ember szeme öröködik a «böcsületre» s a mire kisült, a hegyenjárónak gonosz a napja, s az összebeszél ős bokoré sem valami ünnep.

Ilyenkor fel függesztve az articulus; statárium áll össze; káromkodás a szóbelisége, az ítéletmondás és a végrehajtás pedig teljesen a «Tzibék» ágasfájára van bízva.

Ritkán történik ; de megtörténik.

Egy-egy sikerült fogás 150—200 tarisznyát is hoz, tehát száz mázsa halat is vet ki a szárazra.

Természetes, hogy a hegyenjárót a helység született és fáradhatatlan őrszeme: a gyereksereg is észreveszi s szemmel tartja; s még természetesebb, hogy a mint a hegyenjáró subáját lekapja s botra tűzi, a látott hal hire a szó azon értelmében szétfut Tihany utcáin s be a házakba. Ilyenkor csak a lábáról leesett beteg, agg vagy nyomorék marad vesztég, a többi népség minden kigondolható edényt fölkapva, leszalad a partra, mert az ősi szokás úgy tartja, hogy a halhelyen még a vizen összeakadt komák is megbékülnek s az egész halászság igaz magyar bőkezűséget gyakorol a «jut is, marad is» elve szerint.

Megtöltik a gazda tarisznyáját, a gazdasszony kötényét, köcsögét; minden gyerek ihanyra fűzhet egy pár gardát; jut a Szántódra átkelő utasnak, a cserkésző cigánynak s ha valami kuvasz tévedt oda, vetnek még annak is s csak ekkor osztozkodik a szerencsés bokor, természetesen ős Tihany régi mértéke szerint, mely nem font, se kilo, se mázsa, hanem az egy rőf vászonból készült halász tarisznya, mely arról is nevezetes, a mint már említve volt, hogy a gazdasszony azt a rőföt nem is rőfön, hanem a karján és a mellén méri ki.

A midőn a garda így beütött, az egész környék vele él s a hal, noha szálkás, balatoni módon elkészítve, kitünő, jóízű eledel. A készítése módja a következő: Letisztítják a hal héjját, a halat megforgatják lisztben, kevés zsírra vetik és jó ropogósra, majdnem szárazra, kirántják. Így elkészítve, az ember ujjáival foghatja a halat, kényelmesen kiszedheti a nagyobb szálkáit s bátran költheti el, a törekenynyé vált apróbb szálkával együtt.

A látott hal bekerítése azonban nem épen gyakori. A Balaton háborgása, makacs ködök elfedik a nyüzsgő tömegeket s ilyenkor a hegyenjáró reászorúl egész testi-lelki edzettségére. A tihanyi fok vulkanikus, hegyes csúcsain erősen vág a szél, a dara; de a magyar halász hosszan tűrő, vastestű ember, a ki «virtust» csinál abból a daczból, a melylyel az idő viszontagságaival szembeszáll; — erre a daczra rátartós.

Ha valami, úgy a «látott halra» való halászat avatja a Balatont «magyar tengerré», mert a halászat e módja szakasztott mása az észak

tengerein folyó heringhalászatnak, avval az egy különbséggel, hogy a míg a heringhalász csülkőkön magasra hágva lesi a halak seregeit, a tihanyi hegyenjáró őrhelyét a föld izzó keblének lehellete hányta föl kellő magasságra; hegyet készített a lába alá.

A hagyomány azonban e halászatnak egy régibb módját is őrzi.

Hajdanában, mikor Tihany félszigetét még erdő borította s a népi téli munkáját az erdő szolgáltatta, a halászbokrok nem tanyázhattak naphosszat a parton s a hegyenjárás is inkább önkényes volt.

Akkoron a hegyenjáró kiállott a csúcsra s a falutól a hegyenjáróig, kellő távolságban gyerkőczők állítottak föl.

Mihelyt a hegyenjáró észrevette a «látott halat», oda kiáltott a legközelebb álló gyerekeknek:

«Gaardaa!»

Szájról-szájra röpült a hír a helységbe s az az ember, asszony, a ki a templom táján hallotta a jó hirt, fölszaladt a toronyba s félre verte a harangot, minek hallatára a halászember ott hagyta munkáját s kirohant a partra.

Annyi bizonyos, hogy a «látott hal» a magyar halászatnak legvonzóbb képei közé tartozik.

7. 9

IV. RÉV-KOMÁROM.

Két képpel.

A történeti hagyomány szerint, mely II. Béla királynak 1138-ban kelt szabadalom-levelében gyökerezik, KETEL vezér volna az, a ki Komárom őslakóit telepítette, még pedig eredetileg a Csallóköz komáromi részén; s ez az őslakosság, mint «kumai magyarság» járja a sort a hagyomány ködös mezején.

E hagyomány azonban valószínűség szerint majdnem bizonyossággá izmosodik, mihelyt mint szájról-szájra öröklődő hagyományt, a sokszor ebből fakadó régi irott emlékekkel együtt csak indító oknak vesszük s a bizonyító erőt az élet s a hitelesség szerint kétségbe nem vonható, még ma is észlelhető tényekben és jelenségekben keressük.

A «*Kumai magyarság*» minden bizonynyal azt mondja nekünk, hogy ezek az őslakók a *Kuma* folyó területéről szakadtak a Duna mellé a népvándorlás nagy áradatával; a *Kuma* pedig a Kaszpi-tengerbe szakadó folyó, melynek az a tulajdonsága van, hogy a nyári évszak delelője táján nem éri el édes anyja kebelét — mint eléri, PETŐFI gyönyörű képe szerint, a kis Túr a Tiszát —, mert elnyeli a szomjas homoksivatag.

Kuma folyó, *Kaszpi* tenger, egybevetve avval, hogy ezeket a messze keleti vizeket mindenkoron halászó népek lakták, lakják, fölkeresték és fölkeresik ma is — tatárok, persák s mások — s egybevetve avval, hogy Komáromnak és környékének — jelesen Guta és Naszvád községek — népe minden korban halászó nép volt: a hagyomány és II. Béla király szabadalomlevelének állítása, hihetőségben erősödik.

S e hagyomány hitele megizmosodik, mihelyt látjuk, mi mindenféle vonatkozás mutat a halászatra. Itt van Keszegfalva, Tanya helység — nyilván az ősrégi «Thona», «Tana» és a mai Tanya halász

VÁNDORHALÁSZ PIHENŐJE.

Rév-Komárom.

mesterszó — ; itt van a « Harcsás », a « Gadócz » puszta — a komáromi halászság a Salmo Hucho-t nem galócza, hanem gadócza néven szólítja ; — s a régi protokollumokban a komáromi családok ékes sorában ezek is foglaltatnak családi név szerint : Halász, Csukás, Viza, Gadócz, Kárász, Czompó, Keszeg (1587-től 1680-ig).

Végre a hagyomány igazság szerint majdnem megdönthetlenné válik, mihelyt a komáromi halászság kezén levő szerszámot tekintjük s ki nem feledjük a « piszkés » nomád életét sem ; végre azt a törölmetszett, tiszta magyarságot, a mely minden szóban, minden fogásban és fordulatban megörvendeztet.

Az az ezernyi sanyargatás, mely a komáromi halászságot, már a hely fekvésénél fogva is, érte ; a német elem nyomása, gyülevész hadak táborozása ; sőt jelenben a vágató, minden ősi szerszámra reá-törő mívelődés : — mindezek nem birták kiütni a komáromi horgász kezéből a « fentőt » ; s az angol horgászat minden furfangja nem feledtette el vele a harcsának « kuttyogatóval » való fogását. Már pedig a « fentő », az ősrégészeti kutatás szerint, valóban ősrégi, még a szájról-szájra járó hagyományt is megelőző, tehát történet előtti idők szerszáma ; a kuttyogatás pedig, főkép a kivájt szerszám változata szerint, az alsó Wolgán — s így valószínűen a Kuma vize tájain — még ma is dívik, él és uralkodik.

A komáromi « piszkés » az, a ki rendesen negyedmagával, legfeljebb 120 méter hosszú öreghálóval, vagyis piszkével halászik ; a meszteren kívül van első és középső legény és a laptáros ; ha nehéz a halászat, akadós a part, hogy a laptáros a maga emberségéből nem boldogúlhat, kap a partra viczelaptárost ; a tartókötelnek az akadályokon való átvetegetésére pedig — a kurtulázásra — egy fattyú-laptárost.

Ez a piszkésbokor, vándorolva, majd itt, majd ott üti fel sátrát — a csárdát —, mely gyékényből való, meglehetősen öblös, szellős alkotmány ; a gyékény bordaszerűen összehajtott karókra feszül s ehhez a kis nyársalakú « spéllel » úgy van oda tűzve, mint a virág szára gombostűvel a halászeány kebelére. A hol a két oldal karózata össze ér s össze van kötve, tehát a szelemen részben, oda akasztja tiszta vászon tarisznyába kötött elemóziáját ; a karók mögé dugdossa az apró szerszámot, kanalat s efféléit, a földre pedig ráteríti a bundát.

Kívülről oda van támasztva a csáklya, pár evező, vendégszék, szolgálócza s a sátor közvetlen közelében, valami partszakadás oldalába, belé van ütve a szolgálócza — csak olyan, a milyen «terem» —; rajta a réz-bogrács, a melyben a halászlé készül; ha telik a három főhalból: ponty, kecsge, harcsa, — ha nem telik, hát dévér és harcsa csak akad.

Ez a sátor önkénytelenül is eszébe juttatja az embernek az ázsiai vándornépség «jurtá»-ját s az a patriarchális szellem, mely a halászbokorban uralkodik, szakasztott az, a mely az alföldi, szétszórt tanyavilágban oly fölséges rendet és összhangot teremt, az egyes tanyán épen úgy, mint a pusztai kapitányság egész közönségében, a melynek alapja a családfő iránti tisztelet, s a fő részéről a komolyság.

A míg déltájban a bokor legénysége a sátor és a bogrács körül forgolódik, a mester le nem pihen a világért sem, mert neki hasznos munkával jó példát kell adni: beül a hajóba, előveszi a léhéssel töltött hálótűt és foltoztatja a hálót, hol «felszárral», ha két szem szakadt ki, hol «háromlábbal», ha három.

S a midőn késő alkonyat táján végre a mester rágyújt s a bundán nyujtózkodva nagyokat gondol, nagy füstököt ereget, ekkor az öreglegény a kötelességen túl, ráadásul, előveszi a hálót, köti a felszárat, a háromlábbat, bizonyítván evvel, hogy van «embersége».

E patriarchális szellem hozza magával azt a vendégszeretetet is, a mely e halászok lelkében törhetetlen. Horgászszon csak valaki közeliükben, úgy délebed táján, bizonyos, hogy az öreglegény illedelmesen előáll: «Tisztelteti az urat a mester és ha nem vetné meg a szegénységünket, szívesen látja egy kanál halászlére.» A mester saját kanalát adja oda a vendégnek, ő maga csak úgy bicskával szedegeti a szépen megszíjjalt darabokat; — betetőzik pedig avval, hogy azt se kérdik: ki fia vagy?

Ez a vendégszeretet, a tisztességtudás bensősége, a szigorú ragaszkodás bizonyos rendhez minden bizonynyal szintén történet előtti időkből ered; a mai kor csak apaszthatja — lassan, igen lassan —, mert a halász úgy, mint a pásztorember, foglalkozása révén félre jár a községi közélet sodrától, sokat pihen a legjobb anya, a természet kebelén s ez megtartja egyszerűségében, szokásában, minden jellemző tulajdonságában.

A piszkés sátrát az est szürkületében, minden hozzátartozóval együtt, képünk ábrázolja. A mester pihénésre tért; az öreglegény pipaszó mellett foltozgat: a bogrács alatt vigan lobog a gyökérfa; nem sokára meglész az estebéd, elköltik s nyugalomra térnek, hogy hajnal hasadtával hozzálassanak a valóban terhes munkához, a tanyavetéshez.

A tanyavetés így történik: Megérkezve a kellő helyre, melynek — mint alább látni fogjuk — neve is van, kiteszik a laptárost a partra; ez megfogja a tartókötelet a farhám matakjával s keményen megáll; a szolgálalczára megtámaszkodva, bizonyos távolsáig beereszti a háló laptáros végét.

A mester a legényekkel a ladikon van; az előbbi a kihányásra készen kormányoz; a legények gúzsba akasztott evedzővel a parttól befelé eveznek.

A kellő ponton a mester kihányja a hálót, mely úgy össze van rakva — a súlyozott alja külön, a parás föle külön —, hogy a háló egy rendben kerül a vízbe s a mint az ólommal súlyozott ín leszáll, falszerűen áll meg a vízben; a két evedző legény úgy dolgozik, hogy a ladik vízmentén nagy, lapos ívet kanyarít, melynek nyomát a kihányt háló jelezi.

Mire a háló elfogy, a mester a felvett irányban kormányozza a ladikot s folyton ereszti a kijáró kötelet addig, míg a rajta levő peczek nem jó; mihelyt a peczek megjelenik, a kijáró kötelet a peczeknél fogva a peczeklyukba akasztja s úgy kormányoz a kihúzó hely felé.

Ezalatt a laptáros — jól neki dülve a tartókötelnek s megtámaszkodva a szolgálalczára — lassan halad a kihúzó hely felé, úgy, hogy mire a ladik a partra ér, a háló már félkörben áll s az a fő, hogy a kijáró vége minél hamarább partot érjen, nehogy a halak a bekerített félkörből kionsonjanak.

Ezért — a mint a ladik a part felé közeledik — az evező legények lázas sietséggel, nyakra-főre kioldják az evezőket a gúzsból, sokszor még térdig érő vízbe kiugrálnak; az egyik megragadja a czuczakarót, leszúrja s hozzá köti a ladikot, a másik a partra rohan, megragadja a kijáró kötelet s nekidül; odasiet a másik is, s ő is nekidül; — végre a mester is kilép s maga nekidül; — úgy húzzák a kötelet, hogy szinte orrukkal szántják a földet, mert a préda biztosítása attól függ, hogy

a kijáró apacs hamar partot érjen, a laptáros és mester között a félkör úgy legyen, hogy a kihúzóhely partrésze képezze a húrját.

A mikor a kijáró apacs a partra ért, a két legény elereszti a kötelet, az apacshoz siet s kezdődik a kihúzás: az egyik legény húzza és 8-ba rakja az ólmos inát, a másik a parás fölét.

Ez alatt a mester elővette a tanyaszákot, rátámaszkodott, ballábát pedig rátette az ólmos ínra, hogy le-leszorítgassa a víz fenekére, nehogy a hamis dévér vagy a bagolykeszeg kionsohasson.

A laptáros mind e műveletek alatt lassan s mind közelebb hozza a kihúzó felé a háló tartóvégét s mikor illetéknépen a háló már szűk patkóalakra van összehozva, a mester a laptárosnak int s azt kiáltja: «hú!». A laptáros megáll, mint a czövek, kioldja a farhám matakjából a tartó kötelet s befordítja az apacsot, hogy a háló borítson.

Képünk azt a pillanatot ábrázolja, a mikor a két legény javában húzza a hálót, a mester — a tanyaszákra támaszkodva — letartogatja az alinat s kezével intve, azt kiáltja: «hú!» Míveli pedig mindezt oly méltósággal, mint bármely hajóhadnak a parancsnoka a maga dolgát.

Leírhatatlan az a serénység, igyekezet, a mely a kihúzáskor uralkodik: minden ember tudja, hogy a késlekedés annyi, mint a bekerített hal szökése, vele osztalékjának apadása — hát istenigazában töri magát.

A mester azalatt szorgosan vizsgálja a mind összébb vonuló kör színét; lesi, nem burványlik-e a háló szélén a víz, ami annak jele, hogy nagy hal került a hálóba.

Mikor a félkör már alig 3—4 méter, a halak megérik a végveszedelmet s a víz mintha forrásnak eredne; egy-egy tapasztalt vén dévér kibukkan s keszegoldalt átveti magát a háló fölén — megmenekül; itt egy harcsa vastag fejével túrja az iszapot — ott keresi a menedéket s a nagy turkálásban ostorszerűen csapkod a farkával, mely a vizet meghasítva pörsölő hangot ad; a tok hol a fejét üti fel, hol a háta jelenik meg — ez bukkol; a kecsége hegyes orrával betúrta magát valamely hálószembe s megnyaklott; — végre a víz elfogy, csak sáros iszaptócsa van még, a melyben rettenetes a pocskolás, túrás, hemzsegés.

Ekkor a mester előveszi a tanyaszákot, a prédát ebbe töltik s

ismét a mester az, a ki a nyargaló- vagy lovasbárkába viszi, mely a ladikhoz van kötve.

A legénység neki áll, előbb a parton rendezi a hálót inszerint külön-külön; azután áthúzza a ladik padjára s ekközben jobbról jobbra csapkodva mossa róla az iszapot s szedi ki belőle a beléakadt gazakat.

Mire ez megvan, legott elindulnak a kiszemelt legközelebbi helyre tanyát vetni.

Alapjában ez a tanyavetés az öreg, a piszkés hálóval, gyalommal, szóval mindazokkal a hálónemekkel, a melyek apacscsal vannak föl-szerelve s a leírás egy sikerült, rendes tanyavetés képét adja.

De a vén Duna vize szeszélyes; messze tájakon áthömpölyögvé, változtatja sodrát, sok mindenféle tőkét, galyat hozogat; ezek, meg-telve vízzel, végre is elsúlyednek, félig betemetkeznek az iszapba s megalkotják a *kelevisz*-t, azaz, a mi kél és a mit visz, a halászember ellenségét.

A mint a háló ina a víz fenekén tovajár, nem egyszer belé-akad a keleviszbe s ekkor a hálót partra húzni nem lehet. Ilyenkor felszedik a laptárost, összehozzák a két apacst a ladikon s ebbe sze-dik a hálót.

Természetes, hogy a mint szedik, a ladik elvégre is épen a kele-visz fölé ér; ekkor függőleges a húzás s néhány szem kiszakadása árán menekül a háló; sokszor azonban csak úgy, hogy a keleviszt is felvontatják: ez a *háló laftolása*; s legtöbbször így kerülnek felszínre a folyó méhébe temetkezett őslény maradványok is.

Mikor a mester vagy a laptáros érzi, hogy a háló elakadozik, azt mondja: akadba mén! s azok a tanyák, a melyeken efféle gyak-rabban történik, «atkások». Ez nyilván az akadó, akadékos; akad-kás kopásából eredő mesterszó.

Az egyes halászbokrok között is patriarchális viszony áll fenn s nincs eset reá, hogy a tanyavetés miatt összeveszzenek. Ősi szokás szerint úgy vetik a tanyát, a mily sorrendben megérkeznek s a meg-előzés joga csak egy esetben áll fenn: ha t. i. egy bokor tanyát vetett, egy másik pedig oda érkezőben van; ekkor ha a tanyavető hamarább fel tudja szedni a hálót, mint a hogyan az érkező kiköt, akkor amaz ezt új tanyavetéssel megelőzheti.

Ezekon a halászsokon kívül, kik ma jóformán a halászság előkelő-

ségét képezik, vannak kis halászok, ú. m. koczások és fenekesek vagy horgászok; néha mind a két faj egy emberben egyesül.

A koczás — egy a keczéssel és bónéssal — a hosszúkeczét vonatja a Duna fenekén; a fenekes a fenékhorgot veti ki a fejkőhöz kötve s minden tizedik horogban egy-egy horogkövéccsel lekövelve.

A fenékhoroggal való halászásnak ősi és fejlett voltát semmi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a horogra valónak, a mit t. i. a hal csalogatása végett a horogra húznak, külön mesterszava van, t. i. «pélle» — innen pélléző, pélleszedő — és hogy a fenekesek kezén maradt meg a fentő és a kuttyogató vagy — komáromiasan — buttyogató.

Az előbbi nyilván a történet előtti őskorba, az utóbbi messze keletre vág vissza, s reá mutat a «kumai magyarságra.»

A komáromi halász ma is halászsarut visel; hatalmas csizmát, melynek szára térden felül ér s melynek megvarrása régenten a timár czéh remekei közé tartozott.

A Dunának, teljesen függetlenül minden földirati és közigazgatási beosztástól, külön halászfelosztása van, még pedig tanyák szerint; minden tanyának neve van s e nevek teljes figyelmet érdemelnek, kivált a régi okiratokban előforduló helynevek meghatározásának tekintetéből, a mire a történeti rész reá is mutatott.

A tanyák im ezek:

Keszizátony,	Körtitánya, fősső,	Keszegés,
Lérióra,	Hegyajja,	Fokajja,
Fősső forgó,	Vizás,	Pusztatemplomajja,
Hármos forgó,	Bene,	Marczibilla,
Lovadi rí alja,	Szívás ajja,	Lidia,
Öregtanya,	Szaros,	Szegfütanya,
Hamarja,	Jázos,	Beresleg,
Léri farok,	Ludas,	Pinkezátony,
Flórián,	Disznós,	Lópéra,
Faluajja,	Zsitvaajja,	Paczalos,
Körtitanya. alsó	Szenes,	Pörös,
» középső,	Bők,	Főhágó,

Bocskoros,	Dobai zátony,	Hopszergeszt,
Paptanya,	Mancza,	Gógeajja,
Szakajtás,	Monostorfarak,	Füzfokajja,
Harczás,	Ujfalusi óra	Gyakó,
Várfarak	Szen páli fokajja,	Kengyeles,
Sebestanya,	Atkás,	Bódogasszony,
Nyulas,	Görbeszeglet,	Mil,
Küvekföle	Csapófődes,	Komlós,
Kisbuzgó,	Csikkentyű,	Sörházajja.
Hókony föle,	Prépusóra,	Düllő.
Meszellős hókony,	Ködmentanya,	

Úgy írtam le, a mint ejtik; azért szükséges megjegyezni, hogy «fősső» annyi mint felső; rí ajja = rév alja; farok mindig a folyóba benyúló földnyelv; körti = körtvély; szívás = szilvás; «főhágó» = felhágó; «kü, küvek» = kő, kövek; «mil» = mély.

Mint látjuk, nem egy tanya a halfajról vette nevét, mely ott gyakori; ilyen a Keszegés, Vizás, Jázos, Harczás; más tanyák bizonyos tulajdonságoktól veszik nevüket; így: Csapófődes, mert agyagos; Atkás, mert sok a kelevisz benne; az «ór» többször szerepel, péld. Lerióra, Prépusóra s mindig orrszerű, kirúgó sarkot jelent s következetesen egy r-rel ejtik.

Az egész sorozat kiválóan magyaros hangzású és csak egy tanya-név vallja a német eredetet s jelezi azt a mindenha csekély hatást, a melyet a beszármazott idegen a halászatra, mint legősibb foglalkozásra gyakorolt. Ez a tanyanév, magyar kerékbe törve, a «Hopszergeszt» s nem más, mint a német enyelgő «Ob-st'-hergehst», a «Schau' mer eini» trivialitás édes öcsce.

Alább ki van mutatva, hogy a németség nem bírt rést ütni a hajdani komáromi halászság erős várán.

A tanyanevek, természetesen, a halász-szokásokban is szerepelnek, nevezetesen a halászkeresztelő áldásában, melynek egyik helye így szól:

Atkás, Düllő, Bocskoros,
Másfél funt hal bizonyos;
Izsai tanya gyakoré,
Lópéra tanya: vesd belé;

Jázos, Ludas, Beresleg
Jaj de régen keresleg

A «gyakoré» és a «keresleg» a költői szabadság föltétlen voltáról tesznek tanúságot.

A HALÁSZKÖRÖSZTÖLŐ.

Ez a szokás, mely már alig él s jelenetei, főképp pedig áldása szerint már csak töredékeiben volt megmenthető; igazi halászszerzés, mely a bökör legifjabbik tagját, az apródot vagyis inast illetve s akkor esett meg, mikor a szerencse valami derék vizát vagy tokot vitt az öreghálóba s az apród először vett részt a nagy fogásban. A keresztelő tehát a halászszerzés való felavatás volt s úgy is mondták, hogy «avatni».

A szertartást az azon a hálón lévő mester rendezte házájánál, a ki a nagy halat fogta.

Estve felgyülekezett a halásznépség sokadalma, férfi, asszony, leány, ifjú, gyerek s legelőbb is egy vagy több asszony vállalta el a «körösztyanya tisztjét».

Erre a mester kámzsaszerűen hálót öltött magára, halásztálat vett a kezébe, a melyben Dunavíz s egy jókora kavics volt.

Az összehívott czéhbeli mesterek és a sokaság elhelyezkedtek, mire a szertartást vívő mester, hálóköntösében előáll s elkezd az áldást:

Atkás, Düllő, Boeskoros stb.

mint fennebb adtuk. E mondókához ékes verszetben csatlakozik a nagy hal fogásának története. Végre előlép a mester s a széken ülő, felavatandó hálászapródhoz — ki mellett a keresztanyák állanak —, a következő ékes rigmust intézi, a melynek részben igen csiklandós helyeit a komáromi halászságtól eltanult költői szabadság e helyen kissé megszelidítette:

Te övedző nem törő,
Gúzs nem szakajtó,
Alattság után nem futamodó
Hunczut akasztófára való
Bestekurafia!
Prépusórán van egy nagy fa
A fa alatt egy nagy kű,
A kű alatt egy bagó:
Az bőkje a . . . fejedet,
Úgy legyen!

TANYAVETÉS.
Komárom.

Ekkor már a keresztanyák résen vannak, mert különben nagy baj fenyegeti az apród fejbúbját.

A mester ugyanis az «úgy legyen!» szóra nyakon önti az apródot a Dunavízzel, megmarkolja a kavicsot s ha a keresztanyák kendőikkel nem védik, istenesen megdörögli az apród fejbúbját.

Természetes, hogy a nagy szertartást derék halebéd követi, a melyről azután a köszöntő el nem maradhat.

Ezek a köszöntők, mint' misztérium jelleműek, sok zagyvalékot tartalmaznak s a magyarság latin kora is erősen érzik rajtuk; némely kifejezés épen érthetetlen; de következetesen fordul elő.

Ime az első:

«Énkes Pallásnak jól tanult muzsikája,
 Ártatjában felkerült Miseros sipjával,
 Sipolós, trombitás!
 Most nem iskolába vagyunk Mídomítás!
 Licet — én nem vagyok Talleus Cziczzeró,
 Vagy ékes versemmel dicsekedő Néró,
 Hangos nyelvvel bíró,
 Zengedező kijó,
 Mégis mindazáltal
 Van az örömmondó,
 Mert nekünk tettek ki víg halász napokat,
 Kivált hogyha fogtunk szép, derék pontyokat,
 Sütöttünk es rétest
 Pláczem — placzentákat;
 Én reménységemben, én is lapos táskát
 Készítettem biztonban egy nyarson sült halacsát,
 Hogy megtöltse uram megéhezett gyomrát,
 Én kis fülemüle azért hangicsálok
 Hogy most már egy kis bort iszok.

Jóllehet mindenek gyászba borúltanak
 Fáknak levelei földre lehulltanak,
 Sokan, kik azelőtt életben voltak,
 Meghaltak, a sírba alászállottanak,
 De Isten kegyesen tekint le ez házra,
 Nincs semmi változás halászok napjára,
 Nem fogta be bánatnak homálya,
 Hanem vidám kedvvel virradt hajnalára,
 Minden áldás legyen a mi víg napunkon,
 Búbánat ne érjen, ezeket kívánom
 Ez versemnek ólja (sic!)
 Kik az égben vannak, megoltalmazója.
 Én kis fülemüle stb.

Mindenek vígadnak, hogy békével mára
 Jutottunk,
 Halászoknak vidám napjára,
 Apollóval együtt bársei muzsáji
 Örömet zengednek ezeknek hárfái ;
 Én is hát ezekkel kívánom, hogy minket
 Éltesse a nagy úr, soká érjünk véget !
 Szerencsétlenségbe senkit ne okozzunk,
 Tőlünk minden bajt messze távol tartsunk,
 A nagy isten legyen mindég vezérelőnk,
 Ez világi életünkben mindég igaz őrizőnk,
 A hol vagyunk, vigadjunk,
 Örök dicsőségben ;
 Öröm és vigasság töltse be szívünket,
 Ez iszonyú nagy kedv vidítsa lelkünket ;
 Mert ez a nagy nap mireánk elkerült,
 Az halászok napja kegyesen felderült,
 Kívánom, hogy éljél drága szép napokat,
 Számlalj esztendőkhöz esztendőket sokat,
 Terjedjen el miránk az Isten áldása,
 Mint a sűrű harmat nyári icczakába
 Én kis fülemile stb.

Az első szakot valamikor a klasszicisták korában irástudó ember szerezhette a halászlakoma számára s azt azután a szájról-szájra való járás összekoptatta, úgy, hogy bajos a «Mizeros sípjával», a «Mido-mitással» boldogúlni; a «Licet» — szabad — mindenesetre a szólás-szabadságot jelenti, mert a szónok elismeri, hogy csak halász s nem Marcus Tullius Cicero, vagy éppen Nero. A «Placem-placenta» sütése jól mutatja, hogy honnan ered a magyar «palacsinta»; s van humor abban, hogy a mondókás saját reménységét a palacsinta és lapos táska közé helyezi el, valamint abban is, hogy egyszerre borívó kis fülemülévé változik.

A második szak, a verselés természeténél fogva, a legmagyarabb; ezzé teszi még az a bús hang is, mely a sírvivigadást kiválóan jellemzi; de a vers «ólja» bizony csodás valami.

A harmadik szakban az «Apolló bársei muzsáji» lábatlankodnak; a többi része körülbelül kántorpoézis.

Az egésznek magyarossága abban gyökerezik, hogy megvan minden kelléke, a mely a magyar közrend fülének ízlik: érthetetlen, de hangzatos sallang mellett jól kidomborított jókívánatok serege.

A nótázás, mely a halászságnál országszerte nagyon is apadóban

van, mert irtja a halak elmaradása, a halászat mesterségének nagy hanyatlása, Komáromban még leginkább megvan. Legszebb daluk talán ez:

Komáromi domború híd alatt,
Nyárson süti a halász a halat ;
Nem kell nékem, nem kell a jó halad,
Rózsám szíve majd kétfelé hasad !

Három hete, hogy a Tiszát halásztam,
Kőnyeimtől egy csepp vizet nem láttam :
Kifogtam a kedves rózsám kendőjét,
Kék selyemmel rávarrattam a nevét.

Első része tiszta komáromi, a második, a szebbik, más ritmussal, toldás s a Tiszánál termett; ez a jelenség más, Komáromban dívó halászdalnál is megvan s onnan ered, hogy a halászok is mozogtak hol víz mentén, hol víz ellenében, hogy tapasztalást szerezzenek.

A Tisza a Dunával szépen érintkezik a következő szép dalban is:

Sír a kis lány a Tiszának partján,
Mert elhagyta szeretője csalfán ;
Ne sírj kis lány árvaságod felett,
Majd megsegít a jó Isten téged !

De szeretnék arany hallá válni,
A Tiszából a Dunába jární ;
Rátalálnék rózsám hálójára,
Beszélhetnék véte utóljára.

A bús halász megveti a tanyát
Búsan sétál a Dunának partján ;
Soha, soha ily szomorú estét :
Kifogtam az rózsámnak holttestét !

Akad tréfás, rövid nóta is, pld. :

Harmatos a kukoricza levele,
Bárcsak engem egy szép halász elvenne ;
Nem bánám én, ha mindennap megverne,
Csak a nevem «szép halászné» lehetne !»

Vagy ez :

Esik eső, fuj a szél,
Fázik a szegény halászlegény ;
Nincsen neki szűre, subája,
Beitta a komáromi csárdába !

A komáromi halász életét, kivált a szabados vizen hálászóét, szintén festi egy-két vidám dal :

Halász legény vagyok én,
 Duna hátán járok én :
 Két övedző a kezembe,
 Barna kis lány az ölembe !

A legtöbb mesterszó a következőben van :

Nincs szebb élet minálunknál,
 Az dunai halászoknál ;
 Mink porciót nem fizetünk,
 Mikor tetszik, elmehetünk.

Beövedzük a ladikot,
Ki is hányjuk mi a hálót ;
 Kihuzzuk mi a *letartást*,
 Megtraktáljuk a jó pajtást.

Ha az *bárkát* jól *megrakjuk*,
 Az *alattságot* *kinyújtjuk* ;
 Vigán megyünk hazafelé
 Az Vágduna vize felé.

Közel jár ez is :

Az halásznak jól van dolga :
 Egy *tanyáról* a másikra ;
 Ha van a *halnak járása*,
 Az életnek nincsen mássa.

Famohából tüzet raknak,
 Mellette ott pipázgatnak ;
 Míg a halak süldőgélnek
 Mellette pipázva ülnek.

Egy legenda is élt valamikor a komáromi halászok száján s hogy tele lehetett mesterszóval, erről a megmentett két-három sor is tanúskodik :

Mikor az úr Jézus maga a földön járt,
 Bement az csónikba, benéz a *tat alá*
 Kenyeret sem talá' — —

Komárom százakra rúgó mestereiből s a halászatot urok után folytató özvegyeiből manapság már csak néhány van meg mutatónak ; a hanyatlás általános s természetes, hogy a mesterséggel annak úgyszólván virágja : szokás, köszöntő, dal, hagyomány és babona is veszendőbe megy. A mi itt eddig és ezentúl le van jegyezve, az olyan, mintha az utolsó óra maradéka volna ; javát megőrizte az ősi soron is halászcsalád, a TUBÁ-ék családja, egy halászó özvegy anya két fiával, s összeszedett némelyeket id. SZINNYEY JÓZSEF is.

BABONÁK.

A komáromi halászember mindenkor nagy figyelemmel kíséri a víz állását, mert ettől függ a siker; jól tudja milyen a hal járása áradáskor, apadáskor, s természetes, hogy előre is szeretné tudni az áradások bekövetkezését.

Ezt a jövendőt — függetlenül minden meteorológiai figyeléstől — Szilveszter éjszakájának titokzatos csöndjében ígyn iparkodik kisütni: Előkeres 12 darab jól megtermett s lehetőleg egyforma nagyságú vöröshagymát; kellőképen levágja csúcsát s mindeniket kivájja; ekkor sorba, egymás mellé rakja s balról jobbra véve, az első hagyma januáriust, a második februáriust jelent s így az utolsóig, mely december. A sor meglévén, a hagymákat egyenkint színültig őrlött sóval tölti meg, azután éber szemmel lesi az eredményt: a mely — hónapot jelentő — hagymán a só annyira megszívja magát, hogy a lé kicsordul, az a következő évben áradásos hónap lesz.

A halászok közhite azt tartja, hogy déli 12 órakor nem jó tanyát vetni. Ha — halászatra indulva — az ajtón kilépnek s az első, akivel találkoznak, asszony, ez rossz jel; de a zsidóval való találkozás szerencsét jelent.

Ha a csiviszvisz madár (nádiveréb, *Sylvia turdoides*) szól, akkor áradás lesz.

Ha a káró katonája (*Carbo cormoranus*, káratatna) fölfelé indul, akkor oda fönn nagy víz van, ha lefelé vonul, akkor lenn van a nagy víz.

Ha sok a serincz (*Acerina Schraitzer*), kőhal (*Gobio vulgaris*) és orsóhal (*Aspro vulgaris*), ez a halszükét jelenti.

Ha burrog a ladik eleje, mikor fölfelé húzzák, bizonyosan árvíz lesz.

Ha a leszúrt stánglira apró csigák másznak, bizonyos az árvíz.

Ha a baszár- és dévér-keszeg igen nyálkás, akkor áradás közeledik.

HAGYOMÁNYOS SZABÁLYOK.

Ívás.

A csuka januárban, a menyhal februárban, a balin márczius 18-tól kezdve, a süllő márczius 25-től kezdve, a ponty, jász-keszeg, harcsa

májusban, a tok, viza és köcsöge augusztusban, a gadócza márcziusban és áprilisban ívik.

HALFOGÁS, HALJÁRÁS, REGULA.

Télen holdvilágos, csillagos, csikorgó hideg estén legtöbb menyhatalat lehet hálóval, horoggal fogni.

Jászt nyáron napkeltekor és délelőtt 11 óra tájban.

Harcát pedig hajnalban és alkonyat táján lehet leginkább fogni.

Márcziusban indul el a márna, ponty és a többi hal, kivéve a menyhatalat, mely csak az őszi hideg beköszönésével jár.

Áradáskor legelőbb indul a baszárkeszeg, azután a gárda, a köcsöge. Apadáskor a jász, a ponty és a karikakeszeg.

Tavaszkor áradással, nyáron apadással lehet legtöbb halat fogni.

A buttyogatás májustól augusztusig, meleg éjszakákon járja, mert ekkor kapdos leginkább a harcsa.

Az a halász, a ki hét közben ott hagyja a hálót, elveszti egész heti-bérét, bármennyi tanyavetésnél lett légyen különben jelen. Csak pén-teken szabad ott hagyni a gazdát.

Ha a hálóállításnál valamely halász fattyasparát köt, vagy az ölmozásnál viczeütést tesz, minden hibáért egy itcze bort fizet.

A hálóállítás, azaz a daraboknak összekötése közös munka s ilyenkor a halebéd is járja. A halászlé behozatalánál a szakács mondókája ím ez:

Ez a kis halacska,
Vizben szokott úszni;
Fog is erre osztán
Az borocska csúszni.

MESTERSZAVAK.

Van egy állítás, mely bizonyos halásznépek szószegénységére vonatkozik s ez az, hogy az Északi-tenger szigethalásza mintegy háromszáz szóval éri be. Érzelmiből, a természet tüneteiből, családi életéből, tűzhelyéből, foglalkozásából nem szókincs, hanem valóságos szónyomorúság telik, oly sivár, mint a part fövénye s az Északi-tenger egyhangú, ölmos köde. — — Csak meggondolni is nyomasztó érzet!

A komáromi halász csak halat is negyvennyolczat szólít külön-

külön névvel, s ez — tekintve a magyar halfajok összességét — rendkívül fejlett ismeretre vall, ritkítja párját talán a föld kerekiségén is.

A halnevek, a melyeknek tudományos meghatározását a szótár-részben könnyen kikeresheti az olvasó, betűrendbe sorakoztatva, ím ezek:

Angvilla, bagókeszeg, balin (Balint), barátf. sz, baszárkeszeg, bodorkeszeg, bökle, csik, csuka, czompó, dévérkeszeg, domolykó, dunahal, dunaponty, durda, gadócza, gócz, göcze, gorda, halszúke, harcsa, jászkeszeg, kárász, karikakeszeg, királyponty, köcsöge, kőhal, kophal, márna, menyhal, orsóhal, paducz, paptetű, p . . avágó, pisztráng, serincz, sőreg, sügér, süllő, szápakeszeg (pápakeszeg), szintok, szívaorrú-keszeg, tarka-süllő, tok (tetemestok), tintáshal, viza, vörös-szárnyúkeszeg, zsidóhal.

Ebben a sorozatban a királyponty változat; a paducz és tintáshal egy és ugyanaz, úgy a márna és a zsidóhal is.

Lássuk már most a többi mesterszót is.

Személyzet: czémester, szolgálómester.

Bokor: mester, első legény.

Halászság: öreghalász, kishalász, középső legény, legények, lap-táros, fattyúlaptáros viczelaptáros vagy viczi, koczás, piszkés, fenekes, horgász, fisér.

Halászdereglye és ladik, a hálósoké.

Rajta: órtőke, fartőke, bálvány, perem, pőrfa, bókony, tat, szánkó, lábvető vagy rúgófa, léhésdeszka, kolomp, gúzs, ülésdeszka, őrfa, őrfafészke, peczeklyuk, czuczalyuk, iszkába, moha.

Benne, pld. kivonuláskor s a háló kivételével: szapoly, övedző; ennek részei: fogóvég, kopás, toll. Kormányövedző; ennek részei: mankó, nyel, toll; merecs, czucza vagy stángli, ezen: piszkevas; alattság, cikló vagy ciklony, tányérdeszka, farhám, rajta matak; vállhám, tanyaszák, csárdakaró, pánt, gyékény, spél.

Halásztű; ennek részei: óra, nyelve, dereka, lába, halászfonal, islik, lajfánt, furkó; hálózacsókó, bogrács, szolgafa, szolgapálcza, moholó.

Bárkák, haltartók: bárka; részei: eleje, dereka, fara, tőkéje, rekesze, ispitája, bárkababája; nyargalóbárka, lovasbárka, piszkésbárka, öregbárka, élőbarka, haléló (hálóból).

Hálók. Felosztás szerint, tehát hálónemek :

Húzóháló, futtatóháló, vetőháló, egysoros, háromsoros, mélyrejáró, vízszintjáró.

Hálófajok : öregháló, piszkésháló, vizaháló, köcsögeháló, balinháló, laftolóháló ; ezeken általában : apacs, részei ura, innen apacsúr, koczakörme, köve, nyele, talpa, karikája ; van kijáró apacs és laptáros apacs ; egyébként : léhés, hálóföle, hálóalja, hálóina, para, ólom, innen : parásín, ólmosín ; pős, körösztkötél, kijáró kötél, bejáró kötél, pöczök, fattyaspara, szélszem, öregszem, aprószem, réfóloom ; szakadáskor felszár, háromláb ; a háromsoros hálókön tükörháló ; terítik a tericsfákra.

A többi háló : kocza, villing, tápli, lepő, tapogató, pendöly, ráczpendöly, bokórszák, szák, van ennek ágasa, feje, szára.

Hálókötés és állítás : állítófa, állítótű, megállítani, ólmozni, ráverni az ólmot, parát kötni, viczeütést ejteni, szemhagyás.

Horgászat : járóműve a ladik, lélekvesztő.

Horogok : csapóhorog, peczkeshorog.

Fenekhorog ; részei : ina, rajta a pekléje, ezen a horog, van szakáll, innen szakálos horog ; tartozik hozzá a fejkő, farkövéc s minden 10-dik horogban egy horogkövéc, továbbá a cserepecsik, rajta a fejmadzag ; horogrosta ; külön szerszám a fentő és a buttyogató ; a horogin sodrására a gajmó szolgál ; féregszedő döbön, fűzér.

Horogra való ; egy mesterszóval kifejezve :

Pelle ; ide tartozik a kishal, hernyó, piócza, béka, lótetű, harcsaféreg, túró, árpatészta.

Vegyések : nádvágó, tókasza, rácsa, csárda, kelevisz, atkás hely, rekesztes halászat, szabados halászat, lajt, mérőszák.

A halak minőség és rendeltetés szerint : kapóhal, fehérhal, jóhal, köteleshal.

Van még : verse, ennek vizzája és pellézője.

A háló néha : nyakról jön ; a hal nyaklik, burványlik, bukkol, pör-söl, pipál.

A halnak van — a pontynak — külseje szerint :

Feje, háta, hasa, oldala, szeme, szívénya, sertéje, sörénye, alsósörénye, alsószárnya, középsőszárnya, farka, hugygyója, alsósertéje, kormány-sörénye, héjja.

Belseje: pattantó, bél, gyomor, ikra, tej, velő, epe, máj, szív, háj, oldalbercz, száлка, keserűfog.

A ragadozóknál: nyelv, fog.

A halnak van: járása, szükéje, ívása.

Kiáltás: hú!

Jelentős madarak: csiviszvisz, kárókatona.

Míveletek: teríteni (nem kérdik: hol halásznak? hanem: hol terítenek? t. i. a hálót; ott a csárda is); tanyát vetni, tanyát húzni, letartás, beövedzni, kiövedzni, megrakni (a bárkát), bekeríteni, kinyujtani (az alattságot), letenni az őrfát (jogszerzés), kikötni, húzni = övedzni, csiválni = félkézzel övedzni; buttyogatni.

E sorozatokból kiviláglik, hogy a komáromi halászok — beleértve a tanyaneveket — nem kevesebb mint háromszáznyolczvannégy mesterszóval élnek még ma is, a midőn ősi mesterségök nagy hanyatlásban van s így egyedül mesterszavak tekintetében messze tútesznek az Északi-tenger szánalomraméltó halásznépén. Nagyon beható kutatás, főkép a bokrokkal való tanyázás, kihozhatná az ötszáz mesterszót is.

Kiváló becsületére válik a komáromi halásznak, hogy a németnek, a tótnak derekasan ellentállott s azt a kevés szót, a melyet ezektől átvett, istenigazában át meg át magyarosította.

Lássuk a német elemeket.

A Hopszergeszt tanyáról már megemlékeztünk. A halnevek között német eredetű a kophal = Koppe, Groppe: a bökle = Ukelei; a serincz = Schrätzer. A mesterszavak között: stángli = Stangel; pánt = Band; spél = Speidl; islik v. islég = Schlinge; lajfánt = Leinfaden; réfólom = Reffeln.

Nyilván tót elem ez: gócz = Kolec; harcsa = Hrča; márna = Mreňa; paducz = Podustva; piztráng = Pstruh; laptáros = Lapař = fogni.

A sőreg, németül: Schirgl; a süllő, németül: Schiel; a kárász, németül: Karausche, latinul: Carassius, tótul: Karašik; a csik, tótul: Cjk, a köcsöge. tótul: Kačiga; ezek tüzetes nyelvészeti kutatást követelnek; előttem azonban úgy áll a dolog, hogy a sőreget és süllőt eredeti magyarnak fogadom el s azt hiszem, hogy a beszármazott német halász, vette át a magyartól.

A KOMÁROMI HALÁSZAT TÖRTÉNETE.

Komárom halászata megérdemli, hogy avatott történetíró kutatásainak külön tárgyává tegye. Komárom halászeleme minden korban erős volt; Gúta és Naszvad községeket bevonva, egész halászó telepet látunk szemünk előtt, mely egész hadjáratot folytat az egykori főhal ellen, mely nem más, mint a viza, a tudomány Acipenser Huso-ja.

Nem a mai viza, mely ritka, s ha «mázsás», már bámulat tárgya, hanem a MARSILIUS Danubiusának — a réginek — vizája, a melyre úgy, a mint a Vaskapún és a Kazánszoroson — a Pontustól jöve — benyomult, ezer czége, ezer háló, ezer, vasmacskának is beillő viza-horog várakozott, lesett.

MARSILIUS «Huso»-ja, a magyar «örhal» ezer fontot is nyomott — tíz egész mázsát, az t. i., a mely az ős Dunán fölvonult; anyatengerében húsz mázsáig is megnő. A czége, a melylyel fogták — a «captura usonum vulgo Zege» — nem vesszőből, nem rohongból, hanem erős karókból való volt, melyek — MARSILIUS szerint — saját-szerű tömkeleget alkottak, a melyekben a betévedt halakat, furkóval verték agyon mint az ökröket.

A vizafogó czégenek szerkezete — elég kár — nem maradt reánk; de az a szó: «*labyrinthus*» eleget mond, hogy óriási — t. i. a hal arányához mért — kürtőt, mely vagy a Tisza-Dráva menti magyar vejszéhez, vagy a Fertő kürtőjéhez lehetett hasonló, föltehessünk. Kámzsahálóval felszerelt czége azért nem lehetett, mert a halat tengerfelől, tehát a víz ellenében kellett várnia.

Semmi kétség, hogy a legrégebb okiratokban előforduló «captura usonum» egy a «zege» «seyge» és a komáromi «szegjével».

Komárom, mint vizafogó hely, a legelső sorban állott s ebben a sorban is talán a legelső volt. A komáromi vizának, mondhatni, történeti jelentősége van; nemcsak a helyi közélet szempontjából, hanem országos tekintetből is.

Belévág a hűbéri viszonyokba, mint az ú. n. «köteles halak» elseje; húsával végnyomorba sülyedett hadakat mentett meg s amaz «alázatos könyörgésekben», a melyekkel Komárom városa, már hadi jelentősége miatt is, oly sűrűn fordult Bécsbe, Udvar fényéhez,

Felső kegyelméhez, a legjobb érvelés súlyban — s így hatásban is — meg sem közelítette azoknak a szép vizáknak súlyát és hatását, a melyek az alázatos felterjesztések mellett felvándoroltak, anélkül, hogy mint mellékletek az instanciák dorsumára följegyeztettek volna.

Az 1051-ki esztendőről fel van jegyezve, hogy III-dik Henrik hadaival beütött az országba; de megszorúl s így a támadó az, a ki Győrön alúl megalkuszik sorsával, békét kér I-ső András magyar királytól. A magyar király ráhajlik a kérésre s a véginségre jutott német tábort ötven óriási vizával rántja ki a bajból. A halak e tömege komáromi volt. Nagyságukat elgondolhatjuk.

A XIII-dik századból föl van jegyezve, hogy Komárom várjobbágyai hallal, kiváltképen vizával rótták le adójukat.

Ebben a században kelt (1268) IV-dik Béla király megerősítő levele, mely szerint a komáromi várispánnak — Nagy Megyernél — 16 vejszéje volt.*

A XV-dik századból (1472) fennmaradt az adat, hogy Hollós Mátyás király Guta mellett halastavat tartott. Ez azonban haltartó is lehetett.

I. Miksa történetírója, Suntheim László a XVI-dik században (1500 körül), Komáromról írva, csodálkozik a hal bőségén, főképen a viza és tok sokaságán s följegyzí, hogy egyszerre száznál is több kerül a szárazra.

Az 1518-diki magyar országgyűlés XIV-ik törvényczikke arról rendelkezik, hogy Komárom — s rajta kívül Munkács és Tata — vizával és tokkal lássa el a király konyháját.

Ebben a században (XVI), mondhatni, seregesen járt a viza Bécs felé s meglátszik, hogy a «császár komáromi udvarbirái» gondoskodtak az elszállításról, a mint erről a következő okirat tanuskodik.

«Én, ki vagyok Németh János, római Császár Eö Felsőge udvarbirája Komáromban, vallom ezen levelem által, hogy én az naszvádi szegjéről harmadrésze, az Eö Felsőge parancsolatjára Usály Péter uramtúl három Vizát vettem el, kit én Eö Felsőge konyhaszükségére Bécsbe küldöttem. Annak való bizonyágáért adom Usály Péter

* Ezt PESTI FRIGYES mind halastónak gondolta. L. «Századok» I. p. 72. 1867; I. első rész «Okiratos történet» is.

uramnak ezen pecsétetes levelet. Továbbá teszek én oly bizonyóságot, minekelőtte ide érkeztem, hogy ezen Usály Péter uram. Eö Felsege szükségére Bécsbe az guttai és naszádi *szejéröl* hat vizát küldött volt. Actum in Gutta decima nona Novembris anno 1568. Németh János komáromi udvarbiró.»

A bizonyáglevél szövegeből az tűnik ki, hogy a császárnak a harmada jutott. Fölötte érdekes a «*szejje*» szó, melyet Szinnyey József, az okirat első közlője «szeglet»-nek hajlandó magyarázni, a mely azonban nem egyéb, mint czölöpökből alkotott vizafogó s teljesen egyértelmű a mai czege s a régi zege, zegye stb. szavakkal, a hova a czege és csege is tartozik, a mint ez már többszörösen ki van mutatva.

Ebből az okiratból nem tűnik ki, hogy jó Usály Péter uram elvett viza-haláért kapott volna valami díjat s úgy látszik, hogy már akkor is nagyban dívott a nagy fáradozásnak oklevelekkel való megjutalmazása; de legyen meg az igazságnak a maga része: az udvar vette is a vizát.

Igy ifj. Réső-Ensel i. h. okiratokat közöl ugyancsak a XVI-dik századból, így 1578-ból, a melyek a Gúta és Naszvad czégében fogott vizák mennyiségéről s hováfordításáról szólnak a következő czím alatt: «Captura Usonum in Guta (gwta) et Naszwadh, anno 1578».

Ebben az esztendőben november 19-kétől december 4-ig nem kevesebb mint 140 vizát fogtak; legtöbbit, huszonöt darabot, november 20-án. A viza mellett szerepel egy más hal is, a dorix, mely ritkább és drágább is volt s szerintem a sörög, a németség «Donauforelle»-je, azaz «dunai pisztráng»-ja lehetett, melynek ékessége vete-kedik húsának jóságával.

A mondott okiratok szerint kifogott vizákból 53 darab vándorolt Bécsbe az udvar konyhájára; fizettetett pedig darabja egyremásra hat forintjával. Ugyanezekből jutott Thurzó Szaniszlónak 2 darab, mely huszonhét forintot hozott a pénzes zacskóba. Nagy pénz volt az akkoron.

Az 1592-dik évi úrbérből kivehető, hogy a győri- és vágdunai vizekben fogott halaknak negyedrészt a komáromi halászok a királynak tartoztak adni. Az úgynevezett «bárkás halászok», kik alkalma-

sint csak halkereskedők voltak, mint a mai «fisérek», öt—hét vizát adózták a király konyhájának.

Az akkoriban fennállott halastavak, névszerint a «Martos» és a «Felsőtavak», mint királyiak, évi 10 és 8 forintért voltak bérbe adva.

Ugyane XVI-dik századra vonatkozik még két okirat, melyet Hevesy Benedek Guta bírása állított ki s melynek szövege itt következik:

«Én, Heuesy Benedek Gutthaj bíró, vallom ezen leuelemnek rendiben, hogy az vitézlő Holgy Caspar vrunk veth mi tulunk csiaszar w felsige Zamara kilencz vizat 135 forinton, mellinek bizonsagot es orossiget attam az en peczetes leuelemeth. Datum Vyuar (Ujvár) 12 x-bris Anno 94 (1594). Actum, Ad petitionem Judicis, Ego Andreas csianaky subscripsi m. p. Gallus Bakith m. p. L. S.

Én, Heuesy Benedek Gutthay biro, vallom az en leuelemnek rendiben, hogj az vitezlo Holgy Caspar vrunk fizetett három kocsisnak, kik az kilencz uizath w felsige Zamara Becsben uittek tizenketh torintot, bizonsagoth attam az en peczetes leuelemeth. Data Vyuar 12 x-bris Anno 94. Ad, petitionem Judicis stb. mint fent. Anno 1594. Testimonium Judicis Guthensis super Ventura Usonum Viennam missorum, id est fl. 12. Nro 52 Conv.»

A XVII. század arról nevezetes, hogy akkor nyerte Komárom halászsága a császári szabadalmat, mint a czéh alapját; kelt pedig a díszes okirat 1696-ban s el van látva Leopold császár aláírásával.

Legjellemzőbb az, hogy a szöveg teljesen és hiteles alakban magyar is, holott egyebütt a privilegium, rendesen, a hivatalos latin szöveg mellett, az «uralkodó», azaz német nyelven van adva.

E szabadalomnak, az ú. n. «Artikulusoknak» kivonata a következő:

Első Articulus. A vallásosságot teszi kötelességgé és zászlóállítást rendel.

Második Art. A halászok újévkor gyűlést tartsanak s válaszszanak czéhmestereket.

Harmadik Art. A czéhmesterek esküt tegyenek az Articulusra.

Negyedik Art. A kik a czéhbe belépnek, szintén esküt tegyenek; belépéskor fizet az öreghalász 24 frtot, a koczás 12 frtot.

Ötödik Art. A vasárnap megünnepléséről rendelkezik; az ellene vétő öreghalász 2 frtot, a koczás 1 frtot fizessen.

Hatodik Art. A gyűlések mindig szombati napon tartassanak s azokat a «szolgáló mesterek» mondják be.

Hetedik Art. A gyűlést mulasztók, ha elfogadható okot nem mondhatnak, 25 pénzt fizessenek; a ki ládanyitáskor érkezik, 12 pénzt, a ki záráskor érkezik, 5 pénzt fizessen.

Nyolczadik Art. A ki a tisztesség ellen vét, káromkodik, 4 frttal lakoljon.

Kilencedik Art. A «rekesztesben» halászók 4 frt bírságot fizetnek s ha gyalázat esett, a «szabados halásztatól» eltiltatnak.

Tizedik Art. Ha egy ponton több halász találkozik, a tanyavetést az kezdi, a ki előbb érkezett.

Tizenegyedik Art. A sorrend az, hogy mihelyt az előző a tanyát húzta s letette őrfáját, a következő legott tartozik vetni; ha késik, 50 pénz bírságot fizet.

Tizenkettedik Art. Az a koczás, a ki horgát a más horgára veti, 50 pénz fizet.

Tizenharmadik Art. A könnyelműn gazdát cserélgető legény ne fogadtassék fel.

Tizenegyedik Art. A ki temetésről elmarad, 4 pénz bírságot fizet.

Tizenötödik Art. A Dunán szabados a halászat s ha a czéhbéli az uraság vizében akar halászni, tartozik szándékát bejelenteni, a köteles halbúl pedig (viza, tok, sőreg) a negyedrészt az uraságot illeti meg; a ki ezt eltitkolja, a czéhből kicsapatik.

Tizenhatodik Art. A nem czéhbelitől a hal elvétetik.

Tizenhetedik Art. Remeklést követel.

Tizennyolczadik Art. Fogadalom az articulusra.

Igen jellemző a «szabados halászatnak» az artikulusokban való kiemelése, mert semmi kétség, hogy ezt az ősi magyar halászat így követelte, ehhez hozzányúlni senki sem mert. Ott, a hol a halászat magyarság tömegesen telepedett meg, mindig szabados volt a halászat s a tanyavetésre való jogszerzés nem írott artikulusához, hanem a dolog természetéből folyó rendhez volt kötve, t. i. a ki előbb megérkezik, azé a jog; villongásra ez nem adhatott okot, mert a halászatnál ezer véletlenség játszik közbe s számtalanszor megesik, hogy az, a ki egy adott ponton, mint első veti a tanyát, semmit sem húz, holott

az utolsó nagy zsákmányt ejt, mert a halnak «járása van» s két tanya-
vetés közben is érkezhethet.

Látjuk azt is, hogy a sorrend külső jelhez kötve: a tanyát
vető halász feltűzte az őrfát (árbocot), s a midőn a tanyát végig
húzta, hálóját beszedte, letette az őrfát s ekkor következett a másik.

A remeklés, melyhez a mester, cím és jog elnyerése volt kötve,
ügylátszik, mindig egy 90 öles vizahálónak teljes, hibátlan elkészítésé-
ből állott. A czéhek mindig bejelentették a hatóságnak a remekeket,
a melyekben megállapodtak s a halászok utolsó bejelentése (1830) a
vizahálóra vonatkozik.

Ez a háló nem volt halászfonalból való, tehát nem volt «léhés» a
szó közértelmében; kötötték isleghből, hogy az óriási hal hatalmas
csapkodásait kibírhasssa. A czéh szigorú ellenőrzést gyakorolt, figye-
lemmel volt arra, hogy a remeklő valóban maga kösse az óriási alkot-
mányt, sőt még az aprólékos fogásokra is ügyelt. Így az ólmot egy
kalapácsütéssel kellett a háló ínjára ráverni, ha még egy pótló ütésre
volt szükség, ezt viceütésnek mondták s hibának vétetett.

Az új mester «beadta magát» a czéhbe; hogy a fölvetel milyen
szertartással járt, volt-e lakoma, mik voltak fogásai, köszöntői: erről
a komáromi czéhláda iratai nem emlékeznek meg.

Ezek az iratok nagyon nyomósan tárgyalják az esküt s ez sok-
szorosán igen jellemző és érdekes. Első sorban tanúságot teszen arról,
hogy a magyarság vezető és uralkodó elem volt, továbbá arról, hogy
vallás dolgában föltétlen türelmesség uralkodott.

A beszármazott német halászok iránt, kik a mester címet és jogot
megnyerték, annyi tekintettel volt a magyarság, hogy az esküt német
nyelven tehették le.

Ez a német eskümintá megvan s minden szava élő tanúság arra,
hogy valamely írástudó, világlátott, különben törőlmetszett magyar
czéhmester fordította le ekképen:

«Juramentum A. F. Tages Mit ungrisi Puk Sitner.

Ih: Pinénder N. N. Svére auff Góth Fatér Gotth Son Gotth
hájliger gajszt auff hajligén tráj Faltighájt, Jung frá Mária Mutter
Kottés unt auff alerhajligén tasztu tizés Fhisérs Cshén Sanj Artikli
unt Punkhtin véligész uncz ér, Gnédixter, Rémisér kajzér unt Kinik
Leopoldus uncz Ertájlét hat, nach tájnem Miglighajt er halten virst,

unt Tajnen Forgescester Czehmajstren vi aukh andré Mit Majsztr
In allen Szachén Gehorzom virst Sénj unt benent Mit Majszteren
Véder Alten noch Jungen In Fisérájk viok in Andre Petrifene Szakkin
Visendlik kájn Sádin félangen virst, Szondern Kidvédern Majstérn
Szanj Respecht oder Ér, Traust viák herinen, erkében virsz. Koth
Szolti Szó hélfén unt ale hajligén.»

Igen nevezetes az a «Puk Sitner», nyilván «Buch Scheiter» «Buch-
staben» helyett. Ha a németnek a bötű «könyvpálcza» miért ne csi-
nálhatott volna a kumai magyar czéhmester «könyvhasábot» belőle?
Nagy dolog lehetett az, mikor az a kumai magyar, torzomborz bajuszú
czéhmester előropogtatta azt az ékes, ugyancsak magyar szájzire föl-
eresztett német esküt s az a német utána mondogatta.

A szöveg helyreállítva ez: «Juramentum am folgenden Tage mit
ungarischen Buchstaben.

«Ich bin der N! N! Schwöre auf Gott Vater, Gott Sohn, Gott
heiligen Geist, auf die heilige Dreifaltigkeit, die Jungfrau Maria
Mutter Gottes und auf alle Heiligen, dass du die Artikel und Punkte
dieser Fischer-Zunft, welche uns unser gnädigster Römischer Kaiser
und König Leopoldus ertheilt hat, nach Möglichkeit einhalten
wirst, und deinem vorgesetzten Zunftmeister so wie auch anderen
Mitmeistern in allen Sachen gehorsam sein wirst und benannten
Mitmeistern — weder Alten noch Jungen, in der Fischerei wie auch
in anderen betreffenden Sachen keinen Schaden verursachen wirst,
sondern jedwedem Meister seinen Respekt oder Ehre — draussen wie
auch herinnen — geben wirst. Gott soll dir so helfen und alle Heiligen.

A czéhmester magyar esküje ez volt:

«Juramentum. N. N. Esküszöl az Atya, a Fiú, Szentlélek tellyes
Szent Háromság edgy bizony Eoreok Istenre, Boldogságos Szűs
Mariára, Istennek minden Szentire. Hogy te az ezen Czébely Mes-
terséghebben hiven és ighazan tehetséget szerént eljársz Félre tévénn
mindennémő Attyafisághot, komasághot, Baratsághot, ígéletet, ado-
mánt, Gyüölöséghe, Haraghot, az előted lévő Panaszkodóknak es
injuriatusoknak az Nemes Czéh Privilégiuma és Artikulusi Szerént
ighassaghot szolgálhattsz S' ezen Czéhnek minden nemő Privilegiu-
mat megeorizd es oltalmazod. Isten téghed ugy Seghellyen es a Szent
Évangéliom.»

A föltétlen türelmesség tanubizonyása az, hogy a refórmátusok esküjéből a Szűz Máriát s a minden szenteket kihagyták.

Egyébként úgy látszik, hogy a német elem túlnyomó részben «bárkás halász», t. i. olyan volt, a ki a halat nem fogta, hanem csak kereskedett vele, a mit onnan lehet következtetni, hogy ezeknek országszerte — így Komáromban is — «fisér» a czimök; sőt a »Phisérkedés«, amennyiben a piacz érdekeit csorbította, a rovott üzérkedések közé tartozott.

Így a magisztrátus levéltárából kivehető, hogy például 1699-ben nagy panasz volt, hogy a nagy bőjtben a hal a piaczról elmaradozott. A magisztrátus ekkor elrendelte, hogy erről a czéhmester tenni tartozik s a piaczra hozott hal 2 pénzzel drágább legyen mint egyebütt. Ha azonban a hal még ekkor is elmarad, a főczéhmester harmadmagával megragadhatja a czéhmestert s egy péntekről a másakra a tömlöcz fenekére vetheti, addig, mig a piaczon nem lesz elegendő hal.

Ez alatt a hal alatt az úgynevezett «köteles hal» van értve, t. i. a viza, a tok, a ponty, a csuka és a csík. A hálnak a piaczon kívül való árulása 12 forintnyi birság alá esett. Mindezekre pedig «obligáltak úgy az Eoregh, mint a kis halász».

Ugyanez a rendelet 1706-ban megújított, sőt élesbített.

A piaczí árak Komáromban mindenkor szabályoztattak s ez történt a halra vonatkozólag is. Álljon itt néhány mutatvány a «köteles halra».

1760, a csuka	fontja	12 kr.
	a ponty	fontja 10 kr.
1761, a viza	mázsája	30 forint.
	a csuka	fontja 10 kr.
	a ponty	» 8 kr.
	a csík	itczéje 20 kr.
1762. a viza	mázsája	28 forint.
	a tok	» 25 forint.
	a csuka	fontja 20 kr.
	a ponty	» 15 kr.

A csík deczembertől aprilisig foglalt helyet a «köteles hal» rova-
taiban.

A czéhmaster házát egy aranyos ponty jelezte s egyáltalában ez a hal az, mely pecséteken is szerepel, a melyet a bárka pofadeszkájára ékesen rávésnek, s nem egy szegény laptáros matakjára reákinoz, legtöbbször úgy, hogy felismerhető.

A mi itt le van téve, az csak töredék: egy része rom, melynek régi, ősi s minden bizonynyal sokban eredeti alakzatait többé helyreállítani nem lehet. Komáromban hajdanában csak az «Eoregh halászok» száma százakra rugott s mindig akadt még 20—30 özvegy-asszony, ki elhalt ura mesterségét folytatta; a kocsásoknak szeri száma se volt. Ma négy-öt öreghalász már inkább piszkél; kevés kocsás csak mellékesen járja az elnéptelenedett Duna hátát s a mint az ősi foglalkozás mindinkább aláhanyatlik, veszendőbe megyen az ősi szerszám, ősi szokás s ezeknek révén a nagy szókincs, nagy kárára annak, a mit az ihlet ekképen fejezett ki: «nyelvében él a nemzet».

V. PÁKÁSZTANYA

Képpel.

Pákásztanya! A mai kor gyermeke hallja, olvassa e szót s legalább is különösnek találja ; — megfejtteni, értelmét adni nem tudja s ha a véletlen nem jár kezére, ha nem kerül szeme elé UJVALVY SÁNDOR-nak — az utolsó igazi vadásznak — leírása, vagy nem vetődik utjába Ős-Bihar lapályainak örege — de öreg legyen ám! — nem fejt meg a maga volt, letűnt valósága szerint sohasem.

A pákász, az egykori bihari rétségnek, mocsárvilágának ura és őslakója eltűnt — elfogyott, mint elfogyott lecsapolás útján a rét, a mocsár.

Az egykori nádrengetegek, ingoványok, kutak, morotvák, gornoczok, zombékok helyén ma az eke túrja a tőzeges, kövér televényt; az eke vasa néha zökken egyet — beléütődött valami levert czövek, karó földalatti maradványába, talán a pákászkunyhó mesteroszlopába, mely azt a sátorszerű, csúcsos nádalkotmányt támasztotta.

Itt-ott kiturja az eke a karózatok egész sorait, melyek szépen kettősben, úgy egy derék macskajárónyira vonulnak egymás mellett, erre arra kanyarogva s a kanyarodások öblejben lépésnyi közöket hagyva: ezek a csíkgátak vagy lábók maradványai. Kiturja az eke a hozzávalót is: elfeketedett fűzfavessző fonadékok ezek, hasas, vagy tölcsérszerű alakzatokban. Ezek a csíkvarsák maradványai; akkor szolgáltak a csíkgát közeiben, a mikor a bihari urak Komádiba «csikászni» jártak. — Igaz, hogy ez a csikászat titulus bibendi s minden egyéb volt, a mi a bihari dáridóhoz tartozott, csak csikfogás nem. Ezt rábízták a pákászra, ki meg is felelt emberül. Mert a történeti igazság úgy kívánja, legyen ide írva, hogy azokon a dáridókon bor, kártya és cigány mellől nem hiányzott a csík — more consueto káposztalében főve; s az igazi bihari gyerek úgy ette meg, hogy meg sem mozdította

állkapczáját, mert úgy kívánta az ősi virtus, hogy az egész csíkot azon ráगतlan valójában csúsztassa le bárzsingján — akár a mai kor finnyás uracsa az ostendei osztrigát.

A legszebb bihari nóta, a legvígabb adoma a komádi csikászatonk termett; ott, a pákász tanya tájékán, a hol ma nem rikácsol többé a nádi veréb, nem költ káka tövén a rucza, nem fehérlik a nádsor alján a lábas kócsag, nem lengeti szárnyát a halászcsér, a ló-sirály, hanem hullámozó búzavetésből kikél a pacsirta madár, rezgő szárnyacsapással emelkedik mind magasabbra, folyton hallatva dalát:

Dicső, dicső, dicső
Kikelet, kikelet,
Kivirit, kivirit,
A virág, a virág
Mind — — —

azután merész kanyargással inkább zuhan, mint száll lefelé, eltűnik a vetésben, hogy megoszsa kicsiny élteparjával a meleg fészek gondját — örömét.

A pákász-világ letűnt, a mióta a folyók gátak közé fogva hömpölyögnek tova. Árkolásokon kifolyt a rét, a mocsár, mint kiütött csapon a hordó vize, bora, s a pákász, a nádas igazi gyermeke, a szárazra került, ott pedig elveszett.

A pákász talán utolsó alakja volt az igazi ősi magyarságnak; hirmondója annak az életnek, a melyet a magyarság halászó törzsei, lehet, hogy egykoron a Kuku-nor táján s bizonyosan a Kaszpi tenger halászó helyein folytattak; és örökre kár marad, hogy a magyarságnak akadt ugyan KŐRÖSI-CsOMÁ-ja, REGULY-ja, kik messze tájakon ember erején túljáró küzdelmek árán is keresték az ősök nyomait; de nem akadt embere, a ki itthon kereste volna; a ki leszállott volna a rétségek pákászához, hogy ellesse életmódját, mesterszavát, szerszámát s mesterfogásait; hogy egybevetesse a hagyományos történet állításával s messze tájak népismeretének adataival.

A pákász szókincese elveszett örökre; életmódjának, fogásainak halavány képét csak az Ecsedi láp némely embere őrizte meg; de ez már nem a régi pákász, mert községhez tartozik, holott a régi, valódi pákász legfeljebb szított valamely községhez; egész életét, télen nyáron a rétségben töltötte; sokról még az sem bizonyos, hogy keresz-

telték, éltepárjával megeskették s harangszóval, papi áldással eltemették volna.

Még az a két legfőbb életszükség: a dohány és a puskaapor sem igen hozta lakott helyre; — «szerezte» a lápokon, mint ruházatát, kését, bográcsát s szerszámjának kevés vasát — mindenét, még a «rozsdását», azt az egycsövű, megszőgezett, megmadzagolt s mégis biztos puskáját is.

Adót nem fizetett; neve nem volt beírva község, megye, uraság lajstromába; nem volt jobbágya senkinek; pap nem szedte tőle a párbért, szóval a rétség szabad embere — még a nemes embernél is szabadabb volt.

Pedig élete nem folyt titokban; ismerte a környék gazdája, halásza, vadásza, messze vidék utazója; mert akkoriban, a mikor a pákászság virágzott, a csinált útnak hirtelre sem volt; gyepről-gyepre hajtott a magyarság; kútgém volt a mér földmutatója, csillag a vezetője s a mikor a rétséghez ért, akár száz szekérvonatot vezetett abba.

Itt kezdődött a pákász birodalma, melynek úgyszólván minden fűszálát ismerte; itt volt hívatása a külső világgal szemben, mert egyedül ő volt a biztos kalauz utasnak, vadászoknak; a nemes ember csótáros, fényes fogatának, a gyolcsos tót fedeles szekérének; sőt még annak az istenadta vándorló legénynek is.

S a reánk maradt hír azt mondja, hogy a pákász talpig becsületes ember volt, ki sohasem élt avval a hatalommal, a melyet a rétség belsejében könnyű szerével s nyom nélkül gyakorolhatott volna; mert csak rajta múlt, hogy azt, a ki kalauzolására bízta magát, valami lápkútba, ingoványba elveszítse.

Egy kis dohányért, pár töltés porért, néhány szögért fáradságot nem ismerő készséges kalauz volt; ismerős gazdával, vadászszal szemben, csak úgy távolról érintgette apró szükségét, a mit a rétségből ki nem teremthetett; adott aztán cserébe csíkot, csukát, rókabőrt, darutollat, vadkacsát, vadludat; megmondta a legjobb vadászó helyet.

A cseretárgyat mindig kéznél tartotta, hogy a vásárjáró mesterembertől beszerezhesse szükségeit.

Pénzzel nem igen bajlódott; — minek is!

A kit sorsa, útja, vállalkozása a lápok közé vitt, az nem lehetett el, nem boldogulhatott a pákász nélkül, mert a lápok, rétek állapota

örökösen változott. Változtatta a földárjának föl- és leszállása; a folyók áradása, apadása, az esők járása; a pákász pedig ezeket mind ismerte. Jól tudta, hogy a tartós eső melyik részen lágyít, az áradás hol szakítja meg az ingó lápot, melyik része bírja az üres, melyik a megterhelt szekeret, a gyalogost, a lovas embert, az egyes marhát, a nagy falkát.

Nappal ezer jel szerint igazodott el; főképen a növények és nyílt vizek után. Jól tudta, hogy a nád, a sás, a gyékény, a páfrány milyen aljon terem; ismerte a nádüstököt, a cseretet, a rónavizet; éles szeme meglátta a sűrű növényzet alján serkedező vizen a vízi lencsét, mely lápkútnak, mélységnek, a takaró növényzet csalékony voltának a jele. Éjjel csillag után igazodott.

De a miben tökéletes mester volt, a miben senkisémet tehetett túl rajta: az állatismerete volt.

Úgy, a mint a szúnyogok raja egy gomolyban játszadozott, alant járt, vagy a magasba tartott; a mint a rónavizen a vízi bogár partfelé vagy a parttól távol kergetődzött, cikázott; a mint a csikbogár felkerekedett s a vízből szárnyra kelt, a csiga karón, nádon fölfelé mászott, vagy az alján maradt: ez neki mind áradás, apadás jele volt. A mint ez vagy amaz a madár szólt, keringett vagy alantjárt, a mint más hálóhelyre költözött, ide vagy oda rakta fészket, a mint a nádi pók szövögette hálóját, a vízipatkány, a güzü ásta lyukát: az mind időjárását jósolt.

A madár helyi mozgásából a közel jövőre jósolt; a madarak tavaszi, őszi vonulásából kiolvasta az évszakok időjárását.

Nem röpült fel madár, melyet meg nem nevezett volna; nem rakott fészket, hogy a pákász ne ismerte volna; a madár szokását, életmódját, mint minden állatét, a legapróbb részletig ismerte; szedte tojását, fiát; nem csoda, hogy akkor fogta el, a mikor épen akarta, vagy szüksége volt reája.

E mellett mindenkor halász is volt. A legapróbb részletig tudta a csik, a csuka, a kárász, a czompó, a bobály járását, szokását, ivóhelyét, megfekvését, felszállását, a fenéken való járását: — fogott is a mennyi épen kellett.

Csúcsos nádkunyhóját a rétség és lápok belsejében «hegy»-re építette, inkább ráarkta, hogy könnyen el is vihesse; emlékeztetett

ez a nyári kunyhó a finn «kótára», mely azonban fenyőrudakból készül. A «hegy» nem hegy s nem domb, hanem — a lápi ember fogalma szerint — szilárd sziget, a melyen a mocsárfűz, a rekettye, néha az eltörpülő nyárfa, megvetheti gyökerét. A tűzhely a középben s csak a sík földön volt; fölötte függött a horgas szolgálfa, mely a bográcsot tartotta; a gorczok táján a nád közé be volt szurkálva a kanál, az ár, kés, orsó, vizsló, fésű; köröskörül hevert a «czókmók», bunda, szűr, a lápi bocskor; az eleség s az ürgebőrbe rejtett borotva magasra volt akasztva; mert a lápi ember, a pákász mindig borotválta az állát.

Kívülről a kunyhó csúcsa táján feszült a rókabőr, néha nyúl vagy vadmacska; a kunyhó körül járkált, lubiczkolt a pákász «majorsága», szelidített, pelyhes korában kiszedett vadrucza, vadlud, néha egy-egy csonkasárnyú darú, vagy kócsag is.

Csak a rangosabbja készített putrifélét, mely kissé be volt ásva a földbe — fal helyett; aztán rá volt rakva a fedél, megföldelve a tövén környöskörül. Se ablak, se kémény; az ajtó fölött egy lyuk, a hol a betóduló világosság s kitóduló füst örök harcban állottak egymással.

Itt járt-kelt a feleség, itt született s cseperedett fel a pákász gyermeke — a szabad természet szabad teremtménye.

A pákász főszerszáma háromféle volt: a «rozsdás», a varsa és a tör; a mi pedig mindig vele volt, az a kaszúr, melylyel vágott, s a lápibot, a melylyel tapogatott; egy toldott-foldott lélekvesztő is ritkán hiányzott.

A «rozsdás» és a lélekvesztő, mint drága jószág, mert nehezen szerezhető, örökségbe járt.

A pákász sohasem volt jó lövő, az igazi vadász ember értelmében. Repülő madárral, futó vaddal nem boldogult; — hagyta röpülni, futni kedve szerint, mert más volt az ő módja; ráadta magát a lesre. Kitanulta a madár járását, tartózkodását, hálóhelyét, főképp pedig azt, hogy mikor jár seregesen s hová száll be. Mikor már kitudta, elővette a puskát s pákász módra töltötte meg; egy fél marok por és egy marok vágott ólom jól lefojtva. Azután meghúzta magát a kellő helyen s bevárta a sereget; a mikor azután a rucza, a lúd százával, ezrével beszállott s jól összeverődött a tisztás tükrén, oda lőtt a pákász a leg-sűrűbbjébe. Olyat szólott az a lövés, akár egy kölyökagyú s az is igaz,

hogy rúgásától szikrát hányt a pákász szeme; de ott is fetrengett tizhús vad, festette pirosra a vizet, míg tolla szerteröpült a levegőben, akárcsak párnát repesztett volna meg valaki. Egy ruczára, egy lúdra pákászember nem tüzelt sohasem: «sajnálta tőle a lövést.»

Rókával, vadmacskával, nyúllal sem tett különben; — kileste járását, csapását, fekvő helyét s fektében eresztette reá a lövést; de ez a ritkább eset volt, mert inkább folyamodott a törhöz, mely a bőrt épségben hagyta s így értékét a szűcs szemében növelte.

A törnek egy igen érdekes fajtáját különben a ruczákra és ludakra is alkalmazta. Kileste a pontot, a hol a nádból a síkvízre ki s be szoktak járni, mert tudta, hogy ezek a madarak kivált költés idején s mikor fiókákat vezetnek, állandóan a vizek bizonyos táján tartózkodnak s mindig ugyanazon a helyen járnak ki a szabadvízre, úgy, hogy a nád közt egy látható, keskeny csapás is marad. E csapásban a pákász — úgy arasznyi magasságban — egy erős nádszálát kötött keresztbe, erre pedig ráakasztotta a madzagtört, nagy nyílással, úgy hogy alsó kerületével két ujnyira a víz alá ért; a mint a rucza vagy lúd úszott, fejével átjutott, nyakával is, de már a hasa feszítette, tehát húzta is a madzagot, s így összébb hozta a tört, a lába pedig úszó mozgása közben, épen csuklójával érte a tört, tehát horgosan húzott s így a tör legalább is egy lábánál fogva ragadta meg a madarat.

Legszebb s legeredetibb ruczavadászatát télszakán űzte. Tudta a láp és rét helyeit, a melyek forrásosak voltak, azért be nem fagytak; s tudta, hogy kivált a tőkés rucza s azok a fajok is, a melyek északi tájakról hozzánk vonódnak, szintén járnak a nyílt helyekre. Ekkor összebeszélt pákásztársaival; nagy körben körülfogták a forrásos helyet s összébb nyomultak; útközben pedig pőrére vetkőztek! Kellő távolságra érve, egy füttyre, mind berohantak a vízbe. A ruczák a vízből nem bírtak nyomban fölemelkedni, mert terre van szükségök; erre volt építve a roham. A többit elvégezte a bot.

A halászati mesterfogásokban a pákász utolérhetetlen volt; úgyannyira, hogy még ásta is a halat; — bármily csodásan hangozzék is, ismételve legyen mondva: ásta, kapával a föld alól. De vegyük sorba.

A pákász, a rétség és láp természeténél fogva, igazi őshalász volt: dolgozott a varsával, főleg a csíkvarsával vagy kassal, a csuka-

PÁKÁSZ-TANYA.

Komádi rét.

varsával és a vejszével; s minthogy a nyílt vizekből a csuka sohasem hiányzott, nagyon valószínű, hogy ismerte a csapóhurkot is. Ez utóbira határozott adatom nincsen, de föl merem tenni, mert a csapóhurok csukás helyeken ma is dívik s igazi összerszám.

A pákász jól tudta, hogy a csík gyakran felszáll, levegőt szippant, azt úgyszólván magán keresztül hajtja s hugygyóján kiereszti; ott tehát, a hol nyílt vizek közelében ingóláp volt, t. i. növénytakaró, mely az embert elbirta s a mely alatt mélység tátongott, természetesen vízzel telve, ott a lápmetszővel kivágta a takarót, úgy, hogy egy kútszerű nyílás keletkezett. A csíkok hamar odaszoktak s felszállottak egy kis levegőért. Ekkor a pákász dolga meg volt nyerve: a csíkvarsát a szádjával lefelé fordítva beállította a «kutúba» s a felszálló csík belétévedt, a bobálylyal együtt.

Jól tudta a pákász azt is, hogy a csík akkor, a mikor a hóvizek, vagy nagy esőzések megdagasztották a rétet s lápot, ide-oda uszkál; ekkor rekesztésre fogta a pákász a dolgot, t. i. karókkal, hinárral, mindenféle giz-gazzal keskeny gátakat — csíkgátakat, lábót — rakott, hosszú sorban, itt-ott közöket hagyva, a melyekbe a csíkvarsát beszoríthatta s a hol a járócsíkot elfogta.

A csíkkas természetesen fűz vesszőből való volt; így a csukavarsa is, melynek mind a két végén volt szádja. A csukáról a pákász jól tudta, hogy az érszerű, keskeny vizeken ólálkodik, a hol a szembe jövő kis hal nem térhet ki előle; vagy a síkvíz szélein, hol észrevétlenül ronthat prédájára, tehát ide rakta a csukavarsát.

Tudhatta azt is a pákász, hogy a csuka «elfekszik», t. i. közel a vízszinhez órákon át egy álló helyen veszteg áll s ekkor a csapóhurkot kerítette a nyakába.

A hol nyiltabb vizek összeértek, ott veréseket csinált, hálóvarsát állított kárászra, czompóra, vagy vejszét csinált mindenféle halra.

Télen kizárólag csíkászott, mert akkor a csík teljesen hatalmába volt adva. A pákász ilyenkor bátran járt-kelt a jég hátán, s bárhol ütött léket, a hal odajött, hogy élő vízhez jusson; ekkor lékbe állította varsáit.

De meglepte néhanapján az aszály, a szárazság is. Az ingóláp megszilárdult, a kutu alászállott; iszapossá, végre sárossá vált; a káka, a sás eltörpült, járható lett a rétet, a láp; — utas, vadász a pákász tudománya nélkül is boldoguit; sőt a vízivad is megfogyott.

Ilyen szűk időkben remekelt a pákász tudománya; nem fogott ki rajta még az «istencsapás» sem: vállára kapta az ásót s kiszállt a rétre.

Tudta jól, hogy a csík, a czompó, a kárász kemény halak ám, a melyek szükség esetén víz helyett a sárban is élnek, s úgy, a mint az aszály halad, kuturól-kutura hátrálnak, mindaddig, a míg valami földalatti kutura nem akadnak — rendesen a lápok legmélyebb pontján — a hol a százados aszálynak is megtörik az ő szárító hatalma.

Ezeket a helyeket a pákász már apja — dédapja révén tudta s ásni kezdett mindaddig, a míg a földalatti kutura nem bukkant; mire megkapta, «szüret» volt, mert ott ezernyi ezrével volt összebujva kivált a csík, a melyet épen ezért nevezett el az öreg LINNÉ *Cobitis fossilis*-nek, az az «ásott hálnak.»

Mielőtt a letűnt pákászvilágtól végképen elbúcsúznánk, álljon itt még egy kép.

A pákászvilág idején az orvosi tudomány egy szentháromságnak hódolt: hashajtó, hánytató és vércsapolás. Az utolsónak révén érintkezett Aesculapius a pákászszal, mert a hova köpülőzéssel, érvágással hozzá nem fért, oda rakta a pióczát; ez pedig a pákász birodalmában termett.

Hogy mikor volt a pióczafogás ideje, ezt elmondta a pákászcsalád arczulatja; mert akkor férj, feleség s minden felkelhető népség térdig beállott a cseret vizébe; arcza feszült figyelmet árult el; volt ok reá: hogy megérezze rögtön a piócza csipését; vére árán szerezte — elhaloványodott.

Sok utánjárással ennyit birtam megmenteni letűnt korszak letűnt emberéről.

De a régi pákász ivadéka ős Bihar tájain még nem veszett ki merőben; csakhogy a haladó kor nagyot változtatott rajta. Ma csöszködés már az ő mestersége; törvény szerint van falubeli illetősége, törvény erejénél fogva be van írva az adózók lajstromába; szóval ma a törvény minden rendelkezéseinek alávetett, szigorúan ellenőrzött «állampolgár».

Őseinek birodalma, a Csíksország, lába alól mindinkább s mindenfelé fogytán van, a mióta a rakoncátlan Körös vize gátak közé került. — Bezzeg csíklakoma helyett a bihari urak ivadéka is a

«menu»-re jutott: követte a haladásban a pákászt. El is énekelhetik közösen:

Hajh! be szép volt hajdanában
A csikászat fénykorában
Úri életem!

A kik újabb időben a «pákászról» írtak, azok már csak «állampolgári» formájával találkoztak.

VI. A CSIKÁSZ.

Képpel.

Az egykoron oly hatalmas népies halászati ág, a csikászat, ma általánosan leáldozó félben van s aligha megéri a huszadik század első napjának virradatát.

A rétgazdaság idejében, jelesen téli időben — legsűrűbben a nagy bőjt idején — hordókkal, csiklajtokkal megterhelt szekerek küzködtek a nagy magyar rónaság tapadó sarával, feneketlen kátyúival, azon igyekezve, hogy valamely népes várost elérhessenek s piaczára kiállhassanak.

S mikor a csikászok hordói megjelentek a halaspiaczon, hírök, szájról-szájra járva, bekalandozta a várost, kiszólyította a szegény feleségét valami füstös bögrével, a gazdag szakácsnéját öblös, mázos fazékkal; mert a csík akkoron közétel számban ment: úrnak, zsellérnek kedves eledele volt.

A piaczon hosszú sorban állott a nagy kád, a melybe a hordóból, lajtból a csikot bedöntötték s e kádakban, kevés vízben megnyüzsgött a síkos, barna halak töméntelen sokasága; ötszörte, hatszorta több volt a hal, mint a víz, úgy, hogy a bámuló szem egy szünet nélkül kavargó, kigyózdó, gomolygó tömeget látott; a megnyálkásodott vízből apró buborékok keltek s minden pillanatban száz meg száz csikszáj jelent meg a fölszínen csillagágra álló bajuszával, hogy nyomban eltűnjék.

E csíktömeg fölszínén hevert a csikszűrő, rendesen egy kanálalakra kivágott, érett lopótök, kellő lyukasztással, hogy a víz hamar kifolyhasson; ritkábban fűz vesszőből fonott mércze, melyet lyukasztani sem kellett.

A csikászember tenyerestalpas párja — takarosán kiöltözve, mint a piacra illik, — kínálgatta a «lelket», az «ifjasszonyt», «a nem-

zetes asszonyt», nagy ritkán a «tekintetést» is, ha elvetődött arra a tájra — a nagyságolás nyavalyája akkoron még nem is csírázott, a mikor t. i. a «Karak és Rendek» is csak tekintetesekek voltak — s különösen a «lelkemasszony» — no meg az ifjasszony — kétszerháromszor is végig járta a kádak sorát; előbb kiszemelte, hogy hol van a legöblösebb csíkszűrő, aztán hosszan latolgatta, vajjon jobban jár-e, ha az öblösebbel több apró csíkot vásárol, vagy a kisebbsel kevesebb csíkot, de nagyobbab? addig addig; míg megállapodott.

Akkor egy váltógarasért derék csíkszűrővel mérték azt az eleven bőjti eledelt s természetes, hogy — lehetetlen lévén a «tetővel» való mérés — a ráadás el nem maradhatott, a mint ezt már a magyar asszony ősi természete meg is követeli, meg is adja.

A jó gazdasszony hírnevének akkor az is egyik alapköve volt, hogy «megfőzi a csíkot», természetesen káposztalében, a minek ismét az volt az előljáró föltétele, hogy a káposztához gyökeresen értsen.

A hírére rátartós, vagy épen féltékeny gazdasszony meg is találta az «urát» — «férjek» még akkoron nem igen voltak — hogy jó lenne bizony egy kis «csikászatot rendezni» s hogy jó lesz ezt meg azt az urat meginvitálni; az «ez meg az az úr» rendesen «tekintély» s kellő szájjal bíró úriember volt, a ki portárol-portára eljárt a jó étel után s a vendéglátás fejében szerte hordta a «jó gazdasszony» hírét.

S az ilyen régi magyar «csikászat» keveset engedett még a disznó-tornak is; sőt a rangosnak szárnyra kelt a híre s bejárta még a szomszéd vármegyét is. Igaz, hogy nem egyedül a csík miatt — mert az jóformán csak ürügy volt —, hanem a társaság miatt, mely együtt volt, no meg mindazért az «istenáldásért», mely a csiklevesre következett s a mi alatt a vendéglátó ház asztala megrecsegett, meggörbült; legesleginkább pedig azokért a — sokszor bizony nagyon sikamlós adomákért, a melyekre az a sikos jószág oly nagyon alkalmas volt. Az ilyen lakoma szelleme megfelelt a közmondásnak, mely ugyan csak a csiktól vette eredetét, az az: «eleven mint a csík.» — Sőt nem egy magyar vármegyében — leginkább Biharban — a «csikászatnak» a megyei közélet szempontjából is nevezetes jelentősége volt; jobban hozta össze s közelebbre is juttatta egymáshoz a vezető elemeket, mint manapság nem egy hangzatos című egyesület közgyűlése a maga elemeit.

A legtöbb magyar vármegyében ma ennek vége szakadt; a pákászt követte a csikász és akárhány piacon, mely egykoron híres volt a csikról, ma hiába keressük a kádat, a csikszűrőt s a «csikászatot».

Ma már csak az Ecsedi láp — Szatmár megyében — és a Szerenye mocsár — Bereg megyében — áll még fen; csak ezeken a tájakon járja még manapság is a «csikászat» — persze már «estély» vagy éppen «soirée» megpótlással s természetesen, hogy szelleme is csak amolyan uras, finyás, bágyadtan beteges.

A Szatmár, Szabolcs, Bereg vármegyékből Munkács városa felé vezető, immáron igazán «csinált» uton találkozunk még csikászok szekerével, jól megtöltött csiklajtokkal; viszik a csikot Munkács piaczára, a hol összesereglik a «Verhovina» szegény orosz népe — általánosan «rusznyák» — lesi a «böjti eledelt», azaz a csikot s nagy baj, ha ez egyszer-másszor elmarad, mert akkor az a boldogtalan nép a napot nap után egy kis tengeriliszttel s pár hagymával húzza ki; — azt mondják, hogy csak így élhet meg valahogyan, mert a mindennapi jólakásra nem telik; és inkább ezért is van, hogy hite az év háromszáz és hatvanöt napjából háromszáz és huszonötöt böjti napnak rendel!

Az Ecsedi láp csikásza «országának» mondja a csikászásra alkalmas területet; «csikország» az neki, határozott területi tulajdonságainál fogva, van t. i. határa; csikország azért is, mert van «királya», mely nem valami babonától eredő költött rém, hanem valóságos, élő, ékes «csikkirály», a ki mellől még a »csikdáma« sem hiányzik.

A csikok vezérlő alakjánál, a LINNÉ «ásott csikjánál» — *Cobitis fossilis* L. — t. i. nem éppen nagyon ritka eset, hogy bőrének barna festőanyaga elenyészik s ilyenkor az illető csik élénken kanárisárga; akad olyan is, a melynél a festőanyag megfogyatkozása nem általános s ekkor a csik sárga-barnán foltos; az ilyen csik a tömegből mind a két esetben nagyon kirívó; ez a sárga vagy sárgánfoltos csik a «csikkirály».

De a festőanyag megfogyatkozása nem ritkán oly nagy, hogy a csik fehér; az a sajátságos testszínbe játszó fehérség ez, a melyet a földalatti vizek götéjén, péld. az Adelsbergi barlang híres Proteusán láthatunk. Ez a fehér változat azután a «csikdáma».

Az előbbi színváltozatot a tudomány «chlorochroismusnak», a

másikat «albinismusnak» nevezi s az utóbbiról tudvalevő, hogy az embernél is előfordul, a midőn a test szokatlan fehérségével a vörös szem és lenfehérségű haj jár együtt.

A «csíkország» a maga egészében sajátos valami. Az Ecsedi láp óriási spongya, mely elnyeli a Kraszna folyót, hogy alább, úgyszólván megszűrve, kibocsássa; a széleken ártatlan kaszáló, melynek nyirkosságáról csak a sás sokasága tanúskodik; a közepe felé, első tekintetre nádtenger, melyből itt-ott nyárfa is ágaskodik.

Tyúkod a Szatmár vármegye megyei életében történeti nevezetességre vergődött, voks számba járó ólmosbotok hajdani termőhelye, Csenger és különösen Börvely falu, mely a legtökéletesebb lápifalu, mert csak egy a bejárója, kijárója egy sincs — és még számos más, helység a csikászok székhelye.

A vidék a közönséges sík benyomását teszi s mégis van benne valami sajátos; annak, a ki festői értelemben a «levegőt» ismeri s természetesen a színek hatását is, legott fel is ötlük az a «levegő», mert ez a láp nedves lehelletétől párákkal van tele, a melyek máskép törnek a felkelő és leáldozó nap sugarát, mint töri a szíkes Kunság rónaságának száraz levegője. A növényzet felszíne mindig friss, bizonyos fokig nyirkos, ezért mindig teliszinű.

Börvely csinos magyar falu; népe székely eredetűnek vallja magát; s ha az életrealitás és egy kis élelmesség embertani alapnak elég, akkor a származtatás helyes is lehetne.

A kutatót legott figyelmeztetik a «Rákóczy földvására», mely a lápnak egyik «hegyén», azaz szilárd szigetén van felhánya; a kutató egyáltalában untalan találkozik a Rákóczy-korra való vonatkozásokkal. Nem is csoda; — közel van a Majtényi sík, rajta az ú. n. «átkozott hely», hová e vidék embere lábát nem teszi be, sőt a melytől még a jószágát is óvja, mert azt tartja, hogy menten kiadja a páráját, mihelyt az «átkozott hely» fűvéből eszik.*

Ezt a «földvárat» érdemes megnézni; de a ki akarja, az szóljon be a csikászember házába kalauzért. Az udvaron legott meglátszik a lakó mestersége: alkalmas helyen gondosan fölfuttatva a kurtanyakú «lopótök», az eresz alatt a mult évi kivájva és derék fűzfavessző kasor-

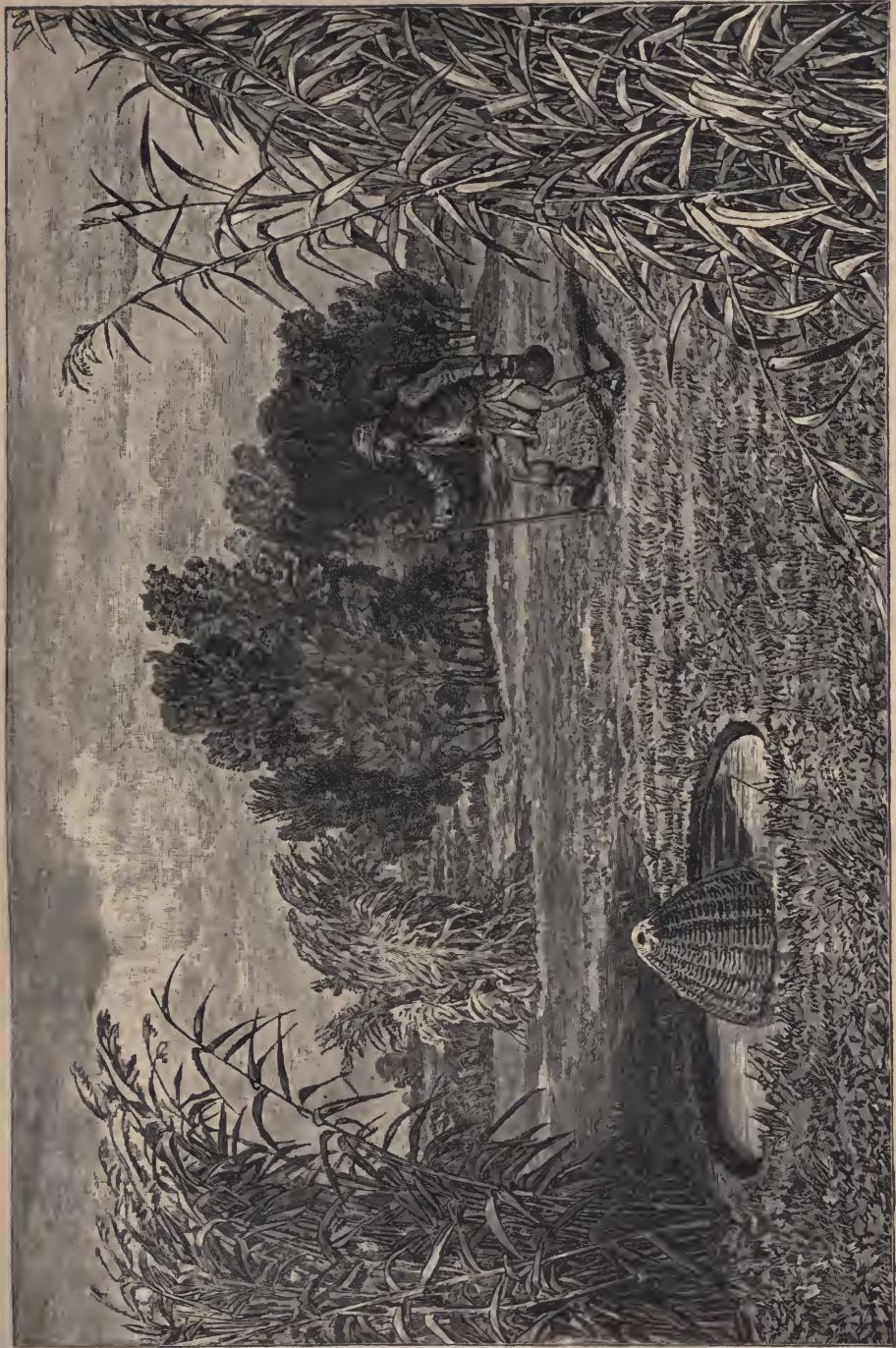
* Ezen a helyen kötetett meg a híres «Szatmári béke» s tény, hogy a nép mint ezer veszedelem helyét kerüli.

nyába foglalva immár csíktök; alatta a gyékényből szépen megfonott csíkputtóny; az ajtófélfához van támasztva a lápibot; a kaszúr jó magasan valami résbe van dugva, «hogy a gyerek el ne érhesse»; a kerítésen szárnyasvarsa szárad, az ól hiújából kikandikál a tapogató, mert a kiöntéseken a csikász varsával, tapogatóval is dolgozik. Alkalmatos helyen a vékony friss fűzfavessző-rakás, közelében megkezdett csikkas, a derék mereglyéivel, vörcsökig készen. A csikászt sohasem kell nagyon hívogatni, nyomban készen van, mert ő nem csak járja, hanem szereti is a lapot. Most is előveszi a lápibotot, a kaszúrt meg a csíktököt, lerúgja a csizmát s bocskort köt, mert ez nem tiporja az ingólapot s ha meg is merül, ki is ereszti a vizet; fölkapja s a korcz mögé dugja a gatyaszárat, szalmakalapot nyom a fejébe és indulhatunk.

Elhagyjuk a falut szárazmalmostól, a börvelyi református temetői széleslapú, hegyes fejfáival s követjük a mély kerékvágású dűlőutat, mindenütt kukoriczaföldek között, melyeknek széléről ezrével kaczag felénk a napraforgó virágnak néha tótkalapnagyságú tányérja s helyenközon a tök futóindája nagy körben borítja a földet. Itt semmisen mutat a láp közelére, pedig hamar érjük el. A földek közül kiérve, elfogy az út s rétség terül el, szélén szekérállásokkal; füve megvegyül sással, apróbb kákával s távolabbról már a nád is bólingat; szélén érszerű víz látszik, a melyben a deszkából összetákolt, fenekén gyékényvel meghányt ladik várja a csikászt és vendégét.

A csikász egy kicsit neszel, körülnéz s mikor biztos benne, hogy senki sem látja, neki megyen egy nádüstöknek, tövét megbolygatja a lábával s kihúzza a tolórudat, a melylyel a ladikot hajtani szokta; az ülődeszkát is onnan keríti elő s ekkor indulhatunk. A dugdosásban igazi mester.

A nádrengetegbe vivő, gondosan tisztított csapás oly keskeny, hogy a nád mindkét oldalon éri a ladikot; kanyarogva, kigyódzva vezet mind beljebb; a nádüstökök mind magasabbra szöknek; néhol be vannak futtatva a lápi csillagvirággal (*Convolvulus*); nyiltabb helyeken föltűnik a páfrány (*Aspidium*), illatossá teszi a levegőt a vízi menta. A víz tiszta; feneke a korhadó növényektől sötétbarna; különben nyüzsög benne az élet: félresiet a szurokfeke csikbogár, a tarajos hátú götte; mászkál a Phryganeák tegezes álczája s a szitakötőé is; a ladik előtt hosszú ugrással bezuppan a kecskebéka

A CSIKÁSZ.
Ecsedi láp.

s a mint az iszapba furakodik, felhőszerűen zavarja meg a vizet; a lomha tányércsiga (*Planorbis corneus*) mindenütt látható; egy-egy könyökéles kanyarodáson, mint valami egér, úgy surran a gyönyös vízicsirke; majd szárnyra kap a bagolyszínű «bölömbika»; mindenfelől hallszik a szárcsa rikkánása.

Hirtelenül vége a náderdőnek, a ladik partot ér: buján pázsitos, telizöld szigetre értünk, teljesen begyepesedett emelkedéssel, melynek szabályos négyszöge maga mondja, hogy «földvár».

Az egész nem több, mint körülbelül 400 □ méter, mintegy 3 méter emelkedéssel; a láp belsejében való elhelyezéséből következően, talán inkább nehéz idők menedékhelye, mint hadi alkotmány.

A magaslatot meghágva, sajátos látvány kapja meg a szemet: a szemhatár legszéléig egy fény nélkül való barna tenger hullámszik, a melyből kikél Tyukod templomának sugár tornya. Nád, nád és nád, melyet a szellő lenget, a szél hullámszásba hoz, a vihar lefektet!

A láp moszkítója, a szúnyog, felhőszerű rajokban járja a tánczot; a félig bagolyfejű nádi ölyvek lágy szárnycsapással lebegve, megmegállva, fáradhatatlanul keringenek, lecsapnak, eltűnnek, hogy ismét megjelenjenek; a rucza kisebb-nagyobb csapatban kél és tovasiet; a lesésben kifáradt gém lomhán szárnyra kap, hogy más cseretben, vagy valamely lápi «róna» szélén újra csak lessen; — sír a bíbicz, pelyhes fiát féltve; a nádi veréb éktelen lármát csap nádszálak közé kötött fészke táján s a messze távolban átlászfehér halászcserek lengedeznek, röptükkel hírt adva a szemlélőnek, hogy ott rónavizek tükre csillámlik a verőfényben.

A szűz természet elragadó képe ez, mely mélyen bevésődik annak lelkületébe, a ki a természetnek igazán híve, barátja.

És itt van az igazi «csikország» hallgatag királyával; a csikász pedig, kit a község közepén megnyom az adó, megzaklat az idők nyomorúsága, itt szabadnak érzi magát — tudja, hogy itt ő az úr s innét van az ellenállhatatlan vonzó erő, mely a lápra viszi.

A szemhatár szélén túl is, innen is, hol keletre, hol nyugotra vagy más világtáj felé — lomha fekete füst gomolyog; hol úgy, mint a jó Ábel, hol ismét úgy, mint a gonosz Kain áldozatának füstje: égetik a lápot az év minden szakán, nagyban természetesen késő őszszel, télen és tavaszkor, mikor sok az elhalt száraz növényzet. Ez a lépége-

tés éjszakának idején bűvös egy látvány: a tűz fut — majd megáll; magasra lobban, majd lohad; majd csak a gomolygó füstfelhő van megvilágítva hasonlóan ahhoz, mely a tűzhányó hegyek torka fölött lebeg; a fény ezernyi változata, úgy, a mint a tűz alacsony füvet, magasabb sást pusztít, vagy a cseretek nádjába kapott.

A csíkász int s bevezet a nádba; itt van az első «csíkgát». Nagy darab lápnak minden felszedhető giz-gazából készült, jó lépés szélességű s gátszerűen elnyúló alkotmány ez, mely alig emelkedik a víz színe fölé, az ember lába alatt süppedezik s vizet bocsát mint a megnyomott spongya; három-négy lépésnyire egymástól, keresztbejáró csorbák vannak, ú. n. kashelyek, a melyekbe a csikkasok vízszint vannak beillesztve — felváltva a verseggel a gáton innenre, túlra s oly mélyen, hogy a verseg nyílása a víz színe alatt van. A gáton innen és túl nyílt nádas cseret terül el s a csíkok iparkodnak innen is, onnan is a gáton átszállani; így biztosan belékerülnek a csikkas tömlőcébe.

Emberünk kiemeli a csikkast, szádjával lefelé fordítja, kiveszi a kas farából a csóvadugót, fél szemével belekukkan a kas méhébe s ha fogott a kas, leteszi a kalapját, megfordítja a kast s bedönti a fogottat a kalapba, mely ilyenkor szűrő is.

A kalap meghemzseg a sok istenadta lápi teremtéstől: kigyózik a csík, búvik a zömök pócz vagy peczehal; az apró kárász szípakol, hánnya-veti magát; ifjú s vén gőték ügyetlenül kapaszkodnak, visszaesnek, vagy hanyattvágódva mutogatják tarka hasukat; a csíkbogár uszólábával evezés módjára rugaszkodik, mindig azon iparkodva, hogy a többi apró boldogtalanságok alá jusson. A csíkász kiszedi s kihánnya a csiga-bigát, gőtét, bogarat, a póczot és kárászt, a csíkot pedig bedönti a csíktökbe.

Ez a «rekesztés» csíkászat, melyet nagymértékben kivált tavaszkor űznek, a mikor a láp kidagad s a csík a kiöntésekbe veszi magát.

Keressük föl immár a lápkutakat, a valóságos lápi csíkászatot.

A csíkász figyelmeztet, hogy szoroson a nyomába lépünk. Keskeny csapáson nádak és gyékények között haladunk, majd kurta, majd hosszú lépéssel zombékról zombékra hágva. A csíkász lápibotja folyton puhatol s ha itt-ott elvéted a nyomot, térdig süpped a lábod a mocsáros, szennyes habarékba.

A csapás végén sík tér nyílik, átellenes szélén náddal szegve. A szennyes zöld alapból a lápi páfrány kaczagózöld levele emelkedik mohaszerű, összeszótt aljból: ez az ingóláp.

A mint rá lépünk, enged mint a kelet legpuhább szőnyege: sőt még ennél is jobban, mert a lépés súlya alatt hullámszerűen meginog az egész térség: a láb alatt medencze támad s nyomban serkedezik belé a víz.

A csikász és az, a ki követi — követni meri — magasra emelgeti a lábát; imbolyogva haladunk.

Ez a növényntakaró vizet borít; sokszor alig arasznyi vastagságú, de feneketlen mélységet rejt: a láb izmai ennek tudatában ösztönszerűen megfeszülnek; úgy a mellkaséi is; szóval a test nem súlyát, hanem nehézségét iparkodik elenyésztetni. Jó menet után elérjük a lápkutat, mely vagy természetes, vagy a lápmetszővel kerekre kivágott nyílás, a melybe a csikász a kast szádjával lefelé vagy legalább dülve állítja be, hogy a levegőért felszállingózó csík belétevedjen.

Képünk egy lápi «hegy» közelében elterülő ingólápot ábrázol, lápmetszővel kivágott lápkúttal s beállított csikkassal. A csikász lápi-bottal, csíktökkel kezében, csíkputtonnyal a hátán épen a kút felé lábol.

De a «csíkszüret» téli időre esik, még pedig nagyon természetesen. Ebben az évszakban a láp egész fölszínét jégkéreg borítja s a csíkok seregei megszorúlnak levegő dolgában, a melyre pedig nekik, életük minden ú. n. keménysége daczára is nagy szükségök van; a ki tehát a lápok alkalmas helyein léket vág, az szüretel, mert messze környék csíkja, póczhala odacsődül a lékhez, hogy levegőhöz, vagy legalább levegővel áthatott vízhez jusson. Az Ecsedi láp egész környékének fölkelhető népe ilyenkor a csikászatnak él, mindenfelé léket vagdos s megrakja csikkasokkal. Természetes, hogy ilyenkor felesleg is akad s ez belékerül e tájon a «véterbe», egy öblös, kerek, fedeles kosárba, a melyet a mocsárba sülyesztenek, máshol a csíkgödörbe, mely ásva van s a melyet ráhányt gazzal óvnak a befagyástól.

A láp télszakán is sajátosan érdekes; friss hava tele van nyomokkal. A tapsifüles nyúl, a róka, a vadmacska bevonult; járása, kelése esetről-esetre követhető; a télen hófehér s csak farkahegyén fekete hölgyeményét sűrű nyoma, a foglyok alvóhelye könnyen felismerhető;

a téli gatyás ölyv kering, a nádi sármány s a levonúlt fenyőrigó, a felhőszerű seregekbe egybeverődött pintyek, kenderikék, mezei verebek, sármányok benépesítik az egészet, mert a láp minden szárnyas istenadtának nyujt egy kis magot.

A távol észak ruczaserégei is erre kóvályognak, keresve a forrásos helyet, a mely sohasem fagy be; hápogásuk megtöri a láp csöndjét, röptük az egyhangúságot.

És e nagy «csíkországnak» vannak még paradicsomszerű részei is; messze távol esnek ezek a lakott helytől; benne vannak «csíkország» közepe táján, a hol a Kraszna nyomát csak soros gyékény jelezi.

Ide van kicsapva télen-nyáron a lápi gulya, gulyásával együtt s éven át a lápok magányában csak a falvak harangszava látogat el hozzájuk, hírvivőnek a «nagy világból»; és megható, hogy milyen bizalmas viszonyt feljeszt ki ember és állat között az elhagyottság.

A lápok madara bevárja az embert; a pásztornál se bot, se ostor; azt mondja: «uram, megérti ám a marha az ember szavát». Én magam is tanúja voltam hogy a bivalyfalka, mely egész napon át kényeszerint szerte járt a lápon, estére a Kraszna túlsó oldalára gyülekezett és sűrű tömegben — legelől egy hatalmas bikával — fölemelt fővel várakozott valamire; ekkor a gulyás, gyönyörű szálás fiatal ember, az innenső partról odakiáltott a falkának: «erigyetek mán haza, mer ránkesteledett!» És a falka abba a nyomba indult is, átgazolta a Kraszna medrét s beállott a karámba; a többi marha ugyane szóra a pásztorkunyhó elé gyülekezett s állva vagy leheveredve kérődözött. DOMAIHDY ISTVÁN-nak köszönöm.

Ez az Ecsedi «csíkországnak» futólagos képe; — s ha leírásánál csapongott a toll, ezt mintegy ösztönszerűen tette; mert ennek a szűz helynek is meg vannak számlálva a napjai, vesztére tör az őshalászat kérlelhetetlen réme: a lecsapolás.

Méltó társa az Ecsedi lápnak a Beregben terjengő «Szernye», melynek fő csikászhelyei Nagy-Bereg mezőváros és Derczen falu; mind a kettőt javamagyarság lakja; «rekesztő» népek, és — a mint ez már a magyarság természete — bementogatnak egymásnak: péld. «hogya Nagy-Bereg város, akkor a légy is madár!»

A Szernyében nincsen tulajdonképeni ingóláp; szilárd helyei szá-

mosak és terjedelmesek; néha egyes hatalmas tölgyek is állanak rajtuk; az égeres, bokros hely nem ritka s a nyílt helyek — mintha a föld megrepedésétől erednének — törésesek, sárosan-mocsarasak, számos apró víztükörrel, árokszerű nyílással, a halászat e volta-képeni helyeivel, a melyeknek itt «vész» a nevök. Semmi kétség, hogy ez a vész a régi okiratok «lacuna»-ja.

A Szernye csikásza csak tisztogatja a vést és, hogy hozzáférhessen, «lábót» épít. Ez a lábó a «czölöpépítménynek» egy neme: karvas-tagságú husángoknak két sorban való leverése s a köznek földdel és gazzal való kitöltése; így készül a kanyargó, keskeny ösvény a vész felé. Ez a «lábó» a legtöbb helyen egyszersmind csíkgát is, azaz: könyökszerű kanyarodásaiban kashelyek vannak kihagyogatva, a melyekbe a csíkkasok befektetve lerakatnak.

Ez a rekesztésnek állandó neme, mely mellett tavasszal, lápdagadáskor, a kiöntéseken messze terjedő, kevésbé állandó futógátak is szokásosak.

A Szernye csikásza sokban különbözik az Ecsed csikászatól, a mint ez már a két hely különböző természetéből önkényt következik is. Házánál a csíkot hordóban tartja, szegénye pedig szívesen meg-eszi a póczhalat is, mely itt hihetetlen sokaságú, úgy, hogy még maiglan is sertések hizlalására, kacsák etetésére használják.

De egy tulajdonságban egyezik a két terület halászó népe: szereti a lápot, büszke reá; a rekesztés neki nem munka, hanem élvezet.

És igaz, hogy e sajátosságnak immár messze földön nincsen párja.

VII. A SZIGONYOS.

Két képpel.

Az ősrégészet tudománya a szigonyos halászt jogosítja föl arra, hogy szerszámja után a legősibb halásznak vallhassa magát s e tudományág állítása szerint a kovakőről lerepesztett, késalakú és husángra kötött kovaszilánk, másodsorban a szakásra kiformált szarvas és rénszarvas agancsa volt volna a mai szigony minden alakjának őse.

Ha föltétlen hitelt adhatnánk azoknak a rajzoknak, a melyek ősrégi halászszerszámokon találtattak s a melyekről a halászat történetének általános részében már meg is emlékeztünk, akkor a szigony még a föld kérgének legutolsó alakulását megelőző korszakhoz tartoznék, tehát közszólás szerint «özönvíz előtti» szerszám volna.

De álljon ez bármiképen, az bizonyos, hogy a legrégebb halászszerszámok között a szigony a legelsőek sorába tartozik, talán már azért is, mert támadó szerszám ember, futóvad és hal ellen egyiránt; ha akarom dárda, ha akarom gerely, ha akarom szigony, szóval sokféle alkalmas.

A magyarföldön található szigonyok sorozata, az alak és berendezés soknemű volta azt bizonyítja, hogy ez a szerszám mindenkoron a nép kezében, s a vele való bánni tudás a magyar halásznak mindenkoron kiváló tulajdonsága volt.

A szigony használata a vizek természete s a halak életmódja szerint igen változatos; alapjában két főmíveletre osztható, t. i. a halász vagy szemre, vagy vaktában dolgozik vele; és vagy nyakal, vagy szúr.

Lássuk a munkát, a melyet a szigonynyal szemre végez.

Hiába van a halnak «hideg» vére!

A hatalmak hatalmának, mely hallgatást parancsol az éhségnek, elparancsolja a szomjúságot, az álmot, ellenállhatatlanul űzi, vonzza, hihetetlen akadályok legyőzésére serkenti, halálos tusára ingerli az

élőlények seregeit s minél magasabb a szervezetök, annál hatalmasabban: a hatalmak e hatalmának, a szerelemnek, a hal is alá van vetve!

És a mikor elindul, hogy kitöltse az élet mindenségét fenntartó, folyton megújító s épen azért fönséges ösztönt, azt mondjuk: a hal ívik.

A hatalmas ösztön lüktetése elveszi a hálnak is látását, hallását s e kettőre alapított óvatosságát: a ravasz, óvatos harcsát épen úgy kiviszi a mélységből a sekély szélvizekre, mint a legostobább kárászt; s nem is egyenkint, hanem kivitte hajdanában, a halgazdagság idején, töméntelen seregekbe verődve, ma már csak csapatosan; de kiviszi, űzi, hajtja, valamennyit ma is.

A mint a tavasz közeledik — még meg sem törve a jégkérget — a halak bizonyos fajai nászútra indulnak ama sekély helyek felé, a melyek az ikra lerakására, a nap melegével való kiköltésére alkalmasak.

Ezek a helyek, halásznyelven szólva, az ívóhelyek vagy vívóhelyek; s az elnevezés így is úgy is találó.

Oly folyómenetekben, tóságokban, a melyeken emberi kéz, vagy a természet hatalma nem változtatott, ugyanazokat a helyeket ugyanazok a fajok látogatják, évről-évre, s mondhatni, egy bizonyos napra eső pontossággal.

És ha a halászt tapasztalata nem is tanítaná meg e jelenségre s e jelenség kihasználására: rávezetné a nyüzsgő élet, mely az ívóhelyeken s környékükön keletkezik. Felgyülekezik ott ilyenkor a halászó sas, a bűvár, a halászcser, a gém, a ruczák és gázoló madarak sokasága, hogy a halban vagy legalább is lerakatott ikrájában lakmározzék.

A mázsás harcsának mozdulataitól megburványlik a sekély víz színe; sőt nem egyszer csupasz háta is megfénylik a víz színe fölött; hatalmas bajusza kicsapódik, mint valami békatőr. Hatalmas, negyedmázsás tőpontyoknak bognáros sörényűszója kikerül a vízből s pörölgöve szántja tükrét; a dévér s más keszegfajok legderekből darabjai összetömörülnek, hát mellett hát látszik a víz színén; iramodás, csapkodás, furakodás felzavarja a vizet s mozgásba hozza, mintha sebes forgószél kapott volna belé a víz síkjába. Ez utóbbi jelenség kivált

tavak szélén, hol a szem megszokta a víztükör simaságát, legott föl-tünik; s innen van, hogy a tó melléki halász az ívást «fördésnek» is nevezi.

Mikor ezek bekövetkeznek, a Balaton, a Velencei tó halásza bödönhajóra, ladikra száll; előveszi hosszú nyélre erősített, rettene-tes 3—5 ágú szigonyát, melynek szakái szembe, vagy a lapból ki s be meredeznek; a széleken óvatosan evezve, vagy csak tapogatva halad; szeme rá van szögezve a víz színére: lesi a harcsa bajuszát, a ponty sörényét, a csuka homlokát, a nagy keszegek, az őnhal hátát; a mint észreveszi, megragadja a szigonyt, biztos kézzel sújt a halra, sokszor úgy is, hogy dárdaszerűen siklik az eldobott szigony a hal felé.

Mikor a két-három mázsás harcsa még nem volt ritkaság s ha ilyen szörnyetegen «fogott a szigony», akkor kezdődött el istenigazá-ban a tusa, a halász «hadd el hadd». Mert ha a szigony valamelyik ága nem furakodott az agyba, vagy a gerincz velőjébe, akkor a harcsa órákon át bírta és folytatta a halszabadság tusáját, s kemény próbára tette a halász izmait, ügyességét. Majd erre, majd arra rán-tott, akkorát, hogy a bödönhajó csakhogy meg nem merült; majd hatalmasan megiramodott, sebesen húzva a hajót és a halászt; a víz a hal véreől piros lett s a halász minden pillanatot felhasznált, hogy rettenetes szerszámát mélyebbre verje; húzni nem húzott a világért sem mert akkor «kiszakad» a hal, melynél a szabadulás ösz-töne előlte a fájdalom minden érzetét. Ilyen tusa addig tartott, míg a hal «megbágyadt»; de míg ez bekövetkezett, sokszor órák tel-tek el.

A mikor a halász tisztán szemre sújt, úgy, hogy a szigonyt ki nem ereszti, mindig azon van, hogy a páratlan ágú szigony középső ága, a páros szigony két középsője a hal fejének, nyakszirtjének vagy leg-alább gerinczének kellő közepét érje, mert ekkor nyomban öl; de ez csak ritkán sikerül; a halász úgy sújt a hogyan lehet; a többi az ügyesség dolga.

A leginkább kiművelt szigonyosok mindenesetre a Tisza dere-kán laktak; volt is módjuk benne, mert a szőke folyam «kövér vize» mindenkoron bőven haltermő volt; különösen a harcsa sűrűn tanyá-zott benne s nagyra nőtt.

CSUKA-SZIGONYOS.

Velencei tó.

Ezek az emberek «kitudták» a nagy harcsa tanyáját, fekvését, fejének helyét, noha a halat nem látták, mert a víz mindig zavaros.

A harcsa területét kiismerni nem volt mesterség, mert kapkodott a hal után s ilyenkor felvetegette a fejét; a tanyáját is kitapogatták, mely vagy fenékgödör, padmaly, gyökéralja, vagy a víz fenekén heverő elmerült nagy tőke volt; de azt, hogy otthon van-e, merre áll a feje,

Régi szigonyos.

Tápé.

azt «ki kellett tudni» bizonyos jelekből, a melyeket csak a tapasztalt vén halász szeme ismert föl. Ezek a vének — az én emberem 82 éves volt — azt állítják, hogy a hol a nagy harcsa megfekszik, a víz tükre föltétlenül mozdulatlan s ha fölszínét könnyű szellő göndöríti, akkor ott a hol a harcsa feje nyugszik «limány» van, vagyis a víz tükrösen nyugszik, amit a harcsa bajuszának játékaival okoz. Ennek a

limánynak kellő közepére szúrta a halász hatalmas, mindig csak kétágú szigonyát, e mellett pedig készen tartotta a vágóhorgot is, egy rettenetes vaskampót, szakával, hosszú nyelén, a melylyel a hal alá vágott, mihelyt érezte, hogy a szigony fogott. Így hamarabb járt a dolog végére s a hal kiszakadásáról szó sem lehetett.

Képünk Tápé régi halászat ábrázolja, ki négymázsás harcába döfte a kétágú szigonyt, a vágóhorggal alá vágott s fölvette a vizek legalattomosabb, falánk rablójával a küzdelmet.

De ezekkel a szemre való szigonyhalászat nincsen kimerítve; van annak éjjeli része is — nem tekintve azt, a melyet a székelység a nemes pisztrángra űz s a melyről külön emlékezünk meg.

Kivált a Bódva vízének u. n. csorgói azok, hol Borsod halászó népe — főképen a Szendrő vidéki — űzi az éjjeli szigonyozást, vagyis a halaknak szigonynyal való «ütését».

A Bódva menti halász őszkor az erekben vagyis csorgókban űr. Csorgó az a víz, a mely legfeljebb térdig ér s folyásos; itt szeret a hal «aludni»; helyesebben itt húzza ki az éjszakát, mert a víz kellő levegővel van áthatva, átjárva.

A szigonyos jól tudja, hogy a hal folyós vízben mindig fejjel víz ellenében vesztegel vagy áll; tudja azt is, hogy a fénytől nem riad meg s e két tulajdonságra alapítja eljárását; tudja még azt is, hogy a mikor az ég borús, a világló fénye t. i. az egynemű fény, jobban járja meg a vizet.

Mindezekért borús, de csöndes őszi éjszakán előkeríti azt az egészen sajátágos, inkább gereblyére, mint halszűrő eszközre emlékeztető hét- vagy nyolczágú nyakló szigonyát,* nyakába akasztja a vászon tarisznyát, egy derék zsup szalmát keresztbe állva a hátára köt, feltűri a gatyaszárat s neki «mén» a koromsötét éjszakának.

Az erek táján mélységes a csönd; a halász a füzések után igazodik, melyeket a sötétséghez szokott szem, az az éles halászszem, meg bír különböztetni, mert a fa éjnek idején «feketébb az éjszakánál is».

Mire elérte a helyet, belép a vízbe; balkezevel csóvát ránt a zsupból, letámasztja a szigonyt s jobb kezével előveszi a «másinat»

* Lásd I. rész, szerszámok története.

vagyis gyufát; végig húzza a zsiros kalap karimáján — egyszer — tízszer; minden húzás kékeşen fénylő nyomot vág, akár a futócsillag az égen; végre serczegve gyulad meg a fej, kéklík a бүdöskő s a halász ösztetett marokkal óvja a lángot; — a láng hirtelenül világot vet a markok között s a halász arczára, s megcsillan tőle a víz is; minden egyebet elnyel a vak sötétség.

Rembrandt ecsetéhez méltó egy kép ez.

Még egy pillanat s lángot vet a csóva is; ettől már megvillog a víz; a füzes selymes levélzete is visszaveti a világosságnak rálövellő sugarát, majd határozottabban, majd elmosódva, úgy, a mint a csóva lángja éled, lohad, közeledik vagy távolodik.

S mint mocsárvilág bolygófénye, úgy indul a halász víz ellenében; jobb karja feszül, szeme a vizen át a víz fenekére mered, hogy megláthassa a megfeküdt halat, különböztesse meg a felszín fodrán át, a kavics és kő között.

Most megáll; — éles szeme ráesett a nyugvó «balinhalra», karja villámsebesen lecsap s az az otromba szigony lenyakalja a halat a víz fenekére; — csak roncsolja s nem járja át. A Bódva szigonya tompa, az éles nincs helyén, mert hegye letörnék a vízfenék kemény kövecsein.

Igy járja ez addig, a meddig a csóva tart.

Késő őszszel a legnemesebb hal, a pisztráng is ívik. A csörtetve rohanó, kristálytisza hegyi patak sodra megsimogatja síkos, finom oldalát; farkával ágyat vet a petének — nagy ekkoron az ő dolga és legnagyobb az ő vaksága; mikor a nász ideje beköszönt, «a szerelem sötét verem» neki is s belékerül. A székely világló vagy tidó fényénél, szemre agyonszigonyozza, sokszor valóságos cigányszer számmal öszze-vissza roncsolva. — Törvény tehetne róla!

Még egy neme van a szemre való szigonyozásnak, t. i. a pipáló vagy szopákoló halra. Ennek helye a mocsáros tó, legsűrűbben az olyan, a melyben kendert áztatnak s egyáltalán az álló víz, melynek alsóbb rétegét nem éri a levegő.

Ilyen vízben a hal — kivált reggel és estefelé — egészen megközelíti a víz színét s fölét, mely a levegővel közvetlenül érintkezik, úgyszólván szívja és hajtja a szilványokon keresztül — mert ez az ő lélekzése, így éledezik az ő vére.

A szájmozgás ilyenkor a víz színén látszik, köröket hány, akár a vízbedobott kő, avval a különbséggel, hogy a körök szakadatlanul keletkeznek.

A Mosztonga menti magyarság — leginkább Doroszlón — ekkoron «pipáló halra» jár. Finomra kihegyezett, éles szakás, négy-öt ágú szigonya hosszú léczre van erősítve, úgy, hogy a lécz lapja a szigonyéval összevág. A halász a szigonyt vízszint tartja, a ladikot állva lassan tologatja; állva azért, hogy nagy szemköre legyen. A mint megpillantja a vízen azokat a köröket, biztos szemmel kiméri a távolságot és az irányt s úgy dobja a szigonyt, hogy lapos oldalával siklik a vízen s csak a vasa jár kissé a színe alatt, fején vagy nyakszirten vágva így a halat.

A vaktában való szigonyozás a folyók padmalyos s olyan helyein dívik, a hol a fenéken sok gyökér, tőke hever, mely a hálóval való halászatot nem engedi; örvényekben, a hová a halak összesereglenek és végre tavakban régi aljú nádüstökök tövében, tömött nádfalak szélén, a hova a nagy halak elfekszenek.

A halász hosszú nyélre — négytől hat méterig — rávert szigonyal találomra döföget; pontos helyismeretből s a multban tett tapasztalatból indulva, nem ritkán czélt is ér.

A vaktában való szigonyozást második képünk ábrázolja azon a vidéken és vízen, a melyen legsűrűbben s legrendszeresebben úzik, t. i. Magyar-Velence tavánál, a Balaton kis öcscsénél.

S mint mindenben, ebben is átmenet van. A vaktában szigonyozó sem egészen a véletlen embere. Éles szeme megvigyázza, főképen a nádüstökök szélén, a tükör felé s ritkásan terjedő nád, káka és gyékényszálakat, a melyek abban az irányban, a melyben egy-egy jó ponty vagy csuka indul, egymásután megmozdúlnak; úgy, a mint az irányt kiveszi, kitudja azt is, hol állhat egy adott pillanatban a hal: oda döf és megvan.

És ha a halaspiacot figyelemmel kísérik, sokszor akadunk csukára, pontyra, melynek teste sajátságosan el van görbülve, oldalán nagy hegedések vannak: ezek mind a vakszigony nyomorékai; kiszakadtak a kegyetlen szerszám ágai közül, hogy utóbb mégis hálóba kerüljenek. «Incidit in Scyllam qui vult evitare Charybdim!»

A magyar szigony az egyágún kezdődik, mely alak és megerősí-

tés szerint mindenesetre a legősibb forma; van szembeálló ágú is s a kettőtől a nyolczágúig.

De az ős halászszerzámmal való élés manap már nagyon meghanyagott; — erősen megapadt a nagy hal és sok helyen beütött a tilalom.

A legtöbb szigony nagy fakgatás után úgy került kezembe, hogy a háztető nádja közül kellett kihúzni; sőt akadt olyan is, mely az egész vidék utolsó darabja volt — társát régen elkalapálta a cigány pántnak, derékszegnek s csak az ő furfangos esze tudja még minek.

A hármás szigony régi istenének, Neptunusnak fiai ma már csak lopva űzik az egykoron oly előkelő mesterséget.

VIII. A PÖNDÖRÖS.

Két képpel.

Sió mentén, Tiszán, Dunán, a Körösökön, Maroson, Szamoson, szóval minden valamire való magyar folyón végtől végig, száz meg száz halászember — de amolyan néhanapján kijáró szerencse-halász is — dobja azt a kerek, s az esőernyőre oly nagyon emlékeztető pöndörhálót partról a vizek mélyebb, lassú folyású helyeire, a hol a hal kevésbé «jár», inkább veszteg áll, játszik, tekereg.

Vidék szerint a hálónak különböző a neve. Szegeden régente «pöndörháló» volt; azt mondta a Tisza pöndöröse, hogy azért van ez, mert csak pöndörítve lehet elvetni.

Más helyeken «pöndöly-», «pendely-», «péntőháló» a neve; erdélyi rokona pedig, mely azonban a Királyhágón át Biharba, jelesen a Berettyóra is átjött, a «rokolyaháló» nevet viseli; Baján «szoknya-háló» a neve.

A pöndöly, pendely, péntő nyilván az asszonyi ruházat legelsejére czéloz, mert a háló, összeesve, hosszú ránczban lóg alá; a rokolya a bokorrúgó felső szoknyától ered s ha e háló alakját és vetésének módját tartjuk szemünk előtt, rámondjuk, hogy ez a legjobb neve.

Mikor a falu apraja, úgy vasárnaponként, kicsődül a gyepre, hogy a verőfényen cziczázással, kifordítóval, farkas-barány üzéssel elmulassa a délutánt, s azon kezdve, hogy

Egyetem begyetem tengertáncz,
Hajdú sógor mit kívánsz?
Nem kívánok egyebet,
Csak egy falat kenyeret;
Pir Pál, Szabó Pál
Tücski-rücski innen Pál!

nagy lihegéssel, verítéktörülgetéssel végezi a játékot: olyankor mindég akad egy pár kis lány, a ki magának mulat, rendesen avval,

hogy egy helyben gyorsan forog. Rokolyája meglebben, mint a nyitott esőernyő; mire a kis lány hirtelen leguggol, a földuzzasztott rokolya pedig rikít, mint valami kinyílt, megfordított mákvirág.

Majdnem ugyanezt teszi a pöndörös is: ráveti a hálót köpenyszerűen a félvállára — a balra —, azután az ólmos ín egy darabját fogával, egy alsóbb darabját jobb kezével fogja, hogy a sodrás belékapasson; a háló kellő közepére járó tartókötel ekkor a balkéz csuklójára van hurkolva; mikor minden rendben van, a pöndörös helyben egy erőset fordul s a megsodorintott hálót ellöki, mely estében, mint a kis lány rokolyája, szétterjed s egész lapjával a víz színére esik.

A többit elvégzi a háló szerkezete: a töméntelen ólomgolyó, mely a háló inát terheli. Az ín t. i. hirtelen sülyed alá s minthogy a háló közepe követni nem bírja, a háló a vízben előbb mély czészealakot ölt, utóbb majdnem teljesen elzárt burkot alkot, a melyből a hal, mely mindig csak oldalt keresi a kibúvót, menekülni nem tud.

Az erdélyi rokolya- és a magyar pöndörháló közötti különbségek magyarázata úgy az ősi elemek, mint a szerszámjárás szakaszában van meg.

A pöndörös és rokolyás halászok közfelfogás szerint leginkább elmondhatják magukról azt, a mire a keresztény világ legtöbb halásza oly büszke, hogy t. i. «Krisztus halásza».

Általánosan el van fogadva, hogy a halászokból vált apostolok a vető hálóval, az «amfiblesztronnal»* is halásztak s hogy ez az a háló, a melyről Máté evangéliomának negyedik részében a 18—21-dik vers szól: «Mikor pedig járna Jézus a Galilea tengere mellett, látta két atyafiakat, Simont, ki mondatik Péternek, és Andrást, annak atyafiát, kik a hálót akkor *vetik vala a tengerbe* (mert halászok valának)».

«És monda nékik: Kövessetek engemet, és azt mívelem, hogy emberek halászszatok.»

«Azok pedig azonnal elhagyván a hálókat, követték Jézust.»

«És onnan elébb menvén, látta más két atyafiakat, Jakabot a Zebedeus fiát és Jánost, annak atyafiát, a hajóban az ő attyokkal Zebedeus-sal, kik az ő hálóikat kötözgetik vala: és hívá őket.»

* Ez a görög szó, a hálón kívül, ruhát is jelentett, épen mint a magyar változatok.

«Amazok pedig azonnal elhagyván a hajót és attyokat, követték Jézust.»

És valóban, ha az apostolkodáshoz a szegénység is föltétel, akkor a magyar halászok között az, a ki a vetőhálóval jár, avval keresi kenyerét, a szegénység valóságos apostola; mert manapság nem vetődik útjába üdvezítő, a ki a halak seregeit hálója alá szólítsa, mint tette Nazareth bölcse a Genezareth taván Simonnal és társaival, a miről Lukács évangéliumának ötödik részében a 2—7-ik vers ekképen szól:

«És láta két hajókat a vízen állani; a halászok pedig minekutána azokból kiszálottak volna, mosták vala az ő hálóikat.»

«És bemenvén egyik hajóba, mely Simoné vala, kéré őtet, hogy egy kevésse a földtől beljebb vinné: és mikor leült volna, tanítja vala a sokaságot a hajóból.»

«Minekutána pedig megszűnt volna a szólástól, mondá Simonnak: «Vigyed a mélyre és bocsássátok le a ti hálóitokat halfogásra.»*

«És felelvén Simon, mondá néki: Mester! jóllehet egész éjszakán fárasztottuk magunkat, és semmit sem fogtunk: mindazáltal a te parancsolatodra bevetem a hálót.»

«És mikor azt mívelték volna, halaknak nagy sokaságokat rekeszték be; szakadoz vala pedig az ő hálójuk.»

«És intenek vala pedig az ő társaiknak, kik a más hajón valának, hogy eljönnének s nékik segítséggel lennének: Eljövének azért, és megtölték mind a két hajókat, annyira, hogy csaknem elmerülnének.»

A latolgató ész hajlandó ugyan ebben hasonlatot látni s a halak sokaságában az embertömeget gyanítani, mely a magasztos tanításnak meghódolt s így az emberszeretetet hajóját megtöltötte; de bármint volt légyen is, annyi bizonyos, hogy a pöndörháló «szegény ember szerszáma» országszerte, s a pöndörösnek kemény munkát kell végeznie, ha meg akar élni. A pöndörösnek ma már se hajója, se lélekvesztője. Folyómentén parthosszában jár messze távolságra, százszor veti a hálót, homlokán a veríték gyöngye, ruházatáról csorog a víz s örül, ha minden huszadik vetésre keszeget fogott.

* Az egész hely különben nem zárja ki, hogy az apostoloknál az öregháló vagy a gyalom, a tulajdonképeni sagena és diktüon használatban volt, mert együttlétük emlékeztet a bokorra, holott a pöndörös rendszerint egyedül jár.

A PÖNDÖRŐS.

Sió.

De azért ki nem fogy a munkakedve; mindvégig teljes erővel sodor s e makacsságban nagy része van a remény kiújulásának — hisz mindig azt hiszi, hogy «no most talán csak beüt az a jó szerencse!»

A Sió mentén kiválóan sok az ügyes pöndörös, olyan, ki ebből pótolja száraz kenyerét. Igaz, hogy a Sió kiválóan alkalmas folyó is:

Szöke vize, mely emlékeztet a tejopál-kőre, sok lengő, roppant hosszú hinárüstököt táplál, a melyet a «szelid» hal szeret csipkedni; medre mély, folyása sok helyen forgó-örvénylő; partját pedig szakadozott nád és gyékényfal szegélyezi, épen arra való, hogy a halászt elfedje s helyet adjon a háló röptének; így a halász megjelenése nem riasztja meg a felszínhez közel járó halat, a háló pedig meglepi.

A pöndörös rendszeren erős, jókötésű magyareMBER. ki meztelen lábbal vág neki a partnak; nyakábavetve csüng hátán a vászontarisznya, mely sötétbarna a sok rászáradt halnyálkától s nyaklól hal vérétől; gatyája, ingújjja magasra fel van túrve, hogy mozgása. melytől a hálövetés sikere függ, teljesen szabad legyen.

Valami pompás látvány az, mikor a halász kellő helyen megállapodik, a hálót vállára kanyarítja, forgás-sodrás közben a karok és lábak izomzata megfeszül, a háló síkegyenesre elterül s lecsap a vízre.

Igy halad gyors menetekben, Siófok alatt kezdve, Kiliti alá s így tovább, ki tudja meddig, míg a roppant munka sovány díját beszerezte.

A vetés pedig még csak hagyján, mert a sok gyakorlás úgy hozza, hogy a legkeskenyebb helyen is teljesen biztos; de a kihúzással ugyan gyakran meggyül a szegény pöndörös baja! A folyóvíz feneke mindig változik, a víz viszi, de hordja is a halász legnagyobb ellenségét, az «akadót»: beivódott tőkét, ágat s egyebet s ha a háló ilyenbe bonyolódik, akkor nagy a baj. A pöndörös ilyenkor huzogatja, rázogatja a tartókötelet, próbál víz mentén, víz ellenében, mindenféleképen s mikor se így se amúgy nem boldogul, levetkőzik, alábukik a mélységbe, hogy kioldhassa a szerszámját, rendszeren nagy szakítások árán; azért a fonallal meghányt hálótű mindig ott is van a belső zsebében, hogy a gyepre telepedve, legott foltozhasson, tatarozhasson.

Képünk a pöndöröst abban a pillanatban ábrázolja, a melyben elvetette a hálót.

De a pöndörháló még más tekintetben is nevezetes: alkalmas

vizek mentén az embernek ugyanaz, a mi a hegyi lakónak a fejsze, melyet mindig kezeügyében tartogat.

Minden révész kunyhóján ott függ; és nem hasítja a Duna, a Tisza, a Dráva vizét valamire való gabonáhajó, vagy dereglye, hogy kormányosa, első legénye ne tartogatná kéznél a pöndörhálót; — s a mikor a dereglye kiköt, a hajó csárdáját valami látogató keresi föl, ilyenkor kormányosné asszonyom csak odanyúl a tálas alá, a hol mindig akad egy pár dévér, egy-két durbincs, selymeshal, néha kisebb süllő is; — ezeket nagy hirtelenében kirántja s föltálalja.

A hajócsárda külső falán pedig bizonyosan ki van függesztve Krisztus halászáinak ős szerszáma; — igaz, hogy ma leginkább a «tilosba» pöndörítik — — — — —

IX. A KULLOGÓ.

Három képpel.

Az őstörténeti rész már megemlékezett a czölöpépítményekről s tudjuk, hogy a történetírás atyja — HERODOT — oly leírást hagyott reánk, a mely úgyszólván szemünk elé állítja azt az ősi faalkotmányt.

A czölöpépítmények fölfedezése s ezen a réven, roppant számú és végtelenül érdekes anyagnak fölszínre való hozatala, annak idejében még nagyobb föltűnést okozott, mint napjainkban péld. SCHLIE-MANN Trójai ásatása. A czölöpépítmények maradványai oly társadalomról adnak hírt, mely valóban egészen sajátságos életet élt, a midőn az ember házi tűzhelyét oszloplábakra, a vizek fölé építette s ott találta meg biztonságát az erdő dúvadja, meg talán saját rabló faja ellen is; a midőn gyermekének életét úgy biztosította, hogy lábánál fogva pórázra kötötte. E társadalom a száraz földet — mai fogalmaink szerint a személy- és vagyonszükség leghatalmasabb várát — úgyszólván csak lopva látogatta.

Az őstörténeti rész érintette e csodálatos építményeknek három fajtáját s a tudomány rajta van, hogy a helyi viszonyok útmutatása nyomán új meg új pontokon keresse föl e társadalom nyomainait.

Magyar földön még nem akadtunk ilyenekre — ősiekre; de ósdiakra van egy adat; az, a melyről KOSSUTH LAJOS megemlékezik, a midőn írja «Cameron csak minap is talált ilyet — t. i. czölöpépítményt — Mohyra taván Afrikában, én meg *Magyarországon is láttam «úri lak» czölöpépítményt Dögén, Szabolcsmegyében...*»* Ezer kár, hogy ennek akkor nem akadt bűvára, mert vannak hagyományok, hogy Beregben és Ugocsában régenten, a mikor a víz szabadon

* Kossuth és Erdély ügye. 1886.

áradozott, borított — de el nem sodort — sok ilyen «lábás ház» volt. Ma már nyoma veszett!

De azért mégis csak van a magyarságnak czölöpépitménye, még pedig igazi halászati «lábás alkotmánya», mely teljesen megérdemli, hogy e könyv szerény keretében helyet foglaljon.

Ősi volta mellett az tanuskodik, hogy a nagy világ forgalmától félreeső helyen s mindenképen «szigetségen» maradt meg napjainkig; mert olyan községben dívik, mely áradó vizek és feneketlen tavak által az év legnagyobb részén át el van vágva az ú. n. külvilágtól s csak akkor közlekedik evvel szabadon, amikor a keleti Kárpát dermesztő hidege szilárddá teremti a vizet és a földet, vagy a midőn — nagynéha — beköszönt az aszály s elemi csapás erejével nehezedik a magyar föld nyilt, lapályos vidékeire.

S vajjon hol van e czölöpépitmény fészke?

Sátoralja - Ujhelytől keletészakra tartva, a tűzeredetű Hegyalja lánczolat sajátságos vonala lassan északfelé távolodik az úttól; itt-ott még kilöki egy-egy hullámát a lapályba, de végre is a távolság kékjét ölti magára s midőn hátrafelé tekintünk, a Sátor jellemző hegy-csoportját elnyeli a szemhatár vonala: Beregbe jutunk. Balról — észak felől — változó alakú hegység kísér, jobbról — dél felől — lapályos a vidék.

A hegység sokszor messzire távozik az úttól, majd előbbre nyomúl, hogy ismét visszaszökjék.

A lapály mind sajátosabbá válik. A hol mívelt földeket várnánk, ott összevissza szakadozott, hol bozotos, hol sásos helyek tűnnek szemünkbe; itt-ott felüti koronáját egy tölgyfa, mintha ki volna lökve valamely tölgyerdő kötéséből; — aztán mintha rekettyést látnánk; ismét égerfák tünedeznek fel; hirtelenül pocsolya áll előttünk, mely néha érszerű futásban van; majd felüti magát a nád, egészen cseret-szerűen. Az, a mit a festész mesterszava «levegőnek» mond, itt egészen sajátságosan, finoman fátyolozott.

A kinek nagy a tapasztalata, az legott tudja, hogy a mocsarak és lápok világának küszöbét lépte át s ha a térképre veti szemét, legott megtudja, hogy a *Szernye* területén van, mely egyike azoknak a telhetetlen spongyáknak, a melyek mind azt, a mi patak s a hegységben oly vigan csörtet tova, elnyelik, eleméztik.

A KULLOGÓ.

A Szernye óriási kiterjedésű, valóságos mocsárvilágának megvan a maga mondája; címe: «Isten erdeje».

Nagy-Bereg vagy Derczen csikászai régentén az mesélték, hogy ősidőkben, a mikor a Szernyében még sok volt a víz, volt annak oly hatalmas lápja, a melyen pompás tölgyerdő vetette meg a gyökerét. Ennek az erdőnek a koronájába azután beléakadt a szél s vitte az erdőt hol az egyik, hol a másik falu felé s az a falu, a mely mellett megállapodott, szedte a száraz galyat, vágta az erdő fáját: ez volt volna az «Isten erdeje».

Az erdő ma eltűnt, az úszó láp megállapodott; azt mondják valami czölöphöz van kötve s az a kálvinista öreg-pap, a ki begázolt velem ebbe a sajátságos világba, igaz magyar humorral azt vetette oda: «nagyon erős czölöp, úgy hívják hogy «hitbizomány».

A mocsár maga és egész környezetének vize éven át folyton váltakozik; minden eső változtat rajta s a merre ma még száraz lábbal járt-kelt az ember, ott holnap feneketlen mélységbe süppedhet.

A tavaszi áradás megdagasztja a lápot s vizének fölöslege kiömlik azokba a medrekbe, a melyeket a talaj felülete alkot, a melyekről később eltakarodik, hogy kövér legelő keljen a nyomán.

Ebben az időben Nagy-Dobrony szigetközséggé alakul át; az erek, folyások egész hálózata veszi körül s a folyásnak medencezerű tágulása vízzel van telve; ekkor «Vész» nevet visel.

Ilyenkor a csuka már javában ívik, barangol, «van járása»; nyomban más fajok is követik.

Ekkorára a nagydobronyi vészhalász rendbe szedte örvöshálóját; kereszt- és feljáróőre jól feszül; egészen ősi formájú lélekvesztője, mely ott telet az utcán, a halász háza előtt, ki van foltozva, repedései bedagadtak.

A halászember vízrebocsátja az ingó jószágot, felrakja az örvöshálót, a rúdját, egy jó fejszét s azt a kis eleséget, a melyet az asszony tiszta kendőbe bekötött; a dohányzacskó keményre van tömve, aczél, kova, tapló a maga helyén; — igaz, egy kemény furkó sem hiányzik. Ezután megmarkolja az evezőt s indul a vészek világába, mely még helynevei szerint is különös.

Van ebbén a világban: Szernyevize, Rekettyésmöge, Nagyszernye-

szög, Kisszernyeszög, Jákópatak, Jázivó, Daranyóvize, Hatrász, Massoncza, Kurta Massoncza, Szögek tája, Zsélye, Kerepecz s a jó ég tudja még hány és milyen nevű halászhely.

Utjában csatlakoznak hozzá a komák; mind egyforma szerszámmal indul a kullogó-állításra.

Mikor már azután megállapodtak, hogy ki melyik vészben halászik, egy alkalmas ponton kikötnek — rendszeren valamely magánosan álló, terebélyes tölgyfa táján —, azután elindulnak a cserjések felé, hogy a szükséges karókat megkerítsék.

Három vastag, felül villás czölöp, négy dorong s egynéhány husáng kell mindössze; no meg egy kis giz-gaz is.

Ezekután kezdődik az állítás. A czölöpöket oda szállítják a vész kellő pontjára s háromszögbe leverik; azután keresztbe teszik a lábvetőt, a husángból készül az ülőke, melyre rájön a giz-gaz, hogy puha legyen s készen van a kullogó.

Ez a magyar halászvilágnak utolsó, napjainkig eljutott lábas czölöp-építménye.

Elmegy a halász az örvöshálóért, beereszti a vízbe a vesszőbárkát; felkötí a hálót a rúd bakjára, azután meghágja a kullogót — miután lélekvesztőjét hozzákötötte — s első dolga, hogy rágyújtson a makrára; azután következik a halászás oly módja, a melynek csak a magyar halász lehet embere.

Az örvöshálót beereszti a víz fenekére s a rúdnál fogva letartja; az egyik keze mutatóujjára rácsavarja a feljáróórt vagy vigyázomadzagot, megfeszíti vele a keresztőrt, azután lesi, lesi, addig lesi, míg a barangoló hal bele nem ütődik a keresztörbe.

Nincsen a világvize táján az a kitanult, vénséges gém, a mely nagyobb kitartással s azon mozdulatlanul lesné a hal felszállását, mint lesi az a vészhalász a keresztör rezzenéseit — reggeltől napestig s messze a sötét tavaszi éj csöndjébe. Ott ül ő mozdulatlanul s lesi a «jó szöröncsét».

De mikor azután a keresztör megrezzent, az a mozdulatlan ember föl pattan, nekiveti a lábát a rúgófának, megfeszíti a háló rúdját, hogy ívbe hajlik, mert hát arról van szó, hogy az örvösháló bemélyedjen, a hal ki ne szökjék. — Nincs is eset rá; mert a keresztör egyszersmind nyakló is, mely a csapkolódó halat mindig visszaveti.

A KULLOGÓ.

Ekkor magához keríti a hálót, biztos fogással a kopótyú táján ragadja meg a prédát; felhúzza a vesszőbárkát s beléteszi; azután újra kezdi a lesést. — Csak nagynéha pillant félre szomszédja felé s nagy ritkán kiált oda avval a nagy távolra szóló vontatottsággal: «Vaan eee szööröönkse?»

Így űzi az áradásokon mesterségét a vészek halásza; de megváltozik az, a mikor a tél hidege beköszönt s a vizek színét vastag jégkéreg borítja.

Ez teszi próbára a vészhalász szívósságát — népiesen szólva, «csigavérét».

Ekkor kiköltözködik sokadmagával a jég hátára, nagy, négyszögletes lékeket vág, a melyeken az örvösháló befér; egy kis szalmát dob a lék szélére s erre lekuczorogva lesi a jó szerencsét.

Igaz, még a fagyok beállta előtt felállította a vejszét is, melynek lészája átfogja az egész folyást, hogy megkésztse a barangoló halnak a csöbörből a vederbe való jutását, t. i. hogy a hálót kikerülve, belé kerüljön a vejsze fejébe, honnan a «szácsira» biztosan kiszedi.

El vannak ők a legkeményebb fagyok idején a vészek táján. Egy-egy hatalmas tölgy derekához oda támasztják a korhadt lészát, meghányják gazzal, hogy a szél át ne járhassa, azután tüzet élesztenek s rátelepednek egy kis szénára; — nyársra húzzák a dévérkeszeget, a jázhalat, sütögetik; közbe füstöl a makra; nagy gyéren járja a szó is, hogy hát ki merre van, meg mikor is volt az a nagy szerencse, aztán hogy bibliás Molnár János uram már felhagyott a halászattal; de újságot tart s a falu legokosabb embere — — —

Mikor én jártam náluk — istentelen kemény egy tél volt akkor —, hát ott ült a tűz mellett a szabadságon járó honvédbaka s a természet ölen — tehát igazán «szabadságon» — tisztogatta «oldalfegyverével» a keszeget; arcza csakúgy ragyogott a boldogságtól, mert sült keszeg mellett, a káplár parancsszava helyett, hallgatta az őszbecsavarodott régi szabású obsitos nagymondásait «azokrúl a repülő halakrúl, a melyek felszállottak a hajó előtt, mikor Venéziából Veronába vitték. — hej meg arról a tengeri kisasszonyról, mely oly nagyon is hivogatta Mihály uramat, ki akkor még Miska soron volt s hozzá olyan nyalka magyar baka, hogy az a sok talián princesz csakúgy bomlott utána. —»

A fiatal baka kérdő pillantásokat vetetett a többiekre, a kiken — csak úgy a félbajusz alatt — az a bizonyos mosolygás mutatkozott, a mely azt jelenti: «Hej Mihály gazda, beh szép is a szavajárása!»

Zárjuk be a magyar vészhalásról írt kis rajzot avval a képpel, a midőn czók-mókját szánkóra rakva, a téli halászatra kivonul.

A kivonulás.

X. A «ZSIDÓUTCZA» TÁJA.

Képpel.

Az elpusztult Jeruzsálemnek a föld kerektségére kiszórt népe helyenközon még ma is szigorúan megtartja vallása tételeit, sőt hagyományos szokásait is; az utóbbiak nem egyszer vallástételek erejével bírnak s szintén szigorúan megtartatnak. Ezeknek összessége úgyszólván még a hívő lépését is korlátozza, határt szab a mozgásnak is.

Még ma is akadunk helyekre, a hol szemünk egy különös alkotmányon akad meg, a melyet a mai kornak fésztelen mozgású embere nem bír magának megfejteni. Ez az alkotmány a következő: A város vagy falu némely utczáinak bizonyos pontján s az utcza mindkét oldalán, tehát egymással szemben, két rúd vagy gerenda emelkedik árboctyszerűen a magasba s ott fen egy, az utcát átfogó zsinég köti össze a két fát. Ezt a zsidóság állítja föl s ha nem csalódunk, ez a határjel a meddig a hívőnek ünnepnapokon járniki-kelni szabad.

S az már a magyar ember vérében fekvő különös tulajdonság, hogy tárgyak elnevezésénél keresve keresi a hasonlatot, az ú. n. analogiát, ezt azután beveszi szilárd fogalomnak édes anyanyelvébe. él vele még akkor is, a midőn az, a mi a hasonlatot adta, már le is tűnt.

Így jutott a halásznépség mesterszavai közé a «zsidó-utcza» is, mely nem más, mint az az alkotmány, a melyen a hasítótanya táján, verőfényes, szellős helyén, a kihásított és sózott halakat szárítani szokták. Nagyon is hasonlít ez a zsidóság határfájához.

Kellő távolságra egymástól, hol egy sorba, hol négyszögekbe karók vannak leverve, a melyeken — egy vagy több sorban — a szárító zsinégek feszülnek.

Némely ponton, péld. a Balaton körül vagy az Aldunánál, hol a szárított halat nagyban csinálják, a szárító alkotmányok egész tévesztöket alkotnak, utczaszerű közőkkel, a merre t. i. a terítő

asszonynépség kosárszámra hordja a kihasított s beszózott halat, hogy száradásra kiterítse, azaz a zsinigre kiakaszsa.

És minthogy a zsidó vagy bérlő a halászatot, vagy legalább kereskedik a sóshallal — rendszeren Oláhországba, a hol a sóshal a keleti görög vallású köznépek bőjti eledele —, hát gyakran eljár a hasítótanya felé, ott a terítő karózat közeiben fel s alá járkálva, apróra nézgeti a kiterített portékát, fejében forgatva az üzlet menetét, kalkulussait. Egy-egy derék, kifordított önhal vagy tenyérszélességű dévér láttára meg is áll, ajakán földerül az a bizonyos üzleti mosoly, kalapját kissé hátratólja, kezeit hátracsapja, vagy a két hüvelyknél fogva, beakasztja a mellény hónaljába s a többi ujjal dobolgatva, kiszámítja ennek, meg annak a halnak, meg az egésznek az értékét, árát, a kezelés költségét és a hasznot. Hát így is zsidóutcza az a terítő karózat s az ifjabb halásznemzetség, mely a zsidóság határfáját már nem ismeri, a bérlőre vagy kereskedőre gondolva nevezi úgy azt a karótákolmányt.

A hasító tanya rendszeren telepszerű, a halászvállalatnak közepe; szilárdabb alkotmányú halászkunyhóval, bálazóval, sózó-, mosó-helylyel, a fölös hálók terítő karózatával, szóval a halászmesterség minden czók-mókjával.

És ez a hasítótanya messze környékre árasztja lételének híret! Nem is a szem, nem is a fül, hanem az ember orra az, a mely már messze távolból megérzi.

Mikor a szem megpillantja a hasítóhelyet s a fülhöz ér a hasító asszony s leánysereg locsogása is, akkora a finnyásabb orr ki tudja hányszor fintorodott el már a rothadó halak bűzétől s a rotyogó halzsírüst gőzétől; még a halászember is úgy mondja, hogy «érzik a hasítótanya».

A halhasítás roppant mocskos egy mesterség; ebben fölötte áll még a tímárságnak is. A halak nyálkája ezerszeres rétegben egymásra szárad s mindent ellep, a mihez a hal teste, a hasító keze hozzányúl; asztal, kosár, kád, késnyél, a hasítók keze, köténye barna kéreggel van bevonva, a melybe a hal pénze belészárad. S már e kéreg is erős bűzöket fejt ki, a melyek a száradó halak, az elszórt apróság s a halzsírüsti gőzével, bűzével összeházasodva, oly léghőrt teremtenek, a mely a purgatórium illető osztályában is megtenné puhító hatását még a legmegrögzöttebb lelkekre is.

De nagy a megszokás hatalma.

A hasítók vidám serege úgy van avval a levegővel, mint a dohánygyárak népsége a dohány porával: oda se neki! Avval a fáradságot nem ismerő serénységgel, mely a halászat egész mesterségét jellemzi, s a mely a hal természetének egészétől ered, hogy t. i. élő állapotban fürge, holt állapotban könnyen, gyorsan megromlik — mondom, avval a serénységgel nekiáll a legnagyobb halrakásnak is — hasít és hasít, a míg csak az utolsó darabot föl nem hasította s csak akkor pihen meg, mikor már látja, hogy a sózás javában járja, a megromlás veszedelme evvel ki van zárva.

A hasítókunyhó legtöbbször olyan, mint egy derék magyar háznak a nádfedele; elnyúlik benne a hasítóasztal, a melyre a halat a kasból rádöntik; a padkákra telepedik asszony, leány; fenkővel megélesíti a kést, a hüvelyk- és mutatóujjat körültekeri ronggyal s kezdi a hasítást.

A legügyesebb hasítás az, a melyet tizsamelléki asszonyok a Balaton némely hasítótanyáján gyakorolnak: a hegyes kést belédöfi a hal nyakszirtjén úgy, hogy a hegye a hugygyón jön ki s éllel a hátanak áll, melyet legott kihalás a farkkal együtt; ekkor hasra állítja a halat s a kés éles, alsó fokával hosszában ketté vágja a fejét; a hal két felét ekként csak a hasbőr tartja össze s így akasztják vagy terítik a zsidó-utczára, a belső részszel kifelé.

De a terítésig még más dolog is van vele; a kihányt beleket előbb rakásra, aztán üstbe gyűjtik; a kihalásított halak kasba, innen mosogatókádba kerülnek, hol kis lányok apró, éles czirokesutakkal tisztára mosogatják; innen ismét kasban viszik a sózó asztalra, hol asszonyok derekasan sóznak; kádba vetik a besózott halakat s a mikor a só megszívta az egésztestet, ismét kasokba rakják s viszik teríteni, hagyják száradni. Azután az asszonyoknak közös a sorsuk a szegény dohánykukáséval.

Valamint ez gondosan szemmel tartja az ég boltozatának keletkező, foszló felhőit, a szelek járását, a pók szövését, a szúnyogsereg tánczát, hogy idejekorán tudhassa meg az időjárás változását, azonképen van a halterítő asszonymérség is; — a kukás leszedi s behordja a dohánnyt, mihelyt az eső csak közeledik, s ugyanezt teszi a halterítő asszony a halakkal.

Leszedi éjszakára, kiteríti reggel; leszedi eső előtt, kiteríti eső után azt az ezernyi ezer halat, hogy kiszáradjon.

A mint a hal kellőképen kiaszott, miként a dohánynál, úgy a halnál is következik a kötözés. A halat, két felét laposra terítve kötik össze, előbb apróbb kötésbe, utóbb ezeket nagyba, ú. n. bálókba, a melyek — ha van — bálazóba — t. i. rakodó kunyhóba kerülnek, vagy — legtöbbször — a hasítótanyán helyeztetnek el, a hol ült-, sőt még hálóhelynek is használják addig, míg vevőjük akad, vagy a szerződéses szállító el nem viszi.

Képünk egy dunamelléki hasítóhely környékét ábrázolja. A kunyhóban hasítanak, a kunyhó mellett mosogatnak, terítenek; terítő karozatán szárad a fölös öregháló, míg a távolban a tanyavetés foly: a laptáros keményen fogja a maga apacscsát, a mester hányja a hálót, a legénység evedzésben, még pedig éppen kanyarodófélben van.

A hasítótanya világa is apadóban van manapság; mert ha van mesterség, mely maga alatt vágja a fát, úgy a sóshal mestersége mai alakjában csakugyan az.

Mind apróbb szemre kötik a hálót, hogy még azt az istenadta ujjnyi keszeget, süllőt, pontyot, csukát, őnhalat is a szárazra kerítse, az olyat is, melyet hasítani sem lehet. Hát mit csinál vele? Beveti a kihányt belekkel együtt az üstbe s tüzet gyújt alája, azután a kavaróval apróra töri; — főzi — főzi, a felszálló zsírt pléh vagy kagyló szedővel leszedi; ez a halzsír.

Hát ezt csinálja az aprósággal s bámul, panaszkodik, hogy a nagy hal egyre ritkúl; mintha nem tudná, hogy a ki minden csirkét megöl, nem lesz annak se tyúkja, se kakasa, se tojása.

S úgy, a mint a sóshal mestersége silányul, elfogy vele a halásznótát termő kövér televény is s ha járja, legfeljebb ez járja:

Hej halászok, halászok!
Mit fogott a hálótok?
Nem fogott az egycbet,
Csak egy hitvány keszeget!

A ZSIDÓ-UTCZA TÁJA.

Duna.

XI. A KISHALÁSZ.

Képpel.

Kuttyogató, fenekes, keczés, varsás — a halászeregnek ezek adják zömét. Akad köztük szép számmal valószínű halászati ezermester, ki minden szerszámhoz ért; — nemcsak a szerszám járásához, hanem készítéséhez is.

Évszak, sőt még felhőjárás szerint is más-más szerszámmal dolgozik; néha valamennyivel egyszerre, úgy, hogy összeáll társakkal, velük sűrög ernyedetlenül. Üres kézzel sohasem tér haza; ha egyéb nem, egy kis «sütő» csak akad, a melyet halászné asszonyom lisztben meg-hemperget s kevés zsírra vetve, ropogósra kiránt.

Az imbolygó lélekvesztő az ő járóműve, a melyen mindent el tud rakni, a melybe belénőtt; állva, ülve úgy el van rajta, hogy meg sem billen. S a kutatónak ez a szerszámmal megrakott lélekvesztő valószínű kincses láda.

A tat mellett sajátságos kövek rakása nagyság szerint elrendezve hever; legalján a legnagyobb; némelyike fülszerűen ki van lyukasztva, némelyike árkos; némelyike nem is kő, csak a gyűjtőneve az, mert voltaképen téglából van kiformalva, vagy valami fazekas mondvasinálmánya. Pallókő, mederkő, végkő, böncső, fejkő, horogkövec az ő becsületes nevök s egytől-egyig a fenékhorgon szolgálnak. A ki az ősrégészek ásoványait ismeri, azt e kövek meglepik, mert szakasztott olyanok, mint azok, a melyek a történet előtti korszakból érvedve; rég eltemetett emberi lakok vagy tanyák romjaiból kerülnek elő.

A tat mögött, a lélekvesztő farában, csiriptetőbe szedve s fejemadzaggal ellátva hever a 80—120 szemű fenékhorg; inát, patonyját vagy pekljét halász orsója fonta, vizsgálója sodrotta, horgát magyar kovács kalapálta; tőszomszédja ennek a katka vagy fentő, ágasbogas kereső szerszám, mely azt vallhatja magáról, hogy a legősibb czölöp-

építményesek hasonló szerszámjával egy rangban áll; és hever ottan még a kuttyogató, buttyogató vagy puttyogató is «csikóláb» formára kifaragva; s bár milyen legyen az ő egyszerűsége, a halászfurfangok között mégis ezt illeti meg a legelső hely.

Ez a szerszám rendszeren ott van a lélekvesztőben; a többi alkalmi ú. m. a kuszakecze csontos inával, a hosszukecze farkakövével, a marászaháló, kerítő-, mét-, gyérháló, a szárnyasvarsa, a pícze és a tapogató.

És igaz, még egy! Mikor az a fenekes Szeged néhai várhelyén kiköt s kirakodik halával, odaveti ködmönét a tat mögé s a ködmön estében hangot csal ki a czók-mókból: a «pörgettyű» szólal meg, eszünkbe juttatva a kolomp szava után induló nyáját.

Kuttyogató halász. Tisza.

Hát vajjon mit keres az a kolomp halászember szerszámja közt? Mikor a fenékhorgot elvetette, kikarózza a partra s a hajlékony karó hegyébe köti a kis kolompot vagyis halásznyelven «pörgettyűt»; s mikor a harcsa a horgon rajtavesztett, bizony rángatja az inat, az ín a kárót, a karó a pörgettyűt — a pörgettyű szava pedig a halászt, ki ott hasal a part fűvében, bízva abba, a mit a mai világ koczmagyarsága «önjelzőnek» nevezne.

A horggal járó kishalász a legjobb harcsahalász; — derék harcsát fogni, az neki szenvedélye; s ezért alig is lesi a nyári áradás jelentkezését, hogy a kuttyogatóval vízre szállhasson.

A halászás e módjában rejlik a halászmesterség andalító eleme.

Mikor Tiszán, Dunán a nyári áradat bekövetkezik, indul a harcra s a hány kishalász csak van, az alkonyat a vizen találja; fel van készülve az erős kuttyogató horoggal, a kuttyogatóval, apró keszeggel, kecskebékával s várja az éjszakának bekövetkezését, mert — kivált a szegedi — azt tartja a harcsáról, hogy még a holdvilágot sem szereti, «a sötétség vezeti nagy ézczakán.»

Tehát csak a gönczölszekér meg a fiastyúk szelid fényénél foly a kuttyogatás.

A halász fölhalazza vagy megbékázza kettős horgát s beereszti a víz mélyébe, előveszi a kuttyogatót, talpával megüti a vizet — a csobbanás és a «kuty» elhangzik.

Innen is kuty-kuty — amonnan is, mindenfelől is szól, akár a tűzeshasú béka méla «unk» szólama; s ez oly andalító, mint a kis őszi-tücsök pirregése enyhe őszi éjszakán.

XII. HALEBÉD.

Halászon, úgy a bokorban járó, mint a kishalász is, kizárólag hallal él; otthonról csak kenyeret, hagymát, sót és paprikát viszen, külön hófehérre mosott vászonkendőbe — népiesen «tarisznyábaló» — vagy vászontarisznyába kötve; a többi a halász-szerencse dolga.

Ilyenkor kétféle készítési mód járja: a «halászlé» — sok helyen «halpaprikás — és a nyárson sült hal.

Igen természetes, hogy a bogrács sohasem hiányzik.

Azt hinné valaki, hogy ez nagyon egyszerű dolog: tüzet rakni s vagy megfőzni, vagy megsütni a halat; és avval vége.

Jaj, de a közönséges sütés-főzés és a halász sütése-főzése közt van akkora különbség, mint a reggeli csöndes mise és a fényes nagy mise között: «nem elég ahhoz a tudomány, ész kell ahhoz!»

Legelőször is tudni kell a víz tulajdonságát; azután az alkalmas hálnak az arányát, azután a megtisztítást, azután a darabolást, az egyforma megszijjalást, azután a só mennyiségét, azután a hagymáét, paprikáét — hát még a tűz igazgatását, a sodrást — mert kavarni a viláért sem szabad; s mindennek az azután-osztánnak a legfőbbjét: hogy mikor van készen az a halászlé, — miről lehet ezt megtudni?

A jó halász-szakácsnak parthosszában hire van s a halászlé jóságáért versenyez folyómenti falu, város; mindenik a magáét mondja «világhírűnek.»

«Nagy sor az, tekintetes uram!» mondta nekem nem egy híres halászsakács.

Abban az egyben megegyeznek Tisza-Duna halászhai, hogy a legjobb összeállítás — ha halászléről van szó — ez: sok kecsége, elég ponty és egy kevés harcsa.

De már a többiben roppant eltérők. Az igazi szegedinek olyan

sűrű, piros a leve, mint a legdühösebb bikának a vére s jaj annak a külföldinek, paprikához nem szokott idegennek, a ki csak meg is érinti az ajakát vele: azt hiszi, hogy a pokol örök tüze sütötte meg — ha pedig nyelt belőle, akkor földhöz vágja a köhögés, azután korsószámra önti magába a vizet, hogy azt a purgatóriumot eloltsa.

A balatonmelléki rengeteg hagymát használ, ritkára csinálja a levet s minthogy kecségeje nincs, dévérkeszeget is aprít bele; csak módjával paprikáz.

A Komárom tájáról való a jól megválogatott, sok halra veti a súlyt s körülbelől leginkább találja el a hagymát és paprikát, természetesen ezt is csak «igaz magyar ember szájaize szerint»; mert a leghiresebb komáromi halász még is csak azon mulatott legjobban, hogy «a nimet fújja, fújja — már meg is aludt a zsír s még is csak fújja, mer hát azt hiszi az istenadta, hogy forró, pedig csak paprikás.»

A halászkunyhóban szolgafára akasztják a bográcsot; a szolgafa pedig a kunyhó szelemenjéről lecsüngő lánczhoz van erősítve; a szabadban a part alatt ég a tűz s a bogrács a part oldalába vert dorongon függ.

Mikor már azt gondolja az a szakács, hogy megfőtt, leemel a bográcsot a tűzről s nyomban reálapítja tenyerét a bogrács fenekére: ha állhatja a kéz, akkor készen van; ha nem állhatja, akkor még főzni kell. A komáromi mindig «tálal» s «ez se kicsi dolog ám».

A szépen megszíjjalt s el nem főtt darabokat a tetejébe rendezi el, a mi elfőtt, az alája kerül s utoljára reátölti a levét.

A legszebb az, hogy a szabadban a mikor a szakács «megjelentette» a bokor fejének, hogy tálalva van — mindig a gyepen —, akkor az öreg körül néz s ha magaszőrű ember van közelében, megüzeni az ifjabb legénynyel, hogy «legyen része benne», ha pedig úri ember, akkor az üzenet az, hogy «ha nem vetné meg szegénységünket, szívesen látjuk egy kanál jó halászlére.»

Ez a főzés.

A sütés se kicsiség ám; sokféle annak a módja. Néhol kizárólagosan a nád tüze mellett történik, a melytől a silányabb keszegek sajátos, igen kellemes füstamatot kapnak; — rendszeren «hajában» sütik, t. i. csak kivetik a belét, megmossák, megsózzák, a tűzre hányják s mikor már jól megsült, úgy tisztogatják mint a burgonyát; de

mikor a bokor kitesz magáért, akkor derék pontyot, a dévérkeszeg nagyját süti akként, hogy jó parázs-tűz mellé, álló nyársra — mely néha ágas is — hosszában ketté hasítva tűzi a földbe s megforgatja. És mindig a vendég az. a kinek a legszebbje jut; rendszerint egy kisebb süllő, külön nyárson; ezt a bokor eleje maga szíjjalta, maga sütötte meg s azután avval az igaz magyar jóindulattal és szivességgel nyújtja a vendégnek.

El sem is felejttem teljes világéletemben azt a berettyómenti hal-ebédet, mikor vezető, ajánlás nélkül — csakúgy vaktában — neki mentem a folyómelléknek s messze minden lakott helytől, egy holt ág mellett rátaláltam két földhöz ragadt szegény halászemberre, kik ott kínlódtak a vejsze körül. Kikérdeztem, apróra megnéztem minde-nyüket — ők pedig ott a szűz gyepen megvendégeltek, «mert látjuk, — úgy mond — hogy az úr megbecsüli a halászember dolgát.» Igaz, hogy nem volt annak a lének sava-borsa; de megsaporította s megfűszerezte az a magyaros szivesség, a melyre még ma is oly jól esik reá gondolnom.

XIII. HÁLÓÁLLÍTÁS.

A hálóállítás a halászélet legfontosabb mozzanatai közé tartozik. És minthogy valóban roppant nagy és terhes munkának a koronája, van ünnepies színe, legalább is olyan, mint az aratók bevonulásának, a kukoriczafosztásnak, vagy a befejező fonókának.

Természetes, hogy ez csak az öreghálóra vonatkozik, mert ezt, terjedelme miatt másképen, mint munkafelosztással legyőzni nem lehet.

A tihanyiak itt is elől járnak, mert az inak és húzókötelek kivételével — a melyek rendszeren Veszprém kötélverőitől valók — az a hetven ölnyi hálótest, a zsák, vagy helyesebben káta, kilencz dugásával együtt, a tihanyi férfi- és asszonynépség kezemunkája, még pedig a kender vetésétől a hálóállításig, vagyis az utolsó fonalgig mind.

Az asszony veti, nyüvi, áztatja, tilolja, gerebenezi a kendert s a hosszú téli estéken addig fonogat, míg felgyűlik az a rengeteg fonal, a melyet ilyen háló megemészt.

A mint a fonás halad, a bokor tíz embere se rest; megállapítják a szemnagyságot és azt, hogy hány szem legyen a szélesség; egyformára faragják a börczöt s azután kiki beléfog a maga részébe, megköti a hálónak egy tizedét és egy dugást, vagy annak egy részét. Ezt a munkát kiki a maga házánál végzi el.

A midőn a részek elkészültek, kitűzik az állítás napját; a hely mindig a bokor elejének a háza.

Erre a napra felkészül a bokor asszonya egy jó halebédre; örül a gyermekek raja, mert sokat várhat a szemnek, — de a szájnak valót is.

A mikor a bokor felgyülekezik, már akkoron le van verve az állítófa, a pálhák — gyékények — a kövekkel együttel vannak rendezve; az inak azonképen, mint nem kevésbbé az állítótűk is — nagy hálókötőtűk — jól meghányva fonallal.

Az egészet nagy tanácskozmány előzi meg, mert meg kell határozni: kinek a része melyik szárnyra jön, ennek melyik darabját fogja képezni; a dugások hogyan következnek, ki dolgozik a kátán, ki a szárnyakon, és sok más fontos kérdés. Természetes, hogy a vének nézete dönt, mert azok már sokat állítottak s igen jól tudják, mi teszi a hálót borítóvá.

Azután hozzáfognak jó kedvvel; tréfás szó szárnyal erre-amarra; betekint a szomszédság, a bokorbeliek családja; vígan költik el az ebédet s amikor az állítás készen van, következik az áldomás minden kicsapongás nélkül.

A komáromiaknál nagy sor az ín ólmozása; mert itt már nem élnek hálókővel, hanem ólomkarikával. A kellő formába öntött karikaanyagot az ügyes halász az ólmozó kalapácsnak két ütésével veri rá az ínra, úgy hogy szilárdan áll. Ez biztos kezet, nagy gyakorlatot kíván s a míg az ifjabb halász ezt megszerzi, nagy pénzt fordít birságra, mert a két ütésen felül szükséges minden egyes ütésért, melynek a neve «viczeütés», egy pint bor a birság.

Föltehető, hogy régiebb időkben hálóállításkor termett a halásznóta, tréfás vers, köszöntő, mert halebéddelel járt, s a birság-bor jó kedvet csinált. Ám a halászat fénykora lejárt, a munka megnehezült; vele az élet is s mind a kettő elnyomta azt a kedvet, a melyből a népszellem gyöngyei fakadnak.

XIV. SZÉKELY HALÁSZOK.

Két képpel.

Ha Európa nyugoti műveltsége hatalmas pőröly, Magyarország pedig a művelődés ékje, melyet az a pőröly az elmaradt Kelet népei közé üt és tuszkol, akkor a székelység az éknek aczélos éle, melynek szívósságától függ, hogy meg ne csorbúljon s vele és általa a művelődés hódító áramlata csorbát ne szenvedjen.

Elhelyezkedett a székely, részben a magyar elhelyezkedési törvény ellenében is, erdőborította bérczek szűk, köves völgyébe. Mondják, hogy a honfoglaló magyarság a székelyt már mai telepein találta; lehet hún, lehet avar maradvány, mely gátat talált üldöztetésének, megvonúlt; — az eldöntés nem e könyv tiszte; de az bizonyos, hogy a magyarsággal eredetileg egy tőből fakadt s még bizonyosabb, hogy nélküle — többek között — a halászat műnyelvét kifejteni nem lehetne, mert egyedül a székely lakik pisztrángos, pérhalas vizek mentén, egyedül ő halászsza a nemes halat ősi magyar mód szerint s így egyedül ő az, a ki a pisztrángos, pérhalas vízből fakadó magyar mesterszóval él.

A magyarság lassú folyásu, harcás, pontyos, kecségés, süllős vizek partján, tóságok körül lakik s csak az ezeknek megfelelő mesterszavakkal él; a magyar felföld pisztrángos vízmellékét tótság, német-ség lepi el; a magyarság csak a széleket éri, s ott mesterszava ingatag vagy idegen ízű; — így is úgy is hasznavehetetlen.

Hogy hol kezdődik az igazi székely halászat, azt legjobban mondja az a tréfásan-csípős közmondás, mely Székely-Keresztúr körül közszájon forog s így hangzik:

«Bögözön felül a harcsa és a mágnás meg nem él.» Ez a Bögöz egy kis székely falu; azon túl a Küküllő vize kicsiny, a föld sovány — — — —

A vizek a tisztaságtól megcsillámlanak; sietnek, esnek. A hol sietnek, megcsördülnek a meder kövén — ez a «suga» — súa a patak vize! A hol esnek, ott vájnak — ez a «göbe» — «gübü» vagy «göbö», melynek sekélyedő szélén lengő hullámot vetnek a vizek — ez a víz «lengje».

Itt vág a pisztráng a «harogra», itt villan a pérhal ezüstös oldala, nyüzsög az apróka, fürge «cselle», siklik kő alól kő alá a vastagfejű «botos kölönte», kapkod a légy után a «lögga», kigyózik az «ingola», míg a kevés tavas helyen megél a «kándró», a «géb» s ismét a patak csöndesebb folyású, iszaposabb helyén a «sármászó szaka».

És itt mesterkedik azután a szemes «góbé» az ő «tollas harogjával», a melylyel csúffá teszi az ángolt «mesterséges legyeire» épített egész tudományával együtt.

Őszi éjszakán fölkeresi a patakot, kezében a szigony, hátán a «világló», vagy tarisznyájában a «tidó»; meggyújtja az egyiket, mely vékonyra hasgatott fenyőfából, vagy a másikat, mely a nyirfa zsiros kérgéből való, bevilágít a patakba, hol a pisztráng ívik s biztos szemmel, biztos kézzel az a szigony épen nyakszirten éri a nemes halat.

A hol a Küküllő kiszélesedik s lassúbb, mélyebb a vize is, ott a székely, kivált «csigolyás» és «padmalyos» helyeken, beveti a «rokolyahálót», mely távol keletnek ősrégi hálószerzáma s alkalmasint a könyvek könyvének «amphiblestron»-ja, bizonyos pedig róla, hogy a Kaszpi tengert halászó persák és tatárok kezén ma is található.*

A hol a folyás összeszorúl, ott leginkább a «böcsőháló» járja.

A «harog» ideje lejár s a szigonyé még nem érkezett meg; ilyenkor két góbé szövetségre lép s eljár «gübülni», azaz: a gübüből a gübülő rúddal a halat a «farsákhálóba» — mely itt-ott «ráncziháló» nevet is visel — kergetni. A hálós elállja a «gübő» vagy «göbe» kifolyását, a rudas meghajtja a «göbét» úgy, hogy a «gübülő rúddal» a kövek közé és alá szurkál.

A «súgán» vagy «súgón» végig járhatja a tükrös «vezető» vagy

* Lásd a történelmi részt és a «Pöndörös»-t. BENECKE leírásából következtetve, keleti és nyugoti Poroszországban is megvan.

«marázsahálót»; a hol pedig az összefutót vagy «kétköz»-t alkalmazza, «kerítőszigonynyal» dolgozik s előveszi az «örökkel» felszerelt «leshálót» is.

E kis, futó leírás mesterszavai talán eléggé bizonyítják, hogy itt valóban magyar halászattal s ügyes halászó néppel van dolgunk.

De igazság szerint meg kell említeni azt is, hogy a székelység nemcsak ügyes, hanem irtó halász is. Nem rossz indulatból, nem tudatosan, hanem régi, rossz szokás révén — bizony irtó és kegyetlen ő!

A «czége», a «duga», a «méregfű», az oltatlan mész a hal irtásnak szokásos s általánosan elterjedett módjai; irtók és kegyetlenek azért, mert a hal apraja-nagyja beléjük pusztúl. Alkalmazásuk a maga helyén pontosan meg van írva.

Most forduljunk képünkhöz, mely a «világló»-val űzött éjjeli pisztránghalászatot ábrázolja vadregényes, sziklás fenyves tájon, melyben Csik-Gyergyó havasvilága oly igen gazdag.

A világlóval való pisztránghalászatnak egyik főhelye a Gyergyóban van; oly vidék ez, mely világrészünk vadregényes tájai között az igazi «hamupipőke».

Igen, hamupipőke ez a táj! Rónája — igaz — csak egy kis medence, telve falvakkal, városokkal, melyeket a szemnek egy pillantása mind meglát: de ez a kis medence úgy fekszik hegyalkotta környékén, mint a pacsirtamadár meleg fészke a búzakalászkok árnyékában. Igaz, hogy hegysége nem nyúlik fel az örök hó szintájáig: de csúcsainak vonalzata a légyságot és merészséget párosítja; szakadécai föltárják az anyaföld méhét az alsó Júra színéig s a szorosokon át vágató, bukó, majd csörgedező, sűgő, majd dübörgő patakba letekint az Ammón csiga, a Terebratula kagyló: rég letűnt korszakok megkövesedett emlékei — oly régi korszakoké, a melyekre emberi időszámítás nem is alkalmazható.

Az Öcsémtető, Tarkő, Egyeskö, Nagy-Hagymás, Csofronka és Vöröskő a mészsiklák legszebbjei közé tartoznak; mintha a hegység agyari, őrlőfogai volnának, csúcsaik, sorozataik úgy emelkednek ki a fenyves — részben már gyalogfenyő — öve fölé; e sziklafalazatok párkányain a havasi tájak igazi gyopárja nyitogatja fehér, bolyhos csillagvirágát, míg fenn a magasban — sokszor az alantjáró felhő fölé emel-

kedve — a levegőég legmerészebb szárnyas rablója, a szakálás saskeselyű kering.

A fenyvet termő övben fölszáll a mogyorószajkó a fenyő legcsúcsára — mintha ülőhelye merészségével gúnyt kiáltana a fenyő tövén kaparászó «magyaró-tyúkra» s az ágazat sűrűjében bujkáló hegyes-bóbitájú havasi zinegére.

A hol a sziklafalazat a legmeredekebb, sőt áthajló, ott kúszik rajta félig nyitott szárnynyal a hajnalmadár — a szárnytakaró tollak piros színéről így nevezve; finom, hosszú, könnyedén lefelé hajló csőrével az ősszikla minden repedését fürkészve, mindig fölfelé törekszik s tetőt érve, könnyedén lebegő kanyarodással a szikla alján terem, hogy a kúszást újra kezdhesse.

A tisztáson serczeg-perczeg a havasi sáskavilág sokasága, közte a Pezotettix, mely a havasok legmagasabb csúcsain is otthon érzi magát. S ha a vihar rést tört az erdőségbe, a korhadó szalak mentén a verőfény rásüt a beri vipera karikába szedett, tarka testére.

Az érintetlen rengetegben még maig is nesztelen, ovatos léptekkel jár a hiúz, czammog a «toportyán féreg» málnásról málnásra. — A művelődés elől futó dúvadak maradványai ezek; méltó társuk, a hatalmas bölény, utolsó erdélyi ivadéka is e tájakon számolt be bőrével.

Mikor nyárszakán az ég háborog, a fürgeteg hirnöke, a köd kavargva vonul csúcsról csúcsra, nyomában jár a terhes felhő, melynek méhéből villámra villám cikázik, dörgésre dörgés következik, kiszólítva a Csalhó, a Kelemenhavas távol viszhangját s mintegy neki-dühödve, valahányszor a Taszópatak csodálatos kőmedre fölött vonul el. E köves völgyben szerte hevernek a szarukő hatalmas tömbjei, melyekről visszapattan a legjobb aczély pőröly — oly kemények — s a melyek mintegy harcba vonják a villámot. A mikor az ég megzendül, a völgyből megfutamodik minden élőlény, a mely csak teheti; tudata, ösztöne hajtja, mert a villám a fekete köveken adja ki a mérgét.

Erdély tűzhányó korszaka, mely a Hargita heglánczát teremtette, itt, e tájon ostromolta utoljára a földkérgét s ez az ostrom oly hatalmas volt, hogy összevissza törte, szakította a már megülepedett hegységet.

Igy készül az igazi vadregényes táj.

SZÉKELY SZIGONYOSOK.
Békás-szoros.

A sziklavilág e valóságos rengetegéből, kivált a keletfelé kitörő vizek a legvadabb sziklaszorosokon át vájják medröket; sziklatömbökön, párkányokon, bedöntött fák korhadó testén ezerszeresen megtörve, messze kell haladniok, míg a Békásszorosból kiérve, folyásuk valamiképen megnyugszik.

Ezeknek a vizeknek halászgyöngye a Gyilkostó, keletkezésének, kifolyásának egész csodarendszerével együtt.

E század második évtizedében a Békáspatak, mely a Maros-Olt vízválasztóján a Belkény nyereg táján ered s az Olt rendszeréhez tartozik, még mint patak csörtetett a Gyilkoskő és Suchard aljáig, hol az Entrekje (kövek köze) sziklaszoros tévesztőjén át folytatta útját; de ez időtáiban a hegyoldal megmozdult s nagy zuhanással betemette a patak útját.

A Békáspataknak föl kellett venni a harcztot az óriási akadályal; — föl is vette s fölségesen győzött.

A forrás szünet nélkül, folyton küldte le a vizeket mindaddig, a míg tová nem dagadtak s végre meghágták azt az akadályt; ekkor átbuktak rajta, hogy a Békásszoros útvesztőin tovább nyargalhasanak.

És ez az új tó víztömegével a hegyoldal alsó lejtőjének erdejét is elnyelte. A fenyvek éveken át küzködtek a szokatlan, természetök ellenére való új állapottal, azután meghaltak; — a tűk leperegtek, leáztak; a vízből kiálló csúcsokról levált a kéreg s a tó csapkodó hulláma, eső, vihar és verőfény elvégezték a fehérítést; — e kifehéřített fenyőcsúcsok, ágak úgy emelkednek ki a tó sötétzöld színéből, mint valami panaszos csontvázak; — mintha keseregve nyujtanák karjaikat az ég felé, mely kegyetlen sorsra kárhoztatta őket.

A tavasz, az ősz vonuló madárseregei, a hegységen való átkeltőkben megörülhettek az új alkalomnak; a vadruczák le is csaptak pihenőre; nádas helyről jöve, tollaik között elhozták a nád magvát, itt felejtették s a tó megkapta nádkoszorúját.

De megváltozott a víz élete is; kivált halak dolgában. A patak üldözött, fürge pisztrángja, mely a göbék lengjében alig arasznyira nőhetett, bevette magát a tóba, a hol se szigony, se háló nem érhetette el s a hol a rovarseregek fejlődése nagyot gyarapodott; néhány év mulva már két kilogrammos derék- vagy fajhal vágott

mindenféle lény felé, mely halélelemnek bevált; késő ősszel, ívás idején, az alsó Békás pisztrángjai a tavon át vették útjokat a lakodalmos hely felé s igaz pisztrángmódra szökve hágtak esésről esésre, míg a kellő helyre jutottak. A kikelt ifjú ivadék a tó szélein, hinárosaiban jó tanyára akadt.

A pisztráng felszaporodott s a székely furfangos, leleményes esze utána járt; törte magát, míg czélt ért: beállította a patak beszakadásánál a marázshálót, az egyetlen halászszerszámot, mely ott alkalmazható volt; kikötötte a kiaszott ágra a megférgelt horgot; ívás idején pedig megküzdött a Békaszoros száz bajával, mely éjnek évadján ezerszeresen az.

Képünk a Békaszorosba vezeti az olvasót.

Az egyik góbé meggyújtotta a világlót s kőről-kőre hágva azon van, hogy társának jól világítson; a másik azon csizmásan meglábolja a vizet, a szigonyt sujtásra készen tartja.

Az éj koromsötétjében, mely a mélységes szorosban mintegy megvan sűrűsödve s a melyet a fenyőerdő komorsága is növel, a világlóval való halászat a legsajátságosabb képek közé tartozik s azt, a ki a valódi vadregényes jeleneteknek barátja, teljesen ki is elégíti.

A világló fénye, mint valami nagy fénybogár kalandozik a csörtető, zúgó patak fölött; fényköre csak olyan, mint a hold udvara, hiába birkózik a szoros falaival, fenyveivel: nem bírja meghágni, bevilágítani. Majd alantosan lobog, majd fölemelkedik, majd el-eltűnik egy-egy kiugró sarok mögött, majd előbukkan s a midőn fénye az elszenesedés miatt megfogy, a góbé odavágja sziklához, törzshöz; az égő üszök, ezernyi szikra szerteröpül, mintha az égbolton fénylő, pislogó fiastyúkot valamely óriás szétrebbentette volna.

S ha holdvilágos az éj, a fény játéka leírhatatlanul szép látomány.

A hold szelíd fénye végig rezeget a tó tükrén, megvilágítja az oltárszerű Gyilkoskővet; az erdő föle tündéries, halavány fényben fürdik, mely minden vonalat meglágyít, elenyésztet; belopózik a fény a sziklaközbe is s míg egyik oldalát beragyogja, a másik a legtökéletesebb éjbe borúl; a hová pedig a hold sugara még sohasem, vagy csak pillanatokra tekintett be, ott járja boszorkánytánczát a szigonyos székely világlója, tidója — — —.

A szigony egyáltalában kedvelt szerszáma a székely halásznak s a

horoggal egyetemben, leginkább kielégíti halászösztönét, mert a székely barátja a sportszerű izgalomnak.

A kerítőszigony télszakán a malomzúgókban járja. Mire a zúgó jól megkérgesedett, a malomkerék hosszú, hegyes, fénylő és megcsendülő jégcsapok közt forog, a székely előkeresi szigonyát. Szakáit jól kihegyezi s első dolga, hogy örökös társával, a fejszével, derék léket vágjon a zúgó jegébe; azután nekiáll s tisztára söpri a jég színét, hogy átlátszó legyen. Mire ez megvan, a lék tájára zekét terít a jégre, egy másik zekét pedig úgy ráhúz a fejére, hogy tubust alkosson; ekkor lehasal a lék szélére s letekint a mélybe. Jól tudja, hogy a ki a víz fenekére akar látni, tartsa távol az oldalról beözönlő világosságot; ezért van az a zeke azon a kemény székely búbon.

Az a zeke pedig, a mely a jégre van dobva, a hal életmódjáról szóló ismeret rendkívüli finomságára vall. Arra van építve, hogy a hal ismeri a víz táját, a hol él és épen azért minden új, szokatlan jelenségre figyel: megáll s csak azután menekül, ha előbb nem «térítgeti» — székelyesen fejezve ki a kerülgetést — azt az újságot. A hálnak föltűnik a jégre vetett zeke árnyéka is, megáll s épen ez az ő veszte: ekkor éri nyakszirten a lesekedő góbé kerítőszigonya.

Vessünk most másfelé is egy pillantást.

Az Olt két síkszerű medenczén halad; tekeregve, csavarogva, mintha meg akarná gyűjteni erejét a Rákosszoroson való áttörtetésre.

Barót táján már a harcsa a főhal s a kasza fokából kovácsolt nagy, füles harcsahorog, keszeggel fölhalazva a főszerszám, mely mellett roppant terjedelmű rokolyahálók vannak használatban.

És minthogy a Székelyföldnek nincsen kiállóbb köve, föltünőbb orma, mélyedése, a melyhez a nép élénk képzelődése mondát ne fűzött volna, a Rákosszorosnak is megvan a maga halászmondája.

Ott, a hol a Rákos szorosaiban a Függekő orma meredez égfelé, az Olt folyása meglassúl; a víz nagy kanyarulatban forog s e nagy kanyargás egyes sodrain keletkeznek azok az apró, gyorsforgású tölcserék, a melyek a hab foszlányát, a víz színén úszó levelet elnyelik. A folyó ezen a helyen, mint mondani szoktuk, feneketlen mélységű. Itt valamikor, a midőn a tengerszerű tavak vize kiszakadt, nagy zuhatagok lehettek, a melyek mély üreget vájtak.

Az Olt harcsahalásza azt regéli háza tűzhelyénél, vagy a vele tanyázó társainak, hogy itt él a halak királya, a koronás harcsa, melynek feje úgy ragyog, mint a távol kelet gyémántja, s a mely akkora hal, hogy bekapja az embert, mint a legyet.

Az bizonyos, hogy abban az örvényben java harcsák élnek, és ha megtörténik, hogy egy ilyen mázsás rabló alkonyat táján ráveti magát valamely pipáló keszegre s a lökés hevében feje kikerül a víz színe fölé, az esti nap sugara elpattan a síma, nyálkás, vizes fejről, melynek tükrözése ilyenkor lehet gyémántszerű is.

A Maros halászata leáldozott. A régi magyar tokhalászoknak híre veszni kezd, s Mihálczfalván oláhember veti a hálót. — — A Bethlen-tanoda táján «tyiszága» a keszeg neve annak a magyarnak a szájában, ki nyomorúlt, ronda kétköz-hálóval túrja a holtágak iszapját, pár czompóért, hitvány csukáért — tőszomszédjában azoknak a helyeknek, a hol hajdanában erdélyi főurak szakácmesterei harmincz fajhoz tartozó magyar halat száz és nyolczvankilenczféle módon készítettek el s táltak az uraság asztalára

A pisztrángos-pérhalas vizek nemes hala hihetetlen módon megfogatkozott; — konyhán, gazdaságban a hal semmi.

A hullámos Mezőségen, melyet mintha külön is a magyarságnak szánt volna a természet, fényesnevű ősök elszegényedett sarjai vágatnak nagyritkán asztalléket, kivonó léket az elhinárosodott hajdani piscinák jegébe; cigány feji ki a rothadó öreg háló kijáró kötelét; és úgy, a mint az idő, vele és benne a közömbösség halad, a magyar-ember helyére, termőföldön, tó vizén, jég hátán megtelepedik az oláh, ott rossz ekéjével, itt nádvejszékével, télen, jég hátán a pergő horoggal kísértgeti a «jó szerencsét».

Mikor Hódos és Szarvastó táján a halmokat a hó elborítja s a hirhedt székely «nemere», az adriai «bóra» iker testvérének dermedtő fuvataga végig söpör a Mezőség halomvilágán: a tavak hatalmas jégkérget öltének.

Trajanus császár állítólagos ivadéka ilyenkor előkeresi a mestergerendáról az ő drótból alkotott csukahorgait, melyek, egész szerkezetök szerint, minden emberi történetet messze megelőző korszakokba — a czölöpépítményekébe — vágunk vissza, rézpatonyt csavar rájuk s megmadzagolja; ezután fejére nyomja bozontos báránybőr

süvegét, hátára veszi a báránybőr bundát; bal kezében egy sajtár, jobbájában a fejsze és a szák; így indul a tó síma jegére, hogy az alkalmas helyet kiszemelje.

Mikor már a helyben megállapodott, leveti a bundát, leteszi a sajtárt meg a szákot s nagy lomhán a nádas szélek felé indul; ott nádat vág s hordja a bunda tájára; azután fűzek tájára megy, a hol villás ágakat és sugár vesszőket vág; azután átczammog a gyékényesbe s abból is szerez egy jókora nyalábot.

Mindezeket a bunda tájára hordja. A nádból almot készít; előveszi a fejszét s az alom körül körben lékeket vág. Mire ez megvan, előveszi a villás ágacskákat s minden lék mellé kettőt-kettőt befagyaszt a bicsakkal vájt lyukba; ekkor vizatér az alomhoz, megtelepedik, a sugárvesszőkre hengerszerűen rákötözi a gyékényt s erre reátekeri a madzagot, vagyis a horog inát, melynek egyik vége a hengerhez van kötve, a másik szabadon lóg.

Az előbbre valókkal idáig haladva, fölveszi a sajtárt, vállára kapja a szákot s elballag a vejszéhez, a melyben ősz óta száz meg száz apró küszhal szorong, nyüzsög nagy boldogtalanságában, mindig eltévesztve a rést, a melyen menekülhetne. Oláhunk a szák hajtványával betöri a vékony jégkérget; egy merítésre száz apróka hal viczkándozik a szákban; a kis boldogtalánokat bedönti a sajtárba, melyet előbb egy kicsit megmerített.

Erre ismét az alomhoz tér vissza; előveszi horgait; a rézpatonyt jobb keze mutató- és hüvelykujja fogja, balkezevel pedig kimarkol a sajtárból egy kis halat, bedöfi hugygyójába a patonyt s végig nyársal a szegény küsz testén, míg a patony a hal száján ütődik ki; erre ráköti a patonyt a szabadon lógó zsinegre, odamegy a lékhez, ráhelyezi a gyékényhengert az ágas fácskákra s beereszti a felfűzött küszt a lékbe; mikor valamennyi lékkel készen van, előkeresi kurtaszárú agyagpipáját, megpiszkálja egy vékony nádvéggel, kiveri bagóját a tenyerére, elvegyíti egy kis friss kapadohánnyal, a melyet a kukoricza rengetegében titkon termesztett, keményre tölti a pipát s ekkor érkezett a művelet sorozatának utolsóelőtti mozzanata, mely a következő: léket is vágott, fácskát is befagyasztott, vízben is járt a keze, drótot is fogott — hát kemény kérgét átjárta a hideg, már pedig a mi most következne, ahhoz a meggémberedett ujj nem alkalmas; az oláh

ezért szétveti a lábát, derekában előre hajlik, azután csapdossa karját-kezét a hóna alá; a jobbot balra, a balt jobbra s folytatja mindaddig, a míg csak meg nem érzi, hogy az ujjakból meghátrált vér újra kering bennök, hogy a meleg beállott.

Csak ekkor szedi elő a kis, korczrajáró bőrzacskót, a melyben aczél, kova, tapló szendereg; — csihol — hadonászik — csihol addig addig, míg a szikra fogott, s a tapló kékes füstje felszáll; ráteszi a taplót a kemény dohánytöltésre, leszorítja a kupakkal s mire igen határozott módon alkalmazta az ősz nemzetségi, több érdekes nemzetiségnél is közdivatban levő zsebkendőt, végre magára kanyarítja a bundát, leül az alomra s a legtökéletesebb lelkinyugalommal várja a jó szerencsét.

Képünk ezt a pillanatot ábrázolja.

A fölnyársalt szegény küszhalak azalatt a jég alatt járnak a halálos vergődést; mozdulataik mind lassúbbakká válnak; némelyik, melynek az a kegyetlen patony épen szívét járta át, már ki is szenvedett. — — Ekkor, mint az elhajított gerely, odavág a csuka az egyik küszhöz, bekapja széles szájába gereblye-fogai közé — nyeli, lenyeli s még azontúl is nyeli; erre is ránt, arra is ránt s ilyenkor a rézpatony megrecseg fogsorain; — és abban a buta csukaagyban fölébred a veszedelem tudata — megiramodik; természetes, hogy húzza a horog inát s minthogy ez a gyékényhengerre van rátekerve, a henger forogni kezd.

Oláhunk kívárta a jó szerencsét. — — —

Hej, de nagyot hanyatlott az erdélyi magyarság halászata azóta, a hogy nemes GALGÓCZI ISTVÁN uram megírta a Barcsaiak szakácskönyvét!

XV. A CZIGÁNYHALÁSZ.

Fáraó népe — a néprajz e nagy titka — nem hiányzik a vizek mellékén sem. Nyirettyűjével — színaranyért — bámulatba ejti világ-
városok művelt közönségét; üstfoltozással megszolgálja — egy kis
avaskáért — a falusi embert; jövendőt mond kártyából, a kéz vonal-
zatából; fogat húz, kuruzsol; de bármihez fogjon is, ügyeskedik benne.
Ügyes a művészetig, élelmes a csalásig. Semmihez sem köti magát;
se valláshoz, se társadalomhoz. Neki csak egy hűsége s egy barát-
sága van: hű az anyatermészethez, barátságot tart a szegénységgel;
ezért éri be mindennel, otthon van mindenütt.

Leginkább ő tudja a helyét annak az ingnek, a melyet, a keleti
rege szerint, a halálosan beteg királynak orvosai ajánlottak, t. i. a
boldog ember ingének. Azt mondja a rege, hogy a midőn a király
szolgái sok keresés után találtak egy embert, a ki boldognak vallotta
magát s kincset ígértek ingéért, hogy a beteg király meggyógyúlhas-
son, az a boldog ember bevallotta, hogy nincsen inge. — Épen az
az ő boldogsága; — nem vehet el tőle senki semmit — —

Nincsen az a vidra, a mely túltenne a cigányon a halászás —
sokszor «halszerzés» — dolgában; mert hát az a hal mintha csak a
czigány számára volna teremtvé. Nem kell ahhoz se nagy tűz, se cse-
rúp, se semmi; egy csipetnyi só, egy maroknyi nádszál tüze, egy
fanyárs és percz alatt kész a jó falat.

Szemügyre veszi a halászember csapását, járását-kelését, vejsze-
helyét, varsáját; kilesi a búbot, a melyet a nádon köt, hogy a csuka-
horog helyét biztosan felismerje — s ekkor külön csapást csinál a
nádason át; nem egyenesbe nyilik az, hanem rézsut, keskenyen, akár
egy macskajáró; nyilását betűzdelt nádszálakkal takargatja el, oly
ügyesen, hogy a bakjából való, kitanúlt halász sem veszi észre. És
ekkor rájár a biztos prédára: nem fogja, hanem «szerzi» a halat a

halászember szerszámjából. Addig űzi, míg egyszer csak rajtaveszt s bekövetkezik a halásztélet napja; hát «eligazítják», ő meg kiállja, hogy nyomban más furfangon járjon az a cigányesze.

A miben a cigány remekel, az a horgászat, mert ennek főfeltétele senkinél sincsen meg annyira, mint épen nála: éhezik a halra és mindig ráér — soha sincsen sürgetős dolga.

Előkeríti az úton talált vásott patkószeget s olyan horgot kalapál belőle, a milyen épen kell; pedzövé teszi a kövön, azután kapar hozzá horogra való csalit: gilisztát, lótetűt, csimazt; berakja ezt keserű lapúba, tutajnak akad egy kis kukoriczakóró, vagy egy ujnyi gyékény — szóval nyújtja neki az anyatermészet minden czókmókját. Ekkor kiszemeli magának a partrészt, a hol egy kis forgó van s a mely megvédi a nap tüzelésétől, vagy legnagyobb ellenségétől — a széltől is; azután addig veteti azt a horgot, a mig a zsinór-hal készen van.

Minden szerencsét avval a valóságos cigányvigyorgással fogad, a mikor hófehér foga kicsillan s hunyorgató szeme olyan fényt vet, mint a jókedvű Szent János-bogár.

Oly vidéken, a hől kevés a víz, silány a hal, elannyira, hogy a halászhoz gazdaember nem akad, ott egyedül a cigány űzi a mesterséget; nem köti a dolgát nagy halhoz, mert tudja, hogy a kisujnyi is megtölti a csuprot, ha elég van; és tudja azt is, hogy ha valami rossz pléhdarabon ropogósra piritja, megeheti szárnyastúl, szálkástúl.

Oly vidékeken, a hol nagy a tóság, a rendes halász mellett ő is elfér az ő cigány czégéjével; ilyen helyen leginkább a kárászra és a czompóra — a nép szava szerint «cigányhalra» — jár, azért, mert ennek kevés a becsülete, de annál keményebb az élete, t. i. csak nedvesen tartva is, napokig élél. Evvel azután végig házalja a falut s az «eleven hálnak» cigánykézből is akad vevője.

De megbirkózik ő a tél viszontagságaival is. Ő is tudja, hogy a hal nem lehet el levegő nélkül, hogy seregesen tódul a lékhez s hogy ki lehet azt onnan kapni. Léket vág tehát — nem egyszer a kőkorszakbeli ember módja szerint, t. i. hegyes kővel — azután egy kis szalmát, töreket kerít, a melyet a lék mellé szór, hogy lekuczoroghasson s lábát valahogyan melegíthesse. Azután lesésre fogja a dolgot, készen tartva a fakanalat. Mikor az apró hal felgyülekezik s «pipálni kezd», azaz annyira fenjár, hogy orra megüti a víz színét, akkor hirte-

CSUKÁZÓ OLAH.
Mezőség.

226^a

len alája kanalaz s kiveti a jégre; ekkor megnyerte a dolgát, mert az apró halat horogra húzza, beereszti a jég alá: így fogja meg a csukát.

A cigányról ekkor csakugyan elmondható, hogy a jég hátán is megél.

Különösen pedig bizonyos, hogy egész halászatával ő áll legközelebb rég letűnt korszakokhoz; mert neki a vadrózsa horgas tüskéje, a kökényé, a galagonyáé is «horog»; mester a természet adományainak alkalmazásában s csakúgy vigyorg, mikor az úri halász cifra szerszámjával nem boldogul; igen, mert a cigány igen jól tudja, hogy a hal azon a szerszámon veszt rajta legbiztosabban, a mely legkevésbé föltűnő; hogy a legjobb súlyozó a patak köve, a legjobb tutaj a száraz ág vagy gyékény.

Ezért van az, hogy valahányszor halászik, biztosan «bekezesgel».

Nincs eredetibb kép, mint az, mikor a dádé lekuczorog a parton, kiveti a horgát, egy sereg boglyas rajkó pedig rátűzi bogár szemét a víz színén úszó pedzőre; — a pedző megrándul, a dádé kiveti a halat s az a szurtos had reá rohan, azután fűzfa ihanyra vetve, bebocsátja a halat a vízbe. — Csupa vigyorgó arcz, csupa cigánygyönyörűség.

XVI. AZ ORVHALÁSZ.

Ha a cigány a halászat mesterségében a vidrára emlékeztet, hasonlatot keresve az orvhalász számára, csak a nyest juthat eszünkbe s a mekkora a rokonság a cigány és orvhalász közt, akkora a nyesté a vidrához is; ez a hasonlat a találóbbak közé tartozik.

A nyest nappal nem mozdul ki odvából; alszik, tehát ilyenkor ártatlan; de a mint a nap leáldozott s az első csillag felragyog az ég boltozatán, a nyest ébren van, rabolni, fojtogatni indul. Az a hosszú test hajlékony és rugalmas, befér a résen is; a láb nesztelenül lép, biztosan megtapad a legkeskenyebb ágon is; az orr finom, a szem biztos, a fog rettenetes; az a nyestagy pedig tele van kegyetlenséggel, az öldöklés féktelen ösztönével. Nem annyit öl, a mennyit megemészthet, hanem mindent megöl, a mit megölhet.

Szakasztott ilyen az orvhalász is.

Napközben a faluban «csöndes, jóra való állampolgár»; nem vét a légynek sem; de a mint az esti csillag kiragyog, elindul «szét-nézni».

Nincs a partnak az a düledéke, padmalya, bokra, röge, a melyet nem ismerne; nincsen a nádasnak az a csapása, rigyája, tükre, hinárosa, zombékja, a melyre — mint mondani szoktuk — bekötött szemmel rá ne találna. Minden halászembernek tudja a helyeit, legapróbb szokását, eljárásának minden csinját-binját s ehhez alkalmazza a magáét.

A régi czéhszabályok értelmében «feljárja a törököt», azaz végig járja a varsákat, vejszéket, a kikötött horgokat, egy órával, egy féllel előbb, mint a hogyan a tulajdonos feljárni szokta; ki- s leszedi a préda-javát, azután azt teszi, a mire a nyest képtelen, t. i. azonmód visszahelyezi a szerszámot, hogy a halász azt higye, hogy nem volt «szerencse».

A bámulatos az, hogy a halász időjártával mégis észreveszi, hogy a szerszámját «feljárják»; mert bámulatos az a halászszem és — nem mondhatom másképpen — az a halászszimat. Már a mint a varsát kiemeli, a hogy az könnyebben vagy nehezebben mozdúl, tudja, hogy nem így szúrta le a karót, tehát valaki itt járt, kihúzta és újra letűzte; vagy a hogy a csapás hinárja szét van tolvá, abból tudja meg, hogy valaki járt erre, mert egy éjen át a hinárnak máskép kellene elrendezkednie; száz és ezer jele van, a mely fölött a nem halász szeme vakon elsiklik, a melyről ő bizton fölismeri, hogy valaki feljárta a szerszámját.

Mihelyt ebben bizonyos, felveszi a harczot, mely azután istenigazában harcz. Gyanuja mindig van s ezen a nyomon indul el az asszony, hogy kilesse: ki mit eszik, ki mit árúl. Maga a halász is lesre fogja a dolgot s nincsen a világnak az a két rókája, a mely versenyre kelve, túltegyen a lesbeálló halászon s a «feljáróján».

És ha rajtavesztett a haltolvaj, meg van annak keserítve az egész élete.

Mert ne gondolja ám senki sem, hogy a halász elveri rajta a port, vagy «törvénybe idézi». Nem az! Csak arról gondoskodik, hogy a rajtakapást eltagadni ne lehessen s ekkor magától kezdődik a magyar népet jellemző megtorlás, a melyhez képest az ángolszász «lynch», vagy a m. kir. statárium csupa játék, mert ez a kettő kurtán végez, holott az a magyar megtorlás *éltfogytig* tart.

Bemegy az a boldogtalan a falu korcsmájába s rendel egy ital bort; hát mindjárt akad valaki, a ki roppant ártatlan arczzal oda mondja: úgy-e kigyelmed is azt tartja, hogy átkozott a hal a harmadik vízben?

Mikor a falu embere felgyülekezik a templom körül, hogy meghallgassa a kisbíró hirdetését, no meg aztán szót váltson mindenféle közérdekben, a legrangosabb gazda nagy komolyan odaszól:

— Hallotta e kigyelmed a rappi hóhér dolgát?

— Nem én!

— Hát úgy volt az, hogy Rappon egy ember sügérhalat evett, aztán egy szálla úgy akadt a torkán, hogy belefúlt.

Hát még az asszonynépség! Jaj a haltolvaj feleségének!

Igazán rettenetes virtuozitást tud kifejteni a magyar nép az ilyen

vonatkozásokban ; ezer tűszúrás éri azt, a ki rajtavesztett s legtöbbször nincs annak többé maradása.

Ez az orvhalásznak egyik alakja, a tulajdonképeni haltolvaj.

A másik az irtó halász.

Ennek minden mód jó, a melylyel a halat csak valahogyan megkerítheti ; minél kegyetlenebb az eljárás, annál jobban gyönyörködik az eredményben ; — feldicsekszik, hogy nem maradt utána egy hitvány keszeg sem.

Kora tavasszal kiönt a folyó s a csuka ívni készül, barangol a sekély vízben. Ha ilyenkor fagyra fordul az idő, emberünk kemény dorongot ragad a kezébe s kiszáll a ropogó jégre, melyrendesen átlátszó.

Pontosan tudja, hol kell keresni a halat. A hal megszorúlva levegős víz dolgában, a jégkéreg alatt azokat a helyeket keresi föl, a hol a levegő buborékot vetett s itt pipál a hogy tud.

A dorongos biztosan halad, mert csizmája alá rongyot kötött, s a mint a buborékot észreveszi, meglátja a halat is ; ekkor két kézre fogja a dorongot s a hal helyére akkorát üt, a mekkorát csak bír : a hal elkábúl s veszve van.

Ezt a csukadorongolást vastag, átlátszó jégen is űzik, mert az erős ütés ezen át is kábító ; a szakócza pedig azért van kéznél, hogy a halat kivágja. Az áldozat mindig ívó hal, tehát szaporításkor pusztúl el.

Mihelyt a ponty indul, az orvhalász előszedi a szigonyt, még pedig a nyolczágút, hogy áldozatát semmi módon se téveszsze el.

Azután kerít maszlagot s hányja a vízbe, a mikor csak teheti.

Legkegyetlenebb a pisztrángos vizek tájékán, hol szövetségben űzi mesterségét. Nekiállanak a pataknak és dugát készítenek, azaz alkalmas helyen mellékmedret ásnak, azután az anyamedret eltorlaszolják, hogy a vize a mellékmederbe térjen. Az anyameder vize elapad s mindaz, a mi benne van, elpusztúl.

És még ez is a gyengébb mód, mert elvégre is marad abban az anyamederben annyi víz, hogy a hal legapraja megélhet benne.

Ennél sokkal kegyetlenebb a meszelés. Három-négy góbé egy-egy zsák meszet köt a hátára, azután kiszemelik a patak legalkalmasabb pontját, hol először is kőgáttal fogják át a medret, úgy, hogy a víz járhatja, de nem járhatja a derekabb hal. Mikor ez megvan, akkor jó távolban a kőgát felett, gübüvel terelik a halat a gát tájára s mikor

ezt annyira megközelítették, hogy a mész megteszi hatását, a meszet bedöntik a vízbe. A mész süstörögve bomlik, tejesre festi a vizet, a melyben mind az, a mi kopolyún át lélegzik — kicsi, nagy — menten elpusztúl s a víztől sodorva, a kőgáton megakad.

Ehhez hasonlít a méregfű — Euphorbia — alkalmazása is, melyet a vízben kövön kővel addig zúznak, míg a víz annyira átmérgesedik, hogy a hal apraja, nagyja elkábúl.

Ezek azonban mind kezdetleges «ősi» fogások; halad az orv a századdal, él a haladó kor dicső vívmányaival.

NOBEL találmánya itt is hódít, hihetetlen módon terjed.

Ez a találmány a dynamit, az a csodálatos szer, mely egyfelől áldás, a mennyiben az ember útján a legnagyobb akadályokat szétveti, elsöpri; más felől átok, mely az ember legfölségesebb alkotásait egy pillanat alatt romba döntheti s immár dönti is.

Robbanása ellenálhatatlan; bekövetkezik a víz színén és a víz mélyében is.

És a mint a «természet ura» ezt a tulajdonságot kitanúlta, önzése legott rávitte, hogy a halak ellen fordítsa; úrból öldöklő zsarnokká legyen.

A dynamittal való halászásnak magyar földön jelenleg nagy kiterjedése van; s a mint halad alkalmazása a bányászatban, a repesztésekben, úgy terjed a halászati célokra való használata is; sőt nem egy vidéken már a közhalász kezében is megfordúl.

Pusztítása rettenetesebb a mésznél, a méregfűnél, mindennél; a halászatra való alkalmazása a haladással való legrútább visszaélés, rút jellemzője a kor féktelen önzésének, mely a pillanat hasznáért feláldozza a jövő biztosítékait.

XVII. A «SZERENCSEHALÁSZ».

LEOPOLD VON BUCH egyike volt a földtan tudománya megalapítóinak. Kortársai fejcsóválva nézték azt az embert, a ki hegyről hegyre, szikláról sziklára járt, megkopogtatta, letördelte kalapácsával s a letört darabot a friss törésen gondosan nézegette a nagyítón át — azután jegyeztet.

Ez akkoron volt, a mikor sok, a tudós hírében álló ember is tudta ugyan, hogy a föld méhéből, az elmálló szikla belsejéből kikerül sok alakzat, mely hol csigához, hol kagylóhoz, hol foghoz hasonlít, — tudta, hogy napfényre kerülnek óriási lábszárcsontok, bordák is; de rendszeres tudás hiányában az az ósdi «tudós» a hithez, a föltevés alaptalanságaihoz folyamodott, mondván, hogy ez a lábszár a szentek óriásának, Szent Kristófnak a csontja; sőt akadtak olyanok is, a kik úgy vélekedtek, hogy a teremtő istennek sem sikerült ám minden egyszerre, hogy előbb próbálgatott mindenféle alakot s ha valamelyik nem vált be, hát eldobta, mint a fazekas a hibás cserepet; végre voltak olyanok is, a kik mindebben «a természet játékát» látták.

BUCH fáradozása azonban nem veszett kárba; s a mit ő megkezdett, azt mások folytatták. E kutatások révén mind jobban és jobban ismerjük ki a föld kérgének szerkezetét, a rétegeiből kiszedett, kivésett és kivájt ezernyi ezer alakokból, vagy ilyenek maradványaiból pedig megtanuljuk, hogy a földfelület mostani élőlényeit mások előzték meg, a melyek idő szerint mérhetetlen korszakokban éltek s a keletkező új rétegek alá temetkeztek, tehát kihaltak.

Megtanuljuk azt is, hogy az egyes rétegekben foglalt őslény-maradványok nem ú. n. külön teremtés eredményei, hanem egészben véve átmenetiek is. És a tudásnak ez a fontos ténye reátanít arra is, hogy velünk együtt oly állatalakok élnek a föld mai felszínén, tenge-

rében s egyéb vizeiben, a melyeknek legközelebbi rokonai már kihaltak s részben már csak ásadékok.

Ilyen alak például az elefánt, melynek ősalakja, a mammut, már kiveszett; csontjai már ásadékok; de Sziberia örök jegében akadt még olyan is, a melyen a hús, a bőr még rajta volt. Ilyen enyésző alak a bölény, mely már csak Litvánia egyetlen pontján él, holott elődje már ásadék; ilyenek a mi tok-szerű halaink és sok más. Mondjuk ezeket: «leáldozó alakoknak».

Mindez önkéntelenül is eszébe jut az embernek, valahányszor mélyebb pillantást vet erre a mi magyar világunkra.

Keleti nép vagyunk; de öntudatra ébredve, keverődünk s átalakulunk. A kelet ismertető vonásai egymásután leválnak rólunk; lassan bár, de tömören keletkezik az új, nyugoti műveltségű magyar társadalom — nem külön teremtés, hanem folytonos átalakulás útján s a réginek sok alakja már «ásadék», más határozottan «leáldozó».

A leáldozók között a legnevezetesebb az a javíthatatlan henyelő, kinek se hivatása, se törekvése; ki nem törődik még csak a holnappal sem s abból él, a mi «akad»; — egyetlen elve a dologtalanság; egyetlen törekvése a «jó szerencse».

Ez az utolsó ázsiai maradvány, mely, lehasalva, ott sütkérezik útonútfélen, ott ácsorog a városok piacán, hogy rávesse magát az étel hulladékjára, az eldobott szivarcsutkára, a dinnyehajra s a jó ég tudja mire nem.

De a vizek melléke mégis csak legigazibb termőhelye.

Képzelete mutogatja neki a nagy harcsát, csukát, a széles dévérkeszeget s hogy ezt mind egy szem horoggal, egy madzaggal, egy kővel, egy gilisztával, a mi pedig a legfőbb: *heverve* lehet szerezni, — csak legyen «szerencse!»

Tiszán-Dunán végesvégig ott lopja ő a napot a kikötött tutaj szé-
lére heveredve, lekuczorogva a mart alá, a bokor tövében; várja a «jó szerencsét».

Hát még a szerszámja! A kenderkazalból kilopott egy szárat, ujjáival kitilolta, tenyerével megsodorta; azután «kerített» a bárkarakodón egy szem horgot, ezt rákötötte arra a nyers ínra; a martból kitérta a csalit, aztán követ kötött a horogtól két arasznyira s bedobta az egészét a vízbe. Azután ül, vár és nem csinál semmit. Félóránként

lomhán húzza a horgot, hogy igazítson rajta, új gilisztát «fergeljen» reá, ha a régi levált vagy az apró hal leszedte; s így megyen az nap-estig, korgó gyomorral, melyet avval csal meg, hogy lehasalva nagyot iszik a «kövér vízből».

De hát ő kivárja a dolgát s estig csak akad valami. No, mikor azután olyan kilós harcsa rajtavesztett, akkor vége a pihenésnek. A szerencsehalász tudja a vevőt: a «pálinkás bótost» s ott azután úgy túl ad azon a jó szerencsén, hogy belékábúl a feje s a felkelő nap ott találja az útszéli árokban, rútabb formákban, mint a távol kelet ópium- vagy hasis-korhelyét.

De hagyjuk el ezt a visszataszító, jó órában legyen mondvá: leáldozó alakot, mert van ám más fajta «szerencsehalász» is.

Nem az úri rend szabadalma, hogy nála a halászat szenvedélylyé válik; erőt vesz az a «kékbelin» is teljes erővel, nem egyszer romboló hatással. Sok rangos magyar gazdának úszott el már ezen a réven egész telke, becsülete, családi boldogsága.

Az a horog, az az ághegyháló szegény embernek, zsellérnek áldása; de a saját telkén gazdálkodó embernek valóságos csapása. Elhanyagolja marháját, földjét; nem jár a cseléd nyomában: a félnapot, az egész éjszakát ott tölti a parton és valamint a kártyás a következő játéktól, a szerencsehalász a következő húzástól várja jó szerencséjét.

Ez, fájdalom, még nem leáldozó alak, még nagyon bővében terem. Leáldozó alakká akkor válik, a midőn kiszorítja az az új elem, mely megtanúlja azt az amerikai aranymondást, hogy: «az idő pénz».

Volt már, lesz is magyar földön a búzának ára; volt s lesz jó ára, rossz ára; de az időnek bizony bizony még máig sem volt nálunk, még — rossz ára sem.

XVIII. A «FISÉR» ÉS A «HALÁROSNÉ».

Komárom városának, mint tudjuk, már a régibb időben is rendezett halaspiacza volt. A tekintetes tanács különös gondot fordított mindenre, a mi — kivált a bőjtre való tekintetből — rendezni való volt. Már a XVII-dik századból eredő régi jegyzőkönyvekben is reáakadunk a «Phisér» szóra, sőt ennek igealakjára is, mely nem más, mint «Phisérkedni».

És akár Magyar-Velence tavánál, akár a Balatonnál, akár Dunán-Tiszán végig puhatolunk is, azt találjuk, hogy a «fisér», mely nyilván a német «Fischert» vallja ősének, a halászok közt polgárjogot nyert, és ezt jelenti «a ki a hallal *csak* kereskedik».

Halászszájon az a *csak* mindig jól megnyomintva kerül ki, nehogy azt higye valaki, hogy az a fisér halászember. Van ebben jellemző, t. i. az, hogy a magyareMBER jó termelő, de rossz kereskedő; ezt az utóbbit szereti másra bízni, a német pedig derekasan felhasználja ezt az erős nemzeti vonást.

A fisér általában rangosabb polgárember, ki állóbárkát tart; a piaczon van sátra; sokszorosan bérlő, ki azután a bokrokkal és kishalászokkal szerződésre lép.

Sok tekintetben olyan, mint a régi obsitos baka, ki mindig huszárnak vallotta magát.

A fisér vastag óralánczán arany pontyot visel; újabb időben még inggombja is az; egytől egyig serény ember, mert sok pontról, nagy távolságról hordja össze a halat s minthogy légfőbb érdeke az, hogy azt a kényes életű portékát elevenen hozza el a piacra, illetőleg a bárkarakodóra, megszokta a gyors eljárást.

Azonkívül épen ez a kényesség még azt is követeli tőle, hogy sokat tartózkodjék a bárkarakodón, mert a bárkában elrekesztelt halat gyakran kell megforgatni, azaz egy nagyobb szákkal kiemelgetni, a

megbágyadtat kiszedni, az «ispotályba» becsapni s ha vevő nem akad, kihasítani.

Ebből támad azután a bárkarakodó eleven élete. Mindig sürgölődik valaki s hogy a kényelem is meglegyen, azért van ott a «szentes».

A «szentes» az állóbárkán egy kabinszerű, elzárható helyiség, köznéven «csárda»; arcfalán van az ajtó, ezen rendszeren a «fisér» védőszentje ráfestve, vagy legalább is a neve felírva; innen a «szentes» elnevezés. Itt van elrakva az apró szerszám, a hálóhoz való mindenféle kellék, a bogrács, kulacs és egyéb. Az állóbárka ezenkívül nevet is visel, mely szépen ki van írva az orrára és sokszor a fisérné keresztneve; a pofadeszkán pedig mindig ott van a pontyhalnak ékeesen faragott alakja, sokszor még aranyozva is. Készülnek e bárkák Komáromban, Szegeden és Apatinban, s az utóbbi helynek hazafias építőmestere jóindulatú magyarsággal oda is vési, vagy írja hogy «Isten velling» — az az «Isten velünk.»

A magyar hal fogyásával s a közlekedés fejlődésével a fisér mind messzebb tájakra veti tekintetét. Vállalkozó szelleme elviszi Csehország pontyos tavaihoz, hol a halat nemcsak tenyésztik, hanem valóssággal hízlalják; elviszi Trieszt, Fiume kikötőibe, Karinthia pisztrángos és ráktermő tavaihoz s mindezzel megejti módját annak, hogy a Velencei tó kárász hala, a szegénység jutaléka, a magyar főváros halas piacznán azon elevenen találkozik a cseh pontytyal, a karinthiai és adriai rákkal, a jég közé elrakott fogas pedig szomszédjává válik az Adria tinhalának. Ezeknek megfelelően elvegyül a szerszám is s az állóbárkán nem egyszer reáborúl az ősmagyar kuszakecze a külföldi halvásár új szerszámjára, a melyek között legnevezetesebbek: a rákka, (283. ábra *K*) az apró bárkák (*C_z C_z*) elvegyülve a magyar fisérszapolylyal (*S_z*), mely nem ivásra, sem vízhányásra, hanem arra való, hogy vele a fisérné az apróbb halat a kádból kifoghassa s a vevőnek tisztaságosan mutogathassa.

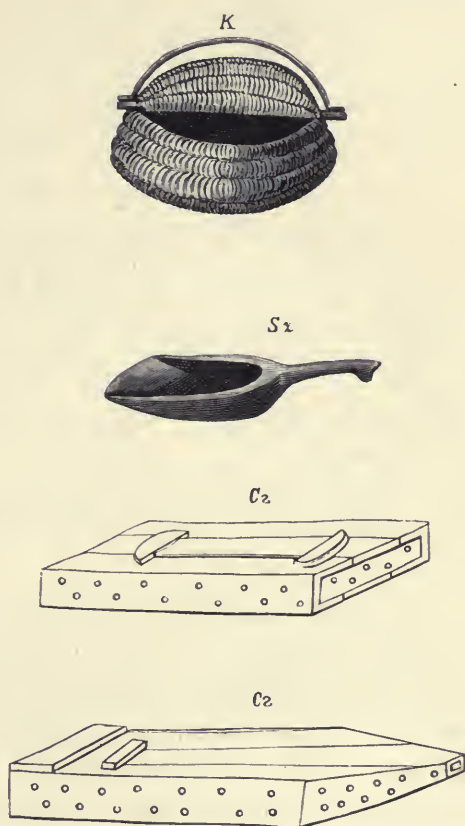
Az a sok vendégszerszám nagyon panaszos valami; reámutat az idegen földre, a hová az egykoron halas Magyarország pénze idegen halért, rákért vándorol, hogy ne is térjen többé vissza!

Nagy piaczkok közelében, péld. Budapesten sok hal jön össze; hozzák egy bárkában több fisér számára is s ekkor osztozkodni kell. Ennél az osztozkodásnál szerepet játszik a sors.

Két egyforma szákba, mely szorosan egymás mellett s úgy van lefektetve, hogy hálórésze a vízbe ér, feje vagy hajtoványa és nyele pedig a bárka padolatján van, bedöntik és színlelik az egy fajhoz tartozó halat, péld. a csukát — csak úgy szemre, körülbelől; s mikor a két szák megtelt, akkor a két fisér hátat fordít feléje, a legény pedig előveszi bicskáját, s úgy tartja a két szák közt, hogy az egyik felé a kés éle, a másik felé a foka áll s odakérdez a fisérekhez: «éle vagy foka?» A mint az egyik rámondja: «éle», a másik szó nélkül belé nyugszik a fokába.

A magyarországi fisérek majdnem kivétel nélkül vállalkozó, jó módú emberek, kik az «üzletet» leginkább Apatinban tanulják meg, mely a fisérkedésnek úgyszólván egyeteme. Nagyon természetesen is, mert a Duna és Dráva összeölekezése táján még fizet a halászat, a bérletek összege százazrekré rúg; a halhasítás, sózás és szárítás, a halzsírfőzés nagyban járja s el látja a Balkán félsziget szigorúan vallásos népét bőjti eledellel. Az apatini telep már külsejénél fogva is érdekes.

Magas terítő czölöpökön óriási hálók száradnak s úgyszólván bekerítik a hosszú, alacsony hasítószíneket; a zsidóutczák egész tévesztőket alkotnak; ezekhez járul a hajóépítés, hol mindig ácsolnak, kátványoznak, moholnak, mázolnak és festenek; az iszkába egész halmokban hever; a színek közt csáklyák, szigonyok, tolórudak, nagy vágó-

283. ábra. K. rákkas, Sz. ivó szapoly,
Cz. apró bérkák.

evezők meredeznek ég felé, más pontokon meg óriási vizahorgok hevernek rakáson.

Az az eleven sürgés-forgás közvetlenül a Duna partján folyik, szemben egy pompás lágy erdővel. A valóban királyi folyam itt rengeteg széles; partfelől lomhán forog a dunai malmok széles kereke, ki- s bevez a molnárság ladikja liszttel, gabonával, rakja a parton várakozó szekerekre, — a folyam tükre fölött pedig vonúl a halászcsér, kering a fehér farkú csonttörő sas s várja, míg a zakatoló gőzhajó elvonul, a nagy gabonahajó csöndesen tovaúszik, hogy a sima tükör fölé szállva, ismét lebegve meg-megállhasson s rávetesse magát arra a boldogtalan halra, a mely a víz színét megközelítette.

*

A németeknél — még irodalmukban is — a szájasság legdurvább fogalma a «Fischweib», magyarul halasasszony, alakjához van kötve. Számos adoma kering e nevezetes alak gorombaságáról, mely elől még kandi koronás fők is ijedten vonultak vissza. — De igaz, a gorombáskodás nem jól van mondva, mert erre a magyar mesterszó a «kofáskodás».

A kofaság és kofáskodás különben általános — bízvást mondhatjuk nemzetközi — tünet, mely alapján véve érdekes lélektani következmény.

A legjobb készültségű, tehetséges szónok, a midőn először emeli fel szavát nyilvánosan, megérzi a kezdet rettentő sanyargatásait: torkát mintha vaskarika szorítaná össze, feje zúg, szeme előtt összefolynak a tárgyak és alakok, szája kiszárad, nyelve oda tapad a szájpadról, homlokán kigyöngyözik a veríték, szíve hangosan dobog, gondolatai összekuszálódnak s ezt a rettentő kint összefoglalva nyújtja a hallgatónak az ember lelkének hűségese tükre: a szem, mely tévete, ijedős — — —

De idő jártával mindez nyomtalanul eltűnik: az ember megszokja, utóbb keresi a nyilvánosságot, még csodálkozik is, hogy egykoron zavaró hatással volt reá.

Tudunkra még nincs az «emlékiratokban» gazdag világliteratúrában olyan mű, a mely a halaskofa életét tárgyalná, kezdve a piacon való első «föllépéstől», a megérdemelt nyugalomba való

vonulásig; mindamellett már az általános emberire való tekintetből föltehetjük, hogy első föllépése mindenesetre legalább némi elfogultsággal járt, mert az a hely, a melyen nemes hivatását teljesíti, a legnyilvánosabb, t. i. a piac; ennek hangos ítélete pedig a legkönnyörtelenebb, mert nem válogatja a szót.

De épen, mert a fórum a legnyilvánosabb, hamar elemésztí az elfogultságot; az ifjabb, szellemi tekintetben rugalmasabb nemcsak nyomdokába lép a korosabbnak, hanem túl is tesz rajta, mert az összezsúfolt elhelyezés, fokozva az életbevágó érdekek találkozásától, sokszorosan való összeütközésétől, erősen istápolja a — haladást.

Annyi azonban bizonyos, hogy Magyarország piacjai nélkülözik a német értelemben vett «Fischweib» egyenlő értékű alakját.

A magyar «halaskofa» sértésnek veszi az imént leírt elnevezést, mert ő «halárosné», még pedig — ez a legkevesebb, mert a legtöbbje halászfeleség, tehát joggal — «mesterné».

Olyan piacokon, a milyen a komáromi, szegedi, túlnyomó a valószínű halázmesterné, ki leginkább pénteki napon takarosán kiöltözve oda áll a kád mögé; a tisztaságra rátartós s rendes vevőkkel dicsekszik.

Igaz, hogy szemes s ha észreveszi, hogy a szomszédban elfogyott a java, oda is szól a tétovázó vevőhöz, hogy tessék errébb fáradni, majd ihanyra veti ezt a két friss pontyot, olyan a szironya, mint csak a basarózsa!

Hát én egy szóval sem mondom, hogy ott mindig szent a béke, hogy sohasem támasztják oldalba karjaikat s nem járja az «odamondás»; de az bizonyos, hogy mindez kivétel s ez indított arra, hogy e kis elmefuttatás élére nem azt írtam oda «halaskofa», hanem — CALEPINUS nyomdokain haladva — a «halárosnét».

XIX. A «PISZTRÁNGTUDÓS».

A magyar nemzet nyugoti irányú művelődésének igen nyomós bizonyítéka, hogy akad már «pisztráng tudósa» is; de még inkább bizonyítéka az, hogy ez az új faj a teljes «személybátorságot» élvezi. Nem bántja senki sem!

Az igazi halászember, úgy a félbajusza alatt, megmosolyogja, a mint tetőtől talpig angol «vízhatlanságba» bújva végig csörömpölget a partokon. Mert rettenetesen csörömpöl s még jobban villog ám; nyakig szerszám ő.

Ha már nem épen pisztrágra mehet, péld. valami nagyobb folyómelléken, akkor úgy fel van készülve, hogy elfoghatja a legapróbb küszhalat; de akár a «czethalat» is.

A muszka bagaria-czipőn s a svéd hasító-késen kívül minden, a mi rajta van, patent angol; a mi pedig ruházat, arra rá van nyomva a híres «Water Proof», vagyis, hogy a víz át nem járja. Egy vastag tárczában van az angol halász kalendárium, a minden napra, sőt napszakra tartozó mesterséges légygyel; hozzá járul a haltartó, légszivattyúval; a halkosár; három-négyféle összerakható halászbót; a földbe leverhető esernyő; a plaid; a «ha akarom bot, ha akarom szék»; a csalitartó, horogszabadító, az a generális szerszám, mely balta, kalapács, harapófogó, fúró; a lapos ivópohár, a kis pálinkás kulacs; tarisznya és a jó ég tudja még mi minden.

Szóval «fel van készülve» s egyedüli baja az, hogy mindehhez csak két keze van; pedig négy se volna sok.

Oh, mikor bokros partra érkezik, ekkor a világ legszánandóbb teremtése! Minden istenadta ág neki támad.

Az egyik leüti a patent kalapot; a másik makacsúl belékapaszkodik a haltartó szíjába; a harmadik belé furakodik a halkosár csuszató részébe; a negyedik megfogja a «kamásli» gombját s a tetejébe

még a kibontott horog is beleakad valamely levél szárába. A «tudós», türelmet veszve — egyet ránt; ekkor pedig az az istentelen horog a magasban valami csúcsban kapaszkodik meg s elvégre is el kell szakítani, újat kell feltenni.

De azért emberünk nem enged; ott vesződik öreg estig és — valami halász csak akad, a kitől egy pár derék halat lehet venni; mert mit is mondanának a társak, ha üres kézzel térne vissza!

Hát még a pisztrángos víz mellett! Már a hogy közelít a patakhoz s készülődik a horoggal, ez teljesen elég arra, hogy a pisztráng, mint a villám elmeneküljön, kő alá, a szomszéd göbébe, a merre csak tud.

Attól az igazi felkészüléstől, mely abban áll, hogy minden megvan a mi szükséges s az ember még is olyan sima, mint az ángolna, attól a mi «pisztrángtudósunk» még igen messze jár.

De azért nem enged ő egy hajszálnyit is, kivált lesipuskás társának, ki száz lépésen alul nem lövi a — kéz alatt megvett — nyulat.

Rendesen egy tuczat pisztrángról beszél a «tudós»; — a nagy kirándulás legalább hatvan darab; az egyik mindig olyan, mint a másik — legtöbbször félfontos; és «azelőtt», mikor még nem meszelték ki, fogott ő három, öt, hét fontosat is.

Ez a mi «pisztrángtudósunk». Ártatlan, jó ember, ki kalandjainak sikereinek elbeszélésével felvidítja hallgatóit, épen, mint kedves komája — a vadász.

Mindene angol — de lelke még nem az; még messze van tőle a szeretetreméltó, régi angol horgász, Sir IZAAK WALTON szelleme, ki a halászatot dicsőítve, megmondja azt is, hogy miért? És épen ebben a miértben rejlik azután az angol szellem:

«Of recreation there is none
So free as fishing is alone;
All other pastimes do no less
Than mind and body both possess:
My hand alone my work can do,
So I can fish and *study* too».*

* The Compleat Angler etc. by IZAAK WALTON and CHARLES COTTON. London 1653. Új kiadás. London, 1865.

Magyarra szabadon fordítva:

Oh áldott halászat, nincs párod tenéked,
Gyönyörűségemre rendelt a természet;
Semmi sem pótolhat testnek és léleknek,
Két kezem munkája bizton elvégezhet;
Dolgozva pihenek, közben gondolkodom,
S kifogván a halat, *ismerni tanulom.*

Irta pedig ezt a jó angol Izsák már 1653-ban, oktatásul adván nekünk, hogy mi a nemes szenvedély; szerinte az, a midőn a test s a lélek együtt jár, okúlva élvezünk, élvezve tanulunk, önzéstől mentve: ott az anyatermészet kebelén.

XX. AZ IGAZI HALÁSZAT.

«Study to be quiet.»*

Régi emberem megállott halászeszközeim gyűjteménye előtt. Ő az angol társadalomnak és szellemnek alapos ismerője, a természet barátja s mindannak, a mi népies, igaz méltatója. Gyűjteményem annyira tetszett neki, hogy a szerzett élvezetért egy csókolni való kis angol könyvecskével ajándékozott meg. Ez a könyv a XVII-dik század szüleménye; két helyen két írójának aczélmetszetű arczképe ékeskedik: az egyik MR. IZAAK WALTON, a másik CHARLES COTTON; mind a kettő korának viseletében; az utóbbi roppant parókával.

S e két arczból — noha csak aczélmetszetű — világosan szól felénk a nemes értelem, okosság, a testnek és a léleknek teljes összhangja.

Maga a kis könyvecske is ilyen. Tele komolysággal és mégis helyen-közön játszi szellemmel; a szépet a hasznossal mesterileg egyesíti. Az igazi angol szól hozzánk, a mint a test és lélek összehangzására törekszik; a mint a leghűségesebb anya, a szabad természet keblére borúl s gyönyörködve használja adományait; a mint emberi értelmének megfeszítésével közelebb fér titkaihoz, tudja, hogy azok csak annak titkok, a kit a tunyaság ejtett hatalmába, a kinek nem élvezet az, a mi testedző fáradozással, a szellem foglalkozásával jár; kinek egyedüli élvezete a testi-lelki tunya önzés.

Milyen jól esik az ember lelkének, midőn CH. COTTON ajánló levele nék élén így szólítja WALTON-t: «az én drága édes atyámnak és barátomnak»; mert valóban atyja az igazi emberhez méltó élvezetben, a mely első helyet kér magának s nem más, mint a *horgászat*.

Boldog angolok, a kiknek már ezelőtt két századdal is megvolt

* A szemlélődésben van a nyugalom. «The Compleat Angler» by IZAAK WALTON 1653.

az a szilárd alapjuk, a melyen a «Study to be quiet» felséges szózatot kiejthették s a szerint élhettek is!

A horgászat valóban az üdülés nemes módjai közé tartozik s távolról sem az, a mit a gúny szava körülbelől úgy fejezett ki, hogy «a kosztos horog olyan szerszám, melynek csapó végén egy féreg, a fogó végén egy rüpők fityeg.»

Az élő természet folyó- és patakmenti életének mély szemlélete, alapos fölismerése, egyesítve a hálnak és életmódjának pontos ismeretével, szükséges ahhoz, hogy valaki joggal horgásznak vallhassa magát.

És a ki megszerezte ezt az ismeretet, azt nem bántja többé az unalom, a mely a tudatlant öli, mihelyt a partra kiáll, beveti rossz horgát, hogy a «jó szerencsét» megkísértse.

A vízre vetett egyetlen pillantás elég, hogy az igazi horgász tudhassa, hol tartózkodik a hal.

A víz fölött röpkedő rovar és az, a mely a part növényzetén üldölgél, sűrög-forog, legott rátanítja, mi legyen a csali?

A víz sodrából, mozgásából következtet mélységére s tudja, hogy a fölszínesen bebocsátott horgon milyen halfaj veszt rajta s hogy a mélységből mit vethet ki?

Mit és mennyit kell tudnia, hogy bizton elmondhassa: itt nincsen semmi!

És a ki sohasem érezte azt a villámszerű megrántást, a melyet a horoghoz vágó pisztráng az ember karjára gyakorol; a ki sohasem látta a valóban ezüst ragyogású kardoshalat kivetés közben a nap sugarban megvillanni; a ki sohasem látta, mint futamodik a sügér a befalt horoggal; nem érezte a harcsa húzását, a csuka lökését s különösen azt a gyönyört, mely megszállja az ember lelkét, a midőn a mód és körülmények valódi ismeretével azt a halat fogja ki, a melyet épen akart: az nem értheti, nem foghatja meg azt az ellenállhatatlan hatalmat sem, mely a valódi horgászt viszi, ragadja s mely az élvezet színébe öltözteti még a viszontagságot is.

És azután mit tudhat az anyatermészet igazi bájáról, örök szépségéről az, a ki akkor dörzsöli ki szeméből az álmat, a midőn a nap már tüzdelni kezd; — a kit az esteli csillag felragyogása az ú. n. fényes helyiségekbe terel; a ki félti egészségét az esőcsepptől, a fuvalomtól,

a mozgástól s mindentől, a mi tulajdonképen a valódi életnek szükségese, mert edző, megújító forrása!

Oh te én kedves, komoly fenyves erdőm, kaczagó bükkösöm, fölséges tölgyesem, égerfás csalitom! — ti vigan rezgő nyárfáim, bólintgató füzeseim! Hiszen a ki nem látta reggeli halászatkor ébredésteget; ki nem szívta be teli tüdővel, hajnal hasadtával és alkonyatkor veletek együtt azt az igazi szabad levegőt: mit tudhat az a balzsamról! mit tudhat az a lélek megnyugvásáról!

És te, én drága patakom! A ki nem élvezte soha azt, mint vegyül el csevegésed kora reggelen az ébredő madársereg dalával; nem nézte pajkos játékodat, a melyet a bokor ágával, a lekonyult fűszállal üzegetsz; nem látta szilaj szökéseidet kövön, kavicson át; azt a bolondos hajszát, a melyet partszéli kis örvényeidben a beléd potytyant bogárral, a felvert tajtékkal oly fáradhatatlanul végezni szoktál; a ki nem ismeri villámgyors pisztrángodat, ezüstös pérhaladat, fürge csellédet, imbolyogva kanyargó ingoládat s azt a buksifejű külön-tédet: hát mit tud az a természetről, a természetnek szűzies bájáról, szeretetéről?

Igaz, még te is szót kérsz tőlem édes tóságom, kiben az égbolt minden csillagzata fürdik; külön-külön megrezegteted minden egyesnek a fényét és azután kiszórod a partodat övező nádas bojtjaira, levézetére, hogy az esti harmat apró cseppjeinek gyémántfényét kicsalja. Mélységedben elfekszik a rabló csuka; túrja iszapodat a lomha ponty és a széles kárász; a csík, a czompó és a kelehal azonképen; fenjár a küsz, kapkodva a tükröd fölött tánczoló szúnyograj felé s nem veszi észre, hogy ott áll mozdulatlanul a lábas kócsag s egyszerre csak odavág hosszú, éles csőrével, a melyből nincsen menekülés. Búbosvöcskök, a csicsiri, a szárcsa, vadlúd és a ruczák seregei tükrödön sűrögnek; s a midőn alkonyat táján a seregély kóválygó felhője leereszkedik és nádasodnak legtitikosabb fülkéiben elül, akkor ezernyi ezer madártorok hangja andalító morajjá változik, altatja a táját, s ez el is alszik, a midőn a langyos fuvalom szertehordja a menta bódító illatát — —

És te is lelkem előtt állsz, magyar folyók legmagyarabbja, kiről az Alföld igaz költője megírta:

Nyári napnak alkonyulatánál
 Megállék a kanyargó Tiszánál;
 Ott hol a kis Túr siet beléje,
 Mint a gyermek anyja kebelére.

Magyar bércz méhéből fakadó ezernyi forrás ere indít téged a nagy lapály felé; havasi tájakon virgoncz gyermek, az előhegységben előre törtető ifjú és onnan kikerülve a tökéletes magyareMBER képe vagy!

Sima tükrén a piros sugárok
 (Mint megannyi tündér) tánczot jártak,
 Szinte hallik lépteik csengése,
 Mint parányi sarkantyúk pengése.

Oh, ez a sarkantyús gondolat csak akkor születhetett, a mikor magyar költő magyar folyóról írt — és leírta benne a magyar ember nyugodt napjainak képét; de azután ott a háborgás is:

— — — — —
 — — — — —
 «Jön az árvíz, jön az árvíz!» hangzék
 S' tengert láttam, a mint kitekinték.
 Mint az örült, ki letépte lánczát,
 Vágtatott a Tisza a rónán át,
 Zúgva, bögve törte át a gátot
 El akarta nyelni a világot;

Ime a magyar ember háborgó napjai! — El akarja nyelni a világot; de nem nyeli el; legalább eddig nem nyelte el!!

Az a szalmatűz, mely nagyot lobban s oly gyorsan lohad — — hát kevesen vagyunk; telve vagyunk nemes törekvéssel — ez lobbant; kevés az erőnk, hogy kitarthassunk — ez lohaszt!

A Tiszában lakozik a telhetetlen harcsa, a rabló csuka, a szelid ponty és jámbor keszeg; benne vonúl a királyi sóreg, turkál a kecsége, terpeszkedik a durbinsz szűrös sörényével — a magunk képe! — —

Pedig a magyar ember sokban hasonlít az angolhoz, kivált a halászat dolgában.

Szereti a szabad természetet; ott a magánynak ékesen szóló csendjét; — lesi az életmód legparányibb sajátságait; edzett és kitartó; leleményes; a természet kebelén sohasem unatkozik, mert eleget ért ennek nyelvéből; de hát csak a «kékbeli» s ez a baj. — Higyjük, hogy megjavul.

Mi legyen már most az igazi horgász kátéja?

Igazi horgász csak az lehet, a ki valóban szereti a természetet.

Ki arra törekszik, hogy megértse életének tüneményeit.

Ki teste, lelke erejét a természettel való benső viszonyból meríti.

Miben gyökerezik ez a benső viszony?

Legelőbb is a szabad természet tüneményeinek komoly méltatásában.

Ismernie kell a víz tulajdonságát, ennek a hal életéhez való viszonyát; nemcsak általánosságban, hanem fajról-fajra.

Ismernie kell a víz sodrát, forgóit, örvényeit, göbéit, sugáit és lengjeit, ezeknek a hal életéhez való viszonyát; a partoknak ezekre való befolyását.

Meg kell barátkoznia a part növényzetével, a rajta élő rovarok életével, kifejlődésével, mert a hal sokszorosan ezekkel táplálkozik.

Föl kell ismernie magának a víznek rovaréletét, úgy azt a szakát is, a melyet a vizen kívül, valamint azt is, a melyet a vízben tölt el.

A midőn ezekkel alaposan megismerkedett, megszűnt előtte a természet némasága: minden kavics, minden fűszál, a rajta ülő kis rovar, ennek álczája, mint jó ismerősét szólítja meg s ő mint jó ismerős köszön vissza.

Meg kell ismerkednie a halászó vidrával, a halászó sassal, a patak legragyogóbb ékességével: a jégmadárral, a fürge, fehérmellű vízirigóval; a vidranyesttel; folyamok mentén és tóságokon a begázoló és úszómadarak változatos alakjaival, szóval mind avval, a mi életével a vízhez van kötve, tehát a hallal is viszonyban áll.

A midőn ezekkel megismerkedett, minden lépten-nyomon érthető szóval köszönti a levegőég, a partszélek és a víztükör fölséges állat-élete.

Tudnia kell az évszakok viszonyát úgy a vízhez, mint állatéletéhez; sőt tudnia kell az éj és napszakának ezekhez való viszonyát is.

És mindebben a könyv csak vezető fonala; a valódi oktató a természet maga legyen; mert a midőn a legjobb könyv is csak egy adott viszony alapján szól, addig az élő természet tüneményei az egyes pontok viszonyaihoz képest ezerszeresen módosulnak s épen e változatoság felismerése az, a mely az emberi értelmet a legmagasabb fokra emeli, mert önállóvá teszi.

Mihez értsen még az igazi horgász ?

Értenie kell szerszámához, a szerszámnak a viszonyokhoz való alkalmazásához, mindazokhoz a kézbeli ügyességekhez és fogásokhoz, a melyek függetlenné teszik mások segítségétől s alkalmatossá arra, hogy minden körülmények között önmagára támaszkodhasson.

Szokja meg a korai ébredést ; gyakorolja mindazt, a mi lépteit biztossá, testét hajlékonyná teszi ; legyen mértékletes, a szabadban kitűrő : mert minél kevesebb a szokása és szüksége, annál szabadabban mozog, annál függetlenebb, annál jobban fordíthatja javára a viszonyokat.

Ez az az út, a melyet a WALTON-féle szellem tört ; az egyedüli, a melyen elérhetjük az, hogy a horoggal kezünkben, testi-lelki foglalkozásban keressük s találjuk meg a valóban nemes gyönyört, ennek révén pedig a módot ahhoz, hogy fejlett értelemmel a közvagyonosodás javára is fordíthassuk törekvéseinket.

Mily módon folyhat be a horgászat a közvagyon gyarapodására ?

Erre a halnak a maga természete szerint való fölismerése önként vezet reá ; a módja a horgászat is.

Megismerve a hal szaporodását, fejlődését, megélhetésének föltételeit ; tudva becsét az ember háztartásában : hamar reá jövünk, hogy a védelmére, életének megkönnyítésére reáfordított gondot ezerszeres haszonnal fizeti meg.

Önként reá jövünk, hogy ne csak horgászszunk, hanem gondoskodjunk arról is, hogy mindig horgászhasunk ; találjuk el a helyes arányt a szaporodás és fogyasztás között.

Mihelyt egy nemzet körében sokan gondolkoznak így, sokan szerzik meg tisztán e meggyőződést : a halgazdaság virágzásnak indul és ezt azután megérezzi a közvagyon is ; de nemcsak abban, a melyet pénzben lehet kifejezni, hanem a legbecsesebb vagyonban, az egészségben is ; mert tagadhatatlan, hogy a hal a legjobb eledelnek közé tartozik.

És mert WALTON utódai között igen számosan így gondolkoznak, azért vannak Angliának halasvizei telve a legnemesebb halfajokkal, gazdag jövedelemmel ; van horgászati ipara, mely kosztjaival, horgaival, szóval a horgászat minden szerszámával uralkodik a kerek világ minden piaczn.

Hát fiaidban, oh édes hazám! — mikor indul újabb lüktetésnek az ősi halászvér, mely egykoron nyilazta a halat, mely NÁDASDY TAMÁS kezébe adta az inót és szíve Orsikáját arra ösztönözte, hogy beszámoljon drága urának a bevetett nemes pisztrángok sokaságával és nagyságával; mely RÁKÓCZY-t reávitte, hogy tenyésztő kecségeit vásznas fenekű hordókban szállíttassa a távol Bihar tavába!

Vajjon megérjük-e, hogy a Kárpát hosszú hegylánczának, előhegységének ezernyi remek patakja ismét megnépesedik; hogy a ponty hizlalótavakban százezrével legel; hogy a halászó nép száján elnémúl a panasz s újra szárnyra kél az enyelgő dal — a nép jólétének e kedves virága!

Megérhetjük tudással s a tudásból fakadó erős akarattal. Mind a kettőnek mestere, forrása az élő természet megfigyelése, igazi szeretete, és — mint a régi jó NÁDASDY TAMÁS-nál — az asszony lelke is.

Én ma is tudok egy igazi magyar asszonyt, — hátha a magyar halászat ébredésének pacsirtája? — a ki így dalol:

Virágos part között szalad
Csörgedező, hűvös patak;
Tiszta mélye kincses bánya:
Fürge pisztráng víg tanyája.

Lányok, lányok figyeljetek!
Jó tanácsot adok nektek:
Házastársul — ha kaphattok —
Halászcembert választzatok.

Jól tudom én mit beszélek,
Halászélet a gyöngyélet!
— Elindúlok az urammal,
Tarisznyát viszek magammal.

A hol kiveti a horgot,
Lelek én ott elég dolgot:
Ágat hordok, tüzet rakok,
Teszek-veszek, danolgotok.

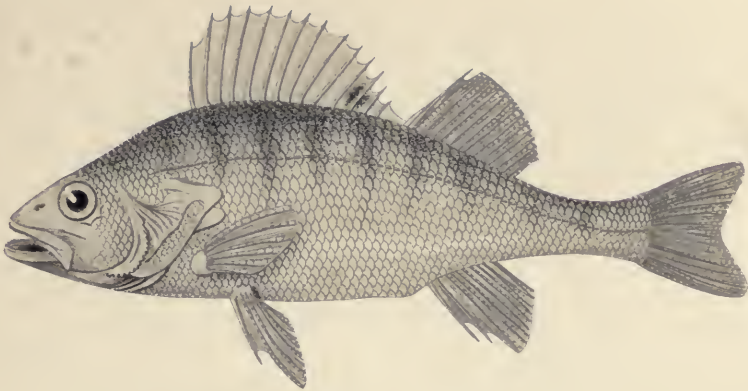
Jár a horog egyre-másra,
Gyűl a pisztráng nagy rakásra:
Míg elkészül főve, sülve
Hever az uram a fűbe.

Ajkáról a tréfás szavak
Csörgedeznek mint a patak,
Mint a pizstráng piros pettye
Oly ragyogó a jó kedve.

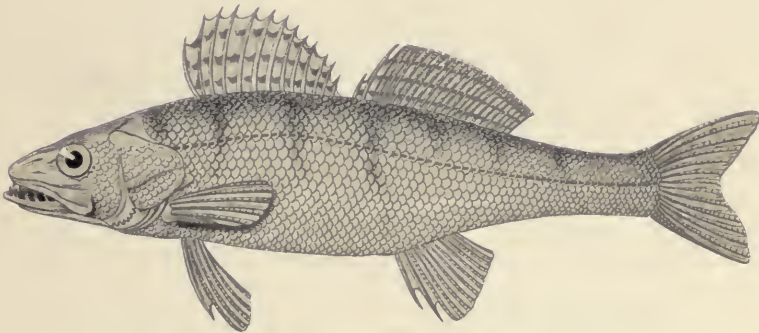
Súgva-búgó bükkök alatt
Ha elkelt az ízes falat :
Korcsma, kártya nem kell neki,
Fejét az ölembe teszi.

Hazatérünk kézen fogva,
Munka után nyugalomra ;
S míg elnyom az édes álom
A holnapot alig várom.

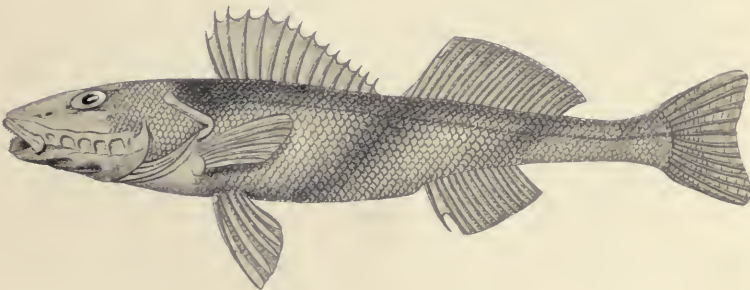
1.

2.

3.

4.

1. Csapó Sügér. 2. Kő Süllő. 3. Magyar Buczó. 4. Selymes Durbincs.

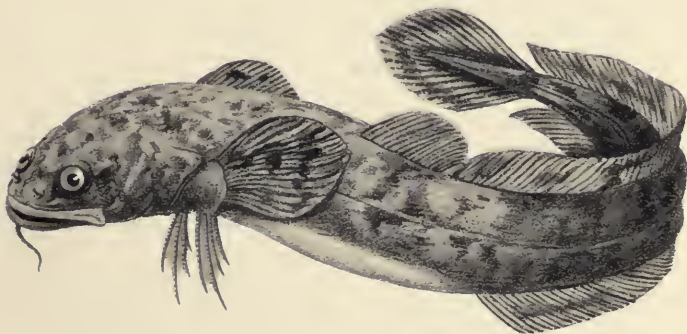
5.

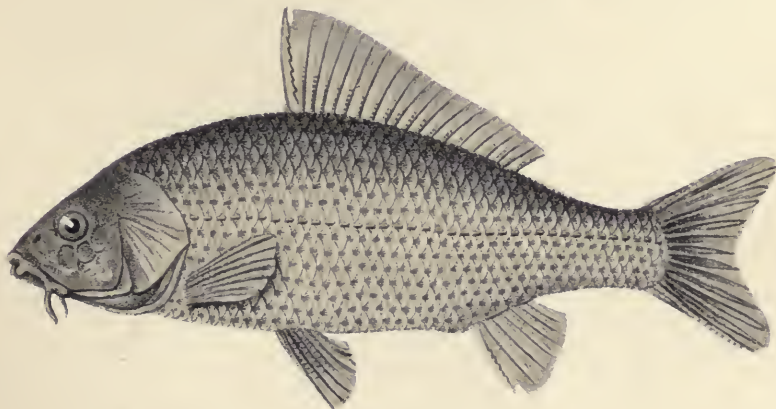
6.

7.

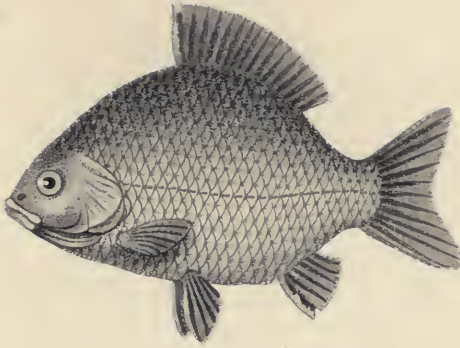

8.

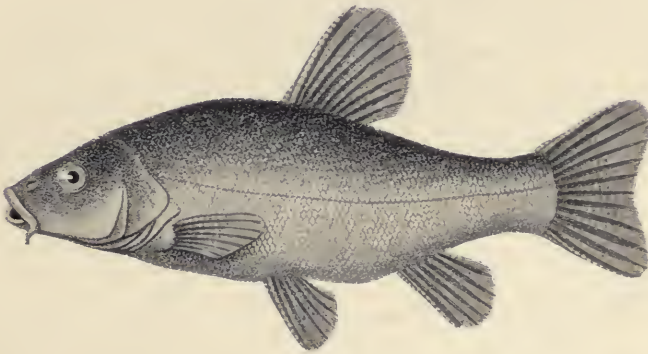

5. Czifra Kőlönő. 6. Tarka Gób. 7. Tarka Meny. 8. TőPonty.

9.

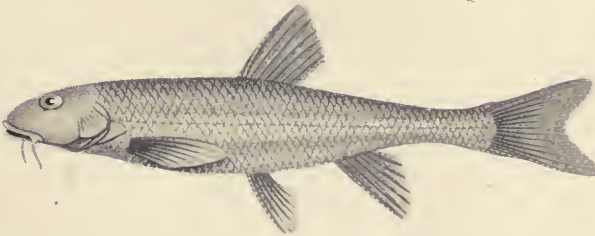
10.

11.

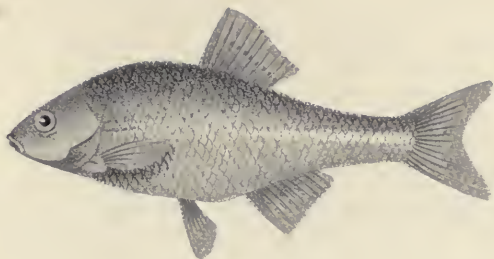

12.

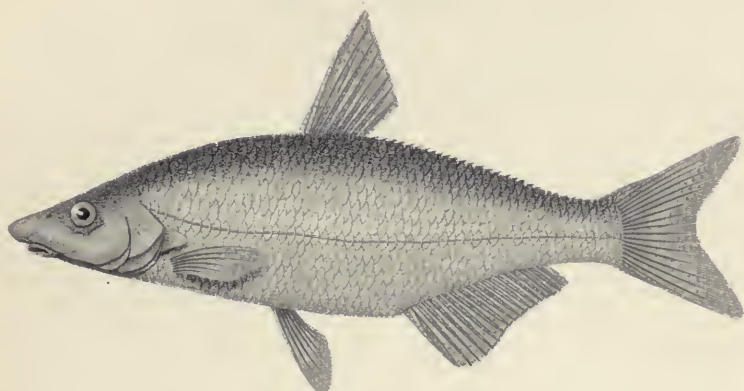

9. Közönséges Kárász 10. Nyálkás Gzompó 11. Petényi Marna 12. Felpillantó Kulló.

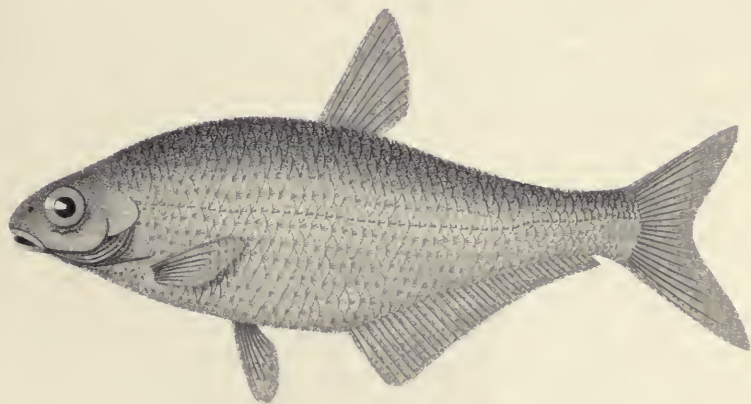
13.

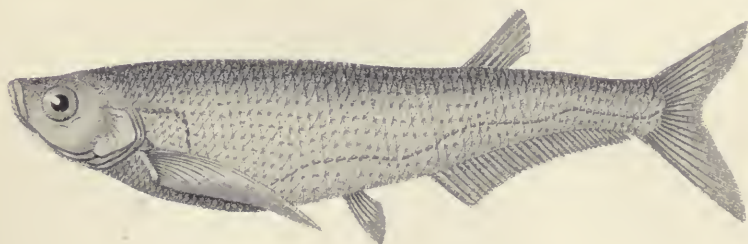
14.

15.

16.

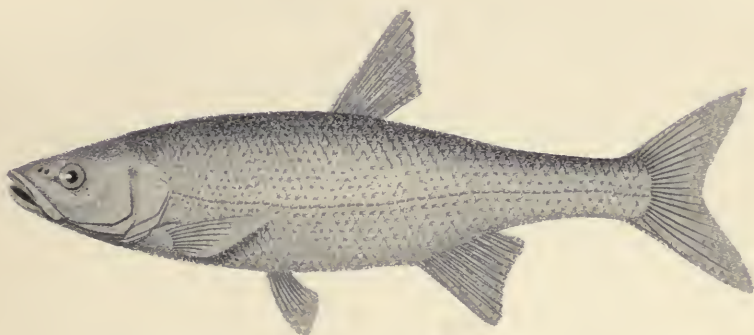

13. Szivárványos Ókle. 14. Éva Keszeg. 15. Bagoly Keszeg. 16. Sugár Kardos.

17.

18.

19.

20.

17. Sujtásos Kűsz. 18. Ragadozó Ón. 19. Kurta Baingó. 20. Pirosszemű Kele.

21.

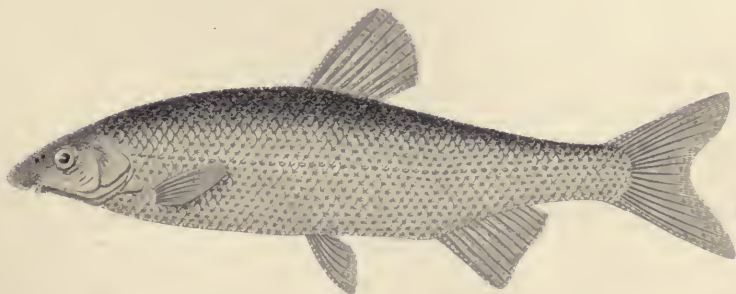
22.

23.

24.

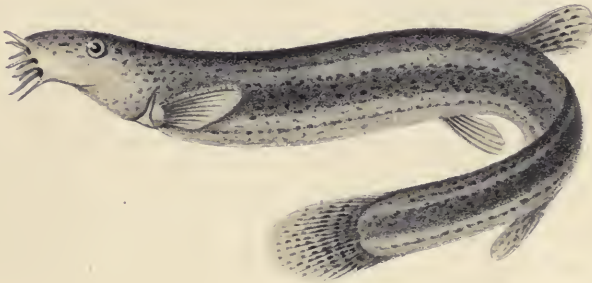

21. Leánykonczer. 22. Főjes domolykó. 23. Fűrge csello. 24. Véseltajkú paducz.

26.

25.

27.

28.

26. Vágó Csik. 25. Réti Csik. 27. Kőz Csuka. 28. Lápi Póc.

29.

30.

31.

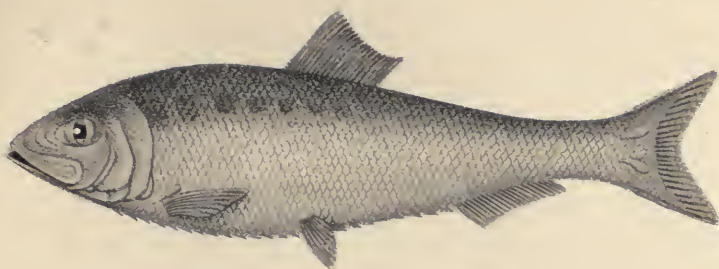
32.

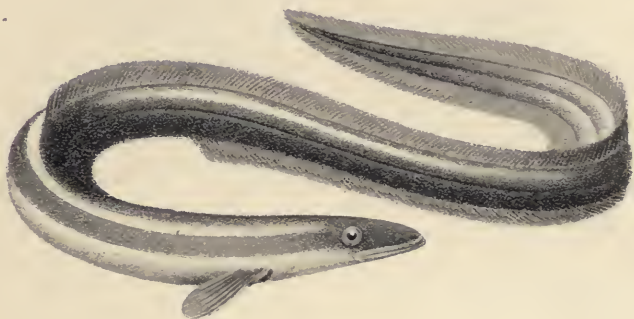
29. Leső Harcsa. 30. Pénzes Pár. 31. Dunai Galócza. 32. Sebős Pisztráng.

33.

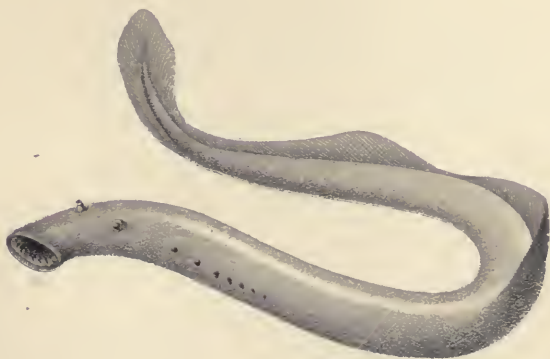
34.

35.

36.

33. Vándor Alóza 34. Sikos Angolna 35. Vágó Tok 36. Vak Ingola.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI
KÖNYVKIADÓ-VÁLLALAT.

MEGINDULT 1872-BEN.

XXVIII. KÖTET.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI
KÖNYVKIADÓ-VÁLLALAT
A M. T. AKADÉMIA SEGITKEZÉSÉVEL
KIADJA
A K. M. TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT.

XXVIII.

HERMAN OTTÓ:

A MAGYAR HALÁSZAT
KÖNYVE.

II.

AZ V-İK (1884—1886. ÉVI) CZIKLUS
NEGYEDIK KÖTETE
A KÖNYVKIADÓ-VÁLLALAT ALÁÍRÓI SZÁMÁRA.

A MAGYAR
HALÁSZAT KÖNYVE.

A KIR. MAGYAR TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT

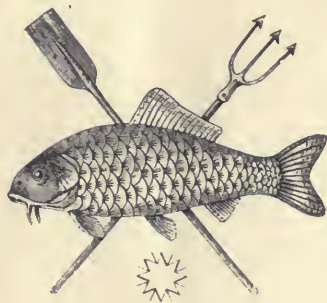
MEGBIZÁSÁBÓL

IRTA

HERMAN OTTÓ.

HÁROMSZÁZ ÁBRÁVAL, TIZENKÉT MŰLAPPAL ÉS KILENCZ KÖNYOMATÚ TÁBLÁVAL.

MÁSODIK KÖTET.

BUDAPEST.

KIADJA A K. M. TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT

1887.

11094
9/12/98 b

III.

TERMÉSZETHISTÓRIA.

A HAL ÉS A TUDOMÁNY.

E könyv első szakasza arról a viszonyról szól, a mely az őskor homályában az ember és a hal között keletkezett s az idők során kifejlődött.

Erről a korról hallgat a történet, nem szól a hagyomány; az író a dolog természetéből alkotott föltevés vezet. E mellett áll a hitrege, mely inkább csak az együgyűség megnyugtatóására szövi a keletkezés képét s kiszínezi azt a viszonyt is, a melyben az ember az élő természethez állott.

Ám a hitrege andalító szava, ragyogó színe szándékos, csak az érzésen, sejtésen és számításon nyugovó; így békét szerezhet az együgyűségnek: visszatarthatja a kezdet és az eredet feszegetésétől; — tudás helyett hitet, megnyugvást nyújt. A gondolatnak, a szellemnek azonban legnemesebb tulajdonsága nem a pihenés, hanem a szünet nélkül való munka és törekvés; — nem is a költött hitben való megnyugvás, hanem a valónak, az igaznak keresése. latolása és alkalmazása.

De az a hitrege mégsem merő költemény; mert a midőn a hívő megnyugtatóására törekszik, számolnia kell a valóval, a mely az együgyű szemét is érinti s kérdést fakaszt benne. A kérdés feleletet, a gondolat irányt követel attól, a ki a hívő belső világán uralkodni akar.

Igy számol a valóval MÓZSES, a Sinai hegy nagy törvényszerzője is a Genesisben, mely a világ keletkezéséről szól. Ennek a ragyogó szellemnek az ismeret fejlődése tekintetéből való méltatása nemcsak tanulságos, hanem nagy élvezet is.

Tudatosan törekedett ő az ember belső világa fölött való uralkodásra s átható esze fölismerte az utat és a módot, a melyen és a melylyel célját elérhette.

Az út a tapasztalás útja, a mód a tapasztalásból levont s tudatosan alkalmazott rendszer volt.

Kitapasztalta az embert, eszejárása, jó és rossz indulatai szerint, így megítélhette az egyest s az egyesekből alakuló társadalmat is; és kitapasztalta a természet jelenségeit, kivált azokat, a melyektől az ember függ, a melyek legérezőbben hatnak reá. Ezekre alapította rendszerét.

Tapasztalatainak rendezett összegéből merítette azután törvényeit, a melyekkel uralkodott.

Két dolognak kellett útját állania: az első eredet feszegetése, a másik a kétségeskedés. Az elsőt elérte a Mindenható eszméjével, kivel szemben minden kétséget bűnnek vallott; a másikat pedig avval, hogy a kiismért és csoportosított természeti jelenségeket, a bennök nyilatkozó valóságot a mindenhatóság forrásától származtatta, arra vissza tudta vezetni.

A Mindenható MÓZSES szerint megteremti a mennyet és a Földet, a világosságot, a vizeket, a szárazföldet, reá a növényeket; fölötte a Napot, a Holdat és a csillagokat, *a vizek úszóállatait*, a levegőég röp-dösőit; azután a «föld állatait», legvégül pedig az embert magát. Ez a sorrend a dolognak rendkívül finom ismerete, nevezetesen pedig a természet jelenségeinek lángszellemű felfogása; mert mindig elől jár a föltétel s csak azután következik az, a mi a föltételhez kötve van; vagyis előbb jön a világosság, azután a föld, erre a növény és sorra az állat, föl az emberig.

Sőt a MÓZSES-től eredő e sorrendben vannak bizonyos elemek, a melyek a földalakulásnak mai, mélyebben tapasztalati sorrendjével is bámulatosan egybevágnek. Legföltünőbb ezek között, hogy MÓZSES-nél az első gerinczes állatok *a halak*. A földkéreg alkotásáról szóló mai tudomány is azokban a régibb rétegekben találja az őshalak maradványait, a melyekben más gerinczes állatnak még semmi nyoma; sőt föltéve, hogy MÓZSES a vizekben úszó állatok alatt — a halakon kívül, vagy azok mellett — a kétéletűeket, tehát azokat is értette, a melyek a vízben és a szárazon egyaránt élélhetnek, mint a békák stb., akkor a sorrend még bámulatosabb, mert a mai, nem föltevéseken, hanem tapasztaláson nyugovó tudomány is a fejlődés sorrendjét a halakon kezdi, a kétéletűekre, csúszómászókra s ezekről a madarakra

viszi át, MÓZSES-nél I., 1., 20. az illető szöveg íme ez: «Hozzanak a vizek úszó élő állatokat; és a madarak repdessenek a föld felett, az égnek kiterjesztésének színén».

S a midőn végül elgondoljuk, hogy MÓZSES a sorrendet a tökéletlenebbről a tökéletesebb felé szövi tovább, s így jut az emberig, a melylyel a fejlődést betetőzi, s hogy a mai tudomány is ugyanezt teszi s egy azon végső eredményhez jut: bámulattal kell eltelnünk MÓZSES éleselméjűsége iránt.

Ám ennek még folytatása is van.

Mielőtt MÓZSES sorrendjét kifejthette, illetőleg alkalmazhatta volna, tapasztalati úton meg kellett szereznie a természet tüneményeinek bizonyos részleteit is, mert ezeknek ismerete nélkül nem csoportosíthatta volna a rokonneműeket, nem alapíthatta volna reájok a társadalom összességére kiható törvényét, melynek alaperőssége csak az lehetett, hogy rendelkezéseit s még inkább különböztetéseit a hívő szemében ne hazudtolja meg az élő természet.

És valóban, ott, a hol MÓZSES, például a táplálék dolgában rendelkezik, élesen különböztet: jól tudja, hogy a hasított csülök nem jár mindig kérdéssel s ehhez képest kirekeszti a sertést.

E rövid vázolásnak legfőbb tanúsága reánk nézve az, hogy a természet tüneményeinek ismeretéhez, az azokból levonható törvényekhez csupán a tapasztalati út vezet; a ki pedig ezen az úton elfogulatlanul halad, az a tudás hatalmához jut, forduló pontokon olyanhoz, hogy hosszú időkre irányt szabhat a társadalom szellemének is.

MÓZSES törvényét az átlagos szellem számára alkotta; a nép tömege lebegett előtte, melynek sajátságos lelke s épen tömeges voltában rejlő oly hatalma van, mely az egyest korlátozza. Innen van, hogy az idők során szerzett több és alaposabb tudás szükségképen hadakozó helyzetbe jut az uralkodó felfogással s csak küzdelem árán haladhat és terjedhet. Igazat szólva, MÓZSES felfogása a tömeg lelkében még ma sincsen megtörve; sőt mértéket szabott az még a nagy svéd tudósnek, LINNÉ-nek is, ki az állatalakok eredetére nézve MÓZSES tanát törvénynek ismerte el.

Immáron teljesen mindegy, bármely fejlődési időszakát vesszük is elő az állatok ismeretének, akár MÓZSES-t és ARISTOTELES-t, akár RAYUS-t, akár LINNÉ-t, CUVIER-t, LAMARCK-ot vagy DARWIN-t, min-

dig egyazon igazsághoz jutunk el, t. i. ahhoz, hogy a természet tüne-
ményeinek ismeretéhez a tapasztalati út vezet s hogy az ismeret mély-
sége és becse a kiismert tünetek sokaságától és gondos egybeveté-
setől függ. A fogyatkozás, mely az egyes korszakokban tapasztalható,
mindig az ismeret fogyatékoságán múlik.

MÓZSES sokban tévedett, mert nem ismerhette a tüneményeknek,
még kitűzött céljának megfelelő mennyiségét sem; szintúgy ARISTO-
TELES is, ki a tapasztalati úton roppant sokra vitte ugyan s belevonta
kutatásainak körébe az állatok életét is. De egyikök sem tudhatott
mindent, még azon a körön belül sem, a melyet mint egyes ember
áttekinthetett; ARISTOTELES is csak azt adta, a mit az egyes ember a
tünemények özönéből úgyszólván kimarkolhatott. S ez a sors jutott
mindazoknak, a kik LINNÉ előtt működtek.

Már pedig az emberiség művelődésének nagy és magasztos fel-
adata mást kívánt: rendszeres eljárást, mely megadja a lehetőséget,
hogy a tünemények — emberileg szólva — összességét és tanulságait
az emberi értelem számára megszerezze.

És ha képzelődő tehetségünk elég erős, s ha szárnyára kelve, visz-
sza szállunk akár MÓZSES, akár ARISTOTELES korába, vagy csak a
XVII-dik század végére is, a mikor egy derék magyareMBER «A' Bol-
dog Emlékezetű MISKOLCZI GÁSPÁR, Sok szép Ekklesiáknak mind
Magyar-Országban mind Erdélyben hasznos Tanítója» remek magyar
nyelven, sok és erős hittel és istenes együgyűséggel kiteremtette az
«Egy Jeles Vadaskert» című munkát: menten reáakadunk az egyes
ember szájalomra méltó gyarlóságára, a mint az anyatermészet tüne-
ményeinek özönével küzködve, erejéből kifogy, merő okoskodásba,
föltevésbe és a szarvas hibák tengerébe merül.

Valóban az örök dicsőség fénye, az emberiség hálája illeti meg
azt a lángelméjű embert, a ki a rendszeres vizsgálódás alapkövét
lerakta, ezáltal módot nyújtott a munkafelosztásra, így az egyes em-
berek és emberöltök felgyűjtötte tanulságoknak élő, folytonosan
öregbedve-tökéletesedő tudományá való alakulására.

LINNÉ KÁROLY — korának irodalmi szokása szerint CAROLUS
LINNÆUS — svéd természetbúvár az a halhatatlan, ki lerakta a rend-
szeres kutatás alapját s ezáltal sarokkövé vált a természethistória föl-
leges hajlékában. A növények országán kívül az állatok világában

is «ő a tudás pátriárkája, az emberi korszakok legnagyobb természetbúvára, feje a mult, jelen és jövő természetvizsgálóinak».

Ő tanított meg arra, hogy minden egyes állatot jellemző jegyei szerint le kell írni, lehetőleg e tulajdonságokra mutató kettős névvel kell felruházni; és úgy, a mint az egyes alakok egymásközötti rokonsága vagyis hasonlatossága kitűnik, ezekből megalkothatók a nemek, családok, rendek, osztályok, seregek, a melyek ismét határaikon belül megkülönböztetendők.

Világos dolog, hogy ilyenformán az emlősállatok, a madarak, a kétéletűek, a halak stb. jegyeik alapján mind egy-egy osztályba hozhatóak, az osztályon belül rendekre, családokra, nemekre és végre fajokra bonthatók s mihelyt ekként a rendszerben elhelyeztettek. mind az, a mi bővebben ismertető, a maga helyére jut.

Ez teremti meg a munkafelosztást, t. i. hogy sokan, sok ponton, minden időben, egyre és ugyanarra a célra törhetnek, t. i. a tudás igazi bővítésére s ez teszi lehetővé azt is, hogy az egyesnek az ő tévedését a többiek helyreigazítják.

Akárhogy is változott is az a csoportosítás, a melyet az utódok buvárkodása LINNÉ alaksorozatain végbevitt: a buvárkodás módszere megdönthetetlen volt s az fog maradni valameddig ember lesz a világon, a ki a természet tüneményeinek özönében eligazodást keres.

CUVIER, a francziák nagy buvára, csak LINNÉ szilárd alapján állva nyúlhatott mélyebbre, oly módon, hogy az élő alakokon kívül a föld méhébe temetkezett, rég kiveszett ásadékokat is megvizsgálta s azonfelül a külső jegyeken kívül, a belső szervezetben rejtőzőket is felhasználta.

Sőt a vizsgálódás tekintetében maga DARWIN is LINNÉ módszerét követte.

Ez a módszer, lényege és alkalmazása szerint teljesen független attól a kiinduló ponttól, a melyet MÓZSES a Genesisben felállított, a melyet LINNÉ még megtartott s a melynek helyébe a mai tudomány a folytonos fejlődés és átalakulás tanát iparkodik tenni. Ez a módszer lehetővé teszi, hogy az ismeret a vitás pont daczára is, öregbíthető. Sőt szorosan véve, e módszer arra való, hogy a kiinduló pont felismeréséhez közeledhessünk, mert a tünemények kellő terjedelmű ismerete nélkül az a kiinduló pont csak föltevés, mely lehet meg-

nyugtatója annak, a kinek mindenáron kiinduló pont kell s a kinek nincs meg az a szellemi ereje, hozzá bátorsága, hogy elfogultság nélkül megítélhesse: de nem lehet megnyugtatója annak, a ki a valót, a megdönthetetlen igazságot keresi s épen ezért csak elérendő czélt lát abban, a mit az a másik már a kiindulás pontjául választott és megnyúgovással elismert.

A könyvnek ez a része ezért nem a föltevést, hanem a rendszeres kutatás során szerzett tapasztalati tudást választotta alapjául.

Forduljunk immáron e rész tulajdonképeni tárgyához, a halakhoz. Vegyük azokat egész általánosságban úgy a köz- valamint a tudományos fölfogás szerint is.

A közfelfogás mindenkoron arra hajlandó, hogy bizonyos összetartozó csoportokból egy alakot kiragad s a szerint alkotja meg fogalmait. Az emlős képe szőrös bőrrel, négy lábon járva, a madaré tollas és röpülve, a halé halpénzekkel borítva és úszva áll képzelete előtt.

A közfelfogás a halat a vízben élő, oldalt lapított, hosszúkás, halpénzzel borított, különböző úszószárnyakkal bíró, többé-kevésbé szálkás húsú, jobb-rosszabb táplálékot szolgáltató, ikrás, tejes, pukantós, síkos állatnak ismeri. Elmondhatjuk, hogy evvel a fogalommal milliók érik be; sőt hogy egész életökön által távol marad tőlük az alaposabb tudásnak a vágya. Hozzátehetjük azt is, hogy ez a fölfogás s az avval való beérés készségesen megnyugszik MÓZSES kiindulásában, sőt erre reá is szorúl.

Az elfogultság nélkül való kutatás, mely LINNÉ tanításából kelt ki, mely a tudás vágyától égő, lelkes bűvárok seregeit viszi, ragadja a föld déli sarkától az északi sarkig, sokszor nyomorba, ezer veszedelemben, nem egyszer az enyészetbe; mely ekként a tudásnak igazi hőseit teremti meg: ez a kutatás más, valóban bámulatos színben látja a halnak ezernyi ezer alakzatait az anyatermészet tüneményeinek sorozataiban; azokban is, a melyek rég letűntek s csak a földkéreg rétegeibe vannak bevésve; azokban is, a melyek a kutató ember szeme előtt élve nyilatkoznak.

A halnak mai képe páros vonalban haladó kutatásnak a szüleménye. Az egyik ág, az őslényekkel foglalkozva, kérdést intéz a föld rétegeihez, kutatva bennök a rég kihalt alakok maradványait; a másik ág a ma is élő alakokat keresi föl tengerekben, tavakban, mo-

csárban, folyóban s a víz legkisebb ereiben, nem feledkezve meg azokról a vizekről sem, a melyek a föld méhében — bányákban, barlangokban — titkolóznak.

S a míg az egyik ág bűvára a sokszor töredékes, elmosódó maradványokból az élő alakok segítségével kiismerni iparkodik a rég leáldozott lények szervezetét s a temető rétegek korát, addig a másik ág vizsgálója megfigyeli az élő alakok külsejét, szervezetét, életmódját, lakóhelyét, szóval mindazt, a mi rólok megtudható.

Egy kézre dolgozó munkafelosztás ez, a mely azután a fölséges végső eredményben találkozik.

Ez a rendszeres kutatás maig körülbelül tízezer faj halat derített ki; leírta és jellemző jegyei szerint csoportosította. Ebben a számban benne van mintegy ezer ma már nem élő faj is, mely a föld rétegeiből került napfényre.

Mind a két sorozat együttvéve nagy és szép tanulságokat nyújt.

PALLAS, a mult század kitűnő állatbűvára, a tenger szélvizében, fövény között egy sajátságos állatra bukkant, melyet egy ház nélküli való, tehát úgynevezett mezítelen csigának nézett. Ez az állat, alakja szerint olyan, mint egy kisebb fűzfalevél; teste majdnem átlátszó, oldalt lapított s elől-hátul hegyesen végződő; farknak vehető vége kissé kópjaszerű szabású. A tüzetes vizsgálat azonban kiderítette, hogy ez a kezdetleges szervezetű állat a gerinczes állatok törzsökének úgyszólván tervezete, tudományosan kifejezve, ősalakja, vagyis legalsóbb foka.

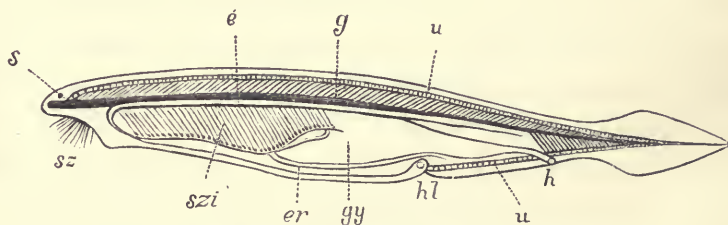
Ez a nevezetes állat az *Amphioxus lanceolatus* Yarrell, (288. ábra), mely a DARWIN tana nyomán kifejlődött nagy szellemi harcban igen fontos szerepet játszott s a melynek görög-latin neve egy mind a két végén hegyes, kópja alakú állatot jelent.

Legfőbb sajátsága ennek a kétvégű kópjaállatnak az, hogy a testében s abban a helyzetben, a melyben a gerinczes állatoknak gerincoszlopa nyugszik, egy tömöttebb zsineg, a *gerinczhúr*, az ú. n. *chorda dorsalis* fut végig (g), e fölött van az idegrendszer, alatta pedig a bélcső és a szívnek megfelelő nagy véredény. És az életműszereknek ez a berendezése avatja fel ez állatot a gerinczesek legkezdetlegesebb alakjává.

A gerinczhúr, a test elejének vehető s valamivel tompább részén

nem végződik koponyában s a felette levő ideg nem duzzad az agynak bármily kezdetleges formájává, hanem végig megtartja a hát táján mutakozó vastagságot. A hegyesebb, farknak vehető részben a gerincz-húr a vége felé mindinkább vékonyodik s végül a farkrész csúcsába enyészik. De a koponyának s az agyvelőnek a helye mégis legalább jelezve van, mert a gerincz-húr vastagabb végződése táján egy pont sötétlik (*s*), mely a szem csírájának, éretlen kezdetének vehető. Ugyane tájon, aláfelé, egy nyílás van, mely megfelel a szájnak s szélén pillaszerűen rojtos (*sz*). A hasfélen, közelebb a farkvégehez mint a szájhoz, egy köldökszerű haslikacs van (*hl*); e közt s a fark hegye közt körülbelől közepen nyílik a húgygyó, még pedig kissé féloldalt (*h*).

A hideg, szín nélkül való vérnek keringése a legegyszerűbb.

284. ábra. A kópjabal, kissé nagyítva.

Megkülönböztethető szíve nincs; a has felőli részen a szilványüreg (*szi*) alatt egy csőszerű ér van, mely lüktet (*ér*) s megfelel a tökéletesebb gerinczesek szívének; ez a csőszerű s a szívnek kezdetleges, ősz alakja a száj felé eső tájon felfelé kanyarodik s itt körülfogja a test első üregét, s a gerincz-húr alatt mint fő-ér (aorta, *é*) fut végig. A csőszerű, minden rekesztés, billentyű nélkül való szív helyzete, mint az állatnak a gerincz-húr után legjellemzőbb jegye, szerezte a kópjabalnak a rendszerben a helyet s az állatrendek sorában a nevet, mely «Leptocardii», azaz: «Csőszívűek». De haladjunk tovább.

A szilványüregen túl egy más üreg következik, mely gyomornak vehető; ez előrefelé vakbelsőre alakul, míg hátrafelé lassankint végbél lesz belőle, mely a húgygyón nyílik (*gy*).

A gerincz-húr fölött vonul a főideg, mely elől a szempontban végződik s melynek csak két első elágazása halad párosan és egyformán

jobbra-balra, holott a többi kiágazás mind a test baloldalára van tolva; ha hozzáteszszük, hogy ugyanezen az oldalon még egy, tehát nem páros, orrgödör is van, kitűnik, hogy úgyszólván csak féloldalt fejlett teremtménnyel van dolgunk. A hátan végig s a hasfélen a fark hegyétől a has likacsáig még oly réteget találunk, mely a sörényúszó csírájának vehető (*uu*), ez alatt pedig ott vannak az izmok.

Az állatnak lélekezése az, hogy az élővizet a szájnyláson beveszi, a szironyüregen áthajtja s a haslikacson kibocsátja.

Valóban úgy van, mintha az oly tökéletesre fejlődött gerinczes törzsöknek, melynek koronája az ember, legelső tervezetét látnók; szembeszökő pedig az, hogy az ősfurma egészben véve *halszerű*.

Ezt tudva, helyezkedjünk most a ma uralkodó tudományos felfogás álláspontjára, mely a test szervezete alapján alkotja meg a gerinczes állatok összefüggő sorozatát, még pedig úgy az élőkre, mint a kiveszettekre való tekintettel; amennyiben t. i. az utóbbiak mint ásadék alakok ismereteseek.

A földkéreg rétegeit a mai tudomány a bennök jelentkező sajátágok, tehát állat-maradványok szerint is négy korra, ezeket ismét tizenkét korszakra osztja, melyek egymásra következő, mind magasabb és magasabb szervezetű élő lényekről tanuskodnak, míg végre a legfelsőbb emelet tetőzetén, azaz a mai földszínen, maga az ember él és fejlődik.

Természetes, hogy ezt a beosztást csak a tudományos módszer követeli s azt nem szabad akként felfogni, hogy valamely emelet végződésével merőben eltűnnek annak alakjai is; a beosztás nagy haszna az, hogy az alakokat vizsgálatainkkal követhetjük, viszonyaikat szóval kifejezhetjük.

Úgy áll a dolog, hogy a legelső, tehát legősibb korszak lényei sokszor az összes emeleteken maig felvonulnak; de a míg az alsó emeletekben nagy tömegekben éltek és uralkodtak, addig a felsőbb emeletek felé folyton apadva, vagy még az emeletek során vesznek ki, vagy csak néhány, úgyszólván mutatóanyagban, élnek velünk együtt.

Ha, ezeket tudva, a lényeket szervezetük alapján követjük emeletről emeletre, a fejlődésnek családfáját kapjuk ki, mely ágból ágat hajt, a melynek minden ága bizonyos lények származását, szervezetét és fejlődését, de hanyatlását is tudatja velünk.

Lássuk immár ezt a családfát, amennyiben e könyv főtárgyára, a halra tartozik, fölépítvén az emeleteket, a melyeken ágazatait vezetnünk kell s megjegyezvén, hogy a magasabb sorszám ifjabb kort és emeletet, illetőleg korszakot jelent.

IV. Harmadik kor — legifjabb rétegetén az emberrel.

12. Pliocén korszak.

11. Miocén korszak.

10. Eocén korszak.

III. Második kor.

9. Kréta-korszak.

8. Júra-korszak. A csontoshalak eredete.

7. Triasz korszak. A gőtehalak eredete.

II. Első kor.

6. Permi korszak.

5. Kőszén-korszak.

4. Devon korszak — tokféle halak eredete.

I. Ős kor.

3. Szilúr-korszak — ingolák, czápák, ráják eredete.

2. Cambriai korszak — kétvégű kopjahal eredete.

1. Laurenti korszak — legősibb; semmi gerinczes állat.

E szerint az összeállítás szerint* a laurenti korszak a legalsób, illetőleg legősibb; ebből gerinczes állat nem ismeretes; de már a következő cambriai korszakban megjelennek a gerinczhúros csőszívűek, melyek a kőszén korszakáig uralkodók, a permi korszakban hanyatlásnak indulnak s folyton fogyva, napjainkban immár csak a PALLAS kétvégű kopjahalával oktatják a vizsgálódó embert.

A szilúr-korszakban tökéletesebb szervezet alapján a csőszívűektől elágaznak a szájtató vagy körszájú halak, melyek azután a júra-korszakban fogyni kezdenek, de a melyeknek ivadéakai, az ingolák, még ma is élnek, sőt két alak a magyarföld hegyi patakjait is eleveníti. Ez a halalak is nagyon fejletlen; orrgödre még nem páros; szeme páros; de páros úszószárnyai nincsenek; sörénye inkább csak bőrszerű s a mi a legfőbb, gerincze nem tagolt csont, hanem porczogós, tehát a gerinczhúr fejlettébb formája, mely már tökéletlen koponyában végződik.

* HÆCKEL E. Natürliche Schöpfungsgeschichte XX. Vortrag.

Ugyancsak a szilur-korszak ifjabb részében elágaznak a czápaféle őshal-alakok, a melyeket a tudomány Plagiostomi, azaz keresztbeálló szájú halaknak nevez, a hova a czápákon kívül a rája, a régi magyar írók zibbasztó vagy mennykövező hala is tartozik. Ezeknek az ornyílásuk már páros, a porczogós gerinczoszlopon már rovátkos tagolás mutatkozik, van felső és alsó állkapcsuk, hallószervük, páros úszószárnyuk, mely a végtagoknak felel meg; de a test felülete csak érdes, tulajdonképeni halpénzek nélkül való. Ezek az alakok még ma is bőven népesítik a tengereket; őseiknek kivált a foga, melyet a nép «sárkányfogának» magyaráz, a föld méhéből igen gyakran kerül napfényre.

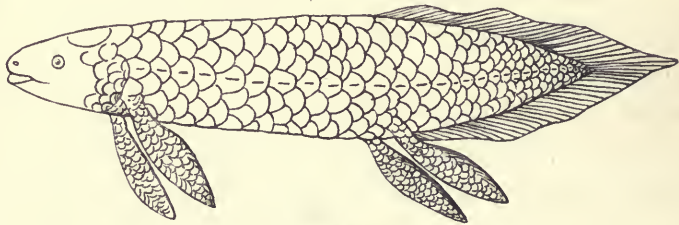
Majdnem ugyaninnen, de már inkább a devóni korszakból származtatjuk a magyar halásznép legbecsesebb zsákmányát, a vérteshalakat, a melyek közé a viza, tok, sőreg, kecsége stb. tartoznak; de ezek a kréta korszakától fölfelé már apadófélben vannak, úgy, hogy a mai élő alakokat leáldozóknak kell tekintenünk. A vérteshalak családjában már olyanokra is akadunk, a melyeknek teste kerek halpénzekkel van borítva, tehát már a tökéletesebb szervezetű mai csoportok felé hajolnak. A mi vérteshalainkon zománcszerű, csillagos alakú vértékből álló sorokat látunk; a gerinczoszlop még jobbadán porczogós, de világosan kivehető rovátkolással, sőt részben csontosodó is; de a csontváz azért tökéletlen. Az úszószárnyak csontos, tagolt sugarakra feszülnek, melyek közül az elsők már tüskévé is erősödnek; a fark kormányúszója csak félszárnyú.

A következő fejlődési fok a nyolczadik szintájon, vagyis a júra-korszakban támad, még pedig a csontoshalak képében, a melyek a mai kor vizeinek tömeg és a fajok száma szerint uralkodó alakjai. Ismertető jegyeik, legrövidebben kifejezve im ezek: a test váza teljesen meg van csontosodva, tehát igazi csontváz, teljesen különvált csigolyákkal. Ezek rendszerint — kevés kivétellel — halpénzekből alakuló héjakkal vannak borítva, kormányúszójuk kétszárnyú, vannak páratlan sörényúszóik, páros és végtagoknak megfelelő úszószárnyaik; szabad, fedelékes szilványaik.

Hogy a felölelt sorozatot betetőzhessük, vissza kell térnünk a mélyebben fekvő szintájakra és valóban «úttalan utakon», — mert hiszen korunk legmerészebb tollú állattani írója, HAECKEL ERNŐ

maga is csak kérdőjelekkel haladott korszakról korszakra, hogy a csodálatos *götehalak* eredetét inkább kieszelje, mint kimutassa — úgy sejtjük, hogy a götehalak valamikor a szilúr-korszakban a vértés halaktól ágazódtak el, hogy ama csodás alakú «tengeri sárkányokon» a halisauriákon át, a melyek a kréta korszakában már kivesztek, összekössék a halakat a kétéletű állatokkal, tehát igazi götékkal, továbbá a gyíkokkal, kígyókkal stb.

Ezeknél a götehalaknál már tüdővel való lélekzés is jelentkezik, az úszószárnyak láthatólag lábszerű végtagokká fejlődnek, a szájban csúcsosorú foglemez vagy lemezfogak foglalnak helyet. A legnevezetesebb ezek között az 1870-ben Ausztráliában fölfedezett, FORSTER nevére keresztelt, 2 méterig növekedő *Ceratodus Forsteri*, Krefft., az ausztráliei «baramundá»-ja, magyarul kifejezve pedig a FORSTER-féle szarufogú *götehal*, mely egészen héjas, felül-alúl úszó sörénybe átmenő,

285. ábra. A götehal.

tehát sörényszárnyú kormányúszóval, koloncszerű, héjas úszószárnyakkal, vagy már inkább csökök lábakkal (285. ábra).

Ez az alak kiválóan reámutat a triasz és jura-korszakra, a melyből számos oly lemezfog ismeretes, mely a baramundáénak megfelel. Ezen a réven került erre az élő alakra az AGASSIZ-féle kihalt *Ceratodusok* neve is.

Vannak futó vázolások, melyek nem bírnak több értékkel, mint egy földabrosz, a melyen, a négy világtájat szem előtt tartva, valamely pont iránt tájékozódhatunk; az az ezernyi ezer tárgy és változat, a mely az illető földdarabon a természetben megvan, azon az abroszon nem látható; de ez jobb is így, mert szemünket nem vonja el, nem zavarja meg a részlet, reávehetjük egész figyelmünket a földolgra, a tájékozásra.

Ilyen ez a vázlat is. Meghatározhatjuk a halak helyét a gerinczes

állatok rendszerében, még pedig a fejlődés alapján s megtudhatjuk alább azt is, hogy a magyar vizekben élő, eddig felkutatott halak szervezeti tulajdonságaik szerint melyik csoportba tartoznak.

Az igaz, hogy a fejlődés családfájának nem egy ága még ma is vitás; de az nem zavarhat meg, ha elgondoljuk, hogy a valódi, rendszeres kutatás még alig száz éves, hogy sikere sok mindentől függő, hogy nem is törekszik az utolsó szó kimondására, hanem csak a több és több tudásra, több világosságra. És elvégre bármily ingatag legyen is az az alap, a melyet a föld rétegzetei eddig nyújtottak, a halak tekintetében a fejlődés sorozatát a mai élet maga is nyújtja felénk. Mert hiszen ma is ott eviczkél a tengerpart fövényében PALLAS kezdetleges kopjahala, havasaink csevegő patakjában az ingola; a czápák és ráják ma is hasítják a tenger vizét, míg a tokhalak seregei tengerből folyóba vándorolva, megszántják kacsaurrukkal szőke Duna, szőke Tisza árját. Ez, a szervezet álláspontjáról tekintve, valóságos fejlődési sorozat a tökéletlenből a tökéletesebb felé, mely utóbbit a csontoshalak változatos alakSORAIBAN szemlélhetjük. Végül pedig Ausztrália, az Amazon és a Senegal sokban ma is titokzatos tájain még most is túrja az iszapot a götehalak csodás családja, mely úgy jelenik meg a bűvarkodó ember szeme előtt, mintha a természet ama hatalma, mely réteget rétegre halmozva, egész életsorozatokat temetett az anyaföld méhébe, ezeket jókedvében kifelejtette volna az enyészetből.

Vonjuk ki tehát a magyar édes vizekben élő halakra tartozó tanulmányt, mely a következő: Vannak

5. Csontos halaink — Teleostei.
4. Vértes halaink — Ganoidei.
2. Szájtató vagy körszájú halaink — Cyclostomi.

Nincsenek:

1. Csőszívű halaink — Leptocardii.
3. Őshalaink — Selachii.
6. Götehalaink — Dipnoi.

A sorszámok szerint s akként állítva össze e sorozatot, hogy a leg-tökéletlenebb alak legalulra jöve a legkisebb számot kapja s így 1-től 6-ig építve, kikapjuk a fejlődés haladását, mely a csőszívűektől indulva, a götehalaknál végződik.

Vessünk már most bár csak egy futó pillantást is arra az általános képre, a melyet a halak megalkotnak.

A tudománynak legfőbb feladata a fogalmak tisztázása és — igen természetesen — a tisztázott fogalomnak szabatos kifejezése. Ha a tünetmények bizonyos sorozatairól van szó, a melyekről meg kell állapítani, vajjon alak, szervezet és életmód szerint rokonok-e s így alkotható-e belőlük egy csoport, akkor a tudománynak legfőbb feladata megállapítani: mi legyen a csoportnak összekötő kapcsa, vagyis, hogy van-e oly tulajdonság a csoportban, a mely részről részre lényeg szerint azonos.

És ha ezt a kérdést a halakra nézve vetjük fel, egyetlen egy tulajdonság az, a mely a halakat a gerincesek körében egy csoportba — a tudomány szava szerint osztályba — foglalja össze, t. i. az, hogy kizárólagosan *szilványokon át lélegzenek*. Minden egyéb tulajdonság annyiban ingadozó, amennyiben csak a halalakok kisebb-nagyobb részénél állandó, tehát a halalakok összességét nem jellemezheti; vagyis amennyiben nemcsak a halaknak, hanem más állatosztályoknak is a tulajdonsága.

A kibővített jellemzés ez volna: a hal hidegvérű — tulajdonképen bizonyos fokig alkalmazkodó hőmérsékletű — állat, a mi nem kizárólagos tulajdonsága, mert számos más állatosztályé is; teste többnyire héjjas, pénzekkel, vértelkekkel borított, a mi már azért sem kizárólagos tulajdonsága, mert vannak mezítelen bőrű halak is s azonfelül a csuszómászók egész sora héjjas; a vízben él, a mit szintén számtalan más állattal oszt meg; többnyire lerakott ikrából kél, de ez sem különálló tulajdonság; végtagjai uszósárnyak, ámde ezek néha hiányzanak.

Tisztán láthatjuk, hogy a lélekzés módján kívül minden egyéb jegy ingadozik; de sőt ez a kizárólagosnak tetsző tulajdonság sem teljesen szilárd, mert hiszen tudjuk, hogy a götelnak már másnemű lélekzése is van; ám de ez már átmeneti alak.

A fogalom tisztázásából mindenesetre nagy a nyereségünk, mert a szilványon át való lélekzés a többi, ingadozó jegyre útbaigazító tulajdonsággal bír s ha a vizsgálatban elfogulatlanul és körültekintéssel járunk el, nem tévedhetünk abban, hogy a halat halnak határozuk meg.

Ha a csoport meghatározásában az alak után akarnánk indulni, azt már az első próbánál is abba kellene hagynunk.

Az ángolna kigyószerű nyulánkságától eljutunk a lapdává felfuvódó Diodon-halig, vagy az annyira suta Orthogoriscus-ig — magyarul «malaczhál» —, hogy inkább csak egy úszó fejhez hasonlít; ha pedig a hálnak a közfoglalomban élő képétől, például a pisztrángtól vagy pontytól indulunk, eljuthatunk az ausztráliai *czafranghal* — *Phyllopteryx* (268. ábra) — szinte mesés alakjáig, melynek egész teste

268. ábra. Czafranghal, *Phyllopteryx eques* Günth. Sz, szilványfedelek; s. sőrény.

mintha szálakra volna tépve s a midőn a tengerfenék moszatain elül, annyira hasonlít hozzájuk, hogy még a természetbúvár gyakorlott szemét is megtéveszti.

Sőt rátalálunk a hálnak a szó teljes értelmében vett kiforgatott alakjára is, a mennyiben a hal növekedése során féloldalúvá válik, azaz mind a két szeme egy oldalra kerül s a hal a másik oldalán úszik, mintha ez volna a hasa; ez a *Platessa* és családbeliei, a régi magyar írók «plataisz»-a.

Az alakok során a halszáj csővé, csíptetővé nyúlik; az úszószárnyak valóságos zászlókká szélesednek, majd ostorokká nyúlnak; a test néha síkosan síma, majd tüskés, mint a süné; majd oly fegyverzettel találkozunk, mely nemcsak a fejlődés szempontjából nevezetes, hanem egész minémiségében mesésnek látszanék, ha nem volna természetes.

A tenger kardorrú halának (*Xiphias*) felső állkapcsa iszonyatos karddá nyúlik ki; a *Pristis*-hálnak kard helyett rettenetes, kétoldalt fogas fűrész a felső állkapcsa; reáakadunk a legcsodásabb, valóban rémes külsőjű formákra, a minőket a poklot benépesítő költő vagy festő képzelete sem igen teremt, a melyekhez képest szent György sárkánya csupa gyerekjáték; ilyen a tenger ördöghala (*Lophius*), a varangyékhal (*Batrachus*) stb.

Az úszószárnyak hol szívó szervvé (*Lepadogaster*, *Echeneis*), hol valóságos és oly szárnynyá alakúlnak (*Exocoetus*, *Dactylopterus*), hogy a hal a víz fölé szökve, nagy darabon röpkülhet, akár a madár; néha lábszerűen alakúlnak (*Periophthalmus*) s a hal az iszapon ugrálhat mint a béka; ismét a legcsodálatosabb módon foszlanak, szinte káprázatos képet kölcsönözve a hálnak, mint pld. a *Pterois*- és a *Pelor*-hal.

És ha a nagyságot vesszük, valóságos óriások mellett ott látjuk a törpeséget s e két végső pont között minden képzelhető fokozatoságot.

Így vagyunk a színekkel is. Az iszapos vagy fövényes vízfénék zöldes, vagy fakó színezetén kezdve, a színek egész fokozata áll előttünk, csúcán a szín és fény oly tüzével, ragyogásával, mely megszégyeníti a festő festékes ládájának legtisztább foglalatját s megszégyeníti az ötvösmesterség minden színes zománczát, drágakövéit, avval az összeállítással egyetemben, a melyet emberi szín és formaérzés egyáltalában kiteremteni bír.

És így állunk végre magával az életmóddal is, különösen az elem tekintetében, a melyhez a hal lélekzési módjával kötve van. Bátran kimondható, hogy minden víznek akad hala. Valameddig megvan a mód arra, hogy a hal bizonyos természetű vizet megszokhasson, valamely faj meg is szokja s ez annyira áll, hogy — messze se menve — Ó-Buda és Zala-Hévíz meleg vizeiben, még pedig magán a forrás-

területen, a hol a víz a legmelegebb, nemcsak hogy odaszokott a ponty, hanem leginkább a víz fenekén tartózkodik; nem is keresi a felsőbb, elevenebb vizet. Viszont látjuk, hogy némely faj úgyszólván abban a pillanatban pusztúl el, a melyben vizét megváltoztatjuk; némelyik csak a tisztában él meg, más a félig poshadtnak még iszapját is túrja; némelyik, a vízből kivette azonnal elpusztúl, más órákon, napokon át bírja; sőt az ángolna, a már felemlített *Periophthalmus* s az Indiákon élő *Anabas* hal a szárazra is kijár; és hiába sós a tenger, édes a folyó vize, mert nemcsak mindeniknek megvan a maga halserege, hanem feles számmal akad olyan faj is, a mely felváltva hol az egyikben, hol a másikban él.

A magyar vizeknek csupa olyan hal jutott, melynek halvoltában a legszerényebb ismeret sem tévedhet meg; ám ez nem elég, mert szemügyre kell vennünk azokat fajról fajra, szervezet, életmód szerint akként, hogy mások is fölismerhessék s az ismeretet saját észleleteikkel megpótolhassák, mert ebben rejlik a haladás. Módszere az, a melyet LINNÉ kifejtett és alkalmazott.

A HAL A TERMÉSZET HÁZTARTÁSÁBAN.

BREHM ALFRÉD, az állatok életéről szóló nagy művét az állat-élet egészére vetett pillantással vezeti be; de mindjárt az első sorokban — és igen helyesen — ráveti szemét a természetvizsgálók két táborára, mely, a milyen nagy az elért eredményekben, épen olyan nagy — vagy talán még nagyobb — a kölcsönös leszólásban is.

Az egyik tábort a bonczolók iskolája alkotja, mely az állatok testét legparányibb részeire bontja s e részeket anyag és szerkezet tekintetében ezerszeresen nagyító üvegen át vizsgálja; így kutatja a legparányibb erecske, a legfinomabb idegszál végződését; meglesi a sejtet, oszlását, szervezetté való tömörülését; meglesi a petében folyó keletkezést; az egyes szervek szerkezetét, működését; a szervek átváltozásának folyamatát; a különbözőknek látszó szervezetek egymáshoz való viszonyát, rokonságát.

Ez fölséges, magasztos egy dolog, mely reátanít az élőlények összealkotására, életöknek nem egy alapfeltételére; sokszoros világosságot vet az eredetre is. Pontosan meghatározza a sejt oszlásának pillanatát, haladását; megmondja — ha nem is mindig — e csodás folyamat előljáró föltételét.

De egyet nem bír megmondani: annak az életrekeltő szikrának a lényegét, mely a belátható okozat be nem látható okát szülte. Igen, megmondja, ki birja fejezni szóval, olyannal, mely mond ugyan és mégis adósunk marad! E szó az *életerő*, *éltető erő*, néha épen csak *erő*. — De hát ez a világos tudás szempontjából véve semmi, mert a megfoghatatlannak épen csak mesterszava.

Hogy világosan szóljak, tudjuk, hogy a himhal zoospermiuma a nőtény ikrájának héjján nyiló petelikacson át az ikra belsejébe nyomul, ott az ikra termőszemével érintkezik s hogy erre az a termő-

szem barázdálódni kezd; tudjuk, hogy ez a barázdálódás a kelő állatalakot úgyszólván fölépíti; de arról — az okok okáról — a mi azt a zoospermiumot létrehozta, életre keltette, furakodásra indította; a termőszemmel való érintkezésének lényegéről; a barázdálódást indító erőről; arról, a mi a sejtekre osztódott anyagot reáviszi, hogy bizonyos állatalakot öltön magára, arról sejtelmünk sincsen. Nincs a bonczolóknak sem.

A bonczolók iskolája, mely evvel az ággal foglalkozik, száanalommal tekint le arra a másik táborra, a mely az alakokat figyeli, tüzetesen ismerteti és nagy gonddal viseltetik életnyilvánulásaik iránt is.

A bonczolók iskolája azt mondja, hogy ez nem tudomány, mert csak ismeret s azok, a kik mivelik, csak «dilettánsok», napszamosok. Ők, a bonczolók azok, a kik a tudomány palotáját építik és szerkesztik, a többiek csak napszamosok, a kik az építő anyagot hordozzák.

Szorosan véve, annak beismerésében, hogy azok a «napszamosok» hordozzák az anyagot, rejlik nemcsak jogosultsága, hanem nélkülözhetetlensége is annak a másik ágazatnak; mert nincs építőmester, a ki összeszerzett anyag nélkül bár szerény kunyhót is építhessen; nincs olyan, a ki mások munkáját nélkülözhetné; tehát nincs is joga, hogy azt lenézzé, vagy épen leszólva megvesse, a mi saját művének lényeges föltétele.

És nem állhat meg a tudomány és ismeret megkülönböztetése sem, mert határát megszabni nem lehet; s ha akként állítjuk föl a dolgot, hogy a tudomány az összefoglaló, akkor csak ismeretet foglalhat össze, tehát abból épül, s így se oka, se jogosultsága azt lenézni, a mi saját erejének forrása.

Van azonban a vita eldöntésének még egy más, sokkal hathatósbab módja is, mely bizonyos kérdések fölvetésében rejlik.

Semmi kétség aziránt, hogy például NEWTON igazán fényes szellem volt, ki műveivel az emberi tudás terén korszakot alkotott. A kérdés az, hogy mi az előkelőbb tudományos feladat: vajjon az-e, hogy kitudjuk NEWTON koponyájának méreteit, agyvelejének súlyát, tekervényeit, szervezetének összealkotását s esetleges sajátságait, mikroszkópi összetételét, chemiai alkatrészeit — vagy az, hogy NEWTON-t, mint embert, élete folyása, cselekvése, művei s azoknak értéke és hatása szerint ismerjük meg?

Vajjon ki merné itt a bonczolót tudósnek fölmagasztalni, azt pedig, a ki az ember cselekvő részével, annak hatásával foglalkozik, «napszámosnak» lenézni?

Vajjon tekintheti-e a tudomány kizárólagos és egyszersmind kimerítő feladatának azt, hogy akár az embert, akár a szervezetenleg alsóbbrendű állatot csak bonczolja, részeire szétszedje, a részek részeit vizsgálja, hogy végre megállapítsa azt, a mi a *puszta élethez* okvetetlenül szükséges? Kirekesztheti-e az élet nyilvánulásait, kihatásait az egyesnél, az egyesekből alakuló életköröknél; vagy e kihatások viszonyát akár a társadalom, akár a természet összességéhez?

BREHM nagy igazságot mondott, a midőn állítja, hogy az állat a bonczoló előtt csak tárgy; az életet kutató előtt ellenben a tárgyon kívül még cselekvő része is az élő természetnek, mely érez és mozog.

A teljes való pedig az, hogy a két szak kiegészíti egymást s csak mind a kettőnek szövetségéből kelhet ki a teljes kép, tehát a valóságos tudományos eredmény. A két szak nem állhat s nem is áll a felsőbbség és alárendeltség viszonyában; az igazi viszony a munka felosztása. Az ismeretkörök között más viszonyt nem is fogad be a tudomány köztársasága. A tudomány, mint az ismeret egyeteme, nem ismerhet rangot, mert csak szakokat ismer, a melyeket a munkafelosztás szüksége teremt meg. Elismeréssel adózik az áthatóbb szellemnek, mely nagyobb eredményt nyújt; de a parányi szellem szerény eredménye is a nagyét öregbíti, tehát csak a mennyiség tekintetében van különbség. Felmagasztalja az egyest, a ki tehetségével korszakot alkot, de nem vetheti meg a nyomán haladót, ki a megnyitott korszak gyümölcsét szaporítja és érleli.

A könyv e szakaszának bevezetéseül, de tudományos viszonyainkra való tekintetből is előre kellett ezeket bocsátanom.

*

A természetnek egy szellemes vizsgálója az állatoknak egymás közötti viszonyát a következő képben mutatta meg: egy barázdában egy futóbogár reáakadt a prédájára, egy féregre s marcangolni kezdi; viaskodását látja a fa csúcsán leskelődő őrgébics madár s nyomban leszáll, hogy a futóbogarat elfogja és megegye; el is fogja; de az őrgébics leszállását meglátta a magasban keringő sólyom,

nyomban, mint a kelevész, lecsapott az őrgébicsre, elfogta; de a mint prédájával emelkednék, meglátja a fa alatt lesben álló ember s lelövi a sólymot. — Eddig a sor, mely megtoldható avval, hogy azalatt felgyült egy sötét felhő, villáma agyonsújtotta az embert, a föld felfogta a villámot s elenyésztette romboló erejét, a felhőből szakadó eső pedig elmosta a dulakodás, vergődés nyomait; a midőn pedig a felhő megszakadt s a nap újra reávetette arra a pontra sugarát: a természet mosolygott, élete nyugodtan tovább folyt.

Ez a kép nem a pusztá képzelődés szüleménye, mert minden ízében a természet életéből került ki s ezernyi ezer változatban újra és újból ismétlődik.

Az állatélet jelenségeivel foglalkozó tudománynak, mai uralkodó fölfogása szerint az a sorozat a már-már közhelylyé vált «létért való küzdelemnek» a képe. melynek — a közfelfogás szerint — irányzata az életszükség kényszeréből foly. Kényszerűségből és nem ellenséges indulatból; — hiszen a gondolkozó ember magáról tudja, hogy nem az ellenséges indulat uralkodik rajta, a midőn saját életszükségét más szervezetek életének rovására elégíti ki: nem haragszik az almára, a melyet leszakaszt, az állatra, a melyet leöl, hogy maga megélhessen.

Ha a gondolat egész erejével iparkodunk átölelni a természet életének jelenségeit, csak rendes, szabályos körös folyamathoz jutunk: a keletkező, lefolyó, végződő élethez, mely új életet fakaszt — ez ismét lefoly, végződik; de csak végződik, annélkül, hogy nyomtalanul elenyészne.

Erre emberi tudásunk minden rendű ágazatát alkalmazhatjuk; sokat tudunk meg tulajdonságairól, a működés és lefolyás mozzanatairól — semmit a végső indító okról.

Szemünk előtt foly le a keletkezés, a mint azt a hal ikráján tapasztalhatjuk; megtudhatjuk az anyag chemiai alkotórészeit, az alkotórészek arányát; megfigyelhetjük s kifejezhetjük a hőmérséklet befolyását. latolhatjuk a szervezet működését természettani alapon, mozzanatait számok képébe foglalhatjuk; kivehetjük, a mi rendellenes, kifejezhetjük a rendes föltételt; számos előzménynek előre megmondhatjuk a következményét; de az élet végső indító okát nem mondhatjuk meg. Sőt még azt sem mondhatjuk meg: miért éli le magát a

szervezet még azon a magaslaton is, a hol az ú. n. kozmikus nagy okoknak látszólag nincsen alávetve.

Ha a növénynek az ő életéhez — a föld adta táplálékán kívül — világosságra, levegőre és bizonyos melegre van szüksége, akkor értjük, hogy az egyik főszükség elvonásával megöljük a növényt; értjük, hogy a tél, mely a meleget elnyeli, egész növény sorozatokat is megöl — ám más csak levelét hullatja, hogy a meleg visszatérével új életre keljen; de az idők során ez is végét éri még akkor is, ha életének feltételei megvannak, vagy akár fokozódnak. — Az alsó szervezetű növény keletkezése, élete és leáldozása sokszor perczekre van összeszorítva: — a százados tölgy, a Libanon czédruza mintha az idővel daczolna. A növény megveti gyökerét a hegy száraz csúcsán, elborítja a nedves völgyet, leszáll a víz színére, a víz alá s mindenütt végzi életének körfolyamatát; — anyagot felvéve, megváltoztatja, épít magán, maga körül, mert élve, másnemű élet feltételül is szolgál: a lények százai és ezrei hozzá vannak kötve; sőt hozzá van kötve növény a növényhez is.

Szakasztott ilyen az állatélet képe is. Minden képzelhető viszonyok közt reátalálunk — egymást kiegészítve, egymásra szorúlva, egymással közreműködve; a levegőből a hegycsúcsra, innen a völgybe, innen a víz színére, a víz alá s le a tenger feneketlennek mondott mélységébe szállva; élve a teljes világosságban, a barlangok örök sötétségében; működve a verőfényen, az est homályában, az éj minden szakában.

Egyike a legvonzóbb tüneményeknek az a keresztelkedés, a melyet — immár csak gerinczes állatokra szorítkozva — a különböző szervezetű állatok élete folyásában tapasztalhatunk, a mely keresztelkedés bizonyos szervezeti részeknek egynemű berendezésében és alkalmazkodásában van kifejezve.

Látjuk, hogy az emlős állat nincsen kizárólagosan a röghöz kötve. Az u. n. taguan-nak — röpülő mokus — szőrös bőr feszül az első és hátulsó lábpárja között, az állat az ugrással ezt kapcsolja össze s le tud bocsátkozni a magasból, mint a gyermek papírsárkányja; a kaguan bőre már a farkát is bevonja, sőt az első lábpár és a nyak között is feszül s ez az állat — WALLACE szerint — tizen-négy méter magasból leugorva, 70 méternyi közön bír átlegezni.

A denevéreknél már valóságos hártyszárnnyal van dolgunk, a melylyel ez az emlős röpülés dolgában versenyre kelhet a legügyesebb röptű madárral; sőt életének fenntartása egyenesen a röpüléstől függ, a melylyel számos madárnak a pályáját keresztezi, olyanét is, a mely épen úgy, mint a denevér, alkonyatkor kél szárnyra, hogy eledelét megkeresse. A midőn itt az emlős állatot a röpülő madárral egy életvonalon látjuk, viszont akadunk elég madárra — strucz, kazuár és leginkább a kivi —, a mely egyenesen a röghöz van kötve, s így élete módjával keresztezi sok lábas emlősét. Egészben hasonló viszonyra bukkanunk a csúszómászók között is, hol a röpülő sárkánygyík — *Draco volans*, Keletindia — a röpülő mókusénak megfelelő szervezettel bír, holott más gyíkalakok életök minden mozzanatával a röghöz vannak kötve; sőt WALLACE följegyezte, hogy Keletindia egy békája, a *Rhakophora* — magyarul talán lappantyús béka —, mely a mi zöldbékánk családbeli rokona, melynek roppant hosszú újja s ehhez képest roppant terjedelmű úszóhártyája van, bementés szerint, a magasból ugorva, inkább lebegve, mint esve száll le a földre. A röpülő hal úgyszólván önkéntesen sorakozik ide.

A röpülést tartva szem előtt, itt már emlöst, madarat, csúszómászt, kétéletűt — béka — és halat, ha nem is egy színvonalon, de egy bizonyos szintájon találunk; viszont találkoznak ugyanezek a röghöz s illetőleg kizárólagosan a vízhez kötve is.

Forduljunk most egy más sorozathoz, melyet a rög és a víz kínálva kínál. Ugy találjuk, hogy számos emlős kitünő úszó; ezek közül kiválnak azok, a melyek nemcsak úszók, hanem kitünő bukók is, a melyeknek ez már életfeltételük; — elég itt a vidra fölemlítése is. De ez a sorozat még sokkal tovább halad, mert a fókának már csak az első lábpárja valóban láb, a két hátulsó már szembeszökve hasonlít a halkormányhoz; az állat a vízen kívül már tehetetlen, agyonbunkozható teremtés s ezt a «természet büszke ura» talán nagyon is hasznára tudja fordítani. És e soron még tovább haladhatunk, mert a ceteknek első lábpárjuk már húsos úszószárny forma, a hátulsó végtagok pedig egészen hiányzanak s a testök farki részének teljesen halkormány formája van, avval az egy különbséggel, hogy állása vízszintes.

A ceteknek a vízi élethez való testi alkalmazkodása már annyira tökéletes, hogy a halvoltukba vetett hitet a tudomány egész hatalmas

máig sem bírta a közhitből teljesen kiirtani; ma is feles számmal akad «olvasott ember», ki hitetlenül rázza a fejét, valahányszor hallja, hogy az ő «*czethala*» elevent szülő, emlőin szoptató, melegvérű, gerinczes állat, melynek úszószárnya nem egyéb, mint átváltozott első lábpár. A ceteknek a vízi élethez alak szerint való hozzátörődése annyira haladt, hogy némelyeknek — többek közt a költészet és díszítő művészet oly nagyon kapós delfinjének — a hátán már egy kövér-úszósörényt is észlelhetünk; egyedül a kormányúszónak vízszint való terjedése különbözteti meg a cetek külső alakját a hal törzsökös fogalmától. A cetek egész szervezetöknél fogva már kizárólagosan a vízhez vannak kötve, a szárazra egyáltalában ki sem mehetnek.

A madarak felé fordulva, tudjuk, hogy e nagy osztálynak egész népes rendei, mint a vízmellékhez, vagy a vízhez kötött alakok szerepelnek; a szélvizekben való gázolástól — gémek és mások — az úszó életmódig — ruczák, ludak és mások — innen a legkitűnőbb, rendkívül kitartó bukásig — bűvárok, vöcskök — minden forma és átmenet megvan, a sorozat pedig végződik a pinguinnel, melynek szárnya, tollak helyett már inkább pikkelyekkel — mondjuk pénzekkel — van borítva; nem is repülő, hanem valóságos úszószárny, mely igen élénken emlékeztet a götetal úszóvégtagjaira; és noha a pinguin kétségtelenül madár, ő sem a föld rögén, sem a levegőben nem boldogul; egyetlen, igazi eleme a víz, a melyben a szárnya már valóságos úszószárny szolgálatot végez.

A régi értelmében vett csuszómászókat tekintve, hogy egyik részöket már kétéletűnek — amphibia — nevezzük, azért, mert életök bizonyos részével, sokszor kizárólagosan a vízhez van kötve — a béka poronty korában, a götte és mások; — a *Varanus*-okban, a melyek, a közhit szerint, az embert a krokodilus elől intik, ismét a határozott gyík-formát látjuk a vízmellékhez kötve; a *Platurus* és *Hydrophis* lapos evezőfarkú kígyókban már a kígyókat látjuk a vizek állatéletében, holott rokonaik a szárazföld állatai.

És ha már most a felsőbb rendű gerinczesektől a halakra vetjük szemünket, tudjuk, hogy vannak a halak közt is a vízből kijáró alakok, a melyeket a szilványokban tartott víz s az ugyanoda vezető külső résznek szűk volta ment meg a gyors pusztulástól; és tudjuk azt is, hogy vannak alakok, a melyeknek az úszószárnyuk akkora

terjedelmet ölt, hogy a víz fölé szökve, nagy darabon tovaröpülhetnek.

Akár tisztán szerkezeti szempontból veszszük a dolgot, akár az állatélet cselekvő oldaláról, már magában a gerinczes állatoknak ebben az irányban való méltatása is vonzóvá és tanulságossá válik, szinte ingerel a tüzetesebb vizsgálódásra.

És mekkora változatosság nyílik a vizsgálódó ember szeme előtt, a midőn az egésztestet iparkodik — csak iparkodik! — áttekinteni! Abban a vízcseppben, a melyet a mikroszkóp nagyító üvege alá hozott, egy kis világ folytatja pályafutását; abban a parányiségben egész sorozatai fejlődnek azoknak a jelenségeknek, a minő a futóbogaré, a gébicsé, sólyomé és az emberé volt. Ha csak a puszta szemre bízunk is magunkat, a vízbe tekintve, az alsóbbrendű állatok egész sorozataira bukkanunk; itt vízipoloskák támolyognak, háton fekvé lökészerűen eveznek; amott fátyolkák, szitakötők álczái lesekednek az iszap színén, hogy majdan kifejlődve, szárnyra keljenek s az álca életétől teljesen elütő életet kezdjenek.

Evvel belekerülünk a milliónyi-millió kétéletű rovarseregekbe, melyek — népiesen szólva — kivirágoztatják a vizet.

A víz minden szintjének akad növénye, állatja; mindenütt látjuk a kelő és leáldozó életet, a végrehajtott anyagcserével, tehát munkával, melynek eredménye egy bizonyos állandó vagy szabályosan ismétlődő állapot.

A vízre és mélységébe az imént vetett futó pillantás csak a folyót, a tavat, az eret és a patakot illette; vizsgálódó szemünk innen csak félve, tartózkodva fordul az örök tenger felé.

Norvégia szakadással, sziklás partjainak mintegy örszemét sok sziget alkotja meg; kisebb-nagyobb, szakadozott, domborodó; némelyik épen egyes, a vízből kiálló hegy. Ezek a szigetek, valamint a sziklapartnak bizonyos fekvésű, fokszerűen a tengerbe szökő, meredek sziklafalai az év bizonyos szakában, a mikor t. i. e tájak madarai a költéshez fognak, «megfehérednek». BREHM szerint a Svärholm fok sziklafalazata úgy néz ki, mint egy millió és millió fehér ponttal borított óriási palatábla. Ily fehérlő szigetet vagy falat megközelítve, elsütjük fegyverünket s nyomban tanúi vagyunk az állatélet egyik legnagyobb szerű tüneményének.

Mint mikor az észak vágató vihara bekap a fagyos hó rétegeibe s porszerűen felkavarja: a lövés dördülésére is millió meg millió madár kél szárnyra, oly tömegben, hogy elsötétíti a napot, lárájára megsüketíti a fület, a szem megkápráztat a madártömeg kavargásától, fehérségétől.

Ezek a valóban megszámlálhatatlan madárseregek itt költenek és — természetesen — táplálkoznak is; és nemcsak hogy maguk megélhetnek, hanem még falánk fiaiknak is eleget juttatnak. A fészkek oly tömött sorokban állanak, hogy gombostűnyi köz nem marad köztük — nem is rakott fészkek, mert csak kikapart gödrök — s minden fészkegödörből 3—4 pelyhes, örökösen éhes jószág ágaskodik, várva eledelét, melyet a tenger e tájainak hala szolgáltat.

S a midőn az evők serege ilyen, milyennek kell lenni annak a halseregnek, a mely azt a falánk hadat ki bírja elégíteni? Sőt nemcsak ezt, mert hiszen a tőkehal megszámlálhatatlan seregének is ugyanaz a főeledele, a mi a halászcserék sokaságáé, — sőt igaz, belékapdos még a fóka s a cetek sok faja is; és irtózatosan belemarkol az ember is, mert az a hal a grönlandi embernek «mindennapi kenyere», New-Foundland halászának ezernyi ezer horgán pedig a csali! Ez a hal a «nemesek» közé tartozik, a pisztrángnak, lazacznak, galóczának családbeli rokona, neve *Mallotus villosus*, tehát alapjában rojtos hal, azok után a rojtszerű kinövések után elnevezve, a melyek a hímen ívás idején támadnak.

A midőn ez a 15—20 cm.-nyi halacska a szélvizek felé vagy a folyók torkolataiba indul, hogy megívjon, oly seregekbe verődik, melyek ötven angol □ mértföldet is borítanak s oly tömöttek, hogy a halak szákkal millió számra meríthetők, az elbocsátott ikrától pedig megsárgul a folyótorkolatok vize. Ezt a töméntelen sereget követik a halászcserék rajai, a nagyobb, hallal táplálkozó ragadozó halak tömegei; s a midőn a fóka, a vonuló sereg alá bukva, alúlról támadja meg, a fölfelé szorulókat annál könnyebben kapdossa ki a halászcser.

Ez pedig még csak az egyik oldala a dolognak, mert hiszen meg kell gondolnunk azt is, hogy maga a préda, a *Mallotus* hal is táplálkozik, s minthogy ragadozó hal, az élőlények mekkora száma az, a mely az ő töméntelen seregeit fentartja! Mennyi az, a mi a táplálék táplálékának ismét csak tápláléka!

Ebben az irányban tovább haladva oly tömértelenségekhez jutnánk el, a melyeknek méltatását nem annyira tudással, mint inkább több-kevesebb képzelődéssel végeznők; ez pedig nem tartozik e szakasz feladatai közé.

Lehet Amerika vándorgalambjainak egy-egy seregét szélessége szerint három óra járásnyinak becsülni, előhaladását 6—7 órára mondani, a mi kiadná az ezer milliányi galamb számot, mely négy millió hektoliter gabonát, magot fogyasztana el egy napon; hozzávetőleg lehet mondani, hogy az évenként kifogott heringek száma tízezer millió darab és mindenesetre sokkal több az, a melyet az ember, a cset és e hálnak minden ellensége még meghagyott; mindezek fölött lehetne megdöbbsenni, ha egy nagy igazság nem uralkodnék, az, hogy a természet életében tapasztalható rend szilárd alapokon, mert változhatatlan törvényeken nyugszik; azok a tömegek csak az ember szemében nagy dolgok, a természet háztartásának szempontjából teljesen a rendes jelenségek sorába tartoznak; keletkezésük, arányaik — akár fejlődők, akár hanyatlók legyenek azok — összehangzanak az életviszonyok összességével, elváltozásuk az egésznek elváltozásától függ, a mint erről a föld rétegeibe temetett maradványok oly világos tanúságot tesznek. — Ezek után forduljunk a hal életviszonyainak tárgyalásához úgy, a mint azokat saját vizeink szerény határok között, de elég tanulságosan föltüntetik.

Az a kép, a melyet nyerhetünk, világot vet arra a nagyobbra is, a melyet érintettünk, mert hiszen tudjuk, hogy a hal igen határozott természetű elemhez, a vízhez van kötve s így életviszonyai a dolog lényegére nézve meglehetősen egyformák.

Mielőtt hogy a halélet kiható, tehát a táplálkozást illető részére térnénk, tüzetesebben kell foglalkoznunk a halszervezet műszeres részével, mely magára is érdekes, más rokon szerkezetekkel összehasonlítva pedig még inkább az.

Az állatok mozgásának jelenségeivel a kitünő bűvárok egész sora foglalkozott, mint BORELLI, DÜRKHEIM, MAREY, s az angol PETTIGREW,* a ki mint bűvárkodásának egyik sarkételét kimondotta, hogy a járás, úszás és röpkülés, ha megfejtésükről van szó, egy és ugyanazon feladatnak szerves részéi, vagyis ugyanabból az egy

* Ujabban GRABER és STRASSER is. L. irodalom.

alapból indulnak. Ennek a sarkételnek a bizonyítéka már az is, hogy a legtöbb négy lábú állat jár is, úszni is tud, sőt némelyik — mint a denevér s mások — röpní is tudnak; hogy számos madár és rovar röpül is, úszik is, jár is; ehhez járul még az is, hogy némely alakok bizonyos körülmények között egy e körülményeknek megfelelő irányban kifejlődnek; például: a struczmadár, madár létére csak futó, a czet emlős létére csak úszó.

Egy további tétel az, hogy az állatok világában a mozgás három-féléhez alkalmazkodik: a földhöz, a vízhez és a levegőhöz s az állatvilág e három országútjához alkalmazkodnak a mozgás míves szervei. Ez alkalmazkodás a három út természetéből következik. A föld az, a mely a mozgásnak szilárd alapot nyújt, tehát ellentállást kifejtve, a mozgás folytán a legkisebb változást szenvedí — a változás t. i. csak a nyom helye, — más szóval kifejezve: a földön mozgó állat végtagja a legnagyobb ellentállásra talál. A levegőben mozgó állat végtagja a legcsekélyebb ellentállásra talál és a legnagyobb változást viszi véghez, mert a levegő, minden irányban engedve, helyéből kimozdúl. Végre a víz a kettő között a közepet tartja. Innen következik, hogy egyfelől a járás, másfelől az úzás és röpülés közötti különbség a támasztó alap szilárdságából, illetőleg engedékenységből ered; és következik az is, hogy legkönnyebb a járás, nehezebb az úzás, legnehezebb a röpülés; természetesen, ha átlagos testalkatot képzelünk.

Az átváltozott talajon, melynek szilárdsága csökkent, a legjobb járó mozgása is megnehezül, — ilyen a homokban, hóban, sárban való járás, azaz: a támasztó alap ellentállása megcsökkent; ehhez képest az úzás is megnehezülne a víznél kevésbé tömör folyadékban, a röpülés pedig ritkított levegőben.

A tovamozgás t. i. — minden egyebet figyelmen kívül hagyva — bizonyos felületektől függ, melyeknek viszonyai így alakúlnak: minél tömöttebb alapon foly a mozgás, annál kisebbek az érintkező felületek; másképen kifejezve: a szilárd földön mozgó állatok talpfelülete kicsiny; — minél engedékenyebb alapon foly a mozgás, annál nagyobbak az érintkező felületek; másképen kifejezve: az engedékeny vízben az úszóláb úszóhárták közbejöttével kiterjeszkedik, a hal úszószárnai együttvéve nagy felületet alkotnak; legin-

kább áll pedig ez a röpködő madárról, melynek kiterjesztett szárnya és farka a levegő engedékenységének megfelelően roppant felületű.

De a tovamozgásnál még egy más dologra is kell figyelnünk s ez annak az elemnek az ellentálló ereje, a melyben a mozgás történik. A szilárd föld felületén tovamozgó állat útjában csak az engedékeny levegő ellentállásával találkozik, mely igen csekély, s a viszony csak akkor változik, ha a levegőnek áramlása van, vagyis ha szél ellen mozog; magunkról tudjuk, hogy erős szél ellenében nem elég a járásból kitelhető erő, hanem még a test súlyával is «nekidülünk» a szélnek, a fejünket előre tolva, a levegőt még hasítani is iparkodunk. A röpködésnél ugyan ilyen természetű az ellentállás, noha legyőzése másként, t. i. a szárnycsapások gyorsításával történik, melynek természete szakasztott az, a mi a hajtócsavar gyorsított mozgásáé. Végre az úszásnál — s itt már a halra való különös tekintettel — a víznek, mint a levegőnél tömöttebb, tehát ellentállóbb elemnek legyőzéséről van szó, a melynek azonfelül a hal úgyszólván egész létével ki van szolgáltatva, a miből a hálnak törzsökformája, t. i. a vetélőszerű testalak s az úszószárnyak és a sörénység szerkezete következik, miről tüzetesebben majd alább lesz szó.

A mi már most minden állati mozgás alapföltételét illeti, OWEN ezt a végtagokra nézve a gerincoszlophoz vezeti vissza s ráutalva a kigyóra, azt mondja, hogy «a kigyónak nincsenek végtagjai, mégis jobban kúszik, mint a majom, jobb úszó a hálnál, jobban ugrik az ugróegérnél, legyűri az athlétát s testének hurokvető kanyargásával összezúzza a tigrist». Ugy látszik, hogy tehát a végtagokhoz kötött sajátlagosságnak lappangó kezdete már a kigyó testtörzsében van meg.

És valóban, ha tapasztaljuk, hogy a kigyó tovamozgása a róla elnevezett kigyóvonalban történik, kúszása csavaros, OWEN mondásának jelentős voltát nem lehet tagadni, mert látni fogjuk, hogy a tovamozgásban a kigyózó vonal, véghezvitelének legfőbb mozzanataiban pedig a mechanikának két sarokelve u. m. a csavar és az emeltyű törvénye van kifejezve.

Akár az emberen, akár a négylábú állaton figyeljük meg a tovamozgás tüneteit, mindig azt tapasztaljuk, hogy a tagok nem csak úgy mozognak mint az inga, hanem azonkívül még egy, oldalt többékevésbé homorú ívet is írnak le, úgy, hogy a tovamozgás teljes nyoma,

vagyis összege azoknak a vonalaknak, a melyeket a tagok mozgásközben leírnak, egy folytatásos ∞ sor, melynek úgyszólván visszarezgése a gerincoszlopra terjed; létrejött a golyóalakú csuklóktól s a végtagok csontjainak és ezekhez képest izmainak könnyedén csavaros alkotásától ered; és természetes, hogy ezektől ered a mozgás sokfélesége is, mely különösen a könnyű irányváltoztatásban van kifejezve.

A madárnál — a röpülés tökéletes voltát tartva szem előtt — ez épen így van; a két szárny nem mozog csak épen le s fel, hanem hegyével egy 8-ast ír le; csont- és izomszerkezete csavaros és ehhez a csavarossághoz illeszkednek a szárnytollak, a melyek egészben egy csavaros felületet alkotnak; ebben a mozzanatban pedig ki van fejezve ugyanaz az elv a melyben a hajó csavarának hajtó természete gyökerezik, avval a különbséggel, hogy a madár csukló- és izomrendszere a mozgás sokféleségét is megengedi.

Lássuk már most ezeket a mozzanatokat a halnál, nem tekintve egyelőre a szerkezeti módosításokat, a melyek a hal alakjában, műszerének akár elrendezésében akár kiterjedésében mutatkoznak, ha t. i. a halak egymás közötti különbségeit vesszük.

Az evvel való tüzetesebb foglalkozás azért fontos, mert a hal életmódjára nézve az úszás döntő súlylyal bír. A hálnak a vízzel szemben főtulajdonsága mindenek előtt az, hogy fajsúlya a vízzel majdnem egyenlő, vagyis az a víztömeg, a melyet a hal testével kiszorít, súly szerint majdnem ugyanannyit nyom mint a hal. A hal csak valamivel nehezebb s így úszó műszereinek csak igen csekély mozgatására van szüksége, hogy a vízben bármely szintájön helyt maradhasson, azaz: es fel, se alá ne szálljon.* — Ezen felül a legtöbb halban rátalálunk az úszóhólyagra is, mely levegőt, tehát a víznél sokkal könnyebb elemet zár magában s nemcsak a fajsúly kiegyenlítéséhez, hanem annak a hal javára való megváltoztatásához is hozzájárul, azáltal, hogy reáboruló izmok összeszoríthatják, tehát kisebbé tehetik és ismét engedhetnek rajta, hogy táguljon. Azok között a határok között tehát, a melyeket az összeszoríthatás és tágíthatás lehetősége megszab, a hal már egyedül az úszóhólyag közbejöttével is fel- és alászállhat, vagy legalább is a fel- és alászállást lényegesen könnyítheti.

* A hal teste a víznél nehezebb; de üreges szerkezete változtat a fajsúlyon. A víz színén úszó dögölt hal puffadás útján válik könnyebbé.

Mindez arra való, hogy az uszóműszereknek már kis mértékben való mozgatása mozgásba hozza a halat is.

Egy másik nevezetes tulajdonság, hogy a hal testalkata kitünő módon a vízhez van szabva.

Már NEWTON reámutatott arra, hogy a vízben mozgó testek a víz részéről ellentállásra találnak, mely ellentállás a folyadék tömörségének és a benne mozgó testalak felületének — terjedelmének — és a mozgás gyorsaságának arányában növekszik vagy csökken.

A vízbe-termett legtökéletesebb alak tehát mindenestre az, a mely a víznek a mozgás irányában a legkisebb felületet nyújtja s a melynél az a felület, a melyet mégis nyújt, nem lapos, vagy kivájt, hanem minél élesebb vagy legalább elkerekített; a mely tehát a vizet hasítja.

A mi u. n. nemes halainknál, a minő a pisztráng, a lazac, a galócza, a pérhal — mint a legjobb úszóknál — a test alakja valóban vízbe-termett. Legeleje — orrarésze — elkerekítve csúcsos, innen a testtörzsnek u. n. vállöve — öble — menedékesen, símán erősbödő, a fark felé lassankint, majdnem ékszerűen enyésző s a kormányúszóban úgyszólván élesen végződő. Így az orrész könnyen szétválasztja a vizet s a midőn a szétválasztott áram az oldalakon végig és ki a fark eléig futva, ott egyesül, még bizonyos toló hatást is gyakorol, mely emlékeztet arra, a melylyel a sikos szilvamagot a két ujjunk közül kiszök-tetjük; sőt tapasztalhatjuk ezt a már élet nélkül való halon is, a midőn megragadjuk: kisiklik a kezünkből, mindig akként, hogy legvégül a kormányúszó hagyja el a kezünket; a siklás tehát a menedékességhez képest halad s minél erősebb a nyomás, annál gyorsabban. Ezenkívül valamennyi úszószárny a haladás irányában mindenkor késélbe állítható s víz ellenében álló éle még el is van kerekítve; a halpénz vagy teljesen reá tapad a testre vagy cserépszindely módra borúl egymásra, akként, hogy töve a mozgás iránya ellenében áll, a hol pedig vértszerű, ott ormói a víz hasítására vannak kiélezve; szóval, a víz könnyű hasítására minden föltétel megvan s ezt még tetemesen növeli a nyálka is, mely a meglevő érdességet kitöltve, azt elsimítja s az egész testet siklóvá teszi.

Ezeket tudva, könnyen megértjük, hogy az úszó műszerekkel való legkisebb mozgás is kiható. Az eddigi tapasztalatok szerint a

testalkatra nézve legtökéletesebb halak — a pisztráng és rokonai — nagy sebességet fejthetnek ki, mely másodpercenként nyolcz méterre rughat.

Igaz, hogy ez a sebesség a madarakéhoz képest nem nagy, mert a madarak sebessége — PRECHTL* szerint — másodpercenként körülbelül huszonegy méterre rúghat; de tekintetbe kell vennünk az elem — a víz — tömörségét is, és akkor a hal sebessége mindenesetre nagyinak mondható.

Ha a legnagyobb sebességet kifejtő nemes hal alakját törzsalaknak állítjuk fel s azután erről az alapról végig tekintünk a többin, igen nevezetes, szembetűnő módosításokra akadunk, a melyek — ha csak a magunk halait veszszük is — az ángolna vagy az ingola kigyó-szerűségétől, a kárász vagy dévérkeszeg lapátos alakjáig terjednek. Ezek már magukban is a mozgás sokszerűségét jelentik, a melynek a táplálkozásra, így arra a szerepre is, a melyet a hal a természet háztartásában betölt, mindenesetre nagy befolyása van.

Az eddig mondottakból már két igen nevezetes tanulságot vonhatunk ki: megtudjuk, hogy a hal az úszóhólyagnál fogva egészben a víznek bizonyos szintájához van kötve; továbbá, hogy mozgása alakjánál fogva is módosul.

Lássuk immár az úszást.

Azok az írók, a kik PETTIGREW előtt foglalkoztak az úzás mozanataival, úgy fogták fel a dolgot, hogy a hal farka a legfőbb hajtó műszer, még pedig akként, hogy jobbra-balra cséplőszerű, tehát ütő természetű mozgásokat végez; az egész test ehhez képest felváltva, hol —, hol — szerűen görbül, tehát valami hajigálódzást végez.

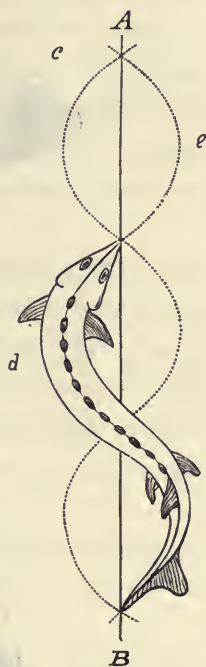
PETTIGREW két mozzanatban és igen helyesen állítja föl ezekkel szemben tételét; az egyik az, hogy a hálnak fő hajtószere igenis a fark, melynek úszó járása azonban 8-asban történik, a másik az, hogy a hal teste felváltva kigyódzó vonalban mozog, tehát folytatólagos ∞ -ban halad. Ennek helyességéről a legzömökebb testalkatú hálnak megfigyelése is meggyőző. Az egyszerű vonalnál kevesebb hajlású hal nincs; több hajlású igenis van, például: az ángolna, az ingola; megjegyzendő azonban, hogy ezeknél a hajlások,

* PRECHTL J. J. «Untersuchungen über den Flug der Vögel» Wien 1846. Egy igen derék, elfeledett munka, mely matematikai alapon áll.

illetőleg az egynél több \sim vonal, párosan jár, tehát $\sim\sim$. Hogy ezt tökéletesen megérthessük, erre való a 287. ábra, a hol A, B az irány, a melyet a hal követ. Abból a helyzetből, a melyben rajzolta van, előre haladva átmegyén abba a helyzetbe, a mely c, e, d -vel van jelölve s így tovább, úgy, hogy az egész pályavonalat folytonlagosan ∞ alkotja.

Meglepő, hogy sem az előbbi írók, sem PETTIGREW nem emelik ki kellőképen az úszószárnyak és az úszósőrénnyek sajátos járását, csupán PETTIGREW érinti futólagosan a sügér és pikóhal hónaljszárnyainak «forgását», hozzátevén, hogy az úszószárnyak szabad széle «spirális (!) mozgásban csapódik, mely a madárszárny csapásához hasonló.» Ez mindenestre különös állítás s annál bajosabban magyarázható meg; minél bizonyosabb az, hogy a midőn PETTIGREW munkáját írta, a hajtócsavar, mint emberi műszerszám már széltiben működött.

Az én megfigyeléseimnek összege, egész tömörségében kifejezve az, hogy a hal mozgása lényegben a csavarra vezethető vissza, minden egyéb mozzanat pedig másodrendű; és hogy azt, a mit a mechanika a hajtócsavarral körforgás útján ér el, ugyanazt a hal a csaváros felületeknek az egyik oldalról a másikra való áthelyezésével, helyesebben kifejezve, a csaváros felület változásával éri el. A hal messze túljár azon, a mire az ember mechanikájával eddig vergődni birt, mert a hal úszó-

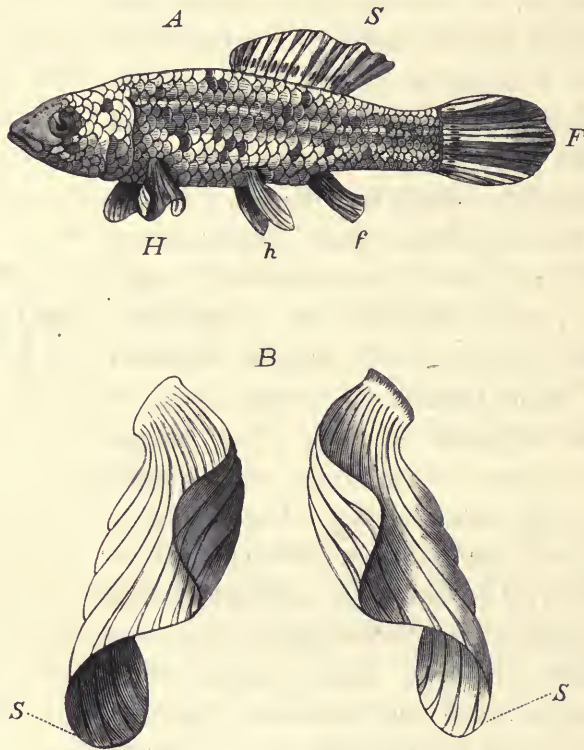

287. ábra.
A hal pályavonala.

szárnyszerkezete sokféleképen módosíthatja csavarműködését, irányát áthelyezheti, holott a mechanika csavara merev, csak egy irányt tarthat, kormányzása külön álló szerkezetet követel, s az irányváltoztatás tekintetében még így is csak korlátolt.

A magyar halak között, de talán egyáltalában is, a legfeljebb újjnyi lápi póczhal — *Umbra canina*, Marsigli — a legérdekesebb úszó, a melynél az úszószerek csavarszerű járása, az e nemű mozgás kihatásával együtt, a vizsgálódó szemnek valóságos élvezetet szerez. Ez a kis hal, melyet KRAMER kutatásai nyomán a tudomány a mult század

óta, még pedig a Fertő vészeiből ismer, mely azonban igazán tömén-
telen sokaságban a Szernye mocsárban, a Sárréten és az Ecsedi láp-
ban is él, a nyilsebességtől a lebegésig, a lökésszerű továbbmozgástól
az egyenletes haladásig, az úszás minden nemét gyakorolja s az eddig
ismeretes halak közül az egyetlen, mely meglehetősen merőlegesen
akár fejjel fölfelé, akár lefelé megáll a vízben.

288. ábra. A lápi pócshal úszószervezte.

Úszószárnyait, a sörényeket is beleértve, rendkívüli finomság jel-
lemzi s különösen hónaljúszószárnyának és a hát sörényúszójának járása
világosan mutatja, hogy ez a hal az úszószárnyak minden sugarát
külön-külön mozgathatja, épen úgy, mint az ember kezeujját.

A 288. ábra A alakja a lápi pócshal; S a hát sörényúszója, F a
kormányúszó, H a hónaljúszószárny, h a hasúszószárny, f az alsó
sörényúszó. Maradjunk egyelőre ennél az alaknál.

A hal jó vetélő alakú, oldalt mérsékelten lapított. Sörényei egész-

ben iránytartók; úszószárnyai evezve csavaros működésre alkalmasak; farka a kormányúszóval iklandva csavaros hatású.

Ez úszószerkezet működésének vázlata im ez: A két legfőbb hajtó a páros hónaljúszószárny (*H*) és a fark, kormányúszójával együtt (*F*); mind a kettőben az emeltyű a csavarral van egyesítve. Az emeltyű az illető tag a maga egészében, a mint — a fark — jobbra-balra mozgatható s a hónaljúszószárny lefelé merőlegesen is felállítható, amellett oldalt és hátrafelé is irányozható. A csavart a tagok sugaras része alkotja meg. A kormányúszó ugyanis nem csak lapátszerűen működik, hanem felülete szerűen hullámzik is; és minthogy ez a hullámosság felváltva folyik, vagyis az egyik állásból a másikba való átmenet, hogy a domború rész homorúvá válik: a hullámzás összege mindig kiadja a δ alakot. A 288. ábra *A* alakján a kormányúszó csavaros hullámzása árnyékolással van kifejezve (*F*).

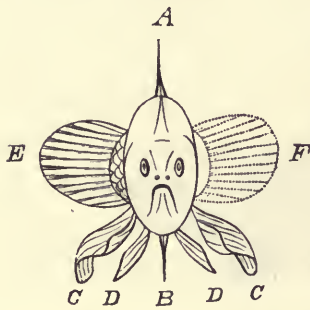
A hónaljúszószárny működése még feltűnőbb, minthogy állása változtatható és sugárzata kiválóan mozgékony. A csavaros felület alakulását a 288. ábrán *B* alatt látjuk. Itt a sugarak járása olyan, mint mikor az emberi kéz ujjait folytonosan peregetjük. Itt is — a mozgás egészét véve — a hullámzatosság átvitele δ -ast alkot meg s ez oly gyorsan foly, hogy első pillanatra «forgásnak» tűnik fel; ez tévesztette meg a PETTIGREW szemét.

De még evvel sincsen vége, mert a póczhalnál a hátsörényúszónak (*S*) különösen utolsó harmadrésze is hullámzó, a mint ez a 288. ábrán (*A*) lehetőleg ki is van fejezve.

Vessünk már most egy pillantást az úszószerkezetnek csoportosítására, úgy a mint az a haladás irányában alakul, mert a 288. ábrán csak oldalról tekintve ismerjük meg.

Ha a lápi póczhalat akkor nézzük, a midőn szembe jön, körülbelül úgy látjuk, a mint ezt a 289. ábra mutatja. Világosan kivehetjük, hogy a hát- és alsósörényúszó (*A, B*) merőleges tengelyt alkot, mely a haladás irányával összevág és — egyebet nem is tekintve — főképen arra való, hogy a halat a felbillenéstől megóvja. Ehhez a tengelyhez illeszkedik kétfelől az emeltyűsen és egyszersmind csavarosan működő hónaljúszószárny (*C, C*), hátrább a hasonló természetű hasúszószárny (*D, D*). Ezek együttvéve megalkotják az iránytartó (*A, B*) és másodrendű hajtó (*C, C—D, D*) szerkezetet. Ezt, mint első-

rendű hajtó és egyszersmind kormányzó szerkezet, a kormányúszóval felszerelt fark egészíti ki (*E*), melynek a haladás irányából felváltva való kitérését, mely természetesen kétoldalt történik (*E, F*), látjuk. Mindaz, a mit a mechanika eddig a hajó körül elért, merő gyarlóság a lápi póczhal úszószerkezetéhez képest, melynek minden egyes része

289. ábra. A lápi póczhal szemben állva.

irány, kiterjedés és cselekvő tevékenység szerint módosítható s a melyhez az is csatlakozik, hogy a hal még fajsúlyát is módosíthatja, tehát a vízben a szintáját változtathatja!

A hal, farkának egy iklandva-csavaros lökésével — a midőn többi úszószárnyait lefekteti — nyílszerű sebességgel halad; — egyszerre felállítja hónaljúszószárnyait, csavarosan működteti és csavaros mozgásba hozza hátsörényúszójának végét is; ez elég, hogy rögtönösen megálljon. Farkát teljesen nyugtatva s csak hónaljúszószárnyát működtetve, fejfelé, merőlegesen áll meg a vízben; — a hónaljúszószárny járását csillapítva, fejfelé, tehát tótágasba áll meg; a jobb hónaljúszószárnyat erősebben járattva, a balit kissé bevonva, teste elejével lassan balfelé kanyarodik; szóval minden mozgást megtehet, a mint ez lesve-raháló természetének oly jól megfelel.

Rendkívül érdekes, hogy ez a kis hal prédáját, mely apróbb halakból és úszó rovarokból telik, a szó azon értelmében megcéllozza. Úszószerkezetének óvatos, lassú működtetésével kellő irányba helyezkedik, kellő távolságra közeledik; egyszerre nagyot lök a préda felé s ha elhibázta, újra kezdi.

Az ember vízijáróműve, a legtökéletesebb is, csak gyarló utánzata a hálnak. Lemásolja a hajó testén a vetelő alakot; merev, tollas evezőivel a csavaros és emeltyűs működésű úszószárnyat; a merev timonnal az emeltyűs és csavaros kormányúszót; a hajó-fenek merev ormójával a hal úszósörényzetét és teste hajlékonyságát. Rendkívül érdekes a szegedi csónakosok u. n. *iklandása*, mely bár tökéletlenül, de mégis a halfark működésének utánozása. Az iklandó elhelyezkedik a csónak farán, egy ott levő vájásba helyezi el az evező nyelét s a tollat a vízbe merítve, sajátságosan kavargatja a vizet; a kavargó mozgás

összege egy ∞ , s a csónak halad; a mint pedig a halász inkább jobbra vagy balra kavar, a csónak kormányozható is. Természetes, hogy a csónak merevsége, úgy az evező tollának változhatatlan lapja, a haléhoz — szervezetéhez és mozgásához — képest csak gyarló haladást enged s ez a haladás nem is hullámosan kigyózó, hanem tört vonalban nyomúl előre.

A hal farka a kormányúszóval egyetemben alapjában ezt az iklandvaevezést végzi, holott a hónalj és hasúszósárny inkább dalladva evez, s hozzá mind a kettő még csavar is; a hát- és alsősörényúszó pedig arra való, hogy a halat a felbillenéstől megóvja; ha mindezekhez hozzáadjuk, hogy az úszószerkezet minden része a hal akaratának van alávetve, be kell ismernünk, hogy az egész valóban tökéletes, s hogy vízjáróműveink tökéletesbítése is legfőképen a hal úszó szerkezetének megközelítésétől függ.*

Evvel megszereztük volna magunknak az úzás általános képét és fogalmát s könnyen megérthetjük, hogy már az úszósárnyaknak és sörényeknek elhelyezés és terjedelem szerint való különbsége is, a mint az a halak családjainál és nemeinél tapasztalható, az úszvamozgásra nagy befolyással van s még fokozódik a hal testalkatának különféleségével, végső következésben pedig mind a kettő elhatározó befolyást gyakorol a halak táplálkozására, életmódjára.

A magunk halait tartva szemünk előtt, a különbségek így alakulnak:

1. A sügérféle halaknak két hátsörényúszójok van; a hasúszósárnyak a hónaljúszósárnyak alá, tehát előre vannak tolva.
2. A pontyféle halaknak egy hátsörényúszójok van; a hasúszósárnyak a hónalj- és alsősörényúszó közé, körülbelől középre esnek s gyakran a hátsörényúszóval szemben állanak; néha az utóbbi tetemesen hátrább áll.

* *Jegyzet.* A röpülésre és uszásra — különösen a haléra — vonatkozó ismereteink nagyon gyarlók és hézagosak, holott tudományos meghatározásuk nemcsak valóban szép, hanem a gyakorlatra kiható feladat. A midőn PRECHTL a madarak röpülését tárgyalta, a hajócsavar még nem volt ismertelve s ezért a különben kitűnő bűvár a madársárny csavarosságát nem vette tekintetbe, valamint nem veszik tekintetbe azok sem, a kik még ma is «röpülő gépeken» törik az eszüket. Így vagyunk a hal úszószerkezetével is, melynek kiismerése az erőmútan legrészegbb földadatai közé tartozik s melynek megfejtésére már az is ingerelhetne, hogy pld. a pisztráng úszószerkezete, mely aránylag nem is nagy felületű, legyózi a 4—6 méter magasból lezuhanó víztömeg nyomását s ellenében fölszárnyal.

3. A lazacféléknél a hasúszószárny a hónaljúszó és alsősörény közé a középre s a hátsörényúszó alá esik, azonkívül még egy kövér-sörényúszóra is akadunk.

4. A csukaféléknél a hátsörényúszó egészen az alsősörényúszó fölébe van hátratulva.

5. A harcsaféléknek a hátsörényúszójok rendkívül kicsiny, ellenben az alsősörény roppant fejlett s hozzá a kormányúszóval majdnem összeolvadó.

6. A menyhalfélénél az úszószerkezet minden része igen fejlett; a hasúszószárnyak a hónalj tájára vannak tolva; a két hátsörényúszó közül a második úgy az alsősörényúszó is majdnem a kormányúszóig terjed.

7. Az ángolnaféléknél a hasúszószárny hiányzik, a sörényúszók ellenben a kormányúszóval összeolvadva, a test egész farkrészét úgy-szólván beszegik.

Ezek volnának a legfőbb különbségek, a melyek csoportokat jellemeznek.

Azoknál a csoportoknál (5., 6., 7.), a melyek sörényúszói nagy terjedelmet öltenek, a farkrész nagyon meg van nyújtva s a mozgás ehhez képest föltűnően kígyózó. Ezek a csúszva-lopakodó rablóhalak.

A csukaféléknél az úszószerkezet ereje a farkrésze esik; ezek iklandva-lökő rablók.

A lazacféléknél a testhez viszonyítva nagyon arányos; ezek vil-lanva rabló halak.

A pontyféléknél a test tömege az úszószerkezethez képest nagy; ezek a keresgélő halak.

A sügérfélénél az úszószárnyak előre vannak tolva s az úszósuga-rak általában tüskés fegyverzetet alkotnak; ezek a halak lesben állva várják a prédát, fegyverzetök megóvjá a nagy halak támadásától, ezek tehát, úgyszólván, fegyveres útonállók.

Az úszószerkezet mellett fontos a halszáj szerkezete is; a különbség az öblösségben, a nyílás irányában, a mozgékony-ságban és végre a fegyverzet minéműségében van kifejezve.

Az igazi rablóhalaknál az állkapcsok, sokszor a szájpadrás részei s a nyelv is fogakkal vannak tele; a száj nyílása rendszerint igen öblös,

hogy az előbb meglöpött vagy megczélozott préda annál biztosabban kerülhessen belé.

Némely halak szája fegyver nélkül való s csak a garatban akadunk sajátságos fogakra; ezek egy részénél a száj csőszerűen kitolható.

Némelyeknek a szájok felfelé — homlok irányában —, másoké lefelé — torok irányában —, ismét másoké épen csúcsba nyílik, tehát a préda megragadása különböző módon történik.

Fontos a szem állása is. Némelyek szemének látóköre inkább fölfelé esik, másoké — a madarakra emlékeztetve — külön-külön oldalt; de e mellett bizonyos távolságon kezdve előre is, csak fölfelé nem. Ez az utóbbi szemállás, mely különösen a pontyfélék sajátja, rendkívül érdekes, azért, mert érthetővé válik, hogy a hal fölött szabadon lebegő, tehát egyébként kiválóan látható halászó madarat a hal nem látja; látóköre t. i. fölfelé nem terjed, a hal tehát nem látja lebegő ellenségét. Innen van az is, hogy ezek a lebegő rablók mindig merőlegesen csapnak le a prédára, mert oldalt kanyarodva, a hal látókörébe kerülnének s a prédát biztosan elvesztenék. Innen van az is, hogy a gém leséskor egészen kinyújtja hosszú nyakát, mert tudja, hogy a hal a testét látja, tehát csak bizonyos távolságra közeledik hozzá, ezt a távolságot azután a vékony, kevésbé föltűnő nyakkal iparkodik legyőzni. Könnyen érthető az is, hogy a szem látókörének különbsége nagy befolyással van a táplálék beszerzésére, tehát arra a hatásra, a melyet a hal a természet háztartásában gyakorol.

A színezetre nézve háta felől valamennyi hal sötétes színezetű s a ragyogás vagy tarkaság csak az oldalakon fejlődik ki; a legtöbb hal háta szín szerint a vízfenék iszapjának, illetőleg annak az iszap- és ázalékos rétegnek felel meg, a melylyel a folyó és álló víz a feneket, a tenék követ s egyebét bevonja; a mint ez az általános szín világosabb, vagy sötétebb, úgy illeszkedik hozzá a hal színezete is. Ez a nevezetes tulajdonság igen megnöveli a hal biztonságát; de megkönnyíti táplálékának megszerzését is, különösen azokét a halakét, a melyek a lesve-rablók közé tartoznak.

Halaink alakoskodása — mimikrismus — tehát kevésbé alaki, mint inkább színbeli. Az alak szerint való alakoskodás vizeinkben csak két halon föltűnőbb: a harcsán és a botos kölöntén.

A harcsa — *Silurus glanis* — gyökeres helyeken szeret lesbefeküdni s a fák gyökerei, a víz iszapjával bevonva, alak és szín szerint meglehetősen megfelelnek a harcsa színének és alakjának, s valamint a vastagabb gyökereken akad vékony gyökérszál is, azonképen van a harcsának is bajusza, a melyet hozzá még féregszerűen mozgat is. Ez az utóbbi már fokozott alakoskodás, mert a prédát egyenesen odacsalja.

A botos kölonte (*Cottus gobio*) vastag-, u. n. békafejű hal; színe egészen olyan, mint a régen ázó kavicsoké, a melyek között ez a hal megfekszik, hogy prédáját meglesse; csak rendkívül gyakorlott halászszem veszi a kis rablót észre.

Mielőtt hogy a halseregek működésére, tehát arra a hatásra térnénk, a melyet a természet háztartásában gyakorolnak, vessünk egy pillantást szellemi tulajdonságaikra is.

Ezek között első helyen áll az óvatosság s az ebből kifolyó, sokszor bámulatosan kifejlődött menekülési ügyesség.

A pisztrágnál a parton észrevett legkisebb mozgás, mely a megszokottól eltérő, elég arra, hogy villámgyorsan meneküljön. De a halat a tapasztalás másra is bírja. Az a nagyobb pisztráng, a mely a patak lengjében rendesen megfekszik s víz ellenében, közel a víz színéhez várja a prédát, lassankint megismeri a halászt s nem menekül többé; de bár mit is csináljon az a halász, nem megyen a horgára. Mindennap ott látjuk a helyén; fekve, hason csúszva közelítjük meg, a legyes horgot odadobjuk, — mind hiába; a hal meglátta a horogvesszőt s ez elég neki.

Azt a pontyot, a mely már egyszer hálóban volt, de megmenekült, nem lehet többé hálóval megfogni, mert egész nyugalommal felszáll s egész kényelemmel átveti magát a háló fölé, rácsábítva még más, tapasztalatlanokat is. Vannak a Dunának részei — kivált Budapesten alúl — a hol a sűrű halászat miatt a pontyok annyira ki vannak tanulva, hogy akárhány kerül is a hálóba, mind kiszökik a fölé, halásznylven szólva, «kilép a hálóból».

A sekély vízbe kiszorított hal nem iparkodik az iszapba furakodni, hogy ott veszteg maradvá, elkerülje a veszedelmet, hanem felkavarja az iszapot, hogy a zavarosban menekülhessen; egyedül az ángolna és a csíkfélék fúródnak be, hogy nyugodhassanak, vagy meneküljenek; de így leshessenek is.

A tóságok búbos vöcskeinél (*Podiceps cristatus*) sokszor tapasztaltam a hajtóhalászatot s a szorongatott hal menekülési módját. Hatnyolcz vöcsök sorakozik s folyton bukva, lassankint a sekély part felé szorítja az az apró hal ezreit; a vöcskők mind kisebbre fogják a kört, mind sűrűbben buknak alá; de a mikor a halak megsejtették a végveszedelmet, mint csak valami jelre, egyszerre vergődni, furakodni kezdenek, úgy hogy a víz sárszínűvé válik; erre a vöcskők nem sietnek a zavarosba, hol nem láthatnák meg a halat, hanem a zavarodás szélén bukdácsolnak alá, hogy a zavarosból kikerülő nem eléggé óvatos halat elfoghassák. A gödény (*Pelecanus*) szintén gyakorolja ezt a halászatot, még pedig nagy sikerrel, mert csőrének alsó kávája valóságos merítő szerszám, a melylyel a zavarosból is előkeríti prédáját.

A legtöbb hal faj szerint kisebb-nagyobb társaságban, némelyik épen seregekbe verődve él. Itt irígykednek, egymást csapkodva; de gyakran játszanak is.

Kivált az ifjú nemzedék hajlik a játékra s azok a villanások, a melyekben verőfényes napokon a víz színe alatt — kivált tavak körül gyönyörködhetünk, a játszó halaktól erednek; úgy legtöbbször az a felvetődés vagy ugrálás is, a mely különösen csöndes időben, alkonyat közeledtével tapasztalható. A játék nyilsebes kergetőzésből áll.

A hal szellemi tulajdonságait a fogság tünteti ki leginkább. A nyilvános kertek medenczéiben tartott halak legott kiismerik az ember szándékát, ha etetni akarja; a hol a halaknak állandó gondozójuk van, azt megismerik, hívását követik. PETÉNYI irataiban le van jegyezve a «Táro» pisztráng története, melyről nekem gyermekkoromban édes atyám is beszélt, ki ezt a halat szintén ismerte. A történet a következő: Predajna faluban — Zólyommegyében — az egyházfi udvarán erős forrás fakadt, a melyben a gazda rendesen több pisztrángot tartott; a legnagyobb, mintegy kilónyi, viselte köztük a «Táro» nevet s ez urának hívására mindig előkerült, kezéből vette ki a falatot, kezével játszott is; de vonakodott az idegentől még ha a legjobb falattal kínálta is. Nálam az apró pontyok már két hét mulva kezesek s a küszhalak pontosan tudták mit mivelek: járhattam, kelhettem a szobában, ők nyugton maradtak, de a mint megczéloztam a kezemmel egy legyet, rögtön czikázni, a haltartó üvege felé furakodni

kezdték, majd felcsaptak a víz színe fölé s ha az egyik tartónak juttattam a legyet, a szomszéd tartó halai láthatólag haragosan viczkándoztak mindaddig, a míg nekik is jutott.

Igen természetes, hogy a hal ilyenformán szabad állapotában is kitűnő tájékozással bír, tapasztalást szerez, azon okúl s a jó, figyelmes halász tudja, hogy minél öregebb a hal, annál nehezebb a fogása, mert ismeri a szerszámot s ki is tudja kerülni.

A táplálék megszerzésének módjai a halnál különfélék.

Az igazi rablók vagy megfeküsznek vagy lesbe állanak. A megfekvés az, a midőn a harcsa gyökerek vagy úszadékok mellett meglapúl, veszteg marad s megvárja, a míg a préda megközelíti; vagy a midőn a csuka lebegve, sokszor órákon át is egy helyen marad, míg prédát lát s rajta üthet; a csuka ilyenkor úgy el van merülve a lesésbe, hogy hurkot lehet reá keríteni; sőt akárhányszor el lehet hibázni anélkül, hogy erre ügyet vetne.

A lesbeállítás a legnemesebb halaknál dívik. A pisztráng, a lazac, galócza, pérhal a vizek úgynevezett lengjében, t. i. rendszeren azon a ponton áll meg, a hol a víz különböző sodrai összefolynak, egyesülnek s a víz rohanása csökken; a hal természetesen fejjel víz ellenében áll, tehát várja azt, a mit a víz sodra hoz. A pontyfélék legtöbbször «legel»; ezalatt a halász azt érti, a mikor a hal majdnem tótágasba állva, a víz fenekéről szedeget; némelyek, leginkább a tokféle halak, túrnak, hogy a táplálékot felvethessék. Némely halak veregetnek, azaz a víz fenék fölé emelkedve lecsapnak, hogy az iszap felső rétegét felkavarva jussanak táplálékhoz.

De vannak bizonyos időszakok, a mikor, a nagy ragadozók kivételével, a többi hal egy módot követ; ez az időszak a vizeknek u. n. «virágzása», a mikor t. i. bizonyos rovarfajok kifejlődésük során tömegesen s úgy jelentkeznek, hogy a halak elérhetik őket. Ilyenkor minden hal, az igazi ragadozók kisebbje is, ennek a tápláléknak esik neki. Általában ki lehet mondani, hogy a vizek minden színtájának kijut a maga hala.

Ezek után vessük szemünket arra a képre, mely a halat más tünetekhez való viszonyaiban mutatja; ismerkedjünk meg különösen avval, a melyet a magyar vizek kínálnak.

Ez a viszony egészen az évszakokhoz alkalmazkodik: hatalmasan

lúktet a fölébredt természet ölen s a szunnyadásig száll alá, a midőn a természet téli nyugovóra tér. Csak a valódi rablóhal nem nyugszik; ez télvíz idején is rátör prédájára.

A viszony rövidre fogott jellemzése im ez: A halak táplálkozásukkal mélyen belenyúlnak a vizek életébe, különösen állatéletébe; de viszont maguk is alá vannak vetve az állatélet korlátozó halalmának.

A halaktól eredő behatás mélysége különösen onnan származik, hogy a hal attól a percztől fogva, a melyben a pete tápláló tartalmát fölemésztette, a vízből kezd táplálkozni; s minthogy ekkor még igen kicsiny, e kicsinségének megfelelő, parányi táplálékhoz folya-modik; reá van utasítva azokra a parányi szervezetekre, a melyeket a vizsgálódó ember nagyító műszereivel a vízcseppben régebben megbámult, ma pedig rendszeresen megfigyelve, úgyszólván saját létének kimagyarázására iparkodik fölhasználni.

Szemügyre véve a táplálkozni kezdő parányi pisztrángot, csak azt látjuk, hogy vizet merít a szájával, s hogy a szilványrésen kibocsátja; keresést, kapkodást, a préda megragadását még nem észleljük. Világos, hogy az áramló víz sodra hozza, a szájába viszi a mikroszkopi lényeket, melyek a szilványívek szűrő tulajdonságán megakadnak s a garatba kerülnek. A míg az ezernyi ezer apró pisztráng így nyúl bele a «mikrokozmoszba», addig a több kilogrammra megnövekedett fajbelije ugyancsak szemre dolgozik; mindent elnyel, a mi él és mozog s a garatján egyáltalában, ha erőhatalommal is, legyűrhető; sőt bekapja saját fajbelijét is. E két végső pont között a nagyságnak minden képzelhető foka egyszerre, egy időben, ugyanabban a vízben él és táplálkozik; minden fokozat az erejéhez mért táplálékra tör, melynek egyik végső pontja a szabadszemmel nem is látható protiszta, a véglény, a másik a nagyra termett vizipatkány vagy a tagbaszakadt kecskebéka; a mi pedig e két végső pont között él, mozog és tápláléknak beválik, annak is akad a megfelelő nagyságú hala.

Ha kérjük, hogy mi legyen az, a mi a két végső pont között él és mozog: be kell tekintenünk a víznek és mellékének teljes életébe. Itt pedig valóban egy egész «állatvilágra» találunk, a melyben különösen a rovarok serege, a rákfélék hada nyüzsg és uralkodik.

Bogár, darázsféle, szitakötő, szöcske, pillangó, légy, úgy a mint a vízben él, vagy átalakulásának során a vízbe van utasítva; — úgy, a

mint szárnyra kelve a víz körül röpked s ott tartja nászszát, vízbe rakja le petéjét; — úgy, a mint az ezernyi-ezer véletlen a vízhez hozza, a víz színére sodorja: mindez tápláléka a pisztrágnak. A szakadó eső cseppje a lejtőkön patakká egyesül s a mit útjában talál, a mi nem is vízre vagy mellékére termett, azt besodorja a pisztrángosba; ez is martalék. Mindaz, a mi a pisztrángos vizet beszegő növényzeten, fán, bokron és egyeben él és táplálkozik, a mint megközelíti a víz színét, a pisztráng prédája; egyedül a madár lehet biztos, ha nem közelít olyan zsombhoz, a melyben valamely «pisztrángkirály» — olyan 5—10 kilós — ütötte fel tanyáját, mert ez a madarat is bekapja.

És úgy, a mint a rovarfejlődés arányai időszakonként megnövekednek, a pisztráng is ehhez méri táplálkozását. Ezt úgy kell értenünk, hogy bizonyos rovarfajok átlag véve egyazon időben érik el kifejlődésük bizonyos fokozatait s a szemlélődő embert — föltéve, hogy csak barátja s nem egyszersmind vizsgálója is a természetnek — mondhatjuk, hogy meglepik. Egy bizonyos napon tömegesen kezd röpkölni a tegezrovar — Phryganea —, mely a vízben futja meg álczaéletét, a midőn is mindennemű törmelékből tegezyszerű házikót épít magának, mely a támadástól megóvja; majd tömegesen röpkölni az Ephemera fajok, az u. n. «egynapos legyek» s mások. Ekkor a pisztráng leginkább ezekkel táplálkozik s minden elkapott rovarral apasztja annak szaporodási arányait.

Ha a képnek ezt az oldalát általánosítjuk s egybevetjük azokkal a különbségekkel, a melyeket a halak testalkatukban, úszásra való rátermettségökben, szájjállásukban és egyéb tekintetben föltüntetnek, némi fogalmunk lesz arról, hogy erősen korlátozó befolyást gyakorolnak arra a szerves életre, mely a vízben és a víz mellékén fejlődik.

Ámde ennek a képnek visszája is van, még pedig szükségképen, mert máskülönben a természet egyensúlyának felbomlásához érnénk. A képnek visszáját az a felelet varázsolja szemünk elé, a melyet a következő kérdésre kell keresnünk: a halak szaporodási arányát a sokszor százezerekre, sőt milliókra rugó peték alapján véve, mi ennek a korlátozója?

A felelet nagyon egyszerű. A midőn az Ephemerák rajai kelnek, a midőn a Tisza vize a szárnyra kelt «kérészektől» kivirágzik, minden hal ezekre veti magát, ezeket korlátozza: és viszont, a midőn az ívó

halseregek ikrájától szinte sárgúlnak a szélvizek, akkor nemcsak a rovar, nemcsak a madár, hanem maga a hal is ezekre veti magát. Itt a korlát!

Neki esik a halikrának még a vízibogár is; a gázoló madarak, az úszók akkortájon «mindennapi kenyeröket» találják az ikrában; sőt a mint azt a pontyok tenyésztésére berendezett ivótavak bizonyítják, az ikráshal a tejjessel együtt saját tojományát is nyeldesi. Ha hozzátesszük még azt is, hogy számtalan ikra úgy pusztul el, hogy a halak dagadó vízben ívnak, a víz lepad s az ikra a szárazon marad; hogy széljárás, a vihar hullámcsapással a mélységbe sodorja az ikrát, hol vagy ki nem kelhet, vagy martalékkül esik az állatvilág örökös éhségének; sőt hogy az ikrából kikelt porontyot épen annyi veszedelem üldözi, mint az ikrát magát: mondhatjuk, hogy láttuk a kép visszáját, a felvetett kérdésre megkaptuk a világos feleletet.

A végső eredmény az az összhang, a melyet a szabad természet állatéletében bámúlunk s mely abban nyilatkozik, hogy a természetben mind az, a mi élet, egyfelől részeiben önönmagát szabályozza, másfelől pedig, mint egész, kifejlődésének, lüktetésének föltételeit, de korlátait is megtalálja a világ-egyetem erőiben.

Könnyen beláthatjuk már most, hogy a haszon és a kár, a melyről a halak tekintetében elmélkedünk, csak az ember érdekének szempontjából valóban az, mert a természet életének összességét véve, a haszon és a kár nem fogalom.

Az ember egész hatalmával csak azt éri el, hogy a természet életének egy kis részével kitér előle s mihelyt a behatás megszűnt, a természetes állapot legott helyreáll.

Az ember hiába irtja ki adott vizek halait, még akkor is, ha el vannak rekesztve s halas vizekkel egyáltalában nem közlekednek: ezek a vizek pár év alatt már halasok.

Hogyan?

A vízről-vízre költöző vízimadár rászállott valamely ivóhelyre, ott a halak lerakott ikrájában lakmározott s lakmározás közben egy pár ikra a tolla közé ragadt. A madár tova röpül, rászáll a hal nélkül szűkölködő vízre, ott tolláskodik s az ikra kihull — kikél; más vízimadár más fajt hoz — a víz megnépesül.

Ilyenek a természet telepítő útai.

A magyarföld nagy rónaságának sekély medenczejében az áradások vize meg szokott állani; esős nyarakon nem szárad ki, benépesül hallal; de jön egy aszályos nyár, a víz kiszárad, a helyet fölveri a fű. Ámde bekövetkezik egy nagy eső, a medence vizet fog s abban a pillanatban megnyüzsög legalább is a csíkoktól, néha — ha az aszály nem tartott igen sokáig s a hely alkalmas — a kárász és a czompó is előkerül; vajjon honnan? földalatti repedésekből, vájásokból, melyek beivódtak vízzel, iszappal, vagy földalatti erekkel kapcsolatosak, melyek, a midőn a medence vize elpárolgott, elég nedvességet tartottak meg, hogy a kemény életű halfajok oda menekülhettek s kihúzhatták az életet. Ez a magyarság «ásott hala», mert a nép ismeri az eltűnő vizet s annak földalatti haltartó helyeit, a melyeket ásóval, kapával nyitogat, hogy kiszedhesse.

Ilyenek a természet fentartó módjai.

A közfelfogás azt tartja, hogy a hal a vízre rendkívül érzékeny, hogy alkalmazkodása semmi sincsen: s mégis ott találjuk a halat a hévizekben, sőt a rézbányák gáliczos vizében is, összetörpülve bár, de élve és hozzájárulva az anyagcsere nagy munkájához; sőt ott találjuk a földalatti vizek örök sötétségében kifehéredve, megfogyott látóerővel, de működve szünet nélkül.

Ezeknek és számos másoknak tapasztalati uton való fölismerése megadja az embernek azt a hatalmat, hogy a hal életét a maga javára fordíthassa, úgyannyira, hogy a közjólét is megérzi.

Ez bekövetkezik ott, a hol a természet életéről szóló ismeretek gondos ápolás és terjesztés útján a társadalom köztudatában is lüktetnek.

Ott, a hol a természet életéről, alapföltételéről, a benne megnyilatkozó kölcsönösségről szóló ismeretek alacsony fokon állanak, ott a halak és egyébtek tekintetében a legfőbb kártékony állat az ember maga; — és maga vallja tudatlanságának kárát.

A HAL ELLENSÉGEI.

Az imént befejezett szakasz értelme világosan odahajlott, hogy a természet életének rendes folyását véve, haszonról és kárról elmélkedni nem lehet, mert az az élet részei szerint s a maga egészében önnönmagát szabályozza; a haszon és a kár csak az emberi háztartás szempontjából véve alakul fogalommá s az egyiknek megszerzése, a másiknak kikerülése a természet életének minél alaposabb ismerésétől függ.

Szemünk előtt tartva azt a kétségbe nem vonható jelenséget, hogy a halászat nemcsak magyar földön, hanem a világnak u. n. művelt részeiben egyáltalában és igen érezhető fokig hanyatlott, méltó feladat, a hanyatlás okait fölkeresni, a halászat legfőbb ellenségeivel megismerkedni.

Az a sok szerző, a ki újabb időben szelleme legjavával, nagy buzgósággal a halászati viszonyok javítása érdekében írt és fáradozott, a hal és a halászat ellenségeinek sorát mindig a vidrán kezdi. Engem az igazság arra kötelez, hogy a hal és halászat legfőbb ellenségét az emberben lássam s ezt állítsam a sorozat élére.

Az embert a természetében rejlő önzés zsarolásra sarkalja; minden zsarolásnak természetes következése a forrás megapadása s ennek végén vigyorog a kár, mely a tapasztalás tényévé alakulva, egyszerre az ember oktató mesterévé változik s megerősíti a régi igazságot, mely röviden és alaposan azt mondja, hogy «kárán okúl az ember».

Az önzés vette reá az embert, hogy hálóinak szemét megszőkítse, így hatalmába kerítse a növendékhalat is; ugyanez bírta reá, hogy a halat szigonynyal akkor üsse keresztül, mikor az a fajfentartás ösztönének lüktetése közben megfelelkezik az óvatosságról, felgyülekezik a szélvizekbe, hogy fiasítson; ugyanez bírta reá, hogy a vizeket megmérgezze, természetes medrökből dugákkal elterelje, hogy

NOBEL korszakot alkotó találmányát, a dynamitot, melylyel hegyeket lyukaszt és rombol, a vízbe vesse, ott felrobbantsa s néhány nagyobb halért egész sarjadékot gyilkoljon.

A más irányban kínálkozó haszon, szövetkezve a lustaságra való hajlandósággal, vette reá az embert, hogy gyárainak mérgező s reá nézve már nem hasznos folyadékát, szemetjét a folyókba bocsássa; hogy e folyókat a közhaszonra való tekintetből, de egyoldalú irányzatok szerint szabályozza, ne hagyjon a halnak ívásra alkalmas helyet, hagyjon helyette az ártéren számtalan gödröt, a melybe áradáskor a halivadék bejut, apadáskor benne szorúl s a midőn a nyári nap heve a gödrök vizét elpárologtatja, vagy megposhasztja, az a halivadék millió számra nyomorúltan elpusztúljon.

A több termőföld után való féktelen vágy miatt megfélekedett az ember arról a közhaszonról, a melyet a víz halban nyujthat, — megfélekedett a nemzeti vagyon nagy kárára, mely kár nemcsak pénzben, hanem egy egészséges táplálék kimaradása során a nemzet közegészségében, tehát az életben is éri.

Evvel a valóságos rombolással szemben az a kár, a melyet a vidra, a vidranyest, a gém, a halászsas, a halászcser, a jégmadár s az alsóbb rendű élősködők seregei a halban ejtenek, valóságos csekélység, mert hiszen ezeknek a munkája a szabad természet ölen csak az élet rendes folyása és semmi egyéb, csak szabályozó és nem irtó.

A hallal élő állat kártékonyága csak ott alakul valóban azzá, a hol az ember gondozásába fogadja a halat, a hol megadja, megbövíti a hal életföltételeit, hogy szaporaságát megnöveszsze, szóval, a hol a halat védve tenyészt.

Ilyen körülmények között a hallal élő állat kizökken életének rendes kerékvágásából; a tenyésztés és védelem által megsaporított hal magára gyűjti a vele élőket akként, hogy messze térről gyülekeznek, vagy akként, hogy a bővebb táplálék szaporaságukat megnöveszti.

Szóval, hogy a kizárólagosan vagy alkalmoszerűen hallal élő állat rendezett halas tóban, halas patakban, folyóban kártékony, az nem szorúl bizonyításra.

Lássuk tehát e kártékony állatoknak legfőbbjeit. A *vidra* — *Lutra vulgaris* Erxl. — igen erős, nyestszerű állat, melynek feje

kissé lapított, füle elkerekített; lábai kurták, erősek, az újjakat teljes úszóhártya köti össze; szőre tömött, síma, háta felől sötétbarna, hasa felől szürkésen világosodó; testhossza 1 méterig, az erőstövű fark 40 cm. Szövevényes, több oldalra csövesen nyíló lakását vizek mentén, csöndes, bokros helyeken ássa s egy cső mindig a víz alatt nyílik. A vidra kitünően úszik és bukik; legkedvesebb eledele a hal, kivált a nemesebb fajú; rendes halasokban roppant pusztítást végez. Irtása csapóvassal, lessel és vidraebekkel való vadászat útján történik.

A *vidranyst** — *Mustela lutreola* L. — a vidránál sokkal kisebb, görényszerű nyestfaj; feje lapított, lábújjai csak félúszóhártyaival vannak felszerelve. Szőre háta felől sötétbarna, fényes; hasa felől szürkés; ajaka és egy nyakfolt fehér; testhossza 30—35 cm., farka 15 cm. Ez a halászó nyestfaj mindenütt ritka jelenség.

A *vízi cziczikány* — *Sorex fodiens* Pall. — egy piczi, egérszerű, dé ragadozó állat, melynek egész hossza — a farkkal együtt — 9—10 cm.; tömött szőrözete háta felől sötét szürke, majdnem fekete, hasa felől fehér; orra ormányszerűen nyújtott, hegyes; fülei aprók, lecsaphatók, hogy bukáskor a víz be ne hatolhasson; lábain sorosan álló úszósérték vannak, melyek úszáskor fölállíthatók s így a lábat evezőssé teszik; a fark alsó felén szintén sorosan álló úszósérték vannak s a fark kormányzó erejét öregbítik. A partba vájt lyukakban lakik, melyek több csővel nyílnak; ezek között egy mindig a víz alá vezet. Ez a kis állat az ikrában és a halivadékban pusztít; de ráveti magát a nagyobb halra is, a melyen megkapaszkodik, hogy szemét és agyvelejét kirághassa. Irtása strichninnel, mérgezett ikrával és kis csapóvasakkal történik.

A *csonttörő sas* — *Haliaeetus albicilla* L. — igen természetes, hatalmasan fészítő sas; testhossza 80—90 cm.; szárnyának fészítése 2—2½ m.

Feje, nyaka fakó; teste földszínű; farka — meglelt korában — tiszta fehér s más sasokéhoz képest aránylag kurta; csőre és lábaszára viaszszárga; karmait akként állíthatja, hogy kettő-kettő szemben áll egymással. Nagy folyók és tóságok táján sziklákon és magas fákon fészkel; a víz fölött lebegve kiszemeli a halat s mintegy leejti magát reá, hogy karmait a hátába üsse; prédája leginkább a pipáló hal; a 3—4 kilogrammos darabokat könnyen bírja. Télen át a folyók és

* FÖLDY szerint *nyércz*, a német Nörz után magyarosítva.

tavak nyílt helyein, a jég szélén leskelődik, hogy az eleven vízre járó halat kiragadhassa. Elejtése fészken, vagy dögön sikerül.

A halászó sas — *Pandion haliaëtös* L. — sokkal kisebb, 50—60 cm. hosszú; szárnyfesztétele 115 m.; zömök testű, háta felől barna, hasa felől sárgásfehér színű, mellén barna pajzsos madár; nyaka, feje világos sárgásfehér, finom barna szárcsikkokkal, a szemén átfutó barna szalaggal; farka a felváltva barna és fehér keresztbefutó szalagoktól tarka. Ez kizárólagosan hallal él; 15—18 m. magasságban a víz fölött vonulva, időnkint lebegve meg-megáll, hogy a vizet kémlelhessen; sólyomszerű lökéssel veti magát a halra, mely a víz színét megközelítette. Rajta és előbbi társán sokszor megesik, hogy akkora halba vágja karmát, a mekkorát el nem bír; — ilyenkor a hal a víz alá ragadja a rablót, hol az elpusztul. Keskenyebb vizek fölött ez a halrabló jó fegyverrel könnyen ejthető el; szélesebb vizek táján ki kell lesni vonulása irányát, mely rendszeren ismétlődik s ott kell lesbe állani, a hol a partot lövéstávolságra szokta megközelíteni.

A jégmadár — *Alcedo ispida* L. — színre a legszebb, életmódra a legérdekesebb madaraink közé tartozik. Teste zömök, farka rövid, csőre hosszú, erős, ékszerűen hegyes; feje aránylag nagy; lába kicsiny, kuczorgásra alkalmas; két ujja előre, kettő hátrafelé áll, mi alkalmas arra, hogy kiálló vékony ágakon jól megkapaszkodva sokáig lesve ülhessen; hasa fele élénken fahéjszínű, jobban mondva a száraz levél színét viseli; feje teteje és nyakszirtje fekete alapon tengerkék, sűrűn álló, keresztbe futó csíkokkal díszítve; válla és szárnyaeyeje sötét tengerzöld; a háta mélyen tengerkék; begye gyönyörűen enyésző rozsdásfehér, szeme alatt a nyakszirtig egy rozsdás, alul sötét tengerzölddel beszegett csík vonul; csőre fekete, tövén vörös. Testhossza mindössze 16—17 cm. Fészket a partba rakja, mely végből egy hosszú csövet váj — 1 méterig is — s ezt a végén kitágítja; 5—6-ot tojik. Ez a kis rabló kizárólagosan hallal él s a madarak között cigányéletet folytat, azaz helyről-helyre barangol. Kiváló módon kedveli a pisztrángos patakokat, hol a vizek lengje fölött egy kiálló száraz ág végére telepedve, nagy kitartással lesi a felszálló kisebb — újjnyi — halat, a melyre villámgyorsan leveti magát s vagy keresztül üti csőrével, vagy becsipteti; ekkor rendszeren a partra száll s ott benyakalja — sohasem darabolja fel. Ennél a halászó módnál

ez a madár alak és szín szerint alakoskodó — mimikri. Földről tekintve tengerzöld színével elvész a csörtető patak ragyogásában s ez védi a magasban járó ragadozó madártól, a melyre nem lehet figyelemmel, mert hiszen lesnie kell a halat; alulról tekintve egész hasafele a száraz ágon maradt száraz levélhez hasonlít, tehát nem riasztja a halat. De a tél tovaúzi a sikra is, hol oly erek és holtágak körül halásztat, a melyek nem fagynak be. Itt bokorra nem igen akad, tehát másképen mesterkedik: letelepedik a part valamely rögére, időről időre szárnyra kap s a víz fölött perczig is lebegve, megáll; akár csak a legjobb halászcser; a lebegés magassága legtöbbször, 2,5—3 méter. Könnyen löhető; azonkívül finom, a patak fölött keresztbe felállított feketés halóba is megkeríthető.

A szürke- és a vörösgém — *Ardea cinerea* és *purpurea* — általánosan ismeretes madarak; a gázlok között leginkább halászok is s a szélvizekbe sokszor térdig állva, kivárik az apróbb halat. Rendkívül óvatos halászmadarak, ezért nehezen löhető; annál könnyebben kerülnek csapóvasba, a melyet jó helyen gazból felhányt kis szigetre s felhalazva teszünk ki.

Különben a gázlok egész családja halirtó s kivált az ikra-, és a szélvizekbe sütkérezni járó halivadék az, a mely ezeknek rendes prédája; kezdik a legkisebb, tehát egészen a szélekre szoruló fővenyfutók (*Tringa*) s folytatják a lotyók (*Totanus*), gólyasneffek (*Himantopus*), fekete gólyák (*Ciconia nigra*), a kis és nagy dobos gémekek (*Ardea stellaris*, *comata*, *minuta*) és vakvarjak (*Ardea nycticorax*), a melyek ellen legjobb szer a szorgalmas és ügyes vadász.

Az úszók közül fölemlítendőek:

A kárakatna — *Carbo cormoranus* L. — természetes, 80—90 cm. hosszúságú, 130—150 cm. feszítésű, egészben feketeszínű, hátán barnával pikkelyszerűen ékesített úszómadár; lábain az úszóhártya mind a négy újjat összeköti; csőre keskeny, hosszú és erős kampóba végződő. Nagy társaságban, különösen a nagy folyók és tóságok szigetsegein fészkel, hallal él és rendkívüli falánkságával nagy károkat okozhat. Fészket magas fákra, sokszor gémekek társaságában rakja; irtása lövés és fészkének kiszedése.

A búbos-, vörösnyakú- és csicsiri-vöcsök — *Podiceps cristatus*, *rubricollis*, *minor* — kivált halas tóságokban garázdálkodik s mind a hár-

man általánosan ismeretesek; irtásuk lövéssel történik akként, hogy a vadász akkor igyekszik lőni, a mikor légvétel végett felbuknak s mindenképen azon van, hogy nyákba lőjje, minthogy a test tömött tollazata visszarúgja a jó sörétet is.

Különben kimondható, hogy minden rucza- és lúdféle vízimadár kártékony, mert a szélvizekbe lerakott halikrára mohón veti magát s e pusztítást nem teszi jóvá ávval, hogy az ikrát vízről vízre át is szállítja.

A kételtűek között figyelmet érdemel a *kecskebéka* — *Rana esculenta* L. —, mely a halporontyok között nagy dúlásokat végez s legjobban akként írtható, hogy ikráját kiszedegetjük.

A bogarak közül kiváló figyelmet érdemel:

A *csikbogárnak* több faja — *Hydrophilus*, *Dytiscus* — melyek álczakorukban és kifejlődve is kivált az ikrát, de a halat is — kikezdes által — pusztítják.

A vízi poloskák közül kitűnik:

A *hátonúszó vízipoloska* — *Notonecta glauca* —, mely kemény szívójával, kivált a halporontyokat öldösi, hogy kiszívhassa.

A rovarfélék ellen való hathatós védekezés a halasoknak télen át való lecsapása — a midőn a halakat külön, téli haltartókba rekesztjük — s a fenéknek oltatlan mésszel való behintése.

A kártékonyágnak mintegy külön osztályát alkotják azok az állati és növényi szervezetek, a melyek a halak testén megfészkelődve, a halon élőködnek.

Ide tartoznak az u. n. «*haltetvek*» — alsóbbrendű rákfélék — és «*halférgék*».

A *haltetvek* leginkább a halak szilványán és bőrén élőködnek s növekedésük során részben igen különösen változnak. Ifjú korukban egészben megfelelnek az u. n. hasítottlábú rákféléknek és u. n. bolharákoknak; de a mint a nőstények halra akadnak s azon megtapadnak, érzékszerveik úgy a mozgásra szolgálók is nagy részben elsatnyúlnak s a test sajátságos alakot ölt; sokszor épen csak egy hólyag, a melyben a táplálkozás és a szaporodás szervei foglaltatnak. A hímek rövid életűek, igen aprók s megtartva teljes szervezetüket, szabadon úszkálva keresik fel a nőstényeket, hogy párosodjanak; vagy szintén elsatnyúlva a nőstényhez tapadnak, melynek teste sokszor százszorosan is felülmúlja a hím nagyságát. Ide tartoznak többek közt:

A pontytetvek közül az *Ergasilus Sieboldii Nordm.*, mely 1—2 mm. hosszú s a pontyféle halakon kívül a csuka és harcsa szilványát szállja meg s ha felszaporodik, sok halat tesz tönkre.

A sügértetű — *Achtheres Percarum Nordm.* — a sügären és a süllőkön.

Az igazi pontytetű — *Argulus foliaceus L.*, — mely különösen a pontyot szállja meg.

A férgek közül említést érdemel:

A halpiócza — *Piscicola geometra L.* — A megszállott halak rop-pant nyugtalanok, mindenhez törleszkednek, hogy a kízó élősditől szabaduljanak; lesóványodnak és sokszor seregesen pusztúlnak is.

Vannak a halaknak bélférgek is; sőt elég sajátságos, hogy az a galandféreg, mely az embert is megszállja, a *Bothriocephalus latus Br.* — a mely a vízben fejlődik — kelő alakjában a halak izmaiban betemetve is él s ha élő állapotban az emberi testbe jut, 2 m. hosszúságig is kifejlődik; eddig leginkább a csukában és menyhalban észleltetett s a tapasztalás tanítja, hogy azokon a vidékeken, a hol — mint pld. a keleti orosz tartományokban — a szegény népnél a nyers hal evése dívik, a galandférges emberek nagy számmal találhatók.

Az állatokon kívül, a növények közül is kerülnek a halnak ellen-ségei, nevezetesen némely alsórendű gombafélék is.

A penészgombák között említést érdemelnek a *Saprolegnia* és *Achyla*, melyek a vízben fekvő holt rovarokon, rákokon fejlődnek, ezekről a megromlott ikrára, erről az egészségre is rászállanak s természetesen megölik.

A moszatok közül a «vízivirág» tűnik ki, mely kivált az álló vizet zöldre vagy kékesre festve meg is sűríti s néha öldöklő hatással van, kivált némely halfajokra.

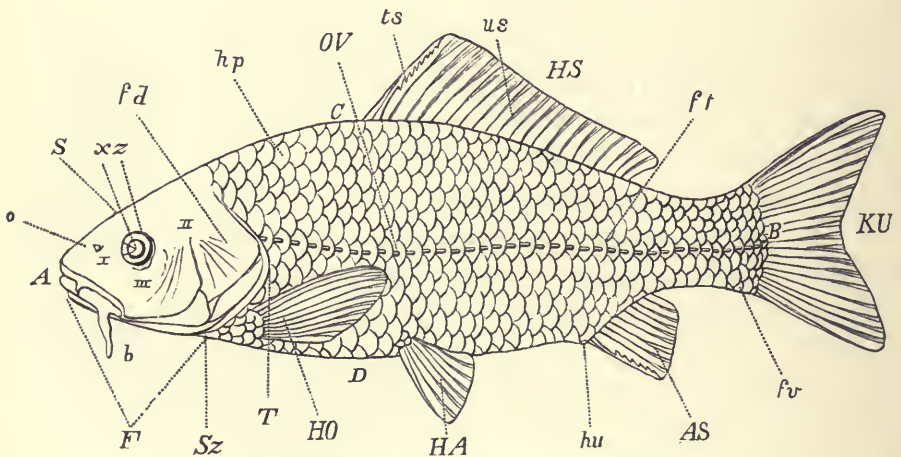
Mind avval szemben, a mi a halon élösködik, vagy a halasvíz tulajdonságát rontja, legjobb védelem a víz kellő felújítása s mindazoknak a föltételeknek a megadása, a melyek a hal erőteljes növekedését lehetővé teszik.

BENECKE helyesen jegyzi meg,* hogy a halak betegségei körül még sok az ismeretlen, sok a megállapítandó, s hogy ezt csak az élő hal körül szerzett tapasztalással győzhetjük le. Ez a jövő feladata.

* Handbuch der Fischzucht und Fischerei etc. Berlin 1886.

A HAL SZERVEZETÉRŐL.

A hal hideg, pirosvérű gerinczes állat; teste többnyire csontszerű héjjal van borítva, ritkán anélkül való; mindig *szilványos lélekzetű*; tartósan csak a vízben élhet meg; legtöbbször lerakott ikrából kel ki; végtagjai a páros, vízszint álló úszószárnnyak, valamint az úszósörények is sugaras vázra feszülnek.

289. ábra. A ponty vázlata.

F fejrésze; *Sz—hu* törzsöke; *ft* farkatöve; *fv* farkvége; *o* orra; *S* szemköze; *fd* fedelékje; *hp* halpénzes héja; *OV* oldalvonala; *ts* bognártüskéje; *us* úszóngara; *HS* hátsóúszója; *KU* kormányúszója; *AS* alsóúszója; *hu* huggyója; *HO* hónaljúszószárnnya; *HA* hasúszószárnnya; *b* bajusza; *I* szem előtti, *II* szem mögötti, *III* szem alatti tájék; *AB* test hossza; *CD* testöble; *x* szemogara; *z* szemcsillaga; *T* a szilványfedelék széle.

A hal testének és részeinek magyarázatát a ponty alakjához kötjük, még pedig a 289. ábra alapján.

Testalkotás szerint a hal többnyire vetélőalakú, két oldala felől lapított és nem tagbaszakadozó, vagyis a fej határ nélkül átmegy a törzsökbe, ez ugyanígy a farkba. A fej határát a szilványfedelék széle (*fd*), a fark kezdetét vagyis tövét (*ft*) a huggyó

(*hu*) szabja meg. A voltaképeni végtagoknak, a hónalj- és hasúszószárnyaknak (*HO* és *HA*) úgyszólván csak a hegye nyúlik ki a test törzsökéből.

A hal szemén látjuk a szemcsillagot (γ) és a szembogarat (x). A szem mind a két oldalon három külön-külön s egy közös tájékra osztja a fejet, u. m. I. a szem előtti, II. a szem mögötti, III. a szem alatti tájékra és a szemközre (*S*), mely a homloknak felel meg, tehát közös. A szilványfedelékkel bíró halaknál torokfelől van a szilványköz (*S γ*), mely csak ritkán hiányzik, akkor, ha a két oldal szilványfedelékje a torokrészen összeér.

A hal testhosszát az orrész, illetőleg szájrész csúcsától (*A*) a fark végéig (*B*), a test öblösségét a hát legmagasabb pontjától a has felé függő irányban (*CD*) számítjuk.

A test törzsökét a két oldal, a hát és a has alkotja meg; terjed pedig a szilványfedelék szélétől (*T*) a hugygyóig (*hu*).

A farknak azt a részét, mely a test törzsökével kapcsolatos, farktövének (*ft*), a kormányúszóba (*KU*) kifutó részét (*fv*) farkvégének mondhatjuk.

A hal *úszószárnyai* kétfélék, u. m. párosak és pár nélkül valók. A páros úszószárnyak átalakult végtagok; a pár nélkül valók a halaknak sajátlagos képződményei és sörény természetűek.

A páros úszószárnyak mindig a test hasfelén s rendesen úgy helyezkednek el, hogy az egyik pár a mellnek, a másik a hasnak megfelelő részen áll a test tengelyétől jobbra-balra; néha a hasszárnyak nagyon előre vannak tolulva.

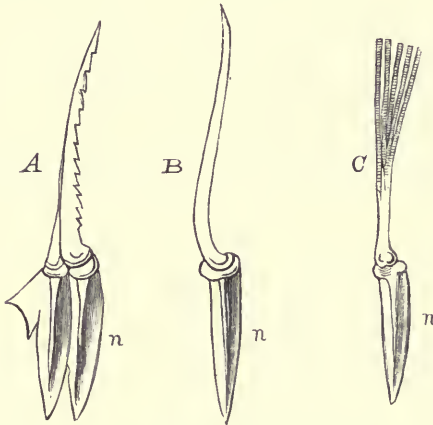
A mellrészen álló pár a *hónaljszárny* (*HO*), mely megfelel a gerinczes állatok első lábpárjának; a hasrészen álló pár a *hasszárny* (*HA*) s megfelel a gerinczesek hátulsó lábpárjának.

A pár nélkül való úszók mindig a test középső tengelyvonalában — a hát, illetőleg has felől értve — meredeznek, vagyis a test élében állanak, tehát sörényszerűek. A testnek ez a sörényes éle végig fut a háton, megkerüli a fark végét és a hugygyó mögött végződik. Ezek a *sörények* sokszorosan meg vannak szakadva s átidomulva; elhelyezésök szerint pedig *hátsörények* (*HS*) és *alsósörények* (*AS*), a fark végén *kormány-sörény* (*KU*).

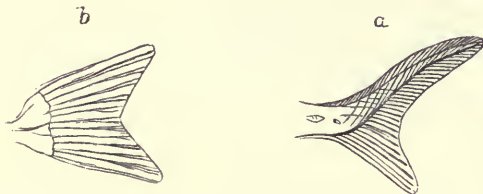
A szárnyak és a sörények a halcsaládok, nemek és fajok során

szerkezet és elhelyezés tekintetében sokféleképpen módosulnak s így a halak megkülönböztetésében, mint igen fontos ismertető jegyek becsesek; ezenkívül a hal életmódjára nézve is rendkívül fontosak.

A legtöbb úszó legyező módra mozgatható *csontos sugarakra* feszül, mely sugarak köze hártvás. Az úszósugarak vagy egyszerűek, vékonyaság mellett simák és hajlékonyak; vagy erős, merev, hegyes,

290. ábra. A a ponty bognártüskéje; B a sügér tüskéje; C a dévér perczes sugara; n n n a tüsketartó csontok.

291. ábra. a a vágó tok, b a sügér kormánySORÉNYE.

nagynéha fűrészszerűen élezett tüskék (290. ábra A, B) vagy rovasak és perczesek s ekkor végükön több sugárra bomlók (290. C). A tüskék és sugarak elhelyezését és viszonyát, mely sokneműen változik is, a 289. ábrán szemlélhetjük, hol a hátsörény (HS) fűrészes tüskével (ts), az úgynevezett *bognártüskével* kezdődik, holott a többi sugara (us) perczes és a végén foszlott.

Az úszósugarak között állomány tekintetében igen sok átmenet van; majd csontosok, majd porczogósok, majd merőben fejletlenek, mint például a pisztrángféle nemes halaknál a második

hátsörény, mely majdnem kocsonyás s innen kövér úszónak mondjuk.

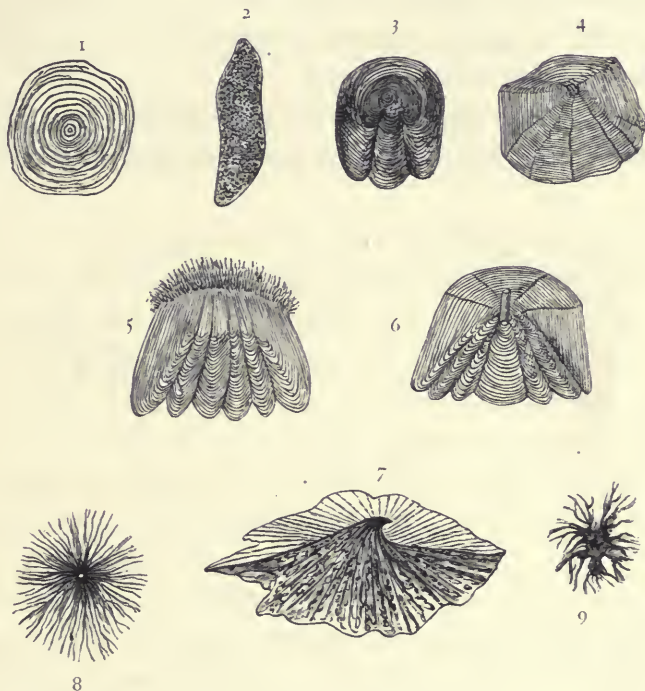
A kormánySORÉNY (289. ábra KU) szintén sugaras s alak szerint, hol elkerekített, hol lándzsás, néha *félszárnyú* (291. ábra a), majd *kétszárnyú* (291. b).

Az úszósZÁRNYAK, sörények és kormánySORÉNYEK szerkezeténél, az úszósugarak és tüskék száma sokszorososan változik s így az úszásra és a fajok meghatározására is nagy jelentőségű.

A hal testének *takarója* két rétegből alakul. A legfelső vékony, lágyan-kocsonyás, könnyen szakadozó hártva, a melyben a nyálkát

bocsájtó sejtek is rejlenek; alatta van az erős, rugalmas bőr, a melyben a halpénzek, vérték stb. gyökereznek.

A *halpénzek* csontos — inkább szaruszerű —, legtöbbször vékony, kerek alakú lapocskák, melyek többé-kevésbé mélyen a bőrben gyökereznek s a melyeket a felső hártya vonja be.

292. abra. Halpénzek. 1. kerek halpénz (menyhal); 2. az ángolna, 3. a csuka, 4. a kősz halpénze, 5. tüskés halpénz (sügér); 6. az oldalvonalban fekvő likacsos halpénz (kárász); 7. a vágó tok egy hátvértje; 8. és 9. szétsugárzó szintartó sejtek.

Ezek a halpénzek legtöbbször úgy borúlnak egymásra, mint a házfödél cserepei, ritkábban épen csak összeérnek, mind a két esetben pedig megalkotják a hal héjját; néha különválva állanak s ilyenkor gyakran a bőrbe temetkeznek. Némely fajoknál reátalálunk ormós pénézekre is, melyek a has élét alkotják meg s emlékeztetnek a háztető gerinczét takaró cserepekre (kele- és alóza-hal).

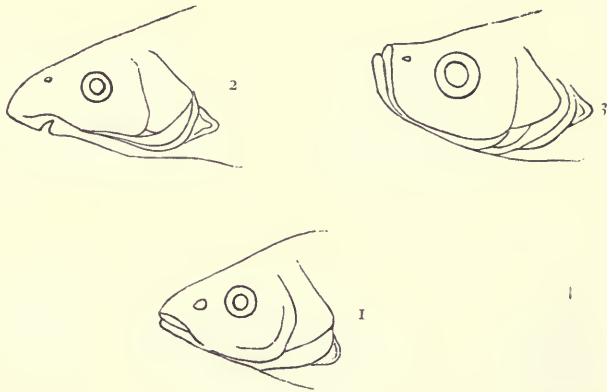
Alak szerint a halpénzek kerek idomúak, karajosak, tövükön tüskésen érdesek, vagy vértyszerűek; majd egy központból körkörös

vésettek, majd csillagszerűen oszló vésetűek, a mint ezt a 292. ábra alakjai magyarázzák.

Külön említést érdemelnek az u. n. *oldalvonalon* (289. ábra OV) fekvő halpénzek, melyek rendszerint csövesen likacsosak s a mint sorakoznak, tulajdonképen egy csöves vonalat alkotnak, a melynek rendeltetését később tudjuk meg (292. ábra 6).

A tokféle halakat jellemző vérték (292. ábra 7) egészben csillagos forma mellett, középen csúcsosan emelkedők s csillagszerűen sugarasak, kemények és zománcszerűek.

A halpénz szerkezete, formája, elrendezése és száma szintén igen változatos s a meghatározásra igen fontos jellemző jegyül szolgál.

293. ábra. A száj formái. 1. csúcsbanyiló (konczér); 2. torokfelé nyiló (paducz); 3. fölfelé nyiló (kardoshal).

Különös figyelmet érdemel a *száj külső formája*, illetőleg állása szerint; nem kevésbé azért, mert a hal életmódját határozva, egyszersmind a fajok megkülönböztetésére is szolgál. A száj vagy csúcsba nyiló, mikor t. i. a fej orrarárszének csúcsán állva nyilik (293. ábra 1), vagy torokfelé nyiló, mikor torokfelé nyilva a fejnek orrarársze még túljár rajta (293. ábra 2), vagy végre fölfelé nyiló, a mikor az alsó állkapocs a fej orrarárszébe tolva, a homlokvonalba nyilik (293. ábra 3).

A *hal ragyogása és színe*. A tulajdonképeni halpénznek — tehát nem a vértéknek is — testfelől fekvő lapja legtöbbször finom, ezüstfényű réteggel van bevonva, melynek ragyogása számtalan, szerföliött apró, u. n. *guaninmész kristályoktól* ered.

A halak színezete csak részben ered a bőr alapszínétől, mert

nagy részben a bőrben fekvő, *színtartó sejtektől* is származik. Ezek a színtartók tágíthatók; rendszerint feketék, ritkábban sárgák vagy vörösek; alapjukban apró pontok, majd szabálytalan foltocskák; csillogosan szétsugárzók (292. ábra 8, 9), mely utóbbi esetben nagyon kiterjednek s a hal felületének színes játékába befolytnak. A színtartó sejtek s így a színek változása is kivált bizonyos külső hatások alatt következik be, például, ha hidegebb vízből melegebb vízbe kerülnek, vagy a sötétségből a világosságba, a vízből a szárazra, vagy erőlködés közben is; a nyomás, hőmérséklet, világosság, elektromosság nagy hatással vannak a színtartókra s ezektől származik a színnek ama növekedése is, a melyet sok fajnál ívás idején észlelhetünk.

És ugyanezekre a színtartó sejtekre vezethető vissza a halaknak színszerint a környezethez való alkalmazkodása is, mindazokkal a tünetekkel együtt, a melyek magyar földön a közhalász előtt is ismeretesek, pld. hogy a Tiszából való hal a vízből «fehéren» kerül ki s csak azután ölti magára a színt; — a hal színe tulajdonképen «szőke», mint a Tisza vize —; és hogy a Balaton és a Sió hala a háta felől mindig világos-zöldes, sőt gyöngyház fényű, a mi ismét a víz sajátos színével találkozik; végül, hogy a nádas tó, az árnyékos folyó és patak hala mindig sötétebb színű.

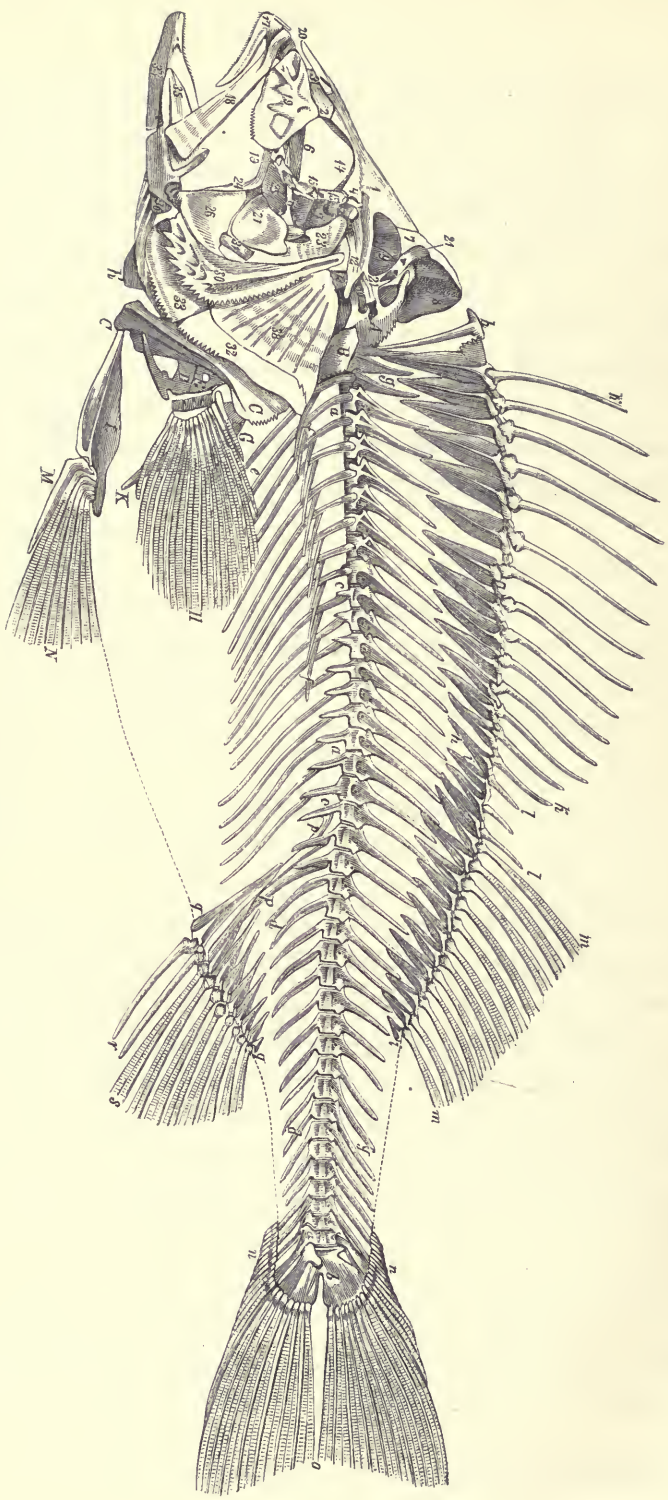
A hal csontváza. A hal csontváza, a mint ezt már tudjuk, állományra és kifejlődésre nézve különböző. A kopjahal gerinczhúrja a maga valóságos egyszerűségében az egyik pont, a csontoshalak kifejlődött, bonyodalmas csontváza a másik; e két pont között állomány és kifejlődés tekintetében a porczogós átmenetek esnek.

A magyar vizek halaira, úgy e könyv irányára való tekintetből a leginkább kifejlődött csontvázak közül a sügérhez kötjük az ismertetést, még pedig azon az alapon, a melyet a halhatatlan CUVIER reánk hagyott.

A csontváz részei im ezek: *

A fej. 1. A főhomlokcsont, 2. előhomlokcsont, 3. a szagoló csont, 4. a hátulsó homlokcsont, 5. az ékcsont nyúlványa (28 alatt elrejtve), 6. az ékcsont, 7. az ékcsont szemgödri szárnya, 8. a felső nyakszirt-

* A megfelelő latin elnevezések a Mesterszótárban vannak.

291. ábra. A sügér csontváza.

csont, 9. a külső nyakszirtcsont, 10. az oldalsó nyakszirtcsont, 11. az ékcsont nagy szárnya, 12. a csecscsont, 13. a sziklacsont, 14. az ékcsont szemrésze (elfedve), 15. (felső szám) a felső szemüregcsont, 15. (alsó szám) a középső és 19 az alsó szemüregcsontok; 16. az ekecsont (19 alatt elfedve), 17. a vendégállkapocs (állközötti csont), 18. a felső állkapocs, 19. az alsó szemüregcsont (15 alatt is), 20. az orrcsont, 21. (felső szám) a vakszem- (halanték-) csontocska, 21. (alsó szám) összekötőcsont, 22. a szájpadráscsont (19 alatt elfedve), 23. a négyszögcsont, 24. a külső szárnycsont vagy harántcsont, 25. a belső szárnycsont, 26. a négyszög-járomcsont, 27. a dobcsont, 28. a (38) nagy fedelékcsont, 29. a nyelvcsont nyújtóványa (nem látszik), 30. belső fedelékcsont, 31. (21) összekötőcsont, 32. alsó fedelékcsont, 33. közbülső fedelékcsont, 34. (alsó állkapocs) fogascsont, 35. csuklócsont, 36. sarokcsont.

A *testtörzs*. *a*, a különváló csigolyák; *b* egybeforradt farkcsigolyák; *c* haránt nyúlványok; *d*, *d* a csigolyák alsó nyúlványai; *e*, *e* bordák; *f*, *f* vendégbordák, néha egy-egy bordán kettő is; *g*, *g* a csigolyák felső tüskenyúlványai; *h*, *h*, *i*, *i* felső sörénytartók; *k*, *k* az első hátsörényúszónak tizennégy tüskesugara; *l*, *l* a második hátsörényúszónak három tüskesugara és *m*, *m* ugyanannak tizenkét lágy sugara; *n*, *n* a kormány-sörény rövid, kemény tüskesugarai; *o* ugyanannak lágy sugarai; *q*, *q* alsó sörénytartók; *r* az alsó sörény tüskesugara; *s* ugyanannak lágy sugarai.

A *végtagok*. *A*, *B* a lapoczká; *C* (felül) a felső karcsont; *D* a singcsont; *E* az orsócsont; *F* a négy kéztőcsont; *G* saroksugár, mely az orsócsontba csuklik; *H* a hónaljúsószárny sugarai; *I*, *K* kulcscsont, némelyek szerint holló-orrcsont; *L* medence- vagy csípőcsont; *M* a hasúszószárny tüskesugara; *N* ugyanannak lágy sugarai.

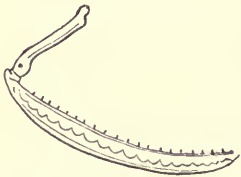
Itt legott meg kell jegyezni, hogy sok csontos halnak csak egy hátsörénye van, továbbá, hogy sokaknak a hasúszószárnyuk nincsen annyira előre tolva, a mikor is a hátulsó végtag jelleme jobban tűnik ki.

Szembetűnő a valódi csontos-halaknál kivált a koponyának rendkívül szövevényes és érdekes szerkezete, mely az alsóbb szervezeteiknél, a melyeknek váza porczogós, még igen egyszerű. Így a tokhalaknál, a melyek közé a kecsege is tartozik, a tulajdonképeni kopo-

nyarész porczogós, egy darabból való s a csőrszerűen kinyúló orral együtt emlékeztet a ló pátájára és csánkjára s ilyen fejletlen a többi, különösen a szájrész is; az ingolánál az állkapcsok helyett már csak porczogós karikákkal találkozunk. Ezeknek koponyája csak egyszerű tok.

Világosan láthatjuk azt is, hogy a vértés halaknál maga a külső vértészet több szilárdságot ad a testnek, mint a belső váz, mely a csontshalaknál oly kiváló.

De mindaz, a mit eddig a csontvázról mondtunk, még nem meríti ki az idevágó részek ismeretét. A *száj ürege*, a torok vagy *bárzsing eleje*, tulajdonképen *garat*, különösen pedig a *fedelékcsontok* alatt még sok igen fontos csontot, vagy csontos részt találunk, a melyek a halalakok során különböző fejlődésben mutatkoznak. A *szájpadlást* megalkotja két egymás felé hajló *szarvas szájpaddlácson* s

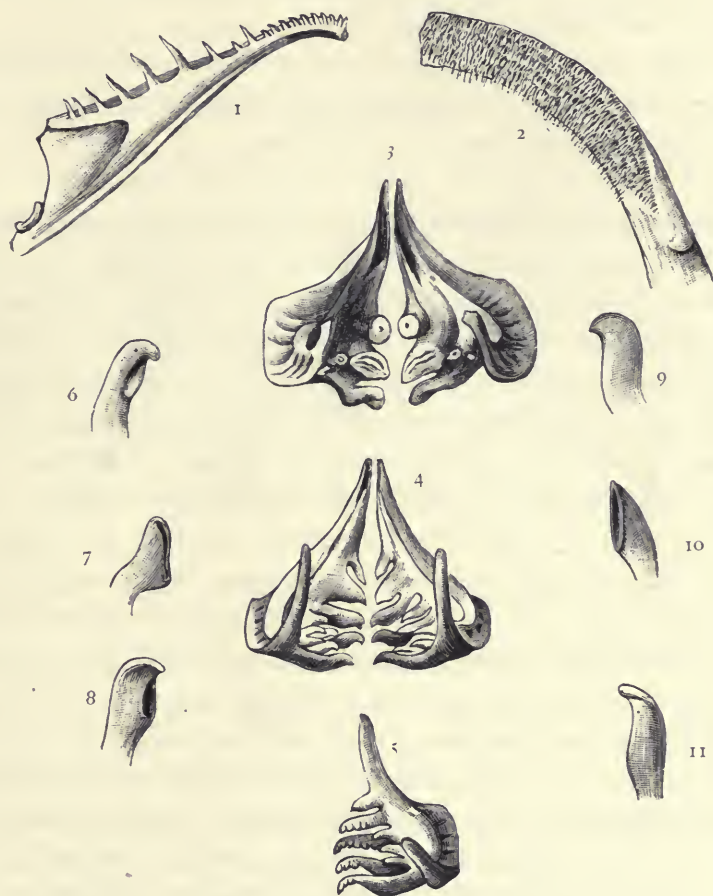

295. ábra. A kelehal fogacsos szilványíve.

ezek közé helyezkedik az *ekecsont*, mely például az u. n. nemes halaknál — pisztráng, galócza, lazac — fogakkal van fölfegyverkezve. A *száj fenekét* a különböző fejlődésű *nyelvcson* foglalja el; a nyelv fekvésének is megfelelő része, természetesen, a középet foglalja el: részei a *nyelvcson*, mögötte három *toldalékcsont*; az első *toldalékcsont*tól ágaznak jobbra-balra — a *fedelékcsontok* felé való hajlással és szarvszerűen kanyarodva — a *nyelvcson szarvas ágai*, a melyeknek külső széléből a *szilványbőr* sugarai indulnak. A *nyelvcson* szarvas ágainak megfelelően s a *toldalékcsontok*hoz kapcsolódva, következik kétfelől a négy-négy *szilványív*, mely a *bárzsing nyílását* őrző, érdesen-éles felületű csontokhoz kapcsolódik. Ha a hal tátott szájába betekintünk, a *szilványívek* alkototta tágas öböl egy kosár vázára emlékeztet. Ezek a *szilványívek* sok halfajnál befelé fűrésziesen fogasok is (295. ábra).

Mindezt kiegészíti a halak fogrendszer, mely igen változatos. Az összességet tartva szem előtt, kimondható, hogy a *száj öblének* minden csontos része lehet fogas. Akadunk fogakra a *szájpadlácson*, a *nyelven*, a *garatcsontokon*, természetesen az *állkapcsokon*, és — a mint már érintve volt — a *szilvány ívek* belső élén is. A fogak alkat szerint különbözők s a csontra reá vannak forradva (296. ábra).

Vannak — a magunk halait tartva szem előtt — csúcsos, sorakozó, igazi *ragadozó fogak* (1. csuka), *gerebenszerűen*, tömötten állók (2. harcsa). Az enemű fogak nem rágásra, hanem csak a préda megragadására valók s ehhez képest mindig a tulajdonképeni szájrészben van-

296. ábra. 1. ragadozó fogak (csuka); 2. gerebenfogak (harcsa); 3. torokfogak (örlök) ponty; 4. torokfogak (kanalások) márna; 5. torokfogak (fogacsosak) kelehal; 6. torokfog koronája, kanalas (márna); 7. torokfog koronája (lapiczkás) kárász; 8. torokfog koronája, zúzó (dévérkeszeg); 9. torokfog koronája, kampós (küllő) 10. torokfog koronája, vésős (paducz); 11. torokfog koronája, horgos (ón).

nak. A pontyfélé halaknál a tulajdonképeni szájrészben nem akadunk fogakra, de akadunk a garatcsontokon sajáttságosan kifejlődött úgynevezett *torokfogakra* — népiesen *keserűfogak* — (3, 4, 5), a melyek rágásra alkalmasak, rendszerint több sorban állanak s koronájuk tekintetében igen változatosak; majd barázdás felületű *örlőfogak*

(ponty 3), majd lapiczkások (kárász 7), majd vésősök (paducz 10), majd kanalasok (márna 4, 6), majd kampósok (küllő 9), majd fogacsosak (kelehal 5) stb.

A *halszálkák*, melyek többnyire Y alakú vékony csontok, nem tartoznak a csontvázhoz, minthogy csak az izmok közötti inhárttyák megcsontosodásából keletkeznek.

Az izmok rendszere. Ez nem mondható igen szövevényesnek; s ez már a hal alakjából következik, mely egy állandó tulajdonságú elemben való tartózkodásra van berendezve.

A bőr- és arcizmok hiányzanak s a fejen a rágóizmon kívül, mely erős, csak kisebbszerű izomzat található, mely a szilvány fedelékét stb. mozgatja. Az izmoknak valóságos zömét a test hosszában fekvő *oldal-izom* alkotja; ez mind a két oldalon egyformán, a fejtől a fark végéig terjedve mindenik oldalon hosszában két részre bontható. A két rész elválasztása egy a gerincoszloptól induló, vízszint terjedő inhárttyától ered. Mindenik oldal izma tehát egy felső és egy alsó részre bomlik. A farkrészen mind a két izomfél egyenlő erősségű, az oldalban ellenben az alsó szélesebb és vékonyabb. A csigolyák számának megfelelően — mely a halaknál 17-től 200-ig terjed — az oldalizmok keresztbe futó *izomlapokra* foszlanak, mely lapok, mint a halháj pénzei, előlről hátrafelé egymásra borulnak. Ezek a lapok egymás között finom inhárttyákkal vannak elválasztva, s azonkívül több, közösen egymásra boruló réteget alkotnak, mely rétegek a haltest keresztmetszetén, mint a fa évgyűrűi kivehetőek. Főzéskor az inhárttyákból enyv keletkezik, az izmok rétegeikre, alsó és felső félre bomlanak: ez a hal hújának — a konyha nyelvén szólva — foszló tulajdonsága.

Az a sokszor valóban bámulatos erő, a melyet a halnál tapasztalunk, a hatalmas *oldalizmoktól* ered s a tovamozgás legfőbb része is ezektől függ.

A sörényűszók izomzata nagy számú, de gyöngye izmokból áll; a a páros úszószárnyaké erősebb s e tagok mozgásának sokféleségéhez képest szövevényes is.

Az idegrendszer. Ennek középponti része az *agyvelő* és a *gerincvelő*. — Az agyvelő csupán a kopjahalnál hiányzik. Az agyvelőnek — előlről hátrafelé haladva — a következő főrészei vannak: az *előagy*, mely két féltekéből áll, a szintén páros felekből álló s a

legnagyobb tömeget alkotó *középagy* és az *utóagy* vagy *kis agyvelő*, a melyből a *gerinczvelő* indul ki.

Az agyvelőből a legfontosabb idegek erednek, mint: a *szagoló-ideg*, a *halló-ideg*, a *látó-ideg*, a *szemmozgató-ideg*, a *kacs-ideg*, a *háromosztatú ideg*, a *kószá-ideg* (bolygó ideg). A *gerinczvelő*ből is számos ideg indul ki párosával, melyek a test két felében ágaznak el mint érző és mozdító idegek.

Az érzékek. A hálnak számszerint öt érzéke van, a melyhez még egy homályos, de sok bűvártól érzékszervnek vett hatodik is csatlakozik.

1. A *szem* egészben megfelel a felsőbb rendű gerinczes állatok szemének; van lapos *szarúhártyája*, rendesen érczfényű *szemcsillaga*, hol kerek, hol tojásalakú vagy elkerekítve háromszögű *bogárnyílással* (pupilla) és teljesen golyóalakú *lencsével*. A mi halainknak nincs *szempillájuk*, a szemök tehát mindig nyitva áll; akad azonban némely hal szemeszélén elől-hátul egy átlátszó hárt Jaredő, mely némely fajnál összeforrad s ekkor — mint az alózánál — a szem csak hasítékon tekint ki s így tulajdonképen *merev oldalt pillákkal* van felszerelve.

Legyen itt megemlítve, hogy vízszint csukodó szempillák csupán csak a czápáknál találhatók.

Nagyság és elhelyezés tekintetében a szem különböző; a harcsa szeme a test tömegéhez képest igen kicsiny, a kűsz és kardos halé igen nagy. A halak legtöbbjénél a szem oldalt áll és oldalra néz, némely küllőnél és gébnél pedig fölfelé tekintő.

2. A *fül*. Halaink sorozatán végig tekintve, kifelé nyiló fülre nem akadunk. A belső fül, a tulajdonképeni hallószerv, a melyben a hallóideg végződik, az agyvelő közelében a koponyába van elrejtve s az ú. n. *tévesztő*-ből (labirint) áll. Némely hálnál a tévesztő az *úszóhólyaggal* — népiesen pukkantóval — is kapcsolatos, pl. a pontynál, rokonainál, és a harcsánál is. A pontynál az úszóhólyag sajátlagos csontocskák során kapcsolódik a hallószerv hólyagos részéhez; másoknál az úszóhólyagnak nyúlványa ér odaig (alóza). A bűvárok véleménye oda hajlik, hogy az úszóhólyag ekként *visszarezetetés* által a hangnak a fülre való hatását öregbíti.

3. *Az orr*, mint a szaglás szerve, a mi halainknál kifelé szabadon

nyilik, de a szájpadrást nem járja át egy esetben sem. Mint már e rész bevezetéséből tudjuk, az ingola orrürege nem páros; a többi halé páros. A külső, sokszor csőrszerűen kiálló nyílás, mely kétoldalt a szemek előtt, rendszeren a szemköz előtt vehető észre (289. ábra o), egy vájásba vezet, melyet vagy rovátkosan álló, vagy csillagosan szétsugárzó hártvás redő bélel ki. Az orrnyílás sokszor bőrös karajokkal elzárható s a csontos halaknál sokszor egy bőrhiddal két részre van osztva; de az így megalkotott kettős nyílás azon egy vájásba szolgál.

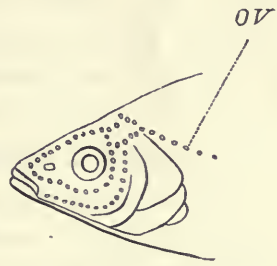
4. Az *ízlelés* érzéke a halaknál egészen alárendelt; legtöbbje prédáját azon rágatlan nyeli el; a nyelv-fajoknál a nyelv-garat-idegnek, mint a felsőbb rendű gerinczesek ízlelő idegének, valami különös végződése a nyelvben nem tapasztalható; úgy látszik, hogy az egész szájúreg, de leginkább a szájpadrás lágy része szolgál ízlelésre, minthogy itt vannak különösen az ideg végződései, az ú. n. ízlelő kelyhek kifejlődve.

5. A *tapintás* érzéke a halaknál éppen úgy, mint más állatoknál kiterjed a bőrre; nagyobb mértékben azoknál a halaknál figyelhető meg, a melyek «*bajuszosok*», továbbá a melyeknél az ajkrész húsos s az orrész lágy; természetesen a mondott részeken van leginkább kifejlődve. Egészen véve azonban ez az érzék nem igen fejlődött; semmiképen sem annyira, mint a magasabb szervezetű állatoknál. Sokszor a legnagyobb sebek, csonkítások sem zavarják a halat elevevényében, a táplálék után való járásában, a mi mindenesetre a fájdalomérzésnek igen csekély mértéke mellett bizonyít.

6. A *névtelen érzék*, vagyis a hatodik, lényege szerint ma még nem ismeretes; inkább csak gyanítás tárgya, mely arra támaszkodik, hogy egész berendezése «*érzékszerű*». Már a halak testtakarójának leírásánál volt szó azokról a lyukasított halpénzekről, a melyek a hal oldalán végig vonulnak s az u. n. oldalvonalat alkotják (289. ábra O V és 292. ábra 6), melynek természete csöves, kifejlődése s néha iránya is különböző: hol egyenesen fut, hol ívesen hajló, hol kígyódzó; néha meg is van szakítva, néha nem nyilik kifelé. De ez a csőrendszer nemcsak a hal oldalára terjed, hanem átmegegyen a fejre is, hol különösen az az alsó *szemcsonton* és az alsó *állkapcs*on likacsosan kifejlődve tapasztalható, s egyáltalában ágakra oszolva, a fejet

úgyszólván behálózza (297. ábra). Régibb kutatók ebben oly szövet gyanítottak, a mely a hal sajátságos nyálkáját izzadja; de ez meg nem állhat, mert a hal sikos voltát megmagyarázza a takaróhártya kocsonyás természete s hozzá még az is, hogy tele van nyálka-sejtekkel. A mi az *oldalvonal* — helyesebben csövesvonal — érzék volta mellett bizonyít, az az a körülmény, hogy szerves összefüggésben van a bolygó-ideg *oldal-ágával*, a fejen a háromosztatú ideggel, melyeknek végső ágai a lyukasztott halpénzek alatt található gombalakú végkészülékben végződnek. A magam részéről ezt a sajátságos szövet a tapintó érzék egy külön ágzatának tartom, melyet az az elem tesz szükségessé, a melyben a hal él, t. i. a víz. A víznek különösen áramlása a hal testét folytonosan érinti s egyáltalában a hal megélhetésére nézve igen nevezetes befolyást gyakorol, a mennyiben a hal víz ellenében állva, a szembejövő áramtól várhatja leginkább táplálékát. Ezt az áramot külön meg kell éreznie — a leggyengébbet is — s erre a tapintó érzéknek külön ágzatára azért is van szüksége, mert a hal testsúlya fajsúly szerint a vízével körülbelől ki van egyenlítve. Az áramlás finom megérzése különösen akkor fontos, a mikor a víz megzavarodik, a mikor a hal nem láthat s így egyedül az áramlás megérzése tájékozathatja. Különben magának a szervnek elhelyezése is erre látszik mutatni, mert a fejet, a melynek legelőbb kell megéreznie az áramot, behálózza s azután, mint az áram is, végig fut a hal oldalain. Sőt maga az álom is, mely azonban a halnál úgy látszik inkább csak nyugvásnak mondható, de a teljes ébrenlétnek mindenesetre bizonyos csökkenése, nélkülözhetetlenné teszi ez áramlás megérzésének folytonosságát, illetőleg megváltozásának rögtön való megérzését már azért is, mert ez hozza a lélekzésre legalkalmasabb vizet s ez viszi el a szilványból kikerült felhasználtat, vagyis a holt vizet.

A táplálkozás és emésztés szerve. Ez a szájon kezdődik. A halak szája — az egy ingola és, természetesen, a kopjahal kivételével — állkapocscsal nyílik; *tátongása, öble, alakja* és elhelyezése igen különböző. Ha éppen a test csúcsán — közönségesen orr-

297. ábra. Likacs-rendszer a konczér fején; OV az oldalvonalnak fej felől való kezdete.

nak mondjuk — áll, illetőleg nyilik is, akkor, mint, tudjuk *csúcsban* álló, illetőleg nyiló (pisztráng); ha az alsó állkapocs rézsűnt föl-felé irányúl s a felső állkapocs is ehhez alkalmazkodik, akkor *föl-felé nyiló* (kardos); végre, ha a felső állkapocs hosszabb, vagy az orrnak vehető rész messze kinyúló, akkor *toroknak nyiló* (paducz és a tokféle halak).

A legtöbb halnak a szája többé-kevésbbé csőszerűen ki is nyujtható, azaz zsákszerűen kitolható. Legföltünőbb ez a dévérkeszegnél és rokonainál, továbbá némely tokhalaknál, a melyeknél a száj tömlőszerűen kitolható. A száj mozgékonyasága nyilván arra való, hogy a hal oly áramot csinálhasson, mely a kellő távolba vetődött táplálékot a szájába besodorja, különösen pedig arra való, hogy a táplálékot a kövek közül, repedésekből ki- s a fenékről felszedhesse, a mint ezt haltartóinkban igen könnyen láthatjuk is.

A szájba tekintve, látszik a tölcsészerű bázrsingnyílás, *torok* vagy *garat*, mely magába a hosszában redős *bázrsingba* vezet; a bázrsing sokszor rendkívül tágítható, nagy darabok nyelésére alkalmas. A bázrsingra egyenesen, minden határszűkülés — lefűzés — nélkül a *gyomor* következik, mely némely halnál csak a bázrsing kitágulása; némelyeknél tetemesebb a tágulás s gyakran patkós hajlású.

A bázrsingba, illetőleg gyomorba vezet, még pedig a hátfelől, az *úszóhólyag* csöve, természetesen csak azoknál a halaknál, a melyek úszóhólyaggal bírnak s úszóhólyagjoknak kivezető csöve van, a mint ezt majd alább látni fogjuk.

A gyomorból, és ismét határszűkülés nélkül, indul a *belek* rendszere, a melynek kezdetén, a *gyomornyitónál*, különösen a csontoshalaknál s leginkább pedig a lazacz-féléknél számos — 1-től 200-ig — vakbél szerű függelékek vannak. A vérteshalaknál (tokfélék-nél) hasonló függelékek a *vékonybelen* láthatók. Ezek a függelékek a hasnyálmirigynek látszanak megfelelni s emésztő váladékot eresztenek. Tulajdonképeni *vakbél* a mi halainknál nem található. A mondott függelékek nincsenek meg pl. a csukánál, pontynál, harcsánál stb.; megvannak a lazaczféléknél, még pedig a pérhálnál 19—24, a pisztrágnál 50-ig, a lazacznál 60-ig, a galócánál kerek számban 200-ig.

A vékonybél a *vastag-bélbe* többnyire határ nélkül megy át; a

tokféléknél az átmenet megkülönböztethető s a vastagbél hosszában egy *csavaros redő* fut végig, melynek néha negyven fordulata is van s *csavaros billentyű* nevet visel. A *végbélnek* mindig külön nyílása van: a *hugygyó*.

A *máj* a mi halainknál egy darabból való; néha két, néha három karajos s az *epehólyag* a jobb felén vagy néha a közepén látható. A *hasnyálmirigy* eddig csak a tokféléknél, a csontoshalak közül a harcánál s némely lazacféléknél van kimutatva. Végül megvan a *lép*, mely nagyság szerint igen változó, barnászörös és vagy a gyomor közepében, vagy a belek kanyarulatai között található.

A kopjahal kivételével, minden halnak van *veséje*, mely a hasüregben, felül, a gerincztől jobbra-balra a test hosszában fekszik s vezetéke a *hugygyó* mögött és igen gyakran az *ivarnyílással* együtt nyílik.

Az emésztőszerveket körülzáró *hasüreg* sok halnál a *hugygyón* túl is terjed, tehát a fark törésébe is benyomul. A hasüregtet legtöbbször ezüstös fényű hashártya béleli ki, mely azonban némely fajnál, pld. a paducznál, fekete színt is ölt; — innen a paducz népiesen tintahal, tintaf... ó is.

Az úszó hólyag. A halak emésztőszerveihez csatlakozik az *úszóhólyag* — népiesen pukkantó, pattantó — is. Az úszóhólyag a halaknak kizárólagos tulajdonuk ugyan, de nem terjed ki valamennyire. Általánosságban kifejezve, inkább van meg az édes vízben élőknél, mint a tengerbelieknél. Tudományos felfogás szerint az úszóhólyag a bárzsing fióktágulata, s megfelel a felsőbbrendű gerinczesek tüdejének; a bárzsinggal eredetileg mindig levegőjáratval van kapcsolatban. Ez a kapcsoló *levegőjázat* néha eredeti alakjában marad meg, majd szűk tömlővé alakul, majd bezárul s elenyésszik. Halaink közül az ingolának nincsen úszóhólyagja. Teljesen elzárult az úszóhólyag a sügérféléknél és másoknál. A levegő-járatval bíró úszóhólyagok vagy egytömlősök, vagy egy szűk korcz — lefűzés — két részre osztja (298. ábra).

Az egytömlősöknél — csuka, lazac, — a levegőjázat a tömlő ele-

298. ábra. A ponty két részre lefűzött úszóhólyaga; L levegőjázat.

jéből indul; a két tömlősöknél — ponty — a hátulsó, nagyobb fél elejéből. Az úszóhólyag kettős rétegű; a külső réteg rugalmas s olykor izomszalagok szövik át; a belső igen finom, ezüstösen fénylő, melyben finom véredények ágaznak el. Az úszóhólyag majd szabadon — elváltan — fekszik (ponty és mások); majd rá van forradva a bordákra és gerinczre (sügér, menyhal, harcsa). Némely halaknál a gerincz és bordák felől erős *izomnyalábok* borúlnak az úszóhólyagra; a csiké egy csontburokban rejlik. Az úszóhólyag levegője a vérből kerül bele; s a hol levegőjárat van, ez csak a fölös levegő kibocsátására szolgál. Az úszóhólyag levegője az alkotó részek tekintetében megegyezik ugyan a külső levegővel, de a részek aránya más. A pontyféléknél 1—5, a lazacféléknél 10, a sügérféléknél 20—25% oxigén található benne, melyhez a *szénsavnak* nyomai is járúlnak.

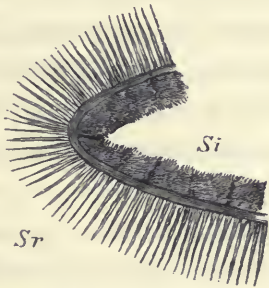
A mint már tudjuk, a hal testének fajsúlya a vízával meglehetősen azonos, a víz tömötsége pedig a mélységben is alig változik; érthető tehát, hogy az úszóhólyag összenyomása és viszont tágítása a hal tömegén változtat s ekként a fel- és leszállásra befoly. A mint a hal az úszóhólyagot izmaival összébbnyomja, leszáll a víz feneké felé; a mint enged, felszáll a víz színe felé. De minthogy úgy a szűkítésnek, mint a tágításnak megvan a maga határa, egészben véve az úszóhólyag a halat reakényszeríti, hogy átlagosan bizonyos mélységben maradjon.

A lélekzés és a vérkeringés szerve. A hal lélekző szerve ahhoz az elemhez van alkalmazva, a melyben él, t. i. a vízhez; és minthogy a hal vérenek elevenítése a levegővel való érintkezéstől függ, épen úgy mint a szárazon élő állatoknál, a hal lélekző szervének szerkezete úgy van idomítva, hogy a vízben igen kicsiny buborékok alakjában levő — tehát vele nem kémiailag összekötött — levegőt a vérrel való érintkezésre felhasználhassa. A felhasználás módja igen egyszerű: a hal a szájába veszi a vizet, a kosárszerűen feszülő szilványívek között keresztülhajtja s a szilványfedelék alatti részen kibocsátja. A víz levegőrészeinek a vérbe való felvétele a szilványívek külső, fedelék felőli részén levő rojtos, az élő — népiesen fris — halnál élénken vérpiros szilványlemezekén át a diffúzió törvénye szerint történik, s a víznek nagy felülettel való érintkezésén alapszik. A *szilványrojtok* száma ívenként igen nagy. BENECKE szerint a pontynak

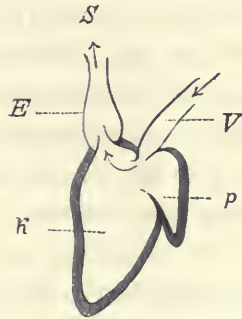
egy-egy szilványívén 250 szilványrojt van, tehát a két oldal nyolcz szilványívén kétezer, melyeknek a vízzel, illetőleg annak levegőjével érintkező felülete körülbelől negyvenezer négyszög milliméterre rúg.

A szilványrojtok elhelyezése páros. A szilványíven fut a vérér s minden rojtpárba ágat bocsát, mely a rojt külső szélén halad végig, csúcsáig ér s útja közben számos finom és ágasan oszló hajszáleret bocsát a rojtba; ezek a hajszálerek a rojt belső széle felé ismét nagyobbacska erekké futnak össze s a szélén egy végig futó ágat alkotnak, mely a vérér fölött futó élőérbe nyílik.

A nagy élőeren a szívből jövő szénsavas, vagyis holtvér keresztül

299. ábra. A csuka szilványívének része
Si az ív Sr a szilványrojtok.

300. ábra. A hal szíve; K a kamara; P a pitvar; E a nagy élőere; V a nagy vérér; S a szilványokba vezető irány.

hajtva a szilványrojtok hajszálerein, megszabadul a szénsavtól, a levegő oxigénjétől pedig megelevenedik s így siet a test különböző részeibe.

Megjegyzendő itt, hogy a vízbe keveredett szennyet és apróbb táplálékot felfogja a szilványívek egészben véve szűrő természete, mely sokszor még rojtos képződések által is tökéletesbítve van.

A vér keringését a halaknál is a szív hajtja végre. A hal szíve burokban lüktet; helye a szilványívek közvetlen szomszédságában van. Szerkezete szerint a *halszív egyszerű*, a mennyiben csak egy kamarája s egy ehhez tartozó pitvara van (300-ik ábra). A szív kamarájából (K) indul a tövén hagymaszerűen kitágított, billentyűs nagy szilvány-élőér (E), a melyen át — a szív összehúzó lüktetésekor — a holt vér a szilványok felé tódul (S), a hol, a mint már tudjuk, az élőér ágakra

oszolva a szilványrojtokba nyomúl s a hozott vér megelevenedik ; ezek az ágak tovább összefolyva s a fejfélé is ágat bocsátva végre egyesülnek s megalkotják a test nagy élőerét, mely a gerincz hosszában haladva, a fark végeig nyomúl, útjában ágakat bocsátva a zsigerekbe s külön, minden második csigolyának megfelelően páros ágakat, melyek a két oldal izmaiba oszolnak. Az élőér-rendszer ágazataival szemben keletkeznek a holtvér érágzatai, melyek a felhasznált vért összegyűjtik s mindinkább összefolyva, végre a szív pitvarába (*p*) vezető nagy vérérben (*V*) egyesülnek, vagyis azon át a szív tágulásakor a szív pitvarába ömlenek ; a keringést a nyilak mutatják.

Ennek az egyszerű szívszerkezetnek és körfolyamnak megfelel a szívnek, illetőleg a nagy szívereknek billentyűszerkezete is. A pitvarba szakadó nagy vérér (*V*) szájának billentyűje a pitvarba, tehát befelé nyílik, úgy, hogy a vérerekből a szívbe vizzakerülő vér bejuthat ugyan a kamarába, de innen nem ömölhet vissza ; a nagy élőér (*E*) billentyűje ellenben nem a kamara, hanem az élőér hagymaszerű tágulása felé nyílik s ekként a szív lüktetése által a vér az élőérbe léphet ugyan, de vissza nem ömölhet.

A hal vérkeringésének összefoglalt képe im ez : A szív pitvarából a szív kamarájába beáramló vér elhasznált, szénsavas, vagyis holt vér ; ez a kamarából a felszálló élőérbe jut, mely a szilványokba szállítja, hol a szénsavtól megszabadul s a levegő oxigénjével érintkezve, megelevenedik ; a megelevenedett vér az élőerek ágazatain megfutja a test minden részét s midőn élesztő munkáját elvégezte, vagyis az oxigént felhasználta, az életfolyamat alatt keletkezett szénsavat ellenben fölvette, finom hajszálereken át a vérerekbe gyülekezik s végül a nagy vérér útján a szív pitvarába jut, hogy a körfolyamot újra megfussa.

Ennélfogva *a hal vérkeringése egyszerű*, azaz a vér a *szilványokon* át a testbe és a vérereken át a szívbe tér vissza. A tökéletesebb állatoknál az egész testen átmenő nagy keringésen kívül van egy kis keringés is, a szívtől a tüdőhöz és vissza, vagyis a felsőbbrendű állatoknál a tüdőben megelevenedett vér nem indul egyenesen a testbe, hanem a szívbe tér vissza, s innen oszlik el nagy útjára ; ez állatok vérkeringése tehát, a haléval szemben, kettős.

A vérkeringés tekintetében a kopjahal némileg kivételes, a meny-

nyiben szíve nincsen s csak ereinek bizonyos szakaszai lüktetnek ; az ingoláknál pedig a szilványszerkezet más ; ezeknek nincsen szilványfedelékük s a szilványívek is hiányzanak ; ellenben a fejnek vehető rész mögött mindenik oldalon hét szilványnylást láthatunk, mely hártás lemezekkel körülfogott szilványzacskóba vezet, a mely zacskók befelé, a bárzsing alatt futó csatornába nyílnak. mely hátul vak, elől pedig a szájba nyílik. A szilványzacskókban rojtok helyett csak redőket találunk, a melyekben az erek szétágaznak. Az ingola e zacskókon hajtja át a vizet.

A nemző szervek. A halak ivar szerint elvannak választva, azaz vannak hímek és nőstények, népiesen *tejesek* és *ikrások*. A nemzőszervek mind a két ivarnál fekvésök és alakjuk szerint nagyon egybevágóak, úgy, hogy fejletlen vagy nyugovó állapotában csak szoros vizsgálat állapíthatja meg a különbséget ; de a mint az ívás ideje közeledik, e szervek fejlődésnek indulnak s annyira feldagadoznak, hogy a zsigereteket is leszorítják. A legtöbb csontoshalnál úgy a hím, mint a nőstény *ivarszerve* hosszú, páros tömlőt alkot, mely a hal feje felé álló végen vakon végződik, a húgygyó felé ellenben csővé vékonyodik.

A két fél *kivezető csőve* a nyílás előtt egybeszakad s egy közös kivezető csővé alakul, a mely, mint tudjuk, a húgygyó mögött nyílik, néha azonban a vese vezetékébe is szakad s evvel közös nyílást alkot.

E tömlők falzatán, vagy egyes részein fejlődnek a nemzés anyagai — ikra, tej, — hogy kifejlődve a tömlőt megtöltsék s az ívás során kikerülve, önálló továbbfejlődésnek induljanak.

A himhal teje megérése előtt kocsonyás és szürkés színű ; az ívás idejének közeledtével igen megsaporodik, tejszínűvé s végre tejfelszerű folyadékká válik, a mikor is *magvaérett*. Ez a magvaérett folyadék megszámlálhatatlan sokaságú *magszállal* (állatmaggal, zoospermium) van tele, mely alak szerint gombostűhöz hasonlít, néha gombos, néha gyűszű, néha inkább hengeres fejű ; a sügéréi 0.02, a lazaczéi 0.06 milliméter hosszúságúak. Felesleges magyarázni, hogy ezeknek az ikrába való befuródása szüli az utóbbinak megtermékenyítését ; de mint a mesterséges haltenyésztésre fontos körülmény felemlítendő, hogy a magfolyadék a haltól elvonva

haltól elvonva is, hűvös helyen több napon át megtartja termékenyítő erejét; úgy az ikra is.

Halaink *ikrája* golyóalakú; belsejét a tojás sárgája, borítékját a tojáshéj alkotja meg, mely utóbbi nagyon rugalmas. A tojáshéj felülete gyakran ragadós anyaggal van bevonva, mely a vízben megkeményedik s a melynél fogva a hal az ikrát növényekhez s egyebekhez ragaszthatja. A tojás héja színtelen, átlátszó; tele van számtalan kisebb s közben nagyobb likacsokkal; azonkívül egy nagyobb, u. n. *pete-likacsa* is van, mely belőlről mélyed. A *tojás sárgája* csak kevés halnál (tokfélék, ingolák) nem átlátszó, a többieknél áttetsző, átlátszó; hol víztisztságú, színtelen, hol sárgás narancsszínű, vöröses stb.; — alapjában nyúlós, fehérjeszerű folyadék, zsírral van keverve, mely hol finoman elosztatva, hol egy golyós cseppé alakítva is látható.

Az ikra nagyság szerint igen különböző; a pontyféléké 2. a pérhalé 4, a pisztrángé 5, a lazacé 6 milliméter átmérőjű is, — mindig öreg példányokat értve, mert kisebbeknél, teljes ivarérettség mellett is, az ikra kisebb.

Az ikra száma rendkívül ingadozik. Általánosságban mondhatni, hogy ifjabb halaknál kisebb számú. A pisztrángé 500—1000, a lazacé 10,000, a csukaé 100,000, a pontyféléknél 3—700,000, a tokfélékénél pedig milliókra rúg. BLOCH a kelehalnál 100,000, a paducz-nál 8,000, az Éva-keszegnél 30,000, a pontynál 350,000 ikrát számolt meg.

A legtöbb hal évenként *ívik*; az ingolák és angolnák életökben egyszer, mire elpusztulnak. Az *ívás ideje* vagy tavaszi — illetőleg nyár-elői, — vagy őszi, mely utóbbi sokszor a tél elejéig is terjed.

Mielőtt az *ívásra* térnénk, helyén lesz itt azokról az eltérésekről megemlékezni, a melyek halainknál észrevehetőek. Némelyeknél a him és nőstény ivartartója nem páros (sügér, ingola) s ekkor a test középvonalában fekszik. A lazacfélék és az angolna *pete-fészke* nem tömlő, hanem csavaros, vaskos lap, a melynek felületén az ikra keletkezik s a mint megérik, a hasüregbe száll alá; ehhez képest az ikravezető cső is hiányzik s az ikra egy nyíláson búvik ki, mely vagy a hugygyón túl — a fark felé értve, — vagy a vese vezeték-csővébe nyílik (lazacz). Az angolna him heréje, SYRSKI szerint, ki azt

1872-ben fedezte fel, egészen sajátságos alkatú, t. i. páros tömlő, mely a gerincz mindkét oldalának megfelelő fekvésben vonúlva, a hugygyó mögött nyílik; külsején soros mirigyapocskák függnek.

A tokfélék pete-fészke és heréje zárt, kifelé nem nyíló tömlő, a melyből az ikra és illetőleg a tej egyszerűen a hasüregbe száll alá, hogy azután két tölcsérszerű vezetékbe kerüljön, mely a vese-vezetékbe nyílik.

Az *ívás* az uralkodó közfelfogás szerint akként történik, hogy a halak elhagyják rendes tartózkodó helyöket s többnyire seregesen a szélvizekbe gyülekeznek; a nőstény elbocsátja az ikrát, mely súlyánál fogva a víz fenekére száll s ekkor a hím — a nőstény nyomán haladva — a lerakott ikrára bocsátja a tejet, vagyis végzi a termékenyítést. Ám ez csak igen felületes, igen vázlatos képe e fontos élettani mozzanatnak.

Az *ivarérettség* közeledtével sok halfaj, különösen a hímje színét változtatja; általában a színnek élénksége növekedik; némely fajoknál ragyogóvá válik. A mi fajaink közt legpompásabb, és valóságos szivárvány ekkor a kis ökle, hasonlóképen a kis cselle is; a pisztráng-hímen a sárgás szín tüzeesebbé válik s bizonyos violaszínű lehellet is látható rajta; a szénporszerű sűrű pontozás még sűrűbbé válik s a piros szepők körül világosabb udvar támad. Más fajoknál a héjakon kemény, szemölcszerű kinövések támadnak, melyek a hal felületét érdessé teszik.

A színváltozáshoz csatlakozik a nyugtalanság. A tengerben ívó halak folyó mentén sietnek a sós víz felé; az átmenet megkönnyítésére rövid ideig a folyók torkolatában vesztegelnek, hol a folyó édes vize a tenger sós vizével összekeveredik; az édes vízből jövők itt szokják meg lassankint a sósat; és viszont a tengerből az édes vizekbe törekvők — lazac stb. — az édes vizet.

Némely fajok, különösen a nemes halak, hihetetlen erővel ostromra kelnek az akadályok ellen, a minők a vízesések, zilipek, zúgók stb. s különösen a hím halak, melyek karcsúbb testökről ismerhetők fel, tüzeskednek, megfélekedve óvatosságról, fájdalomról, mindenről.

Az *ívás* szerint megbízhatóan ismeretes fajaink mind a sekély, u. n. szélvizeket keresik föl, nyilván azért, mert az ikra kikelése a víz átmelegedésétől függ.

Az ívó halnál — mindkét nemnél — a hugygyó egész tája ilyenkor föl van duzzadva s a hal a kézzel való simogatásra is elbocsátja az ikrát, illetőleg a tejet.

Az *ívó hal* — népiesen szólva — pergelődik, vagyis fészkelődve egymáshoz dörgölődzik; a mennyire megfigyeltem, a hím hal mindig azon van, hogy saját hugygyójával minél jobban közelíthesse meg a nőstényét; sőt a pisztrángnál az érintésre is törekszik, ebből következően, azt tartom, hogy csak az az ikra éri el a biztos megtermékenyítést, a mely elbocsátáskor közvetlenül érintkezik a hímnek a vízzel még el nem vegyült, vagy csak épen érintkezett tejével. E mellett szól a mesterséges termékenyítés is, melynek u. n. száraz módja, a midőn t. i. a hím hal tejét nem bocsátják előbb vízbe, hanem egyenesen a szárazon fekvő ikrára s ezt pedig a tejben megforgatják, sokkal fogatosabb.

A ponty-félék jobbadán vízi növényre, a növénynek a víz színéhez közel fekvő szirmaihoz, leveleihez tapasztják ikráikat s innen van az, hogy némely faj, pld. a küsz-hal, mélyebb vízben is ívik, ha ott a víz színe közelében alkalmas úszó hínárokra talál. A nőstény hal sohasem törődik az ikra sorsával s a hol a gondozás némely mozzanata tapasztalható, azt mindig a hím hal végzi. A mi halaink közül a kölönte hímje gondosan őrzi kikelésig az ikrát; az ingola szívó szája segítségével kavicsot, követ hordozgat össze, a melyből medenczét alkot az ikra számára. A pikóhal hímje az ikra számára növények rostjából diónagyságú fészket készít, a melybe az ikrák kerülnek, hol azokat a kis hím hal őrzi, védi; sőt egy ideig a kikelő ivadékot is gondozza.

A lerakott ikra elbocsátáskor legtöbbször horpadásos, nem tömött; de vizet beszíva megtelik, az ikrahéj megfeszül s az ikra golyóalakúvá válik.

A *fejlődés*. A csontos halak ikrájának fejlődése egészben egyformán halad. Az ikra sárgájának vagy szikgolyójának csak egyik részéből épül a *kelő halacska*; a másik részéből tulajdonképen táplálkozik; az előbbi a *képző*-, az utóbbi a *tápláló-szik*; az utóbbit az előbbi a fejlődés során felveszi magába. Az ikra *termőszeme* (petesejt) a megtermékenyítés után két egyenlő részre oszlik; ezek ismét két-két részre oszlanak s a barázdálódás azután úgy halad, hogy a termő-

szem 8—16—32 részre és tovább bomlik, míg végre számtalan piczi golyócskává (sejtekké) alakul, a melyekből a kelő halacska úgyszólván felépül.

Az így oszló termőszem a táplálórész rovására növekszik és terjed, mindinkább harangformán borulva az utóbbira. Ebből a *csirahártyából* képződik lassan a hal egész szervezetével. Legelőször képződik a háti oldalon egy barázda, mely velőcsővé zárul; ez alatt képződik a *gerinczhúr*, mely már ekkor elárulja a fejlődő hal gerinces természetét. Azután elválasztódnak az első, u. n. őscsigolyák; közvetlenül a fejrész mögött pedig egy hajlott tömlő, a szív első formája támad.

A kelő halnak fej- és farkrésze folytonosan nyúlik; a táplálórész golyó- vagy körtealakban hasafeléhez van tapadva s valóságos táplálózacsokót alkot. Az aránytalanul nagy szemek már korábban feltűnők.

Még mielőtt a táplálózacsokó tartalma felszívódott volna, a kelő hal ficzkándozni kezd, ezáltal kirepeszti az ikra héjját s kikél.

Az ikrából kikelt halacska átlátszó, nagyfejű poronty, hasafelén kisebb-nagyobb táplálózacsokóval, melyből élete első napjaiban táplálkozik, helyesebben, a melyet a test felemészt. A míg a táplálózacsokó tartalma nincsen felemésztve, a kis hal nem szorul táplálékra és egészben csöndes magaviseletű; de a mint a fölemésztés megtörtént, a kis hal táplálékot keres, élénken mozog; az első táplálék mindig a vízben levő parányi, szabadszemmel nem látható élő szervezetekből telik. De a kis hal alakja még a zacskó tartalmának fölemésztése után is tökéletlen s csak lassan kapja meg a fájának megfelelő alakot és teljes szervezetet.

A mi azt az időt illeti, a mely a kelő halnak az ikrából való kikelésig elfogy, ez fajok szerint is különböző s különbözik azok szerint a viszonyok szerint is, a melyek között a fejlődés történik; legfőképen pedig a víz hőmérsékletétől függ, a mely a fejlődés menetére döntő súlylyal bír.

A pisztráng ikrája, mely legjobban van kiismerve, ebben a tekintetben igen tanulságos. V. d. BORNE szerint nála 0 R. fokú vízben a pisztráng ikrájának fejlődése négy hónap alatt odáig haladt, hogy a kelő hal szeme kivehető volt. AINSWORTH STEPHEN szerint a szemek

és a piros vér 2° R. vízben — a megtermékenyítés napjától számítva — 81 nap mulva, 4° R. vízben 49 nap mulva, 6° R. vízben 31 nap —, 8° R. vízben 23 nap —. végre 10° R. vízben 15 nap mulva tűnnek fel. A kibúvás 2° -nál 165, 4° -nál 103, 6° -nál 73, 8° -nál 47, 10° -nál 32 nap alatt következik be a megtermékenyítés napjától számítva.

A pontyféléknél a fejlődés, a megtermékenyítéstől a kibúvásig számítva, $12-13^{\circ}$ R. hőmérsékletű vízben 6—10 nap alatt esik meg; melegebb vízben még hamarabb.

A fejlődésben eddig ismeretes különbségek közül legyen itt a tok-féle halaké és az ingoláé megérintve. A tok-féléknél, mint tudjuk, az ikra nem átlátszó; ezenkívül az ikra sárgája nem oszlik kétfelé s a barázdálás is ehhez képest nem a termőszemre szorul, hanem az egész ikrasárgára terjed; de egyenetlen, a mennyiben az ikra felső pólusán gyorsabban halad. A kelő hal első alakja kanálalakú s 5—10 nap alatt érik meg kikelésre; a kibúvó halacska tápláló-zacsót visel. A barázdálódás az ingolánál is az egész szikgolyóra terjed, mely előbb két, azután négy félre oszlik; ezentúl a felső rész gyorsabban barázdálódik; a kikelő ingola sima felületű bunkós alak, mely egészen féregszerűnek tűnik föl és hosszasan fejlődik; sőt az álczaéletnek egy nemén esik át, mely okozta, hogy a fejletlen ingola nemcsak külön faj, hanem külön nem alatt szerepelt még híres tudósok irataiban is*.

Rokontermészetű halaknál a keverék fajok keletkezése is lehetséges, kivált azoknál, a melyek seregben ívnak. Nálunk a ponty-kárász és kárász-ponty nem is igen ritka s úgy támad, a mint a kárász hím a ponty ikráját — vagy megfordítva — termékenyíti; leginkább a nagy tóságokból kerül.

A tudományban ismeretesek még a dévér és a keke, az ezüstös balin és a veresszárnyú konczér, a küsz és a domolykó, a küsz és a keke, a márna és a paducz keverékei; a mesterséges haltenyésztés pedig a lazac-féle halak korcsosítását — kivált újabb időben — rendszeresen űzi.

A halak növekedésére érvényes szabályt megállapítani nem lehet,

* CUVIER, *Ammocoetes branchialis* név alatt írta le; az ő révén került az irodalomba; megmaradt 1836-ig, a midőn MÜLLER AGOST a tévedést kimutatta.

mert a növekedés azokhoz az élet-, illetőleg táplálékviszonyokhoz alkalmazkodik, a melyek között a hal él; általánosan csak annyit lehet kimondani, hogy kedvező táplálkozási viszonyok között a hal egy év alatt oly nagyságot érhet el, a melyhez különben több év szükséges. A legjobban elhelyezett tenyésztett pontynál — DUBISCH-féle eljárás mellett — a két éves ponty növekedése a következő: ha félkilós és egy hektárra 400 darab jut, akkor a növekedés tavasztól őszig $\frac{1}{8}$ vagy $\frac{1}{4}$ rész; de ha csak 200 jut egy hektárra, akkor a testsúly megkétszereződik vagyis 1 kilogrammra rúg. A Duna halászai szerint a csuka nagy vízállás mellett az első évben 1 kilo, a másodikban 1,5 vagy 2 kilo; kitűnő tavakban a növekedés a második évben 3 kilóig terjedhet.

A mi az *ivari érettséget* illeti, bizonyos, hogy nincsen a hal nagyságához kötve, mert különben nagyra növekedő halfajok kis példányainál is teljes ivarérettséget tapasztalhatunk, a mennyiben t. i. ivás idején a hím teje kiszökken s a nőstény ikrája fejlett. Általánosságban ki lehet mondani, hogy a hím korábban s átlag 2 éves korában, a nőstény későbbben, átlag a 3-dik évében éri el ivarérettségét — mindig a természetben és átlag kedvező viszonyt értve.

A halak kora, helyesebben az a kor, a melyet elérhetnek, nehezen határozható meg. A természetben a halat ezer veszedelem környékezi és ritka az, a mely élete természetes végét éri el; ha pedig eléri, ember nem kísérte, mert nem is kísérhette élete utain, nem vehette számba az éveket. Mindazok a számok, a melyeket u. n. tapasztalt halászok bemondanak s a melyek 8—15 év között ingadoznak, csak a pusztá föltevésen alapúlnak. A 15 kilogrammos csukának, az ugyanily súlyú pontynak, a nagy ritkán bár, de megtermő 10—12 kilogrammos pisztrágnak, a 10 métermázsáig is növekedő vizának mindenesetre több évet kell engednünk. A régi krónikás iratokban akadunk 300 esztendős pontyokra, «267» esztendős csukákra, a mi mese is, hiba is; mert ime a mi régi MISKOLCZI GÁSPÁR-unk felemlíti, hogy «Krisztus Urunk születése után 1417. esztendőben Sueviának Heilbrona nevű városánál levő halas-tóból fogatott volt ki egy igen nagy csuka, kinek a felső állán volt általvonva egy sárgaréz gyűrű, a melyre görögül ez volt írva: Én vagyok az a hal, ki a Méltóságos II. Fridrik által legelőször vettettem ebbe a tóba

1230. esztendőben, Mind-szent-hava 5. napján. És így a csuka 267 (!) esztendeig stb. stb.», pedig világos, hogy a két évszám közötti különbség csak 187 esztendő. Tudományosan csak az ingola életkora mondható ki, mert tudjuk, hogy életében egyszer ívik s azután meghal, ivása pedig ötödik életévében köszönt be. Érdekes az Eszterházy-féle, Tatán folytatott tógazdaság, mely 1802 óta rendszeresen foly, a melynek anyapontyai, melyek állítólag sohasem adattak el s ma is ivásra használtatnak, rendszerint 10—13 kilogrammot nyomnak, e szerint most 84 évesek.

A MAGYAR ÉDESVIZEKBEN ÉLŐ HALAK
RENDSZERES LAJSTROMA.*

I. Rend: *Csontos halak.*

A. Alrend : *Fésűsszárnyú halak, vagy Tüskésszárnyúak.*

a) Család : *Sügérfélék.*

1. Nem : Sügér.

Faj : Csapó sügér.

2. Nem : Süllő.

Faj : Fogas süllő.

Kő-süllő.

3. Nem : Buczó.

Faj : Német buczó.

Magyar buczó.

4. Nem : Durbincs.

Faj : Vágó durbincs.

Selymes durbincs.

b) Család : *Paizsosporfások, vagy Pánczélosarczúak*

Nem : Kölönte.

Faj : Botos kölönte.

Czífra kölönte.

*Kisszájú kölönte.

c) Család : *Gébfélék.*

Nem : Géb.

Faj : Tarka géb.

*Foltos géb.

d)* Család : *Pikófélek.*

*Nem : Pikó.

*Faj : Tüskés pikó.

* A latin nomenclatura majd csak a rendszer kifejtésénél következik. A * megjegyzett nemek, fajok s családok vagy kétségesek, vagy hazánkra nézve irodalomtörténetiek ; ezek a leírások között találják méltatásukat.

B. Alrend : *Lágy szárnyú halak.*

Család : Menyfélék.

Nem : Meny.

Faj : Tarka meny.

C. Alrend : *Fűvós úszó halak vagy Nyilthólyagúak.*

a) Család : *Pontyfélék.*

1. Nem : Ponty.

Faj : Tő ponty.

Magyar ponty.

2. Nem : Kárász.

Faj : Széles kárász.

Kövi kárász.

*Fattyú kárász.

3. Nem : Czompó

Faj : Nyálkás czompó.

4. Nem : Márna.

Faj : Rózsás márna.

Petényi márna.

5. Nem : Küllő.

Faj : Fenékjáró küllő.

Felpillantó küllő.

6. Nem : Ökle.

Faj : Szivárványos ökle.

7. Nem : Keszeg.

Faj : Dévér keszeg.

*Silány keszeg.

Éva keszeg.

Szemes keszeg.

Lapos keszeg.

Bagoly keszeg.

Leuckart keszeg.

8. Nem. Balín.

Faj : Ezüstös balín.

9. Nem : Kardos.

Faj : Sugár kardos.

10. Nem : Kűsz.

Faj : Szélhajtó kűsz.

Sujtásos kűsz.

Állas kűsz.

11. Nem : Őn.

Faj : Ragadozó őn.

12. Nem : Baing.
Faj : Kurta baing.
13. Nem : Jász.
Faj : Ónos jász.
14. Nem : Kele.
Faj : Pirosszemű kele.
15. Nem : Konczér.
Faj : Veresszárnyú konczér.
Leány konczér.
16. Nem : Domolykó.
Faj : Fejes domolykó.
*Nyúl domolykó.
17. Nem : Csabak.
Faj : Agassiz csabak.
18. Nem : Cselle.
Faj : Fürge cselle.
19. Nem : Paducz.
Faj : Vésettajkú paducz.
- b) Család : *Csikfélék*.
Nem : Csík.
Faj : Réti csík.
Kövi csík.
Vágó csík.
*Bába csík.
- c) Család : *Csukafélék*.
1. Nem : Csuka.
Faj : Köz. csuka.
2. Nem : Pócz.
Faj : Lápi pócz.
- d) Család : *Harcsafélék*.
Nem : Harcsa.
Faj : Leső harcsa.
- e) Család : *Lazaczfélék*.
1. Nem : Pér.
Faj : Pénzes pér.
2. Nem : Galócza.
Faj : Dunai galócza.
3. Nem : Pisztráng.
Faj : Lazacz pisztráng.
Sebes pisztráng.

f) Család: *Heringfélék*.

Nem: Alóza.

Faj: Vándor alóza.

g) Család: *Ángolnafélék*.

Nem: Ángolna.

Faj: Síkos ángolna.

II. Rend. *Vérteshalak*.

Alrend: *Porcosvértések*.

Család: *Tokfélék*.

Nem: Tok.

Faj: Szín tok.

Kecsege tok.

*Gmelin tok.

Sőreg tok.

Faj tok.

Vágó tok.

Viza tok.

III. Rend. *Szájatóhalak*, vagy *Körszájúak*.

Család: *Kőfűrók*.

Nem: Ingola.

Faj: Vak ingola.

Pláner ingola.

Az itt használt elnevezések, a melyek az eddig divottaktól eltérnek, abban lelik megokolásukat, hogy a rendszeres gyűjtés megadta a módot a nyelv szellemének megfelelő, teljes lajstrom szerkesztésére; sőt marad még számos jóhangzású feles név, a mely szerintem az irodalomban oly halakra ruházható, a melyeknek népies nevek nincsen, vagy általában nem is lehet. Így kapta a *Gobius* a ritkább *géb* a *Gasterosteus* a *pikó*, a *Telestes* a *csabak*, a *Leucaspis* a *baing* nevet, a melyeknek hovatarozása a csoportos szótárban, eredete pedig a mester-szótárban található. Az Orsa, Érdesz, Szobbár-féle csinált neveket már merőben fölösleges voltuknál fogva is ki kellett hagynom.

A MAGYAR ÉDESVIZEK HALAINAK ELTERJEDÉSÉRŐL.

A kifejtett lajstrom reátanít halaink osztályozására s egyszersmind megismertet mind azoknak a fajoknak a nevével is, a melyeknek befogadását a könyvnek inkább halászati, mint faunisztikai iránya követelt. A fajok nevével megjött a mód arra is, hogy az elterjedéssel foglalkozhassunk.

Az elterjedés, a melylyel foglalkoznunk kell, jelleme szerint kevésbé földrajzi, ha helységnevek s a helységek közönséges földrajzi fekvése szerint vesszük; annál inkább vízrajzi, mely a vizeket és a hozzájuk kötött halfajokat a vízfolyás eredete és fejlődése, ehhez képest pedig halfajokkal való benépesedése alapján tárgyalja.

Igy állapítva meg a feladatot, legott szemünk előtt áll a magyar földnek valóban óriási vízhálózata s evvel együtt az a kérdés: ki legyen az, a ki ennek a hálózatnak minden erecskéjét halaira nézve kikutatta s ily alapon nyugodt lélekkel vállalkozhat az elterjedésből folyó tanulságok vázolására?

Ezt nem tette senki sem; erre nem vállalkozhat egyes ember; nem is lehet ez egyes ember feladata, mert ezt csak nagy időknék gondos munkafelosztása közelítheti meg.

És a midőn én mégis vállalkozom, előttem csak egy ösztönző áll, az, hogy a legnagyobb feladat megoldását is kezdeni kell valakinek, ha kis erővel is — de becsületesen. A megtört ösvényen — ha rögös is — majd indulnak mások és ezek után ismét mások; a kellő idő pedig meghozza a kellő eredményt.

Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy a hal sokban hasonlít a madárhoz: szabadon vonúl a vízben, a mily szabadon vonúl a röpködő madár a levegőben; sőt tudjuk, hogy az egyiknek úszása a másiknak röpködése tulajdonképen ugyanazokra az erőműtani alapokra vezethető vissza.

Mind a két osztályban akadunk olyan alakokra, a melyek tenyésésük helyén meglehetősen állandóan maradnak meg; és ismét olyanokra, a melyek vonódnak. Vonúl némely hal az édes vízből a tengerbe és vissza az édes vízbe, némely madár a zordonabb éghajlatból a délszakra és innét alkalmas időben vissza; valamint pedig van olyan hal, a mely nem vándorol, van olyan madár is; de egyik sem absolute állandó.

Mind a két sorozat számtalan véletlenségnek van alávetve, már az elem természeténél fogva is, a melyben él és mozog.

Az észak, a dél, a messze kelet vagy nyugot tollas, szárnyas, lakóját az egyszerű eltévedés, szelek járása, szárazság, éhínség elsodorja oly tájakra, a hol azelőtt senki sem látta — mert az a levegő, a melyben szárnyán halad, nem állja útját; azonképen jár a vizek héjas szárnyasa, a hal; és ha természete az, hogy felváltva a tenger lakója: elvetődik oly vizekbe is, a hol azelőtt hírét sem tudták; de megtörténik ez olyanokkal is, a melyek csak a hely fekvése szerint szokatlanok s így meglepnek, noha a víz természete alapiában nem változott.

Az előbbi jelenségek közé tartozik pld. az ángolna, mely — földrészünket véve — valamennyi tengernek s így azoknak a folyóknak is a lakója, a melyek azokba a tengerekbe szakadnak; de a Fekete tengerben nem él; és mégis eltéved néha a Duna hálózatába is, mely a saját halrajzzal bíró európai kelet-délszak tengeréhez tartozik; az utóbbi jelenségeknek képviselője pld. az a pisztráng, mely közfelfogás szerint a havasaljak állandó lakója s mégis elvetődik a Zagyva torkolatáig, vagy épen Szeged tájáig is.

Ezek egészben oly véletlenségek, a melyeket a tudomány feljegyez ugyan, de sem szabályt, sem törvényt nem származtat belőlök minthogy nem rendszeren ismétlődő jelenségek; legfeljebb a lehetőséget magyarázzák.

De, az igazat mondva, a halak elterjedéséről szóló ismeret, tudományos értelemben, még sehol sincsen kellőképen megérelve, mert ennek alapföltételei igen nehezek. Az előfeltételek legfőbbje az, hogy minden folyót, minden mellékágát, minden évszakban a legapróbb részletig át meg át kellene vizsgálnunk, úgyszólván megszünnünk. Ezt évek során folytatva, megközelíthetnők a feladatot. Ám ez óriási munka.

Viszont az is igaz, hogy a kutatók legtöbbje egyáltalában nem jár el rendszeresen; erősen rátámaszkodik a véletlenre; számít a halas piacokra, a hová a halászság csak az eladható halat hozza, tehát az a kis testű, de tudományosan véve igen értékes hal, csak véletlenül kerül oda; igen sok kutató nem ért a halászáshoz, tehetetlenül vergődik a legérdekesebb vizek partján. Ezek az okok szülik az éretlenség nagy mértékét; különösen a magyar halak ismeretére nézve, a melyekkel régibb kutatók kellő rendszerességgel egyáltalában nem foglalkozhattak, az újabbak pedig erre még reá nem értek.

Én ennek a fogatkozásnak legalább némi kipótolásáról sokat gondolkoztam s az itt követett módban állapodtam meg.

A népies halnevek gyűjtése s a tudományosan meghatározott hal-fajokra való lehetőleg pontos alkalmazása magában foglalja az elterjedésnek első elemeit is, a melyeknek felhasználása annál inkább kínálkozott, mivel PETÉNYI ebben az irányban is jegyezgetett, jegyzetei pedig a magaméit kiegészítik. PETÉNYI t.i. különösen a felsőmagyarországi vízmelléken gyűjtötte a tót és német népies halneveket, én viszont a központi, tiszta magyar vízmellékeket kutattam; a felső részekén kívül PETÉNYI a Mura-mellék horvát halneveit is összeszedte.

Az elterjedés első elemei tehát a Poprádtól a Muráig, illetőleg az Aldunáig s a Fertő tavától a Vargyas, illetőleg az Olt vizéig terjednek.

PETÉNYI a következő vizekről hagyott jegyzeteket, 1. Besztercze patak (Zólyom), 2. Garam (Zólyom), 3. Maros (dereka táján), 4. Mura (dereka táján), 5. Mútnyik patak (Túrócz), 6. Poprád (Szepes), 7. Szamos (Szatmár táján), 8. Szlatina patak (Zólyom), 9. Tiszovnik patak (Túrócz), 10. Túrócz folyócska (Túrócz), 11. Vág folyó (dereka táján).*

Tőlem valók: 1. Balaton tava, 2. Berettyó, 3. Bódva, 4. Borzsa, 5. Dráva, 6. Duna, 7. Ecsedi láp, 8. Fertő tava, 9. Ipoly, 10. Körös, 11. Kraszna, 12. Küküllő, 13. Latorcza, 14. Olt, 15. Rába, 16. Sajó, 17. Szamos (erdélyi rész), 18. Szernye mocsár, 19. Tisza, 20. Vargyas, 21. Velencei tó, 22. Zagyva.

* Igazság szerint megjegyzem, hogy PETÉNYI a magyarság körében is gyűjtött; de a felsővidékekre különös súlyt helyezett; én az ellenkezőt cselekedtem.

Mindössze harminczkét víz; ezek között a legfőbbek; a Szamosnak pedig két része.

A tisztába hozott fajok, a tőlem eredő neveket alkalmazva, így vannak elterjedve*:

1. *Balaton* tava. 1. Csapó sügér, 2. fogas süllő, 3. német buczó, 4. vágó durbincs, 5. selymes durbincs, 6. tarka meny, 7. tőponty, 8. széles kárász, 9. nyálkás czompó, 10.* *rózsás márna*, 11. fenékjáró küllő, 12. szivárványos ökle, 13. dévér-keszeg, 14. ezüstös balin, 15. sugár kardos, 16. szélhajtó küsz, 17. sujtásos küsz, 18. ragadozó ön, 19. pirosszemű kele, 20. veresszárnyú konczér, 21. fejes domolykó, 22. réti csík, 23. kövi csík, 24. vágó csík, 25. köz-csuka, 26. lápi pócz, 27. leső harcsa, 28.* *kecsege tok*.

2. *Berettyó* folyó. Dereka táján. 1. Csapó sügér, 2. fogas süllő, 3. német buczó, 4. vágó durbincs, 5. tarka meny, 6. tőponty, 7. széles kárász, 8. nyálkás czompó, 9. rózsás márna, 10. dévér-keszeg, 11. ragadozó ön, 12. pirosszemű kele, 13. fejes domolykó, 14. vésettajkú paducz, 15. vágó csík, 16. köz-csuka, 17. lápi pócz, 18. leső harcsa.

3. *Besztercze* patak (Zólyom). PETÉNYI szerint. 1. fűrge cselle, 2. kövi csík, 2. botos kölönte, 4. vak ingola.

4. *Bódva*, folyó. Dereka táján. 1. Csapó sügér, 2. német buczó, 3. nyálkás czompó, 4. tarka meny, 5. tőponty, 6. rózsás márna, 7. dévér-keszeg, 8. Éva-keszeg, 9. szélhajtó küsz, 10. sujtásos küsz, 11. pirosszemű kele, 12. veresszárnyú konczér, 13. fejes domolykó, 14. vésettajkú paducz, 15. réti csík, 16. kövi csík, 17. vágó csík, 18. köz-csuka, 19. leső harcsa.

5. *Borzsa* folyó. Dereka táján. 1. Csapó sügér, 2. fogas süllő, 3. német buczó, 4. vágó durbincs, 5. tarka meny, 6. tőponty, 7. széles kárász, 8. Éva czompó, 9. rózsás márna, 10. ónos jáász, 11. fejes domolykó, 12. réti csík, 13. köz-csuka, 14. leső harcsa.

6. *Dráva* folyó. Torkolata táján. 1. Csapó sügér, 2. fogas süllő, 4. német buczó, 5. vágó durbincs, 6. tarka meny, 7. tőponty, 8. széles kárász, 9. nyálkás czompó, 10. rózsás márna, 11. dévér keszeg, 12. Éva keszeg, 13. lapos keszeg, 14. bagoly-keszeg, 15. ragadozó ön, 16. ónos jáász, 17. pirosszemű kele, 18. veresszárnyú konczér, 19. fejes domolykó, 20. vésettajkú paducz, 21. réti csík, 22. vágó csík, 23. köz-csuka, 24. leső harcsa, 25. dunai galócza, 26. kecsege-tok, 27. sőreg-tok, 28. viza-tok.

7. *Duna* folyó. Dereka táján. 1. Csapó sügér, 2. fogas süllő, 3. kő-süllő, 4. német buczó, 5. magyar buczó, 6. vágó durbincs, 7. selymes durbincs, 8.* botos kölönte, 9. tarka meny, 10. tőponty, 11. széles kárász, 12. nyálkás czompó, 13. rózsás márna, 14. fenékjáró küllő, 15. szivárványos ökle, 16. dévér-

* Megjegyzem, hogy a pusztá enumeratiók adatait nem vettem fel, mert azok szórványos természetűek és messze terjedtek volna. A * jegyzett fajok véletlenségek.

keszeg, 17. silány keszeg, 18. Éva-keszeg, 19. lapos keszeg, 20. sugár kardos, 21. szélhajtó küsz, 22. sujtásos küsz, 23. ragadozó ön, 24. ónos jáász, 25. pirosszemű kele, 26. veresszárnyú konczér, 27. leány-konczér, 28. fejes domolykó, 29. vésettajkú paducz, 30. köz-csuka, 31. lápi pócz, 32. leső harcsa, 33. dunai galócza, 34.* *vándor alóza*, 35.* *sikos ángolna*, 36. szín-tok, 37. kecsege-tok, 38. sőreg-tok, 39. faj-tok, 40. vágó-tok, 41. viza-tok.

8. *Ecsedi láp*. 1. Csapó sügér, 2. széles kárász, 3. nyálkás czompó. 4. réti csík, 5. köz-csuka. 6. lápi pócz.

9. *Fertő tava*. 1. Csapó sügér, 2. vágó durbincs, 3. tarka meny, 4. töpöny, 5. széles kárász, 6. nyálkás czompó, 7. dévér-keszeg, 8. ezüstös balin, 9. szélhajtó küsz, 10. pirosszemű kele, 11. vörösszárnyú konczér, 12. réti csík, 13. vágó csík, 14. köz-csuka, 15. lápi pócz, 16. leső harcsa.

10. *Garam folyó*. Dereka táján. PETÉNYI szerint 1. Német buczó, 2. botos kölönte, tarka meny, 4. nyálkás czompó, 5. rózsás márna, 6. fenékjáró küllő, 7. sujtásos küsz, 8. fejes domolykó. 9. vésettajkú paducz, 10. fűrge csele, 11. kövi csík, 12. vágó csík, 13. pénzés pér, 14. sebes pisztráng, 15. vak ingola.

11. *Ipoly folyó*. Dereka táján. 1. Csapó sügér, 2. tarka meny, 3. töpöny, 4. széles kárász, 5. nyálkás czompó, 6. rózsás márna, 7. lapos keszeg, 8. sujtásos küsz, 8. ragadozó ön, 10. fejes domolykó, 12. vésettajkú paducz, 12. réti csík, 13. kövi csík, 14. vágó csík, 15. köz-csuka, 16. leső harcsa, 17. kecsege-tok.

12. *Körös folyó*. Dereka táján. 1. Csapó sügér, 2. fogas süllő, 3. német buczó, 4. magyar buczó, 5. vágó durbincs, 6. tarka meny, 7. töpöny, 8. nyálkás czompó, 9. rózsás márna, 10. dévér-keszeg, 11. lapos keszeg, 12. bagolykeszeg, 13. sugár kardos, 14. szélhajtó küsz, 15. ragadozó ön, 16. ónos jáász, 17. pirosszemű kele, 18. veresszárnyú konczér, 19. fejes domolykó, 20. vésettajkú paducz, 21. vágó csík, 22. köz-csuka, 23. leső harcsa, 24. szín-tok, 25. kecsege-tok, 26. sőreg-tok, 27. faj-tok, 18. vágó tok, 29. viza-tok.

13. *Kraszna folyó*. Az Ecsedi lápba való torkolásánál. 1. Csapó sügér, 2. tarka meny, 3. töpöny, 4. széles kárász, 6. nyálkás czompó, 6. dévér-keszeg, 7. ragadozó ön, 8. pirosszemű kele, 9. fejes domolykó, 10. köz-csuka, 11. leső harcsa.

14. *Küküllő folyó*. Dereka táján. 1. Tarka meny, 2. rózsás márna, 3. Petényi-márna, 4. sujtásos küsz, 5. fejes domolykó, 6. vésettajkú paducz, 7. réti csík, 8. kövi csík, 9. leső harcsa, Bögözig felhaladva, 10. sebes pisztráng.

15. *Latorcza folyó*. Torkolata táján. 1. Csapó sügér, 2. fogas-süllő, 3. német buczó, 4. tarka meny, 5. töpöny, 6. széles kárász, 7. nyálkás czompó, 8. rózsás márna, 9. dévér-keszeg, 10. lapos keszeg, 11. sugár kardos, 12. ragadozó ön, 13. ónos jáász, 14. fejes domolykó, 15. réti csík, 16. vágó csík, 17. köz-csuka, 18. leső harcsa.

16. *Maros* folyó. Dereka táján. PETÉNYI szerint. 1. Német buczó, 2. rózsás márna, 3. dévér-keszeg, 4. kecsge-tok, 2. faj-tok.

17. *Mura* folyó. Dereka táján. PETÉNYI szerint. 1. Csapó sügér, 2. tő-ponty, széles kárász, 4. rózsás márna, 5. fenékjáró küllő, 6. szivárványos ökle, 7. ezüstös balin, 8. ragadozó ön, 9. veresszárnyú konczér, 10. fejes domolykó, 11. réti csík, 12. vágó csík, 13. köz-csuka, 14. leső harcsa, 15. pénzes pér, 16. dunai galócza, 17. kecsge-tok.

18. *Mútnyik* patak. Túrócz megye. PETÉNYI szerint. 1. Tarka meny, 2. fejes domolykó, 3. ürge cselle, 4. vésettajkú paducz, 5. pénzes pér.

19. *Olt* folyó. Az alsórákosi szoros táján. 1. Csapó sügér, 2. német buczó, 3. vágó durbincs, 4. botos kölönte, 5. tarka meny, 6. tő-ponty, 7. széles kárász, 8. nyálkás czompó, 9. rózsás márna, 10. Petényi-márna, 11. dévér-keszeg, 12. sugár kardos, 13. sujtásos küsz, 14. ragadozó ön, 15. pirosszemű kele, 16. vörösszárnyú konczér, 17. fejes domolykó, 18. ürge cselle, 19. vésettajkú paducz, 20. kövi csík, 21. vágó csík, 22. köz-csuka, 23. leső harcsa, 24. pénzes pér, 25. dunai galócza, 26. sebes pisztráng, 27. vak ingola.

20. *Poprád* folyó. Magyar részének dereka táján. PETÉNYI szerint. 1. Botos kölönte, 2. tarka meny, 3. Petényi-márna, 4. rózsás márna, 5. fenékjáró küllő, 6. sujtásos küsz, 7. fejes domolykó, 8. ürge cselle, 9. vésettajkú paducz, 10. kövi csík, 11. pénzes pér, 12. lengyel galócza, 13. sebes pisztráng, 14. síkos ángolna, 15. vak ingola.

21. *Rába* folyó. Torkolata táján: 1. Csapó sügér, 2. fogas-süllő, 3. kö-süllő, 4. német buczó, 5. magyar buczó, 6. vágó durbincs, 7. selymes durbincs, 8. tarka meny, 9. tő-ponty, 10. széles kárász, 11. nyálkás czompó, 12. rózsás márna, 13. fenékjáró küllő, 14. szivárványos ökle, 15. dévér-keszeg, 16. lapos keszeg, 17. bagoly-keszeg, 18. sugár kardos, 19. szélhajtó küsz, 20. ragadozó ön, 21. pirosszemű kele, 22. veresszárnyú konczér, 23. ónos jász, 24. fejes domolykó, 25. vésettajkú paducz, 26. réti csík, 27. köz-csuka, 28. leső harcsa, 29. kecsge-tok.

22. *Sajó* folyó. Miskolcz táján. 1. Csapó sügér, 2. német buczó, 3. tarka meny, 4. tő-ponty, 5. széles kárász, 6. nyálkás czompó, 7. rózsás márna, 8. fenékjáró küllő, 9. szivárványos ökle, 10. dévér-keszeg, 11. lapos keszeg, 12. bagoly-keszeg, 13. ragadozó ön, 14. veresszárnyú konczér, 15. fejes domolykó, 16. vésettajkú paducz, 17. réti csík, 18. kövi csík, 19. vágó csík, 20. köz-csuka, 21. leső harcsa, 22.* *sebes pisztráng*.

23. *Szamos* folyó. I. *Kolozsvár* táján. 1. Tarka meny, 2. tő-ponty, 3. nyálkás czompó, 4. rózsás márna, 5. fenékjáró küllő, 6. szivárványos ökle, 7. sujtásos küsz, 8. fejes domolykó, 9. vésettajkú paducz, 10. réti csík, 11. vágó csík, 12. köz-csuka, 13. leső harcsa, 14. sebes pisztráng, 15. vak ingola. II. *Szátmár* táján PETÉNYI szerint. 1. Csapó sügér, 2. fogas süllő, 3. német

buczó, 4. magyar buczó, 5. tarka meny, 6. tő-ponty, 7. széles kárász, 8. nyálkás czompó, 9. rózsás márna, 10. dévér-keszeg, 11. lapos keszeg, 12. sugár kardos, 13. ragadozó ön, 14. pirosszemű kele, 15. vörösszárnyú konczér, 16. fűrge cselle, 17. vésettajkú paducz, 18. réti csík, 19. vágó csík, 20. köz-csuka, 21. leső harcsa, 22. pénzes pér, 23. kecsége-tok, 24. sőreg-tok.

24. *Szernye* mocsár. Eres, vészes részek, Nagy-Dobrony táján. 1. Csapó sügér, 2. német buczó, 3. vágó durbincs, 4. tarka meny, 5. tő-ponty, 6. széles kárász, 7. nyálkás czompó, 8. rózsás márna, 9. dévér-keszeg, 10. ragadozó ön, 11. pirosszemű kele, 13. vörösszárnyú konczér, 13. fejcs domolykó, 14. vésettajkú paducz, 15. réti csík, 16. vágó csík, 17. köz-csuka, 18. lápi pócz, 19. leső harcsa.

25. *Szlatina* patak. Zólyom megye. PETÉNYI szerint. 1. Tarka meny, 2. Petényi márna, 3. fenékjáró küllő, 4. sujtásos küsz, 5. fejcs domolykó, 6. fűrge cselle, 7. vésettajkú paducz, 8. kövi csík, 9. pénzes pér.

26. *Tisza* folyó. Szeged táján. 1. Csapó sügér, 2. fogas-süllő, 3. kő-süllő, 4. német buczó, 5. magyar buczó, 6. vágó durbincs, 7. selymes durbincs, 8. tarka meny, 9. tő-ponty, 10. széles kárász, 11. nyálkás czompó, 12. rózsás márna, 13. fenékjáró küllő, 14. dévér-keszeg, 15. silány keszeg, 16. lapos keszeg, 17. bagoly-keszeg, 18. sugár kardos, 19. szélhajtó küsz, 20. ragadozó ön, 21. pirosszemű kele, 22. vörösszárnyú konczér, 23. fejcs domolykó, 24. vésettajkú paducz, 25. réti csík, 26. köz-csuka, 27. leső harcsa, 28. *sebes pisztráng, 29. szín-tok, 30. kecsége-tok, 31. sőreg-tok, 32. faj-tok, 33. vágó tok, 34. viza-tok.

27. *Tiszovnik* patak. Túróc megye. PETÉNYI szerint. 1. Botos kölönte, 2. tarka meny, 3. Petényi márna, 4. fenékjáró küllő, 5. dévér keszeg, 6. fejcs domolykó, 7. fűrge cselle, 8. kövi csík, 9. sebes pisztráng.

28. *Túróc* folyócska. Túróc megye. PETÉNYI szerint. 1. Német buczó, 2. botos kölönte, 3. tarka meny, 4. széles kárász, 5. nyálkás czompó, 6. Petényi márna, 7. fenékjáró küllő, 8. fejcs domolykó, 9. fűrge cselle, 10. vésettajkú paducz, 11. kövi csík, 12. köz csuka, 13. pénzes pér, 14. dunai galócza, 15. sebes pisztráng.

29. *Vág* folyó. Dereka táján. PETÉNYI szerint. 1. Csapó sügér, 2. tarka meny, 3. rózsás márna, 4. fenékjáró küllő, 5. szivárványos ökle, 6. fejcs domolykó, 7. fűrge cselle, 8. kövi csík, 9. vágó csík, 10. pénzes pér, 11. pontusi galócza, 12. sebes pisztráng.

30. *Vargyas* folyó. Dereka táján. 1. Botos kölönte, 2. fenékjáró küllő, 3. sujtásos küsz, 4. fejcs domolykó, 5. fűrge cselle, 6. pénzes pér, 7. sebes pisztráng.

31. *Velencei tó*. Magyar-Velence táján. 1. Csapó sügér, 2. vágó durbincs, 3. tő-ponty, 4. széles kárász, 5. nyálkás czompó, 6. dévér-keszeg, 7. szél-

hajtó küsz, 8. ragzdozó ön, 9. pirosszemű kele, 10. veresszárnyú konczér, 11. réti csík, 12. vágó csík, 13. köz-csuka.

PETÉNYI 1852-ben még feljegyezte a vágó durbincs és ragadozó ön fajt; nekem 1883-ban öreg halászok azt mondták, hogy azóta e két faj kiveszett.

32. *Zagyva* folyó. Torkolata körül. 1. Csapó sügér, 2. fogas-süllő, 3. kő-süllő, 4. német buczó, 5. magyar buczó, 6. vágó durbincs, 7. selymes durbincs, 8. tarka meny, 9. töponty, 10. széles kárász, 11. nyálkás czompó, 12. rózsás márna, 13. dévér-keszeg, 14. silány keszeg, 15. lapos keszeg, 16. bagoly-keszeg, 17. sugár kardos, 18. szélhajtó küsz, 19. ragadozó ön, 20. pirosszemű kele, 21. veresszárnyú konczér, 22. fejes domolykó, 23. vésettajkú paducz, 24. réti csík, 25. vágó csík, 26. köz-csuka, 27. leső harcsa, 28.* *sebes pisztráng*, 29. kecsége-tok, 30. sőreg-tok, 31. faj-tok, 32. viza-tok.

Mindenek előtt álljon itt, hogy az imént felsorolt vizeken kívül, a magyarföldnek még számos más vizéből is ismeretes a halnak hol egy, hol több faja; a mi jegyzékünk becse abban nyilatkozik, hogy az adott víznek bizonyos pontján élő halaknak összességét iparkodik adni, tehát úgyszólván a halrajz értékével bír.

Az bizonyos, hogy ez a halrajz kezdetleges, mert hiszen jobbadán csak azt adja, a mit a nép is megkülönböztet; de azért ez a halrajz fölér egy jó vázlattal, a melyből idővel a teljes kép megalkotható. A könyv irányára való tekintetből ez a halrajz még különben is meg van okolva, mert világot vet a nép megkülönböztethető érzékére, mely mindenestre első rendű.

A méltatás szava első sorban a rendkívüli kivételes tüneteket illeti meg; hogy azonban a rendkívülit fölismerhessük, tudnunk kell a rendeset.

A magyar föld halrajzi tekintetben két külön területet alkot, a mely Európa nagy vízválasztójában sarkal. Ez a nagy vízválasztó az, a mely bizonyos folyókat délfelé, illetőleg keletfelé, másokat ismét észak- és illetőleg nyugot felé terel.

Folyóink közül a Poprád az, mely az északi folyórendszerhez tartozik, előbb a Dunajeczczel s evvel együtt utóbb a Visztulával egyesülve, a Keleti-tengerbe — alapjában véve északi — szakad; a magyar föld többi folyója mind a délkeleti folyórendszerhez tartozik s a Fekete-tengert vallja anyavizének.

Ez a két vízrendszer nemcsak folyás szerint, hanem halrajz tekintetében is különbözik egymástól; s különösen két nemes hal az,

a mely a különbséget kifejezi. Az egyik a lazacpisztráng — közszólás szerint lazac —, a mely az északi folyásokat, a másik a dunai galócza, mely kizárólagosan a Dunát és vízhálózatának alkalmas részét jellemzi.

Némi tekintetben más természetű a síkos ángolna elterjedése, mely az Európát övező tengereket lakja s a beléjük szakadó folyókba is bevonúl; de a Fekete-tengert s illetőleg folyóit kerüli, tehát a mi Dunánk hálózata is idegen tőle.

Hasonló természetű a tüskés pikó elterjedése is.

Az ángolnának és a tüskés pikónak megjelenése a Duna hálózatában ennél fogva mindig kivételes, rendkívüli megjelenés, mely azonban nagynéha mégis csak meglepi a halászt.

Igy nekem budapesti kereskedő halászok, kik állóbárákat tartva egyszersmind halásznak is, pontosan leírták az ángolnát, mint nagy ritkaságot; azonképen leírta nekem «ángvilla» név alatt TUBA ISTVÁN komáromi halászmester is, mint legnagyobb ritkaságot. PETÉNYI jegyzetei között pedig ez is olvasható: «Az ángolna a Dunában nagyon ritka. Az ercsii halász, Horváth, azt mondta, hogy ő 27 év alatt csak két darabot fogott Komáromon alúl a Prépostsziget mellett és az aranyosi zátony körül.»

A halászok leírása így hangzik: «Kigyótestű, fekete, nagyon síkos hal, melynek csak hónaljszárnya van, hasaszárnya nincsen; a gyepre kivetve, szaladni kezd mint a kigyó.» Ez kétségkívül az ángolnának igen jó leírása.

A Poprádban az ángolna a rendes jelenségek közé tartozik, s a lazac társaságában jellemzi e folyót.

A tüskés pikó, PANČIĆ, jeles szerb fűvész állítása szerint — ki különben mint buzgó gyűjtő az állattannal is foglalkozott — Belgrád alatt megfordult, tehát a Duna e részét véve, a magyar halrajzba is befogadható vendégül. A Poprádból teljes biztossággal nem rekeszthető ki.

Ez a méltatás a horizontális elterjedésre van alapítva, melynek más természetű párja a vertikális vagyis merőleges elterjedés.

Az utóbbinak az az értelme, hogy egyazon folyónak magasabb helyen fekvő kezdetén másnemű halrajzi viszony van, mint alsóbb folyásában. Ez vezette kivált a német természetvizsgálókat arra, hogy

bizonyos szintájak — régiók — meghatározására törekedjenek, a melyeket bizonyos halak jellemeznének.

Ez idő szerint három ilyen szintáj van elfogadva, u. m. 1. a sebes pisztráng, 2. a rózsás márna és 3. a dévér-keszeg szintája, akként, hogy a pisztrángé a legmagasabb fekvésű, tehát a forrásterületeké, a márnáé a már nagyobb patakká, vagy kis folyóvá alakult vizeké; végre a dévér az alsó, kifejlődött folyásokat jellemezné.

A pisztráng szintáját azután jellemezné magán a pisztrágon kívül a kövi csík, a botos kölönte, a fürge cselle, a pénzes pér; lassanként még a következő szintáj némely hala is.

A rózsás márna szintáját jellemezné a fenékjáró küllő, a szélhajtó küsz, a fejes domolykó, a veresszárnyú konczér, a pirosszemű kele, az Éva-keszeg, a ragadozó őn, tő-ponty, a tarka meny, a csuka, a fogas süllő, a csapó sügér, a vágó durbincs, a vak ingola, az ángolna, a lengyel galócza és a pénzes pér.

Végre a dévér szintájára jönnének a márna szintája halai közül a legtöbb, azonkívül a csendes, iszapos részeken, mint jellemzők, a széles kárász és a nyálkás czompó.*

De azok, a kik e szintájakat fölvetették, maguk is érzik, hogy ez sokféleképen változik, számos átmenete van, a mi magyarul annyit jelent, hogy a szintájak határvonalai elmosódnak s evvel a szintájak határozott jelleme is veszendőbe megy.

Rendkívül érdekesen világítja meg a németek elméletét a Túrócz folyócska, melyből PETÉNYI a következő 15 fajt jegyezte fel: *német buczó*, botos kölönte, tarka meny, *széles kárász*, *nyálkás czompó*, *Petényi-márna*, fenékjáró küllő, fejes domolykó, fürge cselle, vésettajkú paducz, kövi csík, köz-csuka, pénzes pér, dunai galócza, *sebes pisztráng*.

Ez mindenesetre pisztráng-szintáj s ime ott van a kárász és a czompó, mely a dévér szintáját jellemezné; a kárász tót neve «karsék» s PETÉNYI egy kérdő és egy felkiáltó jellel kísérve odajegyezte, hogy «állítólag az álló vízben fordul elő». Már pedig ebben semmi rendkívüli nincsen, mert természetes törvény, hogy az alkalmas víznek akad a maga alkalmas hala, sokszor oly magas fekvésű tájakon is, a hol ezt az elmélet nem is sejténé.**

* Handbuch der Fischzucht und Fischerei. Berlin 1886. p. 52—53

** KRIESCH JÁNOS a széles kárászt a Garamból jegyezte fel, mely «márna szintáj».

A pisztrágnak havasi tájakon való elterjedése, a magyarságot véve, 2500 méterig terjed és annyi bizonyos, hogy a legmagasabbról induló vizek első hala; de azért «havasinak» még sem nevezhető, mert éppen nem havasi jellemű vizekben is legott található, mihelyt a víz alkalmas.

Magyar földön két pont bizonyítja ezt az állítást. Az első a remek Szádellő hegyrepedés Abauj-Torna megyében, hol addig, a meddig a repedés patakja a repedésen keresztül csörtet, a legszebb színű pisztráng lakja, a melyet én ismerek, a patak felső és alsó részében ellenben nyomát sem találjuk; a második a Színva és Garadna vize Borsodban, hol Miskolcztól — mint a síktól számítva — 50 percnyire a leggazdagabb pisztrángos víz csörtet, a melyet valaha éltemben halásztam; a két patak vizéből megalkotott gyönyörű vizű nagy tóban a pisztráng 12 kiló súlyig növekedik. Ez a fölséges víz, Miskolczon át haladva, a város szennyétől peczeszerűvé válik; de a városi malmok kallóiban akad Petényi-márna és kövi csik. Sem a Szádellőben, sem a Színva-Garadnában botos kölönte, pénzes pér nem fordul elő; az utóbbiban — de csak a Garadnában és a tóban — a fürge cselle nagy számmal van meg és — a mi leginkább meglepő — ugyanez a fürge cselle megvan a Hejőben is, még pedig tőszomszédságában a meleg források kifolyásának, ott, a hol ez a hideg forrásokéval egyesül; * itt él azután a fenékjáró küllő is, és kevéssel alább beköszönt a fejes domolykó és a pirosszemű kele a veresszárnyú konczérral együtt.

Nálunk a «pisztráng szintáját» inkább így lehetne jellemezni: sebes pisztráng, botos kölönte, fenékjáró küllő, fürge cselle, fejes domolykó, vésettajkú paducz, Petényi márna, vak ingola, és, mint korlátozó rabló, a tarka meny, mely igen magasra hatol; járúlék a pénzes pér, mely a «pisztráng-szintáj» alsó határa körül él, néhol a dunai galóczával osztva meg a helyet; végre hozzátéve azt is, hogy t. i. a pisztráng jobban fejlődik ki alantosabb folyásokban, mint a felsőbbekben. Mindez nagyon rontja az elmélet határvonalát.

A mi ezen alúl következik, t. i. a «márna-szintáj», az igazán szólva merő átmenet s víz és hely szerint oly száz meg százféle elvegyülése a fajoknak, hogy a határt megvonni tulajdonképen lehetetlenség.

* Nekem semmi kétségem sincs az iránt, hogy a Színva pisztrángja a Hejőben jól megélne; e két víz télen át nem fagy be s egészben véve közös eredetű.

A magyar vizek alsó szintjét ellenben igenis jellemzik a tokféle halak, a melyek a főfolyamok derekán találják magukat legjobban s csak a kecsége-tok az, mely vállalkozóbb s elvetődik a Sión át a Balatonba, az Ipolyba s mint tudom a Nyitrába is.*

A pisztrágnak letévedése a Sajó derekára, sőt a Zagyva-torkolatig és Szegedig, szintén nem csodálatos, mert a pisztráng más tájkon tengerjáró is.

Hogy a pisztráng a lehetőségig ragaszkodik nem annyira havasi, mint inkább bizonyos természetű vizekhez, ennek biológiai megfejtése talán leginkább az, hogy kerüli a más halakkal való versenyt s rendkívül hatalmassá fejlett úszásával ott boldogul, a hol más hal semmire sem mehetne, t. i. a legsebesebb vízben is.

Ez viszi a pisztrángot a havas patakjaiba és természetes, hogy ott a víz minőségét és hőfokát megszokva, a vízre érzékenynyé válik; de viszont bizonyos az is, hogy ezt az érzékenységet lassanként le is vetkőzteti, a mi azután tenyésztésre való rátermettségét oly nagyon megnöveli.

A halaknak elterjedési — mondhatnám — rugalmasságát jól jellemzi a Szamosnak Szatmár táján lejegyzett halrajza, (23, II. a sorozatban) a hol a pisztráng-szintáj számos eleme mellett a pérhal a kecségével és a sőreggel találkozik.

A mióta a Balatonnak rendes kifolyása van, «új halak» származnak belé; így a már említett kecsége és hozzá a rózsás márna, mely onnan, mint soha sem látott új faj került a földművelési miniszteriumba s a miniszteriumtól hozzám.

A rugalmasság mellett különben még két körülmény bizonyít: az egyik a tengerjárás, illetőleg a vegyesvíz látogatása, a másik a hévizek halrajza.

Halaink közül igazi tengerjáró faj a dévér-keszeg, az Évakeszeg a sugár kardos, valamennyi tokhal, a lazacz, pisztráng és az ángolna; a vegyes vizet, t. i. a torkolatokét, a hol az édes víz a tengerével vegyül, a következők állják és látogatják: 1. a vágó durbincs, 2. fogas süllő, 3. botos kölönte, 4. tarka meny, 5. tőponty, 6. széles kárász, 7. fenékjáró küllő, 8. ragadozó őn, 9. ónos jász, 10. pirosszemű

* A Vágból KRIESCH JÁNOS a következő tokokat jegyezte föl: szín tok, vágó tok, kecsége tok, viza tok. Itt mindenesetre az alsó folyás értendő.

kele, 11. veresszárnú konczér, 12. köz-csuka, 13. leső harcsa, 14. sebes pisztráng.

Ez természetesen nem azt jelenti, hogy ezek vándorolnak, s legkevesbbé azt, hogy tőlünk vándorolnak; de ezek a fajok ott akadnak s az édesvízi szintájuk határait gyöngítik.

A hévizekről futólag már megemlékeztünk, * sőt az imént a borsodi Hejőrről felhozottak is idevágnak némileg, de annyiban kevésbbé jellemzők, hogy a folyócska vize vegyes víz. Másképen állunk az Ó-Buda fölött a puskapormalmoknál fakadó hévízzel, a melyet egykoron Aquincum lakói külön vízvezetőre érdemesítettek. Ez a meleg víz gondos árkoláson a Dunába ömlik s noha rövid futtában négy malom szakítja meg, teljesen elfogván az egész vizet, mégis egész halmérsége van, még pedig végtől végig, hozzá még annak daczára is, hogy e halak számára az óriási Duna busásan kínálja valóban «kövér» víztömegét.

Az én megfigyeléseim szerint abban a vízben a következő fajok élnek: A forrásterületen a tőponty, elkorcsosodva; a forrásterület és puskapormalom közötti árok részben jelenkezik a fejes domolykó és vörösszárnú konczér; innen az u. n. Kremplmalomig, tehát a kiásott római fürdőház tájáig az árokban tartózkodik az imént említett két fajon kívül a tőponty, a pirosszemű kele és a szélhajtó küsz; közvetlenül a malomnál, a hol a víz kis tócsává szélesedik, jelenkezik a ragadozó őn és a sugár kardos is; e malmon alúl a következő malomig már a csapó sügérre is rábukkanunk s a fejes domolykó természetes is lesz, a harmadik malmon alúl, a hol már kavicsok vannak, de a víz még nem elegyedett a Dunáéval, él a felpillantó küllő és a tarka géb, míg végre a negyedik malmon alúl, a már vegyes vízben mindazok a halak megfordúlnak, a melyeket a hévízből elősoroltunk.

Az érdekes tünemény biológiai megfejtése mindenesetre az, hogy a soha be nem fagyó víz állandóan és bőven termi a táplálékot s ez bírja reá a halakat, hogy az egészben szokatlan sajátságú vízhez hozzá törődjenek.**

A népies megkülönböztetésre alapított halrajz-vázlat arról tanúsko-

* Lásd a III. rész első szakaszának végét.

** A bányavizekben élő halakról közvetlen tapasztalást nem szerezhettem.

dik, hogy minél nagyobb a víz, annál többféle a hala s hogy ez részben attól is függ, hány kisebb víz táplálja a nagyobbat.

Igy kerül a sor élére a Duna 40 fajjal, utána a Tisza 34 fajjal, erre a Zagyva 32 fajjal; a Rába a Duna hatása alatt 29 fajjal szerepel, a Körös a Tiszáé alatt hasonlóképen. A kisebb folyók 14-től 19 fajig ingadoznak. Az elevenebb vízzel biró Balaton 28 haltajt táplál, míg a Velencei tó ma csak 11 fajt, a Fertő 16 fajt számlál.

Ez a népies elnevezésekből merített halrajznak vázlata és eredménye, a mint azt én kivehettem. Megjegyzendő, hogy ezek a számok azoknak a fajoknak hozzáadásával, a melyeket a nép nem különböztet meg, némely, de csekély részben növekedni fognak ugyan, de ez a növekedés az eredményre nézve nem lényeges.

A MAGYAR ÉDESVIZEKBEN ÉLŐ HALAK

RENDSZERES ÁTNÉZETE.

E könyv irányát szem előtt tartva, következik a rendszer kifejtése, mindannak elhagyásával, a minek taglalása csak akkor volna helyén, ha az ismert halak összességéről tüzetesen értekeznénk.

A harmadik rész első szakaszából tudjuk, hogy a halak osztálya összesen hat rendre bontható s hogy ezek közül három a magyar édesvizeket is lakja; mindenekelőtt tehát ennek a három rendnek tömör jellemzése forog szóban.

Ez a három rend im ez:

I. Csontoshalak. Teleostei.

II. Vérteshalak. Ganoidei.

III. Szájtató- vagy Körszájú halak. Cyclostomi.

Mind a három rendnek közös, egyesítő jegyei: Van koponyájuk agyvelővel, szívük piros vérrrel; tehát: *Koponyás, pirosvérű halak.* (Craniota.)

A három rendet megkülönböztető, tehát elválasztó jegyek a következők:

A. Az állkapcsok megvannak; az orr páros nyílású; a páros úszószárnyak megvannak; tehát: *Állkapcsos, páros orrnyílású és páros úszószárnyú halak.* (Gnathostomata, Amphirhina.)

A test egész váza teljesen csontos: *I. Csontoshalak. Teleostei.*

A test gerincváza porczogós: *II. Vérteshalak. Ganoidei.*

B. Állkapcsok nincsenek; a páros úszószárnyak hiányzanak; csak egy orrnyílás: *III. Szájtatóhalak. Cyclostomi.*

E megkülönböztetés alapján ki lehet mondani, hogy a magyar vizek halainak legnagyobb része az első rendbe tartozik.

Ám bontsuk fel immár a három rendet alrendekre, családokra, nemekre és végre fajokra, hogy a szervezet alapján általános képet nyerhessünk s azután a részletezésre térhessünk.

I. CSONTOSHALAK. TELEOSTEI.

A test váza teljesen megcsontosodott; a gerincoszlop csigolyái külön válva.

1. Alrend: FÉSŰSSZÁRNYÚ HALAK v. TŰSKÉSSZÁRNYÚAK. ACANTHOPTERI.

Több úszószárnyban — illetőleg sörényben — tüskesugarak; a felső állkapocs mozgékony: a száj felső szélét a vendégállkapocs alkotja; a gerincoszlopnak a vége is megcsontosodott; két hátsörényűszó.

1. Család: *Sügerfélék. Percoidei.* A szilványfedők fogasok vagy tüskések; mind a két állkapocs, az ekecsont, gyakran a szájpadlás-csont is fogakkal fegyverezve; a test rend szerint tüskés halpénzkekkel borítva, ezért érdes tapintatú.

1. Nem: *Süger. Perca* L. Két, az alapon alacsony bőrszéllel összekötött hátsörénynyel; kefefogakkal; a szilvány belső fedeléke fogacsos, a nagy fedelék tüskés; a pofák héjjasok; a nyelv sima.

Faj: Csapó süger. *Perca fluviatilis* L.

2. Nem: *Süllő. Lucioperca*. CUV. Kettős, különvált hátsörénynyel; a kefefogakon kívül hosszú, hegyes, ragadozó fogzattal; csak a belső fedelék fogacsos; nyúlánk alak.

Faj: Fogas süllő. *Lucioperca Sandra* CUV.

Kő-süllő. *Lucioperca Volgensis* CUV.

3. Nem: *Buczó. Aspro*. CUV. Kettős, különvált hátsörénynyel; csak kefefogakkal; a belső fedelék finoman fogacsos, a nagy fedelék egy erős tüskével; orsószerűen nyúlánk alak; kivált a fark vékonyan kifutó, a fej lelapuló.

Faj: Német buczó. *Aspro vulgaris* CUV.

Magyar buczó. *Aspro Zingel* CUV.

4. Nem: *Durbincs. Acerina*. CUV. A tövén nyergesen összeforrt kettős hátsörénnyel; az állkapcsok és az ekecsont kefefogakkal; a belső fedelék tövises; a fej érzőlikacsai mély gödrökben fekszenek.

Faj: Vágó durbincs. *Acerina cernua* L.

Selymes durbincs. *Acerina Schraitzer* CUV.*

2. Család: *Paizsosporfások* v. *Pánczélósarczúak. Cataphracti*.** Az alsó szemszél csontja a belső fedelékkel egybeforrva; a fej és a fedelékcsontok tuskefegyverzettel.

1. Nem: *Kölönte. Cottus*. L. A fej nagy, békafejszerűen lapított, tüskés; kettős, nyergesen egybeforrt hátsörénnyel, az első csak kis terjedelmű; az állkapcsok és az ekecsont kefefogú; a hónalj-úszószárnyak nagy terjedelműek; az úszóhólyag hiányzik; a test meztelen.

Faj: Botos kölönte. *Cottus Gobio* L.

Czifra kölönte. *Cottus pæcilopus* HECK.

*Kisszájú kölönte. *Cottus microstomus* HECK.

3. Család: *Gébfélék. Gobioidei*. Az előretolt hasúszószárnyak részben hosszában egybe vannak forrva; a kettős, különvált hátsörény, sima tüskéi vékonyak, hajlékonyak; a fedelék többnyire simaszélű.

1. Nem: *Géb. Gobius*. L. Hengeres testű, apró hal; finom, tüskés halpénzekkel borítva; a hasúszószárny egybeforrva, tölcészerű szívót alkot.

Faj: Tarka géb. *Gobius marmoratus* PALL.

*Foltos géb. *Gobius rubromaculatus* KRIESCH.

4. *Család: *Pikófélék. Gasterosteidei*. Az alsó szemszél csontja kiszélesedett; a hátsörény előtt szabadon álló tüskesugarak; a hasúszószárny egyes tüskévé átalakulva.

1. Nem: *Pikó. Gasterosteus*. L. A test halpénz nélkül való; de a bőrbe temetett lemezekkel rész szerint borítva; a tüskék becsapó csuklókkal.

*Faj: Tüskés pikó. *Gasterosteus aculeatus* L.

* SIEBOLD synonymikája szerint *Acerina Schraitser* L. a helyesebb; én HÆCKEL nyomát követtem.

** SIEBOLD-nál *Scleroparei*.

II. Alrend: LÁGYSZÁRNYÚ HALAK. ANACANTHINI.

(Malacopterygii.)

Valamennyi úszószárny és sörény sugárzata lágy, többnyire tagolt s a végén több ágra foszló.

1. Család: *Menyfélék. Gadoidei.* A test nyulánk, igen apró, kerek pénzekből alkotott héjjal; a fej lapított, széles; a száj öblös, csak gerebenfogakkal fegyverzett; légtöbbnyire két hátsörény (a miénk-nél ennyi); a hasúszószárnyak a torok tájára tolva; úszóhólyag van.

1. Nem: *Meny. Lota.* CUV. Kettős hátsörény, a második igen terjedelmes, úgy az alsósörény is; mind a kettő a kormányúszótól különválva; a gerebenfogak többretű sorokban állanak; az alsó ajkon egy bajusz. Faj: Tarka meny. *Lota vulgaris* CUV.

III. Alrend: FÜVÓSÚSZÓ HALAK v. NYILTHÓLYAGÚAK. PHYSOSTOMI.

Valamennyi úszószárny és sörény sugárzata, kivéven a legelső sugarakat, lágy, tagolt s a végén több ágra foszló; a hasúszószárnyak rendes állásban (a hason); az úszóhólyag légtömlővel.

1. Család: *Pontyfélék. Cyprinoidei.* A száj öble fogatlan; az alsó torokcsonton erős fogzat — keserűfogak —; a fej héj nélkül való; csak egy hátsörényúszó.

1. Nem: *Ponty. Cyprinus.* L. A felső ajkon egy-egy korcs, a száj-zugon egy-egy hosszú bajusz; a torokfogak széles koronával, őrlők, három sorban 1. 1. 3—3. 1. 1.* a hátsörény- és alsósörényúszó első sugara erős, fűrészesen fogacsolt bognártüske.

Faj: Tő-ponty. *Cyprinus Carpio* L.Magyar ponty. *Cyprinus Hungaricus* HECK.† Kárász-ponty. *Cyprinus acuminatus* HECK.† Ponty-kárász. *Carpio Kollari* HECK.**

* Azt teszi, hogy a torokfogak a torokcsont egy-egy felén három sort alkotnak; itt a külső soron 1 fog, a középsőn 1 fog, a belső soron 3 fog áll.

** A †-tel jegyzett alakok keverékfajok.

2. Nem: *Kárász*. *Carassius*. NILS. Semmi bajusz; a torokfogak lapiczkások, mindkét oldalon 4—4 egy sorban; a hát- és alsósörény-úszó fűrészes bognártüskével.

Faj: Széles kárász. *Carassius vulgaris* NILS.

Kövi kárász. *Carassius Gibelio* NILS.

* Fattyú kárász. *Carassius moles* AG.

3. Nem: *Czompó*. *Tinca*. CUV. A szájugban egy-egy bajusz; a torokfogak bunkósok; egy-egy sorban jobbra 4, balra 5; az úszó-sörények bognártüske nélkül valók.

Faj: Nyálkás czompó. *Tinca vulgaris* CUV.

4. Nem: *Márna*. *Barbus*. CUV. Négy fejlett bajusz, két párt alkotva; a torokfogak kanalasok 2. 3. 5—5. 3. 2; a száj kissé torok felé nyíló.

Faj: Rózsás márna. *Barbus fluviatilis* AG.

Petényi márna. *Barbus Petényi* HECK.

5. Nem: *Küllő*. *Gobio*. CUV. A szájugon egy-egy bajusz; a torokfogak vagy 2. 5.—5. 2, vagy néha 3. 5—5. 3. és kampósok.

Faj: Fenékjáró küllő. *Gobio fluviatilis* CUV.

Felpillantó küllő. *Gobio uranoscopus* AG.

6. Nem: *Ökle*. *Rhodeus*. AG. Semmi bajusz; apró testű hal; a torokfogak kés formák, egy-egy sorban 5—5.

Faj: Szivárványos ökle. *Rhodeus amarus* L.*

7. Nem: *Keszeg*. *Abramis*. CUV. Semmi bajusz; lapított, a háton majdnem ormós test; a torokfogak zúzók, egy-egy sorban 5—5; az alsó sörény a hátsörényúszónál terjedelmesebb.

Faj: Dévér-keszeg. *Abramis Brama* L.

* Silány keszeg. *Abramis vetula* HECK.

Éva-keszeg. *Abramis vimba* L.

Szemes keszeg. *Abramis melanops* HECK.

Lapos keszeg. *Abramis Ballerus* L.

Bagoly-keszeg. *Abramis Sapa* PALL.

Leuckartkeszeg. *Abramis Leuckartii* HECK.**

* HECKEL idézete alapján. SIEBOLD LINNÉ-t nem idézi.

** SIEBOLD értelmében Abramidopsis.

8. Nem: *Balin. Blicca*. HECK. Egészben mint a keszeg-nem; de a torokfogak két sorban 2. 5—5. 2.

Faj: Ezüstös balin. *Blicca argyroleuca* HECK.*

9. Nem: *Kardos. Pelecus*. AG. Semmi bajusz; a hátsörényűszó hátratulva; a has ormós pénzekkel fedve, végig késélű; a torokfogak horgosak 2. 5—5. 2; a szájnyílás meredeken homlok felé irányozva.

Faj: Sugár kardos, *Pelecus cultratus* L.

10. Nem: *Küsz. Alburnus*. ROND. Semmi bajusz; a hátsörényűszó kezdete a hasúszószárnyak és az alsősörényűszó közé, középre esik; a torokfogak kampósok, 2. 5—5. 2, a száj homlok felé nyíló a has a hónalj- és hasúszószárnyak között élesen ormós; a finom halpénzek ezüstösen ragyogók, könnyen leválók.

Faj: Szélhajtó küsz. *Alburnus lucidus* HECK.

Sujtásos küsz. *Alburnus bipunctatus* HECK.**

Állas küsz. *Alburnus mento* AG.

* Csíkos küsz. *Alburnus fasciatus* NORDM.

11. Nem: *Őn. Aspius*. AG. Semmi bajusz; a száj öblös nyílású; a torokfogak simán horgosok, 3. 5—5. 3; a hason semmi ormó.

Faj: Ragadozó őn, *Aspius rapax* AG.

12. Nem: *Baing. Leucaspilus*. HECK. Semmi bajusz; a torokfogak egy-egy sorban 5—5 fogacsos koronával; a has, mint a küszé ormós.

Faj: Kurta baing. *Leucaspilus abruptus* HECK.***

13. Nem: *Jász. Idus*. HECK. Semmi bajusz; a száj kis nyílású, résünt hasítva, mégis csúcsbanyiló; a torokfogak simák, kampósok 3. 5—5. 3.

Faj: Ónos jász. *Idus melanotus* HECK.

14. Nem: *Kele. Scardinius*. BONAP. Semmi bajusz; a száj résünt hasítva; a torokfogak koronája fűrész szerűen fogacsos; a has tompa-élű, gyengén ormós pénzekkel borítva.

Faj: Pirosszemű kele. *Scardinius erythrophthalmus* BON.†

15. Nem: *Konczéri. Leuciscus*. RONDELET. Semmi bajusz; a száj csúcsban nyíló; a torokfogak összenyomott koronával, egyes sorban,

* SIEBOLD szerint azonos a *Blicca Björkna* L. fajjal.

** SIEBOLD szerint LINNÉ faja.

*** SIEBOLD L. *delineatus* SIEB. alatt, azonban a *delineatus* fajnév is HECKEL-t illeti.

† HECKEL értelmében; az *erythrophthalmus* igazabban LINNÉ-t illeti.

balfelől 6, jobbfelől 5; néha azonban 5—5. is; a hason nincsen ormó.

Faj: Veresszárnyú konczér. *Leuciscus rutilus* L.

Leány-konczér. *Leuciscus virgo* HECK.

16. Nem: *Domolykó. Squalius*. BONAP. Semmi bajusz; a fej vas-kos, a száj öblös; a torokfogak kampósok 2. 5—5. 2; a test hengeres, héjja nagypénzű.

Faj: Fejes domolykó. *Squalius dobula* L.*

* Nyúl-domolykó. *Squalius lepusculus* HECK.

17. Nem: *Csabak. Telestes*. BONAP. Semmi bajusz; a torokfogak kampósok 2. 5—4. 2; az oldalon fölött egy homályos, széles szalag vonúl.

Faj: Agassiz csabak. *Telestes Agassizii* HECK.

18. Nem: *Cselle. Phoxinus*. AG. Semmi bajusz; a száj kicsiny, csúcsba nyiló, az orr ívesen domborodó; a torokfogak kampósok, rendszeren 2. 4—4. 2., ritkábban 2. 5—4. 2.; hengeres, nyulánk test, rendkívül aprópénzű héjjal.

Faj: FÜRGE cselle. *Phoxinus laevis* AG.

19. Nem: *Paducz. Chondrostoma*. AG. Semmi bajusz; a száj torok felé nyiló, porczogós, élesen és egyenesen keresztbe vésett ajkakal; a torokfogak vésősek, egy sorban 6.—6., ritkábban 7.—6.

Faj: Vésettajkú paducz. *Chondrostoma nasus* LIN.

* Hernád paducz. *Ch. nasus v. hernadiensis* JEITZ.

2. Család: *Csikfélék. Acanthopsides*. Nyulánk test; kis fej, a szilványrésig bőrrel bevonva; az alsó szemcsonton egy vagy több felállítható tüske; az úszóhólyag csontburokba rejtve; a torokcsontok vékonyak, fűrészszerűen fogasok.

1. Nem: *Csik. Cobitis*. L. A testörzs igen aprópénzű héjjal; a száj szívásra alkalmas, húsos ajakkal és több bajuszszal.

Faj: Réti csík. *Cobitis fossilis* L.

Kövi csík. *Cobitis barbatula* L.

Vágó csík. *Cobitis tania* L.

* Bába-csík. *Cobitis elongata* HECK.

3. Család: *Csukafélék. Esocidi*. Teljes fogzattal; a test héja ráforrott pénzkekből alakul; a szilványrés tágas.

* HECKEL értelmében. SIEBOLD synonymikai meghatározása szerint *Squalius cephalus* L. a helyesebb.

1. Nem: *Csuka. Esox. L.* Kacsafejű, öblös szájú; valamennyi szájcsontján gerebenfogakkal; az állkapcsokon hegyes ragadozófogak; a hátsörényűző messze hátratulva.

Faj: Köz csuka. *Esox Lucius L.*

2. Nem: *Pócza. Umbra. KRAMER.* Zömöktestű; a fej héjjas; a szájcsontjai finom bársonyfoggattal; a hátsörény sok sugárral, rendes állású.

Faj: Lápi pócza. *Umbra canina MARS.*

4. Család: *Harcsafélék. Siluroidei.* A száj csak gerebenfogakkal, bajuszos; a test meztelen; a hónaljűzőszárny első sugara igen vastkos.

1. Nem: *Harcsa. Silurus. L.* A fej nagy, békalapítású; a hát sörényűzőja igen kicsiny; az alsó sörényűző igen terjedelmes, a kormányűzőval egybeforrott. Faj: Leső harcsa. *Silurus Glanis L.*

5. Család: *Lazaczfélék. Salmonidei.** Semmi bajusz; a fej meztelen; a test apró, kerekpénűű héjjal; a második hátsörényűző csökös, húsos, sugárzat nélkül való, u. n. kövérűző. A mi nemeink és fajaink fogas szájúak.

1. Nem: *Pér. Thymallus. CUV.* A száj kicsiny; az állkapcsok, az ekecsont és szájpadcsontok finom gerebenfoggattal; a hátsörényűző zászlósan terjedező; a pénzek odaforrva, közepesek.

Faj: Pénzes pér. *Thymallus vexillifer AG.***

2. Nem: *Galócza. Salmo. VAL.* A száj öblös, meglehetősen erős fogzattal; a rövid ekecsontnak csak elől álló, kiszélesedett része fogas, nyújtott része fogatlan.

Faj: Dunai galócza. *Salmo Hucho L.*

3. Nem: *Pisztráng. Trutta.* A száj öblös, erős fogzatú; a nyulánk ekecsont előrészen keresztben három vagy négy fog, a nyújtott részen, hosszában két fogsor; a felső-, alsó- és vendégállkapcsón, végre a szájpadcsontokon egy-egy fogsor.

Faj: Lazacpíztráng. *Trutta Salar L.*

Sebes píztráng. *Trutta Fario L.*

* Aprópénűű píztráng. *Trutta microlepis GÜNTH.*

* A könyv történeti részében a lazaczféléknél még HECKEL nomenklatúráját használtam, mely azonban jelen alapon könnyen kiigazítható; l. 124. stb. oldal.

** SIEBOLD szerint Th. vulgaris NILS. a helyesebb.

6. Család: *Heringfélék. Clupeoidei.* A száj öblös, finom fogzata igen lazán áll; a has ormós, pénzei fűrészkes élt alkotnak; a héj pénzei könnyen leválnak.

1. Nem: *Alóza. Alosa.* CUV. A test — a heringéhez képest — zömök; csak a felső és a középben behorpasztott vendégállkapocsban apró, laza, könnyen kihulló fogak; a has fűrészkes élű.

Faj: Vándor-alóza. *Alosa vulgaris* TROSCH.*

7. Család: *Angolnafélék. Muraenoidei.* A test kigyószerűen nyújtott, rendkívül sikos; semmi hasúszószárnny; a hát és alsó sörényűsző terjedelmes, mind a kettő a kormányúszóval egybeforrva.

1. Nem: *Ángolna. Anguilla.* THUNB. Az alsó állkapocs kissé kiálló; az állkapcsok, az ekecsont és a szájpadcsontok finom kefefogzattal; a szilványrés igen szűk, az apró pénzek a bőrbe temetve, rendetlen sorokban.

Faj: Sikos angolna. *Anguilla fluviatilis* FLEM.

II. VÉRTESHALAK. GANOIDEI.

A test vázának gerinczrésze porczogós, vagy csak részben csontosodó — a nálunk élő fajoknál az egész váz porczogós —; a test bőrén csont- vagy zománcszerű vérték.

I. Alrend: PORCZOSVÉRTESEK. CHONDROSTEI.

A test váza egészen porczogós; a bőr részben csontos vértékkel fedve; a kormányúszó erősen félszárnnyú.

1. Család: *Tokfélék. Acipenserini.* Nyújtott alak; a hasúszószárnnyak messze hátratulva; a test törzsén öt sorban álló csontvértet; a száj torok felé nyíló, tömlőszerűen kitolható, fogatlan.

1. Nem: *Tok. Acipenser.* L. Az orr hosszan kinyúló — kacsor — alsó fele lapos; a száj és az orrvég közötti téren keresztbeálló sorban

* SIEBOLD a fajnevet Cuviernek tulajdonítja.

négy bajusz; a szilvány fedelék felső széle táján egy fecskendőlyuk; a fej vértserű lemezekkel borítva.

Faj: Szín-tok. *Acipenser glaber* HECK.

Kecsege-tok. *Acipenser ruthenus* L.

* Gmelin-tok. *Acipenser Gmelini* FITZ.

Sőreg-tok. *Acipenser stellatus* PALL.

Faj-tok. *Acipenser schyba* GÜLD.

Vágó-tok. *Acipenser Güldenstädtii* BRDT.

Viza-tok. *Acipenser Huso* L.

III. SZÁJTÁTÓHALAK v. KÖRSZÁJÚAK. CYCLOSTOMI.

A test váza porczogós; a szilványok zacskóformák, minden szilványzacskó külön nyílású; csak egy orrnyílás; a száj kerek szívólapot alkot; semmi páros úszószárny, sem úszóhólyag; a test nyúlánk, hengeres, meztelen.

1. Család: *Kőfürók. Petromyzontini.* Mind a két oldalon hét kerek szilványnyílás; a fogzat szaruszerű, kúpos.

1. Nem: *Ingola. Petromyzon.* L. Nyerges emelkedésű hátsörény-úszó, mely a kormányúszóval egybeforrott; semmi alsősörény.

Faj: Vak ingola. *Petromyzon fluviatilis* L.

Planer ingola. *Petromyzon Planeri* BL.

A FAJOK LEIRÁSA.

A midőn könyvem e szakaszáig értem, eszembe jutottak azok a szavak, a melyeket a könyv történetében mondtam s a melyek így hangzanak: «Ezt a könyvet nem írta tudós ember tudósok kielégítésére, hanem írta egyszerű magyareMBER, magyaremberek okulására, általános műveltséggel bíró emberek tudásvágyának kielégítésére.» E szavak köteleznek arra, hogy itt bevezetesképen némelyeket elmondjak.

Nemcsak magyarföldön, hanem világszerte, a legműveltebb népek körében is bőven terem az «általános műveltséggel bíró embereknek» egy külön fajtája, a kiknek a könyvekkel és a szakemberrel szemben külön álláspontjuk van. A könyvekkel szemben a lehetetlenségig követelők; minden, de minden meglegyen bennök; a szakemberrel szemben követelésük az, hogy megrögzött előítéleteiket legyezgesse. Ezek az emberek büszkék születésük helyére — ez erény; erős a hit bennök, hogy a mi ott terem, az sehol másutt nem terem, vagy ha már mégis, akkor az övék legalább különb — ez gyengeség; de minthogy az öreg csősz ezt meg azt állította valamely természeti jelenségről, hát ez szentírás; ha pedig a szakember másképen nem csak látja, hanem bizonyítja is ugyanezt a dolgot, azért a szaktudósnak avval a csőszszel szemben még sincsen igaza — ez elfogultság.

Ez az elfogultság sokszor oly hatalmas, hogy országossá fajul s a szaktudás tekintélyének csorbításához vezet, a mi nem szolgálja meg a közművelődés érdekét.

Ilyen valóban országos elfogultság uralkodik például a Balaton «fogasa» és illetőleg «süllője» tekintetében, a melyekről — különösen a műveltebbek — szinte megingathatatlan makacssággal azt vallják, hogy két különböző fajból valók s egészen mások, mint a folyókban élő «süllő».

Már pedig a régi ARTEDI, a halhatatlan LINNÉ és CUVIER óta — az utóbbi az, ki ezt a halat osztályozta és *Lucioperca Sandra* névvel látta el — minden természetvizsgáló a legapróbb részletekre kiterjedő, pontos vizsgálattal egybehangzóan azt derítette ki, hogy a balatoni «süllő» a fogasnak ifjú alakja s hogy mind a kettő egy és ugyanaz a folyókban élő «süllővel». A sörényúszók és úszószárnyak sugárzata, a fogazat, a pénzek, az egész életmód az ívással együtt, az egész belső szervezet ugyanaz.

Érdekes PETÉNYI-nek ide vonatkozó följegyzése, mely 1841-ből ered s így hangzik.

«Minden balatoni halász azt állította, hogy a süllő és a fogas a következő okoknál fogva két faj: 1. hogy a fogas orra már ifjú korában is hegyesebb, nyujtottabb; a hát domborodottabb; a fark karcsúbb; a kormányúszó szélesebb, mint a süllőé; 2. hogy a fogas is külön, a süllő is külön ívik; 3. hogy a süllők a Zala és Mura vizében is teremnek, az igazi fogas ott nem fordul meg soha; 4. hogy a fogas a süllőnél jobb ízű; 5. hogy a fogas legalább is 6 fontot nyom, holott a süllő legfeljebb 5 font.»

Erre PETÉNYI azt mondta, hogy: «mutassanak hát egy fióka fogast». A felelet ez volt: «Uram, az nincs soha a Balatonban!»

A makacsságot semmi sem jellemzi jobban, mint az, hogy ma már a 3 fontos is «fogas»; — igen, mert a hat fontos már fogyni kezd! No de vegyük azokat az érveket sorra, eleve is megjegyezvén, hogy egyetlen egy sincs köztük, a mely faji értékű volna és valamennyi áll bármely más halnak ifjú és meglelt alakjáról; de sőt bármely más állatról is.

Az első pont alatt felsorolt, merőben külszínes alaki különbségek csak korkülönbségek, a minők minden, különösen gerinczes állatnál előfordúlnak s a fogas süllőnél korántsem akkorák, mint pld. a csirke és a tyúk, a csikó és a ló stb. között.

A második pontra nézve áll, hogy ez más halaknál is így van; az ifjabbak és kisebbek együtt ívnek, a nagyok is együtt, mert nem szabad elfelednünk, hogy sok halnál az ivarérettség már «félfontos» korában ébred, holott a faj 15—20—30 fontig is megnő.

A harmadik pont állítása egy oly jelenség, mely a halaknál általános, hogy t. i. az ivadék, míg kicsiny, a kisebb vizeket keresi föl,

mert ott kevesebb megerőltetéssel szerzi meg táplálékát s nincs kitéve a nagyok versenyének.

A negyedik pont egyértelmű avval, hogy a csirke húsa is más ízű, mint a tyúké, a borjué más mint a tehéné, a nélkül, hogy ez külön fajt teremtene.

Végre az ötödik pontra nézve áll a PETÉNYI-féle, valóban fogas kérdés s a makacskodók meg fogják engedni, hogy a fogas ikrájából mely letojva legfeljebb másfél milliméter átmérőjű, tehát még borszem nagyságú sem, nem bújhat ki egy hat — de még három fontos fogas sem.* Azt hiszem, hogy ez be van végezve.

Olyan könyv, a mely mindenkinek rögtön megadja a módot arra, hogy a halat pontosan meghatározza, egyáltalában nem is írható. A legjobb könyv használata föltételhez van kötve s e föltétel az összehasonlítás útján szerzett gyakorlottság. Be kell gyakorolnunk a szemet a formák megkülönböztetésére, sok és sokféle halat kell szemügyre vennünk, élő állapotban, frissében és szárítva vagy borszeszben elrakva, hogy látásunk élességben nyerjen s utóbb egy pillantással is kivegye azt, a min a faj jelleme megfordúl.

Tudnunk kell azt is, hogy a halaknál is vannak egyéni eltérések: egy-egy úszósugárral, pénzzel több vagy kevesebb, eltérés a színben és több efféle. Itt csak a gyakorlásból folyó ítélet segít rajtunk.

Azt is tekintetbe kell vennünk, hogy egy és ugyanazon faj a tartózkodás szerint feltűnően változik, különösen színben, sokszor egész külső megjelenése tekintetében is.

Végre a népies elnevezésekkel rendkívül óvatosan kell bánnunk, mert azok nemcsak táj szerint különbözők, hanem ugyanazon a tájon évszak szerint is, pld. Tamáskeszeg, mely Tamás napja, — pünkösdi keszeg, mely pünkösdi napja, — nagypénteki keszeg, mely nagypéntek napja táján kerül a hálóba; vagy fahegykeszeg, mely rügyfakadáskor jár bőven stb.

Szóval a könyv e részében csak akkor van haszon, ha tárgyával

* Az igazság úgy kívánja, hogy ideírjam, hogy a Balaton valóban tapasztalt halásza, kiket nem vezetett az az érdek, a mely e dologból sokszorosán kéri, t. i. hogy a süllőt korlátlanul lehessen irtani, nekem mindig azt mondták, hogy a süllő a fogasnak a fia. Olyanok ezek, mint KARDOS GYÖRGY Keszthelyen. KUN FERENCZ Kenessén s a 40 év óta barlanglakó öreg SIMON.

valóban foglalkozunk is s e foglalatosságban rejlik a könyvben tárgyalt szaknak tovafejlődése is.

A leírások szerkesztésében azt a módszert követtem, a melyet HECKEL kimívelt és SIEBOLD méltán klasszikusnak ismert el. Az ismertető jegyek csoportosítva vannak s így a fajokat egymással összehasonlítva, kitűnnek a különbségek.

A midőn tehát bizonyos halat, a melyet meg akarunk határozni, előbb a rendszeres összeállítás segítségével valamelyik alrendbe, családba és nembe tartozónak ismertünk meg, ezen a nyomon fölkeressük az idetartozó fajok leírásait s eldöntjük, hogy melyik fajjal van dolgunk.

Ha szemünk elég gyakorlott, ezek a meghatározások már a főjegyek alapján fognak sikerülni, a leírás pedig már inkább csak ellenőrző lesz.

Példával magyarázva: előbb meghatározzuk, hogy a kezünkben levő hal «csontoshal»; ha szilványfedelékei tuskések, szájában fogak érezhetők, teste hosszúkás, oldalt lapított, héjja pedig érdes tapintatú, akkor a hal «sügerféle»; ha ezeken kívül e hálnak két hátsörényúszója van, melyet csak egy igen alacsony hártya köt össze, fogai gerebenszerűek, a szilvány előfedője fogacsos, a fedő tuskés, pofája héjjas, nyelve sima, akkor a «süger»-nimmel van dolgunk; és ha végre az első hátsörényúszó végén egy nagy, sötét, pávaszemszerű folt is van, az oldalakon 5—9 sötétes pászta látható s a hónalj- és hasúszószárnyak világos vörösek, akkor a hal a «csapó süger». — Ezt a meghatározást azután ellenőrzi és erősíti a többi viszonynak a vizsgálata és igazolása, tehát főképen a *sugárzat*, az *oldalpénzek száma*, a *fejnek a testhez való aránya* stb. stb.

A faj leírásának élén azok a főjegyek állanak, a melyek a fajt a rokonfajokhoz viszonyítva megkülönböztetik; erre következik a *sugárzat*, az *oldalpénz száma*, a *fejnek a testhez való aránya* s a többi leírás.

A rövidítések magyarázata íme ez:

- AS = alsósörényúszó sugárzata;
- FA = a fejnek a testhez való aránya;
- HA = a hasúszószárny sugárzata;
- HO = a hónaljúszószárny sugárzata;
- HS = a hátsörényúszó sugárzata;

HS₁ = az *első* hátsörényűszó sugárzata.

HS₂ = a *második* hátsörényűszó sugárzata;

OP = az oldalon végig megszámlálható pénzek.

Minthogy az úszósugarak minéműségének kiismerése is a fontosabb jegyek között foglal helyet, ezeknek feltüntetése nem törtszám-ban, hanem törtszám *formában* történik, akként, hogy a sima sugarak, illetőleg tüskék elől járnak s az osztott vagy tagolt sugarak utánok következnek, például a csapó sügér sugárzata:

HS₁ 13—15/0 = az első hátsörényűszóban 13—15 sima sugár van, osztott sugár nincsen;

HS₂ 1/14 = a második hátsörényűszóban egy sima és 14 osztott;

HO 0/14 = a hónaljűszószárnyban 14 osztott sugár stb. stb.

Az oldalpénzek számlálása nyeles tű segítségével az oldalon vagy annak táján — ha t. i. nincs kifejlődve — történik; a fej arányát jó, éleshegyű körzővel mérjük le akként, hogy az orr legkiállóbb csúcsától a szilványfedelék leghátrábbra nyúló széléig mérve, a kapott mértéket az oldal középvonalán fölteszszük, számlálva, hány-szor fordul meg a test hosszában.

A *test hosszúsága* az orr hegyétől a kormányűszó végéig terjed; *magassága* alatt azt értjük, a mi közszólás szerint szélesség, t. i. oldalt tekintve a halat az, a mi a has és hátvonal közé esik; *vastagsága* az, a mi a két oldal közé esik.

A *sörény és egyéb úszóknál a magasságot* a sugarak hosszúsága szerint értjük; a *terjedelem*, vagy *szélesség* az, a melyet a sugárzat kifesztítve alkot; más szavakkal: a magasságot adja a *sugár*, tövétől hegyéig mérve, a szélességet vagy terjedelmet a sugarak összessége keresztbe mérve.

A *torokfogak* rendkívül fontos osztályozó jegyek s kívülről nem vizsgálhatók; fekvés szerint a szilványfedelék alá esnek s ha ezt föl-emeljük, finom késsel könnyen kivághatjuk, a nélkül, hogy a halat összeroncsolnók. A kivágott torokfogat legjobb kifőzni, a mikor egy fogkefével és tüvel könnyen kitisztíthatjuk. A torokfogaknak a leírásban való jelölése a két félre vonatkozik, a melyen el vannak helyezve s ha e két félt úgy teszszük össze, a mint az a 296. ábrán 3, 4 alatt van, kivehetjük a külső és belső fogsorokat; balról jobbra haladva — az írás értelmében — a tő ponty fogzata így jegyezhető 1.1.3—3.1.1,

tehát: a külső és középső soron egy-egy, a belsően három fog, mind a két félen egyformán; a dévér-keszegnél 5—5, tehát csak egy sorban mind a két félen öt-öt.

Ezek után következik a fajok leírása.

A CSAPÓ SÜGÉR.

Perca fluviatilis, LINNÉ.

I tábla, 1.

Főjegyei: teste mérsékelten nyújtott, nem nagyon lapított; a hától a hasfelé keresztbe 5—8 sötétes pászta fut; az első hátsőrényűszó végén egy nagy, fekete, pávaszemszerű folt; az úszószárnyak és az alsósőrényűszó világos-, néha cinóbervörös.

Sugárzata: HS₁ 13—50/0; HS₂ 1/14; HO 0/14; HA 1/5; AS 2/8—9. OP. 60—68. F. A. 4, a kormányűszót beleértve.

Leírás. A test erőteljes, kivált elején; oldalai ívesen domborodók; a fark a testhez képest nem vastag, a kormányűszó nem terjedelmes, kevésbé kivágott. A héj érdes tapintatú, erősen odaforrott tüskés pénzkekből alakítva, a melyek a pofákra is kiterjednek. A száj csúcsban nyiló, zuga a szem alá ér; finom gerebenfogakkal. A belső szilványfedelék széle finoman fogacsolt, a külső egy nagy és egy-két kisebb tüskével. — A szem nagy; csillaga aranybarna, fémfényű.

A test háta felől feketészöld, az oldalakban zöldes vagy rezessárga, hasafelől fehér.

Az első hátsőrényűszó szürkén ibolyaszínű, a második szürkés-sárga, a kormányűszó szürkészöld, vöröses lehelettel.

Színváltozat. Az oldalpászta néha teljesen hiányzanak.

Ívik: április, május hónapokban.

Horogra jár: augusztustól februárig.

A csapó sügér kisebb seregben járó hal, szereti tóban a tiszta, egyebütt a mozgó vizet, melynek szilárd a feneké; továbbá a torkolatokat, zsilipzúgókat, hídoszlopokat, hol prédáját — mely leginkább halivadék, de rovar is — lesi. Roppant falánk, a halgazdaságra nézve kártékony rablóhal.

Nálunk ritkán éri el 30 cm. mellett a fél kilo súlyt. Húsa fehér, szíjjas és jóízű: nem becsülik eléggé.

Elterjedés. A magasabb hegyek vizeit kivéve, folyókban és tavakban általánosan elterjedett hal. Színváltozata kivált az Aldunán — Titelen alúl — igen gyakori.

A FOGAS SÜLLŐ.

Lucioperca Sandra, CUVIER.

Főjegyei: feje nyújtott; oldalról tekintve a homlok menedékessége majdnem egyenes vonalban lejt; a száj mélyen behasítva, zúga legalább a szem közepe alá ér; a belső szilványfedelék széle majdnem merőlegesen áll; a pofákon semmi héj; a hátsörényúszók és a kormányúszó sugárközei pettyesek; az egész hal első tekintetre kékes-ólomszínű.

Sugárzata: HS₁ 14/0; HS₂ 1/20; HO. 0/15; HO. 1/5; AS 2/11. O. P. 75—9. F. A. 4-nél valamivel több — a kormányúszót beleértve.

Leírás. Teste a csapó sügéréhez képest sokkal nyúltabb s kevésbé lapított, farka is aránylag erősebb, kormányúszója terjedelmesebb. A test érdes tapintású s a fej kivételével apró, fésűs, jól odaforrott pénzekből való héjjal van borítva. A száj csúcsbanyiló, hatalmas fegyverzetű; a bársonyos finomságú gerebenfogak közül a felső és alsó állkapocsban, állás szerint ragadozó fogaknak beillő két-két erős, hegyes fog tűnik ki, a melyhez mind a két állkapocson köröskörül kisebb, hegyes fogak sorakoznak; a nyelv síma, fogatlan; a belsőszilványfedelék merőleges széle finoman, alsó széle durvábban fogacsos.

A test hátfele legtetején zöldesszürke, a has felé ezüstösbe húzó, bizonyos ölmos lehelettel; az oldalakban sötétebb, felhős foltok vehetők észre, a melyek néha elmosódva, pásztásan tömörülnek, s különösen az ifjaknál 8—9 különböztethető meg; a pofák barnával márványozottak. A két hátsörény szürke, sugárközeiben sötét foltok néha 4—5 sorba rendezkednek s ily foltok tarkítják néha a fark sugárközeit is; a többi úszó sárgás.

Ivik: április, május hónapokban.

Fogása: A Balatonban, melynek főhala, régen lebegő és fenék-horgokkal halászták, melyek leginkább apró csapó sügérekkel voltak felhalazva; most ott télen, nyáron a gyalomhalászat fő tárgya, holott a folyókban az öreghalóval és a tököshoroggal fogják.

A fogas süllő igazi ragadozó hal, mely a folyókban mindenre ráveti magát, a mit legyőzhet; még saját fajtát sem kímelvén meg, elnyeli az apróbb vízivadat, a vízi patkányt, szóval mindent, a mi él és mozog. Rendkívül sebes és ügyes úszó. Épen a táplálékban való telhetetlensége hozza magával, hogy a folyóban élőknek húsa nem oly tiszta ízű, mint a Balaton főhaláé, mely túlnyomóan a sugár kardossal és a küszfajokkal táplálkozik; innen van az is, hogy a Balaton fogas süllője rendszerint seregben jár, úgy a mint t. i. a kardos és küsz seregeit üldözve követi; különösen télen a jég alatt jár össze, úgy hogy ha a halászok csapása véletlenül jól talál, az eredmény roppant nagy; a táplálék bősége okozza azt is, hogy a balatoni hal a folyóbelinél hasasabb. Az ifjú alaknak már ismertetett okokból való kiméletlen pusztítása — a bérlők az apraját a halzsír-üstbe vetik — oka annak, hogy a faj érezhetően megfogyott.

Nálunk 85—90 cm. hosszúság mellett 10 kilogramm súlyt érhet el; a kereskedésben az 1½ kilogrammoson kezdődik az ingyenczek «fogasa».

Húsa fehér, pompásan foszló, elsőrendű; megjegyzendő, hogy az a nagy tömeg «fogas», melyet Bécs, Budapest s a közlekedés terjedésével, távolabb helyek is fogyasztanak, csak igen kis részben balatoni; inkább aldunai eredetű.

Elterjedés. Lejegyeztem a Balatonból, a Berettyó, Borzsa, Dráva, Duna, Körös, Latorcza, Rába, Szamos, Tisza és Zagyva folyókból, Tata nagy tavából; PETÉNYI megjegyzé: a Mura, Olt, Maros és Vág folyókból és különösképen a Fertőből, a honnan HECKEL nem említi s a hol nekem Hegykő és Saród legjobb halászaik sem mondták be.

A KŐ SÜLLŐ.

Lucioperca Volgensis, PALLAS.

I tꞑbla, 2.

Főjegyei: A fogas süllőnél, melynek különben legközelebbi fajrokona, zömökebb; feje vaskosabb, homlokvonala erősebben lejt; a belső szilványfedélék felkanyarodó széle a szem felé dűlő; az oldalakban álló nyolcz keresztbefutó pászta határozott rajzú, kirivó, úgy hogy a hal első tekintetre is tarkának tűnik fel; a hátsöré-

nyek és a kormányúszó sugárközeiben a foltos rajz határozott és uralkodó.

Sugárzata: HS₁ 13/0; HS₂ 2/22; AS 2/9. — OP. 80. F. A. 4¹/₄, a kormányúszót beleértve.

A fogas süllőt a kő-süllővel összehasonlítva, kitűnik, hogy az utóbinak hátsörénye, különösen pedig az alsósörénye terjedelmesebb, a héj pénzei is tetemesen nagyobbak.

Ívik: a mikor fajrokona.

Fogása: leginkább az öreghalóba kerül.

Életmód, nagyság és húsa szerint megegyezik a fogas süllőével.

Elterjedés. Sem PETÉNYI, sem HECKEL nem ismerték magyar vizekből s az előbbi csak halászok bemondása szerint, mint fajtát (varietas) jegyezte fel; ez annál csodálatosabb, minél bizonyosabb, hogy a halászság mindenütt megkülönbözteti, a budapesti halaspiacson pedig a fogas süllővel vegyesen mindig található. Feljegyeztem a Dráva, Duna, Rába, Tisza és Zagyva folyóból.

A NÉMET BUCZÓ.

Aspro vulgaris, CUVIER.

Főjegyei: a fark orsószerűen vékony, legvékonyabb része alig szemtérőjű; az első hátsörényúszóban csak 8—9 úszósúgár; a test széles, feketés keresztpásztákkal, melyek a farkrészt felé és a farkrészen jobban kivehetők.

Sugárzata: HS₁ 8—9/0; HS₂ 1/12—13; H. O. 0/14; HA 1/5; AS. 1/11. OP. 70—80; FA. 5, a kormányúszót beleértve.

Teste elől kissé békaszerűen lapított, tehát magasságánál szélesebb, hátul hengeres; héjja apró, fésűs pénzekből való, a pófakra is kiterjed s reszelős tapintatú; a has elől meztelen; feje lapított, a szilványrés táján legszélesebb, orraráse vaskos, az alsó állkapcson túljáró; a külső szilványfedelék erős tüskébe végződik. A két hátsörényúszó tökéletesen külön van válva — a sörényközön 6—7 pénz számlálható; a hasúszószárny terjedelmes, leveles szabású; az alsósörényúszó kezdete a második hátsörényúszó kezdetével talál; a kormányúszó kis terjedelmű.

A test hátfele sárgásbarna, 4—5 széles, feketés, kissé felhős és

kissé rézsüntösen keresztbefutó pásztával; a has fehéres; a sörények szürkések, az úszószárnyak sárgások vagy színtelenek.

Ívik: április, május hónapokban; néha már márcziusban kezdi.

Fogása: nem történik külön s így a halászatnak csak véletlen járuléka; de falánkságánál fogva igen rájár a horogra s a hol bővebben terem, alkalmatlanná is válik; kivált a fenékhorgon.

A német buczó ragadozó hal, mely a folyó vizet szereti, a hol leginkább vízi rovarok álczáival, apró rákokkal él; sebes és ügyes úszó; de leginkább a mélység fenéketáján tartózkodik.

Legfeljebb 20 cm. nő meg, 100—120 gramm súlyt érve el.

Húsa fehér, jó ízű; de nem igen keresett.

Elterjedés. A német buczó az eddigi tapasztalás szerint csak a Duna vízhálózatában terem; HECKEL említi a Szeben, Maros és Olt folyókból; PETÉNYI a Duna, Tisza, Zala-Tapolcza, Garam és a Turócból; én lejegyeztem a Balaton tavából, a Berettyó, Bódva, Borzsa, Dráva, Körös, Latorcza, Rába, Sajó, Szamos, Zagyva folyókból és a Szernye folyó részeiből.

A MAGYAR BUCZÓ.

Aspro Zingel, CUVIER.

I tábla, 3.

Főjegyei: farka orsószerűen vékonyodó; de legvékonyabb része több, mint szemátmérőjű; az első hátsörényúszó 13—14 sugarú, elől magas, hátrafelé menedékesen lecsapott, a pusztás rajz terjedelmes.

Sugárzata: HS₁ 13—14/0; HS₂ 1/18; HO. 0/14—15; AS. 1/13. OP. 90—95. F. A. 5, a kormányúszót beleértve.

Az igen közlőről való fajrokonság a magyar és német buczó között rögtön szembetűnő; de a míg a német buczó farka valóban patkány-szerű — innen «poczokfarkú» népies neve is — vékony, addig a magyar buczóé a testhez képest sokkal arányosabb, kormányúszója is terjedelmesebb; egész testalkata vaskosabb, erősebb; a hasúszószárny leveles szabású ugyan, de kevésbé terjedelmes; a legfőbb jegy, mely fajrokonától megkülönbözteti, az első hátsörényúszó 13—14 sugara.

Szinezete is a német buczóéhoz hasonló, csakhogy a pászták terjedelmesebbek, néha felhőszerűen elmosódók, tarkítók.

Ívik: mint fajrokona.

Fogása: Leginkább az öreghálóval való halászat járuléka; de akad a fenékhorgira is; a halászság «jó halnak» becsüli.

A magyar buczó a kövesfenekű, folyós vizet szereti; álló vizekben nem terem; életmódja megfelel a német buczóénak.

A német buczónál sokkal nagyobbra növekedik, 30—35 cm. hosszúság mellett az 1 kilogrammot is eléri, sőt, ritkán, meg is haladja.

Húsa fehér, kitűnő ízű, a Duna mentén a halászok nagyra becsülik; a hal azonban egészben ritka s így kevésbé piaci czikk.

Elterjedés. Az eddigi tapasztalás szerint csak a Duna vízhálózatában található; HECKEL a Dunából és az Oltból kapta; PETÉNYI a Dunából, Szamosból s lejegyezte a velencei tóból is, a mi azonban nem áll meg, mert jegyzete csak a vágó durbincsra talál, erről mondván a magyar halászság azt, a mit PETÉNYI a velencei halász után magyarul is szóról-szóra lejegyzett: «nagyon tüskés hal, azért is szúrása mérges, utána meggyűlik a kéz». Én lejegyeztem a Duna, Körös, Rába, Tisza és Zagyva folyókból.

A VÁGÓ DURBINCS.

Acerina cernua, LINNÉ.

Főjegyei: íves hátú, tompa orrú, zömök hal; az első hátsörényűszo tarajszerű, rendkívül szúrós; az alsósörényűszo két első s a hasűszo-szárny első tüskéje erős, szúrós; a szilványfedelék szúrósan tüskés; az első hátsörényűszoiban 12—14 erős tűskesugár; a másodiktól csak nyergesen válik el.

Sugárzata: HS₁ 12—14/0; HS₂ 11—14; H. O. 0/13; H. A 1/5, AS. 2/5. OP. 37—40. FA. körülbelöl 4, a kormányűszoát beleértve.

Teste zömök; kicsiny; háta ívesen domborodó; — innen «disznóhal» a népies neve; — a teste friss állapotban rendkívül nyálkás; de fűsűs halpénzei miatt mégis érdes tapintatú; a héj nem terjed a pofákra; az érző likacsok a belső szilványfedelék széléhez alkalmazkodva, hálózatos gödrökbe nyilnak; a belső fedelék széle szúrósan tüskés.

Szinezet szerint olajzöld, barnás pettyekkel tarkítva, melyek néha

hosszában darabonként sorakoznak is; az oldalak rezessárgák, a folyó vízben élőknel zöldesek; a has fehéres; az első hátsörényűszó sugárközei sötét foltokkal vannak tarkítva, melyek néha 4—5 sort alkotnak; a második hátsörényűszón és a kormányűszón a foltok inkább a sugarakon vannak; a hasúszószárnyak és az alsó sörényűszó fehérek, néha vörösesek. A szárazra kivette, alapszine néha szennyes agyagsárgává változik.

Ívik: április, május hónapokban; néha már márcziusban is.

Fogása: a halászatnak csak járuléka s a magyar halászság szűrősága miatt gyűlöli, mérgesnek, sok helyen ómennek tartja, mely halzegénységet jelent; csak kevés helyen eszik.

A vágó durbincs folyókban és elevenebb vizű tavakban a szélvizek táján él, hol apró állatokkal táplálkozik; nagyon falánk s a halivadékban nagy károkat okoz. A horogra nagy mohósággal veti magát s az aránylag nagy horgot is benyeli. A szárazra vetve, kemény életű halnak bizonyul, mely egy fél óra múlva is haragosan mereszi fel minden tüskéjét, a tüskés fedelékkel együtt; tüskéi könnyen szúrnak s a szúrás nagyon fájdalmas, erős gyuladást okozó.

Nálunk 12—15 cm. nagyságra növekszik; ritkán nagyobb is.

Húsa finom, jóízű, különösen hallevesnek való; de nálunk nem becsülik, holott magából Oroszországból évenként «such» név alatt több mint egy fél millió kilogramm ifjú durbincset szállítanak becsinálva a világpiacra; mint a sósvizet bíró hal, az Északi-tenger öbleit (Haff) is lakja s ott a halásznépségnek mindennapi tápláléka.

Elterjedés. HECKEL a Marosból (Déva) említi; PETÉNYI a Dunából és a Balatonból; én lejegyeztem a Berettyó, Borzsa, Dráva, Körös, Olt (szoros), Rába, Tisza, Zagyva folyókból és a Szernye folyós helyeiről; a Velencei tóból, a halászok állítása szerint, kiveszett.

A SELYMES DURBINCS.

Acerina Schraitzer, CUVIER.

I tábla, 4.

Főjegyei: egész alakja nyújtott, háta majdnem egyenes vonalban halad; az első hátsörényűszó igen terjedelmes, majdnem a fark tövéig haladó és 18—19 tüskesugarú; oldalain végig három, néha négy

hosszanti keskeny csík látható; a tüskék szúrósak, de a vágó durbincs tüskéihez képest vékonyabbak.

Sugárzata: HS₁ 18—19/0; HS₂ 12—13; HO. 0/13—14; HA 1/5; AS. 2/6. OP. 60—70. FA. 4, a kormányúszóval együtt.

Teste, oldalt tekintve, szinte ékalakú; a fej orrarésze kinyúló; az érzőlikacsok gödrei terjedelmesek; a héjja fésűs pénzekből alakul, a pofákra nem terjed; a belső fedelék szélén 6—7 hegyes tüske van, a külső fedelék igen hegyes tüskében végződik; az első hátsörényúszó elöl meredeken emelkedik s lassú menedékességgel tart a háton végig az elválasztó nyeregig, a hol a második sörény kivehető.

Szín szerint a háta világos olajzöld, oldalai sárgások, a hasa tája ezüstfehér; az oldalakon három keskeny csík látható, melyek közül egy a hátsörényúszó töve közelében fut, a második az oldalvonal fölött, a harmadik e vonal alatt halad s ez utóbbi kettő a fark vége felé elmosódva egyesül; a hátsörényúszó sugárközei néha sorosan pontozottak; a többi úszó sárgás.

Ívik: április, május hónapokban; néha már márcziusban.

Fogása: a hálás halászatnak csak véletlen járuléka s a halászok nem becsülik; de nem olyan megvetett mint rokona, a vágó durbincs; könnyen horgászható.

A selymes durbincs szereti az eleven folyású vizet, különösen a partszakadékok csorba helyeit, hol a víz sodró és örvénylő is; ott lesi prédáját, mely rovarokból, férgekből, apró rákfélékből és különösen halivadékból kerül; alkalmas helyeken csupa selymes durbincs kapkodja be a horgot; ez tanúsítja fürgeségét és falánkságát.

A vágó durbincsnál nagyobbra nő, 20—22 cm. mellett egy negyed kilo súlyú.

Húsa fínom és jóízű; de nálunk nem keresett.

Elterjedés: HECKEL a Dunát hozza fel, nem említi külön a magyar vizekből; PETÉNYI a Dunából és a Tiszából (Vezseny körül) említi; én a Balatonból, a Rába és a Zagyva folyókból jegyeztem fel s különösen Komárom körül találtam nagy számmal; eddigi tapasztalások szerint a Duna vízhálózatának sajátja.

A BOTOS KÖLÖNTE.

Cottus gobio, LINNÉ.

Főjegyei: az egész test czövekalakú; a vastag, békaszerűen lapított fejtől a fark végeig egyenletesen vékonyodó; két egymással összekötött hátsörényúszó, melyek közül az első csekély terjedelmű; a második és az alsósörényúszó terjedelmes; a hasúszószárnyak a hónaljra vannak előretolva, kicsinyek; a hónaljúszószárnyak terjedelmesek; a test héj nélkül való, nyálkás, — *a hasúszószárny hegye, hátrahajtva, nem éri el a hugygyót.*

Sugárzata HS₁ 6—9/0; HS₂ 15—18/0; HO. 13—14; HA. 1/4; AS. 12—13/0. F. A. 4, a kormányúszóval együtt s a fejet a szironyrésig mérve.

A fej vége, felülről tekintve, a legszélesebb része; a belső fedélék szélén egy erős, éles tüske meredez; a szemek közelebb állnak egymáshoz, mint a fejjoldal széléhez s fölfelé is tekintők, a mi a fejének különös kifejezést ad; a száj öblös nyílású, állkapcsai bársonyos fogzatúak. Az első hátsörényúszó sugarai simák, nem tagoltak s ez az úszó egy alacsony hártáival a második sörényúszóhoz csatlakozik; a hasúszószárny, csak kevésbé a hónaljúszó mögé csuklódva, visszahajtva, hegyével sohasem éri el a hugygyót, sugárzata mindig egyszínű.

A test színezete sokszorosan változó, rendszerint azonban szürke és barna; az alapszín legtöbbször szürke, a hát barna, sokszor — mint az oldalak is, felhőfoltokkal márványozott; a has világos szürke, egyszínű, ritkán halavány márványzású; a hátsörényúszó, a kormányúszó és a hónaljúszószárny sugárzata karikásan tarkítva; az alsósörényúszóé ritkábban az; a hasúszószárnyak sugárzata egyszínű s csak igen ritkán elmosódva foltos.

Ívik: márczius, április hónapokban.

Fogása: a hegyi lakóknál szegény ember hala, melyet botba ütött közönséges evővillával szigonyoznak; talán innen származik székely neve «botoskölonte». Egyébként kitűnő csali, a mely után a nemes hal mohósággal kapkod.

A botos kölonte a hegyi patakvizek lakója, hol a kövek és kavicsok között a pisztráng társaságában él, s mindig a fenéken bujkál, kavicsok alá rejtőzve lesi rovar, féreg és halivadék prédáját; színezet

szerint alakoskodó, úgy, hogy csak a gyakorlott szem veheti észre. Igen sebes mozgású kis hal, mely úgy védekezik, hogy tüskés fedelékét felállítja. A nőstény az ikrát kövek alá vájt gödrökbe rakja, mire a hím gondjai ajá veszi s 4—5 hétig önfeláldozással, minden veszedelmet megvetve őrzi. HECKEL írja, hogy ez a kis hal ilyenkor a turkáló botba vagy vesszőbe beleharap.

Nálunk 10—12 cm. hosszúságot ér el.

Húsa főve vöröses, jóízű; de inkább csak a szegénység eszi; az úri horgász csak csalinak használja.

Elterjedés. HECKEL a Szebenből említi; PETÉNYI a Beszterczepatakából, a Garamból, Poprádból jegyezte fel; én a Vargyas, Füle, Kormos, Lucsivna patakokból ismerem s a Duna komáromi részéből jegyeztem fel, a hova eltéved és a hol «kophal» a népies neve.

A CZIFRA KÖLÖNTE.

Cottus poecilopus, HECKEL.

II tábla, 5.

Főjegyei: a hasúsószárny hosszabb s visszahajtvá, hegye *eléri a huggyót*; farka állandóan karcsúbb; a hasúsószárny, különösen a sugárzata mindig keresztbe csíkos, és a többi sugárzat is szembetűnően tarka.

Sugárzata: HS₁ 8—9/0; HS₂ 16—18/0; HO 14; AS 0/13—14.

A külső szilványfedelék tüskéje bőr alá van rejtve; a kormányúszó a végén majdnem egyenesen el van vágva s 14 sugara majdnem egyenlő hosszúság mellett a végén villásan oszló; a hónaljúszószárnyak visszahajtvá nem érik el a második sörényúszószárny kezdetét, sugárzatuk sima, tagolatlan.

A színezet megfelel az előbbi fajénak, kivéven a hasúsószárny szembeszökő tarkaságát.

Ívik: mint az előbbi.

Fogása és életmódja szintén megegyezik a botos különféle fajéval; azonképen nagysága is.

Elterjedése. HECKEL a fajt alkalmasint a PETÉNYI-től kapott magyar példányokra alapította, mert azokról a helyekről sorolja fel, a melyeken PETÉNYI kutatott, u. m. Késmárk körül, a «Bisztricza»

patakból (Zólyom), Túrócz és Gömör megyéből. PETÉNYI megjegyzi, hogy ez a faj a Kárpátalja valamennyi patakjában terem s a legmagasabb helyeken is társa a pisztrángnak; felsorolja a Poprádból és Kőrmöczbánya mellől is; BENECKE szerint* Stockholm táján is terem.

PETÉNYI még feljegyezte róla, hogy nagyon kemény életű s a szárazra téve messzire dobja magát; Turóczban a Háj-Blatnicza fürdő mellett folyó Zsarnócza patakban P. olyan példányokat talált, a melyeknek hasúszószárnyai narancssárgák, vagy zöldessárgák, vagy barnássárgák voltak, a mire HECKEL azt jegyezte meg, hogy ez a víz és világosság hatásának a következménye, a mint ez más halaknál, különösen a pisztrágnál is sokszorosan tapasztalható.

*A KISSZÁJÚ KÖLÖNTE.

Cottus microstomus, HECKEL.

Noha ez a faj a tudományban nincsen elfogadva s úgy látszik, hogy a botos köllöntének ifjú példányaira alapított, irodalomtörténeti tekintetben említést érdemel, mert a Poprádból származó példányokra alapított s valószínűleg PETÉNYI útján került HECKEL birtokába.

Főjegyei HECKEL felfogása szerint ezek: a szájzug nem terjed a szem alá; farka igen vékony (magassága a hal hosszának csak $\frac{1}{20}$ része); a belső szilványfedeléken egy erős horogtüske van.

Sugárzata: HS₁ 8/0; HS₂ 0/19; HO 16; HA 1/4. AS 0/15.

A TARKA GÉB.

Gobius marmoratus, PALLAS.

II tábla, 6.

Főjegyei: Az első hátsörényűző táján, mind a két oldalon, egy félholdalakú sötét folt; a hugygyót tíz hegyes szemölcs zárja; a két hátsörényűző egy rövid, alacsony hártáival van összekötve; az első hátsörényűző elején — hegye táján — egy vöröses folt van.

* BENECKE i. m.

Sugárzata: HS₁ 6/0; HS₂ 1/18; HO 0/29; AS 0/14. OP 34—40. FA 3³/₄, a kormányúszót beleértve.

A test legnagyobb magassága a fejrészre esik s 5—6-szor fordul meg a test egész hosszúságában; a legnagyobb vastagság nyolczszor fordul a hosszúságban. A száj kicsiny, ajakrésze húsos, zuga az orrnyílással egy vonalba esik; csúcsbanyiló; az állkapcsokban egy, néha két sor apróka fog; az orrnyílás igen kicsiny, szabad szemmel csak nehezen látható. A szemek erősen homlokállásuak és szomszédosok, vagyis a szemköz igen keskeny. A felső ajak közepén két apróka, előre meredő csövecske. A hónaljúszószárnyak szélesek, kerekvágásuak; a hasúszószárnyak, az előbbieket alatt állva s hosszában egyesülve, lapos tölcseért alkotnak; hátrahajtva hegyök a hugygyóig ér. A két hát-sörényúszót egy alacsony hártya köti össze; az első a hónaljúszószárnyak töve mögött indul s legcsúcsán vörös foltot visel; a második az alsósörényúszó kezdete előtt indulva a kormányúszót megközelíti, vége az alsó sörényúszó végével körülbelől talál. A héj nem terjed a fejre, mely, kivált a fedeléken, vastagodó bőrrel van fedve; a pénzkek a hát- és a hasrészen aprók, az oldalakban nagyobbak, egészben reszelősök. Az oldalon finom, alig követhető s csak a farkrészen föltünőbb.

Szín szerint ez a kis hal változékony; de foltos volta egészben márványozza; az alapszín zöldes barna, vörösös lehelettel; az oldalaikon rendszeren három feketésen barna folt vehető ki; a farkrészen ilyen színű öv látható; az első oldalfolt félholdalakú s csúcsaival a fej felé fordul — innen a semilunaris elnevezés, mely alatt HECKEL ismertette — a hát- és alsósörény sugárközeinek alján vörösös foltocska látható. Az ívás idejében a szín változik, sötétebb, bársonyossá válik s a vörösség megtüzesedik.

Ívik: KRIESCH JÁNOS szerint tavasz elején.

Fogása: külön nem történik.

A tarka géb — KRIESCH JÁNOS megfigyelése szerint — a víz fenekén bujkáló kis hal, mely vízinövények alatt keresi eledelét; nem igen úszik, hanem egybeforrott hasúszószárnyain s a hónaljúszószárnyak közbejöttével csuszkal; üldöztetve a farkával fölfelé is löki magát; de legott a víz fenekére száll alá. Saját tapasztalásom szerint a budai hévizek kifolyásaiban legtöbbje a már köves helyeken, kövek alatt él.

Nagyságára nézve KRIESCH szerint a legnagyobb 8.3 cm.

Elterjedés szerint ezt a halat Magyarországra nézve KRIESCH JÁNOS fedezte fel az Ó-Buda melletti hévíz kifolyásában s innen írta le a magyar Tudományos Akadémia math. és természettudományi közleményeinek X. kötetében (1875); újabb időben a Balatonból — a keszthelyi hévíz beszakadása tájáról — is említi.

*A FOLTOS GÉB.

Gobius rubromaculatus, KRIESCH.

Az a körülmény, hogy a magyar vizekből a géb nemének egy faja sem volt ismeretes, arra birta KRIESCH JÁNOS-t, hogy a midőn az első ilyenmű halat vizeinkben fölfedezte, azt igen tüzetes vizsgálatnak vetette alá. E vizsgálat oly jellemző jegyeket derített föl, a melyek egy új faj felállítását jogosulttá tették s így KRIESCH föl is állította a *Gobius rubromaculatus* fajt, megkülönböztetvén azt az összekötött hátsörényúszókkal, s az elsőnek vörös foltjával. Az összehasonlító vizsgálat azonban kimutatta, hogy úgy a KRIESCH, mint a HECKEL-féle faj is egy a PALLAS marmoratus fajával. Habár így a KRIESCH-féle faj fen nem tartható, a tüzetes vizsgálatnak mégis az a nagy haszna volt, hogy a PALLAS faja ezentúl sokkal élesebben jellemezhető.*

*A TŰSKÉS PIKÓ.

Gasterosteus aculeatus, LINNÉ.

Főjegyei: első hátsörényúszó helyett három külön álló, erős tüskével, melyek közül a középső a leghosszabb, a harmadik a legkisebb; a hasúszószárny csak egy tüskéből és egy sugárból áll; az alsósörényúszó előtt egy rövid, lapított tüske áll.

Sugárzata. HS₂ 0/12; HO 0/10; HA 1/1, AS 1/8. FA 3¹/₂, a kormányúszót beleértve.

A test csak kevéssé összenyomott, a fark vékonyan kifutó s nem nagy terjedelmű, majdnem egyenesen elvágott kormányúszóval; a száj kissé homlok felé nyíló, zuga az orrlyukak alá ér, alsó állkapcsa kissé

* KRIESCH JÁNOS: Egy új halfaj. A magyar Tud. Akadémia math. term. tud. közleményeinek X. kötete. Budapest 1875. p. 221—232.

kiálló; a fogzat hegyes és aránylag erős; a fej pofarészét a fedelékkel egybeforrt és szélesedett alsó szemcsont alkotja; a hónaljúszószárny a hát első tüskéje alatt indul, elől elvágott; a hát és az alsósörény vége és magassága talál egymással, de az alsósörényúszó valamivel rövidebb; valamennyi tüske csuklóban jár s lecsapható. A test héjja változó; majd legnagyobb részben hiányzik, majd keresztbeálló zománcszerű s a bőrbe temetkező lemezek láthatók, melyek a testet úgyszólván vértetik; csak a has állandóan meztelen (a vértetel jelenléte és hiányása okozta azt, hogy ezt a halat több név alatt, mint külön-külön fajt írták le; így CUVIER is «trachurus, leiurus» vagy «gymnurus» név alatt); ECKSTRÖM és FRIES svéd kutatók azt hiszik, hogy a meztelen a nyári, a vértezett a téli alak és HECKEL is erre a föltevésre hajlik.

Nagysága 3—5 cm.

Szín szerint a háta zöldesbarna, vagy kékes fekete, az oldalak és a has ezüstösek, toroktája és mellrésze a rózsaszíntől a vérpirosig változó; az úszók zöldesek; a szemcsillag ezüstös. E színek ívászker megélénkülnek.

Ívik: április és június között.

Fogása. Németország édesvízi tavaiban őszkor seregbe verődik; ekkor roppant mennyiségben hálózák s halzsírt főznek belőle.

BENECKE szerint 1882-ben Pillau mellett e kis halból 3,500 mázsa halzsírt főztek, melynek értéke 70,000 márka volt.

A tüskés pikó életmódjának nem egy vonása a kölöntékre emlékeztet, különösen abban, hogy a hím az ivadékot őrzi és gondozza s az ikra számára vagy külön, diónagyságú fészket készít, vagy a vízfenék sűrű növényzetét használja fel fészkül. Ügyes, sebes úszó és kemény életű hal, mely sokszor a vízből kivette magát, a part nedves növényzetében sokáig élve marad.

Elterjedés. A tüskés pikó különösen az Atlanti óceán északi részében, föl Grönlandig, él s az ebbe szakadó folyókba nagy számmal vonul; de bemegy a Földközi tengerbe is; a Dunának szorosabb értelemben vett hálózatából hiányzik; de betévedése nem lehetetlen. Azonkívül a Keleti tengerbe siető Poprád e hal elterjedése körébe szakad és semmi kétség, hogy a többi hasonló irányú folyókba benyomúl; északi Németországban épen közönséges. HECKEL Krakkóból

és «Magyarországból» említi; anélkül, hogy a helyet megnevezné; lehet ez tollhiba — de az áll, hogy a hal bejövetele teljesen lehetséges s a Belgrád alatt való megjelenése sem tartozik a csodák közé. A mi szegényes kutatási módunk mellett sok egyebekkel együtt, könnyen kikerülhet a bűvárok horgát, hálóját.

A TARKA MENY.

Lota vulgaris, CUVIER.

II tábla, 7.

Főjegyei: nyújtott, hengeres alak, csak a farkrész összenyomott; az alsó állkapocs a felsőnél kevéssel rövidebb; álla részén, középen állva, egy vékony bajusz; az orrlíkok mellett egy-egy felálló bőrkaraj; az egész test finom, a bőrbe temetkező, egymást nem fedő pénzékből álló héjjal van bevonva, mely a fejre és az úszók tövére is kiterjed.

Sugárzata HS₁ 12—14; HS₂ 68—74; HO 18—20; HA 5; AS 65—70; FA 5, a kormányúszót beleértve.

Feje lapított, kissé békaszerű; a száj mély hasítású, zuga az aranyos csillagú szem alá ér; a test hajlékony, igen nyálkás, héjjának apró pénzei csak tüzetesebb vizsgálattal vehetők észre, körösen vésettek s csillagos sugarak nélkül valók. A szilványrés nagy; a hónaljúszószárny terjedelmes s a kormányúszóval együtt kerekvágású; ilyen szabású az első hátsőrényűszó is; a második hát- és az alsósőrényűszó az egész farkrészt, úgyszólván, beszegik, de nem forrnak össze a kormányúszóval; valamennyi úszó lágy, minden tüskesugar nélkül való.

Szín szerint háta és oldalai olajzöldek, sötétebb felhőfoltokkal márványozottak; a has, a torokrész és a hasúszószárnyak szennyes fehérek.

Ivük: december és január hónapokban.

Fogása: Tartózkodása miatt ritka járuléka a hálós halászatnak; annál inkább rájár a horogra, különösen télen; a hegyi lakók a patakokban kézzel tapogattják ki.

A tarka meny a leső rablóhalak közé tartozik, az uszadék-tökéket, a gyökérzetet, a padmalyokat és a part lyukait választja tanyájául, különösen ha ezek mély, örvénylő vizekben találhatók;

falánk rabló, mely a halivadékban nagy kárt tesz s a hol tömegesen megjelenik, egész patakokat kipusztít. Jóllakva, a midőn előre tolt hasa felpuffad, emlékeztet valami óriási békakoltyra. Ez a pusztító természetete oka annak, hogy — kivált patakos vidékeken — cigányéletet él; néha nagy számmal jelenik meg, majd eltűnik s éveken át nem mutatkozik. PETÉNYI érdekes dolgokat jegyezett fel róla; kiemeli kőbor természetét, mely cigányos vándorhallá avatja; így 1847/8-ban Turopolja patakjainak zsombos, gyökeres, örvénylő helyein százával volt jelen s tömegesen fogták; de már 1848-ban csak egyesek mutatkoztak. Mívelődéstörténeti szempontból nem utolsó jegyzet az, a mely KOLLÁR, a bécsi udvari múzeum igazgatójának szemére vonatkozik s két menyhalról szól. A szentírás szerint t. i. Tóbiás vakságát a menyhal mája gyógyította meg s ez jutott eszébe 1846-ban báró PODMANICZKY JÁNOS-nak is, a midőn KOLLÁR bajáról értesült; küldött tehát az érdekes tudósnak PETÉNYI útján két eleven menyhalat. Fel is vágták s azt találták, hogy epéje, bár kicsiny, gyönyörű ultramarinkék színű; KOLLÁR evvel és a hal zsírával kenegette a szemét és azt állította, hogy használt. Különben a régi gyógyszerek közt igen előkelő helyet foglalt el a «liquor hepaticus Mustelæ fluviatilis». Most a meny mája ínyczkek keresett falatja. Az ívó menyhal százával gyülekezik és egy gomolyagban pergelődik.

Nálunk 30, igen ritkán 60 cm. hosszúság mellett 1—1½ kilóig növekedik; de én láttam a Garamból származót, mely 93 cm. volt; az osztrák tavakban és északon 8—15 kilogrammig is előfordúl.

Húsa fehér, kitűnően tiszta, finom ízű s a piaczk keresett czikke.

Elterjedése. HECKEL az egész Dunából és «Erdélyből» említi, a lakóhely megjelölése nélkül; PETÉNYI feljegyezi a Dunán kívül a Balatonból, a Vág, Garam, Poprád, Körös, Dráva és Tisza folyókból, a Tiszovnik, Túrócz, Hnyilecz, Mutnyik patakokból; én lejegyeztem a Fertőből és a Balatonból, a Berettyó, Bódva, Borzsa, Dráva, Duna, Körös, Kraszna, Latorcza, Olt, Rába, Sajó, Szamos, Tisza, Zagyva folyókból és a Szernye folyós helyeiről.

A TŐ PONTY.

Cyprinus Carpio, LINNÉ.

II. tábla, 8.

Főjegyei: a felső ajakon két rövidke, a szájugon két hosszú, párosan álló bajusz; a hát- és alsósörényűsző első sugara befelé fűrész, erős bognártüske; a test legnagyobb magassága háromszor fordul meg a hosszágban; az orr vastkos; oldalról tekintve a homlok- és hátvonal egyenletes ívben emelkedik.

Sugárzata. HS 3/17—22; HO 1/15—16; HA 2/5—9; AS 3/5—6; OP 32—39; FA 4, a kormányűszőt beleértve.

A test alakja hosszúkás, oldalt lapított, egészben vastkos; a szilványfedelek táján a test vastagsága kiadja a magasságnak közel felét; a száj csúcsbanyíló, ajka húsos. A hátsörény kezdete talál a hasűszőszárny beiktatásával s mind a kettő kissé még a test első felébe esik; a hátsörény tőhosszasága a test egy harmadrészét teszi; a bognártüske fűrész, alulról számítva az első harmadrészen felül kezdődik; hasonló az alsósörényűsző bognártüskéje is, mely öreg pontyoknál rendszeren hegyét veszti. A héj nem terjed a fejre, pénzei nagyok, kerekdedek; szélük hártýás.

Szín szerint a hát kékeszöld, a feketésbe húzó, az oldalak rezes-sárgák, néha sötétzöldesek; a hasfél fehéres; a pénzek feketés szegélyűek, mi bizonyos koczkás jellemet teremt; a hátsörényűsző szürkésárgás, az úszószárnyak és a kormányűszők violás lehelletűek, az alsósörényűsző vörösesbe játszik, a szemcsillag aranyos. Ezek a színek azonban nem állandók s víz, táplálkozás, világosság hatása alatt sokszorosan változnak; a folyóban élő ponty sokkal világosabb, az álló, különösen mocsaras vizekben élő sötét színű, különösen oldalai sötéten aranyosak.

Ívik: meleg években már májusban kezdi s júniusban folytatja; hideg években az ívás eltart júliusban is.

Fogása: mint a piac főhala, minden halászási módnak főtárgya.

Fajtái:

A király vagy tükrös ponty. Ez magán viseli a tőponty minden főjegyét; de héjja nem egész, hanem csupasz helyek vannak rajta, a

hol pedig megvan, ott egyenetlen, sokszor igen nagy pénzekből alakul; az oldalvonalat képzők rendesen sorakozottak, azon alúl és felül mindenféle fejlődésűek és rendetlenül állanak. Ez a BLOCH-tól leírt «*Cyprinus rex Cyprinorum*»; AGASSIZ «*Cyprinus Carpio macrolepidotus*» néven írta le.

A *csupas* ponty. Minden bizonynyal a tükröstől ered akként, hogy vénségére az amúgy is rosszul legyökerezett pénzek kihullanak s a hal egészen meztelenné válik; ez azután a «*Cyprinus carpio nudus*, vel *alepidotus Ag.*»

Ezek a fajták tavakban keletkeznek és átöröklés útján tovább szaporodnak is.

Keverék fajok :

A *pontykárász* (*Cyprinus acuminatus* HECKEL). Tóságainkban, különösen a Balaton, Fertő és Velence tavában, ritkábban bár, de megterem az a keverékfaj, mely a tőpontytól és a kárásztól ered s pontykárász akkor, ha inkább a pontynak jegyeit viseli magán. HECKEL új fajnak nézte s le is írta; főjegyei a következők: a test magassága $2\frac{1}{2}$ egészen $2\frac{3}{4}$ -szer fordul meg a hosszúságban; a fej nyujtottabb, hegyesedő; a homlokvonal kissé homorú, a hát a sörényúszóig majdnem egyenes vonalban vagy igen lapos ívben emelkedik. » Ez a keverékfaj bajúszos s főképen ezért inkább pontyjellemű.

A *kárászponty* (*Carpio Kollarii* HECKEL) éppen megfordítva, inkább a kárász jegyeit viseli magán; legelőször a Fertőből került leírásra s HECKEL így jellemezte: «a test lapított, magas; magassága közel $2\frac{1}{2}$ -szer fordul meg a hosszúságban; a hátvonal nagyon domború; a bajúszok nagyon rövidek.» Ennél a keverékfajnál a torokfogak is közelebb állanak a kárász torokfogaihoz, s koronájuk nem őrlő, hanem kehelyszerű.

A mi halásznépünk ezeket a keverékfajokat már régi időből ismeri, találóan megnevezi és tudja eredetöket is, t. i. hogy úgy keletkeznek, a mint a hím ponty a kárász ikráját, vagy megfordítva a hím kárász a ponty ikráját termékenyíti meg.

E kitérés után lássuk a tőponty életmódját. A tőponty a lassú folyású, egyáltalában csendes, iszapos fenekű vizet kedveli, hol az iszapot — tótágasba állva — túrja s kikeresi táplálékát, mely rovarokból, csigákból, férgekéből, de növényekből, különösen azoknak

ifjú hajtásaiból, gyökérszeteiből, korhadó részeiből áll. Télire seregbe verődik, mély víz fenekén gödröket váj és rakásra összefekszik, mi alatt nem táplálkozik; de azért nem fogy meg tetemesen. Ha meleg tavasz köszönt be, májusban ívársra irdúl; felkeresi a sekély vizet, különösen ha növevényes, s erre rakja le százezernyi ikráját. A tőponty kemény életű hal, mely elevenen nagy távolságra is könnyen szállítható; a vízre nem érzékeny s ha a viszonyok kedvezők, bámulatos gyorsasággal növekedik. A híres tenyésztő, DUBISCH TAMÁS, Teschen és Saybusch körül az első nyáron a pontyivadékokat $\frac{1}{4}$ fontig növeszti meg; de ha egy adott nagyságú tóba hektáronként 1050 ivadék helyett csak 300—500 darabot ereszt be, az ivadék az első nyáron egy fél kilo súlyt érhet el. Szóval a tőponty kínálva kínálkozik tenyésztésre s áll az, hogy bizonyos körülmények között többet jövedelmez a földnél. A tőpontyot a rómaiak jól ismerték s ők telepítették át Közép-ázsia vizeiből déli Európába, mert, mint gyakorlatias észjárású nép, észrevették jó tulajdonságait.

Magyar földön a tőpontyokban való régi gazdagság immár mesebeszédnek tűnik fel; pedig megvolt az addig, a míg a rétségek fenállottak s ez a hal jól megívhatott, ivadéka a rétből nekierősödve térhetett a nagy vizekbe. Ma a régi gazdagság a rétek eltűnésével meg van törve s a tőponty nagy részben behozatal tárgya. Ám Magyarország éghajlata, földalakulatai és vízrajzi viszonyai olyanok — de a gazdaságiak is! — hogy a pontytenyésztés, már könnyűségénél fogva is kínálva kínálkozik s ha alkalmas helyeken a gazdaság szerves tartozékává avattatnék, a nemzet vagyonosodására érezhetően befolyhatna. Azért álljanak itt a pontytenyésztés legfőbb kellékei, hogy azok, a kik e gazdasági ágazathoz kedvet éreznek, szándékukra nézve a szükséges előfeltételeket megismerhessék.

1. A tőponty haszonnal ott tenyészthető, a hol a kellő víz megvan s kevés munkával tóvá dagasztható, de akként, hogy a víz esésének színvonala, a tó feneké alá esik. Ez azért szükséges, hogy a tó könnyen lecsapolható legyen, egészen kiszáradhasson, mert ez a tenyésztésnek egyik föltétele.

2. A talajalakulatnak olyannak kell lennie, hogy egy nagy, u. n. hizláló tó s azonkívül több kisebb tó és egy telelő haltartó alakítható legyen.

3. A tavak háromfélék, u. m. ívótavak, növendéktavak és hizlaló tavak.

Az *ívótó* kicsiny lehet, egy tized hektár elégséges; szélei sekélyek és benőttek legyenek, mélységére 60 cm. elégséges. Ebbe a tóba, melynek télen át szárazon kell állania, hogy mindaz, a mi a halivadéknak árthatna, kifagyjon, az ívás közeledtével vizet bocsátunk s beléeresztünk egy nagy, egészséges anyapontyot és két kisebb hímét. DUBISCH szerint egy négy kilogrammos anyaponty után 100,000, egy hatos után 200,000-nyi ivadék támad, a mi nagy tógazdaságnak is elégséges.

A *növendéktó* vagy tavak nagyobbak legyenek — kettőtől öt hektárig; a víz ezekbe is csak tavaszkor bocsáttassék be. Ezekbe a tavakba tétetnek a kibúvás után ötödnapon finom hálókkaal kiszedett apró pontyok, hogy kellő táplálékhoz jussanak. Itt az ivadék körülbelől 4 hét múlva néhány centiméternyire növekszik, tápláléka fogyni kezd s ezért innét nagyobb tóba tétetik át, hol nyár végéig tetemesen megnövekszik. A következő nyáron ismét nagyobb tóba jön úgy, hogy hektáronkint 520 ivadék essék, hol őszig egy vagy másfél fontig megnő s kihalászva télen át a teelő haltartóba kerül.

A harmadik tavasszal a pontyivadék a hizlalótóba kerül, mely valamennyi közt a legnagyobb s a melybe hektáronkint 200 ponty bocsáttatik; itt őszig 1 kilo vagy valamivel több súlyt ér el s kitünő piaczi hallá lesz, mely kihalászható.

Természetes, hogy ez a beosztás megbírja a módosítást, a mely a helyi viszonyoktól függ.

A fődolog az, hogy mindazok a tavak, a melyekbe halat bocsátani akarunk, télen át szárazon maradjanak s ha egyszer már halat neveltek, szántás alá kerüljenek, valamely gazdasági növénynyel bevettesenek, ez learattassék s ekkor kerüljön a tórész ismét víz, illetőleg haltenyésztés alá.

Ennek az eljárásnak súlypontja abban van, hogy a kifagyás kiöli a halivadék ellenségeit s megnöveszti táplálékát, azonfelül lehetővé teszi a váltógazdaság egy nemét, a mennyiben egyazon helyen felváltva a ponty és valamely takarmány haszonnal tenyészhető, mert egymást elősegíti. Ezek a pontytenyésztés legfőbb vonásai; a részletezés nem e könyvnek tárgya.

A tőponty kedvező körülmények között egy méteren felül nő meg s 30 kilogramm súlyt érhet el.

Húsa a legjobbak közé tartozik.

Elterjedése. HECKEL magyar földről Budapestről — az Ördög-árokból — s a Tiszából említi; PETÉNYI a Duna, Vág, Körös, Száva, Dráva, Ipoly, Bodrog, Sajó folyókból és a Rákos patakból ismerte; én még a Berettyó, a Borzsa, Kraszna, Latorcza, Olt, Rába, Szamos folyókból, a Balaton és Fertő tavából és a Szernye folyós részeiből jegyeztem fel.

A MAGYAR PONTY.

Cyprinus hungaricus, HECKEL.

Főjegyei: inkább hengeres, nyújtott alak; a fej csúcsos; a test magassága három és egy félszer, néha négyszer fordul meg a hosszúságban.

Sugárzata: HS. 4/17—20, AS 3/5 stb.

OP. 36—39. FA. 4¹/₂—5, a kormányúszót beleértve.

Kor és nagyság szerint mindig nyújtott alakjával s ehhez képest csekély testmagasságával tűnik ki; különösen egész hátvonala az, mely e hálnak megadja faji bélyegét. A míg t. i. a tő-ponty hátvonala, oldalról tekintve egyenletes domború ívben halad az orrtól a fark tövéig, addig a magyar pontynál az ív csak a hát elejére terjed, kevésbé domború, a hátvonal majdnem egyenesen halad a hátsörényúszó alatt a fark tövéig.

Szeme a tőpontyénál nagyobb, arány szerint átmérője a fej hosszának egy ötödét teszi ki.

A természetesebb, kövér magyar ponty majdnem egészen hengeres s ilyenkor a hát kezdete párnásan dagad a fej fölé.

Szín szerint háta szürkés vagy barnás zöld; a hátsörény- és kormányúszó szürke; a többi úszó sárgás, szürkén szegélyezve; a szemcillag violaszínű, a szembogár körül keskeny aranyos karikával.

Ívik: mint fajrokona.

Fogása: mint fajrokonáé.

Ez a Fertő német halászságának tavi pontya, «Seekarpfen», a Balaton «pozsárja», a Dráva-fok «Tisza-pontya», mely életmód szerint nem különbözik a tő-pontytól s a magyar halászság túlnyomó részé-

nél nem is mint külön faj, hanem mint fajta ismeretes; magam is azt tartom róla.

A Fertőben a 10—15 kilo súlyt éri el.

Húsa kevésbé becsült, mert rendszeren túlságosan kövér és toízű.

Elterjedés. HECKEL a Fertőből, Balatonból, Tiszából és Dunából hozza fel; PETÉNYI még a Velencei tóból említi s lejegyezte, hogy az, a melyet az ercsii halász, HORVÁTH, Komáromon alúl fogott, 25 kilogrammot nyomott.

A SZÉLES KÁRÁSZ.

Carassius vulgaris, NILSSON.

III tábla, 9.

Főjegyei: a száj bajusztalan; a fej hossza megüti a testmagasság felét; a homlokvonal egyenes vagy kissé behajló; a hát eleje a hátúszósörényig igen meredek ívben emelkedik; lapos, tenyérszerűen széles hal.

Sugárzata: H. S. 3/15—21. HO 1/12—13. HA 2/7—8. AS 3/5—7. OP. 31—36. F. A. 3¹/₂, a kormányúszóval együtt.

A fej hossza 3¹/₂-szer, néha még annyiszor sem fordul meg a test hosszában; a test magassága néha épen csak kétszer, legtöbbször háromszor fordul meg a hosszúságban, ezért a hal igen lapos és széles kinézésű; a száj homlok felé nyiló, egészben kicsiny; a héj teljes, nem terjed a fejre, pénzei nagyok s nagyon egymásra borulók, úgy, hogy szabadon álló részük félholdalakú; a hátsörényúszó és az alsó is fogacsos bognártüskével kezdődik; az utóbbinak körülbelől közepére esik a hátsörényúszónak vége. A kormányúszó félholdasan kivágva, egyenlően kétszárnyú. Az oldalvonal majdnem egészen egyenes.

Szín szerint a fej olajzöld, pofái rezessárgák, a szem csillaga ezüstös, aranyos szegélylyel; néha vörösrezes; a hát sötét zöldesbarna, az oldalak sárgarezesek, hasa fehéres, vörösös lehelettel; a hónaljhasúszószárnny és az alsósörényúszó vörösös; a többi sárgásszürkén szegve.

Ívik: májusban, júniusban; néha július elejéig is.

Fogása: A rekesztő s különösen a varsás halászat fő hala.

A széles kárász a tartózkodáshoz képest különösen szín, de alak

szerint is szembetünően változik. Nagy, erősen benőtt mocsarak vészeiben kurta, széles s színezete sötéten füstös, csak az oldalak alsó részén rezesen áttetsző; tisztább, különösen folyó vizekben, holtágakban, torkolatokban az oldalak néha ezüstössé derülnek s az alak kevésbé tenyeres; de bajusztalansága és a sörényűszókban található bognártüske könnyen felismerhetővé teszik.

A széles kárász leginkább mocsárral, mely még a más halra már holt vízben is jól találja magát s az év nagy részét a víz fenekén iszap-túrással tölti, csak tavasszal és nyáron át közelít a víz színéhez is, hogy seregesen vejszékbe, varsákba kerüljön. Élete igen kemény s a szárazra dobva, órákon át is élél; kemény telekben, a midőn a tavak teljesen befagynak s eleven víz hiánya miatt minden hal pusztul, a kárász még jól érzi magát. Ívása sokáig tart s a szélvizekben nagy csapkolódással történik.

Ritkán éri el az egy kilo súlyt; a félkilós nem épen ritka.

Húsa szegény ember tápláléka, noha mások is megbecsülhetnék, mert különösen szabad tűz parázsán nyárson sütve, tiszta ízű, jó eledel; a régi magyar konyhában szerhal volt.

Elterjedés. HECKEL a Fertőből, Balatonból, a budapesti Ördög-árokából és «Erdélyből» hozzá fel; PETÉNYI a Vág mellett előforduló álló vizekből, a Velencei tóból s a Dunamenti tóságokból említi; én a Berettyó, Bódva, Borzsa, Dráva, Ipoly, Kraszna, Latorcza, Olt, Rába, Sajó, Szamos, Tisza, Zagyva folyók mentéről, a Mosztonga mocsárból, a Szernye és Ecsedi láp mocsaraiból, vészeiből és lápkutaiból ismerem s egyáltalában az előhegységen kezdve lefelé bajosan képzelhető némileg állandó természetű mocsaras víz, a melybe a kárász be nem jutna, mint tudjuk, leginkább a barangoló madarak útján.

A KÖVI KÁRÁSZ.

Carassius Gibelio, NILSSON.

Főjegyei: bajusztalan; a fej hossza állandóan több a testmagasság felénél; a hát eleje lapos ívben emelkedő.

Sugárzata: H. S. $3/14$ — 16 ; H. O. $1/12$; AS. $1/56$. stb. F. A. $3^{1/2}$ — $3^{2/3}$.

Alakja az előbbi fajéhoz képest nyújtottabb; a hát íve kevésbé

boltozatos; a test aránylag kevésbé lapos és vastagabb is; de azért a hal mégis széles-lapos benyomást tesz, A hal magassága kétszer fordul meg a hosszúságban. A száj határozottan homlokfelé nyiló; a fark kormányúszója kevésbé mélyen kivágva, mint a széles kárászé.

Szín szerint a hát feketés zöld, kékes lehelettel; a has barnás sárga, aranyos ragyogású; az úszószárnyak tövükön vörösesbarnák, a többi úszó füstös fekete; a szemcsillag zöldes fekete.

Ívik: mint fajrokona.

Fogása: mint a fajrokonáé.

Élétmódja hasonló a tőpontyéhoz. BENECKE a német halak legújabb összeállításában ezt a fajt csak változatnak veszi s én, megval-lom, ezt helyesnek tartom, mert bizonyos, hogy a széles és kövi kárász között, mindenre nézve átmenetek vannak s azok egy és ugyan-azon helyről is kimutathatók. A halásznép sem különbözteti meg.

Elterjedés. HECKEL a budapesti Ördögárokából, a Fertőből, a Zalából és Brassó vidékéről említi; PETÉNYI az alsó-magyarországi állóvizek legközönségesebb halának mondja s felhossa a Duna, Tisza, Maros, Szamos, Dráva, Száva, Mura, Vág, Rába mentéről; a Rákos mellől a Gyógyrét és Merzse mocsarából, a PODMANICZKY-ak Rákos-Kereszturon fekvő halastavából. HECKEL említett helyei kiváló figyelmet érdemelnek, mert folyó vizek is, s biztos tény, hogy a folyó-vizekben élő fajok az állóvizekben élőkhez képest mindig nyújtottabb alakúak, a mi az úszással járó erő kifejtés módosító eredménye.

Jegyzet. SIEBOLD is csak a széles kárász fajváltozatának nézi és én osztozom felfogásában.

*A FATTYÚ KÁRÁSZ.

Carassius Moles, AGASSIZ.

Főjegyei: A fej hossza a testmagasság felével majdnem egyenlő; a homlok domború; a hátvonal a nyakszirttől a hátsörényúszóig lapos ívben emelkedik.

Sugárzata: H. S. 3/15—17; HO. 1/12; AS. 3/5—6.

OP. 31—33. F. A. 3¹/₂—4.

E fajjal szemben teljesen helyes SIEBOLD fölfogása, hogy az a többivel, mint: oblongus, humilis stb. semmi egyéb, mint a közönsé-

ges széles kárásznak változata. Itt csak azért foglal helyet, mert JEITTELES Magyarország felső részeiből felsorolta.

A NYÁLKÁS CZOMPÓ.

Tinca vulgaris, CUVIER.

III tábla, 10.

Főjegyei: a szájugban kicsinyke bajusz; a héj pénzei igen aprók; valamennyi úszója húsos, kerekszabású; a hátsörény csak 8—9 sugárral.

Sugárzata: HS 4/8—9; H. O. 1/15—17; HA. 2/8—9; AS. 4/6—7.

OP. 100-nál is több; FA $3\frac{1}{4}$ —4-ig, a kormányúszóval együtt.

A test zömökebb, nem nagyon lapított; a kis száj kissé torokfelé nyíló, a fark aránylag szélesedő. A hátsörényúszó közelebb áll a fark végéhez, mint az orrhoz, vége előtte áll az alsősörényúszó kezdetének; első sugara igen rövid, mintegy a másodiknak tövét erősíti. A héj pénzei aprók, hosszúkások és igen vékonyak, majdnem hártyszerűek; a fejre nem terjedve, átmennek a kormányúszó tövére. Az egész test vastagon nyálkás.

Szín szerint a tartózkodáshoz képest igen változó; álló, mocsaras vizekben az egész hal zöldesen fekete, alig hogy a hasa kissé világosodó; elevenebb vizekben az oldalak sárgarezesen áttetszők; folyókban az oldalak színjátéka gyönyörű, a gyöngyházkagylóéra emlékeztető, legtüzesebb az arany és zöldes ragyogású; ez szolgált okul arra, hogy CUVIER és AGASSIZ ezt a változatot külön fajnak nézték s az előbbi *T. aurata*, az utóbbi *T. chrysis* var. *aurata* név alatt írta le.

Ívik: májustól néha augusztusig is.

Fogása: tóságokban a kárászszal együtt a varsahalászat tárgya; folyókban a hálók véletlen járuléka. A nyálkás czompó leginkább tavakban és mocsarakban terem; szereti a csendes, iszapos fenekű vizet, a hol, az iszapot túrva, rovarokkal és korhadó növényrészekkel él; a vizek fenekét csak ívás idején hagyogatja el; télen át az iszapban megfekszik s téli nyugovót tart.

Nálunk egy kilóig növekedik; azon felül ritkán.

Húsa kövér, igen porhanyós és sok kedvelőre talál.

Elterjedés. A havasi vizek kivételével rendszeren minden álló vízben együtt tart a kárászszal. Régi időben mint gyógyszer szerepelt; Tatán és más helyeken «haldoktor» s a halászok közhite szerint, a szigonynyal megsebesített halakat úgy gyógyítja, hogy hozzájuk törleszkedve, a sebeiket nyálkájával bekeni. HECKEL Csáktornyról, a Balatonból és «Erdélyből» említi, PETÉNYI a Duna, Vág, Tisza, Garam, Turóc, melléke álló vizeiből említi mint olyat, a mely a folyókba csak betéved; én a Balaton, Fertő tavából, a Velencei tóból, a Mosztonga, Szernye és Ecsedi láp, a Hódos és Szarvastó mocsárvizekből és a Berettyó, Borzsa, Körös, Latorcza, Olt, Rába, Sajó, Szamos és Zagyva mocsaras mellékéről, ragyogó változatát a Dunából (Apatin) ismerem.

A RÓZSÁS MÁRNA.

Barbus fluviatilis, AGASSIZ.

Főjegyei: négy hosszú bajusz; kettő elől a felső ajakon, kettő, s ennél hosszabb, a szájugon; a hátsörényúszó első tüskéje fogacsos bognártüske, az alsósörényúszó anélkül való; a száj torok felé nyíló; a felső ajak különösen húsos, az alsót meghaladja.

Sugárzat: HS $\frac{3}{8}$ —9; HO $\frac{1}{15}$; HA $\frac{2}{8}$; AS $\frac{3}{5}$.

OP $\frac{5}{5}$ —60; FA 4-nél kevéssel több, a kormányúszóval együtt. A test nyulánk, hengeresre hajló; magassága $5\frac{1}{2}$ -szer fordul meg a hosszúságában; a fej, különösen orra része nyujtott, túrásra alkalmas, majdnem kurta-ormányszerű; a szem kicsiny (HECKEL találóan jegyzi meg, hogy e hálnak a sertéssel való összehasonlítása igen jó); a hátsörényúszó a test hossza közepében kezdődik, terjedelménél magasabb, erős csontsugara fűrészkes; az alsósörényúszó szintén magas, csontsugara ellenben sima; a kormányúszó mélyen kivágott, alsó félszárnya a felsőnél terjedelmesebb. A héj nem terjed a fejre; pénzei aprók és helyen-közön kissé egyenetlenek, szélességüknél kissé hosszabbak, kiálló végük legtöbbször kissé csúcsosodók.

Szín szerint a háta olajzöld, az oldalak felé e szín enyészik, s a has felé egészen kivilágosodik, a torok és a has fehér; a hátsörényúszó kékes, úgy a kormányúszó is; a többi úszó vöröses. Néha a szín, kivált az oldalakban, barnássárgába játszik.

Ívik : néha már februárius végén ; rendes ideje május és június.

Fogása : Mint a víz fenekét szerető hal, leginkább mély járású hálóba kerül ; a fenékhorga gyakran ráakad ; a halászság a jó hal közé sorolja.

A rózsás márna kiválóan folyóbeli hal s tavakban csak betévedett vendég, szereti a sebesebb folyású, mély vizet, hol a fenékről szedegeti táplálékát, mely rovarokból, halivadékból és különösen bomlásnak indult szerves anyagokból áll, ezért oly pontokon, a hol a folyóba, patakba szennyvizek ömlenek, rendszeren található ; némelyek szerint télen át partlyukokban nyugovót tart. Sebes mozgású, ügyes hal, melynek horgászata nagy körültekintést követel, a mennyiben a csalit a fenékről szedi s a horgot csak ritkán falja be.

Nálunk a Dunában 4—5 kilóig növekedik ; PETÉNYI 7 kilón felül valókat is említ.

Húsa, kivált a folyó tisztább helyeiről való-é rózsaszínes és jóízű ; a piacon a keresettebb halak közé tartozik.

Elterjedés. HECKEL Szebenből, Brassóból a Zalából említi ; PETÉNYI a Dunából, a Vágból, a Tiszából, a Garam, Poprád, Mura, Besztercze és felső Sajó folyásából jegyezte fel ; én a Balatonból (Nemz. Múzeum), a Berettyó, Bódva, Borzsa, Dráva, Ipoly, Körös, Küküllő, Latorcza, Olt, Rába, alsó Sajó, Szamos és Zagyva folyókból s a Szernye folyós helyeiről ismerem.

A PETÉNYI MÁRNA.

Barbus Petényi, HECKEL.

III tábla 11.

Főjegyei : négy bajusz ; a hátsőrényúszóban nincsen fogacsos bognártüske ; a fej töve és ehhez képest a hát eleje szélesedő ; a test nyulánk : az alsórényúszó és a kormányúszó magas, illetőleg hosszú.

Sugárzata : HS 3/8 : HO 1/16, AS 3/5 stb. OP 50—52, FA majdnem 4, a kormányúszó nélkül.

A rózsás márnától a tompább orr, kevésbé húsos ajkak, szélesedő fej és a fogacsos bognártüske híjával különbözik, azonkívül állandóan kisebb hal, mely 20 cmnél nem igen nő hosszabbra. A test a hát-

sörényúszó kezdeténél a legmagasabb s ez a magasság $5\frac{1}{3}$ — $5\frac{1}{2}$ -szer fordul meg a test hosszában; a száj, mint a rózsás márnánál, kissé torok felé nyíló; az ajkak kevésbé húsosak, a bajuszok közül a szájugon álló eléri a szem hátulsó szélét, a felső ajaké az orrnyílást. A hátsörényúszó a test fele hosszában kezdődik, s ez a kezdete a hasúszószárnyak; *elé* esik; terjedelménél csak kevéssel hosszabb; az alsósörényúszó sokkal magasabb mint a milyen széles s leghosszabb sugarai túljárnak a hátúszósörény magasságán.

Szín szerint a hátfél sötét olajbarna, az oldalak barnássárgások, ezüstös fénybe játszó, a has felé sárgások, kissé fémfényűek; a hát és az oldalaknak felső fele barnán, néha foltosan összefolyva pontozva-pettyeggett, mely rajz a has felé csökken; a torok és a has eleje fehéres. A szemcsillag belső szélén keskeny aranyos karikával, egyébként aranyos és különösen felső felén sűrű feketés és barnás pontokkal sötétítve.

Ívik : május, június hónapokban.

Fogása : horog és különösen a farszakos hajtóhalászat.

A Petényi-márna a magyar halak ismeretére nézve sok tekintetben érdekes. PETÉNYI, a faj felfedezője, jegyzeteiben körülbelül ezeket mondja: «Ezt az eddig ismeretlen márnafajt először 1837-ben a Poprádban fedeztem fel s el is küldöttem HECKEL barátomnak a többi Poprádhalakkal, ki azonban annak összehasonlítására akkor rá nem ért. Másodszor ráakadtam 1844-ben erdélyi utamon a Csernában. Harmadszor, 1847-ben ismét a Poprádból hoztam; 1849 február 10-kén fogtam legtöbbet a Turopolyai malomárokban. HECKEL szerint a Marosban, a Szamosban — Kolozsvár táján —, Szeben és Brassó vidékén is előfordul.» HECKEL, PETÉNYI-féle példányokra alapította a fajt, mely, PETÉNYI szerint, 1847-ben kéziratban már megvolt. 1853-ban BIELZ E. A. értekezett az erdélyi vizek halairól a nagyszebeni társulatban s e halat «Pseudobarbus Leonhardi» név alatt írta le s — rosszul — le is rajzolta; HECKEL azután főművében — 1858-ban — visszaállította a fajt 1847-ből eredő kézírata értelmében s érvényre is juttatta, mert a hal nem pseudo, hanem igazi márna.

A Petényi-márna szereti a sebes vizet s alapjában pataki hal; leginkább a pisztránggal egy vizet tart; különösen szereti a kisebb zuhogókat, a midőn a víz a köveken s egyéb akadályokon átbukik;

igen kedveli a malmokat, hol mindig a kerekek csapó vizében tartózkodik; igen fürge, ügyes úszó, mely mohósággal kap a horog után.

A legnagyobb példányok, tapasztalásom szerint nem érik el a 20 cm-t.

Húsa igen jó, különösen az erdélyi részekben kedvelt eledel. Semmi kétség, hogy a Petényi-márna a régi erdélyi eredetű szakácskönyvek semlyenk hala s alkalmasint ez csábította reá a magyar halak nem egy kutatóját arra, hogy a névrokonságon indulva, a «Salmling»-et keresse, mely azonban nem márna, hanem lazacz-féle hal, mely magyar vízben szabadon nem terem.

Elterjedése. HECKEL a Maros, Szamos, Olt, Cserna, Szeben és a Karasból említi; PETÉNYI a Poprádból, a Szlatinából és Turopolyáról a Tiszovnikból; én a Szinvából, a Küküllőből, Füléről s a Bihar vizeiből, kivált Feketető és Csucsá környékéről ismerem.

A FENÉKJÁRÓ KÜLLŐ.

Gobio fluviatilis, CUVIER.

Főjegyei: a szájugon egy-egy bajusz; az alak hengeres, kerékszög forma; a fej vaskos, ívesen domború; a szemek oldalt pillantók; a pénzek nagyok; a test felső fele és a kormányúszó barnán pettyegve, rendszeren az oldalon végig egy szalagos sötét foltosor.

Sugárzata: HS 3/7—8, HO 1/14—15; HA 2/6—8, AS 3/6.

OP 40—45; FA 4-nél valamivel több, a kormányúszó nélkül. A test a hátsőrényűszó előtt a legmagasabb s körülbelől $4\frac{1}{2}$ -szer fordul meg a hosszúságban; a szem a homlokhoz közel, tehát magasan áll; de oldalt pillantó; a száj inkább kissé torok felé nyíló, résünt hasított, ajaka nem nagyon húsos; a bajusz a szem alá ér. A hátsőrényűszó a hasúszószárny töve előtt kezdődik, szélességénél magasabb, hátrafelé meredek-résüntös vágású; az alsórényűszó a hátéhoz képest hátratulva, nem oly meredek vágású; a héj teljes, a fejre nem terjed, pénzei aránylag nagyok, szabad szélük kerek metszetű.

Szín szerint a hát feketésszürke, sötéten foltos-pettyes; az oldalon a foltok — rendszerint hét — szalagszerűen sorakoznak; ilyen foltok vannak a fark hátfelén is; a hátsőrényűszón és a kormányúszón vöröses vagy sárgás alapon feketésbarna foltosság mutatkozik;

a szemcsillag aranyos; némelykor az oldalvonal, kivált a farkrészt felé rezessárga szalagot ragyogtat.

Ívik : májusban és júniusban.

Fogása : rendszeren a farszákos halászat járuléka; értékét a szegedi halászságnál dívó neve mondja meg: e név «nemhal».

A fenékjáró küllő, mint már neve is mondja, szereti a víz fenekét, ezért a székelység «sármászó szaká»-nak is nevezi s e név igen jellemző, mert az életmódot festve, festi az alakot is; a fenékjáró küllő ugyanis az iszapon fekve, úgy néz ki mint valami léczszög s a hasonlatosság onnan ered, hogy hónaljúsószárnycsücsökkel elállanak, így hasonlítanak a léczszög két oldalt lecsapott fejéhez, akár a szigony «szakához», új divat szerint «visszhorgához». A víz fenekéről szedi táplálékát, mely apró rovarokból, rákfélékből, halivadékból, de rothadó hullákból is áll. Ez az utóbbi tulajdonsága szerzett neki helyet a kereszténység történetében is, a mennyiben MARSILIUS, a Duna első tudományos leírója azt regéli, hogy Bécs ostroma idejében a fenékjáró küllők a törökhúst annyira megkedvelték, hogy nagy kedvvel mindenek előtt ezt fogyasztották; különben e hal szereti a tiszta vizű, kavicsos fenekű patakokat; de azért mindenféle vízhez hozzá szokik, még a meleg forrásokéhoz is.

Legnagyobbja 10—14 cm. Húsa silány, szálkás.

Elterjedése. HECKEL a Fertőből, a budapesti Ördögárokából, a Tapolczából (Zala?), Mehádiáról és Nagy-Szebenből hozza fel; PETÉNYI felső Nógrád, Hont, Zólyom, Szepes megyék vizeiből, a Tarczából, a Rákospatakából, Csáktornyáról és Kolozsvárról; a csáktornyaiakról megjegyzi, hogy minden rajz nélkül valók; én találtam: a Balatonban, a Dunában, Tiszában, Szamosban, a Vargyasban s a székelyföld sok hegyi vizében.

A FELPILLANTÓ KÜLLŐ.

Gobio uranoscopus, AGASSIZ.

III tábla, 12.

Főjegyei: a szájugokon egy-egy hosszabb bajusz; a szemek, a homlokrészre feltolva, fölfele is pillanthatnak; a hátsőrényűző és a kormányűző rajz nélkül valók; kicsinyke, nyúlánk alak.

Sugárzata: HS 2/7, AS 2/5 stb. — OP 40—42, FA $4\frac{1}{3}$ — $4\frac{1}{4}$, a kormányúszóval együtt.

A test nyúlánk alacsony, hengeres; a fej az előbbi fajéhoz képest nyújtottabb; a szemek nagyon közelednek egymáshoz s határozottan fölfelé is pillantók; a homlokközcsak körülbelől szemátmérőnyi, a bajusz sugár s oly hosszú, hogy hátrahajtva a szilványrést éri. A hátsőrényszó kissé a test első felére esik s a hasúszószárnyakkal egy vonalban kezdődik.

Szín szerint legtöbbször tarka, kivéven az úszósőrényeket és szárnyakat; az oldalvonalnak megfelelően egy ezüstös szalag vonúl; fölötte és alatta, úgy a háton is sok barnás folt és pont; néha a hátsőrényszó felemagasságában egy pontsor látható.

Ívik: májusban és júniusban.

Fogása: egészen véletlen. A mióta a szobákban a haltartók divatoznak, a halkereskedők más apróság között sokszor tartják e kis halat is.

A felpillantó küllő igen kedves, eleven halacska, mely kevésbbé fenékre lapuló, mint fajrokona, a fenékjáró küllő, de fogságban is a fenék táján, a kavicsokhoz alkalmazkodva úszkál; apró vízi állatokkal él.

Elterjedése. Sem HECKEL, sem PETÉNYI nem említi magyar vizekből; én a Dunából, a Rákospatakából és az Ördögárokából ismerem, honnan eredetileg KRIESCH ismertette.

A SZIVÁRVÁNYOS ÖKLE.

Rhodeus amarus, AGASSIZ.

IV tábla, 13.

Főjegyei: kis hal; lapított test; az oldalvonalnak csak a kezdete van meg s a szilványfedelétől számítva legfeljebb 5—6 pénzre terjed.

Sugárzata: HS 3/9—10; HO 1/10; HA 2/6; AS 3/9.

OP 34—38; FA $4\frac{1}{2}$ —5, kormányúszó nélkül.

Ez a kis hal beválik átmeneti alaknak, egyfelől a ponty és kárász, másfelől a tulajdonképeni keszegek között. A test magassága körülbelül csak háromszor fordul meg a hosszúságban; a fej arányos, olyan hosszú a milyen magas; a szem aránylag nagy; szája kicsiny,

csak kis mértékben homlok felé nyiló, zuga csak az orrnyílás tájával talál; orrarársze elkerekített, a homlokvonal kissé homorú, míg a hát, a sörényúszóig értve, ívesen domborodik; a fark aránylag karcsú. A hátsörényúszó a hossza közepében kezdődik; az alsósörényúszó kezdete az előbbinek majdnem közepével vág egybe. Az úszószárnyak aránylag kicsinyek s egyenlő nagyságúak; a farkúszó kivágott, mindkét szárnyfele egyforma. A héj teljes, a fejre nem terjed, pénzei aránylag nagyok, hosszaságuknál szélesebbek, épszélűek s csak kevésse egymásra borulók.

Szín szerint a szivárványos ökle a legszebb halak közé tartozik s különösen a hím az, a mely ívás idején valóban mintha a szivárvány színeit ragyogtatná magán.

A hím ilyenkor a következő színezetet viseli; háta, oldalainak felső része és szilványfedeléi pompásan violaszínűek, a farkrészen hosszában s közepén futva egy smaragdzöld csík, a hastája ezüstös, rózsaszín lehelettel, a mellrész karmin lehelletű; a szilványfedelék széléhez egy ezüstös pászta alkalmazkodik; a hátsörényúszó barna, több sorba rendezkedő, feketés foltokkal, az alsósörényúszó finoman kárminpiros, a többi úszó átlátszó. Ezek a színek — a kármin kivételével — mind fémgryogásúak, a hal minden fordulatánál másképen játszó; a szemcsillag felül piros.

Ebben az időben az ikráshal sokkal egyszerűbb; háta zöldesbarna, oldalai, hasa és melle ezüstös, a farkcsík aczélkék, feketésbe is átmenő, az úszók színtelenek, csak a hátsörényúszó feketésen szegett; a szemcsillag halványsárga, felül narancsszínű folttal.

Az ívás idején kívül a hal hátfelől zöldesbarna, különben ezüstös.

Ívik : április, május hónapokban.

Fogása : csak haltartók díszéül sűrű szákokkal merítik.

A szivárványos ökle szereti a folyó, kavicsos fenekű vizet; de ott van a lézengő vizekben, sőt azokban az állókban is, a melyek évszak szerint nagyobb mértékben felújulnak; nem érzékeny a vízre s a haltartókra nézve a legháládatosabbak közé tartozik. Állandó kicsinysege és keserű íze különben oly tulajdonságok, a melyek minden üldözéstől megmentik.

Egyike legkisebb halainknak, mely hat legfeljebb hét cm. nagyságot ér el.

Elterjedése. HECKEL Kolozsvár, N.-Szeben és Brassó környékéről kapta; PETÉNYI a Rákospatakban, a tiszaföldvári halastóban s a Duna holt ágaiban kapta. Én a Balatonból, a Duna, Rába, Szamos tolyókból s a Hódos és Szarvastó mezőzáhi vizéből ismerem.

A DÉVÉR KESZEG.

Abramis Brama, LINNÉ.

Főjegyei: a test magassága a hosszúság egy harmadrészéig terjedő; a száj kissé torokfelé nyíló, zuga az orrnyílás tájáig ér; az alsősörényűszó terjedelmes s a hátsörényűszó vége előtt kezdődik.

Sugárzata: H. S. $\frac{3}{9}$, HO. $\frac{1}{15}$, HA $\frac{2}{8}$, AS. $\frac{3}{23}$ —26.

OP. 50—55. F. A. $\frac{5^2}{3}$ —6, a kormányúszóval együtt.

Keszeg néven a magyar halászság mindég a széles, lapos, ezüstös pénzű halat érti s a sorban a dévér keszeg mindig első helyen vezérekedik; méltán, mert valóban a keszeg jellem legtörzsökösebb alakja.

A test lapos, magas; vastagsága $\frac{3}{2}$ -szer mérhető le magasságán; a száj, alulról tekintve, patkóalakban hasított s a tompa orrész kissé túljár rajta; a homlokvonal kissé íves s a nyakszirtig ér, hol a hátvonal mintegy új kikezdéssel lapos ívben emelkedik a hátsörényűszó kezdetéig, honnan menedékesen ereszkedik a fark felé. A hátsörényűszó a test felehosszán túl — a fark felé érve — kezdődik s hátrafelé meredeken lemetszett, utolsó sugara az első csontsugárnak csak $\frac{1}{4}$ -dét teszi ki; az alsősörényűszó terjedelmes, kissé ívesen kivágott; a test hosszának közepe előtt — a fej felé érve — beiktatott hasúszószárnyak lefektetve csak megközelítik a hügygyót, a hónaljűszószárnyak lefektetve ugyanígy közelítenek az előbbieik tövéhez; a kormányűszó alsó félszárnya a felsőnél hosszabb.

A hék lág, de jól megfészkelte pénzekből való; a pénzék szabad széle körös vágású; a hát gerincze meztelen választékot alkot s ott a pénzék kétoldalt kisebbek, mint a minők az oldalbeliek.

Szín szerint a dévér keszeg hátfele feketés, oldalai sárgásfehérek, ezüstösbe húzó, a pénzék sok apró fekete ponttal; torka vöröses, hasa fehér; valamennyi úszó kékesfekete — palaszínű — szemcsilága aransárga, feketén pontozott.

Ívik: május, június hónapokban, néha júliusba is áthúzva; megjegyzendő, hogy ívás idején az ikrások bőrének vérerei nagyon megduzzadnak, a színt vörösre változtatják, helyenkint az egész felület vérző kinézésű. Az ívás nagy pocskolással jár.

Fogása: mint keresett piaczi hal leginkább az öreghaló és a gyalom prédája; de a fenékhorogra is kerül.

A dévérkeszeg lassúbb folyású vizekben, tavakban és mocsarakban is él, szereti az agyagos és iszapos, hináros feneket; rendszeren seregesen jár s nyáron át különösen a hináros feneket túrja, hogy táplálékát, mely növényekből és apróbb vízi állatokból áll, beszeresse; túrásával nagy helyen vizet zavar s evvel magára hozza a halászt; különben ravasz, óvatos hal, mely oldalra lapúlva könnyen menekül a háló köves ina alól s ezért fogása leginkább zavaros vízben és éjnek idején fizet s annál is inkább, mert e hal járása seregese.

Nálunk eléri a 4—5 kilogramm súlyt s az ilyen nagyságú dévérkeszeg gyönyörűen úszik, különösen lassú kanyarodásai szépek.

Húsa fehér s bár szálkás, mégis jóízű; ingyencznek nem való; de középsorsú embereknek keresett eledele.

Elterjedés. HECKEL a Dunából, a Tiszából a Balaton és Fertő tavakból említi; PETÉNYI még a Velencei tavat is feljegyzi; én a Berettyó, Bódva, Dráva, Kraszna, Latorcza, Maros, Olt, Rába, Sajó, Szamos, Zagyva folyókból, a Szernye folyós helyeiről jegyeztem fel.

*A SILÁNY KESZEG.

Abramis Vetula, HECKEL.

Főjegyei: testalakja nyújtott; feje aránylag nagy; az úszószárnyak és a kormányúszó meg vannak nyúlva s hegyesedők.

Sugárzata: mint az előbbié; OP. 55—60. F. A. 5, a kormányúszóval.

HECKEL szerint ez a faj a dévérkeszegtől csak a kisebb testmagasság — a hosszúságnak $\frac{1}{4}$ -de — a hosszabb és magasabb fej, a nagyobb szem és a fejlettebb úszószervezet által különbözik, minden egyebekben ellenben a mondott fajjal talál. E fajt HECKEL csupán a Fertőből kapta, hol szerinte csak ritkán fordul elő s a halászok nem különböztetik meg; hozzá csak 20—25 cm. nagyságot érne el.

E könyv, irányánál fogva, nincsen hivatva arra, hogy a kétes fajokat érdemlegesen bírálja és esetleg megdöntse s így beérem annak kijelentésével, hogy részemről — az én érzékem szerint — a magyar vizekből csak négy keszegfajt bírok igazi fajnak venni s ezek a dévér-, az Éva-, lapos és a bagolykeszeg; a többiek azokon a határokon belől mozognak, a melyeket egy adott faj egyes példányainál nemcsak el kell fogadnunk, hanem az élő természet jelenségei alapján el is kell ismernünk. Ha a silány keszeg itt helyet foglal, úgy inkább az irodalomtörténeti szempont birt reá, hogy a sorozatba beiktassam. Megjegyzem, hogy SIEBOLD is csak elkorcsosodott dévérkeszeget lát benne.

Kivételbe tartozik a LEUCKART-keszeg, melyet SIEBOLD egy külön nem — Abramidopsis — felállítására használt.

AZ ÉVA KESZEG.

Abramis vimba, LINNÉ.

IV tábla, 14.

Főjegyei: a húsos orr a száj fölött messze kiálló, a száj ennélfogva teljesen torokfelé nyiló, kicsiny, lapos-íves vágású; élő állapotban az orrész kissé piszéken áll és szilvakékes — innen Duna mentén igen találóan «szilvaorrú keszeg» — az alsősörényűszó a hátsörényűszó mögött kezdődik, az utóbbi mögött fekvő s a farkon végig vonuló pénzek ormót alkotnak.

Sugárzata: H. S. $3/8$; HO $1/15$; HA. $2/9-10$. AS. $2-3/17-22$.

OP. $55-60$; F. A. $4\frac{1}{2}$, néha 5-nél valamivel több, a kormányval együtt.

Határozott jegyű faj, melyet kiálló, kúpos orra, a torok felé, paduczszerűen nyiló szája már magában is eléggé jellemez.

A test vetélőszerű alakú, egészen nyújtott, de keszeg-lapos, legnagyobb magassága a hátsörényűszó kezdetére esik és körülbelül négyszer fordul meg a test hosszúságában. A hátsörényűszó majdnem épen a test felehosszában kezdődik, kissé hátrább mint a hasűszószárny, s kétszer olyan magas a milyen széles, hátrafelé meglehetősen lecsapott vágású; a lehajtott hasűszószárny eléri a hugygyót; a hónaljűszószárny azonban nem éri el az előbbi szárny tövét. A héj pénzei

a hát felé csak kevéssé kisebbednek, a hát előfelén osztást hagynak.

Szín szerint a hátfél barnás-kékes, az oldalakra enyészve, az oldalak ezüsthéjűek; a hátsörényűszó és kormányűszó kékes, az utóbbi néha vöröses; a hasűszószárny és alsósörényűszó sárgásfehér, a hónaljűszószárny vöröses; néha az egész alsó úszószervezet vöröses.

Ívik: júniusban.

Fogása: a hálós halászat járuléka.

Az Éva-keszeg tengerjáró hal, mely északon messze terjed el; nálunk csak folyókból ismeretes, hol az elevenebb víz fenekén szeret tartózkodni; nagyon óvatos, nehezen fogható hal, mely leginkább zavaros vízben az ághegyháló prédája.

Nálunk 20—25 cm. nagyságúakat láttam.

Húsa szálkás; szegény ember eledele.

Elterjedés. HECKEL csak a Dunából említi; ugyan innen Ercsi tájáról PETÉNYI; én különösen Komáromban és Budapesten akadtam rá; de a Bódvából is ismerem.

A SZEMES KESZEG.

Abranis melanops, HECKEL.

Főjegyei: a húsos orr vastosabb, kevésbé kiálló, mint az Éva-keszegé; a száj kevésbé torokfelé nyíló. patkóhasítású; a hátsörényűszó mögött ormó; a színezet felülről a pofáig és az oldalvonal tájáig sötétes.

Sugárzata: mint az előbbié.

HECKEL megjegyzi, hogy ez a faj az előbbivel könnyen összetéveszthető; de a tompább orr és vastagabb fej megkülönbözteti tőle.

Szín szerint a fej egészen a szemek aljáig fekete színpontoktól sötétes, azonképen az oldalak hátfelőli része is; a hátsörényűszó, kormányűszó és hónaljűszószárnyak feketés szegélyűek; az alsósörényűszó és hasűszószárny fehéres. Azoknak a példányoknak, a melyeket én a Bódvában találtam, szeptemberben valamennyi úszója vöröses, részben — az alsó — vörös volt.

Ezt a halat 1883. szeptember 22-én Szendrő mellett a Bódvából

kaptam, később Dr. HORVÁTH GÉZA barátom ugyanonnan még egyet szerzett s a nép «jászpáducz» név alatt határozottan megkülönbözteti; a «paducz» a torokfelé nyíló szájra vonatkozik. A halat HECKEL leírása és rajza szerint könnyen meghatároztam, illetőleg az Éva-keszegtől megkülönböztettem; de csak fajtáját látom benne, mert ez a tompább orrú alak «ritka»; ezt a nézetet az is támogatja, a mit BENECKE az Éva-keszegről mond, hogy t. i. ívás idején a tejes és ikrás hal a háttól le az oldalvonalig sötétfekete. Ez a szín Szendrőn szeptemberben már tünőfélben volt.

SIEBOLD felvette; de egészben oda hajlik, hogy az Éva-keszeggel egy faj.

A LAPOS KESZEG.

Abramis Ballerus, LINNÉ.

Főjegyei: az alsósörényűszó igen terjedelmes, kezdete a hátsörényűszóéval majdnem talál; a fej kicsiny, a száj homloknak nyíló; a kormányűszó alsó szárnyfele sokkal fejlettebb.

Sugárzat: H. S. $\frac{3}{8}$; HO. $\frac{1}{15}$; HA $\frac{2}{8}$; AS. 40—41.

OP. 60—64. F. A. 5, a kormányűszó nélkül.

E fajt már 40—41 sugaras alsósörényűszója, még pedig első pillantásra is megkülönbözteti az eddig leírt fajoktól; szájállása pedig megkülönbözteti a következő fajtól.

A test silány, lapos, széles; legnagyobb magassága a hátsörényűszó kezdete táján négyszer fordul meg a hosszúságban; a fej kicsiny, orrarésze elől a szájállás miatt hirtelen torokfelé lecsapott; a szem nagyocska. A hátsörényűszó a test hosszaközepén s csak igen kevés az alsósörényűszó előtt indul, legalább kétszer oly magas, a milyen széles; az alsósörényűszó szélessége megfelel a test hossza $\frac{2}{5}$ -dének; a kormányűszó alsó, megnyúlt félszárnyának leghosszabb sugara sokkal hosszabb a hátsörényűszó leghosszabb sugaránál. A héj teljes, nem megyen át a fejre, a háton nem ormós, de a hát előfelén választékot hagy; pénzei finomak, nem nagyok, átmérőjük nem egészen éri el a szem fél átmérőjét.

Szín szerint a hátrész sötétkékes vagy zöldes, az oldalak sárgásak, ezüstösbe átmenők; a hónalj- és hasúszószárny sárgás.

Ivik: májusban.

Fogása: a hálós halászat rendes járuléka.

A lapos keszeg nálunk közönséges; életmód szerint talál fajrokonáival.

Nálunk 30 cm. mellett egy kilogramm súlyt ér el.

Húsa szálkás, silány; szegény ember tápláléka s a halhasítás és szárítás egyik főhala.

Elterjedés. HECKEL a Tiszából, az Ördögárokából, Fertőből és Balatonból említi, nyilván PETÉNYI nyomán, kinek jegyzetei találnak, csakhogy PETÉNYI helyesen hozzáteszi azt is, hogy a Duna holt ágai-ban; ugyancsak ő a Szamosból is felhossa; én ugyaninnen s a Dráva, Ipoly, Körös, Latorcza, Rába, Sajó, és Zagyva folyókból jegyeztem fel. A Duna menti németajkú halászoknál «Spitzpleinzen».

A BAGOLYKESZEG.

Abramis Sapa, PALLAS.

IV tábla, 13.

Főjegyei: az alsősörényűző igen terjedelmes, a hátsörényűző vége előtt indul; a fej kicsiny, az orr tompa, a szájra boruló, a száj csak kevésbé homloknak nyiló; a szem nagy — bagolyszem — a héj durvább, nagyobb pénzekből alakuló.

Sugárzata: H. S. $\frac{3}{8}$; HO. $\frac{1}{15}$; HA, $\frac{2}{8}$; AS. 39—43.

OP. 48—50; F. A. 6, s azon valamivel felül is, a kormányűzőt beleértve.

Ez a faj a lapos keszeg páros faja s a mi halászságunk «karika keszeg» néven különbözteti meg, mindig rámutatva a héjját alkotó nagyobb pénzekre, a tompa s a száj fölé kissé ráboruló orra és a bagolyszemre. Egyébként a gyakorlott szem is csak összehasonlítás útján különbözteti meg. A szem átmérője nagy, a fej hosszának egy harmadrészét teszi, az oldalak legnagyobb pénzeinek átmérője nem éri el a szemét, de ennek felénél sokkal több, szóval a héj nagyobb pénzű.

Szín szerint, az egész hal — a hát felső részét kivéve — ezüstös; az alsősörény- és kormányűző feketésen szegettek, a többi úszó fehéres.

Ívik: mint az előbbi.

Fogása: mint az előbbie.

A bagolykeszeg életmód szerint nem különbözik alaktársától, a

lapos keszegtől s inkább irodalomtörténeti szempontból érdekes. Eredetileg PALLAS írta le «sapa» név alatt orosz vizekből, később — 1836 — HECKEL írta le «Abramis Schreibersii» néven a Dunából és Morvából származó példányok után; de a midőn NORDMANN utján ugyane fajt a Dnieszterből kapta, meggyőződött, hogy a dunai hal evvel azonos s így PALLAS leírása és neve «sapa» az érvényes.

Nagysága, mint az előbbié.

Elterjedés. PETÉNYI nem különböztette meg, HECKEL sem említi magyar vizekből; én a következő vizekből ismerem: Duna, Dráva, Körös, Rába, Tisza és Zagyva folyókból s úgy tudom, hogy a balatoni halhasítók is megkülönböztetik.

A LEUCKART-KESZEG.

Abramis Leuckartii, HECKEL.

Főjegyei: az alsősörényűző valamennyi keszegé között a legkeskenyebb — 15—17 sugarú; a fej hosszúka, a száj csúcsbanyiló; a kormányűző szárnyfelei egyformák.

Sugárzata: HS 3/10; AS 3/15—17. stb. OP 46; FA $5\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ az egészben.

HECKEL szerint egész alakja hasonlít a dévérkeszegéhez, szájállása a lapos keszegéhez, a kormányűző pedig odacsatolja a következő — Blicca — nemhez.

Színe háta felől zöldes; egyébként az egész hal ezüstös; az úszók közül a hátsörény- és a kormányűző sötéten szegett.

Elterjedés. HECKEL mint ritkaságot a Brassó körül folyó patakokból s Bécsen alól a Dunából hozza fel; PETÉNYI nem említi; én nem akadtam reá.

Ezt a halat SIEBOLD egy külön nem, az Abramidopsis felállítására használta föl s a súlyt tulajdonképen arra fektette, hogy a torokfogak száma ingadozó, u. m. jobbra 5, balra 5 vagy 6. Ez az én érzésem szerint nem elég erős alap, mert a torokfogak száma sokszorosan ingadozó, nem ingadozik ellenben a koronák minéműsége és bizonyos, hogy az Abramidopsis fogkoronája szakasztott a keszegeké, a mint ez SIEBOLD leírása szerint is kétségtelen.

AZ EZÜSTÖS BALIN.

Blicca argyroleuca, HECKEL.

Főjegyei: testalkata keszegszerű; a kormányúszó majdnem egyforma szárnyú, — az alsó fél valamivel hosszabb, hossza egyenlő a hátszósörény magasságával.

Sugárzat: HS $\frac{3}{8}$; HO $\frac{1}{14}$; HA $\frac{2}{8}$; AS $\frac{3}{19}$ —21.

OP 45—48. FA $\frac{5}{2}$ —6, a kormányúszót beleértve.

A balin külseje annyira csalékonyan keszegszerű, hogy biztos meghatározása nagy gyakorlottságot követel, teljes biztossággal csak a nemi jegy alapján sikerül, hogy t. i. torokfoga kétsoros, szemben a keszegekével, mely csak egysoros. A halászság is következetesen «keszegnek» mondja, csupán a Dráva fokán különbözteti meg «báлинд» név alatt; innen az itt alkalmazott nemi név, hozzátevé azt is, hogy a «balin» névvel sok helyen a ragadozó őnt illetik.

Alak szerint nagyon közelít a dévér keszeghez; a test legnagyobb magassága csak háromszor fordul meg az egész hosszúságban, a fej hossza $\frac{5}{2}$ egészen 6-szor. A szem nagy. A homlokvonal oldalról tekintve az íves orrtól majdnem egyenes vonalban emelkedik a nyakszirtig, innen domborúbb ívben a hátsörényúszóig, a fej és hát közt tehát e vonal kissé nyerges. A hátsörényúszó kissé a test hosszának második felében indul s nem egészen kétszer oly magas, a milyen széles; végével egy vonalban indul az alsósörényúszó; a hasúszószárnyak a test hosszának első felébe esnek.

A héj, beleértve a hát választékát is, keszegszerű.

Szín szerint a hát barnás, kékesbe játszó, az oldalak aczélosak, a hasfelé ezüstösek; a két sörény és a kormányúszó szürkés-kék; az úszószárnyak tövükön vörösesek; a szemcsillag ezüstös, felső felén egy zöld folt.

Ívik: májusban.

Fogása: mint a keszegeké; a halhasítók tanyáján mindig található.

Az ezüstös balin a Balaton «keszege» s a Fertő «jeges keszege» folyókban és tavakban közönséges; szereti a csendes, homokos vagy agyagos fenekű vizet.

A keszegnél butább, kevésbé óvatos hal.

Nálunk 25—30 cm. mellett ritkán egy kilogramm.

Húsa szálkás, silány, a szegénység tápláléka. •

Elterjedés: HECKEL, ki a nemet és a fajt alapította, a Balatonból, Fertőből és a Dunából hozza fel s nyilván magyar vizekből ismerte meg; PETÉNYI még a Drávából és a Murából említi; én a Duna holt ágaiból, a Tisza, Rába, Zagyva, Körös folyókból ismerem.

A SUGÁR KARDOS.

Pelecus cultratus, LINNÉ.

IV tábla, 16.

Főjegyei: alakja sugár, igen lapos; hátvonala egyenes-vízszintes; hasa ellenben erősen íves és egészen éles; oldalon kanyargó, kanyargásaival a has szélét közelíti meg; a hónaljúsószárnyak igen hosszúk és hegyesek, a hátsőrényűző messze hátratulva; a száj nagyon homlokfelé nyíló.

Sugárzata: HS 2/7—8; HO 1/15; HA 2/7; AS 2/26—29.

OP 100—110; FA 5, a kormányűző nélkül.

A sugár kardos a pontyfélék egész családjának legfeltünőbb alakja s e család egyetlen más alakjával sem téveszthető össze; a rendszerben sokszorosán cseréltették vele a helyet, kivált a LINNÉ előtti írók, míg végre LINNÉ a pontyfélék közé sorozta, a hol ma is helyet foglal, még pedig a torokfogak alapján.

A sugár test legnagyobb magassága a hónalj- és hasúsószárnyak közé esik s körülbelől $4\frac{1}{2}$ -szer fordul meg a hosszúságban; a test vastagsága — a fedelék táján $2\frac{1}{2}$ —3-szor fordul meg a magasságban; a szem nagy s a száj csúcsától alig egy szemátmérőnyire áll; a száj annyira felülről hasított, hogy alsó állkapcsa nem a felső alatt, hanem előtte áll; a fej teteje az orrtól számítva, csak a szemek tájáig meztelen, innen már héjjas, a fej ennél fogva igen rövidnek látszik. A hátsőrényűző annyira hátra van tolvá, hogy a test hosszának utolsó harmadrészére és tulajdonképen a fark tövére esik, hozzá aránylag kicsiny; az alsórényűző az előbbivel egy vonalban indul, terjedelmes, annyira, hogy a kormányűzőt megközelíti; a hasúsószárnyak a test hosszának második felére esnek, visszahajtvá a hüvelyig érnek; a hónaljúsószárnyak hegyesen szárnyserű metszésűek, könnyedén sarlósak s oly hosszúk, hogy a testnek egy negyedét

teszik; a kormányúszó nem egyenlőszárnyú, az alsó fél fejlettebb, a kivágás mélyen fecskefarkszerű.

A héj teljes, pénzei igen vékonyak és könnyen leválók; a hasfél utolsó pénzei a két oldalról oly szorosán dülnek egymásra, hogy a hason végig élt alkotnak; az oldalak legnagyobb pénzei nem tesznek ki egy fél szemátmérőt.

Színezet szerint a nyakszirt tája aczélkék vagy kékeszöld, néha gyöngyszerűen játszó, a hát többi része barnás; a pofák ismét gyöngyházszerűek, az oldalak csillogóan ezüstösek; a hátsőrényúszó és a kormányúszó szürkés, a többi úszó vöröses; a hónaljúszószárny néha csontfehérségű; a szemcsillag ezüstös.

Ívik: májusban.

Fogása: a folyókban a hálóhalászat ritkább járuléka; a Balatonnál a «látott hal», a tihanyiak egészen sajátágos őszi halászata.

A sugár kardos folyóinkban nem annyira ritka, mint sokan tartják, hanem társaságban élő hal, tehát csak akkor kerül fogásra, ha a halász véletlenül eltalálja. Én Apatin és Zimony táján többször ráakadtam s ekkor annyira ráment a horogra, hogy beleúntam. A Sióban jól meg lehet figyelni, különösen ifjabb nemzedékét, mely 100—200 főnyi sereget alkotva, víz ellenében s mindjárt a színe alatt áll s lesi azt, a mi a víz felszínén úszik, vagy reászáll, leginkább az apró rovarokat; 10—15 percz múlva a sereg folyómentén eltűnik, ismét a felszínre kerül s lassan felnyomúl. A rovarcsalival felszerelt horogra, de csak a finomra és ha ügyesen van dobva, mohón veti magát, a kisebbeket 20—30 cm., a nagyokat a Duna örvénylő helyeiből 15 méter mélységből vetettem ki. Mint tengerjárom, úgy látszik, télire elvonúl folyóinkból. A Balatonban kétségkívül mindig ott van, a fogas süllőnek prédája s különösen őszkor, mikor a víz lehül, igen érdekes jelenség. Ilyenkor megszámlálhatatlan sokaságban seregbe verődik s oszlopszerűen kavargva vonúl ide-oda; magasabb helyről ilyen sereg már messziről vehető észre s erre van alapítva a tihanyiak érdekes halászati módja. A halászok ezt az összetömörülést a víz áthűlésének tulajdonítják, «a hal így egymáson melegszik».

Fogtam 35 cm. hosszúkat, melyek félkilogrammnál többet nyomtak.

Húsa szálkás és száraz, de balatoniasan sütvé, igen jó eledel; a «látott hal» idejében — ha a szerencse kedvez — a Balaton partvidékén igazi néptáplálék.

Elterjedés: HECKEL a Balatonból, a Dunából, Szamos- és Marosból hozza fel; PETÉNYI még a Tiszából említi s érdekes az, a mit a Dunamenti magyar halászok bemondása után szóról szóra feljegyzett: «hogy háromféle húsa van, t. i. rák, csibe- és halhúsa, és pedig a fülénél (sic!) rákhúsa, a nyakánál csibehúsa, a derekánál pedig halhúsa. Szabónak is hívják, mert felette vékony, kevés húsú, nagy szemű». — Ez igazi magyar halászhumor. Én még a Latorcza, Olt, Körös, Rába és Zagyva vizéből ismerem.

A SZÉLHAJTÓ KÜSZ.

Alburnus lucidus, HECKEL.

Főjegyei: kis test mellett nyulánk alak; a száj homlokfelé nyíló; az alsősörényűző terjedelmes, kezdete a hátsörényűző vége elé esik vagy avval talál; a héj pénzei ezüstösek, igen könnyen leválók.

Sugárzala: HS 3/8; HO 1/14; HA 1/8; AS 3/17.

OP 46—53. FA $5\frac{1}{2}$ — $5\frac{2}{3}$, a kormányűzőt beleértve.

A hátvonal igen csekély mértékben, a hasvonal inkább íves; a test legnagyobb magassága $4\frac{1}{2}$ —5-ször fordul meg a test egész hosszában; a szem nagy, átmérője $3\frac{1}{2}$ -szer fordul meg a fej hosszában; a száj oldalt tekintve meredek hasítású s határozottan homloknak nyíló. A hátsörényűző a hasűzőszárnyak mögött kezdődik, szélességénél valamivel magasabb; az alsősörényűző leghosszabb sugarai megütik az előbbenek magasságát; a kormányűző erősen fecskefarkra vágott. A héj teljes, pénzei igen finomak, erősen ezüstösek; a legnagyobbak is sokkal kisebbek a szem átmérőjénél.

Szín szerint a háta aczéllék, a víz szerint néha zöldesbe is játszó, az oldalak és a has ezüstragyogásúak; a hátsörény és a kormányűző szürkés, a többi úszó színtelen.

Ívik: májusban, néha júniusig.

Fogása: A Balaton és Fertő körül, kivált régibb időben külön aprószemű kerítőhálókkal rengeteg számmal fogdosták, pénzeit felgyűjtötték s kivált bajorok vették meg hamis gyöngyök készítésére.

Ennek a pénzeiből készül ugyanis a «gyöngyesszenczia» — Essence d'Orient — akként, hogy a pénzeket vízben szétmorzsolják, mire a fényes részecskék — mint tudjuk, guaninmész-kristályok — a víz fenekére leszállanak, ammoniakkal kimosatnak s kis gelatinnal keverve használatnak fel; egy félmétermáza halból 2 kilo pénz kerül; egy fél kilo gyöngyesszenciához körülbelől húszezer hal szükséges.

A szélhajtó küsz eleven, fúrge hal, mely mindig seregesen jár s mindig a víz felszíne táján tartózkodik; szereti a lassúbb folyású, tiszta vizet, hol leginkább röpködő rovarokkal táplálkozik; nem óvatos, de könnyen riadozó hal; s minthogy a vízszínhez közel úszik, megriadáskor a vizet úgy felborzolja, mint a hirtelen támadó szél; innen «szélhajtó» jellemző neve. Erős szaporodásánál és sereges járásánál fogva valamennyi hal között leginkább az, a mely a hallal élő ragadozók minden nemének áldozata.

Épen a mondott tulajdonságáért csak ritkaságképen éri el a 20 cm-t; átlagos hossza 12—15 cm.

Húsa száraz, szálkás; csak igen szegény ember tápszere.

Elterjedése: HECKEL a Murából, Zalából, a Rákosból, a Csernából és az erdélyi részekből említi; PETÉNYI a Dunából és a velenzei tóból jegyzi fel; én a Balatonból, a Fertőből, a Bódva, Rába, Tisza és Zagyva folyókból jegyeztem fel.

A SUJTÁSOS KÜSZ.

Alburnus bipunctatus, HECKEL.

V. tábla, 17.

Főjegyei: Kis test mellett zömökebb alak; az oldalvonal mellett, mely kis mértékben kanyargó, mindkét felől a legközelebb eső pénzek sötét színpontokkal, minek folytán az oldalvonal menetének megfelelő sujtás alakul, — néha csak elől, néha a fark végéig halad; oldalai mindig zöldes-aranyos lehelletűek.

Sugárzata: HS $\frac{3}{8}$; AS $\frac{3}{15}$ —17 stb.

OP 49—51. FA 5 — $5\frac{1}{3}$, a kormányúszót beleértve.

A test magassága 4-szer, ritkán 5-ször fordul meg a hosszában, a hát- és a hasvonal egyformán, de mérsékelten íves; a hátsőrényúszó szélességénél sokkal magasabb; a kormányúszó mélyen fecskefarkra

kivágott. A héj teljes, pénzei rendkívül vékonyak, úgy hogy a héjon határuk alig szembetűnő.

Szín szerint a hát sötétzöld, az oldalak felé zöldes-aranyos, lefelé ezüstösbe átmenő; az oldalvonal fölött sokszor még egy sujtásszerű sötétedés vehető észre; a hátsörény, a kormányúszó és a hónaljúszó-szárnyak feketésen szegve, a többi sárgás, néha vörösésbe húzó; a szemcsillag felső része feketén pontozott.

Ívik : mint az előbbi.

Fogása : csak gyerekek horgászsák.

A sujtásos küsz, noha nagy vizekben is megterem, mégis inkább pataki hal; igen ügyes, fürge kis jószág, mely még a sűgákban is vígan hajhászsza a víz felszínére kerülő apró rovarokat.

Elterjedése : HECKEL a Poprádból, Csernából, Nagy-Szeben és Brassó tájáról jegyezte föl; PETÉNYI még a Rákost fűzi hozzá; én följegyeztem a Balatonból, a Bódva, Duna, Garam, Ipoly, Küküllő, Olt, Szamos, Vargyas, Torna vizéből s a székelyföld legtöbb patakjából.

A JEITTELES Prodrómusában felsorolt *Alburnus fasciatus* biztosan csak élénkebb színű sujtásos küsz.

AZ ÁLLAS KÜSZ.

Alburnus mento, AGASSZ.

Főjegyei : igen nyulánk test; az alsó állkapocs erősen kiálló; a középső szilványfedelék hiányzik; egyebekben a szélhajtó küsz jellemével; de héjja sokkal apróbb pénzű.

Sugárzata : HS 2/8—7; HO 1/14; HA 1/8; AS 3/14—15.

OP 60—62; FA 5¹/₂—6, a kormányúszót beleértve.

Az állas küsz a küszhalak között a legkarcsúbb s apró pénzei által is különbözik. Hátvonala igen lapos íves, hasvonala domborúbb; legnagyobb magassága a hasúszószárnyak elé esik s a fej hosszának majdnem megfelel. Az erősen homloknak nyíló száj zuga az orrnyílás vonalával talál. A hátsörényúszó a test hosszának második felébe esik s a hasúszószárny és alsósörényúszó között középen áll, sokkal magasabb, mint a milyen széles. Az oldalvonal fölött álló pénzek a legnagyobbak, de a szemnek egy fél átmérőjénél kisebbek.

Szín szerint a hát sötétzöld, aczélkékbe húzó, az oldalak ezüstösen ragyogók; az úszók szürkések, átlátszók, a hátsörény és kormányúszó feketésen szegett; a szemcsillag ezüstös, felső részén feketén pontozott.

Ívik: májusban.

Fogása: a kishalászat járuléka.

Az állas küsz eredeti termőhelyei szerint szereti a tiszta, hideg vizet, különösen a hegyi tavakat és erezeiteket; szeret víz ellenében lesve álldogálni, hogy azután nyílsebességgel vesse magát a prédára.

Elterjedése: HECKEL csupán a Dunát említi, hova az osztrák Trauból betéved; én a Mezőség Mező-Záh melletti tavából határoztam meg, melynek halai a Marosból erednek; gondolom, hogy tüzetes kutatás sok helyről kideríthetné. HECKEL a fajt magának tulajdonítja; de nincs hozzá joga, mert a «mento» fajnevet AGASSIZ adta a halnak s HECKEL csupán az Alburnus nembe osztotta be.

A RAGADOZÓ ŐN.

Aspius rapax, AGASSIZ.

V. tábla, 18.

Főjegyei: az orr hegyesedő; a száj mélyen hasított; a szem és a pénzek kicsinyek; a fej hosszúsága a test legnagyobb magasságának felel meg; alak szerint a fogas süllőre emlékeztet.

Sugárzata: HS $\frac{3}{8}$; HO $\frac{1}{16}$, HA $\frac{2}{8}$; AS $\frac{3}{14}$.

OP 65—70. FA 5, a kormányúszót beleértve.

A test kevésbé lapított, a hátvonal lapos íve a hasának megfelelő; a test legnagyobb magassága a szilványfedelések táján lemért szélességnek kétszeresét teszi. A szem aránylag kicsiny, átmérője a fej hosszának $\frac{1}{6}$, sokszor csak $\frac{1}{7}$ részét teszi; a meglehetősen meredeken lefelé hasított száj homloknak nyiló, zuga a szem külső szélével egy vonalba esik; az alsó állkapocs a felső elé csapódik, noha kiállónak nem mondható. A hátsörényúszó a test hosszának második felére esik, szélességénél sokkal magasabb; az alsősörényúszó közel oly magas, a milyen széles; a mellúszószárnyak hegyes vágásuak.

A héj teljes, a fejre nem terjed; pénzei igen finomak és aprók; az oldalvonal fölött fekvő legnagyobbak a szem átmérőjénél sokkal

kisebbség. A has a húgygyó és a hasúszószárnyak között tompán ormós s ezt nem a két oldalt egymás felé dülő pénzék, hanem tompán ormós pénzék alkotják meg.

Szín szerint háta kékes fekete, oldalai ólmosok, hasa fehér; a hátsörény és a kormányúszó kékes, a többi úszó vöröses lehelletű, sokszor színtelen; a szemcsillag sárga, felső részén zöldes vonallal.

Ívik : április, május hónapokban.

Fogása : rendszeresen is történik, a háromsoros u. n. balinhálóval, mely kivált a Dunán dívik; különben a horgászat tárgya is.

A ragadozó ön teljesen megérdemli nevét, mert különösen a kűshalaknak valóságos veszedelmök; roppant sebes, ügyes úszó, mely villámgyorsasággal veti magát prédájára. Rendszeresen a víz színéhez közel úszik, úgy hogy rohanáskor barázdát von a vizen. Ezekért a tulajdonságokért ő a magyar halászság «vezérhala, nyíl- és fenekeszege».

Nálunk 6—7 kilogramm súlyt ér el; BENECKE 40—80 cm. mellett 20—30 kilogrammot említ; mindenesetre a legnemesebb keszeg.

Húsa, bár szálkás, tiszta ízű, jó táplálék s keresett piaczi czikk.

Elterjedése. HECKEL a Balaton és Fertő tavából, a Duna, Maros, Szamos folyókból s a Rákosból említi; PETÉNYI is innen jegyezte fel e fajt; én még a Berettyó, Dráva, Ipoly, Körös, Kraszna, Latorcza, Mura, Olt, Rába, Sajó, Szamos, Tisza és Zagyva vizéből ismerem.

A KURTA BAING.

Leucaspis abruptus, HECKEL.

V. tábla, 19.

Főjegyei : Az oldalvonal a fedelék szélétől számítva csak 12—13 pénzre terjed, ezután megszakad; a szem nagy; az alsó sörényúszó kezdete a hátsörényúszó végével talál; a száj homloknak nyíló.

Sugárzata : HS 3/8; HO 1/13, HA 2/8; AS 3/12. OP 48. FA 5, a kormányúszót beleértve.

A test magassága körülbelől talál a fej hosszúságával; a szem nagy, átmérője a fej hosszának egy harmadrészét üti meg. A száj, a homlokfelől értve, igen meredek hasítású, erősen homloknak nyíló úgy, hogy az alsó állkapocs az orr legkiállóbb részét alkotja; ez az

állkapocs, csúcsán kissé gombszerű s evvel a vendég-állkapocsnak egy megfelelő vágásába csapódik.

A hátsörényűszó a test hosszúságának épen felében kezdődik; a hasúszószárnyak kissé a hátsörényűszó előtt állanak s hátrahajtvá hegyők a hügygyóig ér, mely a hátsörényűszó kellő közepe alá esik. A kormányűszó mélyen fecskefark vágású, szárny felei egyformák. Az oldalvonal a has felé ereszkedve indul; de már a hátrahajtott hónaljűszószárny hegyének megfelelő távolságban megszakad; a fej érzőlikacsai igen fejlettek. A héj pénzei, kivált az oldalakon, nagyok, igen vékonyak, könnyen leválnak.

Szín szerint egészen ezüstös kis hal; háta fele zöldesbarna, oldala, hasa ezüstös, a farkrész közepén egy ezüstösen csillogó pászta, mely a hügygyó tájáig ér; az úszók színtelenek, átlátszók; a szemcsillag ezüstös, felső részén zöldessárga folttal.

E kis halacska életmódja ez idő szerint még ismeretlen.

Legnagyobb példányai hat, legfeljebb nyolcz cm. hosszúságot érnek el.

Elterjedés. HECKEL eredetileg Lemberg halaspiaczáról írta le; SIEBOLD szerint Németország sok pontján akadtak reá; nálunk a Körösből került meg.

AZ ÓNOS JÁSZ.

Idus melanotus, HECKEL.

Főjegyei: teste szélesedő, nem nagyon lapos; a test magassága túljár a fej hosszúságán; a homlok széles; az alsősörényűszó a hátsörényűszó mögött kezdődik, a száj csúcsba nyíló.

Sugárzata: HS $\frac{3}{8}$; HO $\frac{1}{15}$, HA $\frac{2}{8}$; AS $\frac{3}{9}$ —10.

OP. 55—60. FA 5; a kormányűszót beleértve 6.

A test magassága valamivel több mint $\frac{1}{4}$ -de a test hosszúságának; a szem átmérője körülbelől $\frac{1}{4}$ -de a fej hosszának; a száj kicsiny, zuga csak az orrnyílások tájáig ér, állkapcsai egyenlők; a hát vonala egyenletes ívben emelkedik s csak a nyakszirt táján kissé nyerges; a hasvonal íve a hátéval körülbelől egyenlő. A hátsörényűszó a test hosszának második felére esik s magassága $\frac{1}{3}$ -dal haladja meg a szélességét; az alsősörényűszó a test hosszának utolsó harmadában kezdődik, úgy, hogy végének távolsága a kormányűszótól e sörény leghosszabb

sugarának felel meg; a hasúszószárnyak a hátsőrényúszó előtt állanak; a kormányúszó egyenlő szárnyú, mélyen kivágott. A héj legnagyobb pénzei egy szemátmérőnél kisebbek.

Szín szerint a hal tartózkodás és évszak szerint változik. Tavaszkor, ívás idején a háta szürkés fekete, áttetsző rezessárga csillámmal, az oldalakon rezesebb, a fej és a fedelékek aranyosak, a has ezüstös; a szemcsillag sárga, felső része egy sötét folttal; a hátsőrény- és kormányúszó kékesszürke, ibolyásba játszó, a többi úszó vörösbe húzó. Őszfelé a színek elhalványodnak.

Ívik: HECKEL szerint április — BENECKE szerint május—június hónapokban; ez mindenesetre a tavasz minőségétől függ.

Fogása: rendszerint a hálós halászat járulékhala.

Az ónos jász a tiszta hűvös vizet szereti s nem igen közelít a parthoz; kis társaságban járva állandóan a víz felső rétegeiben, közel a színhez tartózkodik s leginkább rovarfélékkel él; rovarcsalival felszerelt horogra könnyen keríthető.

Fajtája: Az *aranyos jász*. HECKEL összehasonlító vizsgálata szerint, melyhez újabban BENECKE is csatlakozik, a kerti tavak egyik legkiválóbb dísze, az aranyos jász — Goldorfe — csak színfajtája az ónos jásznak, épen úgy mint az arany czompó a közönséges nyálkás czompóé. Az egész hal kissé vörösbe húzó aranyszínű és már azért is ajánlkozik kerti tavakba, mert mindig látható, nem igen száll alá. Nálunk Gróf MIGAZZY VILMOS Aranyos-Maróton nagy szerencsével tenyészt s az 1885. évi országos kiállításon valóban óriási darabokat mutatott be; ha a szín pompájával csak eléri a közönségesen ismert aranyhalat, nagyságával tízszeresen is legyőzi.

Elterjedés. HECKEL a Tisza, Cserna, Szamos és Maros vizéből hozza fel; PÉTÉNYI még a Mura és Dráva folyókat jegyezi fel; én a Borzsa, Duna, Körös, Latorcza folyókat sorolhatom ide.

A PIROSSZEMŰ KELE.

Scardinius erythrophthalmus, BONAPARTE.

V. tábla 20.

Főjegyei: a test zömök, magas; héjja kemény, erősen odaforrott, nagy pénzekből alakul; a hasúszószárnyakon túl a has éles, kemény,

ormós pénzekkel vértezett; a száj homlokfelé nyíló, kicsiny; zuga csak az orrnyílások vonaláig ér; néhány úszó mindig haragos-vérvörös.

Sugárzata: H. S. 2/8; H. O. 1/15; H. A. 2/8; A. S. 3/10.

O. P. 40—45. F. A. $5\frac{1}{3}$ — $5\frac{1}{2}$, a kormányúszót beleértve.

A pirosszemű kele, mint faj sokszoros eltéréseket mutat, a melyek úgy az arányokra, mint a színezetre is vonatkoznak s részben ivarkülönbségekben, részben a tartózkodás változatosságában gyökereznek. Magában az a körülmény, hogy én huszonnégy magyar népies nevét gyűjtöttem össze s a németiség is valami tizenötön szólítgatja, bizonyága a sokszoros elváltozásnak. A főjegyek, a melyeket felállítottam, állandók s ha ezekhez még a torokfogakat hozzáveszszük — lásd 296-dik ábra 5 — akkor a fajban nem tévedhetünk.

A test magasságának aránya változó; véneknél $3\frac{1}{2}$ -szer, ifjaknál 4-szer is megfordul a hosszaságban, sőt vén ikrásoknál néha csak háromszor — ez azután a nép kárászkeszege —; a fej legnagyobb magassága talál hosszaságával; a száj homlokfelé nyíló, kicsiny; a hátvonal domború ívben emelkedik, néha púposságig domborodik. A hátsőrényúszó sokkal közelebb áll a kormányúszóhoz, mint az orr hegyéhez; a hugygyó a hátsőrényúszó vonala mögé esik; a kormányúszó egyenlő szárnyú; az oldalvonal a hasvonallal párosan fut s közelebb áll ehhez, mint a hát vonalához. A hék pénzei kemények, sugarasak.

Színe, ha tiszta folyó vízből való, a következő: háta aczéléfnyű, feketés; oldalai sárgarezesek, hasa tája ezüstös; a hasszárny és az alsősőrényúszó, ritkábban a hátsősőrényúszó is haragos-vérvörös. a kormányúszó a végén olyan — mintha vérbe mártották volna; a hónaljúszószárny sárgás, ritkábban vöröses; a szemcsillag narancs-sárga, vörös foltokkal, néha felső felén mintegy vérrel beszűrve; — mocsaras vízben a háta zöldesfekete, az oldalak sárgarezesen átragyogók, a has felé világosabbak; a hátsőrény- és kormányúszó zöldesfekete, vérvörössel elegyítve; a hasszárny és alsősőrényúszó sötét vérvörösek; ifjú példányoknál e színezetnek csak halavány kezdetét látjuk.

Ívik: április, május hónapokban.

Fogása: rendszerint a rekesztő halászat járulékhala.

A pirosszemű kele keményéletű hal, mely mindennemű vízhez könnyen alkalmazkodik; ifjabb sarjadéka ott van a csörtető patakban; de a hévizek árkaiban is — Ó-Buda, Keszthely Hévíze, Hejő —; vénje szereti a lassú folyású és állóvizet s annak iszapos, hináros helyét, hol leginkább korhadó növényrészekkel, ázalékokkal és férgekkel él; egyes úszó és óvatos, a horgot hamar kiismeri és kerüli; rendszeren kárászok és czompók társaságában él.

Nálunk ritkán éri el az egy kilogramm súlyt, a mikor is 50 cm. hosszú.

Húsa szálkás, erősen tóízű; igazán a szegénység eledele.

Elterjedés. HECKEL a Balaton, Fertő, Duna, Rákos, Tisza, Szamos és Maros vizéből hozza fel; PETÉNYI a Velencei tavat, Ó-Buda és Keszthely hévizét csatolja hozzá; nálam a mondott helyeken kívül a Berettyó, Bódva, Dráva, Körös, Kraszna, Olt, Rába, Szamos, Zagyva folyókból és azoknak állóvíz mellékéről, és a Szernye eres részéből van feljegyezve.

A VERESSZÁRNYÚ KONCZÉR.

Leuciscus rutilus, LINNÉ.

Főjegyei: a test szélesedve vetélőalakú; a fej csúcsosodó; héjja közepes nagyságú, nem nagyon kemény, de jól odaforrott pénzékből való; a has nem ormós; a száj csúcsba nyiló; az úszók vörös színe mindég világos.

Sugárzata: HS. 3/9; HO. 1/15; HA. 1/8; AS. 3/10.

O. P. 40—44. F. A. 5¹/₃—6, a kormányúszót beleértve.

A veresszárnyú konczer sok tekintetben alaktársa a pirosszemű kelének s a halászság is sokszorosan összetéveszti, kivált a folyómenti, hol a színek közötti különbség nem nagy s a szem és úszók vörössége az összetévesztésre úgyszólván csábít; de a vetélő alak, a hason a kemény, ormós pénzék hiánya, különösen pedig a torokfogak alkata a meghatározást biztossá teszi.

A test legnagyobb magassága átlagosan négyszer fordul meg a hosszasságban; a fej aránylag kicsiny, orrarésze csúcsosodó; a szájzug az orrnyílás közepével egy vonalba esik; a homlokvonal igen laposan íves, a nyakszirten igen keveset nyerges; a hátvonal laposívesen emelkedik s a hátsórényúszón túl lankásan halad a farktőig; a

hasvonal íve a háténak körülbelül megfelel — innen a vetélő alak. A hátsörényűszó a test fele hosszában kezdődik s kissé a hasűszószárnyak mögé esik, szélességénél magasabb; az alsósörényűszó közel oly széles, mint a milyen magas. A héj legnagyobb pénzei az oldalvonal fölött vannak, nagyság szerint a szem átmérőjét ütik meg; szabad szélök kerekre vágott.

Szín szerint a hát kékes vagy zöldesfekete, az oldalak ezüstösek; a hasűszószárny és alsósörényűszó világosvörös; a hátsörény- és a kormányűszó sűrke, vöröses lehelettel; véneknek a hónaljűszószárnyuk is vörös s ez a szín a hátsörényen és kormányűszón is uralkodik s ekkor a szemcsillag ezüstös, vörösen foltozott.

Ívik: mint ez előbbi.

Fogása: az előbbivel talál.

A veresszárnyú konczer a víz tekintetében alig válogatósbabb, mint alaktársa, a pirosszemű kele; de nagyobb számban fordul elő, seregesen jár s a jobb vizet mégis csak jobban szereti; fürge, eleven hal, mely a vízirovarokat ügyesen üldözi, s ezért könnyen keríthető horogra; sorsa egyforma a küszhalakéval: minden rablóhalnak rendes prédája.

Kedvező körülmények között nagyobbra nő mint alaktársa, s az 1 kilogrammos nem ritkaság; rendszerint 15—20 cm.

Húsa igen szálkás, silány.

Elterjedés. HECKEL a Fertő, Balaton, Duna, Mura, Tisza, Cserna és Marosból nevezi meg; PETÉNYI még a Rákos, alsó Vág és a Velencei tavat adja hozzá; én még a Dráva, Körös, Olt, Rába, Sajó, Bódva, Szamos, Szernye, Zagyva vizeit idézhetem.

A LEÁNY KONCZÉR.

Leuciscus Virgo, HECKEL.

VI tábla, 21

Főjegyei: nyúltabb testalak; feje kicsiny; szája kissé torokfelé nyiló; a homlok és hátvonal íves, a hasvonal lapos; a pénzek nagyok és vaskosak; a kormányűszó terjedelmes.

Sugárzata: H. S. 3/10; HO. 1/17; HA. 2/18; AS. 3/11.

O. P. 44—46. FA. 6¹/₃, a kormányűszót beleértve.

A test legnagyobb magassága $4\frac{1}{2}$ -szer ismétlődik a hal egész hosszában, a fej hossza ellenben $6\frac{1}{3}$ -szor, innen a nyúlt alak; a fej homlok-része szélesedő és íves-boltozatos; a szem kicsiny; a száj hasonlóképen s a kissé duzzadó orrész valamivel túljár az alsó állkapcsón, de a száj azért még mindég csúcsba nyiló; zuga az orrnyílás vonalával talál.

A hátsörényúszó a test fele hosszában kezdődik s $\frac{1}{4}$ -del magasabb, mint a milyen széles, lágy sugarai végükön négy ágra foszlók; az alsósörényúszó szembetűnően az előbbinek vége mögött kezdődik, hosszánál kevéssel szélesebb, de azért a hátsörényúszónál keskenyebb. A pénzék nagyok, durvák; a legnagyobbak a test első felén az oldalvonal fölött található s ezeknek átmérője megüti a szemnek másfél átmérőjét.

A tejes halnál az ívás közeledtével a felület sajátságos kinövéseket hajt; különösen a fej felső része és a hátfél előbb kocsonyás, lencsealakú domborodásokat mutat, a melyek lassan csúcsosodnak; a fejen rendszeren két soruk áll, az oldalvonal fölött el vannak szórva, az alatt igen ritkák; apróbbak a hátsörény és kormányúszó főbb sugárzátán is támadnak. Ívás után ezek a kinövések elenyésznek.

Szín szerint a hal az ivarélet tüneteinek szerint változik. Télen a hát halavány-zöldesbarna, az oldalak kékesek, a has felé ezüstösök, a mellrész tejfehér; a fej teteje a hátnál sötétebb, a szemcsillag világossárga, feketés pontokkal; a hátsörényúszó olyan, mint a hát, a hónaljúszószárny színtelen, a többi úszó tövin vöröses; a kormányúszó közepén halvány, szélén sötétebb vörös. Márczius vége felé, a midőn a kinövések indulnak, a hát sötétedik, a fej teteje violaszínbe játszik s az orr felé kékesvörösbe enyészik; a pofák és a héj gyöngyház színeket ragyogtatnak; a hátsörényúszó vége vérvörössé válik; a hasúszószárnyak és az alsósörényúszó vége vörössé válik; a hasúszószárnyak és az alsósörényúszó élénk narancsszínű öltenek s a kormányúszó sárgávörössé változik. Az ívás után a színek elhalványodnak.

Ivik: áprilisban.

Fogása: a hálós halászat becsesebb járuléka.

A leány-konczér eddigi tapasztalatok szerint kizárólagosan folyóvízi hal s ott a folyósabb helyeken kis seregben tartózkodva, rovarokkal, de halivadékkal is táplálkozik; úgy látszik, hogy otthonosabb a

folyók hegyközi részében, hol a nép az ághegyhálóval halássza, ívás idején pedig a tejest kitapogatja, mert a kinövések miatt nem siklik.

Nálunk az egy kilogrammos nem ritka.

Húsa, noha szálkás, jóízű és helyen-közön — a hol nemesebb hal nem igen van — keresett piaczi czikk.

Elterjedés. HECKEL a Dunából és nagyobb mellékfolyóiból említi; PETÉNYI nem jegyezte fel; én a Dunából, — Győr — a Vág, Garam és Szamos felsőbb folyásából ismerem.

A FEJES DOMOLYKÓ.

Squalius dobula, LINNÉ.*

VI tábla, 22.

Főjegyei: feje nagy, felülről tekintve széles; a száj öblös, noha zuga az orrnyílás végével egy vonalba esik, — csúcsbanyiló; a test kevésbé összenyomott, kissé hengeres; a héj pénzei nagyok, erősek; a hátsörényűző — a fedeléktől s az oldalon számítva — a tizenhatodik pénz táján kezdődik; a hasúszószárny és az alsósörényűző világos vörös.

Sugárzata: HS. $\frac{3}{8}$, HO. $\frac{1}{14}$; HA $\frac{1}{8}$; AS. $\frac{3}{8}$.

O. P. 44—46. F. A. $\frac{5}{3}$, a kormányűzőt beleértve.

A különben nem könnyen meghatározható «fehérhalak» illetőleg «keszegek» között ezt a fajt fejés volta és gömbölyű háta nagyon kitünteti.

A test legnagyobb magassága közel, vagy épen ötször fordul meg hosszágában; a legnagyobb szélessége vagy vastagsága a magasság felét közelíti meg. A száj kissé torokfelé metszett, de csúcsbanyiló. A homlok- és hátvonal együttvéve a hátsörényűzőig egyenes, nem nagyon domború ívet alkot, a melynek a has vonala is a hasúszószárnyakig megfelel.

A hátsörényűző egy kicsit a test hosszának második felébe esik, szélességénél magasabb, vágása igen kis mértékben íves; az alsósörényűző jóval az előbbi mögött kezdődik, ennél alacsonyabb s észrevehetően íves vágású; a hasúszószárnyak a hátsörény elé esnek; a

* HECKEL nyomán egy a LINNÉ-féle *Cyprinus dobula* fajjal. SIEBOLD szerint helyesebb a *Squalius cephalus* L.

kormányúszó alsó szárnyfele kissé fejlettebb, az egésznek kivágása csak kevésbé öblös.

A héj pénzei nagyok, erősek, a legnagyobbak másfél szem átmérőt tesznek, szabad végük kissé kiszélelt, lapjuk tele van igen apró feketés pontocskákkal.

Szín szerint hátfele feketés vagy barnászöld, oldalai rendszerint ezüstösek, a pénzek pontozata folytán fény szerint sajátságosan meglohasztva — az u. n. oksidált ezüstre emlékeztetnek — a pófák rózsás-aranyos fényt ragyogtatnak; a szemcsillag aranysárga, sötétén pontozott; a hátsörény- és a kormányúszó füstös, szélein vöröses; az alsósörényúszó és a hasúszószárnyak eleven vörösek, a sугárzat színe a sugárköznél elevenebb. Az ifjakknál, kivált az úszók színe sokkal halványabb s én a Sióból olyanokat is fogtam, a melyeknek alsó úszói szintelenek voltak.

Ívik: májusban, júniusban.

Fogása: a hálós halászat járuléka.

A fejes domolykó fürge, ügyes és óvatos hal, mely ifjú korában a hegyi vizekben igen magasra felhatol; — BENECKE 1000 métert mond, de bizonyos, hogy magasabbra is megyen; — nagyon falánk, úgy hogy felcseperedve békázik s ha szerét teheti, egerészik is, különben rovar-evő; a folyóvizet szereti, de azért ott van elevenebb vizű tavakban, sőt a hévizek árkaiknak még melegebb részében is. A horgászok élénk-sége miatt nagyon kedvelik.

Tetemes nagyságot ér el; 40 cm. nagyság mellett súlya egy kilogrammnál több.

Elterjedés. HECKEL a Szeben, Olt, Szamos, Maros, Dráva, Mura, Zala és Balaton vizét jegyezte fel; PETÉNYI a Duná, felső Vág, Garam, Tarcza, Dacsó-Lam, Mura vizeket említi; én a Berettyó, Bódva, Borzsa, Ipoly, Körös, Kraszna, Küküllő, Latorcza, Poprád, Rába, Sajó, Szernye, Vargyas, Füle, Kormos, Zagyva, Torna vizét tehetem hozzá.

A NYÚL DOMOLYKÓ.

Squalius lepusculus, HECKEL.

Főjegyei: HECKEL szerint: nyulánk alak, kevésbé lapítva, a hát- és a hasvonal az illető úszókig egyenlő, ennél fogva az orr majdnem csúcsos.

Sugárzata: HS. $\frac{3}{7}$; HO $\frac{1}{16}$; HA $\frac{1}{8}$; AS. $\frac{3}{8}$.

OP. 49—52. FA. $\frac{5}{3}$, a kormányúszót beleértve.

Mindezek a jegyek nem oly kirívók s nem oly eltérők, hogy azokat az előző faj jegyeivel összeegyeztetni nem lehetne, kivált ha elgondoljuk, hogy ez a faj még inkább pataki, mint amaz s hogy a tartózkodásnak, különösen a lassúbb és sebesebb folyású víznek mindenestre van módosító hatása. HECKEL ezt érezhette is, mert csupán e két fajnál keresett egy mélyebben fekvő érvet, a melynek mindenestre nagy értéke van, de a mely a nyúl-domolykónak külseje alapján való meghatározását lehetetlenné teszi. Ez az érv az, hogy a míg a fejes domolykó gerincoszlopa 40 csigolyát számít s ezekből 22 esik a hasra, 18 a farkra, addig a nyúl-domolykónál a csigolyák száma 42, ezek közül pedig 23 esik a hasra, 19 a farkra.

Míthogy HECKEL e halat a Dunából hozza fel s Bécs körül a legközönségesebbnek mondja, a pont közelségénél és a víz közösségénél fogva beválik a magyar halak sorozatába is. Én megvallom, külső után indulva, nem bírtam pataki domolykóinkat tőle megkülönböztetni; a csonttani érv megítélése ezen a helyen nem tartozik reám.

AZ AGASSIZ CSABAK.

Telestes Agassizii, HECKEL.

Főjegyei: az orr kissé boltozatos; az alsősörényúszó sugárzata kurta, 9 sugara fosztott; az oldalvonal fölött, a szemén át s a farkon is vonúlva egy sötétes színpásza látható.

Sugárzata: HS. $\frac{2}{8}$; AS. $\frac{2}{9}$.

OP. 48—56. FA. $\frac{5}{5\frac{1}{2}}$; a kormányúszót beleértve.

A test egészben nyulánk, legnagyobb magassága túljár a fej hosszúságán; a szem meglehetősen nagy, átmérője $\frac{3}{2}$ —4-szer fordul meg a fej hosszúságában; a szemköz tetemes, 1 — $1\frac{1}{2}$ szemátmérőnyi; a kissé boltozatos orr az alsó állkapcsón kissé túljár, a száj patkós hasítású, egészben csúcsbanyúló. A hátsörényúszó a test fele hosszában kezdődik, szélességénél magasabb: első sugara a leghosszabb, kétszer akkora, mint az utolsó, szélessége — tövén — a fej fele hosszának felel meg; az alsősörényúszó valamennyinél a legrövidebb, első sugara ennek is kétszer akkora, mint az utolsó; a kormányúszó

mélyen fecskefark-vágású, leghosszabb sugarai majdnem fejhosszaságúak; a héj pénzei jól ráforrottak, közepesek, 8—10 csillagsugárral.

Szín szerint a hát sötétszürke, aczélkékbe húzó, a has ezüstös; a sötét oldalpászta a szemén át vonúlva, sokszor az orr csúcsáig kivehető; szélessége — a test elején — rendszeren három pénzre terjed, a fark felé keskenyedik, a farkon azonban ismét szélesedik; megjegyzendő, hogy ez a pászta egészben felhős, elmosódó. Valamennyi úszó átlátszó, foltok nélkül való.

Ívik : ?

Fogása : inkább véletlenség.

Az AGASSIZ-csabak eddigi tapasztalatok szerint a nagy folyóknak csak mellékveizeiben terem; életmódja még ismeretlen.

HECKEL nagyságát körülbelől 12 cm.-re teszi.

Elterjedés : HECKEL a Drávából említi; KRIESCH JÁNOS a Vágban gyantítja, hol a tótság «doktorka» néven ismerné, mi találna a Svajczban élő «Aerztele» névvel.

A FÜRGE CSELLE.

Phoxinus laevis, AGASSIZ.

VI tábla, 23.

Főjegyei : Kis halacska; teste hengeresre hajló s csak farkrésze lapított; orraráse igen boltozatos s az alsó állkapcsón túljáró; az oldalonál tökéletlen, rendszeren csak a hasúszószárnyak tájáig ép, azontúl szakadozott, vagy néha hiányzik is.

Sugárzata : HS. 3/7; HO. 1/15; HA 2/8; AS. 3/7.

OP. 80—90. FA. 5, a kormányúszót beleértve.

A szín- és az oldalonál különböző kifejlődése szerint nagyon változatos halacska sok okoskodásnak volt már tárgya és sok szerző külön fajokra bontogatta; de maga HECKEL, a ki egyik változatát MARSILIUS tiszteletére *Phoxinus Marsilii* név alatt állította fel, főművében elismeri, hogy a faj nem tartható fen s csak változata a fürge csellének.

A test legnagyobb magassága talál a fej hosszával s átlag ötször fordul meg a hal egész hosszában; a test szélessége, illetőleg vastagsága a magasságnak $\frac{2}{3}$ -da, innen a hengeresség. A száj kissé torok-

felé nyíló, zuga az orrnyílás vonaláig terjed; az orrész ívesen lecsapott, a hátvonal igen laposíves. A hátsörényűszó a test második felének elejére esik, a hasűszószárnyak és az alsősörényűszó között körülbelül középen áll; az alsősörényűszó az előbbinél rendesen valamivel magasabb; a kormányűszó csak kiszélelt.

Az oldalvonal csak ritka esetben terjed a farkra is, rendesen a hasűszószárnyak táján enyészik el. A hég finom és igen apróká pénzkekből alakúl, melyek csak nagyítóval számlálhatók meg; cserepesen félig egymásra borúlva, a mellen, torkon, néha a hason a hugygyóg is hiányzanak.

Szín szerint a fürge cselle teljesen megérdemli azt a hasonlatot, a melyet ПЕТЭНЫІ jegyzeteiben reá alkalmazott, hogy t. i. a halak között kolibri. Különösen ívás idején s kivált a tejes hal a legszebb színektől csak úgy ragyog. A hát sötét kékeszöld, közepén s a testen végig egy fekete csík; az oldalak zöldessárgák, fémfényűek; a száj kármínpiros, a torok fekete, a hónalj- és hasűszószárnyak halaványvörösek; az alsősörényűszó ködös, feketésen szalagos; a szemcsillag ezüstös, aranyos lehelettel; a napon, a megvilágítást változtatva, a pofák és oldalak a szivárvány színeiben játszanak; de nagy a változatosság is, különösen a feketés testfoltok tekintetében, sőt akad tiszta fekete is, a melynél azután csak a pofák ragyognak. Az ikrás egyszerűbb.

Ívik : áprilistól kezdve; néha még júniusban is.

Fogása : pisztránghorgászok véletlen prédája; gyakran pisztrángra való jó csalinak fogdossák.

A fürge cselle eleven, ügyes halacska, melynek testalkata sokban emlékeztet a pisztrángéra, melynek társa és prédája egyaránt; szereti a tiszta, sebes, kavicsos-homokos fenekű vizet s annak kivált oly helyeit, a hova más hal nem igen férközhet; mindig seregesen jár, a víz színéhez közel sürgölődik; óvatos, félénk s ha megijed, hanyatt-homlok, igazán vaktában menekül. HECKEL az egykoron Selmezbányán élt RUSEGGER nyomán megemlíti, hogy a fürge cselle ijedtében ezer ölnyire is berohan a bányák vizébe. A sötétségben rekedt csellék nem pusztúlnak el, hanem alkalmazkodnak. Így LOVASSY SÁNDOR tanár Nagy-Röczéről küldött nekem egy párt, a mely egy mély kútból került, hová valami véletlen sodorta s a hol e halak színekét vesztve megszürkültek.

A 10 cm. nagyságú már a ritkaságok közé tartozik, rendszeren 6—8 cm. hosszú.

Elterjedés. HECKEL felhossa a Kárpátok és Túróczi megye patakjaiból, a zala-tapolczai malomárokából, a Poprád, Szamos, Maros folyókból, Szeben és Brassó tájáról; nyilván PETÉNYI és BIELZ E. A. útján szerezte; PETÉNYI sokat jegyezett kivált a Marsilius-változatra vonatkozót, leginkább a Tiszovnik patakából eredő példányok alapján — ekkor 1849-ben HECKEL Marsilius-faja még érvényesnek tartott; nálam fel van jegyezve — részben PETÉNYI után is — Besztercze patak, Garam, Körös erdélyi részre, Mútnyik patak, Szamos, Szlatina patak, Túrócz folyó, Vargyas, Jád, Kormos, Bucsin, Békás patak; Garadna, Hejő és Koncza; az utóbbi két hely nevezetes, mert a Hejő hévíz, Konczán pedig CSATÓ JÁNOS mocsaras helyen szerezte.

A JEITTELES Prodromusában leírt var. chrysoprasius csak színváltozat.

A VÉSETTAJKÚ PADUCZ.

Chondrostoma nasus, LINNÉ.

VI tábla, 24.

Főjegyei: a száj torokfelé nyíló, keresztbe majdnem egyenesen bemetszve, csak zuga táján hajló; ajkai — illetőleg állkapcsainak ajakrésze porczogós, éles szélű, a száj tehát jól záró; torokfoga egyszerű, minden oldalon 6, ritkán az egyik oldalon 7.

Sugárzat: HS. 3/9; HO. 1/14; HA. 2/9; AS. 3/9.

OP. 56—65. FA. 5—6, a kormányúszót beleértve.

Nyulánk, vetélőszőrű test; szélessége felülmúlja a fej hosszát; a fej magassága a hosszáságnak két harmadát teszi. Az orr boltozatosan lekanyarított, a száj fölött messzire kinyúlva, ezt egészen toroknyílásává teszi; a száj két fele éllel záródik. A hátsőrényűző kissé a hasúszószárnyak mögé esik, egy negyeddal magasabb, mint a milyen széles; az alsórényűző tisztán a fark tövére esik, szélessége a hátsőrényűzőével közel egyenlő; a kormányúszó mélyen fecskéfarkú. A héj pénzei igen rendes sorokban állanak, jól ráforrottak, a legnagyobbak alig fél szemátmérőnyiek.

Szín szerint a paducz ezüstös hal; háta feketés zöld, az oldalak felé hamar enyészve s ott ezüstös; valamennyi úszó vörös; a szem-

csillag sárgarezes, elől néha vöröses folttal. Felhasítva, a has belseje fekete — innen tintáshal stb.

Ívik : áprilistól, májuson át is.

Fogása : ivás idején nagy tömegben a kerítő halászat tárgya.

A vésettajkú paducznak nagy elterjedési köre van, a mennyiben a sík és a hegység vizeiben is találjuk; szereti a víz fenekét, hol táplálékát kitúrhatja; legjobban szereti a moszatoknak kövekről, gyökerekről való lelegetését.

Átlagos hossza 30 cm.; nagyobb ritka; de BENECKE 50 cm.-t is említ.

Húsa szálkás, de jóízű; középmodú emberek eledele. A vésettajkú paduczt leginkább az Éva-keszeggel — Abramis vimba — szokták összetéveszteni; de ettől a száj metszése első tekintetre is megkülönbözteti.

Elterjedése : HECKEL csak általánosan említi a magyar vizeket; PETÉNYI a Poprád, Duna, Dráva, Mura, Szamos, Maros. Olt, Garam, Szeben és Cserna vizét jegyezte fel; én a Berettyó, Bódva, Ipoly, Körös, Küküllő, Rába, Sajó, Szernye, Zagyva vizét csatolhatom hozzá.

A JEITTELES Prodrómában leírt var. hernadiensis csak oly eltéréseket mutat, a melyek egyazon fajnál, különösen mint korkülönbségek fordulnak elő.

A RÉTI CSÍK.

Cobitis fossilis, LINNÉ.

VII tábla, 25.

Főjegyei : a test hengeres, nyulánk; csak a farkrészt kissé lapított; a fej kicsiny; a szájszél húsos, tíz sallangszerűen elrendezett bajuszszal; a test, hosszában, felváltva barnán és sárgásan csíkos és szét-szórtan pettyezetett.

Sugárzata : HS. 3/6; HO. 1/8—9; HA. 2/5; AS. 3/5.

FA. $7\frac{1}{2}$ — $8\frac{1}{2}$, a kormányúszót beleértve.

A test magassága körülbelől megfelel a fej hosszúságának s így ez is $7\frac{1}{2}$ — $8\frac{1}{2}$ -szer fordul meg a hosszúságban; a kis száj kissé előre és torokfelé áll, a felső állkapocsnak megfelelő részén hat bajusz van, ezek között a szájugnak megfelelő tájon álló a leghosszabb; az alsó

állkapocsnak megfelelő részen a bajuszok száma négy; mind a tíz bajusz páros elrendezésű s élő állapotban a vízben csillagszerűen veszi körül a szájnylást. Az úszók el vannak kerekítve; a hátsőrény-úszó a hasúszószárnynyal egy vonalba esik; az alsősőrényúszó hátra van tolva. Az oldalon az oldal közepén és végig halad; a fej, a hát és a has középvonala meztelen; a héj pénzei igen kicsinyek, csak kevéssé egymásra borulók, azonfelül még igen vastag nyálkaréteg alá temetkeznek.

Szín szerint a réti csík háta sötétbarna, feketés foltokkal; hasa szennyes narancsszínű, feketén pontozott; az oldalakban, az oldalonak megfelelő, széles, barna csík vonul, mely tulajdonképen foltokból van összerakva s egyenetlen szélű, fölötte s alatta egy szennyes sárga csík, mely a has felől egy keskeny sötét csíkkal van szegve.

A fej tele van barna pontokkal, foltokkal, a melyeken néha sorokozás is látszik; a szemcsillag aranyos.

Ívik: áprilistól — júniusig.

Fogása: a rekesztő halászatnak, az u. n. csikászatnak tárgya, mely, mint tudjuk, szűk vöröcsökkel bíró vesszővarsákkal történik.

A réti csík leginkább a sik, vagy tágas völgyek álló, iszapos fenekű vizeit, mocsarait, lápjait; de folyók és erek megfelelő részeit is lakja; nemcsak túrja, hanem tartózkodásul is választja az iszapot. Keményéletű lévén, megmarad olyan vízben is, a melyben már a kárász sem élhet meg s hogy a holt vízen kifogjon, koronkint felszáll a színére, levegőt szippant, a melyet felhasználás után a hügygyón kibocsát, természetesen szénsavval terhelt állapotban. A pákászság erősen hitt időjósító tulajdonságában s esküt tett reá, hogy az égzengést 24 órával előbb megérzi, felszáll a vízben, ficzkádozik benne s fel is zavarja iszapját; szilványrése szűk voltánál fogva hetekig is kitart kiszáradt pocsolyák nedves iszapjában s ez avatta «ásott hallá».

A csikász vidékek u. n. «kongós csíkja» t. i. nagyja 30 cm.-nyi hosszúságú is.

Húsa lágy, iszapízű; de jófajta káposztalében főve, az úri népnek is eledele.

Fajtái: a *csikkirály* és a *csíkdáma*.

A *csikkirály* egy sajátságos betegedésnek köszöni címét, a sár-

gaság egy nemének, mely vagy az egész csíkot szállja meg, a midőn egészen narancssárgává válik, vagy a hátrészen terjed s ekkor tartítja az állatot. Az állat e miatt meg nem fogy, élénk marad. Nálam egy ilyen király hét hónap lefolyása alatt közönséges csíkparaszttá változott; a színeződés a has felől kezdődött s az egész soron úgyszólván pénzről pénzre haladott.

A *csíkdáma* a rendes réti csíknak még alapszínét sem tartja meg, hanem testszínesfehér, valóságos albino. Az egyik jelenség tehát chlorochroizmus, a másik albinizmus. Az előbbit a Mosztingából és az Ecsedi lápról — Börvely falu — ismerem; a másikat csak az utóbbi helyről. Egészen ritka jelenségek.

Elterjedése: HECKEL a Mura, Fertő, Balaton, Tapolcza vizét, «Erdélyt» és a Poprádot is felhossa, a mi úgy történt, hogy Tátrafüred régi gondozója, RAINER, a csík átültetését kísértette meg. A kísérlet sorsa ismeretlen. PETÉNYI feljegyzi a Szamos, Maros, a Tisza, Dnna álló mellékvizeit, a Velencei tavat; én a bihari Sárrét, a Szernye, Ecsedi láp, Bodrogeköz — részben már fogyó — mocsárvilágát tehetem ide, mint klasszikus csíktanyákat.

A KÖVI CSÍK.

Cobitis barbatula, LINNÉ.

Főjegyei: teste kevésbé nyújtott; a száj körül csak hat, de hosszacska bajusz; a test felhősen, nagy foltokban márványozott; feje szélesedő; a kormányzó lapos-ívesen elvágott.

Sugárzata: HS. $\frac{3}{7}$; HO. $\frac{1}{10}$; HA. $\frac{2}{6}$; AS. $\frac{3}{5}$.

FA. $5-5\frac{2}{3}$, a kormányzót beleértve.

Egészen zömökebb kis hal; teste vaskosabb, feje szélesebb és aránylag hosszabb is; a test csak kevéssel magasabb, mint a milyen széles, illetőleg vastag, tehát hengeres forma; a száj alkata egészben véve olyan, mint a réti csíké, de öblösebb és csak hat bajusza van, melyek közül az elől álló két pár összébb áll, a szájug tájára esőtől távolabbra, tehát csoportban; az alsó ajakon nincsen bajusz; a szájugban álló bajusz a leghosszabb; a szilványrés szűk. A hát- és alsősörényező elvágott s csak a hasúszószárny könnyedén kerekvágású. A héj pénzei rendkívül aprók, s nem borúlnak egymásra; a fej, mell

és hasrész teljesen meztelen s a penezek csak a hátsörényúszó táján vehetők ki világosabban.

Szín szerint a hát sötétzöld, az oldalak sárgások, a has szürke; a fej, a hát és az oldal barnafekete, szabálytalan pettyekkel és folttal tarkázva — márványzottak; a kormányúszó alsó szárnyfelén rendszeren egy sötét szemfolt látható; a hátsörény-, a kormányúszó és hónaljúszószárnyak tarkák, a többi úszó színtelen vagy sárgásfehér.

Ívik: április, májusban; HECKEL szerint már márcziusban kezdi.

Fogása: szegény emberek kiváló mestersége a kézzel való tapogatás, melylyel a halnak bujkáló természetéhez alkalmazkodnak, t. i. a halat a kavicscsal együtt kiemelik.

A kövi csík, réti rokonával merően ellenkezve, különösen a kisebb patakok tiszta, elevebb folyású részeit kedveli, tehát főképen a hegység hala; igen fürge s a köves helyeket tartva, villámgyorsan szökik kő alól kő alá; színe olyan, hogy a vízfenéké úgyszólván elnyeli. A kis hal rovarokkal, ikrával, de korhadt növényrészekkel is táplálkozik.

Nálunk legnagyobbja 10—12 cm.

Húsa finom, jóízű; ingyenczek keresett falatja; már a régi magyar konyha is megbecsülte a «heatlan kövi halat».

Elterjedése: HECKEL a Kárpátokból, Nyitrából, Mehádiából, a Szávából, Erdélyből és Keszthelyről is említi; PETÉNYI följegyzi a Poprád, Tarca, Ondava, Vág, Garam, Bisztra, Túrócz, a felső Tisza, felső Körös, Cserna, Tiszovnik vizéből és Czinkotáról is; én hozzáadhatom az Eger, Bódva, Ipoly, Küküllő, Olt, Sajó vizét.

A VÁGÓ CSÍK.

Cobitis taenia, LINNÉ.

VII tábla, 26.

Főjegyei: nyulánk alakú, kissé lapított testű, keskenyfejú kis hal; hat kicsiny bajuszszal; kormányúszója elkerekített, a felső fél tövén rendszeren egy fekete folt; az alsó szemcsont fölállítható tüskéje ket-tős; a fej és hát párduczszerűen tarka, az oldalvonal alatt s irányában végig haladva egy sor sötét folt.

Sugárzata: HS. 3/7; HO. 1/5—6; HA. 2/5; AS. 3/5.

FA. 7—8 között, a kormányúszót beleértve.

A fej hossza valamivel több a test magasságánál, ez pedig 7—8-szor fordul meg az egész test hosszában; a torokfelé nyíló száj körül hat rövidke bajusz, kettő a felső állkapcsón, kettő a szájugokon, kettő az alsó állkapocs közepe táján; a szem magasan áll; a vágótüskék hátrafelé görbülnek; a homlokvonal meredeken emelkedő — lófej —, a hátvonal alig laposíves; az oldalvonal tulajdonképen csak a hónalj-úszószárnyig terjed, innentől irányát egy sötétszínű vonal úgyszólván utánozza.

Szín szerint az alap narancssárga, legtöbbször sárgásfehéres; a főjegyek között felhozott rajzon kívül felemlíthető még az a keskeny csík, mely rendszeren a szemtől a felső szájszél felé vonul, meg a hátsörény- és kormányúszó tarkasága.

Ívik: április, májusban.

Fogása: nálunk egyáltalában nem fogják; újabb időben mint csinos és kitartó aquarium-hal dívik.

A vágócsík, noha a folyókat is lakja, mégis legbövebben tavakban terem meg, hol az iszapos fenéken, kivált hináros helyeken bujkál; rossz vízben ő is felszáll, hogy levegőt szippantson; a fenéken való mozgolódása sajtyszerű, a mennyiben köveken és más kidomborodó tárgyakon hónaljúszószárnyait némileg láb gyanánt is használja.

Nálunk 10—12 cm.-re növekedik; a piacra rendszerint 6—7 cm. hosszúságú jut.

Elterjedése: HECKEL a Zala, Ördögárok, a Zala-Tapolcza körüli ingoványokból, Mehádiából, a Mura vizéből említi; PETÉNYI a Szamos, Maros, Tisza mellék állóvizeiből, továbbá a Velencei tó, Fertő, Balaton, Duna vizéből jegyezte fel, ezekhez a Berettyó, Bódva, Dráva, Ipoly, Körös, Latorcza, Olt, Sajó, Szernye, Zagyva vizét és mellékét adhatom hozzá.

A BÁBA CSÍK.

Cobitis elongata, HECKEL.

Főjegyei: HECKEL szerint az egész alak igen nyújtott és alacsony, magassága a hosszúságnak csak $\frac{1}{9}$ — $\frac{1}{10}$ -része; a kettős szemonttüske kicsiny, bőrrel bevont.

Sugárzata : HS. 3/7 ; HO. 1/7 ; HA. 1/6 ; AS. 3/5—6.

HECKEL azokat a példányokat, a melyekre a fajt alapította, az előbbi faj példányaival egy helyről, a Sala vizéből Idria mellett — Karinthia — kapta, s a nyulánk alak és a hosszúság feltűnt neki. De a leírásban maga mondja, hogy ez a faj, az alak nyulánksága kivételével, teljesen megegyezik az előbbivel s magam hozzátehetem, hogy a Hódos és Szarvastó — erdélyi Mezőség — mezőzáhi részéből százával kihalászott példányok alak szerint átmentek egymásba s a faj csak erőszakkal volna fentartható. Itt csak irodalomtörténeti alak lehet, a mennyiben az erdélyi Múzeum-Egylet évkönyveiben közöltem.

A KÖZ CSUKA.

Esox Lucius, LINNÉ.

VII tábla, 27.

Főjegyei: nyújtott testalak ; a fej hosszú, különösen orrarésze lapított — kacsorrr, — a fogas száj mélyen behasítva, alsó állkapcsa kiszökő ; a hát- és alsósörényűszók messze hátratulva, egymással szemben állnak, igen szélesek ; az oldalvonal kivehető ; a fej és az oldalak tarkák.

Sugárzata : HS. 7/13 ; HO. 1/13 ; HA. 1/8 ; AS. 4/12—13.

OP. 110—130. FA. átlagosan 3, kormányúszó nélkül.

A hosszú kacsafej s a test utolsó harmadrésére hátratulott hát-sörényűszó a közcsukanak oly szembeszökő jegyei, hogy a faj igen könnyen felismerhető.

A test legnagyobb magassága néha hatnál is többször fordul meg az egész hosszában, a vastagság pedig a magasságnak legalább is felét teszi ki ; a szem igen magasán áll s a szemköz keskeny ; a homlokrész kissé csatornás ; a száj majdnem vízszint hasított, az alsó állkapocs a vendégállkapocson túl kiáll ; az alsó állkapocs nagy ragadozó fogai hátrafelé vágnak, két nagyobb szilárd fog között egy mozgatható kisebb pótló fog áll ; a felső állkapocs fog nélkül való, a vendégállkapocs ellenben több sorban álló gereben-fogzatot visel.

A hátsörényűszó nem egészen egy fejhosszaságra közelíti meg a kormányúszót ; a hónalj- és hasúszószárnyak egyformán magasak. A sörényűszók a fark tövéen állanak s azokon túl a fark kissé hirtelenül vékonyodik ; a kormányúszó kivágott.

A fej teteje és orrarése héjatlan, a pofarészen azonban apróka pénzek vannak; a törzs pénzei, nevezetesen a mell- és hasrészen fekvők, igen aprók; az oldalon a hátvonallal párosan fut.

Szín szerint a közcsuka igen változó. A hát feketés, az oldalak szürkék, sárga foltokkal; a has fehér, feketén pontozott; a fej olyan tarka, mint az oldalak. Ez a törzsszín a tartózkodás, az évszak és ivarélet hatása alatt sokszorosan változik; a szürke szín helyébe élénk zöld, a sárgás helyébe aranyásárga támad; a hónalj- és hasúszószárnyak vörösesek, a kormányúszó megtarkúl; ilyenkor az egész hal valóban tarka.

Ívik: igen korán, sokszor már februáriusban indul, a kiöntések jege alatt nem egyszer megszorúl.

Fogása: két külön, neki szánt móddal dicsekszik; az egyik a csapóhurok, a másik a dorongolás; különben, kivált tavakban, hálós-halászat tárgya.

A közcsuka igazi rablóhal és igazán telhetetlen; mindent befal, még saját fajtát sem kimélve meg s ha egyszer megfeküdt és lesni kezd, teljesen megfelelkezik minden óvatosságról; csukaesze csak a prédán jár, annyira, hogy a csapóhurkot egészen kényelmesen reá lehet vetni. Jól találja magát folyókban, tavakban, szóval a kis patakot kivéve, mindenféle vízben s egész élete merő prédajárás és lesekedés; különösen éjjel garázdálkodik s alkonyatkor — például a holtágak csendjét minden perczen megszakítja a rabló hatalmas locsantása, a midőn valamely boldogtalan küszhalat megczélezott s a vízszínrre is felcsapva elkapott; mindig alulról fölfelé támad — szája, szeme erre is van alkotva. A közcsuka falánksága révén gyorsan növekedik s már életének első évében elérheti a 30 cm.-t. HECKEL szerint a 10—15 kilogrammos csuka nem ritka; BENECKE a növekedés lehetőségét 2 méterre, a súlyt 35 kilogrammra teszi. Húsa fehér, szíjas, jóízű és kevés benne a szálla, azért igen fontos piaczi cikk.

Elterjedése: HECKEL a Száva, Mura, Balaton vizét és «Erdélyt» említi, PETÉNYI a Duna, Tisza, Dráva, Rába, Rábcza, Fertő, Vág, Ipoly, Tugár, Szamos, Maros, Kraszna, Bodrog vizeit jegyezte fel, a melyekhez én még a Hódos és Szarvastó, Kopácsi tó, Berettyó, Bódva, Borzsa, Körös, Latorcza, Olt, Sajó, Szernye, Velencei tó és Zagyva vizével járulhatok.

A LÁPI PÓCZ.

Umbra canina, MARSIGLI.

VII tábla, 28.

Főjegyei : teste kicsiny, zömök ; a fej teteje és oldalai héjasok ; az alsősörényűszó a hátsörényűszónak a végével szembenálló ; az előbbi kevés, az utóbbi sok sugárral, de csontsugár nélkül való ; a pénzek kerekvágásúak ; a száj csúcsbanyíló, nem nagy, bajusztalan ; oldalvonal nincsen ; a test felhőzött.

Sugárzata : HS. $\frac{3}{12}$ — $\frac{1}{3}$; HO. $\frac{1}{12}$; HA. $\frac{1}{5}$; AS. $\frac{2}{5}$ — $\frac{1}{6}$.

OP. 33—35. FA. $4\frac{1}{2}$ —5, a kormányűszót beleértve.

A test magassága $4\frac{1}{2}$ —5-ször fordul meg az egész hosszúságban s majdnem egyenlő a fej hosszúságával ; az alsó állkapocs csak valami kevéssel hosszabb a felsőnél és csúcsosodó ; a fedelék nagy, elkerekített, a szilványrés tágas ; a há.vonal íves ; a fark vaskos. A hátsörényűszó terjedelmes s oly magas, mint az alsősörényűszó, mely azonban keskeny ; a hasűszószárnyak a hátsörényűszó kezdete alá esnek ; a kormányűszó elkerekített. A héj teljes s a fejre is kiterjed ; pénzei nagyocskák, kerekalakúak és nem nagyon meggyökerezettek ; egymást cserepesen fedik ; az oldalvonal helyén egy világosodó csík vehető észre ; a fejen azonban az érzőlikacsok szembetűnők.

Szín szerint a lápi póczhal a természetben sötét májbarna, a hason csak kevéssé világosodó ; az oldalvonal táját egy rezesszínű csík jelöli ; a fej és a törzs szabálytalanul felhősen foltos ; a hát-, alsősörény és kormányűszó ságaréközeiben szorosán rendezkedő sötét foltocskák vehetők észre. Fogságban az alapszín zöldessé válik, az oldalcsík rezesen fénylő.

Ívik : áprilisban.

Fogása : a csikászat járulékhala.

A lápi pócz mindenben a réti csík társa s így különösen ingó-lápos mocsarakban terem meg bőven ; a lápkutak és vészek tisztább vizében űzi úszóversenyeit, a melyeket már jellemeztünk is. Igen óvatos és fürge kis hal, mely azonban a fogságban hamar szelídül, gazdáját megismeri s kézből kapdossa táplálékát — a gilisztát, nyers húst — ; de kitűnik itt rabló természete is, mely egészen csukaszerű ;

nemcsak a vele egy tartóban élő más fajbeli, nálánál kisebb halakat nyeldesi, hanem ráveti magát saját, apróbb véreire is; sőt nálam megtörtént, hogy az egyik akkora vérrokont kapott be, hogy nem bírta lenyelni s így belefűlt a falatba.

Ez a kis rabló 8 cm.-nél nem nő nagyobbra.

Húsát a Szernye vidék szegénysége szükségéből eszi; az Ecsedi láp környékének népe mérgesnek tartja; az előbbi helyen sertést, ruczát is hizlalnak vele, mert rengeteg számmal van s én láttam Derczen táján öblös csikkast, mely tömve volt e kis rablóval.

Elterjedése: HECKEL eredetileg a Fertő lápos helyeiről írta le s főlemlíti még az Ördögárkot, a Zala vizét és Zala-Tapolczát; PETÉNYI jegyzetei közt Tihanyból találom; én ismerem a bihari Sárrétből, a Bodrogeközéből, különösen pedig az Ecsedi láp és Szernye mocsárvilágából.

A LESŐ HARCSA.

Siturus Glanis, LINNÉ.

VIII tábla, 29.

Főjegyei: békakoltyra emlékeztető alak; elől vaskos, hasas és laposfejű, hátul oldaltlapított; a felső állkapcsón mindkét oldalon egyegy hosszú, ostorszerű — az alsó állkapcsón négy rövid bajusz; a hátsörényűszó kicsiny; az alsósörényűszó igen terjedelmes, a kormányűszó alsó szárnyfelével részben egybeforrva; a szem a testhez képest igen kicsiny.

Sugárzata: HS. 1/4; HO. 1/17; HA. 12—13; AS. 90—92.

FA. 5 1/2—6, a kormányűszót beleértve.

A lapított fej elől el van kerekítve — békafejű — és laposan domborodik; mind a két állkapocs íves hajlású, az alsó kissé kidülő, az ajakrész húsos; a két ostorbajusz végével a hónaljűszószárny csúcsát éri el, néha azon túljár; az alsó állkapocs bajuszainak leghosszabbja az ostorosnak legfeljebb 1/3-része, ritkán valamivel több; a két, aránylag igen apró szem egy külön vágás mögött s a felső ajakhoz közel nyílik; a fogzat lapított, hátrafelé irányzott, gerebenseszerű. A hátvonal a nyakszirttól a fark végéig majdnem egyenes; a hátsörényűszón túl a test gyorsan, majdnem pengeszerűen vékonyodik. A hátsörényűszó körülbelől a hónalj- és hasűszószárnyak között

középre esik; a hónaljúszószárny legyezőszerű, első sugara igen vastkos csontsugár; az alsósörényúszó a hügygyótól a kormányúszóig ér s annak alsó szárnyfelével összefügg; de határa megkülönböztethető; a kormányúszó elkerékített.

Az egész test héj nélkül való, igen nyálkás és síkos; az oldalvonal az alsósörényúszó kezdetéig világosan kivehető.

Szín szerint a fejtető, a hát és az úszók széle kékesfekete, néha zöldesbe átmenő; az oldalak zöldesfeketék, a has felé világosodók és olajzöld foltokkal felhősen márványozottak; a has kékesfehér, felhőzött; a szemcsillag halaványsárga, a bogár körül keskeny, arany kariával, különben sötétben pontozott.

Ívik : májusban, júniusban, néha júliusig is.

Fogása : szigony, fenékhorg, háló, és külön a kuttyogató.

A leső harcsa a viza után vizeink legnagyobbba növekedő hala; szereti a csendes, mély, iszapos és gyökeres fenekű vizet. A halak között igazi útonálló, még pedig ép oly kegyetlen, mint ravasz; gyökerek között, uszadékok mögött meglapúlva lesi a prédáját; álnok játékot űz ostoros bajúszával, hogy a buta hallal férget gyaníttasson benne s így magához csalhassa. Neki minden jó, a mi él és mozog s a természethistória súlyosan vádolja is, mert gyomrában nemcsak uszkárkutyát, hanem gyermekcsontot is talált. Ám rettentő rablótermeszetének ő is megadja az árát, mert vak mohóságában csak akkor tér észre, mikor késő, mikor t. i. a kuttyogató horgán rajtavesztett.

Az 50 kilós harcsa nálunk még ma sem ritkaság; a 200 kilóst azonban már meg lehet bámúlni.

Húsa kövér, nem éppen jóízű; de bizonyos arányig a tökéletes magyar halászlé tartozéka s azért keresett piaczi czikk.

Elterjedése : HECKEL a Balatonból, Drávából, Szamos- és Marosból említi; PETÉNYI feljegyezi a Duna, Körös, Tisza, Vág — Tor-nóczig — és Mura vizét; részemről hozzá adhatom a Berettyó, Bódva, Borzsa, Fertő, Ipoly, Kraszna, Küküllő — Bögözig —, Latorcza, Olt, Rába, Sajó, Szernye, Zagyva vizeket is.

A PÉNZES PÉR.

Thymallus vexillifer, AGASSIZ.

VIII tábla, 30.

Főjegyei: nyulánk alak, hegyesedő orral, igen terjedelmes hátsörényúszóval; az alsó állkapocs valamivel rövidebb, a felső alá bevont; héjja szembetűnően pénzes.

Sugárzata: H S. 7/14—17; HO. 1/14—15; HA. 1/10; AS. 3/9.—10.

O. P. 89—90. FA. $5\frac{1}{2}$ — $5\frac{2}{3}$, a kormányúszót beleértve.

A test magassága ötször fordul az egész hosszúságban; az orr tompa, szélével az alsó állkapocsra áthajló, úgy hogy a száját majdnem torok felé nyilóvá teszi; valamennyi állkapocsrészben egy sorban álló, finom fogak; a hátvonal a nyarkszirttól a hátsörényúszóig egyenletes ívben emelkedik; a hasvonal laposodó. A hátsörényúszó magas terjedelmes s egy kurta sugárral kezdődik, innen lépcsőzetesen emelkedik, még pedig a meddig a síma sugarak tartanak; a hasúszószárny a most említett sörény közepére esik; az alsósörényúszó közepére pedig a kövérúszó esik. A héj pénzei meglehetősen erősek, rátapadók, a mell táján akad egy kis meztelenség is.

Szín szerint a hát zöldesbarna, az oldalak a felső részen ón-, a has felé ezüsthéjúak; az oldalak az oldalvonal fölött sokszor feketés szeplőket viselnek; a hasúszószárny és alsósörényúszó violásak, a hónaljúszószárnyak sárgások; a hátsörény és kormányúszó, kivált az előbbi gyakran keresztbe sorosan-tarkázott.

Ívik: tavaszkor, HECKEL szerint már márcziusban; BENECKE április—májusra teszi.

Fogása: a székelység a kakas gallérjának sárga tollából készült mesterséges légygyel igen ügyesen horgászsza, mi kiváló dicséretet érdemel.

A pénzes pér a pisztrángos vizek kissé alább eső folyásának lakója; a csörtető, de mégis már kissé csendesedő patak legnemesebb hala. Táplálékát a rovarok és rákfélék szolgáltatják s a víz fölött röpkedő rovarra ügyesen veti magát.

Nálunk a 30—35 cm. hosszú már ritkaság; BENECKE 50 cm.-ről is szól.

Húsa fehér, finom, kitünő ízű, valóban becses táplálék, mely a pisztrángé után első helyen áll.

Elterjedés. HECKEL az erdélyi rész patakjaiból említi; PETÉNYI a Poprád, Turócz, Mutnyik Garam, Olt, Szlatina, Tiszovnik, felső Vág, s az Aranyos vizéből jegyezte fel; én a Lucsivna, Vargyas vizét csatolhatom az előbbiekhöz.

A DUNAI GALÓCZA.

Salmo Hucho, LINNÉ.

VIII tábla, 31.

Főjegyei: hosszúra nyúlt, hengeres alak; a fej a test magasságánál $\frac{1}{3}$ -részszel hosszabb; a test törzse félhold alakú, apró fekete szeplőkkel tarkítva.

Sugárzata: HS. $\frac{3}{10}$; HO $\frac{1}{16}$; HA $\frac{1}{8}$ —9; AS. $\frac{4}{8}$.

OP. 180—200. F. A. $4\frac{1}{2}$, a kormányúszót beleértve.

A test magassága 6—7-szer fordul meg a hosszúságban; a száj mélyen hasított s a felső állkapocs a szem mögé ér; zárt szájnál az orr domborodása kissé túljár az alsó állkapcspon; az állkapcsok hátrafelé hajló, egysoros, ritkán álló fogakkal fegyverzetek, a melyek közül a felső állkapocs fogai a legkisebbek, de a legszamosabbak; az ekecsont előfelén íves sorban 4—6 erős fog, a szájpad-csontokon egy sor még erősebb fog; a nyelven két oldalt 6—8 horgas fog; a hátvonal igen laposíves; a szilványrés igen nagy.

A hátsörényúszó körülbelől a test fele hosszában kezdődik s hátrafelé lecsapott; a meglehetősen magas és széles kövérúszó kezdete az alsósörényúszó kezdetével talál, mely a hátsörényúszóval egyforma magasságú s hátra felé meredeken lecsapott; a hasúszószárnyak a hátsörényúszó végével találnak. A héj pénzei aprók, kissé hosszúkásak, az egész törzsön meglehetősen egyenlők; az oldalvonal a háthoz közelebb halad.

Szín szerint a hátfél zöldesbe húzó sötétbarna s az oldalakba enyészve, ott vöröslő szürkébe megyen át; a test hasfele ezüstös; a fej és test igen aprón szürkén és feketén pontozott, közben-közben fellépnek a jellemző félholdalakú szeplők.

Ívik: április, májusban.

Fogása: a nagy folyókban a hálós halászat tárgya, a felső, tiszta-vizű folyásokban a tűzfénynél üzött éjjeli szigonyozás áldozata.

A dunai galócza a Duna vízhálózatának saját hala, s minthogy nem tengerjáró, más hálózatokba nem is tévedhet el; falánk, merész rablóhal, mely a forgók, zúgok nagy kövek s mindenféle alkalmas tárgyak körül megfekszik, hogy rácsaphasson prédájára; a mi él és száján-torkán befér, azt meg is támadja, le is nyeli, legyen az hal, rucza, vízi patkány vagy bármi; a Duna mellékfolyóin messze felvonúl; de a tulajdonképeni patakokba nem megyen, mert nem nyújtanak falánságának elegendő táplálékot s mikor megnő, elég vizet. Mert tudnunk kell, hogy az egész családban ő növekedik legnagyobbra s van példa reá, hogy 2 méterre is növekedett, súlya pedig kerek 50 kilogramm volt.

Húsa fehér, finom; de a lazaczenak és pisztrángénak mögötte áll; a folyó mentén fekvő nagyobb magyar városok halaspiaczának igen keresett, értékes czikke.

Elterjedés. HECKEL a Száva, Dráva, Duna, Maros és a Siul folyót említi; PETÉNYI tüzetesebben nem jegyzett róla, de a Mura és Turócz fel van hozva; én az Olt, Cserna, Tisza vizét hozhatom fel, megjegyezve, hogy a máramarosi halászság állítása szerint Máramaros-Sziget Tiszahidjáig megyen, azontúl nem.

A LAZACZ PISZTRÁNG.

Trutta Salar, LINNÉ.

Főjegyei: a test magassága a fej hosszának majdnem megfelel, a fej orraráse hegyesedő; az alsó állkapocs csúcsosodva felhajló végű; az ekecsont előlapja mindig fogatlan.

Sugárzata: HS. 3—4/9—11; HO. 1/13; HA. 1/8; AS. 3/7—8. OP. 120—130, F. A. $5\frac{1}{2}$ — $5\frac{3}{4}$, a kormányúszóval együtt.

A test magassága 5—6-szor ismétlődik a hosszaságban, vastagsága a magasságnak körülbelül fele; a száj mélyre hasított, fogas, a fogak mind hátrafelé irányúlnak; a szápadcsontokon végig egy sor erős fog; az ekecsont szárrészén hasonlóképen, az utóbbiak azonban a korosabbaknál kihullanak; a nyelv széle fogas. A hátsörényúszó kissé a test első felére is nyomul, magasságánál szélesebb, hátrafelé

meredeken lecsapott; a hasúszószárnyak a hátsörényűszó közepére esnek, majdnem háromszögbe lecsapottak; a kormányűszó csak ívesen kiszélelt. A héj pénzei aprók, kerekék; az oldalvonal egyenes irányban fut.

Szín szerint e hal háta palaszürke, kékesfeketébe húzva, az oldalokban derülve ezüstfénybe megyen át, a hasfélen ezüstfehér; az oldalvonal fölött gyéren szórva (vagy) alakú sötét szeplők láthatók; a hátsörényűszó, kövér- és kormányűszó kékes palaszürke, a többi színtelen, véneknél szürkés. Ez a szín ívás idején, tehát a mikor a hal a tengerből a folyókba felvonul, változik, különösen a tejes halnál; az alapszín megsötétedik, a hát és oldal kocsonyás réteget ölt, mely a pénzeket egészen elfedi; a szeplők szaporodnak s néha zigzugos csikokba folynak össze; a szilványfedeléken és az oldalakon gyakran vörös foltok támadnak. Öreg tejeseknél a has réz- vagy biborvörössé válik.

A színváltozattal a tejes halon még egy más átalakulás is történik. Ugyanis az alsó állkapocs csúcsán egy kemény porczogóból való kampó támad, a felső állkapocs pedig meglazul és megnyúlik, a vendégállkapocson pedig egy mélyedés támad, mely a kampóssá vált alsó állkapocsot befogadja, mely azonban így sem záródik. Mind ezek a változások ívás után ismét visszafejlődnek.

Ívik: késő ősszel.

Fogása: nálunk, mint egyedül a Poprádba tévedő hal, leginkább szigonyos orvok áldozata.

A lazacz-pisztráng nemcsak tengerjáró, hanem tulajdonképpen tengerlakó hal, mely csupán ívasát végzi folyókban s hogy ezt megtehesse, ezernyi ezer, néha hihetetlen akadályon és veszedelmen keresztül törve-ugorva, roppant utat végez, hogy az ívasra alkalmas patakvizet elérhesse. Elterjedési köre az északi tengerekre esik, nálunk tehát a Dunában és hálózatában hiányzik s egyedül a Poprád az, a mely látogatásával dicsekszik. Egyike a legbecsesebb halaknak s a legelőbbre haladt nyugaton kiváló gondozás, rendszeres tenyésztés tárgya, mely ott tetemesen lendít a közvagyon szaporodásában s mind abban a mi evvel kapcsolatos. Mint minden tenyésztett állatnál, úgy ennél is megvan az, hogy a tenyésztők számos fajtát különböztetnek meg.

A lazac 15—20 kilogrammot érhet el; BENECKE 80 fontot is mond.

Húsa vöröses, kitünő; füstölve a világkereskedésben szerepel.

Elterjedés. Nálunk a Dunajeczen át csupán a Poprádban fordulhat elő S PETÉNYI innen jegyezte fel, hozzátevén, hogy Késmárk táján «Klammlachs» néven egy másik fajt is akarnak megkülönböztetni, ő azonban azt tartja, hogy a lazaczczal egy és ugyanaz. Ez a fajta nyilván a kampósszajú tejesre vonatkozik.

A SEBES PISZTRÁNG.*

Trutta Fario, LINNÉ.

VIII tábla 32,

Főjegyei: arányos, erőteljes igazi halalak, kissé tompa orral; a felső állkapocs a szem hátulsó széléig terjed; a fej hosszasa átlag megfelel a test magasságának; színét a vörös — néha kék — és fekete szeplők jellemzik.

Sugárzata: HS. 4/9—10; HÓ. 1/12; HA. 1/8; AS. 3/7—8.

OP. 110—120. F. A. 4¹/₂ — átlag véve s a kormányúszóval együtt.

Alakja nyújtott ugyan, de erőteljes; szeme nagy, kifejező s a megnyúlt felső állkapocscsal együtt határozott rabló jellemvonást kölcsönöz arculatának; a száj öblös és fegyverzett, az ekecsont elején keresztben rendezen öt fog, e csont nyúlványán megkülönböztethető két sorban s felváltva jobbra-balra irányozva éles fogak állanak; a nyelv két oldalán — szélén 4—5 nagy, éles fog; a száj egész fogzata hátrafelé mered; a felső állkapocs fogai a legkisebbek. A hátvonal a lekerekített orron túl szép, egyenletes lapos ívben fut, közel a kövérúszóig; a hím hasvonalja ennek körülbelől megfelel, innen a hal vízre való kitünő rátermettsége; az ikrás hasasabb.

A hátsőrényúszó vagy éppen a test felehosszában, vagy kissé azon

* A halászati sport e legnemesebb halának van egy magyar nyelven írott ismertetése Dr. PELECH E. Jánostól (A m. Kárpátgyelet évkönyve VI. 1879). Ez az ismertetés ép annyi ismerettel mint szeretettel van írva s oly munka, mely a pisztrángról összeírt kis könyvtárban nemcsak számot tesz, hanem a legjobbak között foglalhat helyet. De éppen mert ilyen, csak sajnálni lehet, hogy a szerző — bár láthatólag törekedett — nem birt győzedelmesen megküzdeni a nyelvvel, különösen a mesterszavakkal; a jó munkát is BUGÁT szelleme rontja — Das ist der Fluch der bösen That! — A munka az átdolgozást teljesen megérdemelné.

innen — a fej felé értve — kezdődik, nem nagyon lecsapott s közel oly széles, a milyen magas; a kövérúszó az alsósörényúszó vége fölött áll, az utóbbi tehát messze hátra van tolva; a hasúszószárnyak a hátsörényúszó hátulso felével állanak szemben, inkább elkerekített vágásúak; a kormányúszó rendszerint könnyedén kiszélelt.

A héj pénzei nem terjednek a fejre; igen aprók, fínomak, rátapadók.

Szín szerint a sebes pisztráng nehezen írható le; minden valamire való halász tudja, hogy két teljesen egyforma pisztrángot ugyanazon víznek ugyanazon helyéről sohasem dobott ki. Törzsszínezetnek a következőt lehet elfogadni: hátfele sötét olajbarna, jól kivethető, különböző nagyságú, részben kerek és néha udvaros szemfoltokkal, az oldal felső része világosodó, lassan szürkésbe vált s az oldal alsó felén sárgás fehérbe, utóbb fehérbe megyen át; a meddig a hátszín világosodása tart, fekete szemfoltok — kisebbek-nayobbak — tarkítják, míg végre az oldalvonal közelében belevegyülnek a piros szeplők s az alsó fél felé győznek; ez körülbelől a pataki pisztráng színezete, megpótolva még avval is, hogy a hátsörényúszó is fekete és kevés vörös petytyel van ékesítve — a Szádellő, Szinva és Bucsin pisztrágnál különösen szép. Néha az oldalakban lefelé karajos színmezők alakúlnak, melyek violás, kékes színben játszanak. Van fekete, szürke, aranyos, fehér, szénporos, kék szeplős színváltozat, sokszor több ily változat egy vízben él, úgy a mint folyása árnyas vagy verőfényes helyen halad, a milyen a víz kémiai tulajdonsága; annyi áll, hogy az árnyas helyek pisztrángja sötétebb, a verőfényes helyeké világosabb alapszínű; mind ezeknek, különösen a szemfoltoknak és szeplőknek azonban olyan, bár leirhatatlan, de sajátságos jellemük van, hogy a gyakorlatlanabb szem is pisztrángot lát a pisztrángban. A színnek e roppant változatosága volt oka annak, hogy sok híres természetvizsgáló egy egész sereg fajt állított fel s lett *Trutta nigra*, *semipunctata*, *parcepunctata*, *alpina* stb. Az ívás idejének közeledtével kivált a hím színezete erősödik; az oldalak sárgasága fokozódik, a vörös szeplők lángolnak, világos udvarba kerülnek, míg a közök szénporszerűen vannak meghomályosítva.

Ívik : októbertől kezdve, néha még decemberben, sőt januárban is.

Fogása : nálunk a rablóhalászat minden kegyetlen módja: szigony, duga, dynamit, méregfű, farszák, meszelés; egyedül a székelyek s

gondolom a máramarosi magyarok között akad közhalász, a ki nemcsak horgászsa, hanem ősi soron mesterséges legyet is köt a horgára.

A sebes pisztráng első dicsőítője AUSONIUS latin költő volt, ki őt szóval jól írja le a pisztrángot:

«Purpureisque Salar stellatus tergora guttis.»

E hálnak ma nemcsak külön irodalma, hanem virágzó ipara, sőt még ennél is több, erkölcsi jelentősége van — elég baj, hogy nem a magyarság földjén. De lássuk előbb életmódját.

A sebes pisztráng a havasi vidéken körülbelül 2500 méter magasságig nyomul, tehát a természet szűz öléből fakadó tiszta víznek legelső hala; a hideg, tiszta, csörtető pataokban űzi páratlan ügyességgel azt az igazi pisztráng mesterséget, mely csak a legtökéletesebb úszással végezhető; űzi víz fölött és víz alatt: kiszökik a habból, hogy a fölötte röpkedő rovarat elfogja, s mint a nyíl, úgy iramodik a siető vízzel tovaúszó préda után; a lesésnek nagy mestere; még sebes folyásban is megáll, alig billentve farkával, csak csavaros játékot űzve úszóinak engedékeny lapjával; a mit megragad, az meg van ragadva, azt hátrafelé meredő fogzata ki nem engedi többé. A legravaszabb és legóvatosabb hal, mely kiismeri az embert, annak horgát, ezer fufangját, úgy, hogy a «természet büszke urát» rendszeres harcra készíti és ekkor is sokszor megveri. Neki a vízzel szemben semmi sem lehetetlen; mikor a szerelem erőt vesz rajta, minden akadályt megostromol, hogy arra a sekély, kavicsos helyre juthasson, a hol ivadékanak jó dolga lesz. Ráveti magát a malom kerekére, felszárnyal — ez máskép nem is nevezhető — 4—6 méter magas zuhatagok vízugarán; százszor esik vissza, de újra megkisérti. Szóval ügyes, nemes hal, mely méltó arra, hogy az embernek egész becsvágyát kiszólítsa, — hozzá pedig még kitűnő jóízű, szálka nélkül való is.

Ezek a tulajdonságok adták meg e hálnak az igazán művelt nemzetek társadalmában az erkölcsi jelentőséget s ezen a soron keletkezett egy bámulatosan kimívelt ipar is. Az erkölcsi oldal képe az angol horgász, az ipari oldalé az angol horog. Mind a kettő nem mai eredetű; valóságos fejlődés eredménye. A horgászatot, mint angol emberhez illő nemesítő időtöltést, WALTON IZSÁK és társa COTTON KÁROLY teremtették meg a XVII-ik században. Anglia legelőkelőbb szellemei hódoltak és hódolnak ma is ennek a testedző és a lelket

erősítő időtöltésnek, mely náluk annak az idegrontó, puhító «mulatozásnak» helyét foglalja el, a melyben más népek előkelősége — az u. n. intelligentiát sem véve ki — az előkelő, úri foglalkozást látja. A horgászó angol tiszta fővel, fölfrissülve végzi azt, a mit élvezetnek tart, s a mi valóban az is; a «mulatozók» faja kimerül és lelkileg, testileg satnyúl a maga «élvezetétől». A pisztrágra való horgászat edzi a testet, az akaratot; benső viszonyt teremt az ember és a szabad természet között; oktatra üdítő és jellemfejlesztő egyiránt. Az a bámulatos szívósság, a melyet az angol «gentleman» a legnehezebb helyzetekben is tanusít, az a könnyűség, a melylyel akadályokat legyőz s az a nyugalom, a melylyel a viszontagságot fogadja s kiállja, első sorban a «nemes sportból» kerül ki, mely mindenkor az élő természettel való alapos ismerettel kapcsolatos. A pisztrángot csak akaratot, tiszta fővel, edzett testtel lehet kitanúlni; csaliját csak a vízkörnyék életének pontos ismeretével lehet meghatározni — és minden szerzett igazi tanulás tudás — minden ily tudás igazi érték, mely az ember tulajdonságaira és igazi jólétére is nagy hatással van.

Az angol pisztrángsportot az ipari vállalkozás napjainkban kissé túlajtotta, különösen a «mesterséges legyek» már a képzelettel játszanak; de az sem baj, mert ha az a horgász egyebet sem tesz, mint azt, hogy a hegyi patak partján egész horgászkalendáriomát egy végben kipróbálja, okosabbat művelt azoknál, kik szabad idejüket elhanyagolják, vagy elhítetik magukkal, hogy a lehetetlen levegőjű kávéház tekeasztala mellett «üdültek».

Az angol halászati ipar igazán világraszóló, a nemzet vagyonosodásának egyik erős forrása.

Az a körülmény, hogy a pisztráng ikrása, simogatva elereszti ikráját, a tejes a tejet s hogy az így végzett termékenyítés fogatos, a pisztrágnak és családbeli rokonainak mesterséges tenyésztését teremtették meg, mely napjainkban terjedőfélben van s már Magyarországon is jelentkezik; — ideje is, mert kevés országnak van annyi pisztrágnak való vize, mint Magyarországnak, de azt is hozzá tehetjük, hogy kevés országé van annyira elnéptelenedve, mint a mi országunké; pusztaság az, a mi a nemzet vagyonosodásának forrása lehetne, mi annál fájdalmasabban érint, minél jobban tudjuk e könyv történeti részéből, hogy ez nem kezdetlegesség, hanem hanyatlás.

Nagyság szerint a sebes pisztráng igen természetes alakká nőhet; így csak pár évvel ezelőtt került gróf SZTÁRAY JÁNOS útján egy 12 kilogrammos a Nemzeti Múzeumba; én magam láttam a borsodmegyei Szinva és Garadna patakokból alkotott tóból valót — 1847-ben — mely 12¹/₂ kilogrammot nyomott; ott az 1, 2, 3 kilogrammos nem ritkaság; úgy a Gyergyóban fekvő Gyilkostóban is. A patakok legfelsőbb folyásában több, de állandóan kicsiny a pisztráng s a 20 cm.-nyi már rangos számba megyen; az alsóbb folyásokban, kivált ha sok és nagy bennök a forgó, u. n. zomb, a pisztráng tekintélyesebb; de a felsőbb folyásokból való pisztráng húsa a legjobb, legtisztább ízű; de csak az ívás idején kívül, átlag májustól augusztus végéig.

Elterjedése: HECKEL a Száva, Cserna, Poprád vizét és Erdélyt említi; PETÉNYI az Ipoly eredetét, a Murát, a Turócz folyót, a Garam, Tiszovnik, Vág folyót jegyezte; én ismerem a Küküllő, Olt, Sajó, Szamos, Vargyas, Szinva, Garadna, Bucsin patak, Lucsivna, Békáspatak, Gyilkostó, felső Tisza, Iza vizéből; állítólag a Hegyaljában eredő Tolcsvában is lakik. Ritkaságképen letévedett Szegedig, Szolnokig és Szentesisig.

Az a pisztráng, a melyet GÜNTHER ALBERT* «microlepis» név alatt JEITTELES-féle, Pohorelláról és alkalmasint a Szádellő völgyből származó példányokra alapított, szerintem csak a sebes pisztráng hegyi fajtája.

A VÁNDOR ALÓZA.

Alosa vulgaris, TROSCHER.

IX tábla, 33.

Főjegyei: a hónalj- és a hasúszószárnyak kicsinyek; a has a hügygyóig, meredek ormóspénzekkel borítva, ezektől élesen fűrészkes; az így alakult fűrészfogak száma 37—42 (25—28 — BENECKE szerint); a héj a kormányúszóra is kiterjed, s tövét egészen elborítja; e felnyomás közepén két tollszerűen nyújtott pénz áll; a vállon, a fedelék felső szélé táján, rendszeren egy nagy, elmosódó folt, melyre sokszor még 4—5 folyton kisebbedő következik; a szem egy résen tekint ki.

* GÜNTHER A. Catalogue of the fishes in the British Museum Vol: VI. 1866 p. 85.

Sugárzata: HS. 4/16—19; HO. 1/15; HA. 1/8; AS. 3/20—24 (BENECKE szerint 18—28).

OP. 70—80. FA. átlag 4-szer, a kormányúszó nélkül.

A test zömök, kivált eleje öblös, legnagyobb magassága átlagosan négyszer fordul meg a hosszúságában; a fej aránylag rövid, tompaorrú; az állkapcsok egyforma hosszúk, de a száj hasítása igen részútosan halad lefelé, messze terjed; a felső állkapocs a szem hátulsó szélével egy vonalban végződik; az állkapcsok széle éles, vágó s csak a vendég- és a felső állkapocs fogas, a fogak igen kicsinyek, könnyen kihullók, az alsó állkapocs csúcsa vastagodott s e vastagodás a vendégállkapocs megfelelő vágásába illik. A hátsörényúszó egészben alacsony s kissé a test első felében kezdődik; a hasúszószárnny az előbbinek elejével talál; a hónaljúszószárnny igen alatt áll; a kormányúszó nagy, mélyen fecskefarkra kivágott, alsó szárnyfele hosszabb.

Az oldalvonal nem látható; HECKEL szerint a váll elején bemélyedik s felfogása szerint a kormány tövén álló két tollszerű pénz képében és felületein, tehát ágra szakadva vetődik ismét fel; az érzőlikacsok ellenben a fejen, különösen a szilványfedeléken vannak kitejlődve s hálózatosan elterjedve. A szem előlről és hátulról merev hárttyával van bevonva, bogara a két hárttya közén mintegy hasítékon tekint ki.

Szín szerint a hátfél halavány olajzöld, fémfényű; az oldalak világosabbak, aranyos csillámmal; a has fehéres, zöldes és aranyos játszófényű. A hátsörény-, a kormányúszó- és a hónaljúszószárnny szürke, szélükön feketések; az alsósörényúszó szürkés, a hasúszószárnny színtelen. A többi a főjegyek között van.

Ívik: április, májusban — a tengerből a folyókba vándorolván.

Fogása: vándorlása közben nagyban fogják s füstölve kereskedelmi czikk.

A vándor alóza tengeri hal, a heringnek családbeli rokona; a Földközi tengerben és az Atlanti óceán — nekünk — nyugoti partjai körül terem leginkább; ívás idején nagy seregekbe verődve a folyókba vonul; így az Elba, Rajna, továbbá Pó és Mincio folyókba s a Lago di Garda nevű tóba is benyomul. A Duna hálózatában csak ritka, betévedett vendég. — Nagysága — BENECKE szerint — 60, ritkán 70 cm., súlya 2—3 kg.

Elterjedése: HECKEL csak a Duna magyar részét, Mohácsot és Budapestet említi; PETÉNYI jegyzetei szerint HECKEL a halat nem látta, csak Battinán egy intelligens halász leírása alapján vette fel; PETÉNYI e halat 1846-ban már letisztítva Budapesten Seiler Flórián konyháján kapta (ez a HECKEL budapesti adata), azonkívül feljegyezte, hogy Zug-Szt.-Mihály szigettanyáján SCHRÖDER egyet — $\frac{1}{2}$ fontosat — megevett, sósnak találta s dunai heringnek nevezte el.

A SÍKOS ÁNGOLNA.

Anguilla fluviatilis, FLEMING.

IX tábla, 34.

Főjegyei: a test kigyószerűen nyújtott; a fej hossza nyolcz-kilencszer fordul meg a test hosszúságában; a hugygyó az orr végétől körülbelül négy fejhosszaságra fekszik; a szűk szilványrés nem ereszkedik a begy tájára.

Sugárzata: HO. 19; az egyesült hátsörény-, kormány- és alsősörényúszó — BENECKE szerint 1100. FA. 8—9, a kormányúszóval együtt.

A hosszúra nyúló hengeres test csak a farkrészen oldalt lapított; bőre vastag, nyálkás, igen síkos. A héj nagyon sajátságos; pénzei nagyon aprók, finomak, hosszúkások és zigzugosan sorakozók a nélkül, hogy egymást érintenék, a sorok között is meztelen hézagok maradnak, úgy hogy a bőr hosszában ránczosnak látszik, ezek a pénzek igen kicsiny alakban a fejen is találhatóak. A fej kisebb-nagyobb mértékben csúcsos; — ez adott okot az obtusirostris és acutirostris-féle megkülönböztetésre; — alsó állkapcsa kiszökő, a száj kicsiny, több sorban álló, finom gerebenfogakkal fegyverzett; zuga a szem alá ér. Az orrnyílás a felső ajakhoz igen közel áll. A szűk szilványrés hasítékyszerű s a hónaljúszószárny hiányzik. A hasúszószárny nincsen meg. A hát- és alsősörényúszók az elkerekített kormányúszóval tökéletesen össze vannak forrva; az előbbi egy fejhosszal a hugygyó mögött kezdődik; a vékony, igen hajlékony sugárzat csak igen nehezen különböztethető meg. Az oldalvonal hosszában s az alsó állkapcsan az érző likacsok világosan kivehetők.

Szín szerint a síkos angolna nem állandó, a vízhez és egyéb körül-

ményekhez képest sokszorosán változó; törzsszínezetnek a következő vehető: háta sötétzöld, kékes vagy fekete, az oldalak világosodók, a has fehér; néha a hát és az oldalak világosodók s — BENECKE szerint — akadnak olyanok, a melyeknek hátán egy sárga csík vonúl végig, sőt akadnak egészen sárgák és egészen fehérek is, tehát ugyanaz a tünet, a mely nálunk a csíkkirályon és csíkdámán — chlo-rochromus és albinismus — mutatkozik.

Ívik: valószínűleg deczemberben és januáriusban.

Fogása: nálunk véletlenség; rendes helyein kifejlődött halászati ipar, leginkább sűrűn-rácsosfenekű rekeszekben fogják.

A síkos angolna rendes soron csak a Poprádba jut, minthogy a Kaszpi- és Fekete-tenger folyórendszerében nem terem; az utóbbiba csak elvetődik. Életmódjának kivált az ivásra vonatkozó része a legújabb időkig homályos volt s a legkülönbözőbb gyanításokat, találgatásokat szülte — már a régi időkben is. SYRSZKI 1873-ban tisztába hozta a dolgot mely lényege szerint a következő: a tengerből a folyókba felvonuló ifjú angolnák csupa ikrások, melyek a folyókban megnövekedve öt éves korukban érettek s a tengerbe vándorolnak vissza; ikrájuk igen kicsiny 0.1 milliméter átmérőjű s így szabad szemmel meg sem különböztethető; a tejesek sohasem hagyják el a tengert, hanem ott fogadják a a folyókból jövő ikrásokat, melyek novemberben érik el a sósvizet s valószínű, hogy az ivás deczember és január folyamán végződik. Abból a körülményből, hogy az angolna-ikrások ikrafészkén épen úgy, mint az ingolákén, mindig bizonyos egynemű állapot mutatkozik, nagy valószínűséggel azt lehet következtetni, hogy az angolna, épen mint az ingolák is, csak egyszer ívik, azután elpusztúl. Arról, hogy az angolna elevenet szülne, szó sincsen. Az ivás, úgy látszik, leginkább a Kattegat zátonyain folyik. Az ivadék egy része a tengerben marad, a másik része 1—8 cm. nagyságot érve s a nemi szerveket még teljesen nélkülözve, a folyókba vonúl, még pedig majdnem hihetetlen seregekben, melyek csak úgy érthetők meg, ha tudjuk, hogy az egyes ikrás angolna ikrája milliókra rúg. Így fel van jegyezve, hogy egyszer az Arno folyóból öt óra lefolyása alatt három millió font, az Eiderből egy nap alatt 90 akó angolna-ivadékat merítettek s hogy a sereg szakadatlan vonulása némely helyen kis megszakítás mellett 14 napon át tartott. Ez az ivadék azután átmászik minden akadályon s a legkisebb

vízereket is felhasználva bevetődik oly tavakba is, a melyek különben folyókkal nem állanak összeköttetésben. Az, hogy éjjelenként a szárazra kijár s különösen a borsóföldeket keresi fel, nem igaz; de igenis igaz, hogy vizes rétségen pocsolyáról pocsolyára kígyózik s szedi a csigát és apró rovar. A síkos ángolna éjjeli állat, mely napközben az iszapba és homokba túrja magát s csak alkonyatkor búvik elő; a hideget nem szereti s a telet az iszapba temetkezve húzza ki. Szűk szilványrésénél fogva a szárazon sokáig — egy egész napon át is — élél, a nélkül, hogy baja esnék. Nem állhatom meg, hogy saját tapasztalásomat el ne beszéljem. Az 1885-ki országos kiállítás halászati osztályában gróf MIGAZZY VILMOS eleven ángolnákat is állított ki; de a tartó nem volt jól befedve s azok bizony éjen át mind kiszöktek. Reggel a felügyelő személyzetet nagy felindulásban találtam; sehogysem tudták, hova lettek a halak; én legott a lefüggönyözött asztalok alatt kerestettem, hol a rettenetes porral, forgácsal teleragadva, csakugyan meg is kerültek; a vízbe téve legott teljes élénkséggel uszkálni kezdtek, nyomban megtisztultak s újra kezdték a kimászkálást.

Rendes termő helyein 1,5 méter hosszúság mellett 5 kgr. súlyt érhet el. Húsa szíjjas, fehér és jóízű, füstölve és besavanyítva nagyterjedelmű kereskedés tárgya.

Elterjedése: HECKEL mint eltévedt vendéget Mohácsról említi; PETÉNYI — mint tudjuk — Komárom alól, én ugyanonnan és Budapestről említhetem.

A SZÍN TOK.

Acipenser glaber, HECKEL.

Főjegyei: orra rövid, elkerekített; homloka domború, meredeken emelkedő; a hát vértjei előre lejtenek, hátul magasak, horgosok, az első hátvért a többinél erősebb és magasabb; a száj nagy, alsó ajaka kifejdött s közepe, úgy a felsőé is, mélyen horpasztva-öblözött.

Sugárzata: HS. 13/30; HO. 1/30; HA. 12/15; AS. 14/15.

Vértzete: Ht. 12—16; O. 35—60; Hs. 12—15.*

FA. $5\frac{1}{3}$ — $1\frac{1}{2}$, a kormányúszót beleértve.

* Ht = hátsor, O = oldalsorok, Hs = hássorok.

A test magassága valaminél több a vastagságnál, az utóbbi átlag nyolczszor fordul meg a test hosszúságában; a hát vértjei a legnagyobbak, az oldalvérték kicsinyek, a hasvérték majdnem eltűnők; a vért-sorok köze apró, fogacsos csontpénzekkel borítva, melyek a has felé kisebbedve, ott simákká válnak. A hónaljúsószárny igen erős első csontsugárral; a hátsőrényúszó magasságánál szélesebb, az alsósőrényúszó az előbbinek vége előtt kezdődik s szélességénél magasabb.

Szín szerint a hát vörösseszürke, az oldalak világosodók; hasfele s az oldalvérték szennyesfehérek; bajusza tövén fehér, végefelé barnuló; a szemcsillag sárga.

Ívik: PETÉNYI szerint július, augusztusban.

Fogása: vizahorog és öregháló.

A szín-tok életéről keveset tudunk, mert a vértés halak régibb, kiváló kutatói, ezek között GÜLDENSTAEDT, GMELIN, PALLAS e fajt nem vették számba. Bizonyos csak az, hogy a Fekete- és az Azovi tengert lakja s a beléjük szakadó folyókba, közöttük a Dunába is felvonúl, így kerül e főfolyamnak mellékágazatába is. PETÉNYI jegyzete szerint különösen az Ercsi melletti Dunarészben fogtak sokat, leginkább július és augusztusban, hol ívtak is; a halászok bementése szerint «a szín-tok a víz legmélyén jár».

Nagyság szerint eléri a 2—2½ métert s a 30 kilogramm súlyt; PETÉNYI szerint a 40 kg-mos nagy ritkaság, úgy a 70—75 cm.-nél kisebb is.

Elterjedése: HECKEL szerint a Duna, Tisza, Száva, Dráva és a Vág — alkalmasint torkolata —, Komáromon felül igen ritkán megyen.

A KECSEGE TOK.

Acipenser Ruthenus, LINNÉ.

Főjegyei: orra hosszú, árformán hegyesedő; bajusza, hátrahajtvá a száj széleig ér; az alsó ajak közepén fejletlen; a szájtól az orr hegyéig futó középormón három szemölcszerű kiemelkedés; a testörzs vért-sorai sűrűn álló vértékből valók.

Súgárzata: HS. 13/28; HO. 1/24; HA. 9/13; AS. 9/14—18.

Vértezete: Ht. 11—14; O. 60—70; Hs. 10—18.

FA. 4½, a kormányúszót beleértve.

A test legnagyobb vastagsága a harmadik hátvért tájára esik s közel a fél fejhosszának felel meg; a keskeny s kissé lapított orr átlag háromszor oly hosszú, mint a száj szélessége; az alsó felén futó középormó az orr hegye táján kiszélesedik; a sorok vértete sűrűn sorakozik s csak a sorok vége felé kisebbedve ritkúl is kissé; az első hátvért a legnagyobb ugyan, de nem emelkedik ki, hanem a homlokvonal ívébe esik; e vonal futásához képest a 4, 5 és hatodik hátvért áll legmagasabban. A vértorok köze apró, hátulso szélükön fogacsos csontpénzekkel van borítva. A hónaljúsók a test magasságánál hosszabbak; a hátsörényúszó magasságánál szélesebb; az alsósörényúszó és a hasúszószárnyak szélességüknél magasabbak; a félszárnyú kormányúszó alsó fele terjedelmes.

Szín szerint háta szürkés- vagy sárgásbarna, néha feketésbe játszó; a vérték szennyes fehérek; az úszók szürkék, csak a hasúszószárny és alsósörényúszó vöröses.

Ívik : május, júniusban.

Fogása : leginkább a kecsgehaló.

A kecsge tok is a Fekete-tengerhez tartozik; de egyike azoknak a tokféle halaknak, a melyek legmesszebbre vonódnak fel a folyókba — HECKEL szerint a Duna bajor részébe is eljutnak; — a kecsge májusban és júniusban jelentkezik legsűrűbben, szereti az iszapos fenekű vizet, a hol túrhat s táplálékát, mely halivadék is, megszerezheti; vonulás közben köves fenekű helyeken kerül meg legtöbb, mert ott seregesen nyomúl előre.

Nagyság szerint elérheti a 7—7½ kgr. súlyt; leggyakoribb a fél kilogrammos.

Húsa finom, jóízű s a tokhalak között a kecsge az, mely táplálékuknak legtöbbre van becsülve.

Elterjedése : HECKEL a Duna, Dráva, Tisza, Maros, Szamos és az Olt vizét említi; PETÉNYI a Köröst — Békésig —, a Murát és a Vágot — Tornócson felül is — teszi hozzá; én a Balaton — legújabb időben — Ipoly, Rába és Zagyva vizét tehetem ide.

*A GMELIN TOK.

Acipenser Gmelini, FITZINGER.

Főjegyei: «Orra széles, háromszögű, tompavégű; alsó középormóján négy szemölcszerű kiemelkedés; az első hátvért a legnagyobb és legmagasabb; a bajuszok közelebb állanak a szájhoz, mint az orr csúcsához». HECKEL szerint adva.

Már PETÉNYI, a kecsége-tokról szólva megjegyzi, hogy a 14—15 fontos kecsége-tok nagyon ritka s alkalmasint az ilyen nagyra nőtt kecsége-tok ugyanaz a HECKEL Gmelin-tokjával. Ez a gyanítás bizonyossággá válik, mihelyt tekintetbe vesszük azt a kétségbevonhatatlan tényt, hogy a tokfélélknél az orr a korrallal tompul s ezt maga HECKEL is megjegyzi. A magyar halászság, mely élesen különböztet, ezt a tokfajt nem ismeri, külön névvel nem jelöli, hanem nagy kecségét lát benne, a miben igaza is van. Dr. KÁROLI JÁNOS ezt a fajt nem is vette fel s én osztozom felfogásában, a midőn e fajt csak irodalomtörténeti szempontból és leginkább azért, mert magyar vízből — a Dunából — eredő példányokra alapítottam, iktatom ide.

A SÖREG TOK.

Acipenser stellatus, PALLAS.

Főjegyei: orra hosszú, keskenyen-pallosforma; az alsó középormó kiszélesedik s az orrot hegye táján lemezszerűen borítja; a bajusz a szájhoz közeledő; az első hátvért kicsiny, törpe; a hassorok vértjei nagyok.

Sugárzata: HS. 11/40; HO. 1/28—31; HA. 10/20; AS. 11/17.

Vértezete: Ht. 12—16; O. 30—40; Hs. 10—12.

FA. $4\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{3}$, a kormányasztót beleértve.

A test nyulánk; a homlokvonal lapos ívben emelkedő; a test magassága a vastagsággal egyforma, mind a kettő a fej felehosszánál kevesebb. Soros vértzete erősen kifejlődött, de sorban állva nem érintkezik egymással; nagyon kirívó; a vértsorok köze igen apró, fogacsos csontpénzekkel szabálytalanul borítva. Az úszók aránylag kicsinyek; a hónaljúszószárny hossza csak $\frac{1}{5}$ -del haladja meg a test

magasságát; az alsősörényűző a hátsörényűző közepével áll szemközt. A kormányűző vége csúcsba kifutó, könnyedén sarlós görbülésű; az alsó szárnyfél is csúcsba végződik.

Szín szerint háta rendszerint kékesfeketébe húz, az oldalak és a has fehéredők; a vértzet szennyes fehér; az orr alsó fele hússzínű; a szemcsillag sárga, néha ezüstös.

Ívik: május, június; halászok július-augusztusra teszik.

Fogása: rendszeren az öreghálónak egészben ritkább prédája.

A sőreg-tok — csillagos-tok, királyhal — a legszebb tokhalak közé tartozik s erősen kifejlődött, nagyon szembetűnő vértzete valóban úgy tűnik fel, mintha a hál testén merő csillagsorok vonódnának végig. A tengerből, seregekbe verődve, már márczius hónapban indul a folyókba, ívás végével pedig legtöbbször visszatér a Fekete-tengerbe; PETÉNYI budapesti és ercsii halászok bemondása után azt jegyezte fel, hogy a sőregtok legelőször júliusban és augusztusban jelentkezik s akkor ívik is; meglehet, hogy ekkor már seregekbe verődik és a tenger felé igyekszik.

Nagysága, LEPECHIN szerint körülbelül 2 méterre rúghat s ekkor 25 kgr. súlyú; PETÉNYI az Ercsi mellett fogottakat 15—20—25 kgrmmra teszi, VEZSENY mellől pedig 40—45 kgrammosokról is emlékszik.

Húsa finom, jóízű s igen keresett czikk; a mai konyha «dunai pisztráng» névvel tiszteli meg.

Elterjedése: HECKEL szerint a Duna — Komáromon felül már ritka —, Dráva, Tisza — Tokajig —; én hozzáadhatom a Körös alsó folyását és a Zagyvat torkolata táján.

A FAJ TOK.

Acipenser schypa, GÜLDENSTÆDT.

Főjegyei: orra rövid, széles, tompa — bornyúorr — az alsó ajak fejletlen, a felső egyenletes, nem öblözött; a hát vértjei nagyok, ritkán állók; a két külső bajuszszál távolabbra áll egymástól, mint az orrnyílások szintén egymástól; a bajusz közelebbre esik az orr végéhez, mint a szájhoz.

Sugárzata: HS. 10/28; HO. 1/33; HA. 11/14; AS. 14/15.

Vértezete : Ht. 10—11 ; O. 30—33 ; Hs. 7—9.

FA. 6, a kormányúszót beleértve.

A test vastagsága a szilványfedelének táján megfelel a hónaljúszó-szárnyak tájára eső legnagyobb magasságának ; az orr alsó felén lévő ormó fejletlen s az orr hegye tájától csak a bajuszokig kivehető. A testtörzs soros vértezete erős, az egyes vérték között üres közők vannak ; az első hátvért nagy, de nem áll a legmagasabban, mert a hátvonal íve szerint a negyedik vért a legmagasabb ; a vértsorok köze síma, fényes, de azért csillagalakú, lapos csontpénzek borítják, a melyek között olyan is akad, a mely közepén tuskét visel.

Valamennyi úszó hegyes ; a hónaljúszószárny hosszúsága nagyobb a test magasságánál ; a hátsőrényúszó mélyen, nyergesen kimetszett.

Szín szerint háta feketésszürke, hasa sárgásfehér ; a vértezet szeny-nyesfehér.

Ívik : alkalmasint május-juniusban.

Fogása : mint az előbbié.

A fajtok — a magyarság tulajdonképeni tokja — szintén a Fekete-tenger hala, mely folyóinkba felvonúl ; de életmódja szerint kevésbbé ismeretes. A fajtok bizonyos folyórészeket kedvel s ott nagy számmal halászható. Ilyen hely volt Tokaj körül és az erdélyi részekben, Vincz táján ; de a folyószabályozások következtében a tokok a régi helyekről elmaradoznak s úgy látszik, helyet cserélnek, így az erdélyi részben a tok ma inkább Mihalczfalvánál tartózkodik.

Nagyság szerint a tok átlag 25 méternyre nő és 30 kgr. súlyt érhet el ; nálunk 12 kgr.-nál kisebb nem igen kerül hálóba.

Húsa a jobbak közé tartozik s a régi időben a fajtok a vizatokkal együtt köteles- és szerhal volt.

Elterjedése : HECKEL a Dunából említi s megjegyzi, hogy Komáromon felül nem igen megyen s csak nagy ritkán vetődik a Duna osztrák részébe ; PETÉNYI a Drávából, KÁROLI JÁNOS* a Tiszából és a Vágból jegyezte föl ; én a Körös, Maros és Zagyva vizét tehetem hozzá.

* Dr. KÁROLI i. h. ott, a hol a tokokat a vértezet szerint különbözteti meg, ezt a fajt az «igen hegyes orrúak» közé sorozta ; nyilván tollhibából.

A VÁGÓ TOK.

Acipenser Güldenstädtii, BRANDT.

IX tábla, 35.

Főjegyei: orra rövid, elkerekített; a felső ajak a közepén nyergesen öblözött; a száj igen nagy; a vértetet erős, a hátsor vértjei laposak, terjedelmesek; az orr alsó felén álló ormó jól kifejlődve a bajuszok közé nyomul.

Sugárzata: HS. 12/23; HO. 1/31; HA. 12/14; AS. 12/11—14.

Vértete: Ht. 12—13; O. 24—36; Hs. 9—10.

FA. $5\frac{3}{4}$, a kormányúszót beleértve.

Teste ép oly vastag, a milyen magas és ez a mérték nyolcz és egy félszer fordul meg a hal egész hosszában; a fej vértetének sugárossága rendetlen, durva s az egyes lemezek külön-külön állók; a felső ajak nemcsak öblözött, hanem a közepén ketté osztott, az osztáson a két ajakfél érintkezik. A soros vértetet ritkás; az első hátvért a legnagyobb; de a koponyával nincsen összeforrva; a vért sorok köze síma, fényes, csillagalakú vagy kerek és fogacsos csontpénzekkel sűrűbben-ritkábban szórva; a hát- és oldalsor között néhány nagyobb csontpénz tüskés és sorosan áll, egy hasonló még fejlettebb pénz sor a hónaljúszó- és hasúszószárny között követhető. A hónaljúszószárny hosszasa a test magasságával talál.

Szín szerint a háta kékes-hamuszürke; a vértetet szennyesfehér; a bajusz töve fehér, hegye fekete; a szemcsillag ezüstös.

Ívik: májusban és júniusban.

Fogása: mint az előbbié.

A vágótok a régibb írók «tetemes és tetelmes» tokja, a halásznépek gonosz jele, az u. n. «halszúke» vagy «szűkhal», «vészhál»; de mint ilyen csak az apraja szerepel, a melyet a dunamenti németajkú halászság «Esterl» vagy «Oesterl» * név alatt különböztet meg; a halászok nem hiszik, hogy az apró «halszúke» a tetemes toknak a fia s ezen nem is lehet csodálkozni, mert az ivadék roppant tüskés kis állat, melynek orra még hosszú, felhajló, alsó felén éles kampóba végződő, hozzá majdnem minden csontpénze is tüskés s így

* Nyilván a szláv *Ješetra* németesítése.

a test hosszában a rendes vértzet közeiben is külön tüskés sorokat alkot. A halászok azt hiszik, hogy az ivadék megjelenése nagy hal-szükséget jelent. REISINGER ezt az ivadékot írta le A. pygmæus néven s PETÉNYI-é az érdem, hogy a dolog Vezensenyről származó példány alapján tisztába hozott.

Nagyság szerint a vágótok 3—4 méterre növekedik s 80 kgr. súlyt érhet el.

Húsa olyan, mint a fajtoké s a nagyja egyáltalában mint «tok» kerül a piacra. PALLAS szerint az Oroszországból a világpiacra jövő «vizahólyag és vizaikra» egy negyedrészé ettől a fajtól ered.

Elterjedése. HECKEL a Dunát említve, megjegyzi, hogy rendszeren Pozsonyig halad, Bécs alá igen ritkán, hozzáteszi még a Dráva és a Vág vizét; PETÉNYI a Tiszából kapta; én még a Köröst tehetem hozzá.

A VIZA TOK.

Acipenser Huso, LINNÉ.

Főjegyei: orra rövid, hegyesedő; a bajuszok szalagszerűen laposak, a száján túl érők; az alsó ajak két félre osztott; a vért sorok köze hegyes csontmagvaktól reszelős tapintatú; a szemek fölfelé is pillantanak.

Súgárzata: HS. 14/49; HO. 1/36—37, HA. 12/18; AS. 13/16.

Vértzete: Ht. 12—13; O. 40—45; Hs. 10—12.

FA. $3\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{3}$, kormányzó nélkül, avval 4.

A legnagyobb vastagság a legnagyobb magassággal egyenlő és nyolczszor fordul meg a test egész hosszában; az orr egészben vas-kos, kúposan hegyesedő és könnyedén felhajló; a száj a fej felehosz-sza előtt nyílik s oly széles, hogy zugaival az egyik oldalról a másikra majdnem átér; a felső ajak közepe táján vastagodott; a négy bajusz közel áll a szájhoz, már tövétől kezdve laposodó, hosszaközepén leg-szélesebb — hegyes késalakú.

A vértzet, különösen az oldalsoroké, gyengén fejlődött, ritkásan álló, így a hal keresztmetszete nem annyira ötszögű, a mint azt a legtöbb tokfajnál láthatjuk; a hátsor vértjei durván sugarasok, az első a többinél kisebbek; e sor első vértje a legkisebb, a 6—8. a legnagyobbak s a hátvonal ívességét véve, a legmagasabban állók.

A hónaljúsószárnyak a test vastagságánál rövidebbek, nem hegyesek, első csontsugaruk gyenge; a hátsörényűszó kétszer olyan széles, mint magas, nem annyira nyerges, mint inkább elvágott, a mi a vizatokat már az első pillantásra is kitünteti.

Szín szerint a vizatok háta sötét hamuszürke, orrarésze sárgásfehér; hasa és vértézete szennyesfehér; a szemcsillag sárgásan ezüstös.

Ívik : nálunk nem.

Fogása : az islégből kötött pipolahálóval és a köteleken vagy lán-
czokon függő vizahoroggal.

A viza, a magyarság őrhala, mint tudjuk, a magyar történet szempontjából is nevezetes hal. Mint a Fekete-tenger lakója, jó halászok bemondása szerint az első sereg márcziustól május végéig vonúl fel a Dunába, a második sereg augusztustól decemberig. Régente, a midőn ez a valóságos óriás még szerette a magyar vizeket, az érkező sereg olyan volt, hogy a víz duzzadozott tőle s oly számmal került a szárazra, hogy nemzetgazdasági fontosságot öltött. Ma a viza megfogyatkozott nálunk s a halászság — nem egészen alaptalanul — azt hiszi, hogy a mióta a folyószabályozás miatt az áradó víz, a melylyel a viza fel szokott vonúlni, a Vaskapunál igen rohamossá vált, a hal ezt az akadályt csak nehezen bírja legyőzni s másfelé veszi útját. Az bizonyos, hogy a régi híres vizafogók elnéptelenedtek s a mázsás viza nagy ritkaság, holott régente akárhány tíz mázsás is került a szárazra.

Nagyság szerint nálunk a 30 kgrmmos vizatok a legkisebb, a két métermázsás ma már bámulat tárgya, holott régente 7—8 métermázsások is akadtak s PALLAS szerint orosz vizekben 14 métermázsást is fogtak, melynek egyedül az ikrája 4 métermázsát nyomott.

Húsa jó, tápláló; ikrája, hólyagja a világkereskedés czikke.

Elterjedése : HECKEL a Dunán kívül az Olt, Maros és Tisza vizét hozza fel; PETÉNYI a Vágot — ritkán Ürményig — említi; én a Köröst és Zagyvát adhatom hozzá.

A VAK INGOLA.

Petromyzon fluviatilis, LINNÉ.

IX tábla, 36.

Főjegyei: a test nyújtott, hengeres, ángolnaszerű; a bőr síma, meztelen; páros úszószárny nincsen; a különvált két hátsőrényúszót s a másodikkal egybeforrt kormányúszót gyöngé porczos sugarak feszítik; a kerekre nyíló száj keresztállásban hasitékszerűen bezárható.

Sugárzata: összefolyó. FA. $4\frac{2}{3}$ —5, a kormányúszóval együtt.

A fej hosszát, a tátott száj szélétől véve és mérve, közel ötször mérhetjük le a test hosszában; a száj csúcsban áll; de tátva, kissé torokfelé nyíló; húsos ajakán köröskörül kurta rojtozat áll, a melyen belül, még az ajakon, egy sor igen apróka fog van; erre következik egy sor szemölcszerű fog, ismét befelé két sor valamivel nagyobb, zig-zugosan elrendezett fog; még beljebb és keresztbe egy sárgás, éles-szélű lemez látható, melynek két végén egy-egy foghegy emelkedik, evvel szemben s az alsó állkapocsnak megfelelő fekvésben — szintén keresztbe — egy íves, öt fűrész és a két végén hegyes foggal ellátott lemez látható; e két lemez közötti téren mindkét oldalon három kerek formájú, 1—3 foghegybe emelkedő lemez áll; az alsó állkapocsnak megfelelő részen belül még két fog meredezik, a melyen túl a nyelv, mint valami szivattyú koloncza zárja el a bárzsing nyílását.

A szilványnyílások egy-egy szemátmérőnyire állanak egymástól.

Az első hátsőrényúszó a test első felében vagy kissé azon túl kezdődik, íves vágású; a második, a mely a kormányúszóba olvad, \triangle vágású. Oldalvonal nincsen.

Szín szerint a hátfél zöldeskék, aczélos fényvel; az oldalak sárgások; a has ezüstfehér; az úszók violások; a szemcsillag aranyárga, három sötétes foltal.

Ívik: májusban.

Fogása: aprószemű szákokkal.

A vak ingola tulajdonképen tengeri állat, mely ívás végett vonul a kisebb folyókba és patakokba. Az ívás köves helyeken, összehordott kavicsokból alkotott medenczékben történik; az ívás után az öregek elpusztúlnak s három hét mulva kikél az ivadék, mely féreg-szerű, fejletlen s 4—5 évet tölt a vízfenék iszapjában — homokjában.

A negyedik vagy ötödik életévben, augusztus táján ezek a féregszerű «halálczák» vak ingolákká alakúlnak át, útra kelnek s a tengerbe mennek, hol megnövekedve, visszatérnek az édesvizekbe, hogy megívjanak s elhaljanak. A vak ingola álczája, mely mint Ammocœtes sokáig faj gyanánt állott a rendszerben, férgekkel és halivadékkal táplálkozik; de mondják, hogy köpülő szájával a nagy halra is ráragad s elpusztítja. A régi magyarság a szilványnyílásokat és az orrot is szemnek véve, e halat «kilenczszemű»-nek nevezte.

Nagyság szerint eléri a 30 cm.-t, a mikor gyöngébb újjnyi vastagságú.

Húsát nálunk nem becsülik, pedig jóízű; a többek között Észak-németországban, besózva és besavanyítva, kereskedelmi czikk.

Elterjedése: HECKEL a Dunát, a Poprádot és «Erdélyt» említi; PETÉNYI a Dunán kívül a Rákospatakot és a Garamot jegyezte fel mellékvízeivel együtt.

A PLANER INGOLA.

Petromyzon Planeri, BLOCH.

Főjegyei: egészben az előbbinek jegyeivel találunk; de az alsó állkapocsnak megfelelő lemezen 12 fog áll s a második hátsőrényűszó nem \triangle vágású.

A mondott főjegyeken kívül ez a faj az előbbitől még abban is különbözik, hogy állandóan kisebb: 20—24 cm. Nevezetessége az, hogy ezen a fajon végezte MÜLLER élettani vizsgálatait, a melyeknek az ingolák átalakulásának bebizonyítása s egy régi nagy tévedés helyreigazítása volt az eredménye.

Elterjedése: HECKEL a Murányi völgyből, s a Béga patakból Lugos mellett említi; én Nagy-Röczéről és az erdélyi részekben a Jára patakból ismerem.

A MAGYAR NÉPIES HALÁSZATI MESTERSZÓTÁRA.

A *Mesterszótár* magában foglalja a magyar halásznép száján élő halneveket és mesterszavakat, megpótolva azokkal a halnevekkal és kevés mesterszavakkal, a melyek különösen régibb, jobb szótárainkban akadtak és beváltak*; megpótolva azokkal is, a melyek a népiesek hatása alatt e könyv írása közben úgyszólván önként keletkeztek.

A leglényegesebb rész a halnevekre esik s akként keletkezett, hogy az összegyűjtött négyszáz és körülbelül hatvan népies halnévből megalkottam a rendszeres részt s egyáltalában a halászati irodalom számára, a családok, illetőleg csoportok, továbbá a nemek és fajok neveit.

A népies elnevezések nagy bősége s legnagyobb részben magyarsága lehetővé tette azt is, hogy azok a fajok is megfelelő neveket kaptak, a melyeket csak a tudomány különböztet meg.

Az újabbkori halászati irodalomban levő csinált halneveket és ú. n. műszavakat tudatosan mellőztem; egyfelől azért, mert a nyelv szellemébe ütköznek, másfelől azért, mert tekintettel a magyar halász mesternyelvének gazdagságára, merőben fölösleges alkotások.

Tekintettel a halnevek nagy fontosságára s arra a körülményre, hogy egy és ugyanannak a halnak vidék szerint igen sok neve van, a *Mesterszótár* elején az illető tudományos s a megállapított magyar fajnév alá betűrendbe csoportosítottam mindazokat a neveket, a melyek egy és ugyanazon fajra vonatkoznak. Evvel lehetővé tettem, hogy a *Mesterszótárban* előforduló hozzácsatolt latin, tudományos név során, a csoportos szótárban rögtön megtalálhatjuk mind azokkal a magyar nevekkal együtt, a melyek a nép száján élve, ugyanarra a halra vonatkoznak.

* A szótárak teljes kiaknázása lehetetlen volt.

Példával magyarázva: ha a Mesterszótárban olvassuk a vakcsik nevet, ez ott Petromyzon fluviatilis L. s ha e tudományos nevet fölkeressük a csoportos szótárban, akkor azt találjuk, hogy egyéb nevei még fizis, folyóvízi-orsóhal, ingola, ingolna, kilencszemű-hal, olajhal, olhal, orsóhal, vakcsik. Ha pedig azt akarjuk megtudni, honnan való pld. az ingola, megnézzük a Mesterszótárban s ezt találjuk: «Erdővidék és Udvarhelymegye vizei; nyilván az ingolna, ángolna alkalmazása; Galgóczynál (1622) megvan».

Ezáltal eleje van véve annak a sok tévedésnek és sokszor önkénykedésnek is, a melylyel halászati irodalmunkban lépten-nyomon találkozunk.

A könyv történetében világosan megmondottam, hogy az anyagot nem meríthettem ki s így mindazok a megállapodások, a melyekre jutottam, csak az összehordtam anyagra támaszkodnak.

Talán helyén lesz itt — legalább kevés szóval — arra a nagy zavarra rámutatni, a mely onnan eredt, hogy a míg a szerzők a tudományos latin nomenclaturában a szőrszálhasogatásig járó pontosságra törekedtek, addig a magyarral épen csak elbántak; noha ennek kellő méltatására, a nemzet művelődési érdekén kívül, az is ösztönözhetette volna, hogy a külföld irodalma, mondhatni eredettől fogva, kellő ügyet vetett különösen a magyar népies elnevezésekre is. Ennek oka nagyon egyszerű: a népies elnevezéseknek pontos felismerése módot nyújt a kutatónak, hogy az egyes fajokélet módjára nézvé adatokat szerezhessen attól a halászságtól, mely a hallal folytonosan foglalkozik.*

A magyar népies halnevekre már MARSILIUS nagy művében (1726) is akadunk, honnan azután BLOCH (1782—84) merített; és reátalálunk a legújabb német halászati könyvben (1886) is, mely újabb halászati irodalmunkból merítve, átvette azokat a hibákat is, a melyek valóságos szarvashibák. Nem szólva az «érdesz, orsa, szobbár» féle alkotásokról, itt csak azt hozom fel, hogy a mi újabb halászati irodalmunk a *dévérkeszgeből*, mely már a XVII. században is ezt a nevet viselte s a mely név a törzsökös magyar halászság száján ma is él, soha más

* SIEBOLD ezt igen jól érezte, mondván: «Uebrigens muss ich bemerken, dass bei allen dem auf die verschiedenen Volksnamen der Fische ein sehr grosser Werth zu legen ist, indem dergleichen Namen sehr oft über Alter, Lebensweise, Gewohnheit, Aufenthalt, Nahrung und Fortpflanzung der Fische dem Ichthyologen höchst willkommene Aufschlüsse geben können». SIEBOLD i. h. p. 4.

fajra nem alkalmaztatik, mondom, ebből megcsinálták a «közönséges durda» nevet, noha a «durda» egy a «durbincscsal» s noha ezt halászember soha, sehol sem alkalmazza keszre; ez a durda átment a német halászkönyvbe! Épen így vagyunk a «sőreg» névvel is, a melyre nézve kimondom, hogy nem képzelhető oly magyar halász, a ki ezt a nevet másra, mint az *Acipenser stellatus*, Pallas fajra alkalmazná és szerzőink mégis összezavarták a kecsegével, ma pedig már a német halászkönyvben ott van az *Acipenser Ruthenus* «sőrek tok»!

Ez ösztönzött a nevek összegyűjtésére, a tudományos elnevezésekre való visszavezetésére és csoportosítására, mert csak így van meg a mód, hogy adott halfajt, adott vidéken azon a néven kereshessük, a melyen ott a halászság ismeri. Az bizonyos, hogy a «közönséges érdeszszel, vágó szobbárral» bejárhatjuk a magyar földet a Kárpátoktól az Adriáig s nem érünk el egyebet annál, hogy a halászember szeme kerekre nyílik.

Ez vezet abban is, hogy a csoportos szótár mellett összeállítom azokat a német, tót és oláh halneveket, a melyek magyar vizek mellékén élnek, a mennyiben t. i. ezekre nézve különösen PETÉNYI becses jegyzetei módot nyújtanak. Ezekben talán a nyelvész is megtalálja a maga részét.

A mesterszótár anyaga körülbelől 2500 szóra és magyarázatra terjed, beleértve azokat is, a melyeket én alkalmaztam vagy a melyekben megállapodtam. A könyvben, mint elkésett gyűjtéseket, nem alkalmazhattam azokat, a melyeket az UJFALVI-SZIKSZAI féle XVI. századbéli *Nomenclatura*, az *Orbis pictus* 1708-ból való kiadása a Máramarosból és Göcsejből való gyűjtés nyújtott; de ezek azért a szótárrészbe besoroztattak.

Rövidítések. A mesterszótáron végig bizonyos nevek, czimek és jegyek vehetők észre, melyeknek jelentése a következő: A hol a szó után pld.: Miskolczi Gáspár, Szabó Dávid stb. következik, ott a szó forrásának teljes czíme a szerző neve alatt a könyvet berekesztő irodalmi kimutatásban található meg. A hol rövidített könyvczím áll, pld. «*Orbis pictus*», ez szintén az irodalmi kimutatásban van meg.

* a szó, vagy magyarázat végén azt jelenti, hogy a szó alkotás, vagy alkalmazás szerint tőlem való.

K. = Közkeletű; — P. K. = Petényi kézírata. — T. Sz. = Tájszótár.

A hol a szerző neve, könyvczím nincsen, az gyűjtés, melynek eredetét a szóra vagy a meghatározásra következő helynév mondja meg.

A MAGYARORSZÁGI HALAK CSOPORTOS SZÓTÁRA.

- ABRAMIS BALLERIUS L. — *Lapos Keszeg*. — Balin, Balinkeszeg, Baszárkeszeg, Lapos-Dévérkeszeg, Szalmántelet.
- ABRAMIS BRAMA L. — *Dévr-Keszeg*. — Bárdkeszeg, Dévér, Dévértkeszeg, Fahegykeszeg, Keszege, Lapátkeszeg, Lapiska, Lapkó, Laposka, Lapos keszeg, Lepényhal, P. . . afedél, Platycza, Platyika, Pünköstkeszeg, Széleskeszeg, Szélhajtókeszeg, Szent Györgykeszeg, Tyiszága.
- ABRAMIS LEUCKARTII HECK. — *Leuckart Keszeg*. — Népies neve nincs.
- ABRAMIS MELANOPS HECK. — *Szemes Keszeg*. — Jászpaducz.
- ABRAMIS SAPA PALL. — *Bazoly-Keszeg*. — Bagókeszeg, Bagolykeszeg, Karikakeszeg, Száp, Szápakeszeg, Szápókeszeg.
- *ABRAMIS VETULA HECK. — *Silány Keszeg*. — Szeplenkészeg, Szeplinkészeg.
- ABRAMIS VIMBA L. — *Éva-Keszeg*. — Évahal, Szilvaorrú Keszeg (Száfaorrú Keszeg).
- ACERINA CERNUA L. — *Vágó Durbincs*. — Borholy, Disznóhal, Dörgecs, Dörgéce, Dörgicse, Dörgőcse, Dörgőcze, Durbancs, Durbincs, Durda, Dürgencs, Görgéce, Görgicse, Görgőcse, Görgőcse hal, Kis-Dürgencs, Leckerlecs, Lezsér, Macza, Paptetű, Pikó, P. . . afésű, Porhó, Serincz, Taknyos Lezsér, Taknyos Macza, Tövis-hal, Tüskéshal, Vargahal, Vasinta, Vaskó, Vizidarázs.
- ACERINA SCHRAITZER CUV. — *Selymes Durbincs*. — Barsóka, Ilonahal, Ilonkakeszeg, Serincz, Srác, Sráczhal, Sréczer, Vasinta, Vaskó.
- ACIPENSER GLABER HECK. — *Szín-Tok*. — Szintok.
- ACIPENSER GMELINI FITZ. — *Gmelin-Tok*. — Népies neve nincsen.
- ACIPENSER GÜLDENSTAEDTII BR. — *Vágó Tok*. — Halszúke, Szúkehal, Tetelmestok, Temestok, Vészhal.
- ACIPENSER HUSO L. — *Víz-Tok*. — Órhal, Színviza, Vizahal.
- ACIPENSER RUTHENUS L. — *Kecsege-Tok*. — Kecsege, Kecőge, Kőcsög, Kőcsőge.
- ACIPENSER SCHYPA GÜLD. — *Faj-Tok*. — Tok, Tokhal.
- ACIPENSER STELLATUS PALL. — *Sőreg-Tok*. — Csillagostok, Halak királya, Királyhal, Síreg, Sőreg, Vizipárducz.
- ALBURNUS BIPUNCTATUS HECK. — *Sujtdós Kűsz*. — Fecskefarkú, Fűzfahal, Halhuszár, Keczeg, Sugár keczeg, Sujtdós Kűsz.
- ALBURNUS LUCIDUS HECK. — *Szélhajtó Kűsz*. — Bökle, Dobóka, Fejérke, Fejérkeszeg, Fűzfahal, Gőcze, Huszárkeszeg, Kis Szélhal, Kisz, Kűsz, Lőbő, Ökle, Pehelhal, Pehelyhal, Peleh-hal, Peszmetkehal, Pisze, Piszehal, Piszke, Rüttyőke, Szélhajtó, Szélhal, Szélkeszeg, Szellőkeszeg, Tejhal, Ünhal.
- ALBURNUS MENTO AG. — *Állás Kűsz*. — Népies neve nincsen.
- ALOSA VULGARIS TROSCHEL. — *Vándor Alóza*. — Fattyúhering.
- ANGUILLA FLUVIATILIS AG. FLEM. — *Sikos Ángolna*. — Ángolna, Ángvilla.
- ASPIUS RAPAX AG. — *Ragadozó Ón*. — Balin, Bálind, Bálint, Baling, Baing, Baksa, Bolyin (Boín), Buczó, Búzókeczeg, Csabak, Fenekeszeg, Jászkeszeg, Kapókeszeg, Nagypénteki hal, Nagy-Szélhal, Nyilkeszeg, Ón, Ónhal, Ónkeszeg, Óny, Ónyhal, Póling, Ragadozó kűsz, Szellőkeszeg, Torzsáskeszeg, Vadászeszeg, Vezérhal, Vizenjárókeszeg.
- ASPRO VULGARIS CUV. — *Német Buczó*. —

- Apáczafűrő, Arsóhal, Buczó, Buczok, Durbancs, Kerékszeg, Német-Kócz, Nemhal, Orsófarok, Orsófarjú hal, Orsóhal, Poczokfarkú, Ráspóhal, Répahal.
- ASPRO ZINGEL CUV. — *Magyar Buczó*. — Barátf. sz, Czingli, Gócz, Kócz, Kóczhal, Kolcz, Kólcz, Kosz, Magyar-Kócz.
- BARBUS FLUVIATILIS AG. — *Rózsá Márna*. — Brána, Harcsaponty. Marczihal, Marina, Márna, Martikeszeg, Merenne, Nagy-Marczi, Rózsahal, Tótkecege, Zsidóhal.
- BARBUS PETÉNYI HECK. — *Petényi Márna*. — Bartafiu, Semlchal, Semling, Semlyéng, Zsemlehal (Zsemle), Zsemlénk, Zsömlehal.
- BLICCA ARGYROLEUCA HECK. — *Ezüstös Balin*. — Balin, Bolén, Bordély (?), Gyöngyhal, Jeges keszeg, Tányérkeszeg, Tányérhal.
- CARASSIUS GIBELIO NILS. — *Kövi Kárász*. — Géb (?).
- CARASSIUS VULGARIS NILS. — *Széles Kárász*. — Karász, Karics.
- CARPIO KOLLARI HECK. — *Ponty-Kárász*. * — Ponty Karász.
- CHONDROSTOMA NASUS L. — *Vésettajkú Paducz*. — Ónhal, Paducz, Paduszk, Palucz, Paticz, Patus, Petenye, Podvizhal, Potoz, Potoznak, Sodronypaducz, Stenger, Szt.-Györgypaducz, Tintafoσό, Tintahal, Tintás-hal, Végső hal.
- COBITIS BARBATULA L. — *Kövi Csik*. — Bajuszos-Orsófarok, Gómóhal, Hajatlan kövi-hal, Héjatlan kövi-hal, Kavicschal, Kőmaró-kolty, Könyhal, Kövecshal, Kövi, Kövi-csik, Kövi-hal, Kűhal, Ményhal.
- *COBITIS ELONGATA HECK. — *Bába Csik*. — Népies neve nincsen.
- COBITIS FOSSILIS L. — *Réti Csik*. — Csik, Halcsik; fajták: Barnacsik, Csikdáma, Csikkirály.
- COBITIS TAENIA L. — *Vágó Csik*. — Főveny-vágó, Halbába, Jégfűrőhal, Kircza (?), Kőfűrő, Kóharapó, Kővágó, Pe . . avágó, Pi . anyaló, P. csavágó, P. . arágó, P. . a-reszelő, P. . avágó, Sibrikhal, Vágóhal.
- COTTUS GOBIO L. — *Botos Kölönte*. — Béka-hal, Botos Kölönte, Boti, Botos, Butikó-hal, Ebhal, Kölönte, Kolty, Kophal, Kopsa, Kutyahal, Ördöghal.
- *COTTUS MICROSTOMUS HECK. — *Kisszájú Kölönte*; népies neve nincs.
- GOTTUS POECILOPUS HECK. — *Czifra Kölönte*; népies neve nincs.
- CYPRINUS ACUMINATUS HECK. — *Kárász-Ponty*. *
- CYPRINUS AURATUS AUCT. — *Jövevény Ponty*; Aranyhal, Aranypotyka.
- CYPRINUS CARPIO L. — *Tő-Ponty*. — Duna-ponty, Ponty, Potyka, Pozsár, Tőpotyka; fajták: Csupaszponty, Királyponty, Tük-rősponty; kőlyke: Babajkó.
- CYPRINUS HUNGARICUS HECK. — *Magyar Ponty*. — Pozsár, Karc-sú-Ponty.
- ESOX LUCIUS L. — *Köz-Csuka*. — Csuka.
- GASTEROSTEUS ACULEATUS L. — *Tüskés Píkó*; népies neve nincs.
- GOBIO FLUVIATILIS CUV. — *Fenekjáró Küllő*. — Göbhal, Gobhal, Goboly, Göcze, Grúz, Gulúz, Hajas-kövi-hal, Héjjas-kövi-hal, Kö-hal, Küllő, Sármászó Szaka, Tergélye.
- GOBIO URANOSCOPUS AG. — *Felpillantó Küllő*; népies neve nincs.
- GOBIUS MARMORATUS PALL. — *Tarka Géb*; népies neve nincs.
- IDUS MELANOTUS HECK. — *Ónos Jász*. — Jászkeszeg, Ónkeszeg.
- LEUCASPIUS ABRUPTUS HECK. — *Kurta Baing*; népies neve nincs.
- LEUCISCUS RUTILUS L. — *Veresszárnyú Konczér*. — Bőke, Bűke, Bürke, Gőndér, Ónhal, Pápakeszeg, Tamáskeszeg, Veresszárnyú Keszeg, Veresszárnyú Jász, Veresszárnyú Konczér.
- LEUCISCUS VIRGO HECK. — *Leány-Konczér*. — Dobáncs, Dóbár, Leányhal, Nyerfli, Szűz-hal, Szűzleányhal.**
- LOTA VULGARIS CUV. — *Tarka Meny*. — Kutyahal, Méhal, Menyhal, Ményhal, Nagy-agyú hal, Törzsókhál.
- LUCIOPERCA SANDRA C. — *Fogas Süllő*. — Fehérhúsú Csuka, Fogas, Süllő, Sül, Szellő.
- LUCIOPERCA VOLGENSIS PALL. — *Kő-Süllő*. — Bandár, Kőszüllő, Tarkaszüllő, Tőtsüllő, Vadsüllő.
- PELECUS CULTRATUS L. — *Sugár Kardos*. — Balatoni Héring, Gallakeszeg, Garda,

* Kores.

* Kores.

** Lásd Squalius dobula alatt is.

- Gárdakeszeg, Gargya, Gorda, Görbepaducz, Gyargya, Héringhal, Hosszúkeszeg, Karda, Kardakeszeg, Kardkeszeg, Kardos, Kaszakeszeg, Korda, Lánakeszeg, Lanna-keszeg, Szabó, Szabóhal, Vágóhal.
- PERCA FLUVIATILIS L. — *Csapó Sügér*. — Bules, Dibbancs, Dóber, Dúbár, Dúber, Dúbér, Fésűshal, Kándró, Körmőshal, Parcs, Persli, Rappi hóhér, Réti-Durbincs, Sígér, Singér, Súdér, Süger, Sügér, Sügre.
- PETROMYZON FLUVIATILIS L. — *Vak Ingola*. — Firis, Fizis, Folyóvízi Orsóhal, Ingola, Ingolna, Kígyóhalacska, Kilencszeműhal, Olajhal, Olhal, Orsóhal, Szivóka, Vakcsik.
- PETROMYZON PLANERI BL. — *Planer Ingola*; népies neve nincs.
- PHOXINUS LAEVIS AG. — *Fürge Cselle*. — Cselle, Csetri, Egri, Egrihal, Egriponty, Pelehal, Putri, Tökhal.
- RHODEUS AMARUS L. — *Szivárványos Ökle*. — Keserűhal, Lapistyán, Laponya, Ökle, Petikehal, Pohé, Sárogllya, Szent-Péter hala.
- SALMO HUCHO L. — *Dunai Galócza*. — Gadócza, Gadoczi, Galócza, Hukó, Retke.
- SCARDINIUS ERYTROPHTHALMUS BON. — *Piroszemű Kede*. — Aranyhal, Bikkely, Bódor-keszeg, Búzaszeműkeszeg, Búzaszemű Kárász, Czompókkal, Dunakeszeg, Gaisztás-keszeg, Gelesztás-keszeg, Kárászkeszeg, Kelehal, Kelen, Konczhal, Nemzetihal, Piroska, Piroslókeszeg, Pirosszárnyú ke-
- szeg, Piros szárnyú konczár, Pirosszárnyú konczér, Pirosszárnyú ponty, Szőrkeszeg, Véreskeszeg, Veresszem, Veresszemű hal, Veresszemű keszeg.
- SILURUS GLANIS L. — *Lcső Harcsa*. — Harcsa. Parasztfaló; fajták: Pozsárharcsa, Puma-harcsa, Sárgaharcsa; kölyke: Harcsapundra.
- SQUALIUS DOBULA L. — *Fejes Domolykó*. — Domolykó, Domorkó, Egérfogó, Fejér-keszeg, Fejeshal, Fejesponty, Jác, Jász, Jászkeszeg, Jászponty, Jáz, Keling, Lógga, Nagyfejű hal. Nagyfejű keszeg, Száp, Sütő, Telea, Telen, Telény, Tomolykó, Tömpekeszeg, Törő.
- SQUALIUS LEPUSCULUS HECK. — *Nyúl-Domolykó*; népies neve nincs.
- TELESTES AGASSIZII HECK. — *Agassiz Csabak*; népies neve nincs.
- THYMALLUS VEXILLIFER AG. — *Pénzes Pár*. — Lepényhal, Márnafű, Ón, Ónhal, Pénzes, Pénzespisztráng, Pérhal.
- TINCA VULGARIS CUV. — *Nyúlkás Czompó*. — Czigányhal, Gyászeszeg, Haldoktor, Sárhal, Tathal, Vargahal, Varjúhal, Zöldike.
- TRUTTA FARIO L. — *Sebcs Pisztráng*. — Pisztráng.
- TRUTTA SALAR L. — *Lazac-Pisztráng*. — Lazac, Loszospisztráng.
- UMBRA CANINA MARS. — *Lápi Pécz*. — Bobálík, Bobály, Ebhal, Ebihal, Kutyahal, Peczehal, Pécz, Pécshal, Ribahal.

SZEPESSÉGI ÉS ERDÉLYI NÉMET HALNEVEK.

- AAL — P. K. — *Anguilla fluviatilis* AG. Poprád folyó.
- ASCHE — P. K. — *Thymallus vexillifer* AG. Poprád f.
- BRATFISCH — P. K. — *Squalius dobula* L. Poprád.
- EULRAUPE — P. K. — *Lota vulgaris* CUV. Poprád folyó.
- FORELLE — P. K. — *Trutta fario* L. Poprád folyó. Fajtái szerint: Erlforelle, Stockforelle, Fehre.
- FÖRREN — Bielz, szász — *Trutta fario* L.
- GIFFEN — Bielz, szász — *Gobio fluviatilis* AG.
- GRÜNDELN — P. K. — *Cobitis barbatula* L. Poprád folyó.
- HÄCHT — Bielz, szász — *Esox Lucius* L.
- HOUSEN — Bielz, szász — *Acipenser Huso* L.
- KÄRPEN — Bielz, szász — *Cyprinus carpio* L.
- KEILING — P. K. — *Cottus gobio* L. Poprád folyó; Kalawatsch is tót néven a Hlawac-tól.
- KORES — Bielz, szász — *Carassius vulgaris* Nils.
- KRESCHLING — P. K. — *Gobio fluviatilis* CUV. Poprád folyó.
- LACHS — P. K. — *Trutta Salar* L. Poprád folyó. Fajtái szerint: Forell-Lachs, Klamm-Lachs.
- OALKET — Bielz, szász — *Lota vulgaris* CUV.
- OOLFÄSCH — Bielz, szász — *Anguilla fluviatilis*.

- PAJERCHEN — P. K. — Phoxinus laevis AG. Poprád folyó.
 PARM — P. K. — Barbus fluviatilis AG. Poprád f.
 PERSCH — Bielz, szász — Perca fluviatilis L.
 REPPFÄSCH — Bielz, szász — Aspro vulgaris CUV.
 ROTZER — P. K. — I. Keiling Poprád f.
 SCHÄCK — Bielz, szász — Cobitis fossilis L.
 SCHLOAEN — Bielz, szász — Tinca vulgaris CUV.
 SCHWINGE — P. K. — Chondrostoma nasus L. Poprád f. A szepesi tótságtól Svinke = malaczkák, a hal kiálló orrától.
 SEMLENG — Bielz, szász — Barbus Petényii HECK.
 SILBERLING — P. K. — Alburnus sp. Poprád folyó.
 STEINBEISZ — P. K. — Petromyzon fluviatilis L. Poprád folyó.
 STIER — Bielz, szász — reáfogta az Acipenser sturio fajra, mely vizeinkben nem, él, nyilván a német Stierl = kecsege = A. Ruthenus L.
 STINBEISSER — Bielz, szász — Cobitis taenia L.
 WALLER — Bielz, szász — Silurus Glanis L.
 WEISSFÄSCH — Bielz, szász — Alburnus in genere.
 WEISSFISCH — P. K. — Leuciscus rutilus L. (?) Weissling is. Poprád f.

SZLÁV HALNEVEK.

(TÓT ÉS HORVÁT.)

- BELAŠ — P. K. — Alburnus bipunctatus Heck, Szlatina patak.
 BELKE — P. K. — Blicca argyroleuca Heck. Mura folyó.
 BOLIN-Y — P. K. — Abramis ballerus L. Mura folyó; innen a magyar balin.
 ČÍK — P. K. — Cobitis fossilis L. Garam m.
 ČERNOVOČKI — P. K. — Alburnus (?). Fekete Vág.
 ČREVLJA — P. K. — I. Gelcowka; Nyitra.
 DOKTORKA — P. K. — Petényi a Rhodeust, Kriesch János a Telestes Agassizii fajt gyantítja. Fekete Vág.
 DYVERY — P. K. — Abramis Brama L. Mura folyó; nyilván a magyar «dévér»; Petényi Leuciscus rutilus mellé jegyezte.
 GELEC — P. K. — Squalius dobula L. Garam m.
 GELŠOVKA — P. K. — Phoxinus laevis AG. Garam m.
 GLAVATYCE — P. K. — Salmo Hucho L. Mura f.
 GREŠLIKI — P. K. — Gobio fluviatilis CUV. Tarcza patak.
 HLAČ — P. K. — Cottus Gobio L. Garam m.
 HLAVAČ — P. K. — I. Hlač. Tiszovnik patak.
 HLAVATKA — P. K. — Salmo Hucho L. Túrócz patak.
 HRČA — P. K. — Silurus Glanis L. Kőrös, Szarvas körül.
 HRUZ — P. K. — Hruzik. Tiszovnik patak.
 HRUZIK P. K. — Gobio fluviatilis CUV. Szlatina patak.
 HUSTERA — P. K. — Abramis vimba CUV. eredet nélkül.
 JEŠETRA — Marsilius — Acipenser Güldenstädtii Brandt. magyarnak tartotta.
 KAČIGA — P. K. — Acipenser Ruthenus L. Mura folyó.
 KARAŠEK — P. K. — Carassius vulgaris Nils. Túrócz patak.
 KÁRÁŠ-Y — P. K. — Carassius vulgaris Nils. Mura folyó.
 KLEN — P. K. — Leuciscus rutilus L. Túrócz patak.
 KLINYČ — P. K. — I. Klen.
 KOLEC — Bloch — Aspro Zingel CUV. magyarnak tartotta.
 KOLOK — P. K. — Aspro vulgaris CUV. Garam m.
 KOŠTAVEC P. K. I. Osnačka. Fekete Vág.
 KOSTRÓ — P. K. — I. Ostriz; rácz.
 KOZAVAGI — P. K. — I. Kresačka, Kozica. Tarczapatak.

- KOZICA — P. K. — *Cobitis taenia* L. Fekete Vág.
- KRAPY — P. K. — *Cyprinus carpio* L. Mura folyó.
- KRESAČKA — P. K. — *Cobitis taenia* (?) Tí-szovnik patak.
- KUZYCH — Bloch — *Lota vulgaris* Cuv. magyarnak tartotta.
- LEJSOVKA — P. K. — I. Gelsowka. Fekete Vág.
- LIEN — P. K. — *Tinca vulgaris* Cuv. Garam m.
- LIPEN — P. K. — *Thymallus vexillifer* Ag. Garam m.
- LN-Y — P. K. — *Tinca vulgaris*; Mura folyó; Petényi a pisztráng mellé jegyezte.
- LUPICE — P. K. — *Lucioperca Sandra* Cuv. eredet nélkül.
- MENTAUZ — P. K. — I. Mjen. Tarcza patak.
- MJEŠ — P. K. — *Lota vulgaris* Cuv. Garam mentén.
- MREŇA — P. K. — I. Mrenica; Túróczpatak.
- MREŇICA — P. K. — *Barbus fluviatilis* Ag. Garam m.
- OKLAJKA — P. K. — *Alburnus bipunctatus* Heck. Garam m.
- OSNAČKA — P. K. — *Perca fluviatilis* L. Fekete Vág.
- OŠTRIŽ — P. K. — *Perca fluviatilis* L. Mura folyó.
- PEŠOK-Y — P. K. — *Gobio fluviatilis*, Mura folyó Petényi szerint; azt hiszem, hogy egy a «Gelsowka» szláv névvel = *Phoxinus*.
- PISKOR — P. K. — *Cobitis fossilis* L. eredet nélkül; illir.
- PLOĐICE — P. K. — tudtom szerint az apró, seregesen járó halivadék. Fekete Vág.
- PLŽ — P. K. — *Cobitis barbatula* L. Garam m.
- PODBUST-Y — F. K. — *Chondrostoma nasus* L. Mura folyó; nyilván a «paducz, podustva», Petényi a *Squalius dobula* mellé jegyezte.
- PODUSTVA — P. K. — *Chondrostoma nasus* L. Garam m.
- PRUDOVKA — P. K. — *Rhodeus amarus*. Petényi gyanítása. Fekete Vág.
- PSTRUH — P. K. — *Trutta fario* L. Garam m.
- ŠABLAR — Marsilius, Bloch — *Pelecus cultratus* L. a nevet magyarnak tartották.
- ŠKAVICA — P. K. — *Petromyzon fluviatilis* L. Túrócz patak.
- SŁŽ — P. K. — I. Plž. Tarcza patak.
- SOŠ — P. K. — *Silurus Glanis* L. Mura folyó.
- ŠTUKA — P. K. — *Esox Lucius* L. Mura folyó.
- ŠTREBLA — P. K. — I. Gelsowka; eredet nélkül.
- ŠTRIBLIČKA — P. K. — I. Gelsowka; eredet nélkül.
- ŠUM — P. K. — Son; eredet nélkül.
- ŠVIŁCE — P. K. — *Cobitis taenia* L. Mura folyó.
- ŠVINKA — P. K. — *Chondrostoma nasus* L. Poprád folyó.
- TARAN — P. K. — *Abramis vimba* Cuv. Dobróvszky szerint.
- TOMPOV — P. K. — I. Ljen. Túrócz patak.
- VENĜUR — P. K. — *Anguilla fluviatilis* Ag. Poprád folyó.
- VERBINAČKI — P. K. — *Alburnus* (?). Tarcza patak.
- VRERENSA — Bloch — «Barsch» alatt magyarnak tartotta; nyilván a tót «Vretnica,» Pelias Berus kigyó.
- VRENTSA — Marsilius — I. Vrerensa.
- ŽIBRIK — P. K. — *Cobitis taenia* L. Kőrös, alkalmasint Szarvason.

OLÁH HALNEVEK.

- BUCZ — Bielz, oláh — *Cottus Gobio* L. nyilván a magyar «buczó.»
- CSIGE — Bielz, oláh — *Acipenser Ruthenus* L. a magyar kecsege és a szláv kačiga rövidítése.
- CZIPÁR — Bielz, oláh — *Cobitis fossilis* L.
- FUSZÁR — Bielz, oláh — *Aspro vulgaris* L.
- GIVE — Bielz, oláh — *Gobio fluviatilis* Ag. a szász Giffen. — Innen talán a magyar «Géb».
- KLEAN — Bielz, oláh — *Squalius dobula* L. a szláv Klen.

- KLOVOCs — Bielz, oláh — *Cottus gobio* L. nyilván szláv eredetű l. Hlač, Hlavač.
- KOSZTROS — H. O., oláh — *Perca fluviatilis* L. szláv eredetű.
- KRAP Bielz, oláh — *Cyprinus Carpio* L. a szláv Krap.
- LINN — Bielz, oláh — *Tinca vulgaris* CUV. a szláv Ljn.
- LIPEAN — Bielz, oláh — *Thymallus vexillifer* AG. a szláv Lipeň.
- MIHÁLCZ — Bielz, oláh — *Lota vulgaris* CUV.
- MORUN — Bielz, oláh — *Acipenser Huso* L. a szerb Moruna.
- MREANE — Bielz, oláh — *Barbus fluviatilis* AG. a szláv Mrena.
- PLATYICZA — H. O., oláh — *Abramis Brama* L. a Platessa-ból tótosítva.
- PORKOIAS — Bielz, oláh — *Gobio fluviatilis* CUV.
- POSZTER — Bielz, oláh — *Trutta fario* L. a szláv Pstruh.
- PTYISZAGA — Herman, oláh — *Abramis és Squalius* vegyesen; néha Kiszaga; tehát a Keszege oláhositása.
- RIPPA — Bielz, oláh — *Aspro vulgaris* CUV.
- SAMLE — Bielz, oláh — *Barbus Petényii* HECK.
- SKOBÁR — Bielz, oláh — *Chondrostoma nasus* L.
- STUKE — Bielz, oláh — *Esox Lucius* L. szláv.
- SZOMM — Bielz, oláh — *Silurus Glanis* L. a szláv Som.
- UNGICZA — Bielz, oláh — *Cobitis taenia* L.
- VURLUGE — Bielz, oláh — *Cobitis taenia* L.
- ZSOME — Bielz, oláh — *Barbus Petényii* HECK.

MESTERSZÓTÁR.

A

- ABRONCSKÁVA, a hálóból való varsa abroncsai.*
- ÁG — *Kis-Majtény* — a hármás szigonynak minden egyes ága. Általánosan villás fánál — nyeleknél — a villát képező részek; l. Ágas. A jegesvonó egyik oldala, l. Áglik.
- ÁGAS — *Komárom* — a száknak nyelén a villás rész.
- ÁGASKARÓ — a kullogó három főkarója.*
- AGASSZ CSABAK, *Telestes Agasszi HECK*.*
- ÁGHEGY, az ághegy- és örvősháló kereszt-abroncsa.*
- ÁGHEGYHÁLÓ — *Turahát* — két keresztbe összekötött abroncsnak a négy végére, tehát négy ág közé kifeszített négyszögletes háló, hosszú rúdra alkalmazva, l. Barokháló, Bustyálló, Csuhi, Dobbantó, Emelgető, Emelő, Kereszháló, Komherháló, Lesi, Marokháló, Merítő, Négykávás M., Pók, Rengő, Suhé, Táplí, Taupli, Tesziveszi, Umbella, Vaal.
- ÁG-LIK — *Balaton* — a jégalatti halászatnál a kétoldalt futó, soros, apró lékek, a melyeken át a háló vezérrúdját a jég alatt hajtják; l. Hajtólék, Hajtolyuk, Sorlék, Sorosvék.
- AGYAGOS PART — általánosan — az, a mely síma felszínű s megrepedezve koczkásan morzsolódik.
- AJTŐLÉK — *Balaton* — a jég alatt való halászatnál az a nagy lék, a melyen a hálót hihúzzák, l. Anyalék, Kihúzóvék, Kiszedőlék, Kivétel, Kivonó, Kivonyóvék, Költőlék, Tanyavék, Vék.
- AKADBA MENNI — *Komárom* — akadóba menni a hálóval, azaz oly helyre, a hol a háló tőkébe, keleviszbe akad.
- AKADÓ — *Körös mentén* — földdel töltött fűzfakosarak, a melyeket a halasvíz örvényes helyein — a hol a hal tartózkodni szeret — hosszú galyaknál fogva május elején elsülyesztenek, hogy ott hálóval halászni ne lehessen, l. Akadótörés.
- AKADÓTÖRÉS — *Körös mentén* — a május elején elsülyesztett akadókat október elején főszedik, előbb azonban az akadón felül és alul 150 ölnyre a vizet őrhálókkal «elkötik», hogy a hal ne menekülhessen. A két őrháló közt kezével halásznak. Az akadók felszedését törésnek mondják.
- AKARMI KESZEG — Ujfalvi-Szikszai xvi. sz. — albula, in genere; a mai fehérhal.
- ALÁKÉSZÍTÉS — *Szeged* — «alá van készítve a csónyak», azaz helyén van; itt a laptár értendő, melyen a fattyúlaptáros igazgatja a tartókötelet.
- ALATTSÁG — *Komárom* — hosszú kötél, melylyel a halászhajót az őrfánál fogva víz ellenében vontatják. Általánosan így.
- ALI — *Kis Majtény* — a keczén az alsó in; itt súlyok nélkül való, feszített.
- ALÍN — *Balaton* — az öregháló alsó, kettős, ölmos és pösös kötele; a Bodroglaközön galacséros, máshol köves.
- ALINAS — *Bodroglaköz* — az a halászlegény, a ki a galacséros inat húzza; l. Alín.
- ÁLL — *Keszthely* — a horog szakája (viszhorga).
- ÁLLAS KÜSZ, *Alburnus mento* AG.*
- ÁLLASZÁRNYA — *Szeged* — a hal hónaljűszószárnya (p. pectoralis).
- ÁLLATMAG — Zoospermium; azelőtt «Magállat» Spermatozoon.*
- ÁLLÍTÁS — *Csongrád* — az öreghálónak minden tizedrésze egy «állitás»; ez a hálón ki is vehető; a munkafelosztás jegye; egy

- állítás 10 öl; de az öreg és egyéb hálónak összeállítás, teljes felszerelése is; l. Hálóállítás.
- ÁLLÍTÓ FA — *Komárom* — egy másfél méter magasságú erős czölöp, a melyhez hálóállításkor a háló inát odakötik; l. Állítás, Hálóállítás.
- ÁLLÍTÓ HALÁSZ, a marázsa-, mét- és eresztő-hálóval halászó.*
- ÁLLÍTÓ HALÁSZAT, az, a mely hálózatokat a vízbe állítva, a halak bebonyolódására számít.*
- ÁLLÍTÓ TŰ — *Szolnok* — nagy hálóút, hasonló az islingtűhöz, melyet a hálódarabok összefűzésénél használnak; l. Állítás, Hálóállítás.
- ÁLLÓBÁRKA — *Budapest* — három rekeszes, bőgős és csárdás nagy haltartó bárka, mely állandóan ki van kötve.
- ALLO TO — (álló tó) Ujfalvi-Szikszai xvi. sz. stagnum.
- ÁLLÓ VÍZ — általánosan — mely egyáltalában nem mozog sem tova, sem helyben.
- ÁLLOTT HAL — Mátyusnál — bűzhödtt hal értelmében.
- ALÓZA — *Alausa*, l. Vándor Alóza.*
- ALSÓ ÁLLKAPOCS — os maxillare inferius.*
- ALSÓ ÉS FELSŐ CSIGOLYANYŰLVÁNYOK — apophysis spinosa inf. et sup.*
- ALSÓ FEDELÉKCSONT — suboperculum.*
- ALSÓ ÍN, az eresztőháló alján, a melyre a kövellők vannak kötve.*
- ALSÓ SÉRTE — *Komárom* — a ponty alsó sörényének első, fogas sertéje.
- ALSÓ SÖRÉNY — *Szeged* — l. Kormánysörény.
- ALSÓ SÖRÉNYÚSZÓ — pinna analis.*
- ALSÓ SZEMCSONT — os infraorbitale.*
- ALSZIK — *Bódva* — a hal, mikor éjnek idején egy helyen veszteg áll.
- ÁNGOLNA — *Anguilla*, l. Sikos Angolna.*
- ÁNGOLNA — *közkeletli* — *Anguilla fluviatilis* Ag. Népies magyar neve nincs, mert csak elvétve akad magyarok lakta vidékeken.
- GALGÓCZI-NÁL (1662) megvan; l. Ingola.
- ANGOLNA — Ujfalvi-Szikszai xvi. sz. — *anguilla*.
- ANGOLNAFÉLÉK — *Muraenidae*, mint család.*
- ÁNGVILLA — H. O. l. Angolna. Mint nagy ritkaságot, helyesen leírva, így mondják a komáromi halászok. *Komárom*.
- ANYALÉK — *Szeged* — l. Ajtólék.
- ANYAMEDER — *Székelyföld* — a patak eredeti medre, a melytől a dugát ássák.
- ANYAPONTY — *Tata* — öreg pontyok, a melyeket tenyésztésre használnak.
- APACS, vezérfa az öregháló két végén; tavakban egyszerű, folyókban alsó végén súlyokkal ellátva; l. Apacsfa, Apacsó, Apatsó, Apatsú, Apattyú, Berenafa, Berenyefa, Bika, Hámfa, Jankó, Káfa, Kócza, Oldalrúd.
- APACSFÁ — *Körös-Tarcsa* — l. Apacs.
- APACSNIN — M. Ny. Sz. — Szatmár m. — evező; nem biztos, vagy egészen kivételes.
- APACSHOROG — *Karád* — horgas fa, a melylyel az apacsot kifogják.
- APACSKŐ — *Bodrogköz* — az Apacs vagy Berenyefa súlyozója; a Latorcza mentén a Gyalom Kátaköve.
- APACSO — M. Ny. Sz. — l. Apacs, néha Apacsin is. MIKLOSICH szerint szláv eredetű: *opačina*, kormányvezető.
- APACSO — *Karád* — a jég alatt való halászatnál az Apacsot tartó ember.
- APACSUROS — *Körös mentén* — a Laptáros, lásd azt.
- APACSÚR — *Komárom* — az Apacs villája, mely a súlyozó téglát körülfogja.
- APACZFÚRÓ — H. O. — *Aspro vulgaris* Cuv. *Szentes*, körösi halászok; de Barátf. sz. és Orsóhal néven is szólítják ugyanitt.
- APADÓ VÍZ — általánosan — fogyás következtében folytonosan alászálló víz.
- APATSÓ — B. *Szabó Dávid* — l. Apacs. SZABÓ-nál helyesen magyarázva: «az öreg háló végére kötött dorong».
- APATSÚ — B. *Szabó Dávid* — l. Apatsó.
- APATTYÚ — *Budapest* — l. Apacs.
- APRÓ KESZEG, KÁRÁSZ — Ujfalvi-Szikszai xvi. sz. — *melanderinos*; nyilván a halivadék értelmében.
- APRÓ SZEMŰ — általánosan — a kisszemű háló; sohasem mondják, hogy «sűrű».
- ÁRADÁSON — *Körös mentén* — halászni, kivált szemre szigonynyal: a vizek kiáradott részében, sekély vízben; l. Szemre halászni.
- ÁRADÓ VÍZ — általánosan — megszaporodás folytán növekedő víz.
- ARANYHAL — H. O. — *Scardinius erythrophthalmus* BON. *Bódva* mentén, Komjátiban.

Tavakból való rezes példányok ; mint köz-
keletű a honosított *Cyprinus auratus* auct.
I. Jövevény ponty.
ARANYPOTYKA — Grossinger — *Cyprinus*
auratus auct.
ÁRBOZT — *B. Szabó Dávid* — helyesen
magyarázva mint Órfa, I. azt.
ÁRBOZTFA — *B. Szabó Dávid* — I. Árboszt.
ÁRBOZT — *B. Szabó Dávid* — I. Árboszt.
ARSÓHAL — H. O. — *Aspro vulgaris* Cuv.
Nagy-Dobrony; itt az orsó is *arsó*. A La-
torcza mentén is így.
ÁSOTT HAL — *Miskolci Gáspár* — az árvizek
apadása után lyukakba szorúlt halak, leg-
inkább csikok, a melyeket a csikász ki szo-
kott ásní; a Sárrét, Ecsedi láp. Szernye
némely pontján ma is dívik.
ÁSOVÁNY HAL — Mátyusnál — a csikról, I.
Ásott hal.
ASZALT HALACSKA — *Orbis pictus* 1708.
ASZSU HERENG — Ujfalvi-Szikszaí XVI. sz. —
I. Hering.
ASZTAL — *Erdélyi Mezőség* — a jégfalászat-
nál az a □ nagy lék, a melyen a hálót
beeresztik: I. Bedöntő, Beeresztőlék, Be-
tevés, Betevő-vék, Eresztőlék.
ASZU HAL — *Fay-féle szakácskönyv*, XVII. szá-
zad — szárított hal.
ATKÁS FENÉK — Komárom — a hol a víz
fenékén sok az akadékos gyökér stb.
ÁTKÖTNI A VIZET — *Körös mentén* — I. El-
kötik a v.
ÁTOLJA — *Balaton* — az egymás mellett
bevetett eresztőhálóknál a póta és a kő
feszítésétől eredő átbúvók, a melyekben
a hal megnyaklik.
ÁTUGORJA — *Balaton-Füred* — «a ponty át-
ugorja a hálót» átveti magát, elszökik: I.
Kilép a ponty.
ÁTVETI — magát a hal a háló fölén (Felín,
Parásín); — I. Háló föle.
AVÉT — *Tihany* — kötélneműekről mond-
ják, a sok használatban való kopás érte-
lmében pld.: avét fágyó = régi, megko-
pott fágyókötél.
AZ HALNAK HATA BORDAJA — Ujfalvi-Szikszaí
XVI. század — vertebra.

B

BÁBA-CSÍK, *Cobitis elongata*, HECK.*
BABAJKÓ — *Balaton* — ifjú ponty, *Cyprinus*
Carpio L.
BAGÓKESZEG — H. O. — *Abramis sapa* PALL.
Kis példányok. «Azért mondjuk bagónak,
mer' csak olyan semmi hal.» Nem becsü-
lik. *Komárom*. Némely halász Bagolykeszeg-
nek mondja s ez a helyes, mert a nagy-
szeműségre van alapítva.
BAGOLY KESZEG, *Abramis sapa* PALL.*
BAGOLYKESZEG — *T. Sz.* — I. Bagókeszeg.
BÁGYADT HALAK REKESZE, ispita helyett.*
BAING — *Leucaspius*, I. Kurta Baing.*
BAING — *P. K.* — *Aspius rapax* AG. Szat-
már.
BAJUSZ — *Szeged* — könyökös deszka; az
állóbárka orrának erősítésére való; a har-
csa, ponty, márnahal, menyhal bajusz-
szerű nyúlványai.
BAJUSZOS ORSÓFARK — *P. K.* — *Cobitis bar-
balula* L. Eredet nélkül.
BAK — *Nagy-Dobrony* — az Örösháló rúd-
jának végén az a kampó, a melyre a háló
akasztva van.
BAK — Máramaros — I. Halászszek.
BAK — általánosan — vastag fejfaforma, a
melynél fogva az állóbarkát kikötik.
BAKACS — *Sárd* — a háromlélű sás.
BAKCSÓ — *Szeged* — *Ardea nycticorax*, más-
hol vakvarjú; halászmadar.
BAKSA — *P. K. H. O.* — *Aspius rapax* L.
Tisza m.
BÁL — *Körös-Tarcsa* — megmért és rendbe-
rakott szárított halak tömege (német: Bal-
len), I. Mázsa.
BALATONI HERING — *P. K.* — *Pelecus cul-
tratus* L.
BÁLAZÓ — *Szeged* — az a kunyhó, melyben
a bálókba kötött szárazhal el van téve.
BALÍN — *Blicca*, I. Ezüstös Balín.*
BALIN — Ujfalvi-Szikszaí XVI. sz. — balena;
itt nyilván a bálna értelmében.
BALIN — Grossinger szerint a német «Wal-
ler», «Wallen»-től származnék, melyből
LINNÉ a «Ballerust» csinálta volna; ám a
német «Waller» a harcsa, holott a LINNÉ
«Ballerusa» keszeg s a magyar Balin is
következetesen «Fehérhal» t. i. *Aspius*

- rapax AG., *Cyprinus aspius* LIN. Egyedül a Drávafokon *Blicca argyroleuca* L. Balin; l. Baing, Boin, Bálind stb.
- BALIN — H. O. — l. *Balin keszeg*. GALGÓCZI-nál (1622) megvan.
- BÁLIND — szerzőknél H. O. — Duna és Tisza mentén *Aspius rapax* L.; l. Balin keszeg.
- BALÍNHÁLÓ — *Komárom* — hetven méteres húzóháló, három soros, t. i. a finom lés és két tükrőháló közé van fogva. Az Őn — *Aspius rapax* — fogásra használják.
- BALIN KESZEG — H. O. — változataival együtt legtöbbször *Aspius rapax* AG., jelesen a Dunamentén: Balin, Bálint, Bálind; a Bodroghözön: Boin, Bolyin; Szatmárban: Baing; az Ipoly mellett Pólint. Synonymjai: Baksa, Csabak, Fenekeszeg, Nyilkeszeg s főleg Őn a Balatonnál stb. csak a Drávafokon *Blicca argyroleuca* H.; a Bódvánál ellenben *Squalius dobula* L., l. Ezüstös Balin, erre alkalmazva Mohácson, Battinán és Bellyén.
- BÁLINT — P. K. — *Aspius rapax* L., l. Balin keszeg.
- BÁLKONY — *Latorcza mentén* — l. Bókony.
- BALLING — H. O. — *Aspius rapax* AG. Nagy-Dobrony.
- BALSZÁRNY — *Bodroghöz* — a nagy gyalmon a kátától balra eső hálófél.
- BÁLVÁNY — *Szeged* — az állóbárka oldalait alkotó vas'ag borítódesszák.
- BANDÁR — H. O. — *Lucioperca Volgensis* CUV. *Budapest*. Baján némely német eredetű halász csak az ifjú kőszüllőt nevezi így szalagos tarkaságáról (Band).
- BARANGOL — *Balaton* — a hal, mikor minden ponton, de csak kevés kerül a hálóba, tehát szerte jár.
- BARÁTF. sz. — K. — *Aspro Zingel* L. *Tisza*, *Duna* m. *Velencei tó*. *Kőrös* m.
- BÁRD — *Szeged* — a halak föltagolására való vágószerszám.
- BÁRDKESZEG — H. O. — *Abramis Brama* L. a nagyja; a bárd a szélességre czéloz. *Balaton-Füred*.
- BÁRKA — általánosan — lyukasított láda, a halaknak eleven állapotban való tartására. Alakja vidékek szerint változik. JERNEY 198-ből följegyezte: «De quolibet vivario parvorum piscium vel maiorum, qui in vivaria, vulgariter *Barka* vocatis soliti sunt portari ad forum, duos meliores pisces vivarii solvuntur». — FEJÉR Cod. Dipl. VII., 2, 190. «vivaria piscium quæ vulgariter *Barka* vocantur». 1288-ból.
- BÁRKABABA — *Komárom* — l. Bőggő.
- BÁRKARAKODÓ — *Csanád*, *Baja* — a halászbárkák kikötőhelye.
- BÁRKÁS — *Agárd* — az a legény, a ki a bárkát a kikötőhöz hozza; a partra való halászatkor laptáros.
- BÁRKÁSOK — a XVI. század okirataiban; minden bizonynyal halkereskedők, l. Fisér.
- BÁRKASÜTŐ — *Szolnok* — fanyélbe erősített vas, a melylyel a bárka haltartó részének lyukait kisütögetik.
- BARNA CSÍK — P. K. — *Cobitis fossilis* L. (normalis). *Szamos* és *Maros* m.
- BAROKHÁLÓ — *Budapest*, *Győr* — l. Ághegyháló.
- BARSÓKA — T. Sz. *Horváth Zsigmond* — *Balaton* vidéke. Talán egy a Varsintával = *Acerina cernua* L.
- BARTAFIÚ — *Heckel* — *Barbus Petényi*; eredet nélkül; nyilván *Szatmár* megye.
- BASZÁRKESZEG — H. O. — *Abramis ballerus* L. juv. *Komárom*.
- BATONY — *Szeged* — a horog inán az a vékonyabb rész, a melyre a horog reá van kötve; a német «Vorfach»; — l. Cserke, Horogmadzag, Patony, Pékle, Talpalló.
- BEADÁS — *Szeged* — a hálövetés elkezdése.
- BEAKASZTANI — általánosan — az evezőt a húzóvánkus kolonczába, vagy a gúzsba.
- BÉCZE — *Velence* — az a fácska, a melyre a háló szemeit kötik, l. Bércze, Börcz, Börcze, Börczfa, Gyalomdeszka, Hálókötőfa, Lapoczka.
- BEDAGAD — általánosan — a repedés, pld.: a hajón, ha vízbe teszik.
- BEDÖNTŐ — *Balaton-Füred* — a jégalatti halászatnál az a nagy lék, a melyen át a hálót a jég alá eresztik; l. Beeresztő lék, Betevés, Betevővék, Eresztőlék.
- BEDÖNTŐ LÉKSOR, a bedöntő és belső saroklék közötti léksor.*
- BEERESZTŐ LÉK — *Tószeg* — l. Bedöntő stb.
- BEÉRKEZIK — *Keszthely* — a feleháló, t. i. mikor kihúzáskor az öregháló szárnyának felehossza ki van húzva.

- BEFALNI — *Szeged* — a hal befalja a horgot ; tudta vagy nem tudta befalni.
- BEFELÉ HALÁSZNI — *Balaton* — a part felől a tó közepe felé halászni.
- BEHALÁSZNI — *Balaton* — a tilosba.
- BELIT KIVETNI — Újfalvi-Szikszi XVI. sz. — venterare, exenterare.
- BEJÁRÓKÖTÉL — *Komárom* — ha az öreg-hálóval úgy halásznak, hogy partra húzzák ki, akkor a bejáró kötelet a parton haladó laptáros a farhállal tartja.
- BÉKAHAL — szerzőknél — *Cottus gobio* L. halászbemberektől nem hallottam.
- BEKAPJA — általánosan — a hal a prédáját.
- BEKAPÓ — *Egyházas-Oláhfalu* — a tollashorogon a tollal fölszerelt horog maga.
- BÉKATÓR — *Szoboszló, M. Nyelvdör* — a keskenylevelű gyékény, *Typha angustifolia* L. jobb hatászatyrok kötésére való.
- BEKESZEGEL — *Szeged* — a halászó cigány a faluba ; de csak akkor így, ha fogott is keszeget.
- BEKOPPANTJA — *Miskolczi Gáspár* — a hal a prédát s csak azután nyeli le.
- BELSŐ CSAPÓ — *Balaton, tihanyi őshalászat* — az evedző szárának az a fele, mely a húzópánt és a toll között van.
- BELSŐ FEDELÉK — *præoperculum*.*
- BELSŐKŐ (kú) — *Szeged* — a fenékhorgnál a folyóba szolgáló véghez kötött nagyobb kő.
- BELSŐ SZÁRNYCSONT — os pterygoideum internum.*
- BELSŐ SZEGLIK — *Balaton, őshalászat* — az a két szeglik, mely a Bedöntőhöz legközelebb esik ; l. Szeglik, Fordítóvék.
- BEMONDANI — *Komárom, Keszthely* — a gyűlést ; czéhszó : a mestereket meghívni.
- BÉRCZE — *Komárom* — l. Bécze stb.
- BEREK — *P. K.* — a Balaton körül előforduló mocsaras helyek is, mint az *Umbra canina* termőhelyei.
- BERENAFÁ — *Bodrogköz, Petráhó* — l. Apacs.
- BERENYEFÁ — *Bodrogköz* — l. Apacs.
- BERIASZTANI — *Kuthy* — a szőkő halat a hálóba visszasziasztani, vagy rudakkal a háló felé terelni.
- BETAKARÍTANI — *Balaton* — a hálót szánkón v. ladikon hazavinni.
- BETÉVES — *Agárd* — l. Bedöntő.
- BETEVIŐK — *Latorcza mentén* — l. Bedöntő.
- BEVENNI — *Tápi* — a halat a szákkal a hálóból, pld. : «akkora harcsát fogtam, hogy be nem vehettem a szákkal, vágó horog köllött hozzá.»
- BEVETŐ — *Zenta* — l. Pendelyháló.
- BEVONÚL — *Agárd* — a csuka és a ponty a nád közé, azaz : a sík vizekből oda megyen.
- BIKKELY — *P. K.* — «sárgásfehér hal, mely — AGNELLI szerint — kárász és keszeg közt áll.» Szerintem *Scardinius erythrophthalmus* BON. mocsaras vízből, hol a kárászt jellemző szint fölveszi. *H. O.*
- BICZKE — *Szentes* — hegyes vasalású, néha csak kihegyezett erős, karószerű bot, a melyre a laptáros hálózászkor támaszkodik ; l. Biszke, Szolgabot, Szolgapálca.
- BIKA — *Saród* — l. Apacs.
- BIKATUTAJ — *Balaton* — gyékényből kötött nagy úsztató, az öregháló nehéz részeinek úsztatására.
- BILLEGHÁLÓ — *Záhony* — hosszú hegybe kifutó, kanálszerű merítő háló, a melyet billegtetve alámerítenek és felhúznak ; l. Villik, Villing.
- BÍRÓ — *Tihany* — a halászzarticulusban anyni mint kormányos.
- BISZKE — *Szeged* — l. Biczke.
- BLINCZKE — *Velençze* — az a fáska, melyre a horgot használat után reátekerik.
- BOBÁLIK — *Grossinger* — nyilván a Bihar vidéki «Bobály», *Umbra canina* Mars ; l. Bobály, Pótz és Peczehal.
- BOBÁLY — *Károli J.* — *Umbra canina* Mars. *Komádi Sárret, Bihar, Kovács János*, debreczeni tanár gyűjtése. Oláhos.
- BOCSKORVARSA — *Erdővidék, Olt* mentén — vékony vesszőből kötött halfogó, hasonló a régi egérfogókhoz. A kövekkel elrekesztett folyórészekben a hagyott közökbe állítják ; a czége tartozéka.
- BÓDÉ — *Kopácsi* — az evedző mankója ; l. Bódva, Bókony, Gomb, Kacs, Kamat, Mankó.
- BÓDORKESZEG — *P. K.* — *H. O. Scardinius erythrophthalmus* BON. Duna m. ; biztosan *Komárom*.
- BODORHINÁR — *Szolnok* — *Utricularia vulgaris* ; a tanyahelyeken tisztogatják.
- BÓDVA — *Petráhó* — az evedző mankója, így : «letörött az evedző bódvája» l. Bódé.

- BOGNÁR** — *Szeged* — a ponty és márna sőrényének első, fűrészcsontsugara. A nagyobb halat a bognárnál fogva vetik ihanyra.
- BOGYÓ** — *Ipoly-Nyitra* — a kosztos horog inán az a fácska, dugó, gyékény stb., mely a vizen úszik s megmozdul, mikor a hal a horgot rángatja; l. Pallóka, Pedző, Pícze, Tutaj, Úszó.
- BOIN** — *Aspius rapax* AG. *Bodrogköz*.
- BÓKONY** — *Komárom* — könyökfa a ladik belsejében, l. Burgony; nyilván a német «Bogen»; a Fertő mellékén az evedző mankója; Simontornyan ezenkívül az ág-hegyháló rúdján levő mankó is, melynek a halász nekveti a lábát (ez a háló itt Umbella).
- BOKOR** — *Balaton* — az egy szerszámhoz tartozó halászok szövetezete; a régi «Mansio»; l. Czimboraság, Felekezet, Hálóbokor, Kötés.
- BOKORHAL** — *Balaton-Füred* — seregesen járó hal.
- BOKORHÁLÓ** — *Bodrogköz* — rúdra alkalmazott, félkörösszájú zsákháló, mely víz ellenében a patakokba, kivált bokros helyeken beállítatik, s a melybe a halak a zurboló fákkal bekergettetnek.
- BOKORSZÁK** — *Nyelvőr* — l. Bokorháló.
- BOKROS PART** — általánosan — a hol a parton bokrok növekednek. Alatta halas a víz.
- BOLÉN** — l. Balinkeszeg; Göcsej; szláv halnév s a magyar Balín stb. innen ered.
- BOLYIN** — H. O. — l. *Balinkeszeg*; *Bodrog* mentén. Innen: Boin, Bain, Balin és Baing.
- BÓNÉ** — Szentcs. — A Hosszúkecze vasas ina; Körös-Tarcsán ez turbuk-in; sok helyen a keczehálót egyszerűen bónénak nevezik; l. Bónéfa, Kakasülő.
- BÓNÉFA** — *Körös-Tarcsa* — a Hosszúkecze fakereze; ugyanígy a kuszakecze fája is; l. Kakasülő.
- BÓNÉKŐ** az, a mely a hosszú- és kuszakecze fájának az aljára a bónépánttal van meg erősítve.*
- BÓNÉPÁNT**, az a vas, a mely a bónékövet tartja.*
- BÓNÉS** — *Szolnok* — a hosszúkeczével és fenékhorggal járó kishalász.
- BORDÁK** — *coste*.
- BORDÉLY** — B. Szabó Dávid — *Blicca argyroleuca* HECK.
- BORHOLY** — H. O. — *Acerina cernua* L. *Nagy-Dobrony*.
- BORIT** — *Szeged* — a háló, pld.: jól, — rosszul borít, azaz: jól, — rosszul fogószik meg benne a hal. Tiszaföldváron az áradás után álló vizekben *megborítják* a halat, az az vesszős hálót (milyen csibék, libák borítója) csapnak rá. H. O.
- BOTI** — *Cottus gobio* L. *Erdővidék*, Olt menti vizek, l. Botos Kölönte.
- BOTLÓ** — *Bódva mentén* — rúd, a végén talpszerűen reászegezett bőrdarabokkal; a halaknak a kövek közül és alól való kiűzésére szolgáló szerszám, l. Gűbű, Zurbolófa; a bokor, varsa, vagy botlólóhoz tartozéka, úgy a farszaké, farkashalóé is.
- BOTLÓHÁLÓ** — *Kopácsi* — l. Bokorszák és Botló.
- BOTLÓLNI** — *Bódva mentén* — a botlóval a halat a bokor- v. varshálóba kergetni.
- BOTOS** — *Kopácsi* — a halászbokor főembere, általánosan kormányos.
- BOTOS** — H. O. — l. Botos Kölönte.
- BOTOSÁSZNI** — *Egyh.-Oláhfalva* — Botos Kölöntét szigonyozni. Nem dönthetem el, vajjon, a hal neve: *Botos* Kölönte, a szerszámtól, mely *botra* járó, vagy a fejtől, mely nagy = *buta*, ered-e. L. Butikó.
- BOTOSÁSZÓ** — *Egyh.-Oláhfalva* — az a szigony, a melylyel a botos kölöntét szúrják; de az a halászember is, a ki evvel a szerszámmal jár.
- BOTOSHOROG** — *Kis-Majtény* — l. Kosztoshorog.
- BOTOS KÖLÖNTE** hal, *Cottus gobio* CUV.*
- BOTOS KÖLÖNTE** — *Cottus gobio* L. *Erdővidék*, Olt menti vizek, l. Botos, Butikóhal.
- BŐCSCSŐHÁLÓ** — *Héjjasfalva*, *Ujszékely* — kává, kanálhoz hasonló változata a farkashalónak.
- BŐDÖN** — *Balaton* — az egy fatörzsből vájt lélekvesztő ladik.
- BŐGGŐ** — *Szeged* — az állóbárka orrán az a faragott rész, mely egy bőgő fejéhez hasonlít.
- BŐKE** — P. K. — *Leuciscus rutilus* L. *Balaton* l. Bűke; nyilván a Bőkle kopása s e fajra való hibás alkalmazása.

- BÖKLE — *H. O. P. K.* — *Alburnus lucidus* HECK. Duna m., *Komárom*; az utóbbi helyen minden halász következetesen rámondta.
Bökle, Ökle egy tőből fakadt a német *Uklei* és *Ückelei*; továbbá tót *Oklajka*- és cseh *Auklei* nevekkal.
- BÖKŐ SZIGÖNY az, a melylyel csak oldalt fölfelé lehet szűrni.*
- BŐNCSŐ — *Szeged* — a fenékhorgor hosszában, minden tizedik horgor után kötött, kisebb súlyesztőkő.
- BŐR — cutis.
- BÖRCZ — *Tihany* — I. Bécze.
- BÖRCZE — *Szeged* — I. Bécze.
- BÖRCZA — *Agárd* — I. Bécze.
- BÖTÖK — *Balaton*, őshalászat — az öreg-háló mind a két húzókötelének hosszaközepén kötik a bötököt, hogy a húzás egyenletességét biztosítsák; ha az egyik kötél már annyira van kihúzva, hogy a bötke látszik, a másikon ellenben még nem, akkor csak emezt húzzák; I. Összevární.
- BRÁNA — *H. O.* — *Barbus fluviatilis* AG. *Bánfi-Hunyad*; cigány halásztól való; nyilván a márna változata.
- BÚB — *Agárd* — több nádszálat összefogalva, bogot kötni.
- BUCZÓ — *Aspro*, I. Magyar Buczó, Német Buczó.*
- BUCZÓ — *K.* — *Aspro vulgaris* C. V.; hibásan: *Aspius rapax* AG. *Csongrádon*; *P. K.* hibásan *Tinca vulgaris* Cuv. *Tiszaföldváron*.
- BUCZOK — *P. K.* — *Aspro vulgaris* C. V. *Zala-Tapolca*.
- BUCZÓKESZEG — *H. O.* — *Aspius rapax* L. *Körös-Tarcsa*.
- BUFFOGATÓ — *Kenese* — furkó alakú, kivájt fejjű szerszám, a halak beriasztására; I. Bukló, Bufoló, Bufonó.
- BUFOLÓ — *Tihany* — I. Buffogató, Bufonó.
- BÚFONÓ — *Tihany* — I. Buffogató.
- BUGYGYANÓ víz — általánosan — a folyók nagy mélységeiből egyes pontokon felvetődő víz, mely a víz színén forrongó mozgású.
- BUGYKA — *B. Szabó D.* — helyesen halhajtó rúdnak magyarázva, I. Botló, Gübü, Zurbolófa.
- BUGYKÁZÓ — *B. Szabó Dávid* — I. Bugyka.
- BUTÓHÁLÓ — *Kopácsi* — I. Borító, Tapacs, Tapogató.
- BUKÁLÓ — *Balaton, Boglár* táján — I. Körmös-rúd,
- BUKÁLÓHÁLÓ — *Göcsej* — I. Borító és Púpos-háló.
- BUKKOL — *Szeged* — a hálóba került tok, felbukva vergődik.
- BUKLÓ — *Balaton* — somogyi part — I. Buffogató, Búfoló, Búfonó.
- BUKLÓ LÉK a jeges vonón az ajtólék előtt — a vonón belől — álló lék, a melyen buffogatnak.*
- BUKLÓLÉK — *Keszthely* — a jég alatt való halászatnál az ajtólék előtt áll a buklólék, mely arra való, hogy kihúzáskor a Buklóval (Bufonó, Buffogató) belé csapdossanak, tehát a halat a zsákba riasztják.
- BUKOR — *Agárd* — sűrű nádüstök.
- BUKORSZÁK — *Szolnok* — I. Bokorháló, Bokorszák.
- BUKROZÓ — *Varbó*, *Ipoly* mentén — I. Bokorháló, Bokorszák, *Varsaháló* (palócz).
- BULES — *Heckel* — *Perca fluviatilis* L. *Drávacfok, Bélye*; de *Süger* néven is ismerik.
- BUNKÓS FOGAK — dentes clavati.*
- BURÉTTÓ — *Keszthely* — I. Borító, Tapacs, Tapogató.
- BURGONY — *Szeged* — I. Bókony.
- BURROG — *Komárom* — a hajó, mikor a hullámzó víz a fenekét üti.
- BURVÁNYLIK — *Komárom* — a hal, mikor vergődve hullámot vet.
- BUSTYÁLLÓ — *Kopácsi* — I. Ághegyháló stb.
- BUTA — *Mátyus* — a harcsa elkerékített orrjáról.
- BUTIKÓ — *Cottus gobio* L., *Udvarhely megye* vizei (székely), talán nagy (buta) fejről; különben egy tőből való a Boti, Botos, Botos Kölöntével.
- BÚTOLÓFA — *Ipoly* mentén — I. Botló.
- BUTTYKAHORG — *Baja* — a Buttyogató tartozéka; I. azt; különben erős inon függő kettős harcsahorg.
- BUTTYKÁZÓ LYUK — *Miskolcz* — nagy lék, a melyen az örvőshálót leeresztik, de a melyen át a B. rúddal a halat is kergetik; I. ezt.
- BUTTYKÁZÓ RÚD — *Miskolcz* — az a rúd, a

melylyel téli halászatkor a B. lyukon át a halat az Örvösháló felé hajtják.

BÜTTYOGATÓ — *Szeged, Csongrád, Szolnok-Köpcsé, Komárom* — talpas fáska, a melylyel a vízbe vágnak s «buty», «kuty» vagy «futty» hangot csalnak ki, azaz a béka hangját utánozzák s evvel a harcsát a horogra csalják. Komáromban kis bádognárral kuttyogatnak; l. Futtyogató, Kutytyogató, Puttyogató.

BUZASZEMŰ KÁRÁSZ — *P. K.* — *Scardinius erythrophthalmus* BON. Győr körül.

BUZASZEMŰ KESZEG — *P. K.* — *Scardinius erythrophthalmus* BON. Duna m.

BÜKE — *H. O.* — *Leuciscus rutilus* L. Balaton.

BŰZLIK — a hal (a fejtől), mikor rothadásnak indul.

C

CORAS — Marsilius — l. Kárász.

CSABAK — T. Sz. H. O. — *Aspius rapax* AG. *Szeged, Körös-Tarcsa.*

CSABAK — Telestes, l. Agassiz Csabak.*

CSAJKA — Máramaros — a halászladi vagy csónak.

CSÁKLYA — *Balaton*, őshalászat — erős, hosszú, tompavégű villás- v. ágasfa, melylyel a jég alatt való halászatnál az eresztő és ajtólek körül a hálót rakosgatják. Általános horgos és lándzsás, hosszúnyelű vasszerszám is. MIKLOSICH szerint a szláv *čaklja*.

CSÁKLYAHÁLÓ — Máramaros — tulajdonképen Ághegyháló; de rúd nélkül való s szélességénél hosszabb. Zavaros vízben, a vizet meglábolva, evvel fogják az apró halat.

CSÁKLYÁS CZIBÉK — a tihanyi.*

CSÁKLYÁSLEGÉNY — *Bodrogköz* — l. Rohonyos, Vezeres.

CSALI — *Marczal mentén* — összessége mind azoknak az apró állatoknak s egyebeknek, a miket a halász a horogra ráhúz, hogy a halat horogra csalja: «Erigy az iszapba *csali szedni*»; l. Pélle.

CSALITŰ, a székely pisztrángvarsában az a fapeczek, a melyre a csalit felfűzik.*

CSALÓ ELEDEL — Janua 1729 — csali (esca).

CSALÓKA JEL — *Tihany* — mikor a hegyenjáró valamely halászbokorral összebeszél s jeladás közben más jelket is ad, a

melyek a többi bokrot megtévesztik, l. Hegyenjáró és Látott-hal.

CSANAK — *Kis-Majtny* — l. Mericskő, Szapoly.

CSAPÁS — *Velence* — azok az utak, a melyeket a halászok a nádasba vágnak, s a melyekben a varsákat elhelyezik. A jelen a halászok nyoma.

CSAPKOLÓDIK — *Szeged* — a hal, l. Burványlik.

CSAPÓHOROG — *Komárom* — l. Kosztos horog.

CSAPÓHUROK — *Pinnýrd* — koszt végére erősített, lószőrből sodrott hurok, melyet a vízben álló csuka nyákára vetnek.

CSAPÓ SÜGÉR, *Perca fluviatilis* L.*

CSAPÓVÉG — *több helyen* — halász szerszámnál az a vég, a mely a vízbe jár, vagy a víz felé sújt. Így a horog kosztjának van fogóvége, mely a halász kezében van, — csapóvége, a melyre a horog ina van kötve; a horoginak az a vége, melyre a pekle vagy patony van kötve, szintén csapóvég.

CSÁRDA — *általános* — az állóbárka farán lévő elzárt hely, melyben szerszámot stb. tartanak; Komáromban a vándor — piszkés — halászok gyékénysátra.

CSÁRDAKARÓ — *Komárom* — a halászsátor karózata.

CSATTKŐ — *Bodrogköz* — az öreghálón a berenafa (apacs) felől az első nagyobb kő; arra való, hogy az apacs a víz fenekén egyenetlenül járjon.

CSATT-KÖTÉL — *Bodrogköz* — l. Bejáró kötél, t. i. a Laptáros felőli végén van a Csattkő; l. azt.

CSECS-CSONT — os mastoideum.

CSECS-TÓ — *XIII. század* — «Chechtó», mely azokat a helyeket látta el vízzel (szoptatta), a hol a vejszék fel voltak állítva.

CSEGE — *XIII-dik század* — állítólag halastó l. Czége stb. különben ma helység neve a Tisza mentén.

CSEKÉLYE — Miskolci Gáspár — a patak vizének széle, hol a víz nem mély, l. Szélvíz.

CSEL — Máramaros — a selyemből, tollból és disznósertédből készült mesterséges légy, a melylyel a pisztrángot és pérhalat fogják.

CSELLE — *Phoxinus lacvis* AG. *Erdővidék*, Olt vize.

- CSELE — *Phoxinus*, l. Fúrge Csele.*
- CSELELEG — *Csongrád* — libeg pld. az úszó deszka, az elszabadult csónak; akkor mondják, mikor az úszó tárgyat a víz fodra csak ingatja, de nem viszi tova.
- CSEMEPELY — *M. Ny. Sz.* — l. Pendelyháló.
- CSENDES VÍZ — általánosan — a tó, mikor nem hullámzik; a folyó, a hol lassú folyású.
- CSEREPCSÍK — *Szentés*, körösi halászek — csiptető fa, a mely a fenékhorgok felvétele szolgál.
- CSERES — *Ecsedi láp*, északi rész — sáros, gyékényes és kákás helyek neve; l. Cseret.
- CSERET — Börvely — az Ecsedi lápon azok a helyek, a melyeken állóvíz és nád is van; ellentétje a láp; lásd azt.
- CSEKÁLÓ HÁLÓ — Máramaros, Visk — nyilván egy tőből való a Csorppakkal s azonos a nagy-bocskói Csákyahálóval, l. azt.
- CSEKERKE — *Tihany* — l. Batony.
- CSEKERLÁNCZ az a gyengébb láncz, a mely a vízahorog deréklánczáról lecsüng s a melyre a vízahorog kötve van.*
- CSEKERÉ VALÓ — *Tihany* — l. Csali, Horogra való, Péle.
- CSEKERÉSZ — *T. Sz.* — kiségitő a jég alatt való halászatnál; a fogott halak felében a halászokkal osztozik. Balaton; nyilván a cserke függelékes természetére czéloz.
- CSETRÉS — *Tihany* — helyettes, a melyet a bokor valamely tagja, ha akadályozva van, maga helyett állít.
- CSETRI — *P. K.* — *Phoxinus laevis* AG. Balaton vidéke, Zala-Tapolcza.
- CSEVÉS HAJTOVÁNY, a székely pisztrángvarsa abroncskávája nincsen madzaggal kötve, hanem egy bodzafából való cséve két végébe be van dugva. Igen szép és kitűnő egybefoglalási mód.*
- CSCISIRI — *Velençe* — a kis vöcsök — *Podiceps minor* — halászneve.
- CSIGA — *Agárd* — egy derékfá végében járó kettős csiga; a háló inának leszorítására való.
- CSIGANYOMÓ — *Agárd* — a csiga derékfájába járó husáng, a melylyel a halász a csigát lenyomja.
- CSIGOLYA — *Háromszék* — innen csigolyás hely; egy a «rekettyéssel»; leginkább patakok partján álló, fűzbokrokból alkotott üstökök.
- CSIGOLYACSONT — vertebra.*
- Csík — *Cobitis*, l. Fővényvágó Csík, Kővi Csík, Réti Csík, Vágó Csík.*
- Csík — *K.* — *Cobitis fossilis* L. GALGÓCZINÁL (1662) megvan. MIKLOSICH szerint a szláv *čik*.
- Csík — Ujfalvi-Szikszaei XVI. század. — *lacertus, lubricus aquaticus, Pæcilias*. Itt «lacertus» igen érdekes, mert a csík emlékeztet a gyikra s e két név is rokongangzású.
- Csíkász — *Sárrét, Ecsedi láp, Szernye* — a csikhalászatból élő ember.
- Csíkász VARSÁ — *Erdővidék, Olt mentén* — l. Csikkas.
- CsíkBOGÁR — *Szernye* mocsár — leginkább a *Hydrophilus* és *Dytiscus* bogárfajok.
- Csík DÁMA — *P. K.* — *Cobitis fossilis* L. (Albinismus). Fehér testű, vörösszemű. *Szamos* és *Maros* m. H. O. Börvely.
- CsÍKFÉLÉK — *Acanthopsides*, mint család.*
- CsÍKFÉREG — *Grossinger* — «Tsíkféreg», l. Csikbogár.
- CsÍKFOGÓ — *Komádi* — fűzveaszóból fonott varsa, csíkfogásra való.
- CsÍKFOGÓ-KOSÁR — *Kuthy* — csíkvarsa.
- CsÍKGÁT — *Börvely* — gátszerűen összehordott gaz, melyben bizonyos távolságokban nyílások vannak, a melyeken a csík átkelhet; ezekben a nyílásokba állítják be a csikkasokat (varsákat); l. Kashely, Lábó, Rekesztés.
- CsÍKKAS — *Börvely* — Csíkvarsa, fűzfaveszszóból tömött kötve, egy bejáratú verseggel, hátul kasdugóval.
- CsÍK KIRÁLY — *P. K. H. O.* — *Cobitis fossilis* L. (*Chlorochroismus*). Tiszta sárga. *P. K.* a Szamos és Maros mentén. H. O. *Doroszló* Bács megyében, Ecsedi láp.
- CsÍKKOSÁR — *Nagy-Bérg* — «fertályos és félvékás», fűzveaszóból fonott csíkputtony, a fogott csíkok hazaszállítására.
- CsÍKLÓ, — *Komárom* — mélyen nyerges kolomp, az evedzőnek beakasztására; félkézzel való evedzésnél, kivált a fenékhorgászoknál, mikor a horgot lerakják; l. Csiválni.
- CsÍKPUTTONY — *Börvely* — keményfonású

- fedeles, urnaalakú, a háton hordozható puttony; gyékényből való.
- CSÍKSZÜRÖ — *Börvely* — kis, ritkafonású, füles vesszőkosár, a melylyel a csíkot a csíktartóból v. hordóból kimerítgetik; egyszersmind mérték, k. b. 1 liter.
- CSÍKTÖK — *Börvely, Kis-Majtény* — a Cucurbita lagenaria L. körtve alakú fajtája; kitűnő csíkszálító edény, kasornyába foglalva.
- CSÍKVARSÁ — *Doroszló*, Bácsmegeye, 1. Csíkas.
- CSÍKVEREM — *Tyukod*, Ecsedi láp — ölnyi hosszú verem az udvaron, melyet vízzel megtöltenek s a melyben a fogott csíkot felgyűjtik.
- CSILLAGOS TOK — P. K. — *Acipenser stellatus* PALL. Eredete nines.
- CSILLAGTOROK — *Helopes*, mint csoport.*
- CSÍVÁLNI — Komárom — egy evedzővel kormányozva evedzeni, 1. Csíkló.
- CSOMBÓK — *Bodrogkőz* — 1. Halászcatt.
- CSÓNÁK — K. — kisebb vízijárómű. MIKLOSICH szerint a szláv *člunu*.
- CSONTOS HALAK — *Teleostei*, mint rend.*
- CSÓNYIK — *Szeged* — egy szálfából vágjt lélekvesztő.
- CSÓNYIKBÁRKA — *Budapest* — kisebb haltartó-bárka.
- CSÓNYIKKARÓ — *Szeged* — a piczésektől használt lélekvesztő kikötésére szolgáló karó, mely a lélekvesztőben van elhelyezve, hogy a halász akárhol beverhesse.
- CSORBA PART — Sajó mentén — a hol régi omlások miatt a part nagy darabon beszakadt, tehát könnyökösen beszökik.
- CSORGÓ — *Bódva* — a Bódva sok helyen igen lassú folyású, szinte tószerűen álló; a hol esése van, siet s ha ilyen helyen a víz csak térdig érő, akkor csorgó. Itt űzik a szigonyozást.
- CSORPÁK — Máramaros, Visk — aprószemű Ághegyháló. Szláv eredetű szó: Čerpak = meritő.
- CSÓVA egy marok szalma, a melyet a Bódva menti szigonyos meggyújt, hogy világítson.*
- CSÖBÖRHAL — *Tata* — az az apróbb hal, melyet nem darabonként számlálnak, hanem csak csöbörben mérnek.
- CSÖK — *Tápi* — a keczézésnél a csökbé akasztja a halász a keczetartó kötelet; a csök a csónak belső oldalába illesztett kurta czövek; 1. Csőszszög, Czibak. Ugyan ebbe akasztják a billegháló (villik, villing) tőkjét is.
- CSÖNTÖRGÉS PART — Székelyföld — gyökeres, gázos, málló part. Halas víz.
- CSŐSZÍVÜEK — *Leptocardi*.*
- CSŐSZÍVZÖG — *Szolnok* — 1. Csök, Czibak.
- CSÚCS — *Kopácsi* — az egyszárnyú, öt nagyású varsának a második vörcsöke.
- CSUHÉ — *Baja* — 1. Ághegyháló.
- CSUHI — *Alduna* — 1. Ághegyháló.
- CSUHI — *Saród* — 1. Sisák.
- CSUKA — *Esox*, 1. Köz-Csuka.*
- CSUKA — K. — *Esox lucius* L. GALGÓCZI-nál (1622) megvan; közös tőből a tót «Štuka»-val. MIKLOSICH-nál is.
- CSUKA — Ujfalvi-Szikszai XVI. sz. — lucius, lupus. Megvan az Orbis pictus 1708-dik kiadásában is.
- CSUKA — Janua 1729 — *Esox lucius* L.
- CSUKAFÉLÉK — *Esocini*, mint család.*
- CSUKAHOROG — *Keszthely* — nagyobb fajta; a horog ina 30—40 öles. A velencei tavon egyes a horog, patonyja rézdrótból való, hogy a csuka el ne rághassa.
- CSUKAVARSÁ, — *Doroszló* (Bácska) — fűzfavesszőből, két tölcészerű bejáróval, mely kivehető.
- CSUKLÓCSONT — os articulare.*
- CSUPASZPONTY — P. K. — *Cyprinus Carpio* L. Teljesen pénzék nélkül való, az *Agassiz Cyprinus carpio nudus seu alepidotus* fajtája. *Tatai* tó.
- CSUTAK — *Balaton* — czirokból kötve, a felhasgatott halak mosására való, 1. Tucsak.
- CSÜGGESZTŐ — *Hegykő* — az övön két rövid, a végén csombókos kötél-darab, a melylyel a háló kötelét fogják; az öv tűszőszerű, bőrből való, rendeltetés szerint hám, mely a húzást könnyíti.
- CZÉDULAKESZEG — *Balaton* — *Blicca argyroleuca* HECK. juv. a test laposságáról így.
- CZEGE — az erdélyi *Mezőség*en falu, a hasonló tó fejező; nyilván egy a czege, zeege stb. szóval; 1. Czege.
- CZÉG (Kis) — falu az erdélyi *Mezőség*en — 1. Czege.
- CZÉG (Nagy), falu az erdélyi *Mezőség*en,

- mesterséges tó mellett — nyilván a czége szótól ered ; l. Czége.
- CZÉGE — *Nagy-Bereg* — erős husángokból való rekesztés, melylyel a Borzsa folyót átfogják, közepén van egy nyílás, a «kapu», a melybe a gamzsahátot beállítják. Ez magyarazza meg a következő régi szavakat : Czége, Seyge, Szégye, Zeege, Zegy e és Zeyge ; lásd azokat.
- CZIFRA KÖLÖNTE, *Cottus poecilopus* HECK.*
- CZIGÁNYHAL — P. K. — H. O. — *Tinca vulgaris* CUV. Nem annyira a szín sötétségéről, mint inkább onnan, hogy húsa nem épen jó : «zigánynak való ; törí magrát utána.»
- CZÉGÉNY — falu Szatmárban — l. Czége.
- CZÉKLE — Janua 1729 — *tenticula*, madár-fogó, l. Czége.
- CZEKLE — Sz. *Molnár Albert* — l. Czége.
- CZÉKORSÓ — *Tihany* — minden bokornak megvan a ládája, bősülevele és czékorsója ; itt 9 itczés, Keszthelyen 14 itczés. A korszók feliratosak.
- CZÉLA — *Balaton*, őshalászat — a gyékény és öregháló húzókötelén, a bötökön innen és túl befűzött posztódarabkák ; jelek a húzás egyenletességének biztosítására ; l. Bötök.
- CZÉMESTER — *Keszthely* — a halásztársulat feje.
- CZÉRNAVARSÁ — *Széckelyföld* — l. Szárnyasvarsá.
- CZET HAL — Ujfálvi-Szikszai XVI. század — cetus, cete ; az akkori értelemben még hal.
- CZET HAL AROS — Ujfálvi-Szikszai XVI. sz. — cetarius ; l. Czet hal.
- CZIBAK — *Szeged* — l. Csök.
- CZIBÉK — *Balaton* — villás bot, nyele végén lánczsal és hámmal. Kötélhúzó szerszám ; de arra is használják, hogy büntessenek ; l. Czibékvágás. Duna és Tisza mentén csak heveder, peczekkel, melyet a kötélnel csavarnak.
- CZIBÉKVÁGÁS — *Tihany* — büntetés ; a halászt, ki az articululus ellen vét, lefogják s a czibék villájával 3—6-szor rávágnak az ülepére. Tihanyban most is dívik.
- CZIGONY — Grossinger — «Tzigon» l. Szigony. Doroszlón — Bács megye — még ma is «Czigony».
- CZIKLEND — *Körös-Tarcsa* — az evedző beakasztására való peczkes szíjhurok ; keczézéskor használják, l. Cziklendeni.
- CZIKLENDENI — *Körös-Tarcsa* — kavarva, tartóztatva evedzeni, kivált keczézéskor ; Szegeden : l. iklandani ; Komáromban : l. csiválni.
- CZIKLON — *Komárom* — l. Cziklend.
- CZIKLONY — Csongrád — l. Cziklon, Cziklend.
- CZIKLONYOZNI — *Csongrád* — l. Cziklendeni, iklandani.
- CZIMBORASÁG — *Bodrogköz* — l. Bokor, Felekezet, Kötés.
- CZIMÉR — *Tihany* — nagyobb nádüstök.
- CZINGLI — H. O. — *Aspro Zingel* CUV. l. *Szeged* és *Duna* m. a Buczótól pontosan megkülönböztetve.
- CZOMPÓ — *Tinca*, l. Nyálkás Czompó.*
- CZOMPÓ — K. — *Tinca vulgaris* CUV. GALGÓCZI-nál (1622) megvan.
- CZOMPÓ — Janua 1729 — *Tinca vulgaris*.
- CZOMPÓ — Ujfálvi-Szikszai XVI. sz. — *Tencha*, teucha, tincha. Az *Orbis pictus* (1708.) is így adja.
- CZOMPÓKHAL — H. O. *Scardinius erythrophthalmus* BON. *Bódva mentén* ; tavakból való rezes példányok.
- CZÖTKÉNY — *Tápe*, őshalászat — a parának egy neme ; l. Czötkényszár
- CZÖTKÉNYPARA — cz. póta helyett.*
- CZÖTKÉNYSZÁR — *Tápe*, őshalászat — a miből a marázs-, mét- és eresztőháló úszója készül ; különben az *Euphorbia palustris* L., farkasfű, mely a tápéi mocsaras helyeken erős botvastagság mellett 2 méter magasságra, sőt azon túl is növekszik. Meghatározta JANKA VICTOR.
- CZUCZA — *Komárom* — vastag, hosszú dorong, egyik végén hegyesen vasalva, a hajónak a parthoz való hirtelen rögzítésére szolgál ; rendszeren őrfának is használják.
- CZÜÖKÖR — *Hegykö* — halászszyator.
- CZÜÖKÖRFA — *Hegykö* — lőcsalakú és erejű fa, a melyen a halakkal megtöltött halászszyatorot a vállukon viszik.

D

DAL — B. Szabó Dávid — «evező lapát», A magyar halász az evedző lapátos részét

- «toll» vagy «tall»-nak nevezi, mert úgy áll a nyelhez, mint a toll a szárához; tehát a toll, tal, talu révén lett az evedzóból Dal, Dalí, Dalladzó, Dalladzani; de Dalí, Dalladzó leginkább az a nagy evedző, a mely gúzsba vagy szögbe beakasztható s a melyet «húznak».
- DAL-EVEDZŐ — *B. Szabó Dávid* — l. Dal.
- DAL-GÚZS — *B. Szabó Dávid* — a Dallal vonatkozásba téve. Helyesen az a vessző vagy kötélgúzs, a melybe a nagy evezőt beakasztják.
- DALI — *Kopácsi* — a gúzsba vagy húzószegbe akasztható nagy evező, l. Dal.
- DALLADZANI — Tisza mentén — gúzsba akasztott nagy evedzővel a hajót húzni; l. Dal.
- DALLADZÓ — *Szeged* — beakasztható evező, a nagy halászhajóhoz tartozik, innen: dalladzani = a dalladzó evedzővel evedzeni; l. Dal.
- DÁRDASZIGONY, az egyágú szigony.*
- DARUGÉM — *Hegykő* — *Ardea cinerea*; halászó madárnak halász elnevezése.
- DELPHIN HAL — Ujfalvi-Szikszai XVI. sz. — delphin; az akkori fölfogás szerint hal.
- DEREGLYE — *Balaton* — nagy halászhajó, melynek padolatján az öreghaló helyezték el; ezen van a csiga is, a melylyel sík vizen a hálót fölszedik. A halászatot vezető kormányos a dereglyén foglal helyet. Mélyen járó, éles orrú, keskeny farú, öblös derékú hajó; nem népies.
- DERÉK — általában — a vízi járóművek közepe (van orra, dereka, fara); tavaknál, ha hosszában elnyúlók hasonlóképen (van feje, dereka, feneké); a folyókon az a rész, mely két meghalászható pont közé esik. Különben a rúdról, evedzőről, hálótúról is mondják, ha hosszaközepén törik el: «derékon tört el». Tavakról azonban a *tó háta* is.
- DERÉKKÁVA, a hálókon az, a mely a középre esik.*
- DERÉKLÁNCZ az a láncz, a melyre a vízahorgok lánczolva vannak s a melylyel a folyót átkötik.*
- DERÉK ÖBLE — *Miskolczi Gáspár* — a hálnál, legnagyobb vastagsága, terjedelme; leginkább a szélességre értve.
- DERÉKON HÚZÓK PADJA — *Balaton* — a dereglyén az orr felőli két pad, egy-egy legény számára.
- DEVERKESÉGI — Bloch — l. Dévérkeszeg.
- DÉVER KESZEG, *Abramis Brama* LIN.*
- DÉVÉRKESZEG — *K.* — *Abramis Brama* L., *Duna, Tisza* mentén igen következetesen alkalmazva. Széles, de vékony alakjáról szól a hasonlat: oldalt = keszegoldalt kibújni; hátának íves voltáról van véve pld.: a zátonyoknak «keszeg hátra» való felmosása. GALGÓCZI-nál (1622) megvan.
- DÉVÉRT-KESZEGI — Gőcsej; l. Dévérkeszeg.
- DEWERKESÉGI — Marsilius — l. Dévérkeszeg.
- DIBBANCS — *Eger* — *Perca fluviatilis* L.
- DISZNÓHAL — *Acerina cernua* L. Erdővidék, Olt vízé.
- DISZNÓ HAL — Ujfalvi-Szikszai XVI. sz. — az ebhallal együtt canis marinus; alkalmasint a *Phocæna communis* nevű cet.
- DOB — *Kis-Majlénny* — a nagy hálóvarsánál a vöröskőn túl való test.
- DOBÁNC — *H. O.* — *Leuciscus virgo* HECK. *Erdélyi részek.* BIELZ és HECKEL a *Squalius* dobula fajra alkalmazzák.
- DOBBANTÓ — *Bodrogköz* — l. Ághegyháló.
- DÓBÁR — *Leuciscus virgo* HECK. *Bodrogköz.*
- DOBSONT — os tympanicum.*
- DÓBER — *H. O.* — *Perca fluviatilis* L. *Berettyó-Ujfalu*; de itt a Sigér nevet is ismerik s némely halász a *Dóber* alatt az *Acerina cernuát* érti.
- DOBJA — *Körös mentén* — a halász a szigonyt.
- DOBÓHÁLÓ — *Simontornya* — l. Vető-, Pendely-, Pöndörháló.
- DOBÓKA — *Alburnus lucidus* — *Balaton*, «feldobálja magát».
- DOBONTATÓ — *Török-Becse* — l. Bokorháló.
- DOBVARSÁ — *Doroszló* — Bácsmegeye — l. Kárászvarsá.
- DOMOLYKÓ — *K.* — *P. K.* — *H. O.* — *Squalius dobula* BON. Néha a *Leuciscus rutilus*ra is alkalmazzák.
- DOMOLYKÓ — *Squalius*, l. Fejes Domolykó, Nyúl-Domolykó.*
- DOMORRÓ — *H. O.* — l. Domolykó. *Pinnýd*, Győr mellett.
- DORONGOLÁS, a csukanak doronggal való ütése, még pedig vékony jégkérgezen át.*

DÖGVÍZ — Körös-Tarcsa — a melyben a hal meg nem élhet.

DÖRGÉCS — *Nádasdy Tamás* lev. *Acerina cernua* L.

DÖRGÉCSE — H. O. — *Acerina cernua* L. Győr vidéke. GALGÓCZI-nál (1622) megvan.

DÖRGICSE — H. O. — *Acerina cernua* L. *Pünyöd*, Győr mellett.

DÖRGÖCSE — H. O. — *Acerina cernua* L. *Kopács*, igen jó leírás alapján.

DÖRGÖCZE — *Rómer Fl.* — *Acerina cernua* L.

DRÓTFUNT — *Tihany* — spirális rügóra járó mérleg; régi vasszerkezet.

DÚBÁR — *Karád* — *Perca fluviatilis* L.

DÚBÉR — P. K. — *Perca fluviatilis* L. *Tisza* m.

DÚBER — H. O. — *Perca fluviatilis* L. *Szolnok*.

DUGA — *Udvarhely megye vizei* — a patak vizének egy ponton való elzárása és elvezetése, a mikor is az «eldugott» helyen levő halakat kényelmesen fel lehet szedni. Innen ered talán a «dugába dőlt» — (székely); — l. Anyameder.

DUGÁS — *Tihany* — az öregháló zsákja több darabból van összeszerkesztve, még pedig réfmókosan, hosszában; a hány darab — 7, 9 — annyi dugás.

DUGÓHÁLÓ — *Simontornya* — l. Bokorháló.

DUGÓS HOROG — *Sió menti* — csöndes vízben; a dugó mutatja a rángatást; l. Uszó, Pedző, Picze.

DUNAFEHÉRHÁL — H. O. — *Squalius lepusculus* HECK. *Komárom*.

DUNAI GALÓCZA, *Salmo Hucho* L.*

DUNAKESZEG — P. K. — *Scardinius erythrophthalmus* Bon. tavakból H. O.

DUNAPONTY — P. K. — *Cyprinus Carpio* L. *Duna* m. a voltaképeni *Carpio*.

DURBANCS — P. K. H. O. — *Acerina cernua* L. *Tisza* m., l. Durbins.

DURBANCS — *Szirmay Andr.* — *Acerina cernua* L. itt a *Gasterosteus aculeatus* ráfogva.

DURBINCS — *Acerina*, l. Selymes Durbins, Vágó Durbins.*

DURBINCS — K. *Szegeden* és környékén *Acerina cernua* L.

DURDA — H. O. — *Acerina cernua* L. *Komárom*; a halász hozzátette, hogy a Durdát

a Tiszánál Durbinsnak hívják; GROSSINGER s utána a szerzők az *Abramisra* fogták reá.

DUZZOGÓ — *Ecsedi láp*, északi rész — szilárdnak látszó, könnyen beszakadó, veszedelmes hely — a lápon és az erekben.

DÜLŐ PART — sok helyen — l. omladós p.

DÜRGENCS — P. K. H. O. — *Acerina cernua* L. *Duna* m.

DYNAMIT — *Bányatelepek* közelében — leginkább az úri hivatalnokok halászeszköze, mely abból áll, hogy a vízben dynamitot robbantanak fel, mely mindent meggyilkol. A legundokabb mód, — mely hihetetlen módon terjed s már a köznép kezén is megfordul.

E

EBEMELI — Alsó-Tisza — eb emeli; alkalmasint a rácságra czélozva, mert mint restségre hajló nép valósággal halászva «lopja a napot»; l. Ághegyháló.

EBHAL — *Karád* — *Umbra canina* Mars.

EBHAL — Grossinger — *Cottus gobio* L.

EB HAL — Ujfalvi-Szikszai xvi. század — *piscis capitosus*, *mugil*; alkalmasint a mai *Mugil capito*, tengeri pérhal.

EBIHAL — P. K. — *Umbra canina* Mars. *Tihany*.

EGÉRFOGÓ — P. K. — *Squalius dobula* L. *Duna* m. *Ercsi*.

EGÉSZBÓNÉ — *Tisza-Abád-Szalók* — l. Öregháló. A Bóné hibás alkalmazása.

EGRI — *Földi János* — *Phoxinus laevis* AG. Eredete nincsen adva.

EGRIHAL — *Phoxinus laevis* AG. *Erdővidék*, *Olt* vizei.

EGRI PONTY — *Phoxinus laevis* AG. *Udvarhely megye vizei*.

EGYHAGYÁSÚ — *Bodrogköz* — az a varsa, melynek csak két kávája és egy vörcsöke van; tehát a «hagyas» két abroncs köze s innen 3—5—6 hagyasú.

ÉKCSONT — os sphenoidum.*

EKECSONT — vomer.*

ELAKADOZIK — *Szeged* — beléakadozik pld. a katkáról: «elhányjuk, mert mindönbe elakadozik.»

ELÁZOTT — *Csongrád* — a régi beivódott s azért lusta járású hajó.

- ELBOCSÁTJA — *Miskolczi Gáspár* — a ponty az ikráját.
- ELDOBNI — *Agárd* — a háló zsákját a vízbe vetni; így: «mikor a zsákot eldobta, kanyarodni kezd.»
- ELEJE — *Balaton*, tihanyi őshalászat — a tihanyi halászfelkezetek feje; pld.: a Selyemtársaság *Eleje* = kormányosa, bírása.
- ÉLÉSKESZEG — *T. Sz. Szege*d — apró Abramis és Alburnus fajok; leginkább a csali (Köder) értelmében.
- ELÉVÜLT HAL — *Tata* — vénhedt ponty, melyet tenyésztésre használnak; 7—12 kilo súlyú, igen vep darabok. l. Anyaponty.
- ELFEKSZIK — *Agárd* — a csuka a zombékok közt, azaz: vesztég állva lesi a prédát; a német: «Hecht im Gelege.»
- ELFOGY — *Szege*d — a háló, azaz: egészen ki van vetve.
- ELIGAZÍTANI — *Tihany* — a czibékkel, annyi mint: elverni, megrakni, a halász-articulus rendelése szerint büntetni; rendszerint a saját czibéjével igazítják el; l. Czibékvágás.
- ELKÖTİK A VIZET — *Körös mentén* — az őrhálóval a medret átfogják, hogy a hal ne menekülhessen, l. Akadótörés; Őrháló, Rácsáló, Vészlés.
- ÉLŐ-ÉR — Arteria.*
- ÉLŐBÁRKA — *Komárom* — kis halászatnál szereplő kis bárka.
- ELŐHOMLOKCSONT — os præfrontale.
- ELŐRE PEDZŐ, a horog, ha a hegye a szárhoz képest nincsen oldalt kihajtv (LIMERICK).*
- ÉLŐ VÍZ — általánosan — a melyben a hal jól érzi magát. Levegővel kellőképen érintkező víz.
- ELRAKNI — *Agárd* — a fogásra felszerelt horgokat a maguk helyére kötözni, l. Kikötni.
- ELSŐKŐ — *Szotnok* — l. Pallókő.
- ELSŐ LEGENY, — *Komárom* — a ki a ladik orrán húz.
- ELSŐ ÖVEDZŐ — *Záhony* — a felső Tiszán a halászbokor két első legénye.
- ELSŐSZÁRNY — *Kopácsi* — a hal hónaljúsószárnya (p. pectoralis).
- ELSŐ VERSIK — *Karád* — a több hagyású varsánál az első vörcsök; l. Vörcsök.
- ELTILTANI A VÍZRŐL — *Keszthely* — a régi czéhszabályban, annyi, mint a halásztól eltiltani.
- ELVERNI A HALAT — *Kuthy* — elriasztani.
- ELVESZETT A JÉG — mondja a balatoni őshalász, mikor a jég már elolvadt.
- EMELGETŐ HÁLÓ — *Szekelyföld* — l. Ághegyháló.
- EMELŐ — *Szent*s — l. Ághegyháló.
- EMELŐ HALÁSZ, a villikkes, ághegyes, örvös, kullogó stb. halász.*
- EMELŐ HALÁSZAT, a villikkel, ághegyhálóval és rokonaikkal való halászat.*
- EMELŐ JEGES HALÁSZAT, az, a melyet emelő hálóval a jég alatt űznek.*
- ENYHE — *P. K.* — árnyék; PETÉNYI így jegyezte le a szegedi halász mondását: «A Pumaharcsa tőkében, *faenyhében* lakozó, szilvaéreskor kijáró, — rövidebb, vaskosabb stb.»
- EPERLÁN — *Szirmay Andr.* — Osmerus Eperlanus L. a magyar vizekre csak ráfogva.
- ÉR — általánosan — a síkságon lassan folydogáló kisebb vizek; de a források kifolyásai is, a míg nem mennek patakszámba.
- ÉRDEGELNI — *Miskolczi Gáspár* — megérni, fölnevekedni.
- EREGEL — *B. Szabó Dávid* — a potyka a parthoz, azaz: lassan közeledik.
- ERESZKEDNI — *Tápi* — a ladikkal pld. a harcsa helye felé ereszkedett.
- ERESZTENI — *Balaton-Füred* — l. *Kísérni* alatt.
- ERESZTŐ (HÁLÓ) — *Balaton* — öreges szemű, finom fonalból kötött háló; 40 méterig hosszú, 1;5 méterig mély, melyet kövelőkkel cslüyesztenek s gyékény pótákkal függőlegesen tartanak; 10—20 ilyen háló egymásmellé kötve egy rend s helyét a vízszínen az őr vagy kaczer jelezi. A fogásra nézve l. Átolja és Pamukháló.
- ERESZTŐHÁLÓ — *Máramaros, Visk* — tulajdonképen Öregháló. Három darabból való, mindenik darab 12—14 m. hosszú; a két szélső darab islégből kötve, öregszemű, a középső darab czérnából való, aprószemű. Részei: Halászbót, Terebuga, Hálóbél, Pallóka, Kótis, l. azokat.
- ERESZTŐ LÉK — *Balaton* — a főlék, a melyen a hálót beeresztik; l. Bedöntő.

- ERESZTŐS — *Balaton* — az a halász, a ki leginkább az eresztőhálóval halászik.
- ERESZTŐS PART — Tisza mentén — a már nem lankás, de még nem is meredek part.
- ERETSÉG — *Szalárdi* siralmas Krónikája — vízeres vidék.
- ÉRZŐ LIKACS, a halak hatodik érzékének nyílásai a hal fején.*
- ESPÁRGA — *Felső-Rákos* — minden erősebb, halászszerzáshoz tartozó zsinór, pld.: «ónra való espárga», a rokokya hálón.
- ÉTETŐ MASZLAG — Janua 1729 — hibásan csalinak (esca) magyarázva.
- EUREN — 1213-ban — «cum tota tertia parte voraginis, quod vulgo Euren dicitur». Nyilván örvény, mely mindig jó halashely.
- ÉVAKESZEG. *Abramis vimba* LIN.*
- ÉVAHAL — P. K. — *Abramis vimba* L. Duna, *Ercsi*.
- EVEDZŐ — *Komárom* — a csónik, ladik, hajó hajtására szolgáló szerszám; van mankója, nyele és tolla.
- EVEDZŐ — *Hegykő* — itt a tolórúdat nevezik evedzőnek.
- EVEDZŐ-SZÁRNY — *Miskolczi Gáspár* — a hal úszószárnya.
- EVICZKÉL — *általánosan* — a hal; játszva úszkál. Kis gyermekről is mondják, mikor a fürdőben pocskol: «eviczkél mint a hal».
- EVSÉG — Mátyusnál — a halból készített Garum csípőssége. «A Garum a halak beleinek sóval egybeolvadt *evsége* vala»; nyilván a mai kaviár hivatásával bírt; de a Scomber-ből készült.
- EZÜSTÖS BALIN, *Blicca argyroleuca* HECK.*
- EZÜST SZEMLING — Szirmay Andr. — Salar Schiefermülleri VAL. a magyar vizekre csak ráfogva.
- F
- FÁGYNI — *Tihany* — így ejtve: «fánynyi» pld.: «erigy hálót fánynyi», az az: a kihúzott hálót ismét kivetésre rendberakni; l. Fejni.
- FÁGYÓKÖTÉL — *Balaton-Füred* — vékony, rövid kötél, a melylyel a háló húzókötelét a jég alatt járó vezérhez (rúdhöz) kötik. A tihanyi halászcircularusban büntető számszám is.
- FAHAJTÓ — *Keszthely* — l. Rohonyos, Vezeres.
- FAHEGYKESZEG — *Abramis Brama* L., közepes; rügyfakadaskor ívik, innen a neve; *Balaton-Füred*.
- FAJKESZEG — *Körös mentén* — azok a keszegfajok, a melyek 10—12 fontig is megnőnek; megkülönböztetésül azoktól, a melyek aprók maradnak.
- FAJ TOK, *Acipenser schyba* GÜLD.*
- FAJTOKOK — *Antacsi*, mint csoport.*
- FAJZÓ HAL — Janua 1729 — szaporító hal.
- FAL — *Nagy-Bereg* — a csíkvarsa vagy kas tömlőczerése.
- FAR — *általánosan* — a hajó vége.
- FÁRADT HAL — *Lázi*, Ipoly — csenevész, hitvány hal (palócz).
- FARHÁM — *Komárom* — heveder, melylyel a parton haladó laptáros a bejáró kötelet a mataknál fogva tartja.
- FARKAKÓ — *Csongrád* — l. Belsőkö.
- FARKALÓ — *Körös-Tarcsa* — az a kő, vagy tégla, mely a hosszú keze végébe van kötve, hogy a hálót feszítse.
- FARKARÓ — *Csongrád* — a csónak farán tartogatott rövid, hegyes, karvastagságú czölöp, a gyors kikötésre való. A nyargaló apacs vontatására siető legénység a farkarót hirtelen beveri, hogy a csónakot hozzákötve a vontatáshoz láthasson; l. Merecs. Az Ecsedi lápnál az a karó, a melyhez a szárnyasvarsa farka kötve van.
- FARKARÓ MADZAGJA — *Börvely* — az a madzag, a melylyel a szárnyas varsa vége a farkaróhoz van kötve.
- FARKASFÜTEJ — Székelyföld vizei — Euphorbia esula és cyparissias L. Ezt a mérges füvet a székely kéveszámra szedi, a víz színe alatt kővön kővel összezúzza, így megmérgezi a vizet s ezzel együtt a benne élő halat.
- FARKHÁLÓ — *Erdővidék*, Olt mentén — l. Bokorháló, Farszák.
- FARKÖVÉCS — *Komárom* — a fenékhorgos végköve; l. Belsőkö.
- FAROK — *Komárom* — a vízbe hosszan benyúló partrész, vagy szigetvég.
- FAROS — *Bodrogköz* — a ki a csónakot kormányozza, tehát a ladik farán áll.

- FAROSBÁRKA — *Szolnok* — kis bárka, a melyet a kezés a ladik után szokott kötni, hogy halászás közben a fogott halat élve elrakhassa.
- FAROSLEGÉNY — *Bodrogköz* — annak a dereglyének a kormányosa, a melyen a gyalom van.
- FARSZÁK — *Székelyföld* — l. Bokorháló.
- FARTÓKE — *általánosan* — a ladik hátulját alkotó erős fa, melyhez az oldalak és fenék erősítve vannak.
- FATTYASPARA, — *Komárom* — az, mely egy kitört para helyébe köttetik — tehát nincs fölfűzve.
- FATTYÚ-HERING — Mátyus után Grossinger — *Alosa vulgaris* TR.
- FATTYÚLAPTÁROS, — *Komárom* — kiségitő laptáros, l. Kurtulászni.
- FATTYÚÓLÓM — *Szolnok* — ha sebes a víz, jobban súlyozzák az öregháló inát s ezt a rendesen több ólmot mondják «fattyú»-nak.
- FECSKEFARKÚ — Máramaros, Visk — *Alburnus bipunctatus* HECK.
- FEDELÉK — *Tóth Pál*, BONNET fordításában — a suboperculum értelmében.
- FEDÉLKÖTŐ, a csikputtony fedelének lekötésére való.*
- FEHÉRHAL — *Komárom* — keszeg, paducz stb.: «csak fehérhalat fogtunk» azaz: csekély értékű, szálkás halat.
- FEHÉRHÚSÚ CSUKA — *Galcottinál* — nyilván a *süllő*, *Lucioperca Sandra*.
- FEHÉRKÉS MARÉNA — Szirmay Andr. — *Coregonus albula* L. a magyar vizekre csak ráfogva.
- FEHÉRSZÁRNYÚ KESZEG — P. K. — *Abramis* sp. *Velenczei tó*.
- FEJ — *Komáromban* a szák keretének felső része; lásd Hajtovány; a vejszéknel — *Keszthely, Hegykő, Dobrony, Latorcza* — az a rész, a melyben a hal megfogódzik, így: «vejsze feje, kürtő feje, lésza feje.»
- FEJELÉS (háló) — *általánosan* valamely hálónál oly igazítás, mely az egészre kiterjed s némely részeket egészen felújít.
- FEJÉR KESZEG — Ujfalvi-Szikszai XVI. század — *Alburnus*. Ugyanígy az *Orbis pictus* 1708-iki kiadásában.
- FEJÉRKESZEG — P. K. — *Alburnus lucidus* Heck. — *Körös* (Szarvas táján).
- FEJÉRKE — H. O. — olvasott embereknel meglehetősen elterjedve: *Alburnus lucidus* HECK.
- FEJÉR KESZEG — Janua 1729 — *Alburnus* in genere.
- FEJES DOMOLYKÓ, *Squalius dobula* L.*
- FEJESHAL — Grossinger — *Squalius dobula* L.
- FEJES PONTY — Szirmay Andr. — *Squalius dobula* L.
- FEJKARÓ, a Fertő-vejszéknel, l. Kürtőkaró.*
- FEJKŐ — *Komárom* — az a kő, a melylyel a fenékhorgot elsülyesztik.
- FEJLÁNCZ — *Szeged* — az a láncz, a melylyel az állóbárka macskáját a sárkányhoz kötik.
- FEJMADZAG — *Komárom* — az, a mely a fenékhorgor csipetőjére van kötve s a melynél fogva a horgot viszik vagy fölakasztják.
- FEJNI — *Bodrogköz*, jég alatt való halászat — a kijáró kötelet kifejik a lékből, azaz: a jobb és bal kézzel fölválta kihúzgálják; a tehénfejésre emlékeztet; *Balaton-Füreden* a hálóról is; *Keszthelyen* egyértelmű a tihanyi «fágygni» szóval.
- FEJSZÉS LEGÉNY — *Bodrogköz* — a jégalatti halászatnál, l. Jegellő.
- FEKETE FARKU HAL — Ujfalvi-Szikszai XVI. század — *Melanurus, sepia*; itt nyilván belejárszott a német «*Tintenfisch*» mi tudvalevőleg a *Sepia officinalis*; nem hal.
- FEHADNI MAGÁT — *Keszthely* — a pontyról: «mikor a mély vízből feladja magát» — ekkor szigonyozzák.
- FELEHÁLÓ — *Keszthely* — a háló szárnyának felehozsza, l. Beérkezik, Összevární.
- FELEKEZET — *Balaton*, őshalászat — l. Bokor. *Miskolczi* «Vadkertjében» a *faj* értelmében használva.
- FELEPÁLHA, l. Felepóta.*
- FELEPÓTA — *Keszthely* — nagyobb gyékényűszó, mely a háló szárnyának felehozsát jelezi; v. ő. Tűzser.
- FELES — *Karád* — l. Kötélfejő.
- FELESHAL — B. Szabó Dávid — sok hal értelmében.
- FELEFÉRGELNI — *Tápió* — a horgot, azaz: gilisztával, lótetűvel halfogásra felszerelni.

- FELHALAZNI — *Keszthely* — a horogra apró halat tűzögetni; l. Felférgelni.
- FELIBE HALÁSZNI — *Balaton*, őshalászat — mikor a gazda a legénységet a kifogott halak felével fizeti.
- FELIN, — *Balaton* — az öregáló felső, parás kötele, háló főle.
- FELINAS — *Bodrogekőz* — az a halászegény, a ki a pálhás inat húzza.
- FELINHÚZÓ — *Karád* — a jég alatt való halászatnál az a legény, a ki az ajtóleben kijövő háló parás inat húzza.
- FELJÁRNI A TÖRT — *Keszthely* — a régi czéhszabályban azt teszi: a fogásra kivett szerszámot orozva végig vizsgálni s a fogott prédát elszedni.
- FELJÁRÓ ŐR — *Bodrogekőz* — a téli vasas szák keresztőréhez kötött s a víz színét megütő fonal, melyhez a pedzó van kötve; a hal jelenlétének árulója.
- FELKÖVELNI — H. O. — a hálót, fenékhorgot stb. a szükséges kő súlyokkal felszerelni.*
- FELPILLANTÓ KÜLLŐ, *Gobio uranoscopus* AG.*
- FELPÍSZTANI — *Balaton-Füred* — az odafagyott kötelet a czibék villásbotjával föl szabadítani.
- FELSŐ ÁLLKAPOCS — os maxillare superius.*
- FELSŐ IN, — az eresztőháji fölén, a melyre a jeles és többi póták reá vannak kötve.*
- FELSŐ KARCSONT — humerus.*
- FELSŐ NYAKSZIRTCSONT — os occiditale superius.
- FELSŐSERTE — *Komárom* — a ponty sörényének első, fogassertéje; l. Bognár.
- FELSŐ SZEMCSONT — os supraorbitale.*
- FELSZÁLL — *Ecsedi láp* — a csik a láp fenekéről a víz színéig, hogy szelet foghasson. Erre az élettani sajátságra van fektetve a kassal való csikfogás.
- FELSZÁR, — *Komárom* — hálófoltozásnál két kiszakadt szem egyesítése.
- FELSZÁRNYÚ — a kormányzó mikor nem fecskefarkszerűen két egyforma félből való, mint pld. a vizánál; a tudományos mesterszó «heterocerk».*
- FELSZEDNI A PIRITTYET — *Kuthy* — betakarítani.
- FELÜTI — *Miskolczi Gáspár* — a delfin a fejét a tengerből; halra érti.
- FELVÁGÓ — *Szolnok* — nagyhorgos bot kötéllel; a jég alatti halászatnál arra szolgál, a mire a Balatonnál a czibék, l. azt; különben apacshorog is, l. azt.
- FELVÉSNİ A HALAT — *Fáy-féle szakácskönyv XVII-dik század* — a 88-dik lapon a czompófőzésnél mondja «vedd fel es ved ki az belit»; — tehát kihásítás értelmében.
- FENEKES — *Szeged* — fenékhorggal halászó halász.
- FENEKES-CSÓNÁK, a melylyel a fenékhorggal halászó jár.*
- FENEKES HOROG — *Balaton, Duna, Tisza* — egyes horog, mely kővel sülyesztetik el; vagy 20--40 méteres ín, melyen peklék segítségével 60—80—150 horog van megerősítve s kőhöz kötve, elsülyesztve.
- FENEKESZEG — H. O. — *Aspius rapax* L. *Kis-Majlány*.
- FENÉKHAL — *Duna mentén* — azok a halak, a melyek leginkább a víz fenekén tartózkodnak, mint a csíkok, küllők stb.
- FENÉKHORGÁSZAT, a fenékhorggal úzótt halászat.*
- FENÉKHOROG — *Komárom* — l. fenekeshorog.
- FENÉKJÁRÓ KÜLLŐ, *Gobio vulgaris* CUV.*
- FENÉKKÁVA, az, a mely a hálókön a feneket tartja, illetőleg feszíti.*
- FENÉKVARSA — *Záhony* — szárny nélkül való, a folyó fenekére sülyesztik s gilisztát raknak belé. Nem láttam.
- FENTŐ — *Komárom* — kő súlylyal ellátott ágasbogas fa, melylyel a halász a fenekes horgokat föl szedi; illetőleg a víz fenekén keresi; l. Katka. A T. Sz. tészának s egyébrek is magyarázza.
- FÉNYESBOGÁR — *Szegeden* — vízbogár: *Gyrinus natator*, mely a víz színén kisebb-nagyobb rajokban kavarog futkosva-úszik. Azt tartja a szegedi halász, hogy ha ez a bogár a part felé szaladoz, ez áradást jelent.
- FÉREGSZEDŐ DÖBÖN — *Komárom* — hosszú pózna végére erősített, nyitott száju és oldalú dőbön, a melylyel a folyó iszapos fenekéről a harcsaférget szedik.
- FÉRGELNI — *Tápi* — a horgot csalókéval föl szerelni; l. Felférgelni.
- FERTÁLY — *Körös-Tarcsa, Balaton* — huszonöt fontnyi rakásokba rakott és összekötött szárított hal.

- FERTÁLYBÓNÉ — *Tisza, Abád-Szálók* — I. Kerítő.
- FERTŐ — általánosan — kivált tavas helyeken oly pontok, a hol a víz csak néha üti fel magát és süppedéket alkot.
- FERTŐ — *Hegykő* — így nevezik azt az ingoványt, mely a leapadt víz helyén marad.
- FERTŐ-VEJSZE, a Fertőtő magyarságánál divó vejsze, I. Kürtő.*
- FÉSŰSHAL — H. O. — *Perca fluviatilis* L. *Torna*, Torna vize.
- FÉSŰSSZÁRNYÚ HALAK — *Acanthopteri*, mint alrend.*
- FESZÍTŐ — *Erdővidék*, Olt mentén — a seb háló ágas peczke.
- FESZÍTŐ ÉK — a gyalázka pengéjének a nyélbe való megerősítésére szolgál.▼
- FESZÍTŐ PECZKE, az ollóhálón, a peczektől való megkülönböztetésül.*
- FEU — a régi okiratokban — pld.: *Homfeu*, *Kapusfeu*, egyértelmű vele a mai Balatonfő. Tó feje, háta v. dereka, feneke (Balaton fenék) = tó felső, középső, alsó része; különben a vejsze halászatnál is, I. Fej.
- FIASÍTANI — *Táplé* — pld. a harcsáról, «az egyik ereszi utó ikrát, a másik a tejet»; tehát termékenyítés.
- FIGYELMEZŐ — *Egyházas-Olálfalu* — a tollashorgon a középső két toll, a vezetőnél kisebb, a bekapónál nagyobb; ez a víz színén úszik s állítólag figyelmezteti a pisztrángot; reám a költött szerszám benyomását tette.
- FIÓKGYÉKENY — *Balaton-Füred* — póta, a fattyúpara értelmében; I. azt.
- FIRIS — *Grossinger* — *Phoxinus laevis* AG.
- FISÉR — általánosan — halkereskedő, ki a fogott halat nagyban vásárolja; ilyen alkalmazásban: «a halászok várják a fisért»; — világos jele annak, hogy a magyar halászott, a német kereskedett. Komárom régi jegyzőkönyveiben is meg van különböztetve a halász a «phisértől.»
- FIÚ — *Nagy-Dobrony* — minden fajszerint megkülönböztethető ifjú hal, pld.: harcsafiú, potykafiú, jázfiú stb.
- FIZIS — *Kenessey* — *Petromyzon fluviatilis* L. nyilván *GROSSINGER*-ből vette, I. Firis.
- FLOH — *Baja* — I. Pirity- v. Kerítőháló.
- FOGAC SOS FOGAK — dentes prehensiles.*
- FOGAC SOS HALPÉNZEK — *squamæ ctenoidæ*.*
- FOGASHOROG — *Keszthely* — legkisebb fajta; a horog ina 30–40 öles, rajta cserkére kötve 100–120 horog, leginkább apró sügérrel felhalazva. Most már tilos.
- FOGAS SÜLLŐ, *Lucioperca Sandra* Cuv.*
- FOGAS — K. a Balaton egész környékén — *Lucioperca Sandra* C. V. súly szerint 1¹/₂ kg.-tól fölfele; a kisebb példányokra nézve, I. Süllő.
- FOGÓSZÁK — *Budapest* — I. Szák.
- FOGOTT — *Bódfa mentén* — a szigony, az; az: belevágott a halba.
- FOGÓVÉG — H. O. — a szigony nyelének az a része, a melyet a halász sújtáskor a kezében tart.
- FOGÓ VÉG, a kosztos horog kosztján a vastagabb vég, a melyet a horgász a kezében tart.*
- FOGÓVÉG — *Szeged* — I. Külső Csapó.
- FOGÓVÖRCSÖK — a rokolyaháló szélén levő táská, a varsa vörcsökétől való megkülönböztetés végett így.*
- FOGYASZTANI — általánosan — a szemet a varsa vagy zsákalakú hálók kötésénél: a vörcsök vagy fark felé kevesíteni.
- FOK — *1322-ben* — *stagnum unacum duobus introitis* (sic) aque vulgariter *fo* *vocata*. Egyesülő vizek földközé, innen a mai Gyevífok (Algyő mellett), Siófok (Balaton) stb. rendszeren jó halászhelyek; számtalan halásztanya név járúléka.
- FOKHÁLÓ — *Algyő*, őshalászat — gyékényes gyalom; I. Gyalom.
- FOLÓCZ — *Hegykő* — nyilván a német «Floss» után a para, pálna stb.; lásd azokat.
- FOLYÁS — *Derczen* — a tavaszkor duzzadó lápok folyós erei, hol a csuka és czompo él és tapogatóval fogható.
- FOLYÓ — általánosan, nagy vagy nagyobb folyóvíz.
- FOLYÓMENET — *Bódfa* — a folyó főiránya.
- FOLYÓS VÍZ — *Szeged* — az, a mely a partot rongálja. A ponty tartózkodásáról szólva «a ponty a legfolyósabb szirtokon jár, hol a földmorzsát legeli»; I. Szirt, Legelni.
- FOLYÓVÍZI ORSÓHAL — *Tóth Pál* — BONNET fordítása, *Petromyzon fluviatilis* L.
- FOLYÓ VÍZ HALA — Ujfalvi-Szikszai XVI. sz. — piscis fluvialis, fluviatilis.

- FOLYO VÍZ RAK — Ujfalvi-Szikszai XVI. sz. — *astacus fluviatilis*.
- FONÁS — Latorcza mentén — I. Gorcz.
- FONT — *Velence* — kisebb, emeltyűs mérleg, hálókossárral, a melyen kisebb mennyiségű halat mérnek.
- FORDÍTÓFA — *Latorcza* mentén — kétágú s kurta szárán kampós fa, a melylyel az úzó rúdat a következő lékre ráigazítják; az úzóród tekintetében lásd: Hajtóléc, Rohony, Vezér.
- FORDÍTÓ LÉK — *Tőszeg* — I. Saroklék, Szeglik.
- FORDÍTÓ VÉK — *Latorcza* mentén — I. Saroklék, Szeglik.
- FORGÓ — *Tihany* — a vezérrúd hátulján álló vaskarika, a melybe a fágyó kötél szolgál; folyók mentén, sok helyen az örvény, ily értelemben már a XVI-dik században is divott.
- FORGÓ — általában — I. Forgóvíz. A vetőháló tartókötélén forgó ikerkarika, arra való, hogy a kötél össze ne sodródjon.
- FORGÓVÍZ — *Miskolcz* — lassú folyású, mély, örvényes víz; a ponty lakóhelye.
- FORGÓS VÍZ — általában nagy tölcserít alkotó víz.
- FŐ — sok helyen — I. Fej, Feu.
- FŐHAB — *Kenese*, Balatonmellék — a Balatonfő Kajár felől, tehát északkeleti hab; halászatra alkalmatlan.
- FŐHAL — sok helyen — a halások a halak felsorolását rendszerint evvel kezdik: «hát nálunk a főhal a harcsa, csuka, ponty, fogas» a szerint, a mint e vagy ama faj vidék szerint jövedelmesebb.
- FŐHALASZ — *Tinódy Sebestyén* — «Csakis főhalasz es hétszáz benne vala» t. i. Szegeden; a mai öreghalász, halász nagygazda; a czéhes rendszer szerint halászmester értelmében.
- FŐHOMLOKCSONT — os frontale.
- FÖLDMORZSA — *Szeged* — onló partok apró röge, melyet a ponty kedvel, mert sok benne a növények finom gyökere.
- FÖLFEJNI — *Balaton* — a hálót húzogatva a vízből kiszedni; I. Fejni.
- FÖLLEKELNI — *Pest, Pilis, S. és K. Kunmegye* — I. Jegelni, Jegellő.
- FÖLSZEDNI — *Algys* — pld. «fölszedtük a zsidóutszát», t. i. azt a karózatot húzták ki a földből, a melyen a halakat szárítják; I. Zsidóutca.
- FÖLSZÉL — *Keszthely* — mely Tihany felől jár; halászatra jó; tehát északnyugoti; ez a keneseieeknek nem jó.
- FÖLVETI — általában — magát a hal a vízből; szép, csöndes esteiken, nyáron át.
- FÖRDENI — *Velence* — «a hal ivik, vagy fördik», mondta a tóbíró.
- FÖVÉNYES FENÉK — sok helyen — durvább homokkal borított vízfenék.
- FÖVÉNYES PART — általában — homokos part.
- FÖVÉNYVÁGÓ — *Cobitis taenia* L. *Erdővidék*, Olt menti vizek.
- FŐZÖKANÁL — *Szentes*, körösi halások — az étel kavarására szolgáló lapiczka fa; inkább véső- mint kanálalakú.
- FRENTŐ — *Szolnok* — I. Fentő; nyilván elfajulás.
- FRISSELNI — *Tyukod*, Ecsedi láp — a vizet; a csikveremben a vizet új feltöltéssel javítani.
- FURKÓ — általában — nagy fakalapács, melylyel mindenféle karót bevernek.
- FUTOSÓ — *Táplé* — I. Fattyúaptáros.
- FUTTATÓ HÁLÓ — *Komárom* — melynek egyik végét dézsához kötik és kieresztik, hogy a víz vigye; a másik végét a csónakon tartják; — mire a háló a dézsa után egészen ki van feszítve, a csónakkal sebesen evedve a dézsára kerítenek.
- FUTTYOGATÓ — *Szeged, Szentes* — lásd: Buttyogató,
- FÜL — *Algys* — a hálótű lába; a csikászoknál a csikkasnak (varsának) füle van, melynél fogva a vízből kiemelik. Innen a régi okiratokban az «ansa», pld. 1095 körül: «quod caperetur in ansis» és: «in elevatione ausarum». FEJÉR, Cod. Dipl. I., 487. Dávid herceg adománylevele a tihany apátságnak dunai halászatáról.
- FÜRGE CEELLE, *Phoxinus laevis* AG.*
- FÜZÉR — *Komárom* — I. Tűzér.
- FÜZFAL — *H. O.* — *Alburnus lucidus* HECK. *Kolozsvár*. Varbón (palóczság): *Alburnus bipunctatus* HECK. A hal testének fűzalevél alakjáról. Göcsejben is.

G

- GADÓCZ — Szirmay And. — *Lota communis* CUV., a menyhalra rámagyarázva.
- GADÓCZA — H. O. — l. Galócza. Komárom.
- GAISZTA — *Szeged* — giliszta, *Lumbricus*; horogra való csali.
- GAISZTA ÁSÓ — *Szeged* — véső formára faragott fa, a melylyel a gilisztát kítűrják.
- GAISZTÁS KESZEG — *Scardinius erythrophthalmus* BON. *Tápé*, l. Gelesztás k.
- GAJMÓ — Komárom — fahorog, villáságból készítve, a melyen a kötelet sodorják, verik; egy a gamóval; érdekes, mert reámutat a gamó, kampó, káncsa eredetére; l. azokat.
- GALACSÉR — Bodrogköz — az öreghálón, gyalmon stb. a cserépből készült súly; l. Gyalompogácsa.
- GALLAKESZEG — H. O. — *Pelecus cultratus* L. *Szeged*.
- GALÓCZA — *Salmo*, l. Dunai Galócza.*
- GALÓCZA — *közkeletli* — *Salmo Hucho* L. nyilván a muraközi «glavatica» névvel egy tőből ered. Régi név, mely SZALÁRDI-nál (1648), sőt GALGÓCZI-nál (1622) is megvan. Komáromban következetesen gadócza.
- GALÓCZA — Ujfalvi-Szikszi XVI. század — *Truta piscinaria*.
- GALOTZA — B. Szabó Dávid — tavi pisztrángnak mondva s a lazaczczal összehozva, nem helyes. Galócza = *Salmo Hucho* L. Lazacz = *Trutta Salar*.
- GAMÓ — *Szalmármegye* — horgos halászszerszám, l. Gajmó.
- GAMÓCZÁS — *Miskolcz* — l. Kelevisz, a gaj, gajmó, gamótól.
- GAMÓCZÁS FENÉK — Sajó mentén — l. Atkás.
- GAMZSAHÁLÓ — Bereg, Borzsa folyó — a czége kapujába beállítható, katucsra járó zсахáló.
- GARDA — P. K. H. O. — *Pelecus cultratus* L. Balaton.
- GÁRDAKESZEG — P. K. — *Pelecus cultratus* L. a Duna némely pontján.
- GARGYA — H. O. — *Pelecus cultratus* L. *Körös-Tarcsa*.
- GARZSA — *Ecsedi láp*, északi rész — l. Kaszúr, Gyalázka.
- GAZEMBER — *Kardd* — a jég alatt való halászatnál az a legény, a ki a hálóba akad gazt kiszedegeti.
- GÁZOLVA HALÁSZNI — általánosan — a csekély vizet meglábolni s a mélyebb vízbe a szerzámot bevetni.
- GAZOS VÍZ — közönségesen — az elhalt növények maradványaival telt víz.
- GÉB — *Gobius*, l. Tarka Géb.*
- GÉB — tóban élő hal. *Székelyföld*; talán *Gobio fluviatilis*.
- GÉBFÉLÉK — *Gobioidei*, mint család.*
- GÉBICS — Balaton, *Siófok* — a jég alatti halászatnál az eltévedt vezérrúd fölkeresésére szolgáló vaskampós, görbényelű szerzám; l. Geme, Gemics, Gémcse, Kereső, Gamó, Kampó, Kamsa, Káncsa.
- GELESTÁS HOROG — B. Szabó Dávid — l. Kosztoshorog.
- GELESTÁS KESZEG — T. Sz. Natty — *Szeged*. Lehet a *Scardinius erythrophthalmus* BON ikrása, l. Gaisztás K.
- GÉM — *Szeged* — *Ardea cinerea* és *purpurea*; halászmadár; l. Darugém.
- GÉMCE — Keszthely — l. Gébics.
- GEME — Bodrogköz — l. Gébics.
- GEMES — Bodrogköz — a jég alatti halászatnál; tulajdonképen olyan mint a czibék, de sok ágú, hogy a hálóhúzásnál többen foghassák.
- GEMESLEGÉNY — Bodrogköz — a jég alatti halászatnál a rúdkereső legény; l. Gébics stb.
- GEMICS — Balaton, tihanyi őshalászat — l. Gébics.
- GEREBLYESZÁK — Győr — l. Kaparó, Kutymászó, Varsaháló.
- GERINCZHÚR — *Chorda dorsalis*.*
- GERMENCs — Agárd — l. Gébics, Gemics stb.
- GJALOM (Gyalom) — már 1493-ban. Az egri püsp. számadási könyvében. Udv. levélt. Bécsben. No. 314, Folio.
- GMELIN TOK, *Acipenser Gmelini Fitz*.*
- GOB HAL — P. K. és Kenessey — *Gobio vulgaris* CUV.
- GOB HAL — Ujfalvi-Szikszi XVI. sz. — *gobio*, *Gobio fluviatilis*. Az Orbis pictusban (1708) is így, hozzá a német Kresse, helyesen mondva.
- GOB HAL — Janua 1729 — *Gobio fluviatilis*.

- GOBOLY — P. K. — *Gobio fluviatilis* Cuv. Erdélyi vizékből. BIELZ A. szerint «Görgőse», alkalmasint tollhibából.
- GÓCZ — H. O. — *Aspro Zingel* L. Szeged.
- GOMB — *Kis-Majtény* — az evezőnél; I, Bóde stb.
- GORCZ — *Bodrogköz* — I. Goroncz, Korcz.
- GORDA — H. O. — *Pelecus cultratus* L. Komárom.
- GORONCZ — *Ecsedi láp*, északi rész — apró, szilárd szigetek a lápon. Egyéb tekintetben I. Korcz.
- GORZSA — *Bodrogköz*, jég alatt való halászat — fából való, patkószegecs csákllya, a vezér, hajtóléc, rohony hajtására; I. Csákllya.
- GŐBE — *Csik, Gyergyó, Udvarhely, Háromszék* — a víz vájta mélyedés; a pisztráng tartózkodási helye; innen gübű, gübűlő: a rúd; gübűlni: a gübűvel a gőbében a pisztrángot zavarni, hálóbá kergetni.
- GŐBHAL — P. K. — *Gobio fluviatilis* Cuv.
- GŐBŐ — *Háromszék* — I. Gőbe; ritkábban így.
- GŐCZE — H. O. — *Alburnus lucidus* Heck. juv. et *Gobio fluviatilis* Cuv. juv. Komárom.
- GÖDRÖS FENÉK — általánosan — a víz fenekéről, mikor kisebb-nagyobb vájásai vannak. Halas hely.
- GÖMŐHAL — P. K. a t. Akadémia szótárából — *Cobitis barbatula* L.
- GÖNDÉR — H. O. — *Leuciscus rutilus* L. Sió torkolat és Sió mentén.
- GÖRBE PADUCZ — *Pelecus cultratus* L. Erdővidék, Olt mentén.
- GŐRE HÁLÓ — *Baja* — I. Gyér háló.
- GÖRGŐCSE — *szerezőknél* — *Gobio fluviatilis* Cuv. azonban semmi kétség, hogy változataival együtt, mint: görgőcse, görgőcse, görgőcsehal azonos a dörgőcse, dörgőcse stb. tehát *Acerina cernua* L.
- GÖRGŐCSE — I. Görgőcse.
- GÖRGŐCSE — I. Görgőcse.
- GÖRGŐCSEHAL — I. Görgőcse.
- GŐTEHALAK — szervezetők szerint a két-életű állatokhoz közeledő, tehát átmeneti halalakok; ilyenek a *Ceratodus Forsteri*, a *Lepidosiren paradoxa* és a *Protopterus annectens*.*
- GRÚZ — H. O. — *Gobio fluviatilis* Cuv. Nyilván a tót «Hruz» (PETÉNYI jegyzeteiben Zólyom és Túróc megyében így neve zik), *Bodrogköz*.
- GULÚZ — H. O. — *Gobio vulgaris* Cuv. *Ipoly-Nyitra* (palócz), I. Grúz.
- GURGULYA — *Hegykő* — seggikő, a Fertőn divó gyalmon.
- GUSZA-KECZE — *Csongrád* — I. Kusza-Kecze
- GÜZS — általánosan — az a hurok, a melybe az evezőt beakasztják; néha kötél darab, néha vesszőből való.
- GÜZSEVEDZŐ — *Keszthely* — I. Dal.
- GÜBBENŐS FENÉK — Székelyföld — váratlanul gödrös, kivált ha a víz különben nem mély; I. Gűbe, Gőbe stb.*
- GŰBE — T. Sz. — I. Gőbe állítólag Csikszék.
- GŰBŐ — *Udvarhely* — I. Gőbe; igen ritkán így is.
- GŰBŰ — B. Szabó Dávid, T. Sz. — I. Botló.
- GŰBŰ-JUK — *Sepsi-Uzon* — lék, a melyen a gűbűt hédugva, a halat kergetik; I. Botló stb.
- GŰBŰLNI — *Erdővidék, Olt mentén* — I. Botlólni.
- GYALÁZKA — *Velence* — kurta nyelre, könyök-irányba erősített kaszadarab, a csapások tisztítására; I. Kaszúr, Tókasza.
- GYALMÁSZ — *Székelyföld* — a ki gyalomhálóval halászik.
- GYALMÁSZNI — *Székelyföld* — a gyalomhálóval halászni.
- GYALMOLNI — *Bodrogköz* — a gyalommal halászni.
- GYALMOSTÓ — B. Szabó Dávid — I. Gyalom alatt.
- GYALMOT VETNI — *Bodrogköz* — a gyalommal halászni; a «hálót vetni» értelmében.
- GYALOGHÁLÓ — *Balaton* — két embernek való húzóháló, melylyel a szélvízben kifelé halásznak, I. Kerítő.
- GYALOG HALELADÓ — *Tihany* — a halászbokornak az a tagja, a ki gyalog járva, leginkább helyben s a legközelebbi szomszédságban adja el a kifogott halat.
- GYALMOZNI — *Körös-Tarcsa* — a gyalomhálóval halászni.
- GYALOGORSÓ — *Szentés, körösi* halászok — egyszerű orsó, az egyszerű fonal megfo-

- nására ; tehát kézzel s nem kerékkel hajtott orsó.
- GYALOM — *történeti hálónem* — hetven, száz méter hosszú kerítő öregháló, hosszaközepén mindig zsákkal, a melyben a halak megfogódnak ; leginkább tóságokban divott és dívik ma is.
- GYALOM — Janua 1729.
- GYALOMDESZKA — *Bodrogköz* — l. Bécze.
- GYALOMPOGÁCSA — *Bodrogköz* — a nagy gyalmon az alínra fűzött, agyagból készült s kiégetett súlyok, l. Galacsér.
- GYARGYA — P. K. — *Pelecus cultratus* L. Tisza m.
- GYÁSZKESZEG — *Balaton* — «fekete keszeg-faj» *Tinca vulgaris* Cuv.
- GYÉKÉNYES HÁLÓ — *Balaton*, őshalászat — a balatoni halászok öreghálója, gyékényből való úszókkal, melyek azonosak a bodrogközi pálhákkal.
- GYÉKÉNYKÖTŐ — *Tihany* — 1 m. hosszú spárga, mindkét végén keresztfácska ; a gyékénynek a kötőhelyen való összeszorítására.
- GYÉRHÁLÓ — *Szeged* — nagy zsákalakú háló, melyet két ladik között használnak.
- GYÖKERES FENÉK — általánosan — l. Atkás.
- GYÖKERES PART — általánosan — a hol a parton növekedő fák és bokrok víz felőli gyökérzete kiüti magát. Halas hely.
- GYÖKÉRKASZA — *Hegykö*, l. Nyesellő.
- GYÖNGYHAL — Grossinger — *Blicca argyroleuca* HECK.
- GYŐPSÉG — *Hegykö* — zombékos hely.
- GYUKSZÉL — *Fertő tava* — viharos déliszél.
- GYÜKEREZÉS — *Keszthely* — a halászásnak sajtáságos neve ; l. a szövegben.
- GYŰRŐCZÉRNA — *Szolnok* — az, a melylyel a háló részeit összevarrják, vagyis a réfmotot megcsinálják.
- H**
- HAALO CSINALO — Ujfalvi-Szikszai xvi. század — reticularius.
- HABARNICZA — Ujfalvi-Szikszai xvi. sz. — Polypus ; a régi írók mindig a halakkal együtt tárgyalták.
- HABITA — *Balaton*, *Siófok* — az a nádtörek, giz-gaz, a melyet a hullám a partra vet ; tüzelő szer ; l. Habócsa, Katér, Katré.
- HABÓCSA — *Keszthely* — l. Habita.
- HABŰTŐ — *Balaton-Füred* — l. Habvető.
- HABVETŐ — *Balaton*, tihanyi őshalászat — a bődönhajó peremére erősített rúdkeret, mely a habot visszaveti.
- HABZÓ VÍZ — *Balaton*, őshalászat — a balatoni őshalász csak habzó vízben, vagy mindjárt a habzás után halászik, mert csöndes vízben a hal lát és kitér.
- HABZÓ VÍZ — általánosan — oly mozgásban levő víz, mely fodros hullámokat vet és tajtékzik.
- HAGYÁS — *Bodrogköz* — a varsánál, ilyen alkalmazásban : egyhagyású, több hagyású, kisebb, nagyobb hagyású ; vonatkozik a kávak mennyiségére és a közök nagyságára, l. Egyhagyású.
- HAJAS KÖVIAL — H. O. — *Gobio fluviatilis* Cuv. *Miskolcz*, Sajó ; már a xvi. századbeli szakácskönyvekben is.
- HAJATLAN KÖVIAL — H. O. — *Cobitis barbata* L. *Miskolcz*, Sajó ; már a xvii. század szakácskönyveiben is.
- HAJÓ — *Velence* — egy embernek való ladik, ládával, egy evezőpaddal. Ezt a «farán» állva rúddal «tolják».
- HAJÓHÚZÓ — *Fertő tava* — azok a halászok, a kik eveznek, vagyis a gúzsba akasztott nagy evezővel húznak ; l. Dal.
- HAJÓKARÓ — *Hegykö* — erős hegyes czölöp, a melyet a tó fenekébe levernek, a mikor a tó színén húzzák ki a hálót, l. «Karóra halászni».
- HAJÓ TAT — B. Szabó Dávid — «Őtet a hajó tatról le-taszítja» ; — l. Tat, Taty, Toty.
- HAJTÓ CSÁKLYA, a melylyel a vezérrudat a jég alatt lékről lékre hajtják.*
- HAJTÓ HALÁSZ, a farszákkal, bokorhálóval stb. járó.*
- HAJTÓLÉCZ — *Szeged* — l. Vezér.
- HAJTÓLÉK — *Záhony* — l. Áglik.
- HAJTÓLYUK — *Bodrogköz* — l. Áglik.
- HAJTÓRÚD — *Záhony* — l. Vezér.
- HAJTOVÁNY — *Keszthely* — a szák kerete ; egyáltalában mindennemű hajlított hálókeret ; nem értve belé az ágast, melyhez a hajtovány, mint nyelhez kötve van.
- HAJVÁR — P. K. Szatmár körül — kaviár, jelesen a csillagostok, *Acipenser stellatus* ikrájából való.

- HAL — *általánosan* — Piscis. Sokszorosan a rend, nem és faj tekintetében értelmező, halak, szálkás halak, halcsík, márnahal stb.
- HAL — Ujfalvi-Szikszai xvi. sz. — piscis.
- HALAASZ — Ujfalvi-Szikszai xvi. század — piscator.
- HALACSKA — Ujfalvi-Szikszai xvi. sz. — pisciculus.
- HALAK — *Pisces*, mint osztály.
- HALAK FÉSZKE — *Szergény*, Vasmegye — a hol a hal — régentén — a réteken ivásközben seregbe verődött.
- HALAK KIRÁLYA — P. K. — *Acipenser stellatus* PALL. Eredete nincs; de mindenesetre népies; a csillagalakú vérték kiváló dísze avathatja királylyá. A magyar nép eszejárásának teljesen megfelelő.
- HALANTÉKCSONT — I. Vakszemcsont.*
- HALÁROS — *Kresznerecs* — a ki a halat eladja; halászoknál közhasználatban van a «físer» (Fischer), nyilván onnan, hogy leginkább németek foglalkoznak halkereskedéssel; I. Físer.
- HAL AROS — Ujfalvi-Szikszai xv. sz. — cetrarius, piscarius.
- HALASFÖLD — *Miskolczi Gáspár* — sok halat termő vidék.
- HALASKOFA — *általánosan* — halat áruló aszszony, ha állandó helyen ez az állandó keresetmódja.
- HALASLEGÉNY — *Bodrogköz* — a laptár kormányosa. A laptáron van t. i. a kifogott halak helye.
- HALASTÓ — *általánosan* — a régi piscinának az a neme, a melyben valóban halat tartottak; a «piscina» t. i. sokértelmű volt.
- HALASTÓ — Miskolczi Gáspár — a folyó víz szakadéka, az ú. n. morotva is.
- HALASTÓ — B. Szabó Dávid — a tulajdonképeni piscina értelmében.
- HALAS TO — Ujfalvi-Szikszai xvi. sz. — piscina, vivarium piscium.
- HALAS TOVAL BANO — Ujfalvi-Szikszai xvi. század — piscinarius.
- HALÁSZ — *Szeged* — ellentétben a bérlő és kereskedő físerrel az, a ki az öreghálóval jár.
- HALASZ — Ujfalvi-Szikszai xvi. század — piscator.
- HALÁSZAT — *Kresznerecs* — a halfogás miveltének összessége.
- HALÁSZBÍRÓ — T. Sz. — ki a halászatot vezeti. Balaton.
- HALÁSZBOKOR — I. Bokor.
- HALÁSZÓBOT — Máramaros, Visk — az eresztőhálóknak két apacsfaja, I. Eresztőháló.
- HALÁSZCSÉR — *Mező-Túr* — a Sterna hirundo halászneve; a széki csértől — Glareola — való megkülönböztetés.
- HALÁSZCSATT — *általánosan* — a bogkötésnek a halászoknál divó neme.
- HALÁSZDEREGLYE — *Komárom* — a legnagyobb halászhajó.
- HALÁSZFA — *Keszthely* — I. Vezér.
- HALÁSZFONAL — *Komárom* — az, a melyből a hálót kötik, I. Léhés.
- HALÁSZFUNT — *Tihany* — rúgós mérőeszköz; I. Drótfunt.
- HALÁSZHATÁR — halas vizeken községek vagy egyesek halászó területének a határa.
- HALÁSZKA — Sterna hirundo; I. Halászcser, Kűsvágó.
- HALÁSZKARÁM — *Királyföldi* — halászkunyhó.
- HALÁSZKŐ — *Pinnyéd* — nagy hátósúlyozó, melyet akkor kötnek a hálóra, a mikor mély vízben halásznak.
- HALÁSZLÉ — *általánosan* — halászatokon a halászember tápláléka; különben általánosan a magyar konyha eledele; leginkább a pontyot, a harcsát és a kecségét használják, még pedig vegyesen; a kishalász keszgeből is főzi; járulékai: sok hagyma és kellő só mellett sok paprika.
- HALÁSZKUNYHÓ — *Tisza m.* — állandó tanyázó hely.
- HALÁSZMADÁR — *Királyföldi* — I. Halászcser, Kűsvágó, Szerkő.
- HALÁSZMESTER — *Tata* — a tómaster alatt állott s a halászást vezette.
- HALÁSZÓ — Janua 1729 — a ki halászik.
- HALÁSZÓ — *Kresznerecs* — az, a ki a halat fogja.
- HALASZO HAJÓ — Ujfalvi-Szikszai xvi. század — scapha, oria.
- HALÁSZÓ HÁLÓ — *Kalotaszeg* — I. Ághegyháló.
- HALÁSZI HÁLÓ — Janua 1729 — halászó háló.
- HALÁSZÓ HELY — xvi. század, NÁDASDY TAMÁS leveleiben.

- HALÁSZÓ SAS — *általánosan* — a Pandion haliacetus halászneve.
- HALÁSZÓ VÍZ — *Miskolczi Gáspár* — az, melyben a hal él.
- HALÁSZRÚD — *Kopácsi* — I. Vezér, Rohony, Rohoncz.
- HALÁSZSÓLYOM — *Kresznerics* — Pandion haliacetus.
- HALÁSZTÁBLA — *Keszthely* — egy fából faragott ponty, melynek oldalára a czéhmeszter ráragasztja az üzenetet — gyűlés, temetés, kivonulás —; kézről-kézre járván, visszakerül a czéhmeszterhez.
- HALÁSZTÁRS — *Tihany* — az egy halászborhoz tartozó legénység egymáshoz való viszonyát fejezi ki.
- HALÁSZTŰ — *Komárom* — I. Hálótű és orr, nyelv, láb.
- HALÁSZSZÉK — Máramaros — egy vagy két bakon nyugvó, gerendákból készült palló, melyet a halás a partról a vízbe állít, hogy az ághegyhálónak megfelelő mélységű vizet érjen. Részei: a palló, a bak és a lesőbak, a melyre a háló rúdját megtámasztja.
- HALBÁBA — *P. K.* — *Cobitis taenia* L. *Tisza*; nyilván a vulvaalakú sebekre való czélzás, melyeket e hal pófa tüskéjével vág.
- HALBÁRKA — I. Bárka.
- HALBÓDÍTÓ — *Kresznerics* — nyilván egy a szélesség «mérégfüvével», mely az Euphorbia palustris stb. = farkasfűtej; másra használva: «czötkény» — I. Czötkény.
- HALCSÍK — *Cobitis fossilis* L. *Varbó* (palócz) és *Tőszeg*.
- HALCSÍK KOSÁR — *Varbó*, Ipoly mentén — I. Csikkas (palócz).
- HALCSONT — *Kresznerics* — közhasználat szerint a német «Fischbein» értelmében, mely azonban nem haltól, hanem a czettől származik.
- HAL CSONTJA, TÖVISKE — Ujfalvi-Szikszaei xvi. század — spina.
- HALDOBÓKA — *Királyföldi* — a «Köder» értelmében, I. Csali, Péle.
- HALDOKTOR — *Tata*. — *Tinca vulgaris* Cuv. mint a czompónak külön tulajdonságára vonatkozó név. A halászok t. i. azt hiszik, hogy ez a hal sok nyálkájával a halak sebeit bekeni s így meggyógyítja.
- HALEBÉD — *Komárom* — főkelléke a halászlé, melyhez ponty, harcsa és kecsge járul; sok hagyma, paprika és kellő só a fűszer; az edény, a melyben főzik, a bogrács, mely vörös rézből való s egészen sajátos alakú; a jó főzőnek — mindig férfi — nagy becsülete, híre van s dolgát igen komolyan veszi.
- HALÉLÉS — *Szeged* — mindenféle horogra való, a «Köder» értelmében, I. Csali, Pelle, Éléskeszeg.
- HALÉLŐ — *Komárom* — hálózacskó, a melybe — bárka nem léteben — a fogott halakat a vízben tartják, hogy élve maradjanak.
- HALETETŐ — *Kresznerics* — vivárium, a melyben az apróbb halat rendes csetéssel nevelték.
- HAL FARKA — Ujfalvi-Szikszaei xvi. sz. — cauda piscis.
- HAL FOGÓ HÁLÓ — Janua 1729.
- HALHAJA — *Komárom* — halpikkely.
- HAL HATAN VALO SERTE — Ujfalvi-Szikszaei xvi. század — pinna, pinnula; nyilván a hátsőrényűző.
- HAL HEA — Ujfalvi-Szikszaei xvi. század — squama.
- HALHÉJ — *Balaton* — halpikkely.
- HAL HÉJ — Orbis pictus 1709.
- HALHELY — *Balaton* — a jégre rakott halak nyoma. Egy perben azt kellett eldönteni, vajjon a behalászők sok halat fogtak-e? mire a tanúk azt felelték, hogy a jegen sok h. volt látható; jelölik ezt a lehullott pikkelyek s a nyálka, mely a jég felületét megváltoztatja.
- HALHÓLYAG — *Kresznerics* — egy a vízahólyaggal.
- HALHUSZÁR — H. O. — *Alburnus bipunctatus* Heck. *Székely-Keresztúr*.
- HALIHANY — *Tápe* — I. Ihany; «ráhányja a a halat» — annyi mint fölfűzi.
- HAL IKRA — Ujfalvi Szikszaei xvi. sz. — ova piscium, polygranum.
- HALIVADÉK — *Királyföldi* — apró hal.
- HALIVÁS — *Királyföldi* — párzás, I. Fiasitani, Ivni, Vivni, Fördés.
- HALJÁRÁS — *Komárom* — ha sok a hal, azt mondják «a hálnak van járása»; ha kevés a hal: «a hálnak nincs járása». A fajokról is így; *Balaton-Füredén* az a hely, a hol a

hal tartózkodni szeret. Sokszor oly értelemben is, hogy az időre vonatkozik, a melyben valamely faj bizonyos helyen megszokott jelenni.

HAL KOPOTOJA — Ujfalvi-Szikszai — bráncha.

HALKUFÁR — *Kresznerics* — l. Haláros.

HALMASZLAG — *Kresznerics* — a legközségeesebb a törött borostyánbogyó, pálinkával meglágyított kenyérbélbe gyúrva s jókora borsónyi golyóalakban a vízbe hánnya.

HALO — Ujfalvi-Szikszai xvi. század — rete.

HÁLÓ — *általánosan* — fonalból kötött, sokféle szerkezetű halászszerző.

HÁLÓÁLLÍTÁS — *Tihany* — az őregháló úgy készül, hogy a bokor minden embere egy tizedrészt köti; a midőn a részek készen vannak, a bokor összejön, a részeket összeköti; ez a hálóállítás; l. Állítás is.

HÁLÓBÉL — Máramaros, Visk — az eresztőháló aprószemű, középső része, l. Eresztőháló.

HÁLÓBOKOR — *Balaton* — l. Bokor.

HÁLÓCSAPÁS — *Balaton* — minden egyes hely, mely a jég alatt meghalásztatott s a melynek nyomát (csapását) a lékek mutatják; de a meghalászott pont, mint egység is: «három csapást halásztunk meg». — Különbözik l. Vonyó.

HÁLÓ FÖLÉ — *általánosan* — a húzóhálónál az úszókkal a víz színén járó rész, ellentétben a háló aljával, melyet a kövek, egyáltalában súlyok elsüllyesztenek.

HÁLÓHÁNYÓ — *Körös mentén* — az a legény, a ki tanyavetéskor a hálót kihányja.

HÁLÓHÚZÓ — *Ipoly mentén* — l. Turbukvas.

HÁLÓKŐ — *Balaton*, őshalászat — az alinra kötött súlyozó kövek, tégladarabok.

HÁLÓKÖTŐFA — *Szekély-Keresztúr* — l. Bécze, Börcz.

HÁLÓKÖTŐTŰ — *Szekély-Keresztúr* — l. Hálótű.

HÁLÓMENTŐ — *Hegykő, Saród* — a karikán az a keresztvas, mely a hálónak a tengelyre való feltekerődését lehetetlenné teszi.

HÁLÓMESTER — *Kopácsi* — a tanyavetésnél parancsol.

HÁLÓS — *Agárd* — hálóval halászó halász.

HÁLÓSZEM — *Királyföldi* — a hálónak egyes szemc.

HÁLÓSZOLGA — *Bódva, Szendrőn* — a négykávás merítő, tulajdonképen ághegyháló rúdjának megtámasztására szolgáló, pizkés, talpas és ágas fa.

HÁLÓTŰ — *Miskolcz* — l. Hálótű.

HÁLÓTŰ — *általánosan* — fából készült, lapos, orros, nyelves és lábas szerző, a melyre sok fonal reáhányható s a melyvel a hálókötést végzik.

HÁLÓT VETNI — *Kuthy* — a hálót a halászatra vízbe vetni.

HÁLÓT VONNI — *Kuthy* — a kivetett hálót kihúzni.

HÁLÓVARRÁS — régi okiratokban — egyszerű a hálókötéssel.

HÁLÓVARSA — *Kis-Majtény* — l. Szárnyas varsa.

HÁLÓVESSZŐ — *Göcsej* — l. Káva.

HÁLÓVETŐ — *Tápié* — az a legény, a ki a hálót kivetí.

HÁLÓZACSKÓ — *Komárom* — kis zacskó, hálóból kötve, a melyben a halász apró czókmókját, vagy eleségét tartogatja.

HÁLÓZNI — *általánosan* — hálóval halászni.

HALÓRHAD — *Kuthy* — tokhalak értelmében.

HALPECZEK — egyenes, mind két végén hegyes halászszerző, mint legősibb formája a horognak.*

HALPÉNZ — *squama*.*

HAL PÉNZ — *sok helyen* — hal héjja, pikkelye.

HALPIACZ — *Kresznerics* — az a hely, a hol a halat rendszeren árúlják.

HALSERTE — *Királyföldi* — l. Halsörény.

HALSÖRÉNY — *Szeged* — a fésűshalaknál (Percoidei) a hátsörényező (p. dorsalis).

HALSZÁLKA — *Királyföldi* — l. Szálka.

HALSZÁLKÁS SZÁRNY — *Tóth Pál, BONNET* fordításában — kemény szálkák közt feszülő halúszószárny.

HALSZÁRNYA — *általánosan* — a hal úszószárnya.

HALSZÁRNY — *Orbis pictus 1708*.

HALSZATYOR — *Királyföldi* — gyékényből fonott, a hátra akasztható szatyor (Bodrogköz); helyesen halászszatyor.

HALSZEDŐ — *Királyföldi* — a ki a kifogott halat felszedi.

HALSZERKŐ — *Szeged* — a *Sterna* fajok, mint halászmadarak; l. Halászcser is.

- HALSZÜKE** — *P. K. Acipenser Güldenstädtii* BRDT. juv. *Tisza* m. PETÉNYI Tisza mel-
léki halászok szájából a következő magya-
rázatot kapta: «A *halszűke* akkor jön, mi-
kor szűkén van a hal». Innen a név. A faj
kétségtelen; a névvel együtt gyűjtöttem.
H. O.
- HALSZÜKE** — *Kresznerics* — «Flunder»-nek
magyarázva, a mi helytelen. A «Flunder»,
Platessa flesus, tengeri hal, mely folyóinkba
nem jár, nem *szűk*, hanem *lapos*. A «hal-
szűke» az *Acipenser Güldenstädtii* BRD.
kivált az aprajának a neve.
- HALSZŰKI** — *Nyelvőr* — *Acipenser Gülden-
städtii* BRD.; ifjú. *Győr*.
- HALTAPOGATÓ** — *Királyföldi* — I. Tapogató,
Boritó stb.
- HAL TAPOGATO** — Ujfálvi-Szikszai XXI. sz. —
verriculum; itt hibásan a kétközhalóval
egybetévesztve.
- HALTARTÓ** — *Kresznerics* — I. Bárka, Rütő,
Rejtő stb.
- HALTARTÓ** — Miskolczi Gáspár — fával
vagy kővel bélelt ásovány, a melybe a
halat máshonnan hozzák.
- HAL TARTO BARKA** — Ujfálvi-Szikszai XVI.
század — Ichthyotrophium.
- HALTARTÓ REKESZ**, a varsás ladikon stb. láda
helyett.*
- HALTEJ** — *Kresznerics* — a hímhal spermája,
termékenyítő vagy fiasító nedve.
- HAL TEJE** — Ujfálvi-Szikszai XVI. sz. —
lacteum intestinum.
- HALTETŰ** — *Kresznerics* — halakon élősködő
rákok, mint *Lernæák*, *Dichelestidák*, *Ca-
ligidák* és *Argulidák*.
- HALTÓR** — Sz. *Molnár Alb.* — általános kife-
jezés, mely mindenféle szerszámmra illik.
Excipula.
- HALVACZOK** — *Bodrogköz* — az a hely, a hol
valamely hal állandóan tartózkodik, mint
lyuk, gödör, gyökér, kő stb.
- HAL VASAR** — Ujfálvi-Szikszai XVI. század —
Ichthyopolium, forum piscarium.
- HALVARSA** — *Doroszló*, Bácsmegeye — I. Szár-
nyasvarsa.
- HALVEDER** — az ókor értelmében — hal-
szállító füles edény, illetőleg ós bog-
rács is; az archæológiában legtöbbször
«cista».*
- HALVÍJÁS** — Máramaros, Visk — a hal ívása,
párzása.
- HALZSÍR** — *Duna*, *Tisza*, *Körös* — a hol a
halat hasítják, sózzák és szárítják, ott a
kicsapott belekéből s hasításra nem alkal-
mas kisebb halakból halzsírt főznek.
- HALZSÍRKANÁL** — *Körös-Tarcsa* — késalakra
faragott kavarófa, a melylyel az üstbe gyűj-
tött halzsigereket főzés közben kavarva-
vágva törlik, hogy a zsír felszállhasson.
- HALZSÍRSZEDŐ** — *Körös-Tarcsa* — minden-
esetre ősi szerszám: egy nagy *Anodonta*
jobb kagylófele nyélre alkalmazva; igen
jó kanál a halzsír leszedésére.
- HÁM** — *Saród* — I. Öv.
- HÁMFA** — *Karád* — I. Apacs.
- HÁMOZNI** — XVII. századbeli szakácsköny-
vek — a halról is: «Az czukajat igen sze-
pen meghamozd», t. i. a héjjától megtisz-
títani.
- HANYATT FORDUL** — *Miskolczi Gáspár* — a
delfin, mikor a prédát csalja; hal értel-
mében mondja.
- HANZSÉK** — *Hegykő* — a zombik; jelesen
az egyes.
- HÁNYKOLÓDIK** — általánosan — a hal, mikor
kivetik a szárazra.
- HARAPÓHOROG** — *B. Szabó Dávid* — a kosz-
toshorog értelmében.
- HARÁNTCSONT** — os transversale.*
- HARÁNTNYŰLVÁNY** — apophysis transversa spi-
nosa.*
- HARCSA** — *Silurus* — I, Leső Harcsa.*
- HARCSA** — *K.* — *Silurus Glanis* L. A tót:
hrca névvel egy töből fakadt. GALGÓCZI-
nál (1622) megvan.
- HARCSA** — Ujfálvi-Szikszai XVI. század —
Silurus, barbota, mullus, perottis, barbel-
lus, barbo, trigla. Itt csak *Silurus* a helyes.
- HARCSA** — Janua 1729 — *Silurus Glanis*.
Raja alatt felhozva.
- HARCSAFÉLÉK** — *Siluroidei*, mint család.*
- HARCSAFÉREG** — *Komárom* — a *Palingenia*
longicauda álczája.
- HARCSAHOROG** — *Keszthely* — legnagyobb
fajta; ina 30—40 öles; kizárólagosan ma-
gyar kovácsok munkája és régies alakú.
- HARCSAPONTY** — *Mitterpacher* — *Barbus*
fluviatilis AG.; a bajuszától eredő jellemző
elnevezés.

- HARCSAPUNDRÁ — *Silurus Glanis* L. juv. Az ifjú harcsa. *Bodrogköz*.
- HARDSCHA — Bloch — I. Harcsa.
- HARGÁSZÓ — Göcsej — I. Horgász.
- HAROG — *Egyházás-Oláhfalu* s általában Székelyföld — halfogó harog. Göcsejben is így.
- HAROGIN — *Egyházás-Oláhfalu* — I. Pekle, Patony.
- HÁROMLÁB — *Komárom* — hálófoltozásnál három kiszakadt szem.
- HARTSA — Orbis pictus 1708.
- HÁRTYA — epidermis.*
- HASASZÁRNYA — *Szeged* — a hasúszószárny (p. ventralis).
- HASÍTANI — XVI. századbeli szakácskönyvek — a halról is: «hámozd es hasicz, vagd fel»; — felhasítani, hogy a belét kivethesse, felvagdalni darabokra. Az élő nyelvhasználat szerint a halat hosszában úgy felhasítani, hogy a két felét csak a has bőre tartja együtt, hogy így szárításra kiakasztható legyen.
- HASÍTÓ — *Balaton*, népiesen «hasított», az a kés, a melylyel a halakat felhasogatják; I. Hasítani.
- HASÍTÓ — *Körös-Tarcsa* — az az ember, a ki a halat hasítja. Nem halász.
- HASÍTÓ ASZTAL — *Balaton* — a melyen a halak hasítását végzik.
- HASÍTÓ DESZKA — *Körös-Tarcsa* — a halat nem asztalon, hanem deszkán hasítják, mely két kis széklábra van téve; lovagolva ülnek meg.
- HASÍTÓ TANYA — *Szeged* vidéke — állandóbb tanya, kunyhóval, terítő karózzal, hol a halat hasítják, sózzák és szárítják.
- HASLIKACS — Porus abdominalis.*
- HASÚSZÓSZÁRNY — pinnæ abdominales.*
- HÁTRAMARADOTT SZÁRNY — *Keszthely* —; hálózásakor az a szárny, a melyből kevesebb került ki; I. Összevární.
- HÁTSÖRÉNYŰSZÓ — pinna dorsalis.*
- HÁTULSÓ HOMLOKCSONT — os frontale posterius.*
- HÁTULSÓ TAT — *Csongrád* — a lélekvesztőben a far táján meghagyott rekesz, egyszerűs mind erősítés és üldhely is.
- HÁTULSÓ VERSIK — *Karád* — I. Vöröcsök.
- HEGY — *Ecsedi láp, Börvely* — szilárd, különben sík föld a lápok között.
- HEGYENJÁRÓ — *Balaton*, tihanyi őshalászat — az a halász, ki Tihany félsziget ormait meghágja, hogy látott halra kitekintsen. A tihanyi 7 halászbokor hét hegyenjárót tart. Ez a hegyenjáró igazgatja jeleivel a látott halra iramodó hajókat.
- HEGYES KECZE — *Szeged* — I. Hosszú kecze.
- HEGYES ORRÚ KECSEGE — Janua 1729 — Acipenser Ruthenus L.
- HEJ — B. *Szabó Dávid* — I. Halháj, Pikkely.
- HÉJAS KÖVIHAL (Heas k. h.) *Gobio fluviatilis* CUV. GALGÓCZI 1622.
- HÉJATLAN KÖVIHAL (Heatlan k. h.) *Cobitis barbatula* L. GALGÓCZI, 1622.
- HÉJJA — *Balaton-Füred* — a halnak = pikkelye; de itt csak addig így, a míg a halon van; levakarva: pénz.
- HÉJJAS FÉREG — *Kuthy* — rák.
- HERING — Ujfalvi-Szikszai XVI. sz. — alec, halec, arenga, arenga passa, harenga, Alec infumatum; a füstölt hering tehát már ismeretes volt.
- HERINGFÉLÉK — *Clupeoides*, mint család.
- HÉRINGHAL — P. K. — *Pelecus cultratus* L. *Duna* m. némely ponton.
- HERNYÓ — *Székelyföld*, általánosan — a giliszta.
- HÍGVÍZI HALÁSZAT — általánosan — tavaszi, nyári, őszi halászat a be nem fagyott vizeken.*
- HÍGVÍZI SZERSZÁM — *Tihany* — nyári és őszi halászatához való öregszerszám; ellenkezője a jegesszerszám.
- HINAAR — Ujfalvi-Szikszai XVI. század — ulva, alga.
- HÍNÁR — *Agárd* — minden tömötten álló oly növény, mely a víz színe fölé nem emelkedik.
- HÍNÁROS — általánosan — fenékről; kellő növényzettel benőtt víz, melyben nem lehet halászni.
- HÍNÁROS VÍZ — általánosan — a melyben sok vízinövény terem, mely a halászatot nehezíti, néha lehetetlenné teszi.
- HIZLALÓ TÓ — *Tata* — az az öreg tó, a melybe a nevendék pontyokat megnevelés végett beeresztik és csirázó árpával tartják; a hármassal forgó utolsója, a melyből a halat fogyasztásra halászszaák.

- HÓKONY** — *B. Szabó Dávid* — a bókony-nyal egyértelműnek magyarázva; l. Bókony.
- HOLLÓORCSONT** — os coracoideum.*
- HOLT ÁG** — általánosan — a folyók mellék-ágai, a melyek az anyamedertől el vannak választva. Kitűnő halászó helyek.
- HOLT VÍZ** — általánosan — álló víz, melyben csak a keményéletű hal tenyészik
- HOMLOKÁLLÁSÚ** — a szem, mikor nagyon a homlokrészre van tolva.*
- HOMLOKCSONT** — os frontale.*
- HÓNALJSZÁRNY** — *Balaton-Füred* — p. thoracica.
- HÓNALJÚSZÓSZÁRNY** — pinna thoracica.*
- HOPORTSÓSSÁG** — Mátyus — a tokfélék vért-sorainak fűrészsége.
- HORGAD** — Mátyusnál — a lazacsról szólva — nála *Salmo* — a hím állkapcsának kamposága = Hackenlachs.
- HORGADÁS** — *Miskolczi Gáspár* — a lyra halról szólva «Annakfelette ha ez a Hal szivolta az acérbe fel-függesztetik az ő farkának meghorgadással alkalmasint megmutatja, honnét s mely felől kelljen a szélről tartani» = horogformára görbülni.
- HORGASFA** — H. O. — a melyre a halvedreket akasztották, hogy vállra vehessék.*
- HORGÁSZ** — *Komárom* — a horoggal halászó halász; különben általánosan így.
- HORGASZNI** — Ujfalvi-Szikszai xvi. sz. — venari pisces.
- HORGASZO** — Ujfalvi-Szikszai xvi. sz. — hamiota.
- HORGOS** — *Latorcza mentén* — l. Felvágó.
- HORGOS VÉG**, a kosztos horog ínának az a vége, a melyhez a horog kötve van.*
- HOROG** — általánosan — leginkább vasból — a kasza fokából készült halászszerszám.
- HOROG** — Ujfalvi-Szikszai xvi. század — hamus.
- HOROGBAN** — *Komárom* — «a fenékhorgon minden tizedik horogban van egy horogkővécs», tehát minden 10-dik horog után egy böncső.
- HORODERÉK** — *Szeged* — annyi mint horogin; erősebb fonal, a melyre a horgok a peklénél vagy patonynál fogva felkötetnek; l. Horogpalló is.
- HOROGGAL VALÓ JFGESHALÁSZAT**, a melyet horoggal a jég alatt űznek.*
- HOROG HAJTOVÁNY**, a horog görbülése.*
- HOROG-ÍN** — *Szentes*, körösi halászkok — a horog erősebb zsinége; l. Horogderék és Palló is.
- HOROGKŐVÉCS** — *Komárom* — l. Böncső.
- HOROGMADZAG** — *Kopácsi* — l. pékle, patony, cserke, talpalló.
- HOROGNYEL** — *Miskolcz* — l. Koszt.
- HOROGPALLÓ** — *Szeged* — lásd Horogderék.
- HOROGRA CSALNI** — általánosan — a halat a horogra tűzött kedves eledelével csábítani, hogy rajta veszzen.
- HOROGRA VALÓ** — *Tihany* — a német «Köder», l. Csali, Pékle.
- HOROGROSTA** — *Komárom* — hálós fenekű rosta, a melyre a fenékhorgot kirakják, kivetésre elrendezik.
- HOROGSZERSZÁM** — *Szeged* — kihúzó fedelű kis láda, a melyben a feles horgot, az élesítő reszelőt tartják.
- HOROGTÁBLA** — *Szeged* — l. Intábla.
- HOROGZSINEG** — *Miskolcz* — l. Horogin, Horogderék, Horogpalló, Palló.
- HOSSZÚKESZEG** — *T. Sz. Nátly* — *Szeged. Pelecus cultratus* L. öreg.
- HOSSZÚ KECZE** — *Csongrád* — a hosszúfarkú, tükörháló nélkül való, farkalós kecze.
- HOSSZÚSÁG** — általánosan — a kerítő hálók-nál, tehát öreg-, kecsége- stb. hálónál, a két apacs közötti terjedelem.
- HÖGY** — *Algyő* — a hálótű orra.
- HÖGYÖSKECZE** — *Szeged* — l. Hosszúkecze.
- HÚ!** — *Komárom* — halászkialtás, melyre a laptáros kiereszti a hálót.
- HUGYGYÓ** — anus.*
- HUGYGYÓ** — *Kopácsi, Komárom* — a hal vég-belének a nyílása (anus).
- HUGYGYÓKA** — *Szeged* — l. Hugygyó.
- HUJA!** — *Balaton-Füred* — «állj!»
- HUJA!** — *Szeged* — jel, hogy a háló ki van hányva, mire a peczkes legény beakasztja a peczket.
- HUKÓ** — *Mitterpacher* — *Salmo Hucho* LIN.
- HULLÁMZÓ VÍZ** — általánosan — a tavakon a szél nyomása alatt mozgó víz, a meddig még nem habzik, l. Habzó víz.
- HUROKVETŐ HALÁSZ**, a csapóhurokkal járó.*
- HUROKVETŐ HALÁSZAT**, a mely a csapóhurok-kal jár.*

HUSZÁRKESZEG — *H. O.* — *Alburnus lucidus* HECK. *Szentcs*, körösi halászkok.

HÚZNI — *általánosan* — a gúzsba v. húzószegbe akasztható evezővel evezni, l. Dal, Dalladzani, Dalladó.

HÚZÓBÁRKA — *Fertő tava* — az, a melyet halászatkor a hajó után kötnek, l. Farosbárka, Lovasbárka, Nyargalóbárka.

HÚZOGATÓ FARKHÁLÓ — *Erdővidék*, Olt mentén — l. Varsaháló.

HÚZÓHÁM — *Algyő* — l. Farhám.

HÚZÓHÁLÓ — *Balaton* — l. Léhés vagy Öreg-háló.

HÚZÓPÁNT — *Balaton*, tihanyi őshalászat — az evező szára felehosszában alkalmazott fűles pánt, melyet a vonószegbe beakasztanak.

HÚZÓSZEG — *Balaton*, tihanyi őshalászat — a bődönhajó koloncza, melybe az evezőt beakasztják; l. Húzópánt.

HÚZÓVÁNKUS — *Balaton* — az a nyerges fa, a melybe az evező beléfékszik.

I

IGAZ TOKOK — *Acipenser*, mint csoport.*

IHAM — *Tápi* — l. Ihany.

IHANY — *Szeged* — fonal vagy fűzfa gúzs, a melyre az eladott halakat fűzik, hogy a vevő tisztán és kényelmesen vihesse.

IKERVEJSZ — XIII-dik század — alkalmasint két fővel ellátott vejsze; l. Fej, Fő.

IKLANDANI — *Szeged* — egy evezőt a ladik végébe akasztva s ∞ szerűen mozgatva haladni; rokon a csikló, ciklend, ciklonyozni, kallózni félékkel.

IKRA — *általánosan* — a hal petéje.

IKRA — *Orbis pictus* 1708.

IKRÁS — *általánosan* — a tojóhal.

IKRÁSODNI — *Miskolczi Gáspár* — l. Ivni.

IKRÁSODNI + *Miskolczi Gáspár* — megtermékenyedni.

ILÁNKA SZEMLING — *Szirmay Andr.* — *Salar lacustris* AG., a magyar vizekre csak ráfogva.

ILONAHAL — *H. O.* — *Acerina Schraitzer* CUV. *Szeged*.

ILONKAKESZEG — *H. O.* — *Acerina Schraitzer* CUV. *Szeged*.

ILONKAKESZÉG — *T. Sz.* *Nátlý* gyűjtése — l. Ilonahal.

IN — *általánosan* — minden vastagabb kötél v. zsinog, a mely a háló keretét alkotja. Horgoknál, jelesen a fenekes és tökösnél az a zsinog, a melyre a pekle reá van hurkolva. A halászok a nagy hálónak csupán alsó, kettős kötélét nevezik a «háló iná»-nak.

INAHÚZÓ SZÉK — *Szolnok* — kis négy lábú padka, a melyre az a legény ül, a ki a háló inát húzza; azért ül, hogy az inat le tarthassa, l. Letartás.

INASOK PADJA — *Balaton* — a dereglyén a csigán túl az első pad; itt azok evedznek, a kik a háló inát húzzák.

INGÓ czölöpépítmény — *H. O.* — olyan, mely rekeszekre volt rakva, a mely az áradó, illetőleg apadó vízzel emelkedett vagy alászállott.

INGOLA — *Petromyzon*, l. Pláner Ingola, Vak Ingola.*

INGOLA — *H. O.* — *Petromyzon fluviatilis* L. *Erdővidék* és *Udvarhelymegye* vizei; nyilván az ingolna, angolna alkalmazása. GALGÓCZI-nál (1622) megvan.

INGÓLÁP — *általánosan* — alapjában mocsáros helyeken az a növénytakaró, a mely alatt mely víz következik s a mely az ember terhe alatt folytonosan engedve, inog.

INGOLNA — *Janua 1729* — *Petromyzon fluviatilis*. *Congrus* alatt felhozva.

INGOLNA — *Szabó Dávid* — *Anguilla fluviatilis* AG. Az ingolna az angolna mellett előfordul ax VII. századbéli szakácskönyvekben is.

INGO VÁNY — *Ujfalvi-Szikszai* XVI. század — uligo.

INGOVANYOSFÖLD — *Ujfalvi-Szikszai* XVI. sz. — terra uliginosa.

INHÚZÓ — *Záhony* — a felső Tisza halászbokrában két legény, a ki az öreg háló inát húzza.

INKŐ — *Agárd* — l. Csattkő.

IN KÖZ, például a fenékhorgon a pallóin darabja, mely két horog között van.*

INLÉHES — *Budapest* — a kecsgehálónál a tulajdonképeni háló, mely két «tükör» között van; lásd: Tükör.

INYOMÓ, az a husáng, a mely a m. velenzei csiga derékfájába keresztbe van dugva s a melynél fogva a halász a csigát lenyomja.*

INÓ — *Nádasdy Tamás* lev. — a pisztráng fogásról szólva; a horog inától, tehát a pisztránghorog egésze.

INTAKARÓ — *Szolnok* — gyékény, a melylyel nagy hőségben a háló ólmos inát betakarják.

INTÉS — *Tihany* — ha a bokornak valamely tagja hanyag, részeges, házsártos, czivakodó, lusta stb. háromszor intik meg s ha nem fog rajta, felmondanak neki; a ki a helyébe lép, «rááll a szerszámra» l. Ráállani.

INSZEDŐ — *Csongrád* — az a legény, ki a hálónak a vízből való kiszedésekor s a hajóba való betakarításkor az alínt felszedeti és rendberakja.

IN TÁBLA — *Duna* mentén — az a peremes deszka, a melyen a fenékhorgot kihányásra elrendezik.

ISLÉG — *Szeged* — l. Isling és Islik.

ISLIK — *Komárom* — l. Isling.

ISLING (néha Islik), minden erősebb zsineg, a melylyel pld. a háló az inakhoz, v. fake-
retetekhez van kötve. Nyilván a schlinge szótól ered. L. Lajfánt.

ISLINGTŰ — *Komárom* — olyan mint a hálótű, csak hogy a fonalhoz képest nagyobb; l. Állítótű.

ISPITA — *Komárom* — a halbárkának külön rekesze, melybe a megbágyadt halat rakják.

ISTÁP — *Balaton* — l. Apacs. A balatoni őshalászok nem ismerik az apacsot; a Bodrogközön a szárnyasvarsa feszítő karója és horgászbot is.

ISTÁPKŰ — *Balaton-Fürdő* — az istáptól szármítva az első nagyobb kő; l. Csattkő.

ISZÁK — *Csongrád* — l. Szák.

ISZAPOS FENÉK — általánosan — finom, mély sárral borított vízfenék.

ISZKÁBA — általánosan — vaskapocs, a ladik oldal és fenékdeshkájának egymáshoz való erősítésére; eszkába is.

IVADÉK — *Tata* — apróka pontyok, a melyeket a költő tavakból, hol az ikrából kikeltek, a nevendék tavakba eresztenek.

IVADÉKRA VALÓ — *Calend. oec.* 1721 — ponty, azaz szaporításra alkalmas; l. Anyaponty.

IVÁSÚ — *Agárd* — pld.: idei ivású, tavali

ivású ponty, azaz: mely ezidén v. a múlt évben kelt ki az ikrából.

ÍVNI — általánosan — a halak ikrázása, párzása.

IVATNI — *T. Sz.* — l. Ivni.

ÍVÓHELY — általánosan — a hol a halak ívni szoktak.

J

JÁCZ — *Squalius dobula* L. *Varbó* (palócz).

JAKESCKE — *Marsilius, Bloch* — l. Jász keszeg.

JANKÓ — *Bódva* mentén — tréfásan az apacs; ha pld. sekély vízben az apacs akadozik, azt mondják: «kotor a Jankó».

JÁR — *Agárd* — pld.: felhős időben nem jár a hal; l. Haljárás.

JÁRÓKÖTÉL — *Karád* — l. Bejáró k.

JÁROMCSONT — os jugulare.*

JÁSZ — *H. O.* — határozottan *Squalius dobula* L. *Berettyó-Ujfalu*.

JÁSZ — *Idus*, l. Ónos Jász.*

JÁSZKESZEG — *Janua* 1729 — *Idus melanotus* HECK.

JÁSZKESZEG — *P. K.* — *Squalius dobula* L. *Komáromban* következetesen alkalmazva *H. O. P. K.* *Ercsiben* *Idus melanotus* HECK. is; hibásan *Aspius rapax* Cuv. *Bódva*. *H. O.*; *T. Sz.* *Szeged*. *Squalius dobula* L.

JÁSZ KESZEG — *Ujfalvi-Szikszai* xvi. század — «*phoxinus lenis*»; csak ráfogás, mert az *ARISTOTELES* φόξινοσ hala nem határozható meg. Az *Orbis pictus*ban (1708) thymallusnak mondva.

JÁSZPADUCZ — *H. O.* — *Abramis melanops* HECK., *Szendrő*, *Bódva*.

JÁSZPONTY — *P. K.* — *Squalius dobula* L.

JÁTSZIK — a hal a verőfényen; de a horoggal is.

JAVALLANI — *Balaton-Fürdő* — halászó helyről mondják, így: «jönak javallt helyen ereszti a hálót; másnap reggel fölfeji.»

JÁZ — *Squalius dobula* L. *Bodrogköz*.

JEGELLŐ — *Hegykő* — nagy véső, melylyel a kürtőben a jeget kivésik, hogy a fogott halat kimerhessék.

JEGELLŐ — *Balaton* — az a halász, ki a lékeket vágja.

JEGELLŐKŐ — *H. O.* — l. Kőszakóca.*

JEGELNI — *Balaton* — a halászáshoz szükséges léket vágni.

JEGESGYALOM az, a melyet a jég alatt kivetnek.*

JEGES HALÁSZAT, a jég alatt úzótt halászat.*

JEGES KESZEG — *H. O.* — *Blicca argyroleuca* HECK. *Hegykö*, *Fertőtava*.

JEGES VONÓ, a gyalommal a jég alatt úzótt halászáshoz szükséges lékek összessége.*

JÉGFÚRÓHAL — *P. K.* — *Cobitis tanja* L. *Tisza*.

JÉGPATKÓ — *Balaton* — négy körmű, félkengyel alakú szerszám, melyet a halászok az elcsúszás megakadályozására a talpuk alá kötnek.

JÉGRE VALÓ SZERSZÁM — *Tihany* — a jég alatti halászáshoz tartozó szerszám összessége; ellenkezője a hígvízre való.

JÉGRIADÁS — *Balaton* — I. Riadás.

JELES PÓTA — *Keszthely* — az eresztő hálón az első pótát minden mester más-más alakban köti, hogy hálóját felismerhesse.

JOBBSZÁRNY — *Bodrogekő* — a nagy gyalmon a kátától jobbra eső hálófél.

JÓHAL — *Komárom* — az értékes hal, mint: ponty, süllő, harcsa, menyhal stb. A régi szer- vagy köteleshal.

JÖVEVÉNY PONTY hal, *Cyprinus auratus* AUCT.*

JÖVEVÉNY-POTYKA — *Szabó Dávid* — nyilván aranyhal, *Cyprinus auratus*, auct.; a hozzáfűzött monda után azonban delfin is.

JÚVNI — XVIII. század — I. Ivni.

K

KAAKA — Ujfalvi-Szikszai XVI. század — *Juncus*.

KABAK — *általánosan* — a lopótök kurta nyakú fajtája; használják csíktöknek és sokszorosan úsztatónak pld. a fenékhorgászatnál, a lábóhorgon; néha kobak is.

KACS — *Körös-Tarcsa* — az evező nyelén levő fogantyú; I. Bódé stb.

KACSAORR — *Szeged* — a viza, tok, sőreg, kecsége vagyis a tokfélék orra.

KACZÉR — *Balaton*, *általánosan* — karcú nádcsóva, melyet téli időben az eresztőhálóra őr helyett jelnek kötnek. A kaczér a zajló jégnek könnyen enged, innen az elnevezés.

KÁFA — *Hegykö* — I. Apacs.

KAKASÜLŐ — *Kopácsi* — a kecze fája, I. Bónéfa.

KALÁNHÁLÓ — *Sepsi-Uzon* — I. Bőcsészőháló, Ollóháló.

KALAUZ — *Bodrogekő* — az, a ki a hal vaczkát tudja.

KALICZKA — *Balaton-Füred* — I. Vejsze.

KALLANTYÚ — *Szolnok* — I. Kolomp, Húzóvankus, Kaloda.

KALODA — *Keszthely* — a bődön hajó húzóvankusa; van húzó- és keresztzege; I. Húzószeg, Keresztzeg.

KALLÓSZIJ — *Kis-Majtény* — I. Cziklend.

KALLÓZNI — *Kis-Majtény* — I. Cziklendeni

KAMPÓ — *Varbó*, Ipoly mentén — a szigonyról, melynek egyes ágát a palócz kampónak mondja (palócz). A *Bodrogekő*zön a kereső, I. Gébics.

KAMPÓS FOGAK — dentes raptatorii.*

KAMSA — *Szolnok* — I. Gébics.

KANALAS FOGAK — dentes cochleariformes.*

KÁNCSA — *Tápi* — I. Gébics, Gemics, Gemes, Gamó, Kampó.

KÁNDRÓ — többan élő hal. *Székelyföld*, talán *Perca fluviatilis* L., melynek oláh neve tavas helyeken *Kosztrós*.

KÁNVA — *Szentés*, körösi halászok — I. Káva, Hajtovány.

KAP — a hal a horoghoz, vagy a horog után.

KAPARÁSZHÁLÓ — *Turahát* — I. Varsaháló.

KAPARÓ (háló) — *Bodrogekő* — I. Varsaháló.

KAPARÓSZÁK — *Szolnok* — I. Varsaháló.

KAPÓHAL — *Komárom* — a nagy hal (viza, harcsa) mellett kifogott apróbb halak, a melyekben a legénység részén kívül osztozik,

KARICS — *H. O.* — *Carassius vulgaris* NILS. *Lázi*, Nógrád megye (palócz).

KARIKA — *Hegykö*, Saród — I. Csiga, Villafa; szerkezet szerint az előbbivel egyezik.

KARIKAKESZEG — *H. O.* — *Leuciscus rutilus* L. juv. *Komárom*. Tulajdonképpen *Abramis sapa* PALL.

KARISNYA — *Kis-Majtény* — a rácsa kerete; I. Kasornya, Káva, Hajtovány.

KARÓRA HALÁSZNI — *Hegykö* — mikor nem a partra húzzák ki a hálót, hanem a tó színén a hajóba, mely a levett karóhoz van kötve.

- KARÓS HORGÁSZAT az, a midőn a horgot a partba leszúrt karóhoz kötik.*
- KAS — *Erdélyi-Mezőség* — a vejszének az a része, a melybe a hal betéved, l. Kürtő, Fej.
- KAS — *Velence, Komárom, Balaton, Szeged* — eltérő alakú kosarak a halak szállítására.
- KASHELY — *Derczen* — a lábó könyökében vagy öblében lévő köz, melyen a víz átfolyhat s a melybe a csikkast beléfectetik, hogy az úszó csik belétevedjen.
- KASORNYA — *Kis-Majláty* — az a vesszőből csavart kantár, a melynél fogva a csiktököket hordozzák.
- KASZAKESZEG — *P. K.* — *Pelecus cultratus* L. *Szamos, Maros* m.; *Bodrogköz*, H. O.
- KASZÜR — *Börvely* — a Magyar Velenczén divó gyalázkához hasonló, de jobb szerkezetű nád- és lápvágó eszköz; a csikász legkedvesebb szerszáma, mert fegyvere is.
- KÁTA — *Karád* — l. Segg.
- KATÉR — *Balaton, Kenesse* — mindenféle giz-gaz, a mit a Balaton a partra kivetett. Tüzelő anyag l. Habita, Habócsa, Katré.
- KATKA — *Szeged* — l. Fentő; Szegeden többnyire négy nagyobb horog vasmacska alakba kötve; van azonban a fentőhöz hasonló is, még pedig két böncsővel terhelve; alkalmasint az akadka, akatka kopása.
- KATRÉ — *Tápi* — l. Habita, Habócsa és Katér.
- KATUCSFA — *Nagy-Bereg, Borzsa folyó* — a czége kapujába beállítható gamzsaháló tartó kerete.
- KÁVA — *Bódva mentén* — azok a farészek, a melyekre a hálók feszítve vagy kötve vannak; így pld. az ághegyháló, két keresztbeálló félabroncsnak négy végére van kifeszítve s innen «négy kávas meritő»; — l. Hajtovány.
- KÁVAKÖTŐ MADZAG — *Miskolcz* — az, a melylyel a tesziveszi háló — ághegyháló — két abroncsa közepén meg van kötve.
- KÁVAKÖZ, két káva közötti hálórész, illetőleg tér.*
- KÁVALAPÁT — *Máramaros* — félkörű kávéra közepén és keresztbe erősített ékalakú lapát, a melylyel a halász az apró köveket bolygatja, hogy az apró halat a csáklahálóba beriaszsa.
- KÁVÁRA HÁNYNI — *Miskolcz* — a hálót a fájára felkötözni: «kávára kell háyni a hálót».
- KÁVA-VAS — a vasas-örvősháló ághegykáváját súlyozó vas.*
- KAVICSHAL — *P. K.* — *Cobitis barbatula* L. *Garam, Léva* mellett.
- KAVICSOS FENÉK — általánosan — igen durva homokkal s apróbb kövekkel elegyesen borított vízfenék.
- KECSEGE — *K.* — *Acipenser Ruthenus* L. *Galgóczi-nál* (1622) megvan. *Miklosich* szerint a szláv kečiga (?).
- KECSEGE — *Orbis pictus* 1708.
- KECSEGEHÁLÓ — *Komárom, Budapest* — 70 m. hosszú 2 m. széles. Berendezése alijában olyan mint az öreghálózé, de a hálórész hároms: közbül finom léhész, mely mindkét oldalon tükör között van; l. Inléhész, l. Tűkör.
- KECSEGE TOK hal, *Acipenser Ruthenus* L.*
- KECSIGE — *Ujfálvi-Szikszai* XVI. század — *Sturio primus, echinus*. Érdekes megtudni, mit értettek a régiek a *Sturio primus* és *secundus* alatt, minthogy a nyelvészek még ma is idézik; l. *Szarvas Gábor* «Czápa» a Magyar Nyelvtörben; l. Kecsege.
- KECSŐGE — *H. O.* — *Acipenser Ruthenus* L. *Szegedi* kiejtés.
- KECSKEBÉKA — *Szeged* — *Rana esculenta*; a harcsa csalija.
- KECZE — *Szeged* — háromszögletű, súlyozott fakeretre alkalmazott fenékhaló, melyet csónak után vonszolnak; l. Kocza is. Két öregszemű, islikből kötött tükörháló között a finom hálótész; a hosszú in lószárcsontokkal felszerelve.
- KECZEG — *H. O.* — *Leuciscus rutilus* L. *Ipoly, Lázi Nógrádmegye* (palócz); *Alburnus bipunctatus* *HECK. Egyh. Oláhfalu*.
- KECZEKÖRÖM — *Szeged* — l. Koczaköröm; a bönéfa; l. azt.
- KAPÓKESZEG — *H. O.* — *Aspius rapax* *AG. Baja*.
- KAPU — *Fertő tava* — a kürtő része. Ott a hol a lészak már sarokra hajlanak az első, tágas átbocsátó rész, hová a hal legelőbb kerül befelé.
- KAPU — *Nagy-Bereg* — a czége nyílása, a melybe a gamzsahálót beállítják.
- KAR — *Börvely* — a csikputtonyon az a két

fonadék, a melynél fogva a halász a putontyot a vállára akasztja.

KÁRÁSZ — *Carassius*, l. Kővi Kárász, Széles Kárász.*

KÁRÁSZ — *K.* — *Carassius vulgaris* NILS. Egy többől való a német: Karausche, Kareisl, Gareisl; az oláh karas és tót karaš, karašek nevekkal. GALGÓCZI-nál (1622) megvan.

KÁRÁSZ — Janua 1729 — *Carassius vulgaris* NILS.

KARASZ — Ujfalvi-Szikszai XVI. sz. — charax; ma egy halcsalád: Characinidae és a Charax nem; tengeri hal.

KÁRÁSZKESZEG — *T. Sz. Natty* és *H. O.* — *Szeged*, — *P. K.* — *Tiszaföldvár*, *Scardinius erythrophthalmus* BON., tavakból.

KÁRÁSZ PONTY, *Cyprinus acuminatus* HECK.*

KÁRÁSZPONTY — *H. O.* — *Carpio Kollarii* HECK. Velence. Minden halász állítja, hogy a kárász és a ponty keveréke.

KÁRÁSZVARSA — Doroszló (Bácska) — két bejáróval, dobszerűen fölpeczelhető; hálóból kötve; máshol a kárászvarsa egy bejáróval.

KARCSU-PONTY — Grossinger — «Kartsó-ponty» — nyilván a *Cyprinus hungaricus* HECK.

KARCSU PONTY — Szirmay Andr. — *Phoxinus laevis* AG. értelmében.

KARDEKESZEG — *P. K.* — *Pelecus cultratus* L. *Tisza* m.

KARDA — *P. K.* — *Pelecus cultratus* L.

KARDAHAL — *P. K.* — *H. O.* — *Pelecus cultratus* L. *Duna* m.

KARDAKESZEG — *H. O.* — *Pelecus cultratus* L. *Csongrád*.

KARDOS — *Pelecus*, l. Sugár Kardos.*

KARDOS — *P. K.* — *Pelecus cultratus* L.

KARÉVEDŐ — *Keszthely* — be nem akasztható, mankóval ellátott evedő.

KECZÉS CSÓNÁK az, a melyen a keczés jár.*

KECZÉZŐ — *Szeged* — a keczével halászó halász.

KECZÉS — *Tisza mentén* — keczehálóval járó halász.

KECZÉZNI — *Tisza mentén* — a keczével halászni.

KEJTÁG (kétág) — *Latorcza mentén* — l. Keresztkötél.

HERMAN O. A magyar halászat.

KELE — *Scardinius*, l. Pirosszárnú Kele.*
KELEHAL — *P. K.* — *Scardinius erythrophthalmus* BON. *Balaton*.

KELEN — *Göcsej* — *Scardinius erythrophthalmus* BON., nyilván a szláv «Klen» kecszegnévvel egy többől való l. Kele, Keling, Telea, Telen és Telény.

KELEVISZ — *Komárom* — az iszapban fekvő ágasbogas fa, melybe a háló beakad.

KELING — *H. O.* — *Squalius dobula* L. *Kis-Majlény*; a balatoni kelehalla rokon név.

KEMÉNY HAL — általánosan — mondják arról a halról, mely a szárazra vetve is sokáig élél, pld. ponty, kárász, sügér. A keménység, ha jósággal párosul, növeszti a hal becset.

KEMÉNY HEJU HAL — Ujfalvi-Szikszai XVI. sz. — concha, conchile, conchilium, ostrea; régente az Unio, Anodonta kagylók is halszámba mentek.

KEREKÉD HÉJAK — Miskolci Gáspár — pikkelyek, halpénz.

KEREK HALPÉNZEK — *squamæ cycloidæ*.*

KEREKESZEG — *T. Sz. Natty* — *Szeged*. *Abramis* sp? talán sapa PALL

KERÉKSZEG — *P. K.* — *Aspro vulgaris* CUV. kitűnően festi az alakot. Nyitra torkolata.

KERESŐ — *Balaton* — vaskampós, görbényelű szerszám, a melylyel a jég alatt eltévedt vezérrudat fölkeresik s helyrehúzzák, l. Gébics és Gemics; *Tihanyban* azonban a vasból készült fentő neve.

KERESŐ HALÁSZ, a keczés, vezetős, kaparós halász.*

KERESŐ HALÁSZAT az, a midőn a halász folytonos helyváltoztatás mellett alkalmazza a szerszámot, pld. a keczét.*

KÉRÉSZ — Grossinger — *Palingenia longicauda*, «Tiszavirág».

KERESZTFA — *Bodrogköz* — a bokorháló lábát megerősítő fa.

KERESZTHÁLO — *Kolozsvár* — l. Ághegyháló stb.

KERESZTKÁVA, a borító oldalát alkotó, egymást keresztező káva.*

KERESZTŐR — *Bodrogköz* — a téli vasas szák hálóján keresztbe futó fonalak, melyek a hal jelenlétét a feljárom őr és pedzője útján elárúlják.

KERÍTŐ HALÁSZAT. az öreghálóval, gyalommal

- s rokonaikkal űzött halászat, mely körbe vagy félkörbe keríti a halat.*
- KERÍTŐ (háló), — *Szeged* — tulajdonképen kézi háló, két ember számára; van parája, kő helyett azonban ló lábszárcsontok vannak rákötve. Hossza 8—10 m.
- KERÍTŐ JEGESHALÁSZAT — a gyalommal a jég alatt űzött halászat.*
- KERÍTŐ SZIGONY — *Oltszem* — öt ágú, szakás szigony, melynek középső ága a leg-rövidebb, a többi fokozatosan hosszabb, úgy, hogy az ágak hegyei együttvéve lapos ívben meredeznek.
- KERESZTSZEG — *Keszthely* — a bödőnhajón az a szeg, a melylyel a húzóvankus meg van erősítve.
- KERÜL — a hal horogra, hálóba.
- KESERŰ FOG — *Agárd* — a ponty torokfoga.
- KESERŰHAL — *P. K.* — *Rhodeus amarus* AG. *Balaton* tája.
- KESERŰ PONTY — *Szirmay Andr.* — *Rhodeus amarus* AG.
- KERITENI — *Bodrogköz* — a tanyát, ilyen alkalmazásban: «Már háromszor keritetünk», t. i. ennyiszor vetették ki a hálót. Általánosan a húzóhálókkal való halászás módja, mely abban áll, hogy a hálót előbb kifeszítik s azután körösen összehozzák.
- KESKENY KECSIGE — *Ujfalvi-Szikszai* xvi. sz. — *Rhombus*; tehát tengeri keszegűszó, a német «Steinbutt».
- KESSEGI — *Marsilius* — I. Dévér keszeg.
- KESZSCHEKE — *Marsilius, Bloch* — I. Kescege.
- KESZE — *H. O.* — *Abramis* és *Leuciscus* fajoknál genusz név. *Szeged*; de nem általánosan.
- KESZEG — *Abramis*, I. Bagoly Keszeg, Dévér Keszeg, Éva Keszeg, Lapos Keszeg, Leuckart Keszeg, Silány Keszeg, Szemes Keszeg.*
- KESZEG — általánosan — minden ú. n. fehérhal; egyesíti az *Abramis*, *Blicca*, *Leuciscus*, *Squalius*, *Aspius*, *Idus*, *Scardinius* nemeket; kiválóan az *Abramis* nemre alkalmazva.
- KESZEG — *Ujfalvi-Szikszai* xvi. sz. — *Leuciscus*, in genere.
- KESZEGE — *P. K.* — *Abramis brama* L. *Balaton*.
- KESZEGHÁT — *sok helyen* — oly hegy, melynek domborulata az *Abramis* fajok, jelenen az *Abramis Brama* hátának élére emlékeztet.
- KESZEGHÁTRA MOSVA — *Duna* — mondják kivált homokzátanyokról, mikor élek látszanak rajtok; szintén az *Abramis*ról véve.
- KESZEGÖLDALT — általánosan — szűk résen a test keskenyével, tehát oldalt átbújni; mint testi hiba: féloldallal előbbre járni. Az *Abramis* lapos testéről véve.
- KESZI — *H. O.* — ú. m. Kesze.
- KETHKEZHALO (Kétközhaló), már 1493-ban. Az egri püspökség számadási könyvében. Udv. levélt. Bécsben Nr. 314. Föl. A két végét egy-egy ember fogja s úgy kerítenek vele, tehát két ember közé való háló; I. Kerítő.
- KÉTKÉZHÁLÓ — *Turahát* — I. Kerítő, Kétköz.
- KÉT-KEZZEL VONÓ HÁLÓ — *Janua* 1729 — a mai kétközhaló.
- KÉTKÖZ — *Bodrogköz* — kisebb gyalom, melyet két ember közre vehet s vonhat; I. Kerítő.
- KÉTKÖZHÁLÓ — *T. Sz.* — I. Kerítő.
- KÉT KÖZ HALÓ — *Ujfalvi-Szikszai* xvi. sz. — a haltapogatóval *verriculum* alatt.
- KÉTSZÁRNYÚ — a hal kormányúszója, mikor két egyenlő félből állva, fecskefark alakú, mint pld. a pontyé; a tudományos mesterszó «homocerk».*
- KÉTVÉGŰ KÓPJA HAL — *Anphioxus lanceolatus*, *YARRELL*.*
- KEVESKOR — *Nagy-Dobrony* — így: «a kullogót csak keveskorig lehet használni.
- KÉZTŐ — *carpus*.*
- KIFELÉ HALÁSZNI — *Balaton* — a tó belsejéből a part felől, a víz derekán le volt kövelve s ez a pont egy úszó nádcsovával (kótával) volt megjelölve; innen 10 ölnyire egy nádszál volt leszűrve, mely az in 10-dik ölet s egyszersmind azt a pontot mutatta, a melyen az inat emelték, azaz: kifogták.
- KIFOGOTT HAL — *Balaton* — a zsákmány.
- KIFOLYO TÓ — *Ujfalvi-Szikszai* xvi. sz. — *Iacus*.
- KÍGYÓ-HALACSKA — *Grossinger* — a *Petromyzon fluviatilis* LIN. ifjúkori alakja, tehát az «*Ammocetes branchialis*».

- KIHÁNYÁS — *Komárom* — az öreghálónak a vízbe való bevetése.
- KIHÚZÓVÉK — *Latorca* mentén — I. Ajtó-lék.
- KIJÁRÓ KÖTÉL — *Komárom* — az, a melyet a hálót kihányók a partra kihoznak.
- KIJÁRÓ VÉG — *általánosan* — az öreg v. léheshálónak az a vége, a melyet a ladi-kon kihoznak; I. Kijáró kötél is.
- KIJEGELNI (a csapást) — *Balaton* — az egy pont meghalászásához szükséges lékeket kivágni.
- KIJELELNI — *Balaton-Füred* — a jegen a tanyát a jegellők számára kipontozni; ezt a vezeres szakóczával végzi s csak azután következik a jegellők munkája.
- KIKAP — *Szeged* — a hal a tisztavirág után, az az: fölveti magát, hogy a víz fölött röpködő kérészt (*Palingenia longicauda*) bekaphassa.
- KIKARÓZNI — *Szeged* — a fenékhorgot a partba szúrt karóhoz kötni; I. Kikötni.
- KIKERÍTENI A JEGET — *Balaton* — a lékek helyét megjegyezni; I. Kijelelni.
- KIKÖPI A HAL A HORGOT — *általánosan* — mikor a horoggal játszik, a szájába kapja, de ismét kilöki.
- KIKÖTNI — *általánosan* — hajót, ladikot, bárkát a parthoz kötni; a vízbe szolgáló szerszámot, pld. a fenékhorgot a partron levert karóhoz kötni; I. Kikarózni.
- KIKÖTŐ BAK, a rúdaktól való megkülönböztetés végett.*
- KIKÖTŐHOROG — *Szolnok* — két karó közé kikötve; egészen sajátos mód.
- KIKÖTŐ KARIKA, a halász járóművek és bárkák orrán az a karika, a melynél fogva ki lehet kötni.*
- KILEKELNI — H. O. — a jégbe a halászat-hoz szükséges lékeket vágni.
- KILENCZSZEMŰ HAL — *Fáy-féle szakácskönyv*, xvi. század — *Petromyzon fluviatilis*, a két szemről, egy orr és hét, szemalakú szilványlyukról.
- KILENCZ SZEMŰ HAL — Janua 1729 — *Petromyzon fluviatilis*.
- KILENCZ SZEMŰ HAL — *Ujfalvi-Sziksai* xvi. század — *lampetra oculata*; nyilván a vak ingola. Ezt követi: «Az kilenczszeműhöz hasonló lampetra». Az *Orbis pictus* (1708) is adja; de latinul *murænula*. Nyilván *Petromyzon*.
- KILÉP — *Agárd* — a ponty, az az átvet magát a hálón, szökik.
- KILINCS — *Csongrád* — a lélekvesztőn a ciklony beakasztására szolgáló fül.
- KINYÚJTANI — *Komárom* — az alattságot, azaz: kiereszteni a vékony kötelet, a melynél fogva a halászhajót vízellenében húzzák.
- KIRÁLYHAL — *P. K.* — *Acipenser stellatus*. PALL. Eredete nincs feljegyezve.
- KIRÁLYPONTY — *P. K.* — *Cyprinus carpio* L. Duna m., I. Tükrősponty.
- KIRÁLYPOZSÁR — *Sziromay Andr.* — *Cyprinus Carpio* L. *macrolepidotus*.
- KIRCZA — *Heckel* — *Cobitis taenia*. Biztosan oláh elnevezés.
- KISAFÁ — *Agárd* — halmázsalánál erre akasztják két fülénél fogva a kast; olyan mint a kocsis kisafája, csak a középső vasalása más.
- KIS APATSÓ — *B. Szabó Dávid* — helyesen magyarázva mint laptáros apacs.
- KISBÍRÓ — *Tihany* — a halászbokor legifjabb tagja; főfeladata a társakat felköl-tögetni, összehívni; rendeleteit a kulcsos-tól kapja.
- KISÉRNI — *Balaton-Füred* — az eresztőháló betevésekor, azaz: ehhez képest a ladi-kot kormányozni. A betevést három ember végzi, az egyik *eresztő* (a hálót), a másik *húzza* (evedz), a harmadik *kiséri* (kormá-nyoz).
- KISGAZDA — *Karád* — a jég alatt való halá-szatnál a második ember.
- KISHALÁSZ — *Komárom* — kis szerszámmal: horoggal, keczével járó halász.
- KISHÁM — *Szolnok* — I. Czibék, Vállhám.
- KIS HEY — *Ujfalvi-Sziksai* xvi. század — *squamula*; ma pénz, pillangó.
- KISIKLIK — a hal a kézből.
- KIS KOTRÓCZ — *Saród* — I. Kotrócza.
- KIS LEGÉNY — *Pinnvéd* — második halász-legény.
- KISKÓ — *Balaton-Füred* — az öreg gyéké-nyes hálón a rendes súlyozókő.
- KISPICZÉS — *Táplé* — tutajos horoggal halá-szó halász.
- KIS SZÁNKÓ — *Balaton*, őshalászat — kisebb

- gyalogszánkó, a melyen a jégfalások holmijukat, a «municziót» szállítják.
- KIS SZÉLHAL — *Alburnus bifurcatus* HECK. Erdővidék, Olt vize.
- KISZ — H. O. és P. K. — I. Kűsz, *Keszthely*.
- KISZAKAD — *általánosan* — a hal a horogból, ha már megfogódzott s úgy szabadúl, hogy a halon seb támad; I. kiköpi a horgot.
- KISZÁRMAZIK — *Miskolczi Gáspár* — a hal a tengerből a folyóba, az az: felvonult pl. a tokfőle.
- KISZEDŐ LÉK — *Tószeg* — I. Ajtólék.
- KISZEZNI — *Keszthely* — kisz (Alburnus) halakat fogni, ilyen alkalmazásban: «kiszezni ment, hogy a horgát felhalazza». L. Felhalazni; I. Kűsz.
- KISZIJJALT — Mátyusnál — a stokfís, azaz kihagatott s megszáritott.
- KITAPOGATNI — *sok helyen* — a halat elfekvése helyén, kézzel keresve, megtalálni.
- KITÉR — a hal a háló elől, mikor a víz nem habzik s nem zavaros, I. Habzó víz.
- KIVÁRNI — Bácsmegeye — a halat is; türelmesen megvárni, míg rajta veszt.
- KIVÉTEL — *Agárd* — I. Ajtólék.
- KIVONÓ — *Erdélyi Mezőség* — a jég alatt való halászatnál az a lék, a melyen a háló tó kihúzzák; I. Ajtólék.
- KIVONÓ SORLÉK — az ajtólék és külső saroklék közötti léksor.*
- KIVONYÓ VÉK — *Kopácsi* — I. Ajtólék.
- KOBAK, I. Kabak.
- KOCS — *Bodrogköz*, általában — I. Kacs, Mankó, Fül, Bódva, Bódé.
- KOCSISZER HALELADÓ — *Tihany* — a halászbokornak az a tagja, a ki a kocsit megakadályozza hallal s távolabb vidékekre eljár, hogy eladja.
- KÓCZ — P. K. — *Aspro Zingel* L. *Vág* folyó torkolata táján. A név magyarozatát I. *Kolcz* alatt.
- KOCSA — *Komárom* — I. Kecze.
- KÓCZA — *Kopácsi* — I. Apacs.
- KÓCZHAL — P. K. — *Aspro Zingel* L.
- KOCSAKÖRÖM — *Komárom* — a keczeháló fakerete; I. Bónéfa.
- KOCSÁS — *Komárom* — koczával (keczével) járó halász, kishalász.
- KOCZÁZNI — *Komárom* — a kocza- (kecze) hálóval való halászat.
- KOCZÁZÓ — *Komárom* — a kocza- (kecze) hálóval halászó halász.
- KOCZÉR — *Hegykö* — I. Kaszúr.
- KÓLCZ — P. K. — *Aspro Zingel* L.
- KOLCZ — P. K. — *Aspro Zingel* L. Ez a változat a *Góc*, *Kólcshál*, *Kólc* tót eredetre vall, a mennyiben az *Aspro* tót neve «*kolcz*» = faszeg, czövek; tehát ez is, mint a magyar «kerékszeg» ugyanazt a halat alak szerint festi.
- KOLCZ — Szirmay Andr. — *Aspro Zingel* Cuv.
- KOLOMP — *Velence*, *Komárom*, *Szeged* — az a fadarab, a melynek nyergébe az evező a gúzs segítségével beakasztatik; I. Kaloda, Húzóvánkus.
- KOLONCZ — *Balaton* — a húzóvánkusból kiálló vas, melybe az evező vasfüle beakasztatik; I. Húzószeg.
- KOLTY — *Bielz* A. — *Cottus gobio* L. *Erdélyi részek*.
- KOLTY — Szirmay Andr. — *Cottus gobio* L. «fejes» fajnévvel.
- KÓLTZ — Janua 1729 — *Aspro Zingel* Cuv.
- KOMHERHÁLÓ — *Kis-Majtény* — I. Ághegyháló.
- KONCSÉR — H. O. *Balaton*, kenessai őshalászat — I. Konczér, Veresszemű-Veresszárnyú.
- KONCZÉR — *Leuciscus*, I. Leány Konczér, Veresszárnyú Konczér.*
- KONCZHAL — *Scardinius erythrophthalmus* BON. *GALGÓCZY* szakácskönyve 1622. Innen talán a ma is élő *Konczár*, *Konczér*, *Koncsér*.
- KONCZÁR — H. O. — *Konczér*, veszprémi kiejtés — *Leuciscus*, *Scardinius*; I. Konczér, Koncsér, Göndér.
- KONGÓS CSÍK — *Nagy-Dobrony* — az igen nagyra termett csík; az Ecsedi láp körül is így.
- KONYHAHAL — *Tihany* — I. Szerhal.
- KOPÁS — *Szolnok* — az evező nyelén a derék-rész, mely a gúzsban jár s ott a gúzsba és kallantyúba belékopik.
- KOPÉTO — *Balaton* — a hal szilványfedője Kiemendeckel — I. Kopétyó, Kopótó, Kopétyé, Kopétyú, Koppantyú, Koppintó.
- KOPÉTYÉ — *Szentés*, *Velence* — «hal füle»;

- az a fedő, mely a szironyt v. szilványt betakarja»; l. Kopétó.
- KOPÉTYÓ — *Balaton-Füred* — l. Kopétó.
- KOPÉTYÚ — *Simontornya* — l. Kopétó.
- KOP HAL — Ujfalvi-Szikszai XVI. század — a gob hallal felhozva; ma a botos kölönte.
- KOPHAL — *Cottus gobio* Cuv. GALGÓCZY szakácskönyvében 1622. Nyilván egy tőből a német Koppe. Groppen-nel. *Komáromban ma is él.*
- KOPOLYA — Solt — az áradások után mélyedésekben megmaradt víz; rendszeren jó halashely.
- KOPÓTÓ — *Bódva* és *Miskolczinál* — l. Kopétó.
- KOPÓTÓ — Orbis pictus 1708.
- KOPÓTYÓ — *Tóth Pál*, BONNET fordításában — l. Kopétó, az operculum értelmében. MIKLOSICH szerint a szláv *klepeto*.
- KOPOTYÓHÁRTYA — *Tóth Pál*, BONNET fordításában — az infraoperculum értelmében.
- KOPÓTYÓK — P. K. — *Ammocoetes branchialis*. Eredet nélkül.
- KOPÓTYÓS HALAK — *Tóth Pál*, BONNET fordításában.
- KOPPANTYÚ — *Kuthy* — l. Kopétó.
- KOPPINTÓ — *Kopácsi* — l. Kopétó, «a koppintó alatt van a szilvány» mondta az öreg MÁTÉ ÁBEL.
- KOPSA — *Cottus gobio* L. *Udvarhelymegye* vizei (székely).
- KORÁTSÚ — *Miskolczy Gáspár* — a ponty héjjáról «nagy öreggaras korátsú, könnyen le-hulló haja vagyon», tehát a periphéria értelmében.
- KORCZ — általánosan — fonatos kereszt-kötés; vesszőből, nádból kötött terelő falakon stb. a kötés maga; l. Korczz vessző.
- KORCZKÖTÉS, a czege, vejsze, verés kötése.*
- KORCZZVESSŐ — *Kuthy* — a mivel a nádkunyhót kötik.
- KORDA — H. O. — *Pelcus cultratus* AG. Győr.
- KORMÁNY — általánosan — hajón vagy állóbárkán az a vízbenjáró rész, a melynek jobbra-balra fordításával a hajó irányát szabályozzák; sokszor az evezőt is így nevezik, a melylyel kormányoznak.
- KORMÁNY — *Kopácsi* — a hal farka.
- KORMÁNYSÖRÉNY — *Balaton-Füred* — az alsósörény úszó, p. analis.
- KORMÁNYSZEG — *Balaton-Füred* — a melybe a kormányvezető, húzópántja van beakasztva.
- KORMÁNYÚSZÓ — a hal farka végén terjedező úszó, pinna caudalis.*
- KOSZ — H. O. — *Aspro Zingel* Cuv. *Baja*.
- KOSZT — B. *Szabó Dávid* — horogvessző, székely szó: «A márnát *koszton* az halász felrántja», l. Koszto horog.
- KOSZT — a csapóhurok nyele is az.*
- KOSZTOS HORGÁSZAT az, a midőn a horog inánál fogva vesszőre vagy babkaróra van kötve.*
- KOSZTOS HOROG — l. Koszto horgászat.*
- KÓTA — *Balaton*, tihanyi őshalászat — nagy gyékény nyaláb, mely a macskakötelhez van kötve s a víz felszínén úszva, mutatja a pontot, a mely felé keríteni kell; akkor használják, a mikor a látott halat fogják.
- KÓTIS — Máramaros, Visk — az eresztőhálón az ín ölomkarikái, l. Eresztőháló.
- KOTLIK — *Tihany*, *B.-Füred* — a keszegfajokról nem mondják, hogy ivik, földik vagy viv. hanem: kotlik.
- KOTRICZ — P. K. és H. O. — *Leuciscus rutilus* L. *Keszthely*.
- KOTRÓCZA — *Fertő tava* — a kürtő része; az, a melybe a hal, az udvarból jöve belé kerül.
- KOTÚS HELY — *Komádi* — kiterjedés szerint nem nagy, de mély, ú. n. kövér-földes hely. Csíkkalászatra alkalmas, l. Lápkút.
- KÖCSÖG — *Acipenser Ruthenus* L. *Varbó* (palócz).
- KÖCSÖGE — H. O. — *Acipenser Ruthenus* L. *Komárom*.
- KÖCSÖGEHÁLÓ — lásd; Kecsegeháló.
- KÖFÜRÓ — P. K. — *Cobitis twnia* L. *Tisza*.
- KÖFÜRÖK — *Petromyzontini*, mint család.*
- KÓHAL — P. K. — *Cobitis barbatula* L. *Zala-Tapolca*; hibásan *Gobio vulgaris* Cuv. *Komárom*. H. O.
- KÓHARAPÓ — *Bielz A.* — *Cobitis twnia* L. *Erdélyi részek*.
- KÖLDÖK — *Balaton-Füred* — végbélnyílás = anus; l. Hugygyó.
- KÖLÖNTE — *Cottus*, l. Botos Kölönte, Czifra Kölönte, Kisszajú Kölönte.*

- KÖLÖNTE — I. Botos Kölönte.
 KÖLTŐLÉK (Kötőlék) — *Karád* — I. Ajtólék.
 KÖLYÖKHAL — *Balaton* és Sió mentén — a nagyra növő halfajok fiataljai, I. Fiú.
 KÖMÁRÓ KOLT — *P. K.* — *Cobitis barbatula* L. Eredet nélkül.
 KÖNYHAL — alkalmasint *Cobitis barbatula* L. Székely Múzeum könyvtára, Csereyné Zathureczky Emiliától való XVII. századbeli írott szakácskönyv; lehet tollhiba: *Könyhal* helyett.
 KÖPŰ — *Székelyföld* — a szigonynak túlköszertő része, a melybe a rúd jár.
 KÖRABRONCS — *Göcsőj* — I. Káva.
 KÖRMÖSHAL, *Grossinger*; *Perca fluviatilis* L. mindenestre jó népies elnevezés; de nagyon helyi lehet s valamennyi tüskés úszószárnyú halra talál.
 KÖRMÖSRÚD — *Velence* — a ladiknak nád között való tolására szolgáló hosszú rúd, az alján elálló fakörömmel, hogy az iszapba ne hatoljon.
 KÖRMÖS SZAKA, a kétágú magyar szigonynál, nem éleshegyes, hanem laposéles, az ember körméhez hasonló.*
 KÖRÖSZT — *Székely-Keresztúr* — a vezetőháló rúdja végén a keresztfa.
 KÖRÖSZTHÁLÓ — Kolozsvár — I. Ághegyháló stb.
 KÖRSZÁJÚAK — *Cyclostomi*.*
 KÖRTÉS FUNT — *Tihany* — emeltyűs mérleg.
 KŐ SÜLLŐ, *Lucioperca Volgensis* PALL.*
 KŐSÜLLŐ — *H. O.* — *Lucioperca Volgensis* PALL. *Pinnycád*, Győr mellett.
 KŐSZAKÓCZA — *H. O.* — kőkori lekelő kövek.*
 KÖTŐ VÉG — a kosztos horog inának az a vége, a melyet a koszthoz kötnek.*
 KÖTELES — *Kopácsi* — az a legény, a ki a köteleket szedi, rendben tartja.
 KÖTELESHAL — *Komárom* — az 1765-diki czéhszabályban, a földesúrnak kijáró halnegyed, mely azonban csak viza, tok és söreg lehetett.
 KÖTÉLFEJŐ — *Karád* — a jég alatt való halászatnál az a legény, a ki a köteleket húzza. Ez a húzás valóban a fejesre emlékeztet.
 KÖTÉLSZEDŐ — *Keszthely* — I. Kötélfejő.
 KÖTÉS (háló) — *Komárom* — a háló résznek készítése.
 KÖTÉS — *Hegykő* — I. Bokor, Felekezet.
 KÖTÉS — *Bodrogköz* — a jég alatt való halászatnál a hálónak a kötőléken való kihúzása; I. Ajtólék.
 KÖTÉSVAS — *Balaton*, őshalászat — fűszerű pánt a bödön orra és fara táján, arra való, hogy az öregszerszámmal való halászat alkalmával két bödönt össze lehessen kapcsolni, minthogy egy bödön könnyen felbillen.
 KÖTŐ — *Börvely* — a csíkputtonyon az a vékony fonadék, a melylyel a halász a puttony fedelét köti le.
 KÖTŐDESZKA — *Budapest* — I. Bécze.
 KÖVÁGÓ — *Grossinger* — *Cobitis taenia* LIN.
 KÖVECSHAL — *H. O.* — *Cobitis barbatula* L. *Székely-Keresztúr*.
 KÖVELŐ — *Balaton* — népies kiejtés szerint «küellő»; az eresztő háló alsó inára kötött kis kövek.
 KÖVÉR — általában — a hal némely fajai ról, pld.: a Scardiniusról.
 KÖVÉRSÖRÉNYÜSZŐ — *pinna adiposa*.*
 KÖVÉR TÓ — *Tata* — az, a melyben a hal gyorsan növekszik.
 KÖVÉR VÍZ — *Bódva* mentén — a Bódva vize, mely sok oly anyagot szállít, a melylyel a hal táplálkozik, a miért is a horogra alig megyen reá.
 KÖVES — *Bodrogköz* — az öregháló fölfejesénél az egyik legény szedi a követ, azaz a háló alját = köves in; ez a legény a «köves»; I. Alinas.
 KÖVES ALJA — *Bodrogköz* — I. Alin.
 KÖVES FENÉK — általában — nagyocská és nagy kövekkel borított vízfénék.
 KÖVES PART — általában — a hol a partot kisebb nagyobb kő borítja.
 KÖVI — *Cobitis barbatula* L. *Varbó* (palóc).
 KÖVI CSÍK, *Cobitis barbatula* L.*
 KÖVICSIK — *P. K.* — *Cobitis barbatula* L. *Veszprém*, *Zala*.
 KÖVIHAL — *Janua 1729* — *Cobitis barbatula*.
 KÖVIHAL — *P. K.* — *H. O.* — *Cobitis barbatula* L. *Veszprém*, *Zala*, *Heves*.
 KÖVI HAL — *Ujfalvi-Szikszai* XVI. sz. — fundulus; hibás alkalmazás; nyilván a fenékjáró küllő; utóbb még egyszer saxatilis magyarázattal. Az *Orbis pictus* 1708 kiadásában *Apua*.
 KÖVI KÁRÁSZ, *Carassius gibelio* NILS.*

- KÖVI KÁRÁSZ — *P. K.* — *Carassius gibelio* NILS.
- KÖZ CSUKA, *Esox lucius* L.*
- KÖZBÜLSŐ FEDELÉKSZONT — infraoperculum.*
- KÖZÉPSŐ LEGÉNY — *Komárom* — a ladik orrától számítva a második padon húzó.
- KÖZÉPSŐSZÁRNY — *Kopácsi* — hasúszószárny (p. ventralis).
- KÖZÉPSŐ TAT — *Csongrád* — a lélekvesztő dereka táján meghagyott rekesz, egyszerűsmind erősítő és ülőhely is.
- KÖZÉPTERMÉSZETŰ HALAK — Miskolczi Gáspár — «a' mellyek néha a' tengerből az édes vizekbe is kiszármaznak».
- KÖZHÁLÓ — *Uj-Szegely* — l. Kétközhaló.
- KÖZÖNSÉGES TOK — Szirmay Andr. — Acipenser Sturio L. a magyar vizekre csak ráfogva.
- KÖZÖSÖDIK — *Miskolczi Gáspár* — a hal, azaz: ívik.
- KUKACZ — *Duna, Balaton* — a giliszta, melyet a horogra raknak.
- KULCSZONT — clavicula.*
- KULCSOS — *Tihany* — a halászbokor eleje (kormányosa), ki a czéhláda kulcsát őrzi.
- KULLOGÓ — *Nagy-Dobrony* — rendszeren három, néha négy czölőpre rakott ülőhely, lábvetővel, mely a vész közepén, áradások tükrén készül, csak csónakon érhető el; az örőshálóval való halászatra szolgál igazi «czölőpépítmény». Leginkább tavaszkor dívik; télire kihányják.
- KURTA BAING, *Leucaspis abruptus* HECK.*
- KURTULA — *B. Szabó Dávid* — az a kurtadorong, a melylyel a kurtulás, illetőleg fattyúlaptáros a kötelet az akadályokon átvetegeti.
- KURTULÁS — *B. Szabó Dávid* — helyesen, de csak az alattságra alkalmazva, holott a fattyúlaptáros is kurtulás.
- KURTULÁSNÍ — *Komárom* — az öreghaló húzásánál a tartókötel mellé rendelik a fattyúlaptarost (gyereket), kinek az a föladata, hogy a tartókötelet mindenféle akadályon átsegítse; l. Kurtula.
- KUSZAKECZE — *Szentcs*, körösi halászkok — l. Kecze.
- KUTEJ — *P. K.* — a Balaton körül a mocsaras helyek nyílt mélysége; l. Kutu, Vész, Lápkiút, Kötus.
- KUTYAHAL — H. O. — *Umbra canina* MARS. Bodrogeköz.
- KUTYAHAL — Grossinger — *Lota communis* CUV.
- KUTYAMÁSZÓ — *Varbó*, *Ipoly* — l. Varsaháló.
- KUTYATEJ — *Szeged* — l. Czötkény.
- KUTTYOGATÓ — *Szeged* — l. Futtogató, Buttyogató. Formájára nézve megjegyezte a halász, hogy «olyannak kell lenni, mint a csikó lába».
- KUTTYOGATÓ — *T. Sz.* Nátly gyűjtése — l. Buttyogató.
- KUTTYOGATÓ NYELE, az a rész, a melyet a halász a kezében tart.*
- KUTTYOGATÓ SPÁRGA — *Szeged* — a kuttyogató v. futtyogató mellett használt nagy horognak igen erős ina v. dereka.
- KUTTYOGATÓ SZÁRA, az a rész, a mely ki van élvezve s a nyél és talp közé esik.*
- KUTTYOGATÓ TALPA, az a rész, a melylyel a halász a vízre vág, hogy a hangot kicsalja.
- KÚHAL — *P. K.* — *Cobitis barbatula* L. *Keszthely*.
- KÜLLŐ — *Gobio* — l. Felpillantó Küllő, Fenékjáró Küllő.*
- KÜLLŐ — *P. K.* — *Gobio vulgaris* CUV. *Zala-Tapolcza*; a kerék küllőjéről, alakfestő.
- KÜLSŐ CSAPÓ — *Balaton*, tihanyi őshalászat — az evező szárának az a fele, a melyet a halász evezéskor a kezében tart.
- KÜLSŐ NYAKSZIRTCSONT — os occipitale externum.*
- KÜLSŐ SZEGLIK — *Balaton*, őshalászat — az a két szeglik, a mely az ajtólek felé esik; l. Belső Szeglik, Szeglik.
- KÜPÜ — *Kis-Majtény* — a szigonynak az a része, a melybe a rúd jár; l. Köpü.
- KÜRTŐ — *Fertő tava* — igen szövevényes vejsze. Részei a lésza, az udvar, a kotrócza, a szerszám, a fej és a kapu; l. azokat.
- KÜRTŐ — *Tápié*, őshalászat — a magyar vejsznel az a rész, a melyben a hal fogva marad; l. Fej.
- KÜRTŐ KARÓ, mely a magyar vejsze kürtőjét tartja, erősíti.*
- KÜRTÖZNI — *Hegykő* — a kürtővel űzni a halászatot.
- KÜRTÖZŐ HELY — *Hegykő* — az a pont, a

- hol a kürtő fel van állítva, vagy a mely arra alkalmas.
- KÜSZ — *Alburnus*, l. Allas Küsz, Sujtásos Küsz, Szélhajtó Küsz.*
- KÜSZ — *P. K.* — *H. O.* — *Alburnus lucidus* HECK. *Balaton*. Innen: *Sterna hirundo*. leucopareja, melyek a Tiszánál «szerkő», — a Körösnél «vizi csér», — a Dunánál és Velencei tónál «halászmadar» nevet viselnek, a Balatonnál — főtáplálékjuk után — «kűszvágók», — l. Kisz.
- KÜSZVÁGÓ — *Balaton* — a *Sterna hirundo* halászneve; l. Küsz, Halászcser, Halszerkő.
- L**
- LÁB — *Bodrogköz* — a bokorháló két kávája; Komáromban a hálókötőtű alsó, kivágott vége; általánosan a pántoknál a beakasztó horog.
- LÁBAS czölöpépitmény — *H. O.* — olyan, a mely a parttól távolabbra esve, szabadon kiálló czölöpökre volt építve.*
- LÁBASHOROG — *Csongrád* — kabakhoz kötött, tehát úszó horog; l. Lábóhorog.
- LÁBFA — *Csongrád* — l. Lábvető, Rúgófa.
- LÁBMETTŐ — *Bodrogköz* — l. Lápmetesző; itt ezt a szerszámot a jég alatt való halászásnál a vezerrúd hajtásra használják.
- LÁBMETTŐ LEGÉNY — *Bodrogköz* — rúdhajtó a jég alatt való halászásnál; l. Vezeres.
- LÁBÓ — *Nagy Bereg* — czölöpsorok között gyepből és zombékokból vert keskeny gát; legtöbbször könyökösen futó s a könyökökben «kashelyekkel»; l. Kashely. A lábó különben a csikász közlekedési útja is.
- LÁBÓHOROG — *Táplé* — gyöngö czérnával kikötött kabakhorog; a horogra került hal a czérnát elszakítja s addig nyargal a kabakkal, míg kifárad; a halász a kabak nyomán találja meg a prédát; l. Lábashorog.
- LÁBVETŐ — *Komárom* — az evező padok előtt levő, keresztbe alkalmazott dorong, melyben a húzó legény lábát megveti, hogy egész erővel evezhessen; l. Rúgófa.
- LÁBVETŐ — a kullogó keresztfája, a melyen a halász lábait megtámasztja.*
- LADIK — *Komárom* — halászhajó. MIKLOSICH szerint a szláv *ladijka*. Kétséges, mert leginkább a deszkából ládaszerűen összerótt alak viseli e nevet.
- LAFTOLÓ HÁLÓ (val, halászní), — *Komárom* — a hálót nem a partra, hanem csigával a hajóba húzni; l. Laptoló háló.
- LAFTOLNI — *Komárom* — a háló elakadásánál tartóztatva evezni; l. Laptolóháló.
- LÁGY HAL — általánosan — az olyan hal, a mely a szárazra kivette hamar hal meg s romlásnak indul, pld.: a pisztráng, galocza stb.
- LÁGYSZÁRNYÚAK — *Malacopterygii*, mint alrend.*
- LÁJFÁNT — *Komárom* — erősebb fonal, a háló állítása körül; nyilván a német «Leinfaden». Leginkább a szétbontott kötélnek (Leine) egyik fonala.
- LÁJT — *Szeged, Komárom, Tata* — kerékre alkalmazott hosszú, lapos hordó, melyben vizet hordanak, de halat is szállítanak; Komáromban az a fedeles kád is, a melyben az élő halat targonczán a piacra szállítják.
- LÁNAKESZEG — *H. O.* — l. *Lánna keszeg*. *Bodrog* mentén.
- LÁNCZLÉK — *Bodrogköz* — Hajtólyuk a jegen; l. Láncozsrúd.
- LÁNCZOSRÚD — *Bodrogköz* — hosszú rúd, a végön reászegezett lánczcal. A téli szákkal való halászáskor evvel hajtják a halat.
- LANKÁS PART — általánosan — mely igen lassan ereszkedik a vízbe.
- LÁNNAKESZEG — *Pelecus cultratus* L. *Bodrogköz*.
- LÁP — *Ecsedi láp tája* — az ingó, de járható rész, a melybe a lápkutakat metszik; különben a rengeteg mocsárvilág egésze is.
- LAPÁT — *Velence* — kissé kivájt lapát, mely evezésre és vízkihányásra is szolgál.
- LAPÁTKESZEG — *P. K.* — *Tiszaföldvár*. *Abra-mis brama* L. adult. *H. O.*
- LAPFORMA HALPÉNZEK — *squamæ placoidæ*.*
- LÁPIBOT — *Börvely* — villásvégű bot, melylyel a csikász az ingó lápot vizsgálgatja, hogy biztosan léphessen.
- LAPICZKA — *Keszthely* — a horog lapított része, a melynél fogva a talpállóhoz (cserke, pekle, patony) kötik.
- LAPICZKA — *Keszthely* — l. Bécze.

- LAPICZKÁS FOGAK — dentes scalpriformes.*
 LÁPI PÓCZ, *Umbra canina* MARS.*
 LAPISKA — H. O. — *Abramis Brama* L.
Bódfa mentén, *Komjátiban*; így «lapiska
 vagy p . . afedél».
 LAPISTYÁN — *Balaton* — *Rhodeus amarus*
 AG. biztos.
 LAPKÓ — *Schmidt Sándor* — *Abramis Brama*
 L. *Szendrő*.
 LÁPKÚT — *Börvely* — az ingó lápon a termé-
 mézetes vagy a lápmetszővel kivágott kis
 tükrök, a melyekbe a csikkasokat beállít-
 ják, hogy a levegőre felszálló csikok beté-
 vedjenek.
 LÁPMETSZŐ — *Börvely* — félholdalakú, a
 nyélhez keresztbeálló vágó szerszám, a
 melylyel a lápkútakat kimetszik.
 LAPOCZKA — os scapulare.*
 LAPOCZKA — *Felső-Rákos* — I. Bécze.
 LAPOCZKA — *Szolnok* — félzsindely nagy-
 ágú, vékony deszka, melyet pös helyett
 az inra kötnek.
 LAPOCZKAFA — *Miskolcz* — I. Bécze stb.
 LAPONYA — P. K. — *Rhodeus amarus* AG.
 kétes név.
 LAPOS DÉVÉRKESZEG — P. K. — *Abramis*
ballerus L. Szatmár.
 LÁPOS HELY — *Komádi* — a hol a növényzet
 a vizen takarót alkot. Csikfogásra alkal-
 matos; I. Láp.
 LAPOSKA — H. O. — *Abramis brama* L.
 Máramaros megye.
 LAPOS KESZEG, *Abramis Ballerus* L.*
 LAPOSKESZEG — H. O. — *Abramis brama*
 L. *Berettyó-Ujfalu*.
 LAPOSKESZEG — *Kőrös mentén* — az *Abramis*
 fajok.
 LAPTÁR — *Balaton* — kisebb ladik, a melyen
 a segédszemélyzet foglal helyet; a fogott
 halak fölvtételére szolgáló láda s a vontató
 kötelek is ezen vannak elhelyezve. A *Balatonon*
 éles orrú, mély járású; különben
 általánosan is ez a neve, egy kivétellel,
 I. Laptató.
 LAPTÁRHÁM — *Szolnok* — a laptáros far-
 hámjá.
 LAPTÁROS — általánosan — a halászbokor-
 nak az az embere, a ki a partra való halás-
 zásakor a parton marad s az egyik apacsot
 a part közelében megtartja, míg a többi
 a ladikon bevez, kiveti a hálót, kerit s
 a másik apacsot kihozza a partra. A lap-
 táros igen kemény munkát végez.
 LAPTÁROS APACS — *Csongrád* — az az apacs,
 a melyet a laptáros a part közelében tart.
 LAPTATÓ — *Baja* — I. Laptár.
 LAPTOLÓHÁLÓ — *Komárom, Budapest* — be-
 rendezése olyan, mint a léhész vagy öreg-
 hálóz; de csak 70 m. hosszú, 12 m. szé-
 les. A folyó közepén halásznak vele. Kive-
 téskor az egyik apacsot dézsa vezet, a
 kerítést a ladik végzi, mely a dézsa után
 iramodva azt könnyen eléri.
 LÁPVÁGÓ — *Derczen, Nagy-Bereg* — kurta
 kasza, hasonló a magyar velencei gyaláz-
 kához; a vész tisztítására való.
 LÁTOTT HAL — *Tihany* — kizárólagosan
 Tihanyban, őszkor divik, a mikor a garda-
 hal — *Pelecus cultratus* — nagy töme-
 gekbe verődik, a melyek a félsziget csú-
 csairól láthatók. A hegyenjáró jelekkel
 igazgatja a versengő halászhajókat; I. He-
 gyenjáró.
 LAZACZ — *közhasználatban* — *Trutta Salar*
 L. Népies magyar elnevezése nem lehet,
 mert csak az Északi-tengerbe szakadó
 folyókban él, nálunk a Poprádban, mely-
 nek vizét magyar szigony nem vágja, ma-
 gyar háló nem járja. GALÓCZI-nál (1622)
 megvan; lengyelül: Losoś.
 LAZACZ — *Ujfalvi-Sziksai* XVI. sz. — *Salmo*,
 esox. Az *Orbis pictus* (1708), a semlinglel
 egyértelműnek veszi.
 LÁZÁCZ (sic!) — *Janua 1729* — *Trutta Salar*.
 LAZACZFÉLÉK — *Salmonidai*, mint család.*
 LAZACZ PISZTRÁNG, *Trutta Salar* L.*
 LEÁNY KONCZÉR, *Leuciscus virgo* HECK.*
 LEÁNYHAL — *Nyelvőr* és H. O. — *Leuciscus*
virgo HECK. Győr.
 LECSERLECS — H. O. — *Acerina cernua* L.
Komádi, I. *Lezsér*.
 LEERESZTŐ VÉK — *Kopácsi* — I. Bedöntő.
 LEGEL — *Tata* — a ponty, mikor a tó fene-
 kén tenyésző növényzetet tépi. Szegeden
 ugyancsak a ponty a «földmorzsákat» legeli
 a «szirtok» tővén; I. Szirtok.
 LEGYES HOROG, kis kosztos horog, a melyre
 legyet húznak; apróhalra való.*
 LÉHÉS — általánosan — a fonal, a melyből
 a hálók kötve vannak; de sok helyen az

- öregháló maga is, mely tavakon zsákos — gyalom — folyókon csak ritkán az. Igazi halászneve öregháló — 600 méterig hosszú, 24 méterig mély —; a Balatonnál néha «húzóháló» is; Csongrádon a megtöltött hálókötőtű is «léhés».
- LEHÉS FÖLE — Komárom — a parás ín; I. azt.
- LEHÉSHAL — *Agárd* — az a hal, mely a háló kátáján kívül a léhésben megnyaklott; az osztalékon felül a halászegényeké: «a részen kívül jutott egy kis léhés hal is». Osztásra csak az jut, a mely a kátában fogódzott.
- LEHÉS INA — Komárom — az ólmos és pösös kettős ín; I. Alin.
- LEHÉSSZEDŐ — *Csongrád* — az a két legény, a ki a hálónak a hajóba való betakarításakor a tulajdonképeni hálórészt szedegeti, öblitgeti, belőle a gatz kirázogatja; I. Gazember.
- LEJSZA — *Latorcza mentén* — I. Vejsze; egyebütt csak a terelő, illetőleg rekesztő nád vagy vesszőfalazat.
- LEJSZAFŰ (FŐ) — *Latorcza mentén* — I. Fej, Kürtő.
- LEK — *Balaton* — a jég alatt való halászatnál az az apró lyuk, a melyen át a háló vontató köteléhez kötött rúdkat előre tologatják; I. Áglik, Sorlék, Vék.
- LEKELNI — *Bodrogköz* — a jeget halászás céljából kilyukasztani, I. Vekelni, Vekelő, Föllekelni, Jegelni, Jegellő.
- LEKELŐ — *Szolnok* — nehéz véső vas, a jég kilekelésére való; I. Jegellő (Hegykö).
- LEKELŐ — *Tápe* — I. Jegellő.
- LEKELŐ SZAKÓCZA, I. Szakócza.*
- LEKELŐ VAS, közönségesen csak lekelő.*
- LEKÖVELNI — *Keszthely* — a balaton 40 öles horog inát nappal póták a vízszínen tartották; este kövekkel a fenékre sülyesztették, az az: lekövelték.
- LEKÖVELNI — *Latorcza mentén* — a hálót: nagyobb kővel nagyobb mélységbe ereszteti.
- LEKVÁGÓ — *Bodrogköz*, jég alatt való halászat — I. Jegellő, Lekelő, Vekelő.
- LEKELVESZTŐ — *Bodrogköz* — I. Bődön.
- LELKESITI — *Miskolczi Gáspár* — a him hal az ő magvával az elbocsátott ikrát = termékenyíti.
- LENGE — *Kopácsi* — I. Pelőcze.
- LENYAKALNI — *Bódva* — a halat, azaz: a szigonnyal a nyakszirt táján eltalálni s a víz fenekéhez mintegy leszegezni.
- LEPENY HAL — Ujfalvi-Sziksai XVI. sz. — Solea, Thymallus. Itt csak az utóbbi helyes, az előbbire reácsábította a «lepény», mert a Solea tengeri lapos keszegűsző hal.
- LEPÉNYHAL — *Kenessey, H. O.* — *Thymallus vexillifer* AG. A *Szülégségban*. Tótul «lipeň». GALGÓCZI-nál megvan (1622); P. K. hibásan, *Abramis brama* L. *Léva*.
- LEPI — *Szolnok* — a tapogató, mikor nem vesszőből, hanem hálóból való.
- LEPŐ — *Komárom* — I. Tapogató.
- LEPŐ — a tapogatónak hálóból készült neme.*
- LERAGADT — *Balaton-Füred* — a kötél, mikor a jégre reáfagy.
- LESBE ÁLL — *Miskolcz* — a csuka, mikor közel a vízszínehez vesztig áll; a német «Hecht im Gelege».
- LESHÁLÓ — *Algyő* — islégből kötött, hosszú őrháló, I. Őrháló, Rácsháló.
- LESI — *Berettyó-Ujfau* — I. Ághegyháló stb.
- LESŐ BAK — Máramaros — a halászszek vízfelőli végén az a rész, a melyre a halász az ághegyháló rúdját megtámasztja, hogy a hálót könnyen kiemelhesse.
- LESŐ (háló) — *Bodrogköz* — I. Billegháló, Villik, Villing.
- LESŐHÁLÓ, lesi helyett.*
- LESŐ HARCSA, *Silurus Glanis* L.*
- LÉLSZA — *Tápe*, őshalászat — a magyar vejszének a szárnya; I. Lejsza.
- LÉLSZA — *Udvarhelymegye* vizei — I. Bocskorvarša.
- LETARTÁS — *Komárom* — az öreg v. piszkeshálónál a húzás vége felé, mikor már közel van az a hálórész, a melyben a hal megfogódzott, az ólmos inat gondosan leszoritgatják, hogy a hal alatta ki ne buj hasson. A mester dolga, melyet rengeteg méltósággal a ballábbal s a szákra támaszkodva, végez.
- LESZÚRNI — *Szeged* — a fenékhorgok karóját a partba; a halászegula szerint «a ki hamarabb ér a helyre, az elveti a horgot, leszúrja a karót a partba: ott azután más nem vethet».

- LEUCKART KESZEG, *Abramis Leuckartii* HECK.*
 LEZSÉR — I. Taknyos Lezsér.
 LOBBANTÓ — *Bodrogkőz* — I. Tapogató.
 A Magyar Velenczén divóval talál.
 LÓGGA — *H. O.* — *Squalius dobula* HECK.
Füle, Bárdocz.
 LÓGÓS — *Velencze* — vendégpara az öreg-
 háló felső inán. Jel, mely a jég alatt való
 halászatnál mutatja, mennyire került ki
 a háló. Rendszeren hat lógós van, három-
 három a háló mindenik szárnyán.
 LÓPIÓCZA — *Szeged* — szerte divó halélés,
 vagyis csali, horograival.
 LÓSZERKŐ — *Szeged* — a nagyobb sirályok;
 halászmadarak.
 LOSZOS PISZTRÁNG — *P. K.* — *Trutta Salar*
 L. A nevet nyilván PETÉNYI csinálta, még
 pedig a Dunajecz mentén divó «*Losoš*» kap-
 tájára. Lásd Lazacz.
 LOSZOSZOS — Szirmay Andr. — *Trutta Salar* L.
 LÓTETŰ — *Komárom* — tavaszkor használt
 csali (*Gryllotalpa vulgaris*); használata el
 van terjedve.
 LOVABÁRKA — *Budapest* — lásd: Nyargaló-
 bárka.
 LŐBŐ — *H. O.* — *Alburnus lucidus* HECK.
 Nyilván a német «*Lauben*» magyarosítása,
 Hegykő, Fertőtava.
 LÖK — *Kuthy* — «nagyot lök magán (a har-
 csa), de nem viczkándozik», nem egé-
 szen hű.
 LUKAS — *Agárd* — hurokalakú kötés a kihúzó
 kötél felehosszán — I. Bötök.
 LUSTA HAJÓ — *Balaton*, őshalászat — lassú
 járású; a bődönről mondják, a mióta lapos
 fenekű járóműveket is használnak.
 LYÉK — *Balaton* — I. Lék.
- M**
- MACSKA — *Balaton* — a dereglyén, négy
 körmű nagy vashorog, a halászájároműnek
 síkvízen való kikötésére.
 MACSKATEKERŐ — Budapest — csiga, a mely-
 lyel a macskát fölhúzzák és leeresztik.
 MACZA — *H. O.* — *Acerina cernua* L. *Csong-
 rád*; I. Taknyos Macza.
 MAGSZÁL — zoospermium.*
 MAGVAÉRET, mikor a himhal teje alkalmas
 a termékenyítésre.
 MAGYAR BUCZÓ, *Aspro Zingel* CUV.*
- MAGYAR KÓCZ — *H. O.* — *Aspro Zingel* CUV.
Szeged.
 MAGYAR PONTY, *Cyprinus hungaricus* HECK.*
 MAKK — *Tápe, Algyő* — a nádvágón a penge
 nyelbejáró részének csapszerű darabja.
 MALÁNYA — *Karád* — a szárnyas varsa szárnya.
 MANKÓ — *Komárom* — I. Bódé.
 MANKÓ — *Karád* — ágas fa, a jég alatt való
 halászatnál a vezérrúd tologatására való.
 MARÁZSAHÁLÓ — *Udvarhely* és *Gyergyó* —
 hosszú póznán zászlószerűen kifeszíthető
 kétfűrészes háló; a Gyilkos tóban éjen át
 felállítják, Sz.-Udvarhely és Sz.-Keresztúr
 táján a sugákban kísérik vele a vizet.
 A Tiszánál — *Szeged* — a czötkényes
 háló, melyet két karó közt kifeszítenek;
 I. Mereglye.
 MARÁZSAKARÓ, a melyhez a m.-háló pallója
 rá van kötve.*
 MARÁZSÁZÓ — *Szeged* — az a halász, a ki a
 marázshálójával jár.
 MARCZIHAL — *P. K.* — *Barbus fluviatilis* AG.
Tisza m.igy.
 MARÉNA SZEMLING — Szirmay Andr. — *Core-
 gonus lavaretus* L. a magyar vizekre csak
 ráfogva.
 MARINA — *Grossinger* — *Barbus fluviatilis*
 AG. Nem magyareMBER írta le.
 MARKOLÓ — *Keszthely* — a halászbokornak
 az az embere, a ki a hálót a jégre kiemeli.
 MÁRNA — *Barbus*, I. Petényi-márna, Rózsa-
 márna.*
 MÁRNA — *K.* — *Barbus fluviatilis* AG. Egy
 tóból fakadt a tót: Mrňa, Mreňe, Mreňa
 névvel; I. Merenne, Marina és Marczih-
 al, Martikeszeg neveket; úgy más fajra
 alkalmazva a Márnafű és Bartafű neve-
 ket is.
 MARNÁ — Ujfalvi-Szikszai XVI. sz. — bar-
 bus. Mullus alatt az Orbis pictusban (1708),
 a rómaiak tengeri mullusát érti.
 MÁRNAFŰ — *P. K.* — *Thymallus vexillifer*
 AG. Szamos, *Szatmár* körül, valószínűleg
 egy a bartafűvel, mely HECKEL szerint a
Barbus Petényi népies neve.
 MAROKHÁLÓ — Duna m. — minden háló, mely-
 nek nyele van; de leginkább az ághegyhaló.
 MARTIKESZÉG — *T. Sz. Nátly* és *H. O.* —
Barbus fluviatilis L. *Szeged, Algyő, Tápe.*
 MÁSODIK KŐ — *Szolnok* — I. Végkő.

- MASZLAG — *B. Szabó Dávid* — a halak meg-
étetésére való mérgezett étel.
- MATAK — *Szeged* az a bábalakú fa a far-
hámon, a melyre a laptáros a bejáró
kötelet reátekeri, hogy megtarthassa.
- MÁTRA — *Miskolczi Gáspár* — a hal méhe.
- MÁZSA — *Velencze* — nagy, emelyűs mérleg.
- MÁZSA — «*masa*» — régi okiratokban a sós-
hálnak egy kötését jelentette: «item de
cuius *masa* vocato salsorum piscium stb.»
Cod. Dipl. VII, 5, 145., a mai halászok
bálnak (Ballen) mondják.
- MEDENCZESONT — pelvis.*
- MEDERBÁLVÁNY — *Szeged* — az állóbarkán
az oldal legalsóbb deszkája.
- MEDERKŐ — *Csongrád* — l. Pallókő.
- MEDVE HALÓ — *Grossinger* — a «bóné, gya-
lom, ketze, marása, pírity, varsa» közt
felsorolva. Az életben nem akadtam reá.
- MEGADNI — *Tápdé* — «a szögönnyel mög-
vágott harsca mögadta magát» = kifárad-
ván, ki lehetett fogni.
- MEGÁLLÍTÁS — *Komárom* — megállítják a
hálót, azaz: az inakhoz kötik = felállít-
ják, főszerelik; l. Állítás.
- MEGAPAD — *Miskolczi Gáspár* — a hal, azaz
megsoványodik.
- MEGBÁGYADT HAL — *általánosan* — a barká-
ban fogva tartott hal, mely már vesztie
életerejét. Ezt az állóbarkákon külön reke-
szekbe rakják; l. Ispita.
- MEGBÉKÁZNI — *Tisza* mentén — a kuttyo-
gató horgot, t. i. a békát a horogra
ráhúzni; l. Megférgelni, Felhalazni.
- MEGDAGAD — *Ecsedi láp, Szernye* — a láp,
mikor vizekkel telik meg.
- MEGEJTENI — *B. Szabó Dávid* — a halat,
azaz: megfogni.
- MEGELEVENEDIK — *Miskolczi Gáspár* — «a
lazacz ikrája csak karácson táján elevene-
dik meg» azaz: indul fejlődésnek.
- MEGFORGATNI (a halat) — *általánosan* — az
álló barkában tartott halakat minden nap
szákkal kimerítgetik, hogy a megbágyad-
takat kiválaszthassák: ez a megforgatás.
- MEGFÖRÖDNI — *Keszthely* — megikrázni, pld.:
«a kisz megförodí a fücsomót», az az rá-
rakja ikráját.
- MEGHALÁSÉTANI — *Nádasdy Tamás* lev. —
a tavakat hallal benépesíteni.
- MEGHALÁSZNI — *Balaton* — egy adott terü-
letet.
- MEGHÚZNI — *Bodrogköz* — a tanyát, ilyen
alkalmazásban: — «Már három tanyát is
meghúztunk s mégsem fogtunk halat».
- MEGIRAMODIK — *Körös* mentén — a szigony-
nyal megdobott hal.
- MEGRAKNI — *Komárom* — a barkát, azaz:
hallal megtölteni.
- MEGSENYVEDT — *Miskolczi Gáspár* — hal;
a más hal gyomrában emésztő félben levő
halról mondja.
- MEGSZALAD — *Agárd* — a ponty, azaz kijön
a nád közül a szabad vizekbe.
- MEGSZÍVJA — *Körös-Tarcsa* — a só a halat,
t. i. kiszívja belőle a vizet.
- MEGTÖMNI — *Körös mentén* — az akadó kaso-
kat földdel; l. Akadó, Akadótörés.
- MEGVAKARNI — *Ujfalvi-Szikszai* XVI. sz. —
desquamare; t. i. a halat megtisztítani.
- MEGVETNI — *Miskolczi Gáspár* — «Mert
midőn Szt. Péter az ő hálóját megvetette».
- MEGMAKACSÍTANI — *Tihany* — a halászarti-
culusban; ellenszegülés értelmében.
- MÉHAL — *H. O.* — *Lota vulgaris* Cuv. *Bódva*
mentén: *Hidvég-Ardó, Komjátí, Szendrő*.
- MELLYEZNI — *Fáy-féle szakácskönyv*, XVII.
század — a halat a háta felől úgy ketté
hasítani, hogy a két felét a mellbőr tartja
össze.
- MÉLYSÉG — *általánosan* — a kerítő hálók-
nál, tehát az öreg- (léhés), kecsége-, balin-
stb. hálónál a felín és alín közötti széles-
ség. Terjed 2 méterről 24-ig.
- MENTŐ — *Hegykő* — az övön egy lefüggő
bőrdarab, melyen a háló kötele jár; meg-
kíméli a halász ruházatát a kötél dörzsö-
lésétől.
- MENY — *Lota* — l. Tarka Meny.*
- MENYFÉLÉK — *Gadoidei*, mint család.*
- MENYHAL — *K.* — *Lota vulgaris* C. A tót
Mjen névvel egy többől fakadt. *GALGÓCZI-*
nyál (1622) megvan.
- MENYHAL — *Janua 1729* — *Lota*.
- MENY HAL — *Ujfalvi-Szikszai* XVI. század —
Mustela, murena.
- MENYHAL — *H. O.* — *Lota vulgaris* Cuv.
Ipoly, Lází, Nógrád megye (palócz); P.
K. Cobitis barbatula L. is, *Zala-Tapolcza*.
- MEREDEK PART — *általánosan* — hirtelenül,

- falszerűen bemélyedő part; alatta rendszeren mély a víz.
- MERENNE — *Marsili* és *Bloch* — *Barbus fluviatilis* AG. Nem magyar ember írta le.
- MÉRCZE — *Nagy-Bereg* — jó fél literes, fűvesszőből fonott mérték, a melybe 10 krajczár ára csak fér el.
- MERECs — *Komárom* — kis karó, a melyhez a csónak köthető. Egyértelmű a meregylyével, l. Meregylye.
- MEREDE — *Hegykő* — l. Meregygyű, Szák.
- MEREDIOSEMI (diószemű merítő háló, l. Meregygyű) — már 1493-ban. Az egri püsp. számadási könyvében. Udv. levélt. Bécs, Nr. 314. Fol. A merítő szákok között a Körös-Tarcsán dívónak van leginkább «dió-nagyságú» szemé.
- MÉREGFŰ — *Székelgyű* — *Euphorbia palustris*, farkasfű; a pisztrángos vizekbe törik, hogy a hal elkábúljon.
- MEREGLYE — *Derczen* — a csikkason azok a vesszők, a melyek a kas hosszában futnak, tehát vázát alkotják. A Tisza mentén azok a karók, a melyek közé a marázshálót kifeszítik.
- MEREGYGYŰ (így!) — *Körös-Tarcsa* — szák; két fajtája van: kerek- és lapos fejű.
- MERENNE — *Marsilius*, *Bloch* — l. Márna.
- MERETTYŰ — *Latorcza* meutén — l. Meregygyű, Szák és Tanyaszák.
- MERICSKÓ — *Velencei tó* — l. Szapoly. Az *i* betűt röviden ejtik.
- MERIGYGYÓ — *Bodrog mentén* — l. Szák; tavaszkor a halvaczkok tájára karót vernek, erre fűvet, főképez zabkelést kötnek s mikor a potyka a zabot tépegeti, a merigygyóval kifogják. Lásd a Meregygyűt is.
- MERÍTŐ (háló) — *Bodrogköz* — l. ághegyháló.
- MERÍTŐHÁLÓ (négy kává) — *Bódva mentén* — l. Ághegyháló.
- MERÍTŐHÁLÓ, a rekesztő halászatnál szák és meregygyű helyett; fej helyett: hajtovány.*
- MÉRŐSZÁK — *Velence, Budapest* — az az abroncsos háló, a melybe a megmérendő halat beteszik. *Körös-Tarcsán* kitérő szerkezetű négyszögletes kereten erős szákháló; egyszersmind halhordásra is alkalmas.
- MESZELÉS — Országszerte. Valóságos halirtás, melyet a pisztrángos vizek mentén lakó nép szerte űz s mely abból áll, hogy a zubogókba vagy göbékbe oltatlan meszet dobnak, mely mindent megöl, a mi az illető ponton és környékén él.
- MESTER — *Komárom* — halászmester és kormányos, ki a halászatot vezeti.
- MÉTFÁ — *Tápi* — a czötkényparás eresztőháló fölfűzésére való ágasfa.
- MÉTHÁLÓ — *Szeged, Tápi*, őshalászat — czötkényparás eresztőháló, kövellők nélkül való, a hal belébonyolódik; l. Métfá.
- MINDNYÁJA — *Szeged* — az egész: «mikor mindnyája háló elfogyott», azaz: az egész háló ki van vetve.
- MOCsÁR — általánosan — növényzettel benőtt, iszapos, süppedékes, helyek, a hol apróbb víztükrök vízenyős helyekkel váltakoznak. Kemény életű halak helyei.
- MOHOLÓ — *Szeged* — kurtanyelű, széles élű favéső, a melylyel a mohát a ladik repedéseibe vagy deszkaközeibe verik.
- MOHOZNI — *Algyő* — vízi járóművek réseit mohával betömni.
- MOHOZÓ FOGÓ — *Algyő* — a mohozáshoz való tömőfa, szélesen vésőforma; a ponty tisztogatására is használják.
- MONKŰ — *Balaton-Füred* — az öregháló zsákja alján alkalmazott nagyobb kő, l. Monykú, Munki, Torokkő.
- MONYKŰ — *Keszthely* — l. Torokkő.
- MOROTVA — *Miskolczi Gáspár* — tavak mélysége, a melyben a hal él; tulajdonképen holt ág; tót eredetű. MIKLOSICH szerint a szláv *mrtev*.
- MOSÓ — *Balaton* — az a kád, a melyben a felhasított halak mosatnak, mielőtt sózásra és szárításra kerülnének.
- MÖGINDŰL — *Szeged* — elindul a hajó.
- MUNICZIÓ — *Balaton* — a szerszámok és az eleség összessége, t. i. az a czök-mók, a melyet a halászatra kiszálló halászbokor magával viszen.
- MUNKI — *Tihany* — l. Monkű = Monykő; a gyalomháló középső köve is.
- MURVÁNYHAL — *Felső Tisza* — mindenféle apró hal; tótos.

N

- NAA — Ujfalvi-Szikszai xvi. század — arundo.
- NÁDCSÓNAK — *Ecsedi láp*, északi rész (Tura-hát) — három kéve nádból készített tutaj; minden bizonnyal a képzelhető legősibb vízi járómű.
- NÁDLÓ — *Ecsedi láp*, északi rész — nádas rész — nádas víz, l. Cseret.
- NÁDTUTAJ, nádcsonak helyett, szabatosabb.*
- NÁDVÁGÓ KASZA — *Algyő, Tápé* — sajátságos alakú, súlyos sarló; egybeült röviden nádvágó.
- NAGY AGYÚ HAL — Grossinger — *Lota communis* CUV. A név MISKOLCZI-tól való.
- NAGYAPACSÚR — *Szeged* — a kijáró apacs, t. i. az, a melyet a ladikon bevisznek s a partra kihoznak; l. Nyargaló apacs.
- NAGYEHETŐ — *Miskolci Gáspár* — azaz falánk a hal.
- NAGY FEDELÉK — operculum.*
- NAGYFEJŰ HAL — Grossinger — *Squalius dobula* LIN.
- NAGYFEJŰ KESZEG — *H. O.* — *Squalius dobula* L. — *Bódva* mentén, *Komjátiban*.
- NAGYGAZDA — *Karád* — a jég alatt való halászat főembere.
- NAGYGYALOM — *Bodrogköz* — l. Öregháló, Léhés.
- NAGY HAJÓ — *Velence* — peremes, pörfás hajó; a léhészhez tartozik; ezen viszik az öreghálót.
- NAGY HÁLÓ — *Velence* — lásd: Öregháló.
- NAGY KOTRÓCZ — *Sárd* — l. Szerszám.
- NAGY KÖVELŐ — *Balaton* —, népiesen: «küüllő»; az eresztőháló alsó írán s legszélére és közepére alkalmazott nagyobb kő; l. Őrkű.
- NAGY MARCZI — *H. O.* — *Barbus fluviatilis* L. *Szeged*.
- NAGYPÉNTÉKI HAL — *Aspius rapax* AG. *Miskolcz*, Sajó.
- NAGYPICZÉS — *Tápé* — fenék-, pörgettyűs-, kabakhoroggal halászó halász. A bokor feje is.
- NAGY SZÁNKÓ — *Balaton*, őshalászat — nagyobb gyalogszánkó, a melyen a jéghalászok a gyékényes hálót szállítják.
- NAGY SZÉLHAL — *Aspius rapax* L. *Erdővidék*, Olt mentén.
- NASUS — Ujfalvi-Szikszai xvi. sz. — ex genere leuciscorum cujus venter interinsecus nigerrima membrana ambitur, os autem veluti labra habere videtur, unde quibusdam labes appellatur. Ez nyilván a vésett-ajkú paducz, néhol «tintahas, tintafosó» s érdekes, hogy akkor a tót származású paducz még nem volt közkeletű.
- NÉGYKÁVÁS MERÍTŐ — Szendrő — l. Ághegy-háló.
- NÉMET BUCZÓ, *Aspro vulgaris* CUV.*
- NÉMET KÖCZ — *H. O.* — *Aspro vulgaris* CUV. *Szeged*.
- NEMHAL — *Gobio fluviatilis* CUV. *Szeged*; hitvány volta miatt így.
- NEMZETI HAL — *H. O.* — *Scardinius erythrophthalmus* BON. a magyar nemzeti színről, mert háta zöld, oldala ezüstfehér, szárnya piros. *Balaton-Füred*.
- NEVENDÉKHAL — *Tata* — az egy kilónál kisebb pontyok, a melyeket a nevendéktől a hizlalóba helyeznek át.
- NEVENDÉK TÓ — *B. Szabó Dávid* — a melyben csak ifjú halak vannak.
- NYAK — *Nagy-Bereg* — a csikvarsa vagy kas szájarészének szorulata.
- NYAKLIK — Komárom — a hal, mikor fejével a háló szemébe akad s függve marad.
- NYAKLÓ — *Latorcza* mentén — az ott igen nagy — 9 □m. — tesziveszi hálón a hajtványok közébe kifeszített három őrmadzag, mely arra való, hogy az ugró pontyot visszavesse, vagy megnyakalja.
- NYAKLÓSZIGONY — az, a mely kevésbé a hal átdőfésére, mint inkább arra számít, hogy ágai közé szorúljon.*
- NYAKRÓL JÖN — *Komárom* — a háló, mikor a víz lefelé sodorja s alulról kell tartani.
- NYAKSI — *Kopácsi* — l. Cibék, Vállhám.
- NYAKSZIRTCSONT — os occipitale.*
- NYÁLKÁS CZOMPÓ, *Tinca vulgaris* CUV.*
- NYÁLOSSÁG — Mátusnál — nyálkásság értelmében.
- NYARGALÓ APACS — *Csongrád* — a folyóba bevitt hosszú apacs, a melylyel a bekerítést végzik; l. Nagyapacsúr.
- NYARGALÓ BÁRKA — *Komárom* — szandolin alakú haltartó, melyet a halászok a csónak után kötve magukkal visznek.

NYÉL — *Komárom* — az evező nyele; továbbá az apacs nyélszerű része.

NYELV — *Kopácsi* — az egyszárnyú, öt hagyású varsának első vöröcsöke.

NYELV — *Komárom* — a halótűnek az a peczke, a melyre a léhést motólálják.

NYELVSONT — entoglossum.*

NYELV-TOLDALÉKCSONTOK — copulae.*

NYERFLI — *Győr* — *Leuciscus virgo* HECK. A német Nerfling-től.

NYERS — *Miskolczi Gáspár* — természetű hal, pld. a csuka, hosszúéletű értelmében.

NYESŐ — *Doroszló*, Bácsmegeye — I. Nyesellő.

NYESELLŐ (igy!) — *Velenze* — 2—3 m. hosszú rúdra alkalmazott sarló a csapásoknak víz alatti tisztogatására való.

NYÍL-KESZEG — *Sz. D.* — bizonyosan *Aspius rapax* L. a sebességről, mely ki van tűntetve.

NYÍRŐ — *Keszthely* — I. Lápmetesző.

NYÚL-DOMOLYKÓ, *Squalius lepusculus* HECK.*

NYŰST — *Balaton-Füred* — egyértelmű a léhessel; takácmestersző; a halász a fonalat érti alatta, a melyből a háló vagy zsákja kötve van, I. Léhés.

NYŰSTHÁLÓ — *Balaton-Füred* — I. Öregháló.

O Ö

ODOR — *B. Szabó Dávid* — a hal búvóhelye, vaczka; nyilván az odvas, odú révén.

ODVAS PART — általánosan — a hol a víz a partba barlangszerű mélyedéseket mosott.

OLAJHAL — *P. K.* — *Petromyzon fluviatilis* L. I. Olhal.

OLDALRÚD — *Uj-Székelv* — a közháló apacsca.

OLDALT PEDZŐ, a horog, a mikor hegye a szárhoz képest oldalt kihajlik.*

OLDALT VÁGÓ SZIGONY, I. Bököszigony.

OLHAL — *P. K.* — *Petromyzon fluviatilis* L. PETÉNYI szerint a német «Uhle» kaptájára. Eredete nincs.

OLLÓHÁLÓ — *T. Sz. Szeged* — két, ollószerűen keresztezett rúdra alkalmazott merítő háló.

ÓLMOSSZÉK, a melynek rovásai a ólomkarikának való ólomgaluskát öntik.*

ÓLMOSSHOROG — Sió mentén — tutaj nélkül való, sebes vízre, sok ólommal terhelve, hogy a víz el ne sodorhassa.

ÓLMOSSINA — *Komárom* — a húzóhálók ólommal súlyozott, alsó, kettős ina; I. Alin. Köves in.

ÓLMOSSZÉK — *Szolnok* — tömzsi alakú, jókora kalapács, a melyvel az ólmot az inra verik.

ÓLMOSSZÉK — *állalánosan* — az az ólomkarika, a mely a hálózatok alsó inára alkalmazatik.

OMBLA — *Sz. D.* — «rest vizeket kedvell, fegyverzett», tovább a «lazacz egy nemének» magyarázza; nyilván a francia l'Ombre chevalier, vagy tudományosan *Salmo umbla* LIN.; többek között a svájci tavak lakója; nálunk nem terem.

OMLÁSOS PART — általánosan — mindig meredek s hosszában repedezve és szakadozva, darabonként vízbe omlik. Halas hely.

ÓN — *Kenessey* — *Thymallus vexillifer* AG. Eredete nincs adva; az ónos fényre czéloz, nyilván GROSSINGER-től vette át.

ÓNHAL — GROSSINGER — *Thymallus vexillifer* AG.

ÓNHAL — *Kenessey* — *Thymallus vexillifer* AG. Eredete nincs adva; I. Ón.

ÓNKESZEG — *Idus melanotus* HECK. GALGÓCZI-nál 1622. BIELZ szerint erdélyi neve *őnyhal* v. őn.

ÓNOS JÁSZ HAL, *Idus melanotus* HECK.*

ÓR — általánosan — a hajó legeleje; a nép soha sem ejti orr-nak.

ÓR — *Komárom* — a halásztű hegye vége.

ÓR — *Komárom* — a vízbe orrszerűen benyúló partrész.

ORMÓ — Mátusnál — a Murænáról: «A hátán végig éles ormó vagyon»; különben nyilván az angolna hátsórényűzőjára vonatkozik.

ORRSZÉK — os nasale.*

ORSÓCSONT — radius.*

ORSÓFARK — *Aspro Zingel* CUV. GALGÓCZI, 1622.

ORSÓ FARKÚ HAL — Janua 1729 — *Aspro vulgaris*.

ORSÓFARKÚ HAL, — *Aspro vulgaris* C. V.

- ORSO FARKU HAL — Ujfáldi-Szikszai XVI. sz. — asper, I. Tergelye.
- ORSÓHAL — P. K. — H. O. — *Petromyzon fluviatilis* L. Erdélyben is; P. K. *Aspro vulgaris* CUV.
- ÖRTÖKE — *Komárom* — a fartökeivel egyenlő a rendeltetése; a hajó elején.
- ÖSZÉL — *Fertő tava* — északi szél; a halászsok szerint «elmarja a halat».
- OST-FISCH — *Illmincz* — 1696. Arch. Moson. V; győri püspöki levéltár. «Ab unoquoque curru piscium, vulgo «Ost-Fisch» nuncupatum, habet unum majorem piscem» t. i. a pap. Úgy látszik, hogy ez egyértelmű avval, a mit a magyar velencei halász «léhéshal»-nak nevez, I. ezt és TIMON ÁKOS: «A párbér» 1884.
- ÖBLÖS — *Bodrogköz* — az öreghaló fölfejésénél egy legény szedi a háló derekát ~~■~~ öblét; a legény innen «öblös; I. Léhés-szedő.
- ÖBÖL — *Balaton* — az öreghalónak az a része, a melyben a hal megfogódnak.
- ÖBÖL, kosaraknál stbinél, az, a mit hasznak neveznek.*
- ÖDÖLLŐ — *Nagy-Bereg* — dülő értelmében; a mocsár részeire is alkalmazzák.
- ÖKLE — *Rhodeus*, I. Szivárványos Ökle.*
- ÖKLE — P. K. és a szerzőknél — *Rhodeus amarus* L. *Győrvidéke*. A böklével egy töről való, I. Bökle. GALGÓCZI-nál (1622) megvan.
- ÖKLE — Ujfáldi-Szikszai XVI. sz. — Eperlanus. Az Eperlanus a lazacok közé tartozik (*Osmerus*) s itt az ökle csak reá van fogva.
- ŐN — *Aspius*, I. Ragadozó Őn.*
- ŐN — *Aspius rapax* AG. *Balaton*. Csak a Balatonnál így. BIELZ A. az erdélyi részekből az Idus-nak tulajdonítja. A Duna és Tisza mentén leginkább balin; I. Balin-keszeg.
- ŐNHAL — H. O. — *Chondrostoma nasus* L. *Szentés*, körösi halászsok; *Leuciscus rutilus* L. nagy példányai, *Szendrő*; *Aspius rapax* CUV. *Berettyó-Ujfalu*.
- ŐNHOROG, — *Tihany*, *Keszthely* — 30—40 öles innal, melyet nappal póták lebegve tartottak; éjjelre lekövelték; tehát lebegő és egyúttal fenékhorog. Ma már nem használják.
- ŐNKESZEG — P. K. — *Aspius rapax* L. *Tisza-Földvár*.
- ŐNNYÁRS — *Tihany* — fából faragott hegyes nyárs, a melyre az őnhalat — *Aspius rapax* — ráhúzzák s a tűz mellé leszúrva sűtik.
- ŐNTÖZI — *Miskolczi Gáspár* — a ponty himje az elbocsátott ikrát, termékenyíti, I. Fiasítani.
- ŐNY — *szerzőknél* — *Aspius rapax* AG. I. Őn.
- ŐNYHAL — *Aspius rapax* AG. BIELZ A. az erdélyi részekben az Idus-nak tulajdonítja; I. Őn.
- ŐR — *Felső-Rákos* — a rokkolyahálón a táskaszerű verseket megalkotó, illetőleg tartó s két ágra oszló rövid fonál; I. Rákláb.
- ŐR — *Balaton* — kerek abroncsra kötött csúpos legényűsző, a melylyel az elsüllyesztett hálók helyét jelezik; minden egyes halász más-más módon köti a csúcsát, hogy szerszámját fölismerhesse.
- ÖRDÖGHAL — *Cottus gobio* L. *Udvarhelymegye* (székely).
- ÖRDÖGHÁLÓ — M. Ny. Sz. — alakja, berendezése ismeretlen; valószínűleg egy az az őros vagy örvöshálóval; I. azt.
- ÖREG APATSÓ — B. *Szabó Dávid* — helyesen magyarázva, mint nyargaló apacs; I. azt.
- ÖREG APATTYÚ — *Budapest* — az öreghaló kijáró vezérfája; I. Nyargaló apacs.
- ÖREGBÁRKA — *Komárom* — nagy bárka, a melyet helyt hagynak, nem visznek ki a halászatra; I. Állóbárka.
- ÖREGHALÁSZ — *Komárom* — az, a ki a nagy hálóval jár.
- ÖREGHALÁSZ — általánosan — az öreghalóval, gyalommal s ezeknek rokonaival járó kerítő halász.
- ÖREGHÁLÓ — általánosan — folyókon, 200—250 méterig érő kerítő háló, vidék szerint más-más felszereléssel, mindig zsák nélkülváló — kivéven a Balatont, hol a gyalmot is így nevezik. Ez a régiek «sagena» hálója.
- ÖREGLEGÉNY — *Pinnýéd* — első halászelegény.
- ÖREG SÜLLŐ — *Miskolczi Gáspár* — a Balaton fogasa értelmében a *Lucio-perca sandra* C. V.

ÖREG SZEM — *általánosan* — a nagyszemű háló, sohasem mondják, hogy «ritka».

ÖREGSZEMŰ — *Miskolczi Gáspár* — némely halnak az ikrája; nagy.

ÖREGTŐ — *Tata* — a nagy halastó, melyen az Eszterházyak régebben rendszeres (turnusos) halászatot űztek; különben nagy tő értelmében.

ÖRFA — *általánosan* — árbocz, a melyre a vontató kötél, az alattság van erősítve; helye az orttól számított első pad, melyen keresztüldugva, az őrfafészekbe illik; l. Árbocz.

ÖRFAFÉSZKE — *általánosan* — a csónak fenekéhez erősített deszkadarab, melynek kerek lyukába az őrfa vége beléillik és gyökerzik.

ÖRFÁT LETENNI — *Komárom* — A tanya húzás befejezését mutató jel; ha t. i. több bokor találkozott, a sorrend az volt, hogy megérkezés szerint vetették a tanyát s mihelyt az előző *letette az őrfát*, a következő legott tartozott tanyát vetni.

ÖRHAL — *K.* — *Acipenser Huso* L. adult. Nagy példányok. *Grossinger* s utána *Petényi* följegyzése.

ÖRHÁLÓ — *Körös-Tarcsa* — hosszú és mély háló, a melylyel a folyónak egyes szakaszait elrekesztik, hogy a halak el ne szökhesenek.

ÖRJEG — *Pest P. S. és K.-Kánmegye* — halat tápláló apró tő.

ÖRKŐ — *Balaton-Füred* — az eresztőhálón az őrrel szemközt álló nagyobb kő; l. Nagykövellő.

ÖRKŰ — *Balaton-Füred* — az eresztőháló hossza közepén és két végén alkalmazott nagyobb kő; l. Örkő.

ÖRLÓFOGAK — dentes molares.*

ÖRMADZAG — *Berettyó-Ujfalu* — a pendelyhálón (itt berendezés szerint azonos az Olt mellékivel) a zsebeket megalkotó, illetőleg tartó rövid madzag; l. Őr, Rákláb.

ÖRMÉNY — *Körös-Tarcsa* — annyi mint örvény.

ÖRSZEM — *Tihany* — a látott halra való halászatnál az az ember, a kit a pihenő bokor kiállít, hogy a hegyenjárót szemmel tartsa.

ÖRÖSHÁLÓ — *Nagy-Dobrony* — l. Örvösháló, és Téliházak, a melylyel szerkezetre

megegyezik; de minden súlyozás nélkül való s rúdon jár.

ÖRV — *Miskolcz* — az örvöshálón a keresztőr, l. azt.

ÖRVÉNY — *általánosan* — l. Örvénylő víz; gyakran azonban a folyónak oly részei is, a melyek csak nagyon mélyek.

ÖRVÉNYLŐ VÍZ — *általánosan* — rendszeren a folyó kanyarodásaiban forgó, apró tölcseket alkotó víz.

ÖRVÖS VÉK — az, a melyen az őrös vagy vasas-örvöshálót a jég alá eresztik.*

ÖRVÖSHÁLÓ — *Miskolcz* — berendezés szerint olyan, mint a téliházak, t. i. keresztőrrrel és feljáróőrrel, de rúdon jár, semmi súlyozója; l. Téliházak, Sülylén.

ÖRVESSZŐ — *Kardá* — a jég alatt való halászatnál az a vessző, a melyet a lékekbe előbb-előbb dugnak, hogy a rúd (l. Vezér) irányát megtudhassák.

ÖRZŐ — *Kopácsi* — l. Keresztőr és Feljáróőr, Örv.

ÖRZŐFA — a sülylén háló őrét tartó és feszítő fácska.*

ŐSZI HALÁSZÓ VÍZ — *Balaton*, tihanyi őshalászat — a melyben őszkor halásznak. E víz a tihanyi fokon, Szántód felé van. Az egész hely neve «lápeleje» s hét vonóra van felosztva u. m.: Lós, Csigás, Öreglápeleje, Kislápeleje, Lápeleje, Kút (igen mély víz) és Szaros vonóra.

ŐSZTÖR — *B. Szabó Dávid* — szerint ágas fa, a melyen kecségeket is szoktak szárítani.

ŐSZTÖVÉREDIK — *Miskolczi Gáspár* — a hal, azaz soványodik.

ŐSZEÁLLÁS — sok helyen — halászatra való szövetkezés, bokor vagy felekezet alkotás.

ŐSZFEFEKSZIK — *Körös-Tarcsa* — a hal az örvényekbe, mikor a víz őszkor kihül.

ŐSZJEJÁR — *Balaton* — a küsz, azaz nagy seregben.

ŐSZKEÖTŐ CSONT — os symplecticum.*

ŐSZESZEMELÉS — *Tiszamentén* — a fenékhorognak nyugalomba való helyezése, a midőn a horgokat szép rendben a csipetőbe rakják.

ŐSZEVÁRNI — *Keszthely* — ha a háló kihúzása közben, az egyik szárnyból több került ki, mint a másikkól, akkor az előbbi-

vel várnak s csak a másikat húzzák addig, míg az előbbivel egyenlő; ezt mondják «összevární»; s minthogy a szárnyak fele-hosszát jelek mutatják, ezeket «várják össze», pld. a túzsért, a kötelen a böt-köt stb.

ÖV — *Hegy-kő* — bőrből való erős derék-hám, rajta a «Mentő» és «Csüggesztő»; l. azokat. A hálózathúzáshoz való.

ÖVEDZŐ (így) — *Körös-Tarcsa* — evező.

P

PADMALY — Háromszék — az alámosott part; a hal kedves helye.

PADMALYOS PART — Székelyföld — hosszában alámosott part.

PADUCZ — *Chondrostoma*, l. Jász Paducz, Szilvaorrú Paducz, Véssetajkú Paducz.*

PADUCZ — *szerzőknél és sokhelyen* — *Chondrostoma nasus* L. A tót «Podustva» névvel egy tőből fakadt. GALGÓCZI-nál (1622) megvan.

PADUSZK (így) — *H. O.* — = *Paducz*. Bódva mentén, *Komjátiban*.

PAIZSOSPOFÁSOK, *Cataphracti*, mint család.*

PÁKÁSZ — *Komádi* — rétségi kihalász, vadász, ki az egész évet a rétségben halászattal, vadászattal töltötte. A szabályozásokkal ünedezőfélben van. Bihari szó s az Ecsedi láp körül ismeretlen, noha a fajta ott még, «lápi ember, csikász» néven akad.

PALA (így!) — *Körös-Tarcsa* — l. Para.

PALAHÚZÓ — *Záhony* — a felső Tisza halászbokrában két legény, a ki az öreghaló fölét húzza.

PALAJ — Szatmár, Szamos mellék — a folyó mentén felhordott sekély vizű homokos helyek, melyek a kerítőháló kihúzására igen alkalmatosak. Lehet a «palló alja» összekopása.

PÁLHA — *Bodrog mentén* — a balatoni «gyékényyel» ugyanaz; l. Palla, Para, Pallóka, Póta, Pluta.

PÁLHÁS — *Bodrogköz* — az öreghaló fölfejésénél, az egyik legény szedi a pálhást, azaz a háló fölét = pálhás ín, a legény pedig a «pálhás», l. Paraszedő, Felínhúzó.

PÁLHÁS FÖLE — *Bodrogköz* — l. Felín.

PALLA — *Bodrogköz* — l. Para.

PALLÓ — *Szeged* — a fenékhorgos ina.

PALLÓ — Máramaros — l. Halászszek.

PALLÓKA — *Kis-Majlény* — a horgon az uszó tutaj; a gyalmon a para.

PALLÓKA — Máramaros, Visk — az eresztő hálón, l. Para stb.

PALLÓKŐ (kú) — *Szeged* — a fenékhorgon a kikötött vég felőli első, nagyobb kő.

PALUCZ — *H. O.* — *Chondrostoma nasus* L. *Nagy-Dobrony*.

PAMUKHÁLÓ — *Balaton-Füred* — l. Eresztőháló; azért, mert vékony pamutból van kötve.

PAMUKOS — *Balaton* — a pamukhálóval halászó halász; l. Eresztős.

PÁNCZÉL — Szirmay Andr. — *Callichthys* alatt, a magyar vizekre csak ráfogva.

PÁNCZÉLOS ARCZUAK — *Cataphracti*, mint család.

PANNAL — *Varbó*, Ipoly mentén — a folyó partja. A hálók használatáról mondják: «ez pannalról, amaz ladikról használtatik» (palócz).

PÁPAKESZEG — *H. O.* — *Komárom*. Csak bemondiva. *T. Sz. Nátly* — *Szeged*, alkalmasint *Leuciscus rutilus* L.

PAPTETŰ — *K.* — *Acerina cernua* L. A halászok egymásközött leginkább ezt a nevet használják.

PARA — *sok helyen* — átlukasztott kéreg vagy fadarabok; az előbbi nyárfa, az utóbbi vörös fűz, melyet a hálózatok fölére fűzve — kötnek, hogy úszva járjon a vizen; l. Pala, Pálha, Palla, Pallóka, Póta, Pluta; a bodrogközi Pálha gyékényből való.

PARÁSLEGÉNY — *helyenként* — az, a ki a háló felinát vagy fölét szedi.

PARÁSOK PADJA, — *Balaton* — a dereglyén a fartól számítva az első pad, közvetlenül a háló mellett, két legény számára, kik a hálót kihányják s a parás fölét szedik; csak bérítőknél így.

PARASZEDŐ — *Csongrád* — az a legény, a ki a hálónak a vízből való kiszedésekor s a hajóba való betakarításakor a felínt fölszedeti és rendberakja.

PARASZTFALÓ — *Kuthy* — *Harcsa*, *Silurus Glanis* L.

PARASZT HAL — *Miskolczi Gáspár* — közönséges, bőséges hal, pld. a hering.

- PARATAKARÓ — *Szolnok* — gyékény, a melylyel nagy hőségben a parásinat betakarják.
- PARAVETŐ — *Nyelveőr* — I. Paraszedő és Paráslegény; nagy hálóknál két ember hányja ki a hálót, az egyik a fölét — paravető — a másik az inát.
- PARCS — *Perca fluviatilis* L. *Erdővidék*, Olt vize. Nyilván a «Barsch» magyarosítása.
- PART — általánosan — az a szilárd föld, mely a vizeket beszegi.
- PARTRA HALÁSZNI — *Fertő* — mikor a kivett hálót a partra húzzák ki; I. Karóra halászni.
- PARTRA HALÁSZNI — általánosan — a kerítő halászatnál a hálót a partra kihozni.
- PARTRÓL HALÁSZNI — általánosan — a part-ról bevetni a szerszámot.
- PÁSZTA — a színezetben a szélesebb, szalagos rajz, a német «Streifen» értelmében.*
- PATAK — általánosan kis folyóvíz, kivált a sebesebb folyású; jó halasvíz.
- PATICZ — *P. K.* — *Chondrostoma nasus* L. *Léva*. Már tótosabb; nyilván Paducz.
- PATONY — *Szentés*, körösi halászkok — az a vékony zsinég, a melyre a horog erősítve van; az angol gimp, a német Vorfach; I. Pekle, Cserke, Talpalló.
- PATTANTÓ — *Balaton-Füred* — I. Pukkantó hólyag.
- PATTANTYÚ — *Agárd* — I. Pukkantó.
- PATTYANTYÚ — *Szeged* — I. Pukkantó.
- PATUS — *Szeged* — *Chondrostoma nasus* L. I. Dunai hal; különben Paducz.
- PAUZ — *Simontornya* — I. Vezér; nyilván a póznával egy tőből való.
- PE. AVÁGÓ — *Cobitis taenia* L. *Szekelyföld*.
- PECZEHAL — *H. O.* — *Umbra canina* Mars. *Börvely*.
- PECZEK — általánosan — az öregháló kijáró kötélén keresztbe alkalmazva; arra való, hogy a csónakba akasztva, a hálót a partra kihozza, anélkül, hogy tartani kellene, mert a kivevészkor minden ember derékszakadtig evez.
- PECZEKLYUK — *Komárom* — a halászladik peremében az a lyuk, a melybe a kijáró kötél peczkét beakasztják.
- PECZESHOROG, — *Komárom* — úszó jelezővel ellátott horog, I. Pedző.
- PEDZENI — *Berettyó* — a horogról: «jöl pedzi a halat» = biztosan fogja, innen: — *H. O.* — Előre pedző horog = Lime-rik; oldalt pedző horog = Kirby.
- PEDZŐ — *Bodrogköz* — a kosztoshorog úszófája, mely a hal rángatását mutatja; ugyanott az a jelező vessző, melyhez a téliszák feljáró öre erősítve van. A Latorcza mentén egyértelmű a pálhával; I. Picze.
- PEDZŐHOROG — *Berettyó-Újfalú* — I. Kosztoshorog.
- PEDZŐSÉG — *H. O.* — a horog fogóssága.
- PEHEL-HAL — *GROSSINGER* a tárgymutatóban — *Alburnus lucidus* HECK; I. Peleh-hal.
- PEHELYHAL — mint a *Grossinger-féle* Pehel, Peleh alaknak helyese.
- PEKLE, — *Komárom* — az a vékony zsinór, a melyre a horog kötve van. Az angol «gimp» és a német «Vorfach» szó értelmének megfelelő; I. Batony, Cserke, Patony, Talpalló.
- PELEHAL — *FÖLDI* — *Phoxinus laevis* AG. *Kencsesy-nél* hibásan Pehelyhal = *Gobio vulgaris*; nyilván *Grossinger-től* való.
- PELEH-HAL — *GROSSINGER* — *Alburnus lucidus* HECK. értelmében; különben egy a Pelehállal is, és tulajdonképpen evel együtt sajtóhiba I. *Pehel*-hal, tehát a hal kicsi voltáról «*pehelyhal*».
- PELETÉR — *Keszthely* — a magyar vejszénél, I. Pelőcze.
- PELLE — *Komárom* — mindenféle apró hal összesége, a melylyel a fenékhorgot felhalazzák, tehát a «Köder»; I. Csali.
- PELLESZEDŐ — *Komárom* — az, a ki a horogravaló apró halakat fogdossa.
- PELLÉZŐ — *Komárom* — hosszú, keskeny, istápokra feszíthető háló, a melylyel a halakat a varsa felé terelik; rendeltetése szerint megegyezik a magyar-velencei veréssel; sőt a magyar vejszénél a pelőczével és peletérrrel is.
- PELŐCZE — *Taplé*, őshalászat — a magyar vejszénél azok az oldalfalak, a melyeken a hal betéved; a jobboldali a «kis pelőczé», a baloldali a «nagy pelőcze».
- PENDELHÁLÓ — *Komárom* — I. Vetőháló.
- PENDŐHÁLÓ — *Komárom* — I. Vetőháló.
- PÉNTŐHÁLÓ — *Sió* mentén — I. Vetőháló.
- PÉNZ — *Bódva* mentén általánosan — a hal héjja v. pikkelye; a Balaton némely pont-

- ján csak akkor, a midőn levakartatott; a halon héj.
- PÉNZES — *H. O.* — *Thymallus vexillifer* Ag. *Egyházas-Oláhfalu.*
- PÉNZES PÉR, *Thymallus vexillifer* Ag.*
- PÉNZES PISZTRÁNG — *Kenessey* — kétes eredetű, de jól jellemző — *Thymallus vexillifer*. Ag.
- PÉNZŰ — *Balaton-Füred* — kisebb, nagyobb pikkelyű.
- PÉR — *Thymallus*, l. Pénzés Pér.*
- PERECZBE SZEDI — *B. Szabó Dávid* — testét az Angolna.
- PEREM, — *Balaton, Velence* — a nagyobb ladikok külső szegője.
- PERGELŐDIK — *Saród* — a ponty íváskor, azaz rakáson forog.
- PÉRHAL — *Kenessey H. O.* — *Thymallus vexillifer* Ag. *Szilágyság és Székelyföld.*
- PERSEG A SÁR — *Tószeg* — mikor a hal az iszapot túrja s ez buborékot hány.
- PERSLI — *H. O.* — *Perca fluviatilis* L. a magyar svábság «Bärschli»-je, *Szeged.*
- PESSEGI — *Bloch* — elrontott Keszege l. dévérkeszeg.
- PESZMEG — *P. K.* — egyértelmű a «Keszegel»; kisebb terjedelemben az *Alburnus* nemre alkalmazva.
- PESZMETKEHAL — *P. K.* — *Alburnus lucidus* HECK. — *Tiszaföldvár.*
- PETELIKACS — mikropyle.
- PETENYE — *Heckel* — *Chondrostoma nasus* L. Eredete nincs adva.
- PETÉNYI MÁRNA, *Barbus Petényi* HECK.*
- PETIKÉHAL — *H. O.* — *Rhodeus amarus* L. *Pínyéd, Győr* mellett.
- P. CSAVÁGÓ — *K.* — *Cobitis taenia* L.
- PICZE — *Szeged* — általánosan az egész kosztos horgot nevezik így, a picze azonban egy a pedzövel, pallóval és tutajjal, a mint ezt a szegedi piczések ki is fejezik. Piczézni tehát egy a pedzenivel.
- PICZÉZNI, — *Szeged* — horgászni.
- PICZÉZŐ — *Szeged* — az a halász, a ki a kosztoshoroggal jár.
- PIKÓ — *Gasterosteus*, l. Tüskés Pikó.*
- PIKÓ — *H. O.* — *Acerina cernua* L. *Körös-Tarcsa.*
- PILICZKE — *Szolnok-Doboka* — kézi kétköz-háló.
- PILLANGÓ — *Balaton-Füred* — a hal levakart egyes pikkelye, l. Pénz.
- P. . AFA — *Körös-Tarcsa* — a farhám matakja.
- P. . AFEDÉL — *H. O.* — *Abramis Brama* L. *Bódva* mentén így is.
- P. . AFÉSŰ — *Acerina cernua* L. *Kenderes, Kisujszállás, a Tisza* kiöntéseiben.
- P. . ANYALÓ — *H. O.* — *Cobitis taenia* L. *Nagy-Dobrony.*
- P. . ARÁGÓ — *P. K.* — *Cobitis taenia* L. *Szatmár. H. O. Velence.*
- P. . ARESZELŐ — *H. O.* — *Cobitis taenia* L. *Berettyó-Ujfalu.*
- P. . AVÁGÓ — *K. Cobitis taenia* L.
- P. . AVÁGÓHAL — *P. K.* — *Acerina cernua* L. *Tisza-Földváron* a szűrősság révén összetévesztve a *Cobitis taenia*-val, l. e.
- PÍPÁL — *Doroszló, Mosztonga* vize — a hal, mikor közel a vízszínéhez a levegővel érintkező vizet kopótyúzza. Az u. n. dögvizekben gyakran teszi; l. Szopákol.
- PIPOLAHALÓ — *Győr* — a «Nyelvőr» szerint a tok fogásához való; szerkezete a laptoló hálóról, léhése azonban islingből van kötve, l. Vízaháló.
- PIRITYHÁLÓ — *Szeged* — 10—12 m. hosszú háló, egy a kétköz-hálóval, de Szegeden lőszárcsontokkal felszerelve.
- PIROSKA — *P. K.* — *Leuciscus rutilus* L. *Tolna.*
- PIROSKAKESZEG — *T. Sz. Nátly* — *Szeged. Scardinius erythrophthalmus* L.
- PIROSLÓKESZEG — *H. O.* *Scardinius erythrophthalmus* L. *Szeged.*
- PIROS SZEMLING — *Szirmay Andr.* — *Salmo umbla* L. a magyar vizekre csak ráfogva.
- PIROSSZEMŰ KELE, *Scardinius erythrophthalmus* BON.*
- PIROSSZÁRNŰ KONCZÉR — *P. K.* — *Scardinius erythrophthalmus* BON. *Balaton* (a Sió torkolatánál és mentében P. sz. göndér; a «konczer» szót ott egy halász sem tudta H. O.)
- PIROSSZÁRNŰ PONTY. — *P. K.* — *Leuciscus rutilus* L.
- PISZE (?) — *P. K.* — *Alburnus lucidus* HECK. (a kérdőjelet Petényi alkalmazta).
- PISZEHAL — *P. K.* — *Alburnus lucidus* HECK. *Duna* m.

- PISZKE** — *H. O.* — *Alburnus lucidus* HECK.
Duna m.
- PISZKE**, egyáltalában bot-, karó-, rúd-forma szerszámnál a földbe szolgáló, akár vasalt, akár csak faragott hegy.*
- PISZLICZÁRHÁLÓ** — *Szeged* — kisebb az öreg-hálónál (100—120 m.); de ugyanoly szerkezetű.
- PISZKÉS** — *Komárom* — kisebb kerítőhálóval járó halász-, l. Piszkés háló.
- PISZKÉS-BÁRKA** — *Komárom* — kis halászatnál szereplő bárka; l. Farosbárka.
- PISZKESHÁLÓ** — *Komárom* — az öreghálónál kisebb, de egyazon berendezésű; rendszeren csak négy ember szerszáma. Úgy lát-szik, hogy a neve a «piszkálással» egy tőből fakadt; egy vén halász így magyarázta: «hát az csak olyan háló, a mivel a szegény embőr nem is kerít, mert csak úgy *piszkál* a vizekben»; l. Pilszke, Piszliczár h.
- PISZKEVAS** — *Komárom* — a szolgabot végének hegyes vasalása, l. Biczke.
- PISZTRÁNG** — *Trutta*, l. Sebes Pisztráng.*
- PISZTRÁNG** — *K.* — *Trutta Fario* L. A tót: Pstruh névvel egy tőből fakadt. Található e név már egy 1462-ki eredeti oklevélben is*, mely Majláth Béla tulajdona. Galgóczinál (1622) megvan.
- PISZTRÁNG** — Ujfalvi — Szikszai xvi. sz. — *Trutta aurata, variolus*. Az Orbis pictusban (1708) *Trutta*.
- PLANER INGOLA**, *Petromyzon Planeri* Bl.*
- PLATYICZA** — *H. O.* — *Abramis Brama* L. Mező-Záh. Nyilván *Latice* = late = széles. Oláh eredetű.
- PLATYIKA** — GROSSINGER — nyilván az oláh «Platyicza», tehát *Abramis Brama* L.
- PLUTA** — *Erdővidék*, Olt mentén — l. Para.
- PÓCZ** — *Umbra*, l. Lápi Pócz.*
- PÓCZHAL** — *Károli J.* — *Umbra canina* Mars. *Bedrogköz*. Legmagyarabb neve.
- POCZOKFARKÚ** — *Aspro vulgaris* Cuv. *Szeged*; vékony, érdes farkáról, mely valóban a patkányéra emlékeztet.
- PODVIZHAL** — *Chondrostoma nasus*; elrontott Paducz. *Göcssej*.
- POFA** — általában — a hajó orrán az a rész, mely rendszerint faragványokkal van díszítve.
- POHÉ** — *Kardd* — alkalmasint *Rhodcus amarus* Ag.
- POHOSKESZEG** — *T. Sz. Nály* — *Szeged*. Lehet a *Scardinius erythrophthalmus* Bon., ikrás nősténye.
- POIDRA** — Marsilius, Bloch — l. Potyka.
- PÓK** — *Körös-Tarcsa* — l. Ághegyháló. Kötőnően jellemző elnevezés, mert a két abroncs négy vége úgy viszonylik az általa kitesztett hálóhoz, mint a Linyphia-vagy Tegenaria-pók lába a hálójához.
- POLIND** — *H. O.* — *Aspius rapax* L. *Ipoly-Nyitra*, Nógrádmegye (palócz).
- PÓNÉ** — *B. Szabó Dávid* — a Bónéval egy értelemben magyarzva, l. Bónéfa. Ennek a véter- és méthálóval való összevetése hibás.
- PONTY** — *Cyprinus*, l. Jövevény ponty, magyar ponty, tő ponty, továbbá kárászponty és pontykárász.*
- PONTY** — Janua 1729 — *Cyprinus Carpio* L.
- PONTY** — *K.* — *Cyprinus Carpio* L. Galgóczinál (1622) megvan.
- PONTY** — Orbis pictus 1708.
- PONTYFÉLÉK** — *Cyprinoidéi*, mint család.*
- PONTY-KÁRÁSZ** hal, *Carpio Kollari* HECK.*
- PONTYKÁRÁSZ** — *P. K.* — *H. O.* *Carpio Kollari* HECK. *Fertő tava, Velenczei tó*. Keve-rék.
- PONTYNYÁRS** — *Tihany* — ága szerint is külön-külön hasított villás ág, melybe a hasított halat becsiptetik, hogy süthessék.
- PONTYÓ** — *B. Szabó Dávidnál* — a ponty, *Cyprinus Carpio* L.
- PONTYO** — Ujfalvi-Szikszai xvi. sz. — carpo, carpio; a tő ponty.
- PÓRÁZ** — *Felső-Rákos* — lószőrből vert kötéll, a melynél fogva a halász a rokkolyahálót tartja; l. Rökkolya-háló és Vetőháló.
- PORCZOGÓ** — *Fáy-féle szakácskönyv*, xvii. század — p. 90 a viza gyomrának főzéséről: «Az Vízának porczogójában is legyen közötte». Nyilván a porczogós gerincz.
- PORCZOGÓSZÁRNŰ HALAK** — *Tóth Pál*, Bonnet fordításában — Chondropterygii.
- PORCZOSVÉRTESEK**, *Chondrostei*, mint alrend.*

- PORHÓ — H. O. — *Acerina cernua* L. Nagy-Dobrony. A Borholy változata.
- PORONYÓ — Mátyusnál — porhanyó, foszladozó értelmében: «A poronyóbb testű halak a pisztrang, ifjú tsuka, posár, Galacza, kecsege, a fehér Halak.»
- PORTZOGÓS TESTŰ — *Miskolczi Gdspar* — halak, annyi mint Vértesek = Ganoidei.
- PÓTA — Balaton — az eresztő hálón a gyékényből kötött s a háló felső inára alkalmazott uszató. Az öregháló nehezebb részeinek usztatására használt fák is «póta» nevet viselnek; l. Para stb.
- POTOSZ — Szirmay Andr. — *Chondrostoma nasus* L. itt a *Gasterosteus pungitius*ra ráfogva.
- POTOZ — H. O. — *Chondrostoma nasus* L. Kun-Szt-Márton; nyilván egy a paduczczal.
- POTOZNAK — *Chondrostoma nasus* L. Komádi; nyilván egy a paduczczal.
- POTYKA — sok helyen a kisebb *Cyprinus carpio* L.
- POTYKA — Ujfalvi-Szikszaí xvi. sz. — cyprinus; l. Ponty.
- POTYÓLNI — Mátyusnál — a száraz stokfist dorongolással megporhanyítani.
- POZSÁR — P. K. — *Cyprinus Carpio* L.; némely nem halász vidéken, a *Squalius* dobulával összetévesztve. Az erdélyi részekben többnyire helyesen alkalmazzák; Galgóczinál (1622) megvan; *Cyprinus hungaricus* HECK. és P. K. Balaton.
- POZSÁRHARCSA. — P. K. — *Silurus Glanis* L. Szalmár l. Puma h.
- PÖCZKÖS — Tápé — az a legény, a ki a kijáró kötél pöczkét beakasztja s kiakasztja.
- PÖCZÖK — Algyő — az öregháló kijáró kötelén, l. Peczek; de itt a hálótű nyelve is.
- PÖCZÖK — Duna m. — a Czibiken az az esztergályozott ellenző fa, a melylyel a kötelet körülfogják; a matakkkal egyforma a rendeltetése. Szolnokon egyértelmű a Pössel.
- PÖNDÖL (háló) — T.-Szt.-Szege — l. Vetőháló.
- PÖNDÖLŐZŐ — Szege — a *Pendelhálóval* járó halász; l. Vetőháló.
- PÖNDÖRHÁLÓ — Szege — l. Vetőháló.
- PÓRFA — Balaton, Velence — a nagyobb ladikok belső szegője.
- PÖRGETTYŰ — Szege — kis kolomp, melyet a fenékhorgok karójára kötnek s a mely megszólal, mihelyt a hal valamely horgon rajtavesztett.
- PÖRSÖL — Szege — a hálóba került harcsa, farka suhogásával hasgatja a vizet.
- PŐS — általánosan — az a szalmacsutak v. fonat, mely az öreg háló és gyalom alsó inára alkalmazható s arra való, hogy iszapos helyen az inat a bevágástól megóvja. Egy komáromi halász pős v. tucsak (csutak)-nak mondta.
- PRÉM — Komárom — l. Perem.
- PRUZ CSUKA — Fáy-féle — szakácskönyv xvii. század p. 83, 22 — «Czuka kit pruz czukának hínak» megkülönböztetve a következőt: «Czuka sós ki országunkban terem.» — Ez tehát valami külföldi hal lehetett.
- PUKKANTÓ — Kőrös-Tarcsa — a hal uszóhólyaga.
- PUMA HARCSA — P. K. és Heckel — *Silurus Glanis* L. var. *Tisza, Szamos, Maros*. Erről állítják a halászok, hogy gyökerek alatt él s csak szilvaéreskor jön ki.
- PŰP — Balaton — a part benyúló része; l. Ór.
- PUSZTÚL A JÉG — mondja a balatoni őshalász mikor a jég olvad.
- PUTRA — P. K. — *Phoxinus laevis* AG. Erdélyi részekben a *Cottus gobio* is; oláhos.
- PUTTYOGATÓ — Algyő, Kopácsi, Tisza-Abád-Szalók — l. Buttyogató és Kuttyogató; de itt a talpa ki van vájva, tehát legközelebb áll a Wolga-mellékihez.
- PÜNKÖST-KESZEG — *Abramis Brama* L. a nagyja. Balaton-Füred.

R

- RAAK — Ujfalvi-Szikszaí xvi. — *Gamarus squillae cancer*; nyilván a *Squilla* mantis tengeri rák, mely az Adria környékén eledel.
- RAAK LABAI — Ujfalvi-Szikszaí xvi. sz. — chelae.
- RÁÁLLANI a szerszámra — Tihany — egy a bokorból kilépett tag helyét a kötelezett- ségekkel együtt elfoglalni, elvállalni. A tíz emberből álló bokor szerszáma ugyanis minden év Szt. György napján megbecsültetik; a főösszeg tíz emberre van fel-

- osztva; pld. az egész szerszám 250 frtot ér, esik egy tagra 25 frt, tehát az időközben *rálló*, a 25 frtot a kilépőnek vagy örököseinek megfizeti.
- RÁCSA — *általánosan* — abroncsra alkalmazott háló; rákra való; 30 cm. átmérőtől 1.5 méterig (Komárom); sokszor merőben fűzfaháncsból kötve (Kis-Majtény).
- RÁCSÁZÓ — *Szeged* — a rákot a rácsával fogdosó halász.
- RÁCSHÁLÓ — *Szeged* — legerősebb és leg-sűrűbb hálórész, a melybe a halat beszo-
ritják.
- RÁCS PENDELY-HÁLÓ — *Duna mentén* — igen nagy, kerek vetőháló, melyet azonban nem vetnek, hanem lassan kiterítve csónakról lebecsátanak; szerkezete nagyban a vetőhálóé; l. azt.
- RAGADOZÓ HAL — Miskolczi Gáspár.
- RAGADOZÓ ŐN, *Aspius rapax* AG.*
- RAGADOZÓ KÜSZ — P. K. — *Aspius rapax* L. A *Duna* némely pontján.
- RAGADOZÓ PONTY — Szirmay Andr. — *Aspius rapax* AG.
- RÁHÁNYINI — *Csongrád* — a hálótűre a fonalat.
- RÁKÁSZÓ — *Komárom*, l. Rácsa.
- RÁKERÍTENI — *általánosan* — a húzóháló nyargaló apacsával valamely pontra kört vágni pld. a kótára (Balaton, látott hal).
- RÁKERÍTENI — *Tihany* — pld. a gardára; úgy mondják, mint a vadász a lövésről: rálőtt a nyúlra.
- RÁK-KAS — Székelyföld — l. Rácsa.
- RÁKLAB — Komárom — a vető vagy pendelháló zacskóinak szélét tartó kétágú rövid fonal.
- RÁKLAB — *Felső-Rákos* — a rokolyaháló kellő közepét, illetőleg csúcsát alkotó kétágú fonalak, a melyek a pórásban egyesülnek.
- RÁKLAB ZSINEG, a marázshálót a czötkényparához kötő zsinég.*
- RAKNI — *Balaton* — az eresztő hálóinak elhelyezését mondja, így: az eresztőhálót a Balatonon keresztbe (az az szélmentében) *rakják*.
- RAKODÓ — *Csanád* — így: halászbárka-rakodó, azaz: kikötőhely, pld.: Decsi halászbárka-rakodó, Tolnában Décs község mellett.
- RÁKVARSA — *Székelyföld* — l. Rácsa.
- RÁMAHÁLÓ — *Székely-Keresztúr* — l. Regyina és Tükörháló. Itt a vezető v. marázshálón így; l. Vezetőháló.
- RÁNCZIHÁLÓ — *Székelyföld* — l. Bokorháló.
- RÁNTÓRÚD — *Uj-Székely* — a közhálón a káta v. segg igazgatására való.
- RAPPI HÖHÉR — *Perca fluviatilis* — L. *Varbó* (palócz). Sügérnek is mondják. Rappi hohér azért, mert régente egy rappi ember ezt a halat ette, szálkája a torkán akadt meg s az ember megfűlt. (Moháry Gyula varbói plébánus tudósítása.)
- RÁSPÓ — *Agárd* — l. Bognár.
- RÁSPÓHAL — H. O. — *Aspro vulgaris* L. *Szolnok*.
- RÉ — *sok helyen* — rév, gyakran tanyanév is.
- RÉF — *Szolnok* — l. Réfólom; az apatini sváb halászköznél «zusammen *reffeln*»; innen a magyar is.
- RÉFÓLOM — *Komárom, Budapest* — az öreghálónak vannak egyes darabjai, a melyek leoldhatók, mikor a hálót a vízhez képest rövidíteni, illetőleg hosszabbítani akarják; az egyes daraboknak egymáshoz való toldása a «Réfólom», l. Réf és Gyűrőczérna.
- REGYINA — *Szeged* — l. Tükörháló; a latin «rete» «retina.»
- REGYINÁS TAPOGATÓ — *Algyő* — kettős tükör között léhessel felszerelt, négy kává tapogató.
- REKESZ — *Komárom, Budapest* — a bárka egyes osztályai.
- REKESZ — Ujfalvi-Szikszai xvi. század — a szegye és vesz-szel együtt excipula.
- REKESZTENI — *általánosan* — vejszét, csikgátat állítani; innen «rekeszteni mén.»
- REKESZTENI — *Derczen* — «rekeszteni mén» itt azt jelenti, hogy lábót vagy rekesztést vagy csikgátat megyen csinálni; leginkább tavaszkor.
- REKESZTÉS — *Derczen* — l. Lábó.
- REKESZTŐ HALÁSZ, a czégés, vejszés, varsás halász.*
- REKESZTŐ HALÁSZAT, a czégével, vejszével, varsával űzött halászat.*
- REKESZTŐ HÁLÓ — *Algyő*, őshalászat — őrháló; l. Őrháló és Vészlés.
- REKESZTŐ JEGESHALÁSZAT, a jegen, illetőleg jég alatt űzött rekesztő halászat.*
- REKKEN — *Nádasdy Tamás* lev. — a Lékán

- éptített pisztrángos tórol szólva; nyilván egy a német «rechen» szóval t. i. a tó zsilipjén levő gereblyeszűrő rostély, mely a vizet átbocsátotta, de a hal szökését megakadályozta.
- RENGŐ — *Szatmár* — I. Ághegyháló.
- RÉPAHAL — BIELZ A. — *Aspro vulgaris* CUV. Erdélyi részek.
- RÉT — *általánosan* — mocsaras, lápos tavas hely, mely halászatra is alkalmas; a német Ried.
- RÉTÉS — *Agárd* — mikor a hálót nem jól szedik s az összecsavarodva jön ki.
- RÉTÉS HELY — *Szeged* — a folyó árterének sekély helyei, a hol a tapogatóval halásznak; I. Rét.
- RETESZ — *Saród* — a bárka záró vasa.
- RÉTI CSIK — *Cobitis fossilis* L.*
- RÉTI CSIK — P. K. — *Cobitis fossilis* L
- RÉTI DURBINCS — H. O. — *Perca fluviatilis* L. Szolnok.
- RETKE — *Fű*-féle szakácskönyv XVII. század alkalmasint a *Salmo Hucho* L. a németből véve, hol a *Salmo umbla* L. neve: «Rötél, Röteli, Rötele.»
- RÉTSÉG — *általánosan* — folyók és mocsarak ártere, mely nádat terem s halászható vizeket is tart; I. Rét.
- RÉZ CSERKE, vékony rézdrótból sodrott cserke.*
- REZSINA — *Szentes*, kőrösi halászok — I. Regyina és Tükkör.
- RÍ — *sok helyen* — I. Ré.
- RIADÁS *Balaton* — a jégnek nagy mértéken való, dörgő meghasadása, I. Jégriadás és Riadó; népiesen rianás.
- RIADÓ — *Balaton* — a jégrepedés, melyet a riadás okozott. A Tájszótárban megvan.
- RIBAHAL — *szertőknél* — *Umbra Canina* Mars. Ryba totúl=hal, tehát halhal. Rosz gyűjtőtől való; gúnynév, a melylyel az ügyefogyott, bamba gyereket illetik H. O. — *Saród*. Göcsejben az *Alburnus lucidus* HECK.
- RIANÁS — *népiesen* — I. Riadás.
- RIGYA — *Agárd* — ritkás nád.
- ROHANÓ VIZ — *általánosan* — igen gyors folyású, romboló víz.
- ROHONCZ — *Pünyéd* — I. Rohony és Vezér.
- ROHONCZLIK — *Pünyéd* — I. Áglik.
- ROHONG — *Győr* — I. Vezér.
- ROHONY — *Fertő tava* — I. Vezér.
- ROHONYLÉK — *Fertő tava* — I. Áglik, Hajtólék, Sorlék.
- ROHONYOS — *Agárd* — I. Vezeres.
- ROKOLYAHÁLÓ — *Szegelyföld* — I. Vetőháló, avval a különbséggel, hogy a szélén táskák vannak. Ez az ősrégi amphiblestron; dívik a Kaspi tengeren is.
- RÓNA — *Ecsedi láp*, északi rész — víztükkör.
- ROSTA-CSONT — os ethmoideum; I. szagoló-csont.
- RÓVÁS, a halász mérlegben az a felosztott, rövött vasrúd, a melyen a mérő-körte jár.*
- RÓZSAHAL — *Komárom* — *Barbus fluviatilis* Ag. RÓZSA MÁRNA, *Barbarus fluviatilis* Ag.*
- RÖJTŐ — *Balaton-Füred*, I. Bárka; Rütő.
- RÓZSÓNY — *Hegykő* — az a kampós rúd, a melylyel a rohonyt lékről lékre hajtják.
- RÚD — *Velenceze* — sima rúd, a ladik tolasára.
- RUDAS — *Bodrog-köz* — jég alatt való halászat, I. Vezeres.
- RUDBAK a nagy-dobronyi örösháló rúdján levő kampó, a melybe a háló be van fogva.*
- RÚD ELEJE — *Tihany* — a vezér csúcsrésze; fenyőfából való; I. Vezér.
- RÚDFORDÍTÓ, I. Fordító.*
- RÚDHAJTÓ — *Balaton*, tihanyi őshalászat — I. Vella.
- RÚD HÁTULJA — *Tihany* — a vezér vastagabb vége; fenyőfából való; I. Vezér.
- RÚDKÖRTEL — *Bodrog-köz* — a melyen a téliszákot lebocsátják; I. Téliszák.
- RÚD KÖZEPE — *Tihany* — a vezér középső része; kemény fából való, mert ezt éri leginkább a rúdhajtó csáklya vagy vella.
- RÚGÓFA — *Komárom* — I. Lábvető.
- RÜTŐ — *Keszthely* — vesszőből font haltartó (rejtő, röjtő), I. Vesszőbárka.
- RÜTYŐKE — T. Sz. Horváth Zsigmond — *Balaton* vidéke; alkalmasint *Alburnus lucidus* Heck.

S

- SAAS — *Ujfalvi-Sziksza* XVI. század — carex.
- SAPHIR HAL — *Ujfalvi-Sziksza* XVI. sz. — Scarus; tengeri hal; az egész család ragyogó színezetű s Martialis megénekelte.
- SARDÉLY — Sz. D. — a szardellából; bizonyosan az apró *Alburnus* nézte szardella félének.

- SARLÓVAS, a nyeseállón a vágórész.*
- SÁRGA HARCSEA — P. K. Heckel et Kner — *Silurus glanis* L. var. Sárgás színváltozat. Tisza, Szamos, Maros m.
- SÁRHAL — *Tinca vulgaris* Cuv. — Dunamentén.
- SÁRKÁNY — Szeged — tartóvas az állóbárka orrán, melyen a fejláncznál fogva a macska függ.
- SÁRMÁSZÓ SZAKA — H. O. — *Gobio vulgaris* Cuv. Egyházas-Oláhfalu.
- SÁROGLYA — Sz. D. — *Rhodeus amarus* Ag. «... melynek színekkel azonképp' Változik háta, miként napfény elleniben szállott Égi szivárványnak...» SZABÓ DÁVID. a francia «Sarache» kaptájára csinálta.
- SAROK — általában — a pántnak az a része, mely a lábra rájár, l. Láb.
- SAROK — Balaton-Füred — kis öböl.
- SAROKCSONT, — os angulare.*
- SAROKLEK — Agárd — l. Szeglek.
- SASAS — Ujfalvi-Szükszai xvi. század — ca-rectum.
- SCHREK — Marsilius — l. Sőreg.
- SCHRAZ — Marsilius — l. Sráczhal.
- SEBES — Miskolcz — sebes folyású víz, így: «a Márna a sebesben él.»
- SEBES PISZTRÁNG, *Trutta Fario* L.*
- SEBES VÍZ általában gyors folyású víz. A hol végződik, halak állóhelye.
- SEBHÁLÓ — Erdővidék, Olt mentén — l. Olló-háló.
- SEGG — Körös-Tarcsa — a húzóhálók zsákja; l. Káta; a gyalom része.
- SEGGE — Záhony — van a hálótűnek is, így: óra, nyelve, dereka, segge; l. Láb.
- SEGGES HÁLÓ — *Ipolymentén*, palócz szó — a varsa.
- SEGGI-KŐ — Bodrogkőz — gömbölyű kő, melyet a bokorháló farkába kötnek.
- SELYEM — Saród, Tápé — a gyékény finom hancscsa, a melyből a kötéseket csinálják.
- SELYEM — Balaton-Füred — az eresztőháló teste, hasonló a léhészhez vagy nyústhöz; l. Pamuk és Léhész.
- SELYEM HAL — P. K. — H. O. — *Acerina Schraitzer* Cuv. Duna és Tisza mentén.
- SELYEMSZEDŐ — Keszthely — az a halász, a ki a tulajdonképeni hálót szedi, l. Léhész-szedő.
- SELYMES DURBINCS *Acerina Schraitzer* Cuv.*
- SEMLEHAL — Bielz A. — *Barbus Petényii* HECK. Erdélyi részek.
- SEMLING — Bielz A. — *Barbus Petényii* HECK. Erdélyi részek.
- SEMLING — Janua 1729 — *Barbus Petényii* HECKEL.
- SEMLING — Ujfalvi-Szükszai xvi. század — *Salmo farvus*; az erdélyi semlyenk stb. tehát *Barbus Petényii*, HECKEL.
- SEMLING — Sz. D. — Lazacznak, Loszosnak mondja, tehát *Trutta Salar* VAL. Különböen a *Barbus Petényii* HECK. népies neve, Erdély. GALGÓCZI-nál (1622) megvan.
- SEMLYÉNG — Fáy-féle szakácskönyv, xvii. század — *Barbus Petényii* HECK.
- SEMMI HAL — Komárom — silány, értéktelen hal.
- SERÉNY — Kópácsi — l. Sörény.
- SERINCZ — P. K. — H. O. — *Acerina cernua* L. Duna, Komárom körül; de u. o. *Acerina Schraitzer* Cuv. is.
- SERINCZ — Szirmay Andr. — *Acerina cernua* L.
- SERITTŐ — Székelyföld (T. Sz.) — sodróorsó, két fonalnak összesodrására való; l. Sirittő. Viszáló.
- SERKEDŐ VÍZ — általában — mely vízenyős helyeken, pld. az ember súlya alatt kiüti magát.
- SEYGE — xv. század — «... ubi altera clausura, vulgo Seyge vocata fuisse», l. Czege, Zegye, Zeyge, Zeege stb.
- SIBRIKHAL — P. K. — *Cobitis taenia* L. Körös m. Szarvas. Tótos hangzású.
- SIGÉR — Balaton — *Perca fluviatilis* L.
- SIGÉR — Janua 1729 — *Perca et acerina* — hegyes állú és hegyes szárnyú sigér.
- SIGER — Ujfalvi-Szükszai xvi. sz. — *Erythrinus*; tulajdonképen tengeri hal, ma a *Characini*dák között; ezt csak találomra alkalmazták s később a magyar név ismét előfordul «*Perca, rubellio*» helyes meghatározással. Megvan az *Orbis pictus* 1708. kiadásában.
- SIGER SZABÁSÚ HAL — Ujfalvi-Szükszai xvi. század — carabus; ez tévedés, mert a görög *καρβυς* = tengeri rák a Milne Edwards-féle Catometopa családból való.
- SIKOS ANGOLNA — Janua 1729 — *Anguilla fluviatilis*.
- SIKÓS ANGOLNA, *Anguilla fluviatilis* Ag.*
- SIKOS — Balaton — a hal.

- SÍKVÍZ — *Ecsedi láp* — víztükör, I. Róna.
- SILÁNY KESZEG, *Abramis vetula* HECK.*
- SIMA HOROG, szaka nélkül való.*
- SIMA PART — általánosan — a hol sem omlás, sem gyökér nem akadékoskodik.
- SINGCSONT — ulna.*
- SINGÉR — *Karád* — *Perca fluviatilis* L.
- SIREG — P. K. — *Acipenser stellatus* PALL.
Eredete nincs.
- SIRITTO — *Füle* — I. Seritto és Viszáló.
- SISÁK — *Saród* — a Sium.
- SLUF — *Hegykő* — a varsa vöröské; a német «Schlupf» kölcsonvétele.
- SODRONYPADUCZ — *Chondrostoma nasus* L.
Erdővidék, Olt vize.
- SODRÓ VÍZ — általánosan — a folyók kanyarodóin a vízfolyásnak az az oldala, mely a partot rontja; mindig a folyás kanyarodójának külső kerülete.
- SORLÉK — *Szeged* — a szeg- v. saroklékek között kijegelt lékek; I. Áglik.
- SOROS — *Komárom* — egysoros az öreg-háló, háromsoros az, a melynek léhése két tükörháló közé van fogva.
- SOROS LÉK — *Tószeg* — I. Hajtólék, Áglik.
- SOROS ÓLOM — *Tószeg*, *Szolnok* — az öreg-hálón a rendes számú ólmozás; I. Fattyú-óloom.
- SOROSVÉK — *Latorcza mentén* — I. Áglik, Sorlék, Hajtólék.
- SÓSHAL — *sózott* és a levegőn szárított hal. A Balaton körül, a Duna, Tisza és Körös mentén divik. A vizát már a XII. században sózták: «husonibus recentibus et salsis» 1198-ban, Fejér Cod. Dipl. VII, 5, 175.
- SÓS HAL — Ujfalvi-Szikszai XVI. század — salsamentum.
- SÓSKÁD — *Balaton* — az a kád, a melybe a sózott halak beraktnak, hogy a só megszívja.
- SOS VÍZ, SOS HALNAK AZ VIZE — *Ujfalvi-Szikszai* XVI. sz. — Muria.
- SOVÁNY TÓ — *Tata* — az olyan, a melyben a hal nem hizik meg.
- SÓZÓ ASZTAL — *Balaton* — a melyen a hasított halakat sózzák; hosszában, egymástól kis- arasznyi távolságra fölsozóezett keskeny léczekkel pásztákra van fölsozva.
- SÖFÖL — *Saród* — a farosbárka, nyilván a német «Schiff» magyarosítása.
- SŐREG — K. — *Acipenser stellatus* PALL. Miklosich szerint az orosz *sevruga*.
- SŐREG — *Ujfalvi-Szikszai* XVI. sz. — *Sturio secundus*; I. a Kecsigé-hez csatolt jegyzet.
- SŐREG TOK, *Acipenser stellatus* Pallas.*
- SÖRÉNY — *Balaton-Füred* — a hát úszószárnya, p. dorsalis.
- SÖRÉNYKÖZ, a két hátsörényű halaknál az a tér, a mely az első hátsörényt a másodiktól elválasztja.*
- SÖRÉNY-SZÁRNYÚ — a kormányúszó, mikor a hát- és alsó sörénnyel össze van forradva, pld. a götetalaknál; de bizonyos fokig az ángolnánál és a harcsánál is.*
- SÖRÉNYTARTÓ NYÚLVÁNYOK — ossa interspinalia.*
- SÖTÉT JÉG — *Szolnok* — mikor olyan vastag, hogy alatta a hajtórudat nem látják s őrvesszőt kénytelenek használni; I. Őrvessző.
- SÖVÉNY — általánosan — némelykor a folyó egyes szakaszainak elrekesztésére háló helyett fűzfából fonott sövényt is használnak; I. Őrháló; Vészlés.
- SPEK — *Csepel sziget* — a pendel- v. vetőháló szétsugárzó zsinegei, a melyék azt összehúzzák; lásd különben In, mert ugyan e zsinegeket így is nevezi a csepeli halásznép.
- SPÉL — *Komárom* — nyársforma fa, melylyel a sátorgyékényt a rúdhoz tűzik.
- SRÁ CZ — P. K. — *Acerina Schraitzer* C.
- SRÁ CZHAL — P. K. — *Acerina Schraitzer* CUV.
- SRÉ CZER — P. K. — *Acerina Schraitzer* CUV. idegen eredetű, de el van terjedve.
- SRÉ CZER — *Szirmai Andr.* — *Acerina Schraitzer* CUV.
- STENGER — P. K. — *Chondrostoma nasus* AG. Eredete nincs adva.
- SÚDÉR — P. K. — *Perca fluviatilis* L. Tisza m.
- SUGA — *Székelly-Keresztúr* — a folyóban a sekély, de sebes folyású helyek, hol a víz a kavicson megsűg.
- SUGÁR KARDOS, *Pelecus cultratus* L.*
- SUGÁR KESZEG — H. O. — *Alburnus bipunctatus* HECK. Bódva mentén, *Komjátiban*.
- SUGÁRKÖZ, a halak sörényein és úszószárnyain feszítő csontos, vagy porcogós sugarak közötti hártya.*

- SUGÁRZAT, az egyes úszókban foglalt, megszámlálható sugarak.*
- SÚGÓ — *Székelyföld* — sekélyebb víz, a melyben szigonynyal halásznak; I. Suga.
- SUHÉ — *Calcipinus* — Everriculum alatt; a varsával való összevetés hibás, mert nyilván a *Csuhé*; I. azt; ugyanez tartozik a M. Akadémia Nagy Szótárában előforduló *Suhé* szóra is; I. Ághegyháló.
- SUJTÁSOS — *Balaton* — «hosszában csikos a kűsz» — *Alburnus bipunctatus* H.
- SUJTÁSOS KŰSZ, *Alburnus bipunctatus* HECK.*
- SUNKA (balatoni) — *Keszthely* — füstölt hal.
- SÚROS — *Kőrös mentén* — az a halászegény, ki a hajót mosni tartozik.
- SÜGER — *Fáy-féle szakácskönyv*, xvii. század — *Perca fluviatilis* L.
- SÜGÉR — *Perca* — I. Csapó Sügér.*
- SÜGÉR — *K.* — *Perca fluviatilis* L. Galgóczinál (1622) megvan; a Tisza némely pontján nem ismerik e különben K. nevet.
- SÜGÉRFÉLÉK — *Percoidei* — mint család.*
- SÜGRE — *H. O.* — *Perca fluviatilis*. L. Ipoly; *Lázi*, Nógrád megye; de sügérnek is mondják (palócz).
- SŰL — *P. K.* — *Lucioperca Sandra* Cuv. *Kőrös* m. *Szarvas* körül; már tótos.
- SŰLLŐ — *Janua 1729* — *Lucioperca Sandra* Cuv. *Scombrus* alatt felhozva.
- SŰLLŐ — *Lucioperca* — I. Fogas Süllő, Kő Süllő.*
- SŰLLŐ — *K.* — *Lucioperca Sandra* C. V. Csupán a Balatonnál hiszik némelyek, hogy külön faj s nem a híres fogas ifjú sarja. A német Schill és Schiel névvel egy tőből fakad. Galgóczinál (1622) megvan.
- SŰLLŐ — *Ujfalvi-Szükszai* xvi. század — *capito squalus*; a latin meghatározás inkább a fejes domolykóra illik; de később még egyszer van meg «*Lucioperca Gessnero*» helyes meghatározással.
- SŰLLYÉN — *Kopácsi* — «örzövel felszerelt szák», I. Téliszák.
- SÜPPEDÉKES PART — *általánosan* — sáros-part, helyenként sáros, iszaposan bemélyedve.
- SŰTNI VALÓ — *Szeged* — az a hal, a melyet silányságánál fogva eladni vagy részbeadni nem lehet (t. i. a nagybérloének), a melyben tehát a halászbokor osztozkodik, ilyen formán «fogtunk öleget, még sütnivaló is maradt».
- SŰTŐ — *H. O.* — *Squalius dobula* HECK. *Kolozsvár*.
- SŰTŐ HAL — *Ujfalvi-Szükszai* xvi. sz. — *Laccia*, *Alosa*, *piscis lubricus*; ez megfelel a mai fogalomnak, a mennyiben a halászok a maradék halat sütőnek mondják.
- SŰVEGES-HÁLÓ — *Máramaros*, *Visk* — I. Farkasháló.
- SYLLO — *Marsilius* — I. Süllő.
- SYLO — *Bloch* — I. Süllő.

Sz

SZABADÍTANI — *Balaton*, őshalászat — a kötélt lassú kieresztgetése.

SZABÓ — *P. K.* — *H. O.* — *Pelecus cultratus* L. *Alsó Duna*, I. Szabóhal.

SZABÓHAL — *P. K.* — *H. O.* — *Pelecus cultratus* L. *Alsó Duna*. Lehet a has ollószerű éléről, vagy az alak vékonyságáról.

SZÁCSIRA — *Nagy-Dobrony* — kis háló, a melyet a megmaszlagozott hal kifogására használnak; I. Szák.

SZÁD — *Székelyföld* — a varsának tölcser alakú bejárója.

SZAGGATÓ — *Tihany* — az öregháló zsákjának legvége, mely a csapdosásnak leginkább kitéve, mindég szakadozott, czaftatos.

SZAGOLÓ CSONT (rosta-csont) — os ethmoidum.*

SZÁJ — *Varbó*, Ipoly mentén — a varsáról, I. Szád (palócz.)

SZÁJKARÓ, a szárny nélkül való varsáknál az a karó, a melylyel letűzik.*

SZÁJ-KÁVA, egyáltalában a hálók félkőrös abroncsa, a mely a hálót nyitva tartja.*

SZÁJPADLÁS — *palatum durum*.*

SZÁJPADLÁS-CSONTOK — *ossa palatina*.*

SZÁJTÁTÓK — *Cyclostomi* — mint alrend.*

SZÁK-HÁLÓ — *Janua 1729*.

SZÁK, kanál alakú merítő háló; van feje, nyele és ágasa. Evvel hordják a fogott halakat a bárkába s evvel szedik ki a prédát a vejszéből. Egy a mereggyűvel; I. azt és Szácsira, Tanyaszák. Miklosich szerint a szláv *sak*, szerinte «Wurfnetz», a mi nem áll, mert ághegyháló; a Wurfnetz az amfiblesztron.

- SZAKA** — *Székelyföld* és *Tihany* — a szigony vagy horog visszája v. «visszhorga,» — ilyen alkalmazásban: «letörött a szakája»; l. *Visz, Viszja*.
- SZAKÁL** — *Szendrő* — l. *Szaka*. A szendrői szigony különálló forma; gereblyeszerű, ágai mindig több szakások, tehát sokaságuknál fogva szakálszerűek.
- SZAKÁLOS HOROG** — *Komárom* — egy ín végébe alkalmazott több horog.
- SZAKÁS HOROG** — *Székelyföld* — «viszhorgos» horog.
- SZAKÁS SZIGONY** — *Székelyföld* — «viszhorgos» szigony, megkülönböztetésül a sima-ágútól.
- SZÁKLÉK** — *Bodrogköz* — jég alatt való halászat, a melyen a téliszákot leeresztik.
- SZAKÓCZA** — *Keszthely* — jégvágó fejsze.
- SZÁKOLNI** — *Bodrogköz* — szákkal halászni.
- SZÁKOS** — *Bodrogköz* — jég alatt való halászat — az, a ki a hálót a száklékbe bocsátja.
- SZÁKVAS** — *Bodrogköz* — a téliszák kávéira alkalmazott súlyok.
- SZÁL** — *Tihany* — kötélről mondják; pld: egy — két — három szál kötélre készítették; az az: 50, 100, 150 öltre a partról a hálót beereszteni, tehát 2 v. 3 50 öles húzókötelet összekötni.
- SZÁLKA** — *általánosan* — a hal csontja; de leginkább a húsban levő Y alakú csontocskák (ossicula Artedii).
- SZÁLKA** — *Orbis pictus* 1708.
- SZÁLKÁS HAL** — *általánosan* — csekély értékű, mert szálkás húsu hal; leginkább *Leuciscus, Scardinius, Squalius, Abramis* stb.; szóval a fehér halak.
- SZALMÁN TELELT** — *H. O.* — *Abramis ballerus* L. *Lázi, Nógrád* megye. Palócz elnevezés, a hal hitvány voltára czélez; a palócz hozzátette, hogy «fáradt» hal; fáradt = hitvány, esenevész.
- SZAMSZEREJ** — 1669 Ecsed vára lajstromában — «Armbrust», alkalmasint az együvé riasztott halaknak nyilazására használtattak, a mint ez iv. Béla király idejében kétségtelenül divott is; l. történelmi rész.
- SZÁNKÓ** — *Komárom* — a ladik fenekét belőlül védő padolat.
- SZÁP** — *Gárdony* — a Csigá egyes fokai vagy orsója.
- SZÁP** — *P. K. Földi* nyomán — *Abramis sapa* PALL. (H. O.)
- SZÁPAKESZEG** — *H. O.* — *Abramis sapa* PALL. *Szeged*.
- SZAPÁÓ** — *Komárom* — l. *Szapoly*.
- SZÁPÓ KESZEG** — *T. Sz. Nátly* — *Szeged*, l. *Szápakeszeg*.
- SZAPOLY** — *általánosan* fából készült merítő, hosszabb rövidebb nyéllel; a víznek a csónakból való kihányására és ivásra is; l. *Csanak*.
- SZAPORÍTÁS** — *Felső-Rákos* — a varsa vagy a kerek háló kötésénél a szemek számának fokozatos megváltozása; a rokolyahálónál a szaporítás száma harminczhat. A varsánál 20 szemem kezdi (fark), 60-ig szaporítja (derék) 20-ra fogyasztja (vöröcsök) l. *Fogyasztani*.
- SZÁR** — *Keszthely* — a horog egyenes része.
- SZÁRAZ HAL** — *Fáy*-féle szakácskönyv, xvii. század — a szárított értelmében. tokról és vizéről.
- SZÁRÍTÓKÖTÉL** — *Balaton-Füred* — az, a melyre a hasított halat kiakasztják.
- SZÁRÍTÓRUD** — *Balaton-Füred* — a zsidó-utca karói; l. *Tericskaró; Zsidóutca*.
- SZÁRNY** — *Balaton-Füred* — a hónaljűzőszárny, p. pectoralis. A varsáknál a tere-lők, a gyalomnál a háló két fele.
- SZÁRNYAKARÓ** — *Szentés*, körösi halászok — a hálóvarsánál a szárnyat tartó karó.
- SZÁRNYALÉK** — *Keszthely* — l. *Sorlék, Áglik*.
- SZÁRNYASHÁLÓ** — *Simontornya* — l. *Szárnyas varsa*.
- SZÁRNYAS VARSÁ** — *Balaton, Komárom, Szeged* — a halak betévedésére számító, hálóból kötött, abroncskeretű eszköz, vöröcsökkel, hogy a betévedt hal ki ne találjon; karók közé feszítik ki; l. *Farkaró, Szárnyakaró*.
- SZÁRNYAS VÉTER** — *Göcsej* — a szárnyas varsa.
- SZÁRNYCSONTOK** — ossa pterygoidea.*
- SZÁRNYÉK** — *Latorcza* mentén — l. *Lésza*.
- SZÁRNYÉK**, a czége ágaira alkalmazva, a szárnytól való megkülönböztetésül.*
- SZÁRNYFESZITŐ**, istáp helyett; az a pálcaszerű fa, a mely a szárnyasvarsa szárnyát kiterjesztve tartja.*

- SZÁRNYKARÓ — *Börvely* — a szárnyas varsa szárnyát tartó karo.
- SZÁROZÉTANI — *Orbis pictus* 1708 — a hal-száritásról.
- SZÁRNYKETEGET — *Bloch* — l. *Leuciscus rutilus* L.
- SZATYOR — *Bodrogköz* — gyékényből fonott tarisznya szerszám, melyet a halász a hátára vesz. Ebben viszi ki az eleségét s hozza haza a zsákmányt; l. Czüökör.
- SZEBEBSZKŐ — *Szolnok* — l. Zsákkő; németesen hangzik; de a tiszta magyar halászok is következetesen így mondták; rokon a «Szepi»-vel, mely a Bodrogközön dívik; l. azt.
- SZECSEKŐ — *Sió* mentén — sáska, leginkább *Truxalis nasuta* L., melyet harcsafogáskor horogra raknak, v. tűznek.
- SZEDNI — *Bodrogköz* — a hálót a vízből. «Legények dolga: a faros nem széd.»
- SZEGELNI — *Balaton*, őshalászat — a jégen a vonókat fejszével kijegyezni; l. Kijelelni.
- SZEGESFA — *Kopácsi* — villa, patkószegekkel kiverve, a halásZRúd hajtására való.
- SZEGESFA — *B. Szabó Dávid* — a víz fenekére teszik, hogy az orv hálója, horga beléakadjon.
- SZEGES SZIGONY, az, a melynek ágai egy tartóvasra vannak szegezve.*
- SZEGEZŐ — *Hegykő* — a bárka ajtajának bezáró fapeczke.
- SZEGLIK — *Balaton*, őshalászat — a jég alatt való halászatnál a vonyó hosszú hatszegletű; e hosszú hatszög egyik csúcsán van az eresztőlék, evvel szemben az ajtólék, a hatszög fennmaradó négy sarkára esik a Szeglik; e főlékek közt futnak az áglékek, l. Saroklék.
- SZEGYE — Ujfalvi-Szikszai xvi. — excipula; nyilván a *czége*, mint vezérszó a rekesz és vesz szavakkal felhozva.
- SZÉGYE — *Sz. Molnár Albert szótára* — Excipula; l. Czége stb.
- SZÉKELY MARÁZSAHÁLÓ, vezető háló helyett, mely név alatt csak az alsó Küküllőn dívik.*
- SZÉLES KÁRÁSZ, *Carassius vulgaris* NILS.*
- SZÉLES KESZEG — *Földi* nyomán P. K. — *Blücca argyroleuca* HECK. Eredete nincs adva.
- SZÉLES KESZEG — *Grossinger* — *Abramis Brama* L.
- SZELES KESZEG — Ujfalvi-Szikszai xvi. sz. — *Ciprinus latius*; ez is nyilván a Dévér keszeg *Abramis Brama* L.
- SZELES LAPOS KESZEG — Ujfalvi-Szikszai xvi. sz. — brama; tehát a mai dévér-keszeg.
- SZELES VEKONY HAL — Ujfalvi-Szikszai xvi. — passer; a tengeri keszegűszó hal: *Platessa*, régi írónál «Plataisz.»
- SZELET MERÍT — *Miskolczi Gáspár* — a hal a kopótójával, l. Pipál.
- SZÉLHAL — *Grossinger* — *Alburnus lucidus* HECK. *Székelyszőlő* az Olt mentén élő név.
- SZÉLHAJTÓ — *Gross. K.* — *Alburnus lucidus* HECK.
- SZÉLHAJTÓ KESZEG — *H. O.* — *Alburnus lucidus* HECK. juv. *Velencei tó. P. K. Alburnus lucidus* HECK. *Duna*.
- SZÉLHAJTÓ KÜSZ, *Alburnus lucidus* HECK.*
- SZÉLKESZEG — *H. O.* — *Alburnus lucidus* HECK. *Révfüle* — *Győr* mellett.
- SZELLŐ KESZEG — *H. O.* — *Aspius rapax* AG. *Pánnycs*, *Győr* mellett.
- SZELLŐ — Mátyus után *Grossinger* — *Lucioperca Sandra* L., l. Süllő.
- SZÉLSZEM — *Komárom* — a hálók szélső szemei.
- SZÉLVÍZ — *Balaton* — a tó szélén a sekély víz.
- SZEM, a hálók szeme; a nagyobb «őregszem», a kisebb «aprószem» ritka, sűrű; különben a horogról is: egy szem horog.
- SZEM ALATTI TÁJÉK — regio suborbitalis.*
- SZEM ELŐTTI TÁJÉK — regio anteorbitalis.*
- SZEMES KESZEG — *Abramis melanops* HECK.*
- SZEMKÖZE — regio interorbitalis.*
- SZEMKÖZE — *Miskolczi Gáspár* «a két szem közti hat sing volt,» t. i. a Tzet-halulál, jó a leírásokra, a hol a szemeknek egymás közötti viszonya sokszor meghatározó jel.
- SZEM MÖGÖTTI TÁJÉK — regio postorbitalis.*
- SZEMRE HALÁSZNI — általában — sekély, átlátszó vízben látható halat fogni, leginkább szigonyozni, ellentéte a vaktában szúrni.
- SZENTES — *Szeged* — az állóbárka csárdájának homlokzata, a melyre rendszeren a hajók védszentjét festik.

- SZENT GYÖRGY KESZEG — *Abramis Brama* L. Szt. György nap körül ívik, nagyobb. *Balaton-Füred*.
- SZENT GYÖRGY PADUCZ — *Chondrostoma nasus* L. *Erdővidék*, Olt vize.
- SZENT PÉTER HALA — H. O. — *Rhodeus amarus* AG. *Kolozsvár*.
- SZEP1 — *Bodrogköz* — az öreghaló kátáján a száj tágulása által támadó hónalj.
- SZEPLEN KESZEG — P. K. — *Abramis vimba* L. H. O. *Tisza-Földvár*. Néha *A. vetula* is.
- SZEPLÍN KESZEG — P. K. — I. Szeplen-keszeg.
- SZEPLO — B. *Szabó Dávid* — a pisztráng vörös pettyei.
- SZERHAL — *Tihany* — az a hal, a melyet a tizeden felül az apátság asztalára szállítanak.
- SZERSZÁM — *Fertő tava* — a Kürtő része, a melybe a hal a Kotróczából kerül; I. Nagy Kotrócz is.
- SZERSZÁM JÁRÁSA — *Záhony* — így: «Szolonokon tanultam meg a szerszám járását», azaz a halászatot, illetőleg a halászszerszám alkalmazását stb.
- SZERSZÁM-REKESZ, a halászhajó farán egy elrekesztett hely, lyukkal, a hol a halász mindenféle apró szerszámot tart.*
- SZÉTRIAD — a hal, a küszvágó, lócsér vagy más ellenségnek árnyékától is; balatoni halász szava.
- SZÍFAORRÚ KESZEG — H. O. — *Komáromban* határozottan *Abramis vimba* CUV. Szífa = szilva, az orr alakjáról és kékes színéről.
- SZIGONY — *általánosan* — halszúrásra való egy vagy több ágú vasszerszám — sima vagy szakás.
- SZIGONY ÉLE, a szűrő és kerítő szigony valamennyi ágának egy sorban álló hegye.*
- SZIGONYÁSZNI — *Nagy Dobrony* — mint íge közszájon forog.
- SZIGONY NYAKA, a köpü és tartóvas közötti, néha hosszú rész.*
- SZIGONYNYAL VALÓ JEGESHALÁSZAT, a melyet szigonynyal a jég alatt űznek.*
- SZIGONYOS — *általánosan* — a szigonynyal halászó.
- SZIGONYOS BÖRTÖN — B. *Szabó Dávid* — a varsáról; nyilván a vesszőből fonott varsa vöröcsökéről; I. Tömlöcz.
- SZIGONYOS HALÁSZ, a ki szigonynyal jár.*
- SZIGONYOS HALÁSZAT, a mely szigonynyal jár.*
- SZIJALT HAL — *Nyelvőr* — I. Szivolt hal.
- SZIKLACSONT — os petrosum.*
- SZIKLÁS PART — *általánosan* — a hol a part egészben vagy darabonként termésköböl való.
- SZILONY — *Bucsin* (Hargitta) — I. szigony.
- SZILVÁNY — *Duná mentén* — a tüdő helyettesítő lélekező szerv : apparatus branchialis; I. Szirony.
- SZILVÁNYFEDŐ SUGARAK — radii branchiostegi.*
- SZILVÁNY-ÍVEK — arcus branchiales.
- SZILVÁNYKÖZ — isthmus.*
- SZILVÁNYRÉS, az a nyílás, mely a fedelék felemeléskor támad.*
- SZILVÁNYÜREG — Kiemenhőhle, az Amphioxusnál.*
- SZILVAORRÚ KESZEG I. *Szifaorrú keszeg*.
- SZÍNLENI — B. *Szabó Dávid* — «Sárba fejét beszini» t. i. a potyka.
- SZÍNLELŐ — *Duna mentén* — az az asztalszerű alkotmány, a melyen a halakat nagyság szerint kiválogatják.
- SZÍNTARTÓ SEJTEK — chromatophora.*
- SZÍN TOK, *Acipenser glaber* HECK.*
- SZÍNTOK — K. — *Acipenser glaber* HECK.
- SZÍNTOKOK — *Lionisci* — mint csoport.*
- SZÍNVIZA — *Grossinger* — nyilván a Színtokkal összevetve, I. Színtok; GR. az őrhal értelmében hozza fel, tehát az öreg vizával; I. Őrhal.
- SZIRONY — *Szeged* — I. Szilvány. «A szögedi embőr nem ősi mög azt a halat, a melynek nem piros a szíronya.»
- SZIRT, többesben: *Szirtok* — *Szeged* — az omló part szakadécai; I. Folyós vizes, Földmorzsa.
- SZÍV — *Szentes*, körösi halászkok — I. Vöröcsök.
- SZIVALKODNI — *Mátyus* — a borban, ecetben megmosott tokikráról a szikkasztás értelmében.
- SZÍVÁRVÁNYOS ÖKLE, *Rhodeus amarus* L.*
- SZÍVÓKA — *Mitterpacher* — Petromyzon fluviatilis LINN.
- SZÍVOLÁS — *Miskolczi Gáspár* — a szárított halnak pörölylyel való megtörése, hogy hamarabb megfőjön; de a só által való megszívás értelmében is, I. Szivolt hal.
- SZÍVOLT HAL — *Miskolczi Gáspár* — a sós-hal mellett főlemlítve; fölhasított s hosszáz-

ban meghasgatott, megszijalt, nagyobb hal, hogy gyorsabban kiszáradjon; de oly értelemben is, hogy a keményre szárított hal pőrölyllyel lágyítatik meg, az az szivoltatik, szijaltatik, tehát porhanyító verés értelmében is; nyilván hogy folyadékok *felszívására* alkalmas legyen.

SZÍVULT — *Fáy*-féle írott szakácskönyv, xvii. század — «szivult posar» lásd «Szijalt»; különben szárított sós ponty volt.

SZOKNYA HÁLÓ — *Baja* — l. Vetőháló.

SZOLGABOT — *Komárom* — a melyre a lap-táros támaszkodik; l. Biczke.

SZOLGÁFA — *általános* — karó, a melyre főzéskor a bográcsot akasztják; néha fahorog, a melybe a lánczot akasztják, mely a bográcsot a tűz fölött tartja.

SZOLGÁLÓ MESTER — *Keszthely* — két ifjabb mester, ki a czéhmester rendeleteit végrehajtja.

SZOLGAPÁLCZA — *Komárom* — l. Biczke, Szolgabot.

SZOMSZÉDOS — a szem, mikor a szemköz igen keskeny.*

SZOPÁKOL — *Agárd* — l. pipál, szupog.

SZORÍTÓ HÁLÓ — *Tószeg* — a zsákok vagy kátás gyalom.

SZÖM — *Szeged* — a horogról is: «vöttem husz szöm horgot.»

SZÓRKESZEG — *H. O.* — *Scardinius erythrophthalmus* Bon. *Nagy-Dobrony*.

SZUNYOGHÁLÓ — *Duna-Tisza* összefolyása — a szabad ég alatt háló halászok ritkás szövetből készült s négyszögletes ráámára rácsinált alkotmány alá bujnak, hogy a szunyogok az alvót ne érhessék.

SZUPPOG — *Agárd* — l. Pipál, Szopákol.

SZÚRÓ KARÓ — *Csongrád* — karcsú, hegyes végű pózna, a melylyel a hajót a part hosszában a szélvízben tolják s a gúznál fogva hirtelen meg is állíthatják. Akkor használják, mikor a tanyát meghúzták s a hálót már be lehet takarítani.

SZÚRÓ SZIGONY, az, a melynek ágai, egyenlő hosszúság mellett, egyenes sorban állanak.*

SZÜGÖNY — *Algjű, Tápjé, Szeged*, őshalászat — l. Szigony.

SZÜKEHAL — *Grossinger* — l. Halszúke.

SZÜKHAL — *P. K.* — *Acipenser Güldenstedtii* BRDT. l. Halszúke.

T

TAKNYOS LEZSÉR — *Acerina cernua* L. *Bodrogköz*.

TAKNYOS MACZA — *H. O.* — *Acerina cernua* L. *Szentes*, körösi halászok.

TALL — *Szeged* — az evező lapátja, l. Dal, Toll stb.

TALP — *Komárom* — a súlyozott apacson az a rész, a melyben az ápacsúr meg van erősítve; tehát a mely a víz fenekén jár.

TALPALÁS (HÁLÓ) — *általános* — valamely hálónak kisebbszerű, de általános kiigazítása.

TALPALLÓ — *Keszthely* — az őn, csuka, fogas, harcshorog pekléje v. cserkéje vagy patonyja; l. batony.

TALPVÉSZLÉS, a székely czége kinyúló vesszőfonadéka, mely a czége szárnyékjai közt a víz fenekén fekszik.*

TAMÁS-KESZEG — *T. Sz. H. O.* — *Leuciscus rutilus* L. *Körös-Tarcsa*.

TÁMASZTANI — *Szeged* — «támasz» jelszó alakjában; a hajót az evezővel tartóztatva hajtani.

TANYA — *általános* — a víznek a húzóhálólal egy vetésre meghalászható része; már legrégebb időben is így nevezve. A halas vizek ily értelemben mindenütt Tanyákra — Vető, Vonyó — vannak felosztva s minden rész külön nevet visel, tehát a víznek gazdasági és birtokjogi felosztása, mely a földbirtoknak dűlőkre való felosztásával azonos; l. Derék. Az orosz «tonya» szótól ered, tehát nem vonatkozik a földművelési «tanyára», mely a szláv «stanje»-től ered; újabb időben már a halászkunyhót is — helyesen csárda — tanyának kezdik nevezni.

TANYAHÚZÁS — *általános* — a kivetett kerítő hálónak kihúzása; «öt tanyát húztunk» azaz: ötször vetettük és húztuk ki a hálót.

TANYASZÁK — *Szolnok* — az a rövidnyelű, kerekhajtoványú szák, a melybe a fogott halat a hálóból szedik s a bárkába viszik, l. Szák.

TANYÁT VETNI — *B. Szabó Dávid* — halászni; *Komárom* táján ma is így mondják; l. Tanyavetés; mindég a húzóhálókkal való halászatra vonatkozik.

- TANYA-HAL — *Balaton* — egy nagyobb halászat alkalmával kifogott halak összessége; a hol ezt meggyűjtik, ott keletkezik a halhely; l. azt.
- TANYÁT HÚZNI — *Balaton* — egy halászatnak egésze; a húzóháló egyszeri kihúzása.
- TANYÁVÉK — *T. Sz.* — *Bodrogköz*, l. Ajtólék.
- TANYAVETÉS — *Komárom* — az egyszeri kivetés, kerítés és kihúzás egésze.
- TÁNYÉRDESZKA — *Komárom* — kis deszka, a melyen a horogra való csalit darabolják.
- TÁNYÉRKESZEG — *P. K.* — *Blicca argyroleuca* HECK. Győr.
- TÁNGYÉRHAL — *H. O.* — *Blicca argyroleuca* HECK. Olt mentén.
- TAPACS — *Baja* — l. Tapogató.
- TÁPLI — *Győr* — l. Tapogató.
- TAPOGATÓ — *Janua 1729.*
- TAPOGATÓ, abroncs keretre vont nyeles v. nyeltelen háló, mely olyan kosárhoz hasonlít, a minővel a tyúkokat borítani szokták. Sekély vízben a halász majd ide, majd oda borít (tapogat) vele, a menekülő hal a hálóba ütődve érezeti jelenlétét; sokszor az egész vesszőből való.
- TAPOGATÓ ALJA, a tapogatónak a víz fenekére szolgáló szájaszéle.*
- TAPOGATÓ FOGÁSA, a tapogató fölén a kéz számára való hagyás.*
- TAPOGATÓ FŐLE a tapogatónak felső karimája, a melyet a halász tapogatáskor a kezében tart.*
- TAPOGATÓ HALÁSZ, a tapogatóval, borítóval és lepővel járó.*
- TAPOGATÓ HALÁSZAT, a tapogatóval űzött halászat.*
- TAPOGATÓS — *Szeged* — az a halász, a ki a tapogatóval jár.
- TARACZK, — 1669 Ecsed vára lajtsromában — kereken járó kölyök ágyúk, a melyek a téli halászatnál a halak riasztására használtattak.
- TARAJ — *Nagy-Bereg*, — a csikvarsa vagy kas öblös szája.
- TARÉJ — *Derczen* — l. Taraj; itt a csikkasnak van: taréjja, nyaka, dereka, fara és versege.
- TARISZNYA — *Balaton*, tihanyi őshalászat — a fogott halak elosztásánál divó mérték.
- A fogott mennyiséget nem súly, hanem tarisznya szerint mérik, mely egy rőf vázsonból készül.
- TARKA GÉB, *Gobius marmoratus* PALL.*
- TARKA MENY, *Lota vulgaris* CUV.*
- TARKA SÜLLŐ — *H. O.* — *Lucioperca Volgensis* PALL. *Komárom.*
- TARTÓKÖTÉL — *Komárom* — a húzóhálónál az, a melyet a laptáros tart.
- TARTÓVAS — *Balaton* — a szigonyon az a vas, a melyre az ágak rá vannak szegezve.
- TARTÓVÉG — *Szeged* — l. Bejáró kötél, Tartó kötél.
- TAT — *Komárom* — kis párkányléc az ülésdeszkán; az ide-oda csúszás megakadályozására; l. Taty is.
- TATHAL — *Karád* — *Tinca vulgaris* CUV. «silány hal, csak úgy a tat mögé dobjuk.»
- TATY — *Balaton*, tihanyi őshalászat — a bödön-hajó belsejében erősítésül meghagyott, keresztbe fekvő rész, mely ülőhely is; más-hol Tat és Toty.
- TATYLIK — *Keszthely* — a bödön-hajó tatyján az a lyuk, a melyen át a kaloda végét megkötik.
- TATYVAS — *Balaton*, tihanyi őshalászat, — csavaros végű vas, mely a bödön megerősítésére szolgál.
- TAÚPLI — *Csepel sziget* — l. Ághegyháló, helyesebben Táplli.
- TÁVOLÍTANI — *Szolnok* — a hálót, mikor már majdnem kihúzták s észreveszik, hogy nagy hal van benne, visszaeresztik, hogy az apacsokat összebb hozhassák.
- TEJ — *Orbis pictus 1708* — a himhal magva.
- TEJES — *általánosan* — a himhal.
- TEJESE — *Miskolczi Gáspár* — a himhal spermája.
- TEJESKÓRÓ — *Kopácsi* — l. Czótkény; itt a marázsaháló úszókái készülnek belőle.
- TEJHAL — *Szirmay Andr.* — *Aphya* alatt s a német «Spierling» névvel; e szerint *Osmereus eperlanus* L. l. Eperlán; a magyar vizekre csak ráfogva.
- TEJHAL — *Grossinger* — *Alburnus lucidus*, HECK.
- TEKERGŐ VÍZ — *Sajó mentén* — l. Örvénylő víz.
- TEKERTT ÍN — *B. Szabó Dávid* — a horogról t. i. sodrott fonal, horogin.

- TELEA — *szerzőknél* — Földi Jánosnál sajtóhibából Telen helyett; l. Telenhal.
- TELEN (HAL) *Squalius dobula* L. Grossinger-nél a Tisza mellől s *Ballerus* alatt felhozva, l. Telény.
- TELÉNY — *H. O.* — *Squalius dobula* L. Máramaros megye, azonos a Telen, «Telea»-val, melyet Grossinger nyomán Földi és Reissinger az *Abramis ballerus*-nál sorolnak föl; bizonyosra vehető, hogy a szláv Klen ide tartozik s hozzá sorakoznak a Kele, Kelen, Telea, Telen és Telény is; a halászelírások többsége szerint ez a «Leányhal» *Leuciscus virgo* HECKEL volna; de a *Squalius* dobulára is mondják.
- TÉLISZÁK — *Bodrogkőz* — ághegyháló, vasakkal súlyozva, melyet léken át eresztenek a folyó fenekére; van keresztőre, feljáróőre és pedzője, a melyekkel a háló fölébe került halat megérezhetni.
- TEMÉRDEK — XVIII. század — kövérség értelmében: «a halak hízni kezdenek és temérdekek (kövérek) lesznek.»
- TEMÉRDEK — *Miskolczi Gáspár* — víz mint elementum; azaz: tömörebb a levegőnél.
- TEMÉRDEKSÉG — *Miskolczi Gáspár* — vastagság értelmében, pld: a Ráfis hal könnyöknyi hosszú, *ujnyi temérdekségű.*
- TENGELYFA a téli csukahorgon az a fácska, melyre a horog ina rá van tekerve.*
- TENGERI BORJU — Ujfalvi-Szikszai XVI. sz. — *Phoca vitulus marinus*; ezt is halnak nézték akkoriban.
- TENGERI CSIGA — Ujfalvi-Szikszai XVI. sz. — porcellana, concha veneris; valamely *Cardium*; itt a halak között.
- TENGERI CSIGA — Ujfalvi-Szikszai XVI. sz. — a halak között felsorolva a következő pótlással: «mellyel az papirost simává teszik» alkalmasint *Tellina* kagyló.
- TENGERI EB HAL — Ujfalvi-Szikszai XVI. sz. — *canis marinus*, l. Disznóhal.
- TENGERI HAL — Ujfalvi-Szikszai XVI. század — pisces marinus.
- TENGERI PORCZOGÓ HAL — Ujfalvi-Szikszai XVI. sz. — rája.
- TENGERI RÁK — Ujfalvi-Szikszai XVI. sz. — *Astacus marinus*.
- TENYÉSZŐ — *Miskolczi Gáspár* — a szaporaság értelmében.
- TENYÉSZŐ — *Miskolczi Gáspár* — hal; a pontyról mondja a szaporaság értelmében.
- TEREBUGA — *Máramaros, Visk* — az Ereszhálón az islegből kötött, öregszemű két szélső rész, l. Eresztőháló.
- TEREGETNI — (*hálót*) — szárításra a tericskaróra fölakgatni.
- TERGELYE — Ujfalvi-Szikszai XVI. sz. — asper; az orsóalakú hallal egybevetve; nyilván Aspro.
- TERGÉLY — *Szirmay Andr.* — itt *Cobitis* értelmében: bajszos tergély, kővi tergély.
- TERGÉLYE — *Páriz Pápai* szótára és szerzőknél — az utóbbiaknál rendszeren a *Cobitis* nemre alkalmazva. Közhalász nem mondta be sehol. Talán délszláv eredetű, mert Dalmáciában a Zermagna és Kerka folyókban él egy *Scardinius* faj, melynek közkeletű neve *Dergle* s a melyre HECKEL a *Scardinius dergle* fajt alapította. A *Dergle* ismét azonos a görög «*Τριγλα*» halnévvel, mely a *Cataphractak* alcsaládjára: *Triglinæ* Cuv. s a *Trigla* nemre van alkalmazva, még pedig a *Τριγλιζω* = kaczagni értelmében; ez utóbbi e halaknak morgó hangjára vonatkozik, a mely hallható, mihelyt a vízből kiveszszük; innen a német *Knurrhahn*.
- TERICSFA — *Körös-Tarcsa* — l. Tericskaró.
- TERICSKARÓ, minden karózat, a melyre hálók v. halak szárítás végett kiakasztanak.
- TERITENI — *Csongrád* — a hálót a terítőkarókra szárítás végett fölakgatni. A szót így is használják: «Hol terítenek kendtek?» ,A ré (rév) mellett'. Azaz: a terítőkarók ott vannak beverve s a csárda is ott van.
- TERITŐ KARÓ — *Bataton* é. r. — Teritskaró.
- TEST TÖRZSE — *Corpus*, szorosabban véve *truncus*.*
- TESTES — *Miskolczi Gáspár* — hal, azaz nagy testű.
- TESZIVESZI — *sok helyen* — az ághegyháló, l. azt.
- TESZIVESZIZŐ — *Szeged* — a tesziveszi — ághegyhálóval — járó halász.
- TETELMES TOK — *Acipenser Güldenstädtii* Brdt. öreg. Győri szó a *M. Nyelvör* idézett he-

- lyén, alighanem sajtó- vagy tollhiba = l. Tetemes tok.
- TETEM — *Miskolczi Gáspár* — csontsugár értelmében is így: «Némely Halaknak repülésre való tehetséget ad, hogy az ő hegyes tetemetskékből álló evedzőjöknek segítségek által, mint valami tollas szárnyal repülhessenek.» De borda is: «derekában harminz oldaltetemi voltak.»
- TETEMEK — *Miskolczi Gáspár* — a halak csontjai.
- TETEM — *Miskolczi* — száalka, de csontpaizs is a tokféle halaknál, így: «Valamit használnak pedig a Madaraknál a tsontok; a Halakban, főképen a mi halainkban ugyanazt a szálkák *avagy tetemek* viszik véghez.» Innen az *Acipenser Güldenstädtii* népies neve: *Tetemes tok*, a pajzsokról (*Tetelmes is*, *Nyelvőr*).
- TETEMES HALAK — *Miskolczi Gáspár* — annyi mint csontvázval bíró halak = *Teleostei*.
- TETEMES TOK — *P. K.* — *Acipenser Güldenstädtii* Brdt., Győr.
- THANA — l. Tanya. A Thana már l. István király okirataiban — 1037-ben — előfordul.
- TIDÓ — *Füle* — a nyírfa kérgéből sodrott rövid fáklya, a melylyel a szigonyral való halászáskor világítanak.
- TIHAB — *Balaton*, őshalászat — a balatoni őshalászmindig bizonyos «habbá» halászik; így a kenessei a «tiahabbá», azaz: a Tihany felől jövővel, a mikor t. i. Tihany felől fúj a szél = déli, délkeleti.
- TIMON — *Szeged* — az állóbárka kormányja.
- TIMON-SAROK — *Szeged* — a hajó v. állóbárka farához erősített legalsóbb sarok, melybe a kormány be van akasztva.
- TIMON-TARTÓ — *Szeged* — az a rúd, a melylyel a kormányt mozgatják; a kormányos is.
- TINTAHAS — *H. O.* — *Chondrostoma nasus L. Pinyéd*, Győr mellett.
- TINTAFOSÓ — *K.* — *Chondrostoma nasus L.* a *paducz* mellékneve.
- TINTÁSHAL — *H. O.* — *Chondrostoma nasus L. Komárom*.
- TISZAHÁLÓ — *Körös-Tarcsa* — öreg- vagy léhesháló.
- TISZAVIRÁG — *Szeged* — *Palingenia longicauda*; jó halélés vagy csali.
- TISZTA FENÉK — *általános* — a víz fenekéről, mikor sem gödré sem akadója.
- TISZTA VÍZ — *általános* — mely átlátszó s hozzá halasvíz is.
- TÓ — *általános* — legnagyobb és nagy tükrű állóvizek, a melyek állandók is; rendszeren kiváló halasvizek.
- TÓBIRÓ — *Velence* — a halászkor előljárója.
- TOCK — *Marsilius* — l. Tok.
- TÓCSA — *Sz. Molnár Albert* — *Lacuna* alatt, Vész értelmében.
- TÓCSÓSZ — *Tata* — a ki a halastavat őrzi.
- TÓFENÉK — *Balaton* — a tónak délnyugatra eső vége.
- TÓHÁT — *sok helyen* — hosszúkás alakú tavaknál a hossza közepe. A Mezőségen a tóisorok melletti helység neve; l. Fő. Fenék.
- TOK — *Bodrogköz* — a szigony köpűje; l. azt.
- TOK *Acipenser*, l. Faj-Tok, Gmelin-Tok, Kecsege-Tok, Szin Tok, Sőreg-Tok, Vágó-Tok, Viza-Tok.*
- TOK — *K.* — *Acipenser schyba* GÜLD. A német: Dück és illyr Tuk egy családba tartozó nevek. Galgóczinál (1622) megvan.
- TOK — Ujfalvi-Szikszai xvi. század — antaceus.
- TÓKASZA — *Komárom* — l. Gyalázka és Nycselló.
- TOKFÉLÉK — *Acipenserini*, mint család.*
- TOKHAL — *P. K.* — *Acipenser schyba* GÜLD.
- TÓL — *Szolnok* — következetesen tó helyett.
- TOLL — *Komárom* — az evező lapátrésze; l. Dal stb.
- TOLLAS — *H. O.* — pld. az ó-egyiptomi szigony nyelvének a fogóvége; emlékeztet a nyílra, de az evezőre is.
- TOLLAS HAROG — *Egyházas-Oláhfalu* — hármas rendszerű pisztránghorog, vezetővel, figyelmezővel és bekapóval; mind a három kakastollból való; lásd egyenként a maga helyén; nem biztos.
- TOLÓ — *Ecsedi láp*, északi rész — nádvágó szerszám, két embernek való.
- TOLVAJ HAL — *Miskolczi Gáspár* — ragadozó hal.
- TÓMESTER — *Tata* — tisztviselő, a ki a halászati ügyeket intézte; a xvi. században

- az, a ki a halastavakat készítette. I. Nádasdy Tamás levelezése.
- TOMOLYKÓ** — *P. K.* — *Squalius dobula* Bon. *Ercsi.*
- TOMOLYKÓ** — *Szirmay Andr.* — *Squalius dobula* L. itt a pérhalra, *Thymallus* alkalmasza.
- TONYA** — *B. Szabó Dávid* — I. Tanya.
- TOO** — Ujfalvi-Szikszai xvi. század — palus.
- TOO HALA** — Ujfalvi-Szikszai xvi. sz. — *piscis lacustris.*
- TOPA** — *Tápié* — tompa; így: «a szüggöny visszájának belső sarka topa.»
- TOROK** — *Miskolcz* — a vész varsájának a vörösoke.
- TOROK** — *Varbó*, Ipoly mentén — a varsa vörösoke, I. Vörösok (palócz).
- TOROK** — a *Balaton* körül — a part nagy szakadéka, a melyek a tóra nyílnak, pld. a Matacstorok Kenessén, mely halászható helyet is jelez.
- TOROK FELŐL** — *Miskolczy Gáspár* — áll a tok és kecsge szája = unferständig; igen jó leíró szó.
- TOROKGYÉKÉNY** — *Balaton*, őshalászat — a gyékényes háló zsákjának száját úsztató nagy gyékénykötés; I. Bikatutaj.
- TOROKKŐ** — *Balaton*, őshalászat — a gyékényes háló zsákjának száját súlyozó 4-6 kilo súlyú kő; I. Monykő.
- TOROKPÁLHA**, I. torokgyékény és bikatutaj.*
- TOROKPÁLHA** — *Bodrogköz* —; I. Torokgyékény.
- TOROKPÓTA** — *Keszthely* — nagy gyékény úszó, mely a zsák száját úszva tartja; I. Bikatutaj, Torokgyékény, Torokpálha.
- TORZSÁS KESZEG** — *P. K.* — *Aspius rapax* AG. *Tornóc.*
- TÓSÁG** — *sok helyen* — tavas vidék vagy rész.
- TÓT KECSGE** — *Grossinger* — *Barbus fluviatilis* AG.
- TÓT SÜLLŐ** — *H. O.* — *Lucioperca Volgensis* Cuv. *Bodrogköz.* Szinnyey Gerzson, ki e nevet gyűjtötte, hozzászeli: «csikok vannak a hátán», a mi a fajt kétségtelenné teszi.
- TOTY** — *Kis-Majláty* — a Krasznán használatban levő lélekvesztő közepén ketté van osztva, az osztástól, mindkét oldalon, egy rövid párkány fut erősítőül azon az okon, mert itt van a kállószij számára lyuk. Különben I. Tat.
- TÖBBHAGYÁSÚ** — *Bodrogköz* — a varsa, ha több abroncsra feszül.
- TŐKE** — *Komárom s általában* — a folyó fenekére sülyedt tuskók, fák, a melyekben a háló akadozik.
- TÖKERESZ** — *Csongrád* — az a zsinog, a mely a kabakhoz van kötve s a melyhez a horogderék kapcsolva van.
- TÖKHAL** — *P. K. H. O.* — *Phoxinus levis* AG. Szamos, *Szatmár* körül. Faj szerint biztosabb név, mely a hal tóksárga színétől ered.
- TÖKÖSBÁRKA** — *Szeged* — I. Állóbárka.
- TÖKÖS HOROG** — *általánosan* — a fenékhorgognak ellentétje, a mennyiben a horgot a vízben bizonyos magasságban tartja. Az úsztató egy érett, üres tők.
- TÖK UTÁN VETI A HORGOT** — *Szolnok* — mikor a bejáró végét végkő helyett kabakhoz köti, tehát nem a fenéken halászik, I. Tököshorog.
- TÖLTENI** — *Bodrogköz* — a hálótűt, fonallal fölserelni; I. Ráhányi, Meghányi.
- TÖMLÖCZ** — *Erdővidék*, Olt mentén — a varszaknak az a része, a melyben a hal fogva van. Az olti nagy vesszővarsa tömlöczén ajtó van, melyen a halat kiszedik.
- TÖMLÖCZVARSA** — *Erdővidék*, Olt mentén — fűzfavesszőből fonott haltartó.
- TÖMPE KESZEG** — *H. O.* — *Squalius dobula* HECK. Bódva mentén, *Komjátiban.*
- TŐ PONTY**, *Cyprinus carpio* L.*
- TŐ-POTYKA** — *Sz. D.* — A mi potykánk, ellentétben a felhozott «jövevény potykával», I. ezt.
- TŐR** — *Keszthely* a régi czéhszabályban; a tört feljárni — vagyis végig vizsgálni, nem fogott-e halat.
- TŐRÉSZ** — *bihari Sárrét* — a letűnt pákász világban az, a ki a csikászat mellett a ruczákat törrel (hurokkal) fogta; különben kezelhetta a csapóhurkot is; I. azt.
- TÖRNI** — *Csongrád* — a tilalmat, azaz: a tilosban megkezdeni a halászatot; I. Akadó-törés.
- TÖRŐ** — *H. O.* — *Squalius dobula* L. *Nagy-Dobrony.*

- TÖRPE TOK — *Szirmay Andr.* — Acipenser .
Güldenstädtii Brandt ; ifjú.
- TÖRZSÖK HAL — *P. K. Lota vulgaris* Cuv.
Szatmár.
- TÖVISHAL — *Acerina cernua* L. *Erdővidék,*
Olt vize.
- TRÁGLYA HÁLÓ — *Göcsøj* — alkalmasint az
ollóháló; nem láttam.
- TSÁKLYA — *B. Szabó Dávid* — hajótolásra
való szerszám; l. Kőrmösrúd.
- TSEKÉLY — *Miskolczi Gáspár* — a patak, tó,
tenger csekélye, szélvíz.
- TSÖRGETEG — *B. Szabó Dávid* — l. Zubogó,
Göbe.
- TSUBOKLÓ — *B. Szabó Dávid* —; l. Bugyka.
- TUCSAK — *Komárom* — egy halász a póst
nevezte így; nyilván a «csutak» elferdítése.
- TÜKÖR — *Budapest* — a kecsgehálónál az a
két öreg szemű, vastagabb fonalból kötött
háló, mely közé a tulajdonképeni háló jön;
lásd: Inléhés és Regyina.
- TÜKRÖSZEMŰ HÁLÓ — *Komárom* — a kocza-
(kecze) hálón az islingből kötött öregszemű,
külső és belső háló; l. Tükör.
- TÜKRŐS PONTY — *P. K. — Cyprinus Carpio*
L. csak foltosan és igen nagy pénzekkel
borítva, a CUVIER és BLOCH *Cyprinus rex*
Cyprinorum, és az AGGASZ *Cyprinus car-*
pio macrolepidotus faja. *Duna* m.; l. Ki-
rályponty.
- TURBÉKOLÓ FA ÉS RŰD — *B. Szabó Dávid* —
l. Bugyka.
- TURBUKHÁLÓ — *Keszthely* — tükrös kerítő;
hálótest szerkezete olyan, mint a kecsge-
hálóé. Evvel bekerítik a nádüstököt s a
Buklóval belériasztják a halat.
- TURBUKVAS — *Körös-Tarcsa* — vascsévék (cső-
szerű karikák), a melyek kivált a kecze
inára súlyozókul tételnek; itt csak a hosszú
kecze dívik.
- TŰRE HÁNYNI — *Csongrád* — a fonalat, az-
az: a hálótűt fonallal ellátni; a fonallal
meghányt tű azután a «léhés.»
- TURHA — *Bihar* — a mocsarakban az el-
rothadt növényekből keletkező iszap.
- TÜSKÉSHAL — *Göcsøj* — *Acerina cernua* L.
itt hibásan vargahal is, mely utóbbi, mint
a Tinca vulg. Cuv. népies neve, helyes.
- TÜSKÉS PIKÓ, *Gasterosteus aculeatus* Bl.*
- TÜSKESUGARAK — radii spinosi.*
- TŰZFÚJÓ — *Hegykö* — erős nádszálnak alsó
része, kb. egy méter hosszú, a melylyel
a tüzet fújják. A kunyhóban rendszeren több
tűzfűjő van s a halászok többen fujdogál-
nak, hogy a tüzet lángra lobbantsák.
- TŰZŐ FONAL, a kis majtényi rácsán az, a
mely alá a kagylót bedugják.*
- TŰZŐ SZIGONY az, a melynek ágai egymás
között szemben állanak.*
- TŰZSÉR — *Balaton*, őshalászat — nagyobb
tégladarab, mely a gyékényes háló szár-
nyának felhosszát jelezve, az alá van
kötve.
- TŰZSÉR — *Szeged* — erős vastű, az eladott
halaknak összetűzésére, l. Ihany; Füzér.
- TŰYSZÁGA — *H. O. — Abramis brama* L.
Nagy-Enyed, oláh befolyásnak engedő Ma-
ros-halászok; a Mezőség oláhsága külön-
ben a Scardiniust nevezi Ptyiszágá-nak.

U, Ű

- UDVAR — *Tápcé, őshalászat* — a magy. vejsz-
nél a víz ellenében fölállított rész; a *Fer-*
tőn a kiürtő kapuján belől eső rész.
- USZÓLÁP — *Ecsedi lép* — az ingó lápról
leszakadt, szabadon úzó darabok.
- UDVAROS SZEMFOLT, az olyan kerek, sötét-
színű színfolt, a melyet egy világosabb
vesz körül; emlékeztet a hold udvarára.*
- UGRATÓ VERÉS, azok a nádfalazatok, a me-
lyeket a Fertő halásza a Fertő vejsze
kapuja elé alkalmaz, hogy a pontyot té-
vedésbe ejtse, «megharagítsa» s a vejsze
feje felé ugrassa.*
- UGRÓHÁLÓ — *Máramaros* — formája az ág-
hegyhálóé, de kávája karvastagságú, hogy
a reá álló halászt elbírija. Evvel a «vívó»
halat, mikor tömegben van, leborítják s
a halász a kávára hág, hogy a halat a
hálóval a fenékhez szorítsa.
- ÚJ HAL — *Kolozsvári szakácskönyv* 1698 —
egyértelmű a friss hallal.
- UJHAL — *Fáy-féle* kézirat — friss hal, ellen-
kezője a «szárazhal», vagyis szárított hal.
- UJJAS SZÁK — *Duna* — három ágra és hosz-
szú nyélre feszített, sűrű merítő háló,
apró halak fogására; egészben hasonlít a
Billegháló-hoz; l. azt.
- UMBELLA — *Sió mentén* — latin eredetű; l.
Ághegyháló.

USZADÉK FA — *Esztergom* — a mely vízzel beivódva, a víz fenekére száll. «Senkholz.»

USZADÉKOS FENÉK — *Esztergom* — a hol sok beivódott s így a fenékre süllyedt fa — uszadékfa — hever.

USZÓ — *Miskolcz* — l. Pedző, Tutaj.

USZÓHOROG — *Baja* — l. Lábóhorog.

ÚSZÓKA — *Erdővidék*, *Olt mentén* — l. Tutaj, Pallóka; a horogra vonatkozik.

USZÓSUGARAK — radii.*

USZÓSZÁRNYAK — pinnæ.*

USZÓSZÁRNY — *Miskolczy Gáspár* — a melylyel a hal úszik.

ÚSZÓSZÁRNYAK — *Tóth Pál*, Bonnet fordításában — pinnæ.

ÜLÉSDESZKA — *Komárom* — evezőpad.

ÜLÉSFA — *Tihany* — a hajóban az ülésdeszka.

ÜLŐKE, a kullogó ülőhelye.*

ŰNHAL — *H. O.* — *Alburnus lucidus* Heck. Bódva mentén, *Komjátí*-ban.

ŰTNI — *Bódva* — a szigonynyal, azaz: a hal felé szűrni.

ŰZŐ RÚD — *Latorcza mentén* — l. Vezér.

V

VAAI — *Vág mentén* — «in Waag etiam piscari possunt cum tali instrumento, quod vulgariter vaal dicitur, quod uno pede videlicet duci potest» egy 1261-diki okiratból közli *Nagy Gyula* a *M. Nyelvőr* VII. köt. 416. lapján. Nyilván az ághegyháló, mely a Bodvánál szolgálára van támasztva, a Sió némely részén a halász a rúd végét a lábdal támasztja meg, ott pedig, a hol a vízbe begázol, hogy mélyebb vizet érjen, a háló rúdját a vállára támasztja; innen a *vaal* és «quod uno pede videlicet duci potest.»

VADÁSZKESZEG — *T. Sz. Nátly* — *Szeged*. *Aspius rapax* L.

VADASZO HALO — *Ujfalvi-Szikszyai* XVI. század — *Cassis*, plaga, mint «a tohoz tartozó nevek» közt felhozva.

VAD SÜLLŐ — *H. O.* — *Lucioperca Volgensis* Cuv. *Körös-Tarcsa*.

VÁGÓ — *Keszthely* — l. Jegellő.

VÁGÓ CSIK, *Cobitis taenia* L.*

VÁGÓ DURBINC *Acerina cernua* Lin.*

VÁGÓEVEDZŐ — *Körös mentén* — az az evező, a melyet gúzsba vagy szegbe akasztanak l. Dal.

VÁGÓEVEDZŐS — *Körös mentén* az a három legény, a ki a nagy — vágó — evezőt húzza.

VÁGÓHAL — *Földi* — *P. K.* — *Pelecus cultratus* L.; *Cobitis taenia* L. erdélyi részek. *H. O.*

VÁGÓ HAL — *Janua 1729* — *Cobitis taenia* L.

VÁGÓHAL — *Szirmay Andr.* — *Pelecus cultratus* L.

VAGO HAL — *Ujfalvi-Szikszyai* XVI. sz. — cobites, acuto rostro *Gesner*, *oxyrhynchus*; nyilván a vágó csik.

VÁGÓHOROG — *Táplé* — két méternyi rúdra rávert, nagy, szakáshorog; a szigonynyal megvágott nagyobb hal kiemelésére való; ezenkívül vannak kisebb, kurtább nyelvű vágóhorgok is, melyek arra valók, hogy azt a nagyobb halat, a melyet a hálóból a szákkal ki nem szedhetnek, ezzel kihúzhassák.

VÁGÓ TOK, *Acipenser Güldenstädtii* Brdt.*

VÁGÓ TOK — *P. K.* — *Acipenser Güldenstädtii* Brdt. Eredet nincs.

VÁGÓVAS, a lápmetsző vágó része*

VÁGÓVÉG — *Szeged* — l. Belső Csapó.

VAJDA — *Kopács* — a ki a hálót kihányja.

VAKCSIK — *k.* — *Petromyzon fluviatilis* L.

VAK INGOLA, *Petromyzon fluviatilis* L.*

VAKSZEMCSONT — os temporale.*

VÁLASZTÓ — *Tata* — deszkából összerovott nagy, lapos vályú, mind két végén a fenékig érő nyilással. A kifogott halat ebbe döntik be s osztályozzák; l. Szinlelő.

VÁLLHÁM — *Csongrád* — l. Czibék; kivévén az ősbalatoni czibéket, mely más szerkezetű.

VÁNDOR ALÓZA, *Alosa vulgaris* Tr.

VÁNDORHAL — *Tóth Pál*, Bonnet fordításában — mely sós és édes vízben élél s ezeket időszakonként fölcserélgeti.

VÁNDOR TANYA — *Duna mentén* — gyékénysátorral járó halászok tanyája, melyet majd itt, majd ott ütnek föl; l. Pizskés.

VÁPA — *Sz. Molnár Albert* — *Lacuna* alatt, vész értelmében; l. Vész. *Miklosich* szerint a szláv *vapa*, mi kétséges, mert tótul

- a méz *vapno*, a mészgödör *vapnica*; alkalmasint véletlen találkozás.
- VARGA — *Keszthely* — I. Bötök.
- VARGAHAL — *Janua 1729* — Tinca vulgaris.
- VARGAHAL — *P. K.* — *Tinca vulgaris* CUV.
- VÁRJA A HALAT — *Hegykö* — a kürtő, t. i. az egyik innen a másik onnan, azaz: a merre a kapuja nyílik.
- VARJÁHAL — *Marsilius* — I. Varjúhal, Vargahal.
- VARJÚHAL — *Kriesch* — *Tinca vulgaris* CUV. Eredete nincs adva.
- VARRNI — *Tihany* — a hálót, annyi mint kötni; a háló *varrásról* emlékszik a régi halásztarticusul.
- VARSA — *Duna, Tisza* — I. *Verse*. Miklosich szerint a sláv *vrša*, melynek etymológiája azonban szerintem nem a halászszerző, mint inkább a domb vršok, vršik felé hajlik.
- VARSA — *Janua 1729*.
- VARSA — Ujfalvi-Szikszaei xvi. század — nassa, sarena; az utóbbi hihás, mert öregháló.
- VARSACSÓVA, a csikvarsa dugója.*
- VARSÁHÁLÓ — *Bódva mentén, Szendrőn* — egykávás, villásrúdon levő zsákháló, melyet gereblyemódra vetnek a vízbe, kivált bokros helyen; a halat a botlóval kergetik belé; néhol csak a part felé kaparásznak vele; innen kaparó stb.
- VARSARÁMA — *Füle* — a pisztrángvarsa kávája, abroncsa, vagy hajtoványa.
- VARSÁS — *Agárd* — varsával halászó halász.
- VARSÁS BÁRKA, megkülönböztetésül a többiektől.*
- VARSÁS KAS, megkülönböztetésül a többi kástól.*
- VARSÁKÖTŐTŰ, megkülönböztetésül a hálótűktől.*
- VARSÁS LADIK, az a ladik, a melyen a varsáshalász a varsákat feljárja.*
- VASAS-ÖRVÖSHÁLÓ, I. Téliszák.*
- VARSATŰ — *Füle* — túalakú peczek a pisztrángvarsa belsejében, a melyre a csalit, ú. m. gilisztát, csirkebelet, föltűzik.
- VARSINTA — *H. O.* — *Acerina Schraitzer* CUV. L. — *Balaton*; az első példányt, mely minden kétséget eloszlatott, a tihanyi halászok fogták ki előttem; de *A. cernua* is.
- VASASHÁLÓ — *Udvarhelymegye* vizei — rúdra alkalmazott kisebb marásaháló, a pisztrángoknak a kövek alól való kifogdosására; I. Vezetőháló.
- VASINTA — *H. O.* — I. *Varsinta*.
- VASKÓ — *P. K.* — *H. O.* — *Acerina Schraitzer* CUV. és *cernua* L. *Zala-Tapolcza* és *Balaton*. Alkalmasint a kurta, *vaskos* alakról véve.
- VÁSOTT — *Tihany* — vásott horog = elkopott, eltompult, szakavesztett.
- VASAS ÍN — *Körös-Tarcsa* — az öreghálónál és a kecczénél a súlyozott alin; azért vasas, mert ólom helyett vascsévéket is használnak.
- VASAS SZÁK — *Bodrogköz* — négy kávás emelőháló, káváin vas súlyokkal, azonkívül pedzős feljáró őrrel és keresztőrrrel; I. czeke; I. Téliszák.
- VASTAG NÁD — *sok helyen* — sűrű nád helyett.
- VÁSZON KERÍTŐ — *Erdővidék, Olt mentén* — a kétközahálóhoz hasonló; parája, ónja vagy köve nincsen. Négy méter hosszú, 2 méter széles, mindkét végén rúd; a háló teste gyéren szövött vászon. Tavakban két ember közre fogja, élével bemeríti s vízszintesen kiemeli.
- VÉG — *Szeged* — egy fenékhorgos szerszám egésze: két, négy vég horgot vettem ki vagy szedtem föl.
- VÉGHOROG — I. Fenékhorgos.
- VÉGKŐ — *Balaton-Füred* — nagyobb kő, mely az eresztőháló két végét lehúzza; I. Nagykövellő, Őrkő.
- VÉGSŐHAL — *H. O.* — *Chondrostoma nasus* L. *Bodrog mentén*.
- VÉGSŐ SZÁRNY — xvii. századbéli szakácskönyv — a csukánál a hát és alsó sörényűsző.
- VEICZ — *Vejsze*; *Jerney* szerint már 1268-ban: «Et in aquis ad clausuras piscium, quæ vulgo *Veiz* vocantur. — Sedecim loca piscatoria quæ vulgo *veizhel* vocantur».
- VEIZ — xi. század — «Et in aquis ad clausuras piscium, quæ vulgo *Veiz* vocantur»; I. *Vejsze*.
- VEJCSZ — *M. Akadémia nagy szótára* — helyesen a vejszével összehozva; hibásan a vész és vézléssel; I. Vész és Vészlés.
- VEJÉSZ — *M. Ny. Sz.* — I. Vészlés.

- VEJSZE V. VEJSZ — *általánosan* — nádfalakból készült, sulyokkal az iszapba bevvert, tehát át nem helyezhető, a halak betévedésére számító készülékek; l. Veiz, Vejcz, Vesz, Weiz, Wyz.
- VEJSZÉS LADIK, az, a melyen a vejszés szászámját feljírja.*
- VEJZHEL — XIV. század — «laqueus piscium, qui vulgo zege vel vejzhel vocatur», l. Vejsze, Vejszehely.
- VEJSZEHELY — *Kopácsi* — az a hely, a hol a vejszék állanak.
- VÉK — *Seps-Uzon* — téli halászáskor az a nagy lék, a melyen a farszákot vagy kalánhálót a jég alá dugják; a Latorczánál egy a lékkel.
- VEKELNI — *Bodrogköz* — l. Lekelni, Jegelni, Jegellő, Főlekelni, Vekelő.
- VEKELŐ — *Tápi* — l. Lekelő és Jegelő.
- VELLA — *Balaton* — kétágú vas csáklya, melylyel a vezért tologatják, a kötelet vetik.
- VENDÉG ÁLLKAPOCS — *os intermaxillare*.*
- VENDÉGBORDÁK — *Costæ supernumerales*.*
- VERÉS — *Gárdony* — rövidebb, hosszabb nádfal az átjárókba leverve; arra való, hogy a halat a varsába terelje.
- VERÉS — *általánosan* — a karóval való meg erősítés.
- VÉRESKESZEG — *P. K. Kítaibel* nyomán, — szerinte *Cyprinus latus*, tehát *Abramis*. — PETÉNYI mondja «quod esse non potest», mert szerinte az Abramisokon semmi sem emlékeztet vérre. Szerintem *Scardinius erythrophthalmus* BON., melynek szeme és úszószárnya nagyon is «véres»; de lehet a Dévér-Keszeg ikrása is, mikor vérerezete duzzadt.
- VERES SZARI KETEG — *Marsilius* l. Vöröszárnú keszeg. A szövegben «Veres szárnyú ketzégh».
- VERESSZÁRNÚ JÁSZ — *Grossinger* — *Leuciscus rutilus* L.
- VERESSZÁRNÚ KESZEG — *P. K. Leuciscus rutilus* L. *Tolna*. *H. O. Komjátí*.
- VERESSZÁRNÚ KONCZÉR *Leuciscus* L.*
- VERESSZÁRNÚ KONCZÉR — *P. K. Leuciscus rutilus* L. *Balaton*.
- VERESSZEM — *H. O.* — *Scardinius erythrophthalmus* BON. *Bódva*, *Szendrő*.
- VERESSZEMŰ HAL — *Scardinius erythrophthalmus* BON. *Székelyföld*.
- VERESSZEMŰ KESZEG — *H. O.* — *Scardinius erythrophthalmus* BON. *Bódva* mentén, *Komjátiban*; *P. K. Tiszaföldvár*.
- VERESSZEMŰ PONTY — *Szirmay Andr.* — *Scardinius erythrophthalmus* BON.
- VÉRKESZEG — *H. O.* — *Scardinius erythrophthalmus* BON. *Tisza*; l. Véreskeszeg is.
- VERÓDIK — a hal seregbe vagy tömegbe.
- VERSE — *Velencze* — minden, a halak betévedésére számító, akár hálózatból, akár vesszőből font szerszám, mely bárhová áthelyezhető; l. Varsa.
- VERSE BABA — *Velencze* — bogra kötött nádüstök, a melyre a versék szárítás végett ráborítottak.
- VERSEG — *Börvely*, *Kis-Majtény* — l. Vöröcsök.
- VERSEHÁLÓ — *Karád* — l. Szárnyas varsa.
- VERSEK — *Székelyföld* — Vöröcsök.
- VERSEKZÉRNA — *Füle* — azok a madzagok, a melyek a verseket kifeszítik, s a melyek közül az egyikre a versetű van kötve.
- VERSETŰ — *Velencze* — hálókötő tű; a székely versében az a fapeczek, a melyre a csalit rátűzik.
- VERSIK — *Karád* — l. Vöröcsök.
- VÉRTEK — (zománcszerű halpénzek) — *squamæ ganoidæ*.*
- VÉRTESEK — *Ganoidei*, mint alrend.*
- VÉRTSOROK KÖZE, a tokféle halaknál a vért sorok közötti tér.
- VÉSETT AJAK — *Komárom* — Paducz éles szélű szájáról mondják, hogy más haltól megkülönböztessék; igen jó leíró szó.
- VÉSETT AJKÚ PADUCZ, *Chondrostoma nasus* L.*
- VESLES — *Catepinus* — Lacunar alatt; nyilván véslés; de nem halászatra, hanem menyezetre magyarázva; vesszővel, náddal vagy lécczel való kiszégezés, hogy a vakolat tapadjon; l. Véslés.
- VESZ — Ujfalvi-Szikszai XVI. század — a szegye és rekesz társaságában excipula; itt nyilván a vejsze feje, mely Komádi körül ma is «vesz».
- VESZ — *Komádi* — l. Vejsze.
- VÉSZ — *Nagy-Bereg*, *Derczen* — a Szernye mocsár csikászó népe a lép nyilt, apró tükreit nevezi így s ezekbe rakja kassait;

- felhasználja a természetest, a kisebbeket a lápvágó kaszával árok formára kivágja; az erdélyi Mezőségen a vejsze; egyáltalában a mocsarak kis, halászható tükrei.
- VÉSZ — *B. Szabó Dávid* — a varsa, vörse, hálóval összehozva, hibás; de közel jár, a mikor a halastóval és tonyával is kapcsolatba hozza, mert tócsa = lacuna.
- VÉSZ — *Miskolcz* — egészen hálóból való vejsze, fej helyett varsával.
- VÉSZ — *Nagy-Dobrony* — nyílt víz a mocsárlápban, a hol halászni lehet; de a halászható erek is.
- VÉSZ — Janua 1729 — nyilván a vejsze értelmében.
- VÉSZHALÁSZ — *Nagy-Dobrony* — az őrhálóval járó halász.
- VÉSZHELY — *általánosan* — az a hely, hol a vejszék állanak; l. Vejszehely.
- VÉSZHAL — *Acipenser Güldenstädtii* BRD. — lásd Halszúke és Szúkhál.
- VÉSZKARÓ — *Miskolcz* — a vész falrészének tartókarói.
- VÉSZLÉS — *T. Sz.* — *Bodrogköz* — l. Őrháló; a vézslés azonban fűzfavesszőből fonnott sövény, mely az őrhálóval egyazon feladatot végzi.
- VÉSZLÉS — *M. Akad. N. Szótára* — mint bodrogközi halász-mesterszó helyesen magyarázva. Így a Tájiszótárban is. Vesszőből való sövényzet, a melylyel a folyót elrekesztik, hogy a hal el ne menekülhessen; rendeltetése az őrhálóé.
- VESSZŐBÁRKA — *Csongrád* — fűzavesszőből kötött, bigcalakú haltartó; l. Rütő.
- VESSZŐVARSA — *Székelvföld* — l. Csukavarsa.
- VETÉLŐALAKÚ — a hal teste; orsóalakú helyett, mely utóbbi kevésbé találó, holott az elől-hátul hegybe végződő takácsvetelő igen jó hasonlat, mert még a legtöbb halat jellemző lapítás is megvan rajta.*
- VÉTER — *Börvely* — hordóalakú kosár, melyben csíkot tartanak; a vétert természetesen vízbe sülyeszlik.
- VÉTERLEGÉNY — *Bodrogköz* — a jégálati hálószatnál; l. Vezeres.
- VETŐ HALÁSZ, a pöndörös és rokolyás.*
- VETŐ HALÁSZAT az, a mely a vető és rokolyahálóval dolgozik.*
- VETŐHÁLÓ — *Sió mentén* — kerek háló; alsó inán ólom golyókkal; tartó kötele a háló belsejében szétágazik, hogy összehúzhassa. A vetés sajtóságos testfordulás segítségével történik. L. Pendel, Pöndöly, Pöndör, Vető; a Balaton körül azonban az eresztőháló is.
- VETZKENDÉS — *Miskolczy Gáspár* — viczkándozás.
- VEYZHEL — XIII. század — a megyeri tóban az a hely, hol a vejszék fel voltak állítva; ott 16 «Vejszhele» volt a komáromi várispánnak.
- VEZÉR — *Balaton* — a jég alatt való halászatnál az a rúd, a melyet lékről-lékre tologatnak s a melyhez a kihúzó kötél kötve van; l. Hajtóléc, Halászfá, Rohonc, Rohony, Rohong stb.
- VEZERES — *Balaton* — a jég alatt való halászatnál az, a ki a vezért (rudat) tolja; l. Vezér, Rúdajtó, Rohonyos.
- VEZÉRHAL — *H. O.* — *Aspius rapax* L. *Körös-Tarcsa*; «mert a legesebebb hal, legelő jár».
- VEZÉR HAL — *Szeged* — ivás idején a legelő járó hím (állítólag az).
- VEZÉRRÚD l. Vezér.*
- VEZETŐ — *Egyházas-Oláhfalu* — a tollashorogon a legfelsőbb két toll; legnagyobb s arra való, hogy a halász mindig tudhassa, hol és milyen mélyen jár a figyelmező illetőleg bekapó; nem biztos.
- VEZETŐHÁLÓ — *Székely-Keresztúr* — l. Marázsaháló; ugyane háló a Gyilkostónál — Gyergyóban — marázsa néven dívik; hosszú rúdon zászlószerűen kifeszíthető hármasháló; két tükör között lélés.
- VICZELAPTÁROS — *Komárom* — nehéz hűzésoknál segíti a tartó v. bejáró kötelet tartani.
- VICZEMESTER — *Tápe* — l. Viczi és Viczelaptáros.
- VICZEÜTÉS — *Komárom* — az öreghálón az ólom ráverését bizonyos számú ütessel kell végezni; minden fölös ütés «viczeütés» s közös hálóállításkor egy itcze bor a büntetése.
- VICZI — *Csongrád* — l. Fattyúaptáros.
- VICZKÁNDOZIK — *általánosan* — a hal, mikor megfogják.
- VIGYÁZÓ MADZAG — *Miskolcz* — az örvőshálón

- a feljáró őr; l. azt : a miskolci örvösháló úgy a nagy-dobronyi is abban különbözik a Bodrog téliszákjától, hogy nincsen pedzójük ; a halász a vigyázó madzagot a mutatoujjára tekeri s így érzi meg, mikor a hal a keresztörbe ütődik.
- VIGYORBA ÁLL** — *Balaton* — az öregháló zsákja, ha a két szárnyat egyenetlenül húzzák ki; nyilván a vigyorgástól, mely az arcot eltorzítja.
- VILÁGLÓ** — *Udvarhelymegye vízzi* — az a fenyőforgácsból készült szövétnek, melynek világánál az éjjeli halászás foly. A székely «világlóval való halászásnak» mondja.
- VILLÁFA** — *Latorcza mentén* — kettős hajtványú, alapjában villás szerszám, a háló inának, illetőleg a kijáró köteleknek a víz tenekére való letartására, hogy a hal a háló alatt ki ne menekülhessen; l. Csiga.
- VILLANT** — a hal, mikor a víz színe alatt oldalra fordul, hogy czüstje megfénylik.
- VILLÁSLÁNCZ** — *Bodrogköz* — l. Czibék a balatoni őshalászat értelmében.
- VILLÁS-LÁNCZOS LEGÉNY** — *Bodrogköz* — l. Czibék, a balatoni őshalászat értelmében; t. i. az a legény, a ki a czibékkal dolgozik
- VILLIKHÁLÓ** — *Szeged, Tápió* — kanálalakú merítőháló, tőkés emelő részszel; ladikon haladva alkalmazzák : l. Billegháló.
- VILLIKTŐKE** — *Szentés, körösi* halászkok — a szentesi villikháló derékfája, melybe a kánvák (kávák) járnak s mely emelő gyanánt is szolgál; l. Billegháló.
- VILLING** — *Komárom* — l. Villik, Billegháló.
- VÍNI** — *B. Szabó Dávid* — l. Ívni; «midőn kikeletkori tájban *vínak* halak».
- VIRÁG** — *Balaton Füred* — a hal szilványán látható fehér pontocskák; betegség.
- VIRÁGZIK A TISZA** — Tisza mentén — a kérész, *Palingenia longicauda*, rajzása juniusbán; ez a vízben éli át álca állapotát s kedves eledele a halnak.
- VISZ** — *Szeged* — l. Szaka; «a szigony viszja belétört».
- VISSZÁJA** — *Komárom* — a varsa vöröcsöke s a horog szakája; egyebütt : a szigony szakája; Balaton Füreden a hal vendégállkapcsa, os intermaxillare.
- VISZÁLÓ** — *Szentés, körösi* halászkok — a feje alatt horogba végződő nagyobb orsó, több fonalnak összesodrására való ; a sodrás t. i. az egyes fonalak sodrása ellenében, tehát visszájára történik ; l. Sirittő.
- VISZJA** — *Saród* — a kürtő kapuját alkotó két nádfal, tehát a «visszája», mint a horog vagy szigony szakája.
- VITORLÁFA** — *B. Szabó Dávid* — l. Árbotz.
- VITZEK** — *B. Szabó Dávid* — állítólag halastó. Nem ismerem; alkalmasint egy a vaczokkal.
- VÍVÁS** — *Cal. Oec.* — halak vívása = ívás.
- VÍVÓHELY** — *sok helyen* — l. Ívóhely.
- VIZA** — *K.* — *Acipenser Huso* L. Galgóczi-nál (1622) megvan. Miklosich szerint a szláv *виза*, szerintem nemzetközi, mint a kárász, huso, viza, Hausen stb.
- VIZA** — Ujfalvi-Szikszai xvi. sz. — huso, mario. Megvan az Orbis pictus 1708. kiadásában is.
- VIZAFOGÓ** — *sok helyen* ma már csak vízrészek neve; hajdan ott czége állott.
- VIZAHAL** — *P. K.* — *Acipenser Huso* L. már 1240-ben : «Husones pisces, qui ungarice vocantur *vizahal*».
- VIZAHÓLYAG** — *általánosan* — a halenyv anyaga.
- VIZAHOROG** — *alsó Duna* — hosszú kötelen vagy lánczon függő, élesre kifent kis vasmacskák.
- VIZAIKRA** — *Maros mentén* — a kaviár; l. Hajvár.
- VÍZ ALÁ HALÁSZNI** — *Körös-Tarcsa* — a vizen lefelé haladva, tehát nem ellenében halózni; kivált a keczével.
- VIZAHÁLÓ** — *Duna* — szerkezet szerint öregháló; de erős islégből kötve; l. Pipola h.
- VIZA TOK**, *Acipenser Huso* L.*
- VIZATOKOK** — *Husones* — mint csoport.*
- VÍZBEN JACZO HAL** — Ujfalvi-Szikszai xvi sz. — *congrus, conger*. Ez tulajdonképen a tengeri angolna, *Conger vulgaris* Cuv.; a görög *γόγγρος* = tengeri angolna régi tulajdonnévtől származik.
- VÍZ DEREKA** — *Keszthely* — az, a melyet a nád már nem ver fel, tehát síkvíz; a horog lckövelési helye.
- VÍZ ELLENÉBEN** — *általánosan* — a víz folyásával szemben haladva halászni.
- VÍZEN** — *Balaton* — pld.: «a foksabadi *vízen* halásztunk.»

- VÍZ FENEKE — *általánosan* — a melyen a víz áll vagy folyik.
- VÍZFOLYÁS — ide *veri* a halat — *Kuthy*.
- VÍZHÁNYÓ SZAPOLY, megkülönböztetésül az ivószapolytól.*
- VÍZI DARÁZS — *H. O.* — *Acerina cernua* L. Bodrog mentén.
- VÍZHŰS — *Kuthy* — hal értelmében.
- VÍZI PÁRDU CZ — *Kuthy* — sóreg, *Acipenser stellatus* PALL.
- VÍZIVIRÁG — *Szeged* — egyáltalában minden szitakötőféle, mely álczakorát a vízben tölti s kifejlődve a vízből ki- és szárnyra kél; halak eledele.
- VÍZMERŐ — *Tihany* — I. Szapoly.
- VÍZ SZINÉN HALÁSZNI — *sok helyen* — a kerítő halászatnál a hálót nem a partra kihozni, hanem a hajóba beszedni.
- VONNI — *Miskolczi Gáspár* — horogra a húst vagy férget; I. Fergelni, Felhalazni.
- VONÓHÁLÓ — *Ipoly mentén* — I. Gyalom és Gyalogháló.
- VONÓKÖTÉL — *Bodrogköz* — I. Kijárókötel.
- VONYÓ — *Balaton* — egy hálócsapás belső területe; I. Tanya.
- VONYÓ — *Hegykö* — az evező nyelén a gúztól eredő kopás; I. Kopás.
- VONYÓSZEG — *Balaton*, tihanyi őshalászat — I. Koloncz.
- VÖRCSÖK — *Balaton* — a varsa szűk bejárója, a melyen a hal betéved.
- VÖRCSÖK-ŐR a rokolyahálón, közönségesen csak őr, vagy rákláb.*
- VÖRÖSSZÁRNYÚ KESZEG — Ujfalvi-Szikszai XVI. század — Orfus, tehát a mai Idus melanotus értelmében. Hátrább ismét «Veresszárnyú keszeg» = Rubellus, mi alatt a Leuciscus rutilus érthették.
- VÖRÖSSZÁRNYÚ KONCZÉR — *P. K.* — *Leuciscus rutilus* L. *Balaton*. (A Sió torkolatánál és mentén következetesen vörös szárnyú Göndér *H. O.*)
- VÖRSE — *Győr és B. Szabó Dávidnál* — I. Varsa.
- W**
- WEIZ — XIV. század — I. Vejsze.
- WEYZ — XIV. század — állítólag halastó Weyk helységnél; de nem egyéb mint vejsze valamely tóban; I. Vejsze.
- WIZAHAL — 1230-ban — már «husones qui vocantur Wizahal». Wenzel I. 271.
- WORSA — *Rómer Fl.* — már 1093-ban, «in arsis capti» (*Worsa plena piscibus*); I. Varsa.
- WYSAHAL — *Marsilius* — I. Viza.
- WYZ — XIV. század — «clausura piscium in aqua Saar, vulgo Wyz nuncupata»; I. Vejsze.
- Z**
- ZAVAROS víz — *általánosan* — bármely okból földes részekkel elvegyült víz, mely kevésbbé vagy nem átlátszó. Rendszeren halászatra legalkalmasabb.
- ZÁKÁNYOS víz — *Bódva mentén* — könnyen felszálló üledékekkel bíró, könnyen zavarodó víz.
- ZÁTONYOS FENÉK — *általánosan* — a hol a víz folyása keresztben gátszerű emelkedéseket hordott fel.
- ZEEGE — XIII. század — «cum clausura, Ticiae, Zeege vocata», I. Czége.
- ZEGGE — XV. század — I. Czége.
- ZEGYE — XV. század — I. Czége.
- ZERTA KESZEG — *Szirmay Andr.* — Abramis vimba L.
- ZEYGE — XIV. század — «clausura seu captura piscium vulgo Zeyge vocata»; I. Czége.
- ZIMOLYA — *Balaton*, tihanyi őshalászat — I. Kóta.
- ZÖLDIKE — *Bielz A.* — *H. O. Tinca vulgaris* CUV. *Erdélyi részek*. Kivált a folyóban élő világos, aranyoszöld színű.
- ZOROUSEUREM — már 1277-ben — nyilván sáros örvény, halashely, tanya (piscatura).
- ZSÁK, a tavakon használt gyalomháló zsákja, a melybe a hal belékerül.
- ZSÁK FAR — *Hegykö* — I. Szakgató.
- ZSÁKHÁLÓ — *Máramaros* — I. Kaparóháló.
- ZSÁKKÓ — *Agárd* — I. Kátakő, Seggikő.
- ZSEMLE — *Barbus Petényi* — HECK. *Erdővidé*, Olt vize.
- ZSEMLEHAL — *H. O.* — *Barbus Petényi* HECK. *Erdélyi részek*.
- ZSEMLENK — *Barbus Petényi* HECK. *Erdővidék*, Olt vize.
- ZSIDÓHAL — *H. O.* — *Barbus fluviatilis* AG. Komárom; Szalay András 72 éves halászegény bemondása s avval okolta, hogy

- «nincsen körösz a fejibe». Ez a halász ismerte a torokfogakat is.
- ZSIDÓUTCZA — *Algýð* — a halak szárítására való karózatok; azért így, mert emlékeztetnek a zsidóság jelező fáira.
- ZSINÓR — *Balaton-Füred* — horgász mondja: fogtam egy zsinór, két zsinór halat, azaz, a menynyi egy zsinórra (50—60 cm.), kopolyájánál fogva felfűzve, reáfér.
- ZSOMBÉK — *Gárdony* — kihalt nádüstöknek összeálló gyökérszeme.
- ZSÖMLEHAL — *H. O.* — *Barbus Petényii* HECK. *Székely-Keresztúr*.
- ZUBBANTÓ — *Karád* — a jég alatt való halászatnál egy hosszú nyelű favilla, melylyel a nagy gazda a halakat a kátába beriasztja; l. Búfonó, Buffogató.
- ZUBOGÓ — *Szédellő* — a pizstrángos patak kis vizesései a kimosott kallóval együtt.
- ZURBOLÓ — *B. Szabó Dávid* — l. Bugyka.
- ZURBOLÓ FA — *Bodrogkőz* — dorong, a melylyel a halász a vizet csapdossa, a köveket, gyökereket megpiszkálja, hogy a hálát a hálóba terelje.
- ZUVATLÓ — *B. Szabó Dávid* — l. Bugyka.

IRODALOM.

A FONTOSABB IRODALMI FORRÁSOK KIMUTATÁSA.

(A *-gal jegyzett forrásokban magyar elemek is találhatóak.)

- AGASSIZ L. Histoire naturelle des poissons d'eau douce de l'Europe centrale. Neuchâtel, 1839.
- AMTLICHE BERICHTÉ über die internationale Fischerei-Ausstellung. Berlin, 1881.
- ARTEDI, PETRI. Ichthyologia. Lugd. Batavorum, 1738.
- BENECKE B. Dr. *Fische, Fischerei und Fischzucht in Ost- und Westpreussen*. Königsberg 1881.
- BENECKE, DALMER, BORNE. Handbuch der Fischzucht und Fischerei. Berlin 1886.*
- BENECKE BERTHOLD Dr. Die Teichwirtschaft etc. Berlin, 1885.
- BÉRCZY KÁROLY. Hazai és külföldi vadászrajzok. Pest, 1863, p. 86, a pákásznak sikerült rajza.*
- BIELZ E. ALBERT. Fauna der Wirbelthiere Siebenbürgens etc. Hermannstadt, 1858.*
- BLANCHÈRE H. de la. La pêche et les poissons. Nouveau dictionnaire général des pêches. Paris, 1868.
- BLOCH E. M. Oekonomische Naturgeschichte der Fische Deutschlands. III. köt. Berlin, 1782—84.*
- BORNE. MAX v. d. Taschenbuch der Angelfischerei Berlin. 1882.
- BORNE MAX v. d. Die Fischzucht. Berlin 1885.
- BREHM ALFRED. Thierleben etc. Zweite Aufl. VIII. Leipzig, 1879.
- CALENDARIUM OECONOMICUM perpetuum. Az az Majorságról írt Lajstrom, melyből minden Major-Gazda hörül-hóra egész esztendő által mit munkálodtasson a Majorság-körül megtudhattya. Többeknek használára ujonnan Ki-nyomattatott Harmadszor Győrött 1753.*
- CALEPINUS, AMBROSIUS Dictionarium undecim linguarum stb. 1594.*
- COMENIUS JOH. AMOS. Janua Linguae Latinae reserrata aurea; sive Seminarium Linguae Latinae et Scientiarum omnium, hoc est: Compendiosa Latinam (et quamlibet aliam) Linguam, una cum Scientiarum et Artium fundamentis, perdiscendi Methodus, sub Titulis centum, Periodis mille comprehensa, Et in Usum Scholarum Hungariae juxta editionem postremam, accuratam et auctam in Hungaricam Linguam translata, per Stephanum Benjamin SZILÁGYI Scholae Varadiensis Rectorem etc. Debreczini, per Paulum Viski anno 1729.
- COMENIUS JOH. AMOS Orbis sensualium pictus trilinguis etc. A Látható Világ háromféle nyelven, az az minden derekasabb az világon lévő dolgoznak és ez életben való cselekedeteknek le-ábrázolása stb. stb. Norimbergae 1708 (?).*
- CUVIER G. et VALENCIENNES A. — Histoire naturelle des poissons. Paris, 1828—1849.
- DAWKINS BOYD W. Cave Hunting. London, 1874.
- DUMÉRIL A. Histoire Naturelle des poissons ou Ichthyologie générale. Paris 1865—1870.
- EVANS JOHN. The ancient Bronze Implements Weapons and Ornaments of Great Britain, 1881.
- FÁY-féle szakácskönyv, az írás modorából következtetve XVII. század. Czímlap és 6 oldal hiányzik. Nemzeti Múzeum könyvtára.*

- FEJÉR GEORGIUS. Codex Diplomaticus Hungariæ ecclesiasticus ac civilis. Budæ. E nagyterjedelmű, kitűnő forrás e könyvben *Cod. Dipl.* rövidítésben van alkalmazva. A kivonatokat FEKETE ZSIGMOND készítette s fölhasználásra átengedte.
- FÖLDI JÁNOS. Természeti história. A Linné systémája szerint. 1. Tömő: az állatok országa. Pozsony, 1801.*
- FRIEDEL ERNST. Aus der Vorzeit der Fischei. Berlin 1884.
- GALGÓCZI ISTVÁN Szakácsi tudomán (?) szakácskönyv 1622-ből. Kézirat, Dr. Hampel Józsefné Pulszky Polyxena tulajdona. E kéziratban 30 magyar halfaj van megnevezve.*
- GRABER VITUS. *Die æusseren mechanischen Werkzeuge der Wirbelthiere*; Leipzig, Prag 1866. Használta többek között Pettigrew, Marey és Strasser munkáit — az utóbbit, mely a halakról szól, nem szerezhettem meg.
- GROSS VICTOR. Les Protohelvétés etc. Berlin, 1883. (Lac de Bienne et Neuchatel).
- GROSSINGER J. «Universa historia physica etc.» T. III. Posonii, 1794.*
- GÜNTHER ALBERT. Catalogue of the fishes in the British Museum. Vol. VI. 1866.*
- GÜNTHER ALB. Introduction to the Study of Fishes. Edinbourg. 1880.
- GÜNTHER ALBERT. *Handbuch der Ichthyologie*, übersetzt von Dr. G. von HAYEK. Wien, 1886.
- HECKEL JAKAB. Magyarország halainak rendszeres átnézete. Fordította CHYZER CORNÉL. M. orvosok és természetvizsgálók VIII. nagygyűlésének évkönyve 1847. Kiadott 1863.* A fordítás a rendszeresen üzőtt nyelvrontás tekintetében ritkítja párját.
- HECKEL JAC. UND KNER RUD. Die Süßwasserfische der oesterreichischen Monarchie etc. Leipzig, 1858.*
- HERMAN OTTÓ. A Mezőség II. Az erdélyi muzeum-egylet évk. VI. 1872.*
- HORROCKS JOHN. Die Kunst der Fliegenfischerei. Weimar 1874.
- JEITTELES LUDW. HEINR. Prodomus Faunæ Vertebratorum Hungariæ superioris. Különlönyomat a «Verh. der k. k. zool.-bot. Gesellschaft in Wien.» Bd. XII. 1862, p. 24:—314. (1—70.) Wien, 1862.*
- KÁROLI JÁNOS DR. A Duna Halóriásai.— Természetrajzi Füzetek, kiadja a M. N. Muzem. I, kötet, 1877. — Ugyanaz. Umbra canina Mars, Póczhal. U. o. V. köt. 1882.*
- KELLER DR. FERD. Die keltischen Pfahlbauten in den Schweizer Seen. Zürich, 1865, 1866.
- KEMÉNY ZSIGMOND B. Szalardi János siralmas Magyar Kronikája 1853. p. 232 és 240 (pisztráng, galócza, kecsge és haltenyészítés, 1648).*
- KENESSEY ALBERT. Halaink és haltenyészítésünk. Vitézféle pályamunka, kiadta a m. t. Akadémia. 1868. Használta Hunfalvyt: «A magyar birod. természeti viszonyainak leírása», Grossingert — és Mátyus Diætetikáját.*
- KRESZNERICS T. Magyar Szótár, gyökérrenddel és deákózzal, stb. Buda 1831.*
- KRIESCH JÁNOS. Halaink és haltenyészítésünk. Vitézféle koszorúzott pályamunka. Kiadta a m. t. Akadémia, 1868.*
- KRIESCH JÁNOS. *Állattani utazásai*. 1870 és 1872. M. tud. Akadémia math. és term. tud közleményei X. köt, 1872.
- — Egy új halfaj. U. o.
- KÜTHY LAJOS Hazai rejtelmek, regény. Pest, 1846. XIII. «Pusztai halászat».
- LEUNIS JOHANNES DR. Synopsis der drei Naturreiche etc. I. Zoologie. III. Aufl. Hannover, 1883.
- LINNÉ CAROLUS. Systema Naturæ. Ed. XII. Holmiæ, 1766.
- MAGYAR LEVELES TÁR, kiadja a m. t. Akadémia, I. köt. 1861.*
- MAGYAR NYELVÖR, a m. tud. Akadémia megbízásából szerkeszti és kiadja SZARVAS GÁBOR. Budapest. I—XV. köt.*
- MAGYAR LÁSZLÓ Délafrikai utazásai I. köt. 1859, p. 298. — Bihéből említi a «gindá-t», mely hasonló a mi tapogatónkhoz s melylyel áradások után a sekély vizeken halásznak.*
- MAGYAR TÁRSZÓTÁR, kiadta a Magyar Tudós Társaság; Buda, 1838.*
- MAJLÁTH BÉLA oklevélgyűjteménye. KAZAI ALBERT levele, melyet MÁTYÁS király udvarából testvérbátyjához, Jánoshoz intézett, s a melyben a *pisztrángot* említi, 1462.*

- MÉNARD RENÉ. La Vie privée des Anciens. Paris, 1882.
- MISKOLCZI GÁSPÁR. Egy jeles vadkert stb. stb. 1769. (Franzius Farkas könyvének magyar fordítása).*
- MITTHEILUNGEN der antiquar. Gesellschaft in Zürich. XII. H. 3. 1858. etc.
- MITTERPACHER LUD. Compendium Historiæ Naturalis etc. Budæ, 1799.*
- MARSILIUS. Danubius Pannonico-Mysicus. Hagæ et Amstelodami, 1726.*
- MÁTÝUS ISTVÁN — Ó- és Uj-Diætetica stb. 3. darab, Pozsony, 1787.*
- MORTILLET M. DE. Origine de la Navigation et de la Pêche. 1867.
- NÁDASDY TAMÁS nádor családi levelezése. Szerk. Dr. KÁROLYI ÁRPÁD és Dr. SZALAY JÓZSEF. 1882.*
- NILSSON SVEN. The primitive Inhabitants of Scandinavia; translated by John Lubbock. London, 1868.
- ORBÁN BALÁZS. A Székelyföld leírása I., II. és IV. kötet.
- PETÉNYI SALAMON J. Magyarország édesvízi halai. Kézirat b. NYÁRY JENŐ gyűjteményéből. HERMAN OTTÓ tulajdona.*
- PETTIGREW BELL J. DR. Die Ortsbewegung der Thiere etc. Leipzig, 1875.
- RAU CHARLES. Prehistoric fishing in Europe and North America Washington 1884.
- REISINGER IOANNES. «Specimen Ichthyologiæ sistens pisces aquarum dulcium Hungariæ». Budæ, 1830.*
- RELIQUIÆ AQUITANICÆ etc. by Ed. Lartet and Henry Christy. London, 1875.
- RÉSŐ ENSEL SÁNDOR ifj. A vizahalászatról a XVI. században. Győri történelmi és régészeti Füzetek, Győr 1861. I. k. p. 351.*
- RÓMER FLÓRIS. Egy pár szó a magyarországi Halásztól a középkorban. U. o. p. 357.*
- SIEBOLD, K. Th. E. v. Die Süßwasserfische von Mitteleuropa. Leipzig 1863.*
- SZABÓ DÁVID (Baróthi) Paraszti Majorság, melyet Vanicrból hat lábball mérséklett magyar versbe foglalt stb. Pozsony, 1779 XV. Halas-tó.*
- «SZAKÁTS mesterségnek könyvetskéje». Mellyben külömbkülömbféle válogatott tzifra, jó, egészséges, hasznos, tiszta és szapora Étkeknek Megkészítése, Sütése és főzése mintegy Éléskamarában, rövideden leiratattik és kinek kinek hasznára leabrázoltattik. Melly most megbövittevé: I. Több szükséges és hasznos Étkek nemeinek készítésével; II. Az Gazdaasszonyoknak nagy Könnyebbségekre e kis formában kibotsátattott. Kolozsvárat M. Tótfalusi Miklós által 1698».*
- SZILÁDY ÁRON. Középkori magyar költői maradványok I. 1877.
- SZINNYEY JÓZSEF. Adatok Révkomárom halászatához. Vasárnapi Ujság 1863, 14—15. szám.*
- SZIRMAY ANDR. IGN. Dissertatio inauguralis medico-zoologica sistens Pisces Aquarum Hungariæ etc. Vindobonæ, 1840.*
- THALY KÁLMÁN. A hazai képzőművészet, műipar, nemzeti visélet, fegyvergyártás és háztartás történetéhez II. Rákóczy Ferencz udvarában. Történelmi tár, 1882, p. 555 (öreg tok, kecesege), p. 568 (viza), 1706—1708.*
- UJFALVI EMERICUS SZ. A. Nomenclatura seu Dictionarium latino-ungaricum clarissimi viri D. Basilii Fabricii Szikzovii. Editio prioribus limatior et multo auctior, cum Indice duplici, opera E. A. Sz. Ujfalvi. Debrecini, Typis Pauli Rhedæ Lipsiensis 1619. Ez a forrás a XVI. századból való mert Szikszai 1586-ban halt meg, Ujfalvi az új kiadást 1597-ben rendezte. Unicum a debreczeni Collegium könyvtárában.*
- WALTON IZAAK. «The compleat angler». 1653.
- WALTON I. AND COTTON CH. «The complete angler». Ed. 1865. Londom.
- Ezekon kívül használtam a jobb szótárakat s a legújabb állattani tan- és kézikönyveket, a magyar Nemzeti Muzeum, az enyedi ref. Collegium és a berlini Muzeum gyűjteményeit.

BETŰRENDES TÁRGYMUTATÓ.

A

Abramidopsis SIEB. 706.
 Abramis 657.
 — Ballerus L. 704.
 — Brama L. 699.
 — Leuckartii H. 706.
 — melanops H. 703.
 — sapa P. 705.
 — Vetula 701.
 — vimba L. 702.
 Abrincs 308.
 Acanthopsides 659.
 Acanthopteri 654.
 Acerina 655.
 — cernua L. 3. 073.
 — Schraitzer C. 674.
 — glaber H. 749.
 — Gmelini F. 752.
 — Güldenstädtii 755.
 — Huso L. 756
 Acipenserini 661.
 — Ruthenus L. 750.
 — schypa G. 753.
 — stellatus P. 752.
 Achtheres 607.
 Achyla 607.
 Agárdi tanyák 74.
 Ágas, hálószoigán 306.
 Agassiz Csabak 723.
 Ághegyháló 306.
 Áglék 382.
 Agyarhorog, őskori 178.
 Ajtólék 382.
 Akadó-készítés 281.
 Akadótörés 282.
 Alattság 254.
 Albinismus 728.
 Alburnus 658.

Alburnus bipunctatus 711.
 — fasciatus 712.
 — lucidus H. 710.
 — mento AG. 712.
 Alcedo ispida 604.
 Állas küsz 712.
 Állatmag 627.
 Alín, siófoki 250.
 Állítófa 273.
 Állító halászat 229. 317.
 Állóbárka 278.
 Állóhorog 361.
 Állkapcsos halak 653.
 Alosa 661.
 — vulgaris TR. 745.
 Alsó állkapocs 615.
 Alsó sörényúszó 608.
 Amfiblesztron 58, 330.
 Ammocetes branchialis 632.
 Amphioxus 561.
 Amphirhina 653.
 Anabas 571.
 Anbiss hal 129.
 Andra weyzele 80.
 Ángolna félék 661.
 Ángolna heréje 628.
 — mint vendég 647.
 Anguilla fluviatilis F. 746.
 Ansa 84, 158.
 Anyameder-duga 232.
 Apacső 253, 260.
 Apacs nyele 260.
 — siófoki 250.
 Apacstalp 260.
 Apacsúr 260.
 Apostagi tanyák 75.
 Apostolok halászata 58.
 Apostolok hálója 150, 251.
 Apró szerszám 209.

Aquincumi hálókő 167.
 Áradás — jóslás 451.
 Arany lélekvesztő 205.
 Árbutz 254.
 Ardea cinerea 605.
 — purpurea 605.
 Argulus 607.
 Árkolt kötővég, horgon 181.
 Árpád hadai 63.
 Ásott hal 600.
 Aspius 658.
 — rapax 713.
 Aspro 654.
 — vulgaris C. 671.
 — Zingel C. 672.
 Atkás tanya 444.
 Átkötő horog 368.
 Átolja 322.

B

Bába-csík 731.
 Babonák, komáromiak 451.
 Bácskai szigonyos 492.
 Bagoly-keszeg 705.
 Bagrus hal 49.
 Baing neme 658.
 Bajusz 225, 608.
 Bajuszdeszka, állóbárkán 279.
 Bak, állóbárkán 280.
 Balaton 4.
 Balaton halrajza 642.
 Bálazás 296.
 Balinháló 283.
 Balin neme 658.
 Bálvány, állóbárkán 280.
 Baracsi tanyák 75.
 Baramunda 566.
 Barbus 657.
 — fluviatilis 693.

- Barbus hal 49.
 — Petényii H. 694.
 Bárkababa 255.
 Bárkarakodó 278.
 Bárkarakodó, varsás 240.
 Bárkások 280.
 Bárkasütő, állóbárka 280.
 Bárszing 616, 622.
 Beadás 264.
 Becsületes jelek 436.
 Bedöntő 381.
 Beeresztés 322.
 Békásszoros 522.
 Belek 622.
 Belső csapó 290.
 Berettyó halrajza 642.
 Bérnök halászata 291.
 Besztercze p. halrajza 642.
 Bicskavetés 430.
 Biczke 209.
 Bikatutaj, gyalomé 288.
 Billegháló 304.
 Billegőke 304.
 Billentyűk 626.
 Birság 516.
 Blicca 658.
 — argyroleuca 706.
 Blinczke, horgon 363.
 Bocskorvarsa 151, 231.
 Bódé, evedzőn 260.
 Bodva, evezőn 260.
 Bódva halrajza 642.
 Bódva szigonyos 490.
 Bogárnyilas 619.
 Bognár 225.
 Bognártüske 608.
 Bogrács, komáromi 260.
 — szegedi 269.
 Bókony 255.
 Bókony, hálón 308.
 Bokorháló 313.
 Bonczolók 573.
 Bónéfa 173, 325.
 Bóné — szótári 86.
 Bordák 615.
 Borító 333.
 Borító, fertői 337.
 Borított hal 336.
 Borító, velencei 336.
 Borsporral hal 136.
 Borzsa halrajza 642.
 Bothriocephalus 607.
 Botlólás 330.
 Botos kölönte 518, 675.
 Böcscsóháló, székely 315.
 Böcsű levél 425.
 Bődön, balatoni, suta 202.
 Bődönhajó, felvasalva 203.
 Bögő, állóbárkán 280.
 Bögöz falu 517.
 Bőjti vendégség 130.
 Bönecső 187.
 — árkos 170.
 — fenekes 370.
 — füles 170.
 — Szeged, új 166.
 — Szentcs, új 168.
 Bötök 166, 385.
 Bötökkövek, ősiek 164.
 Börvely 479.
 — csikászói 76.
 Bronzhorgok — ősiek 45.
 Búbkötés 297.
 Búbos vöcsök 605.
 Buczó 654.
 Buřogató 389.
 Buklólék 381.
 Buklórúd 317.
 Buréttó 337.
 Bustyálló 395.
 Butykázó 394.
 Butykos 291.
 Buttyogató 210.
 Büntetés, orvhalászat 141.
- C**
- Captura 80.
 Carassius 657.
 — Gibelio N. 690.
 — Moles AG. 691.
 — vulgaris N. 689.
 Carbo cormoranus 605.
 Carpio Kollari H. 685.
 Cataphraeti 655.
 Ceratodus Forsteri 566.
 Cerdeli hal 130.
 Chege 82.
 Chlorochroismus 728.
 Chondrostei 661.
 Chondrostoma 659.
 Chondrostoma nasus L. 720
 — v. hernadiensis 727.
 Chorda dorsalis 561.
 Chromis hal 40.
 Citharinus hal 49.
 Clarias hal 49.
 Clausura 80.
 Cobitis 659.
 — barbatula L. 729.
 — elongata H. 731.
 — fossilis 727.
 — tænia L. 730.
 Coneweyzi 80.
 Cottus 655.
 — gobio L. 675.
 — microstomus 678.
 — poccilopus 677.
 Csabak neme 659.
 Csáklya, jeges 387.
 Csali, horogra 361.
 Csalóhal 362.
 Csalóka jelek 436.
 Csanak 376.
 Csapóhorog 361.
 Csapóhurok 337.
 Csapó sügér 668.
 Csárda, állóbárkán 280.
 Csárdaépítés 258.
 Csárdakaró 275.
 Csárda, pizskei 440.
 Csattkő 253.
 — gyalomé 288.
 — Szeged 168.
 Csattkővek rendeltetése 161.
 Csaváros redő 623.
 Csecstó, régi 139.
 Csege 82.
 Csege, történelmi 153.
 Cseke 83.
 — Szilády Ároné 83.
 Cselle neme 659.
 Cserepcsik 209.
 Cserke, horgon 363.
 Cserkeláncz 368.
 Cserkész 383.
 Csetrés 428.
 Csévs kötés, varsán 242.
 Csicsiri vöcsök 605.
 Csíga, dereglyén 289.

- Csiga, Fertő 300.
 Csiganymó 300.
 Csígolyák 615.
 Csígolyás 518.
 Csikász, leírás 476.
 Csikászó ladik 243.
 Csikászó varsa 243.
 Csikász szerszám 205.
 Csikbogarak 606.
 Csik dáma 478, 728.
 Csikfélék 659.
 Csikgát 243, 482.
 Csikgödör 209.
 Csikkas 207, 243.
 Csikkas taraja 207.
 Csikkereskedés 478.
 Csik király 478, 728.
 Csiklakoma 477.
 Csikló, ladik 204.
 Csiklózás 326.
 Csik neme 659.
 Csikország 478.
 Csikputtony, karja 208.
 Csikszűret 483.
 Csikszűrő 208.
 Csiktők 207.
 Csikvásár 477.
 Csipócsont 615.
 Csirahártya 631.
 Csiriptető 209.
 Csiriptető, fenekes 370.
 Csirkebél 242.
 Csiviszvisz madár 451.
 Csónik 369.
 Csonthorog, őskori 40, 178.
 Csontkorcsolyák 171, 173.
 Csontos halak 653.
 Csónyak, szegedi 204, 263.
 Csonttörő sas 603.
 Csontváz 613.
 Csőszivüek 562.
 Csőszszög 304.
 Csúcsbanyiló szája 612.
 Csuhi 306.
 Csukafélék 660.
 Csukahorog, Mezőség 178,
 184, 357.
 — velencei 363.
 Csuka lengyel módon 133.
 — neme 660.
- Csuka varsa, bácskai 242.
 Csuklócsont 615.
 Csupaszponty 684.
 Csúszómászók 578.
 Csúszva lopakodók 592.
 Csutak 295.
 Csüggesztő, övön 302.
 Cyclostomi 653, 662.
 Cyprinoidei 656.
 Cyprinus 656.
 — acuminatus 685.
 — alepidotus 684.
 — Carpio L. 682.
 — hungaricus H. 688.
 — c. macrolepidotus 684.
 — rex 684.
 Czafranghal 569.
 Czege 73.
 Czegék 150.
 Czege, történeti 153.
 Czége — történeti 82.
 Czehesség 142.
 Czekle 82.
 Czéla 385.
 Czélakövek, ősiek 164.
 Czémester, tihanyi 428.
 Czetek 577.
 Czibak 304.
 Czibék, balatoni 388.
 Czibék, Duna menti 259.
 Czibék, siófoki 293.
 Czifra köllönte 677.
 Cziczkány, vízi 603.
 Czigányczége 152.
 — halász 527.
 — horog 355.
 Cziklendezés 326.
 Cziklend, k.-tarsai 270.
 Cziklend, ladik 204.
 Cziklony 326.
 — ladik 204.
 Cziklonyozás 326.
 Czompó 657.
 Czölöpépítmények—Herodot-
 nál 42.
 — Homéernél 41.
 — osztályozás 42.
 Czötkényháló 318.
 Czucza 257.
 Czuczalyuk 254.

D

- Dactylopterus 570.
 Dalladás 267.
 Dalladó 267.
 Dali, evező 267.
 Dárdaszigony, bódvai 342.
 Dárdaszigony, bronzkori 190.
 Dárdaszigony — kovahegyű 37.
 — kun 341.
 — szarvas 36.
 — székcely 342.
 — tuskés 37.
 Decipula 85.
 Denevér 577.
 Dereglye 289.
 Derék, állóbárkán 279.
 — hálótű 276.
 Derékláncz 369.
 Derék — a pataké 233.
 Derékon húzók 289.
 Dévérkeszeg 699.
 — szintája 648.
 Dick hal 129.
 Diluvium 34.
 Diodon hal 569.
 Disznói bokor 424.
 Dobbantó 306.
 Dobcsont 615.
 Dob, Kraszna 244.
 Dobvarsa, bácskai 241.
 Domahida csikászói 76.
 Domolykó neme 659.
 Dorongolás 396, 532.
 Döge falu 499.
 Dráva halrajza 642.
 Drávai tanyák 74.
 Duga 232.
 Dugahalászat 532.
 Dugós horog 357.
 Duna-Egyházai tanyák 85.
 Duna-Földvári tanyák 75.
 Duna halrajza 642.
 Dunai galocza 737.
 Duna-Vecsei tanyák 75.
 Durbincs 655.
 Dynamit halászat 533.
 Dytiscus 606.

E

Ecsedi láp halrajza 643.
 Ecsed vára halászágyúí 113.
 Echeneis 570.
 Eglév 132.
 Egyenes szárú horgok 183.
 Egyiptomi fenekes 50.
 — fenékhorgász 50.
 — halászbokor 54.
 — halsózás 56.
 — halszállítás 55.
 — haltisztítás 56.
 — közhorgász 52.
 — szigonyos 50.
 — tanyavetés 53.
 Egyiptom régi halászata 48.
 Éksont 613.
 — nagy szárnya 615.
 — nyúlvány 613.
 Éksont szemrése 615.
 Ekecsont 615.
 Elfogyott háló 252.
 Elhelyezkedés 66.
 Eligazítás 423.
 Előagy 618.
 Előhomlokcsont 613.
 Előrepedző horog 179, 353.
 Ember és hal 15.
 — mint ellenség 601.
 Emelgető, székel 308.
 Emelő 306.
 — halászat 229, 303.
 Emésztés 621.
 Encken hal 129.
 Eöreög 248.
 Epehólyag 623.
 Ephemera 359.
 Eresztés 321.
 Eresztőháló 320.
 Eresztőlék 381.
 Eresztős 323.
 Ergasilus 607.
 Érzékek 619.
 Esch hal 120.
 Esox 660.
 — Lucius L. 732.
 Éva-keszeg 702.
 Everriculum 87.
 Excipula 85, 86.

Exocoetus 570.
 Ezüstös balin 706.

F

Fa az ősrégi halászatban 149.
 Fágyóköttél 385.
 Fajszámok 652.
 Faj tok 753.
 Far, állóbárkán 279.
 Faragó, szegedi 268.
 Farhám 252.
 Farkaló 326.
 Farkaró 245.
 Farkarómadzag 246.
 Farkasháló 311.
 — szádellői 314.
 Farktó 608.
 Farkvég 608.
 Farosbárka 278, 375.
 Farszákháló 311.
 Fartóke, dereglyén 289.
 Far, varsác 159.
 Fattyú-kárász 601.
 — laptáros 261.
 — ólom 253.
 Fedelék 608.
 — csontok 615.
 Fehér pisztráng 129.
 Fej-czége 151.
 Fejes domolykó 721.
 Fejkő 187.
 Fejláncz, állóbárkán 280.
 Fejmadzag 370.
 Fej, marázsa 328.
 Fejrész 608.
 Fejsze, szegedi 268.
 Fekete gölyák 605.
 Felekezet 69.
 Felepóta, jel 292.
 Felfágyás 251.
 Felférgelés 350.
 Feljáró őr 393.
 Felhalazás 359.
 Felhalazás módja 362.
 Felín, siófoki 250.
 Felkövelés, a fentőé 188.
 Felpillantó küllő 697.
 Felső állkapocs 615.
 Félzárnú fark 610.
 Felvágó 391.

Fenéken járó szerszám 325.
 Fenekes 369.
 — csongrádi 188.
 — szegedi 188.
 — szerszám 369.
 Fenékhorgászat 369.
 Fenékhorgor 187.
 — felszerelése 187, 370.
 — súlyok 161.
 — Tihany 184.
 Fenékjáró küllő 696.
 Fentő, Arve melléki 187.
 Fentő, fenekes 375.
 Fentők 186.
 — őskoriak 43, 44, 187.
 Féragszedés 375.
 Féragszedő dőbön 375.
 Fertő halrajza 643.
 Fésűs hal 226.
 Fésűsszárnú halak 654.
 Feszítőkötél, marázsa 328.
 Feszítő, varsán 241.
 Figyelmező toll 358.
 Fiökgyékeny 322.
 Fisér 241.
 Fisérkedés 463.
 Fisér, leírás 537.
 — szerszám 539.
 Fogak rendszere 616.
 Fogas és süllő 663.
 Fogas süllő 669.
 Fogóvég 290.
 Fogóvég, evezőn 260.
 Főka 577.
 Foltos géb 680.
 Fordítófa 391.
 Fordítóvék 392.
 Forgasat, bárkán 280.
 Forgó (rokolya) 214.
 Forgó, vetőhálón 332.
 Fő-czége 151.
 Főhomlokcsont 613.
 Földvár, lápi 479.
 Főlfelé nyíló száj 612.
 Fővenyfutók 605.
 Furkó 258.
 Futosó 261.
 Futtatóháló 284.
 Futtyogató 210.
 Fúvósuszós halak 656.

- Fülesvarsa, történeti 84. 158.
Füzér 186.
- G**
- Gadoidei 656.
Galacsér, gyalomé 287.
— ősi 163.
— új 166.
Gajmó 273.
Galandfereg 607.
Galócza neme 660.
Galóczaszigony, vági 341.
Gamó 388.
Ganoidei 653.
Garam halrajza 643.
Gasteroidei 655.
Gasterosteus 655.
— aculeatus L. 680.
Gázló madarak 605.
Géb 518.
Gébfélék 655.
Gébins 388.
Gémce 388.
Gemcs 388.
Gerinczhúr 561.
Gerinczvelő 619.
Gilisza 242.
Ginda 334.
Gmelin tok 752.
Gnathostomata 653.
Gobio 657.
— fluviatilis 696.
Gobioidei 655.
Gobio uranoscopus 697.
Gobius 655.
— marmoratus P. 678.
— rubromaculatus K. 680.
Gólyasneftek 605.
Gombostű horog 179.
Göbe 518.
Gődények halászata 595.
Göte hal 566.
Guanimész kristály 612.
Gutta lóv 134.
Gúzs 254.
Gübülés 312.
Gübülni 518.
Gübülő 311.
Gübülő rúd 151.
- Gyalázka, ázsiai 198.
— bronz 196.
— magyar 200.
— varsás 238.
Gyalogháló 285.
Gyalogszer 428.
Gyalom 286.
Gyalmoló 287.
Gyalmostó 287.
Gyalmostó — szótári 85.
Gyalompogácsa 288.
Gyalom — szótári 85.
Gyeke 73.
Gyékény, tihanyi 250.
Gyérháló 327.
Gyilkos tó 521.
Gyilkostói marázsa 329.
Gyomor 622.
Gyükerezés 310.
- H**
- Habválasztó 421.
Habvető, bődönhajó 203.
Hagyományok 452.
Hajőrekeszték 275.
Hajó, velencei 297.
Hajszálerek 625.
Hajtó halászat 311.
— lényege 229.
— lőcz 383.
— lék 381.
— rúd 383.
— szerkezet 589.
Hal-adó 140.
Hal-a halász szemében 225.
Halak eredete 564.
— szintája 648.
— szája 592.
Hal alakoskodása 593.
— a régi korban 21.
Halárosné, leírás 537.
Halas piac 281.
Halastó-törvény 141.
Halásztarticus 425.
Halászat a tengeren 24.
— őskora 31.
— Szádelőn 314.
— tihanyi 299.
Halászbárd, szegedi 268.
Halászbogrács 212.
- Halászbokor 69.
— szegedi 263.
— csongrádi 263.
— csárda 79.
— csatt 265.
— dalok 27, 449.
— edények — kurdiak 55.
— élet 413.
— ember, jellemzés 413.
— font — velencei 240.
— hajó, szegedi 262.
— kő, Pinyéd, új 167.
— köröszőlő 446.
— kunyhó 79.
— lé 512.
— legenda 451.
— szegedi 269.
— nóta 420.
Halászó sas 604.
Halászsúlyok 162.
Halászszytor 302.
Halásztárs 428.
Halászverbung 429.
Hal a természetben 572.
— átszarmazása 599.
— bőr 611.
— ellenségei 601.
— ebéd, leírás 512.
— és csillag 23.
— és czimer 22.
— és szentírás 22.
— és tápláléka 596.
— és tudomány 555.
— fekete lével 135.
— főzés 513.
— hártya 610.
— hasítás 507.
— hég 225.
— heted 140.
Haliaëtos albicilla 603.
Hal-jellemzés 568.
— kormány 225.
Halló ideg 619.
Hal mint étel 24.
— mozgása 584.
— mozgásvonala 587.
Halnevek — Galgóczinál 124.
— komáromiak 453.
— régiek 139.
Hálóállítás 515.

- Hálóállítás fagyás 265.
 — kő, Algyő, új 165.
 — kő, B.-Füred, új 166.
 — Bodroghöz, új 165.
 — Csáklya, ősz 166.
 — Csépa, ősz 164.
 — Egyiptom, ősz 162.
 — H.-M.-Vásárhely, új 165.
 — Kenesse, új 165.
 — Keszthely, új 166.
 — Körös-Tarcsa, új 165.
 — Iapos 168.
 — Latorcza, új 167.
 — Mikola, ősz 164.
 — Pécs, ősz 162.
 — Pókaháza, ősz 164.
 — Sövényháza, ősz 164.
 — Szelevény, ősz 164.
 — Szentes, ősz 162.
 — Szihalom, ősz 162.
 — Tihany, új 165.
 — Tószeg, ősz 162.
 Hálókötő csatok — ősiek 43:
 — tű 375.
 — tűk, vegyesek 276.
 Hálókövek rendeltetése 161.
 — padja 289.
 Hálósok, királyiak 99.
 Hálósúlyok, ősiek 161.
 — varsa, székely 242.
 — varrás 186. 275.
 Hálóvetés 252, 495.
 — jegen 385.
 Halpénz 225, 611.
 — pillangó 225.
 — piócza 607.
 — riskásával 135.
 — sebesség 585.
 — sütés 513.
 — szálkák 618.
 — szervezet 608.
 — színe 593.
 — tejfellel 137.
 — terítés 296, 507.
 — természete 226.
 Haltetvek 606.
 Haltór — szótári 85.
 Hal tulajdonságai 226.
 — választó 646.
 Halzsirszedő kanál 210.
 Harántcsont 615.
 Harcsafark sütve 136.
 Harcsafélék 660.
 Harcsahorog 357.
 — Balaton, régi 179.
 — miskolczi 183.
 — Olt mellék 183.
 — régi, magyar 178.
 — szegedi 182.
 Háromszatú ideg 619.
 Hasítás, hal 295.
 Hasító kés 294.
 — kunyhó 294.
 — tanya 294. 506.
 Hasnyálmirigy 623.
 Hasüreg 623.
 Hasúszószárny 608.
 Hátsőrényszó 608.
 Héj 608.
 Héjő halrajza 649.
 Hegyenjáró 427.
 Helységnevek 26.
 Heringfélék 661.
 Hering hal 130.
 Hernyó 242.
 Heuchen hal 129.
 Heveder, czibéken 294.
 Hévizek halai 570, 651.
 Hígvízi halászat 231.
 Hölger, német 353.
 Höllő-orrcsont 615.
 Hónaljúsószárny 608.
 Honvéd-bokor 424.
 Horgas 392.
 Horgászat 353.
 — beosztása 354.
 — lényege 230.
 Horgok 176.
 — tiszaiak 372.
 Horogállítás 361.
 Horogderék 187.
 — fenekes 370.
 Horogfejés 367.
 — kivetés 367.
 — kövec 187.
 — lapiczka 180.
 — palló 187, 210.
 — rónavizen 363.
 — rosta 187, 373.
 Horogfejés szerszám 369.
 Horogfejés tábla 374.
 Hosszúkecze 325.
 Hú 292.
 Húgygyó 225, 608.
 Hurokvető halászat lényege 229.
 — halászat 337.
 Húzópánt 290.
 — szeg, bődönhajón 203.
 — vánkus 290.
 Hydrophilus 606.
- I
- Idegrendszer 618.
 Idus 658.
 — melanotus H. 715.
 Igazi halászat 545.
 Ihany 267.
 Ikervejsze 158.
 Ikerweyze 80.
 Iklandás 590.
 Iklandva lökök 592.
 Ikra 628.
 Ikrát főzni 136.
 Inahúzó szék 274.
 Inak, vetőháló 332.
 Inasok padja 289.
 Ingola 518.
 — fejlődése 632.
 — neme 662.
 Ingóláp 483.
 Inhártyák 618.
 Inléhes, kecsgehálón 283.
 Inközök 371.
 Inó — a Nádasdyé 141.
 Intábla 187, 374.
 Ipoly halrajza 643.
 Iránytartás 589.
 Islég 210.
 Ispita 256.
 Ispita, állóbarkán 280.
 Istáp, Kraszna 245.
 — tihanyi 250.
 Isten erdeje 501.
 Ivarerétség 633.
 Ívás 629.
 — módja 256.
 Ivózapoly 256.
 Ivóvíz 256.
 Izlelés 620.
 Izmok 618.

J

Jákóweyzi 80.
 Járó hal 307.
 Járomcsont 615.
 Jász neme 658.
 Jegellő 380.
 Jegellőkövek 35.
 Jegesbokor 380. 424.
 Jegeshalászat 378.
 — emelő 392.
 — hajtó 392.
 — kerítő 379.
 — lényege 230.
 — rekesztő 379.
 — szigonyos 395.
 Jegesháló-felszerelés 384.
 Jegeshorgászat 395.
 — öregháló 384.
 Jegesvonyó 381.
 Jégmadár 604.
 Jégpatkók 380.
 Jégrevaló szerszám 383.
 Jégszakóca 381.
 Jégszánkó 383.
 Jégverem 294.
 Jelek, tihanyiak 435.
 Jeles póta 324.
 Jobbágy halászkok 140.
 Juramentum, magyar 463.
 — német 492.

K

Kabak 364.
 Kacs, evezőn 260.
 Kacsidég 619.
 Kaczér 323.
 Kaczor, magyar 206.
 Kaguan 576.
 Kágylókanalak 211.
 Kakasúlv 326.
 Kallósíj 204. 326.
 Kallózás 326.
 Kampó 388.
 Kampós fogak 618.
 Kamzaháló 152.
 Kanalas fogak 618.
 Káncsa 388.
 Kandró 518.
 Kantár 400.

Kantár csíktőkön 207.
 Kantáros kabak 365.
 Kantáros kő, új 166.
 Kaparó halász 330.
 Kaparóháló 329.
 Kapelan hal 120.
 Kapu, czégén 152.
 Kapu, fertői 156.
 Kapusfeu 151.
 Karádi bokor 71.
 Káratatna 605.
 Kárász neme 657.
 Kárászponty 685.
 Karcsont 615.
 Kardosfogú oroszlán 34.
 Kardorrú 570.
 Kardos neme 658.
 Karika, marázsa 328.
 — vetőhálón 332.
 Karisnya 400.
 Karó 370.
 Káró katona 452.
 Karóra halászni 302.
 Kashelyek 244.
 Kasornya, csíktőkön 207.
 Kas, velencei 241.
 Kaszafok horog 181.
 Kaszpi halászat 145.
 Kaszúr, ecesdi 206.
 — Ó-Egyiptom 196.
 Káta 251.
 — gyalomé 286.
 Kátakő, Petrahó 170.
 Kátakövek rendeltetése 162.
 Katkák 186.
 Katona 73.
 Káva 306.
 Kávaköz 239.
 Kavarókanál 209.
 Kávás tapogató 335.
 Kecsege fogása 283.
 — háló 282.
 — tok 750.
 Kecskébéka 606.
 Kecze — szótári 86.
 Kecsecsontok 171.
 Keczekő 173.
 Keczeköröm 326.
 Keczeladik 173.
 Keczés 324.

Kele neme 658.
 Kelevész 443.
 Kelő hal 630.
 Kenessei bokor 71.
 Kenessey tanyák 74.
 Képzőszik 630.
 Keresgélők 592.
 Kereső halászat 324.
 — lényege 229.
 Kérészek 598.
 Keresztkötél 260.
 Keresztkötél, siófoki 250.
 Keresztőr 393.
 Kerítőhalászat, leírás 248.
 — lényege 228.
 — háló, csontos 173.
 — szigony 519.
 — szigony, olti 350
 Keserűfog 226, 617.
 Keszeg neme 657.
 Ketsége sütve 133.
 Kéthagyású, varsa 241.
 Kétköz, háló 248, 285.
 Kétszárnyúfark 610.
 Kettős hal 130.
 Kettős horog, bronz 178.
 Keverék fajok 685.
 Kéznyujtás 428.
 Kéztölcsont 615.
 Kifogó, horgon 374.
 Kígyó mozgása 583.
 Kijáró vég 251.
 Kijegelés 379.
 Kikiri tó 73.
 Kilencszemű hal 137. 759.
 Kilép a ponty 293.
 Kilincs, ladik 204.
 Kilincs 326.
 Királyi halászkok 140.
 Királyponty 684.
 Kirby horog 353.
 Kirby rendszer 179.
 Kisafa 241.
 Kis agyvelő 619.
 Kisbárka 278.
 Kisbíró 427.
 Kis bokor 424.
 Kis halászat — régi 141.
 Kis halász, leírás 509.
 Kis Pelőcze 155.

- Kisszájú kőlontra 678.
 Kiszegelés 380.
 Kivétel 264.
 Kivonó fej 382.
 Kivonulás 504.
 Kjökkenmöddinger 41.
 Kocsiszer 428.
 Koczázás 324.
 Koczér, fertői 206.
 Koloncz 290.
 Kolomp 254, 297.
 Kolompos horog 365.
 Komádi csikászat 467.
 Komárom 5.
 Komáromi tanyák 74.
 Konczér neme 658.
 Konyha hulladékok, ősiek 41.
 Konyha és tudomány 118.
 Kopácsii bokor 71.
 Kopás, evezőn 291.
 Kópjaállat 561.
 Kópjahal 562.
 Kópjahal vérkeringése 626.
 Koponya alkata 615.
 Koponyások 653.
 Korcsok 632.
 Kor, halaké 633.
 Kormányláb, állóbárkán 279.
 Kormány, lapát 259.
 Kormányosrény 225.
 Kormányúszó 608.
 Koronás harcra 524.
 Kósza ideg 619.
 Kosztoshorgászat 355.
 Kosztoshorog, krasznai 355.
 Kotrócza, fertői 156.
 — nagy 156.
 Kovakő rétegek 35.
 Kozák lé 137.
 Kőfürök 662.
 Kőldök 225.
 Kőlontra 655.
 Kőműves bokor 424.
 Könyökfa 255.
 Körmösrúd 237.
 Körös halrajza 643.
 Körszájuak 662.
 Kő szűllő 670.
 Kőszakóczák 35.
 Kőszöntő, komáromi 447.
 Kőteles hal 140, 457.
 Kötés 69.
 Kötésvas, bödönhajón 203.
 Kötővég, horgon 181.
 Kövellő 321.
 Köves fentő 189.
 Kövi csik 729.
 Kövi kárász 690.
 Köz csuka 732.
 Középagy 619.
 Közhalászok nevei 14.
 Kraszna halrajza 643.
 Kraszna halász 20.
 Krisztus halásza 495.
 Kulcsont 615.
 Kulcsos 427.
 Kullogó 394.
 — leírás 499.
 Kumai magyarok 438.
 Kun-Szt.-Mártoni tanyák 75.
 Kurdi halászedények 55.
 Kurta baing 714.
 Kurtula 261.
 Kurtulázni 261.
 Kuszakecze 325.
 Kuszakecze fölszerelve 174.
 Kutyamászó 329.
 Kuttyogatás 215, 511.
 Kuttyogató 210, 215.
 — halász 510.
 — horog 215.
 Kűköllő halrajza 643.
 Kűllő neme 657.
 Kűlső csapó 290.
 Kűrtő, fertői, alaprajz 157.
 — Fertő melléki 155.
 — magyar 155.
 Kűrtőző 234.
 Kűszhorog 357.
 Kűsz neme 658.
 Kymbriai özön. 40.
- L**
- Lába, hálótűc 276.
 Láb, állóbárkán 279.
 Lábmettő, bodrogai 207.
 Lábó 205.
 Lábóhorog, tápéi 364.
 Lábó, leírás 485.
 Lacuna 80.
 Láda, varsás 237.
 Ladik 201, 255.
 — Komárom 253.
 — laposfarú 204.
 Laftolós 443.
 Laftoló háló 285.
 Lágyszárnyú halak 656.
 Lajfánt 273.
 Lajt, komáromi 277.
 Lampeta hal 129.
 Lapát 259.
 — varsás 238.
 Lápégetés 481.
 Lápibot, ecsedi 207.
 Lápiczás fogak 618.
 Lápi élet 484.
 Lápifalu 479.
 Lápi pócz 587, 733.
 Lápku 243.
 Lápmetző, ecsedi 207.
 Lapoczka 615.
 — Szolnok 168.
 Lapos keszeg 704.
 Laposköves háló 262.
 Laptár 263, 289.
 Laptáros apacs 251.
 — apacs, szegedi 266.
 — vég 251.
 Laqueus 79.
 Látó ideg 619.
 Latorcza halrajza 643.
 Látott hal 432.
 Lauben 421.
 Lazaczfélék 660.
 Lazac-pisztráng 739.
 Leány-konczér 719.
 Legyeshorog, Vargyas 184.
 Léhéshal 261.
 Lelkökővek-indiánoknál 36.
 Lelkölvas 379.
 Leng 518.
 Lepadogaster 570.
 Lepényhal süte 133.
 Leptocardii 562.
 Lélegzés 518.
 Lép 623.
 Lesháló, Olt menti 316.
 — szótári 85.
 Leső harcra 735.
 Lésza, beregi 157.

Lésza fertői 156.
 — magyar 154.
 Leucaspis 658.
 — abruptus H. 714.
 Leuckart keszeg 706.
 Leuciscus 658.
 — rutilus 718.
 — Virgo 719
 Levegőjárat 623.
 Likacsrendszer 621.
 Limány 489.
 Limerick-horog 353.
 — rendszer 179.
 Lógga 518.
 Lógó 250.
 Lógos 166.
 Lophius 570.
 Lota 656.
 — vulgaris C. 681.
 Lotosz virág 50.
 Lotyók 605.
 Lőbő 421.
 Lucioperca 654.
 — Sandra C. 669.
 — Volgensis P. 670.
 Luther lév 134.
 Lutra vulgaris 602.
 Lyukasztott kagylók 211.

M

Macska, állóbárkán 280.
 Macskatekerő, állóbárkán 80.
 Magvaérettség 627.
 Magyar asszony dala 551.
 Magyarázat a leírásokhoz
 667.
 Magyar buczó 672.
 — czége 152.
 — dárdaszigony 190.
 — ember és a hal 25.
 — halak csoportjai 67.
 — halászat multja 62.
 Magyar ponty 688.
 — vejsze 154.
 — Velencei tanyák 75.
 Magszálak 627.
 Máj 623.
 Mallotus 580.
 Mankó, evezőn 260.
 — hálón 308.

Mansio 69.
 Marázsa derék 319.
 — háló 319, 519.
 — háló — székely 327.
 — karó 319.
 — palló 319.
 — vas, székely 168.
 Márna neme 657.
 — szintáj 648.
 Maros halászat 524.
 — halrajza 644.
 Maszlagolás 532.
 Matak 252, 258.
 — szegedi 266.
 Medenczecsont 615.
 Mederbálvány, állóbárkán 280.
 Mederkő 187.
 — fenekes 370.
 Megbágyadt hal 280.
 Megbékázás 215.
 Megfördeni (hal) 310.
 Megívni 310.
 Megnyaklott hal 261.
 Mentő, csigán 300.
 Mentő, övön 302.
 Meny 656.
 — hal vendéglével 136.
 Meredek szakás horgok 183.
 Meregygyű 233.
 — k.-tarcsai 270.
 Mérőszak 240.
 — k.-tarcsai 270.
 Meszelés 532.
 Métfá 318.
 Métháló 318.
 Mété — szótári 86.
 Mezőségi tavak 73.
 Mimikrizmus 593.
 Mozgás 582.
 Mormyrus hal 49.
 Morotva halászat 319.
 Mosókád 295.
 Mondóka, ételhez 453.
 — komáromi 446.
 Multság, tihanyi 429.
 Mura halrajza 644.
 Murænoidei 661.
 Mustela lutreola 603.
 Mútnyik halrajza 644.

N

Nádtutaj, ecsedi 202.
 Nádvägő, arany 197.
 — ázsiai 198.
 — bronz, makkos 196, 197.
 — megerősítés 200.
 — szegedi 268.
 — Tápé 199.
 Nagy-Bereg csikászói 76.
 Nagy-Dobrony 501.
 Nagygazda, balatoni 411.
 Nagy kövellő 321.
 Nagykövellő, Keszthely 168.
 Nagy pelőcze 155.
 Nassa 85.
 Négykávás meritő 306.
 Négyszögcsont 615.
 Nemes halások 140.
 Német buczó 671.
 Nemző szervek 627.
 Néprajzi elemek 146.
 Néprajzi jellem 144.
 Néprajzi szerszám 212.
 Nerffling hal 129.
 Névtelen érzék 620.
 Nilusi halak 54.
 Notonecta 606.
 Numi Tarom 20.
 Nyakló, hálón 309.
 — szigony 190. 191.
 — szigony, bődvai 341.
 Nyakszirtcsont 615.
 Nyálkás czompó 691.
 Nyargaló apacs 251.
 — bárka 255.
 — bárka, k.-tarcsai 272.
 Nyel, evedzőn 260.
 Nyelvecsont 615.
 Nyércz 603.
 Nyesellő, ázsiai 198.
 — magyar 199.
 — Ó-Egyiptomi 196.
 — varsás 238.
 Nyilazása a hálnak 99.
 Nyílt hólyagúak 656.
 Nyúl-domolykó 722.

O

Ókor halászata 48.
 Oláh csukászat 524.

- Oláh halnevek 769.
 Oldalbercz 226.
 Oldalizom 618.
 Oldalvilla 619.
 Oldalt pedzõ horog 182. 353.
 Oldalvonal 608. 621.
 Oldalvonal, érzék 621.
 Ollóháló 305.
 Ólmos ín (rokolyán) 214.
 Ólmos ín, vetõhálón 332.
 Ólmos pad 262.
 Ólmozó kalapács 273.
 Ólomdeszka 273.
 Ólomgaluska 273.
 Ólomkarika 165. 250.
 Ólom, marázsa 328.
 Ólomsúly, N.-Enyed 168.
 Olt halrajza 644.
 Olt szoros 523.
 Ónos jász 715.
 Orismologia, 225.
 Orsó 210.
 Orsókövek, õsiek 163.
 Orr 608, 619.
 Orra, hálóttû 276.
 Orra, állóbárkái 279.
 Orrcsont 615.
 Orthagoricus 569.
 Orsócsont 615.
 Orvhalász 530.
 Orvhalászat — régi 141.
 Osztokodás, komáromi 261.
 Ökle 657.
 Őn 658.
 Ördõghal 570.
 Őr, az eresztõn 321.
 Őr, rokolyán 213.
 Öreghalász 248.
 Öreghal fogása 261.
 Öregháló, leírás 251.
 Őrfa 254.
 Őrfa, állóbárkán 280.
 Őrfáfészek 254.
 Őrfamacska, állóbárkán 280.
 Őrháló 282.
 Őr, hányféle van 316.
 Őrkõ 322.
 Őrlõfogak 617.
 Őrmadzag, rokolyán 331.
 Őrõsháló 394.
- Örvõsháló 394.
 Őrzõ 394.
 Őshalászat képe 46.
 Őshalász nyoma 34.
 Ősi elemek 143, 146.
 Őskori hálókõvek 162.
 Ősi halpeczkek 38.
 Őskori rekesztés 149.
 Őskor jellemzése 32.
 Ősrégészet álláspontja 143.
 Ősrégészeti vonatkozások 161.
 Ősi jegeshalászat 89.
 Ősszekõtõ csont 615.
 Ősszetett horog — finn 39.
 Ősszevárás 292, 387.
 Őv 301.
 Ővedzõ, k.-tarcsai 270.
 Ővedzõ, szegedi 266.
- P**
- Pad 254.
 Paducz neme 659.
 Pajzsosporfások 655.
 Pákász-tanya 467.
 Pálha, bodrogí 250.
 Pálha, gyalomé 287.
 Pallóka 355.
 Pallókõ, Csongrád 170.
 — fenekes 370.
 Pamukháló 320.
 Pamukos 320.
 Pánczélósarczúak 655.
 Pandion haliaëtos 604.
 Pannal 329.
 Para — hibás alkalmazás 10.
 Para, Körös-Tarcsa 175.
 — nyárfakéregbõl 175.
 — Poprád 175.
 — Szeged 174.
 — vörõsfûzbõl 175.
 Parák 173, 176.
 Parások padja 289.
 Paráspad 262.
 Páros ornnyílásúak 653.
 Parti halászat 303.
 Patony, fenekes 370.
 Patony, fenékhorgon 187.
 Peczek 258.
 — háló 252.
 — lyuk 252.
- Pedzõ 355.
 Pedzõ, vasashálón 393.
 Pekle, fenékhorgon 187.
 Pelecus 658.
 — cultratus 9. 707.
 Pelor 570.
 Pelle 305.
 Pélle 376.
 Pellézõ 305, 376.
 — varsa 247.
 Pellõczék 155.
 Pendelyháló 331.
 Péntõháló 331.
 Pénzes pér 736.
 Pénz — halé 225.
 Perca 654.
 — fluviatilis L. 668.
 Pereszlen 186.
 Perem 254.
 Periophthalmus 570.
 Persa vetõháló 213.
 Pér neme 660.
 Petelikaes 628.
 Petényi márna 694.
 Petesejt 630.
 Petromyzon 662.
 — fluviatilis 757.
 — Planeri 759.
 Petrovoszelói tanyák 75.
 Phoxinus 659.
 — laevis 3. 724.
 — v. chrysoprasius 726.
 Phyllopteryx 569.
 Physostomi 656.
 Piaczi adó 141.
 Piaczi árak 465.
 Piaczi rendtartás 463.
 Picze 355.
 Piczés 355.
 Pikófélék 655.
 Pikó mint vendég 647.
 Pillangó — halé 225.
 Pipolaháló 281.
 Piritthyáló 284.
 Pirityháló, csontos 173.
 Pirosszemû kele 716.
 Piscicola 607.
 Piscina — a régi 71.
 Piscina — szõtári 86.
 Piszke 257.

Piszkehaló 286.
 Piszkés bokor 70.
 Piszkés, komáromi 440.
 Piszliczárhaló 286.
 Pisztráng fejlődése 631.
 — fogó 247.
 — horog, Csikszék 183.
 — neme 660.
 — süte 133.
 — szigonyos 491.
 — szintáj 648.
 — tejfellet 133.
 Pisztrángtudós 542.
 Pláner ingola 759.
 Plataicz hal 130.
 Plataisz 569.
 Platessa 569.
 Ploch hal 129.
 Pócz neme 660.
 Podiceps 605.
 Pofa, állóbárkán 279.
 Pók 306.
 Póné — szótári 86.
 Ponty 656.
 Pontyfajták 684.
 Pontyfélék fejlődése 632.
 Ponty-haragítás 234.
 Pontykarász 685.
 — népies alakja 217.
 — tetű 607.
 — tenyésztés 685.
 Poprád halrajza 644.
 Porció, pálinka 260.
 Porcosvértések 661.
 Posár eghlevel 134.
 Posár süte 133.
 Pöczök 259.
 Pöndölyhaló 331.
 Pöndörítés 214.
 Pöndörös 332.
 — leírás 494.
 Pórfá 254.
 — dereglyén 290.
 Pörgettyű 370.
 Pörgettyűs horog 370.
 Pős 250.
 Priffen hal 129.
 Pristis 570.
 Pterois 570.
 Puszták alakulata 35.

Q, R

Quirl 186.
 Rába halrajza 644.
 Rácsa, krasznai 399.
 — komáromi 399.
 Rácsháló 282.
 Rác pendelyhaló 331.
 Rác vejsze 157.
 Ragadozó fogak 617.
 Ragadozó őn 713.
 Ragyogás 612.
 Rajzos ésszerszámok 37.
 Rákászat 398.
 Rákláb, marázsán 319.
 Rákláb (rokolya) 213.
 Rayus 557.
 Réfólom 273.
 Régi halastó gazdaság 116.
 Régi halászat képe 138.
 Régi szigonyos 489.
 Régi tanyák 78.
 Regulák 452.
 Regyina, kecsegehalón 283.
 Rekeszek, állóbárkán 280.
 Rekeszteni 243.
 Rekesztő halászat 139, 228,
 231.
 Remeklés 461.
 Rengő 306.
 Rétes 300.
 Retesz — bárkán 240.
 Réti csik 727.
 Rév-Komárom 438.
 Rézkor 43.
 Rhagium 359.
 Rhakophora 577.
 Rhodeus 657.
 Rhodeus amarus AG. 698.
 Rianás 380.
 Rohony 383.
 Rojtos hal 580.
 Rokolyaháló 213, 331.
 Római hálózás 57.
 Római horgász 57.
 Római horog, bronz 178.
 Rózsás márna 603.
 Röpülő mokus 576.
 Rúd kötélt 393.
 Rúd — marázsa 328.
 Rúgófa 255.

Rúgófa célja 290.
 Rútó 278. 375.

S

Sagena 86.
 Sägenetz 150.
 Saine 150.
 Sajó halrajza 644.
 Sákváson (főzés) 132.
 Sákvásonnal — hal 135.
 Salmen hal 129.
 Salming hal 129.
 Salmo 660.
 Salmo Hucho 737.
 Saprolegnia 607.
 Sármászó szaka 518.
 Sárkány, állóbárkán 280.
 Sárkánygyík 577.
 Sarokcsont 615.
 Saroklék, belső 381. 382.
 Saroklik 381.
 Sásák horog 360.
 Scardinius 658.
 — erythrophthalmus 716.
 Schiffel 421.
 Scleroparei 655.
 Sebes pisztráng 740.
 Sebháló 305.
 Sege 150.
 Segge, gyalomé 288.
 Seggikő, bokorhálón 313.
 Seggikő, Petrahó 170.
 Seggikövek rendeltetése 162.
 Segis tó 82.
 Segye 82.
 Seine 150.
 Selyem bokor 424.
 Selymes durbincs 674.
 Senne 150.
 Sepsi-Szt.-György — utazás 5.
 Seyge 82.
 Sikos ángolna 746.
 Silány keszeg 701.
 Silurus 660.
 — Glanis L. 735.
 Sima horog, bronz 182.
 Singcsont 615.
 Siófoki bokor 71.
 Siófoki háló 250.
 Sió pöndörös 497.
 Sirittó 210.

- Sodritó 210.
 Solti tanyák 75.
 Sorex fodiens 603.
 Soroslék 381.
 Sorsvetés 430.
 Sós-kád 295.
 Söfől 421.
 Sörg tok 752.
 Sörények 615.
 Sörénytartók 615.
 Spél 258.
 Squalius 659.
 — cephalus L. 721.
 — dobula L. 721.
 — lepusculus H. 722.
 Suga 518.
 Sugár kardos 707.
 Sugárzat 615.
 Suhé 87, 306.
 Sújtásos күsz 711.
 Sügér 654.
 Sügérhorog 357.
 Sügértető 607.
 Süllő 654.
 Süllýén 394.
 Sternen hal 129.
 Stockfisch hal 130.
 Synodontis hal 49.
 Szabadalom, komáromi 459.
 Szabados halászat 461.
 Szac — szótári 86.
 Szácsira 503.
 Szád — bocskorvarsa 231.
 Szád, varsác 159.
 Szagécne 150, 251.
 Szagoló ideg 619.
 Szájállás 612, 622.
 Száj öble 621.
 Szájpadlás 616.
 Szájpadlásont 615.
 Szájtátóhalak 653, 662.
 Szájüreg 616.
 Szák 233.
 Szakás horog, bronz 182.
 Szakgató 298.
 Szakócza 381.
 Szákolás, szatmári 309.
 Szákoló 393.
 Szák — szótári 86.
 Szamos halrajza 644.
 Számszerij 138.
 Szapaó 256.
 Szapoly 256.
 Száp, csigán 301.
 Szapoly, szegedi 266.
 Szárnyas horog 360.
 Szárnyasvarsa, Bodrog 246.
 — Börvely 245.
 — Dráva 246.
 — Kraszna 244.
 — Szeged 245.
 — Szentés 246.
 Szárnycsont, belső 615.
 Szaruhártya 619.
 Szebeszkő 169.
 Szebeszkő, gyalomé 288.
 Szegedi haladó 106.
 Szegedi szabad halászok 106.
 Szegedi tanyák 74.
 Szegedi tapogató 335.
 Szegesfa 391.
 Szeges, szigony 346.
 Szegje 82.
 Szeglik 381.
 Szegye 82.
 Szégye 82.
 Székely czége 151.
 Székely halászok 517.
 Székely szigonyos 522.
 Széles kárász 689.
 Szélhajtó күsz 710.
 Szellemi tulajdonság 594.
 Szem 619.
 Szembogár 225, 608.
 Szemcsillag 608.
 Szemes keszeg 703.
 Szemmozgató ideg 619.
 Szempilla 619.
 Szemköz 608.
 Szemtájék 608.
 Szemüregcsontok 615.
 Szent-Endrei tanyák 74.
 Szentés, állóbárkán 280.
 Szentés halasa 105.
 Szentési tanyák 75.
 Szepi, gyalomé 288.
 Szepikő, gyalomé 288.
 Szepikő, Szolnok 168.
 Szepikövek rendeltetése 162.
 Szerencsehalász 534.
 Szerhalak 140, 141.
 Szerhal, tihanyi 428.
 Szernye halrajza 645.
 Szernye mocsár 484.
 Szernye vésze 501.
 Szerszám, fertői 156.
 Szerszámjárás 221.
 Szerszámjárás beosztása 222.
 Szerszámjárás összegezése 401.
 Zsigony 342.
 — angolnára 339.
 — balatoni 346, 349.
 — baróti 348.
 — botosászó 349.
 — doroszlói 349.
 — galóczára 194.
 — kétágú, magyar 193.
 — kétágú, ősi 37.
 — köpűs 194.
 — Körös-Tarcsa 193.
 — k.-tarcsai 344.
 — krasznai 345.
 — Kun-Szt.-Márton 191.
 — Lago di Garda 191.
 — madarasi 351.
 — makkal 194, 195.
 — mesterszavai 345.
 — nyakló 349.
 — oláhfalusi 351.
 — ó-vend 194.
 — pinnyédi 349.
 — rákosi 350.
 — római 191.
 — szolnoki 343.
 — svéd, kőkori 191.
 — Tápé 193.
 — tihanyi 345.
 — törzsformák 147.
 — velencei 347.
 Zsigonyok, szűrők 348.
 Zsigonyos halászat 338.
 Zsigonyos halászat lényege 229.
 Zsigonyos — régi 223.
 Zsigonyozás szemre 341.
 Zsigonyozás vaktában 341.
 Zsijjalás 281.
 Zsilvány élőér 625.
 — fedelék 608.

Szilvány ívek 616.
 — rojtok 624.
 Szín 612.
 Szintartó sejtek 611, 613.
 Szín tok 749.
 Színva halrajza 649.
 Szív 625.
 Szívrávyos ökle 698.
 Szlatina halrajza 645.
 Szobbár — hibás alkotás 9.
 Szoknya háló 331.
 Szolgabot 257.
 Szolga, hálóc 306.
 Szolgapálcza 209.
 Szolnok — utazás 5.
 Szöges fentő 189.
 Szövetkezés 281.
 Szürke gém 605.

T

Taguan 576.
 Takácsúyok 162.
 Tál adózás 140.
 Tall, evezőn 260.
 Talp, hálószoigán 307.
 Támasztás 264.
 Tanya 74.
 Tanyahalászat, régi 139.
 Tanyák, komáromiak 445.
 Tanya — szótári 85.
 Tanyavetés, komáromi 441.
 Tanyavetés, szegedi 263.
 Tápé 4.
 Tápéi bokor 71.
 Tapintás 620.
 Táplálkozás 621.
 Táplálósziik 630
 Tápli 305.
 Tapogató 333.
 — bőrvelyi 335.
 Tapogató halászat lényege 229.
 — halászat 333.
 — kopácsii 336.
 Tarisznya, tihanyi 431.
 Tarka géb 678.
 — meny 681.
 Táro pisztráng 595.
 Társadalom és a hal 21.
 Tartókötél 258.

Tartókörél rokolyán 214.
 — vetőhálón 332.
 Tatai anyapontyok 634.
 Tat, komáromi 254.
 Tat, varsás 237.
 Tatyvas, bödőnhajón 203.
 Tekintők, tihanyiak 433.
 Teleostei 653.
 Telestes 659.
 Telestes Agassizii H. 723.
 Téliiszák 393.
 Tengerjáró halak 650.
 Terítőhely 281.
 Terítgetés, székely 395.
 Termőszem 630.
 Test takaró 610
 Testtörzs 615.
 Tetrodon hal 49.
 Tesziveszi 306.
 Tévesztő 619.
 Thymallus 660.
 — vexillifer AG. 736.
 Tidó 342, 518.
 Tihahab 421.
 Tihany 421.
 Tihanyi bokor 71.
 — háló 249.
 Timon, állóbárka 280.
 Timonsarok, állóbárka 279.
 Timontartó, állóbárkán 280.
 Tinca 657.
 — vulgaris 691.
 Tiszaháló 251.
 Tisza halrajza 645.
 Tiszovnik halrajza 645.
 Tized, tihanyi 423.
 Tóhát 73.
 Tokfélék 661.
 Tóllashorog 358, 518.
 Toldalékesontok 616.
 Toll, balatoni 290.
 Toll, evezőn 260.
 Tolórúd, varsás 238.
 Torokfelé nyíló száj 612.
 Torokfog 226, 617.
 Torokpálha, gyalomé 288.
 Tószegi tanyák 75.
 Tökerezsz 366.
 Tökös horog 366.
 Tömlőcz — bocskorvarsá 231.

Tömlőcz, varsán 159.
 Tő ponty 682.
 Történeti halászszerzám 150.
 Történeti mesterszavak 68.
 Trutta 660.
 — Fario L. 740.
 — Salar L. 739.
 Tsuka, tsuka lével 135.
 Turbókolás, balatoni 317.
 Turbókoló rúd 311.
 Turbukháló 317.
 Turbukkö, ősi 163.
 Turbukvas 326.
 — Körös-Tarcsa, új 162.
 Túrőcz halrajza 645.
 Tutaj 355.
 Tűzsér, Keszthely 168.
 Tűzsérkö, jel 292.
 — ősi 164, 165.
 — tihanyi 250.
 Tűkőrháló, kecsgechálón 283.
 Tűkrősponty 684.
 Tűskehorog, cigány 178, 184,
 376.
 Tűskés pikó 680.
 Tűskésszárnyúak 654.
 Tűzöszigony, pinnyédi 351.
 — ázsiai 351.
 Tűzsérek 176.
 Tűzsér, 181. 185.
 Tűzkőhorgok 38.
 — szegedi 266.
 Tyúkhaszon 130.
 Tyúkmony 130.
 Tzumoltz 135.

U

Udvar, fertői 156.
 Udvari vizák 457.
 Udvar, magyar vejszén 155.
 Újhajó, tihanyi 297.
 Új halászbokor 424.
 Új-Kécskei tanyák 75.
 Umbra 660.
 Umbra canina M. 733.
 Uszadék 257.
 Uszadék fentő 189.
 Úszócsavar 587.
 Úszóhólyag 623.
 Úszó, horgon 374.

Úszósugár 608.
 Úszósugarak 610.
 Úszószárnnyak 615.
 Úszószerveket 588.
 Utóagy 619.
 Útonállók 592.
 Űzőrúd 392.

V, W

Vaal 309.
 Vadnépek halászata 147.
 Vág halrajza 645.
 Vágó csík 730.
 Vágó durbincs 3. 673.
 Vágóhorgok, Tápé 267.
 — szolnoki 274.
 — tápéi 340.
 Vágószigony, fertői 352.
 Vágó tok 755.
 Vágóvég, evezőn 260.
 Vágóvég 290.
 Vakból 622.
 Vak ingola 757.
 Vakszemcsont 615.
 Vándor alóza 745.
 Vándorgalamb 581.
 Vápa halászat 319.
 Vargyas halrajza 645.
 Varsa, egyhagyású 339.
 Varsahalászat 237.
 Varsaháló 329.
 Varsa, rokolyán 331.
 Varsás 238.
 Varsásbárka 240.
 Varsásladik 237.
 Varsa — szótári 85.
 — történeti 158.
 Varsinta 3.
 Varasin 326.
 Vasasszák 393.
 Vasdaru, gyalomhoz 288.
 Vas kora 59.
 Vasinta 3.
 Vaspeczek, hálórúdon 307.
 Vastagbél 622.
 Véglő, fenekes 370.
 Végtagok 615.
 Veiz 80.
 Vejsze, alaprajz 155.
 Vejszeállítás 234.
 Vejsze, beregi 156.
 Vejsze feje, magyar 155.
 Vejszehely — történeti 80.
 Vejsze, rácz 157.
 Vejsze — történeti 79.
 Vejszék 154.
 Vejszés 234.
 Vékonybél 622.
 Vella, jeges 387.
 Velencei tó halrajza 645.
 Vendégállkapocs 225, 615.
 Vendégbordák 615.
 Veresszárnnyú konczer 718.
 Vérkeringés 624.
 Verriculum 86.
 Verse, szótári 158.
 Versebaba 238.
 Vérteshalak 653, 661.
 Vésztajkú paducz 726.
 Vésős fogak 618.
 Vészhalász 501.
 Vészlés 282.
 Vészlés — történeti 81.
 Vész 80.
 Vészkaró 235.
 Vész — miskolci 235.
 Vesszőbárka 278, 311, 375.
 Vész — szótári 85.
 Véter, csikászé 208.
 Véter — szótári 86.
 Vető 74.
 Vető halászat 330.
 Vető halászat lényege 229.
 Vetőháló 331.
 Vetőháló-dobás 332.
 Vezér 383, 385.
 Vezeres 380.
 Vezetőháló 317.
 Vezető toll 358.
 Viczeütés 516.
 Viczi 261.
 Vidra 602.
 Vidranyest 603.
 Vigyázó madzag 394.
 Vigyorban, a háló 299.
 Világító 342, 510.
 Villafa, Latorcza 300.
 Villanva rablók 592.
 Villik 303.
 Villikttöke 304.
 Villing 303.
 Virág, vízi 358.
 Viszája 225.
 Viszáló 210.
 Visszarezegettetés 619.
 Vizahorog 216, 368.
 Viza ikra 136.
 Viza tok 756.
 Viza viza-lével 136.
 Vízderék 253.
 Vizek virágzása 598.
 Vogul monda 20.
 Vízpoloska 606.
 Vonyó 74.
 Vonyók, tihanyiak 430.
 Vöcsök halászata 595.
 Vöröcsök 239.
 Vöröcsök, varsán 159.
 Vörse — szótári 86.
 Vörös gem 605.
 Vörösnakú vöcsök 605.
 Vörösréz horog, régi 180.
 Vranovai tanyák 75.
 Wend elemek 145.
 Weyz 80.
 Weyzhel 80.
 Wolgai halászat 145.
 Worsa 84.
 Worsa, történeti 158.
 Wyz 80.

X, Y, Z

Xiphias 570.
 Yeri, japán vejsze 146, 156.
 Yeri — kürtő 213.
 Zagyva halrajza 646.
 Zalaszlél 422.
 Zeege 82.
 Zege 82, 150.
 Zegge 82.
 Zeyge 82.
 Zurboló golyó 167.
 Zurboló fa 311.
 Zurboló 393.
 Zurbolás 312.
 Zuppon Lév 135.
 Zúgó szigonyos 523.
 Zsák, gyalomé 286.
 Zsilip 72.
 Zsidóutcza tája 505.
 Zsidó utcza 294.
 Zsidómódon, hal 137.

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

Do not
remove
the card
from this
Pocket.

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File."
Made by LIBRARY BUREAU

—□

